

TARÎXA DEWLETA KURDAN

MIHEMED LAYÊ BRAHÎM LAYÊ MIHEMED
LAYÊ EBÛ L-FEWARIS EBDULEZÎZÊ ENSARÎ YÊ XEZRECÎ

Wergera Ji Erebî
M. EMİN NAROZÎ

TARÎXA DEWLETA KURDAN

Mihemed layê Brahîm layê Mihemed layê Ebû l-Fewaris 'Ebdulezîzê Ensarî yê Xezrecî

Navê kitêbê ya orjînal: TARÎXUL DEWLETUL EKRAD

Ji Erebî Wergera Kurmancî: M. Emîn Narozi

WEŞANXANEYA AZAD

Dirok: 02/08

Editor

Esîfxan Yildirim

Sererastkirin

Esîfxan Yildirim

Berg û Rûpelsazî

Mîran Janbar

Çapa Yekemîn

Weşanên Azad, 2015

Çapxane

İMAJ MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, C Blok 2 BC 6
Topkapı-İstanbul
Tel: 00 90 212 501 91 40

ISBN: 978-0-9575612-7-4

Company No: 8291088

Navnîşan

WEŞANXANEYA AZAD
41 Handa Walk
LONDON
N1 2RF

www.wesanxaneyazad.com
info@wesanenazad.com

LIV. KL.ARA, 4584
13/11/2017
1022 XEE TAR

TARÎXA DEWLETA KURDAN

MIHEMED LAYÊ BRAHÎM LAYÊ MIHEMED
LAYÊ EBÛ L-FEWARIS EBDULEZÎZÊ ENSARÎ YÊ XEZRECÎ

WERGERA JI EREBÎ
M. EMÎN NAROZÎ

JI WEŞANXANEYA AZAD

Dema di 2012'a de me Weşanxaneya Azad ava kir, min xwest ez bi vê berhema gelekî hêja dest bi weşanê bikim. Lê wexta min fêr kir ku werger û amadekirin wê gelek wext bistîne ez mecbûr mam dev ji vê fikara xwe berdim. Ji wî wextî ve, yanî ev nêzîkî 3 sala ye em li ser vê kitêbê dixebitin û niha em gihiştin merheleya çapkirinê.

Kitêba "Tarîxul Dewletul Ekrad" cara ewil min ji lêkolîner-nivîskar Mehmet Bayrak bihîst. Di bernameyek televizyonê de behsa vê berhemê dikir û digot ev berhem li Kitêbxaneya Suleymaniyê li Stenbol e. Ji bo bidestxistina kopîyek orjînala kitêbê ez pê re ketim têkiliyê. Wexta ez li Stenbol çûm kutupxaneyê ez dîsa bi telefonê bi Mehmet Bayrak (li Almanya bû) re axivîm, bi rêpêşkirina wî ez bi ser berhemê vebûm û kopîk kitêbê ya PDF ji min re xistin CD'yekê. Dûra li London me û Mehmet Bayrak hevdu dît, em dîsa li ser berhemê axivîn û min rice kir ku pêşgotinê ji vê kitêbê re binivîse.

Ev kitêb bi Erebi hatiye nivîsandin. Min xwest ez hem orjînala kitêbê û hem jî wergera wê ya Kurdî çap bikim. Ji ber ku kitêb nêzî 700 salî berê hatiye nivîsandin, kesê ku karibe vê kitêbê vergerîne Kurdî pir hindik bûn. Bi pirsyanê ez têgihiştim ku M. Emîn Narozi van xebata dike. Min xwe gihand M. Emîn Narozi, wî jî bi dilxweşi ev xebat girt ser xwe û piştî kedeke zêde wergera temam kir.

Ev kitêb ji du beşan pêk tê, beşa orjînala kitêbê ya ku bi tîpên Erebi ye û beşa wergera Kurdî ya ku bi tîpên Latîni ye. Heke li gor tîpê Latîni em îfade bikin beşa Erebi ji dawiya kitêbê dest pê dike û ya wergera Kurdî jî di serê kitêbê de ye. Yanî di vir de kitêba "TARÎXUL DEWLETUL EKRAD" û wergera wê ya Kurdî "TARÎXA DEWLETA KURDAN" cih girtiye. Jixwe

Ji ber ku kirin ev berhema pir hêja bigihe ber destê xwendevanan, di serî de ez gelekî spasî Mehmet Bayrak û M. Emîn Narozi dikim. Ji serê ewil heya kitêb qediya di gelek waran de alîkariya Şadî Hassaf jî bi min re çêbû, ez gelekî spasî wî jî dikim. Ez hêvî dikim ev kitêb, bi qasî hêjabûna xwe cihê xwe bigre.

هذه النامه كتيب

KITÊBA HERÎ PÊŞÎ YA DÎROKA DEWLETA KURDAN YA KU ÎRO DI DEST ME DE HEYE*: TARÎXU'L- DEWLETU'L-EKRAD(TARÎXA DEWLETA KURDAN)

Wek ku dîrokzanekî gotiye; ji bo xelkekî felaketa herî mezin, nivîsandina dîroka wî ya bi destê dujmin e. Ev tespît pir watedar e û rastûrê Kurda eleqedar dike. Loma di gel hemû zehmetiyan dema Kurd bixwe dest bavêjin dîroka xwe û binivîsin, ev bi serê xwe pir girîng e.

Nasnameya Kurdan ku yek ji xelkê herî qedîm yê Kurdistan û Mezopotamyayê ye, bi destê rejîma Kemalîst ya şopdarê Îttîhat û Teraqqîyê ji destpêka Cumhûriyetê ve bi fermiyet hat qedexekirin û li ser bingeha "neqebûlkirin û tunehesibandin" a Kurdan "dîrokek fermî ya Tirkan" hat avakirin.

M. Kemal, li Îzmîrê di Kongreya Îktîsadê ya sala 1923'an de digot; *"Dîroka Dewleta Osmanî ji serî heya binî destana ku behsa padişaha, emîra, şeqsa û rewş û danûstendina wan e. Heselê kitêba ku paşeroj û sedsalan li ser navê dîrokê dane dest me ev e."* lê wî bi xwe jî di kitêboka rêber ya ku di sala 1930'î de bi navê "Stûnên Tarîxa Tirkan" da hazirkirin û xist merîyetê de, di elimandina tarîxa Tirkan ya fermî de ev vegotina nîjadperest ferz dikir:

"Tarîxa Tirkan, wê ji milletê Tirk re vebêje ku irqê wî, ji heyama ku li ser rûyê dinyayê insanetî peyda bûye heya niha xulyaqeta herî bilind û esîl temsîl dike, di pêvajoya sedsalan de bi jêhatîbûn û aqilmendiya irqê wî lipeyhev şewqa şaristanîyê daye tarîtiya ezmana ya beşerîyetê. Tarîxa Tirkan, wê ji milletê Tirk re vebêje ku; irqê wî bi qasî eskerîyê, rêveberîyê û siyasetê, di ilm, fen, edebiyat û hunerê wek resim, musîk, mîmarî û heykeltiraşê de jî bi qabîliyetê beêmsal hatiye stran.

Tarîxa Tirkan, wê ji milletê Tirk re vebêje ku, li dinyayê çî dera şopa insanê de heye li wir mora hakimîyet û çanda irqê wî ya ku wînda nebûye û her wê

* Kitêba Ebu Hanîfe el Dinawerî ya bi navê "Ensab el-Ekrâd"(Koka Kurdan) di sedsala 9'emîn de hatiye nivîsandin lê negihaye roja me. Li gor hin çavkaniyan 4 nusxeyên qopyê destnivîsê wê hene.

bimîne heye, herwiha ew ji sulaleya dinyadîtî tîn yên bi her m'ene û esasî ji kaniyên şan û şerefê tîr vexwarine yên bi sedan dewletê herî mezin ava kirine ku milletên xwedî mînakek kêmtî wan be jî xwe pê serbilind dikin." (Bnr. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti: Tarih - IV, r. 258-259)

Ev respîta Tarîxa Fermî, esas pêşbîniya *Plana Islahata Şarqê* (*Şark Islahat Planı*) ye ya ku di sala 1925'an de bi dizî hatiye amadekirin û ketiye meriyetê. Nejixwe, di cih de qelemşorê Kemalist ev te'lîmata M. Kemal Atatürk tînin zimên û dest bi derbaskirina jiyanê dikin...

Wek mînak, şaristaniyên ku li Anatolya û Mezopotamya şax û perê xwe vedabûn bi yek carê re kirine malê Tirkên û derbasî dîrokek çewt bûne; heman demê berdane kesên ku Misilmanî xistine pêş û ev teorî qebûl nekirine, yên wek dîrokzan Zakir Kadiri Ogan ku bi heslê xwe ji Asya Navîn in. Di vê derbarê de M. Kemal mektûbek dirêj şandibû Saziya Dîroka Tirkî (Türk Tarih Kurumu) û heya berî ne bi gelekî ev veşirtî mabû. Piştî vê rewşê, hema hema dîrokzanê ku karibe li hember vê teoriya M. Kemal derkeve nemabû.

Jixwe dîrokvan bi rêveberiya Îttîhad-Terakkî, bi riya ê wek Nacî Îsmâîl (Pelîster) yê Arnavût –ku xwe bi navê Dr. Friç dide nasîn– li ser derewa, bi hawayê ku "miletê Kurd û zimanê Kurdî tune" Tarîxeke Kurdan didin hazirkirin. Dîrokvan û zimanvanên Kemalist yên wek Huseyin Namik Orkûn, nivîstekên Orhon-Elegeş ku pêşî ji aliyê Oryantalîstê Rojavayî hatibûn xwendin jî tehrîf dikirin û diguherandin; gotina "*Körtle(güzel-xweşik-MB) Han Alp Urungu*" diqulipandin dikirin Kurd û îddîa dikirin ku heslê Kurdan Tirk in, zimanê wan jî *Tirkiya Çiyayî* ye.

Tê zanîn ku car caran hem rêveberên Osmanî û hem yê Cumhuriyetê, ji bo zanîna berhemên Rojavayî û yê Rojhilatî dane wergerandin. Her weha, ji ber ku pir girîn e, berhema Şerefname ya Mîrê Bedlîsê Şerefxan di heyama Osmanî de ji aliyê çend padişahan ve ji bo Osmanî dane wergerandin; wergera rewşenbîrê Amedî ya sala 1930'î jî di dest hin berpirsyan de maye. Wek ku tê zanin ev dîrok di sedsalên derbasbûyî de wergerî zimanê Rojavayîyan bûye lê incex di nîveka duyemîn ya sedsala 20'an de ji aliyê Mehmed Emin Bozarslan ve li Tirkîyê hatiye çapkirin.

Ev rewşa elîtên Kemalîstan ya "tecahularîfane" yanî polîtîkaya "xwe ehmeqşeytanîkirin" di belgeyên bidizî de xwe dide der. Jixwe dewlet, di tevgera fermî de "red dike û dide mandelê" lê di tevgera bidizî de "li xwe mikur tê û qebûl dike." Mînaka herî balkêş ya di vê derbarê de em karin di "Rapora Kurdan" de ya bidizî bibînin ku beşeke mezin me sala 1993'an di

berhema min ya bi navê *"Kürtler ve Ulusal- Demokratik Mücadeleleri(Kurd û Tekoşîna Wan ya Netewî-Demokratîk)"* de weşandibû, ya ku sala 1945'an bi destê Hukumetê ji aliyê valiyê berê û sermufettişê mulkiyê yê wê demê Ahmed Hasib Koylan ve hatibû amadekirin.

Wek mînak, di vê xebatê de dema li ser *"Tarîxa Kurdan û Heslê Wan"* disekinin hem ji çavkaniyên Rojavayîyan hem ji yên Rojhilat sûd tê wergirtin û di bin sernivîsên mîna *"Li Gor Efsaneyan, Li Gor Şahnameyê, Li Gor Mesûdî û Dîrokzanên Erebian yê Din, Li Gor Ermenîyan, Li Gor Minorsky, Li Gor Ksenofon, Li Gor Ansiklopediya Britanya, Li Gor Ansiklopediya Îslamê, Li Gor Rewşenbîrên Kurdan"* de mijar hatiye vekolan. Di berhemên ku Ocaxên Tirk(Türk Ocakları) û Saziya Dîroka Tirkan(Türk Tarih Kurumu) bi dizî wergerandine lê çap nekirine jî ev pir vekirî tê xuyakirin...

Berî em vê beşê bi dawî bikin, em cih bidin tespîten di xebata Prof. Dr. Ahmet Demirel ya li ser Meclisên Cumhuriyetê, ji bo sansur û çewtkirina li ser dîroka Kurdan hatiye meşandin bê fêmkirin muhîm e. Prof. Demirel dide xuyakirin ku, heya 1925'a di Zabîte Meclisê yê bidizî de navê Kurdistan bi sedan – bi hezaran car derbas bûye; lê di navbera salên 1927- 1947'an de ku rastî heyama rejîma Mufettişîya Umumî ya li Kurdistanê tê, di Zabîte Meclisê de tenê 5 carî gotina *"Kurd"* derbas dibe; 4 ji van wek mansib, 1 jî bi Ermenîyan re di mijarek suçdariyê de derbas dibe.

Girîngîya Tarîxu'l- Devletü'l- Ekrad(Tarîxa Devleta Kurdan)

Wek ku tê zanîn, di *Camîu't- Tevarîh* ya Raşideddin de pir behsa Kurdan û Kurdistan derbas dibe û ev wek tarîxa Tirka ya ewil tê qebûlkirin ku berhemek dawîya sedsala 13'an û destpêka sedsala 14'an e. Bi qasî tê zanîn ev ji aliyê Karl Jahn ve bi navê *"Die Geschichte der Oğuzen des Raşidaddin"* di sala 1969'an de li Vîyana wek heslê xwe hatiye çapkirin. Dûra beşa *"Oğuzname"* ya heman berhemê di 1972'yan de ji aliyê Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan ve bi navê *"Oğuz Destanî"* li Stenbol hatiye çapkirin. Tê bîra min, di runîştinê min yê Mehkemeyê Ewlehiya Dewletê ya Enqereyê de, ji bo ez rastiye Kurd û Kurdistanê esehî bikim car caran weşanên Tirkan yê mîna vê min wek çavkanî bi kar tanîn û îro dilê min bi wan kesê ku dîrî ilm ev polîtîkaya *"redkirin û mandelê"* dimeşandin dişewite.

Di serî de weke berhema dîrokî *Anabasis(Vegera Bidehhezaran)* ya Xenofon, kitêbên dînî yê Asûriyan û tarîxa Ereban, heke em gelek çavkaniyên ku behsa Kurd û Kurdistanê dike bidin aliyekî, nivîsên tarîxî yê rastûrê

bi Kurda ve eleqedar digihê heya sedsala 9'emîn. Kitêba yek ji alimên Kurda yê herî zanyar Dînawerî (Ebu Hanife Ahmed layê Dawûd layê Wenand ed Dînawerî (820-28/896) ya bi navê "Ensab el-Ekrad" (Koka Kurdan, yan jî Dîroka Kurdan) di sedsala 9'emîn de hatiye nivîsandin lê mixabin heya niha negihaye ber destan, yanî peyde nebûye. (Li gor hin çavkaniyan 4 kopîyê wê yê destnivîs hene.) Wek astronomî, botanîk, metalurjî, coğrafya, matematîk û tarîxê di gelek waran de xebatê Dînawerî hene. Kitêba wî ya bi navê "Kîtab el Nebat" ku 8 cild e pir navdar e...

Berhema herî kevn ya li ser dewleta Kurdan ya ku di dest me de heye ev berhema sala 1257'a *Tarîxu'l- Devletu'l- Ekrad* (*Tarîxa Dewleta Kurdan*) e ku tenê nusxeyek wê li Kutupxaneyê Suleymanîye ya Stenbol heye. Ji ber ku behsa xanedaniya Memlûkan jî tê de derbas dibe, di berhemê de ya destnivîs dûra bi nivîsek cuda gotina "*ve'l- Etrak*" li sernivîsê hatiye zêdekirin.

Ê ku cara pêşî behsa vê berhemê kiriye zanistê Frensî Claude Cahen e. Cahen, di berhema xwe (Paris- 1940) ya bi navê "*Le Syrie du Nord*" (*Bakurê Surî*); di hundirê "*Kronîkên Erebiyê Stenbolê*" (341 Yunani, Ayasofya) de cih dide vê berhemê jî.

Wek ku me berê daye xuyakirin, esas navê kitêba El-Xezrecî, Ebu'l-Favaris Abdulêzîz Muhammed bin İbrahîm el-Ensarî (*bi kinayê el-Xezrecî tê gotin*) ku tenê nusxeyek wê li Kutupxaneyê Suleymanîye heye, "*Tarîxu'l- Devletu'l- Ekrad*" (*Tarîxa Dewleta Kurdan*) e. Dûra bi nivîsek cuda "*we'l- Etrak*" li sernivîsê hatiye zêdekirin. Di vê tarîxê de bi taybetî behsa "Dewleta Kurd ya Eyûbî" tê kirin. Lê di berhemê de hinekî behsa dema Selçûqîyan jî heye.

Ev nusxeya tenê ya ji aliyê Dinyayê ve tê zanîn ku me jî dîtîye û mîkrofil-mê wê stendiye, li Kutupxaneyê Suleymanîye-Beşa Hekîmoğlu bi numreya 695'a qeyitkirî ye. Ev tarîxa bi zimanê Erebiyê û destnivîs, bûyerên salên 571-655 (M.1175-1257) vedibêje û çavkaniyek muhîm ya dema Selahedîn Eyûbî ye. Bi ihtîmalek mezin destnivîs ya nivîskar bixwe ye. Ebatê kitêbê mezin e û ji 398 rûpelî (199 pel) pêk tê. Berhema "*El- Navadir el- Sultaniye*" ya yek ji dîrokzanên navdar yê dema Selahedînê Eyûbî İbn Şeddad û berhema "*Miratu'l- Zaman*" ya yek ji dîrokzanên dema piştî Selahedîn Eyûbî Sibî bin el-Cewzî esas hatiye girtin.

Ji ber ku berhema destnivîsa nivîskar bixwe ye-yanî ne îstînsah (ji ber nivîs) e- dibe ku tu nusxayên wê yê din li dinyayê tunebin (Bnr. Doç. Dr. Ramazan Şeşen: *Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti* (*Di Heyama Selahedîn de Dewleta Eyûbîyan*), İst. Ün. Ed. Fak. Yay. 1983, r. 20-21). Bi

rastî jî di vekolîna ku rastûrê me di Kutupxaneyê Misir/ Îskenderiye de kir jî, ku di warê berhemên Erebi de dewlemend tê qebûlkirin, tenê CD'ya vê berhemê hebû.

Wek ku kare bê texmînkirin; gelek berhem û kronîkên Erebi hene yê behsa Kurdan û behsa dema Selahadîn Eyûbî dike. Lê yek ji berhema herî muhîm ya dîroka Kurdan ya vê demê, berhema bi navê *"El- Kamil fi't-Tarix"* ya Îbnu'l- Esîr' e ku dîrokzanê Kurdistanê tê qebûlkirin. Îbnu'l- Esîr' dîrokzanekî ku rastûrê li seraya Selahadînê Eyûbî maye û pê re tevli şera bûye. Loma berhema wî ji dîrokek sîyasî ku wî bixwe dîtîye pêk tê. Ev berhem di demek nêzîk de ji aliyê komisyonekê wergerî Tirkî bû û bi navê *"İslam Tarihi"* (Tarîxa Îslamê) wek 6 cild hat weşandin.

Çîroka Min û *"Tarîxu'l- Devletü'l- Ekrad"*

Ev berhema pir girîng ji ber ku rastûrê dîroka Kurdan e û tarîxa wê dire nîveka sedsala 13'emîn, cara ewil di serê salên 1980'yî de wek mîkrofilm min kopî kiribû û ji bo bi rehetî bê xwendin min derbasî kertê fotografa kiribû. Ji ber ku salên Cunta yê ewil bû yek-du nûsha jî min kopî kaxeta kiribû.

Yê ku ewil hat bîra min Mehmed Emin Bozarslan bû, ku wê demê li Îsweç bû. Ji ber ku berhem bi destnivîsek Erebiya sedsala 13'emîn hatibû nivîsandin. Yanî kêman insan karîbûn ji bin vî barî rabin. Loma ev berhema ku min pir qedir didayê, bi riya Kemal Burkay yê li Îsweç dijiya, min şandibû ji Bozarslan re. Lê Bozarslan wê demê gotibû wextê min tune û bi dû de Burkay fotokopîya berhemê dide zanist Dr. Kemal Fuad.

Di vê navberê de gelek wext derbas bibû û tu agahî ji berhemê derneketibû. Tenê min zanibû berhem gihaye Dr. Kemal Fuad û hew. Lê serê 1987'an di hatinek min ya Elemanya de, di nav Xebatên Akademîk(1977-1990) ya Bîbliyografya Weşanên Kurdî ya Prof. Dr. Joyce Blau de ez rastî vê Tarîxa me neyê? Tu nabê K. Fuad vê berhemê dide hemşeriyê xwe Fehmî Huseyin Hafîz; ew jî li Zanîngeha Melbourne ya Avustralya wek teza doktorayê li ser vê berhemê dixebite.

Piştî vê ne bi gelekî dema ez çûm Avustralya, dîsa bi şagirtêkî doktora re em çûn Zanîngehê û ew teza ku wek 3 cilda hatibû amadekirin lê hîn nehatibû weşandin min bi çavê xwe dît. Cilda 1'emîn bi Îngilîzî lêkolîn-vekolîn; cilda 2'yemîn wergera Îngilîzî; cilda 3'yemîn jî orjînal kitêbê bû. Min rewş ji midîrê Kutupxaneyê re vegot, incex bi heqqê xwe min tenê karîbû ez kopîya tebeqeke cilda pêşî bistînim.

Serboriya min û vê kitêbê bi min re wek bîranînek xweş ma. Rojekê ji rojan, dema Eslixan Yıldırım ku li London dijî û li ser weşanên Kurdolojî dixebite ji min pêşniyaz xwest, bê şik min ev berhem da pêş. Dema me li Îngilîstanê hevdu dîtibû, min fêhm kiribû ku kopiyek vê xebatê bidest xistiye. Niha ez dibînim ku wergera wê ya Kurdî jî daye kirin û dixwaze ez soza xwe bînim cih, yanî ez pêşgotinekê ji berhemê re binivîsim.

Min jî bê tereddut ev qebûl kir û min xwest ez serboriya xwe û vê Tarîxa Kurdan ya ewil ku bi taybetî min eleqedar dike, parve bikim. Çirku ez zanim, dema ev xebat tîr kirin naskirina literatura Rojava û sûdwergirtina ji çavkaniyên Rojhilata Navîn/Osmanî pir muhîm e. Çirku bavê zanyariya Kurdolojî Rojava ye, diya çavkaniyên Kurdolojî jî lîteratura Mezopotamya û Pêşiya Asya ye. Ji aliyê min ve, di vê nuqte de tiştê ku ez herî muhîm dibînim, ne tenê Tirk; ji bo Kurdan jî ku zêde bi çavkaniyên xwe nizanin, bi vê wesîlê wê bighên çavkaniyek girîng...

Mehmet Bayrak

PÊŞGOTIN

Ev kitêba di destê we de ji destxetêke Erebi ya Kitêbxaneyê Silêmanîyê li Stenbolê ya bi navê "Tarîxa Dewleta Kurdan" hatiye wergerandin. Ev destxet ji hêla Eslîxan Yıldırım ve bi pêşniyaza ku belkî ez karibim wê ji Erebi wergerînim Kurdî (Kurmancî) ji bo min hat hinartin.

Îcar piştî ku min li kitêbê nihêrî û xwend, min dît ku kitêbeke hêja ye û li ser tarîxa Dewleta Eyûbî ya Kurd e ku bi rastî jî ji min re gelekî balkêş bû, dikete nav beşa xebatên min yên berê û xwedî agahdariyên berfireh bû. Herweha kitêbê li ser dema Selahedîn û Eyûbîyan bi taybetî û li ser Kurdan û rola wan ya hingê di împêratoriya Selahedîn û Eyûbîyên piştî wî de bi giştî, agahdariyên gelekî hêja dida.

Ji ber vê jî min yekser pêşniyaz pejirand, hahakê ez rabûm min hûçikên xwe yên sistiyê û zend û bendên xwe hildan, di demeke kin de jî dest bi wergerandina wê kir û heya ku ji min hat min bênavbir lê lez kir ta ku ew qedand.

Wek ku di beşa orjînalê wê ya di dawiya vê kitêbê de jî hûn ê bibînin, ev destnivîs bi xwe bi tevayî ji sed û not û neh pelan pêk tê ku hêla rastê pelê yekê yan jî ku meriv weke rûpel hesab bike, rûpelê yekê vala ye û li hêla çepê yan jî rûpelê diduyan du mor û çend peyvên Erebi ku nayên xwedî, hene.

Li hêla rastê pelê diduyan ku dibe rûpelê sisiyan jî bi destnivîseke cuda bi Osmankî "Ev [kitêb] rewşa bûyer û kirinên navbera salên 571/1175-1176 û 655/1257'an nîşan dide" heye.

Li bin jî weke tarîxa 1740'î heye [dibe tarîxa nivîsîna vê tekstê be] ku li ber wê jî di nav kevanêkeke mezin de bi Erebi ev tekstê jêrîn heye: "Ji sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175-1176) heya sala şeşsed û pêncî û pêncan (655/1257)."

Dû re jî bi Tirkî weha didomîne: “Li hêla serî ya rûpelê duyemîn yê kaxeze/pelê yekem û rûpelê duyemîn yê kaxeze (?) pêncemîn ev îbare/derbirîn bi vî awayê hatiye derxistin.”

Li bin vê tekstê jî bi Erebî ev heye: “Bizanibe ku nivîskarê me di Bûyera Adilî ya sala 586/1190’î de amade bûye û dîtîye ku leşkerekî kuştî hejmartîne. [Bnr.] rûpelê duyemîn ji pelê 33’yan.” Li bin jî çend reqemên mîna “169 & 167, 211/175” hene.

Çawa ku dixwiyê ev pelê serî ji bo parastina kitêbê yan pêşî, yan jî dû re dema rûpelê serê kitêbê qetîyaye pê ve hatiye danîn û ev nivîsên hêla rast û çepê jî dû re ji bo agahdarîyên ser kitêbê lê hatine zêdekirin. Weke xuya dike jî, ew bi destnivîsên cihê û qelem û hibrên cihê hatine nivîsîn; çunkî hem awayên destnivîsan hem jî qelem û hibrên wan û zimanên wan jî ji hev cihê ne.

Îcar li hêla çepê ya pelê diduyan ku dibe rûpelê çaran li ser goşeyê rastê nîvrêzeke ser xêzkirî heye ku nayê xwendin û li bin wê nîvrêze jî bi Erebî gotina “fî t-Tewarîx” (di tarîxan de) heye.

Li bin wê jî bi Erebî “Berhema Mihemed ibn Îbrahîm ibn Mihemed ibn Ebu l-Fewaris ‘Ebdulezîzê Ensarî yê Xezrecî” nivîsiye ku ev nivîs hem ji hêla awayê destnivîsînê ve û hem jî ji hêla hibra xameyê ve ne mîna ye ya kitêbê.

Li serê jorî yê çepê jî sê reqemên ku dişibin 447’a Erebî hene, lê dilê meriv baş lê rûnanê ku ew reqem in.

Li bin wê jî bi reqemên Erebî 197 heye û li bin reqeman jî bi nivîskî “Tê de sed û not û heft pel hene” nivîsiye.

Li bin van herdu tekstan di nav sê xalan de rişmeya/navê kitêbê nivîsiye û li bin navê kitêbê jî li hêla rastê bi xetên hûr navê kitêbê weha didomîne: ... *Tarîxa Dewleta Kurdan û Tirkan* ...

*Û ji kesên giregir ên hiqûqnas, zahid, zimannas,
şair, sofî, hikimdar, kelamnâs, ferhengzan,
hedîszan û yê din ku tê de mirine, Xwedê rehma
xwe li hemîyan bike!*

Lê awayê destnivîsa gotina “û Tirkan” û yê “Tarîxa Dewleta Kurdan” ne weke hev in û ne ji destekî ne, meriv dibê qey “û Tirkan” paşê li nav hatiye zêdekirin. Belkî hineka ji bo Tirkan jî bikin şîrîkê vê berhemê, yan jî bi fikara ku berhemê biparêzin ev lê zêde kirine.

Li pêşberî vê berdewamiya nav jî li hêla rastê ev nivîs heye:

Ev terceme bi xetên - - - tarîxnivîs - - - hedîszan - - - Fer’anî --- cihwarê li Misrê - - - .

Li bin van jî li alîyê çepê ku dikeve navbera herdu nivîsên jorîn ev nivîs heye: “Ev ji kitêbên bendeyê mihtacê Rebbê xwe yê payeberz, Mihemed ibn Ebdulabaqî ibn Muhibudîn in ku Xwedê wan efû bike.” Li bin van li hêla rastê jî du peyvên mîna “di nûra xwe de” bi Erebi hene, lê baş ne diyar in.

Di bin van tevan de li rastê rûpel çend gotinên jêçûyî hene û li dû wan jî bi teksteke jêçûyî bi qasî ku tê xwendin tarîx û bûyerên wê serdema ku ev kitêb qala wan dike, dide zanîn ku ew weha ye:

“Tê de ji sala - - - pênçsed û pênçî û heft (557/1161-1162) heya - - - şeşsed û şêstan (660/1261-1262) - - - ” û li binî jî bi reqemên hûrik yê Erebi li jora tekstê 570/1174 û li jêra tekstê jî 571-655/1175/76-1257 nivîsiye.¹

Li bin van jî çend reqemên hûr û dû peyvên nîvco hene ku nayên xwendin û li binê wan jî li hêla rastê çawa ku dixwiyê navê kitêbê nivîsiye ku ev e: “*Tarîxa Dewleta Kurdan*” û li bin jî bi Erebi navê xwedîyê kitêbê weha dide: “Ji kitêbên mihtacê efûya Rebbê qewîn Mihemed ibn Ebdulbaqî ibn Muhibudîn in, Xwedê wan efû bike.”

Li pêşberî van li hêla çepê jî navê xwedîyê kitêbê careke din dubare dike, lê bi cudayî ku weha ye: “Ev di nobetdariya bendeyê mihtacê rehma Xwedê Muhibedînê Remekî de ye.” û li bin jî hinek niyaz û selat hene ku ew jî qenc nayên xwendin. Li binê rûpelê jî mora kitêbxaneyê ku lê dimîne û reqema wê heye.

Kitêb bi alîyê rastê yê pelê sisîyan ku dibe rûpelê pênçan, piştî Bismillahî û selat û selaman bi sernivîsa sala pênçsed û heftê û yekê (571/1175-1176) dest pê dike ku li kêlekê jî bi reqemên Erebi 571 (1175-1176) nivîsiye. Lêbelê destnivîsa vî alîyê rastê yanî rûpelê pênçan ku li nivê rûpel mohrek jî heye, ji destnivîs û hibra yê çepê yanî rûpelê şeşan cuda ye û çawa ku me berê jî got, hem destnivîsa vî rûpelê pênçan û hem jî ya pelê diduyan yanî rûpelên sisê û çaran hem ji hev cihê ne û hem jî ji destxet û hibra temamê kitêbê bi xwe jî cuda ne ku ji ber vê jî meriv texmîn dike ew rûpel dû re lê hatine zêdekirin.

Jixwe li paşîya kitêbê jî ji pelê 198'an rûyê çepê ku dibe rûpelê 397'an hem ji hêla destnivîsê ve û hem jî ji hêla hibrê ve ji temamê kitêbê cuda ye ku çawa

¹ Li gori van tarîxan divê mebest ji ya 557/1161'ê dema rêwingîya sipahsalar Şêrkoh bi Selahedîn û sipaha Şamê ve ber bi Misrê ve be, ku hingê Şawerê wezîrê Misrê xwe avêtibû Nûredîn Zengî da leşker bişîne hawara wî û wî ji Şêrkoh bi hêzekê ve pê re şandibû Misrê. Çawa ku mebest bi tarîxa 660/1261'ê jî destnîşankirina bidawîhatina hikimdariya Eyûbiyan ya hêla Şamê bû jî, piştî ya Misrê ya şala 655/1257'an. Lê bi tarîxên 570/1174 û 571/1175-76'an jî destpêka desthilatdariya Selahedîn destnîşan dike û bi 655/1257'an jî çawa me got, dawîlêhatina fermanrewayîya Eyûbiyan ya Misrê diyar dike.

dixwiyê ji ber jêqetîn û kêmasîya rûpelî ew lê hatiye zêdekirin. Lê yê ku ew nivîsîye jî navê xwe li kêleka rûpel bi hibra sor nivîsîye ku min ew jî xistîye nav notan. Li binê vî rûpelî jî çar kelîmeyên ku qenc nayên xwendin hene.

Li pelê 199'an jî bi tenê li rûyê rastê çend peyv û gotin hene ku nayên xwendin, ev risteyên jêrîn jî hene û morek jî li binê wan e:

“Dû re ew sal bi xelkên xwe ve qedîyan

Mîna ku ew [sal] û ew [xelk] hemî bûne xewn”

Mor jî li bin van risteyan e.

Destnivîs ji bilî pelên lêzêdekirî ji 197 pelan yanî 394 rûpelan pêk tê ku her rûpel jî ji 21 rêzan û her rêz jî ji 9-10 gotinan pêk tê. Bi rastî li gorî sedsala 12 û 13'an kitêb bi destnivîseke gelekî xweş hatiye nivîsîn, lê gelek gotinên wê yan ji binî bêxal in yan jî xalên wan kêmtir in, bes çawa dixwiyê nivîskarê me jî ji wan kesan bûye ku giringî bi xalan nedidan û difikirîn ku xal spehîtiya nivîsê xerab dikin. Ji bilî vê nisxeya kitêbê tu nisxeyên din jî li dereke din derneketine ku bi hev re bîrê rûbarkirin û kêmasî û zêdeyîyên wê bîrê dîtî.

Ev kitêba “*Tarîxa Dewleta Kurdan*” çawa ku me berê jî qal kir li ser Dewlet yan jî Împeratorîya Eyûbîyan e ku piştî mirina Nûredîn Mehmûd Zengî ya sala 1174'an û bi destpêka desthilatdarîya berfireh û temamî ya Siltan Melik Nasir Selahedîn Yûsuf ibn Eyûb ibn Şadî ibn Yaqûb ibn Merwanê Rewadîyê Hezbanîyê Kurd, ku di sala 571/1175'an dest pê kirîye û heya sala 652/1254'an bi tevayî yanî li Misrê, Şamê û deverên din û heya sala 658/1260'î jî li hêla Şamê domandîye. Çawa ku li cihên weke Heskîfê û hêla Sêrtê hê derengtir jî maye, lê di vê destnivîsê de bi tenê heya sala 655/1257'an li ser desthilata Eyûbîyan agahdarî hene.

Ev destxet çendî ku bi taybetî li ser Dewleta Eyûbî ya Kurd e jî lê tê de li ser gelek bûyerên hawîrdorê Dewleta Eyûbîyan jî radiweste. Mîna hem-berîya navbera Selahedîn û hikimdarên Zengîyan yê piştî Nûredîn Zengî di destpêkê de, hinek bûyerên ser Dewleta Xwarizmîyan û pêwendîyên wan yê qenc û xerab bi Kurd û Moxolîyan ve û herweha ceng û gengeşeyên hêla Mexrib, Endulus, Zelaqe û Yemenê digel pêwendîyên bi xelîfeyên Ebasîyan re û yê Abxaz û Gurcîyan jî ku hinek jê gelek bi kurtî û hinek jî bi berfirehî nivîsîne.

Nivîskarê me agahiyên ser sedsala ku tê de bûye, heya hinekên dawî yê ku bi xwe jîyaye jî, tomar kiriye. Ji ber vê jî wî saloxên xwe gelekî bi balkêşî hilbijartîye, çunkî wî agahên xwe ji şêxên xwe, ji hevdemên xwe, ji xwendekarên xwe û ji hevçaxên xwe bihîstîye û ew bi nêrîn û çavdêriyên xwe jî xurt kirîye.

Çawa ku wî giringî daye berhemên dîroknasên hevdemên bûyeran ku ew jî tomar kirine, mîna Newadira Ibn Şedad (m. 632/1225), carina bê ku navê wî bide û carina jî bi navdan gelek agahî jê veguhastine. Wî ji Îmad el-Katib el-Îsfahanî (m. 597/1200) jî gelek bûyer wergirtine, herweke ku ji Mîr' at uz-Zemana Sibî Ibn Cewzî (m. 654/1256) jî gelek caran bêdayîna çavkanîyê, agahdarî wergirtine; ji bilî ku li ser Xwarizmî û Moxolan jî gelek tişt ji kitêba Nesewî (m. 639/1241) ya Sîretu Siltan Celaledîn Menkbirtî jî wergirtine. Herweha çawa ku dixwiyê wî hinek agahên xwe jî ji berhemên derûdorên serdema xwe yê mîna Ibn Esîr (m. 630/1232) û Yehya ibn Ebî Teyy (m. 630/1232) veguhestine.

Digel agahiyên devkî ku li ser bûyerên Êrîşa Xaçî ya Heftan di bin serdariya qiralê Fransa Luisê IX'em ya sala 647/1249'an ya ser Misir û Dimyatê, bi kar anîye. Tevlî bûyerên ser Melik Kamilê Eyûbî (m. 635/1237), Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan û yê ser nexweşîya Melik Salih Necmedîn Eyûbê Kurê Melik Kamil ku ji devê Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elîyê Hezbanîyê Kurd û yê din, veguhestine.

Ev berhema bi navê *Tarîxa Dewleta Kurdan* kitêbeke têr û tije û dagirtiyê bi agahdarîyên giranbiha û girîng in ku li ser Împeratorîya Eyûbîyan çavkanîyeke bi rêkûpêk, hevgirtî û li ser hev tomarkirîye. Kitêb bi bûyerên sala 571/1175-76'an dest pê dike û heya sala 655/1257'an didomîne ku 84'salên hikimdariya Eyûbîyên Kurd digire nav xwe. Ew sal bi sal bûyerên wê desthilatdarîyê carina bi berfirehî û carina jî bi kurtî rêz dike û wan yeko yeko di beşa wê salê de dîyar dike ji bilî salên 588/1192 û 589/1193'yan ku wan ne di beşeke serbixwe de lê di nav bûyerên sala 587/1191'ê de dide û sala 580/1184'an jî ku çawa dixwiyê yan hatiye jibîrkirin, yan jî ji ber ku bûyerên giring tê de neqewimîne, jê kêr maye.

Çawa ku xwendevan jî dê bibînin nivîskarê me li ser hinek babetan bi berfirehî radiweste û wan bi rê û zê dike û hinekan jî hima bi kurtî bi çend rêzan derbas dike. Ew her bi vî teherî mirina hinek desthilatdar, zana û şarezî, qazî û şair, rewşenbîr û nivîskaran jî dide û bi dirêjayî pesinê wan dide, li ser wan salox û agahên berfireh dinivîse û ji berhemên wan nimûneyan rêz dike, lê hinekan jî hew navên wan dide û qet qala berhemên wan jî nake. Ew salox û bûyerên xwe jî geh bi tarîxên wan yê temamî, geh bi tenê bi salên wan ve û geh jî bi sal û mehên wan, yan jî hew bi rojên wan ve dide.

Nivîskar ne tenê li ser bûyerên siyasî û leşkerî rawestîyaye, lê belê wî jî mîna nivîserên tarîxê yê serdema xwe dest avêtîye mijarên cur bi cur yê

mîna kerasatên siruştî, weke erdhejên herêmî, êş û webayên navçeyî, xela û qatîyên aborî, volkan û rabûna ava çemên mezin yên mîna Nîlê û herî û teqan, digel lehî û lêmiştên erdnîgarî ku xelkê ji ber wan dest ji ax û ava xwe û erd û welatên xwe berdaye û revîyaye.

Ew hinek salan bi bûyer yan jî cengekê dest pê dike û hinekan jî bi mirina desthilatdar yan jî zana û rewşenbîrekî dest pê dike herweke ku di hinekan de bi tenê bûyeran dinivîse, lê di hinekan de jî bi tenê li ser mirinan disekine û hinekan jî herduyan têkel dike. Ew di bûyerên xwe de gelek caran agahdarî li ser rewşa aborî, rakirin yan jî danîna bac û xwêgîyê û ya bêş û xeracan jî radiweste û rewşa têcirî û bazirganîyê jî dîyar dike.

Ew di agahên xwe de ji bilî rewşa aborî û bazirganîyê li ser karûbarên civakî û avadanî jî radiweste, mîna avakirina nexweşxane, medrese, xankah, tekîye, feqîrxane, weqîf û yên din. Digel agah û bûyerên civakî yên mîna qencî, sedeqe, wergirtina cil û bergan û karûbarên pîrozbayî, şahî, cejnên Newrozan û yên dînî û civakî û cûre û awayên xwarin û vexwarinê û rêûresmên fermî, dînî, tesewîfî û astronomî ku di gelek deverên cihê de dîyar dike û dide zanîn. Herweha di kitêbê de ji bilî xebatên civakî yên mîna paqijî, nexweşî û yên din qala lîstikên rewac yên hingê jî kirîye, mîna nêçîr, berdana nîşanê bi tivingên guleavêj yên nîşana hingê, lîstikên bi alavên cengê, çewgan, cirîd û beza siwaran.

Di destnivîsê de behsa gelek navên erk û karûbarên îdarî/birevebirî û desthilatê jî yên mîna melik(şah/padşah), qazî, serekqazî, wezîr, teştîdar/mîrê teştixaneyê(ku berpirsiyarê şûştina cil û kinc, dest û tiştên wî yên malê ye), mîrê axurê(serdarê tewlexaneyê û yê seyisên hespên siltan), mîrê menşûrê(berpirsiyarê amadekirin û belavkirina menşûrnameyên/belgenameyên mîrgeh û payeyan, katibê inşayê/debîrê darêj û pexşanê, ustaddar(berpirsiyarê aşxaneyê siltan, teşrîfkirina xwarinê û rawestana li ber sifrê), hejmarkar/muhtesib, rikêbdar (berpirsiyarê hespê siltan e ku bi seyisan dide amadekirin), şihne/serkê ewlekarîyê, cihgir/naib, mihmandar (pêşwazîya qasid, şande û mîrên cotyar û gundîyan dike) û walîyê bajaran.

Herweha mîna dehlîz(konê/çadira/xanîyê darîn yê siltan û mahîyeta wî di ceng û nêçîr û rêwingîyan de) û Dîwan(ku nûnerên 10-16 erkên mîna wezîrtî, katibê sirê/nihênîyê, çavdêrê sipahê, çavdêrê karûbarên girîng, çavdêrê xass/taybetî, çavdêrê gencîneyê/xeznedar, çavdêrê bimaristanê, çavdêrê mizgeftan, çavdêrê silahxaneyê, çavdêrê biyûtan -mal û xanên siltanîyê-, çavdêrê Beyt ul-malê, çavdêrê dîwana dîlan, çavdêrê bazar û bazirganîyê, çavdêrê navenda postê, çavdêrê embarên zad û kelxaneyê/darêjxanê endamên wê ne).

Ji bilî van behsa wezîfedarên mîna mîrê cendar(destûra ketina mîr û serdaran ber xizmetê û pêşkêşîya ketina dîwanê), hacib/berdevk/teşrîfdar, (yê ku cilûbergên siltan yan jî mîr lê dike), xeznedar, katibên dercan/tomaran(yên ku kaxezên katibê sirê, katibê dest/berdest pê îmza dikin û katibê ku nîşanên naiban/cihgiran li kaxezan dixin), alayên siltanîyê, silahdar(mîrê çek û sîlahan), sancaqdar(berpirsîyarê alayên siltanîyê), çavdêrê bac û zekatxaneyê û biyûtatan(mal û xanên ku dîyarî, xelat, silahxane/ zeredxana û hemî tiştên pêwîst yê siltanîyê tê de tên parastin), kirîye.

Digel diyarkirina erkên dinî mîna qazî, serekqazî, qazîesker, miftîyê dadgehê, wekilê beyt el-malê, neqîbê şerîfan, şêxê şêxan(ku berpirsîyarê xankeh û feqîrxaneyan bû), xutbexwên û dersdêr(berpirsîyarê medreseyan) û qala navgînên deryayî yê wê serdemê, posteya hingê û tîpa bandoyê ku ji alavên muzîkê yê hingê pêk dihat.

Nivîskarê me piştî wefata Selahedîn jî li ser împeratorî û deshîlata Eyûbîyan agahdarî dane û çî bûyer û nakokîyên nav wan xwe bi xwe bin û çî jî nakokîyên navbera wan û yê hawîrdorên wan bin, li ser hemîyan nivîsîne û herweha çî li ser desthilat û mîrgehên wan û mîrnişînîyên Kurdên hawîrdorên wan be û çî jî li ser desthilatdarî û derebegîyên girêdayên bi împeratorîya wan ve be, gelek agahdarîyên berfireh dane. Ji bilî agahdarîyên girîng yê mîna cenga bi Firengan re li Mexribê, wî li ser cengên Rojhilatê yê di navbera Moxol û Xwarizmîyan de, Selçûqî, Xwarizmî û Bexdayê û Xwarizmî û Gurcîyan de derketine jî agahdarî dane.

Jixwe çawa ku dixwiyê, çî di serdema Selahedîn û apê wî Şêrkoh û bavê wî Necmedîn Eyûb de be û çî jî di dema zaro û birayên wî û nevî û birazîyên wî de be, hemîyan jî bi her awayî giringî daye hêza leşkerî ya mîrnişînîyên Kurdan û ji bo pêşveçûn û serkeftinê derfetên mezin dane mîr û serdar û serekhêzên Kurdan û gelek ji wan anîne ser payeyên bilind î girîng û gelek erd û cewlik û mîrgehên xurt î berhemdar dane Kurdan.

Weke nimûne ji bilî mîrgeh û deshîlatdarîyên destê malbata Eyûbîyan bi xwe yê mîna Misir, Qahîre, Fîstat, Nûbe ku piştî Selahedîn û cihgirên wî Behaedîn Qereqûş, Adilê birayê wî û Tiqyedînê biraziyê wî, gîhabû kurê wî Melik Ezîz Osman û dû re jî gîhabû Melik Kamilê kurê Adil û kurê wî Melik Salih Necmedîn Eyûb. Yemen, Tunis û derûdorên wê ya Torînahê birayê wî û dû re jî Seyf el-Îslam Tuxtekînê birayê wî û di destê zaroyên Tuxtekîn û kurê Melik Kamil de mabû, Kerek û Şewbek jî demekê di destê Melik Adil û kurê wî de mabû û dû re jî gîhabû mîrên Kurd Ezkeşî û Sarimidîn Tibnînî.

Şam û derûdorên wê jî piştî Selahedîn û cihgirên wî Toriñşah û Ferûxşah gihabû Melik Efdel, Melik Ezîz Osman û dû re heya mirina Melik Mi'ezem Îsa jî di destê wî de mabû û dû re jî gihabû Melik Kamil, Melik Îsmail, Melik Salih Necmedîn û Melik Nasir Dawid ku hemî ji malbata Eyûbî ne.

Herweha mîna Helebê jî ku piştî Nûredîn Zengî û kurê wî Melik Salih Îsmail, gihabû Melik Zahir Xazîyê kurê Siltan Selahedîn û dawîyê jî di destê zaruyên Melik Zahir de mabû. Himis û Rehbe ku piştî sipahsalar Esededîn Şêrkoh gihabû kurê wî Nasirudîn Mihemed Şêrkoh û heya dawîyê jî bi derûdorên xwe ve di destê zaro û nevîyên Şêrkoh de mabûn, herweke ku Hema jî gihabû Tiqyedînê kurê Şahinşahê Eyûbî û çî bigir heya dawîyê jî di destê zaro û nevîyên wî de mabû.

Mîna Ba'albeka mîrgeha Ferûxşahê kurê Şahinşahê kurê Eyûb û Emcedê kurê wî jî heya vê dawîyê di destê nevîyê wî de mabû û Busraya Melik Zafirê kurê Selahedîn û Melik Cewadê kurê Adil Melik de û kurê Melik Mi'ezem Îsa de mabû û Sincara ku di navbera zaroyên Eyûbî û yên Zengîyan de carê dest diguhert.

Mîna Riha ku piştî Melik Mizafer Gokbûrî gihabû Melik Mizafer Tiqyedîn û dû re jî carina digiha Melik Eşref Mûsayê kurê Melik Adil û carina jî Melik Kamilê birayê wî çawa ku Dinêser (Qosera niha) û Xabûr jî piştî Zengîyan gihabû Melik Eşref Mûsa. Mîna Serxed û Simeysata ku piştî têkçûna wî ji ber apê wî Melik Adil û birayê wî Melik Ezîz Osman gihabûn Melik Efdel Elîyê kurê Selahedîn û malbat û birayên wî yên biçûk.

Mîna Şehrezor û Qerabella û derûdorên wan jî ku di destê cihgirê Siltan Selahedîn de bû û dû re jî gihabû mîrekên Kurdan, Dîloka ku di destê Melik Yûsufê kurê Melik Zahirê kurê xwedîyê Helebê de bû û Meyafarqîn ku piştî wefata Melik Mizafer Tiqyedîn gihabû Melik Xazî Şehabedînê kurê Melik Adil û demekê jî Melik Eşref Mûsa Xelat, Adilcewaz û derûdorên wê jî spartibûyê, lê piştî serîhildana wî ew jê sitandibû.

Herweha mîna Heskîf/Hesenkeyfa ku piştî bi dawîanîna desthilatdariya Artûqîyan gihabû Melik Salihê kurê Melik Adil û Melik Mi'ezem Toriñşahê kurê Melik Salih ku dû re heya piştî salên 1400'î jî di destê Eyûbîyan de mabû û desthilatdarê wê yê dawî jî Melik Xelîlê Eyûbî bû ku Şah Îsmailê Sefewî yê esilkurd paşê ew desteser kiribû û Îskenderîye û derûdorên wê ku heya mirina Toriñşahê kurê Eyûb jî di destê wî de mabû.

Îcar ji bilî van nimûneyên herêmên împeratorîyê ku di nav melik û mîrziyên Eyûbîyan de kêr zêde parvekirîbûn, Selahedîn hê di dema xwe de herêmeke mezin ji mîrgehên dora Qahîre û navenda Misrê dabû Mîrê

Mezin Seyfedîn Meştûbê Hekarî, ew kiribû mîr û serdarê hêza xwe ya taybetî û li leşker û serdarên wê hêzê jî gelek mîrgeh li Misrê belav kiribû. Ji bilî vê wî gelek mîrgehên hêja jî hingê li Misrê dabû Qutbedîn Xwisro ibn Tilîlê Hezbanî, ew jî kiribû serdarekî xwe yê desthilatdar û gelek rûmet didayê. Herweha piştî vegirtina Qudsê ew dabû Hisamedîn ibn Hîcayê Semînê/ Qelewê Hezbanî, çawa ku dû re jî ew anîbû ser raspêriya Nisêbîn û derûdorên wê.

Jixwe Êzîdiyên mîrgeha Kilîsê û derûdorên wê jî ku piştî hatina Emewîyan ya hêla Şamê lewaz bûbûn, di dema Selahedîn de jî nû ve xurt bûn, di bin mîrîtiya Şêx Mend de bi pêş ketin, heya herêma Antakyayê jî berfireh bûn û ew bû hevkarê qewîn û beşek ji Împeratorîya Eyûbî ya Kurdî. Ji bilî ku gelek keke û mîrgehên Kurdan mîna Îmadiye, Akre, Cizîra Botan, keleyên Hekarî, Şehrezor, derûdorên wê û yên din ku Îmadedîn Zengî ji wan sitandibû, bi paş ve li wan hatin vegerandin. Lê bi taybetî jî piştî vegirtina Qudsê û cenga Ekayê ya dijwar hê di saxîya Selahedîn de û piştî wî jî êdî mîr û serdarên Kurdan çî li Misrê û çî jî li hêla Şamê û Cezîreyê/Mezopotamya jorîn (rojawa û başûrê Kurdistanê) be di nav desthilatdariya Eyûbîyan de bûn xwedî giraniyeke leşkerî û gerînendeya girîng û qewîn ku di van 25-35 salên dawî de giraniya wan ji her hêlê ve eşkere xwiya dikir.

Yanî bi gotineke din desthilatdariyan jî Împeratorîya Eyûbîyan bi tenê ne desthilata çend serdar û mîrekên Eyûbîyên mîrxas bû ku di ber xizmeta Erebb û Tirkmenan de bû û hew sileşoriya wan dikirin û dewleta wan ya Îslamî digerandin. Lê belê ew bi xwe û bi mîrek, serdar, mîrxas, xweşmêr û şehsiwarên xwe yên Kurd hemî bihev xwedîyê împeratorîyê bûn, girtin û berdana wê di destê wan de bû û beşeke mezin ya Kurdistanê jî bi wan re bû. Digel vê jî mîr û serdarên Tirkmen, Ereb û yên din jî bi wan re pir hebûn û ew di ber xizmeta dewleta Kurdan de bûn ku hevkarê wan bûn û xwedî payeyên mezin bûn jî. Jixwe heya vê dawîyê dereng jî tu dewletên neteweyî nehatibûn damezrandin û dewlet û împeratorîyên wê serdemê hemî jî weha li ser navê malbateke xwedî hêz î esilzade bûn, mîna Sasanî, Bîzansî, Emewî, Ebasî, Fatimî, Biweyhî, Selçûqî, Şedadî, Rewadî, Merwanî, Hesnewî, Zengî, Eyûbî, Xwarizmşahî, Memlûkî, Osmanî, Sefewî û gelekên din.

Rast e sazûmana dewletê ya bingeşîn û raman û zagona wê jî Îslamî bû ku pirên dewletên wê navçeyê di wê serdemê de weha bûne û ger ne weha bûya jî ji xwe dewlet ewqas bi pêş nediket û mezin jî nedibû. Çunkî bi rastî li gorî hingê di nav xelkê herêmê de mîna Ereb, Kurd, Faris û Tirkan, damezran-

dina dewleteke xurt î mezin mîna împeratorîyekê ne hêsa bû. Li gorî hingê bêguman pêwîst bû ku piştî xwe bida ser bingehekî hevpar ta ku bikaribûya hemîyan bi şêweyekî dilxwaz li dor ramanêke pîroz bigihiştandina hev û ber bi armanceke hevbeş ve bi pêş bixistina. Ku jixwe Necmedîn, Şêrkoh û Selahedîn digel Kurdan ev yek kir armanc û civaka Rojhilata Navîn ya Îslamî li ser doza Qudsa pîroz û vegerandina rûmeta Îslamê gihand hev û hemû xistin ber xizmeta împeratorîya xwe ya Kurd. Ji bo rastdêrîn û dilewlekirina ser vê armanca wan û hazirkirina Eyûb û Şêrkoh Selahedîn ji bo desthilatdarîyeke pêşerojê ya malbatî û Kurdî çawa ku Elî Beyyûmî jî di kitêba xwe de destnîşan dike,¹¹ ez bawer im jiyannameya Selahedîn ya ku di kitêbxaneya Îskenderîyê de hatiye dîtin û rojnamevana Fransî Genevieve Chauvel ew name weke bingeş girtîye û romaneke belgewartî yî dîrokî li ser Selahedîn nivîsiye, dê vê armancê zelaltir bike:

“Selahedînê Eyûbî bi zimanê xwe behsa serpêhatîya malbata xwe û jiyana xwe dike.”¹²

Berî her tiştî ez Kurd im û ji eşîra/hoza Rewadî me ku yek ji kevntirîn û esilzadetirîn hozên Kurda ye. Cihwarên eşîrê rojavayê Azerbaycanê bû, lê li ser eslê me ji Merwanê bavê Şadîyê kalê min û wê ve tu agahên min ên zêde nînin. Dovina [Divîna] ku şûnwarê me dihat hesabê di sedsala 10'emîn de serbajarê Ermenistana Piçûk bû ku jê re Ermenistana Navîn jî dihat gotin. Apê min Şêrkoh û bavê min Eyûb li Dovinê [Divînê] hatibûn dinê, lê di sala 1128'an de gava Dovin ketibû ber êrişên Tirkmenan, hingê kalkê min Şadî herdu kurên xwe û jina xwe bi xwe re hilanîbû û bi zehmetî canên xwe ji ber qirkirinên hovane yên Tirkmenan rizgar kiribûn. Tirkmenan bi qirkirineke hovane, bi wêrankariyeke mezin û talankariyeke bêwijdanî Divîn kir kavil ku bi vê talankariyê re mal û milk û hebûna malbata me jî hemî ketiye destê Tirkmenan û bi tenê karibûne canên xwe xelas bikin.”

Ew di beşeke din ya nameyê de weha didomîne: “Li Şamê mamosteyên min êdî bi tenê ne mitesewif bûn, li wê derê min ji dersên matematik, tarîx û cografyayê/erdnîgarîyê jî hez kir û mamosteyê min **Ebû Taman jî ziman, tarîx û adetên Kurdî nîşanî min dan** û bi giştî jiyana min guhert ku heya ez sax bûm ez ji bin tesîra wî derneketim.”

¹¹ Bnr. Elî Beyyûmî, Qiyam ed-Dewle el-Eyûbiye fi Misir/Kuruluş Devrinde Eyyûbiler, Dar el Fikir el-Hedis, Qahire, 1952, wergera Tirkî Ebdulhadi Timûrtaş, Kent Yayınları, Stenbol, 2005, r. 81-91.

¹² Çavkaniya vê jiyannameyê qenc nayê zanîn ji bilî ku rojnamevana firansî Genevieve Chauvelê ew di romana ser Selahedîn de bi kar anîye û dû re di internetê de jî vê dawiyê bi navê “Nameya Selahedîn” ya kitêbxaneya Îskenderîyê çar rûpel bi serenavê “Selahedînê Eyûbî bi zimanê xwe behsa serpêhatîya malbata xwe û jiyana xwe dike” hatiye dîtin. Li binê vî serenavî jî ev navê (Schretullah) heye.

Piştî ku kekê wî Şahinşah di cenga dora Şamê de tê kuştin, hingê nîşanên ku bavê wî dixwest wî ji rojên bê re amade bike, diyar dibûn: “Demeke kurt piştî cengê wezîr mir û Siltan jî bavê min kir sipahsalarê Şamê ku li pêşberî ihtîmala êrîşêke Ereban tevdîr digirtin. Wê hingê êdî bavê min destûr dida min jî ku ez li hespan siwar bibim û fêrî canbazîyên şer û cengê bibim, **lê divê min jibîr nekira ku ez Kurd im û kurê sipahsalarekî me.** Êdî bejna min a zirav jî ji bo siwarîya hespê pêketî û amade bû ku vê yekê jî ez pir şa dikirim.”

Çawa ku li cihekî din jî serbilindîya xwe û apê xwe bi hêzên Kurdan weha nîşan dide: “Di Adara 1164’an de Siltan Nûredîn ji bo sefera Qahîreyê ferman li sipahsalarê xwe Şêrkoh kir û apê min Şêrkoh jî gazî min kir û got: ‘Yûsuf tu jî dê bi min re bêt.’ Ez hingê 27 salî bûm û em di yekê Nîsana sala 1164’an de di derîyê Sûdanê re ji Şamê derketin û sipahsalar Şêrkoh jî bi sipaha xwe ya jî **deh hezar siwarên Kurd pêkhatî serbilind bû** û em di serê Gulana 1164’an de serkeftî vegerîyan Şamê. Ji ber serkeftina min ya di vê cengê de û şarezayî û hinerê min yê birêveberîyê, Siltan Nûredîn ez kirim şihneyê (serekê ewlekariya) Şamê ku ez di 27 salîya xwe de bûbûm mezinê temamê ewlekariya Şama mezin.”

Herweha li vê derê jî diyar dike ku gelek hêzên Kurdan hingê piştgirîya wan kirine: “Di Kanûna sala 1168’an de Frengan peymana ku me pêkve girêdabû xera kiribûn û careke din dest danîbûn ser Qahîreyê ku ji ber vê jî Siltan (Nûredîn) gazî min kir û got: ‘Zû here Şêrkoh bibîne!’ Ez çûm û gava min Şêrkoh dît, wî got: **‘Min ji mêj ve 6000 siwarîyên Kurd amade kirine.’** Jixwe 2000 siwar jî li Helebê amade bûn ku di nav wan de Tirkmen jî hebûn. Digel ku apê min pir dixwest jî lê min qet nediva ez beşdarî vê rêwingîyê bibim, lê dîsa ez beşdar bûm. Gava em di 4’ê Çileyê sala 1169’an de gihîştin ber derîyê Qahîreyê, Firengan newêrabû bi me re şer jî bikin û vekişîyan çûn ku Şêrkoh jî bê xwîn Qahîreyê sitend.”

Gava meriv bi awayekî berfireh û di serdema wê de û di şert û mercên dewletbûyina hingê de li Împeratorîya Eyûbî dinihêre, meriv dibîne ku ew jî bi rastî mîna dewlet û xanedaniyên wê serdemê yên malbatî û hoz û eşîrtî bûne û hikim di destê kîjan eşîr, malbat, êl û hozên navendî de bûye, ew dewlet ya wî xelkê ku ji wan hoz û eşîran pêk dihat, bûye. Nimûne ya Selçûqî, ya Zengî, ya Biweyhî, ya Merwanî ya Osmanî, ya Rûmî/Romayî, ya Bîzansî jî piraniya hikim di destê wan hoz, malbat û xanedanan de bûye, lê heya radeyekê ew jî bi navendeke dinî ve girêdayî bûne û pirên wan jî ne li ser axa xwe bûne û hêzên wan yên leşkerî û îdarî jî bi tevayî ne ji wan bûne. Lê ew jî mîna ya Eyûbîyan piraniya serdar û birêvebir û hikimdarê wan ji hoza xwe-

dîyê dewletê bûne, lê di nav wan de yekîtîyek û tifaqek bi hoz û gelên herême re hebûye ku çî ji hêla leşker ve be û çî jî ji hêla îdarî ve be, ew hevkar bûne.

Îcar em lê binêrin ka ya Eyûbîyan çiqas di destê Kurdan de bûye, rola Kurdan çiqas tê de hebûye û li ser dewletê heya çî radeyê xwedî hikim bûne. Hinek mîr û serdarên ku ji destpêkê heya paşîyê giraniya wan di dewlet û Împeratorîya Eyûbî ya Kurd de hebûne ev in: Mîrê Mezin Seyfedîn Meştûbê Hekarî, Qutbedîn Xwisro ibn Tililê Hezbanî, Şehabedîn Harimîyê xalê Selahedîn, Mîr Hisamedîn ibn Ebu l-Hîcayê Hezbanî, Mîr Micelayê Hekarî, Feqe Îsayê Hekarî û birayê wî Mucîredîn, Seyfedîn Ezkeş/Yazguçê Esedî, Zahîredîn ibn Belengerî, Ezedîn Mûsik ibn Çekoyê Kurdê Selahî, Mîr Xweştirînê Hekarî û kurê wî Hisamedîn ibn Xweştirîn, Şêx Mandê Êzîdî ku demekê fermandarîya sipaha Helebê û derûdorên wê kiribû, Şêrkoh ibn Bilalê Zerzarî, Noşirwanê Zerzarî, Mihemed Şerefedîn Şahrûh/Şahrûxê Zerzarî, mîrekên Qeymerîyan mîna Seyfedîn, Diyaedîn û yên din. Ji bilî wan gelek kes ji eşîrên Rewadî/Revendî, Hezbanî, Mihranî, Hekemî, Hekarî, Himeydî, Beşnewî, Merwanî, Zerzarî, Siweydî û yên din ku evên han hemî hinek jê bi hîmdarî, hinek jê jî bi serkarî û desthilatdarî hevbeşên împeratorîyê bûn û xwedî payeyên bilind û mîrgehên mezin bûn ku hem sîyasî, hem leşkerî û hem jî îdarî gelek karûbarên desthilatê digelandin. Lê rast e ji bilî van jî gelek mîrek û serdar û serekhêzên mîna Artûqî, Memlûkî, Kenanî, Erebb, Selçûqîyên Anatolyayê, vê paşîyê Xwarizmî, Tirkmen û Xiristîyanên herême jî hebûn ku bi Kurdan re hevkar bûn û xwedî mîrgeh, paye û desthilat bûn jî.

Lê digel van tevan jî Selahedîn ji awayê olî ve jî cudahiya xwe ji gelên hevkar ên din jî weha destnîşan dike: "Di Îlona sala 1171'ê de li Bexdayê Xelîfe Mistensir mir û kurê wî el-Mustedi' kete cihê wî ku dijî Siltan Nûredîn derket, çunkî hê jî li Misrê alaya Fatimîyan ya reş li ba dibû. Ew 200 sal bûn ku li Misrê xelîfetiya Şî'î ya Fatimî li ser hikim bû, lê em bi malbatî Şafi'î bûn û min nedixwest ez dest bidim xelîfetiya Şî'î ya Fatimî, çunkî hem gelekî xeternak bû û hem jî yê ku min kiribû wezîr jî Xelîfeyê Fatimî bû. Dû re Xelîfeyê Fatimî nexweş ket û mir ku geleşeke girîng jî ji ber xwe ve çareser bû."^{IV}

^{IV} Ji jiyannameya Selahedînê Eyûbî ya ku di Kirêbxaneyê Îskenderîyeyê de bi destnivîsa wî hatiye ditin û roj-namevana Fransî Genevieve Chauvel ew kirîye bingehe romana xwe ya bi navê Saladin.

Ji zana, şareza, rewşenbîr, bîrewer û şêx û mitesewifan jî evên jêrîn û gelekên din hevalbendên wan bûn: Ji malbata Şehrezorîyan qazî Mihyedîn ibn Zekîyedîn û yên din, ji malbata Selahîyên Kurd jî Şêxê Kurdan Şêx Ebdurehman û yên din, ji Malbata Esrûnîyên Kurd jî mîna Şerefedîn ibn Ebû Esrûn û yên din, Qazîyê Misrê Şêxê Şêxan Sedredîn ibn Dirbas Ebdulmelikê Mihranî, Şêx Fexredînê kurê Şêxê Şêxan û yên mîna Diyaedîn Mihemed ibn Osmanê Erbilî yê Kurd ê Ruhawî, Îmadedîn Îsmailê Mihranî yê Kurd û qazîyê Qahîreyê, Feqîh Diyaedîn Îsayê Hekarî yê Kurd û gelek jî ji gelên din ku navên vanên me hejmart û yên din jî hemî di vê kitêbê de derbas dibe.

Nivîskarê me li ser rêz û benda sipaha dijmin û ya Misilmanan digel awayên cengê û rêzberîya wan di cengê de bi berfirehî sekinîye û gelek navên alavên cengê yên hingê, mîna çek û sîlah, alavên parastinê, yên dorpêçanê, yên şerê derya û bejayîyê û yên din nivîsîne. Herweha ew li ser stendin û dayîna fîdyeyan ji bo esîran û mîrgeh û payeyên leşkerî û îdarî, digel pêwendîyên navbera melikên Eyûbî xwe bi xwe, navbera wan û mîrekên din û navbera mîrekan xwe bi xwe jî rawestîyaye û carina li ser nakokî û hevkarîyên bi xelîfetîyê re jî li gorî hêl û dem û rewşê hinek agahdarî dane.

Digel van tevan ew li ser zana û şarezayên hingê bîrewer û rewşenbîrên serdema xwe bi giştî û bi taybetî jî yên Kurd rawestîyaye û navên gelek serdar û mîrekên Kurdan, çekdar û mîrxasên wan nivîsiye, behsa gelek berhemên zanayên wan jî kirîye û pesnê mîrxasîyên mîrek û serdarên Kurdan carina bi kurtî û carina jî bi berfirehî daye.

Ev berhem zêdeyî 700 sal berê hatiye nivîsandin, her wiha kitêba herî kevn e ku rasterê li ser navê Dewleta Kurdan hatiye nivîsandin û îro di dest me de heye. Mixabin di derbarê jiyana nivîskar Xezrecî de em piştî zehmetî û lêgerîneke pir rastî hinek agahdarîyên kurt hatin. Li gorî Yûsuf ibn Yehya ibn Zeyatê/Zeyadê Tadilî (m. 1230) ku di kitêba xwe ya ser mitesewifan ya bi navê *et-Teşewwif fî Rical et-Tesewwif* de qal dike: “Ew Feqîh/şerîetmedar bûye û xwendekar û menteyîyê Şu‘eyb’Ebû Medyenê Xews (1126-1198) bûye. Herweha ew hevdemê Mihemed ibn Eliyê Senhacî yê Qele’î (m. 628/1230-31) û hevalê Ebû Elî Mensûrê Melayînî bûye ku di dema wî (ibn Zeyatê/Zeyadê Tadilî) de li Bîcayeya bajarê Cezayirê jiyaye.” Ji bilî vê kitêba ber destê me berhemeke Mihemed ibn Îbrahîm ibn Mihemed ibn Ebi l-Fewaris ‘Ebdulezîz el-Ensârî el-Xezrecî ya din bi navê *Selamet el-Milel min Zilel el-Meknûn fî Ehşai n-Nihel* li kutûpxaneyê Kahîreyê heye. Ev berhem di sala 621 [1224] de ji aliyê Sileyman ibn Elî ibn Sileyman Tilimsanî ve

hatiye kopîkirin. Weke ku ji navê wî tê fêmkirin ew ji qebîleya Xezrec e yê ku li herêma Hîcaz in, lê ew li Cezayirê, li Fasê/Mexribê û derû dorên wê jî ji bo xwendin û zanînê gerîyaye û çûye heya Misrê û hêla Şamê û hawîrdorên wê jî. Ji ber ku di rûpelê pêşî yê kitêba wî de nivîsiye ku nivîskarê kitêbê bûye şahidê bûyera/cenga Adilî jî.^v

Xwendina Destnivîsê

Bi rastî xwendina vê destxetê ez gelekî westandim, çunkî çendî ku li gorî sedsala 12-13'yan destnivîseke xweş bû jî lê ew li gorî pîvanên hingê ku zêde giringî nedidan xalan, hatibû nivîsîn û ji ber vê jî divîyabû ku haya meriv baş ji jêder û mijara kitêbê hebe û ji naveroka kitêb û bûyerên tê de qenc agahdar be. Gelek gotinên wê yan ji binî bêxal bûn yan jî ji dêla du xal û sê xalan ve hew yek hatibû danîn ku belkî ew jî paşê lê hatibe zêdekirin. Herweha gelek gotin û navên deverên dûr ji herêma me û tişt û alavên kevn tê de hebûn ku bi tenê bi daneberheva wan bi bûyerên çavkanîyên din re dihatin fêmkirin. Ji bilî gelek alavên cengê yê kevnar ku di ferhengên de jî kêr dihatin dîtin.

Gelek herfên wê yê mîna “d”, “w”, “r”, “z” yê Erebî û yê din ku pir dişibihî hevû hebûn û ji ber ku xal jî li ser wan tunebûn hingê ji hev veqetandina wan pir zehmet bû. Çawa ku di “elîf û r”, “elîf û n” û “elîflamên” wê de digel gelekên weha yê din jî, tevlihevî hebû.

Lê bi rastî divê ez ji edîtorê çapa Erebî Dr. Mûsa Mistefa Hesneyanî re spas bikim ku di xwendina destnivîsê de û di dîtina jêderan de zû giha hawara min û bi alîkarîya çapa wî ya Erebî xwendina wê ji min re hinekî hêsa bû, ji bilî çend deverên ku ji nisxeya wî kêr mabûn ku min ew bi notekê di cihê wan de dîyar kirîne, herweke ku di cihekî de gotinek û di yekî din de jî çend hevokên nivjêçûyî hebûn ku min jî ew nexwendin.

Herweha ji bilî xwendina wê, wergerandina şî'rên tê de jî bi serê xwe zehmetîyek bû ku ez gelekî bi wan ve lebikîm. Lê ji tevî bêhtir jî lêkolîna ser jiyana wan kesên tê de, ya ser navên cih û deverên tê de û ya ser berfirehiya bûyerên tê de û lêgerîna çavkanîyên ser wan ez pir westandim.

Min di notan de navên çavkanîyan cara pêşî bi temamî carekê yan jî du caran daye, lê dû re gava di cihekî din de hatibe min hew navê kurt yê nivîskarê berhemê daye û navê kitibê jî serê herfên “berhema navdayî” (b. n.) daye, ji bo rûpel jî “r.” nivîsiye û ger ku berg hebe jî cara pêşî “berg” û dû re jî

^v Bnr. <http://albassiria.ma/etudes-articles/261-ribatat-rabat-maroc-livre-attachawof-book.htm>

kurtîya wê “bg.” nivîsiye û ji carek duduyên pêşî pê ve jî ji dêla berg/bg. û rûpel/r. ve weha nivîsiye: 1/25, yanî (berg 1, r. 25).

Ji bo têgihîştina maneyê carina min gotinek yan jî çend peyv lê zêde kirine û ew xistîne nav kevaneka bi goşe: [---]

Di kitêbê de ev kurtasî hatine bikaranîn:

b. n.	berhema navdayî
bg./c.	berg/cild
r.	rûpel
p.	pel
m.	mirin
bş.	beş
bnr.	binêre
t. n.	tarix (a weşanê) nîne
q.	qisim/beş
ed.	editor
(e. s.)	eleyh îs-selam
(r. e.)	rediyellahu ‘enhû
(c. c.)	celle celaluhû
[---]	tekstên lêzêdekirî yên wergêr
(---)	ferheng, maneya gotinê
...	di şûna gotinên ku xeber bûn hatiye danîn.

Sultan Selahedînê Eyûbî

Ji ber ku kitêb ji sala 571/1175 dest pê dike, bi kurtayî be jî em hebe kî behsa bingeha damezrandina Dewleta Eyûbî û şexsiyeta damezrênerê wê Selahedînê Eyûbî bikin wê baş be. Siltan Selahedînê Eyûbî (532-589/1137-1193), yek ji şexsiyetên herî navdar ê Rojhilata Navîn e, gelek berhem li ser hatine nivîsandin û hê jî pir zêde tê heskirin. Helbestvanê navdar Mehmet Akif Ersoy, di helbestek xwe de gotiye; “Siltanê herî xoşewîst yê Şerqê, Selahadîn.” Di sala 1898’an de gava Împaratorê Almanya seredana Şamê kirîye, wî di gotara xwe de weha pesnê Selahedîn daye: “Tiştê dilşadîya min zêde dike ew e ku ez li wî welatî me ku mezintirîn kesê serdema xwe û mêrxastirîn û xweşmêrtirîn gernasê wextê xwe lê jîyaye, ew ê ku hatina wî bi xwe bûye rûmet û esalet û navûdengê wî li hemî welat û şaristanan bilind û belav bûye; ew jî Selahedînê Eyûbî ye.”^{vi} Kûrdolog, rojhilatnas û lêkolînerê bi

^{vi} Bnr. Ebd el-Xaliq Sersam, Selahedînê Eyûbî, r. 67; Ehmed Bili, Jiyana Selahedînê Eyûbî, r. 216

navûdeng Prof. Vladimir Minorsky jî di pêşgotina kitêba xwe ya *Studies in Caucasian History* de diyar dike ku, piştî Napolyon lehengê ji hêla dijmînê xwe ve bêhtirîn pesnê wî hatiye dayîn Selahedînê Eyûbî ye û ew ne hew li pey rizgarkirina Qudsê û axa Îslamê bi tenê bûye, lê ew ji bo rizgarkirin û bipêşvebirina temamê Rojhilata Navîn xebitiye û tekoşîn daye.

Berê behsa binyadê malbata Selahedînê Eyûbî derbas bû ku ji Kurdên Rewadî ne û ew jî bavikek ji hoz û eşîra mezin ya Hezbanîyên Kurd in. Ev eşîra pir mezin ya Hezbanîyan di dema xwe ya zêrîn de ji başûrê Kurdistanê heya bigihê deverên Azerbaycan û hawîrdorên wê li gelek navendan belav bûne û desthilatdarî jî li wan deran kirine. Lê dema Selçûqî hatine û herêm wêran kirine bapîrê Selahedînê Eyûbî, Şadî bi herdu kurên xwe, Esededîn Şêrkoh û Necmedîn Eyûb [digel hinek mêrxasên pismamên xwe]^{vii} ve berê xwe dane Bexdayê û ji wê derê jî çûne Tikrîtê.^{viii}

Berî hingê dostekî Şadî bi navê Micahîdedîn Behrûz ibn Ebdullah el-Xîyasî ku koleyekî spî bû, li Divînê bûyerek hatibû sere wî û Şadî ew ji kuştinê xelas kiribû, bi dizî ew ji Divînê derxistibû; dû re ew çûbû Bexdayê û bûbû serekê ewlekariya wê. Vêca tê gotin ku li ser vê yekê gava rewşa jiyanê li Divînê nexweş dibe, Şadî bi zaroyên xwe û hinek pismamên xwe ve bar dike hêla Bexdayê cem dostê xwe Behrûz. Behrûz jî piştî pêşwaziyeke baş wan dişîne bajarê Tikrîtê ku mîrgeha wî bûye û Şadî dike dizdar, yanî dibe waliyê wê û bi dû mirina wî re jî kurê wî yê mezin Necmedîn Eyûb dikeve cihê wî, ew dibe dizdar û birayê wî Şêrkoh jî dibe serdarê hêza leşkerî.

Di sala 1137'an de dema Şêrkoh dostekî Xelîfe kuştîye, Behrûz jî ji Necmedîn re gotîye: "Ji ber qenciya bavê we ez nikarim zirarê bidim we, lê ji mîrgeha min derkevin herin." Şeva ku Micahîdedîn Behrûz fermana derketina Necmedîn Eyûb û malbata wî ji Tikrîtê daye, Selahedîn li keleya Tikrîtê hatiye dinyayê. Ji ber alîkariya Eyûb bi Imadedîn Zengî re gava ku bi Mesûdê kurê Mihemedê kurê Melikşahê Selçûqî re avêtibû ser Bexdayê û Xelîfe ji alîkarî ji Qerace el-Saqî xwestibû, ew jî çûbû şerê wan û ew sikandibûn, hingê Zengî xwe avêtibû Tikrîtê cem Necmedîn; vê carê jî wan berên xwe dane Mûsilê û qesta Imadedîn Zengî kirine. Ew ji hêla Zengî ve baş hatine pêşwazîkirin, mîrgeh û erd jê wergirtine û ketine nav koma serdarên wî yên bilind. Dû re gava Zengî çûye avêtiye ser hêla Şamê û Baalbek vegirtiye

^{vii} Bnr. Haydar Işık, *Şêrkoyd'an Sultan Selahedîn Eyûbiye*, Perî Yayınları, İstanbul, 2002, r. 14.

^{viii} Li gorî Ehmed Muxtar el-'Ebadî hingê Tikrît bajarekî Kurdan bûye û xelkê lê ji hemî Kurd bûne, lê mixabin ku ji bo vê agahdariya xwe tu çavkanî nedaye. Bnr. Ehmed Muxtar el-'Ebadî, *Fî Tarîx el-Eyyûbiyyîn we-l-Memalik*, Dar en-Nehd el-Erebiye, Beyrût, 1995, r. 42.

hingê Necmedîn Eyûb kiriye parêzgerê wê û wî jî mala xwe ji Mûsilê biriye wê derê, ku li gor çavkaniyan hingê divê Yûsif Selahedîn du salî be.

Selahedîn ji du salî heya 9-10 saliya zaroktiya xwe li Baalbekê derbas kiriye û di 7 saliya xwe de li mizgefta Baalbekê ya mezin ku piraniya wê ji bingehê du perestgehên kevnare hatibû avakirin, perwerdeya xwe ya destpêkê wergirtiye. Berî xwendin û nivîsînê wî hinek ayetên Quranê jiber kiriye û hê dest bi hînkirina xwendin û nivîsîna Erebi, fêrbûna rêzimana wî û destnivîsa bedew kiriye. Ji xwe Selahedîn bi malbata xwe re bi Kurdî dipeyîvî û li mizgeftê jî bi Erebi diaxivî, lê di dema destpêka perwerdeya leşkerî de ku diçû nav hêzên Nûredîn hingê jî fêrî Tirkî dibû.

Di sala 1148'an de bi serekfermandariya Împeratorê Almanya Konradê 3'emîn, Qiral Luisê 7'an yê Fransî û hinek fermanدارên din êrîşeke Xaçparêzî ya xurt anîn ser Şamê, bi gelek çekên mezin î bi heybet dora wê pêçan û bi mencenîqa li diwarên sûra wê xistin. Lê bi saya siyaseta Necmedîn Eyûbê bavê wî û sernermiya mezinê raspirtî yê Şamê Mu'înedîn Onur ku pêwendiyên berê yên bi Xaçparêzan re birrî, ji hêzên Islamê yên xurt jî bi nameyên cihê hêviya alîkariyê kir. Ew jî hatin hawara wan û ev yek li herderî hat belavkirin ta ku moralê şervanên Şamê xurt bû û hê berî hawar bigihîje wan, zor dan dijmin, dijmin şikiya û revî revî ji ser Şamê rabû. Dema bavê wî li Şamê bûbû serfermandar hingê Selahedîn hertim li bal bû û pir pê serbilind bû. Qazî Îbn Şedad jî di kitêba xwe ya "el-Newadir el-Sultaniye" de dibêje: "Ji roja ku Selahedîn bi bavê xwe re ji Baalbekê hate Şamê, ew hertim di her çûyîn û hatin û rabûn û rûniştinê de pê re bû û hevaltiya wî dikir." Çend sal piştê jî di sala 1152'yan de ku hingê 14 salî bûye, bavê wî ew ji bo fêrbûna pişeyê leşkerî şandîye Helebê cem apê wî Şêrkoh.

Piştî mirina Mu'înedîn Onirê berpirsiyarê Şamê, Nûredîn Şêrkoh şand cem Necmedîn Eyûbê birayê wî ji bo destdanîna ser Şamê bê ceng ku bi temami ketibû destê Mucîredînê hevkarê Xaçparêzan. Wî hêvî dikir ku bi yekkirina hêza leşkerê Şam û Helebê dê hêza wan bêhtir karibe derbên dijwar li dijminê wan bixe û belkî bi paş ve girtina Qudsê jî bi leztir bixe. Bêguman Necmedîn jî hem ji bo birayê xwe Şêrkoh ku serekleşkerê sipaha Nûredîn bû û hem jî ji bo hezkirin û baweriya wî bi malbata Zengiyan yekser pêşniyara wî pejirand û hêdî hêdî xelkê Şamê ji bo spartina wê û ketina Nûredîn ya Şamê amade kir. Bi vê serkeftinê du mîrgehên mezin yê Şêrkoh li yên berê zêde bûn, Necmedîn jî bû mezinê Şamê hemî û li xort û mirovên malbatê jî gelek mîrgeh û paye hatin belavkirin. Selahedînê lawê valiyê Şamê yê 16 salî, êdî gelek caran beşdarî civata wan dibû û Nûredîn pir diciband

ku di gelek waran de wî jî ji xwe re mînak digirt. Herweha ji apê xwe Şêrkoh jî gelek rind fêrî pîşeyê cengê, yê nêçîr û siwarîyê jî bûbû. Ew di 18 salîya xwe de ji hêla seraya Nûredîn ve di nav hikûmeta leşkerî ya Şamê de bû cihgirê apê xwe û yek ji berpirsiyarê asayîşê yê beşa pêkanîna qanûn û awayê wer-girtina cil û bergan.^{ix}

Di sala 1163'yan de Şawerê wezîrê Misrê, ji ber Dîrxamê ku dest danîbû ser wezîrtiya wî reviya hat Şamê; hawara xwe anî gihand Nûredîn û soz dayê ku ger ew hêzeke leşkerî pê re bişîne da wî vegeerîne ser wezîrtiya wî, dê mes-refê wê hêzê hemî bide û sêyeka hatina welatê xwe jî pêşkêşî Nûredîn bike. Ew wezîfe dikeve ser milê Şêrkoh û dema diçe ser Kahîreyê Selahedîn jî bi xwe re dibe ku wî wextî 27 salî bûye.

Piştî vegeandina Şawer li wezîrtiyê ew dest bi dek û dolaban dike û dixwaze wan destevala bişîne Şamê, lê Şêrkoh qîma xwe pê nayîne û haziriya şer dike. Li hember vê Şawer jî ji Frengan hawar dixwaze û ew di bajarê Bilbîsê de bi hêza xwe ya hindik şerê hêza Frengan û sipaha Şawer pêkve dikin û bi casûsên xwe û nameyên kevokan nûçeya hatina hawarê û êrîşên Nûredîn yên ser deverên Frengan belav dikin ta ku Şawer bêgav dibe hinek ji sozê ku dabû tîne cih, Freng jî derdikevin diçin cihên xwe û ew jî vedigerin Şamê. Gava vedigerin Şamê, Nûredîn, ji ber mîrxasî û cengaweriya wî Selahedîn dike şihneyê Şamê, yanî serekê temamê ewlekariya bajarê Şamê.

Selahedînê Eyûbî sê caran bi apê xwe re diçe ser Misrê. Di cara sêyemîn ya paşî de jî ku êdî hem li ser lavelava Şawer û ya malbata xwe û hem jî ji bêçareyî Xelîfe bi nameyeke ku porê jinên saraya xwe jî dixê, ji Şêrkoh û Nûredîn hawarê dixwaze. Dîsa piştî rizgarkirina Misrê ji Frengan Şawer dest bi dek û dolabên xwe kir, lê vê carê dîsa Şêrkoh û Selahedîn ketin tevgerê, dest danîn ser dek û dolabên wî ku hima wê hingê fersendek derket û li ser dilxwazîya Xelîfeyê Misrê el-Adîd jî Şawer di nav fenûfûtên xwe de hat kuştin û Şêrkoh jî ji hêla Xelîfe ve li dewsa wî bû wezîr û hat perûkirin.

Piştî wezîrtiya xwe ya nêzî du meh û nîvan Şêrkoh nexweş ket û jê ranebû. Sê roj piştî şîna apê wî û pêşwazîya serxweşîyan ku xelîfeyê Misrê el-Adîd bi xwe jî beşdar bûbû, Xelîfe bi tîpên mûzîkê û pasvanên wezîrtiyê digel perûya wezîrtiyê û cilûbergê wê û şûr û hespekî xemilandî mabeynciyê xwe şand pey Selahedîn da perûya wezîrtiyê li xwe bike, bi kêf û şahî here serayê hizûra Xelîfe û li şûna apê xwe bibe wezîrê wî (26'ê Adara 1169).

^{ix} Bnr. B. H. Newbay, *Selaheddin we 'Esrihi*, r. 35, 37-38, 40; Tarik Eli, *The Book of Saladin (Pirtûka Selaheddin)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2000, wergera Tirkî, Mehmet Harmancı, r. 17, 39; Ebû-l-Fida İsmail İbn el-Kesir, *el-Bidaye we-l-Nihaye*, Dar İhya el-Turas el-Erebî, Beyrût, 1997, c. 12, r. 178, sal 543

Hin dîrokzan sala 564/1169'an, yanî dema Selahedîn bûbû wezîrê xelîfeyê Fatimîyan, destpêka Dewleta Eyûbîyan qebûl dikin. Di vê demê de digel pêsturiya ku ji hêla Nûredîn û Xelîfeyê Bexdayê ve ji bo jîholêrakirina Dewleta Fatimîyan û xwendina xutbeyê li ser navê xelîfeyê Bexdayê dihat kirin jî Selahedînê Eyûbî bi bêhnfirehî ev bi paş dixist û li benda kemilîna demê û fersendeke çê dihişt. Gava ew fersend ji xwe re peyda kir jî, fermana guhertina xutbeyê û xwendina wê li ser navê xelîfeyê Bexdayê da bê ku bibe sedemê xirecir û serêşekê (567/1171'ê). Bi vî awayî Dewleta Fatimîyan bi dawî bû, yekîtiya Îslamê pêk hat û Dewleta Eyûbîyan hat avakirin. Selahedînê Eyûbî heman bêhnfirehî ji bo Zengiyan jî meşand û hêdî hêdî, bêyî ku şer û kuştinên zêde çêbibin bingeha dewleta xwe qewîn kir û roj bi roj fireh kir.

Nûredîn di sala 1174'an de mir û kurê xwe Melîk Salih Îsmail li cihê xwe hişt. Wextê mirina bavê xwe ew li Şamê bû û li kela Helebê jî Şemsedîn Elî îbn Daye û Şazbext (Şadbext) diman. Ji ber ku Îbn Daye behsa xwe û hinek karan kiribû, Melîk Salih jî rabû ji Şamê berê xwe da Helebê. Her di wê rojê de Ebu-l-Fedl îbn Xeşab jî di bûyereke ku li Helebê qewimî de hat kuştin, di nav hinek serdarên Nûredîn yên Helebê de jî tevlihevî derket û rewş giha heya girtin û kuştinê.

Ji xwe piştî mirina Nûredîn rewşa Şamê tevlihev bûbû û Şemsedîn îbn Miqedim jî ev yek ji Selahedîn re nivîsibû. Ew rabû li Misrê leşkerekî pir amade kir, yekî ku wê biparêze jî lê hişt û bi mebesta ku ew dê bi kar û barê Melîk Salih ve rabe, berê xwe da Şamê. Ew di roja sêşema 30'ê Çiriya 1174'an de bi teslîmgirtin kete Şamê û keleya wê stand. Piştî ew ber bi Helebê ve çû, di rêya xwe de dakete 'Himsê û di Çileyê sala 1174'an de bajar vegirt, lê bi keleya wê ve mijûl nebû û berê xwe da Helebê.

Dû re gava xwedîyê Mûsilê Seyfedîn Xazî îbn Qutbedîn Mewdûd îbn Îmadedîn Zengî pê hisîya, zanî ku Selahedîn hêza xwe xurt kiriye, rewşa xwe baş li hev aniye û tirsîya ku ger haya wî jê nemîne dê dest deyne ser welêt û fermanariyê têxe dest xwe. Li ser vê yekê ew rabû leşker da hev, sipaheke mezin amade kir û birayê xwe Mesûd îbn Qutbedîn Mewdûd danî ser û ew şandin pêşîya wî da ku nehêlin têkeve welêt.

Gava ev nûçe gihîşt Selahedîn ew ji ser Helebê rabû û di destpêka Çileyê sala 1174'an de berê xwe da 'Hemayê. Ji wê derê vegerîya 'Himsê û keleya wê jî vegirt. Hingê Îzedîn Mesûd jî gihîşte Helebê, wî leşkerê xwedîyê Helebê Melîk Salih îbn Nûredîn jî bi xwe re girt û bi hêzeke mezin ve derket. Dema Selahedîn bi hatina wan hisîya, ew jî ber bi wan ve çû heya ku gihîşt qîloçên [gîrên hafa] 'Hemayê, li wê derê xeber ji wan re şand û wan jî jê re şand.

Ew ji bo lihevhatinê xebitî, lê wan aştî nexwest û texmîn dikir ku dê bi şer bigihîjin armanca xwe. Ew ketin nav hev û piştî şerekî giran ew ji ber şikestin û tibabek ji wan jî dîl bûn, lê Selahedîn qencî bi wan kir. Ev bûyer di 19'ê Remezana vê salê (570/13'ê Nîsana 1175'an) de li qiloçên 'Hemayê qewimî û hima piştî têkçûna wan dîsa ew çû û cara diduyan jî avête ser Helebê. Ew li ser ku Me'err, Kefirtab û Barîn jê re bin pê re li hev hatin.

Hingê Seyfedîn Xazî ji dora birayê xwe Imadedîn Zengî pêçabû ji ber ku meyla wî li ser Selahedîn bû, lê gava nûçeya têkçûnê gihayê ew hima pêrepêre çû Nîsêbînê, da leşker bide hev û erzaq bide wan. Ew ji wê derê çû Birê, ji Firatê derbas bû, li aliyê Şamê kon veda û xeber şand cem kurapê xwe yê xwediyê Helebê Salih îbn Nûredîn da heya bigihîjê hazirîya wî bê kirin. Dû re ew çû Helebê û Melik Salih jî hat pêrgê wî, ew demekê li Helebê ma û hêzên xwe dan ser hev.

Selahedîn jî şande Misrê pey leşkerê xwe leşker jê re hat û rabû çû heya ber qiloçên 'Hemayê. 23'yê Nîsana 1176'an li wê derê li ber hev pan bûn û şerekî dijwar di navbera wan de derket.

Çepê Selahedîn, ku Muzaferedîn îbn Zeynedîn (ê xwediyê Erbilê) lê dima û dikete aliyê Seyfedîn yê rastê, şikest lê Selahedîn bi xwe êrîşî wan kir, ew şikandin û gelek ji mîrek û serdarên wan jî dîl girtin, bes mineta xwe xiste ser wan û ew berdan.^x

Selahedîn çadir belav kirin, xezîne bexişandin û xargeha Seyfedîn jî da biraziyê xwe Ezedîn Feruxşahê kurê Şahînşah îbn Eyûb ku xwediyê Baalbekê bû û bavê Melik Emced Behremşah bû.

Ew ji wir çû Menbecê, ew vegirt, piştî di Nîsana 1176'an de çû dora keleya 'Ezazê girt. Gava ew li ser wê bû komek Îsmailî ji nedî ve êrîş birin ser Selahedîn, lê wî xwe ji wan parast ta ku pasvanên wî gihîştin wan. Ew li ser ma heya ku di 14'ê Hezîrana wê salê [571/1176] de ew stand û ji wir çû di 27'ê Hezîranê de dakete ser Helebê, demekê li ser ma lê dû re ji ser rabû. Wan li wê derê keçeke Nûredîn ya piçûk anîbû cem ku jê keleya 'Ezazê bixwaze, wî jî ew dayê û piştî ji ser rabû çû. Hingê birayê wî Şems el-Dewle Tûranşah [Torînşah/Toranşah?] jî gihîştibû cem, wî ew li Şamê li cihê xwe hişt û di Îlona 1176'an de vegeriya Misrê da rewşa wê saxtî bike.

Di pey de wî xwe ji cengê re amade kir û di destpêka Cemadelûlaya 573/Teşrîna 1177'an de bi leşker ve daket ber û berê qeraxê heya ku li Remelayê gihîşt Frengan, lê ew roj şikestin para wan bû. Gava ew şkestin

^x Bnr. Şehabedîn Ebû Şame, *Rewdeteyn fi Exbari Dewleteyn*, Dar el-Kutub el-İlmiye, Beyrût, 2002, bg. 2, r. 261

nêzîkî wan deran keleyeke ku xwe lê ragirin jî tunebû. Ew ber bi welatê Misrê ve çûn lê rêya xwe şaş kirin, ji hev belav bûn û hinek ji wan ku şarezaya Îsayê Hekarî jî di nav wan de bû, dîl bûn. Ev têkçûneke mezin bû ku bi bûyera Hittînê ya navdar ewêziya wê hat girtin.

Selahedîn û hevalên xwe, bi xwe heya ku ji diltengîya têkçûna Remelayê bi ser xwe ve nehatin, li Misrê man, lê piştî gava nûçeya derketina revlîhevîyan li Şamê gihîştê, hingê xwest ku vegere wê derê û giringîyê bide cengê. Tam hingê peyamnêrê Qilîçarşan ê xwedîyê Romê jî hat cem, daxwaza lihevhatinê jê kir û zerardîtina xwe ya ji Ermenîyan diyar kir. Wî xwest ku ji bo alîkarîya Qilîçarşan here ser welatê Lawin (yê Sîsê ku ji hêla qeraxê ve diket navbera Heleb û Romê). Ew çûyê û leşkerê Helebê jî xwest, wî di ser rêya xwe de keleyek vegirt, ew wêran kir û piştî jî kete welatê Lawin. Wan doza aştiyê kir, ew jî bi wan re li hev hat û ji ser wan vegeriya, piştî Qilîçarşan ji bo hemî Rojhilatîyan lihevhatin pêşniyaz kir û wî jî erê kir. Qilîçarşan û fermanber hemî beşdarî lihevhatinê bûn, Selahedîn di 10'ê Cemadêlûlaya sala 576/3'yê Çiriya 1180'yê de bi wan re peyman çêkir û vegeriya Şamê, ji wir jî çû Misrê.

Piştî Melik Salih îbn Nûredîn mir û gava nûçeya mirina Melik Salih û hiştina Helebê ji Ezedîn Mesûd re hat, hingê wî bi lez berê xwe da wê ku berî Selahedîn bigihîjê. Ew çû Helebê çend mehan lê ma lê wê gavê bihîst ku Selahedîn ji Misrê ber pê ve diçe û gava dît ku meyla hinek serdarên wî bi ser Selahedîn ve ye, ew rabû wî mal û xezîneyên wê hemî bar kir bir Mûsilê û li ser daxwaziya birayê xwe Îmadedînê xwedîyê Sincarê ku berê ew jê xwestibû dayê û ji dêl ve Sincar jê wergirt.

Selahedîn jî di 30'ê Kanûnê de giha Şamê û hilkişîya keleya wê, dest danî ser tiştên tê de mayî û di 11'ê Sibata salê [577/1182] de bi diya Melik Salih re zewicî.

Dema Ezedîn Mesûd Heleb da birayê xwe Îmadedîn Zengî û Sincarê ji dêla wê ve girt, ew ji Helebê derket û Îmadedîn Zengî çû ketê. Selahedîn jî ku berê li Firatê derbas bûbû û dest danîbû ser derûdorên wê, hinek navçeyên Cezîreyê mîna Nisêbîn û Xabûr û yên din jî vegirtibû. Dû re çûbû dora Mûsilê pêçabû û zor dabûyê jî lê di vegirtina wê de bi ser neketibû û gava ji ser Mûsilê vegeriya jî rabû çû avêt ser Helebê û dora wê girt.

Îcar ji ber ku Ezedînê kekê wî mal di xezîneya wê de nehiştibû, Îmadedîn nikaribû Helebê biparêze, rabû Mîr Hisamedîn Tuman îbn Xazî şand cem Selahedîn û ji dêla Helebê ve ji Selahedîn Sincar, Xabûr, Nisêbîn û Sirûcê xwest û wî jî ew derê danê û jê sozê hevkarîya li dijî dijminê wî wergirt. Ji xwe

berê di 17'ê Çileyê 1183'yan de Selahedîn çûbû Sincar vegirtibû û ew dabû birazîyê xwe Teqîyedîn 'Emer.

Ew cara sisîyan di zivistanê de bi mebesta ku li ser Mûsilê bimîne heya ku wê û welatên pêve giradayî bistîne çû ser. Ew di Teşrîna 1185'an de çûyê, meha Şaban û Remezanê hemî li ser ma û di navbera wî û xwedîyê wê de navbeyncî çûn û hatin. Dema ku ew li ser Mûsilê bû û zor dida Mesûd Zengî ji wan herêm û welatên hawîrdor serdar û mezinên bajar û welatan yeko yeko diçûn serdana wargeha wî û raspêriya xwe jê re diyar dikirin. Yek ji wan desthilatdarê Erbilê (Hewlêrê) bû ku bi hezar siwarên xwe ve giha wargehê, herweha mîrê Mêrdînê û siltanê Faris Pehlewanê Selçûqî jî peyamnêrên xwe digel delegasyonên hêja û diyariyên giranbiha şandin wargehê. Her di wê demê de Şahermenê Xelatê jî ku berê ji bo Mûsilê meriv şandibûn cem Selahedîn û gef lê xwaribûn, mir û şah û mezinên derûdorê jî êrîşî Xelatê kirin. Yê pêşî Pehlewanê mezinê Faris bû ku bi lez çû da dest daye ser wê, lê mezinê wê yê nû ku koleyekî bi navê Begtîmûr bû ji Selahedîn hawar xwest û diyar kir ku ew dixwaze wê bispêre wî. Wî hima di cih de şerîetmedar Îsa digel hejmarek qazî ve şand da hevkarîyê pêk bînin û bi wan re jî kurapê xwe Nasîrûdîn Şêrkoh digel hêzeke leşkerî ve bi rê kir.

Pişti vegerîna ser dorpêçana Mûsilê bi demekê Selahedîn nexweş ket, vegerîya Heranê û li wê derê peyama [xwedîyê Mûsilê] ya ku daxwazîya wî peji-randîye jî, gihîştê. Ew li ser ku xwedîyê Mûsilê, Şehrezor û der û dorên wê, wîlayeta Qerebellayê û deverên piştî Zabê bide Selahedîn û li ser mînberan [di xutbê de] navê wî bê xwendin û li ser sikkeyan jî navê wî bê kolan, li hev hatin. Gava wî sond xwar hingê Selahedîn cihgirê xwe şand ku here wan de-verên li ser biryardayî bispêre xwe.^{x1}

Pişti vê lihevhatinê êdî Selahedîn di 45 salîya xwe de bûbû mezintirîn desthilatdarê civaka Îslamê ku dikaribû ji navçeyê berfireh ya navbera der û dorên Dicle ji hêla rojava ve û ji hêla rojhilat ve jî heya tixûbê Tunîsê leşker û cebîlxane (ajar) bide hev.

Yek ji serkeftinên Selahedînê Eyûbî yê herî navdar Cenga Hittînê ye. Bi vê serkeftinê re vegirtina Qudsê ji Selahedîn ve xwiya bû. Raspartin û riz-garkirina Qudsê di roja îna 2'yê Çiriyê (583/1187) de çêbû. Ji xwe ev mijar di kitêbê de derbas dibin. Di dîroka dinyayê de vegirtina Qudsê ya ji aliyê Selahedînê Eyûbî ve cihekî girîng digre. Tevgera wî ya dema teslîmgirtina wê, serbilindahîyeke mirovatîyê ye. Ji ber ku 88 sal berê dema Xaçîyan Qûdus vegirtibû û dest danibûn ser, di mizgefta Eqsayê de bêcudahiya

^{x1} İbn el-Esir, el-Kamil, c. 11, r. 516-17

navbera jin, mêr, zarok, kal û pîr heftê hezar Misilman kuştibûn û heştê rojî jî li wan kolan û li ber wan dîwaran tade, eziyet û kuştin bi xelkê tê de çi Cihû, çi Misilman û çi jî yê din bin kiribûn; li bendê bûn ku Selahedînê Eyûbî jî heman tiştî bîne serê wan. Lê Selahedînê Eyûbî, bi dayîna serê şexsekî bedelek pir biçûk, ew rizgar kirin. Serekdarîya lihevhatinê li ser her mêrekî 20, her jinekê 5 dînarên Sûrî û ji bo her zarokekî jî çi keç çi kur dînarek birribû ku çi kesê bide dê xwe azad bike. Dîlên Misilmanan jî yê li Qudsê ku gelek bûn, hemî hatin berdan.

Bêguman gava meriv van pesnên jorîn dibîne û wan dide ber yê jêrî jî bêhtir tê digihê ku sedemê navdarîya wî li nav civata Îslam û dervayê wê heya cihanê hemî jî belav bûye, hew ne ji bo hêza wî ya leşkerî û serkeftinên wî yê şer û cengê ne, lê belkî giranbihayîya wî û qedirşînasiya wî hê bêhtir ji ber camêrî û dadmendîya wî û van xesletên wî bûye. Li gor Ibn Şedad gava 23'yê Sibata 1193'yan de çavên xwe ji jîyanê girt, ji dînarekî Sûrî û çel û heft dîrhemên Nasirî pê ve tişteki din di gencîneya wî de tunebû. Her weha wî tu milk jî, ne xanî, ne erd, ne bostan, ne gund û ne jî çandinîyek li pey xwe hiştiye. Ev jî camêrî û qenciya wî baş bi me dide zanîn.

Herweha nîşaneke xweşmêrî û şehsiwarîya Selahedîn û taybetmendîya wî jî şandina hespekî ji bo neyarê xwe yê xedar yê ji hespêkerî Rîçard re di kemîna şerê Yafayê yê sala 1192'yan de bû. Çawa ku di dema dijminîya Rîçard ya herî dijwar û xedarîya wî de ku bi destê wî biketa dê hêzên Selahedîn hofir bikirina û herderî bi serê wan ve bianîna xwarê jî, lê gava ew nexweş ketiye Selahedîn şehsiwarî û xweşmêrîya xwe nîşan daye û rabûye jê re hekîmê xwe şandîye û pê re jî berf û şerbeta berfê rêkirîye.

Îmad el-Katib Îsfehanî jî li ser camêrî û merdîya wî weha dibêje: "Selahedîn, hebûna jî û tinebûna jî dida, ger mal tinebûna soz dida û dema mal çêdibû û dihat ji sozê ku dabû zêdetir dida. Wî tu carî tu xwestek vala venegerandiye û ger ku tunebûya jî bi wan re xweşbêş û henek dikirin mîna ku ji bo deynê ser xwe ji wan muhletê bixwaze û gava mal dihat jî zêdetir dida wan.^{xii} Wî ji bo hespên ku di cengê de birîndar dibûn yan jî dihatin kuştin jî pere dida xwedîyên wan û yê ku bê hesp bihata jî hesp didayê û ku hazir tunebûya jî soz didayê ku dê bidê. Digel ewqas malê pir ku jê re dihat jî tu carî malê wî têra ku zikat lê bikeve li cem wî kom nedibû, çawa dihat wisa jî diçû, çunkî wî malê xwe hemî dikir xêr û xêrat."^{xiii}

^{xii} Eli Mihemed Sellabî, Selahedin Eyyûbî ve Kudsün Yeniden Fethi, Ravza Yayınları, İstanbul, 2010, wergera Tirkî Şerafettin Şahaslan, r. 254-256 ku ji Feth el-Qissiya Îmad el-Katib, r. 265, girtiye

^{xiii} Sellabî, b. n., r. 265

Ibn el-Esîr jî di tarîxa xwe ya el-Kamilê de wiha dibêje: “Ji xwe nefsi-piçûkiya wî li ber çavan bû ku wî tu carî xwe li ser tu hevalên xwe mezin nedikir û yên ku xwe mezin dikirin jî wî ew fihêtkar dikirin. Feqîr û sofî hemû dihatin cem, wî ji wan re sema û şahiyên muzîkê li dar dixistin û gava yek ji wan ji bo semayê yan jî muzîkê radibû ew jî bi wan re radibû û rûnedinişt, li benda wan dima heya ku semaya xwe diqedand.

Wî kincên bêşerî'etî qet li xwe nedikir, ew pir zana û çavnas bû, li gotinan guhdarî dikir û dida guhdarîkirin. Bi tevayî, di wê serdemê de yê mîna wî pir kêmbûn. Wî pir qencî û karên baş dikir û li cenga pîroz ya ji bo rizgarîya axa Îslamê gelekî miqate bû, ji xwe vegirtinên wî jî îspata vê yekê ye. Wî li pey xwe hivde zaroyên kurîn hiştibû.^{xiv}

Siltan Selahedîn pir ji zana û aliman bi taybetî jî yên mezin î dersdar hez dikir û qîmet dida wan, çawa ku ji her cûre xwendin û zanînê jî hez dikir, loma jî li her deverê ku vedigirt ji bilî avedanîyên din li yên xwendin û zanînê jî miqate bû. Mînak: Medreseya Selahî, Medreseya Henîfîyan, Medreseya Hiseynî ya Meşhedê, Medreseya Fazilî, Medreseya Hedîsê ya Kemalî, Medreseya Salihîye. Herweha li Feyûma Misrê jî bi Melik Tiqyedîn du medrese dabû avakirin, yek ji bo Malikîyan û yek jî ji bo Şafi'îyan ku Selahedîn bi xwe jî li Îskenderiyeyê medreseya Şafi'îyan ava kiribû. Ibn Cibeyr gava çûbû Misrê diyar kiribû ku şanazîya vî welatî du tişt in, medrese û tekve/dergah ku bi saya wan zanîn û şarezayî û ilm û îrfan belav dibin. Tiştê ku Ibn Cibeyr şaşmayî hiştîye ew bû ku Qerafe hemî mizgeft û medrese û avayî bûn ku rêwingî/biyani, zana, qenc, feqîr lê diman û mesrefê hemîyan jî Siltan dida û herweha mesrefê medreseyên Misir û Qahîreyê jî tev wî dida.^{xv}

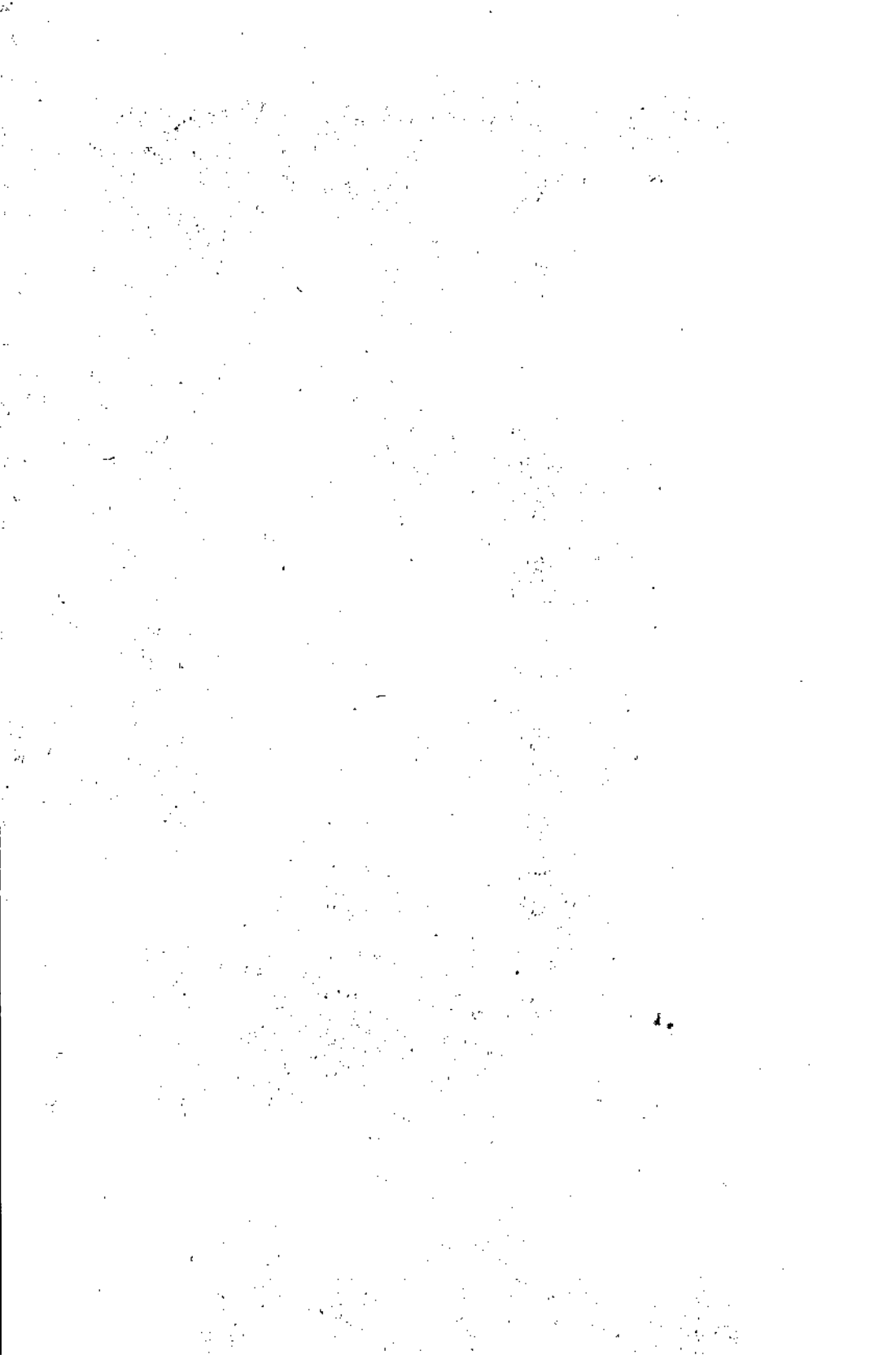
Di heyama Dewleta Eyûbiyan de gelek nexweşxane, cihê alîkariya zarokên bêkes û kesên feqîr hatibûn avakirin. Ji aliyê din ve sin'et û teknîk bi pêş ketibû; bi hilberîna kaxet, eşyayên ji hesin û ji camê, qumaşên ji hîrî, hevrêşim û pembo navdar bû. Bi kinayî, li gor heyama xwe Siltan Selahedîn hem di warê fermandarî û leşkeriyê de, hem jî di warê çand û zanyariyê de pir pêşketî bû û li her derê dewleta xwe gavên girîng avetine. Di hêla wêje, ziman, civaknasî, zanistên fenî û olî de gelek şexsiyetên mezin gihandine. Ji ber van tevan tesîra wî heya roja me jî berdewam dike. Di xelaseka sala du hezarî de, rojnameya Swêdî ya Dagens Nyheterê û kovara Îngilîzî ya Timesê

^{xiv} Ibn el-Esîr El-Kamil fî t-Tarîx, c.12, r. 95, sal 589/1193

^{xv} Sellabi, b. n., r. 283-289

Selahedînê Eyûbî yek ji her deh navdarên salên hezara duyemîn nîşan daye.
Rojî iro jî di Rojhilata Navîn de gelek cih û war li ser navê wî hene, kitêb û
roman li ser tên nivîsandin û hin jî mînakê ji bo pêşerojê.

M. Emîn Narozi

TARÎXA DEWLETA KURDAN

Bi Nacé Yezdané Pak i Mihrovan i Dilovan

Sala Pêncsed û Heftê û Yekê [571/1175]

Tê [di vê salê] de sê sîxurên Îsmailîyan¹ êrîşî ser Melik Nasir Selahedîn Yûsuf ibn Eyûb kir ku hingê ew li ser Helebê bû, yekî ji wan kêrek li serê wî da, ew birîndar kir. Wî [Selahedîn] ji bo kuştina hersêkan ferman da û dû re çû ser welatê Îsmailîyan,² ew şewitand û mencenîq li ser [keleya] Misyafê girêdan.³ Leşker talan birin, kuştin kirin û dîl girtin ta ku mezinê Îsmailîyan yê hingê Senan ibn Mihemed⁴ xeber şand cem Şehabedîn Mehmûd Sahibê xalê Selahedîn û jê re got: “Em cînarê te ne û kurê xweha te ev tişt anîn serê me, ya çê ew e ku hêzên xwe ji ser me rake.” Wî û Selahedîn ji hev re name nivîsîn ta ku di navbera wan de peyman pêk hat û ew ji ser wan rabû çû Şamê.

¹ Ev koma Îsmailî yek ji qewer û berên mezhebê Şî'î yê Diwazde Îmamî bû ku piştî wefata Caferê Sadiq (80-148/699-765) derketibû. Ji ber ku Caferê Sadiq îmamiyê ji kurê xwe yê pêşî Îsmail re wesiyyet kiribû, çendî ku ew berî bavê xwe miribû û nebûbû îmam ji lê disa jê navê xwe wergirtibû. Herweha jê re Batîniyê ji tê gotin ji ber ku navdana wê bi Îsmailê mirî weke îmamê derûnî yan ji nepenî/nexwiya hatiye pejirandin. Îmamiyê di dawîya sedsala pêncemîn de jê derbasî Hesenê kurê Mihemed Sebah bûye û li Şam û Îraqê hinek keke ji ketine destê wan. Yek ji çalakîyên wan êrîşa ser mezin û siyasetvanan bû ku ji bo rakirina Dewleta Fatîmî ji hêla Selahedîn ve û piştigirîya Zengîyan du êrîş birin ser Selahedînê Eyûbî: Carek dema li ser keleya 'Ezazê bû û ya duyem ji gava li ser Helebê bû ku herdu ji hingê di destê Zengîyan de bûn. Lê bi saya êrîşeke pir dijar ji hêla Selahedîn ve ya ser keleyên wan û bi taybetî ji ser Şêx Senan Raşîdudînê mezinê wan yê bi navê Şeyx el-Cebel, êdî hew bi xerabî nêzîkî desthilatdariya Eyûbîyan bûn. Ji bo bertîrehiyê bnr.(binêre) Dr. Mûsa Mîstefa Hesneyanî, *es-Senewat el-Exîre min Heyatî Dewlet el-Kurd el-Eyûbiyye fî Misr we Bilad eş-Şam*: Salên Paşî ji Jiyana Dewleta Kurdî Eyûbî li Misir û Welatê Şamê, Zanîngeha Dihokê, Dihok, 2007, r. 225-230; Ibn Xeldûn, *Muqaddîme*, Dar el-Ceyl, Beyrût, sal nediyar (s.n.), r. 217-223; Corcî Zeydan, *Selahedînê Eyûbî* (romana tarîxî), Nûdem, Stockholm, 2003, werger Emin Narozi, r. 102-105; Mihemed Kurd Elî, *Xîtet eş-Şam*, Mekteb en-Nûrî, Dimeşq, 1983, berg 6, r. 254.

² Deverên Îsmailîyan yan ji Batîniyan berê li hêla Qezwînê keleya Alamûtê û derûdorên wê bûn, lê piştî hatina Frengan ew daketibûn hêla Şamê û bi alîkariya wan çend keleyên çiyayê Nasîriyê/Sîmaqê yên hêla qeraxê Şamê bi zor stendibûn. Keleya wan ya sereke Misyaf bû ku asêtirin keleya wan bû û yên din ji Resafe, Menîqe, Qelî'e, 'Elîqe, Merqebe, Qedmûs û Kehf bûn. Bnr. Xezrecî, *Tarîx Dewle el-Ekrad we l-Erâk*, ed. Mûsa Mîstefa Hesneyanî, Zanîngeha Dihokê, 2010, Dihok, r. 96, not 1; Corcî Zeydan, b. n. (berhema navbuhurî), r. 104.

³ Ji bo bertîrehiya vê bûyerê binêre Ibn el-Esir, el-Kamil fî t-Tarîx, dar el-Kutub el-Îlmiyye, Beyrût, 1987, berg 10, r. 76 û 81; Ebû Şame, *Kitab er-Rewdeteyn fî Exbar ed-Dewleteyn*, Dar el-Kutub el-Îlmiyye, Beyrût, 2002, berg 2, r. 229; Ibn Wasil, *Mufterrec el-Kurûb fî Exbarî benî Eyyûb*, Metb'e l-Emîriyye, Qahîre, 1957, berg 2, r. 44-45; Ibn Kesîr, *el-Bidaye we n-Nihaye*, Dar İhya et-Turas el-Erebî, Beyrût, 1997, berg 12, r. 228.

⁴ Ew Raşîdudîn Senan ibn Sileyman ibn Mihemed ibn Raşîdê Besrî (528-588 k. /1134-1192 z.) bû li Besrayê hati-bû dinê û demekê li keleya Elamûtê/Alamûtê jiyabû, lê dû re hatibû li Şamê bi cih bûbû; wî serê pêşî dijîmîniya Selahedîn kiribû lê dû re pê re li hev hatibû û berî Selahedîn miribû. Tarîxa Dewleta Kurdan, b. n., r. 96, not 5. Li gorî Corcî Zeydan ew di heman salê de miriye. C. Zeydan, b. n., r. 263.

Tê [di vê sala 571 k.(koçî) /1175'an z.(zayînî)] de birayê Selahedîn Şemsudewle jî ji Yemenê hat.⁵

Tê [di vê sala 571/1175'an] de Hafîz Elî ibn Hesen ibn el-'Esakîr ed-Dîmeşqî jî wefat kir ku bûna wî di sala çarsed û not û nehan (499/1105) de bû, ew yek ji zanayên navdar yên hedîsê bû ku li Hîcaz, Îraq û Xorasanê geriyabû û heştê cild li ser tarîxa Şamê nivîsibû.⁶

Tê [di vê sala 571/1175'an] de bûyera Kenzê serekê Sûdanê li Se'îdê çêbû ku wî reşîk hemî kom kirin û çu ser Qahîreyê da dewletê li Misrîyan [Fatmîyan] vegeirîne. Adil Seyfedînê [birayê Selahedîn],⁷ Hisamedîn Eb ul-Hîcayê [Hezbanî]⁸ û 'Ezedîn Mûsikê⁹ [kurê Çekoyê Hezbanî yê xalê

⁵ Ew Melîk Mî'ezem Tûran/Torîşah Şahê (şahê rojhilatê) kurê Eyûbê kurê Şadî bû û birayê Selahedîn yê mezin-tirîn bû ku ji xwe zahîr rûmet didayê. Di destpêka wezîrîya Mîsrê de di sala 568 k. /1172'yan z. de Selahedîn ew şandibû ser Nûbe û dû re ser Yemenê da wan vegire. Dema ji wê derê ziviribû Şamê Selahedîn ew kiribû cihgirê xwe yê Dîmeşqê, lê ji ber ku ketibû nav kêf û şahîyan Selahedîn ew ji ser Şamê rakiribû û şandibû Îskenderîyeyê ku di sala 576 k. /1180'yan z. de li wê derê wefat kiribû û xweha wî Sîtişam dû re ew veguhastibû medreseya xwe ya Şamê. Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 2/160; Ibn Xelîkan, *Wefeyat el-E'yan*, Dar el-Kutub el-Îlmîyye, Beyrût, 1998, bg. (berg) 1, r. 292-293

⁶ Ibn 'Esakîr: Eliyê (499-571/1105-1175) kurê Ebû Mihemed Hesen ibn Hibetullah Eb ul-Hesen ibn Ebdullah ibn Huseyn Hafîz Siqet ud-Dîn Eb ul-Qasîmê Şafî 'îyê navdarê bi Ibn 'Esakîrê Dîmeşqî bû ku di sala 571/1175'an de wefat kiribû û li goristana Deriyê Piçûk hatibû veşartin û Selahedînê Eyûbî bi xwe ji beşdarî cenazeyê wî bûbû. Ew yek ji hedîsnasên dema xwe bû û yek ji gîregerên hîqûqnasên Şafî 'îyan bû. Ji bilî kitêba wî ya navdar ya bi navê "Tarîx el-Kebîr li Dîmeşq" ku 80 berg e, wî di warên cihê de ji 71 kitêbî bêhtir berhemenê heja nivîsîne. Ebû Şame, b. n., 2/276; Ibn Xelîkan, b. n., 3/270-271

⁷ Ew birayê Sîltan Selahedînê Eyûbî Ebû Bekîr Mihemedê (540-615/1145-1218) kurê Necmedîn Eyûbê kurê Şadî bû û navdarê bi Melîk Adil Seyfedîn bû ku bi birayê xwe û apê xwe Şêrkoh re çûbû Mîsrê, dû re di dema desthilata Selahedîn de li gelek welatan cihgiriya wî kiribû û beşdarî pirên ceng û çalakîyên wî bûbû û piştî mirîna Selahedîn jî bi çend salan gava ku zaroyên wî bi hev ketibûn yan jî wî ew berdabûn hev, dest danibû ser împeratoriya Selahedîn û di paşîya temenê xwe de desthilatdariya xwe di nav zaroyên xwe de par ve kiribû. Melîk Adil di sala şêşed û pazdehan (615/1218) de wefat kiribû. Ibn Xelîkan, b. n., berg 4/322; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 168

⁸ Hisamedîn Eb ul-Hîcayê Semînê Kurd ê Hezbanî ku di dema Selahedîn de gelek xîzmet ji Dewleta Eyûbî ya Kurd re kiribû, dizdariya keleya Ekayê û serokîtiya hêzên parastina wê li dijî êrişa Frengan ya sêyemîn kiribû. Wî demekê Qudsê parastibû û dû re jî desthilatdariya navçeya Nîsêbinê kiribû, lê li ser gazînen xelkê jê ew rabûbû çûbû Bexdayê ku dû re Xelîfe ew jî bo karekî şandibû Hemedanê lê jê re çep hatibû û hevalên wî dest jê berdabûn ku ji ber wê jî wî karê xwe pêk neanibû û vegeriyabû. Ew jî şerma Xelîfe jî pêla Bexdayê ve di ser Deqûqayê re çûbû ku here Şamê lê li Deqûqayê nexweş ketibû û wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 21

⁹ Ezedîn Mûsikî ibn Çekoyê Hezbanîyê Kurd ê Salahî ku kurxalê Sîltan Selahedîn bû, mezînekî pêşengên hêzên wî û desthilatdarê eyaletên rojhilatê Mîsrê bû. Ew hafîzquran bû, ji bo mafê merivan xemxwar bû û di her xezayên Sîltan de beşdar bûbû heya ku nexweş ket û êşa wî xedar bûbû ku hingê rabûbû destûr jî Sîltan xwestibû û çûbû li Şamê di sala pêncsed û heştê û pêncan (585/1189) de wefat kiribû. Ebû Şame, b. n., 2/221 û 4/64; Boris James, *Salaheddin ve Kürtler*, Avesta, 2011, İstanbul, wergera Tirkî, Nazlı Bilgiç, r. 115; Qewamudî Feyh ibn Eliyê Bundarî, *Sen ul-Berq uş-Şamî*, Yıldız Yayıncılık, Stenbol, 2004, r. 95-96

Selahedîn] çûne wî ku dema ew gihan hev û şer kirin Kenz û yê pê re hatin kuştin. Îmad el-Katib¹⁰ weha derbumesel li ser gotiye: “Kenz hat kuştin û qiloçê du bizinan jî li hev neket.”

¹⁰ Ew Ebû Ebdullah Mihemed (519-597/1125-1201) ibn Sefyedîn Eb ul-Ferec Mihemd ibn Nefîsedîn Ebû Rica Hamid ibn Mihemed ibn Ebdullah ibn Elî ibn Mehmûd ibn Hibetullah ku bi birazîtiya ‘Ezîz [Ezîzedîn Ehmed ibn Hamid el-Îsfehanî el-Mîstewfî] naskirî ye û navdarê bi Elûh (yanî qertel) û nasnavdayê bi Emadedîn Katib el-Îsfehanî ye. Ew hiqûqnasekî Şafî ‘î bû ku demekê li Medreseya Nizamiyeyê fiqhê xwendibû û di zanîna edeb û rewanbêjiyê de navdar bû ku di honraweyên wî de jî qenc dixwiyê. Weke ku ji nasnavê wî jî tê zanîn ew di sala pêncsed û nozdan (519/1125) de li Îsfehanê hatiye dinê û hê zû jî bo xwendinê çûye Bexdayê ku dû re gihaye wezîr ‘Ewnedîn ibn Hubeyre û çavdêriya Besra û Wasîtê kiriye. Piştî mirîna wezîr rewşa wî nexweş bûye û jî wê derê rabûye çûye Şamê ber xizmeta Nûredîn Zengî û dû re jî gihaye ber xizmeta Selahedînê Eyûbî û bûye cihgirê Qazî Fazîl yê wezîrtiya Selahedîn dema ku ew ne amade bûye. Piştî wefata Selahedîn ew li Şamê bi cih bûye û li Medreseya xwe ya Îmadiye heya mirîna xwe ku sala pêncsed û nor û heftan (597/-1201) bû, dersdêrî kiriye. Berhemên wî ev in: *Xeridet el-Qesr, el-Feth el-Qisst fi l-Feth el-Qudst, el-Berq eş-Şamî* ku li ser cengên Selahedîn û vegirtinên wî ne, *Diwanu Resail, Diwanu Şî ‘r, es-Seyl ‘ela z-Zeyl, Nesret el-Fitre we ‘Esret el-Fitre* ku li ser tarîxa Selçûqîyan e û el-Bundarî ew bi navê *Zubdet en-Nesre we Nisbet el-‘Esre* kurt kiriye û *el-Bustan* ku ew jî li ser tarîxê ye. Ibn Xelîkan, b. n., 4/382; Xeyredînê Ziriklî, El-E‘lam, Dar ul-‘Ilm lil-Melayîn, 1998, Beyrût, çapa 13’an, berg 7, r. 26.

Sala Pêncsed û Heftê û Diduyan [572/1176]

Tê [di vê sala 572/1176'an] de Selahedîn çû Misrê û Şems ed-Dewle li Şamê danî cihê xwe. Freng jî çûn Dariya [gundekî nêzî Şamê ye] û ew şewitandin, talan kirin û vegeyan.

Tê [di vê sala 572/1176'an] de Selahedîn li Qereqûş¹¹ ferman kir ku sûrêkê li dora Qahîre û Misrê ava bike û malekî pir dayê ku tu kesî sût jê werne-girt.

Tê [di vê sala 572/1176'an] de Selahedîn li Qerafatê [ku taxeke Qahîreyê ye] Medreseya Şafi'î ava kir û li Qesrê jî bîmaristanek/nexweşxaneyek ava kir, hinek weqîf danîn ser û Qaymazê Lexemî jî qefleyên heciyan bir Hîcazê.

Tê [di vê sala 572/1176'an] de qaziyê Şamê û deverên wê Qazî Kemaleddînê Şehrezorî wefat kir ku navê wî Mihemed ibn Ebdullah ibn Qasim bû û di sala çarsed û not û diduyan(492/1098) de bûbû. Ew serekê malbata xwe bû û di dema Nûredîn ibn Zengî¹² de serekqaziyê Dimeşq, Hims, Hema, Heleb û hemî herêma Şamê bû û berpirsiyarê karûbarê med-

¹¹ Beha ud-Dîn Ebû Se'îd Qereqûş ibn 'Ebdullah el-Esedî (m. 597/1200) ku mireki xizmetkarê Selahedînê Eyûbî bû û demekê cihgirê wî yê Misrê bû ku sûra dora Qahîreyê, Kelya Çiya û pira Cizyê ya ser rîya Îhraman/piramidên ava kiribû. Dema Selahedîn Ekayê vegirt ew danî ser, lê dû re di şerê wê de Frengan ew ç'îl girt ku Selahedîn ew bi deh hezar fîdyeyê azad kir û gelekî şa bû. Ew yekî pêbawer bû ku Selahedîn gelek karûbarê xwe dispartê û ji bo wezîrtiya wî ya Misrê ji bi Feqîh Îsayê Hekarî re siyaseteke baş gerandibû. Tê gotin ji ku ew berê koleyê Esededîn Şêrkohê apê Selahedîn bû lê wî ew azad kiribû û dabû cem Selahedîn. Zirkilî, b. n., 5/193; Ibn Xelikan, b. n., 3/517; Ibn Kesîr, b. n., 13/34, Ibn el-Esir, b. n., 10/33

¹² Melikê Adil Nûredîn Mehmed ibn Emadedîn Zengî ibn Aqşenqer (511-569/1117-1173) ku dema bavê wî Atabeg Emadedîn Zengî ji hêla koleyê/koleyên berdestê wî ve gava li ser keleya Ce'berê bû, hat kuştin hingê Esededîn Şêrkoh ibn Şadî ji bi Nûredîn Mehmedê kurê wî ve pê re bûn. Li gorî Ibn el-Esir wî bi xwe lê li gorî hinek çavkaniyên mîna Ebû Şame, Ibn Ebî Teyy, Beyyûmî û yên din Şêrkoh ibn Şadî [hahakê gustîla Atabeg ji destê wî derxistîye û xistiye destê kurê wî Nûredîn Mehmed ibn Zengî û] desrîşan kiriye ku divê ew di demê kurt de xwe bighînin Helebê û weha jî kirine ku li ser vê yekê welatê bavê wî di navbera wî û birayê wî Seyfedîn Xazî ibn Zengî de hatiye parvekirin. Hêla Mûsilê û hinek ji Kurdistan û Cezîreyê gihane Seyfedîn Xazî û Heleb û derûdorên wê û Şamê digel beşeke Cezîreyê ji di destê Nûredîn Zengî de maye. Dû re ji bi alikariya Necmedîn Eyûbê bavê

rese, mizgift, weqîf, hisbe¹³ û herweha karûbarê dînî yê şerîetê bû û zana û şarezayekî xwedî desthilatdarî bû ku şihnekiya (ewlekariya) bajarê Şamê jî pê ve girêdayî bû û carê hevalbendekî xwe datanî ser, ta ku dû re Nûredîn ew sparte Selahedîn. [Ji ber vê jî] di navbera wan [Kemaleddîn û Selahedîn] de nakokî hebû ku her yek ji wan karê yê din rexne dikir.

Îcar dema ku Selahedîn ji bo vegirtina bajarê Şamê nameya alîkariyê jê re nivîstî wî jî pê re alîkarî kir û deriyên Şamê jê re vekirin ku dema Selahedîn jî ketê ji bo spaskariyê yekser rabû çû mala wî û dilê wî xweş kir. Ew merivekî genc, camêr, merd, dîndar, dilsoz, bi wijdan û rûmetdar bû ku pir xêrûbêr ji mala wî derdiketin.

Ew hat cem Şêx Ehmedê bavê Şêxê Henbelîyan Şêx Ebû Emer ku yê pêşî bû li Qasyûnê [çiyayê raserî bajarê Şamê] bi cih bûbû. Ew bi hezar dînarî ve çû serdana wî û ew da Şêx Ehmed, lê wî negirt. Kemaleddîn pê gundê Hemeyê yê Newala Berdayê [çemê Berdayê ku mezintirîn çemê Şamê bû] kirî, nîvê wê kir weqfa ser Şêx Ehmed û xelkê Qudsê û nîvê din jî kir weqfa ser dîlan.¹⁴

Nûredîn qedrê qazî Kemaleddîn di ser yê Elî ibn 'Esrûn¹⁵ re digirt û ew li cem wî [Nûredîn] mîna wezîrekî bû ku bi qasidî ew dişand Bexdayê.

Selahedîn, bi siyaseteke zîrekî û şarezayî bê xwîn û şer û kuştin bajarê Şamê jî bi aşti bo Nûredîn Mehmûd hatiye spartin. Ji ber vê jî wî gelek qîmet daye Şêrkoh û Necmedîn Eyûbê birayê wî ku Şêrkoh kiriye serekleşkerê xwe û Necmedîn jî kiribû serekê şewirmendên xwe ku bê şewira pê tu tişt nedikir û pêbawertirîn şewirmendê bû. Wî dû re welatê xwe hem ji hêla erdê Şamê û hawirdorên wê ve digel deverên derûdorên Cezîreyê û hem ji bi serkêşîya Şêrkoh û Selahedîn ber bi welatê Misrê û Yemen û Sûdanê ve berfirehtir kiriye. Ew merivekî dindar, hişmend, dadmend, şerîethez, hiqûqnas, zanahez bû ku gelek medrese, mizgeft, xan û xankah û nexweşxane li her derên welatê xwe ava kiribûn û gelek weqîf danibûn ser wan. Herweha ew pir dilêr û mêrxas bû ku li dijî Frengan gelek êrîş û şerên dijar kiriye û di sala pêncsed û çel û yekê (541/1146) de hatiye ser hikim û dû re payeya siltaniyê wergirtiye û di sala pêncsed û şeşt û nehan (569/1173) de piştî desthilatdariyeke 28 salan wefat kiriye. Ibn el-Esir, b. n., 9/341-42 û 10/55-57; Ebû Şame, b. n., 2/200-208 û 1/190-193

¹³ Hisbe: erkeke pîroz î hêja bû ku ji serkarê wê re mihesib dihat gotin û ew bi karûbarê fermana kirin û nekirin û mûçe û pişeyan ve mijûl dibû û dest diavêr kesê ku ji heq pêkanîna jiyan û pişeyê xwe dernediket. Ehmed ibn Elî el-Qelçeqşendî, Subh el-E'ş'a fi Sina'et el-Înşa, Dar el-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, 1987, berg, 4, r. 38

¹⁴ Ji bo agahdariya bêhtir bnr. Ibn el-Esir, b.n., 10/83; Ebû Şame, b. n., 2/280; Ibn Texrîberdî, *En-Nicûm ez-Zahîre*, Dar Kutub el-Îlmiye, 1992, Beyrût, berg 6, r. 73; İbn Kesir, b. n., 12/229-230

¹⁵ Şerefeddîn ibn Ebî 'Esrûn (492-585/1098-1189) : Ebû Se'd 'Ebdullah ibn Ebî Sirrî ibn Hibetullah ibn Miteher ibn Elî ibn Ebî 'Esrûn et-Temîmî el-Hedîsî el-Mûsilî ku hiqûqnasekî Şafî'î bû û li Mûsilê dersdêrî kiribû û di dema desthilatdariya Nûredîn Zengî de daketibû Şamê û demeke dirêj lê û li Sincar, Nisêbin, Heran û deverên din yê Diyabekirê qazî kiribû, çawa ku li Hims, Heleb, Hema, Ba'albek û yê din jî dersdêrî kiribû. Wî gelek berhem nivîsibûn ku hinek ji wan ev in: *Sefwet el-Mezheb min Nihayet el-Metleb*, *Kitab el-Intisar*, *Kitab el-Murşid fi l-Firâ', ez-Zerî'e fi Me'rîfe eş-Şerî'e*, et-*Teyîr*, *Muxteser fi l-Feraiz* û yê din. Ji bo agahiyên bêhtir bnr. Ebû Şame, b. n., 4/64, not 1; İbn Xelikan, b. n., 3/41-45; Hafîz ez-Zehabî, *el-İber fi xeberî men xeber*, dar el-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, 1985, berg 3, r. 90; İbn Kesir, b. n., 12/257

[Carekê] wî [Nûredîn?] ji Xelîfe El-Muqtefî¹⁶ re kaxizek [nameyek] nivîsî ku tê de digot: “el-Memlûk Mihemed ibn Ebdullah er-Resûl(Koleyê Mihemedê kurê Ebdullah yê Pêxember” Muqtefî jî li ser dinivîsî “Selellahu ‘aleyhî we sellem.(Mihîrvanî û ewleyiya Xwedê li ser be.)”

Dema Kemaledîn wefat kir, Ibn Ebû Esrûn dest danî ser karê wî û bi kor-teja cenazê wî re meşîya ku melikên mîna Seyf el-Îslâm,¹⁷ Tiqyedîn Emer,¹⁸ Şems ed-Dewle û yên din hemî beşdarî rakirina cenazeyê wî bûbûn. Ew birin Qasyûnê û di navsera wî de li cem mizgefta Besarîdê hat veşartin.

Qazî Kemaledîn hemî tiştên xwe kiribû tesedîq û wesiyet jî kiribû ku malê wî hemî bidin xêra wî û ewqas weqîf danîbûn ser dergahên qenciyê ku malê wî têra kefenê wî nemabû û bi ihramên xwe hatibû kefenkirin. Wî di şeşê Miheremê de wefat kir.

[Piştî wî] Selahedîn qazîti daye ibn ‘Esrûn û ferman daye ku Mihyedîn ibn Zekîyedîn el-Qereşî¹⁹ bike cihgirê xwe. Wî bi înzaya/nişana/tewqî‘a

¹⁶ Xelîfe el-Muqtefî li Emrillah Ebû Ebdullah Mihemed ibn el-Mustezhir Billah Ebû Ebas Ehmed ibn el-Muqtedî bi Emrillah (489- 555/1095-1160) ku bîst û çar sal û çend mehan xelîfeti kiribû. Ew yekî camêr î mîrxas bû ku pir qencî dikir û piştî demeke dûr û dirêj cara pêşî desthilatdariyê bi rasti li Xelîfe vegevandibû. Ibn el-Esir, b. n., 9/438, Ebû Şame, b. n., 1/343

¹⁷ Seyf el-Îslâm eb ul-Fewaris Tuxtekin ibn Eyûb ibn Şadî ibn Merwan Melik ‘Ezîz Zehirudînê xwediyê Yemenê û birayê Siltan Selahedînê Eyûbî bû. Siltan piştî vegera Şemsîdewle Tûranşah/ Torînaş jî Yemenê ku gelek ji deverên wê vegirtibû, ev birayê xwe Seyf el-Îslâm Tuxtekin di sala pêncsed û heftê û heftan (577/1181) de şand cihê wî. Ew merivekî mîrxas î camêr bû û xwedî siyaseteke qenc î dîrbûn bû, lê gelek jî hişk î dijwar û malkir bû û gelek xêrûbêr jî ji wî malê xwe yê pir derdixist. Seyf el-Îslâm di nozdeyê Şewala sala pêncsed û not û sîsiyan (593/1196) de li Yemenê wefat kir. Ibn Xelikan, b. n., 2/429; Ibn el-Esir, b. n., 10/248; Ebû Şame, b. n. 4/257. Ev nav li gori Ibn Şedad Toranşah e, bnr. Qazî Behaedîn Şedadî, *Sîret Selahedîn el-Eyûbî*, Dar el-Qelem- el-Erebê, Heleb, 2001, r. 192

¹⁸ Melîk Mîzafer Tiqyedîn Ebû Se‘îd Emer ibn Nûridewle Şahînaş ibn Eyûb (534-587/1139-1191) ku biraziye Selahedîn û xwediyê Hemaye û gelek deverên din bû. Ew merivekî mîrxas î xweşmêr û pir comerd bû ku di gelek cengên diji Fengan de bi ser ketiye û pişgîrîkî çetîrîn yê apê xwe bûye û bi taybetî jî di cenga Dimyarê de ku di destpêka wezîrtiya Selahedîn de bû, pir serkeftî bûye ta ku Xelîfe Adîd bi xwe pesnê wî daye û ew perû kiriyê. Wî pir jî zana û dersdêran hez dikir ku ji bo wê çend medrese ava kirine û pir qencî bi wan kiriyê û weqîf danine ser wan. Wî demekê li Mîsrê û li hinek deverên din cihgiriya apê xwe Selahedîn kiriyê, lê dû re hatiye Şamê cem wî û ji wê derê jî çûye hêla berfiratê û Meyafarqînê û derbasî ser Xelatê bûye ku ew jî vegirtiyê û derbasî ser Menazkîrdê/ Melazgîrê bûye û li ser yan jî di dema vegera jî ser di navbera wê û Meyafarqînê de wefat kiriyê. Ibn Xelikan, b. n., 3/399; Ibn Kesîr, b. n., 12/ 267. Ebû Şame, b. n., 4/170

¹⁹ Serek qazîyê Dîmeşqê Mihyedîn ibn Zekîyedîn Mihemed ibn Eb ul-Hesen Elî ibn Mihemed Eb ul-Me‘alî Meddedîn ibn Yehya el-Qereşî ku navdarê bi Mihyedîn ibn Zekîyedîn bû û fiqhînasêkî Şafî‘îyan yê Şamê bû. Dema vegirtina Qudsê jî hêla Selahedîn ve di sala pêncsed û heştê û sîsiyan (583/1187) de cara pêşî xutbe lê xwendibû ku dû re Selahedîn ew kiribû serekqazîyê Şamê û berpîrsiyarê weqfan û heya mirîna xwe ya sala pêncsed û not û heştan (550-598/1155-1201) jî li ser karê xwe mabû. Ew li Dîmeşqê bûbû û lê wefat kiribû ku bavê wî Zekîyedîn jî qazîtiya Şamê kiribû. Bnr. Ebû Şame, b. n., 4/170; Zeyl, r. 49; Ibn Xelikan, b. n., 4/68-73

Selahedîn ew kiriye cihgir û Îbn 'Esrûn Qazî maye heya ku bînahiyên wî kêm bûne. Hingê li ser destnîşankirina Qazî Fazîl²⁰ jî erka qazîtiyê daye kurê wî Ebû Hamid Mihemed û wî jî heya sala 587/1191'an lê domandiye. Dû re ew jî kar hat azadkirin û Mihyedîn ibn Zekîyedîn bi serê xwe bi tenê qazî maye. Ev herdu risteyên jêrî ji honraweyên Qazî Kemaleddîn in:

*Ez hatim cem te ku stêran jî çavdêrî dikir û sipêde jî kete dilê rojhilat
Li tîrsa evîna te ya mezin siwar bûm û bi hêviya hevghîhanê ber bi te ve hatim*

²⁰ Qazî Fazîl Mucirudîn Ebû Elî Ebdurehman (529-596/1134-1199) ibn el-Qazî Eşref Behaedîn Ebû Meccd Elî ibn Qazî Se'îd Ebû Mihemed Hesên ibn Hesên ibn Ehmed ibn Ferec ibn Ehmedê Lexemî bû ku li Esqelânê bûbû û li Mîsrê jiyabû. Ew wezirê Melîk Nasîr Selahedîn bû ku jî dil û can pê re xebitibû ku di pişeyê xweşnivîsîyê de pir bipêşkerî bû û jî yên berî xwe hemî derbas bûbû ku ger reşnivîsên wî bîn civandin ew jî sed baran bêhtir in. Îmad el-Katîb jî bîlî zanîn, birewerî, rewşenbîrî û serwestiyeke wî ya pir wî weke şarezayekî mezin û xwedîyê pênûs û rewanbêjiyê daye nasîn û di warê xweşnivîsîn, rewanbêji û xweşbêjiyê de gelek pesnê wî dide ku kesî di ser wî re neditiye. Selahedîn gelek qedrê wî digirt û di hemî karûbarê xwe de pê dişewirî ku wî jî jî dil û can jî Selahedîn re dixwest û pê re dixebitî û xizmeta wî dikir û piştî Selahedîn jî li cem kurê wî Melîk Ezîz bi qedir û qîmet ma û ew jî bi dil û can bi karûbarê wî ve jî rabû herweke ku jî bavê wî re dikir û dû re jî bi karûbarê kurê Ezîz ve rabû heya ku Melîk Adîl çû Mîsrê û hingê wefat kir. Ibn Xelîkan, b. n., 3/133-138; Ebû Şame, b. n., 4/278-285; Ibn Kesîr, b. n., 13/21-22

Sala Pêncsed û Heftê û Sisiyan [573/1177]

Tê [di vê sala 573/1177'an] de Tutamiş²¹ giha Bexdayê û şûr û kefenê wî di dest de di bin Tacê de rawestiya, çend caran erd maçî kir û doza bexşînê ji Xelîfe kir, Xelîfe jî ew efû kir û ew li jina wî vegerand.

Di Cemadelaxera [sala 573/Çileyê sala 1177'an] de Selahedîn ji Misrê bi leşker ve derket, ew daket Esqelanê²² û çû qesta Tilsafîyeyê²³ kir. Leşker li ser pirê ket xircirê û haya wî jê nema, hew dît ku Freng ketin nava wan. Tiqyedîn Emer nigê xwe da erdê û şer kir, lê paşê zora wî jî birin û gelek kes ji Misilmanan hatin kuştin, leşkerê Îslamê şikiya û gelek jî dîl bûn ku Feqe Îsayê Hekarî²⁴ û yê din jî di nav wan de bûn, lê ger ku şev neketa navbera wan ji Misilmanan yek jî nedima.²⁵

²¹ Li gorî Ibn el-Esir Tinemiş e ku di sala pêncsed û heftêyî (570/1174) de bi mêrê xweha xwe Qutbedîn Qaymaz re li ber Xelîfe serî hildabûn û Bexdayê talan kiribûn, dû re ew reviyabûn Mûsilê, lê Qaymaz di rê de miribû û ew bi hinek serdaran ve gihabû wê derê, ew di vê salê de vegeriyabû û xwe avêtibû Xelîfe. Ji bo agahiyên berfirehtir bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/71

²² Esqelan bajarekî Şamê yê hêla Filistinê ye ku li qeraxê deryayê di navbera Xeze û Beyt Cebrînê de dimîne. Yaqût el-Hemawî, *Mu'cem el-Buldan*, Dar el-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, tarix nine (t. n.), berg 4, r. 137

²³ Tilsafîye keleyeke bi ser Filistinê ve ye ku dikeve hêla Remleyê û nêzikî Beyt Cibrînê ye. Yaqût, b. n., 2/49

²⁴ Ziyaedîn Hekarî: Feqîh Ebû Mihemed Îsayê kurê Mihemedê kurê Îsayê kurê Mihemedê kurê Yûsufê kurê Qasimê kurê Îsayê Hekarî bû ku yek ji mirekên xwiyani yê sipaha Selahedîn bû û piştî wefata Esededîn Şêrkoh di wezîrtiya wî ya Misrê de jî rolekî giring girtibû. Hingê ew û Behaedîn Qereqûş lê xebitibûn heya ku ji bo wezîrtiya Selahedîn yekîtiya Kurdan pêk anibûn û pêkve ew jî bo wezîrtiyê ji Xelîfe Adid re pêşniyaz kiribûn. Ji bilî ku ew serdarekî Selahedîn yê pêbawer û şewirmendê wî bû, herweha ew pêşengekî giring yê serdaran Esedi bû jî. Ew hem hiqûqnas û hem jî leşkerêkî mîrxasî xweşmêr, camêr û mîletperwer bû. Ew yek ji hevalên Şêxê pêşewa Eb ul-Qasim ibn el-Berzî bû ku li Cizîra Botan li cem wî fîqih xwendibû û dû re gihabû Esededîn Şêrkoh û bûbû meleyê wî. Dema Şêrkoh mîrxasiya wî ditiibû, qedrê wî girtibû û mirgeh dabûnê û piştî wî jî ew li cem Siltan Selahedîn gelekî bi pêşkerîbû û mezin û qedirgiran bûbû. Wî du cûre kinc pêkve werdigirtin hem çekên leşkeran li xwe dikir û hem jî şaşa şerîetnasan dida serê xwe û heya mirina xwe ya sala 585/1189'an jî weha rûmetdar û qedirbilind ma. Ibn el-Esir, b. n., 10/190, Ibn Xelikan, b. n. 3/436

²⁵ Ibn Şedad jî bo tarîxa vê bûyerê despêka Cemadelulayê dide û li gorî Ibn Esir jî ew di bîst û çarê Cemadelulayê de gihane Esqelanê û êrişî wê kirine, ew talan û tajan kirine, lê tu pêjin ji Frengan nehatiye ku loma ew jî hev belav bûne û komeke hindik ji wan pê re çûne heya di Cemadelaxerê de gihane Remleyê da biavêjin ser hinek keleyên wê û dora wan bipêçin, lê dema ku ew li pira çemekî wê derbas bûne ku gelekî teng bûye, ji nedî ve Frengan bi hêza xwe ya xurt û mîrxasên xwe hemî ve êrişî ser wan kirine û ji ber ku ew belawela bûne û ji hatina wan bêagah bûne, ew xerab têk çûne. Çendî ku Tiqyedîn biraziyê Selahedîn bi çend şerkanên xwe ve şerekî dijar bi wan re kirine jî lê ji ber ku gelek jî hevalên wî hatine kuştin û dilgirtin êdî fersenda wan hew maye ku xwe bi kotek û heft bela ji

Selahedîn di heman şevê de bê delîl û bê av û zad çû Misrê; bêguman ew bûyera mezintirîn bû ku hingê xelkê Îslamê xemgîn kiribû û Selahedîn jî qels dêrabû; xezîneyên wî hatibûn talankirin, mêrxasên wî hatibûn kuştin û pêlwanên wî hatibûn dîlgirtin. Mezintirîn serdarên Frengan yê hingê Ernat [Reynald de Châtillon/Reynaldê Çatîlonî] bû ku di bûyera Harimê²⁶ de Nûredîn ew dîl girtibû û li Helebê avêtibû zindanê, lê Melik Salihê²⁷ kurê wî ew berdabû.

Bêguman sipaha Îslamê ku ji bîst hezarî bêhtir bûn, ger ew ji bo êrîşên qeraxê belav nebûna têk nedîçû. Ji xwe gava ew şikiyan haya pirên wan jê tunebû, lê dema ji êrîşan hatin û Selahedîn li wê derê nedîtîn û tu keleyên ku xwe biavîjinê jî nebûn, ew ketin Remleyê²⁸ û Frengan jî bi kuştin û dîlgirtin da pey wan û yên filitî jî ji tîn û birçîna mirin.

Ernat bi koma leşkerê xwe ve vegeriya ser Hemayê û li ser çog da ku xalê Selahedîn Şehabedîn Mehmûd²⁹ lê dima, ew hingê nexweş bû û Seyfedîn Meştûb³⁰ jî li cem wî bû. Leşker û xelkê Hemayê şerekî mezin bi Ernat re kir

nav lepên wan xelas bikin, lê gelek ji wan hatine kuştin û dîl girtin ku di nav kuştîyan de kurekî ciwan î pir spehî yê Mizafer Tiqyedîne biraziyê Selahedîn jî hebû û hîqûqnasê navdar Feqeh Îsayê Hekarî jî digel birayê xwe û kurekî Tiqyedîn yê din bi navê Şahînsah di nav dilan de bûne ku dû re Selahedîn ew bi fîdycê azad kirîne. Ji bo berfirehî bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 10/85; Ebû Şame, b. n., 2/304; Ibn Şedad, b. n., r. 61

²⁶ Ev [Mirza] Ernat (Prince Reginald [Renaud/Reynald] de Chatillonê [Rinaldê Çatilonî/Çatîyonî] di bûyera Harimê ya sala 559/1163'an de hatibû dîlgirtin û heya piştî wefata Nûredîn Zengî jî di zindanê de mabû, lê dû re di dema kurê wî Melik Salih de bi fîdye hatibû berdan. Harim keleyek û kûraneke ser bi Helebê ve ye ku li hêla Antakyayê dikeve. Ibn el-Esîr, b. n., 9/467; Yaqût el-Hemawî, b. n., 2/237

²⁷ Ew Melik Salih Îsmail (558-577/1162-1181) ibn Nûredîn Mehmûd ibn Emadedîn Zengî bû ku piştî bavê xwe di sala 569/1173'yan de hê yazde salî bû hat ser hikim û di sala 577/1181'ê de 19 salî miribû. Di nexweşiya xwe ya mirinê de mirek û serdarên xwe jî kurapê xwe Ezedîn Mesûd ibn Mewdûd ibn Zengî re dabû sondê da welatê destê wî bispêrin kurapê wî. Ibn el-Esîr, b. n., 10/106; Ibn Kesir, b. n. 12/239

²⁸ Remele bajerekî girîng î navdar yê Filistinê ye ku gelek zana jê derketine; ew cihê Dawid û Silêman pêxember (e. s.) bûye ku di destpêka Îslamê de cara pêşî sipahsalarê birayê Welîdê kurê Ebd el-Melik lê daketiye û ew ava kiriye û kiriye bajar. Yaqût, b. n., 3/79

²⁹ Şehabedîn Mehmûd ibn Titiş/Tikiş Harimî ye ku xalê Siltan Selahedîn û xezûrê wî bû û ji bo wezîrtiya Selahedîn li Misrê Îsayê Hekarî ew qayil kiribû da ji bo Selahedîn dest ji wezîrtiyê berde û piştgiriya desthilatdariya wî bike û wî jî erê kiribû û giraniya xwe dabû hêla wî û hinek mirekên din jî kişandibû cem. Ew yek ji mêrxas-tirîn, şarezatirîn û qenc-tirîn serdaran bû ku xwarziyê wî Selahedîn Hema bi mîrgehî dabûyê û heya mirina xwe ya Cemadexera sala pêncsed û heftê û sisîyan (573/1177) lê mabû ku hingê sê roj piştî mirina kurê xwe Titiş wî jî rehmet kiribû. Ebû Şame, b. n., 2/310. Ibn Kesir, b. n., 12/232

³⁰ Ew Mir Seyfedîn Eliyê kurê Ehmedê kurê Eb ul-Hicayê kurê Ebdullahê kurê Ebû Xelîl Merzûbanê Hekarî bû û navdarê bi Seyfedîn Meştûb bû ku Siltan dema ji vegirtina Ekayê tirsîyabû ew û Qereqûş danîbûn ser ku pir bi wan bawer bû û dû re jî ew danibû ser parastina Qudsê. Ew jî yek ji mirekên ku dixwestin têkevin cihê Şêrkoh û bibin wezîr lê Îsayê Hekarî ew jî bo piştgiriya Selahedîn qayil kiribû ku dû re jî dil û can bi her awayî desteka xwe ji Selahedîn re pêşkêş kiribû û Siltan jî pir rûmet dabûyê û qedrê wî girtibû. Tu mir û serdar di dewleta Selahedîn de negihane qedirgirani û payeya wî û nêzik ji nebûnc ku ji ber vê jî bi navê Mirê Mezintirîn hatibû navdan. Wî di sala 588/1192'yan de li Nablusê ku mîrgeha wî bû, wefat kir, lê li gor Ibn Şedad ew li Qudsê gihaye mihrivaniya Xwedê. Ibn Xelikan, b. n., 1/191; Ibn Şedad, b. n., r. 271; Ibn Kesir, b. n., 12/348

lê ger ne ji Meştûb bûya dê wan ew vegirta. Wan darên wê birîn û çandiniyên wê xerab kirin û çûn Harimê ku Gumîştekinê Xadim³¹ lê bû û li ber Melîk Salih serî hildabû. Wan mencenîq li ser girêdan û çend rojan pê re şer kir. Bêgaviyê Xadim avête ber destê Melik Salih, wî jî alîkarî jê re şand û ew ji ser rabûn û çûn Antakya, hingê Gumîştekin û Ebû Salih ibn el-'Ecemî hatin kuştin.

Dema nûçeya êrîşa Frengan ya ser Hemayê gihîşt Selahedîn wî leşkerê Misrê kom kir û berê xwe da Şamê; ew giha Şamê ku birayê wî Şemsedewle li wê derê bi kêf û şahiyên xwe ve lebigîbû û ji Frengan re ji bo bertîl mal şandibû. Ev yek pir li zora Selahedîn çûbû, pê re hêrs bûbû û gotibû: "Tu bi kêf û listikê ve mijûl î û malê Misilmanan belav dikî." Dema Selahedîn ji Misrê derketibû birayê Xwe Melik Adil kiribû cihgirî xwe.

³¹ Se 'dedin Gumîştekin ku serkarê Dewleta Melik Salih İsmail ibn Nûredîn Zengî bû û Melik Salih keleya Harimê dabûyê, lê Ebû Salihê Ecemî ku ew ji pêşengekî dewleta Nûredîn bû û di dema kurê wî Melik Salih de jî bi pêş ketibû, bi hesûdiya kesên derûdorên xwe çavreşî avêtibûyê. Lê dû re gava Ebû Salih ji hêla batinyan ve hatibû kuştin ku kuştina wî ketibû stuyê Gumîştekin û ji ber vê jî Melik Salih xwestibû Harimê jê bistîne, lê xelkê xwe di keleyê de asê kiribû û nexwestibû keleyê bidin. Ji ber vê yekê Melik Salih jî di sala 573/1177'an de bi tadeyî ew kuştibû. Ibn el-Esir, b. n., 10/87; Ebû Şame, b. n., 2/308

Sala Pêncsed û Heftê û Çaran [574/1178]

Tê (di vê sala 574/1178'an) de Ibn el-Muqedim Şemsedîn³² li Ba'albekê³³ serî hilda ku Selahedîn ew dabûyê; Selahedîn ji Şamê derket û dakete Ba'albekê û neh mehan dora wê pêça ta ku tiştên cem Ibn Muqedim qedîyan,³⁴ hingê rabû yek şand cem Selahedîn û daxwaza bedêla wê kir û wî jî Barîn³⁵ û Kefirtabê³⁶ dayê û ew jî jê derket. Ibn Muqedim jê derket û Selahedîn jî Ba'albekê jê girt û sparte birayê xwe Şemsidewle.

Tê (di vê sala 574/1178'an) de xeber giha Selahedîn ku Henfirî³⁷ dixwaze êrişî ser welatan bike û rabû biraziyê xwe Ezedîn Ferûxşah³⁸ bi leşkerê Şamê ve şand qiloçê/pozê Hirê. [Wî jê re got] ger ku hate ser te, tu min bi nameyên teyran [kevokan] agahdar bike, lê tu neçe ser wan heya ku ez bigihîjim te. Ew rabû çû û li Merc'uyûnê daket û hew dît ku pêşniydeyên Henfirî ketin nav wan û dest bi şer kirin, ew bi xwe kete şer. Henfirî xedar birîndar bû, wan [hevalên wî] Henfirî girt û ew revand, ew şikiyan û Ferûxşah jî ew talan kirin; demek dû re dema ku Henfirî mir, Selahedîn hat û daket Keleya Yaqûb³⁹ û nijdeyên êrişan şand ser welatên Frengan.

³² Ew mir Mihemed ibn Ebd el-Melik e ku yek ji serdarên mezin yê Dewleta Nûrî yî Zengî û ya Eyûbî bû û di dest-danina ser Şamê û derûdorên wê de piştigiriyê xurr dabû Selahedîn. Ibn el-Esir, b. n., 10/91

³³ Ba'albek bajarekî kevnar e ku di dema Silêmanê kurê Dawîd Pêxember (e. s.) de hatiye avakirin û gelek avahî, peyker û qesrên mermer ên bêhempa lê hene. Ji hêla qeraxê ve bi qasî 150 km'yi ji Dimeşqê dûr e. Yaqût, b. n., 1/537

³⁴ Bnr. Ibn el-Esir, el-Kamil, 11/450-451; Ebû Şame, b. n., 3/3; Ibn Kesir, b. n., 12/320, el-Meqrîzî, *es-Silûk*, c. 1, q. 1, r. 66

³⁵ Barîn/Ba'rin Bajarek e ku dikeve navbera Heleb û Hemayê. Yaqût, b. n., 1/381

³⁶ Kefirtab bajarekî ku dikeve navbera Me'erre û Helebê û di çoleke bêav de ye û ji ava sarincan pê ve ava wan nine. Yaqût, b. n., 4/534

³⁷ Hamfirîyê III'em (Humphrey: Onfroi de Toron III'em) yê xwediyê kela Banyasê ku dikeve başûr-rojhilatê Şamê, Ibn Wasil, *Muferrec el-Kirûb*, Metbe'eya Emiriye, Qahîre, 1957, berg 2, r. 72; Sören Wibeck, *Kärståg Västerlandets heliga Krig*, Historika Media, 2005, Falun, r. 177

³⁸ Mensûr Ezedîn Ferûxşahê kurê Şahîنشahê kurê Eyûb ku xwediyê Ba'albekê û cihgirê mamê xwe Selahedîn yê Dimeşqê bû ku ji herkesê xwe zahfir pê bawer bû û bavê Emced Behramşahê xwediyê Ba'albekê yê piştî wî bû. Ew merivekî mîrx-as î xurt, hişmend î camêr û xweşmêr bû ku şairan ji bo qenci û camêriyê pesnê wî dane û wî bi xwe jî honrawe nivîsine. Ew di sala pêncsed û heftê û heştan (578/1182) de çûye rehmetê. Ibn Kesir, b. n., 12/241; Eb ul-Fida, *el-Muxteser fi Exbar il-Beyt*, Dar el-Kutub el-Ilmiyye, Beyrût, 1997, berg 2, r. 147; Ibn el-Esir, b. n., 10/118

³⁹ Keleya Yaqûb bajarekî navbera Dimeşq û qeraxê ye ku wek Beyt Ehzanê jî tê binavkirin û tê texmînkirin ku Yûsuf (e. s.) li wê derê ji Yaqûb (e. s.) dûr bûye. Yaqût, b. n., 1/615

Tê (di vê sala 574/1178'an) de Heys û Beys ku navê wî Se'd ibn Mihemed ibn es-Sefî et-Temîmî⁴⁰ bû, wefat kir. Ji honraweyên wî:

*Tu qureyê ku leqayî min bû nîne ku
dema rastlêhatinê nexwaze kibra xwe nîşan bide.
Û ti şîranî ji min re ji cîhanê û çêşa wê nîne
ji bilî pêşberiya min ji tenêbûnê bi tenêbûn.*

Dîsa gotiye:

*Zanîna min bi dema biryardayî ya berê sebr û bédengiya min pêwîst dêra,
lê ez nekirim derewîn û teslîm negirtim.*

*Ger bi gotinê gihîştina mebestê pêk bihata dê xewna Kelîm [Mûsa e. s.]
nehata heramkirin digel ku riya çiyê bû jî.*

*Pîrmendiya hiş ger rûmetdar be û bênasîn nezanên wê biryara hawîrdor û
ecelê dibînin.*

⁴⁰ Se'd ibn Mihemed ibn Se'd Şhabedîn Eb ul-Fewaris ku bi Heyse Beyse naskirî bû, xwedî dîwaneke honraweyê ya navdar bû ku di Şabana sala 574/1178'an de 82 salî wefat kiribû. Wî xwe digihand temîmîyan lê li gori bavê wî jê pê ve wî ji kestî din ev nebihîstîye. Ew feqîheki Şafî'î û şarezayê bi honraweyên Erebi û cihêtiya zimanê Erebi bû. Ibn Kesir, b. n., 12/234

Sala Pêncsed û Hefte û Pêncan [575/1179]

Tê (di vê sala 575/1179'an) de Ermenistan⁴¹ û welatê Erbîlê⁴² hejiya û çiya ji welê nêzikî hev bûn ku di navbera herdu çîyan de navbireke wisa kêma ma ku hindik mabû li hev bikevin û vegeriyan cihên xwe.

Di meha Rebî'elewelê de Selahedîn li Merc'iyûnê⁴³ avête ser Frengan. Serekê Dawîye⁴⁴ û Esbetaran,⁴⁵ xwediya Teberîye⁴⁶ û Îbn Berzan,⁴⁷ xwediye

⁴¹ Ermenistan navê herêmeke fireh e ku li hêla Bakur dikeve, tê gotin ku du Ermenistan hene ya Mezin û ya piçûk. Sinorê Ermenistanan ji hêlekê ve ji Berze' e heya Bab el-Ebwabê, ji hêlekê ve ji digihîje welatê Rûmê, çiyayê Qaf (Kafkasya) û Sahib Serîrê. Hatiye gotin ji ku Ermenistana Mezin Xelat û herêmen pê ve ne û ya piçûk ji Tîflis û derûdorên wê ne. Herweha hinakan ji gotiye: "Sê Ermenistan hene" û hinekan ji gotiye: "Ew Çar herêman in" Ji bo berfirehi Bnr. Yaqût, b. n., 1/191; Muncuccimbaşı, *Cami' ed-Duvel*, beşa ser Şedadiyan di lêkolina Minorsky ya *The Studies in Caucasian History*, Avesta, 2010, Stembol, wergera Emin Narozî, r. 19-21.

⁴² Erbîl/Irbîl/Hewlêr bajarekî mezin û xwedî keleyeke asê ye ku li ser girekî bilind i axin û berfireh i mezin e û di erdekî pahn i rast û fireh de ye ku mîna ye keleya Helebê lê jê mezintir e. Ew di navbera herdu Zaban de dimîne û bi ser Mûsilê ve ye ku navbera wan qonaxa du rojan e. Çendî ku bajarekî mezin e ji lê avahi û xelkê wê ji bajariyan bêhtir dişibihin gundiyan. Pirtirînê xelkê wê Kurd in çawa ku xelkê ristaq/navçe û hawirdorên wê û cotkar û gundiyan wê ji hemî Kurd in. Yaqût, b. n., 2/166-67; niha Erbîl/Hewlêr paytexta Herêma Kurdistanê federal e li Başûrê Kurdistanê.

⁴³ Cihêkî ku dikeve qeraxê Şamê. Yaqût, b. n., 5/119

⁴⁴ Dawîye: *el-Dawîye* yan ji *el-Dêwîye* erebîkirina navê rêxistina Siwarên Peyker (Les Templiers) yan ji Siwarên Reben yên Îsa bû ku serekê wan yê hingê Gerardê Rideforti (Gerard de Ridefort) bû, li gori Ebû Şame navê wî Odo of Saint-Omand bû. Bunderî, b. n., r. 376, 450; Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 22

⁴⁵ Îsbetar yan Estebarîye yan ji Esbetariye ji erebîkirina navê rêxistina *Siwarên Piroz yên Yû'hena* (Les Hospitalers/Johaniter) bû ku mezinê wan jî Gilbert d' Assailly bû. Bunderî, b. n., r. 44, 450

Piştî vegirtina Qudsê Frengan li wê derê nexweşxaneyên ku keşeyan ew îdare dikirin ava kiribûn û ji wan jî sê rêxistinên keşeyî yên leşkerî pêkhatibûn ku mebesta wan jî saxkirina nexweş û birindarên leşker û Mixsiyên Xiristiyan bû. Ew rêxistin ev bûn: Rêxistina *Siwarên Piroz yên Yû'hena*, (Les Hospitalers/Johaniter), rêxistina *Siwarên Peyker*, (Les Templiers) ku herdu ji Frensi bûn û rêxistina *Siwarên Tûtûnî* ku ev Elmanî bûn. Heçî rêxistina Siwarên Piroz yên Yû'hena yan ji Siwarên Qudsê Piroz ku Ereban ji wan re *Îsbetariye* gotiye, di sala 493/1099'an dema vegirtina Qudsê de ji hêla Xaçparêzan ve hatiye damezrandin û endamên wê di Cengên Xaçparêzî yên li Filistinê de rolekî giring luyistine.

Ev rêxistina han bi saya alîkariya mal û milkê ku ji Ewropaya Xiristiyan hemî ji wan re hatiye civandin, her xwediye desthilatdariyeke berfireh û hêzeke xurt bûye ta ku piştî cenga Hitînê ya sala 583/1187'an Quds bi paş ve hatiye stendin hingê ew ji wê derê çûne Ekayê û piştî rizgarkirina wê ji ew rabûne çûne Qibrisê û ji wê derê jî di sala 709/1309'an de derbasî Rodosê bûne û li wê derê bi navê Siwarên Rodosê hatine binavkirin. Ew demeke dûr û dirêj li wê derê mane, xwe gelekî bi pêş xistine û gelek xebat û cengên deryayî kirine ta ku di sala 929/1522'yan de ji hêla Sultan Selimê I'em ve hatine derxistin û hingê jî çûne Maltayê û li wê derê jî bi navê Siwar yan ji Hêzên Maltayî hatine binavkirin, lê li wê derê êdî dev ji cengê berdane û dest bi karê xêrûbêr kirine.

Rêxistina Siwarên Peyker (Les Templiers) yan ji Siwarên Reben yên Îsa ku Ereban ew bi navê *el-Dawîye* yan ji *el-Dêwîye* binav kiriye di sala 513/1119'an de hatiye damezrandin û mebesta wan jî her weke ya *Esbetariyan* bûye.

Nablusê⁴⁸ û Remle,⁴⁹ Qestelan⁵⁰ û Yafayê,⁵¹ xwediye Qudsê⁵² û ye Cibeylê⁵³ hatin dîlgirtin. Ev bûyereke mezin bû ku hinekan ji wan xwe azad kir û hinek jî dîlgirtî mirin, Ziyaedîn Feqeh Îsa jî ku di êrişa Remleyê de hatibû dîlgirtin, bi fîdyeyeke bi qasî şêst hezar dinarî hat azadkirin.

Siltan çû ser qesra Yaqûb û Beyt el-Ehzena cem Mexadeyê û menceîq li ser girêdan, neqebçêkeran⁵⁴ perû û xelat kir û bi xwe beşdarî cengê bû. Wan neqeb girtin û dar û text şewitandin ta ku birc ketin û wan jî ji bo ewleyiyê

Diroka wan ji bi diroka Cengên Xaçparêzî re bûye yek û ew bi serhişkî û şerûdiya xwe ya cengxwaziye navdar bûne. Ew bi xêra piştgiyariya civaka Xiristiyanî ya rojava û beşîna malê pir ji rêxistinê re bûne dewlemendtirin rêxistina wê serdemê. Her weha bi xêra pêşkêşîya malê pir ji rêxistinê re, wê li gelek deverên rojhilat û rojava nûneriyên xwe danîne û gelek cihên bazirganî û banqe saz kirine û ev rêxistin bi van karan jî ewqas dewlemend bûye ku êdî bûye mîna banqeya qiral, serdar û papayan. Her weha wê dewlemendiye bi xwe re aciziya xelkê û hêrsa fermanaran ji rakiriyê û bûye sedemê jîholêrakirina rêxistinê jî. Papa Clemens V di sala 712/1312'an de fermana fesixkirina rêxistinê li temamê Ewrûpayê daye û wergirtina kincên wê li her derî qedexe kiriye. [Salek] piştî Papa fermana şewitandina serêkê wê Jacques de Molay bi saxî daye. Ibn Texreberdî, *el-Nicûm el-Zahire*, 6/29-30, sal 583, not 6; Piers Paul Read, *Templebiddarna* (Les Templiers) och *Korstågen till det heliga landet*, Bokförlägar Prizma, Stockholm, 2003, wergera Per Nykvist, r. 111 û 326-334

⁴⁶ Kont Raymondê III'em (Senceli) ye xwediye Tripoli/Trablusê. Muferrrec el-Kirûb, b. n., 2/ 76; Sören Wibeck, b. n., 173; Bundarî, b. n., r. 12. 100

⁴⁷ Li gorî Ibn el-Esir ibn Bîrzanê xwediye Remle û Nablusê ye û li gorî Bundarî ji ibn Barzan [Baudouin d' Ibelin] e ku piştî qiral mezintirîn desthilatdarê Frengan bû û bi sed û pence hezar dinarên Sûri û bi berdana hezar dilên Misilmanan yên li deverên bin destê xwe, xwe azad kiribû û li gor wî birayê wî ye xwediye Cibeylê [Hugue IIem de Gibelet] ji di nav dilan de bûye. Ibn el-Esir, b. n., 10/95; Sören Wibeck, b. n., 171-73, 176; Ibn Wasil, b. n., 2/76; Qewamîdin Bundarî, *Sena ul-Berq*, Yıldız Yayınları, Stenbol, 2004, r. 206-208, 220, 450

⁴⁸ Xwediye Nablusê Balianê III'em bû, bnr. Rensiman, Tarîxa Cengên Xaçparêzî bg. 2, r. 673.

⁴⁹ Remle bajarekî mezin ye kûraneke Filistinê ye ku berê paytexta Dawîd (e. s.), Silêman (e. s.) û Rehbmê kure Sileman Pêxember bû. Birayê Welidê kure Ebd el-Melik gava ku bûbû serdarê sipaha wî hingê ewqûb wê derê qesrek ji xwe re lê ava kiribû û ew ji nû ve kiribû bajêr. Dû re ew ketibû destê Frengan û heya sala penceşê û heştê û sîsiyan (583/1187) ji [di destê xwediye Nablusê [Baudouin (ibn) Barzan de] mabû ta ku hingê Selahedin ew rizgar kiribû û di sala penceşê û heştê û heftan (587/1191) de ew wêran kiribû da careke din nekeve destê Frengan. Yaqût, b. n., 3/79

⁵⁰ Li gorî Yaqût Qestel navê cihekî yan jî kûraneke navbera Hims û Şamê ye û navê cihekî nêzikî Belqaya erdê Şamê li ser rîya Medîneyê ye. Yaqût, b. n., 4/394. Li gorî Ibn Wasil ew peyv Erebkîriya gotina Latîni ya Castellanus e ku tê maneya dizdarê keleyê û Firensiya wê jî Chatelain/Çatelayn e. Ibn Wasil b. n., 2/76

⁵¹ Yafa bajarekî qeraxî ye, dikeve navbera Arsûf û Remleyê ku di cenga wê ya bi Rîçard re dema ew tê de peya mabû Selahedin yan jî Adil jê re hespek şandibû. Bnr. Minorsky, b. n., beşa pêşdiroka Selahedinê, Avesta Stenbol, 2008, wergera Emin Narozi&Emine Onatli, r. 20.

⁵² Ew qiral Baudouinê IV'em (1174-1185) bû û çendî ku nivîskar wî jî dixê nav dilan lê çawa ku ez dizanim ew dil nebûye û li gorî Ebû Şame jî ew birîndar xelas bûye. Bundarî, b. n., r. 450, Ebû Şame, b. n., 2/1-23

⁵³ Mirza Hugue II'yem de Gibelet bû ku diya wî kontesa Trablusê bû û pence û pence hezar dinarên Sûri fîdyeya wî dabû û ew azad kiribû. Li gorî Bundarî wî di ber azadiya xwe ve de Cibeylê teslim kiriye ne ku diya wî fîdye daye. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 23, Bundarî, b. n., 207, 376, 389, 450. Cibeyl bajarekî qeraxê Şamê ye ku dikeve rojhilatê Beyrûdê. Ew di dema êrişên Xaçîyan de ketibû destê Frengan û di destê wan de mabû heya dema Selahedinê Eyûbî ku ew ji wan sitandibû û spartibû hinek Kurdan da wê biparêzin, lê piştî wî bi demekê di sala 593/1196'an de Kurdan ew firotibû û jê derketibûn û çûbûn. Yaqût, b. n., 2/127

⁵⁴ Neqabî/Neqebçêker/kunçêker beşek ji leşkerê Eyûbîyan bûn ku di dema dorpêçana bajar, keleş û dizan de diwar û sûrên wan qul û qewêran tê de vedikirin da leşker têkevin hindurê wan û wan vegirin. Bnr. Henbelî, *Sîfa ul-Qulûb*, r. 96; Îsfahani, *el-Berq ûş-Şamî*, 5/101.

kir qarîn, Misilmanan lez kir zor dayê û ew bi zor vegirt. Heçî berayiya sûra wê bi qasî dirêjîya deh zîra 'an⁵⁵ bû û bilindiya wê ji çel zîra ' bûn; [di vî şerî de] Misilmanan hezar û pênc sed kes ji wan kuşt û sed kes ji dîlên xwe rizgar kirin.

Tê (di vê salê) de Qiliç Aslan⁵⁶ bi bîst hezarî ve avêt ser Re 'banê⁵⁷ lê Tiqyedîn Emer bi hezar siwarî ve⁵⁸ çû pêşîya wî û ew şikand ku Tiqyedîn bi vê bûyerê rû stend û carê pê pesnê xwe dida.⁵⁹

Tê (di vê sala 575/1179'an) de Melik Emced Feruxşah⁶⁰ Be 'albekê teslim girt, her hingê el-Mustedî wefat kir û Îmam en-Nasir lî Dînîllah Ehmed bû Xelîfe ku kunyeya wî Ebû Ebas bû û di sala pêncsed û pêncî û diduyan (552/1157'an) de bûbû. Peymana pê re di meha Zilqadeyê de pêk hat ku ew hingê bîst û sê salî bû. Wî Şeyx eş-Şiyûx⁶¹ û [Beşîrê] Xadim⁶² ji bo peymanê şandibû cem Selahedîn.

Îmam el-Mustedî' Billah (ji di vê salê de) wefat kir ku navê wî Hesên Yûsuf el-Mustencid bû. Ew merivekî camêr î dadmend, rûmetdar î xuyxweş û ji xelkê re milayim û mihrîvan û dilovan î nefspîçûk bû ku erdîyeyê ji erasê û dikandariyan û bac ji ser gel rakir. Ew di Zilqadeyê de wefat kir ku temenê wî hingê sî û yek sal bû û xelîfetiya wî heft sal bûn. Ew li mala xwe hat veşartin lê dû re veguestin gora wî ya cînarê mizgefta Fexr el-Dewle.

⁵⁵ Zîra 'ek li gori çend bajarên mezin di navbera 68-75cm de tê guhertin, bnr. Hans Wher, Arabic-English dictionary, beşa herfa "z:ž"alê.

⁵⁶ Qiliçarslan ibn Mesûd ibn Qiliçarslanê kurê Selçûqê Selçûqî ku xwediyê welatê Qonya, Aqseray, Sêwas, Meletîya û yên din bû; ew di sala pêncsed û heştê û heştan (588/1192) de piştî bîst û neh salên deshîlatdariyê mir. Wî berî mirîna xwe welatê xwe di nav zaroyên xwe de par ve kir ku wê ji jê re serêşan çekir û poşman bû, lê êdî ji destê wî derketibû. Ibn el-Esir, b. n., 10/219

⁵⁷ Bajarek ji yên ku dikeve geliyê raserî cemê Firatê û navbera Heleb û Simeysatê ye, ew keleyeke ku di bin çiyê de dimîne, lê erdhejinê ew di sala 340/951'ê de wêran kiriye ku dû re Seyfedîn Hemdanî ew daye avakirin. Bnr. Yaqût, b. n., 3/59

⁵⁸ Li gori Ibn Kesir ew bi heştê sed siwarî ve ku Seyfedîn Eliyê kurê Ehmedê Muştûb ji bi wan re bû, çûyê. Bnr. Ibn Kesir, b. n., 12/235.

⁵⁹ Ji bo berfirehiya vê bûyerê bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/97; Ebû Şame, b. n., 3/21.

⁶⁰ Ew Behremşahê kurê Ferûxşahê kurê Şahînşahê kurê Eyûb bû û bi Melik Emced Meceddin eb ul-Mizafer navdar bû û xwediyê Ba 'albekê bû ku di sala şeşsed û bîst û heştan (628/1230) de hatibû kuştin. Ew şairtirinê Eyûbiyan bû û honraweyên wî navdar bûn ku diwaneke wî ya şî'ran heye. Ibn Wasil, b. n., 4/284-293; Ibn Kesir, b. n., 13/99-100

⁶¹ Ew Şêxê şexan Sedredîn (508-580/1114-1184) Ebd er-Rehman ibn Îsmail ibn Ebû Se 'd Ehmed ibn Mihemedê Nisabûrî/Nişapûrî bû ku yek ji ustadên mezin yê serdema xwe bû û bav û kalên wî ji mezinên xwiyani bûn. Xelîfe ew û Beşîrê Xadim ji bo lihevhatina navbera Selahedîn û Ezedînê xwediyê Mûsilê şandibû cem Selahedîn lê ew li ser dorpeçana Kerekê bû ku demekê li benda wî man, lê dema hat ji tu peyman pêk nehat û ew nexweş ketin û vegeriyan û di rê de di sala pêncsed û heştêyî (580/1184) de mirin. Ebû Şame, b. n. 3/135-36; Ibn el-Esir, b. n., 10/129

⁶² Şehabedîn Beşîr el-Xadimê (m. 580/1184) ustadarê Xelîfe en-Nasir Muqtefî û teşrifatdarê wî bû ku Xelîfe ew bi Şêx Sedredîn re şandibû cem Sîltan Selahedîn ji bo lihevanîna wî û Ezedîn Mesûd Zengî, lê çawa ku li jor ji bihuri ew ji mîna Sedredîn nexweş ket û di rê de mir. Ibn Wasil, b. n., 2/95

Sala Pêncsed û Heftê û Şeşan [576/1180]

Tê (di vê sala 576/1180'yî) de Seyfedîn Xazîyê kurê Qutbedîn Mewdûdê lawê Zengî⁶³ çû rehmetê ku nexweşiya wî werem bû; temenê wî sih sal bû û desthilatdariya wî jî deh sal bû. Dema nexweşiya wî zor dayê hingê xwest ku peyman desthilatdariyê bi kurê xwe Mu'îzedîn Sencerşah⁶⁴ re çêke, lê ew tirsîya ku birîya wî negihîje Siltan Selahedîn û got: "Kurê min piçûk e nikare himberîya Selahedîn bike, lê birayê min Ezedîn xwedî ray û şarezayî ye û têra rabûna bi vî karî ve dike." Ezedîn qebûl nekir. Lê dema Micahidedîn Qaymaz⁶⁵ jî Ezedîn destnîşan kir hingê serdaran pê re peyman çêkir û Seyfedîn Xazî jî wefat kir. Ezedîn di serxweşiyê de rûnişt, lê gel jî ji ber mêra-nî û dilêriya wî berî ku hikim bigihîje paxav jê dikir, bes dema desthilat wer-girt xuyê wî guherî û ew bû qencîdêr û dilovanê gel.

Tê (di vê sala 576/1180'yî) de Siltan Selahedîn berê xwe da welatê Ibn Lawîn⁶⁶ ji bo alîkariya Qiliç Aslan, wî leşkerê Helebê xist xizmeta wî, çunkî di dema lihevhatinê de ev şert hatibû danîn. Ew li ser çemê Ezreqê⁶⁷ yê nav-

⁶³ Seyfedîn Xazîyê kurê Qutbedîn Mewdûdê lawê Zengî (546-576/1150-1180) xwediyê Mûsilê û welatê Cezîreyê bû ku demeke dirêj ji ber vê nexweşiyê dikişand û di vê salê de dema nexweşiya wî bêhtir lê giran bû rabû gazî gire-girên dewleta xwe kir û wesyet kir ku deshilata welatê wî bidin birayê wî Ezedîn Mesûd, lê bi şertê ku hinek herê-man bide zaroyên wî û Micahîdudîn Qaymaz jî serkarên karûbarên wan û tevdîrgêrên wan be û apê wan jî pêpirs û şewirmendê wan be. Ibn el-Esir, b. n., 10/100; Ebû Şame, b. n., 3/40-42

⁶⁴ Sencerşahê kurê Seyfedîn Xazî jî ber xerabiya xuyê xwe ji serkar, zaro, leşker, gel û hawîdorên xwe hemî re ji hêla kurê xwe Xazî ve bi mekreke ecêb î dahiyane di sala şeşsed û pêncan (605/1208) de hat kuştin. Ji bo berfirehi bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/345; Ebû Şame, *Zeyl*, 5/102.

⁶⁵ Micahidedîn Qaymaz Xadimê Rûmiyê ku di dewleta Ezedîn Mesûd û kurê wî Arslanşah de serkar û hikimdarê Mûsilê bû û mizgefta Micahidî, Medrese, tekye û bîmaristan li pişta Mûsilê ava kiribûn û gelek weqîf dabûn ser. Ew yekî dindar î qenc û dadmend î camêr bû ku her roj bi sed dinarî xêrê jî malê xwe derdixist. Dema Îzedîn Mesûd mir û kurê wî Arslanşah kete cihê wî hingê ew avêt zindanê û zor dayê heya ku di sala pêncsed û nor û çaran (594/1197) de tê de mir. Ebû Şame, *Zeyl*, 5/20

⁶⁶ Ew Ibn Lionê qiralê Ermenîyan bû ku hinek Tirkmen biribûn bi hêla xwe ve, mal dabû wan û ji wan xwestibû ku heywanên xwe li erdê wî biçêrinin, lê dû re bêbextî bi wan re kiribû, dest avêtibû herem û malê wan û kesên wan kuştibûn û dil girtibûn. Ibn el-Esir, b. n., 10/102-103. Ebû Şame, b. n., 3/37

⁶⁷ Çemê Ezreq çemekî navbera Behesna û Hisin Mensûrê ye ku ji hêla Helebê ve li rexê welatê Rûmê dikeve. Yaqût, b. n., 5/366

bera Bahesné⁶⁸ û Hisin Mensûrê⁶⁹ kom bûn û lê derbasî çemê Eswedê⁷⁰ bûn. Kele ji wan sitendin, wêran kirin û dîl girtin, ew vegeriya çemê Senceyê ku diçû ser Firatê û vegeriya Şamê.

⁶⁸ Bahesné keleyeke asê yî ecêb e ku nêzîkî Mereş û Simeysatê dikeve û navenda wê jî bajarê Keysûmê ye. Yaqût, b. n., 5/611

⁶⁹ Hisin Mensûr li rojavayê Firatê nêzî Simeysatê ye, ew bajarekî bi sûr û xendeq e ku sê dergahên wê hene. Yaqût, b. n., 2/306

⁷⁰ Eswed navê çemê nêzîkî çemê Ezreqê ye ku li hêla welatê Mesise û Tersûsê dikeve. Yaqût, b. n., 5/366

Sala Pêncsed û Heftê û Heftan (577/1181)

Tê [di vê sala 577/1181'ê] de Melik Salih Îsma'îl ibn Nûredîn li keleya Helebê wefat kir û ji bo desthilatdariya Ezedîn Mesûdê⁷¹ xwediye Mûsilê sond hat xwarin. Mirina wî di dilê xelkê de weke bûyereke mezin cih girt, çunkî temenê wî hê negihabû bîst salî.⁷² Wan [serdarên Helebî] bi lez ev agahî gihandin Ezedîn Mesûd û ew jî hahakê rabû xwe gihand Helebê. Ji serdarên wî yên pêşî ku gihan Helebê, Mizaferedîn ibn Zeynedîn⁷³ û xwediye Sirûcê⁷⁴ bûn; serdaran hema sond xwar û dû re 'Îzedîn Mesûd ket Helebê, hilkişiya kelê û dest danî ser zexîre û gengîneyên wê. Ew bi diya Melik Salih re zewicî û demekê li Helebê ma, lê tê gihîşt ku ew nikare Şamê û Mûsilê

⁷¹ Eb ul-Feth/Eb ul-Muzafer Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedîn Zengî ibn Aqşenqer Arabeg Ezedîn xwediye Mûsilê bû ku piştî mirina Qutbedîn Mewdûd bavê wî, birayê wî Seyfedîn Xazî hatibû ser hukim, ew jî bûbû sipahsalarê wî û dema Siltan Selahedîn ji Mîsrê hatibû Şamê vegirtibû û çûbû ser Helebê, Xazî sipaheke mezin di bin fermandariya Mesûd de şandibû ser Selahedîn. Hingê çendî ku Selahedîn xwestibû bi aşî pê re bikin lê wan nekir û paşê ew şikiyabûn û Selahedîn çûbû ser Helebê, lê bi Melik Salih Îsmailê kurê Nûredîn re li hev hatibû û Helebê jê re hiştibû. Piştî mirina birayê wî Seyfedîn Xazî ya sala pêncsed û heftê û şeşan (576/1180) êdî desthilatdariya bi tenê jê re mabû û rewş weha mabû heya dema mirina Melik Salih Îsmailê kurapê wî ya vê tarîxê (577/1181). Ji bo berfirehî bnr. Ibn Xelikan, b. n., 4/423-428; Ibn el-Esir, b. n., 10/59, 69, 74; ez-Ziriklî, b. n., 7/220

⁷² Ya rasttir ew hê 19 salî bû. Ibn el-Esir, b. n., 10/106

⁷³ Melik Mî'ezem Mizaferedîn (549-630/1154-1232) Ebû Se'îd Gökbûrî ibn Eb ul-Hesen Eli ibn Begtekin ibn Mihemed e ku Bavê wî Zeynedîn Eli Küçükê xwediye Erbilê gelek zaro li pey xwe hiştibûn û welatên di destê xwe de ji bilî Erbilê yên mîna Sencar, Herran, Eqreya Himeydiyan, keleyên Hekariya hemî, Tikrit, Şehrezor û yên din tev ji Arabeg Qutbedîn Zengî re hiştibûn. Piştî mirina bavê wî ew çarde salî ketibû cihê wî lê dû re Mîcahededîn Qaymaz bi dek û dolaban ew jê sitandibû û dabû birayê wî yê jê piçûktir Zeynedîn. Ew jî rabûbû çûbû Bexdayê û ji wê derê jî çûbû Mûsilê ketibû ber xizmeta Seyfedîn Xazî ibn Mewdûd ku wî ji Heranê bi mirgehî dabûyê. Dû re çûbû cem Selahedîn ku li cem wî qedrê wî bilind bûbû û mîrxasî û xweşmîriya wî bêhtir xwiya bûbû ta ku Selahedîn xweha xwe ya jinebi Rebi'e Xatûnê dabûyê û mirgehên wî zêde kiribûn. Ew li nik Selahedîn mabû û bûbû yek ji serdarên wî yên mezintirîn ku pê re beşdari gelek cengên wî bûbû û di wan de gelek pehlewani û gernasîyên mezin nişan dabû. Dema birayê wî Zeynedîn miribû ew rabûbû ji dîla mirgehên xwe tev ve hew Erbilê ji Selahedîn xwestibû ku wî ji ew dabûyê û Şehrezorê jî lê zêde kiribû ku heya dawîya jiyana xwe ya sala şeşsed û sîhî (630/1232) li wê derê bi karûbarên xwe û xêr û xêratan ve temenê xwe derbas kiribû, lê jina wî Rebi'e Xatûna Qîza Necmedîn Eyûb heya sala şeşsed û çel û sîsîyan (643/1245) jî sax mabû. Ew yekî mîrxas, camêr, xweşmêr, egîd, zana, şerkar, milahîm, xêrkar, dadmend û pir comerd bû ku salê sêsed hezar Dînarî li Mewlûda Pêxember xerc dikir û gelek qencî bi zana, şêx û mişayix û sofîyan dikir û pir guh dida feqîran û alîkarî bi wan re dikir. Ji bo berfirehtir bnr. Ibn Xelikan, b. n., 3/535-540; Ibn Kesîr, b. n., 13/104

⁷⁴ Sirûc Bajarekî nêzikî Heranê ye. Yaqût, b. n., 3/244

pêkve biparêze, çunkî li hember Siltan pêwîstiya wî bi mayîna li Şamê hebû. Serdaran ji bo daxwaziya zêdetir lê israr kir û rê nîşanî wî da ta ku cih lê teng bû.

Hingê serkarê karûbarê wî Micahededîn Qaymez bû ku yekî bihteng bû û zor û zehmetiyên serdarên Şamê ranedigirt. Wî Mizaferedîn ibn Zeynedîn li şûna xwe li Helebê hişt û ji keleya Helebê derket çû Reqayê.⁷⁵ Li Reqayê birayê wî Emadedîn Zengî⁷⁶ ew pêşwazî kir, di nav wan de li ser guhertina Helebê bi Sincarê⁷⁷ lihevhatin pêk hat û Ezedîn ji birayê xwe Emadedîn re sond xwar û Emadedîn ji bo teslîmgirtina Helebê çû wê û Ezedîn jî çû Sincarê.

Tê [di vê sala 577/1181'ê] de Selahedîn ji Şamê çû Qahîreyê û birazyê xwe Ezedîn Feruxşah li Şamê danî cihê xwe. Prensê Kerekê⁷⁸ jî hingê derket û çû Tîmayê⁷⁹ da ku fersendê bibîne û bi rêberên Erebe ve here bavêje ser rêya Hîcazê. Feruxşah jî bi leşkerê Şamê ve çû Kerekê û giha nêzî Tîmayê lê dema nûçe giha Prens, ew vegeriya Kerekê. Selahedîn ferman li birayê xwe Seyf el-Îslam Tuxtekin⁸⁰ kir ku here Yemenê, ew rabû xwe amade kir.

Tê [di vê sala 577/1181'ê] de Selahedîn ber bi Îskenderîyeyê ve çû û li pişta wê li nik 'Umûd Sewarîyê⁸¹ çadir veda.

⁷⁵ Reqe Bajareki navdar yê rojhilatê Firatê û deverê ji yên Cezîreyê ye. Yaqût, b. n., 3/67

⁷⁶ Eb ul-Feth/Eb ul-Cûd Emadedîn Zengî ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedîn Zengî ku navdarê bi Xwedîyê Sincarê bû û piştî mirina kurapê xwe Melîk Salîh Îsmailê kurê Nûredîn Mehmûd Zengî bûbû xwedîyê Helebê. Dû re dema Siltan Selahedîn çûbû dora Helebê girtibû û zor dabûyê ew rabûbû bi Selahedîn re li hev kiribû ku ji dîla Helebê ve Sincar, Nisêbin, Xabûr, Reqe û Sirûcê bidê û li ser vê ew rabûbû çûbû Sincarê û li wê derê mabû heya mirina xwe ya sala pêncêsdê û not û çaran (594/1197). Gava ew ji bo spartina Helebê bo Selahedîn ji keleya wê dakeribû xelkê Helebê gelek lome û gotinên xerab pê kiribûn. Piştî ku bi Selahedîn re li hev hatibû êdî ew pê re beşdarî gelek cengên mezin yên diji Frengan bûbû û Selahedîn ji gelek qedir dabûyê û ew perû kiribû. Ibn Xelikan, b. n., 2/275; Ebû Şame, *Zeyl*, 5/19

⁷⁷ Sincar/Şingal bajareki navdar i kevînar yê herêma Cezîreyê ye û bi sê rojan ji Mûsilê dûr e. Yaqût, b. n., 2/297

⁷⁸ Kerek keleyeke asê ye li hêla Şamê ye ku dikeve navbera Eyleya ser derya Sor û Qudsê. Yaqût, b. n., 4/514

⁷⁹ Tîma bajarokeki hêla Şamê ye ku di navbera wê û Newala Qurayê de li ser rîya heciyên Şamê dimîne. Yaqût, b. n., 2/78

⁸⁰ Ew Melîk Ezîz Zaheredîn Seyf ul-Îslam Ebu l-Fewaris Tuxtekin ibn Eyûb bû ku Selahedîn ew şandibû Yemenê da wê derê li hev rast bike. Ew çûbû karûbarê wê li hev sererastkiribû û heya mirina xwe ya sala 593/1196'an lê mabû. Ibn Esîr, b. n., 10/248; Ibn Xelikan, b. n., 2/206; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 15; Ibn Wasil, b. n., 3/72; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/93; Ibn Kesîr, b. n., 13/15; Ibn Texreberdî, b. n., 6/141

⁸¹ 'Umûd Sewarî li Îskenderîyeyê dikeve ser qeraxê deryaya Rûmê/Navîn ku dirêjîya wê 43 gaz (32m) in. Eb ul-Fida, *Teqwîm el-Buldan*, Dar Sedîr, Beyrût, 1840, r. 113

Sala Pêncsed û Heftê û Heyştan (578/1182)

Tê [di vê sala 578/1182'an] de Seyf el-Îslam Tuxtekîn çû Yemenê ku Hetan⁸² lê dima, wî ferman kir ku [Hetan] here Şamê, wî jî mal û gencîneyê xwe da hev û dakete piştê Zebîdê,⁸³ lê Seyf el-Îslam ew girt. Wî hemî tiştên ku bi xwe re kom kiribû ku hêjabû hezar hezar dînarî da hev û dû re ew kuşt; hingê Osman îbn ez-Zencîlî⁸⁴ li 'Edenê⁸⁵ bû, gava ev yek bihîst berê xwe da Şamê û çû.

Di meha seferê de Selahedîn ji Misrê derket çû Berkeyê⁸⁶ û giregirên dewletê jî ji bo verêkirinê pê re derketin. Siltan di ser Eyleyê⁸⁷ re çû Newala Mûsa.⁸⁸ Hingê Ferûxşah li Şamê bû; ew hat agahdarkirin ku Freng li Kerekê civiyane da têkevin pêşiya Siltan, ew ji Şamê derket û çû ser Teberîye,⁸⁹ Eka⁹⁰ û Debûrîyê⁹¹ û ew jî çûne wî. Ew rastî wan hat, ew şikandin hinek ji wan kuştin, dîl girtin û keleya bi navê kela Celdek⁹² ku diket raserî Sewedê⁹³ vegirt û çû heya Busrayê,⁹⁴ li wê derê giha Siltan û pêkve ketin Şamê.

⁸² Ew Heranê kurê Kamilê kurê Munqizê Kenanî bû, ku Şemsidewle Torînşah piştî lihevastkirina Yemenê û derûdorên wê dema xwestibû vegere Şamê rabûbû birayê wî Seyfedîn Miharek li Zebîdê danibû cihê xwe, lê piştê wî jî xwestibû vegere û dema ji Torînşah destûr wergirtibû rabûbû Hetanê birayê xwe danibû cihê xwe û hatibû cem Torînşah û pê re çûbû Misrê. Ibn Esîr, b. n., 10/53, 105, 111; Ebû Şame, b. n., 3/64

⁸³ Zebîd serbajarê tehimê ye ku di tira deryayê de ye û bi qonaxa rojekê ji deryayê dûr e. Eb ul-Fida, *Teqwîm*, r. 79

⁸⁴ Ezedîn Zencîlî Ebû Emer Osmanê kurê Elî ye ku serdarekî mezin bû û bi Torînşah ibn Eyûb re çûbû ser Yemenê û wî ew di sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175) de danibû ser bajarê wê yê navdar 'Edenê ku piştî sala 590/1193'yan li Şamê miribû. Ebû Şame, b. n., 3/63, not 2

⁸⁵ 'Eden bajarekî navdar yê Yemenê ye ku dikeve ser qeraxê Deryaya Hindê. Yaqût, b. n., 4/100

⁸⁶ Berke cihek e li piştê Qahîreyê. Meqrîzî, *Silûk*, 1, beş 1, r. 77

⁸⁷ Eyle bajarek e li ser Deryaya Sor li aliyê Şamê. Yaqût, b. n., 1/347

⁸⁸ Wadî Mûsa newalek e li başûrê Qudsê ku dikeve navbera wê û erdê Hicazê. Yaqût, 5/398

⁸⁹ Teberîye bajarekî piçûk e ku dikeve raserî Gola Teberîyeyê û li hêla çiyayê Tûrê dimîne. Ew ji aqarê Urdunê ye hêla Xûrê ye. Yaqût, b. n., 4/20

⁹⁰ Eka navê bajarekî ser qeraxê derya Şamê ye û ji deverên ser bi Urdînê ve ye. Yaqût, b. n., 4/159

⁹¹ Debûre bajarokekî nêzîkî Teberîyeyê ye ku deverêke bi ser Urdînê ve ye. Yaqût, b. n., 2/498

⁹² Keleya Celdekê yek ji keleyên Şamê ye ku bi hebsê jî tê nasîn. Ibn el-Esîr, 10/544

⁹³ Sewad deverêke Belqayê ye ku ji ber reşayiya kevirên xwe ev nav wergirtiye. Yaqût, b. n., 3/309

⁹⁴ Busra yek ji deverên ser bi Şamê ve ye ku navenda wilayeta Hewranê bû. Yaqût, b. n., 1/522

Berî hingê Mizaferedîn ibn Zeynedîn ji Siltan re nivîsîbû û meyla xwe ya bi ser wî ve nîşan dabû; ji ber vê Siltan rabû ji Şamê derket û çû Hemayê û Mizaferedîn ibn Zeynedîn jî çû gihayê û vegirtina Firatê jê re hêsa nîşan da, Cezîreyê girti da zanîn û ji bo Helebê jî tu tişt pêwîst nedidît çûnkî ji xwe ew li ber dest bû.

Wî bi ya wî kir û ji Firatê derbas bû, çû daket Bîreyê⁹⁵ û ji desthiladarên rojhilatê [Amed, Hisin Keyfa/Heskîf, Heran, Riha, Reqe, Serê Kanîyê, Sirûc/Pirsûs û deverên wan] re nivîsand ku heyetan bişînin cem. Qutbedîn Îlxazîyê⁹⁶ xwediyê Mêrdînê⁹⁷ çû bal, ew bi hatina wî şa bû û derket pêrgî wî; dû re Mihemed ibn Qereaslan ibn Artuqê⁹⁸ xwediyê Hesenkeyfê/Heskîfê⁹⁹ giha cem. Di pey de Siltan jî piştî vegirtina Bîreyê û dana wê bi mîrgehî bo Şehabedîn Mehmûdê Artuqî¹⁰⁰ ji wê derê çû û daket ser Rihayê/Urfayê ku Fexredîn Mesûdê Zaferanî¹⁰¹ lê bû, wî bi ewleyî ew dayê û Siltan jî ew da ser mîrgehên Mizaferedîn ibn Zeynedîn ku Heran¹⁰² û derûdorên wê bûn. Dû

⁹⁵ Bîre bajarekî nêzîkî Simeysatê ye ku dikeve navbera Heleb û geliyên Rûmê û keleyeke asê lê bû ku xwedî pahnameke fireh bû. Yaqût, b. n., 1/624

⁹⁶ Qutbedîn Îlxazî ibn Necmedîn ibn Elbî ibn Temirraş/Timûrtaş ibn Îlxazî ibn Artuqê xwediyê Mêrdînê ku piştî mirina wî ya sala pêncsed û heştêyî (580/1184) kurê wî yê zarok Hisamedîn Bölük Arslan ketibû cihê wî û ji ber vê jî Şah Ermenê xwediyê Xelatê yê Xalê Qutbedîn dest danibû ser karûbarê dewleta wî û Nizamedîn Beqes kiribû perwerdekarê kurê wî. Ibn el-Esir, b. n., 10/129

⁹⁷ Mêrdîn keleyeke navdar e li ser kumçîka Çîyayê Cezîreyê ku raserî Dinêser [Qoser/Qiziltepeya niha], Dara [bajarê kevnare yê navbera Nisêbîn û Mêrdînê] û Nisêbînê dikeve. Yaqût, b. n., 5/46

⁹⁸ Nûredîn Mihemed ibn Kara Arslan ibn Dawîdê Artuqîyê (562-5581/1166-1185) xwediyê Heskîf û Amedê bû ku du kur li pey xwe hiştibûn. Yê mezin Qutbedîn Suqman/Sökmen ketibû cihê wî û karûbarê dewleta xwe ji sparibû wezîrê wî Qewamê kurê Semaqayê Sêrtî. Ibn el-Esir, b. n., 10/133

⁹⁹ Hesenkeyf/Heskîf bajar û keleyeke mezin e ku dikeve ser çemê Dicle û di navbera Amed û Cizîra Botan de dimîne. Yaqût, b. n., 2/306. [Ya rasttir ew dikeve navbera Batman û Midyadê ku bi qasî sih kilometreyan nêzîkî Batmanê ye.

¹⁰⁰ Ew Şehabedîn Mehmûd ibn Îlyasê Artuqî bû û kurapê Qutbedîn Îlxazîyê Artuqî yê xwediyê Mêrdînê bû ku xwe dabû hêla Siltan Selahedîn. Li gori Ibn el-Esir Bîre ya Şehabedîn bû lê piştî mirina wî ji kurê wî re mabû ku Qutbedînê kurapê bavê wî yê xwediyê Mêrdînê xwestibû ew jê bistrine lê Selahedîn nehiştibû. Ibn el-Esir, b. n., 10/108

¹⁰¹ Ew Fexredîn Mesûdê Zaferanî bû ku dema wefata Nûredîn Zengî ew li Hemayê dima, lê dû re xelkê Hemayê li ber rabû û ew jê derxist. Ew ji wê derê rabû çû Be'rinê bi Frengan re li hev kir û li pêşberî Melîk Salîh ibn Nûredîn Zengî rabû û xwe tê de asê kir heya ku Siltan Selahedîn hat Şamê. Ew hingê çû cem Selahedîn û ket ber xizmeta wî û dû re ji çû cem Nasîrudîn Şêrkohê kurapê Selahedînê Eyûbî. Ehmed ibn Ezzeq el-Fariqî, *Tarîxa Meyafaqîn*, Nûbihar, Stenbol, 2014, r. 651; Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 4, r. 640

¹⁰² Heran bajarekî navdar i kevnar i pir mezin bû ku niha wêran bûye [hew şûnwarên hinek ji bajêr û yê zaningeha wê ya kevnare dimîne], ew nêzîkî Rehayê ye û dikeve ser rêya Mûsil, Şam û welatê Rûmê [Bizansê]. Tê gotin ku navê xwe ji navê Haranê birayê Îbrahîm Pêxember (e. s.) girtiye ku wî ava kiribû lê Ereban ew kiriye Heran. Herweha tê gotin ji ku ew yek ji bajarên pêşî ye ku piştî Tofanê hatibûye avakirin. Disa rê gotin ku warên Sabîyîyan û cihê civanên wan bûye û bermayên wan hê jî lê mane. Eb ul-Fida, *Teqwîm* r. 276, Yaqût, b. n., 2/271

re çû Reqayê ku Qutbedîn Yenal¹⁰³ [ibn Hisam el-Menbecî] lê bû, wî êminî dayê û çû dest danî ser Xabûr¹⁰⁴ û Nisêbînê¹⁰⁵ û Eb ul-Hicayê Semîn/Qelew¹⁰⁶ danî ser Nisêbînê û Xabûr jî spart Cemaleddîn Xweştirînê Ezkeşî¹⁰⁷ û çû daket ser Mûsilê.¹⁰⁸ Siltan daket ser deriyê Îmadî, Tac el-Milûk [Bûrî]¹⁰⁹ jî daket ser deriyê pirê û Tiqyedîn Emer jî li ser deriyê rojhilatê bû.

Heçî ji parastina bajêr Micahidedîn Qaymaz berpirsyar bû ku qenc bi parastina wê ve radibû. Ezedîn Mesûd rabû ji bo mehderiyê delegasyonê/desteyeke nimayendan şandibû cem Xelîfe¹¹⁰ û Xelîfe jî Şeyx eş-Şiyûx/Şêxêşexan Ebd er-Rehîm şandibû û ji Siltan xwestibû ku ji ser Mûsilê rabe li ser soz û peymana ku Ezedîn bibe hevkarê wî û ji bo cenga Frengan pê re alîkarî bike.

Siltan çel rojî li ser Mûsilê ma, lê dît ku ew bajarekî mezin û xwedî sipa-heke xurt e ku heya keleyên wê neyên vegirtin ew hew bi dorpêçanê nagihê

¹⁰³ Qutbedîn Yenal ibn Hisam el-Menbecî yek ji serdarên mezin yê Nûredîn bû ku bi Esededdin Şêrkoh re çûbû Misrê, lê gava ku piştî wefata Şêrkoh wezîrtiya Misrê gihabû Selaheddin hingê ew jî bi Eynudewle Yârûqî ibn Koxat, Ezedîn Curdik û yên din re ziviribû Şamê ku gotibûn em nakevin bin fermadariya Yûsuf (Selaheddin). Ew xwediyê Menbecê bû ku piştî wefata Nûredîn Zengî dijberiyê xurt li pêşberî Selaheddinê Eyûbî kiribû ta ku Selaheddin Menbecê jê sitandibû. Hingê ew çûbû cem Seyfedîn Xazî ibn Zengî ku wî jî Reqeyê dabûyê lê dûre di sala 578/1177'an de Selaheddin ew jî jê sitandibû, ji ber ku di şerê navbera Zengî û Eyûbiyan de ew sersedemekî sereke bû û pir bi rik dijberiya Selaheddin dikir. Bundarî, *Sena*, r. 17, 98, 120, 256; Ebû Şame, b. n., ¼, 655

¹⁰⁴ [Berê] Xabûr jî bo kûranekê fireh i mezin li herêma Cezîreyê dihat gotin ku navê xwe jî çemê Xabûrê yê navbera Serê Kaniyê û Firatê girtibû û gelek deverên dora wî jî li ser dihatin hesabê. Yaqût, b. n., 2/382

¹⁰⁵ Bajare Nisêbînê ku niha bi ser Mêrdînê ve ye dikeve ser rîya karwanên Mûsil û Şamê. Yaqût, b. n., 5/233. Ew niha li ser rîya hevrêşimê ye û dikeve navbera Dinêser/Qoser, Mêrdîn û Cizîra Boran û li ber sinorê Rojavayê Kurdistanê (Kurdîstana Sûriyeyê) ye.

¹⁰⁶ Ji bo Eb ul-Hicayê Semîn ku ji Kurdên Hezbani yê hekemî yê Erbilê ye bnr. li pêş r. 2, not 8.

¹⁰⁷ Cemaleddîn/Hisamedînê kurê Xweştirînê Ezkeşî yek ji serdarên Selaheddin û zanayên wî yê giring bû ku li Saraya Qahîreyê Medreseyeke Şafî'îyan û enstituyeke Kurdî ava kiribû. Wî di sala 619/1122'yan de li Heranê bi Emadedîn Meştûb re ketibû zindana Melîk Eşrefê Eyûbî û tê de wefat kiribû. Ew bapirê mirê mezin Mucîredîn Eb ul-Hica Îsa ibn Heşîr ibn Xweştirînê Ezkeşîyê Kurdî bû ku wê dawiyê beşdarî cenga Tataran ya Eyn Calûtê bûbû û tê de gelek mîrxasî kiribû û di têkbirina Tataran de pareke wî ya mezin hebû. Melîk Muzafer dema ketibû Dimeşqê ew bi Mir Elemedîn Sencerê Helebî ve kiribû cihgirê xwe yê wê. Ew lê mabû heya ku di sala 661/1262'an de li Şamê rehmet kiribû û kurê wî Mir Ezedîn Xweştirîn jî ji bo demekê ketibû cihê wî. Ebû Şame, b. n., 3/81, Zeyl, r. 344; Ibn Kesîr b. n., 13/181; Boris James, b. n., 172. Ibn Wasil, b. n., 4/76

¹⁰⁸ Ev cara pêşî bû ku Siltan Selaheddin avêtibû ser Mûsilê û dora wê pêçabû, ji bo berfirehi bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/114.

¹⁰⁹ Tac el-Milûk Ebû Se'îd Bûrî (556-579/1160-1183) ibn Eyûb ibn Şadî ibn Merwan Meceddinê birayê Siltan Selaheddin yê piçûktirîn bû ku diwaneke wî ya honraweyê heyê. Wî jî ber birîna ku di cenga ser Helebê de girtibû di sala 579/1183'yan de wefat kir. Ibn Xelîkan, b. n., 1/280

¹¹⁰ Ew Xelîfe Nasir li Dînîllah Eb ul-Ebbas Ehmed ibn el-Mustedî' bi Emrîllah (553-622/1158-1225) ibn el-Mustenced Billah Yûsuf ibn el-Muqrefîyê Haşimîyê Ebbasî bû ku temenê wî gihabû 69 sal û du meh û bîst rojan û nêzikî çel û heft salan xelîfeti kiribû. Wî di sala 622/1225'an de wefat kir û piştî wî jî kurê wî yê welîehd Ebû Nesr ez-Zahir bi Emrîllah kete cihê wî, lê piştî neh mehan mir. Ebû Şame, Zeyl, 218; Ibn Kesîr, b. n., 13/81

armanca xwe. Ew digel qasidê Xelîfe ji ser rabû û çû ser Sincarê¹¹¹ ku hingê Şerefedîn/Qutbedînê [birayê Ezedîn Mîrêmîran Hindû] lê bû û bi mence-nîqan lê da ta ku di sûrê de neqebeke mezin vebû. Li ser vê Şerefedîn tirsîya û hêviya ewleyiyê kir, wî ewleyî dayê û bi mal û eyalê xwe ve derket çû Mûsilê û Sincarê da Tiqyedînê biraziyê xwe¹¹² û dû re jî çû Heranê, hêzên leşkerî yên Diyarê Bekir jî vegerîyan navendên xwe.

Tê [di vê sala 578/1182'an] de bûyera navbera el-Hacib Lulu¹¹³ ya bi Frengan re ku mîrzayê Kerekê [Ernat/Rinald De Şatîyon] bi dar û textan ve çûbû Eyleyê,¹¹⁴ lê mabû, li wê derê bi mebesta ku here ser Mekke û Medîneyê gemî saz kiribûn û li deryayê êrîş pêk anîbûn. Gava karê sazkirina gemîyan qediyabû, ew li wan siwar bûbû û di Deryaya Qulzemê/Sor de çûbû gîhabû 'Îzabê¹¹⁵ û dest danîbû ser keştiyên ticaran, ew talan kiribûn, hinek kesên tê de kuştibûn hinek jî dîl girtibûn û berê xwe dabûn Cideyê.¹¹⁶

Gava ev nûçe giha Melîk Adil, ew rabû ferman li Hisamedîn el-Hacib Lulu kir, ew li keştiyan siwar bû û di Deryaya Qulzemê de dabû pey wan, bayê jî alîkariya wî kiribû heya ku ew li hafa Medîneya Nebî (e. s.) gihîştibû wan; hinek ji wan di bejê de reviyabûn û yên din dîl hatibûn girtin. Wî sed û heftê kes dîl girtin, malên bazirganan xelaskir û li wan vegerand, dest danî ser keştiyên wan û vegeriya Qahîreyê. Wan ev yek ji Siltan re nivîsî û wî jî ferman kir ku serê hinek dîlan li Qahîre, yê hinekan li Mekkê û yên hinekan jî li Medîne jêbikin û wan jî weha kir.

¹¹¹ Li gori Mensûr Mihemedê kurê Tiqyedînê Eyûbî ji ber ku Sincariyan rîya alîkarî û hawara ku di dema dorpêçana Mûsilê de ji derûdorên ji wan re dihat, dibiri loma Siltan Selahedîn pêşî biraziyê xwe Tiqyedîn Emer şandibûye ser Sincarê lê dû re dema ku navbeynciyê Xelîfe hatiye navbera wan da wan li hev bine û çendi ku negihaye tu encamê ji lê dîsa Selahedîn ji ser Mûsilê rabûye û çûye ser Sincarê ji bo alîkariya Tiqyedîn û ew ji birayê Ezedîn, Şerefedîn Mîrêmîran Hindûyê kurê Mewdûd sitandîye û Se' dedînê kurê Mu'înedîn Onur daniye ser. Mensûr Mihemed ibn Teqyedîn Eyûbî, *Midma el-Haqiq we sirr il-Xelâliq*, el-Heyet el-Misrî el-Amme lil-Kitab, Misir, 2005, r. 136; Ibn el-Esir, b. n., 10/114-116

¹¹² Li gori Ibn el-Esir û Mensûr Mihemedê Tiqyedîn siltan ew daye Se' dedînê kurê Mu'înedîn Onur. Bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/116; Mensûr Mihemed, b. n., r. 137

¹¹³ Mir Hisamedîn Lu'lu' el-Hacib serdarekî sipaha Mîsrê ya dema Fatîmîyan bû ku bi eslê xwe Ermenî bû, lê piştî dema Selahedîn bûbû yek ji gîregêrî dewleta Selahidîn û serekê hêza wî ya deryayî heya ku di sala pênsê û not û şaşan (596/1199) de miribû. Ebû Şame, b. n., 3/88, not 4

¹¹⁴ Eyle bajarekî ser Deryaya Sor e ji hêla Şamê ve ku keleya wê di nav deryayê de ye. Yaqût, b. n., 1/347, Eb ul-Fida, *Teqwîm ul-Buldan*, r. 87

¹¹⁵ 'Îzab bajarekî piçûk yê keviya Deryaya Sor e û derbenda'keştiyên ku ji Edenê diçin Se'îda [Mîsrê] ye. Yaqût, b. n., 4/193

¹¹⁶ Cide bajarekî [S. Erebiştana niha ye] ku dikeve ser qeraxê deryaya Yemenê. Yaqût, b. n., 2/133

Qazî el-Fazîl nameyek ji Xelîfe re nivîsî ku tê de weha digot: “Freng bi karekî kirêt ve rabûn û serê sibê zû daketin ber deryayê, wan keştîyek saz kir, ew bi cengawer û zexîre dagirtin û pê xwe berdan qeraxê Tehameyê.¹¹⁷ Ew bi tundrewî bi nav welat ketin ta ku Misilmanan digot qey êdî qiyamet fetl û pêçên xwe nîşan dide û berr û merşên xwe yên raxistî dide hev. Lê wê gavê ji bo xatirê hewşa Beyta Wî ya paristî û warê nebîyên Wî yên mezin û cihê gor-bihuşa Pêxemberê Wî yê pîrgewre (e. s.) hêrsa Xwedê rabû çawa ku di ayeta Beytê de jî dema xwediyê fîl hatibû wê û wan jî Xwedê kiribû wekîl û ew spartibû Wî, hingê heman qencî kiribû û çî baştirîn wekîl bû ku ji heqê wan derketibû û ji neyara tu agahdêr û şûnwar nehiştibû. Mîna ku dibêje: “Ewên kafîrbûyî bi komî berbi dogehê ve hatin birin.”¹¹⁸

Tê [di vê sala 578/1182'an] de melikên rojhilat qesda [şerê] Siltan kirin ku hingê li ser Heranê bû. Şahermenê xwediyê Xelatê¹¹⁹ ku navê wî Zahîrudîn û nasnavê wî jî Suqmen/Sokman¹²⁰ bû û berê ji bo meherdîya Mûsilê qasid şandibû cem Siltan, lê nehatibû pejirandin, hat û daket Herzemê.¹²¹ Ezedîn jî bi leşkerê Mûsilê û yê Helebê ve derket û hat giha wî. Her wê demê pênc hezar leşkerê Misrê jî gîhabû Siltan, wî leşker kişand Serê Kanîyê¹²² û lê daket; lê ew ji hev belav bûn û her yek ji wan vegeriya welatê xwe.

¹¹⁷ Tehame herêmeke mîna Girava Erebi ye ku ji Yemenê heya derûdorên Şamê dirêj dibe. Yaqût, b. n., 2/74

¹¹⁸ Sûretê zumur (39), ayet 71

¹¹⁹ Xelat bajarekî kevnar î navdar e ku berê di demeke pir kevn de bûye navenda Ermenistana Navîn. Yaqût, b. n., 2/435. Ew dikeve Kurdistanê niha ser qeraxê deryaçaya Wanê û di navbera Terwan û Erdîşê de dimîne.

¹²⁰ Sökmen/Suqman ibn Zehîredîn İbrahim ibn Sökman el-Qutbiyê koleyê Qutbedîn İsmailê xwediyê Merenda azerbaycanê bû ku di sala çarsê û not û sisiyan (493/1099) de kalê wî Suqman bi daxwazî û alîkariya xelkê Xelatê ew ji raspêrê Merwanîyan ku xûyê wî ji wan re nexweş bûbû û zordarî li wan dikir, sitandibû û heya vê salê (579/1183'yan jî 582/1186'an) jî Xelat di destê wî neviyê wî Suqmanê II'em de mabû ku piştî wî jî ketibû destê koleyê wî Begîmûr [Tîmûr Beg ?] ta ku ew jî di sala pêncê û heştê û nehan (589/1193) de hatibû kuştin. Eb ul-Fida, *el-Muxteser fi Exbar el-Beger*, Dar el-Kutub el-İlmiye, Beyrût, 1997, 2/29, 46, 150

¹²¹ Herzem bajarekî piçûk e li ser çemikekî ku di newaleke bi darûber de di navbera Mêrdîn û Dinêserê/Qoserê de dimîne. Yaqût, b. n., 2/278

¹²² Serê Kanîyê bajarekî Cezîreyê [beşa bakur rojavayê Kurdistanê] yê navdar e ku dikeve navbera Heran, Nisêbin û Dinêserê/Qoserê, lê nêziktirê Dinêsir [û Wêranşehrê] ye. Çar kanîyên pir bi av jê diherikin ku çemê Xabûrê jî wan dest pê dike. Yaqût, b. n., 3/14

Siltan ji wê derê çû Amedê ku Mehmûd ibn Îl-Deniz¹²³ lê dima, lê serekê wê Mehmûd ibn Neysan¹²⁴ lê hikim dikir, bes Siltan jî berê ew bi Nûredîn Mihemed ibn Qere Aslan/Karaslan¹²⁵ re soz dabû. Wî mendenîq li ser girêdan û hindik mabû wê vegire ku hinek pîrekên çarşevkirî yên Îbn Îl-Deniz û Îbn Neysan hatin xwe avêtin cem û ji bo çend rojan hêvîya navberdayînê jê kirin ku wî jî ew da wan.

Tê [di vê sala 578/1182'an] de ew leşkerên ku li ser keleya Harimê¹²⁶ bûn, dest danîn ser walîyê wê Serxekê¹²⁷ û diruşmên Siltan avêtin û xeber gihandin wî, wî jî yekî ku ew teslîm bigire ji wan re şand.

[Wefata] Ehmed ibn Eli ibn Ehmed er-Rufa'î¹²⁸

Şêxê Betahîyan¹²⁹ ku li Um 'Ebîdeyê¹³⁰ dima û xwedî keramet û paye bû, hersal di demên [civanê] de gelek kes li cem kom dibûn. Hinek şêxên me salix didan û [yekî ji wan] digot: "Ez di şeva nîvê meha Şabanê de çûme cem û min nêzîkî sed hezar kes li nik wî dît, min jê re got: Ev komeke pir e. Wî got: Ez bi vê mehşerê re hatinê heşîrkirin [lê ne] ku ketiye dilê min ez serekê vê komê me." Ew yekî terkîcîhan, dilpak û nefspîçûk bû û tu tiştî bêqîmet nedidît. Sedemê mirina wî jî ew bû ku hinek zahidan ev şî'ir jê re xwendibû:

¹²³ Ew Şems el-Milûk Mehmûd ibn Îl-Deniz/Îlîdî bû ku xwediyê Amedê yê kevn yê dema siltanên kevnar [li dor salên 543/1148] bû û kurê wî Mehmûd jî çendî ku pîr bû jî lê li ber destê wî bû. Ebû Şame, b. n., 3/97; Mensûr Mihemedê ibn Tiqqedinê Eyûbî, b. n., 162; Ibn Ezreq el-Fariqî, b. n., r. 592

¹²⁴ Li gor Ebû Şame ku ji Ibn Ebî Tey wergirtiye "Ibn Teysan" e, lê Ibn el-Esir "Behaedin Ibn Neysan" dide û li nik Îmad el-Katib jî "Ibn Neysan" e, navê wî yê tevayî jî li gorî *Midmar el-Heqayîqa* Mensûr ibn Tiqqedin Mesûd ibn Ebî Eli ibn Neysan e ne Mehmûd e. Ebû Şame b. n., 3/95, 97

¹²⁵ Ew Qutbedîn Îlxaçî ibn Necmedîn ibn Elbî ibn Timûrtaş ibn Îlxaçzî ibn Artûqê xwediyê Mêrdînê bû ku ji bilî wê Hesenkeyf û Amed jî yên wî bûn. Ew di sala pêncsed û heştêyî de (580/1184) mir û kurê wî yê piçûk ku deh salî bû kete cihê wî. Malbata Artûqîyan ku digihîje bavikê Dogerê Tirkmenî jî yên pêşî bûn ku berî Misriyan dema ku Artûq ibn Ekseb/Eksuk walîtiya wê dikir, Qudsê parastibûn. Ebû Şame, b. n., 3/144; Ibn el-Esir, b. n., 10/129; Sipan Hesen Eli Bengelî, *Hisni Keyfa*, Spîrez, 2005, r. 53

¹²⁶ Harim keleyek asê û navçeyekê mezin î bi darûber e ku li hêla Antakya dikeve, lê li ser Helebê ye. Yaqût, b. n., 2/237

¹²⁷ Çendî ku Selahedin ewleyî daye Serxek û ji dêla Harimê ve xwestiye çend deverên din bidê jî lê ew pêbawer nebûbû û nexwestibû keleyê teslîm bike û pêwendî bi Frengan re danibû da wî biparêzin ta ku bi zor jê hatibû sitandin û ew hatibû girtin û zindankirin. Ibn el-Esir b. n., 10/122-123

¹²⁸ Ew Ebû Ebas Ehmed Ebû Hesen Eli ibn Ebî Ebas Ehmed ibn Rufa'î bû ku yekî qenc î hiqûqnas û Şafî'î bû û eslê wî Erebbû. Gelek kesên feqîr pê bawer bûn ku li cem wî civiyabûn, dixwendin û 'emel dikirin. Ibn Xelîkan, b. n., 1/182

¹²⁹ Betahîhîn devereke navdar e ku ji çend gundên navbera Wasît û Besrayê li nav avê li hev kom bûne, pêk rê. Ibn Xelîkan, b. n., 1/184

¹³⁰ Um 'Ebîde gundek jî yên Betahîhê ye. Ibn Xelîkan, b. n., 1/183

Dema şeva tarî bû dilê min bi zîkrê we ti bû/sewdaser bû
 Ez mîna kevokên qirikxelekkiriyê bi pirtikên rengîn diqîrim
 Ewr li ser min kul û xeman dibarînin
 Û li bin min jî derya ne ku kul ji wan dizên
 Ez ne kuştî me ji xwe di kuştinê de rihetî heye
 Û ne jî jê memnûn im ta ku ez azad bibim

Li ser vê yekê Şêx girîya û nexweş ket û di roja pêncşema dozdeyê Cemadulûlaya [vê sala 578/1182'an] de wefat kir.

[Wefata] Ferûxşahê kurê Şahinşahê kurê Eyûb

Nasnavê wî Ezedîn bû ku nimûneyê hêja yê qencan bû, pir bi xêrûbêr bû û zahf qencî dikir, ew yekî nefspiçûk, xweşmêr, camêr û merd bû û pêşengekî mêrxas ku beriyê ji zilmê bû. Îmad el-Katib di Xerîdeyê¹³¹ de li ser wî weha nivîsiye: "Wî kesên malbata xwe yê qenc di ser re digirt û bi zahfîya qenci-yên xwe rê ji jêxwestinê re nedihîşt. Ji dostên wî yê taybetî û bijarte serek Tacedîn el-Kindî bû¹³² ku pirzanayê dema xwe, qencîkarê pir hêja, hilgirê/bargirê hêza xwe, şewirmendê hogirên xwe, tîrêjên roja xwe û dilsozê dilê xwe bû.

Ferûxşah şairekî rewanbêj bû ku Îmad el-Katib gotiye: "Wî ji bo xwe li ber destê Melîk Nasir Selahedîn ji min re weha gotiye:

*Gava te xwest ku heqê tiştan bidî wan
 Û li benda hikmê dadmendiye yê baştirîn bî
 Tu qenciye bi ye ne layiq re meke
 Zilma te danîna tiştan e ne di cihê de"*

Gelek honraweyên wî yê tomarkirî jî hene, wî di meha Cumadulûlayê de li Şamê wefat kir û li kumbeta xwe ya raserî bakurê meydanê yê bilind hat veşartin. Siltan piştî wî Be'albekê di dest Melîk Emced Behremşahê [kurê wî] de hişt û Şemsedîn ibn el-Miqedem jî bi cihgirî şande wê derê.

¹³¹ Kurtasiya navê kitêba katibê inşayê yê Selahedîn û Nûredîn Îmad el-Katib ya Xeridet el-Qesir we Ceridet el-'Esirê ye ku li ser şairan e.

¹³² Tacedîn Eb ul-Yemen Zeyd (520-613/1126-1216) ibn el-Hesen ibn Zeyd ibn el-Hesen ibn Se'id el-Kindî ku li Bexdayê bûye û mezin bûye, lê li Şamê jiyaye û wefat kiriye. Ew yekî rêzimannas, wêjenas û rewanbêj bûye ku ji ber navdariya wî ne hewceyî gotin û pesnê ye. Ibn Xelîkan, b. n., 2/284

Tê [di vê sala 578/1182'an] de şerî'etnasê Şafî'î Qutbedîn Nîşapûrî¹³³ ku di sala 505/1111'an de li Nîşapûrê¹³⁴ hatibû dinê, çû rehmetê, wî di roja cejna remezanê de wefat kir û li goristana mitesewifan hat veşartin; ew yekî qenc î hêja û xuyxweş bû.

¹³³ Ew Eb ul-Me'ali Mesûd (505-578/1114-1182) ibn Mihemed ibn Mesûd ibn Tahir Qutbedîn Nîsabûrîyê/Nîşapûrîyê Tersîşîyê hiqûqnasê Şafî'î bû ku li Nîsabûr/Nîşapûr û Merweyê fiqih [hiqûqa Îslamê] xwendibû, li Nîsabûrê li Medreseya Nîzamiyê jî dersdêrî kiribû. Dû re li Şamê li Helebê li medreseyên ku Nûredîn Mehmûd û Esededîn Şêrkoh jê re ava kiribûn, li Hemedanê û dîsa li Şamê ders dabû. Ji bilî kitêba ser eqîdeyê ku hemî babetên pêwîst ji Selahedîn re nivîsibû, wî kitêbeke Fiqhê ya ferwayê bi navê "el-Hadî" jî nivîsibû. Ibn Xelikan, b. n., 4/418

¹³⁴ Nîsabûr/Nîşapûr bajarekî mezin î navdar e ku kana qencan û kaniya zanayan bû û gelek mêweyên xweş lê hene. Yaqût, b. n., 5/382

Sala Pêncsed û Heftê û Nehan (579/1183)

Di meha Miheremê de Siltan, Amedê teslîm girt û li saraya wê rûnişt, lê dû re ew û deverên pê ve girêdayî da Nûredîn Mihemedê kurê Qere Arslan/Kara Arslan¹³⁵ û [Qazî] el-Fazîl jî li ser vê vegirtinê ji Xelîfe re nameyek nivîsî:

“Xizmetkar li benda bersivê ye da bi leşker ku gotin e û bi rim ku qelem e, dirêjî pê bide ku ev yeka han [vegirtina Amedê] ne ji ber sedemê pêşketina dewleta ku danîbû lê textê wê xwar bûbû, pêk hat û ne ji ber dozeke ku xemên sipaha wî bê wê dozê piçûk hatibû dêran jî bû. Lê belê ji ber ku jê [Amedê] hevrişimekî pir bi bal vê Cezîreya han ve tê şandin û ew jî dibe cihê cudahî û zehmetiyê ku loma ev vegirtin pêk hat. Îcar ger ku ew şandina hevrişim di yek rêzabendê de li hev bê sererastkirin dê hemî leşkerê Îslamê di cenga dijî kafiran de bi rêkûpêk yekrêz bibe. Çawa ku kufr jî dê li ser piştê li erdê bikeve, bê avêtin û li çol û xaka Misrê ya rast û li av û deryayên Cezîreyê hemî têk biçe.”

Di meha Miheremê de Siltan hilkişiya, çû li çemê Fîratê xist da here ser bajarê Helebê.

Vegirtina Helebê

Wî riya xwe bi Eyntabê¹³⁶ xist ku Nasîhudîn Mihemed ibn Xumartekîn¹³⁷ lê dima, ew daket cem û wî jî mazûvaniyeke baş jê re kir ku wî (Siltan) jî ew li ser wê [Eyntabê] hişt. Ew di 13'ê Miheremê de giha Helebê û li meydana

¹³⁵ Nûredîn Mihemedê kurê Qere Aslanê Artûqiyê xwediyê Hisenkeyfê/Heskîfê ye ku behsa wî li pêş di babera vegirtina Amedê de derbas bû.

¹³⁶ Eyntab keleyeke asê û navçeyeke navbera Heleb û Antakya ye ku bi navê Dîlokê jî dihat nasîn û bi Helebê ve girêdayê bû. Yaqût, b. n., 4/199. Niha bajarekî mezin û navendeke endustrî û bazirganîyê ye li rojavayê Kurdistanê.

¹³⁷ Li gori Ibn el-Esir ew Nasîrudîn Mihemedê birayê Şêx Îsmailê xeznedarê Nûredîn Zengî bû. Ibn el-Esir b. n., 10/120

Xidir/Kesk daket û ji spêdeyê heya êvarê ceng kir. Birayê Siltan Tac el-Milûk Bûrî derket pêş û tîrek hat li çavê wî ket û ew gelekî êşand ta ku di 23'yê meha Seferê de pê mir.

Dû re dema Emadedîn Zengî fêhm kir ku hêza wî têrî şer nake rabû ji Hisamedîn Tuman¹³⁸ re got ku derkeve here cem Selahedîn û hêviya aştiyê jê bike. Ew bi dizî derket da kes pê nizanibe û biryara lihevhatinê hat dayîn ku Sencar û deverên wê û Xabûr û Nisêbîn li 'Emadedîn bê vegerandin. Gava xelk pê hîsiyan serdar jî rabûn çûn cem Selahedîn û wî jî xil'et [cibê serdariyê] li wan kir, lê xelkê Helebê li bin keleyê hincan, kinc û sabûn danîn û li Emadedîn kirin gazî: "Ey karker, ey şolkar, dakeve were mîna xunsayan (nêrûmêyan) kincan bişo; ji vê pê ve tu bi kêrî tu tiştî nayê." û weha li ser şî'ir çêkirin.

Di 23'yê Seferê de Tac el-Milûkê birayê Selahedîn wefat kir, Siltan pir li ber ket û pê gelekî xemgîn bû û di sersaxiyê de rûnişt. Hingê 'Emadedîn jî daket cem, Siltan derket pêşiyê, pir qedirê wî girt û jê re xizmet kir û hespên beze/entîke û perûyên giranbiha jê re pêşkêş kir. Dû re 'Emadedîn vegeriya Keleyê û Siltan jî li ser birayê xwe dilşikestî û xemgîn bû û digiriya û digot: "Min mûyekî porê birayê xwe bi Helebê nedida." Emadedîn çû Sincarê û Siltan jî li çadirê ma bê ku qîmet bide Helebê; dû re hilkişiya keleyê û Qaziyê Şamê Mihyedîn ibn Zekiyedîn el-Qereşî¹³⁹ li ser ev şî'ir got:

Vegirtina te ya keleya Şehba¹⁴⁰ di Seferê de
Mijdevan e ji bo vegirtinên Qudsê di Recebê de

Xelk li avêtina/gotina wî ya bêmeram ma ecêbmayî, çawa digot weha jî bû û Siltan jî ew kir serekqaziyê Helebê û Şamê jî da ser. Wî Tilbaşer¹⁴¹ û Tilxalidê¹⁴² da Bedredîn Dildirim ibn Behaedîn ibn Yarûq.¹⁴³ Keleya

¹³⁸ Li gor Ibn el-Esir Mir Tûman el-Yarûqî ye ku serdareki mîrxas yê Misilmanan bû û di sala pêncsed û heştê û pêncan (585/1189) de miribû; li gor Ibn Xelikan jî navê wî yê temami Mir Hisamedîn Tûman ibn Xazî ibn Yelmi ibn Tencûl bû ku ji çiyayê Selûr yê dora Helebê bû. Ibn el-Esir, b. n., 10/121; Ebû Şame, b. n., 3/102 û 4/49; Ibn Xelikan b. n., 5/522, beşa Jînenîgariya Selahedîn.

¹³⁹ Ji bo agahên ser li jor li beşê sala 572'yan binihêre.

¹⁴⁰ Li gor ibn el-Esir û Ebû Şame "Vegirtina we ya Helebê bi şûr e" ye. Ibn el-Esir, b. n., 10/122; Ebû Şame, b. n., 3/111

¹⁴¹ Tilbaşer keleyeke asê û navçeyeke fireh bû li bakurê Helebê ku Ermenî lê diman. Yaqût, b. n., 2/47

¹⁴² Tilxalid keleyeke dora Helebê bû. Yaqût, b. n., 2/48

¹⁴³ Ew Mir Bedredîn Dildirim ibn Yarûq el-Yarûqiyê xwediyê Tilbaşerê bû ku di sala şeşsed û yazdan (611/1214) de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 135

E'zazê¹⁴⁴ jî da Elemedîn Silêman ibn Cender¹⁴⁵ û dû re di roja şemiyê ya doz-deyê Rebî' elaxerê de ji Helebê derket û di sisîyê Cemadelewelê de kete Şamê, çend rojan lê ma û derket çû el-Exwarê.¹⁴⁶

Tê (di vê sala 579/1183'an) de Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Elî Kuçuk¹⁴⁷ li Erbilê (Hewlêrê) li ber Mûsilê serî hilda û meyla xwe ya bi Siltan re jê re nivîsî, wî jî menşûrê¹⁴⁸ Erbilê jê re şand.

Herweha Sencerşah ibn Seyfedîn Xazî serî li Cezîreyê rakir, ku zarokekî piçûk bû, çunkî Micahîdedîn Qaymazê¹⁴⁹ ku li Mûsilê cihgir û wesiyê ser zaroyên Zeynedîn¹⁵⁰ û Seyfedîn¹⁵¹ yên Erbil û Cezîreyê bû. Mehmûd ibn Zilfendar¹⁵² ji ber ku ji Micahîdedîn Qaymaz dihesidî rabû ji 'Ezedîn Mesûdê xwediyê Mûsilê re îma kir ku dest deyne serê û wî jî ew (Qaymaz) girt, lê karûbarê welatan hat birrîn [nehat kirin]. Dema 'Ezedîn dît ku pêkanîna karûbarê welatan qut bû û nekirî ma, rabû Micahîdedîn berda, qencî pê re kir, ew danî ser kela Mûsilê û dest danî ser Ibn Zilfendar û hemî kesên ku ji bo girtina Micahîdedîn ew han dabûn.

¹⁴⁴ E'zaz keleyeke navdar bû ku diket bakur-rojavayê Helebê. Eb ul-Fida, *Teqwîm*, r. 231-232

¹⁴⁵ Ew Elemedîn Silêman ibn Cender ku yek ji serdarên mezin yê Helebê bû û dostekî kevn yê Siltan Selahedîn yê berî desthilatdariya wî bû û pir pêbawer bû ku pê dişewirî. Ew biramakê Melik Adil bû ku di sala 587/1191'ê de wefat kiribû û yê ku piştî nexweşiya Selahedîn ya xedar jê re destnîşan kiribû da Împaratoriya xwe di nav zaroyên xwe de parve bike jî ew bû. Îsfahani, *Feth*, 571; Ibn el-Esir, b. n., 10/140; Bundari, *Sena ul-Nerq*, r. 288

¹⁴⁶ Exwar/Xewr kûrana Urdinê ya erdê Şamê ya navbera Dimeşq û Qudsê ye ku ji herduyan jî nizimtir e, çemê Urdinê tê re derbas dibe û gelek gund bajar lê hene. Yaqût, b. n., 4/245-246

¹⁴⁷ Ew Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Elî Kuçukê birayê Mizaferedîn Gokbûriyê serdarê navdar û zavayê Selahedîn bû ku dema cenga ser Ekayê nexweş ketibû û wextekî hindik piştê di remezana sala pêncsed û heştê û şeşan (586/1190) de miribû û piştî wî Mizaferedîn ji Selahedîn xwestibû ku ji dêla Heran û Rihayê ve Erbilê bidê û wî jî ew dabûyê. Ebû Şame, b. n., 4/98-99; Ibn el-Esir, b. n., 10/199

¹⁴⁸ Fermannameya Siltan, şah, padişah û xelifeyan e ji bo dayîna mirgeh, mal yan ji payeyekê ji serdar, mir û merivên dewletê yên din re. Qelçeqendî, *Subh ul-E'esa fi Sina'et el-Înşa*, Dar el-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, 1987, bg. 13, r. 162

¹⁴⁹ Micahîdedîn Qaymaz Xadimê Rûmî ibn Ebdullah ez-Zeynî ku koleyê Zeynedîn Elî Küçükê kurê Begtekinê xwediyê Erbilê bû û bavê Mizaferedîn Gokbûriyê zavayê Selahedîn û yek ji serdarên wî yên mîrxastirîn bû. Wî di dema serdarî û cihgiriya xwe ya malbata Zengîyan de li Mûsilê gelek mizgeft, bîmaristan û tekçe ava kiribû û weqîf danibûn ser wan û gelek xêr jî li feqîr û belengazên wê derê kiribû ta ku kurê Ezedîn Mesûdê Zengî Nûredîn Arslanşah piştî mirîna bavê xwe ew avêtibû zindanê û heya mirîna xwe ya sala pêncsed û not û çaran (594/1197) jî tê de mabû. Ebû Şame, *Zeyl*, 20; Ibn el-Esir, b. n., 13/19; Ibn el-Esir, b. n., 10/251

¹⁵⁰ Zeynedîn Ebû Se'îd Elî Kuçukê kurê Begtekin ku xwediyê Erbilê û bavê Melik Mî' ezem Mizaferedîn Gokbûrî û Zeynedîn Yûsuf bû ku li jor behsa wan hemîyan derbas bû.

¹⁵¹ Seyfedîn Xaziyê kurê Qutbedîn Mewdûdê kurê Emadedîn Zengiyê kurê Aqsenqer e ku behsa wan berê derbas bû.

¹⁵² Mehmûd ibn Zilfendar yek ji wanê ku ji bo girtina Micahîdedîn Qaymaz, Ezedîn Mesûd han dabû û piştî girtina Micahîdedîn, Ezedîn Mesûd walîtiya Mûsilê dabûyê. Ibn el-Esir, b. n., 10/123

Xezaya Beysanê¹⁵³

Siltan Selahedîn di Cemadelaxerê de ji Exwarê çû Beysanê ku xelkê wê jê reviyabû, Curdikê Nûrî,¹⁵⁴ Cawliyê Esedî [Şêrkoyî]¹⁵⁵ û komek ji Nûrîyan¹⁵⁶ hatin pêrgî wî. Ew hatin 'Eyn Calûtê¹⁵⁷ û Freng ji li ser Fûleyê¹⁵⁸ bûn, hinek ji Frengan êrîşî ser 'Eyn Calûtê kir û komeke pir ji wan hat kuştin û sed fêris ji hatin dîlgirtin.

Siltan ji wê derê ber bi Fûleyê ve çû da li pêşberî wan rêza cengê girêde. Frengan xwe di hundir de asê kir û tu kes ji wan derneket heya ku bû şev, bi şev ew ber bi 'Ekayê ve çûn û Siltan jî da pey wan ji paş ve li wan xist ku heya ketin 'Ekayê, komek ji wan hat kuştin; Siltan ji dû wan vegeriya û di rê de talan û şewatê da kirin heya ku kete Şamê.

¹⁵³ Beysan bajarekî Urdinê ye ku dikeve Kûrana Şamê û di navbera Hewran û Filistinê de dimine. Yaqût, b. n., 1/625

¹⁵⁴ Ew Ezedin Curdikê koleyê Nûredîn Zengî bû ku pêşengekî mîrxas û fêrisekî heja yê dema wî û ya Selahedîn tev de bû û bi Şêrkoh re çûbû Misrê, bi Selahedîn re dest danibû ser Şawerê wezîrê xelifeyê Misrê yê Fatimî el-Adîd û demekê Selahedîn birêvebirina Qudsê ji spartibûyê. Ebû Şame, b. n., 4/259; Ibn Xelikan, b. n., 5/504, beşa jiyana Selahedîn.

¹⁵⁵ Ev Ezedin Cawliyê/Çawliyê Esedî pêşî koleyê Aqsenqerê Bursîqî bû ku dema bîbextiya pê re ya sala 522/1128'an dest danibû ser desthilatdariya Mûsilê ta ku demek piştê di heman salê de Siltan Mehmedê Selçûqî ew dabû Emadedînê Zengî. Piştî wê bi demekê ew gihabû Esededîn Şêrkoh û bûbû serekkolayên wî û mîrxastirînê. Ew herdem di cehd û xebata cihadê de bû ku di vegera ji vegirtina Meyafarqînê berbi Mûsilê ve di rê de ketibû û nigê wî şikestibû û dû re miribû. Ibn Wasil, b. n., 1/31, 32, 34; Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 346

¹⁵⁶ Ji mîrek û serdarên ber xizmeta Nûredîn Mehmedê Zengî re tê gotin.

¹⁵⁷ 'Eyn Calût bajarekî bi ser Filistinê ve ye ku dikeve navbera Beysan û Nablusê. Yaqût, b. n., 4/200

¹⁵⁸ Fûle bajarokekî ku ji hêla Şamê ve digihê Filistinê. Yaqût, b. n., 4/318

Sala Pêncsed û Heştêyî [580/1184]¹⁵⁹

Dû re di meha Recebê de ew derket ku here ser Kerekê û birayê wî Melîk Adil jî jê re nivîsîbû ku ji dêla Misrê ve Helebê bidê, wî jî jê re nivîsî da li Kerekê bigihîje wî. Ew li Kerekê gihan hev û Siltan Mencenîq li ser girêdan, Freng li hev civiyan û daketin Waliha¹⁶⁰ nêzî Kerekê. Siltan tê geha ku hesara Kerekê dê dirêj bibe û ji ser rabû çû Şamê û birayê wî Adil jî pê re çû.

Wî Heleb dayê û ew çûyê ku kurê Selahedîn Melîk Zahir Xazî û Seyfedîn Ezkeş¹⁶¹ lê bûn. Wan ew dayê û Zahir jî berbiçav bi dilxweşî çû Şamê ber xizmeta bavê xwe, lê tiştê di dilê wî de tê de bû.¹⁶²

Tê (di vê sala 580/1184'an) de di navbera Kurd û Tirkên de bûyer derketin ku serkeftin ya Tirkên bû.

¹⁵⁹ Sernavê salê jî vê derê kêmbû, min lê zêde kir.

¹⁶⁰ Waleh cihek e li Belqayê ku dikeve navbera Dimeşq û Wad el-Qurayê û gundeki ser riya ku ji Emanê diçe Kerekê ye. Meqrîzî, *Silûk*, 1/1, r. 84, not 2; Bundarî, b. n., r. 32; Ebû Şame, b. n., 2/56; Ibn Şedad, b. n., 53-54

¹⁶¹ Ew Seyfedîn Yazkûcê Esedî bû ku di sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175) de li ser keleya Ezazê gava yê batini xwestibû Selahedîn bikuje, wî ew kuştibû û dû re Siltan ew kiribû waliyê Helebê ser karûbarê kurê xwe Melîk Zahir. Ew di sala pêncsed û nor û nehan (599/1202) de miribû. Li gor Ibn Şedad Yazkîc e, li gor Ibn el-Esir jî Yazkîş/Yazkîc e û li gor Ebû Şame jî Ezkeş û Eyazkûc e. Ibn Xelîkan, b. n., 5/522; Qazî Behaedîn Ibn Şedad, *Sîret Selahedîn Eyûbî*, Dar el-Qealem el-Erebî, 2001, Heleb, r. 72; Ibn el-Esir, b. n., 10/124; Ebû Şame, b. n., 3/113, not 2 û *Zeyl*, r. 52

¹⁶² Di sala pêncsed û heftê û nehan (579/1183) de dema Siltan Selahedîn Helebê vegirtibû hingê ew dabû kurê xwe Melîk Zahir Xazî (568-613/1172-1216) ku hê zarok bû û Seyfedîn Yazkûcê Esedî jî danibû bal ji bo tevgerandina karûbarê wî, lê gava ew jê sitand û da mamê wî Adil dengê xwe nekir, lê ew bêdilê wî bû, çûnki wî jî Meccedîn ibn Xeşab re gotibû: "Gava min bihîst ku Siltan Helebê daye Melîk Adil, ez pir xemgîn bûm, lewra min pir jê hez kiribû ku min bêriya wê dikir û bêyi wê nediqedand; min digot xwezî yan neda min yan jî ji min nestanda." Ebû Şame, b. n., 3/125; Ibn Xelîkan, b. n., 3/448

Nameya wa 'iz Zeynedîn'⁶³ ku pê Siltan vedixwend Misrê

“Xwedê dema desthilatdariya mewlana Siltan el-Melik en-Nasir bidomîne û wê xurtir, serkeftîtir û rasttir bidêrîne. Gelo tu tiştê ku mezinê me pê bêriya Misrê, Nîlê wê, xêrên wê, av û şerbeta wê ya xweş, saraya wê, keştigeha wê, derya û kendava wê, dar û berên wê, bihna wê, bender û pîvanga wê, hogiriya xelkê wê, qesrên wê yên mu'izî,¹⁶⁴ qonaxên wê yên ezîzî,¹⁶⁵ Çizeya¹⁶⁶ wê, girava wê ya Rewdeya ber Nîlê wê, bereketa birkên¹⁶⁷ wê, Qelyûba¹⁶⁸ wê ya dîlrakîşên, rê û dirbên wê yên hişbir, cihê hevghîştina herdu deryayan [ya şor û şêrîn], cihê hilkişîna piramidên, gulşena bihuştê wê û gulzara bostanên wê, mizgeft û şêhidgehên wê, qeraxên wê yên mezin î fireh û nîşanên qenci-yên wê bike, dibînî?”

Siltan jî jê re nivîsî: “Nameya şerî’etnas Zeynedîn, Xwedê bereketa wî bidomîne, gihîşte me, [me xweşiya diyarê Misrê û nermiya hêwa wê nas kiriyê - - - lê]¹⁶⁹ guman nîne ku Şam qencîr e, xêra niştəcîyên wê mezintir e, dil jî bi ser ve meyardartir in, ava wê ya sar çêtir û bêhtir e, hêwaya wê ya havîn û zivistanan xweştir e, çawa ku rewşa wê şepaltir e, spehîtiya wê kamiltir e û dil jî lê şadtir e. Herweha xatûnên Şamê yên alîperde yî spehî meşatekirî ne, girêbendên wan vekirîne, baxçeyên wê dimenxweş in û awirên wê tûj in mîna yên merivên wê, belkî jî merivên çavê wê ne, kemerên wê girêdayî ne û zîv û zêrên wê xalis in. Evîndarên wê sewdaser in, dildarên wê bêlome ne, di bilindiya girên wê de guman nîne û ji her rohnîyê re mînak heye, beşawendên wê li ser belgên din mîna jina sermest dilîzin û şalûl û bilbilên wê bi zîmanê biyanî û Erebbî tev dixwînin.

¹⁶³ Ew Zeynedîn Eli ibn Necayê Wa'iz bû ku ji xelkê Şamê bû, lê li Misrê jiyabû ku bi wa'iz û şîretên xwe yên xweşbêjî û bi qenciya xwe ya rûgeşî navdar bû. Ji ber hevnasîna wan ya ji mejî ve û xweşiya xuyê wî yê hezkirî Siltan gelek qencî pê re dikir û timî pê dişewirî û jê re dinivîsî. Ebû Şame, b. n., 3/137-139

¹⁶⁴ Yanî qesrên xelîfeyê fatîmî Mu'iz Lédînilah Ebû Temîm Me'd ibn Mensûr ibn Qayim ibn Mehdi 'Ubeydullah ku di dema wî de di sala sêsed û pêncî û heştan (358/968) de Fatîmîyan bi serdariya Cewherê Seqelî Misrê vegirtibû û her wî Qahîreyê digel qesrên wê ji Mu'iz re ava kiribû. Ibn Xelîkan, b. n., 3/99

¹⁶⁵ Qonaxên ezîzî ew in ku Sîtiya Texrîberdiya keça Ezîz Billah li raserî Nîlê ava kiribû û her tişt û her der jê ve xwiyabû ku dû re Fatîmîyan ew ji xwe re kiribûn seyrangêh, lê pişt re Tiqyedîn Emerê Eyûbî ew kiribûn Medrese. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 188 ku ji el-Mewa'iz we l-Î'tibara Meqrîzî 1/483'yan veguhastiye.

¹⁶⁶ Cîze bajarokêkî piçûk e ku ji hêla rojava ve dikeve pêşberî Fîstar û Misrê û mezintirîn kûrana Misrê ye. Yaqût, b. n., 2/200

¹⁶⁷ Bi navê Birkê çend cih li Misrê hene, mîna Birka Hecîyan ku dema hecî diçûn hecê yan ji hecê dihatin lê kom dibûn û herweha sipaha Misrê ji berî ku here cengê lê dicivîya, Birka Fîl, Birka Hebe û hinekî din. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 189.

¹⁶⁸ Qelyûb navenda wilayeta Qelyûbiyeyê ye ku dikeve bakurê Qahîreyê. Qutbedîn Mûsa ibn Mihemed Yûnîni, *Zeylu Mirat ut-Zeman*, Mecme' Seqqafe, Ebû Dabî, 2007, bg. 2/1181

¹⁶⁹ Li gorî Ebû Şame ev çend rêzên zêde ji di destpêka nameya ku Îsfahanî li ser navê Selahedîn ji feqeh Zeynedîn re nivîsî ye, hene, lê ew ji ya Nivîskarê me û ya Bûndarî ku ji Îsfahanî veguhastiye kêrn in û çawa dixwiyê hemîyan jî jê veguhastiye lê bi kurtasî û hinek guhertin. Bnr. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 188-190; Bûndarî, b. n., r. 312-313.

Herweha çend ji avên kûr î pir yên avdêr û çemên wê yên herek lê hene, mêweyên bêbeha, rih û rihan, fêkî û hinar, camêrî û xêrên qenc ku Xwedayê berztirîn bi xwe pê sond xwariye û gotiye; 'We t- tîn we z-zeytûnî'¹⁷⁰ ku hêjayiya wan ya nihênî diyar dike, lê hene. Çawa ku Pêxember (e. s.) jî gotiye; 'Ji nav welatên Xwedê Şam yê paqij î çêtir e ku loma koleyên xwe yên qencitirîn jî dişîne wê derê.'¹⁷¹ Hemî eshabîyan xwestine li Şamê rûnin û Şam di destpêka Îslamê [14/635] de hatiye stendin.¹⁷²

Ji xwe înkâr nakin ku Xwedê te 'ala behsa Misrê jî kiriye, lê li ser devê Firawn gava gotiye: 'Ma milkê Misrê ne yê min e',¹⁷³ bes ev yek jê re weke cihê lome û riswayiyê nîşan daye. Ma tu nabînî ku Yûsuf (e. s.) jê bar kiriye çûye Şamê, ji xwe dû re mayîna Şamê nêzîktirê dilêrî û pêwîsttirê şadî û çalakiyê ye.

Ma rakêşana çiyayê raserî goristana Qerafeya Fistat, Misir û Qahîreyê ji Senaya çiyayê Senîrê ka ye û ka tozqala bilind ya kumçîka şerefeya ronahiyê. Ka ye kelpîçên çiyayê Lubnanê yên pîramîdan, ku herdu jî her mîna du qeliştekan in. Ma gelo digel dirêjiya delta û dayîna Nîlê jî sermaye teyrokê di têravîya yê tî de û fêdeya nexweşiyê tê de heye û ji wê zahfiyê re xweşîkî û teyisîna vî hindîkî çî ye? Bêguman pesindêriya me li mizgeftê û li kumbeta sîsyarikê ye ku pê kurtkirna qesrê tê diyarkirin. Ger çemekî wan mîna yê Banasê¹⁷⁴ hebûya dê pêwîstiya wan bi alavê pîvanê tunebûya û em welatî nakolin çawa ku wî dûr dikin û em qenciya wî înkâr nakin çawa ku kirine. Ji xwe hezkirina welat ji îmanê ye û em înkâr nakin ku herêma Misrê herêmeke pir mezin e û hêvîdar in ku Zeynedîn vegere cem heqiyê û hevkarîyê bi tiştê biheqitirîn re bike."

Tê (di vê sala 580/1184'an) de Siltan êrîşî Nablusê¹⁷⁵ kir ku hingê sipaha rojhilat, ya Husnê [Hesenkêfê/Heskîfê], ya Amedê, ya Diyarê Bekir digel Mizaferedînê kurê Zeynedîn, Melik Adil ji Helebê û Tiqyedîn 'Umer jî bi

¹⁷⁰ Sûretê Tîn (95), ayet 1

¹⁷¹ Ji bo vê hedîsê bnr. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 190 û 3/139, nor 3.

¹⁷² Vegirtina Şamê di sala 14/635'an de pêk hatiye. Ibn Esakir, Muxteseru Tarîxî Dîmeşq, bg. 1, r. 203

¹⁷³ Sûretê Zuxruf (43), ayet 51

¹⁷⁴ Banas şaxekî çemê Şamê yê mezintirîn yê Bereda ye ku li gundê Dumerê dibe sê şax: nivê wî bi navê xwe yê Bereda didomîne, yê din dibe Sewra ku li çepê Bereda dimîne û yê din jî Banas e ku li başûrê wî ye. Yaqût, b. n., 1/393, 450

¹⁷⁵ Nablus bajarekî navdar e li erdê Filistinê ku dikeve navbera du çiyayên dirêj î teng û pîrbîav û erdê wê jî bi kevîr e û bi qasî deh fersexan (60km?) nêzi Qudsê ye. Yaqût, b. n., 5/288

sipahên xwe ve hatin. Ew ji Şamê derket, daket Kerekê¹⁷⁶ û mendenîq li ser girêdan ku vegirtina wê yek ji girîngtirîn armanca wî bû, çunkî ew diket ser rêya Misrê. Nûçe gihîşt Frengan, wan siwar û peyayên xwe dan hev û ber pê ve çûn heya daketin Walehê. Siltan qeraxên wan yên vala talan kir û çû heya giha Belqayê¹⁷⁷ û dakete Xûrê û êrîş bir ser Nablusê, lê kuşt, dîl girt û daket ser Sebsetiyeyê¹⁷⁸ ku rahîb û keşe lê diman û emanet jî li nik wan bûn. Wan hêviya ewleyiyê jê kir û ger bide wan dê dîlên di dest xwe de hemî berdin. Wî ewleyî da wan, çû ser Xûrê û ji nişka ve derket hafa 'Eqebe Fîqê¹⁷⁹ û vegeriya Şamê. Peyambirên Xelîfe ku heya hingê pê re bûn, xwestin vegerin Bexdayê, wî jî destûr da wan.

Tê (di vê sala 580/1184'an) de Qutbedîn Îlxazî Zeynel Begê xwediye Mêrdînê wefat kir û du lawên biçûk li pey xwe hişt. Ew yekî camêr, mêrxas, dadmend û bi wijdan bû.

Tê (di vê sala 580/1184'an) de peyambirên Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Elî Kuçuk gihîştin cem Siltan û ew agahdar kirin ku leşkerê Mûsilê bi serdariya Micahidedîn Qayînaz û leşkerê Qizil [Qizil Aslan]¹⁸⁰ jî pê re ku hejmara wan şeşhezar bû, gihane deverê. Lê Zeynedîn Yûsuf bi leşkerê Erbilê ve ku ji hezar siwarî kêmtir bûn derketiye pêşiya wan, ew şikandine, pirên wan kuştine û dîl girtine. Dema Siltan ev bihîst jê re karekî mezin hat, çunkî Zeynedîn Yûsuf kiliklên xwe spartibû wî [yan bûbû rasipêr û hevalbendên wî] û ji Şamê bi rê ketibû.

¹⁷⁶ Kerek navê keleyeke pir asê li hêla Şamê ye ku ji hêla çiyayê Belqayê ve dikeve navbera Eyle, Deryaya Qulzemê û Qudsê. Herweha navê gundeki mezin yê Ba'albekê ye ji ku tê gotin gora Nûh (e. s.) lê ye. Yaqût b. n., 4/514

¹⁷⁷ Belqa navçeyêke bi ser Dimeşqê ve ye ku dikeve navbera Şam û Wadîl-Qurayê û navenda wê ji Eman e. Yaqût, b. n., 1/579

¹⁷⁸ Sebsetiye navçeyêke Filistinê ye ku navbera wê û Qudsê dû roj in. Yaqût, b. n., 3/208

¹⁷⁹ Eqebeya Fîqê bajarekî Şamê ye ku dikeve navbera Dimeşq û Teberiyê. Yaqût, b. n., 4/286

¹⁸⁰ Ew Kizil Arslan Osmanê kurê Îl-denzî e ku piştî mirina birayê xwe Pehlewîan hatibû ser hikim û dest danibû ser Aran, Azerbaycan, Hemedan, Îsfahan, Rey û deverên navbera wan û bûbû raspêrê xwediye Faris û Xûzistanê. Wî Siltan Tuxrilê kurê Arslanê kurê Tuxril desteser kiribû, dû-re siltaniya xwe dîyar kiribû û ji xwe re xutbe dabû xwendin, lê di pey de ew di sala pêncsed û heştê û heftan (587/1191) de li Hemedanê di nav nivînên xwe de hat kuştin. Bunderî, b. n., 259; Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/75-76; Ibn Xelîkan, *Wefeyat*, 3/106. Îsfahani, Feth, r. 355, 372

Sala Pêncsed û Heştê û Yekê (581/1185)

Tê (di vê sala 581/1185'an) de Siltan ji Şamê derket, leşker xwest û daket ser Heranê, Mizaferedîn ibn Zeynedîn ji li Bîrê gihayê. Wî li Seyfedîn Elî ibn Meştûb ferman kir ku di pêşengiya leşker de here Serê Kanîyê. Dû re, ji ber tişteki ku qewimîbû Siltan li Mizaferedîn ibn Zeynedîn ket gumanê û dest danî ser, keleya Heran û Rihayê jê sitand û ji bo tedîbê/terbîyekirinê ew demekê girtî hişt,¹⁸¹ lê dû re ew perû kir, dilê wî xweş kir û keleya Heranê û deverên di destê wî de bi paş ve dayê. Ew vegerand ser adetê wî yê qencîkirin û rûmetdanê û ji bilî keleya Rihayê tişteki ji milkê wî jê kêma nema ku sozê wê jî dayê.

Siltan ji wê derê çû heya ku li Îsmailîya nêzikî Mûsilê daket û her roj komek ji wan diçûn dora Mûsilê û vedigeriyan. Li wê derê nûçeya mirina Şahermenê xwediyê Xelatê gihîştê, ew bi hêviya vegirtina wê çûyê û li Meyafarqînê¹⁸² daket. Wî şerekî mezin pê re kir û mencenîq li ser girêdan û di meha Cemadelewelê de bi zor ew vegirt, lê rewşa Xelatê ya [vegirtina] wê jê re pêk nehat, çûnkî koleyê Şahermen Begtimûr dest danîbû ser. Siltan ji

¹⁸¹ Ji ber ku Mizaferedîn ibn Zeynedîn hertim jê re dinivîsî û pê re sozê mal û mêran dida ji bo avêtina ser Mûsilê, lê gava Selahedin derbasî Heranê bû wî di sozê ku dabû de sistayî kir, derûdorê jî fesadî kirin ku wî xwe guhartiye û di sa derbasî hêla mezinên xwe yên kevn Zengî û Mûsiliyan bûye ra ku Selahedin ji lê kete gumanê û rabû dest danî ser heya ku lê pirsî û rewşa wî eshî kir. Ibn el-Esir, b. n., 10/131; Ibn Wasil, b. n., 2/165

¹⁸² Meyafarqîn navdartirîn herêma Diyarê Bekir e ku navê xwe ji "Meya" ya qîza keçe ku pêşî ew ava kiribû û Farqîna bi maneya keştivan [Baricîn] wergirtiye ku xendeqa wê spehî dêrabû. Hatiye gotin ji ku beşa wê ya kevirin ji hêla Enoşirwanê kurê Qubad ve hatiye avakirin, lê ya acûrîn ji ji hêla Şah Ebriwîz [Perwîz] ve hatiye avakirin. Ji ber ku di bin destê Dewleta Rûmê de maye ji tê gotin ku wan ew ava kiriyê lê di cihê wê de gundekî mezin hebûye û dêreke Mesîhiyan ji tê de bûye heya niha (dor salên 1200) ji diwarên wê mabûne. Serekê vê wilayetê yekî bi navê Liyûra bûye ku bi Meryema keça mezinê çiyayê wê yê ku di vê dema me de (nêzikî salên 1150-1208) Kurdên deverên Şamê lê dimînin re, zewiciye. Wê sê kur dane wî ku du heb ji wan ketine xizmeta Qiral İyûdsiyûsê Yûnani li Romaya Mezin û yê sêyemîn ji ku navê wî Merûsa bû bi xwendin û zanînê ve lebkîye û bûye zanayekî di ser yê dema xwe re û dema bavê wî miriyê ji ew li cihê bavê xwe rûniştiye. Hingê tixûbê deshilatdariya qiralên Rûmê digîha heya welatê Diyarê Bekir û Cezîreyê û şahê Faris ji hingê Şapûrê dugirmilk/dusermil bû û di navbera wî û qiralê Rûmê de dijîminiyeke navdar hebû. Yaqût, b. n., 5/272-73---

wê derê vegeriya Mûsilê ku cara sêyemîn bû, ew daket Kefîrzemarê¹⁸³ ku germa wê pir bû. Egîdekî Kurd ji hêza mêrxasên parastina Siltan ku şî'ir dihonan û mîrgeha wî di Qûsa Eswanê de bû,¹⁸⁴ lê ji ber dûriya Qûsê ji Mûsilê, nanê/mîrîya wî jê hatibû birrîn, ev riste şandin cem Siltan:

Ma qey di şerî'eta Nebiyê şandî de heyê
ku mîrgeha wî li Qûsê û karê wî li Mûsilê ye

Dema Siltan pê hisiya got: "Na Wellah" û debariyeke pir dayê.

Siltan demekê li wê derê ma û hingê Sencerşahê xwediyê Cezîreyê hat cem, wî xweş ew pêşwazî kir û ew veğerand welatê wî.

[Dû re Siltan] bi nexweşîyeke dijwar ket û rabû berê xwe da Heranê, wî zor dida xwe jî dîsa nikaribû li mehafê siwar bibûya û pir qels û lewaz bûbû ku herkes li benda mirina wî bû. Melik Adil ji bi bijîşkên Helebê re ji Helebê gihîşte wî.

Her wê hingê qasidên Mûsilê Behaedîn er-Rebîb¹⁸⁵ û qazî Behaedîn ibn Şedad¹⁸⁶ jî gihanê û ji Siltan hêviya lihevhatinê kirin û wî jî qebûl kir. Wî navbera herdu çeman ji xwediyê Cezîreyê sitand û da xwediyê Mûsilê, wî jî jê re sonda tam xwar û heya mirinê jî li ser sonda xwe ma.¹⁸⁷ Di wê navê de nûçeya

¹⁸³ Kefîrzemar/Kevîrzemar gundekî Mûsilê ye ku dikeve navçeyêke fireh ya hêla herdu gundên kevnar yên Qerda û Bazîbda/Bazîbdê ku nêzikî çiyayê Cûdî yê hafa Cizîra Botan in. Yaqût, b. n., 4/533, 366

¹⁸⁴ Qûs navekî Qiptî yê bajarekî mezin i fireh û navdar e ku navenda Se'îda Mîsrê bû. Yaqût, b. n., 4/469

¹⁸⁵ Mixabin ku min tu agahî li ser Behaedîn ibn Rebîb peyda nekirin.

¹⁸⁶ Eb ul-Mehasin Yûsuf ibn Rafî' (539-632/1144-1234) ibn Temîm ibn 'Utbe ibn Mihemed ibn 'Utabê Esedîyê navdarê bi Qazî Behaedîn ibn Şedad bû ku hê piçûk bûye bavê wî miriye û xalên wî yanî zaroyên Şedadê kalên wî ew xwedî kirine û wî jî nasnavê Ibn Şedad wergirtiye. Ew li Mûsilê hatiye dinê û li wê derê li cem gelek zanayên hêja xwendîye, demek di pey de derbasî Bexdayê bûye û lê dersqarî kiriye, lê dû re di sa vegeeriyaye Mûsilê. Berî dema lihevhatina Selahedîn û Ezedînê xwediyê Mûsilê cara pêşî bi Şêx Sedredîn Ebdurehimê kurê Îsmail û qazî Mihyedînê Şehrezorî re ku piştê wî jî bi qasidiya xwe ya li hevhatinê Selahedîn nas kiriye û dawiyê wî ew di dema hesara keleya Kewkebê de di sala pêncsed û heştê û çaran (584/1188) de aniye kiriye Qazîesker û hakimê Qudsê û pê re maye heya wefata Selahedîn ku di nexweşîya wî ya dawî de pê re bûye. Wî demekê qazitiya Helebê kiriye û di karûbarê neviyê Selahedîn Melik Ezîzê kurê Melik Zahir de pê re alîkarî kiriye û pê ve rabûye û di wê navê de kitêb jî nivîsîne ku yek ji wan jî li ser xuyî ji yjana Selahedîn e. Ji bilî vê ya bi navê *Newadîr us-Siltaniye fî Sîret Selahedîn el-Eyûbiye* wî kitêbê *Delail el-Ehkam*, *Fedîl el-Cîhad*, *Melce ul-Ehkam* û *Mucîz ul-Bahîr* û yên din nivîsîne. Ibn Xelîkan, b. n., 5/442-459; Ebû Şame, *Zeyl*, 248. Ibn Kesîr, b. n., 13/121

¹⁸⁷ Li gori Ibn el-Esir û Ibn Wasil dema ku Selahedîn nexweş ketiye û rabûye vegeeriyaye Heranê ku berî hingê kesên aşîrxwaz mîna Qazî Behaedîn ibn Şedad, wezirê Emadedîn Zengî Şemsedîn ibn Ebd el-Kafî, Qazî Şemsedîn Mihemed ibn Mihemed ibn Mûsa yê navdarê bi Ibn el-Ferâş û Behaedîn ibn Rebîb di navbera wan de diçûn û dihatin, di rê de qasidên Ezedîn Zengî yê lihevhatinê û pejiwandina daxwazên wî ku li jor bihurîn gihane Selahedîn û li gori wê gere Şehrezor û deverên pê ve, wilayeta Qerebelayê, deverên Qîfcaqan/Qîpcaqan û navber û derûdorên

wefata Nasiredîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkoh¹⁸⁸ hat ku Melik Adil çû di sersaxiya wî de rûnişt.

Tê (di vê sala 581/1185'an) de li her derî bûyerên mezin di navbera Kurd û Tirkmenan de derket.¹⁸⁹

Tê (di vê sala 581/1185'an) de li Şamê remildaran got ku dê bablîsokeke xurt sîlekanekê pir bi xwe re rake û mirovan bibe helakê. Wan jêrmînek amade kir da xwe tê de biparêzin, lê yek tiştik ji wan jî pêk nehat û derewa remildaran derkete holê.

'Usmetedîn Xatûn

Qîza Mîr Mu'înedîn Onur û jina herdu siltanan: Siltan Nûredîn û Siltan Selahedîn. Ew yek ji paqijtirîn, qenctirîn û xurttirînê jinan bû ku sedeqe û xêrên wê yên pir hebûn û wê li Şamê medreseyek ji Henîfîyan¹⁹⁰ re li taxa

herdu Zaban bigihê Selahedîn û li ser navê wî xutbe bê xwendin. Li ser vê herduyan ji hev re sond xwariye û Selahedîn şandiye deverên navdayî teslim girtiye. Ibn el-Esir, b. n., 10/134-35; Ibn Wasil, b. n., 2/170-173; Ibn Şedad, b. n., r. 79

¹⁸⁸ Ew Nasiredîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkohê xwediyê Hims, Rehbe, Tedemir û Sulemîyeyê bû ku dema avêtîna ser Mûsilê bi Siltan re bû, lê dema Siltan Nexweş ket û çû Heranê ew jî pê re çû û dema nexweşiya wî xedar bû ji ew rabû ku here mîrgehên xwe, lê di rê de li Helebê û Şamê ji bo wergirtina desthilatdariyê piştî wefata Selahedîn li piştgiyariyê geriya û hê derbasî mîrgehên xwe bû. Demeke kurt dû re ji di şeva Cejna Qurbanê de ji ber vexwarina zêde ya şerabê heya serê sibehê di sala pêncsed û heştê û yekê (581/1185) de mirî hat ditin. Li vê derê Ibn el-Esir ji ber aligiya xwe ya Zengîyan ku hemşerî û hevalbendê wan bû gumanekê xerab diavêje ser Selahedîn ku di nav yên serdema xwe de jê pê ve kesî ev nekiriye. Ew Selahedîn di wê rewşa wî ya ku ji ber nexweşîna xwe ya xedar de gelekî qels û bêhiş bûye ji bi jehrikirina kurapê xwe û destdanîna ser mirata wî ya malê hêja yi giranbiha gumanbar dike, lê ji bîlî wî yên din yên ku piştî başbûna ji nexweşiyê pê re çûne serxweşiyê û parvekirina miratê, mîna Îmad el-Katib û yên din ku bi xwe pê re bûne, diyar dikin ku li gor adet û şerîetê malê wî par ve kiriye û mîrgehên wî dane kurê wî Melik Micahîd Şêrkohê dozde salî ku ew mîrgeh pêncî û şeş sal di destê wî de mane. Çawa ku Gibb Hamilton ji vê bêbextiya Ibn Esîr bi delîlan pûç dike. Ibn el-Esir, b. n., 10/135; Ibn Wasil, b. n., 174-176; Gibb Hamilton A. R. ji "The Rise of Saladin 1169-1189", di *A History of the Crusades*, University of Wisconsin, Philadelphia, 1958, c. 1, wergera Erebi, Yûsuf Eybeş, *Selahedîn el-Eyyûbi*, Beysan, Beyrût, 1996, r. 89-93.

¹⁸⁹ Di vê sala (581/1185'an) de li aliye Cizir, Mûsil, Diyarê Bekir, Xelat, Şam, Şehrezor û Azerbaycanê di navbera Kurd û Tirkmenan de qirên derket û bêhejmar kes hatin kuştin. Wî şerî bi salan domand, gelek xwîn rîjiya, rê hatin birrin û mal hatin talankirin. Sedemê vê buyerê ji ev bû: Jineke Tirkmen bi zilameki Tirkmen re zewicibû û ew di ber kele-yeke Kurdên zozanan de derbasbûn. Li wê derê merivên jinikê gihîştibûn mîrikê Tirkmen û jê daxwaza xwarina dawetê kiribûn, lê wî nedabû wan û di nav wan de xirecir dirêj bûbû ta ku kuştin derketibû. Hingê xwediyê keleyê ji hatibû xwar, mîrê jinikê biribû û kuştibû. Bi vê yekê re şer geş bûbû Tirkmen rabûbûn ser piyan û çûbûn gelek kes ji Kurdan kuştibûn, herweha Kurd ji çûbûn Tirkmen kuştibûn û bi wî awayî şer di nav wan de mezin bûbû û demeke dirêj domandibû. Dû re Micahîdedîn Qaymaz, hinek ji serokên Kurd û yên Tirkmenan anibû cem xwe, wan li hev anibû, cil, xelat, û tiştîna din dabûn wan û gelek mal ji bo wan derxistibû. Hingê fitne teffiyabû, Xwedê ew xirabî qedandibû û xelk dageriyabû ser ewlehi û êminiya xwe ya berê. Ibn el-Esir, b. n., 10/136; Ibn Şedad, b. n., r. 80

¹⁹⁰ Xwediyê mezhebê Îmamê Henîfî Ebû Henîfe Ni'man (80-150/699-767) ibn Sabîb ibn Zûtî ibn Mahê hiqûqzan ê Kûfî bû ku bi zanîn, fiqh û teqwayiyê navdar bû û himdarê yek ji herçar mezhebên Sînyan bû. Kalê wî Zûtî ji Kabulê ye tê gorin ji ku ji Babilê ye, lê neviyê wî Îsmail gotiye: "Ew kurê Hemadê kurê Ni'manê kurê Sabîtê kurê Ni'manê kurê Merzûban e û ji Farîsên azad in û tu carî nebûne kole. Ebû Henîfe ji peyrewan bû ku çar eshabe dîtîbûn û pir zana yî zahîd i qenc û nefspîçûk bû. Ibn Xelîkan, b. n., 4/576

Hicr ez-Zehabê ava kiribû û ji sofîyan re jî tekyeyek li girê hêla qibleyê der-
vayê Bab en-Nesrê li ser Banasê ava kiribû û turbeyek jî li Qasyûnê¹⁹¹ li ser
çemê Yezîdê¹⁹² ava kiribû ku lê hatibû veşartin. Wê gelek weqfên mezin jî
danibû ser van cihan ku wefata wê jî di Receba 581/1185'an de bû. Siltan di
dema nexweşiya xwe ya li Heranê de mirina wê bihîstibû û pir pê xemgîn
bûbû¹⁹³ ku ji ber nedîtina wê jî nexweşiya wî lê girantir bûbû.

Piştî wê birayê wê Se' dedîn Mesûd ibn Mu'înedîn Onur jî miribû ku yek
ji serdarên mezin bû û Siltan wî bi Rebî'e Xatûna xwişka xwe re¹⁹⁴ zewican-
dibû. Gava Mesûd Onur miribû hingê Rebî'e Xatûn bi Mizaferedîn
Gokbûri ibn Zeynedîn Kuçuk re zewicibû.

[Wefata] Nasirudîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkoh ibn Şadi

Ku Siltan berê jê ditirsiya çunkî doz dikir ku desthilatdarî ji Selahedîn
bêhtir mafê wî bû. Ew mêrê xweha Siltan Sîtişamê¹⁹⁵ bû ku [dema nexweşiya
Siltan li Heranê lê giran bûbû] ew jî veqetiyabû, hatibû mîrgeha xwe ya
Himsê. Wefata wî li Himsê di roja erefê de bû, goştê wî jî hev diket û ji ber
vê yekê guman dihat kirin ku hinekan jehr dabê. Jina wî Sîtişam ew veguhas-
tibû goristana xwe ya 'Ewêneya bakurê Şamê û wî li cem birayê xwe
Şemsedewle veşartibû. Dema Siltan wefata wî bihîstibû Hims, Tedemir,¹⁹⁶
Rehbe¹⁹⁷ û Selemîyeyê¹⁹⁸ jî kurê wî Esededîn Şêrkoh¹⁹⁹ re hiştibû û ev mîrge-
hên bavê wî spartibû wî, ew perû kiribû û milknemeyek (menşûrek) jê re li
ser nivîsibû.

¹⁹¹ Qasyûn navê çiyayekî raserî Dimeşqê ye ku çend şikeft û bermayên pêxemberan lê hene. Yaqût, b. n., 4/335

¹⁹² Yezîd navê çemekî Dimeşqê ye ku navê xwe jî Yezîdê Me'awiye girtiye. Yaqût, b. n., 5/499

¹⁹³ Li gori Ebû Şame ku ji Îmad el-Katib veguhasiye ji ber ku dema wefata wê Selahedîn li Heranê nexweş bûye wan ew pê nehisandiye, lê li gor Texrî Berdî ji Selahedîn pê hisiyaye, pê xemgîn bûye û ji ber wê jî êşa wî zêdetir bûye. Ebû Şame, b. n., 3/157-58; Texrî Berdî, b. n., 6/91

¹⁹⁴ Rebî'e Xatûna qîza Eyûb ibn Şadi ku piştî mirina mêrê xwe Sadedîn Mesûd bi Mizaferedîn Gokbûri re zewicibû û heya mirina wî jî li cem mabû. Lê dû re piştî mirina Mizaferedîn ew çûbû Şamê û heya wefata xwe ya sala şeşsed û çel û sisêyan /643/1245) nêzi heştê saliya xwe lê mabû û di saxiya xwe de nêzi pêncî kes ji mehremên xwe li ser desthilatdarî û melikî ditibû. Sîbr Ibn Cewzî, b. n., 8/756-57; Ebû Şame, Zeyl, 272-73; Eb ul-Fida, Muxteser, 2/279; Ibn Kesîr, b. n., 13/128; Ibn Texreberdî, b. n., 6/313

¹⁹⁵ Ew Sîtişam Xatûna qîza Eyûb ibn Şadi bû û xweha Şemsidewle ya helal bû, jina Nasirudînê kurê Şêrkoh bû û diya Hisamedîn Lacîn bû ku Sîbr Ibn Cewzî gotiye: "Ew sîtiya xatûnan bû", ew yeke hişmend, şarêza, birewer, xwe-dixêr bû û pir sedeqe didan, wê tekiye û medrese ava kiribûn û weqif danibûn ser wan û di sala şeşsed û şazdan (616/1219) de wefat kiribû. Ji kesên mehremên wê, bira û zaroyên birayên wê sih û pênc kes di dema wê de bûbûn melik û desthilatdar. Ebû Şame, Zeyl, 180

¹⁹⁶ Tedemur bajarekî kevnar û navdar e ku dikeve deşta Şamê û qonaxa pênc rojan ji Heleb, Dimeşq û Rehbe yê dîr e. Yaqût, b. n., 2/20.

¹⁹⁷ Rehbe gundekî dora Şamê ye. Yaqût, b. n., 3/37-38

¹⁹⁸ Selemîye/Sulemîye bajarokekî hêla beriyê ye û ji deverên Hemayê ye ku berê li ser Himsê bû. Yaqût, b. n., 3/272

¹⁹⁹ Esededîn Şêrkohê kurê Nasirudîn Mihemedê kurê Şêrkohê kurê Şadi ye ku dema bavê wî mir hêlê dozde salî bû. Îbn el-Esir, b. n., 10/135

Sala Pêncsed û Heştê û Diduyan (582/1186)

Tê (di vê sala 582/1186'an) de xelkê Kerxê²⁰⁰ di roja Aşûreyê²⁰¹ de xweliya agir raxist, çûl daleqand; jinan jî kir qareqar, serqot derketin û ji Deriyê Bedriyeyê heya deriyê hicreya Xelîfe çûn û bi tepan li xwe xistin. Diyarîyên zêde ji wan û ji yên ku serpêhatiya pakrewaniya Hiseyn (r. e.) dixwendin dihatin ku vê yekê jî besta wan bêhtir rakir û ew pê ve çûn heya ku rewş giha radeya devavêtina eshabeyên mîna Ebû Bekir, Emer, Osman, Telhe, Zibeyr û Ayîşe, Xwedê ji wan xweş be, xelkê Kerxê jî tiştêk di bin cilikê de nehişt û hemî tiştên ku veşartî mabûn jî qîriyan û eşkere kirin.

Di vê mehê de Hacıbê Dîwanê²⁰² Kemaleddîn ibn Hubeyre di texterewana xwe de derbasî hêla rojava bû ku erbabên dewletê jî digel şûrên tazî pê re bûn. Ew di paşîya roja xwe de peyade û ser vekirî vegeriya, destê wî jî di destê nef-tavêjan²⁰³ de bû ku şaşik û riyê wî jî ketibû qirika wî û dengbêjê wî jî ku jê re Xetlîşa dihat gotin, li kêlekê dimeşîya. Jixwe ji Xelîfe re hatibû gotin ku ew demsaziya hevaljin û dengbêjan dike û ev yek jî pê giran hatibû ku ji ber vê yekê jî ev tişt anîbû serê wî [Kemaleddîn].

Tê (di vê sala 582/1186'an) de remildaran ji asoyan diyar kir ku, dê di meha Cemadelaxerê de dinya xera bibe û gotin ku dê di gerestêr/rojgarên mîna Roj (Şems, Xwirşîd), Heyv (Qemer), Kîwan (Zuhel, Saturn), Behram,

²⁰⁰ Kerx gotineke Nebtî ye ku tê maneya komkirin û civandin, îcar ji ber ku li taxeke Bexdayê dikan û eraseyên ticaran hatine komkirin da nekevin nav bajêr ew bûye navê wê taxa Bexdayê ku niha dikeve hêla rojavayê çemê Dicle. Herweha li gelek bajaran tax yan jî deverên bi navê Kerxê hene; mîna Kerxa Cûdan, Kerxa Reqeyê, kerxa Xuzistanê [Kerxa Kikan] û yên din. Yağūt, b. n., 4/507-510

²⁰¹ Roja Aşura ya dehê meha Miheremê ye li gor Salnameya Heyvî yî Koçî.

²⁰² Hacıb/berdevkê ku padişah/siltan/mîr/desthilatdar ji gel vedişêre, deriyê wî li ser wan digire yan jî ji wan re vedike û wan berdide cem, lê di dema Memlûkiyan de hacib li Misrê ew bû ku li bajêr biryar dianîn cih. Li cem wan ev erk piştî cihgiriya desthilatdari dihat. Ibn Xeldûn, *Muqaddime*, Dar el-Cil, Beyrût, n. d., r. 265

²⁰³ Nefatûn/Zeraqûn (Neftavêj) hêzeke leşkerî ya sipaha Eyûbî û Memlûkiyan bû ku kincên agirparêz li xwe dikirin û bi alavên agiravêj neft vêdixistin û diavêtin ser amancên dijmin û alavên wî yên cengê. Mûsa ibn Mihemed Yûnîni, b. n., 2/681. Herweha Hiseyn, *Sipaha Eyûbiyan*, r. 292; 'Udwan, *Eşkeriya İslamî*, r. 72-76

(Merîx, Mars), Gelawêj/Nahîd (Zuhre, Venus), Tîr (‘Etarid, Merkur) û Bercîs (Muşterî, Jubîter) dê di Birca Mêzîn (Mîzan) yan jî Kêvjalê (Sertanê) de bèn hemberî hev û tesîreke ku cîhan pê bierçiqe û jehriyeke şewatok bi ber bayê keve û sîlekanekê sor bi xwe re bigerîne. Xelkê bi kolana jêrzemînan û dagirtina zad xwe amade kir, lê dem qediya û tişteke neqewimî ku derewa remildaran jî derket holê.

Eb ul-Xenaim Mihemed ibn Mi’elim²⁰⁴ li ser Ebu Fedlê remildar ku serekê wan bû got:

Ji Ebû Fedil re gotineke mikurlêhatî	bibêje ku Cemad ²⁰⁵ bihurî û Receb jî hat
Lê tu bagera ku digotin pêk nehat	û tu stêra bi dûvik xwiya nebû
Haşa tu roj jî tarî nebû û tu eziyet	ji ber berf û bagerê dîyar nebû
Yê nizane ku nikare biryar bide	li ser qerar dide, ha ev e ya ecêb

Tu bi rewşena avê remla xwe biavê	lê resedgeh çêtir e ji çilmisîna daran
Vira remildaran bêşik wa dîyar bû	ma çi peyv gotin û nebû bi derewan?
Tevdîrgêrê karûbar yek e ne heft in	lê hene sedem ji bo hemî bûyeran
Ne mişterî saxlem e, ne Zuhel nemir	ne ji Zuhre û ne ji Qutub re heye gêran
Pîrozî ji Xwedê re ku rastî xwiyabû	û herdem belav bû, rabû jê guman

Tê (di vê sala 582/1186’an) de Siltan li Firatê xist û derbas bû çû heya Helebê û ji wê derê jî qesda Şamê kir ku di rê de li Tila Siltan²⁰⁶ rastî Esededîn Şêrkohê xwediyê Himsê û xweha wî Sefra Xatûn hat ku hediyyên mezin bi wan re bûn. Ew jî çû Himsê, baca rê û deynê ser wê rakir û ji birayê xwe Adil re got ku, mîrasê li gor Feraiza Xwedê di nav wan de par ve bike. Wî (Nasirudîn) Şêrkoh, xweha wî Sefra û jina xwe Sitîşam li pey xwe hiştibû. Adil hilkişiya keleya Himsê, çend roj lê ma û mîratê li wan parve kir ku malekî pir, gewher û kemerên zîv û zêr li pey xwe hiştibûn; tibabê mîrata wî hemî hezar hezar (milyonek) dînar bûn.

²⁰⁴ Eb ul-Xenaim Necmedîn Mihemedê kurê Eliyê (501-592/1107-1195) kurê Farisê kurê Eliyê kurê Ebdullahê kurê Hiseynê kurê Qasimê kurê Mi’elimê Heresiye Wasiti bû ku bi şair ibn el-Mu’elim navdar bû û di sala pêncsed û yekê (501/1107) de bûbû û di sala pêncsed û not û diduyan (592/1195) de li Hereseya Wasitê miribû. Şi’rên wî nerm, manexweş û xezelwerî bûn. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 11; Ibn Xelîkan, b. n., 4/261

²⁰⁵ Mebest jê meha Cemadelaxerê ya şeşan ji Salnameya Heyvî yî Koçî ye.

²⁰⁶ Tila Siltan cihek e ku navbera wê û Helebê ji hêla Dimeşqê ve bi qasî qonaxekê ye. Yaqût, b. n., 2/49

Qazî Şerefedîn²⁰⁷ ibn Ebî 'Esrûn ji di parvekirinê de amade bû, ew rojekê li wê derê ma, lê di bin dawa wî de kemereke micewher derket ku neyarên wî ji bo xemgînkirina wî ji yên amade re çav kirine da ew wê têxin bin wî da wî bihetikînin. Melik Adil ew tiştê ku ne layiqê wî bû bi bal ve da, lê Şerafedîn pak û paqijê ji vê yekê bû, çunkî ew dewlemend, camêr û bi rûmet bû. Wî ji Melik Adil re sond xwar ku haya wî jê tunebû û rast ji digot çunkî hesûdan weha kiribû.

Tê (di vê sala 582/1186'an) de Seyf el-Îslam çû ket Mekkê û li Beytê azana heya bi 'ela xeyr el-'emel²⁰⁸ qedexe kir û hinek ji 'Ubeydiyên²⁰⁹ ku tadeyî li gel dikirin kuşt. Mîrê Mekeyê dergahê Beytê xilqand û hilkişiya cem Ebû Qubeys;²¹⁰ wî meriv şand cem da kilîlê bîne, lê neşand. Seyf el-Îslam ji qasidê xwe re got: "Jê re bibêje; 'Xwedayê payeberz hinek tiştên ku em pêk tînin ji me re qedexe kirîne' û Pêxember ji gotiye; 'Hûn kilîlê ji mala Şeybe nestînin' lê tu distîni, em ê wê bistînin û ji Xwedê Te 'la hêviya bexşandinê bikin." Hingê wî kilîl jê re şand.

Tê (di vê sala 582/1186'an) de Siltan welat di navbera zaroyên xwe û malbata xwe de li ser dîtina Qazî el-Fadil ku di dema nexweşiya wî de dest-nîşan kiribû, parve kir.²¹¹ Melik Efdel Elî²¹² hingê li Misrê bû û berendamê welîehdiyê bû, lê Siltan dixwest ku [Melik] Ezîz²¹³ bişîne Misrê û rabû ji Efdel re nivîsî û gazî wî kir da here Şamê. Gava ew bi mala xwe û diya xwe ve

²⁰⁷ Di tekstê de Necmedîn bû lê li gor Ebû Şame û Ibn Xelîkan û Ibn Kesîr divê Şerefedîn be, çunkî Necmedînê kurê wî dû re piştî mirina wî dikeve cihê wî. Ebû Şame, b. n., 4/64; Ibn Xelîkan b. n., 4/41-44; Ibn Kesîr, b. n., 12/257

²⁰⁸ Ev deqa azana Şi'îyan e ku ji dêla "Heyya 'ele l-felah" ve bi kar tînin. Ebû Şame, 3/174

²⁰⁹ Mebest jê kesên peyrewên Dewleta Fatimî ne ku ji ber pêşiyê wan 'Ubeydullah el-Mehdî ji wan re 'Ubeydî ji hatiye gotin.

²¹⁰ Ebû Qubeys navê çiyayê raserî Mekkeyê ye. Yaqût, b. n., 103

²¹¹ Li gorî Ibn el-Esir, mîrekî mezin yê dostê Selahedîn yê kevn bi navê Silêman ibn Cender ku yekî şareza yî serwext bûye û Selahedîn ji pê bawer bûye, ev yek jê re destnîşan kiriye û ew han daye ser vê guhertinê. Li gorî gumanan ji ber ku Adil dema li Helebê bû û Selahedîn nexweş bû zêde rû û guh nedabûyê loma wî (Ibn Cender) ji ev fesadî kiriye. Ibn el-Esir, b. n., 10/140

²¹² Ew Eb ul-Hesen Elî Melik Efdel Nûredînê (566-622/1170-1225) kurê Siltan Selahedîn yê mezin bû û welîehdê wî bû ku di sala pêncsed û şêst û şeşan (566/1170) de li Qahîreyê bûbû û di sala 622'yan de wefat kiribû. Wî demekê piştî wefata bavê xwe li Şam û Qudsê desthilatdari kiribû û demekê piştî mirina birayê xwe Osman jî dest danibû ser Misrê, lê dû re Melik Adil ew jê sitandibû û Serxedê dabûyê. Demek piştê bi birayê xwe Zahir re diji apê xwe yekici çêkiribû, lê bi ser neketibû û li ser vê Melik Adilê apê wî Serxed jî jê sitandibû û Simeysatê dabûyê. Ibn el-Esir, b. n., 10/445; Ibn Xelîkan, b. n., 3/366; Ibn Kesîr, b. n., 13/83

²¹³ Melik Ezîz Emadedîn Eb ul-Feth Osmanê (567-595/1171-1198) kurê Siltan Selahedînê Eyûbî bû ku di sala pêncsed û şêst û heftan (567/1171) de li Qahîreyê hatibû dinê û di sala pêncsed û not û pêncan (595/1198) de piştî ketina ji hespê di nêçîrê de nexweş ketibû û di bist û heft saliya xwe de pê miribû. Bavê wî ew di bin parastina apê wî Melik Adil de kiribû cihgirê xwe yê Misrê ku piştî wefata bavê xwe lê serbixwe mabû, lê demek piştê li ser

hat û amade bû, Siltan rabû ew bi Sefra Xatûna xweha Esededînê xwediyê Himsê re zewicand.

Selahedîn malbata xwe û serdarên xwe civand û bi wan re peymana welî-ehdiyê ji Efdel re çêkir. Siltan dixwest ku Heleb ji kurê wî Melik Zahir²¹⁴ re be, lê ji birayê xwe Melik Adil şerm dikir. Melik Adil tê giha û Zahir bi keça xwe re zewicand û ji Zahir re got: “Tu dizanî ku bajarê Helebê mezin e û keleya wê ji qewî ye, tu wê ji Siltan bixwaze.” Melik Zahir ji Siltan ew xwest, wî ev agahî da Adil û wî ji ev yek qenc dît û li ser vê biryarê îdareya Helebê da Melik Zahir, ya Şamê da Melik Efdel, ya Misrê jî da Melik Ezîz, gelek mîrgehên mezin jî li Misrê da Adil û ew kir atabegê Melik Ezîz li Misrê û ew şandin Misrê.

Tiqyedîn hingê li Misrê bû û desthilatdariya wî li cem Melik Efdel weke ya walîyekî bû, lê gava nûçeya biryarên Selahedîn bihîst pir li zora wî hat, çunkî wî texmîn dikir ku dê ew li Misrê serbixwe bibe.

Hingê xulamê wî Qereqûş²¹⁵ gihabû nêzikî hawîrdorê Mexribê, jê re nivîsand û ew vexwend wê derê û dilê wî bijand desthilatdariyeke nû. Wî mal û barê xwe yê giranbiha da hev, şand Îskenderîyeyê û rewş ji Siltan re nivîsand, lê ev yek li zora Siltan çû û ditirsiya jî ku pirê leşker pê re here Mexribê, ji ber vê jî jê re nivîst, lome û gazin jê kirin û jê re got: “Min ev nûçe bihîstiyê.” Û ew xweste cem xwe; ew nikaribû diji wî derkeve.

Ezîz û Adil yekê Şabanê ketin Qahîreyê û Tiqyedîn jî çû Şamê, Siltan çû pêşiya wî û deverên bi destê wî yên [mîna] Hema, Me’er,²¹⁶ Menbec²¹⁷ hemî

Şamê û Misrê di navbera wî û birayê wî Melik Efdel de nakokî derketibû, lê ew heya mirina xwe li Misrê mabû. Ibn el-Esir, b. n., 10/255; Ebû Şame, b. n., 3/164-65, Zeyl, r 25; Ibn Xelikan, b. n., 3/219-22

²¹⁴ Ew Eb ul-Feth/Ebû Mensûr Melik Zahir Xazî Xiyasedînê (568-613/1172-1216) kurê Siltan Selahedînê Eyûbî bû ku di sala pêncsed û şêst û heştan (568/1172) de li Misrê haribû dinê û di sala şeşsed û sêzdan (613/1216) de li Helebê 44 salî wefat kiribû. Hê di zaroktiya xwe de ew bûbû cihgirê bavê xwe yê Helebê ku demekê bavê wî ew jê sitandibû û dabû apê wî Melik Adil, lê dû re ew lê vegevandibû û heya mirina xwe ew xwediyê Heleb, Menbec û hinek deverên din yên Şamê mabû û piştî wî jî ew der di destên zaroyên wî de mabûn. Ibn el-Esir, b. n., 10/369; Ebû Şame, Zeyl, r. 145; Ibn Xelikan, b. n., 3/448-52

²¹⁵ Ew ne Behaedîn Qereqûşê Tewaşî yê fermanberê Şêrkûh û Selahedîn bû, lê belê Şêrefedîn Qereqûşê Teqewî yê koleyê Tiqyedîn bû ku di navbera salên pêncsed û heftê û yek û pêncsed û heştê û diduyan (572/1175, 572/1176, 575/1179, 576/1180, (577/1181, 578/1182, 582/1186) de çûbû Afrika, li Qeyrewanê bi alîkariya hinek giregirên wê derê jî bi leşkerê Yûsuf ibn ‘Ebd el-Muminê fermandarê dewleta Miwehidî ya Merakeşê re şer kiribû û dest danibû ser Trablusa Rojava û gelek deverên din yên wê, bi taybetî ji deverên bin destê Îbrahîmê Silahdar. Ebû Şame, b. n., 3/66, 2/272, 274; Ibn Wasil, b. n., 1/236

²¹⁶ Me’er bajarekî mezin i kevnar û navdar e ku dikeve navbera Hema û Helebê, lê li ser Himsê ye. Yaqût, b. n., 5/182

²¹⁷ Menbec bajarekî kevnar e ku bi ya Yaqût rûmî ye lê tê gotin ji ku Kesra ew ava kiriye, ew bajarekî mezin i fireh e û di deştekekê de ye ku hatina wê pir e û bi xêrûbêr e. Yaqût, b. n., 5/237

lê vegerand, Meyafarqîn jî lê zêde kir û wî jî daxwaziya xwe ya li ser Mexribê veşart.

Yozbayê koleyê Teqyedîn çû Mexribê, xwediyê Mexribê çû pêşiya wî, wî ew dîl girt, lê dû re minet lê kir, ew berda û şand hinek geliyên nêzî deverên dijamin. Ew qenc ceriband û dûre ew kir serdarê leşker.

[Dijîtiya navbera Frengan û hatina Qûmis ber bi Siltan ve]

Tê (di vê sala 582/1186'an) de dijîti di navbera Frengan de derket û dîtî-nên wan ji hev cuda bûn ku ev jî bû sedemê şadiya Îslamê. Sedemê vê jî ew bû ku Raymond Sencîlî²¹⁸ yê Qûmisê²¹⁹ (mîrê) Trablusê²²⁰ ku berê bi banû-ya²²¹ xwedîya Teberîyeyê re zewicîbû, xwest têkeve rêza Siltan. Jixwe hikim jî di destê birayê wê yê cuzamî²²² de bû, dema mirina cuzamî nêzîk bûbû wesî-yet kiribû ku hikim jî kurê xweha wî²²³ re be ku ew jî zarokekî piçûk bû. Gava Qûmis bi diya wî re zewicîbû ew bûbû perwerdigarê wî lê kurik jî miribû ku desthilatî jî li gor qaydeyê wan gihîştibû diya wî û Qûmis jî li bendê bû ku dê karûbar bispêre wî, lê çavê wê çû ser hinek siwarên Freng ku li Qudsê civiya-bûn û ew jî bi taca milûkiyê ya di destê wê de di navbera du rêzên wan de rawestiyabû û dinihêrt ka tacê bide serê kîjan kesê ku wê heq dike. Wê dest-hilatdar û şahsiwar (şowalye) şopandin û tac danî serê yê ku çavê wê çûbû ser û wê ew kiribû qral, bi hêviya ku pê re bizewice. Qûmis û giregir bi vê yekê qayil nebûn û Xwedê Te'ala tundî xist navbera wan.

Tê (di vê sala 582/1186'an) de prensê Kerekê Ernat, ku xebîstirîn û şerx-waztirînê wan bû, ji Kerekê derket û çû avêt pêşiya karwanê ku ji Misrê diçû Şamê. Bi karwan re xelkekî pir û malekî zahf hebû; wî bi kuştin, dîlkirin û talankirinê dest danî ser hemiyê. Siltan ji bo vî karî xeber şand ser wan, lome

²¹⁸ Raymondê kurê Raymondê Sencîlî [Kont Raimond of Tripoli] ku bi banûya xwedîya Trablusê re zewicîbû û çûbû li cem wê mabû. Ibn el-Esir, b. n., 10/141; Sören Wibeck, b. n., r. 169

²¹⁹ Qumus erebîzekirina gotina Latîni ya "comes/komes"ê ye û tê maneya heval, lê ji bo mir jî tê bikaranîn çunkî di destpêkê de ew hevalê qiral yê ceng û çûnûharê bûye. Çawa ku "comte"ya Fransî jî bûye "kund" û "qund" yanî kont ku hemî jî bi maneya mîr û serdar in. Ibn Wasil, b. n., 1/73, not 1

²²⁰ Trablus bajarekî ku li keviya deryaya Şamê dikeve û bi pêncî û çar (54) milan nêzî Ba'albekê û bi not mîlî jî nêzî Dimeşqê ye. Eb ul-Fida, *Teqwîm*, r. 253

²²¹ Ew Xwedîya Teberîyeyê xatûna mezin Eschiva/Eşiva/Ehiva bû. Sören Wibeck, b. n., r. 173-74

²²² Ew qiralê Qudsê Baudouinê:Balduinê IV:em bû ku qiraliya wî di navbera salên 1174-1185'an de bû. Ibn Wasil, b. n., 2/184, not 2

²²³ Ew Baudouinê:Balduinê V:em yê kurê xweha wî (Baudouinê:Balduinê IV:em) Sibyalla bû ku ji dêla Raymond ve bi Gay Lusignan re zewicî û ew kir qiralê Qudsê, Sören Wibeck, b. n., r. 167-169.

li wan kir û pîrsa ehd û peyman û sozê ku dabûn ji wan kir û daxwaza vege-
randina malê ku biribû lê kir, lê wî guh nedayê, êrîş û xerabiyên xwe
domand.

Îmad el-Katib gotiye ku, pê re nijdeyeke piçûk digel hêzeke hindik hebû
ku pîr şerûd bû û ji xerabtirînê wan bû, lê ew (Ernat) aram bû ta ku jê re fer-
send derket û rabû avêt ser qefleyeke giran ku pê re malekî pîr hebû. Di nav
wan de komek cindî û giregirên welatan hebûn, ew birin Kerekê û girêdan.
Siltan xeber jê re şand, ji bo kirinên wî yên kirêt, pîsîtiyên wî û bêbextiyên wî
ew riswa kir. Lê wî dev jê berneda û êrîşê xwe yê ser təciran domand ta ku
Siltan sondika wî xwar û tiştê ku pêwîst bû anî cih û xwîna wî di şerê Hitînê
de rijand. Siltan li Şamê ma û amadekariya şerê dijmin kir û ji her hêlê ve leş-
ker xwest.

Sala Pêncsed û Heştê û Sisiyan (583/1187)

Di destpêka meha Miheremê de Siltan bi leşkerê Şamê ve ji Dimeşqê derket û daket Busrayê û çavdêriya karwanê hecîyan dikir ku xweha wî Sîtişam û kurê xwe Îbn Lacîn²²⁴ jî bi wan re bûn, çunkî nûçe gehabûyê ku mîrzayê (prensê) Kerekê (Ernat) çavnêriya wan dike û ditirsiya ku êrîşî wan bike. Hecî di paşîya meha Miheremê de hatin û serê Siltan jî ji [xetera] wan vala bû, rabû çû Kerekê, darên wê birrîn û çandiniyên wê hemî çinîn û heman tişt anî serê Şewbekê²²⁵ jî. Ew li wê derê li benda leşkerê Misrê bû ku dema ber bi Kerekê ve çûbû ferman li kurê xwe Melik Efdel kiribû da bi hinek leşker ve dakeve Serê Avê û li benda leşkerê rojhilatê be.²²⁶

[Dema ew gihîştin] Efdel, wî hêzek ji wan şand ser Teberîyeyê û Mizaferedîn ibn Zeynedîn kir serdarê leşkerê rojhilat û Sarimudîn Qaymazê Necmî²²⁷ jî anî serdariya leşkerê Şamê û ew daketin ser Teberîyeyê. Bedredîn Dildirimê serdarê sipaha Helebê derket pêş û serdarê Dawîye û yê Esbetaran bi komê leşker ve çûnê û şerê wî kirin, wî ew kuştin, hinek jî dîl girtin û çû li Sefûriyeyê jî heman tişt kir û bi dîlan ve vegeriya cem Efdel ku li raserî Qîqanê²²⁸ bû. Siltan hat Mesîla gundê rojavayê Hûnê û Sefedê²²⁹ û hilkişîya ser girê wê ku dema leşker û rewşa wan dît pê şa bû.

²²⁴ Ew Hisamedînê kurê 'Emerê kurê Lacîn/Laçîn bû û kurê Sîtişama xweha Siltan Selahedîn bû ku di sala pêncsed û heştê û heftan de (587/1191) li Dimeşqê miribû. Ibn el-Esir, b. n., 10/212; Ebû Şame, b. n., 4/171

²²⁵ Şewbek keleyeke asê ye li dora erdê Şamê ku dikeve navbera 'Eman, Eyle û Qulzemê û nêzikî Kerekê ye. Yaqût, b. n., 3/420

²²⁶ Mebest ji welatên rojhilatê, deverên rojhilatê Şamê (Hims, Hema, Ba'albek, Heleb), hinek navçeyên Berfiratê (Heran, Riha, Serê Kaniyê, Bire û yên din) Sincar û welatê Cezîreyê ne (Mêrdîn, Dînêser, Xabûr, Beled, Mûsil, Erbil û deverên dora wan in). Ibn el-Esir, b. n., 10/143; Ibn Wasil, b. n., 164

²²⁷ Ew Sarimudîn Qaymazê kurê Ebdullahê Necmî bû, ku xwiyayîyekî dewleta Selahedîn û berpirsiyarê xargeh û mala wî bû û mina ustadarê/desteserkarê wî kar dikir, ku dema Siltan deverê vedigirt ew disparte wî da wê li hev rast û ewle bike. Ji ber vê yekê ji dema vegirtina Amedê û mirina Xelîfe Adîd li Misrê gelek mal bi dest xistibû ku pê gelek xêr û qencî li hewcedar û feqîran dikir. Ew di sala pêncsed û not û şeşan (596/1199) de miribû. Ebû Şame, b. n., 4/272; Ibn Kesîr, b. n., 13/20

²²⁸ Qîqan/Tilqîqan devereke piştê Helebê ye. Yaqût, b. n., 4/480

²²⁹ Sefed bajarekî çiyayê Lubnanê ye raserî Himsa erdê Şamê ye. Yaqût, b. n., 3/468

Ew di roja îna 17'yê Rebielûlayê de bi lez çû Fiqê²³⁰ û Efdel û leşker jî pê re çûn û li Eqhewanê²³¹ rastî hev hatin. Ji ber wî dixwest ku roja îne rastî neyar bê da bi nîyazên xwitbexwênan bê pîrozdêran, wî bi 12 hezar siwar û gelek peyadeyan ve li qeraxê Gola Teberîyeyê kon û xargehên²³² seferê veda. Freng jî ji Ekayê derketin, lê ew hê jî di xewna xwe de bûn û tê gotin ku hej-mara wan bi peya û siwaran ve heştê hezar bû, ew li Sefûriyeyê²³³ daketin.

Siltan çû Teberîyeyê, menceñîq li ser girêdan, di sûrên wê de neqeb çêki-rin û di roja pêncşema çardeyê Rebielaxirê de ew vegirt, lê nehiştin têkeve keleyê ku xatûna jina Qumis [Kont Raimond/Raymond] lê dima.

Freng jî bi pêş ketin û roja îne dema hilkişîna rojê daketin Lûbiyeyê;²³⁴ ku Misilmanan jî hingê av ji ser wan birrîbû û rojeke wisa germ bû ku devera Xewrê li wan bûbû alava agir û Mizaferedînê kurê Zeynedîn jî agir berda kewş û kelaş û çandiniyên dora wan.²³⁵ Ew tamamê şevê li wê derê man û Misilman jî li dora wan bûn. Dema bû spêdeya roja şemiyê wan şer kir heya nîvro û dû re jî hilkişîyan ser Girê Hittînê,²³⁶ lê agir jî li dora wan dişixulî. Ew [ji ber germê û jî tîna] mirin û li serê gir ketin erdê ku Qûmis [Kont Raimond] jî heya hingê bi wan re mabû, lê dû re êriş kir û Siltan jî jê re rê vekir ta ku ew hilkişîya serê Sefedê. Wan [Misilmanan] jî şûr bi kuştin û dîl-girtin xist nav Frengan, ji melikan yê dîlgirtî: Qral Kabî [Guy de Lusignan], birayê wî Cefrî/Gefrî [Geoffri de Lusignan], mîrzayê Kerekê [Ernat],²³⁷ Henfîrî,²³⁸ xwediyê Cibeyl, Beyrût û Seydayê Hiyû (Huge II de Gibélet), serekên Dawîye²³⁹ û Esbetaran²⁴⁰ û yê din. Xaçê Xiristiyanan yê mezintirîn jî ku bi gewher û yaqûtan avzêrkirî bû û di nav qewlikekî zêrîn de bû hat des-teserkerin û pêşkêşî Selahedîn hat kirin ku li cem Xiristiyanan temsîla Mesîh (e. s) dikir.²⁴¹

²³⁰ Fiq bajarekî Şamê ye ku dikeve navbera Dimeşq û Teberîyê. Yaqût, b. n., 4/ 324

²³¹ Uqhuwane cihek e li erdê Şamê li ser cemê Teberîyê ku dikeve hêla Urdinê. Yaqût, b. n., 1/278

²³² Konên mezin yan jî xaniyên darîn yê siltan û miran yê ceng û seferê.

²³³ Sefûriye navçe û bajarokekî hêla Urdunê ye li erdê Şamê ku nêzikî Teberîyê ye. Yaqût, b. n., 3/470

²³⁴ Lûbiyye cihekî nêzî Teberîyê ye. Ibn Wasil, b. n., 2/189

²³⁵ Li gorî Dr. Suheyl Zekkar şervanekî dîlxwaz gava ditiye ku berê bayê li Frengan e rabûye agir berdaye kewş û kelaşê dora wan. Dr. Suheyl Zekkar, Hittin, Dar el-Fikir, Beyrût, 2002, r. 128

²³⁶ Girê Hittînê cihekî navbera Teberîyê û Lûbiyeyê ye ku jê re qiloçê/pozê Hittînê jî tê gotin. Suheyl Zekkar, b. n., r. 119 û xerîte 100-101.

²³⁷ Ew xwediyê Kerek û Şewbekê Renaud de Chatillon bû.

²³⁸ Henfîrîyê III'em yê xwediyê Tibnînê: (Onfroi de Toron)

²³⁹ Ew Gerard de Ridfordê yan jî Eude de St. -Amendê serekê Dawîyeyan (Les Templiers: Siwarên Peyker) bû.

²⁴⁰ Ji "Les Hospitalers" a Fransî, hatiye xerabkirin ku navên wan yê temami "Siwarên Piroz yê Yuhena" bû û sere-kên wan jî Gilbert d' Assailly bû.

²⁴¹ Mezintirîn xaçê Filehan bû ku li gor baweriya wan beşek ji wî darî bû ku Îsa (e. s.) pê ve hatibû daleqandin. Suheyl Zekkar, b. n., 129

Yê ku qral dîl girtibû Mîr Ezedîn Dirbasê kurê Memê Mihrînî²⁴² bû û yê ku mîrzayê Kerekê jî dîl girtibû Îbrahîmê xulamê Mihrînî bû. Dema Siltan ew dîtin, daket û sicda şîkrê bir, hat xargeha xwe û ew xwestin cem xwe. Qral li kêleka Siltan ya rastê rûnişt û mîrzayê Kerekê jî li kêleka qral rûnişt. Siltan li Qral nihêrî ku ji tîna bûye hilkehilka wî, wî ferman kir ku piyaleyek ji averbê jê re bînin û gava anîn, wî jê vexwar û da mîrza [Ernat] jî lê Siltan jê re got: “Min destûra avdana wî nedabû te, çire te av dayê.” Ji xwe Siltan berê nezir kiribû ku Mîrza bi destê xwe bikuje û jê re got: “Ey mel ‘ûnê bêbext, te sond xwar û te xedir kir û te sonda xwe xwar” û dest bi hejmartina xedr û xerabiyên wî kir û rabû şûrek avêtê ku milê wî daxist û xulaman jî ew temam kir û laşê wî avêtin ber seyan. Dema qral ew kuştî dît tirsîya û hişê wî çû, lê Siltan ewleyî dayê û got: “Ev xayîn û derewîn bû, ku ne carekê bi tenê xedr kiribû.” Dû re Siltan xwest ku Dawîye û Esbetarî bibin Misilman, yê ku bû ew sax ma û yê ku nebû Misilman hat kuştin ku pirên wan hatin kuştin.

Qral û dîlên mayî bi Şamê ve bi bal Sefyedîn ibn Qabid²⁴³ ve hatin rêkirin, yên giregir di keleyê de hatin girtin û dîlên din bi bihayekî wisa kêr hatin bazarkirin ku hinek ji dîlên belengaz bi nalekî hatin firotin û gava jê re hat gotin ku behayekî pir kêr e wî got: “Mebesta min kêrxistina wan e.”

Qazî ibn Ebû ‘Esrûn kete Şamê û xaçê mezintir ji serberjêr di destê wî de bû. Siltan jî vegeyî Teberîyê, ewleyî da xwedîya wê,²⁴⁴ ew jî bi xwe û malê xwe ve derket çû Ekayê û Teberîye ket destê Sarimîdîn Qaymezê Necmî.²⁴⁵ Qûmis [Kont Raimond] jî ji Sefedê derket çû Trablusê û lê mir ku tê texmînkirin ew ji ber birînên xwe miribû.

Vegirtina ‘Ekayê (Akre)²⁴⁶

Siltan ji Teberîyê derket, di paşîya Rebî ‘elaxerê de dakete ser ‘Ekayê û dît ku tu kesê wê biparêze lê nîne, çunkî bûyera Hitînê ew hela kiribûn ku sih

²⁴² Li gorî Ib Boris James ew Mîr Ezedîn Dirbasê kurê Memê Marînî bû û ji hoza naskirî ya Kurdên Marînî bû ku yek ji êlên hêla Hezbanîyên Hekariya bû. Boris James, b. n. r. 50, 124

²⁴³ Seyfedîn ibn Qabid cihgirê Siltan Selahedîn yê Dîmeşqê bû ku gotina wî bi qedir bû; ew di sala pêncsed û heştê û heftan (587/1191) de miribû. Ebû Şame, b. n., 4/171; Ibn Wasil, b. n., 2/195

²⁴⁴ Kontes Eschiva/Ehiva/Işivaya desthilardara Teberîyê û jina Raimondê/Raymondê desthilardarê Trablusê bû. Sören Wibeck, b. n., r. 173-74

²⁴⁵ Sarimîdîn Qaymezê Necmî ku yek ji serdarên mezin yê Eyûbiyan bû û memlûkê Necmedîn Eyûbê kurê Şadî bû ku piştî wefata Selahedîn gihabû kurê wî Melîk Ezîz û çûbû Mîsrê û lê mabû heya ku herdu Bîra Efdel û Ezîz li hev keribûn. Bnr. Dawadarî, *Kenz*, 7/124.

²⁴⁶ ‘Eka bajarekî mezin e li ser qeraxê deryaya Şamê ku lê kaniyeke bi navê Kaniya Çêlekan û mîzgefteke bi navê Mizgefta Salîh Pêxember (e. s.) heye. Eb ul-Fida, *Teqwîm*, r. 242

hezar [kes] bûn. Wan ji bo canê xwe û bi qasî ku karibin bi xwe re mal bibin ewleyî xwest, Siltan ewleyî da wan û di destpêka Cemadelûlayê de kete Ekayê. Çar hezar dilên Misilmanan lê hebûn, wî ew azad kirin, dêr kir mizgeft, kurê xwe Efdel danî ser û xutbexwênî, qazîtî û îmametî jî spart Ebdulletif ibn Ebû Necîbê Şehrezorî.²⁴⁷ Gava Misilman ketin Ekayê wan dest danî ser talanekî bêhejmar ku heryekê rima xwe di ser xaniyekî wê de çikand û dest danî ser xanî û malê tê de hemî, Siltan jî hemî mal û pertalên ku taybetiyê bi Dawîyeyan (Les Templiers: Siwarên Peyker) re bûn spart Feqeh Îsayê Hekarî.

Melik Adil di van vegirtinan de ne amade bû, çunkî ew li Mîsrê bû, lê dema ew hat wî di rêya xwe de Mecdel Yaba²⁴⁸ û Yafayê vegirt ku Melik Ezîz jî pê re bû, lewra ew jî bi leşkerê Mîsrê re hatibû, Adil çû Mîsrê, lê Ezîz pê re venegeriya û gihîşt bavê xwe.

Îmad el-Katib ji Bexdayê re nameyek nivîsî ku destpêka wê weha bû: “Piştî Tewratê me di Zebûrê de jî nivîsiye ku bêguman mîratgirê erdê dê ben-deyên min yên qenc bin.”²⁴⁹ Spas ji Xwedê re ku ev soz anî cih û ji ber û paşê ve alîkariya vî dînê baqij kiriye, piştî her tangasiyekê firehiyek daniye, piştî her rewşekê yeke din çêkiriye û ew rewşa ku Îslam nema kare jê re sebir bike, hêsa dêraye û bi gotina xwe xîtabî wan kiriye: ‘Bêguman me careke din jî minet û qencî bi te re kir.’²⁵⁰ Jixwe yekemîn sedsala Pêxember û heval û peyrewên wî di vî dewleta ku tê de bihna xweş ji çermê nivîsînê belav dibe, dem weke heyeteke spehî geriya, maf jî bi xweşikiya xwe rohnî daye û kufrê jî emanetên ku li cem bûn bi paş ve daye, xizmetkar jî bi vegirtina mezin û serkeftina qenc dilên bawermendan xweş rave dike û rûyên kafiran pîs û kirêt dike. Mizgîniya qencî û ni’metên Xwedê jî ji roja pêncşema bîst û sisîyê Rebî’ ulaxerê ve heya pêncşema paşîya wê her tîr û ew jî heft şev û heşt rojên peyweste ne ku can û laş tê de tune bûne. Ew bûn mîna kuliyên jihewaketî û mîna şaxên dara xurmê ya beladayî ku welatên Îslamê pê şad bûn û kenîyan û yên kufrê jî giriyan.

²⁴⁷ Ebd el-Letif Ebû Necîbê Şehrezorî ku ji xelkê Şehrezorî bû di sala şêşed û dehan (610/1213) de li Erbilê wefat kiribû. Şehrezor: wilayeteke fireh ji yên Çiya bû ku diket navbera Hewlêr û Hemedanê, lê vîgavê ew girêdayê bi Silêmanîyeyê ve ye. Yaqût, 3/375

²⁴⁸ Mecdel yaba gundekî nêzîkî Remleyê ye ku keleyeke asê lê hebû, Yaqût. 5/68

²⁴⁹ Sûretê Enbiya (21), ayet 105

²⁵⁰ Sûretê Taha (21), ayet 37

Di roja pêncşema pêşî de Teberîye hat vegirtin û di roja îna de ew şikestina ku tu tişt ji wan nema pêk hat û piştî wê tu kes êdî li pey wan ranabe, 'Û Xwedayê te gava gundên zalim vegirt weha dest danî ser.'²⁵¹

Di roja pêncşema paşîya mehê de Eka bi ewleyî hat vegirtin û alayên îmanê lê hatin bilindkirin. Ew diya welatî ye û xweha [bihušta] Îrema bi sitûn e û xaçê xaçan jî dilê destê me ye û dilê kufra ku bi leşkerê xwe yê têkçûyî ve dil e, şikestî ye. Alîkarê xaç û piştgirê wî bi destên xurt dorpêçayî ne ku nikarin bi gerewî jî bi paş ve bistînin û çendî ku komên ser hev yên ziv û zêr bîn pêşkêşkirin jî dîsa ji wan nayê pejirandin.

Teberîye jî alayên Îslamê lê hatine hilkişandin û kafir jî jê berepaş hatine derxistin, ez jiyam heta min dît ku ev çetirîn roja Îslamê ye, dêr jî bûne mizgeft û kesê ku bawerî bi Xwedê û Roja Paşî/Qiyametê anîne wê ava dîkin. Herweha serjêgeh/selexane jî bûne minberên xutbexwênan." Wî di dawiyê nameyê de jî gotiye: "Çûna ber bi Qudsê ve jî ne dûr e û êdî dema vegirtina wê ye, jixwe tarîtiya delaletê (averêya ji rastiye) li ser dirêj bûye û bêguman dema ronîkirina spêdeya wê nêzîk bûye."

Dema [Siltan] Ekayê vegirt ew rabû çû Tibnînê²⁵² û ew jî bi ewleyî sitand, Seyda²⁵³ û Beyrûdê, Cibeyl,²⁵⁴ Xeza,²⁵⁵ Darûm,²⁵⁶ Remle, Beyna,²⁵⁷ Beyt Cibrîn,²⁵⁸ Xelîl (e. s.)²⁵⁹ û heya dakete Esqelanê hemî sitand. Li ser wê [Esqelanê] Hisamedîn ibn Mihranî²⁶⁰ hat kuştin lê dû re Siltan ew sitand ku di navbera vegirtina Frengan û derxistina ji destê wan sih û pênc sal derbas bûye. Siltan ev deverên han hemî di çel rojan de sitand ku destpêka wê hijdeyê Cemadûlayê bû û paşîya wê jî heştê Recebê bû.

²⁵¹ Sûretê Hûd (11), ayet 102.

²⁵² Tibnîn bajarekî navbera Şam û Sûrê ye ku dikeve çiyayê raserî Banyasê. Yaqût, 2/16

²⁵³ Seyda bajarekî bi ser qeraxê Şamê ve ye û li rojhilatê Sûrê ye. Yaqût, 3/496

²⁵⁴ Cibeyl bajarekî qeraxê Şamê ye. Yaqût, b. n., 2/127

²⁵⁵ Xeze bajarekî paşîya erdê Şamê ye ku dikeve rojavayê Esqelanê û nêzîkî wê ye. Yaqût, b. n., 4/229

²⁵⁶ Darûm keleyek e ser riya Mîsrê ye ku piştî Xezeyê tê. Yaqût, b. n., 2/483

²⁵⁷ Beyna cihêkî ser riya Esqelanê ye ji hêla Beyrûdê ve û piştî Remleyê tê. Ibn Şedad, b. n., r. 80

²⁵⁸ Beyt Cibrîn bajarekî navbera Qudsê û Xezeyê ye. Yaqût, b. n., 1/616

²⁵⁹ Xelîl bajarekî nêzî Qudsê ye. Yaqût, b. n., 2/442

²⁶⁰ Ew yek ji serdarê mezin Hisamedînê kurê Îbrahîmê kurê Hîseynê Mihranî bû ku ji hoza Mihrantîyên Kurd bû û yekemîn şehîdê wê bûyerê bû. Ebû Şame, b. n., 3/210

Vegirtina Qudsê

Siltan ber pê ve çû û di yekşema nivê meha Recebê de dakete ser. Berê remildaran jê re gotibû ku tu Qudsê vegirî dê çavekî te kor bibe, wî jî bersiv dabû: “Ez razîme ku wê vegirim bila ez kor ji bibim.” Pêşî ew daketibû ser rojavayê wê dû re cihê xwe guhertibû, xwe dabû hêla bakur û bi wê sipaha pir zor dabû wê ku bêhtir ji şêst hezarî şerkar tê de hebûn. Wî bi şev û bi roj lê dabû ta ku ji hêla Newala Cehenemê²⁶¹ ve di qiloçê/pozê wê yê bakurîn de di sûrê de neqeb vekiribûn. Dema Frengan ev dîtibû hêviya ewlehiyê jê kiribûn û li ser vê biryara şandina heyetekê hatibû dayîn û Xwedê giyanê wî pîroz bidêrine, wî di roja îna bîst û heftê Receba sala pêncsed û heştê û sisiyan (583/1187) de ew sitandibû ku ew jî Şeva Mîracê ya diyar kirî bû. Komek ji zana, şêx û mişayix, mitesewif û derwêşên çûxwergir²⁶² di van vegirtinan de amade bûn ku bi şemate û dengê bilind dua dikirin, tehlîl û tekbîr didan²⁶³ û xaçê ser kumbeta tatê daxistin.

Biryara heyeta aştîyê ew bû ku ji berdêla her mêrekî ve deh dînar, ji ya her jinekê ve pênc dînar û ji ya her zarokekî ve jî çi keç çi kur dînarek bê dayîn.²⁶⁴ Çi kesê ku berdêla xwe bide dê xwe azad bike û ger nede dê dîl bibe. Kesê ku berdêla xwe dabû çûbû gihabû Sûrê²⁶⁵ û Xwedê fereca xêrê dabû dîlên Misilmanan ku hejmara wan sê hezar bû.²⁶⁶ Temamê hatina Qudsê ku dused û deh hezar dînar bûn hatibû belavkirin. Wan bi xwe li ser peymana dêra Qemameyê²⁶⁷ biryar dabû û biryara cihê ku herinê jî dîsa wan dabû. Dema dagirkirina Frengan ya Qudsê not û du sal (92) bûn, çunkî wan di sala çarsed û not û yekê (491/1097)²⁶⁸ de dest danibû ser û sala pêncsed û heştê û sisiyan (583/1187) bi paş ve hatibû sitandin. Siltan ketibû [kumbeta] ser tatê, bi gulavê û gîyayê ew şûştibû û pê re jî giriyabû û sûretên ser jî jê biribû. Wî herdu xaç şikandibûn û wargeha Dawîyeyan [Siwarên Peyker: Les

²⁶¹ Newala Cehenemê ciheki ku ji hêla bakur ve li pişta Qudsê dikeve. Ibn Şedad, b. n., 92

²⁶² Şêxên Sofî ku eba û xirgêyên çûxîn li wan bûn.

²⁶³ Digotin: La ilahe illa Ellah we Ellahu ekber.

²⁶⁴ Li gorî Ibn el-Esir û Ebû Şame yên zarokan du dînar bûye. Ibn el-Esir, b. n., 10/156. Ebû Şame, b. n., 3/219

²⁶⁵ Sûr bajarekî navdar e ku dikeve raserî deryaya Şamê[Navîn] û sê hêlê wê derya ye. Yaqût, b. n., 3/492

²⁶⁶ Li gorî Ibn el-Esir pênc hezar dîl bûne. Ibn el-Esir, b. n., 10/156

²⁶⁷ Qemame mezintirîn dêra Xiristiyanan ya Qudsê ye ku di nav bajêr de ye û dora wê sûrkirî ye. Di nav wê de goristaneke bi navê Qiyame heye ku li gor baweriya wan Îsa (e. s.) qiyameta xwe lê rakiriye. Yaqût, b. n., 4/450

²⁶⁸ Li gorî çavkaniyên Ewropî Qudis di sala 493/1099'an de ji hêla Xaçparêzan ve hatibû vegirtin. Sören Wibeck, b. n., r. 11; Joseph- François Michaud, *Historie des croisades NILOE*, (Korstâgen), wergera Swêdi, J. Gunnarson, International Book Automation, n. d., Bohusläns Grafiska AB, Uddevalla, r. 70-72.

Templiers] xera kiribû û Mizgefta Eqsayê li şûna wê ava kiribû. Hinek gire-giran gotin dirêj kiribûn, lê Siltan jî gotina Ibn Zekîyedîn bibîr anîbû:

Vegirtina te ya keleya Şebhayê di Seferê de
Mijdevanê vegirtina Qudsê ye di Recebê de

Dema vê honraweyê li Helebê Xwendibû Fazil ji Siltan re gotibû:
“Xwedê vî qaziyî ji xeybê dabû xeberdan û rewşa vegirtinan pê dabû gotin.”
Hingê Ibn Zekîyedîn serekqaziyê Şam û Helebê bû.

Siltan bi Frengên ku li Qudsê mabûn re hinek şandibûn da wan bigihînin
Sûrê cem Markîz.²⁶⁹

Qazî Fazil li Şamê nexweş bû û dema vegirtinê ne amade bû ku ji ber vê
jî Siltan ferman dabû Îmad el-Katib ku nameyekê li ser vegirtinê ji Bexdayê
re bişîne, wî jî ev nameya jêrîn nivîsibû:

“Xwedayê payeberz soz daye wan kesên ku bawerî pê anîne û karên qenc
kirine, dê wan bike cihgirên xwe yên ser erdê, çawa ku yên berî wan jî kiribûn
xelîfeyên xwe. Herweha Ew dê dînê ku ji we re bijartiye ji wan re biçespîne û
dê tirsê wan ewleyî bigerîne.”²⁷⁰

Spasî ji Xwedayê ku sozê xelîfetiye pêk aniye û bi wehdetparêzan şerîkçê-
ker û dijrabêr qehirandiye û vê xelîfetiye kiriye xassê bi Siltanê Dîwana Ezîzî
û tirs jî bi ewleyiyê guhertiye. Herweha xizmetkarê meqamê nebewî [Mebest
jê Siltan Selahhedîn e] vê vegirtina xembar û serkeftina pîroz biçûk dêraye û
ew ji bo xalistirîn weliyê xwe bexişandiye, hêvî û niyazên wî pêk aniye.
Xemên wî kêr kiriyê, ferwer şahên mîletan jê re kêr xistiye.

Hemd ji Wî re be ku bi vegirtinê tiştê di dil de pêk aniye û wehşeta kufrê
ya li ser Îslamê bi hogiriyê guhertiye û roja wî ya xerab kiriyê, vegerandiye
roja wî ya xweş û di şûna keşe û pitrik, xaçperest û rojperestan de zana û şerî-
etmedar lê bi cih kirine û bi qeweta gelê roja îne yê roja yekşemê jê [ji Qudsê]
derxistiye.

²⁶⁹ Ew Markîs Konradê Montferratî bû û birayê helal yê mîrî Sbylla yê pêşî bû ku piştî şerê Hitînê bi deh rojan giha-
bû Sûrê. Rainceman, 2/762; Sören Wibeck, b. n., 179, 188

²⁷⁰ Sûretê Nûr (24), ayet 55

Spasî ji Xwedê re ku xizmetkarî ji Darûmê heya Trablusê digel temamê hawîrdorê welatê Frengan heya bigihê Nablusê vegirtiye û tahtê jî bi stêrên çavên bawermendan şûştiye, bi tije bûna xêr û mukafata qencan kincên bêh-êvîtiyê yên lê jê kiriye û Îslama ku jê re biyanî mabû vegerandiye mala wê. Heyva hîdayetê ji şevîna xwe ya dawî hilatiye û axa pîrozdêrayî dîsa zîviriye ser pîroziya xwe û ew ji xeterên lê û tê de ewle bûye û bûye nijdeya serê sibê û cihê hêsakirinê. Jixwe dûrtirên ji Mizgefta Eqsayê dûrtirînên ji Xwedê ne.

Gelek dilovanên nêzik bi komî hatinê û bi qîreqîra tesbîhgoyan zengilê dêran bêdeng maye, bi ketina qencan xerab jê derketin ku mihrabê jî ji alîgirên xwe re gotiye: 'Merheba li ser çavan.' Wê koma Îslamê bi qasî ku Xwedê ew kom kirin ser hev, girt nav xwe, alayên Îslamê li ser minberan bilind bûn, wî ji qencyên wê para xwe ya sozdayî wergirt ku bi zimanê xwe yê giram xwendiyê: 'Serkeftin ji Xwedê ye û vegirtin ji nêzik e.'

Wî taht bi stêrên çavên mutteqîyan ji qirêja kafîran şûst û bi nêzikayiya yekyezdaniyan kafir jê dûr bûn û pê jî tiştê ku ji dema Mi' raca Pêxember û mu' cîzeyê Mihemedî hatibû jibîrkin, hat bibîranîn. Bi girtina Beyta Pîroz rûmet û pîroziya Îslamê jî lê vegeriya û avahiyên wê yên teqwayiyê vegeriyan ser binesaziya xwe ..."

Îmad el-Katib di vê biwarê de gelek babetên şirovedirêj nivîsîne.²⁷¹

Çûna ber bi Sûrê ve

Di meha Şabanê de Siltan çû Sûrê û di destpêka remezanê de gihayê. Ew mîna keştiyeke di deryayê de ku her hêlên wê bi behrê dorpêçayî be û jî yek cihekî pê ve ku heft birc tê de bûn, tu rê di bejê de nedîçûyê. Markîs lê dima ku yekî mêrxas î jîr û bi tevdir bû û hemî Frengên Qudsê û yên Qeraxê xwe avêtibûn wê derê.

Siltan li benda hatina sîtola Misrê li wê derê ma û gava gihayê wî di derya û bejê tevde şerê wan kir, lê sîtola şevêkê hay ji xwe nema û Frengan êrîşî wê kir, dest danîn ser keştiyan û hinekan jî xwe avêt deryayê û tê de xeniqîn, Siltan jî bi paş ket heya dawîya Şewalê.²⁷²

²⁷¹ Ev bi kurtî ji Îmad el-Katib el-Îsfehani hatiye wergirtin, lê tevayîya wê di kitêba wî ya ser Cengên Selahedin û vegirtina Qudsê de heye. Îmad el-Katib, *El-Feth el-Qissi fî Feth el-Qodsî*, Dar ul-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, 2003, 126

²⁷² Ji bo vê bûyerê li Feth el-Qisiya Îmad el-Katib Îsfehani, b. n., r. 99-106 binêre. Li gorî Ebû Şame û Ibn Wasil serekê sîtola Ebd es-Selamê Mexribî bû û keştiyanê wê ji Bedran Faris bû. Ebû Şame, b. n., 3/266; Ibn Wasil, b. n., 2/244

Tacedîn Ebû Bekir Hamidê birayê Îmad el-Katib ji Bexdayê hat giha wê derê ku Siltan ew xweş pêşwazî kir û qencî pê kir; pê re jî nameyek û belge-yeke dagirtiyê bi gazinan hebû ku hinek ji wan jî ev bûn: Yek ji gazinê Xelîfe li ser Reşîd ibn Bûşincî bû. Ew zarokek bû li Bexdayê, li wir tu giringî neda-bûnê û ew jî rabûbû çûbû Şamê cem Selahedîn. Ew ji Selahedîn re weke edî-bekî ji maleke mezin hatibû danasîn û ji hêla Siltan ve hatibû ecibandin. Wî ew bi nameyekê şandibû Bexdayê, lê ev yek li zora Xelîfe çûbû û gotibû; “Ma ji vî pê ve kesî din li cem wî nîne” û kêmkê qedir dabûyê. Îcar dema ew veger-yabû cem Siltan jê re gotibû; “Guh nedane min û ez hatim kêmxistin.” Yek jê jî ew bû ku çî kesên mîna Temîrk, kurê serekê serekan, îbn Hubeyre û yê din ji Bexdayê bireviyana û xwe biavêtana cem Siltan, wî ew qebûl dikirin û yek jê jî bikaranîna nasnavê Nesir bû ku yê Xelîfe bû jî. Dû re di dawiyê de nivîsîbû; “Tu bi vegirtina Qudsê minetê li me dikî, lê ma qey ew ne bi leşkerê Dîwanê û di bin alaya wê de hatiye vegirtin?” Siltan pir pê hêrs bûbû, çûnkî ew ji bo karê ku kiribû li benda nameya Xelîfe ya spasiyê bû.

Dû re Siltan ji birayê Îmad re gotibû: “Bêguman ew kesên ku xwe li min digirin yê malbatnas in; jixwe di çolê de meriv xwe diavêje koxê pîrejinekê da wî ji kuştinê biparêze. Heçî bikaranîna nasnavê Nasir e bi Xwedê ne min hilbijartiyê û ne jî min ew xwestiyê, lê dema min dewleta neyarê [Xelîfe] el-Mustedi` ya dused salî ji holê rakiribû, hingê ji bo vê û ji bo ximetên min yê din Xelîfe ev bernav²⁷³ li min kiribû û ji Bexdayê ji bo min ji Nûredîn re şan-dibû ku ew ne di dema we de bû jî. Ji xwe di nav leşkerê min de deh hezar Kurd û Tirkmen hene ku heryek ji wan bi nasnavê Selahedîn binavkiriye, lê ez nabêjim çira. Heçî gotina wî ya ku min Qudsê di bin alaya wî û leşkerê wî de vegirtiye, ka ne ala û leşkerê wî? Bi Xwedê min ew bi tenê di bin alaya xwe de û bi sipaha xwe vegirtiye.” Û Siltan bi hêrs qêrîn kir û mîna biruskê çik veda. Li ser vê yekê di navbera wî û Xelîfe de di dil de dijîtî derket, lê berbiçav Siltan xwe ragirt [û tiştek diyar nekir]. Piştî re vê salê de bi kuştina Şemsedîn ibn Muqedim²⁷⁴ ya ser [girê] Erefeyê dijîtî temam bû.

²⁷³ Mebest jê bernavê Melik Nasir e, bnr. Îmad el-Katib Îsfehî, b. n., r. 116-119; Ebû Şame, b. n., 270-272; Ibn Wasil, b. n., 2/250; Ibn Kesîr, b. n., 12/253, lê hinek weha dizanin ku piştî mirina apê wî Şêrkoh dema Xelîfe Adid ew kiriye wezirê xwe, ev nasnav lê kiriye, lê Henbelî bi xwe herdu varyantan jî dibêje; bnr. Ibn Xelikan, b. n., 3/498 Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 67.

²⁷⁴ Ew Mir Şemsedîn Mihemed ibn Ebd el-Melik Ibn Muqedemê ku yek ji mezintirîn serdarê dewlata Nûredîn û Selahedîn bû û piştî vegirtina Qudsê ji bo çûna hecê destûr ji Selahedîn xwestibû. Ji xwe wê salê jî gelek kes ji welatên cihê yê mîna Misir, Xelâr, welatê Romê, Cezîre, Mûsil, Îraq û gelek deverên din ji bo dîtina Qudsê û çûna hecê li Şamê civiyabûn û gava wî ji xwestibû here hecê hingê Selahedîn ji rabûbû ew weke mirê heciyên Şam û Cezîreyê bi wan re şandibû, lê mixabin ku dêlîndêza wî ya pir mirê heciyên Bexdayê Miciredîn/Fexredîn Taştekin

Wî ferman da Fadil, wî jî ji Xelîfe re nivîsî û tê de got: “Doza hew xwe rastdîtîne cudahiye dixwaze, girtina vî derîyî ji vekirina wî çêtir e û qeşîrîna vî birîne ji axivîn û firehbûna wê baştir e.”

Şemsedîn Ibn Muqedim, yek ji mezintirîn serdarê herdu siltanan Nûredîn û Selahedîn bû, ku di vê salê de Siltan ew kiribû serdarên heciyan. Gava ew gihîştibû Erefeyê xwestibû ku alaya Selahedîn li ser çîya hilde û li teblîkan bixe, lê Taştekin²⁷⁵ nehîştibû û gotibû; “Ev cihekî wisa ye ku hew alaya Xelîfe tê hildan” û alaya Selahedîn daxistibû. Ibn Muqedim digel Şamîyên pê re siwar bûbû, Taştekin jî siwar bûbû û dest bi şer kiribûn ta ku gelek ji herdu beran hatibûn kuştin; koleyê Taştekin tîrek avêtibû ku li çavê ibn el-Muqedim ketibû û ji hiş xwe çûbû. Taştekin hatibû ew biribû çadira xwe û ew bi xwe re biribû Minayê ku di roja cejna mezin de wefat kiribû û heciyên Şamî hatibûn talankirin. Ibn Muqedim li Mi’elayê²⁷⁶ hatibû veşartin.

Îmad el-Katib gotiye: “Şemsedîn gihabû [Girê] Erefê lê haya wî ji bobelatê tunebû, gihîştina wî belav bûbû û dahola wî lê ketibû, siwarên wî dabûn xar û cirîdan, alayên wî li ba bûn û konên wî hatibûn vegirtin. Vê yekê Taştekinê serdarê heciyên Îraqî hêrs kiribû, ew bi heval û hogirên xwe ve siwar bûbû, êrişî Şemsedîn û hevalên wî kiribû ku girîngtirîn sedemê wî rakinîna alayê û lêxistina teblîkê bû. [Di şer de] komek ji heciyên Şamê hatibûn birîndarkirin û kuştin, ew hetikî û riswa bûbûn. Taştekin ew birîndar biribû çadira xwe ku hê bi ruh bû, wî ew bi xwe re rakiribû biribû Minayê ku lê miribû û li Mu’ellayê hatibû veşartin.”

Taştekin ji bo gunehê ku kiribû tirsîyabû, lê ji Xwedê netirsîyabû, heramê xwe helal kiribû û giregir ji kiribûn şahidê xwe ku sûcdar Ibn Muqedim bûye û ew [belgeya şahidiya wan] li Dîwanê di civatê de dabû xwendin.

ibn Ebdullah el-Muqtefi hêrs kiribû û li zora wî çûbû ku ew bi def û teblîkên xwe yê barkirinê berî wî derkevin serê girê Erefê û xwestibû ku defên xwe rawestînin û berî wî neçin. Lê belê gava Ibn Muqedim bi ya wî nekiribû wî jî di roja Erefê de ferman li mîrxasên xwe kiribû da êrişî wan bikin û di şer de Ibn Muqedim û hinek peyayên wî hatibûn kuştin. Ibn el-Esir, b. n., 10/162-63; Ebû Şame, b. n., 3/274-275; Îmad el-Katib, b. n., r. 120

²⁷⁵ Ew Taştekin ibn Ebdullah el-Muqtefî Fexredîn e ku bîst û şeş salan heci biribûn hecê û anibûn û bûbû mîna melîkê riya hecê. Wî ji Xelîfe re nivîsibû ku ew ji Selahedîn re nameyan dişîne û xelîfe ji ew girtibû û avêtibû zindanê ta ku namenivîsîna xwe înkâr nekir ji ew bîrneda. Ew di sala şeşsed û sîsiyan (603/1206) de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 80

²⁷⁶ Mi’ela navê cihekî ye li Hicazê. Yaqût, *Mu’cem*, 5/184

Dema nûçeya kuştina wî gîhabû Siltan pir gîriyabû, gelekî pê xemgîn bûbû û gotibû: "Xwedê min bîkujê ger ez ji bo wî bi ser nekevîm!" û di navbera wî û Xelîfe de dijberî zêde bûbû, qasîdek ji bo lêborînê hatibû cem wî û gotibû: "Bersiva tiştê qewimî bi xebata min ya cîhadê ve girêdayî ye."

Piştî hingê kurê Siltan Melik Zahir bi leşkerê Helebê ve gîhayê û ji Qudsê jî Melik Adil xwestibû cem xwe, ew jî hate cem û wî ew şandin da herin dora Huneynê²⁷⁷ bigirin, lê ew bi ewleyî hate teslîmgirtin.

Heya hingê zivistan jî hatibû û baran li wan bariyabû, ji ber vê jî ew piştî barkirina mencenîq û veguhestina wan û şewitandina alavên ku nedihatî veguhestin ji ser Sûrê rabû û destûr da sîpahan, lê ew bi komek ji hêza xwe ya taybetî ve li Ekayê ma.

²⁷⁷ Huneyn navê çiyayekî ku dikeve raserî hêla Misrê. Yaqût, Mu'cem, 5/482.

Sala Pêncsed û Heştê û Çaran(584/1188)

Tê [di vê sala 584/1188'an] de Xelîfe [en-Nasir Lidînîllah], Ibn Yûnis [Celaledîn 'Ubeydullah] amade kir û ew şande ser Hemedanê²⁷⁸ ku berê wî ew kiribû wezîr. Ew di nîvê şeva hijdeyê meha Miheremê de derkete rê û heyv jî di çarîka/çaryeka bircê gerstêra Merîxê de bû. Ew bi sipahan ve çû ku li ser Hemedanê bê hemberî Siltan Tuxril,²⁷⁹ ji ber ku Tuxril berê peyamek ji Xelîfe re şandibû û doza siltantiyê lê kiribû. Wî [Xelîfe] mal û sipaheke mezin amade kiribû, Ibn Yûnus kiribû sipahsalarê wan ku Tuxrilê xwediyê Besrayê û serdarê karwanê heciyan Taştekin jî bi sipahê re bûn, lê herdu jî bi sipahsalaria Ibn Yûnus ne dilxweş bûn. Gava Ibn Yûnis bi vê hisiyabû gotibû: "Bi Xwedê ez ê van bêxim xeteran" û çûbû ber dergahê Hemedanê. Ew li wê derê rastî hev hatibûn û Tuxril û Taştekin dest jê qeriyabûn ku hingê Siltan jî ew şikandibûn, gelek tengasî û tadeyî dabû wan, ew kuştibûn û dîl girtibûn. Wan wezîr Ibn Yûnis girtibû ku serê wî (porî wî) kurkirî bû, ew biribûn cem Siltan, wî jî kumekî sor î bi paşîk, bi zengil û pelik danibû serê wî û pê keniyabû.

Ji leşker zêde kes negihabû Bexdayê, hinek jê di çiya de û hinek jî ji tihn û birçîna qir bûbûn. Ev bûyer jî weke ya Xelîfe Musterşîd bû ku xezîneyên Xelîfe û siwar û koleyên wî hatibûn girtin.²⁸⁰ [Piştî vê bûyerê] Xelîfe, Seîd ibn Cedîde kiribû wezîr.

²⁷⁸ Hemedan ku bi maneya dîldar e, navê mezintirîn bajarê Welatê Çîyan e [ku berê ji bo Welatê Kûrdan dihat gotin]. Yaqût, b. n., 5/471

²⁷⁹ Ew Siltan Tuxril ibn Alparslan ibn Tuxril ibn Mihemed ibn Melîkşah ibn Alparslanê Selçûqî bû ku siltanê Selçûqîyan yê dawî bû û di sala pêncsed û notî (590/1193) de nêzikî bajarê Reyê hatibû kuştin. Ibn el-Esir, b. n., 178; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 5

²⁸⁰ Ew bûyer di sala pêncsed û bist û nehan (529/1134) de gava Xelîfe el-Musterşîd ji bo cenga bi Siltan Mesûdê kurê Siltan Mihemedê Selçûqî re derketibû, qewimî ku hingê hinek ji leşkerên Xelîfe û mirekên wî bi dîzi gihabûn Siltan û bi Xelîfe re bêbextî kiribûn. Encama wê bûbû rêkçûna hêzên Xelîfe û dîlgirtina wî û komeke pir ji desthilatdar û birêvebirên wî. Ibn el-Esir, b. n. 9/281

Tê (di vê sala 584/1188'an) de Siltan daket ser Kewkebê,²⁸¹ dît ku hewceyî bi şerekî bi sebir heyê; rabû Sarimudîn Qaymazê Necmî danî ser, Tuxril Camdar jî danî ser Sedefê û Kuciyayê birayê Siltan²⁸² jî şand ser Kerek û Şewbekê. Ev herçar keleşîrîn keleş bûn û riyên wan jî asê bûn, ji ber vê jî gava dît ku vegirtina wan dê dirêj biajo ew rabû zexîreya xam ji ser wan birrî.

Siltan ji ser rabû û di şeşê meha Rebî'elewelê de ket Şamê, lê bihîst ku Freng çûne Cibeylê û êrîşî wê kirine. Çawa ev nûçe ghişte ew bi hêrs derket û ji deverên din jî leşker xwest, lê dema Freng bi vê hisiyan dest ji Cibeylê berdan. Ta hingê nûçe hat ku Emadedîn Zengîyê xwediye Sencarê û leşkerê Mûsilê hatibû û yê Mizaferedîn ibn Zeynedîn jî gihabû Helebê. Ew rabû bi hêla Keleya Kurdan (Hisn el-Ekrah)²⁸³ berbi qeraxê jorîn ve çû, daket ser girekî pêşberî Keleya Kurdan û dora wê pêça. Wî, wextê ku karibe wê têxe hesarê nedît û leşker jî ji her hêlê ve civiyabû, ew rabû bi leşker ve êrîşî ser welatê Trablusê kir.

Dema bû roja îne ya çarê Rebî'elewelê wî telpên²⁸⁴ hêzên leşker rêz kir û bi rêzbenda cenga cepheyî meşiya; pêşî hêla rastê bi serdariya Emadedîn Zengî kişiya, dil/hêza navendê jî di nêvî de bû, hêla çepê jî li dawî ma ku serdarê wê jî Mizaferedîn ibn Zeynedîn bû û giranî (pirtal û tiştên hêja û girîng) jî di nivê leşker de bû.

Vegirtina Entersûsê²⁸⁵

Daketina wî ya ser, roja yekşema şeşê meha Cemadelûlayê bû, ew siwar bû û fermana êrîşên dijwar kir û şer li ser şidand. Hê vegirtina konan temam nebûbû xelk derketin ser sûrê, bi zor ew vegirt û mirov hemî çi tişt û kesên

²⁸¹ Kewkeb keleyeke asê ye ku dikeve ser çiyayê raserî bajarê Teberiyê û herweha navê çiyayekî welatê Harisiyên Kabi ye jî. Yaqût, b. n., 4/561

²⁸² Birayê Siltan yê piçûk ku Sadedîn Gumuş Begê Esedî bû. Ebû Şame, b. n., 4/28

²⁸³ Hisn el-Ekrah/Keleya Kurdan navê keleyeke asê ye û ji hêla rojava ve dikeve ser çiyayê pêşberî Himsê yê ku bi çiyayê Lubnanê ve ye û dikeve navbera Hims û Ba'albekê. Li gorî Yaqûtê Hemawî hinek mîrekên Şamê di demekê de ji bo parastina li pêşberî Frengan ev keleş spartine çekdarên Kurdan, lê dû re dema ku pir zorî gihaye wan û kes nikaribûye here hawara wan, wan jî ew firotiye Frengan û jê derketine. Yaqût, b. n., 2/304; Ebu l-Fida, *Teqwîm*, b. n., r. 257

²⁸⁴ Telb/tulb [relp/tulp] ku ji bo serdarê sed, du sed yan jî heftê siwarî re hatiye bikaranîn, ji zimanê Kurdî ketiye zimanê Erebî. Li gorî İbn İyas ev gotin cara pêşî li Şam û Misrê weha hatiye bikaranîn, lê piştî bûye navê hêzeke leşkerî ku ji 170-200 siwarî pêk dihat. İbn Texreberdî, *el-Nicâm el-Zahire*, 6/10; Meqrîzî, *Silâk*, bg. 1, q 1, r. 248, not 2

²⁸⁵ Entertûs bajarekî ku dikeve ser qeraxê deryaya navîn û ji hêla qeraxê ve devera Şamê ya dawî ye û destpêka deverên Himsê ye. Yaqût, b. n., 1/320

lê hebûn talan kirin. Siltan bi dilekî xweş û bi kêf vegeriya xargehê, lê du bir-
cên keleyê yên asê hebûn ku derb nedigihanê, wî hêzên leşker li ser danîn û
yek ji wan bircan siparte Mizaferedîn ibn Zeynedîn. Wî hêz û qewet dayê
heya ku ew xera kir, dest danî ser tiştên tê de û sûr û dêra wê hedimand. Ew
dêreke mezin bû ku lê heca xwe dikirin, lê birca duyemîn ji ber ku pir asê bû
wî dest jê berda û nexwest pê ve bilebike.

Vegirtina Cebeleyê²⁸⁶

Ew roja îne daket ser û hê hatina leşker temam nebûbû bajar hat vegirtin
ku tê de hinek Misilman jî hebûn û qazîyekî hikim li wan dikir. Keleyê bi
xwe xwe ragirt, çunkî ew asê bû û kesên lê şerekî dijwar dikir heya têgihan ku
nikarin wê biparêzin û rabûn ewleyî xwestin. Wî ewleyî da wan û di 19'ê
Cemadelûlayê de ew danê.

Vegirtina Lazîqîyê²⁸⁷

Ew ji Cebeleyê çû Lazîqîyê û di çardeyê Cemadelûlayê de daket ser ku
bajarekî spehî yî dilbijên î bêsûr bû û bendereke mezin lê hebû. Du keleyên
wê yên asê bi hev ve li ser gîrekî raserî bajêr bûn, ceng û êrîşên dijwar li ser
herdu keleyan dest pê kir û dengê qîreqîr û helahela û tekbîran bilind bû.
Êrîşê her domand ta ku dest danîn ser bajêr û xelkê gelek tişt/mal talan kirin.
Girtina herdu keleyan ma heya roja îne, lê êrîş berdewam bûn û şer jî li kar
bû ta ku ji hêla bakurê keleyê ve neqeb hatin vekirin. Gava neyarên Xwedê
tiştê ku dihat serê wan dît, ewleyî xwest û hêvî kir ku qazîyê Cebelê li ser
rewşa wan biryar bide û daxwaza wan hat pejirandin. Ji xwe rehma Xwedê lê
be, çî gava ewleyî jê dihat xwestin tê de kêmasî nedikir. Biryar hat dan ku ew
bi xwe, mal û zarokên xwe ji bilî mehsûl û alavên çekan serbest bêne berdan;
wan jî erê kir û têra ku li wan siwar bibîn heya bigihên ewlegeha xwe dawar
dane wan.

Vegirtina Sehyûnê²⁸⁸

Ew bi leşkerê xwe ve çû û di roja îna 19'ê Cemadelaxerê de daket ser
Sehyûnê, ji derûdorên wê yên din jî leşker hat, dora wê hat pêçan û şeş men-

²⁸⁶ Cebile keleyeke navdar ya qeraxê Şamê û devera Helebê ye û nêzîkî Lazîqîyê ye. Yaqût, b. n., Yaqût, 122

²⁸⁷ Lazîqîyê bajarekî qeraxê behra navîn e ku dikeve rojavayê Cebeleyê. Yaqût, b. n., 5/6

²⁸⁸ Sehyûn keleyeke asê ye û ji deverên qeraxê deryaya navîn/Şamê ye, lê nagihê ser deryayê. Yaqût, b. n., 3/495

cenîq li ser hatin girêdan. Ew keleyeke asê û dijarwêr bû, xendeqên wê jî newa-line fireh î tirsnaq bûn û sê sûr li dora wê bûn. Ji hêlên cihê ve şer li ser dijarwêr bû û mendenîqa kurê wî Melik Zahir lê da heya ku perçeyekî mezin yê sûrê hedimand. Serê siba îne ji bo birina êrîşê bang li leşker kir, êrîş kir û deng bilind bûn. Hê saetek neçûbû ku Misilman derketin ser sûrê wargeha leşkerî û kesên lê hilkişîyan kelê. Dema wan mirin dît hawar kirin û ewleyî xwestin, wî ewleyî da wan û biryar weha hat girtin ku ji bo azadiya her mênêkî deh, ya her jinekê pênc û ya her zarokêkî jî du dînar bên dayin. Wî keleslîm girt û li wê derê ma heya ku çend keleyên din yê wan doran jî hatin vegirtin.

Vegirtina [Bajarê] Bekasê²⁸⁹

Roja sêşema şeşê Cemadaxerê ew dakete ser Bekasê, mendenîq li ser girêdan û ji bo êrîş û zordanê peya derxistin pêş heya roja nehê meha Cemadaxerê ku Xwedê vegirtina wê bi zor pêk anî û kesên tê de hatin dîlgirtin. Keleyeke wê ya asê bi navê Şexr/Şexer²⁹⁰ hebû ku bi pirekê mirov derbasî cem dibû, ew pir asê bû û tu rîyê wê tunebûn. Ew ji her hêlê ve xistin bin bandora mendenîqan ta ku yê tê de têgihan ku tu alîkarê wan nînin û wî di roja şazdan de ew jî vegirt û di roja hîvdan de kurê xwe Melik Zahir şand ser keleya Sermanîyê, wî şerê wê kir, ew xist tengasiyê û roja îne ew sitand.

Vegirtina (Bajarê) Berzîyê²⁹¹

Siltan hima bixar û cirîd çû ser keleya Berzîyê ku keleyeke asê yî pir xurt bû û li ser keviya çiyayekî bilind diket, hawîrdorê wê bi newalan pêçayî bû û bi pîvan heya jora kumçika wê pênc sed û heftê zîra ' bû.²⁹² Wî leşker xwest, dora wê girt û ji her hêlê ve şer da destpêkirin, bi mendenîqan bi şev û roj li sûrê wê da. Wî [dû re] leşker kir sê beş, ku heryek ji wan beşeke rojê şer dikir da newestî û jî cengê sist nebin. Gava dora Siltan bi xwe hat, siwar bû û li dora wan çû û hat, nav di şerkaran de da ta ku ew ji her hêlê ve hatin dora sûrê û êrîşî ser kirin. Hê saetek di ser re neçûbû mirov hilkişîyan ser sûran û avêtin ser keleyê heya ku wê bi zor vegirtin. Hemî tiştên tê de hat talankirin

²⁸⁹ Bekas keleyeke hêla Helebê ye û li ser keviya çemê Asî ye. Yaqût, b. n., 1/561

²⁹⁰ Şexer keleyeke nêzîkî Bekasê ye û dikeve navbera Antakya û Efamiyê. Yaqût, b. n., 3/399

²⁹¹ Berzîyê keleyeke nêzîkî qeraxê Şamê ye li ser qîlê çiyayekî şahîk e. Yaqût, b. n., 1/456

²⁹² Zîra 'ek li gor pîvanên zîra 'a mîmarî 75 cm ye ku 570 x 75= 427.5 metre dike. Hans Wehr, *Arabic-English Dictionary*, beşa herfa z, r. 309

û hemî kesên tê de jî hatin dîlgirtin; Siltan bi xwediyê keleyê ve ku yekî girs bû û bi malbata xwe ve hivde kes bûn, hat. Siltan qencî bi wan re kir û ew şandin cem xwediyê Antakyayê²⁹³ ku mirovên wî bûn û pê ve girêdayî bûn; bi vê yekê xwest ku wî ber bi xwe ve bikêşe.

Vegirtina Derbsakê²⁹⁴

Ew roja îna heştê Recebê daket ser Derbsakê û bi mendenîq û leşker ve şerekî diwar bi wan re kir û ew xistin tengasiyê ta ku di bin Birca Gêdûkê de neqeb vekirin. Wan ewleyî xwest, wî ew da wan û di roja îne de ew vegirt û da Elemedîn Silêman ibn Cender.

Vegirtina [Bajarê] Bexrasê²⁹⁵

Ew keleyeke asê yî nêzikî Antakyayê bû ku daket ser merca wê û pêşniy-deya leşker jî li aliyê Antakya mabû û şerekî diwar bi wan re kiribû heya ku daxwaza ewleyiyê kiribûn. Di diduyê meha Şabanê de alaya siltaniyê bilind bûbû û xelkê Antakya ji bo aşiyê peyama jê re şandibû û ew ji ber bîzîya leşker û qîlqîlandina pir ya Emadedînê xwediyê Sincarê bi wan re li hev hatibû. Bi xwediyê Antakyayê re aşî pêk anî bi şertê ku dîlên Misilmanan yên li cem xwe hemî berde. Dû re ew rabû çû ku here Şamê lê biraziyê wî Tiqyedîn emer nehişt û ew vexwend da hilkişê keleya Hamayê û sifreyeke xweş jê re amade kir û semaya sofîyan jê re pêşkêş kir. Ew şevê li wê derê raza, Cebele û Laziqîyê dayê û derbasî Ba'albekê bû û jê jî derket çû û bi çend rojên hindik berî hatina remezanê giha Şamê, lê wî rawestina cenga pîroz baş nedidît.

Di destpêka remezanê de ew ji Şamê derket da here Sedefê û di meha remezanê de daket ser bi leşker dora wê pêça û mendenîq li ser girêdan. Qazî Behaedîn ibn Şedad gotiye: "Ez bi şev li Sedefê di xizmeta wî de bûm ku ji bo danîna pênc mendenîqan cih diwar kir û wê şevê got; 'heya em her pênc mendenîqan daneynin em ranazin' û heryek ji wan mendenîqan spartin gelekî. Peyamên wan carê diçûn û dihatin û li ser karên xwe wî agahdar dikirin

²⁹³ Antakya navenda serbajarên gelî û derûdorên Şamê ye û bajarekî xwiyayî û maka wan e û qonaxa şevê jî Helebê dûr e. Yaqût, b. n., 1/316

²⁹⁴ Derbsak keleyek ku tê de çemê Reş derbas dibe û dikeve bakur-rojhilatê Bexrasê û navbera wan 10 ml in. Ebu l-Fida, *Tegwîm*, r. 261

²⁹⁵ Bexras bajarekî ku dikeve qontara çiyayê Lukamê û bi qonaxa sê fersengan nêzî Antakyayê ye. Yaqût, b. n., 1/552

û wî jî ji wan re heya serê sibê tarîf dikir ka dê çawa bikin û em jî di xizmeta wî de bûn. Ji bilî cihê pevgirêdanê, pêkvedanîna mencenîqan qediya û min jî bi hedîseke pêxember ya dirust mizgînî dayê: “Du çav hene ku agir nagihe wan; çavek yê ku ji bo Xwedê pasvanî dike û yek jî yê ku ji tirsê Xwedê digirî. Êrîşê jî bi dorê her didomand heya ku ew di çardê meha Şewalê de bi ewleyî hat girtin.

Vegirtina Kewkebê

Dû re çû qesda Kewkebê kir, daket navsera çiya û leşker kêşayê, dora kele-yê pêça û wê bi temamî xist tengasiyê, ta ku cihekî wisa ji xwe re girt ku tîrên dijmin negihîjin wî û diwarekî herî jî ava kir da pişta wî veşêre. Wî di cehda xwe ya cenga pîroz de, her li ser domand heya ku cihekî neqebkirinê dît. Dema dijminê riswa bi neqebê hisiya û li ser sûrê jî alayek xwiya bû ku nîşan dide ew vegirtiye, rabûn ewleyî xwestin û Siltan jî ew da wan. Wî di nivê Zilqadeyê de ew sitand û destûr da leşker û bi birayê xwe Melik Adil re çû ku here Qudsê da seriyekî lê bixin û birayê xwe jî rêwî bike ku ew dê biçûya Misrê. Ew bi birayê xwe re çû heya Esqelanê, li rewşa wê nihêrî û xatir ji birayê xwe Melik Adil xwest, Kerekê dayê û Esqelanê jê sitand û ber bi Ekayê ve zivirî.

Di meha Şewalê de wezîrê Xelîfe Ibn Yûnis giha Bexdayê ku ji dema şikandinê ve bi Siltan Tuxril re bû. Xelîfe berê ji Begtîmûr/Begtemirê [Tîmûr Beg yan jî Temir Begê] xwediye Xelatê re nivîsibû ku ji Tuxril wî bixwaze û jixwe Qizilê birayê Pehlewan jî hêrs bûbû, [leşker] kom kiribû û çûbû Hemedanê ser Tuxril, ew şikiyabû û çûbû Xelatê ku ibn Yûnis jî pê re bû. Begtîmûr tiştê ku anîbû serê wezîr û leşkerê Xelîfe inkar kiribû û gotibû: “Wan dest pêkir, li ber min rabûn û jixwe yê ku pêşî dest pê bike ew zalimtir e.” Wî jî jê re gotibû: “Nexwe wezîr berde!” Ew nikaribû dijî wî derkeve û rabûbû ew berdabû. Begtîmûr jî jê re hesp, hêstir, kole û xizmetkar şandibûn, lê wî du hêstirên bi kurtan ji xwe re hiştibûn û yên din hemî bi paş ve şandibûn. Ew li hespekî siwar bûbû û xulamê wî jî li yê din û şaşıkeke weke ya sofîyan dabû serê xwe û bi karwanekî re çûbû heya gîhabû Mûsilê. Xwediye Mûsilê ew nas kiribû û heman tiştê ku Begtîmûr jê re kiribû wî jî xwestibû bike, lê wî tişteki jê negirtibû û bi tenê jê keştîyek xwest, wî jî dabû-yê ku ew pê daketibû Bexdayê. Ew hilkişiyabû avahiya xwe û kesek pê nehi-sandibû, lê xelîfe pê hisiyabû û ji wezîr Ibn Cedîde re qotibû na.

Di remezanê de Siltan Melik Nasir Selahedîn, keleya Kerekê vegirt. Îmad el-Katib gotiye: “Me keleya Kerekê sitand ku berê xwediyê wê dixwest here ser Hîcazê û dafikên mişrikên xwe li ser rêya derbasbûnê vedabû, me sala berê kaseya mirinê tahm kiribû, lê di vê salê de me keleya ku xwe pê diparast vegirtibû û bi girtina vê keleyê Beyt ul-Heram ji ewle bûbû.

[Wefata] Meceddin Mueyid ed-Dewle Usame ibn Murşid ibn Munqiz

El-Kenanî di sala çarsed û heştê û heştan de li Şîzirê hat dinê, ew di hunerê edeb, nivîsîn û şî'rê de zîrek bû, hişpir, xweştewdîr û berhemhêja bû.²⁹⁶ Ew ji şî'rên dema cahiliyê bîst hezar malik ji ber bû, ew di dema ku Musterşid bi Sedeqe ibn Dubeys²⁹⁷ re şer dikir çûbû Bexdayê, lê derbasî hêla rojhilat nebûbû. Ew derketibû çûbû Misrê û demekê lê mabû, lê dû re hatibû Hemayê û lê mabû. Îmad el-Katib di Berq eş-Şamî û Xerîdeyê de behsa wî kiriye ku di Berq eş-Şamî de weha gotiye: “Ew yek ji serdarên giranbiha bû û Xwedê temenekî dirêj dabûyê. Ew di nav mêrxasên Şamê û egîdên Îslamê de dihat hejmartin.”

Di el-Xerîdetê de ji gotiye: “Mîr Mieyid ed-Dewle Usame di xurtiya pexşan û honraweyê de weke navê xwe, di riya aştiyê de çûye û ji riyên lomekarîyê averê bûye. Ew di dema Salih ibn Ruzîk²⁹⁸ de bar kiriye çûye Misrê,²⁹⁹ dû re vegeriya Şamê û çûye Hesinkefê/Heskîfê û lê maye ta ku Selahedîn Şamê vegirtiye. Kurê wî 'Edud ed-Dewle Merhef dost û demsazê Selahedîn bû, ji ber vê jî Siltan pirsavavê wî jê kiribû, wî jî gotibû: “Ew li Heskîfê ye.”

²⁹⁶ Meceddin Mueyid ed-Dewle Usame (488-584/1095-1188) ibn Murşid ibn Elî ibn Miqelid ibn Nesr ibn Minqiz el-Kenanîyê Kelbî Ebu l-Muzafer Şîzirî bû ku xwediyê Keleya Şîzirê bû û mezintirin serdarê Minqîziyan bû ku gelek berhemên wî hene: *Ezhar el-Enhar, el-Bedî' fî 'İlm el-Belaxe, et-Tecayir el-Murebehe, Diwana Şî'ran û Kitab el-İ'tibar*. Ebû Şame, b. n., 4/35; Ibn Xelikan b. n., 1/202

²⁹⁷ Ev bûyera Eb ul-Exer Dubeys ibn Seyfudewle Sedeqe ibn Mensûr ibn Dubeys ibn Eli ibn Mezayedê Esedi Nûrudewle di sala pêncsed û bîst û nehan de qewimî ku di dema Xelîfe Musterşid de destkeftiyên wî çûbûn û gelek deverên welatê Îraqê ketibû destê wî. Ew di ber xizmeta Siltan Mesûd de bû û pê re digel Xelîfe çûbû Azerbaycanê ber deriyê Meraxeyê, ku li wê derê piştî dane kuştina Xelîfe Musterşid, Mesûd ew ji hingê (sala 529/) dabû kuştin da kuştina Xelîfe têxe stuyê wî. Ibn Xelikan, b. n., 2/223; Ibn Esîr, b. n., 9/285

²⁹⁸ Ew Melik Salih Farisudîn Eb ul-Xarat Telayî' ibn Ruzîkê Ermeniyê wezirê Xelîfeyê Misrê el-Adid û bavê jina wî bû ku gava waliyê devereke hêla Se'îdê bû, xwediyê Misrê Zafir Îsmail hatibû kuştin; hingê xelkê Qesra wî çûbûn hawara xwe avêtibûn cem Salih. Ew çûbû hawara wan û dema ketibû Qahîreyê qatilên Zafir ji ber reviyabûn. Ew demek piştê bûbû wezirê Faiz û piştî wî ji demekê wezirtiya Adid kiribû ta ku Şawer ew ji ser kar bi zor daxistibû. Ew di sala pêncsed û pêncî û şeşan (556/1160) de hatibû kuştin. Ibn Kesîr, b. n., 12/192; Ibn Xelikan, b. n., 2/432

²⁹⁹ Ya rastî li gori Ibn Xelikan ew di dema Salih de ji Misrê reviyabû ne ku çûbû wê derê, çunkî çawa tê gotin, dema ku Zafirê xwediyê Misrê ji hêla Ebas û kurê wî ve hatibû kuştin, hingê Usame ji bi wan re bû û dema Salih çûbû hawara xelkê Qesra Zafir ji ew (Usame) bi wan re ji ber Salih ibn Ruzîk reviyabû. Ibn Xelikan, b. n., 2/432

Siltan rabûbû ew xwestibû Şamê û ew li cem mabû. Ew heştê salî bû, piştî ew çûbû Hemayê û 96 salî li wê derê miribû. Dîwaneke wî ya şî'rê ya navdar heye ku hertim Salehedîn ew dixwend û mitale dikir.

Îmad gotiye ji şî'rê wî xweştir tunebûn:

Ey dozdarê sebrê ji dostên xwe ji xwe re
ku dema yada wan xwiya bike derew dertîne

Dilê te li erdê Şamê afiriye û tu li Misra
çikandî dema rojhilatê wî dixwazî

Ma te hevaltiya taştîya sibê pê re nîyet kiriye
Û dema ku cih ji bibijêre ma tu hevaltiya wî bikî?

Te ew li darê xerîbiyê tenha xemgîn kiriye
Te ew hejmartiye ku tu wî digirînî û li ser digirînî

Heyhat ku dem di nav we de riziya
Tu xwe ji xwestina tiştê fewitî pak bidêre

Dîsa jê li ser kela Deresê:

Hevalekî ku suhbeta wî ne umîda demê ye
Ji bo fêdeyê min zorî dikêşe û tekoşîn dide
Ez ji dema hevaltiya te rastî wî nehatime û ji dema
ku çavê min lê nihêrtiye em edebî cuda bûne

Dîsa jê:

Gotin: Çel kesan ew ji evînê asteng kiriye
Û birayê porspî şerma yê lirêrastkirî ye

Çiqas germ e ku di şeva ciwanî de
Sibeya pîriyê riya rastirîn nîşan dide

Li ser yê zindanê jî gotiye:

Te hebis kirin û li teyrê ku dixwîne ji bo
Çêtirîn û bêhempayîya wî zordarî kirine

Te ditirsînin digel ku tu refaha hebsa wan î
Çawa ku şûr jî di kalan de ditirsînin

Ne ku hebs xanîyê kêmxistinê ye ji yê
Payeberz re lê ew ji serekan re weke bend e

Li ser Nûredîn Zengî jî gotiye:

Siltanê me zahid e ku xelk jê re dişide
Û hemî li ser xêrûbêriyê dikudînin

Rojên wî weke meha rojîyê paqijîn ji
Gunehan in ku tê de birçîbûn û tîbûn hene

Wî got ku kurê wî Merhef jî li Qahîreyê ji me re xwendiyê:

Dem jî hertim sozê mirinê dide min
Û bi hevdiîna te sozên wê hêvî dide min

Dema em rastî hev hatin em ji hev qetiyar
Xwezî em bi halê xwe yê ku me nediva bimana

Dîsa jê ku pesnê Selahedîn dida, ew ya Mecd ed-Dewle Usame ye:

Ey melikê Îslamê tu her di qencyê de bî
Nîşan wê du şadî alîkarî û serkeftinî

Tu neyaran jî bi cil dikî, koleyên wan paqij dikî
Û alîkarê te herduyên tûj şûr û qeder in

Te rojên ciwaniyê ji demê re amade kir
Lê herdu mihreman canî û pîrîyê ew tarî kir

Barana kêmik ya Misilmanan xweş û qenc hat
Ku qencî û dewlemendî ji ewrên wê ne

Te di demê de xuyê dadmendiya girtiye
Ku dirustan şerîet û şerefê biryar pê daye

Bi serkeftina ser xaçîyan eseyî bike ku ew
Dê du helakdêr xedir û dilxweşî wan bibin helakê

Pesnê wan dîtina pêşeroja milkê wan e
Ku hingê jî du endîşe: tirs û guman têne wan

Rev ne xelaskarê wan e û xelefê wan
Ji bizda wî du pêgihayî xela û dawbir têne wan

Heye ku tu sibê bi egîdiya wî wan bibexşî
Leşkerê wî du muxbir dewlemendî û berhem

Wî bi qencyên xwe biryar li yên bihurî da
Hibirbazan kitêb û sîyerê jê xatir nexwest

Dadmendî pê ye û ewleyiya birûska bayê sar
ku dû nêçîrgir gur û piling ew nehêlan

Hebûna kefê ku gava av vedixwe xerq dibe
Di du pêlên wê yên rabûyî de derya û baran

Qencyên ku kom bûne tê de hevkarî heye
Di qenciya wê de du qenctirîn xeber û xêr hene

Tu Misilman bibe û jê re bijî û koleyê wê be
Heya ku çerx û agir, roj û heyv bigerin

Di warê xatirxwestinê de gotiye:

Ey çavê ku di heyamê xatiran de te dilepikîne
Girîn ji spartina dawî û nêrînê re ne

Tu para xwe ji wan di navbera wan de bigire
Piştî wan cehda stêrên çavan û seherê bike

Min got çêtirîn ji vê dubeytiyê:

Ji çavên min stêr carekê li ser hev herikîn
Gotin: Tu digirî lê fêda girînê nîne

Bihêle çavên te rihetî û xweşî bide me
Çê û kê ye ku wî bi stêran dilepikîne

Gava ew ji Misrê derket hingê Salih ibn Rizîk ku pir jê hez dikir, bi çûna
wî xemgîn bû û jê re nivîsî ku vegere Misrê, lê ew neçû û jê re nivîsî, hêvî kir
ku malbata wî bişîne Şamê:

Qey Cîzeyî Dil û Fustat xaneyî wan e
Xanî zehmetî dernaxe lê evîn tadeyî dide

Ez bêdil ji we cuda bûm, ew min dike agahdêr
Ku nîne ji bo min ne tu cihgirê we û ne jî şûngêr

Ger bi cîhanê cih bihata dagirtin ez ê winda bûma
Ma gelo sedef cihê gewherê giranbiha digire?

Ez ji tiştê ku dem pêk tîne re na nakim
Her peyam armanca razîkirina wan e

Ez li ser tu karê ku xwestina wî fewitiye ax nakim
Lê axîna min ji bo cudahiya kesê ku ez jê veqetiya me

Salih ibn Rizîk jî ev bersiv jê re nivîsîbû:

Adaba te ya xirandinê mîna davê bêtarîf e
Ku di her guhî de ji rindiya wî kenar xwiyabû

Dema hat cem me dibêje; min ew neşandiye
Ev kitêbek e hat yan jî bexçeyekî bi hogirî ye

Gava em te bibîr tînin Mecdêdîn rohnîyeke ku
hezkirin û xemgînî jê tê kişandin, li me vedigerîne

Tu bi hêviyên eseyî ber bi me ve were
Û rondikên wan kanikên ku diherikin, rawestîne

Bes e dûrî û xerîbî û zû bersiv bide me
Tu cihgirê ku şûna te bigire nîne û ne jî tu peyrew

Sala Pêncsed û Heştê û Pêncan (585/1189)

Tê (di vê sala 585/1189'an) de Celaledîn ibn Yûnisê ku Tuxril ew şikan-dibû, li wezîrtiyê hat vegerandin û Ibn Cedîde jê hat avêtin. Cihgirên Xelîfe jî kela Tikritê ku ev demek bû leşker ew xistibû hesarê, teslîm girt. Ji xwe xwediyê wê Mîr Fexredîn Îsa ibn Mewdûd³⁰⁰ miribû û birayê wî Er'êş ketibû cihê wî, lê birayên wî ew kuştibûn. Sedemê kuştina wî jî ew bû ku wî zaroke-ke dengbêj xwestibû, lê birayên wî jî ev yek weke derketina ji sînor û kêmxis-tina xwe dît, herweke ku Er'êş jî xwe dabû hêla Xelîfe û ji bo vê jî wan ew bi kuştina Fexredîn Îsa tawanbar kir, ew û dengbêjê tev kuştin û birayê xwe Harûn ibn Mewdûd danî cihê wî. Paşgotinên xerab ji wan derketin û Xelîfe jî rabû leşker amade kir û şand ser wan. Xelkê bajêr ji talankirin û axmekirinê tirsîya û zaroyên Mewdûd jî zanîbûn ku hêz û qeweta wan ji şerê Xelîfe re tune û rabûn qazîyê Tikritê Tacedîn Yehya rêkirin Bexdayê. Li ser rewşa wan biryar hat dan û ji wan re ku gelek bûn, li Bexdayê taxek hat veqetandin.

Tê (di vê sala 585/1189'an) de wî [Siltan Selahedîn] Behaedîn Qereqûş kir waliyê Ekayê û ferman dayê ku digel Hisamedîn Bişare sûrê ava bikin û di meha Seferê de Siltan çû Şamê.

Tê (di vê sala 585/1189'an) de Siltan Bedredîn Mewdûdê birayê Melik Adil yê jî dê li Şamê kir desthilatdar û ewlakariya wê sipartê.

Di meha Rebî'elewelê de Siltan ji Şamê derket, çû Şeqîfernûnê³⁰¹ û li Merca Filûsê³⁰² daket, dû re jî çû Banyasê³⁰³ û jê jî çû Merc'iyûnê.³⁰⁴ Xwediyê

³⁰⁰ Ew Fexredîn Ebû Mensûr Îsa ibn Mewdûd ibn Elî ibn Ebd el-Melik ibn Şu'eybê desthilatdarê Tikritê bû ku ji Tirkên Şamê bû û birayên wî di sala pêncsed û heştê û pêncan (584/1188) de ew li keleya Tikritê kuştibû. Ibn Xelikan, b. n., 3/437

³⁰¹ Şeqîfernûn keleyeke pir asê ye li çiyayî nêzikî Banyasê ku bi ser Şamê ve ye û di navbera wê û qeraxê de dimîne. Yaqût, b. n., 3/404

³⁰² Merc Filûs cihekî ku dikeve navbera Şeqîfernûn û Dimeşqê û qonaxa rojekê jê dûr e. Ibn Şedad, b. n., r. 111

³⁰³ Banyas bajarokekî piçûk e, nêzikî Dimeşqê ku li başûr-rojavayê wê li qontara çiyayê Berfê [Golana/ Colana niha] dikeve. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 249

³⁰⁴ Merc'iyûn deverêk e ku dikeve qeraxê erdê Şamê. Yaqût, b. n., 5/119

Şeqîqê yek ji şarezatîrînê Frengan bû ku haya wî ji kitêbên Misilmanan hebû û tarîx û siyera wan xwendibû, em hew pê hisyan ku wa ye li ber derê çadira Siltan e.³⁰⁵ Seyda di destê wî de bû, Siltan qencî pê kir û qedrê wî girt; wî ji Siltan xwest ku sê mehan wext bidê da ew karibe mal û malbata xwe veguhêze Sûrê. Ew herdem dadiket cem Siltan û pê re xwarin dixwar, gava mehên wî qediyar û spartina keleyê jê hat xwestin, hingê got: “Xelkê kelê li ber min serî hildaye.” lê wî [Siltan] ew girt û şande Şamê.

Di meha Rebî’elewelê de nûçeya teslîmbûna Şewbekê giha Siltan ku ev salek bû hêzeke zahf danîbû ser dorpêçana wê û gava zadê wan xelas bûbû ew jî teslîm bûbûn.

Tê (di vê sala 585/1189’an) de li ser Sûrê bûyerek qewimî û ew xazîyên ku ji rojhilatê ve hatibûn, tê de hatin kuştin; sedem jî ew bû ku Freng li Sûrê kom bûbûn û dema bû 17’yê Cemadelûlayê nûçe giha Siltan ku Frengan pira navbera Seyda û Sûrê birrîye. Siltan -rehma Xwedê lê be- siwar bû, çawîş jî banga şer kir, leşker jî siwar bû û çûn gihan bûyerê, lê ew veqetiyabûn. Ji ber ku komek Freng jî pirê derbas bûbûn û pêşnijdeya Îslamê êrîşî wan kiribû û cengeke dijwar bi wan re kiribû, ku gelek kes ji wan kuştibûn û Xwedê serkeftin dabû Misilmanan, lê ji Misilmanan jî ji bilî xulamê Siltan yê bi navê Eybekê kerr kes nehatibû kuştin, ku Siltan jî ji ber mêrxasiya wî gelekî pê xemgîn bûbû.

Siltan heya bîst û nehê Cemadelûlayê, di konê ku nijdeyeke siwaran ew nêzikî bûyerê vedabû de ma û carê siwar dibû diçû hafa gel. Gelek mêrxas û xazîyên ku ji rojhilat gihabûnê û kesên normal pê re bûn ku şandina wan pir dixwest lê ew nediçûn. Dû re peyayan êrîşî pirê kir û ketin nav neyarî û hinek ji wan derbas bûn û cengeke mezin di navbera wan de derket. Gelek kes ji Frengan li wê derê kom bûbûn ku haya Misilmanan jê tunebû û wan bi carekê êrîş kir, lê Siltan ji wan dûr bû û leşker jî pê re nemabû û çendekên ku mabûn jî şandibû pey wan da wan vegeirîne, wan nihêrî ku rewş zêde xerab bûye, Freng pirtir bûne, bi ser ketine û pirên wan kuştine. Xazî ibn Mesûd ibn Besar jî ku xortekî spehî bû hatibû kuştin û Frengan serên kuştiyan ji bo nîşandanê şandibûn giravan û gotibûn: “Ka serdarên we? Evên han serê mezinên Misilmanan in.”

³⁰⁵ Çawa ku dixwiyê nivîskarê me ev der ji Ibn Şedad veguhastiye, çûnkî ihtimala ku ew bi xwe hingê bi Siltan re be pir qels e. Bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 111

Di dozdeyê Recebê de Freng daketin ser Ekayê, ew ji Sûrê di riya qeraxê Naqûr³⁰⁶ û Îskenderûnê³⁰⁷ de çûbûn. Siltan jî di bejê de çû pêşiya wan, lê ew jê derbas bûbûn û ji deryayê heya deryayê dora wê pêçabûn. Siltan jî daket Tilkêsanê³⁰⁸ û ji mezinên Îslamê re agahdarî şand û ji wan alîkarî xwest. Pêşî xwediyê Hemayê Melik Mizafer Tiqyedîn gihayê, dû re jî Mizaferedîn ibn Zeynedîn bi leşkerê rojhilat ve û dû re jî leşkerê Misrê gihîşt cem wî. Di destpêka Şabanê de çûn, zor dane wan, wan xwe li cihekî da hev ta ku hêleke sûra Ekayê vala ma û Misilman bi meriv û zexîre ve ketin wê. Siltan jî ket bajêr û derket ser sûrê ku xelkekî pir lê hebû, wî mîr Hisamedîn Eb ul-Hicayê Semîn (qelew) yê Ezkeşî digel kesên pê re û pismamên wî ku ji hezar û pêncsed siwarî zêdetir bûn kişand wê derê û ew bi mêr, bi şerkar, çek û alav, zexîre, hejmar û gencîne dagirt û Eb ul-Hicayê Qelew ji li wê derê kir cihgirê siltanîyê, sipahsalar û berpirsiyarê hemî karûbarên wê û komek kolemen û hinek Tirk jî lê hiştin.

Vêca dema bû yazdeyê Şabanê, Freng bi siwar û peyayên xwe ve derketin û Tiqyedînê xwediyê Hemayê jî li hêla rastê Siltan bû ku ji ber wan hino hino hildikişiya jor. Leşkerê Frengan jî kişiyar serê girikan û hêdî hêdî bêyî ku ji nav peyadeyên xwe derkevin meşiyar û peyadeyên wan jî li dora wan weke sûra avakirî bûn. Ew li pey hev hin bi hin kişiyar heya ku nêzikî konên hêzên pêşnijdeyan bûn. Gava Misilmanan hatina neyar ya ber bi wan ve dît bangî hev kirin, qêrîn û nav di xwe dan ku Siltan jî li leşkerê Îslamê kir qêrîn û got: "Ey Îslam!" Hingê hemî pêkve bi yek carê siwar bûn û mîna yek kes û yek dest êrîş kirin, dijamin bi têkçûneke ewqas dijwar berepaş vekîşiya ku birîndar û kuştîyên wan li hev terpilîn û li hev ketin. Ew çend rojan ji cengê vekîşiyar. Riya çûna Ekayê vekirîbû, lê Siltan li bendê bû ku ew dê dîsan derkevin û baştir dît ku çembera dora wan berfiretir bikin. Ji ber vê jî wî alav û barên giran veguhest ser Til'eyadîyê³⁰⁹ û di wê gavê de jî Mîr Hisamedîn Tûmanê ku yek ji mêrxasên Misilmanan bû, mir.

Di roja şemiyê de di navbera neyar û xelkê bajêr de cengeke mezin derket û komeke mezin ji herdu hêlan hat kuştin. Şerê navbera herdu beran dirêj bû û tu roja ku bê birîndarî û bê kuştî derbas be tunebû. Dû re ew fêrî hevûdu

³⁰⁶ Naqûr li Lubnanê gundekî ber Qeraxê ye ku dikeve ser sinorê navbera Lubnan û Filistinê. İmad el-Karib, *el-Berq es-Şamî*, r. 176, not 3

³⁰⁷ Îskenderûn bajarekî ser Deryaya Navîn e ku niha bi Antakyayê/Xatayê ve girêdayî ye û di navbera wê û Edenê de dimîne.

³⁰⁸ Tilkîsan cihekî merca Ekayê ye û dikeve qeraxên Şamê. Yaqût, b. n., 2/50

³⁰⁹ Til'eyadiye girekî raserî Ekayê ye. Ibn Şedad, b. n., r. 125

bûn ku herdu alî jî carina bi hev re diaxivîn û dest ji şer berdidan. Carina weha dibû ku ji ber dirêjîya pêkvemanê yekî yan jî hinekan ji wan sitran digotin û yekî yan jî hinekan ji yên din li ber direqisîn û dû re dîsa li şer vedi-geriyan.

Balkêşîyeke kêmpêyda di vê bûyerê de

Ji ber ku mirovên herdu beran jî ji cengê bîz bûbûn, rabûn wan got: “Ma heya kengê dê mezin şer bikin û zarok jê bêpar bin? Em dixwazin zarokek ji me û yek jî ji we ji bo şer bîn derxistin.” Du zarok ji yên bajêr derketin çûne şerê du zarokên Frengan û di navbera herdu sebiyan de şer diwar bû ta ku yek ji zarokê Misilmanan zora yê kafiran bir, pê girt ew avête erdê û ew dîl girt. Wî xwest ku bibe lê hinek Freng ew bi du dînarên jê kirîn û gotin: “Ev bi rastî dîlê te ye.” Wî du dînarên xwe sitand û ew berda ku ew yeka han di cengê de kêmpêyda dibe.

Keştîyeke ku hesp tê de bûn giha Frengan, lê hespek jê reviya, kete derya- yê û sobeyî kir, ew jî li dorê bûn da wî bigirin, lê ew çû heya bendera Misilmanan.

Rêzbûna mezin ya ser Ekayê

Dema bû roja çarşema bîst û yekê Şabanê leşkerê Frengan bi libteke wisa tev geriya ku ne mîna adetê siwar, peya, piçûk û mezinên wan yên hercar bû û li dervayê çadîrên xwe, li hêla rast û çepê û di navendê de bûne rêz û sef girtine. Li navendê qral dima û li ber destê wî jî Încîla barkirî hebû ku bi kincekî etles pêçayî û nixumandî bû. Çar kesan bi herçar aliyên wê digirtin û li ber qral dimeşîyan; wan serên giran girtibûn û herdu hêlên wan yên rastê digihan çem û hêla çepê jî digiha deryayê.

Siltan jî siwar bû, telbên leşker li hev rast kir ku her telbekê li ber çadira wê danîbû, çunkî wî -rehma Xwedê lê be- ketina wan ya çadîrê jî li gorî tertîba cengê li hêla rast, çep û navendê rêzkiribû da ku dema êriş çêbibe pêwîs- tiya bi rêzkirineke nû tunebe. Siltan bi xwe di navendê de bû û li rastê naven- dê jî kurê wî Melik Efdel dima dû re kurê wî Melik Zahir, dû re leşkerê Mûsilê dihat ku serdarê wan jî Zehîredîn Belengerî³¹⁰ bû û di pey de jî leşkerê

³¹⁰ Ev nav û paşnav li cem Ibn Şedad “Zehîredîn ibn Belenkerî” ye lê di *Muferecê û Rewdeteynê* de ji mîna ve derê “Belengerî” ye, bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 128; Ibn Wasil, b. n., 2/295; Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 4/52.

Diyarbekir/Diyarê Bekir bû ku serdarê wan jî Qutbedînê kurê [Nûredînê] xwediyê Hisnê (Hesenkeyfê) bû. Piştî Hisamedînê kurê Lacînê xwediyê Nablusê bû, dû re jî Qaymazê Necmî bû û gelek hêzên xurt jî li hêla rastê hebûn û li paşîya wê jî Melik Mizafer Tiqyedîn bû.

Herçî li destpêkên hêla çepê ji aliyê navendê ve Seyfedîn Meştûb, Mîr Micela,³¹¹ koma Mihranî û Hekarîyan,³¹² Micahîdedîn Yerenqêşê³¹³ pêşengê leşkerê Sencarê û komek kolemen bûn, dû re jî Koleyên Esediyên³¹⁴ ku derbûmesel bi wan dihat dayin yêna mîna Seyfedîn Yazgîç/Yazgûç û Ruslan Buxa û yêna din dihatin.

Serê hêla çepê Mizaferedîn ibn Zeynedîn bû, digel siwar û peyayên xwe û li pêşîya navendê Feqeh Îsa bû û siltan jî li ser telpan digeriya û wan han dida ser cengê. Freng her bi pêş ve dikişîyan û Misilmanan jî didomand ta ku çar saet ji rojê çûn û hingê çepê dijmin ber bi rastê Misilmanan ve liviya û pêşengê hêja Melik Mizafer ji wan re derket û ew pir li hev qelibîn û ketin nav hev. Ew li ser pêşeng Melik Mizafer kom bûn, ew hinekî vekîşîya da dijmin ji hevalên xwe dûr bibin û ew ji li wan vegerin. Gava Siltan dît ku vekîşîya, texmîn kir ku ew qels bûne û rabû çend telpên ji navendê şand hawara wî da hêla wî xurt bibe û pê re jî hêzên hêla çepê dijmin ji ser wan zivirîn û çûn li ser girekî raserî deryayê kom bûn.

Gava ewên pêşberî navendê dît ku navend qels bûye dilê wan bijîya wê û ber bi rastê navendê ve lebitîn û pêkve bi yek carî û yekdestî bi peya û siwarên xwe ve dirêjî wan kirin. Êrîşa wan ket ser hêza Diyarbekiriyên ku ji cengê bêhay bûn û ew pîs şikiyan. Navend û hêla rastê tev şikiya û neyar da pey têkçûyan heya 'Eyadîyê, ew li dor gir fitilîn, ketin çadîran û giranî, mal û bazar talan kirin û derbasî xargeha Siltan bûn. Wan taştardê³¹⁵ wî, Îsmail Mekbes³¹⁶

³¹¹ Ew Mîr Micela ibn Merwanê Mihranî bû ku beşdarî gelek cengên giran bûbû û mîrxasekî bi serê xwe bû. Îmad el-Katib, *El-feth el-Qisî*, r. 191. Ibn Wasil, b. n., 2/299; Ebû Şame, b. n., 4/54; ibn el-Esir b. n., 10/187.

³¹² Mebest jê hêzên herdu hozên Kurd yêna naskirî Mihranî û Hekarî ne ku di r. 88 û 89'an de bihûrin.

³¹³ Ew Micahîdedîn Yerenqêş ibn Tûman ibn Xazîyê koleyê Emadedînê II'em ê kurê Qutbedîn Mewdûdê mezinê Sincarê bû ku di sala pênsê û nor û çaran (594/1197) de miribû û herweha bûbû atabegê kurê wî Qutbedîn Mihemed ibn Zengî ji. Eb ul-Fida' *el-Muxteser fi Exbar el-Beyr*, 2/181-182; Musa Mistefa Hesneyanî, *Sincar*, Spîrez, Dihok, 2005, r. 115-116

³¹⁴ Mebest ji Kolenên Esedî, çekdarên ku girêdayê hêza Esededîn Şerkohê apê Selahedîn bûn.

³¹⁵ Taşrdar serkarê Taştxaneya ku cihê şuştina dest û cawân e. Tê de kincên Siltan, rûnişte/palkursî, baliv û şalikên wî yêna nimêjê dihatin şuştin. Qelqêşendî, *Subh ul-E'sa*, 4, 10-11

³¹⁶ Ew miteswîf Îsmailê Urmewiyê Mekbes bû. Ebû Şame, b. n., 4/58

û ibn Rewahe³¹⁷ kuştin, lê heçî hêla çepê bû ew ji bo van tirsên weha mezin bi tebat bû. Ew [Freng] li ser Mizaferedîn ibn Zeynedîn kom bûn û bû mîna ku tê gotin:

Wî di delavên şêlû de nigê xwe bi cih kir
Û jê re got di korta bînpê te de heşere hene

Serdarên Esedî, yên Mihranî û Seyfedîn Meştûb li ber xwe dan, xwe ragirtin û çûn li cem Mizaferedîn ibn Zeynedîn civiyan ku çavê her yek ji wan lê bû û di xeterên weha de pê bawer bûn. Wî xwe dirêjî neyarî dikir û hercarê bi derbên rîman û bi devê şûran derbeke ku komên wan ji hev belav dikir, li wan dixist.

Siltan bi xwe, xwe dabû binê girekî û li dora wî ji pênc kesan pê ve tu kes nemabû, serê leşkerê şikiyayî gîhabû [cihê] eqhewanan/beybûnan û hinek ji wan jî gîhabûn Şamê. Frengan jî dabû pey wan heya ku ew hilkişiyabûn çiya hê ji dû wan vegeyriyabûn. Vêca dema wan Mizaferedîn ibn Zeynedîn dît ji wan kirê ku ew dekek e ji bo wan û vegeyriyan da herin bigihîjin leşkerê xwe û şûr jî di nav wan de bû.

Siltan jî zivirî ku hingê gelek kes ji egîdên Misilmanan li cem kom bûbûn û wî jî reva Frengan ya berepaş dît û hêla çepê jî li pey wan bû, hingê Siltan li kesên li cem xwe kire qêrîn. Ew jî çûn alîkariya Mizaferedîn û hêza milê çepê û hêzeke pir ji wan avêtin erdê ku di cenga wê rojê de kedekteke pir û xebateke hêja ya Seyfedîn Meştûb û kolemenên Esedî hebû. Dilê wan pir bijiya Frengan û xelk li pey wan pir bû ta ku gihîştin hevalbendên xwe yên têkçûyî, lê Misilman jî bi hêzeke zahf her li pey wan bûn, ew zêdetir reviya û têkçûn; hêza çepê jî li pey wan derb û lêdanên xwe domandin.

Melik Mizafer bi koma xwe ve zivirî hêla rastê û alîkarî da peyayan û xelk ji her hêlê ve vegeyriya û meriv ketin nav kuştin, avêtin, lêdan û birînan ta ku leşkerê şikestî zivirî û Misilmanan êrîşî ser neyarên di çadîran de kir, lê ji wan hinek telpên ku xwe rehet kiribûn derketin, wan ev kar tirsnaq dît û rabûn Misilman ji pey wan vegevandin.

³¹⁷ Ew Ebû Elî Hiseyn (515-585/1121-1189) ibn Ebdullah ibn Rewaheyê şerîetnasê şair bû ku di sala pêncsed û pazdeyan (515/1121) de li Hemayê bûbû û lê mezin bûbû, demekê çûbû li Şamê mabû û dû re çûbû Mîsrê û dema vegera jê ji hêla Frengan ve hatibû dîlgirtin, lê dû re hatibû berdan ta ku di vî cengê de hatibû kuştin. Ebû Şame, b. n., 4/85, not 1; Ibn el-Esir, b. n., 10/178

Xelk pir westiyabûn ku piştî nimêja esrê leşker jî vegeriyan û di nav koma kuştîyan de xewr bûn û bi vê yekê ew dilxweş û şad bûn.³¹⁸

Siltan vegeriya xargeha xwe, ew jî di xizmeta wî de rûniştin û hev hejmartin ka ji koleyan yê kêm kîjan in ku digel yê nenas ve hemî 150 kes bûn,³¹⁹ lê ji yê ku dihatin nasîn jî Mîr Ezedîn Micela el-Hekarî³²⁰ bû ku Siltan nanê (mîrîtiya) wî da kurê wî Ezedîn. Herweha Zehîredînê³²¹ birayê Feqeh Îsa jî kêm bû ku min dît Feqeh Îsa rûniştibû dikeniya û xelkê jî serxweşî tê dida, lê heçî ê ... jî kuştîyên wan heft hezar bûn.³²²

Dema Siltan vegeriya konan û dît ku têkbirinê çî bi serê merivan aniye û koleyan malên wan talan kiriye,³²³ rabû bi lez name ji derûdorên re nivîsand da ji leşkerê Îslamê yê têkçûyî û yê belavbûyî ku gelek bûn, vegerin cihên xwe, çûnkî bi tenê yê ku ji erzê xwe ditirsiyan vegeriya bûn, lê yê din bi riya xwe de çûbûn.

Piştî xelasbûna ji vê bûyerê Siltan ji tîrsa ku bihna kuştîyan ziyar bide leşker rabû çû Xerûbeyê³²⁴ û jê re konek hat vedan û wî jî ferman da leşker ku ew jî li cihê kon lê vedaye bimînin. Wî serdar û şewirmendên xwe vexwend cem xwe û dû re ji wan xwest ku lê guhdarî bikin û got: "Hemd ji Xwedê re û selat li Resûlê wî be! Divê hûn bizanibin ku ev dijminê me û neyarê Xwedê hatine li vî welatê me daketine, lê bêguman nişanên serkeftina dijî wan diyar bûne. Bêşik çendî ku ew komeke hindik mane jî dîsa divê qelandina wan girîng bê dîtin, bi Xwedê êdî ev yek li ser me pêwîst bûye.

³¹⁸ Leşkerê Misilmanan di nav koma kuştîyên neyar de nixro bû ku xwîna wan gîhabû heya çadîrên Misilmanan û kêfxweş û dilşad vegeriya bûn; bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 130.

³¹⁹ Li gor Ibn Şedad weha ye: Siltan şad û dilxweş vegeriya çadîra xwe û ew jî rûniştin û hesab kirin ka kîjan xulam wînda ne; bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 131.

³²⁰ Çendî ku di tekstê de Ezedîn Micela Hekarî jî hatiye, lê li gorî çavkaniyên din û weke ku li pêş ji derbas bû ew Mîr Micela ibn Merwanê Mihranî ye ku hoza Mihranî jî mîna ya Hekarî yek ji hozên hêla Hekariya ye. Îmad el-Katib, *El-fejh el-Qisî*, r. 191. Ibn Wasil, b. n., 2/299; Ibn Şedad, *Sîret*, r. 128; Ibn el-Esir, b. n., 10/187.

³²¹ Zehîredînê birayê Feqeh Îsayê Hekarî bû ku bûbû waliyê Qudsê û mîrxasî, zanîn û dîndariyê li cem xwe civan-dibû. Ew ji ser hespê xwe ketibû ku çend merivên wî jî ji bo xelaskirina wî hatibûn kuştin. Ebû Şame, b. n., 4/54; Ibn Esir, b. n., 10/187.

³²² Ji bilî vanên han Îmad el-Katib Hacib Xelîlê Hekarî jî lê kesên şehîd zêde kiriye. Ebû Şame, b. n., 4/54; Ibn el-Esir, b. n., 10/187.

³²³ Ji bo vê bûyerê bnr. Îsfahanî b. n., r. 193-198; Ibn el-Esir, b. n., 10/185-188; Ebû Şame, b. n., 4/51-60; Ibn Wasil, b. n., 2/294-303.

³²⁴ Xerûbe keleyeke li qeraxê Şamê ye ku dikeve raserî Ekayê. Yaqût, b. n., 2/415

Ji xwe hûn jî dizanin ku leşkerê me ev e û ji bilî Melik Adil tu hawareke me ya din nemaye û ev neyar ger bimîne û mana wî dirêj bibe, heya ku riya deryayê vebe dê jê re hawar were. Ji ber vê jî nêrîna min ew e ku em zû şerê wan bikin, lê heryek ji we jî dîtîna û ramana we çi be bibêjin.” Ramanên cuda di navbera wan de çûn û hatin ta ku fikra wan li ser wê li hev hat ku leşker vekişe Xerûbeyê, demekê li wê derê raweste ta ku ji hilgirtina çekan xwe rehet bike, çûnkî ev pêncî roj bûn leşker di bin çekan de û li ser piştê hespan bû û hesp ji ji geman bîz bûbûn. Îcar piştî xweretkirinê ew dê bi xwe ve bihatina û ta hingê dê Melik Adil jî bigihîştê wê derê û beşdarî şewra wan bibûya. Siltan bi ya wan kir, lê ew bê dilê xwe ji wê derê rabû çû.

Tê (di vê sal 585/1189'an) de şerîetmedar Mîr Ziyaedîn Îsayê Hekarî ji ber êşa bihîçikî wêfat kir ku digel êşa navçûnê ew hê diwartir dibû. Ew yekî camêr, mêrxas, qencîxwaz û pir dilsoz bû û herdem bi karûbarên xelkê ve radibû. Wî di nehê Zilqadeyê de rehmet kir ku ji bo veşartinê birin Qudsê û li piştê wê hat veşartin. Siltan û xelk pir li ser xemgîn bûn.

[Wefata] Mîr Ezedîn Mûsik ibn Çeko el-Hezbani

Ew kurê xalê Selahedîn bû û Quran bi herheft neqlan³²⁵ jiber kiribû û li hedîsê guhdarî dikir. Wî ji merivan hez dikir, pêwîstiyên wan dianî cih û qencî bi wan re dikir. Ew di hemî xezayên Siltan de pê re bû û di yekê de jî jê nemabû ku Siltan jî rûmeta wî digirt, qedrekî bilind didayê û tu serdarên mezin raserî wî rûnediniştand. Ew yekî qenc î camêr bû ku li merca Ekayê bi nexweşiyê giran ketibû û siltan jî lê ferman kiribû ku here li Şamê xwe nîşanî doktoran bide, ew gihabû Şamê û lê rehmet kiribû û li Qasyûnê hati-bû veşartin.

Kêmpedayeke xweş

Yek ji kêmpedayên vê cengê jî ew bû ku koleyekî Siltan bi navê Serasenqer hebû ku pir mêrxas bû, gelek Freng kuştibûn, ew riswa kiribûn û ahd û emana wan biribû. Ew ji bo wî li hev civiyan û li ber kemîn danîn,

³²⁵ Mebest jê awayên xwendina Quranê bi heft neqil û awayên sereke ne ku bûne bingeha awayên xwendina Quranê. Ew pêşî heft bûn lê dû re hinekî din ji li wan hatin zêdekirin ku hemî pêk ve dibin deh: 1. Nafi', 2. Ibn Kesir, 3. Ebû 'Amir el-E'la, 4. Ibn 'Amir, 5. Ebû Bekir, 6. 'Asim, 7. Hemza, 8. Kîsai, 9. Hafî, 10. Yaqûb Hezremî. A. I. (Ansiklopedîya Îslamê), bg. 6. R. 1008. Ibn Xeldûn, b. n., r. 484.

hinek ji wan derketin pêşiya wî û ji hêlên cihê ve êrîşî wî kirin. Yekî ji wan bi porê wî girt û yê din jî bi şûrê xwe li stuyê wî da ku kuştina wî nêzîk bû, lê derb li destê yê ku bi porê wî girtibû ket, destê wî jê bû û porê wî ji destê wî filitî. Serasenqer heya ku jê hat reviya û baz da çû giha hevalên xwe û çendî ku ew bi pey wî ketin jî lê negihîştinê.

Sala Pêncsed û Heştê û Şeşan (586/1190)

Teslîmgirtina Şeqîfê

Di panzdeyê meha Rebî'ulewelê de Frengên ku Şeqîfê diparastin hêviya ewleyîyê kirin û xwestin ku di miqabilî teslîmkirina Şeqîfê de xwediye wê ji hebsê bê berdan. Ji tu Frengên ku tê de bûn dijîti derneket, cihgirên Siltan jî ew teslîm girt û xwediye wê berda û ew û Frengên ku li Şeqîfê bûn vegeriyan Sûrê.

Dema Siltan êrişa zivistanê û birrîna riya deryayê dît û li Ekayê qût û monet û hejmara peya û merivan temam bû, hingê digel teqdîra Xwedayê payeberz dilê wî jî ewle bû. Wî ji cihgirên xwe yê Misrê xwest ku sîtoleke mezin saz bikin da gelek kesan hilgire û çû heya kete Ekayê da mezinahiya xwe nîşanî dijmin bide û pozê wan bifirkîne. Wî destûr da leşker da herin xwe rehet bikin û ew bi çend neferên hindik ve li pêşberî dijmin man. Herîyeke pir virçoqî ketibû navbera herdu leşkeran ku nedihîşt ew bigihîjin hevdû.

Di diduyê Rebî'elaxerê de Emadedîn Zengî ibn Mewdûdê xwediye Sencarê, bi leşkerê xwe ve û xweş edilandî gihîşt cem. Siltan bi rûmetgirî ew pêşwazî kir û ew li xargeha xwe daxist û perûyên ku layiqî wî bûn jê re pêşkêş kir û li kêleka xwe jê re doşek teylesanî raxist û li hêla çepê jî jê re xargehek veda.

Dû re Elaedîn Xuremşah ibn Ezedîn Mesûdê xwediye Mûsilê ji dêlva bavê xwe ve hat ku Siltan bi hatina wî kêfxweş bû û hê dûr ew pêşwazî kir û xargeha wî jî di navbera yê zaroyên xwe Efdel û Zahir de danî.

Gihîştina sîtola deryayî ya Misrê

Di deryayê de gelek keştiyên bayê xwiya bûn ku Siltan fêma kir ew sîtola Misrê ye û rabû siwar bû, rêzbenda cengê danî û çû ser neyar da wî ji êrişê ser sîtola bilebikîne. Dema neyar bi hatina sîtola hisiya xwe jê re amade kir û sîtola xwe saz kir û gel ji çû keviya deryayê da hêz bide sîtola. Herdu sîtola di deryayê de gihan hev û leşker ji di bejê de, agirê cengê geş bû û di navbera herdu sîtola de şerekî dijwar derket û serkeftina donanmeya Îslamê xwiya-bû û şeniyeke³²⁶ jê [ji neyarî] sitand û zora keştiyeke neyar ku ji Konstantînê gihabû wê derê, bir û donanmeya Îslamê ket Ekayê. Hinek gemiyên ku qût û zexîre bar kiribûn ji qeraxê pê re hatin û dilê xelkê bajêr xweş bû. Şer di navbera herdu hêzan de li deryayê bajêr domand heya ku şev ket navbera wan û gelek kes ji Frengan hatin kuştin.

Gihîştina Zeynedînê Xwediyê Erbilê

Ew Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Elî Kuçuk bû ku bi leşkerekî rind û xemilandineke layiqê xwe ve hatibû. Siltan bi xwe çû pêşwaziya wî û qedr û rûmet dayê û ew danî kêlaka konê birayê wî Mizaferdîn.

Hingê nûçe belav bû ku qralê Alman³²⁷ ji Konstantînê bi hêzeke ku nayê hijmartin ketiye rê û ji Konyayê³²⁸ derbas bûye ew der talan kiriye, kesên lê kuştiye û hatiye gihaye welatê Ibn Lawin (Lion). Siltan ji [vegirtina] welatan tirsîya û hinek ji leşkerên mîna Melik Mizafer Tiqyêdîn, Ezêdîn ibn Miqedimeyê xwediyê Kefîrtabê, hêza Yarûqîyan,³²⁹ Bedredînê şihne³³⁰ û kurê xwe Melik Efdel ji bo parastinê şande wan de vera [ser rîya Barbaros]. Dema Freng pê hisiyan ku komek leşker kêma xwiya dike, ya xwe kirin yek ku derkevin herin biavêjin ser hêla rastê ku Melik Adil lê bû, çunkî pirên hêzên ku hatibûn şandin ji hêla rastê bûn.

³²⁶ Keştiyeke mezin ya cengê ya kevn e ku ji bo barkirin û birina leşker dihat bikaranîn û herweha pê karê êriş û parastinê ji dihat kirin, wek şani/şeni/şewan tê gotin. Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 92; Îsfahî *Feth ul-Qist*, r. 109; Ibn Wasil, b. n., 2/13, nêr 1.

³²⁷ Ew Imperator Fredrik Barbarossa bû ku bi leşkerekî zahf ve ketibû rê, lê berî ku bigihê armancê di sala pêncsed û heştê û şeşan (586/1190) de, di rê de miribû. Ibn Şedad, b. n., r. 134-135; Dewadârî, *Kenz*, 7/105

³²⁸ Bajarekî mezin yê Tûrkiyê ye ku dikeve Anatolya navîn.

³²⁹ Yarûqî hêzeke Tirkmenan ya cem Yarûq ibn Aslanê Tirkmenî bû ku li cem Tirkmenan yekî mezin i qedirgiran bû û di sala 564/1168'an de miribû. Yarûqî li hêla qibleyê Helebê dima û li serê girekî ku raserî çemê Qewiqê diket [keleyekê] ava kiribû û niha ji jê re Yarûqî tê gotin. Ibn Xelikan, *Wefeyat*, 3/263

³³⁰ Ew Bedredîn Dildirim ibn Behaudewle ibn Yarûqê Tilbaşerî bû ku ji Nûredîn û Selahedîn tev re xizmet kiribû û di dema Selahedîn de bûbû şihneyê/serekê ewlekariya Dimeşqê û di sala 611/1214'an de li Tilbaşerê miribû. Ibn Şedad, *Siret*, r. 149; Bundarî, b. n., r. 288

Bûyera Adilê

Di bîstê Cemadelaxerê de Freng derketin û çûn ser gutleke Misilmanan û dirêjî ser çep, rast û navendê kirin, li deveran belav bûn û qesta hêla rastê kirin ku hejmareke pir bûn. Siltan siwar bû û kire qêrîn: “Hayhê gelî Misilmana!” Li defa hawarê xist û defên serdaran jî lê ketin û leşker siwar bû û telpên leşker hatin xwestin, lê berî ku siwarbûna leşker tamam bibe, Freng gihîştin hêla rastê. Ew gihan konwarên Melik Adil û ketin nav xargeha wî û jî bo talan û xirabiyê destê xwe dirêjî bazar û hawîrdorên konan kirin.

Melik Adil bi xwe siwar bû û xwest ku yên dû jî siwar bibin û weke yekî xapiyayî rawestiya da ku xargehê hemî talan bikin. Wî bi xwe êriş kir û kurê wî Melik Cewad jî bi leşker ve çû wan û mîna şêrê ku êrişî nêçîra xwe bike daweşande wan, ew şikiyan û revîyan ku herin çadirên xwe û şûrê Xwedê jî di nav wan de. Dema Siltan êrişa ser birayê xwe dît kir gazî û got: “Gelî Misilmanan û mêrxasên yekîtiyê!” Komek jî koleyên wî û mêrxasên dorê zû bersiva wî didan, leşker da pey hev, telp rêz bûn û bi derb û lêdanê qada şer rast kirin. Hê saetek neçûbû ku xelkê [neyar] mîna şaxên dara xurmê ya belalêketî li erdê dirêj bû. Serê wan li xargehên Misilmanan û dawîya wan jî li yên wan bû ku kêma kes jî wan filitîn.

Hejmara kuştîyên wan heşt hezar bûn û gava Misilman pê hisîyan ku li Ekayê çî hatiye serê dijminên Xwedê, derketin û çûn konên neyarên ... yên li bajêr û şerekî mezin di nav wan de derket. Serkeftin jî Misilmanên ku êrişî konên wan kiribûn û komek pîrek, qumaş û hûrûmûrên malê, heya bigihê dîzikên tevî xwarinê talan kiribûn re bû ku nameyek jî Ekayê hatibû û ev salox dabû.

Ez rastî leşkerekî bi hiş hatim ku kuştî dijimartin, min jê pirsî: “Te heya çend kesan hejmartin?” Wî got: “Ta niha çar hezar kes.” Di wê rojê de namebirek jî Helebê hat ku di nameya wan de weha nivîsîbû: “Komeke mezin jî neyarên bakur jî bo talankirina derûdorên welatan derketine, leşkerê Îslamê jî Helebê çûye riyên wan girtine û tu kes jî wan neflitiye. Defa mizgîniyê hat lêxistin ku xelk pê pir şad bû û jî dema vê bûyerê ve neyarên Xwedê perşikestî bûn heya ku Kendihar/Kont Henry³⁹¹ gîhabû wan.

³⁹¹ Ew Kont Henryê kontê [champagne] Şambanyayê bû û xorrekî esilzade bû ku diya wî hem xweha qiralê Îngilîz û hem jî qiralê Fransa bû. Îsfahanî, *Feth el-Qissî*, r. 413, not 1; Steven Runciman, *History of Crusades*, 3/62

Gihîştina Kendehrî/Kont Henry

Ew yek ji qralên wan yê mezin bû ku bi gelek keştî, mal, zexîre, qût û mûnet, çek digel peya û xelqekî pir û hejmareke zahf gihabû wan ku bi hatina wî gelekî dilêr bûn. Hingê Siltan bi sipahan hemî ve çû girê Xerûbeyê bi hêviya ku dilê wan bibijê û ji konên xwe derkevin û leşkerê mayî jî li wê derê weke yekîneyên pêşmergan mabûn. Ji bakur nûçe hat ku leşkerê qralê Alman li Antakya civiyane, ew pir nexweş in û di rewşeke xerab de ne û ji wan çî kesên ku derdikevin, hevalbendên me û leşkerê Helebê bi lez wan desteser dikin.

Lê dijaminê ku dadikeve Ekayê, gava alîkarî li pey hev ji deryayê li wan zêde dibe, hingê dilbijîna wan ya bajarî bêhtir dibe û ji her hêlê ve bi mence-nîqan lê dixin û bi şev û roj atlebûnê naxinê.

Êrîşa Misilmanên li Ekayê ji bo şerê Frengan û sotina mence-nîqan

Dema xelkê bajêr tadeyê ku bi êrîşa dijamin re bi ser wan ve giha xelkê û dilbijîn û çavberdana neyar ya bajêr dît, xîreta Îslamî ew xistin libatê. Pêşengê leşkerî mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn el-Ezkeşî³³² bû ku yekî qencîxwaz, mêrxas û di nav hoza xwe de xwedî peyv bû. Wan pêkve biryar da ku derkevin herin ser dijamin, wan derî vekir û bi siwar û peyayan ve hemî derketin û çûne wan. Dema Misilman ketin nav konên neyar, wan (dijamin) dest ji mence-nîqan berda û ew di cih de hiştin, agiravêj³³³ jî gihîştin wan, agir berdane mence-nîqan û agir li wan geş bû heya ku mence-nîq û perdeyên wan şewitîn û heftê kes jî ji siwarên dijamin hatin kuştin.

Ta hingê Siltan jî ji Beyrûdê keştiya mezin ya barbir amade kiribû û bi çarsed xirarên zad, pez, penîr, qût û mûnet dagirtibû, lê hingê keştiyên dijamin jî dora Ekayê girtibûn ku gelek pêwîstiya kesên tê de bi xwarin û erzaqê hebû. Komek Misilman kincên Frengan li xwe kirin û li keştiyê siwar bûn û hinek beraz jî danîn ser serê wê û du xaç jî pê ve eliqandin û ketin nav gemî-yên Frengan. Kesên di torpîdoavêja³³⁴ dijamin û di keştiya bar û ya rêwîyan

³³² Li ser Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn el-Ezkeşî bnr. li jêr r. 174.

³³³ Di cengên hingê de, agiravêj hebûn ku bi riya mence-nîqan yan jî tiran agir diavêtin nav dijamin ku ji wan re Neftavêj ji dihat gotin û kincên taybetî ku nedîşewitî li ber wan bûn.

³³⁴ Torpîdoavêj: Keştiyên ku di bin avê de pir bi lez diçin û torpilên/bombayên mezin diavêjin.

de dijî derbasbûna wan derketin, lê wan got ku ew diçin cem leşker û hima hahakê li wan derbas bûn û çûn heya ku gihan derbenda Ekayê.

Sobeberekî Misilman bi navê Îsa hebû ku name dibirin bajêr, wî xwe niqo dikir û di binê avê de diçû heya ku li aliyê din derdiket. Di şevêkê de wî li ser nava xwe sê kîsên ku hezar dînar di wan de bûn girêda û binameyên leşker ve di deryayê de avjenî kir, lê tiştê hat serê wî û mir. Piştî sê rojan gava deryayê laşê mirî avêt derva, dîtî ku wa Îsayê sobeber e û zêr û name jî li ser nava wî ne. Ji vî zilamî pê ve ji tu kesî salox nehatiye dayîn ku di saxî û mirîtiya xwe tev de emanetê xwe anîbe cih.

Heçî qralê Alman bi xwe ew ji Antakya derket da here Ekayê, di rê de xwediye Sûrê ku yekî şareza û bi dek bû, rastî wî hat û pêk ve çûn heya gihan Ekayê, Freng rastî wan hatin û bi hatina wan re mizgînî dane hev.

Peyambirê xwediye Konstantînê giha Siltan û ji bo Romê doza lêborînê jê kir, ew dostê Siltan bû û behs dikir ku ew li Konstantînê³³⁵ li ser navê Xelîfe û Siltan xutbê dide xwendin.³³⁶

Piştî nûçeyên Ekayê ji Siltan hatin birîn, ew rabû wî hinek sobeber amade kir, mal da wan da li nava xwe girêdin û teyran jî têxin ebyên xwe û herin, lê xeber giha wan ku Frengan dafikek li ber derbendê vedaye û çî gava sobeber diçin dikevin wê davê û wan jî dev ji çûnê berda.

Li Ekayê komek ji Misilman hatin kuştin ku Cemaleddîn Mihemed ibn Okir jî yek ji wan bû. Ew bi şeniyê derketibû û şer dikir ku gemiyên Frengan dora wî pêçan û ewleyî danê ku teslîm bibe lê wî got: "Ez destê xwe hew dixim destê mezinê we." Gava mezinê wan hat wî bi destê wî girt, ew himbêz kir û pê ve xwe avêt deryayê û pêkve xeniqîn.

³³⁵ Piştî vegirtina Qudsê ya sala pêncsed û heştê û sîsiyan (583/1187) de Siltan Selaheddîn, Îshaqê II'em bi balyozî şandibû cem Împaratorê Dewleta Bizansiyân. Ew lê xebitibû heya ku di sala 585/1189'an de di navbera Selaheddîn û Împarator de peyman hatibû girêdan û vê yekê jî Freng kiribûn dijiwartirîn neyarê Împarator. Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1/1, r. 98, not. 1

³³⁶ Ji bo agahiyên zêdetir li ser vî balyozî bnr. Ibn el-Esir, sal 586, Ebû Şame 4/88-90; Ibn Wasil, 2/328-329; Ibn Kesir, 12/359; Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1/1, r. 98, 104.

Tê (di vê sala 586/1190î) de Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Kuçuk Eliyê xwediye Erbîlê mir ku mirina wî ji ber du talerzên cuda bû. Wî destûr xwest û çû Nasîreyê ku birayê wî Mizaferedîn jî pê re çû, ew demekê li wê derê ma û di bîst û heştê Remezana sala pêncsed û heştê û şeşan (586/1190) de wefat kir. Xelk ji ber ciwaniya wî û mirina wî ya li xerîbiyê li ser pir xemgîn bû û Siltan jî qencî bi birayê wî Mizaferedîn Gokbûrî re kir û Erbîlê dayê û Şehrezorê³³⁷ jî danî ser û ji dêl ve welatê wî yê Heran, Riha, Simeysat,³³⁸ Miwezir³³⁹ û deverên li ser ku di destê wî de bûn, jê girt. Biraziyê wî Mizafer Tiqyedîn xwest ku di wê navbera nebûna Mizaferedîn de dakeve cihê wî.

Tiqyedîn di sisêyê meha Şewalê de gihayê û Mu'izedîn Sencerşahê xwediye Cezîreyê jî pê re bû û Mizaferedîn jî çû Erbîlê û ew teslîm girt. Sedemê hatina Mu'izedîn Sencerşah jî pê re ew bû ku, ew ji nijdeyê ber xizmeta Siltan bû lê aciz û perîşan bûbû û çend caran ji Siltan destûr xwestibû, lê Siltan nedabûyê û mazeret diyar kiribû ku peyamên neyar ji bo aştiyê diçin û tîn û ji ber vê jî ne layiq e pê bihisin ku yên mîna te dest ji cîhadê berdidin.

Xwediye Cezîreyê jî siwar bû û çû dehlîzê³⁴⁰ destûr xwest û dû re derbasî cem Siltan bû û bi devîkî hêviya destûrê jê kir, lê Siltan weke caran mazeret nîşan da, ew rabû ji bo xatirxwestinê destê Siltan ramîsa û derket. Wî çadira xwe û ya hevalên xwe rakir û bêdestûr berê xwe da welatê xwe. Siltan rabû jê re nameyek rêkir tê de soz dayê û gef lê xwar û jê re got: "Te daxwaza gihîştina me kir û xwest ku bibî hevalbendê me, ji tirsê xwe û welatê xwe ji ehlê xwe ku dixwestin welatê te bistînin û te telef bikin. Îca niha tu bi xwe xwe biparêze çûnkî di nav me û te de tu sond nema." Wî name xwend û bi maze-reteke ne layîq bersiv da û bi rewşa xwe ve çû ta ku gihîşt palê Fîqê.

Melik Mizafer Tiqyedîn ku çûbû da cihê xargeha ku ji Mizaferedîn ibn Zeynedîn vala bûbû dagire û vedigeriya ber xizmeta Siltan, rastî wî hat. Wî jê veneşart ku ew bêdestûr diçe, li hev rûniştin, jê pirsî, ew şermezar kir, lê vê

³³⁷ Şehrezor li gorî Yaqût eyaletêke fireh ya [welatên] Çiya ye ku dikeve navbera Erbil/Hewlêr û Hemedanê û dibêjin ku, Zorê kurê Dehak ew ava kiriye û navê xwe jê girtiye, xelkê lê hemî Kurd in û niha bajarê wê Kerkûk e. Lê li gorî Mesre' ibn Hilal ji Şehrezor navenda çend bajar û gundên wê herêma ku navenda wan Şehrezor e. Xelkê lê hemî Kurdên mîrxas in ku zû bi zû serî ji siltan û xelîfeyan re danaynin û nakevin ber fermana desthilatdarên biyanî û mîrekên ku ne ji wan bin qebûl nakin. Serbajarê wê di çolekê de ye û mîrek û desthilatdarên wan ji wan in. Petros Bûstani, b. n., 10/619; Yaqût, b. n., 3/375; Niha ew li ser parêzgeha Silêmaniyê ya Başûrê Kurdistanê ye.

³³⁸ Simeysat bajarekî ku ji hêla rojavayê ve li keviya Fîratê dikeve. Yaqût, b. n., 293

³³⁹ Miwezir navê kûranekê Cîzîreyê ye ku Nîsêbîna Rûmê jî dikeve berê. Yaqût, b. n., 5/256

³⁴⁰ Dehlîz komek konên/xargehên tevlihev in ku dora her yekê ji wan jî hundir ve bi textan sûrkirî ye û ew jî di dema rêwîti û seferê de taybetiyê bi siltan ve ye û bi hemî pêwîstî û pêdiviyên siltan ve pir dagirtiye. Qelqêşendi, b. n., 4/50

peyva pê re tu fêde neda rewşa wî û gava dît ku ew li çûna ber bi welatê xwe ve bi îsrar e, rabû gotina xwe sert kir û got: "Ger tu vedigeri vegere, nexwe ez dê bi fermî bi te re bikim."³⁴¹ Ew vegeriya û Melik Mizafer mehdera wî kir û ew nêzî xwe bi cih kir.

Derketina Frengan ber bi Serê Kanîyê ve

Gava rewş li wan teng bû û xela giran bû gelek kes ji wan ji bo xweparastina ji birçîbûna zêde derketin û qesta ser me kirin.³⁴² Dîlbijîna wan jî ji ber nexweşiya Siltan bû ku texmîn dikirin êdî ew dê ranebe. Ew di yazdeyê meha Şewala sala pêncsed û heştê û şeşan [586/1190] de bi siwar û peyayên xwe digel barê zad û konan ve hatin wî erdê bin Girê Heclê, ew warê ku dema Misilman berê daketibûn ser çekiribûn. Gava wî -rehma Xwedê lê be- li ser hatina wan ya bi vî awayî agahdarî sitand, ew rabû wî li yekîneyên pêşeng ferman kir da ji cihê xwe yê girê Eyadîyê rabin û ji ber wan vekişin herin girê Keysanê. Ew wê şevê razan û pêşnijde jî li dora wan man heya beyaniyê dema ku ew ji bo siwarbûnê lebitîn. Jixwe Siltan jî êvarê ve ferman kiribû ku giranî [giraniya zexîre, cebîlxane û alavên cengê] di destpêka şevê de here Nasiriyê³⁴³ û hêzên leşkerî jî bi tertîba cengê li hêla rast, çep û navendê siwar û rêz bibin û ew jî siwar bû li çawîşan kir gazî û çû heya ser girekî çiyayê Xerûbê û lê rawestiya.

Li hêla rastê kurên wî Melik Efdelê xwediyê Şamê, Melik Zahirê xwediyê Helebê û Melik Zafirê³⁴⁴ xwediyê Busrayê û Elaêdîn Xuremşahê kurê xwediyê Mûsilê bûn. Melik Adil jî li wê kêlekê bû û li pey wî jî Hisamedîn ibn Lacîn, Qaymazê Necmî, Ezedîn Cûrdîkê Nûrî, Hisamedîn Beşareyê xwediyê Banyasê, Bedredîn Dildirimê xwediyê Tilbaşîrê û komeke mezin ji serdaran bûn.

Li hêla çepê jî Emadedîn Zengîyê xwediyê Sincarê û biraziyê wî Mu'izedînê xwediyê Cezîreyê bûn û li kêlekê jî Melik Mizafer Tiqyedîn dima.

³⁴¹ Ji bo agahên bêhtir, bnr. Ibn Şedad, *Sîret Selahedin*, b. n., r. 176-177

³⁴² Çendî ku nivîskar hem li vê derê û hem jî di paşiya beşa bûyera Adilî de mîna ku bi xwe li wê derê be diyar dike, lê ya rastî ew bi xwe ne guwahê bûyerê bûye, divê ku ji Ibn Şedad veguhastibe, bnr. Ibn Şedad, *Sîret Selahedin*, r. 178.

³⁴³ Bajarokî piçûk yê nêzîkî Teberiyê ye. Ibn Şedad, b. n., r. 179, not, 3

³⁴⁴ Ew Melik Zafir Mizaferedîn Xidir bû ku di sala pêncsed û şeşê û heştan (568/1172) de li Misrê bûbû. Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 196; Dewadârî, *Kenz*, 7/100

Herweha dîsa li hêla çepê Seyfedîn Elîyê Meştûb digel hemî koma Mihranî û Hekarîyan û Xweştirîn û serdarên Kurdan yên din bûn. Li navendê jî koma hawîrdorê (hêza taybetî ya parastina Siltan) bû, Siltan pêşniyaz kir ku ji her hêzê komek ji pêşengan derkeve û dora dijmin bipêçe û hinek telp jî xwe li pişt gir veşêrin ku belkî ew jî ji bêhaydariya dijmin sûd wergerin.

Ew her diçûn û leşker jî ji her hêlê ve şerê wan dikir heya ku hatin Serê Kanîyê û lê derbasî hêla rojava bûn û daketin ser girekî wê derê û ber û berê çem çadirên xwe vedan. Gelek ji wan hatin kuştin û birîndar kirin ku birîndarên xwe dibirin û kuştîyên xwe jî vedişartin. Li wê derê leşker ji ser wan vegeriya cihê çavdêrî û nobetdariyê û Siltan jî ji hêza çepê xwest ku dora wan bipêçin da paşîya wan bikeve ser deryayê û hêza rastê jî ji hêla rojava ve dora çem bigire û Calîş³⁴⁵ jî şerê wan bikin û ewqas bi tîran li wan bixin ku tîr ji ser wan qet neyên birrîn.

Wê şevê xelk bi wî awayî raket û ew çû ser çiyayê Xerûbe; sala çûyî jî derketibû ser û dakete konekî nazik î tenik û xelk jî li dorê di çadirên nazik de bûn ku dijmin xwiya dikir. Nûçeyên neyêr heya sibê saet bi saet digihanê û nûçe jê re hat ku ew ji bo siwarbûnê dilivin û ew jî siwar bû, telp jî rêz kirin û bi rê ket heya giha nêzikî çiyayê Xerûbê da hemî rewşa wan bibîne.

Ew pir bêhal û hêz qels bû, lê dilê wî qewîn bû ku dû re ji leşker re şand û ferman kir da şerê wan bikin, zorî bidin wan û ji her hêlê ve êrîşî wan bikin û ferman li telpan kir ku wan têxin hesarê. Neyar çû ser keviya çem hêla rojava û gelek ji wan hatin kuştin. Wan peyadeyên xwe ji xwe re kiribû sûr ku bi zenbûrek û tîran li leşker dixistin û nedihîştin ji bilî tîran tu kes bigihîje wan. Ew [peyade] weke kuliya li dor wan bûn û (siwarên wan jî di nîveka wan de wisa diçûn ku qet xwiya nedikirin)³⁴⁶ û trampetan lê dixist, borezan diqîriyan û dengê tehlîl û tekbiran bilind dibû.

Siltan pêşeng bi leşkerê cem xwe ve weke telpan dirêj kirin ta ku ji çend liban pê ve tu kes li cem nema. Alaya dijmin li ser çerxekê bilind bûbû û li ser qantiran dikişîya, ew pir bilind weke minareyekê bû. Xîrçeyê wê spî û sor mîna du xaçan bû, ew her diçûn heya ku nîvrokî gihan pêşberî pira

³⁴⁵ Calîşîye/Calîş navê alayêke mezin e ku di serê wê de biskêk por/mû heye, lê wê dawiyê jî bo hêza pêşeng ya naven-da cengê û pêşniyadeyê hatiye bikaranîn. Îsfahani, *Feth el-Qissî*, r. 70, not 6; Bundari, *Sena ul-Berq*, r. 110

³⁴⁶ Ev rêza nav neynokê ji bo temamkirina maneyê ji Ibn Şedad hatiye wergirtin. Bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 181, rêz 14.

De 'ûqê,³⁴⁷ ew tî bûbûn û pir westiyabûn. Di wê rojê de Misilmanan şerekî dijwar kir, mafê cihadê dan û ji her hêlê ve êrîşî wan kirin û weke xelekekê dora wan girtibûn, lê ji peyadeyên wan ew nedihatî xwiyakirin. Di wê rojê de erka mezin li ser milê hêza pêşeng bû ku çêşa mirinê bi wan da tahmkirin.

Di wê rojê de komek ji wan yên mîna Îyazê Dirêj birîndar bûn ku di wê cengê de giha cihê herî bilind. Digel ku bi gelek cihan birîndar bûbû jî lê dîsa şer didomand, herweha Seyfedîn Yazgûc jî bi gelek cihan birîndar bûbû ku yek ji fêrisên navdarê bi mîrxasiyeke pir bû û xwedî gelek meqaman bû. Di wê rojê de gelek kes birîndar bûn. Lê xelk her li dora wan bû heya ku daketin cem pira De 'ûqê û ji tirsê xelkê ku lê derbas bibin herin wan, pir birrîn û xera kirin.

Siltan vegeriya girê Xerûbê da di wê şevê de ji nedî ve biavêje ser yên ku di konan de mane û ji yên bajêr re nivîsî da ew jî ji hêla bajêr ve werin wan, lê gava ji yên bajêr tu bersiv jê re nehat wî jî dev jê berda. Di spêdeya pêncşema çardeyê Şewalê de agahî hat ku neyar dilebite da rabe biçe. Siltan jî siwar bû telp xwestin, xelkê dest ji şer berda û telp li hêla rojhilatê çem rawestandin. Bi vê hêzê re mezinên wan Kendehrî (Kont Henry) û Markîs derketibûn lê kurê qralê Almanî digel komeke mezin jî di çadîran de mabûn û bi wan re derneketibûn.

Dema neyar ketin konên xwe, hinek telpên wan yên tê de xwe rehet dikirin, ew derketin û avêtin ser pêşengên Îslamê û şer di navbera wan û pêşengên de derket û cengeke dijwar dest pê kir. Ji neyar gelek hatin kuştin û birîndarkirin û ji Misilmana jî sê kes hatin kuştin. Wextê neyar gihîştin konên xwe, Siltan jî bi giraniyan ve vegeriya xargeha xwe, lê Siltan hê jî bêtaqet bû, lê ji bo selametiya vê koma derva xwe radigirt. Ji ber qelsiyê ew bi xwe nikaribû bi karûbar ve rabe û ji ber vê jî min dît ku ji bo vê rewşê digiriya, çunkî ew bi xwe nikaribû têkeve nav leşker û şer bike. Min didît ku li zaroyên xwe yeko yeko ferman dikir da ew beşdarî cengê bibin. Min jê bihîst ku digot: "Di merca Ekayê de ji ber zahfiya kuştîyan ji herdu beran ve wexm pir zêde bûye" û ev risteya jêrîn wek mînak xwend:

Min û Malik bikujin û Malik jî bi min re bikujin

³⁴⁷ Pireke ser çemê Merca Ekayê bû. Îsfahani, *Berq eş-Şamî*, r. 444-446

Mebesta wî pê ew bû ku ez razîme bêm kuştin ger neyar jî were kuştin û vê yekê jî moralekî xurt xist dilê sipahê.

Bûyera Kemînê

Gava bû roja îna dozdeyê salê, rehma Xwedê lê be, qenc dît ku kemînekê li ber dijmin vede, ew rabû wî hinek ji giregirên leşker ku ji nav gelek kesan hîlbijartibû, derxist û ferman li wan kir ku bi şev herin li ser girê bakurê Ekayê kemîn vedin û hinek kesên hindik jî xwe nîşanî dijmin bidin û qesta xargeha wî bikin û ber pê ve herin da gava derkevin ew wan têk bive û berê wan bide hêla kemînê. Ew çûn wan li binê gir kemîn veda û gava roj bilind bû hinekên hindik ji wan çûn heya ku gihîştin çadîrên dijmin û bi tîr li wan xistin.

Wan bi derbên li pey hev rehên xîretakêşîya wan bilind kir û dilêriyê dused siwar ji neyar tehrîk kir û ew pêkve derketin çûne wan ku bi wan re peyade nînbûn. Van jî [Misilmanan] bi kêmiya xwe dilên wan bijandin xwe û ew ji ber wan şikiyan lê bi wan re şer kirin heya gihan kemînê. Yên di kemînê de mîna şêrên birçî çûne wan û bi yek dengî li wan kirin qêrîn, lê neyarê ... xwe ragirt û şerekî dijwar kir.

Dû re ew têkçûyî bi paş ve zivirîn, leşker jî bi şûr û rîman da ser piştê wan ta ku komeke mezin ji wan avêtin erdê û yên din jî teslîm bûn. Wan ew dîl girtin û hespên wan zeft kirin, mijdevan jî ji leşkerê Îslamê re mizgînî anî û dengê tehlîl û tekbîran bilind bû. Siltan siwar bû çû pêşîya Misilmanan û bawerî da hêsîran ku di nav wan de pêşengê leşkerê Firensîs û xeznedarê qral jî hebûn.

Siltan, rehma Xwedê lê be, bi kêfxweşî vegeriya konan û leşker dîl anîn cem; wî jî qedrê pêşengên wan girt, mezinê leşkerê Firensîs bi kincekî taybetî perû kir û ji bo her yek ji yên din jî dana kurkekî çerm wek xercî ji bo wan emir kir. Ji ber ku hewa pir sar bû, rabû nêzî xargeha xwe çadîrek ji wan re veda. Wî herdem qencî bi wan dikir û pêşengên wan dianî ser sifra xwarinê. Dû re wî ferman kir ku wan girêbidin û ew şandin Şamê, wî destûr da wan ku ji hevalên xwe re bişînin da tiştê pêwîst ji nav leşkerê wan ji wan re binin, wan jî weha kir û çûn parêzgeha Şamê.

Vegera leşker ji cengê

Dema zivistanê êrîş kir û derya rabû û ew ji zordana neyar ya bajêr ji ber barana zahf ewle bû, hingê ferman da leşkerê Îslamê da ew vegerin welatên xwe ku hinekî xwe rehet bikin. Emadedînê xwediyê Sincarê, Sencerşahê xwediyê Cezîreyê, Elaedînê kurê xwediyê Mûsilê çûn, wî bi wan re ji huştir, hesp, kinc û bi qasî ku wan di qencyê de bixeriqîne diyarî amade kiribû. Li cem Siltan, Xwedê rewanê wî pîroz bidêrîne, ji bilî hinek kesên hindik ji serdar û hêza wî ya taybetî pê ve tu kes nema.

Sala Pêncsed û Heştê û Heftan (587/1191)

Dema derya bilind bû û Siltan ji keştîyên neyar ewle bû û şênîyên xwe ji deryayê kişandin bejê, hingê wî çêtir dît ku leşkerê Ekayê biguherîne û qût û zexîre û nefeqe barbîke bişîne wê derê û leşkerê lê jî, ku ji ber tade û ezyetê cenga daîmî ya bi şev û roj bêzar bûbû, jê derxe. Serekê bedêla serdarên ku rêkevin hundir Seyfedîn Elî el-Meştûbê Hekarî bû ku di roja çarşema şazdeyê meha Muherema salê de kete Ekayê û di heman rojê de jî serekê kevn Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn el-Kezkîcî [Yazkecî/Ezkecî] bû bi hevalên xwe ve derket. Wî ji herkesê ku dê bi Meştûb re têkeve hundir qût û mûnetê saleke sax da wan da bi xwe re bibin.

Melik Adil bi leşkerê xwe ve bar kir û çû Heyfayê³⁴⁸ ser qeraxê çem, cihê ku gemî tên barkirin û dikevin Ekayê. Ew li wê derê ma û xelkê ji bo ketina wê han da ku heya hingê heft gemîyên bar yên tije qût, zexîre û nefeqe ketibûnê û ew jî ji parêzgeha Misrê ya dextl û dan hatibûn. Yek ji wan gemîyan nêzikî bajêr li kevîrê ketibû û şikiyabû ku ji ber vê jî hemî kesên li bajêr ji şer berê xwe dabûn hêla deryayê da herin cem gemîyê û dest deynin ser tiştên tê de.

Dema neyar pê hisiya ku şervanan dest ji şer berdane û berê xwe dane hêla deryayê, wan jî çekên xwe girtin û hêzeke xurt ji wan li hev civiyan û ji hêla bejê ve bi êrîşeke dijwar çûne ser bajêr, ew nêzikî sûran bûn û di yek nêrdewanê de hilkişîyan, lê mîna ku Xwedê jî dixwest nêrdewan di bin wan de şikiya ku xelkê bajêr ew tedarîk kiribû, û gelek ji wan hatin kuştin û ew pol û poşman vegeriyan.

³⁴⁸ Heyfa, kelceyê nêzikî Yafayê ye ku diket ser qeraxên Şamê. Yaqût, b. n., 2/381

Îcar heçî beşên gemiyê yên ku mabûn gava derya rabû û pêlan lê da, ew li ser tahtê li hev ketin, qulipî û hemî tiştên tê de mayî 'edim bûn û gelek kes jî tê de xerq bûn ku ger bimana dê têra bajêr ya salekê bikira. Ji ber vê yekê sistiyeke mezin ket nav Misilmanan û ew bû nîşanên pêşî yên vegirtina bajêr.³⁴⁹

Dû re perçeyekî mezin ji sûrê ket ser dîwarê kelê yê xwiya, ew hedimand û vê jî dilê dijmin bijand bajêr û ji bo êrîşa ser bajêr heyecaneke mezin bi wan re peyda kir. Ew weke perçeyek ji tarîtiya şevê ji her hêlê ve hatin bajêr û bû pistepista xelkê di bajêr de û kul û xemên wan rabûn. Wan gelek kes ji neyar kuştin û birîndar kirin û ew li cihê ketina perçeyê sûrê weke sedekê rawestiyên û hemî hostayên dîwar û avadaniyê anîn li wê derê kom kirin û bi tîr, neftavêj û mencenîqan ew parastin ta ku ji berê çêtir ava kirin.

Gava dem xweş bû û riya deryayê jî vebû hingê leşkerê Îslamê jî vegeriya ku yê pêşî hat yek ji mîrekê Helebê Mîr Elemedîn Silêman ibn Cender bû. Ew yekî salmezin î behşêkirî bû û xwedî serpêhatî û nêrînên qenc bû ku Siltan jî pir qedrê wî digirt.

Dû re Mecdêdîn ibn Ezedîn Ferûxşahê xwediyê Be'albekê hat û sipahên Îslamê ji her hêlê ve li pey hev hatin. Neyarê ... jî ji pêşniydeyê re sozê hatina qralê Fransa dida ku li cem wan yek ji qralên wan yên mezintirîn bû û leşkerê wan tev bi ya wî dikir ku gava bihata dê biryar li ser hemiyan bida. Ew nifir-lêbûyî bi şeş gemiyên bar yên mezin ve daket.

Dû re Kend Frîd (Kont Fredrikê dükê Swabia) hat ku pêşengekî mezin bû û behsa wî dihat kirin, wî sala Remleyê³⁵⁰ Hema û Haremê xistibû hesarê. Piştî ji mîrekên Misilmanan Mewdûdê kurê serekê ewlekariya Şamê hat. Misilmanan êrîşî ser pezên dijmin kir û ew girtin ku hejmara wan sed û bîst lib bû û siwar û peyayên wan hemî bi pey ketin, lê şikir ji Xwedê re tiştêk zêft nekirin.

Di çarê Cemadeulaya sala heştê û heftan de dijmin êrîşî bajêr kir û heft mencenîq li ser girêdan. Ji Ekayê nameyên tirseke mezin dihatin ku hêviya pêkanîna daxwazên neyar ji wan dihat kirin. Siltan çû heya ser Xerûbeyê rawestiya û leşker li gor hêla rast, çep û navendê rêz kir û dû re ji bo kontrola

³⁴⁹ Çawa ku dixwiyê ev der bi guhertineke pir hindik ji Ibn Şedad hatiye wergirtin. Bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 187-188.

³⁵⁰ Remle bajarekî mezin yê Filistinê ye, ji bo zêdetir bnr. nota 28'an.

rewşa dijminî qilawizek şand da binêre ka di xendeqên wan de kemînek heye yan na. Ew vegeriyan û agahî dan ku tu kemîn nînin, lê ew bi xwe bi çend Memlûkên xwe ve çû heya giha cihê xendeqên wan û hilkişiya ser Tilfizûlê,³⁵¹ wî mendenîq û tiştên ku dikirin bi çavên xwe dît û vegeriya xargehan.

Di spêdeya wê şevê de dizan zarokekî ber şîr yê sênehî ku ji diya wî dizîbûn anî cem ku di wê şevê de diya wî heya serê sibê dikir kazkaz û alîkarî dixwest. Qralê Frengan jê re got: "Siltan yekî dilsoz e, em destûr didin te ku tu herî cem, rabe here cem û wî jê bixwaze dê li te vegerîne." Ew derket û ji pêşnijdeyê yarmetî xwest, wan ew berda cem Siltan, ew çû heya ku li ser girê Xerûbê siwar ew dît. Ew giriya û rûyê xwe di axê de da, dilê wî pê şewitî, stêrên wî bariyan û ferman kir ku zarokê bînin. Wan ew firoti li sûkê dît, wî bihayê zarokê da zebûnî û ew da diya wî, wê ew himêz kir, pir giriya, nêzikî saetekê şîr dayê û ferman da ku wê li hespekî siwar kin û bişînin nav leşkerê wan.

Di wê rojê de Zehîr ibn Belengerî ku yek ji mîrekên Mûsilê bû, hêviya xizmeta Siltan kir û dû re nûçeya êrîşa nû ya ser Ekayê hat. Siltan siwar bû û çû hêla bajêr lê ceng ji hev qetiyabû û bûbû şev.

Çûna Siltan ber bi girê 'Eyadîyê ve

Dema bû roja sêşema nehê Cemadelulayê xeber giha Siltan ku Frengan zor daye bajêr û mendenîq li ser girêdane. Ew siwar bû û telp li hev rast kirin û çû heya Xerûbeyê, yekîneya pêşeng xurt kir ku êrîşa dijmin ya ser bajêr jî dijwar bûbû. Rehma Xwedê lê be, wî jî pir zor da wan û di xendeqa wan de êrîşî ser wan kir û her bi dijwarî zor da wan heya ku ji êrîşa xwe vegeriyan. Piştî Siltan zivirî konekî nazik ku li wê derê jê re hatibû vedan. Wî yekîneya pêşdar xurt kir û ferman li gel kir ku dagerin çadîran da demekê xwe rehet bikin. Lê hingê ji pêşnijdeyê nûçe hat ku piştî zanîna vegera Siltan Freng jî dîsa li êrîşê vegeriyane û ev yek jî pir li zora Siltan çû û rabû li defa hawarê da û telp li hev rêz kirin, avête ser wan û di xendeqên wan de li wan da heya ku bû şev. Dû re gava ew vegeriya jê re li ser girê Eyadê xargehek hat danîn û wî jî komek ji leşker li ber wan rêz kir da bi tevahiya şevê wan bi hicûma ser xendeqan û reşandina tîran bilebikînin. Dema dijmin berdewamiya van êrîşên

³⁵¹ Tilfizûl devereke nêzi Ekayê ye ku li gori Ibn Şedad Til'edûl e. Bnr. Ibn Şedad, b. n. r. 196; Dewadari, *Kenz*, 7/94.

dijwar î xeternak dîtîn, ji tirsî destdanîna ser konên xwe dest ji êrîşê berdan û bi parastina xendeqên xwe ve lebikîn ku gava wî jî sistiya wan ya ji êrîşê dît ew jî vegeriya çadira xwe ya 'Eyadiyê. Wî yek danî ser xendeqên wan ku saet bi saet agahî bidê lê r dikudand.

Destpêkirina wan ya zordana bajêr

Agahî hat ku ji ber zordana wan ya bajêr û avêtina heywanên xwe yên mirar bo xendeqa bajêr, Misilmanên ku di bajêr de ne ji bêgavî derdikevin diçin xendeqê û dewarên ku avêtine xendeqê jê derdixin. Yanî hêzek ji wan di şer de ne û yek jî xendeqê paqij dike û mirarên tê de diavêje deryayê, hêzek jî menceînqan dikêşe, yek jî sûran diparêze û yek jî xwe ji westan û tadeyê rehet dike.

Ew bi xwe di wê rewşê de bûn û Siltan jî qet lêdan û zordana wan nedi-birî û çiqas zor bidan bajêr wî jî ew dixistin tengasiyê da wan bilebikîne. Vî halî bi şev û bi roj weha domand heya ku Enktîr³⁵² giha wan ku ew bi hatina wî kêfxweş bûn û ji bo nîşana xurtiya xwe agirekî mezin vêxist. Ew bi bîst û pênc şêniyên tije kes û çek hat û bi hatina wî tirsek li cem Misilmanan peyda bû, lê Siltan bi xwe van hemiyan bi aramî, bi payîn (ku li bendê bû) û bi tewekelî pêşwazî dikir.

Xerqbûna gemîya bar ya Îslamê ku nîşana sêyemîn ya ketina bajêr bû³⁵³

Di şazdeyê Cemadelûlaya sala [pênc]sed û heştê yî de gemîyeke barbir î mezin û tirsnak ku tije bû bi alav, çek, zexîre, peya û şeşsed û pêncî şervan geha ber Ekayê. Lê Enktîrê ... jê re asteng derxist û bi çel keştiyên cengê ji her hêlê ve dora wê girt û şerekî dijwar diji wê kir. Weha qewimî ku hewa sekînî û wan jî şerekî xedar diji wî kir. Ji leşkerê li ser gelek kes hatin kuştin û birîndarkirin û keştiyeke mezin ya neyar hat şewitandin, lê ew li ser merivên gemîyê pir bûn ku pir zorî didanê. Serdarê wan Yaqûbê Helebî, yekî mêrxas

³⁵² Enktîr Rîçardê I'em (1157-1199) ê kurê Henriyê II'em bû ku piştî mirina bavê xwe ya sala 1189'an hatibû ser hikim û bi navê Rîçardê Dilşêr navdar bû. Ew ji hêla bavê ve digihişt Normandiyên Înglistanê ku ew jî pismainên Vikingiyên Skandinavya bûn û ji hêla dê ve jî ji malbata qiralên Fransî bû. Ew di deh salên desthilatdariya xwe tev de ku di navbera salên 1189-1199'an de bû ji şeş mehan pêştir li Ingilistanê nemabû, çûnkî ew hertim bi karûbarê xwe yê siyasî li Ewropa û bi beşdarbûna Cenga Xaçparêzi ya Sêyemîn ve lebikî mabû. Ebd el-Emir Mihemed Emin û Mihemed Tewfiq Hesên, *Tarîxa Ewropa di serdema navîn de*, r. 143; *Biography for Richard the Lionheart* (Character) from Robin Hood (2010).

³⁵³ Çawa ku dixwiyê nivîser ev der bi hinek guhartin ji Ibn Şedad veguhastiye, bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 200-202.

û serdarekî xwedî tecrûbeyên cengê bû, dema wî nîşanên têkçûnê dît û nihêrî ku divê ew şer bikin got: “Ne bi şeref be dê em neyên kuştin û divê em tişteke ji vê gemiyê nedin wan.” Wan kerane xistin ber kêlekên gemiyê da wê bihedimînin û heya ku ji her hêlê ve qul tê de vekirin, lê domandin. Av ket nava wê, ew noqî avê bû û yên tê de hemî xeniqîn, lê neyar bi ser neket û tu tişt jê negiha wan. Xelk bi vê yekê pir xemgîn bû, lê Siltan aram bû û li ser cengê didomand.

Di nehê Cemadelulayê de defên bajêr lê dan ku nîşana êrîşên dijmin bû û defên hewarê yên Siltan ji bersiva wan da û leşker kir telp û çû êrîşî ser wan kir û ew bi paş ve birin heya ber çadîrên wan ku beroşên wan jî ji ser kuçikên wan daxistin. Hingê neyar dilbicih bû ku leşker li ser konên wan in û ew jî ji şerê bajêr vegeyriyan û hatin şerê leşker ku heya nivro şer di nav wan de bi xurtî domand. Herdu ber jî ji germa bêhiş û perîşan bûn û ji ber germ û westandinê bêgav bûn û vegeyriyan konên xwe.

Di roja bîst û sisêyê Cemadelulayê de defên hewarê yên bajêr lê dan û yên Siltan ji bersiva wan dan û ew bi kincan ve siwar bû, leşker xwest û cenga navbera herdu beran dijwar bû. Neyar ji bo tengezarkirina bajêr rik kir û leşker jî avêt ser xendeqên wan, neyar ji êrîşa bajêr vegeyriya û di navbera wan û Misilmanan de şer xurt bû. Xîretê neyar girt û siwarên wan siwar bûn û peyade jî derketin û pêkve çûn piştî sûran û mîna yek kesî û bi yekdestî êrîşî Misilmanan kirin. Misilmanan xwe bi awayekî xurt ragirt, ew ji cihên xwe neliviyên û şer di nav herdu hêlan de qewîn bû, derbên herdu beran jî dijwar bûn û Misilmanan jî sebir û samana qencan nîşan da.

Dema dijmin ev sebra wan dît, destûr xwestin ku qasidekî bişînin cem wan û wan jî destûr dayê; peyambir pêşî giha cem Melik Adil û wî jî digel Melik Efdel ew gihand xizmeta Siltan. Kurtasiya nameya wî ew bû ku qral Enktar dixwest, bi Siltan re di civînekê de li hev rûnin. Dema Siltan name bihîst hima bê fikirandin di cih de bersiv da û got: “Şah ancax li ser bingehekî dicivin, çunkî piştî civîn û baweriyê êdî şer di nav wan de ne xweş e. Vêca ger ew vê yekê bivê divê pêşî biryara bingehekî bê dayîn, herweha divê tercûmanek jî di navberê de hebe da ew tercûman peyambirê navbera me be û piştî hingê civîn pêk bê.

Di hijdeyê Cemadelaxerê de neyer-bi siwar û peyayên xwe ve ji hêla derayê ve hat ser Misilmanan û Siltan jî siwar bû ku leşker jî pê re rabû. Şer di

nav herdu beran de germ bû ta ku Kurdek û Bedewîyek hatin kuştin, lê şer her didomand heya ku şev kete navbera wan. Di spêdeya wê rojê de name ji xelkê bajêr hat ku gazin ji cenga neyar ya dijwar û berdewamiya wê ya bi şev û bi roj dikirin. Dû re Enktar (Rîçardê Dilşêr) bi nexweşiyeke dijwar ket ku ji ber çû hedê mirinê û Fransîs ji birîndar bûbû ku ev yeka han ger ne ji israr û kubra wan bûya nedihat serê wan.

Di paşîya Cemadulûlayê de leşkerê Sencarê/Şengalê hat ku serdarê wan Micahidedîn Yerenqêş bû û yekî dîndar î hişmend bû û ji cîhadê hez dikir. Siltan derket pêrgî wî û rûmet dayê, dû re hêzeke mezin ji sipaha Misrê mîna zaroyên Ebû Zekrî, Dirbasê Marînî,³⁵⁴ Elemudînê Gurcî³⁵⁵ û Seyfedîn Senqerê Dewadar³⁵⁶ hat û di pey wan de jî Elaedînê xwediye Mûsilê hat. Siltan li Xerûbeyê pêşwaziya wî kir û bi leşkerê xwe ve derbas kir û ew bir heya pêşberî neyar û ew xist hêla rastê û qedrê wî girt û ji kêlekan yên mîna wî jê re anî.³⁵⁷

Nexweşiya Enktar (Rîçard) dijmin ji êrîşê bi paş xist ku ev jî qenciyeke Xwedê bû. Jixwe mancenîqan bi qasî bejneke ji sûrê hedimandibû, wan her lê didomand, bi derbên mancenîqan kevir jê radikirin û ji cengê re [derfeta wan] kêmtir dikirin ta ku sûra bajêr ji hev xilxilandin û bingeheên wê qels kirin. Bêxewî û westanê jî xelkê bajêr wisa perîşan kiribû ku hinek ji wan çend şevan bêxew mabûn, lê dijminê wan ku pir bûn di şer de hevdu digu-hartin. Dema neyar bi vê bêxewî û westana wan hisiya ji her hêlê ve dest bi êrîşan kir û ew bûne beş bi beş ku çi dema beşek ji wan diwestiya wê xwe rehet fikir û yeke din dihate şer. Bi vê re jî wan li avakirina sûr û xendeqên xwe yên navbera wan û leşkerê Îslamê bi şerê peyadeyan yê bi şev û bi roj re didomand.

Dema Siltan bi nûçeyên kesên ku ev rewş dîtibûn hisiya û nîşanên navbe-
ra me û bajêr ku lédana defa hewarê bû fêhm kir, siwar bû û leşker jî pê re,
siwar û peya hemî civandin û êrîşî xendeqên dijmin kir ta ku leşker kete wan.

³⁵⁴ Ew Diyaedîn Ebû 'Emr ibn Dirbasê Marîniyê Hezbaniyê Kurd bû ku yek ji zanayê mezin yê serdema Siltan Selahedîn bû. Lê dû re Melik Ezîz dema mîrek û serdarên bavê xwe ji xwe dûr kir, hingê wî jî ji qazitîyê avêt. Bnr. Boris James, b. n., 124, 136-137.

³⁵⁵ Elemudînê Gurcî, mixabin ku min tu agahî li ser peyda nekir.

³⁵⁶ Seyfedîn Senqerê Dewadar, tu agahî li ser nehat dîtin.

³⁵⁷ Ji bo gihîştina hawara leşkerê Îslamê bo wan bnr. Îmad el-Katib Îsfehani, *Berq eş-Şamî*, t. 495-496; Ibn Şedad, b. n., r. 206; Ebû Şame, b. n., 4/148-149; Ibn Wasil, b. n., 2/354.

Di wê rojê de cengeke mezin qewimî û ew jî, rehma Xwedê lê be, weke bavê ku zarokê xwe winda kiribe ji telpekê diçû ba hêzekê û ji bo cengê leşker han dida. Wî gazî leşker dikir: “Hey gelî Misilmanan” û çî dema ku çavên wî bi Ekayê û belaya ku hatibû serê wê û bobelata xelkê bajêr diket stêrk jê diherikîn. Wî êrîş û handana ser cengê şidand û heya ku tarîti ket erdê êrîş kir û piştî ‘eşaya dereng vegeriya xargehê, lê heya serê siba wê rojê jî ji ber westandin, xemgînî û bêaramiyê bêhal ma. [Dû re] ferman kir ku li defa hewarê bixin û leşker ji her hêlê ve siwar bûn û sibehê jî her weke rewşa êvarê kirin.

Di wê rojê de pêşagahek ji bajêr hat ku tê de digot: “Em ewqas westiyane û aciz bûne ku jê zêdetir êdî teslîmbûn e û ger spêdeyê tiştek ji me re nêkirin em dê ewleyî bixwazin, bajêr bidin û bi tenê serê xwe bikirin.” Û ev mezintirîn û nexweştirîn nûçe bû ku bi ser Misilmanan ve hatibû û di dilê wan de axivibû. Çunkî temamê çekên xeraxê, yên Qudsê, yên Şam, Heleb û Misrê di Ekayê de civiyabûn û herweha mîrekên mezintirîn û mêrxasên Îslamê yên mîna Seyfedîn Meştûb û serdarên mezin yên Îslamê yên din jî tê de bûn.³⁵⁸

Siltan çêtir dît ku êrîşî dijmin bike, rabû li leşkerê Îslamê kir qêrîn û telp siwar kirin û di wê rojê de şer xurt kir. Leşker nexwest ku êrîşî ser dijmin bike, lewra peyayên Frengan weke sûreke asê û mehkem bi çek û zenberûkan li pişt sûran bûn. Cengê di navbera herdu beran de çî bi kuştin û çî jî bi birîndarkirin be her didomand heya ku şev daket navbera wan.

Dema çûna wan ya ser bajêr dijwar bû û ji herderî ve li ser zêde bûn û peyayên bajêr û siwarên wî jî ji ber pîrbûna kuştin û birîndariyê kêmbûn, hingê ew bi xwe jî qels bûn û qelsî û aciziya xweparastina dijî neyar bi nîşanên diyar kir. Ew çax Dijmin jî kete xendeqan, dest danîn ser wan û li başûrê bajêr jî bi cih bûn, wan qul tê de vekirin û piştî dagirtina qulan agir berdanê ta ku bedena wê ji hêla başûr ve ket. Dijmin ji başûr ve ket hundir ku sed û pêncî kesî ji wan hatin kuştin.

Hingê Mîr Seyfedîn Meştûb derket çû cem Fransîs ku serdarên wan bû, jê ewleyî xwest û got: “Me gelek bajar ji we girtin, me ew dihedimandin û em diketinê, lê digel vê jî gava ewleyî ji me dihat dixwestin me ew dida wan û me

³⁵⁸ Ji bo berfirehiya cenga Ekayê bnr. Îmad el-Katib Îsfahanî, *el-Feth el-Qissî*, r. 296-598?; Ibn el-Esir, b. n., 10/205-207; Ibn Şedad, b. n., 208-213; Ebû Şame, b. n., 4/46-158; Ibn Wasil, b. n., 2/288, 255-364; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/162-165; Ibn Kesir, b. n., 12/354-367.

ew dibirin ewlegeha wan û qencî bi wan dikir. Vêca em dê bajêr bidin te, lê tu jî dê ewleyî bidî me.” Wî wiha bersiv da: “Hûn koleyên me ne, em dê hingê li ser bifikirin û biryar bidin.” Meştûb hêrs bû û gelek peyv gotin ku hinek ji wan jî ev in: “Em bajêr teslîm nakin heya ku em hemî bên kuştin û heya yek ji me bê kuştin dê pêncî kes ji we jî bê kuştin.”

Gava Meştûb ev xeber got, komek ji yê di bajêr de tirsîyan û ji xwe re berkûsek (keştiyeke piçûk) girtin û lê siwar bûn û bi şev derketin çûn cem leşkerê Îslamê. Di nav wan de yê naskirî Ersel, Ibn Cawliyê mezin û Senqerê Weşaqî bûn. Heçî Ersel û Senqer dema gihan leşker xwe winda kirin ku kesek bi ser cihê wan venebû, lê Ibn Cawlî hat girtin û ew avêtin hebixaneya mîr û payedaran.

Di sibeya wê şevê de Siltan siwar bû, li defa hawarê xist, telp xwestin, rahişt mecrefe û biviran û alavên temartina xendeqan û xwest ku bi xwe êriş bike û here têkeve konên dijmin, lê leşker pê re alîkarî nekir û nehiştin ku here û gotin: “Em Îslamê hemî dixin xeterê û tu fêde jî tê de nîne.”

Di wê rojê de sê qasidên Enktîr hatin û hêviya mewe û berfê kirin, Siltan qencî bi wan re kir û ew ketin sûka leşker, lê temaşe kir û vegeriyan cem hêzên xwe.³⁵⁹

[Rêzên navbera hêzên Kurd û Frengan li Ekayê]

Dema Kurdan dît ku çi hat serê hevalên wan yê ku di Ekayê de ne, çok dan erdê û çûn cem Siltan, jê re gotin: “Çawa dibe ku hevalên me û yê te, dê sibê serê wan têkeve ber derban û em rûniştîne?” Siltan got: “Xwedê diza-ne bi min xweş e ku ez û zarokên xwe tev herin ger kesên di Ekayê de sax bifi-litin.” Wan got: “Em dê xwe biavêjin xendeq û sûrên dijmin û ranabin heya yan em dê bigihîjin mebesta xwe û hevalên xwe rizgar bikin, yan em ê jî bimi-rin; hingê em dê li cem Xwedê û evdan tev rûspî bin.”³⁶⁰

³⁵⁹ Ev tekst bi guhertin û lêzêdekirin ji Ibn Şedad hatiye veguhastin. Ibn Şedad, b. n., r. 211-213

³⁶⁰ Çawa ku jî vê derê tê zanin pirên kesên li Ekayê Kurd bûne û ew gelek Kurdên mērxas û qedirbiha bûne jî û her-weha çendî ku kêm dirokneşan ev rastî diyar kiribe jî lê mîna ku Mûsa Mistefa Hesneyanî jî ev rastî di notêke bin teksta Erebi de desnîşan kiriye, jî vê derê jî qenc tê zanin ku hêzên sereke yê sipaha Selahedin ku li Ekayê diji Frengan şer kirine Kurd bûne. Bnr. Xezrecî, *Tarîxa Dewleta Kurdan*, Metbe'eya zanîngeha Dihokê, Dihok, 2010, 196.

Defên hewarê yê Siltan lê xistin û li micahidan hat qêrînkirin û leşker bi pêş ket. Kurd peya bûn û mertalên bejnbilind û rim girêdan û xwe avêtin xendeqan. Lê neyarên Xwedê weke sedeke hesin xwe dabûn ber sûran. Di wê rojê de di navbera Kurdan û Frengan de cengeke ku di dema cahiliyê de jî nehatiye saloxdan, pêk hat û Sancaqa³⁶¹ hêla birayê Seyfedîn Meştûb, sancaqa mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn, Sancaqa Mihranîyan, ya Sarimudîn Qaymazê Necmî û ya Elemedîn Silêman ibn Cender hilkişîyan ser sûrên wan ku bi rastî ew rojeke dîtinê bû.

Leşkerên din ji pêşketinê hatin astengkirin, çunkî tade û mirin derket pêşîya wan. Gava tiştê ku hat serê Frengan ji wan re diyar bû û eseyî bû ku leşkerê Îslamê êrişî ser konên wan kiriye, ew ji çûna ser Ekayê veşerîyan û weke şeva tarî bi siwar û peyayên xwe ve çûne ser yê ku li serê sûran in û di nava herdu beran de derb û lêdana bi destan dest pê kir ta ku hev avêtin û herkesî ji westiyane para xwe girt. Gelek kes ji Kurdan hatin kuştin û Siltan jî li ser hêz û xaziyên din diçû û dihat û bi bilindtirîn dengî dikir gazî: “Ey gelî micahidan”, çendî ku xelk pir westiyabû jî lê dîsa ranewestîyan heya ku şev kete navbera wan, lê hingê jî Kurd venedigerîyan. Siltan çû ba wan, ew veşerandin konan û bi behsa bûyerên ku hatibûn serê miletên berê li ber dilê wan çû û hat.

Sixurekî nenas ji bajêr hat û diyar kir ku tu kes ji Misilmanan nemaye û ew nema karin bajêr biparêzin û bi wan re li hev kirine ku ew bajêr û dused hezar dînarî, pênc sed dilên³⁶² nediyar û sed kesên xwiyani û xaçê xaçan bidin da ew bi pîrek û zarokên xwe ve sax bînin berdan.

Dema Siltan bi vê hisiya bi sertî li dij derket û şewirmend civandin û nûçe ji wan re got; lê rewşa wî tevlihev bû, dilê wî li hev ket û xwest ku nameyekê binivîse û bi amîyan re bişîne û peymana wan nepejirîne. Hê ew di vê rewşê de bûn hew bihîstin ku alayên kufrê, durûşmên wan û xaçên wan li ser sûrên bajêr bilind bûne. Ew di nîvroja roja îne ya hivdeyê Cemadelaxera sala pêncsed û heştê û heftan de çêbû û Freng bi yek dengekî qîrîyan û boruzanên wan bûrîyan. Ev bobelat pir li zora Misilmanan çû û gotinên kesên hişmend jî bi tenê bû xwendina “Înna lî-Lah we îinna îleyhî racî’ûne.”³⁶³(Bêgûman em

³⁶¹ Sancaq alayên zer î piçûk in. Qelqêşendi, b. n., 4/8

³⁶² Li gor Îsfehani, Ibn Şedad û Ebû Şame hezar û pêncsed dil hatine xwestin. Îsfehani, *el-Feth*, r. 512; Ibn Şedad, b. n., r. 216; Ebû Şame, b. n., 4/153-154

³⁶³ Sûretê Beqere (1), ayet 156

millê Xwedê ne û em lê vedigerin.)” Bizdeke mezin ket nav xelkê û qarîn û waweyleke pir kete nav leşker. Siltan baş dît ku ji cihê lê ye vekîşe çunkî tu armanc ji zordanê nemabû û spêdeya nozdeyê Cemadelaxerê de bar kir çû Şefre’ emê.³⁶⁴

Di wê rojê de sê kesên zana ji wan derketin ku Kacib Qûşîyê teşrîfdarê Behaedîn Qereqûş jî bi wan re bû û dixwestin mal û dîlên ku li ser peyman hatiye kirin bêne encamdan. Ew şevêkê qedirgirtî man û çûne Şamê da dîlan bibînin, Siltan jî peyambirek şand ba Frengan da ji wan pirs bike ka peyman çawa çêbûye û ka dema tehsîla tiştên li ser lihevkişî çiqas e. Qasid di nav wan de ji bo nivîsîna bingehe sulhê çû û hat ta ku dîl û malên taybetiyê bi vê demê û xaçê xaçan digel dayîna sedhezhar dînar û hezar û şeşsed dîlî, ji hêla wan ve hatin dîtin. Wan pêbawerên xwe şandin û ji bilî dîlên ku dê ji hêla wan ve bihatina kifşkirin hemî tiştî dîtin, lê wan nikaribû ew kifş bikirana û her dirêj dikirin û dereng dixistin ta ku midêyê pêşî di hijdeyê meha Recebê de qediya.

Dû re di wê rojê de mirov şandin û mercên xwe xwestin, Siltan jî ji wan re got: “Yan hûn dê hevalên me ji me re bişînin û em jî dê beşa ku di vî midetî ji we re hatiye biryardan bişînin. Yan jî hûn dê gerewên tiştê em teslîmî we dikin bidin me heya ku hevalên me werin cem me.” Wan got: “Em yekê jî nakin, lê hûn dê bi me bawer bin û tiştê ku ji bo vî midêyî hatiye biryardan bidin me û em jî dê hevalên we bidin we.” Lê Siltan ev yek nepejirand, çunkî wî zanibû ku ger mal, xaç û dîlan bide wan hingê bawerî bi wan nayê û lawaziya Îslamê dê mezin xwiya bibe.

Gava dîtin ku ew nade, rabûn çadîrên xwe derxistin piştî xendeqên xwe û berizîn. Yê ku diberizî û şer jî dixwest qral Enketîr (Rîçardê Dîlşêr) bû û pê re jî gelek siwar û peya hebûn. Wî xedîr li dîlan fikir digel ku wî bi wan re peyman çêkiribû û bejêr ji wan teslîm girtibû da canên wan ewle be û dema Siltan tiştên biryardayî bide wan dê wan û pîrek û zarokên wan hemî berdî, lê ger ku nede hingê dê serê wan bibirin yan jî dîl bigirin. Vêca melûn bêbextî kir, ew leşkerê Freng tev roja sêşema hivdeyê Seferê ‘esirkî siwar bûn, heya hatin bin Girê Eyadîyê û meşîyan heya gihan nivê girê navbera Kîsan û Eyadîyê ku yazka Îslamê jî hingê vekîşiyabû girê Kîsanê. Dû re dîlên Îslamê

³⁶⁴ Şefre’ em gundekî mezin e ku bi qasî sê milan ji hêla qeraxê ve nêzîkî Ekayê ye ku wargeha Selahedin ya dema cenga Ekayê ya sala 586/1190’î lê dima. Yaqût, b. n., 3/353

yên ku pakrewaniya wan hatibû nivîsîn ku nêzikî sêhezar Misilman bûn, anîn ew bi werîsan girêdan û bi yek destî pêkve êrîşî wan kirin. Wan hêdî hêdî bi şûr û rîman li wan didan û Misilman jî bi vê yekê pir xemgîn bûn û ji hiş ve çûn; ji kesên navdar û yê qewî ku bi kêrî karê avedaniyên wan dihatin pê ve ji Misilmanan tu kes sax nehiştin.

Dema ku bû destpêka Şabana sala pêncsed û heştê û heftan, agirê dijmin pêl dan û hêza çavdêr agahiya lebta wan da. Dijmin dest pê kir çû keviya der-yayê, bûne sê beş û ji hev belabûn. Her beşek jî barê xwe hildigirt û Siltan jî pêşeng xurt kirin, wî piraniya leşker şand ku herin pêşberî wan, ew jî çûn û şerekî dijwar bi wan re kirin. Wî ferman li hinek hêzan kir ku li pey giraniyan herin da ku qels û xurt bigihîjin hev û ew ji heqê yên ku bêne wan çi dijmin û çi jî diz û keleş bin, derkevin. Ew çû heya giha Qeymûnê,³⁶⁵ li wê derê daket, qonax veda, xwarin da civatê û bi wan şewirî ka çi bikin. Ew çû heya 'Uyûn el-Esawedê³⁶⁶ dû re çû heya Melaheyê³⁶⁷ û di pey de giraniyê³⁶⁸ şand Mecdel Yaba û Siltan jî çû ser çemê ku heya Qeysariyê³⁶⁹ diherikî û li wê derê cirdikek peya kir³⁷⁰ û di pey de çû heya ku li gundekî bi navê Deyr Rahib³⁷¹ li dora Ersûfê³⁷² daket.

Gava bû roja şemîya çardeyê meha Şabanê xeber giha Siltan ku dijmin ber bi Ersûfê ve bi rê ket, ew siwar bû, telp li hev rast kirin û xwest ku wê rojê leşker şerê rêzikî û cebheyî bike û ji her telpekê pêşengên wan derxist û neyar jî çû heya giha bostanên Ersûfê. Pêşengan tîr berdan wan û telpa jî lez kir û bi şid li wan da, şer dijwar bû û ew bi lez meşîyan da bigihên qonaxa xwe. Rewş li wan dijwar bû û gewrî li wan teng bû, Siltan jî, rehma Xwedê lê be, ji hêla rastê ve diçu ya çepê û halan di wan didan, tîr jê derbas dibûn û dilê Misilmanan jî pir bijiyabû wan ta ku pêşiyên peyadeyên wan gihîşt bostanên Ersûfê. Siwarên wan di nava peyadeyan de civîyan û rahîştin rimên xwe û bi

³⁶⁵ Qeymûn kelekeye nêzi Remleyê ye ku ji deverên Filistinê ye. Yaqût, b. n., 4/481

³⁶⁶ 'Uyûn el-Esawid ciheki navbera Qeymûn û Melahetê ye. Îsfahani, *el-Fetih*, r. 313

³⁶⁷ Melahet ciheki nêzikî bakur-rojhilatê gola Hewleyê ye. Îsfahani, b. n., r. 313

³⁶⁸ Mal û pertalên giran û cebîlxane û çekên mezin yên bi wan re

³⁶⁹ Qeysariye bajarekî ser deryaya Şamê ye ku bi ser Filistinê ve ye. Yaqût, b. n., 4/478

³⁷⁰ Çendî ku nivîskar ev der bi hinek guhertin ji Ibn Şedad veguhastiye ji lê ev guhertin û kêmkirinên wî carina kêmasî dixine maneyê jî, mîna vê derê ku di Ibn Şedad de weha ye: "Wî Curdik li pey dijmin hêlabû û gelek kesên li pey wan jî şeva xwe nêzikî dijmin derbas kiribûn..." Ji bîlî vê jî jixwe cihguhertinên wî yên wê paragrafê tev jî tevlihevî û alozi dixin maneyê. Bide ber Ibn Şedad, b. n., r. 224-225.

³⁷¹ Deyr Rahib gundekî Filistinê ye nêzikî Ersûfê ye. Îsfahani, b. n., r. 317

³⁷² Ersûf/Ursûf bajarekî ser deryaya Şamê ye ku dikeve navbera Qeysariye û Yafayê. Yaqût, b. n., 1/182

yek dengî kirin qêrîn û ji her hêlê ve bi carekê re êrîş kirin. Xelk ji ber wan vekîşiya û Misilman hem hêza rastê, hem ya çepê û hem jî navend şikiyan lê telpa Siltan xwe ragirt ku ew jî hivde şervan bûn. Lêbelê ala bi xwe hemî di cih de bûn û defa hawarê jî bê sistî her lê dida û di vê rewşê de Siltan jî di nav telpa xwe de bû, weke tê gotin:

Pêlewan li te dibihurin birîndarên têkçûnê
Lê rûyê te rohnî ye û devê te li ken e

Wî ferman dida daholvan da ku lêxin û çî kesê têkçûyî ku didît yekî dişand da wî vegerînin, lê dijmin jî ji tîrsa kemînekê rawestiyabû. Dû re neyar êrîşeke din kir, xelk reviya û wan jî şer dikir, ew sekinî ew jî sekinîn, piştî êrîşa sêyemîn kir û çû heya serê giran; dîsa xelk reviya û wan jî şer dikir, gava dijmin rawestiya ew jî sekinîn. Çî kesê dît ku Siltan sekiniye û defa wî lê dixê, şerm kir ku bireve here jê derbas bibe û vegeriya telpa Siltan ta ku gelek kes lê civiyan. Neyar li ser giran sekinî ji tîrsa ku belkî di kevî û derûdorên de kemîn li ber wan hatibe danîn. Ew vegeriya ku herin qonaxa xwe û Siltan jî zivirî ser girekî dora bajêr. Di wê rojê de yê ku xwe ragirt Melik Adil, Qaymazê Necmî, Melik Efdelê kurê wî û leşkerê Mûsilê bû, ew roj komek kes hatin kuştin û gelek jî birîndar bûn.

Siltan rabû çû ser Tilewcaya³⁷³ raserî çem û serê sibê jî rabû çû li Remleyê daket, lê neyar jî çû Yafayê ku hingê Siltan tîrsiya ew berî wî herin Esqelanê û mîna Ekayê binin serê wê jî. Wî Melik Adil bi hêzeke pir ve li pêşiya wan bi cih kir û çû li bakurê Esqelanê daket; ji Xwedê re îstixare³⁷⁴ kir û walîyê wê Elemedîn Qeyserê ku yek ji Memlûkên wî yê mezî bû xwest hizûra xwe û ferman lê kir ku bi lez wê [Esqelanê] wêran bike.³⁷⁵ Siltan bi xwe çû bazarê, bazarî û kole ji bo xerakirinê xwestin cem xwe, sûr li wan par ve kir û wêran-kirina her hinekî jê spart serdarekî. Mîrov ketin bajêr, xiracir û girî dest pê kir, çûnkî ew bajarekî spehî, lihevhatî bû û sûra wê mehkem û avahiyê wê

³⁷³ Tilewca girek e ku dikeve raserî çemê Ewca yê Filistinê û di navbera Yafa û Ersûfê de diherikî ser deryaya navîn. Îsfahani, b. n., 545, not 1

³⁷⁴ Gava yek li ser biryarekê di gumanê de ye êvarê dema razanê nimêj û du "a" dike û li ser radizê istixare dike da di xew de nişanekê li ser bibîne.

³⁷⁵ Li gor Ibn Şedad, Siltan qet nedixwest Esqelanê xera bike lê ji bo bêgaviyên leşkerî ku ditirsiya heman rewşa Ekayê bê serê wê ji loma rabû ew wêran kir, çûnkî wî digot: "Bi Xwedê ez qayilim ku zaroyên min hemî herin ji ez yek kevirekî jê xerab nekim, lê gava Xwedê weha biryar dabe û wêrankirinê ji bo qenciya Misilmanan çêtir dêrabe, ez dikarim çî bikim." Ibn Şedad, b. n., r. 240-241

mezin bûn. Xelk ji bo xerakirina bajêr pir xemgîn bû, qarîn û giryê xelkê wê bilind bû û dest pê kirin tiştê ku nikaribûn bi xwe re bibin firotin. Tiştê bi deh dîrhemî bû bi dîrhemekî dihat firotin ta ku diwazde mirîşk bi dîrhemekî hatin firotin. Xelkê bajêr bi zarok û pêrekên xwe ve derketin çûn ba leşker ji tirsê ku Freng êrîşî bajêr bikin û destên xirabiyê dirêjî wan bibe.

Her di wê demê de jî nûçe ji Melik Adil hat ku ew ji bo lihevhatinê pê re dipeyivin û ji bo vê kurê Henfrî³⁷⁶ hatiye bal, Siltan jî li westandin û kesirîna leşker û pîrbûna deynan fikirî û baş dît ku yekî bişîne cem [Melik Adil] da here bi wan re biaxeve. Bû sibeha bîstê meha Şabanê ku ew û zaroyên xwe li ser xelkê digeriyan da Esqelan di zûtirîn wextî de wêran bibe, lewra ew ditirsiyan ku dijmîn pê bihise û êrîşî ser wê bikin. Wî emrê şewitandina bajêr da, pêlên agir bilind bûn û gelek tiştên xelkê ku nikaribûn bi xwe re bibin şewitîn û nûçe ji Melik Adil hat ku Freng dixwazin Yafayê ava bikin, lê haya wan ji wêrankirina Esqelanê nîne. Şewat û wêrankirina bajarê [Esqelanê] jî heya dawiya meha Şabanê her dom dikir.

Di diduyê meha Remezanê de wî hin kevirbir û komek ji leşker amade kir da wêrankirina Esqelanê biqedînin û çû Yubnayê.³⁷⁷ Di sisiyê Remezanê de jî çû Remleyê û leşker li gor rêzbenda rast, çep û navendê li hev rast kir û çû Lude³⁷⁸ û fermana xerakirina dêra wê û keleya Remleyê da. Wî firotina ka û ceh lê dirust dêra û bi dizî bi hinek leşker ve çû Qudsê da rewşa wê bibîne, ew roja îne gihîştê, nimêja îne lê kir, li rewşa wê nihêrî, dû re roja duşemê vegeriya cem leşkerê xwe yê serkeftî.

Qasidê Markîs jî hingê hate cem û diyar kir ku ew dixwaze bi Misilmanan re li hev bê; ger ku Seyda û Beyrûdê bidin wî, ew dê êşkere dijmînîtiya Frengan bike û dê here dora Ekayê bigire û ji wan bistîne. Wî Necîbedîn Edil ez-Zebdanî³⁷⁹ şand cem û ji pêşniyaza wî re erê kir da wî ji Frengan veqetîne. Çunkî ew yekî nehs î xebbîs bû û tê derxistibû ku dê bajarê wî yê Sûrê jê bistînin, ji ber vê jî wî dest ji wan berdabû û xwe di bajarê Sûrê yê asê de parastibû ku ji ber vê sedemê jî daxwaza wî pejirand. Necîbedîn Edil ez-Zebdanî bi qasidê wî (Markîs) re çû û li ser şert danî ku ew êşkere diji wan derkeve, Ekayê têxe hesarê û ji wan bistîne û dilên li Sûrê berde; hingê dê ew herdu cihan bidin wî.

³⁷⁶ Henfrîyê III'em yê xwediyê Tibninê: (Onfroi de Toron)

³⁷⁷ Yubna bajarokekî nêzikî Remleyê ye. Yaqût, b. n., 5/491

³⁷⁸ Ludd deverê Şamê ye ku nêzikî Remleyê ye. Ebu l-Fîda, *Tegwîm*, r. 227

³⁷⁹ Ew ji Zebdanê ye ku herêmeke navdar e di navbera Şamê û Ba'albekê de. Yaqût, b. n., 3/143

Siltan ji bo xwarina leşker ji Remleyê çû ser çîyayê Netrûn³⁸⁰ û pêşeng ji weke xwe man û ji bo xerakirina keleya Netrûnê ku asê bû, ferman da.

Enktar karûbarê aşîyê spart Melik Adil û wî ji Senî'e ibn en-Nihal bi qasidî şand cem wan; qasid jî di nav herdu hêlan de çû û hat, lê negiha tu encamê. Dû re du Frengan doza ewletiyê kir û xeber dan ku dijmin dixwaze derkeve here ser Remleyê û qesta welatên Îslamê bike.

Derketina Frengan ji Yafayê

Di sisiyê³⁸¹ Şewalê de Siltan telp amade kirin, hêza pêşeng jî sparte Melik Adil û xazîyên³⁸² ku dixwestin jî pê re çûn û hinek ji wan Rûmên ku berê hatibûn û dixwestin beşdarî xezayê bibin jî bi wan re derketin. Dema ew gihîştin çadirên dijmin, Memlûkên Siltan êrîşê birin ser wan, bi tîran zor dan wan heya ku xwe nêzîkî konên wan kirin. Hingê hêrsa wan rabû û ji konên xwe li hespan siwar bûn û bi yek dengî kirin qêrîn û çûn ser Memlûkên siltanîyê û xazîyên bi wan re. Ew di nav lepên wan de ji hev ketin û ji bilî yê ku hespê wî ew xilas kir tu kes ji wan nefilitî ku sê koleyên qenc jî hatin kuştin û wan jî konên xwe rakirin birin Yazûrê³⁸³ û Siltan jî li wargehên wan ma.

Wefata Melik Mizafer

Sala pêncsed û heştê û hefta nûçeya wefata Melik Mizafer hat ku Siltan Melik Adil, Elemedîn Silêman ibn Cender, Sabiqudîn ibn Daye³⁸⁴ û Ezedîn [Îbrahîm] ibn Muqedim xwest cem xwe, civatê bi tenê kir û ji ebaya xwe nameyek derxist ew vekir û giriya. Dû re got: "Melik Muzafer dema ku ji Xelatê vedigeriya Meyafarqînê wefat kiriye." Û ji wan xwest ku vê xeberê eşkere nekin da neyar pê nehise û ferman kir ku [ji bo xêra wî] xwarin bê danîn û ew hat danîn û hat xwarin jî lê wî bûyer eşkere nekir. Melik Mizafer li Meyafarqînê hat veşartin, dû re ew veguhestin medreseya wî ya Hemayê û li vir veşartin ku wefata wî di nozdeyê Remezana sala pêncsed û heştê û heftan (587/1191) de bû.

³⁸⁰ Netrûn ciheki nêzîkî Dimeşqê ye ku xerakiriyê ji Matîrûnê ye. Yaqût, b. n., 5/50

³⁸¹ Li gori Ibn Şedad heştê Şewalê bû. Ibn Şedad, b. n., r. 256

³⁸² Xazî ew tekoşer in ku di xani û wargehên dijmin de êrîşî ser dikin. Ibn Şedad, b. n. r. 256, not 1

³⁸³ Yazûr bajarokeki qeraxê Remleyê ye ku ji deverên Filistinê bû. Yaqût, b. n., 5/487

³⁸⁴ Ew Sabiqudîn Osman ibn Daycê ye ku yek ji herçar kurên Necmedîn Dayeyê serdarê Siltan Nûredîn Mehmûd ibn Zengî bû û diya wan dayîna/dadiya wî bû. Ew xwediyê Şeyzer û keleya Ebû Qebîsê bû û di sala 592/1195'an de miribû. Dewadari, *Kenz*, 7/120; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 13

Gihîştina Meştûb

Seyfedîn Meştûb di roja pêncşema destpêka Cemadelaxera sala [pêncsed û] heştê û heştan (588/1192) de giha Qudsê û ji nedî ve çû cem Siltan ku birayê wî Melik Adil jî li bal bû. Ew pê ve rabû, ew himbêz kir û gelekî pê dilşad bû û li ser nûçeyên ji hêla dijmîn ve pê re xeber da û pîrsa lihevhatinê jê kir; wî jî diyar kir ku Enktîr dest jê berdaye.

Kuştina Markîsê fenok

Gava bû şazdeyê Rebî' elaxera sala [pêncsed] û heştê û heştan (588/1192) qasidek³⁸⁶ ji dadgehê bi nameyekê ve hat ku tê de digot; ew (Markîs) hatiye kuştin. Kuştina wî weha bû ku, roja sêzdehan wî li cem metran xwarin xwar, dû re du kes ji hevalên wî derketin û bi kêran çûnê, lê dan heya ku hat kuştin. Ew herdu kes hatin girtin û wan got: "Enktîr em ji bo wî bi çek kirine, lê du pasvanên keleyê bi karê kuştina wî ve rabûne."

Vegirtina Frengan ya Darûmê

Dema Frengan dît ku Siltan destûr da sipahê û hêzên leşker jê dût bûn, ew rabûn çûn avêtin ser Darûmê ku di destê Elemedîn Qeyser de bû. Wan bi siwar û peyan ve hemî zor dayê heya ku tê de neqeb vekirin û ketin hundir û hemî kes kuştin û dîl girtin.

³⁸⁵ Ev sernav ji teksta eslî kêrmin ew lê zêde kir.

³⁸⁶ Ew Necîbedîn Ebû Mihemed bû. Îsfahî, b. n., 509

Çûna wan ya ser Mecdel Yabayê

Gava Frengan dest danî ser Darûmê û karûbarê wê li hev rast kirin û yê ku xwestin danîn ser, ew daketin ser Hesaya nêzikî çiyayê Xelîl (e. s.) û li wê derê xwe ji bo Mecdel Yabayê amade kirin. Hêzeke siwar ji wan hatinê ku leşkerê Îslamê lê bû û di navbera wan de şerekî dijiwar derket û Kendê (Kontê) navbihurî hat kuştin. Siltan şand pey sipaha Îslamê û ji wan xwest ku bigihîjin ser cengê, Mîr Bedredîn Dildirim digel komeke Tirkmen ve û Ezedîn ibn Muqedim gihanê.

Di sêzdeyê Cemadelulayê de ji leşker qasid hat ku neyar bi siwar û peyadeyên xwe ve derketiye û çûye ser girê Safiye³⁸⁷ kon vedaye û ji wê derê ji çûye rexê Netrûnê û dû re rabûne çûne Beyt Nûbayê.³⁸⁸

Siltan serdar civandin, sûrên Qudsê li ser wan par ve kir û cihê her yek ji wan bi wan da naskirin.³⁸⁹ Dû re nûçe hat ku sipaha Misrê digel Ibn Cerahîyê Mihranî,³⁹⁰ Felekedînê birayê Melik Adil yê ji dê û komeke mezin ji serdaran tevî xelkeki pir gihîştîye [navçeyê]. Îca dema diji min ev yek bihîst, wan hêzeke mezin û gelek peyade bi Enktîr³⁹¹ re bi çek kir da herin têkevin riya wan. Siltan mîrê axurê³⁹² bi komekê ve şand da wan hişyar bikin û ferman kir ku qefle bi qefle çolebîr û ji bajar û deverên bi şênî dûredûr herin heya têkevin welêt.

Lê belê wan riya nêzik girt û bi spêdeyê re rêbirên Hesayê avêtin ser wan û tu ewleyî nema ji bilî yê ku bi saxî xwe gihand hespê xwe û çû cem qafileyê. Ew sê hezar hêştir bûn digel mal û pertalên bêhejmar. Yê ku nûçeya hatina wan gihand neyar ji hinek xerabên Ereban bûn [ku bi neyar re dixebitîn]. Bi vê re gelek kêfa neyar hat û bi malê ku dest danîbûn ser, moralê wan qewî bû û Siltan ji bi vê derba mezin wisa aciz bû ku di wê şevê de nefitirî û ne ji nan

³⁸⁷ Tilsafiye keleyek ji deverên Filistinê ye ku nêzîki Beyt Cibrîna herêma Remleyê dikeve. Yaqût, 2/49

³⁸⁸ Beyt Nûba bajarekî piçûk yê herêma Filistinê ye. Yaqût, b. n., 1/620

³⁸⁹ Bi vî awayî her hêzê cihê xwe yê parastina sûrê naskir û xwe amade kir. Ibn Şedad, b. n., r. 278

³⁹⁰ Ew Huseyn ibn Cerahîyê Mihranî bû ku ji êleke mezin ya hozên Hekariya bû û digihştê êla mezin ya Kurdên Hezhanî. Ibn Şedad, b. n., 281-282

³⁹¹ Li gori Ibn Şedad bi Qiral Rîçard re komeke Erebbû ku jê re xizmet dikir: "Ew bi komek Erebbû ve çû heya gihîştîye û bi şeweyekî Erebbû dora wî pêça û dit ku wa ye çav di xew de rawestiyane. Ew zivirî û leşkerê xwe siwar kir û êrişî ser wan kir ku êriş nêzikî berê sibê bû." Ibn Şedad, b. n., r. 281

³⁹² Mîrê axurê berpirsiyarê tewla/axura hesp, hêştir û hêştirên Siltan bû û serekê seyisên olaqan bû. Qelqeqşendî *Subh el-E'sa, es-Silab fi l-İslam*/Çek di Îslamê de r. 11

xwar. Dijmin jî alavên hesarê kom kirin û daketin Beyt Nûbayê da biçin dor-pêça Qudsê.

Siltan ferman da ku mîr û serdar bicivin û Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca el-Semîn bi zehmetiyeke mezin hat û li ser kursî rûnişt, herweha Mîr Seyfedîn Meştûb, Hiseyn ibn Cerahî, Elemedîn Silêman ibn Cender, Esedî hemî, Mecdedîn Hilderiyê Himeydî³⁹³ Qaymezê Necmî, Ezedîn ibn Miqedim û mîrekên din hemî hatin civatê. Siltan ji wan re got: “Ev neyar bi hêzeke xurt-tirîn hatiye ser me ku ji ber vê jî ya qenc ew e em li cem tahtê [ber Camîya Eqsayê] li hev bicivin û peymanî mirinê bidin hev.” ku serdar hemî di eynî fikrê de bûn.

Dû re Siltan demekê rawestiya û got: “Spas ji Xwedê re û mihrîvanî li Resûlê wî be, divê hûn bizanibin ku hûn leşkerên Îslamê û hêz û rûmeta wê ne. Hûn dizanin ku xwîna Misilmanan û malên wan di ber berpirsiyariya we de ye û li dijî vî dijminî ji we pê ve tu kesî din nîne. Ger hûn kêmasî bikin yan jî rûnin dê neyar mîna ava ser kitêbê welat hemî bigire ku ev jî di stuyê we de ye, çunkî hûn in yên ku we ew girtiye ser milên xwe û malê beytulmalê xwar-riye û ya rastî rewşa Misilmanên welatên din tev bi xebata we ve girêdayî ye.”

Seyfedîn Meştûb bersiv da û got: “Ey mezinê me, em bendeyên te ne û te qencî bi me kiriye û em mezin kirine, te [her tişt] daye me, ji stuyê me pê ve tu tiştê me nîne û ew jî va li ber te ye, bi Xwedê tu kes ji me xwe ji alîkarî û serkeftina te nade paş heya mirinê.” Civatê hemî mîna wî got û pê jî bihna Siltan derket, dilê wî xweş bû û tev rabûn çûn.

Dema bû ‘eşaya dereng em ji bo xizmeta wî civiyan, lê ew mîna adetê xwe yê hercar ne bêhnfireh bû û dû re got: “Ma hûn dizanin bê ka çi bûye, Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca şandiye cem min û dibêje; komek ji serdarên Kolemanan çûne cem û ew û Meştûb rexne kirine ku çima ew li ser dorpêça-nê bi me re di heman fikarê de ne û ew ditirsin ku weke gelê Ekayê bê serê wan jî. Ji ber vê jî ya baş ew e ku em rêz bibin û bi rêzbendî şer bikin. Îcar ger Xwedê têkbirina wan (Frengan) ji me re biryar dabe em dê welatên wan yên din jî zêft bikin, lê ger ku dijê wê be hingê dê Quds here lê leşkerê Îslamê dê sax bimîne û welatên Îslamê yên din bêyî Qudsê dê Îslamê biparêze.”

³⁹³ Mecdedîn Hilderiyê Himeydî yek ji serdarên mezin yê dema Selahedin bû ku ji Eşîra Himeydiyên Kurdên Akre bû, ji bo bêhtir bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 309.

Ew wê şevê heya sibê bêxew li ser fikirî û ev yek ji wan şevan bû ku ji bo riya Xwedê tê de şiyar mabû. Gava wextê nimêja îne hat rabû xwe şûşt, bi dizî xêr kirin û li ber Xwedê ji bo kêmhêziya xwe li xwe mukir hat, di navbera bang û qametê de rawestiya, xwe avêt Xwedê û dua kirin. Qazî Behaeddîn gotiye: "Dema çû secdê hingê min dît ku hinek peyv digot û stêrên çavên wî jî diherikîn ser şalika nimêjê." 'Eşaya wê (rojê) nameya [Ezedîn] Cûrdîkê [Nûrî] ku bi pêşnijdeyê re bû, hat û tê de digot: "Gel [Freng] hemî li ser piştê hespan siwar bûne û demekê rawestiyane, lê dû re dîsa peya bûne û vegehiyane konên xwe." Lê sibeya şemîyê name hat ku nêrînên wan li ser çûna ser Qudsê û neçûna ser ji hev cuda bûne. Paşê li ser vê yekê li hev kirine ku sêsed kes ji giregirên xwe hilbijêrin, ew jî 12 kesan ji wan û ew jî sê kesan ji wan hilbijêrin û ew hersê kes biryara paşî bidin ku wan jî biryara çûnê daye û tu kesî din nikaribûye dijî wan derkeve. Ew serê sibeha yazdeyê Cemadexera sala heştan [588/1192'yan] çûne Remleyê ku hejmara wan deh hezar siwar bûn û peyadeyên wan jî bêhejmar bûn, lê Siltan ji Misra parastî ditirsiya.

Di pêncê Recebê de kurê wî Melik Zahir giha wê derê û Siltan li Azerîyeyê [ku gundekî Qodsê bû] rastî wî hat, Melik Zahir li ber wî erd ramîsa û ew jî ji hespê peya bû, ew himbêz kir û navbera çavên wî maçî kir.

Di dehê Recebê de nûçe giha Siltan ku Freng diçin ser Beyrûdê; ew jî çû û li el-Cîbê³⁹⁴ daket, di yazdeyê Recebê de jî Melik Adil derket cem. Siltan ji Cîbê çû Beyt Nûbeyê, ji wê derê çû Remleyê û dû re jî siwar bû çû Yazûr, Beyt Decen³⁹⁵ û derket raserî Yafayê.

Di panzdeyê wê de jî daket ser Yafayê û ji deryayê heya bejê dora wê girt û menceñîq li ser girêdan, ew li ser siwar kirin û zor dayê, neqebkar danîn dora sûran û ew qul kirin û ketinê ku qral jî hingê ji Ekayê diçû Beyrûdê.

Spêdeya Siltan dest bi şer û êrîşê kir, ceng giran bû û rewş dijwar bû ta ku yên li Yafayê ji bo aştiyê xwe jê re şandin. Wî serdariya Qudsê û mîrgeha wê ji wan xwest, wan jî erê kir û heya roja şemîyê moledan xwest ku dibû hijde-

³⁹⁴ El-Cîb navê du keleyan e ku ji wan re Cîba Jorî û Cîba Jêrî tê gotin û dikevin navbera Qudsê û Nablusê û ji devereşên Fîlîstinê ne. Yaqût, b. n., 2/227

³⁹⁵ Ya rastî min Beyt Decenê di Mu'cema Yaqûti de nedit, lê Beyt Cibrîn heye ku dikeve navbera Qudsê û Xezeyê û dibe ku ew be, lê şaş hatibe nivîsin çawa ku di *Sîreta* Ibn Şedad de ji Beyt Cibrîn e. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 294; Yaqût, b. n., 1/616

yê³⁹⁶ Recebê, lê Siltan muhlet neda û ew û leşker hemî çûnê, wan Mencenîq li ser girêdan û [lê xistin heya kun tê de vebûn û] kunvekêr ketinê. Hingê deng jê bilind bû û defên hewarê lê ketin ku neqebkaran jî bi tivingan agir berdanê û bi agir bû weke çiyayekî mezin û dengê tehlil û tekbîrên wan pir bilind bû.

Ev weha man û dijaminê ... jî weke sedeke hesin di qelişteka diwar de rawestiyabûn ku çi dema yek dihat kuştin yekî din diket dewsa wî. Qasidek ji wan hat cem Siltan, jê ewleyî xwest û hêviya vegerandina ji êrîşê kir, lê Siltan jê re got: "Ez nikarim wan vegerînim lê ya baştir ku hûn têkevin keleyê da Misilman ji dêla mijûliya bi we ve herin bajêr." Qasid zivirî û ew kişiyên keleyê, leşker jî bi zor kete bajêr, gelek qumaşên giranbuha talan kirin û serokatî jî li gor biryara pêşî cihê xwe girt.

Di berbanga wê şevê de me dengê 'orîna boruzana wan bihîst û me fêhm kir ku nijdeya wan gihaye wê derê; Siltan jî ji bo xurtkirina bajarê Dirbasê kurê Memê Marîni,³⁹⁷ Hiseynê Cerahî, Cûrdik û Elemedîn Qeyser şand hawara wan. Hingê Melik Zahir çû keleya Yafayê û ferman li kesên lê kir da dakevin û wan jî erê kir û ji bo derketinê xwe amade kirin; lê Ezedîn Cûrdik got: "Pêwîst nake ku kes jê derê heya ku xelk ji bajêr dernekeve." Ji tirsê ku wan bigirin û ji ber vê, derketin dirêj bû ta ku roj hilkişiya.

Çel û heft kes bi jin û hespên xwe ve derketin, lê çawa dixwiya ji kesên keleyê re sih û şeş merkeb hatibûn. Dema ew derketin nîşanên serîhildanê ji wan dihatin dîtin, wan jî rê girtin, derketin ser sûran û dû re li hespên xwe siwar bûn, ji keleyê derketin û bi yekdestî pêk ve êrîş kirin. Wan Misilmanên ku di bajêr de bûn derxistin, lê def lê ketin û xelk çû wan ta ku wan xistin keleyê.

Wan petrîkê xwe şand cem Siltan û daxwaza biryara berê kir. Ji xwe sedemê nehatina nijdeya wan ew bû ku gava wan sancaqên Misilmanan di bajêr û keleyê de dîtin, texmîn kirin ku kele teslîm bûye.

³⁹⁶ Li gor Ibn Şedad, Ebû Şame û Ibn Wasil nozde ye. Ibn Şedad, b. n., 297; Ebû Şame, b. n., 4/185; Ibn Wasil, b. n., 2/394.

³⁹⁷ Ew Mir Ezedîne kurê Dirbasê kurê Memê Marîni bû û ji hoza naskirî ya Kurdên Marîni ku yek ji êlên Hezbanîyan bû. Boris James, b. n., r. 44

Gava rewş eseyî bû, wan dest pê kir çûne qeraxê ku keştîvanî gemiya xwe ya cengê danibû bejê. Hê saetek neçûbû, hemî kesên sîtolê li derbendê peya bûbûn û di cih de êrîşî Misilmanan kiribûn. Ew ketin destê wan û Siltan jî dest danî ser qasid û ferman kir ku giranî û bazaran li Yazûrê bi paş ve bixînin. Hingê Enktîr jî daket û kete xaneyê Siltan û yên li keleyê jî çûne cem.

Di şazdeyê Recebê de Elaedînê kurê xwediyê Mûsilê bi leşkerê xwe ve gihayê ku Siltan pê kêfxweş bû, dû re çû pêşwaziya wî û zêde qedrê wî girt. Siltan çû Netrûnê û di nehê Şabanê de sipaha Mîsrê gihîştê ku koma Esedîyan û Melik Mueyidê kurê Siltan jî bi wan re bû, Siltan derket pêşwaziya wan û Misilman bi hatina wan şa bûn.

Di yazdeyê Şabanê de Melik Mensûrê kurê Tiqyedînê xwediyê Hemayê hat û çû cem Siltan, ew rabû wî ew ramîsa, himbêz kir û jê re pir giriya, dû re ew pê şabû û qedrê wî girt.³⁹⁸

Dema Siltan dît ku ji her hêlê ve leşker civiya, kêfa wî hat û daket ser Remleyê û Ezedîn Curdik û Cemaledîn Ferenc bi nijdevanî şandin ser Yazûrê.

Di vê rewşê de jî qasidên Enktîr ji bo berfê û mêwe diçûn û dihatin û Siltan jî ew jê re dişandin, ji ber ku ew nexweş bû û Xwedê xox û hirmê xis-tîbûn ber wî.

Dema bû şemîya sêzdeyê Şabanê, Bedredîn Dildirimê ku ji hêza pêşengê bû hat û diyar kir ku, ew bi Enktîr/Rîçard re civiyaye û ew ketiye ber bîryara ku Siltan pê razîye, pîrsa aştiyê kiriye û dest ji Esqelanê jî berdaye.

Siltan Dîwan civand û li ser kaxizekî Yafa û der û dorên wê nîşan kir, Remele, Lud û Mecdel Yabayê ji ber derxist, dû re Qeysarî û deverên pê ve, Ersûf û deverên wê û Hayfa û derûdorên wê nîşan kir û Nasîre û Sefûriyeyê jî ji ber derxist û ev hemî di kaxezekî de civandin. Wî ew da Terantay ku bi qasid re bibe û ji qasid re got: "Ev ew welat in ku dê di destên we de bimîne,

³⁹⁸ Ew piştî mirina bavê xwe Melik Muzafer Tiqyedîn bûbû desthilatdarê Hemayê ku ji ber hinek tevgerên wî yên ne di rê de nêrîna Siltan li hemberî wî guheribû, lê dû re bi şaşiyên xwe hisiya û rabû ji tevgerên xwe poşman bû û xwe avêt Melik Adil ku rewşa wî li cem Siltan rast bike û wî jî ew efû kir. Ibn el-Esir, b. n., 10/216; Ebû Şame, b. n., 4/170, 177; Ibn Wâsil, b. n., 2/377-378.

ger hûn li ser van li hev bên ew ji we re pîroz bin û ez destê xwe didim we.” Terantay bi qasid ve çû û roja duyemîn bi peyambir re vegeriya, ew ketin hizûra Siltan û kurtiya bersivê weha bû: “Qral dest ji Esqelanê bernedaye, lê rewşa Ludê bila Siltan biryar bide.” Necîb Edil rahişt kaxezê û çû cem qral ku nexweş bû, wî jî got: “Taqeta min nemaye ku ez li sûretê [nameyê] binihêrim, lê ez li hev tîm û va ye destê min.” Kendehrî [Kont Henry] û Îbn Barzan³⁹⁹ amade bûn ku li sûretê nihêrin û bi Ludê û Remleya nêvîkirî razî bûn ku biryar li ser vê hat dayîn⁴⁰⁰ û Edil jî yekî ku wî li ser biryarê agahdar bike şand cem Siltan.

Roja çarşema dozdeyê Şabanê bi dest Qral girtin, jê re soz dan û lêborîn xwestin ku şah sond naxwin û ew jî weha bi Siltan qanî bû. Yê din bi destên wî girtin û sond xwarin, ku Esbetar (Siwarên Yû'henna/Les Hospitalers/Johaniter) û Dawîye (Siwarên Peyker/Les Templiers) û mezinên Frengan yê din jî pê razî bûn û hatin xargeha Siltan. [Yê ku hat] Ibn Henfry bû ku Edil jî pê re bû û giliyê bûyerê kir û wan jî bi destê Siltan girt, sozê aştiyê dayê û Melik Adil, Melik Efdel, Melik Zahir, Seyfedîn Meştûb, Hisemedîn Eb ul-Hîca, Bedredîn Dildirim, Melik Mensûr û Ibn Miqedim sond xwarin. Delêlî di kolan û taxan de kire gazî û got ku lihevhatin pêk hatiye û ji wan kesê ku bivê dikare were welatên me û ji me kesên ku bivên dikarin herin welatên wan.

Sed neqîb û komek ji serdar ji bo wêrankirina tiştê ku li Esqelanê avakirine, çûn wê derê.

Ew çû Netrûnê û leşker tîkilî hev bûn û gelek kes ji wan çûne seredana Qudsê ku mebesta Siltan jî ew bû ku armanca xwe ya seredanê binin cih û vegerin welatên xwe da Misilman ji wan ewle bibin.

Siltan destûr da leşkerê Îslamê û yê pêşî ku çû leşkerê Erbilê/Hewlêrê bû di serê remezanê de û dû re leşkerê Mûsil, Sencar/Şengal û yê Hisnê/Hisenkeyfê/Heskîfê bûn.

³⁹⁹ Ew Balianê Ibelînî (Balian of Ibelin/Balian d' Ibelin) yê xwediye Beyt Cibrînê bû ku di cenga Hitînê de serdarê hêzeke Frengan bû û bi Rymondê III'em ê xwediye Teberiyê re ji mirinê filitibû, lê di cenga Qudsê de ji serdarê mezin yê hêza Frengan bû. Ebû Şame, *Rewdeteyn fi Exbar ed-Dewleteyn*, Dar el-Kutub, 1998, Qahîre, 2/1, r. 303, not 6.

⁴⁰⁰ Ji bo agahdariyên bêhtir li ser vê lihevhatinê, bnr. Îsfahani, b. n., 603-609; Ibn el-Esir, 10/218-219; Ibn Şedad, b. n., 304-308, 315-317; Ebû Şame, b. n., 4/190-192; Ibn Kesir, b. n., 12/269-270; Henbeli, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 177-178.

Siltan çû Qudsa rûmetdar, rewşa wê kontrol kir, deverên wê yên bi rûmet ziyaret kirin û her lê ma heya ku jê re birêketina keştiya Enktar eseyî bû, hingê rabû çû Nablusê.

Di yazdeyê Şewalê de Behaedîn Qereqûş ji dîlîtiyê filitî û hat û ew gelekî pê şa bû, ji ber ku heqê wî li ser hebû.

Di bîst û sisîyê Şewalê de Seyfedîn Eliyê Meştûb ê Hekarî li Qudsê wefat kir, ew ne walîyê wê bû lê yek ji serdarên wê bû û di mala xwe ya li Qudsê de hat veşartin.

Siltan serê sibeha çarşema şazdeyê Şewalê ket Şamê ku wî pir ji Şamê hez dikir û mayîna lê di ser her bajarî re digirt, çunkî zaroktiya wî lê derbas bûbû.

Dema Melik Adil çavdêriya rewşa Kerekê kir vegeriya ku here welatên berfiratê; Siltan jî çû pêşwaziya wî, li dor Xebaxebê⁴⁰¹ û çemê Kuwetê⁴⁰² nêçîr kir ta ku Melik Adil hat gihayê û herdu bi hev re ketin Şamê.

Dû re Siltan digel birayê xwe û zaroyên xwe nêçîr domand û bi hev re li bostanên Şamê, li deverên zaroktiya xwe temaşe dikirin.

Pêşwaziya Hecîyan

Di roja çarşema sêzdeyê meha Seferê de qasidên Frengan xwest cem xwe, lê [dema ew di rewşa ecêb de dîtî got ku ewro karê wî heye û] li wan guhdarî nekir.⁴⁰³ Serê sibeya îne ji bo pêşwaziya hecîyan siwar bû ku gelek rûmet dida zana û şarezayan. Ew di nav bostanan de di riya Munîb 'ê⁴⁰⁴ re zivirî û kete keleyê.

Roja şemîyê wî xwe pir kesirî dît û taya ziravî/sefrawî ew ji hiş bir, her ku çû êşa wî zêdetir bû. Êşa wî di serê wî de bû û nîşana bi dawîhatina temenî

⁴⁰¹ Xebaxeb navê devereke Hewranê ye ku dikeve hêla Dimeşqê. Yaqût, b. n., 4/209

⁴⁰² Kuwet gundê pêşî ye ku gava rêwî ji Şamê derdikevin da biçin Mîsrê digihîjinê. Yaqût, b. n., 4/461

⁴⁰³ Sedem ew bû ku kurekî wî yê biçûk bi navê Emir li cem bû û dema ew hatibûn hindur ew ji por û rihên wan yên ecêb qusandî û cilûbergên wan tirsîyabû û giriyabû, loma lêborin ji wan xwestibû û ew vegeandibûn. Ji bo bêhtir bnr. Ibn Şedad, b., n., r. 327.

⁴⁰⁴ Munîbe', li gori Ibn Şedad Menî' e û devereke nav bostanên dora Dimeşqê ye ku li ser riya Hicazê ye. Ibn Şedad, b. n., r. 328

bû, ku bizişkê wî yê li mal û li gerê herdem pê re bû û hîni xûyê wî bûbû ew veşartibû. Duktora ew muayene kir, lê nexweşî gihabû radeya paşî ya qels-tirîn. Di roja şeşemîn ya nexweşiya wî de me ew runiştand û me pala wî da palgehekê û em (Behaedîn Îbn Şedad û Qazî ibn Fazil) derketin. Di roja heft û heştan de nexweşiya wî dijwar bû û di roja nehan de lerzekê ew girt û ket rayê ku êdî nikaribû vexwe. Xirecira bajêr dijwar bû, meriv tirsîyan, qumaşan ji sûkê bar kirin û xelk ji xemgînî û hesretê ji hiş çû.

Gava Melik Efdel rewşa bavê xwe dît û jê bêhêvî bû, dest bi girêdana peymanan kir û di mala dergevanê naskiriyê bi Sekene de rûnişt. Wî qazî amade kirin da jê re sûretê sondeke kurt binivîsin ku tê de sond û peymana ji bavê wî re heya sax be hebû û di pey wefata wî de jî jê bi xwe re soz û peyman hebû. Wî ji merivan lêborîn dixwest ku nexweşî xedar bûye, ew nizane dê çi bibe û ew vê peymanê bi ihtiyatî hew ji bo adetê desthilatdaran çêdike.

Kesê pêşî ku ji bo peymanê amede bû şihneyê Şamê Se' dedîn Mesûdê birayê Bedredîn Mewdûd bû, dû re Nasirudînê xwediyê Sehyûnê sond xwar û jê xwest ku keleya di destê wî de jê re be. Sabiqudînê xwediyê Şeyzerê⁴⁰⁵ hat, wî sond xwar lê bê telaq û berdan, Xwoştirînê Hekarî,⁴⁰⁶ Noşirwanê Zerzarî,⁴⁰⁷ Elikan⁴⁰⁸ û Mengelan⁴⁰⁹ hatin û sond xwarin. Herweha Meymûnê Qesrî, Şemsedîn Senqerê mezin hatin û gotin: "Em sond dixwin bi şertê ku em şûr di rûyê tu birayên te de nekişînin. Usame hat, sond xwar bi şertê nanekî ku wî qayil bike, Senqerê Meştûb, Farisê Bekî, Eybekê Efes/Fetis û Hisamedîn Beşare ku pêşekê van bû hatin sond xwarin lê tu mîrekên Misrî nehatin û wî jî ji wan re negot.

Kopîya sondê ev bû: "Bêguman ji niha û pê ve min niyeta/mebesta xwe zecal kiriye û armanca xwe ji Melik Nasir re di dema jiyana wî de xalis gêraye

⁴⁰⁵ Şeyzer keleyeke digel kûranekê Şamê ku nêzikî Me' ereyê ye û bi qonaxa rojekê dûrî Hemayê ye. Yaqût, b. n., 3/434

⁴⁰⁶ Ew Cemaledîn Xweştir Mihemd ibn Hiseyn ibn Xweştirînê Hekarî ye ku çawa ji nasnavê wî jî tê zanîn ew yek ji mîrekên Hekariya bû ku di nav hêza raybetî ya Selahedîn de bû. Bnr. Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 2/32; Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 207, 257; Boris James, b. n., r. 104; Ibn Wasil, b. n., 2/118-132

⁴⁰⁷ Noşirwanê Zerzarî mîrekî eşîra Zerzariyên Kurd bû ku piştî wefata Selahedîn digel mîrekên jori bi kurê wî Efdel re peyman girêdabûn û jê re sond xwaribûn. Ji bo hoza Zerzariyan bnr. Boris James, b. n., r. 84, 39, 108, 130-132.

⁴⁰⁸ Ew Noşirwan ibn Mihemed Aliki/Elikiyê (mîrê dengbêjan) e. Ji bo Alikiyan bnr. Boris James, b. n., 84, 93; Ibn Mistewfi, *Tarîxa Erbil*, r. 911.

⁴⁰⁹ Mîr Dawid ibn Mengelan serdarekî dema Selahedînê Eyûbî bû ku hem ji hêla dê û hem ji ji ya bavê ve digihîşt Merwanîyan. Ew di dema êrişa casûsên Heşaşîyan ya ser Selahedîn de hima piştî Seyfedîn Yazkûc gihabû hawarê û nehiştibû ku bigihê Selahedîn, lê yê Heşaşî ew birindar kiribû. Li gorî Ibn Şedad navê wî Melikan e. Ibn Şedad, b. n., 331; Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 122, Ibn el-Ezreqê Fariqî, *Tarîxa Meyfargîn*, r. 541; Boris James, b. n., 84, 93; Ebû Şame, b. n., ¼, 660.

ku ez dê herdem bi xwe, bi malê xwe, bi şûr û peyayên xwe di riya dewleta wî de tekoşîn û xebatê bikim. Ez dê di ber fermana wî de bim û li ber daxwazi-yên wî hazir bim û piştî wî jî di ber fermana kurê wî Melik Efdel Elî de bim. Bi Xwedê ez dê di ber raspêriya wî de bim û ji bo dewleta wî ez dê xwe, malê xwe, şûrê xwe û peyayên xwe bihelînim û ji ber ferman û nakirinên wî der-nakevim û dê hundir û dervayê min jê re weke hev be; ji bo vê gotinê Xwedê keflê min be.”

Roja çarşema hivdeyê meha Sefera sala pêncsed û heştê û nehan ku roja dozdeyan ya nexweşiya wî bû, nexweşiya wî dijwar bû, taqeta wî nema û jin ketin navbera me û wî.⁴¹¹ Wan Şêx Ebû Caferê îmamê Kelaseyê⁴¹² anî û ew xist cem wî ku merivekî qenc bû. Şêx Ebû Cafer li ber serê wî xwend û Xwedê xist bîra wî, ku ji roja nehan ve ji hiş xwe çûbû û nehatibû ser hişê xwe. Şêx Ebû Cafer qal kir ku dema ew gihaye gotina Xwedê ya “Ew Xwedayê ku jê pê ve tu Xweda nînin û zanayê bi tiştê nepenî û dîtî ye”⁴¹³ wî bihîstiyê ku dibêje: “Rast û bicih e.” Eva han di dema pêwîstiyê de ew hişyar dikir ku qenciyeke Xwedê bû, spas jê re.

Wefata wî piştî nimêja sibê ya çarşema bîst û heftê sala pêncsed û heştê û nehan (589/1193) bû ku Qazî Fazil piştî nimêja sibê bi lez çû giha wefata wî.

Dû re kurê wî Melik Efdel li eywana bakur di serxweşiyê de rûnişt ku rojeke mezin bû û hemî kes pê xemgîn bû, li ber ket û giriya û civat ji xeberdana waiz û şairan hat parastin. Dewle ‘î⁴¹⁴ ew şûşt û piştî nimêja nîvro ew di tabûteke bi xewliyê rûkirî hat derxistin. Ew û hemî tiştên ku ji bo kefenê wî hat amadekirin Qazî Fazil ew ji cihekî Helal ku wî nas dikir hazir kiribû. Dema dîtina tabûte qarîn bi xelkê ket û ji ber girîn û zarîne alem ji hiş ve çû û xelkê kom bi kom li ser nimêj kir. Dû re wî vegerandin xaniyê di bostan de û di sifa rojavayî de hat veşartin.

⁴¹⁰ Ev serenav di teksata eslî de tunebû min lê zêde kir.

⁴¹¹ Ew ji devê Ibn Şedad vediguhêze. Bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 332-333.

⁴¹² Kelase navê devereke Dimeşqê ye ku navê xwe ji kargeha kilsê ya wê derê girtiye. En-Ne ‘îmî, *ed-Daris fi tartix el-Medaris*, 1/290.

⁴¹³ Sûretê Heşr (59), ayet 22.

⁴¹⁴ Dîyaedîtn Eb ul-Qasim Ebd el-Melik (518-598/1124-1201) ibn Zeyd ibn Yasinê Texelubî bû ku ji gundê Dewle ‘ê yê Mûsilê bû û di sala pêncsed û hijdan (518/1124) de bûbû û di sala pêncsed û nor û heştan (598/1201) de li Şamê wefar kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 48.

Efdel sê rojan serxweşiya wî gerand û xelk bi qasî ku ji tu kesî din re nebû-
bû jê re xemgîn bû.

Îmad el-Katib gotiye: “Şeva yekşemê em çûne cem ji bo pirsê nexweşiya
wî, lê ew zêde dibû û her roj dil qels dibû û kerb û meraq qatqat dibû. Dû re
di sehera roja çarşemê de ji cîhana fanî bar kir ya beqayê ku ji bo mirina wî
hêviya zilaman jî mir û bi çûna ava ya roja wî rohnîya qencan jî tarî bû. Ew li
keleya Dimeşqê li mala xwe hat veşartin û komkarê camêrî û hêjayiyê jî di
gora xwe de hat binaxkirin û şairan jî li ser gerand.”

Qazî Fazil ji Melik Zahir re ku li Helebê bû nameyeke sersaxiyê weha
nivîsî: “*Bêguman ji we re di resûlê Xwedê de nimûneyeke qenc heye.*”⁴¹⁵ ta dawî.
Min ji Melik Zahir re nivîsî ku Xwedê serxweşiyên bobelata wî qenctir bige-
rîne, paşrewên wî ji kole û hevalên rehmetî re bihêle, hêsir ketin çavan û dil
xemgîn bûn. Min ji bavê te yê ku ez xizmetkarê wî bûm xatirê dawî ku dû re
em hev nabînin xwest û min ew teslîmî Xwedê kir bi hêviya qencî û alîkariyê.
Leşkerê wî yê biryartûj ew neparast û çek û xezîneyan jî nikaribû belayê jê
dûr bike, çav stêrik dike, dil jî serî datîne û tiştê ku Xwedê jê dixeyide em
nabêjin; ey Yûsuf, bêşik ez li ser te xemgîn im. Di dawiyê de ger hûn bibin
yek we hew cenabê wî yê xweşmêr winda kiriye, lê ger hûn bibin dijber hingê
tirsînaka bobelatên dahatuyê mezin e.

Tiştê ku li pey xwe hişt

Qazî Behaeddîn ibn Şedad di kitêba xwe ya Sîretê Siltan de gotiye: “Dema
wefat kir ji çel û heft dirhemên Nasirî û dînarekî bi tenê jî ji zêrên Sûrî pê ve
tu serwet li pey xwe nehiştiye û tu xanî, aqar, mal, milk, bostan û yên din li
dû wî nemane.

Vegirtinên wî

Cihê ku pêşî vegirt welatê Misrê, Hîcaz, Meke û Medîne, Yemen ji
Zebîdê heya Hedremûtê ku bi Hindê ve bû; ji herêma Şamê jî Dimeşq,
Ba'albek, Hims, Banyas, Hema, Heleb û deverên pê ve bûn. Ji qeraxê û baja-
rên wê jî Quds, Xeza, Darûm, Tilsafîye, Esqelan, Yafa, Qeysarî, Heyfa, Eka,

⁴¹⁵ Sûretê Ehزاب (33), ayet 21.

Teberîye, Şeqîf, Sefed, Kewkeb, Kerek, Şewbek, Nablus, Seyda, Beyrûd, Cibeyl, Cebelî, Lazîqî, Şexer, Bekas, Sehyûn, Belatnis, Hisna Berezî, Derbisak, Bexras bûn. Ji rojhilat ve Heran, Riha, Reqe, Serê Kanîyê, Sencar, Nisêbîn, Cemlîn, Mûzir, Sirûc/Pirsûs, Meyafarqîn, Amed, Şehrezor û Bewazîc bûn.

Li Konstantînê, ji derîyê Hemedanê heya Firatê, ji Firatê heya Hedremûtê û ji rojava ve jî heya Afrîka xutbe li ser navê wî dihatin xwendin. Wî şêst kele vegirtin û di desthilatdariya Nûredîn de jî wî Misr, Mexrib, Hîcaz, Yemen, Qudus, Qerax û Diyarê Bekir li aqarê wî zêde kirin û ger sax bima jî dê ji rojhilat heya rojava dûr û nêzîk cîhan hemî vegirta. Çendî ku destpêka vegirtinên wî ku Misir bû, bi himeta Nûredîn, mal, leşker û peyayên wî bû jî, lê jixwe di nav wan de nêzîkayiyeke hevdemî, exlaqî, dadî û xwe parastina ji gunahan hebû. Digel ku herdu jî negihan şêst saliya xwe, lê çiqas camêrî, xweşmêrî, mêrxasî, xuy û serpêhatiyên qenc hebûn bi dest xistin.

Zarokên wî ku şazde kur û keçek bûn⁴¹⁶

Di nav zarokên wî de yên mezintirîn Melik Efdel Elî bû ku birayên wî yên ji bavê jî Zafer Xizir, Qutbedîn Mûsa, Melik Ezîz Osman, E'ez Yaqûb, Melik Zahir Xazî, Melik Zahir Dawid, Melik Mu'iz Ishaq, Mueyed Mesûd, Melik Eşref Mihemed, Melik Muhsin Ehmed, Melik Cewad Eyûb, Melik Mi'ezem Toranşah, Melik Xalib Melîkşah û Nusret Ebûbekir/Ebûbekir Nesr bûn. Qîza wî jî navê wê Mu'nîse Xatûn bû ku ew bi kurê Melik Adil Melik Kamil re zewicîbû û heya mirina xwe li cem bû. Kurekî wî jî bi navê Îsmail hebû ku hê di saxiya bavê xwe de miribû.

Tîştên ku piştî wefata wî hatin nûkirin

Dema ew mir, birayê wî Melik Adil li Kerekê bû, ji wê derê çû taziya kurê wî Melik Efdel, çend roj li cem ma dû re çû welatê xwe yê Cezîreyê ku Heran, Riha, Simeysat, Reqe, keleya Ce'ber⁴¹⁷ û Meyafarqîn bû, jixwe ji erdê Şamê jî Kerek û Şewbek yên wî bûn.

⁴¹⁶ Li gorî Rewdeteynê ku ji kitêba Îmad el-Katib ya Feth el-Qissî fî Feth el-Qudsî veguhastiye û li gorî Ibn Kesir û Ibn Wasil jî zarokên wî hîvde kur û keçek in û li gorî Henbelî jî 18 kur û keçek in ku ew van jî lê zêde dikin: Emadedîn ibn Şadî, Nesretedîn Merwan. Ebû Şame, b. n., 4/220; Îsfehani, b. n., 368; Ibn Kesir, b. n., 13/6; Ibn Wasil, b. n., 2/423. Li ser kurê wî Mişemmer, bnr. Ibn Xelikan, b. n., 5/555, Ibn Wasil, b. n., 2/421; Ibn Texreberdî, b. n., 6/57, not 2.

⁴¹⁷ Ce'ber keleyeke ser Firatê ye ku dikeve naybera Balis û Reqeyê. Yaqût, b. n., 2/165

[Melik] Efdel qazî Ziyaedîn ibn Şehrezorî⁴¹⁸ bi peyambirî şand cem Xelîfe ku pê re zerd yan jî zirxê Siltan, şûrê wî, hespê wî, kurteqapûtê wî yê cengê yê betanhevrîşim, gurzê wî û gelek hediye jî jê re şandin, lê xelkê ew şermezar kir ji ber ku wî vemayên Siltan şandibû Bexdayê.

Wî Qazî Behaedîn Ibn Şedad jî bi nameyekê şand cem Melik Zahir ku jê pîrsa biryara wî ya ser Helebê dikir.

Lê heçî Melik Adil e rojhilatî li ber rabûn û bi Ezedînê xwediyê Mûsilê û hevalên wî şewirîn. Mecd ibn el-Esîr⁴¹⁹ derketinê destnîşan kir, lê Micahîdedîn ibn Qaymaz baştir dît ku raweste heya rewş qenc diyar bibe û pê re jî ji Mizafereîn ibn Zeynedînê xwediyê Mûsilê re, ji Sencerşahê xwediyê Cizîreyê re û ji Emadedînê xwediyê Sencarê re name nivîsand, lê ji birayê wî Emadedîn pê ve kesî bersiva wî neda. Ezedîn ji Mûsilê derket û ew li ser Nisêbînê civiyan da welatê Cezîreyê bistînin. Adil jî hingê li ser Heranê bû, wî jî zaroyên birayê xwe hawar xwest û jê re leşkerê Misrê û Şamê hat.

Ezedîn li ser Nisêbînê navêşî bû û çû Dineyserê/Dinêserê,⁴²⁰ wî jî bo aştî-yê xeber şand cem Adil û jê xwest ku bibe cihgirê wî yê Cezîreyê, lê Adil qebûl nekir û navêşa wî jî her ku çû zêdetir bû ta ku ji bêgavî vegeriya Mûsilê û di meha Şabanê de mir.

Bektimûrê xwediyê Xelatê bi mirina Siltan hisiya û rabû navê Melik Nasir li xwe kir û xwest ku Cezîreyê bistîne, lê di Cemadelulayê de hat kuştin.

Adil hat Mêrdînê û xwest dora wê bigire, lê xwediyê wê pê re li hev hat û ew jî zivirî Heranê ku hingê ji Xelatê qasid hat û ew dixwestin wê derê, lê berf hat û nehişt ku here, leşker jî vegeriya navenda xwe.

⁴¹⁸ Eb ul-Fezail Qasim Yehya ibn Ebdullah ibn Qasim Ziyaedîn Şehrezorî ku di sala 599/1202'yan de wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 55-56; Ibn Kesir, b. n., 13/29; Ibn Texreberdî, b. n., 6/164

⁴¹⁹ Meccedîn Eb ul-Se'adet Mubarek Mihemd ibn Ebd el-Kerîmê Şeybani ibn Esîr el-Cizîrî ku di sala 606/1209'an de li Mûsilê miribû. Ibn el-Esîr, b. n., 10/350, Ibn Xelîkan, b. n., 4/7-8.

⁴²⁰ Dineyser/Dinêser bajareki navdar yê Cezîreyê ye ku nêzîkî Mêrdînê ye. Yaqûr, b. n., 2/544; Qosera/Kızıltepeya niha.

Şems ul-Milûkê kurê Seyf ul-Îslam⁴²¹ ji Yemenê hat Şamê û li cem Efdel ma. Efdel bi xwe jî Ziyaedîn ibn el-Esir el-Cezerî⁴²² kiribû wezîrê xwe ku xuyê wî xerab kiribû û dilê leşker û giregiran ji Efdel sar kiribû. Ezedîn Usameyê Geylî/Gilî,⁴²³ Qazî Fazil, Ibn 'Esrûn û giregir çûne Misrê, Ezîz jî pêşwaziya wan kir û qencî bi wan re kir ku piraniya hêza Selahî⁴²⁴ bi wan re bûn. Li ser vê jî hinek Kurd ji wan reviyar û çûn cem Efdel ku wî jî ew pêşwazî kirin û qencî bi wan kir, lê Efdel li kêf û şahiya xwe domand. Quds di destê Efdel de bû lê nikaribû wê biparêze û rabû ew spart cihgirê Ezîz ku bi vê jî ji gel re nekarîna Efdel ya birêvebirinê diyar bû; Melik Zafir Xizir jî çû cem Adil û wî jî Reqe dayê û ew lê ma.

Ev nûçe giha Frengan ku dilê wa bijiya milk û rabûn çûn ser Cibeylê ku komek Kurd lê diman û wan ew firot Frengan. Ezîz ji Misrê derket çû Birkeyê, berbiçav ji bo cenga Frengan lê di bin de ji bo sitandina Şamê. Efdel pê hisiya, ji apê xwe Adil û rojhilatîyan re nivîsî ku wan jî bi erênî bersiva wî da. Ezîz hat guhê Şamê û Adil jî bi leşker ve çûyê û dema nêzikî Şamê bû hingê Ezîz jî dakitibû palê Şehûra⁴²⁵ û Adil jî daket Merca 'Ezrayê.⁴²⁶

Ezîz jê re şand û xwest ku hev bibînin, ew li ser piştê hespê xwe civiyar û şewirîn. Adil jê re got: "Tu malê xerab neke û bobelatê nexê, ji xwe dijmin jî ji her hêlê ve li pey me ye, wa Cibeylê jî vegirtine û ger hûn diji hev derkevin dê derên din jî bigirin. Îca tu vegere Misrê û peymana bavê xwe biparêze, tu rûmeta bavê xwe û ya Şamê neşikêne, nexwe dê dilê herkesî bibije Dimeşqê." û Adil jî vegeriya Şamê.

⁴²¹ Ew Melik Mu'iz Şems el-Milûk Îsmailê kurê Seyf ul-Îslam Tuxtekin bû ku piştî mirina bavê xwe ya sala 593/1196'an li Yemenê hatibû ser hikim û di sala 599/1202'yan de hatibû kuştin. Ibn Wasil, b. n., 3/136-139; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/192-93.

⁴²² Diyaedîn eb ul-Feth Nesrullah ibn Eb el-Kerem Mihemed ibn Mihemedê navdarê bi Ibn el-Esirê Cizîriyê Mûsilî ku di sala 558/1162'an de bûye û di sala 637/1239'an de li Bexdayê miriye. Di nav kitêbên wî yên pir de ew jî hene: el-Mesel es-Sair fî Edeb il-Katib we ş-Şa'ir, el-Weşîy il-Merqûm û yên din. Ebû Şame, b. n., 4/245-246, Zeyl, r. 258-59; Ibn Wasil b. n., 3/10, 5/258-59.

⁴²³ Ezedîn Usame ibn el-Geylî/Gilî, li gorî Ibn Kesîr û Ebû Şame navê wî Ezedîn Usameyê Cebeli ye. Ibn el-Esir, b. n., 10/359; Ebû Şame, Zeyl, 124-25; Ibn Wasil, b. n., 3/209-10; Ibn el-Kesîr, b. n., 13/50.

⁴²⁴ Dema Qazî Fadil, Ibn Esrûn, Ezedîn Usame ku behsa wan li pêş bihuri û xwiyayiyên din ji Melik Efdel û vi wezîrê wî (Diyaedîn ibn el-Esir) tiştên ne li rê û ne bi dilê xwe ditin, rabûn destûr ji Melik Efdel xwestin ku herin Misrê, wî jî da wan û ew rabûn çûn Misrê cem Melik Ezîz, çawa ku berê jî Qazîyê Selahedîn Behaedîn Ibn Şedad ji çûbû Helebê ber xizmeta Melik Zahîr. Ji xwe Diyaedîn ibn el-Esir bi Melik Efdel dûrkirina serdar, mirek û xwiyayên hevalên bavê wî pê xweş kiribû û civandina heval û mirekên nû jê re destnîşan kiribû. Wî digot ku, ew heval û mîrxasên bavê te yên taybetî ne ku dê timî bi wî çavî li te binihêrin û herdem li ser te xwe ferz bikin û xwedî maf bibînin ku deverên Dimeşqê hemî ji wan tîr nakin. Ibn Wasil, b. n., 3/10-12.

⁴²⁵ 'Eqebeya Şehûra navê cihekî ye ku ji hêla Kisweyê ve dikeve piştê Dimeşqê. Eb ul-Fida, *Teqwîm ul-Buldan*, r. 253

⁴²⁶ Merca 'Ezrayê gundekî dora Şamê ye ku bi ser herêma Xûlanê ve ye. Yaqût, b. n., 4/103

Ezîz li wargeha xwe ma û leşker jî çû ser Efdel, Adil jê re şand ku here Merc es-Seferê,⁴²⁷ ew çû lê ew nexweş bû. Mebesta Adil ew bû ku wî ji welêt dûr bike da leşker bighîjê, hingê Zahir ji Helebê, Mensûr ji Hemayê, Micahid Esededîn ji Himsê, Emced ji Ba'albekê hatin hawara Efdel. Adil ji wan re got: "Biryar çêbûye ku ew vegere Misrê, hevkarî pêk bê û rewş bibe mîna berê."

Nexweşiya Ezîz dijar bû û ger ne ji nexweşiya wî bûya ew li hev nedihat; Ezîz mezinên dewleta xwe Fexredîn Ceharkes/Çerkez⁴²⁸ û yên din şand ku ji melîkan re sond xwarin. Wî daxwaza zewaca bi qîza Adil re kir ku wî jî keça xwe ya Xatûn dayê û heryek ji wan zivirî welatê xwe ku di meha Şabanê de bû û li ser vê nameyeke Îmad el-Katib jî heye.

Dema leşker ji Şamê çû, Efdel dîsa dest bi kêf û lîstika xwe kir û xwe ji gel veşart û kete kêf û sefaya xwe û karûbarê dewleta xwe spart Ziyaedînê wezîrê xwe ta ku navê Melikê Xewar lê hat danîn. Wî [wezîrê wî Ziyaedîn ibn Esîr] jî derûdor xeyidandin, serdar û leşker bi kesên riswa guhart û rewşa gel nexweş bû heya ku bû sedemê rakirina dewleta wî.

Dema Melik Ezîz giha Şamê hingê Melik Zahir, Mîr Bedredîn Dildirimê Yarûqî û malabata wî girt û ew avêt zindana keleya xwe da çavên wan derxe, lê ew bi Ezîz ve mijûl bû. Vêca dema ji Şamê zivirî xwest ku çavê wan derxe lê Xwedê bi hatina Adil qencî bi Dildirim re kir ku du roj dû re ew giha Helebê, derket keleyê, lê raza û pîrsa Dildirim jê kir û ew jê xwest ku nikaribû diji wî derketa û rabû ew berda.

Dema Adil ji keleyê daket hingê Zahir poşman bû ku ew negirtiye û vê raza xwe ji Qazî Îbn Şedad re jî dîyar kir, wî jî jê re got: "Ji Xwedê re spas bike ku nehişt, çunkî zaroyên wî desthilatdar in ku ji ber vê jî ji bilî şermê û dîlgirtina kesên bi te bawer pê ve tu fêde ji te re nedianî.

⁴²⁷ Mercsefûr navê devereke Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 5/118

⁴²⁸ Fexredîn Ciharkes/Çerkez/Serkes ibn Ebdullahê Selahî ku serdarekî hêja yê Siltan Selahedînê Eyûbî bû û jê re Eyaz Çerkez û Ceharkes ji dihat gotin, yanî bi çar dinaran hatiye kirin ku dû re Melik Adil Banyas, Tibnîn, Şeqîq, Hunîn û keleya Ebû Hesen dabûyê. Ew di sala 608/1211'an de mir û Melik Adil kurê wî dani ser mirgehên wî, lê di bin çavdêriya Sarimudîn Xutluba/Qutlu/Kutlu Beyê Tibnîni ku demeke kurt di pey de kurê wî ji mir û keleya wî ji Sarimudîn re ma. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Xelîkan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/54.

Sala Pêncsed û Notî (590/1193-1194)

Tê (di vê sala 590/1193-94'an) de Dicle rabû û av giha heya sûra Bexdayê ku Mensûr ava kiribû; ev risteyên jêrîn ji honraweyên Cemaleddîn ibn el-Cewzî ne:

Dema şewqa min ji we re zêde bû rohnîya min kêr bû
Azara min ya ser we ezîz bû lê lebatên min kêr bûn

Ey amadeyên dilê min û nexwiyayên ji ber çavên min
Ey rawestayên dilê min we hesret dirêj kirin

Kengê hûn dê mizgîn û bersiva hatina xwe bidin min
Dostê min dê şad bibin û bihxweşî bi ser wan ve bifûre

Kengê dê teblekên noşîcanîyê li dergehên hêviya lêkevin
Ez ê ji çav re bibêjim ziwa bibe ew tiştê fewitî vegeyriya

Kengê dê bibêjin, ew hatin bi lez derkeve pêşwaziyê
Û ez dê bibêjim, ey dostên min we çêşa nepenîyan girt

Ger biryar bide bi evîna min û ez we nebînim
Û mijdevanê tirsê bê cem we û bibêje ew miriye

Hûn ji bo parastina wefayê ji xelkê re bibêjin
Ez li ser peymanê xwe mame ta ku dem were

Û gotiye:

Ger vegera we li me pêk bê dê dilê min xweş bibe
Û dê em rewanê xwe ji bi gorî we bikin

Û gotiye:

Hûn hesab nekin ku min hezkirina we jibîr kiriye
Bêguman çiqas dem dirêj bibe jî ez we jibîr nakim

Ez pirsî nefesên hewayî dikim çûnkî
Ew di ser xweşiyên we de dibhurin û rastî we tên

Xwedê Te'ala biryara veqetînê di nav min û we de da
Xweziya temenê min hew ew dema ku min hûn naskirin bûya

Tê (di vê sala 590/1193-1194'an) de dijîtiya navbera Ezîz û Efdel nû bû û sedemê wê jî xapandina leşker û navbeynciyan bû û yê ku bêhtir ew ber bi wilo de didehfand jî Usame bû ku digot: "Xwedê ji bo gelê bi te ve dê ji te hesab bipirse, ev zîlam dîsa li kêf û şeraba xwe veqetîyaye, wezîrê wî û Ibn el-'Ecemî ew xistine bin bandora xwe." Ibn 'Esrûn jî ku Ezîz ew kiribû qazîyê Misrê û heya jîkaravêtina wî jî hêla Adil ve jî li ser karê xwe mabû, jê re got: "Tu roja qiyametê aşt nabî." Ev gotina Usame û Ibn Esrûn giha Efdel û wî dest ji tiştê ku dikir berda, poşman bû, ji zêdekariyên xwe tobe kir û ket nav zana û qencan û dest bi nivîsîna Quranê kir ku destnivîsa wî xweş bû.

Ezîz ji bo çûna wî tevgeriya û Efdel jî çû cem apê xwe Adil û alîkarî jê xwest; ew li ser Seffînê⁴²⁹ rastî wî hat û bi leşkerê rojhilat ve pê re çû Şamê. Efdel hat Helebê, bi birayê xwe Zahir re hevkarî çêkir, ji hev re sond xwarin, çûn Hema û Himsê û heman hevkarî pêk anîn û hate Şamê. Li Şamê Melik Adil destnîşan kir ku wezîr Zîyaeddîn ibn el-Esîr el-Cezerî ji wezîrtiyê biavêje û jê re got: "Evê han mala te xerab dike." Lê wî guh nedayê û ew jî jê hêrs bû.

Melik Zahir jî dijîtiya Melik Mensûrê xwediyê Hemayê, Ezedîn Ibn el-Miqedim û Dildirimê xwediyê Tilbaşerê dikir û ji Adil re nivîsî, jê xwest ku Tilbaşerê bidê û xwediyê Hemayê û Ibn Miqedim pê ve girêdayî bin,⁴³⁰ lê wî erê nekir. Ew jê xeyidî, ji wan veqetîya û ji Ezîz re nivîsî û ew agahdar kir ku pê re ye û ji bo hatina ser Şamê ew han da. Ezîz bi lez hat û li Fewarê⁴³¹ daket,

⁴²⁹ Seffîn cihêkî nêzîkî Reqeyê ye ku ji hêla rojava ve dikeve ser keviya çemê Firatê û di navbera Reqê û Balisê de ye. Yaqût, b. n., 3/471

⁴³⁰ Ev herdû rêzên jorî ji ya çapkiri(Çapa Erebi, 2010, Dihok, Edîtor Dr. Mûsa Mistefa Hesneyanî) kêm in.

⁴³¹ Fewar cihêkî nêzîkî Dimeşqê bû ku leşker lê diciviya. Ibn Wasil, b. n., 1/227

Adil jî fêm kir ku bi riya wî nagihîje Zahir û Ezîz pêk ve, rabû ji Esedîyan⁴³² re nivîsî û sozê mal û milk da wan; ji ber ku jixwe berê Ezîz Selahî⁴³³ xistibûn pêş û ew di ser Esedîyan re girtibûn, ew jî jê hêrs bûbûn.

Dijminiyê di nav wan de cihê xwe girtibû ku Melik Adil jî bi dek ji wan re mal, perû û dîyariyên hêja û çê şandibûn. Mezinên Kurdan Eb ul-Hîcayê Semîn/Qelew bû ku Ezîz ew ji cihgiriya siltaniyê ya Qudsê avêtibû û pêşikvanê Esedîyan jî Seyfedîn Ezkeş bû ku Ezîz di biwara wî de kêmasî kiribû. Eb ul-Hîca û Ezkeş bi şev siwar bûn û berê xwe dan Şamê, gava Ezîz serê sibehê di konan de tu kesê Esedî nedît, rabû vegeriya Misrê lê Ezkeş û Eb ul-Hîca dest bi teşwîqa Melik Adil ya ser Misrê kirin.

Çendî ku Kurd û Esedî ji Adil aciz bûn jî, lê bêgaviyê ew bi ser wî ve dahf dabûn. Adil û Efdel hevkarî kirin, sond xwarin û li pey Ezîz çûne Misrê, dema gihan Qudsê wan mîna berê Eb ul-Hîca danî ser Qudsê û Cûrdîk jê avêt. Ew çûn gihan Bilbîsê⁴³⁴ ku hinek Selahî lê bûn, Adil ji cengê rawestiya û derxistina Ezîz ji Misrê baş nedît. Herweha nîşanên ku siltanî bi Efdel nedibû jî jê ve dîyar bûn û qenc nedît ku ew zêde bi pêş keve. Wî xeber ji Ezîz re şand û jê Qazî Fazil xwest ku wî ew ji ser kar avêtibû û wî di mala xwe de wextê xwe derbas dikir. Ew çû cem Melik Adil, wî rûmet dayê, qencî pê re kir û jê re biryara xwe got.

Fazil zivirî cem Ezîz û pê re peyivî, Ezîz jî herdu zaroyên xwe yên piçûk bi xizmetkarê xwe re digel nameyeke ku naveroka wê ev bû şand: "Hûn Misilmanan nekujin û xwîna wan nerjînin! Ez van herdu kurên xwe dişînim bin keftîtiya apê xwe Adil û welat ji we re dihêlim û diçim rojava." ku ev jî li hizûra hinek serdaran hatibû nivîsîn. Dilê Adil zîz bû, giriya û kesên amade jî pê re giriyan.

Adil got: "Xwedê biparêze, rewş negihaye vê qasê." Û ji xizmetkar re got: "Tu ji dêl min ve xizmeta Siltan bike û jê re bibêje; 'Welat welatê te ye, tu siltan î û em pêgirtiyê te ne' û bi qasid re biryara vegerîna karûbarê Esedîyan û ya milk û mîrgehên wan li wan hatiye dan, herweha Eb ul-Hîca jî dê li Qudsê li ser karê xwe bimîne." Ji Efdel re jî got: "Fêde ye ku tu herî cem birayê xwe

⁴³² Esedî ew bendeyên ku di ber xizmeta Esededîn Şêrkohê mamê Selahedîn de bûn.

⁴³³ Selahî ku ji wan re Nasirî jî tê gotin, ew Memlûkên ber xizmeta Siltan Selahedînê Eyûbî bûn.

⁴³⁴ Bilbîs bajarekî nêzikî Fîstata Misrê ye ku dikeve ser riya Şamê. Yaqût, b. n., 1/567

û pê re li hev werî, ger em tiştên ne layîq bi birayê xwe re bikin ne Xwedê û ne meriv di me nabuhurin.” Efdel weha rêgihîşt ku Adil ji sond û peymana nav xwe û wî vegeeriyaye û bi Ezîz re li hev kiriye da welatî jê bistînin. Lê fersenda xebardanê jê re çênebû, çû cem Ezîz û dakete ser Birkê, lê ji Misra ku berê Adil dilê wî bijandibûyê bêhêvî bû û rewş jî dijî wê derketibû. Dema nûçeya hatina wî giha Ezîz ew derket pêşiya wî, qedrê wî girt, tişteke jê re pêşkêş kir û tiştê ku xwest jê re kir. Efdel vegeeriya Şamê û Ezîz bi Adil û Eserdîyan ve ketin Misrê. Adil, Ezîz kir siltanê Misrê û bi perdedarî pê re meşiya; ger Adil Misrê bixwasta dê ew bigirta, lê wî xwest herdu bira li hev bên. Îca dema ku di biwara wî de ji Efdel hinek tişt derketin û xwest wî bikuje, hingê wî xwe avêt cihê ku wî xwe lê girtibû.

Îcar dema Efdel vegeeriya Şamê, wezîrê wî el-Cizîrî karên xirab pê da zêdekirin, tade li giregirên dewletê kir û Efdel jî dijî wî derneket; hingê Qaymazê Necmî û giregirên dewletê ji Adil re nivîsîn û giliyê wî kirin. Adil jî ji Efdel re şand û got: “Tu destê vî çmeqê pîstevdir û neserkeftî [ji ser dewletê] rake!” lê wî guh nedayê. Ew jî rabû bi Ezîz re hevkarîya daketina ser Şamê kir û bi hev re berê xwe dan Şamê. Efdel bi hevalên xwe şewirî û hemîyan distnîşan kir ku here pêşwaziya ap û birayê xwe, ji bilî wezîr el-Cizîrî ku dijî wan derket û xwest ew serî hilde. Wî jî ji hesarê re xwe amade kir û pêşeng û mîrekan da sondê û ew li ser bircan belav kir, wan jî xeber ji Ezîz û Adil re şand ku rewşa xwe bi dizî rast kirin.

Melik Adil bi Ezedînê Himsî re li hev kir da deriyê rojhilatê ku spartî wî bû, veke. Roja çarşema şazdeyê meha Recebê Melik Adil û Melik Ezîz siwar bûn û hatin ber deriyê rojhilatê. Ibn el-Himsî derî vekir û ew bê şer ketin bajêr, Ezîz dakete mala meta xwe Sitîşam û Adil jî li Xaniyê Eqîqê daket. Dû re Efdel dakete Xaniyê Eqîqê, çû cem wan û dest bi girîkî pir kir. Ezîz lê ferman kir ku here Serxede⁴³⁵ û wezîrê wî Cizîrî jî di wê şevê de ji tirsê kuştina xwe bi komek sindoq ve derket, wî gelek mal bi xwe re bir û reviya çû welatê xwe [Mûsilê].

Melik Ezîz bi Melik Adil re li hev kiribû ku cihgirê wî yê Misrê be û Melik Ezîz jî li Şamê bimîne, piştî ew poşman bû û ji Melik Efdel re nameyek şand ku tê de dixwest rewşê jê re rast bike. Wî hêviya Melik Ezîz belav

⁴³⁵ Serxede keleyeke asê û herêmeke fireh e ku digihê herêma Hewrana devera Dimeşqê. Yaqût, b. n., 3/455

kir û ev xeber giha Melik Adil, Melik Ezîz pê hêrs bû û biryara derketinê li ser da, ew bi mal û eyalên xwe ve çu mizgefta Xatûnê û Melik Ezîz Busrayê da Adil ku Zafir lê dima. Melik Ezîz çar rojan li Şamê ma û li kûreya kilsê li ber gora bavê xwe nimêj kir û fermana avakirina Medreseya Ezîzî û kumbe-tekê li ser kir. Ew kar spart Qazî Mihyedîn ibn Zekî û Siltan di sala pêncsed û not û diduyan (592/1195'an) de veguhestin kilsxaneyê.

Melik Efdel li ser wesiyeta Siltan dest bi avakirina gorekê li cem mizgefta el-Qedemê kiribû ku jê re gotibû: "Bira gora min li ser rê be da yê ku diçe û tê rehmet li min bîne."⁴³⁶ û bi qasî bejneke bilind bûbû lê Melik Ezîz hat dora Şamê girt û ew xerab kir.

Dema Melik Ezîz diket civata xwe ya kêf û şahiyê hingê Adil weke perde-dar (hacib) li ber deriyê wî dima, lê dema ku li Şamê bû şeva wî ya dawî hingê Adil ji kurê xwe Melik Mi'ezem re got: "Bikeve hizûra Melik Ezîz, destê wî maçî bike û Şamê jê bixwaze!" Melik Mi'ezem gîhabû çaxê balixiyê, ew ket hundir, destê wî ramîsa û Şamê jê xwest, wî bi ew senceqî dayê û Melik Efdel jî çû Serxedê.

Melik Adil Ibn Himsiyê ku jê re deriyê rojhilat vekiribû, nefî kir û deh hezar dînarê ku dabûyê jî jê bi paş ve xwest.

Melik Ezîz li ser riya xwe di Qudsê re derbas bû û Hisamedîn Eb ul-Hîcayê Qelew ji walîtiya Qudsê avêt û Senqerê Mezin danî cihê wî û Eb ul-Hîca jî rabû çû Bexdayê, çawa ku em dê bibêjin.

*Siltan Tuxrulşah ibn Arslanşah*⁴³⁷

Ew Kurê Tuxrulşah Beg kurê Mihemed, kurê Melikşah, kurê Alparslan, kurê Çixrî Beg, kurê Mikayil, kurê Selçûq ku ji bilî xwediyê Rûmê padişahê Selçûqî yê dawî bû. Destpêka desthilatdariya wî piştî mirina bavê wî Arslanê kurê Tuxrulşah Beg di sala pêncsed û hefte û yekê (571/1175) de bû ku ew

⁴³⁶ Ev wesiyeta wî dema nexweşiya wî ya sala 581/1185'an li Heranê bû ku gotibû: "Bila gora min li Qibleyê Meydana Hesayê li ser devê riya rêwî û karwanan be da yên ku diçin û tîn û badi û hazir û leşkerê ku di xezayên xwe de di ber re derbas bibin ji jê re bixwînin û niyazan bikin."

⁴³⁷ Şemsedîn Mihemed ibn Arabeg Îl-Denizê navdarê bi Pehlewanê xwediyê welatê Çiya, Rey, Îsfahan, Azerbaycan, Aran û welatên din bû ku di sala 568/1172'yan de hikimdari kiribû û li gor Ibn Xelikan ew di sala 581/1185'an de miribû. Ibn el-Esir, b. n., 10/-46-47; Ebû Şame, b. n., 3/173.

hê piçûk bû û Pehlewan⁴³⁸ bûbû keflê wî heya mirina xwe ya sala pêncsed û heştê û diduyan (582/1186).

Dema Pehlewan mir, atabegî giha Qizil ibn Arslan ibn Îl-Deniz ku birayê Pehlewan yê ji dê bû. Tuxrul Beg her di ber destê wî de ma ta ku mezin bû û komek serdar jî li dora wî civiyan û hingê ew jî ber destê wî derket. [Dû re dema] wî leşkerê Xelîfe şikand û wezîr Ibn Yûnis dîl girt, çawa me berê jî gotibû êdî şahan jî fikar jê kirin û Qizil jî jê tirsîya ku hingê hinek ji koleyên Pehlewan jî xwe gihandibûnê, lê wê gavê jê re hatibû gotin ku: "Bila li wan ewle nebe, da wî nexapînin."

Wî hinek ji wan kuşt, hinek jî jê revîyan ta ku qels bû û Qizil jî rabû çû ser û ew jî ber wî revîya, Qizil jî Sencer ibn Silêmanşah danî ser hikim û ew bi Mi'îzedîn bernav kir. Tuxrul Beg bi xwe yekî xwînrej bû ku wezîrên xwe Redîyedîn û Fexredîn li Hemedanê kuştibû û Hesen ibn Qifqac jî wî bi xweha xwe re zewicandibû. Qizil Tirkmen li ser kom kirin, Tuxrul Beg şikiya û wî di hinek keleyan de avêt zindanê.

Dema Qizil hat kuştin, pîrekeke ku di kelaya ew tê de bû dima, xwest alîkariya wî bike lê bi şertê ku dema ew rizgar bibe pê re bizewice. Wê ew derxist û ew çû li Hemedanê rastî cihgirê Qizil hat û herduyan şer kir ku cihgirê Qizil şikiya û Tuxrul Beg dest danî ser milk û desthilatê, lê belê ev kirinên Tuxrul Beg gihan guhê Xwarizm Şah.

Ew bi leşkerê xwe ve derket, ber bi Iraqê ve çû û Tuxrul Beg jî çûyê, ew li ser Reyê⁴³⁹ rastî hev hatin. [Li wê derê di şer de] tîrek li çavê Tuxrul Beg ket, koleyekî wî jî ji paş ve şûrek avêtê, ew kuşt, serê wî jêkir û bir cem Xwarizm Şah.⁴⁴⁰ Wî ew digel sancaqa wî ya serberjêr û şikestî şand Bexdayê û nameyek jî ji Xelîfe re nivîst ku tê de kefîltiya beremrîyê dîkir. Wî dest danî ser

⁴³⁸ Ev Pehlewan Mihemedê kurê Îl-Deniz bû ku di nota jori de bihuri.

⁴³⁹ Rey bajarekî navdar i bi darûber bû ku maka welatan û nişana medeniyetan bû û bi qasî 27 fersexan/ferseğan (162km) ji Qezwînê dûr bû; ew navenda welatên çiya bû ku Tehrana niha ya paytexta Îranê gundekî girêdayê pê ve bû û bi qasî fersexekê (6km) nêzikî wê bû. Yaqût, b. n., 3/132 û 4/58. Bi kurtî meriv dikare bibêje ku ew bûye Tehrana niha.

⁴⁴⁰ Ew Xwarizmşah Elaedin Mihemed ibn Elaedin Tikiş bû ku 21 sal û çend meh disthilardari kiribûn û desthilardariya xwe pir fireh û mezin kiribû ku gihandibû ya Selçûqîyan. Bnr. Ibn el-Esir, b. n., 606-607; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 185; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/201-202; Ibn Kesir, b. n., 13/20, 65-69.

Çiyan,⁴⁴¹ Reyê, Xorasan û Îsfahanê⁴⁴² û deverên din yên bi ser yên xwe ve û yên paş çem.⁴⁴³

Ev Tuxrul Beg desthilatadarê paşî yê Selçûqîyan bû ku hejmara şahên wan bîst û çend kes bûn û dema desthilatdariya wan jî sed û şêst (160) sal bûn. Yê pêşî ji wan ku desthilatdari kiribû Tuxrul Beg bû ku cara pêşî di sala çarsed û sih û diduyan (432/1040) de alaya wî li Xoresanê dîyar bûbû û Qaîm [Xelîfe el-Qaîm bi Emrillah] piştî hikimkirina Fatimîyan demekê li ser,⁴⁴⁴ vegerandibû Bexdayê. Ew di sala çarsed û çel û heftan (447/1055) de kete Bexdayê û di sala çarsed û pêncî û yekê (451/1059) de Qaîm bi Emrillah vegerand ser Bexdayê û di sala çarsed û pêncî û pêncan (455/1063) de jî bê zaro mir.

Dû re Alparslan⁴⁴⁵ ibn Dawid ibn Mikayil, ibn Selçûqê biraziyê Tuxrul Beg ku qralê Romê dîl girtibû,⁴⁴⁶ bû desthilatadar û li Maweraenehrê/Amûderya/Transoxiana hate kuştin ku 18 sal⁴⁴⁷ hikim kiribû û ji birayê wî Qawird Beg⁴⁴⁸ re rewş li hev nehatibû û xeniqîbû.

⁴⁴¹ Welatên Çiya welatên navbera Îsfahan, Zencan, Qezwîn, Hemedan, Dinewer, Qeremsin/Kermanşah û Reyê ne. Yaqût, b. n., 115

⁴⁴² Îsfahan, bajarekî mezin î navdar e, herweha navê herêmekî hemî ye û yek jî navendên Çiya ye. Yaqût, b. n., 1/244

⁴⁴³ Mebest jê paş çemê Ceyhûnê yê Xorasanê ye ku ji rojhilatê wê re Maweraennehir [Amûderya/Transoxiana] tê gotin û rojavayê wê ji Xorasan û Wilayeta Xwarizmê ye. Yaqût, b. n., 5/54

⁴⁴⁴ Mebest jê Dewleta Fatimî ya Şî'î ye ku di navbera salên 909-1171'ê piştî Îsa de li Misrê bi navê Xelîfetiya Fatimîyan desthilatdari kiribû û demekê kurt di sala 450/1058'an de bi zor û hêza Arslan Besasîrî ku dest danibû ser Bexdayê, Xelîfe jê derxistibû û li ser navê Xelîfeyê Fatimîyên Misrê xutbe dabû xwendin û bi qasî salekê li ser navê Fatimîyan lê hikim kiribû ta ku siltanê Selçûqî Tuxrul Beg di sala 451/1059'an de ew jî Bexdayê derxistibû û Xelîfeyê Bexdayê vegerandibû ser xelîfetiya wî. Eb ul-Ferec Ibn el-Cewzî, *el-Muntezem fî Tarîx el-Umem we l-Milûk*, Dar el-Kutub el-Ilmiye, Beyrût, 1992, 16/32; Ibn Esîr, b. n., 8/341-348; Ji bo berfirehî bnr. Ibn Kesîr, b. n., 12/66—67, 117.

⁴⁴⁵ Ew Edud ed-Dewle Alparslan Ebû Şecca' Mihemedê kurê Dawid Cixrî Begê kurê Selçûqê kurê Deqag bû ku di sala 465/1072'yan de hatibû kuştin. Ibn el-Cewzî, *el-Muntezem*, 16/144; Ibn el-Esîr, b. n., 8/393-94; Ibn Xelikan, b. n., 4/317-319; Ibn Kesîr, b. n., 12/84-85.

⁴⁴⁶ Ew di cenga Menazgirê/Melazgirê/Menazkirdê de bû dema ku sipaha Îslamê di bin fermandariya Siltan Alparslan de zora Împeratorê Bizansî biribû û di wê cengê de Împerator Romanus/Ermanus Diyojen hatibû dîlgirtin. Sadredin Ebu l-Hesen Eli el-Hiseynî, *Exbar ud-Dewlet es-Selçûqiye*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, wergera Necatî Lûgal, r. 35. Prof. Faruq Sümer&Prof. Eli Sevim, *İslam Kaynaklarına göre Malazgirt Savaşı*, TTK Basimevi, Ankara, 1988, r. 22 ku ji Zubdet un-Nusreya Bundarî veguheştiye û r. 25-26 ku ji Kamîla Esîr bg. l'ê veguheştiye; Ibn el-Esîr, b. n., 8/393-94; Ibn Xelikan, b. n., 4/317-319.

⁴⁴⁷ Li gor Ibn Xelikan neh sal û çend meh in; li gor Ibn el-Esîr û *Exbaru Dewleti Selçûqiye* jî deh sal in. Bnr. Ibn Xelikan, b. n., 4/317-319, Ibn el-Esîr, b. n., 8/393-94; *Exbaru Dewlet es-Selçûqiye*, r. 38.

⁴⁴⁸ Di destnivîsê de Qarûb bû ku li ber *Exbar ud-Dewlet es-Selçûqiye* r. 38 hat sererastkirin.

Piştî Alparslan, Melikşah⁴⁴⁹ ibn Alparslan desthilatdarî kiribû û cîhan zeft kiribû ku bîst û neh salan hikimdarî kiribû û di sala çarsed û heştê û pêncan (485/1092) de miribû; Nîzam el-Milk⁴⁵⁰ hem wezîrê wî û hem jî yê bavê wî bû.

Piştî wî kurê wî Mehmûd ibn Xatûn⁴⁵¹ ketibû cihê wî lê di sala xwe de miribû, dû re jî kurê wî Berkyarûq⁴⁵² ibn Melikşah hatibû ser hikim lê apê wî Tac ed-Dewle Titiş⁴⁵³ dijî wî derketibû, Berkyarûq ew kuştibû û 12 sal siltanî kiribû. Li Bexdayê şeş caran xutbe li ser navê wî hatibû xwendin û di navbera wî û birayên wî Mihemed⁴⁵⁴ û Sencer⁴⁵⁵ de ceng derketibûn.

Piştî Berkyarûq birayê wî Mihemed ibn Melikşah bûbû desthilatdar û dozde salan hikim kiribû û di sala pêncsed û yazdan (511/1117) de hatibû kuştin.

⁴⁴⁹ Ew Celaludewle Eb ul-Feth Melikşahê kurê Alparslan Mihemedê kurê Dawidê kurê Mikayilê kurê Selçûqê kurê Deqaq bû ku piştî bavê xwe di sala 465/1072'yan hatibû ser hikim û desthilatdariyeke bi rêkûpêk kiribû û gelek dever li yên bavê xwe zêde kiribûn. *Exbaru Dewleti es-Selçûqiye*, r. 38-42; Ibn Xelîka, b. n., 4/319-322; Ibn Kesir, b. n., 12/84; Ibn Texreberdî, b. n., 5/94, 132; Ibn Esîr, b. N., 8/481-484; Ebû Şame, b. n., 1/144.

⁴⁵⁰ Ew Ebû Eli Hesen ibn Eli ibn Îshaq ibn el-Ebasê navdarê bi Nîzam el-Milk Qiwamedînê Tûsî bû ku di sala 485/1092'yan de miribû. Bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 8/478-79; Ebû Şame, b. n., 1/141-143; Ibn Xelîkan, b. n., 2/208-111; Ibn Kesir, b. n., 12/111; Ibn Texreberdî, b. n., 6/133-34.

⁴⁵¹ Ew Terkan Xatûna ku ji nesla padişahên terken bû ku di dema Melikşah de dest danibû ser mal û karûbar û qencî bi leşker dikir, mal li wan belav dikir ta ku digel piçûkiya kurê wê jî pê re peyman çekirin û ew dan pêş. Sedredîn Eli Hiseynî, *Exbaru Dewlet es-Selçûqiye*, r. 51-52.

⁴⁵² Ew Riknedîn Eb ul-Muzafer Berkyarûq ibn Melikşah ibn Alparslan Şehabedîn Mecc el-Milk bû ku piştî birayê xwe yê piçûk hatibû ser hikim, lê apê wî Tacudewle Titiş ibn Alparslan ji Şamê li ber rabûbû û çûbûyê, çendi ku cihgirên bavê Berkyarûq yên xwediyê Rihayê Bozanê Kurd û desthilatdarê Helebê Qesim ed-Dewle Aksunkur li hemberî apê wî jê alikarî xwestibûn ji lê ji wan re nehatibû û Tac ed-Dewle ji çûbû zora wan biribû, ew kuştibûn û çûbû ser biraziyê xwe Berkyarûq, lê di sala 488/1095'an de li Reyê hatibû kuştin û desthilatdarî ji Berkyarûq re mabû. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 52-53; Ibn el-Esîr, b. n., 8/493; Ibn Xelîkan, b. n., 1/261-262.

⁴⁵³ Ew Tac ed-Dewle Ebû Se'îd Titiş ibn Alparslan ibn Dawidê Selçûqî bû, ku di sala 488/1095'an de di şerê ser desthilatê yê di navbera wî û biraziyê wî Berkyarûq de nêzî Reyê hatibû kuştin. Ibn el-Esîr, b. n., 487/502; Ibn Xelîkan, b. n., 1/283-284.

⁴⁵⁴ Ew Ebû Şecca' Xiyasedîn Mihemd ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû, ku di sala 511/1117'an de miribû. Sedredîn Eli el-Hiseynî, b. n., r. 55-58; Ibn Esîr, b. n., 9/167; Ibn Xelîkan b. n., 4/319-322.

⁴⁵⁵ Ew Eb ul-Haris Sencer (479-522/1086-1128) ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû, ku di sala 479/1086'an de li Sincarê/Şingalê bûbû û navê xwe jî jê wergirtibû û di sala 552/1157'an de miribû. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 59-66; Ibn Esîr, b. n., 9/247-248; Ebû Şame, b. n., 1/324; Ibn Xelîkan, b. n., 2/355-357.

Piştî wî kurê wî Mehmûd⁴⁵⁶ ibn Mihemed çarde salan hikimdarî kiribû û dû re kurê xwe Dawid⁴⁵⁷ kiribû weliehd, lê Sencer desthilatê spartibû Tuxril, lê milk têra Dawid ji ma.

Dû re Mes'ûdê birayê Mihemed çavê xwe berdabû desthilatadariyê û di sala pêncsed û bîst û şeşan (526/1131) de ketibû Bexdayê û li ser navê wî û biraziyê wî Dawid xutbe hatibû xwendin. Tuxril di sala pêncsed û bîst û nehan (529/1134) de miribû û Mesûd bi serê xwe mabû xwedî desthilat û desthilatdariya wî dirêj bûbû ku sîh û çend sal li ser hikim mabû.⁴⁵⁸

Li dû wî jî Melikşah ibn Mihemedê biraziyê Mesûd ketibû cihê wî û sê meh hikim kiribû. Xesbek⁴⁵⁹ ji Mihemed ibn Mehmûdê birayê Melikşah re nivîsibû, ew xapandibû û dest danîbû ser Melikşah. Mihemed ibn Mehmûd dest danîbû ser desthilatê û Xasbeg jî kuştibû, lê Îl-Deniz⁴⁶⁰ û Aqsencer⁴⁶¹ jê bîz bûbûn û çûbûnê, ew ji wan reviyabû û milk dabûn birayê wî Silêman Şah.⁴⁶²

Melikşah qesta Bexdayê kir, Xelîfe derket pêşiyê û ew bi dûr xist û di sala pêncsed û çel û heştan (548/1153) de Dewleta Selçûqîyan ji hev ket û Xuzîyan dest danî ser Sincarê, ku ji sala çarsed û sîh û diduyan (432/ 1040) heya sala pêncsed û çel û heştan (548/1153) dewleta wan sererastkirî bû. Dû

⁴⁵⁶ Ew Muxisedîn Eb ul-Qasim Mehmûd ibn Mihemed ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû ku di sala 525/1130'yî de miribû. Di şerê desthilatê yê sala 513/1119'an de ku di navbera Melik Muxisedîn Mehmûd û Melik Xiyasedîn Mesûd de li Hemedanê derketibû, Siltan Mehmûd bi ser ketibû û desthilat gihabû wî. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., 67-68; Ibn el-Esir, b. n., 9/434-435; Ibn Xelikan, b. n., 4/408-409; Ebû Şame, b. n., 1/158; Ibn Kesir, b. n., 12/160.

⁴⁵⁷ Ew Melik Dawid ibn Mehmûd ibn Mihemed ibn Melikşah İbn Alparslanê Selçûqî bû ku Bavê wî Mehmûd ew kiribû weliehdê xwe, lê ji ber ku Siltan Sencer desthilatê dabû apê wî Siltan Riknedîn Tuxrul ibn Mihemed Taber ibn Melikşahê kurê Alparslanê Selçûqî, ew bi hinek herêmên destê xwe mabû û nebûbû siltan. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 69-71; Ibn el-Esir, b. n., 9/259, 526, 266.

⁴⁵⁸ Ji bo van gelsên navbera Selçûqîyan yên li ser desthilatdarîyê bnr. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 69-85; Ibn el-Esir, b. n., 9/247-269.

⁴⁵⁹ Ew Xas Begê kurê Arslanê kurê Belengerî bû ku perwerdekarê Siltan Mesûdê kurê Mehmûdê kurê Mihemedê kurê Melikşahê Selçûqî bû û herdem pê re bû. Ibn el-Esir, *el-Kamil*, 11/104; Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 85, 89.

⁴⁶⁰ Atabeg Mir Şemsedîn Îl-Deniz yek ji serdarên Siltan Mesûd bû ku jê re Îl-Denizê Mesûdî ji dihat gotin, ew ji Azerbaycanê bû û hikimdarê Gence, Aran û Qeyserê bû û di sala 543/1148'an de çûbû hêla Siltan. Ibn el-Esir, *el-Kamil*, 11/132; Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 98-101.

⁴⁶¹ Ew Atabeg Aqsencerê Ehemdîliyê, desthilatdarê Meraxeyê bû. Ibn el-Esir, *el-Kamil*, 11/251; Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 138.

⁴⁶² Ew Siltan Melik el-Mustecir Silêmanşah ibn Mihemed ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû, ku ji Bexdayê derketibû çûbû ser Azerbaycanê û li wê derê Îl-Diniz ji bi hêza Azerbaycan û Aranê ve gihabûyê û li Nexçivanê li Newala Arasê sipahên Silêmanşah û Mihemed Pehlewan gihabûn hev û şerekî diwar di nav wan de derketibû ku bi serketina Siltan Mihemed bi dawî bûbû. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 99

re kêmasiyê dest pê kiribû û tê [di vê salê de] Sencer jî miribû û Mihemed Şah dora Bexdayê girtibû ku ew yê dawî bû dora wê dipêça. Mihemed jî di sala pêncsed û pêncî û çaran (554/ 1159) de miribû û li dû wî birayê wî Silêman Şah bûbû desthilatdar, lê birayê wî Melikşah dijî wî derketibû. Arslan şahê kurê Tuxrîlê kurê Melikşah jî di sala pêncsed û heftêyî (570/1174) de miribû û piştî wî jî kurê wî Tuxrîlşah ketibû cihê wî û atabegê wî jî Mihemed Pehlewan bû ku di vê sala pêncsed û notî (590/ 1193) de hat kuştin.

Tê (di vê sala 590/ 1193-94'an) de Şeyxê xebatkar, zanayê zahid û honrawerê qesîdeyê li Qerafeyê mir û di roja xwe de li 'Erafê hat veşartin, ew qenc û jêhatiyê bajarê rojhilatê Endilûsê bû.⁴⁶³

⁴⁶³ Ev paragrafa piçûk ku du rêz in ji ya çapkirî kêm bû.

Sala Pêncsed û Not û Yekê (591/1194)

Tê (di vê sala 591/1194'an) de bûyereke mezin qewimî ku jê re bûyera Zelaqe⁴⁶⁴ ya navbera Yaqûb ibn Yûsuf ibn 'Ebd el-Mu' min⁴⁶⁵ û Fenşê⁴⁶⁶ qralê Tuleytileyê,⁴⁶⁷ dihat gotin.

Fenş dest danîbû ser girava Endilûsê û xeşm li desthilatdarên wê kiribû û Yaqûb jî ji ber xariciyên ku çûbûne ser ji serkeftina wan lebikî bû û di navbera wî û Endilûsê de gêdûka Sebte⁴⁶⁸ hebû. Berahiya gêdûkê sê ferseng (18 km) bûn û ji bo derbasbûna lê pêwîstî bi tadeyiyeke pir hebû ku ji ber vî sedemî jî dilê Fenş bijiyabû Misilmanan. Fenş nameyek ji Yaqûb re nivîsîbû ku naveroka wê ev bû: "Bi navê Te Xwedayê aferînerê erd û esmanan û mihri-vaniya Xwedê li mezinê me Mesîh Îsayê kurê Meryema fesîh/xweşbêj be. Dû re ey Mîr, bêguman ji kesê zana û bîrewer ve neveşartîye ku tu serdarê miletê Misilman û ez jî yê miletê Xiristiyan im, ji ber vê jî tiştên mîna riswayî, guhnedan, zexelî û sersariya karûbarê pêgir û rajêran û kêf û xweşiyên xirab ku cihgirên te yên Endilûsê dîkin jî ji te ne veşartî ne.

Îcar dema serî rakirin û riswayiyê xwestin, hingê Xwedê min li ser wan raselitand, min welat ji wan vala kir û min bermayên wan ji holê rakir. Pîrek

⁴⁶⁴ Zelaqe navê devereke Endilûsê bû ku nêzikî Qurtubayê/Kordobayê diket û li wê derê di navbera serdarê Merabitî Yûsuf ibn Taşfîn û qiralê Frengan Ezfenş/Elfens [Alfonse IX:em] de cengeke diwarî navdar derketibû. Yaqût, b. n., 3/164. Ji bo vê cengê li bûyerên Endilûsê yên sala 479/1086'an binêre.

⁴⁶⁵ Ew Mensûr Ebû Yûsuf Yaqûb ibn Ebî Yaqûb Yûsuf ibn Ebî Mihemed Ebd el-Mu' min ibn Eli bû. Bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/236-238; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 8-9; Ibn Kesir, b. n., 13/10-11.

⁴⁶⁶ Ev Fenş Ezfenşê/Elfensê [Alfonse IX:em] bû ku yek ji herçar Qiralên Endilûsê bû, ew yê Tuleytilê û dorûdorên wê bû, li gori Dewadârî ji ew qiralê Qeştalê bû ku Ereban navê wî kiribû "Fenş/Ezfenş/ Elfens" lê li gori Ibn Kesir jî Qeys/Qeys bû. Ebu l-Feda, *Teqwîm*, r. 168; Ibn Kesir, b. n., 13/10-11; Ibn Texreberdî, b. n., 6/137; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 8; Dewadârî, *Kenz*, 7/127, not 3.

⁴⁶⁷ Tuleytilê navendeke Endilûsê ye ku dikeve rojhilatê bajarê Welidê û li ser çiyayekî bilind î asê ye. Ew asêtirîn û astengtirîn welatê wê ye ku çemekî dirêj li nava pirên cihên wê digere. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 172.

⁴⁶⁸ Ew tengava Cebel Tariq (Gibralta) ye ku Mixrib û Spânya ji hev vediqetîne, Sebte jî bajarekî mezin yê ser Xelcê/kendava Romê (Deryaya Navin) ye û li pêşberî girava Xedra ye (Girava Kesk e) ku derya jî ji sê hêlan ve dora wê digire. Ebu l-Feda, *Teqwîm*, r. 27, 66, 122-23, 177.

û zarok hatine dîlgirtin, pîr û ciwan hatine kuştin û tu lêborîn ji te re nîne ku tu neyê alîkariya wan. Desthilatê îmkan daye te û tu ji bo serkeftinê hêzdar î, digel baweriya we ya ku 'Xwedê di kitêba we de, şerê yek ji we bi deh kesan ji me re ferz kiriye.'⁴⁶⁹

Bêguman rastî ji ber we winda bûye û hûn bi kitaba xwe derewan dikin, niha Xwedê li ser we sivik kiriye û zane di we de qelsî heye, lê ger ji we sed kesên bi aram hebin dê zora dused kesan bibin û ger hezar heb hebin dê zora du hezaran bibin. Lê belê vêgavê yek ji me tê kuştin û gelek ji we, Xwedê alîkariya me dike û me bi ser we dixe, hûn nikarin me derxin û nikarin me asteng bikin. Nûçe gihîşt min ku te koma xwe daye hev û tu derketiye ser girê cengê, te komek ji berber û Erebên koleyên dînar û diravan ku zirxên şermê li xwe kirine, civandîne. Ewên ku heramî helal gerandine, dijî dînê Îslamê derketine û sal bi sal lê domandine, ew li benda bûyerên demê û guhartinên bûyaran piyekî bi pêş ve û yekî jî bi paş ve diavêjin ku ev kar ji yên mîna te re layiqtir e. Ez nizamim gelo derengmayina te ji tîrsa ye ku tu ketî çala xwe, yan jî ji ber derewdêrandina fermana pêxemberê te ye.

Ger tu ji tîrsa gêdûkê nikaribî derbasî hêla min bibî ez dê ji te re riya dostî û hevaltiyê bibêjim; ew jî ev e ku ger tu sozê îmana muxlis, parên mezin û dayina rehîneyan bidî min û tu komek keştî/kelek ji min re bişînî ez dê derbasî ba te bibim û di ji te re hêjatirîn de biberizim te. Ger têkbirin ji te re be ew talaneke ku Xwedê daye te û ger ji min re be hingê destê min bilind dibe û serdariya Misilmanan dibe mafê min û pêşengiya herdu hêlan jî. Xwedayê payeberz dilxweşiyê bide û daxwaziyê hêsa bike ku jê pê ve tu perwerdekar nîne û ji qencyê pê ve tu xêr nîne, digel aştîyê."

Dema Yaqûb bi nameyê hisiya pir hêrs bû û parastina Îslamê û xîretkêşîya îmanê ew girt û li ser nameyê bi destê xwe weha nivîsî: "– ew zivirî cem wan, bêşik em dê leşkerên wisa ji wan re bînin ku berê qet ji wan re nebûne û bêguman em dê wan bi riswayî jê derxin, lê ew kerr in."⁴⁷⁰ û di bînan ayetê de jî nivîsî: "Li cem me ji şûrê eşrafan pê ve tu name tune û tu qasîd jî ji bilî pênc sipahên mezin î hêzdar nîne."

⁴⁶⁹ Sûretê Enfal (8) ayet 65.

⁴⁷⁰ Sûretê Neml (27), ayet 37.

Dû re ew di wê gavê de rabû, zînê hespê xwe bi destê xwe şidand, çeka xwe wergirt û çû gêdûka Sebre û lê daket. Wî şênî û keştî li hev civandin û leşkerê xwe hejmart ku dused hezar şervan bûn, sedhezar jî yên ku nanê wan ji diwana/defternameya leşkerî bûn û sedhezar jî dilxwazên cîhadê bûn. Ew li gêdûkê derbas bû û çû cihekî bi navê Zellaqe û Fenş jî biu dused û çel hezar giregir û şervanên Frengan ve hat, ew çûne hev û şerekî wisa di nav wan de derket ku ne di dema cahiliyê de û ne jî di serdema Îslamê de derketibû. Dû re Xwedê alîkariya xwe ji Misilmanan re şand û Fenş bi paş ve bi neferên hindik ve reviya Telîtelayê û Misilmana jî leşkerên wî talan kirin. Hejmara kuştîyên Frengan sed û çel û şeş hezar bûn û ya dîlan jî sih hezar bûn, herweha sedhezar çadir, heştê hezar hesp, sed hezar hêstir û tibabê mal û gewher jî ji hesabê derbûn. Her hêsîrekî wan bi dirhemekî û her şûrekî wan jî bi nîv dirhemî hat firotin. Yaqûb talan li gor hikmê şerîetê di nav Misilmanan de behr kir ku heta bi hetayê dewlemend man. Fenş bi pîstirîn rewşê giha Tileytileyê, wî por û rihê xwe kur kir, xaçê xwe sernixûn kir û sond xwar ku li ser nivînan ranezê, nêzî jinan nebe û heya tola xwe hilnede li tu hesp û dewaran siwar nebe. Wî dest pê kir ji girav û welatên din leşker civand û xwe amade kir.

Sala Pêncsed û Not û Diduyan (592/1195)

Tê (di vê sala 592/1195'an) de piştî derketina hecîyan ji Mekê, bayekî reş rabû û li cîhanê belav bû û jê ji sîlekanekê sor bi ser merivan ve bariya û ji Riknê Yemanî perçeyek ket û Beyt ul-Heram ji çend caran hejiya. Ev tişteki weha bû ku ji hinga Ibn Zubeyr⁴⁷¹ ew ji nû ve ava kiribû, lê Hecac dû re dîsa ew kiribû mîna berê û heya niha ji nehatibû serê wê û neqewimî bû.

Tê (di vê sala 592/1195'an) de li gundekî Misrê yê Bûsîrê ku Merwan¹⁷² lê hatibû kuştin, mala Hurmisê Hekîm hat dîtin û jê tîmsalên beran, beq û şûşeyên mis û cendekên ku kincên wan nerizyabûn, derketin.

Tê (di vê sala 592/1195'an) de bûyereke din di navbera Yaqûb ibn Yûsuf û Fenş de derket ku Fenş ji cara pêşî zahfîr leşker da hev û kom kir û çû ser Yaqûb. Yaqûb ew şikand û li pey wî çû heya Tileyleyê, dora wê pêça û bi mendenîqan lê da û hindik mabû ku vegire, lê hingê diya Fenş û keçên wî derketin pêşîya wî û li cem giriyan. Wan hêviya hiştina bajêr ji wan re kir, dilê wî bi wan şewitî û ew da wan û mal û gewher ji ji wan re bexşand û piştî hêz û karînê bi qencî li wan vegerand.

Tê (di vê sala 592/1195'an) de Ibn el-Mu'ellim eş-Şa'ir Heresî⁴⁷³ mir, Heres gundek e ku li binê Wasîtê dikeve, bûna wî sala pêncsed û yêkê (501/1107) bû.

⁴⁷¹ Ew Ebû Xibeyb Ebdullah Ibn Zibeyr ibn 'Ewam bû û kurê Esmaya Qiza Ebû Bekîrê xwediyê du kemeran bû ku di sala 64/685'an de pê re peyman hatibû kirin. Wî Kabe ava kiribû, kevir xistibûyê û du dergê jê re çêkiribûn, yekî ketinê û yekî derketinê. Ew di sala 73/692'yan de di dema xelîfetiya Ebd el-Melik ibn Merwan de bi destê Hecac Yûsufê Seqafî hatibû kuştin. Piştî ku Hecac Ibn Zibeyr kuştibû, hingê Ebd el-Melik ibn Merwan ew kiribû waliyê Mekê, Yemenê û Yemameyê ku wî ji rabûbû Kabe xira kiribû û careke din ji nû ve ava kiribû. Ibn Xelîkan, *Wefeyat el-E'yan*, 2/36-37

⁴⁷² Ew Merwan ibn Mihemed ibn Merwanê Hekemê xelîfeyê Emewîyan yê paşîn bû ku di sala 132/749'an li wî gundê Bûsîrê hatibû kuştin. Yaqût, *Mu'cem el-Buldan*, 1/509

⁴⁷³ Ew Ebu l-Xenaim Mihemed ibn Eli ibn Faris Ibn el-Mu'ellimê Şa'irê Heresî bû, ev Heres ji gundekî binê Wasîtê bû. Bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/451; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 11.

Ev ji honraweyên wî ne:

Ey yê ku daketine Hemayê ji bo nermiya dilê xortî
Ger ji bo diyarkirinê dozgerê gazî bike dilê wî xwiya dibe

Hûn hesab nekin ku dê çi ya ehda min biguhirîne
Ji bilî min jî pêvemana belayan wê diguhirîne

Min bi bîra we nedianî ku ne ji gumana hewayê bûya
Ku bobelata mubtelayên we wê bi bîra we tîne

Tê (di vê sala 592/1195'an) de Sabîqudîn Osman ibn Dayeyê xweyê
Şeyzerê wefat kir ku yek ji herçar zaroyên Dayeyê kurê Dayêya/dayîna
Nûredîn Mehmûd ibn Zengî bû.

Sala Pêncsed û Not û Sisiyan (593/1195-96)

Tê (di vê sala 593/1195'an) de Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn çû Bexdayê û dêlindêz bi heyeteke mezin ve derket pêşiya wî û ji bo pêşwaziyê heyeta Şamê jî telp vêkxistin, çûnkî di ber xizmeta wî de tibabek serdar hebûn û [biraziyê wî] Ezedînê kerr û Xeres jî pê re bûn.⁴⁷⁴

Yê pêşî ku hat telpa Xeres bû, dû re ya Mîrêmîran hat û ya wî piştî hemiyan bi hejmara tevayî û çekên tam ve hat. Hemî kesên li Bexdayê derketin pêşwaziya wî, ew yekî serî piçûk û zikê wî mezin weke kûpekî bû ku digihîşt ser stuyê dewarê.

Qewaçekî ew li Herbiyeyê⁴⁷⁵ dîtibû û di nava saetekê de cerekî ji heriyê saz kiribû û berî ku were li bazarê daleqandibû; gava ew lê derbas bûbû keni-yabû. Dû re jî li Bexdayê tev gava kûz/cer dihatin çêkirin, navê Eb ul-Hîca es-Semîn li ser rûyê wan dihat danîn.

Piştî ku derbasî aliyê rojhilat bûbû û dergahê Bab el-Nûbîyê⁴⁷⁶ maçî kiribû, Xelîfe ew li rojavayê Bexdayê li Dar el- 'Emîdê daxistibû, qedrê wî girtibû û ziyafet dabûyê.

Dû re ferman lê kiribû ku hinek ji hevalên xwe bi leşkerê Xelîfe ve bikêşe Hemedanê, wî komek ji wan bir û gava ew ji Bexdayê dûr ketin, wan gençîneya Xelîfe talan kir, komek ji leşkerê wî kuştin û çûn Mûsil û Cezîreyê.

⁴⁷⁴ Ev der di destnivîsê de "Ezedîn Kerr we-l 'Eeres" e, lê amadekarê çapa Erebi ew "Ezedîn Kerr we l- Xeres" xwendiyê û li gori Ebû Şame jî "ibn Exihî Ezeddîn Kûz el-Feres" e, lê bi rastî yek ji wan jî tu maneyeke xweş nade. Ji ber vê jî min weha rast kir: "Biraziyê wî Ezedînê kerr û Xeres jî pê re bûn." Yanî tibabek mîr û serdar û Ezedînê kerr yê biraziyê wî û yekî bi navê Xeres jî pê re bûn." Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 14; Tarixa Dewleta Kurdan, Zanîngeha Dihokê, Dihok, 2010, çapa Erebi, ed. M. M. Hesneyanî, r. 234.

⁴⁷⁵ Herbiye yek ji taxên Bexdayê yên navdar e ku dikeve nik Deriyê Herbê. Yaqût, b. n., 2/274

⁴⁷⁶ Bab en-Nûbî yek ji deriyên Bexdayê ye. Ibn El-Esir, *el-Kamil*, 12/108

Leşkerê Xelîfe birîndar zivirîn Bexdayê, Xelîfe ew bire hêla rojhilat cem xaniyekî [nik medreseya] Nîzamîyeyê⁴⁷⁷ ku yê Micîredîn Ebeqê xwediyê Şamê bû û ew lê kir wekîl. Dû re [Xelîfe] ew bi cibbe, xiftan, şaş û ebaya reş perû kir û digel hespê rikêbzêr mal û peya ji danê û ew şand Hemedanê.

Tê (di vê sala 593/1195'an) de lihevhatin û aramiya navbera Selahedîn û Frengan ji qediya⁴⁷⁸ û ew çûne Beyrûdê ku Mîr Ezedînê Usameyê Geylî/Gilî li wê derê bû,⁴⁷⁹ ew reviya û Frengan ji dest danî ser.

Seyf el-Îslam Tuxtekîn ibn Eyûb

Birayê Selahedîn yê xwediyê Yemenê ku palewanekî egîd î mîrxas bû û ji Zebîdê heya Hedremûtê di destê wî de bû û xaricî perîşan û riswa kiribûn, di meha Şewala [vê sala 593/1195'an] de li Zebîdê wefat kir. Piştî wî kurê wî Şems el-Milûk Îsmail ketibû cihê wî û doza xelîfetiye kiribû.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Medreseya Nizami ye ku ji hêla Wezirê Selçûqîyan Nizam el-Mulk ve di sala 459/1066'an de li Bexdayê hatibû avakirin, jixwe wî berê li gelek bajarên mîna Nisabûr/Nişapûr, Hirat û yên din heman medrese ava kiribûn. Ibn el-Esir *el-Kamil*, b. n. 8/367, 379-380; Ibn Xelikan, b. n., 2/108-111

⁴⁷⁸ Lihevhatina navbera Siltan Selahedîn û Frengan, di sala 588/1192'yan de çêbûbû lê dû re piştî wefata Siltan kurê wî Melik Ezîz ew di sala 589/1193'yan de nû kiribû û heya vê salê (593/1196) mabû. Ibn Esir, *el-Kamil*, 12/126; Ibn Şedad, *Siret*, r. 315-317.

⁴⁷⁹ Beyrût Mîrgeha Mîr Ezedînê Usameyê Geylî/Gilî bû ku carê keştiyên cengê dişand pêşiya hêzên Frengan û rîya wan dibirri ku Frengan çend caran giliyê wî ji Melik Adil re kiribû ji lê wî dest jê bernedabû ta ku wan hawara xwe gihand Ewropa û wan ji hawar jê re şand û ew çûne Beyrûdê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 14; Ibn Esir, *el-Kamil*, 12/126-127; Henbelî, *Şîfa*, r. 203-204.

⁴⁸⁰ Şems el-Milûk Îsmail ibn Tuxtekîn yekî saxik î hişbelav bû, ku xwe ji Emewîyan didît, doza xelîfetiye dikir û li ser navê xwe xutbe dida xwendin û nasnavê el-Hadî li xwe kiribû. Dema apê wî Melik Adil pê hisiyabû jê re nivîsibû, pê re xeyidibû, lome û gazin jê kiribûn û lê ferman kiribû ku li bingehe xwe yê rastî yê Kurdî vegere û dev ji van çewrtiyên xwe berde da bes xelk bi wan bikenin. Vê paşiyê leşker û serdarên wî çûbûn ser, ew kuştibûn û Memlûkekî bavê wî anibûn ser desthilatê. Ibn Esir, *el-Kamil*, 12/130; Ebû Şame, *Zeyl*, 15; Ibn Kesir, *el-Bidaye*, 13/17.

Sala Pêncsed û Not û Çaran (594/1197)

Tê (di vê sala 594/1197'an) de di meha Miheremê de Freng daketin ser Tibnînê ku Melik Adil Mihyedîn ibn Zekî şandibû Misrê cem Melik Ezîz ji bo hawarê. Ew di sisêyê Rebelewelê de bi leşkerê xwe ve çûbû hêla Şamê û heya ku gihabû wan, Frengan zor dabû keleyê û ji her aliyî ve neqeb tê vekiribûn, bi mancenîqan dihedimandin û hindik mabû wê bistînin. Wan beş bi beş ew qul dikirin û neqeb tê vedikirin, neqeb wek malan bi kar dianîn û di wan de şerê Misilmanan dikirin. Melik Adil jî daketibû cem Hineynê û pê re jî xwediye Himsê Melik Micahîd Esededîn Şêrkoh, Emcedê xwediye Ba'albekê, Ezedîn ibn el-Miqedem û Dildirimê xwediye Telbaşerê hebûn.

Melik Ezîz gihabû wan û hemî bi hev re çûbûn Hineynê, lê ger ku rojekê bi tenê jî dereng mabûna, dê Tibnîn bihata vegirtin û kesê lê hemî bihatina kuştin. Di wê şevê de Xwedê bareneke bi şid û bayekî dijwar şandiyê ku tirs xistiye dilê Frengan û ji wan re hatiye gotin ku wa ye siltanê Misrê bi leşkerê xwe ve hatiye we. Wan mancenîq û alavên cengê û çadir jî digel tiştên tê de bi halê xwe hiştîne û di wê şevê de reviyane Sûrê. Dû re wan xeber şandine, daxwaza ewleyî û aştîyê kirine, Melik Ezîz bi wan re li ser bingehe aştîya ku bi bavê wî Selahedîn re⁴⁸¹ pêk anîbûn, li hev hatiye û wî Melik Mi'ezem Îsa ibn Melik Adil⁴⁸² perû kiriye, sencaq û belgeya fermanê Şamê dayê û ziviriye Misrê.

Melik Adil di remezanê de çû Mêrdînê, dora wê pêça û der û dorên wê girt ku ji keleyê pê ve tişteke nema.

⁴⁸¹ Li ser şeweyê biryara aştîya Siltan ya sala 588/1192'yan bi Frengan re. Bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 312-317.

⁴⁸² Ew Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsa ibn Melik Adil Seyfedîn Ebûbekir ibn Eyûb bû ku hê jî piçûkiya xwe ve ji dema ku Melik Ezîz Osman Dimeşq ji Melik Efdelê birayê xwe sitandibû û wî jî li ser şîretên bavê xwe ew ji Melik Ezîz xwestibû û wî jî ew dabûyê, heya wefata xwe ya sala 624/1226'an hikimdariya Şamê kiribû. Ibn el-Esir, b. n., 10/473-474; Ebû Şame, *Zeyl*, 229-230; Ibn Xelikan, b. n., 3/433; Ibn Wasil, b. n., 4/208.

Tê (di vê sala 594/1197'an) de Cûrdîkê kurê Ebdullahê Nûrî mir, ku yek ji mezintirîn xizmetkarê Nûredîn bû û piştî wî di hemî xezayên Selahedîn de xizmeta wî kiribû û cara pêşî pê re Şawer⁴⁸³ li Misrê girtibû û li Helebê jî Ibn el-Xeşab kuştibû, ew yekî camêr û mêrxas bû.

Xwediyê Sincarê Emadedîn Zengî ibn Mewdûd ibn Zengî ibn Aqsenqerê kurê birayê Nûredîn Mehmûd, ku yekî zana û camêr bû, jî wefat kir. Ew bû ku Helebê bi Sincarê becayîş kiribû û di hemî xezayên Siltan Selahedîn de bi tekoşerî beşdar dibû û oxira eşrafan bû. Wî li Sincarê wefat kiribû ku Selahedîn çawa rûmet dida Nûredîn weha dida wî jî û mal, hediye û diyariyên pir didanê. Wî [ji bo mezinatiyê] kurê xwe yê mezintirîn Melik Mensûr Qutbedîn Mihemed wesiyet kiribû.

Micahidedîn Qaymaz ez-Zeynî er-Rûmî el-Xadimê

Desthilatdarê Mûsilê ku xulamê Zeynedîn Elî Kuçuk bû, di dema wî de bi pêş ket û serwêrisê (wasîyê) zaroyên wî bû. Dû re cihê wî bilind bû ta ku ket cihê Zeynedîn Elî Kuçuk û yê ku mizgefta Micahidî, medrese, tekye û nexweşxane li pişt Mûsilê li ber Dicle ava kiribû jî ew bû. Wî weqif danîn ser û gelek mûçeyên daîmî li ser girêdan da ku li Mûsilê dema behsa maleke feqîr bihata kirin dê xelkê wê dewlemend bikira. Ew yekî dîndar, qenc, dadmend û camêr bû û herroj ji bilî ratiban sed dînar sedeqe jî derdixist ku li ser vê gelek serpehatiyên wî yên navdar hene.

Dema Ezedîn Mesûd mir û kurê wî Arslanşah ket cihê wî, wî ew avêt zindanê, ew xist tengasiyê û tadeyî lê kir ta ku ew di zindanê de mir. Ew di potekî de pêçayî ji zindanê hat derxistin û heya ber deriyê bajêr hat birin, li ber derî dergevanan ew rawestand ji bo izna derxistinê û ew danîn nava rê ta ku jê re destûr derket.

Carîyeke Ezedîn Mesûd bi navê Aqsera hebû û qîzeke jî jê ji Atabegîyan bûbû ku bi Melik Eşrefê kurê Melik Adil re zewicibû û li Qasyûnê gorek û medreseyek ava kiribû. Ezedîn Mesûd ev Aqsera bi vî Micahidedîn Qaymaz re zewicandibû.

⁴⁸³ Ew Ebû Şecca' Şawer ibn Mucîr ibn Nezar ibn Eşair bû ku bûbû wezîrê xelîfeyê Fatimîyan yê dawî Adid û di sala 564/1168'an de dema êrişa sêyemîn ya Esededîn Şêrkoh ya ser Misrê ji ber dek û dolabên xwe yên ser wezîrtiyê û bêbextiya bi Şêrkoh re, hatibû kuştin. Ibn el-Esir, b. n., 10/11-12; Ibn Şedad, *Sîret*, r. 43-48; Ebû Şame, b. n., 2/58-78; Ibn Kesîr, b. n., 12/202.

[Wefata] Eb ul-Hîca Semtnê Kurd yê Ezkeşî

Ew Mîr Hisamedîn bû ku berê çûbû Bexdayê û Xelîfe ew şandibû Hemedanê, lê karê wî tamam nebûbû, nêrînên cuda li hember derketibûn û hevalên wî dest jê berdabûn. Ji ber vê jî ew ji Xwarizmîyan tirsîyabû û vege-riyabû lê şerm kiribû ku here Baxdayê jî û rabûbû di ser Deqûqayê⁴⁸⁴ re qesta Şamê kiribû. Dema gîhabû wê derê, nexweş ketibû û çendekî li wê derê nexweş mabû ta ku wefat kiribû. Ew berê daketibû ser girekî û gotibû min li vê derê veşêrin, dema ew miribû wan li serê gir gorek jê re kolabû ku tê de kêli-keke navê bavê wî li ser derketibû; wan ew jî li ser wî veşartibû.

⁴⁸⁴ Deqûqa bajarekî naskiriye ku dikeve navbera Hewlêr/Erbîl û Bexdayê. Yaqût, b. n., 2/523

Sala Pêncsed û Not û Pêncan (595/1198)

Dema ket vê salê (595/1198) Melik Adil hê jî li ser Mêrdînê bû û di meha Miheremê de Melik Ezîz wefat kir, hêza selahî jî ji Efdel re nivîsî ku li Serxede bû, da here ser femandariya Misrê, ew çû Misrê û bû atabegê kurê Melik Ezîz. Melik Ezîz camêr, xweşbîn, dadmend, bi wijdan, nazik, pîrbixêr, mulayîm û ji gel re jî mihrîvan bû.

Senqerê Helebî qal dikir digot: “Li Misrê destê min wisa teng bû ku di gencîneyê de dirhemekî bi tenê û dînarek jî nemabû û tam hingê jî zilamek ji xelkê Se’îdê hatibû cem Seyfedîn Ezkeş û jê re gotibû: ‘Ha ji te re hezar dînar û deh hezaran ji bide Siltan ger tu min bikî qazîyê Se’îdê.’ Seyfedîn Ezkeş çûbû cem Melik Ezîz û rewş jê re gotibû: “Bi Xwedê min xwîna Misilmanan û malên wan bi milkê erdê hemî neda û rabûbû kaxezekî bi hezar dînarî ji Ezkeş re nivîsîbû û jê re gotibû: ‘Rabe here vî keysxerabî biqewirîne, lê ger ku ne ji bo te bûya min dê ew biêşanda.” Wî dest ji deh hezar dînarî berdabû û jixwe berê gotibû ku wî bi yek hêviyê Şamê dabû Melik Mi’ezem.

Sedemê mirina wî ev bû ku, ew ji bo nêçîrê derketibû Feyûmê⁴⁸⁵ û xezalek derketibû pêşiya wî ku wî jî dabû pey, hespê wî terpilîbû û qerpûza zîn di singa wî de çûbû. Ew rakirin birin Qahîreyê, lê di bîstê Miheremê de mir û li nik gora Şafi’î⁴⁸⁶ hat veşartin ku temenê wî jî bîst û heft bû. Wî [desthilat] ji bo kurê xwe wesyet kiribû û nivîsîbû ku here cem Adil da wesyeta wî bîne cih û ev wesiyet jî ji Seyfedîn Ezkeş re bû, lê Esedîyan êrîşî wî kir û ew kuşt.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Feyûm yek ji wilayetên rojavayê Misrê ye ku navbera wê û Fîstatê çar roj in. Yaqût, b. n., 4/325.

⁴⁸⁶ Ew Îmamê Şafi’î Ebû Ebdullah Mihemed (150-204/767-819) ibn Îdrîs ibn Ebbas ibn Osman ibn Şafi’ ibn Saîb ibn ‘Ubeyd ibn Ebd el-Yezid ibn Haşim e ku di sala 150/767an de li Xezeyê bûye û di sala 204/819an de li Misrê wefat kiriye û li Qerafeta piçûk hatiye veşartin. Ibn Xelikan, b. n., 4/21-26.

⁴⁸⁷ Ya rastî [çawa ku dû re ji dixwiyê] Esedîyan Ezkeş nekuştîye û ew piştî Ezîz ji demekê jiyaye. Not ji nivîser.

Kurê Melik Ezîz hingê deh salî bû û serdarê Selahiyan jî Mîr Çerkez⁴⁸⁸ Esededîn Serasenqer û Zeynedîn Qereca bûn ku li ser Nasiridîn Mihemed⁴⁸⁹ bûbûn yek û serdaran jê re dabûn sondê.

Seyfedîn Ezkeşê pêşekê Esediyan winda bûbû û çûbû Uswanê, gava hat biryara wan rast dêra, lê got: “Ew biçûk e, barê ebaya siltaniyê hilnagire û jê re tevdira mezinê ku karibe dostaniyê çêke û bi karûbaran ve rabe pêwîst e. Ê Adil jî bi Mêrdînê ve mijûl e, nexwe li wê derê ji Efdel nêzîktir kes nîne ku em wî bikin atabegê leşker.” Ji xwe dijîtiya Selahiyan ji Esediyan re tunebû û jê re got: “Bike!” Wî nameyek ji Efdel re nivîsî û wî ji Serxwedê vexwend û Selahiyan jî ji hevalên xwe yên Şamê re nivîsî ku: “Esedî li ser Efdel bûne yek û ger ew bibe xwedî milk dê ew hikim li me bikin, ji ber vê jî nehêlin ku were.” Leşkerê Şamê siwar bû da nehêle Efdel here, lê ji wan fewitî û Efdel jî rastî qasidê ku ji cem Çerkez name ji yên Şamê re dibir hat û name jê sitand û jê re got: “Vegere!” Ew jî pê re vegeriya Misrê.

Dema Efdel giha Misrê Esedî û Selahiyan bi hev re pêşwaziya wî kir û dema Çerkez yê esilzade dît, jê pirsî: “Tu Çiqas bi lez zivirî?” Wî jî jê re bûyerê got û ew û Qereca lê xistin çûne Qudsê da xwe tê de biparêzin. Dû re Esediyan ji Efdel re destnîşan kir ku here Şamê hêj ku Adil bi Mêrdînê ve lebigî bû, wî jî ev yek ji Zahir re nivîsî û wî jî got: “Were da ez alîkariya te bikim.”

Vegirtina Şamê

Melik Efdel bi leşker ve çû Şamê û Seyfedîn Ezkeş⁴⁹⁰ kir cihgirê xwe yê Misrê û di meha Şabanê de giha Şamê û dora Şamê girt. Adil li ser Mêrdînê nûçe gihayê ku deh meh bûn ew li ser bû û tu nemabû wê teslîm bigire û alayên xwe li ser keleyê bilind bike ku nûçeya mirina Melik Ezîz bihîst û ew rawestiyan. Melik Adil rabû çû û kurê xwe Melik Kamil li ser hişt, Melik Adil hat ku Dildirim, ibn Miqedem û komek serdarên din pê re bûn.

⁴⁸⁸ Ew Mîr Fexredîn Çiharkes/Çerkes ê pêşengê memlûkên Selahî û mezinên wan bû ku di sala 607/1210an de miribû. Ibn Esîr, b.n., 10/255-256; Ebû Şame, *Zeyl*, 121-122; Ibn Wasil, b. n., 3/208.

⁴⁸⁹ Ew Siltan Melik Mensûr Nasiridîn Mihemedê kurê Melik Ezîz Emadedîn Osmanê kurê Siltan Selahedin Yûsufê kurê Eyûb bû. Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1, q. 1, r. 145.

⁴⁹⁰ Li ser Seyfedîn Ezkeş/yazkûc û navên wî yên din bnr. li jor not 161.

Melik Efdel daketibû meydana Xedra/Kesk, lê hinek mîrekan jê xwest ku vekîşe Şehîdgeha Qedemê⁴⁹¹ ta ku Melik Zahir, Micahidê xwediyê Himsê û serdar werin, lê ew dekek bû. Ew vekîşiya Şehîdgeha Qedemê û Melik Adil bi leşkerê xwe ve ket Şamê. Melik Zahir bi leşkerê Helebê ve hat, leşkerê Hema û Himsê hat, ji Banyasê Mîr Hisamedîn Beşare û Sadedîn Mesûdê xwediyê Sefedê hatin û zor dane bajêr û ew xistin tengasiyê û deriyê Selame⁴⁹² şikandin. Yên din jî hatin deriyê Faradîsê⁴⁹³ û Nasîhudîn ibn Henbelî digel Şehabedînê birayê xwe û hevalên xwe ve deriyê Feradîsê şikand û leşker ketê dest danîn ser û heya Ceyrûnê.⁴⁹⁴

Melik Adil bi xwe li keleyê bû, hinek ji leşkerê Misrê yên mîna Seyfedîn ibn Kehdan û Sabiqudîn Misqalê Cemdar ê Nasîrî çûbûn cem û jê ewleyî xwestibûn. Ew siwar bû û çû giha wan û bi hev re çûne Ceyrûnê ku Mecdêdînê birayê Feqîh Îsa li wê derê li ser hespê xwe şeraba ceh vedixwar. Melik Adil gazi kir: “Ey Mecdêdîn were vê derê!” Wî ajot ser wan û li her derê Dimeşqê zarok li ser wan raweşîyan û zilûkên hesîr avêtin ser wan û jinan jî paçên bi agir avêtin ser wan. Ew şikiyan û Melik Adil jî da pey wan heya ku ew ji deriyê Selametê derxistin û zivîrî bal deriyê Feradîsê û dît ku qefl bi toqmaqan hatine şikandin. Pêşengên wan ketinê û nûçeya tiştê ku bi serê hevalên wan yê Ceyrûnê ve hatibû ji wan re gilî kir. Melik Adil bi yên bi xwe re çû pêşiya wan û mîna şêrê erinî êrîş dikir û dipîrsî ka kê ew qefle şikandine, çendî ku ji mala Henbelîyan hat qalkirin jî lê guh nedidayê weke ku nebihîstibe.

Melik Mi’ezem Îsa got: “Dema em ji Bab el-Feradîsê veşerîyan û gihan Medreseya Henbelîyan amana zeytê avêtin ser serê bavê min Melik Adil, lê ew şaş ket û li paştstuya hespê ket û hesp mir. Melik Adil daket, li yekî din siwar bû û tu gotin jê derneket.” Mîr Fexredîn Çerkes û Zeynedîn Qereca ji çiyayê Senîrê⁴⁹⁵ hatin û bi şev ketin Şamê.

⁴⁹¹ Yek ji berhemên kevnar yên Dimeşqê ye ku xelk bi hêviya ku dua lê tîn qebûlkirinê diçe ser. Henbelî, *Şîfa*, r. 206.

⁴⁹² Deriyê Selame hatiye gotin ji ber ku ji ber nêzîkiya çem û darûberan şer ji wê derê nayê kirin. Henbelî, *Şîfa*, r. 206.

⁴⁹³ Deriyê Fîredewî yê bakurê Dimeşqê ye ku li taxa dervayê derî gelek bax û bostan hene ku Ereban ji bo cihên weha “firdews” a zimanê Rûmî bi kar aniye. Henbelî, *Şîfa*, r. 206; Yaqût, b. n., 4/275.

⁴⁹⁴ Ceyrûn deriyê rojhilat e ku ji hêla deriyên Mizgefta Dimeşqê ve ye. Yaqût, b. n., 2/231.

⁴⁹⁵ Çiyayekî navbera Hîms û Ba’albekê ye ku dikeve ser rê û keleya Senîrê ji li ser e. Yaqût, b. n., 3/306.

Lê heçî Melik Kamil e, dema Melik Adil berê xwe da Şamê, hingê Melik Adil Nûredîn Arslanşahê⁴⁹⁶ xwediyê Mûsilê, digel koma leşkerê xwe⁴⁹⁷ çû Mêrdînê ser Melik Kamil, ew ji ser rabû çunkî hêza wî nedigihayê⁴⁹⁸ û çû Şamê da Tirkmenan bide hev.

Îcar dema hesara ser Şamê dijwar bû û dar û berên wê û ava wê hat birrîn, hingê qûtê xelkê nema û ketin tengasiyê. Wê demê Melik Adil şand cem Melik Zahir û jê re got: “Ez dê Şamê bidim te û tu dê siltan bî, ne Efdel.” Zahir tima bû û ji Efdel re şand got: “Tu xwediyê Misrê yî bes e, Şamê bide min.” Wî got: “Şam bavê min daye min, lê ew bi zor ji min hatiye sitandin, ez wê nadim tu kesî.” Ji ber vê jî di navbera wan de dijîtî derket, lê rawestan çêbû û sal jî weha qediya.

Dema melik Ezîz wefat kir, Fadil ji Melik Adil re ji bo serxweşiyê nivîsî ku tê de digot: “Xwedê dema mezinê me Melik Adil bidomîne û can bibin goriyê canê wî yê qenc. Xwedê jiyaneke paqij bide wî ku bûyerên mezin tê de rawestin û jê karên sax û encamên pak pêk bên. Xwedê hejmara kesên wî kêm neke û kes û zarokên wî tune neke, tu kederên av û delavê nedê û ji bo mirina kurê wî Melik Ezîz xêra wî mezin bike. Xwedê rehmê li wî rûyê qenc bike, alîkariya wî bike û riyên bihuştê nîşanî wî bide û gava bela bigihê spehîtiya rûyê wî Xwedê belayê ji rûyê wî yê paqij rake.” Wî got: “Dema nexweşiya wî piştî vegera wî ji Feyûmê du hefte bûn, dil şewitîn û çav herikîn.”

Melik Mensûr Xazî Micahîd

Ebû Yûsuf Yaqûb ibn Yûsuf ibn Ebd el-Mu`minê xwediyê Mexribê wefat kir ku li Zelaqeyê Fenş pîs şikandibû, digel sipaha Fenş ya pir jî dîsa ew pê nikaribû û di welatên Mexribê tev de yekî ku bi awayê wî têk çûbe, çene-

⁴⁹⁶ Ew Melik Se`îd Nûredîn Arslanşah ibn Ezedîn Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedin Zengî ye ku di sala 607/1210'an de miriye. Ibn Esîr, b. n., 10/353-354; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 108; Ibn Kesîr, b. n., 13/45; Ibn Texreberdî, b. n., 6/177.

⁴⁹⁷ Hingê kurapê wî yê xwediyê Sincarê Qutbedîn Mihemed ibn Zengî ibn Mewdûd û kurapê wî yê din Mi`îzedîn Sencerşah ibn Xazî ibn Mewdûdê hikîmdarê Cizîra Botan gîhabûnê digel piştigriya desthilatdarên herêma Cezîreyê yên mîna Diyarê Bekîr û yên din ji. Ibn Esîr b. n., 10/260-261

⁴⁹⁸ Çunkî xelkê Mêrdînê hawara xwe biribû Arabeg Nûredîn ku piştî çûna Adil ya Dîmeşqê û hiştina kurê xwe Melik Kamil li ser wê, Nûredîn çûbû hawara wan û Melik Kamil bi zor ji ser Mêrdînê rakiribû. Ya rasti sedemê têkçûna wî ne nekaribûn û kêmhêziya wî bû, lêbelê ji ber wê şaşiyê bû ku gava Nûredîn hatê ew bi leşker ve ji sûra bajêr daket pêşiya wî. Ger ew li sûrê bimana ne Nûredîn û ne jî ti kesên din nikaribûn hilkişin jor û wan daxin xwarê. Ibn el-Esîr, b. n., 10/260

bûbû. Jiyanamenivîsan pesnê wî daye ku xeber ne weke ya xêrê ye. 'Ebd el-Mun 'im ibn 'Emer ibn Hesenê Endulusîyê Xesani di tarîxa xwe de pesnê wî daye û gotiye:

"Dema bavê wî Yûsuf mir ew bi karûbar ve bi çetirîn awayî rabû, wî çav li gor qayîde û biryarên Îslamê ziwa kirin û gotina tewhîdê belav kir.

Herweha wî çî sitemkarên bi rik hebûn, hemî kê m xistin, alaya cîhadê bilind kir û bi cehd û xebata xwe çû hawara hemî gazîyê. Wî fermana kirina tiştên baş û nekirina tiştên xerab dida û bihna wî xweştir bû ji ya enberê û şewqa qenciya wî ji ya heyvê rohnîtir bû. Wî sînor li ser alemê rast kirin, bi taybetî jî li ser kesên eşîr û pismamên xwe, karûbar bi saya serê wî li hev rast bûn û bi ezm û himeta wî vegirtinên mezin çêbûn û bi qencyên wî xêr û bêr belav bûn." Wî [Xesani] qala têkberina wî ya qralê Frengan kiriye û navê wî weke Ednefs⁴⁹⁹ daye.

Şêx Şemsedîn ibn el-Cewzî gotiye:

Şêxê qenc î hêja Eb ul-Ebbas ibn Yamenîtê Mexribîyê Lewatî ku demekê pê re hevaltî kiribû, fêde jê wergirtibû û xêr jê dîtibû, li welatê Misrê li Qerefatê sala şeşsed û çelî ji min re qencyên Melik Mensûr Yaqûb ibn Yûsuf yê navbihurî, qiseyên ecêb î xerîb û menqîbeyên wî weha qise kiriye:

"Çi tiştên ku ez dê li ser bibêjim ew in ku min bi çavê serê xwe êşkere dîtine, ne ku min ji filan û bêvan bihistiye ku hinek ji wan ev in: Carekê merivekî Şerîf hat bajarê Fasê ku yekî hêja yî nazik bû û bi dengekî xweş wa 'z û şîret dikirin. Ew li Fasê ma û xelk jî ber pê ve çû û xwest ku peyman pê re çêbikin ta ku ev nûçeya wî giha Yaqûb jî. Yaqûb jê re nameyek nivîsî ku digot; 'me nûçeya hatina te ya bajêr û gihîştina bereketa te ya ser xelkê bihist û me divê ku tu werî ba me da em jî para xwe ji te werbigirin, çawa ku xelkê bajêr jî para xwe wergirtiye' û jê re deh hezar dînar jî şandiye.

Şerîftirsiyaye û xelkê bajêr jî li dorê kom bûye û jê re gotiye: 'Çi dema ku tu bîkewî destê wî dê te bîkujê, tu serî hilde û em û xelkê çiya hemî bi te re ne.' Şerîf gotiye: 'Xwedê min biparêze ku ez bibim sedemê rêtina xwîna Misilmanan, lê ez dê herim cem û li hemberî wî hêviya alîkariyê ji Xwedê bixwazim.' Ev goti-

⁴⁹⁹ Li gori Ebu l-Fida Ezfenş e û li gori Dewadârî jî Ezfenş/Elfens (Alfonsê IX'em) e. Bnr. Ebu l-Feda, *Teqwîm*, r. 168; Dewadârî, *Kenz*, 7/127, not 3.

na wî gihîştiye Yaqûb û dema ew nêzikî Merakeşê bûye Yaqûb derketiye pêş-waziya wî û ew biriye li qesra xwe daxistiye, dîyarî û mal danêyê, ketiye civata wî û li gotinên wî guhdarî kiriye. Hingê jî rastî wê demê hatiye ku dê Yaqûb biçûya şerê Fenş û ji xwe adetê wan bû jî ku roja rêzbûna [cengê] Xelîfe bi xelkê re nimêja spêdeyê dikir, dû re siwar dibû û pênc hezar quranxwînên bi çek û zirxên xwe ve li dora wî dicivîyan, hefteyeka Quranê dixwendin û hew ji Xelîfe re niyaz dikirin.

Tebilvanekî wî bi navê Hemad hebû ku pêşikvanê tebilvanan bû û li pey wî jî daholvan bû, lê ji leşker re ji bilî xelîfe tu tebil tunebû. Piştî xwendin û duayan Xelîfe digot: 'Ey Hemad!' Wî jî digot: 'Libbê.' Xelîfe jî digot: 'Li teblê xe!' Hingê defî lê diketin û leşker bar dikir ku di van herdu taybetiyan de (niyaz û gotina li teblê xe) tu beşdarê Xelîfe nebûn, lê di vê roja ku Yaqûb dê biçûya Fenş de Xelîfe li pêşiya gel nimêj kir û siwar bû ku Şerîf jî li rastê wî bû, dema ji xwendina hefteyê vala bûn berê xwe da Şerîf û jê re got: 'Ey Şerîf du 'a bike!' Wî got: 'Ellah Ellah, bibexş e ey Serdarê Bawermendan ev erka Serdarê Bawermendan e.' Wî got: 'Pêwîst e [ku tu biki]'. Wî ji tîrsa nikaribû diji wî derkeve, rabû destê xwe dirêj kir û du 'a kir, xelk lê man ecêbmayî û gava ji du 'a vala bû jê re got: 'Ey Şerîf ji Hemad re bêje, bila li teblê xe.' Wî got: 'Bibexşîne, ey Serdarê Bawermendan.' Wî got: 'Pêwîst e.' Wî [Şerîf] jî got: 'Ey Hemad li teblê xe!' Wî jî lê da û bi rê ketin. Dû re ew li Şerîf zivirî û got: 'Ey Şerîf, ger ketibe dilê te ku tu desthilatdariya welat biki û xelkê Fas û yê Çiya ji dilê te bibijînin vê yan jî te xewnek ditibe, ew ev e ku te ditiye û ji vê pê ve tu xelîfetî ji te re nabe.' Ew daket, erd maçî kir û Fenş şikand, Şerîf jî li cem wî heya mirina xwe bi xweştirin awayî jiya.

Xwarzîyekî Yaqûb hebû ku li Merakeşê yekî jê rû spehîtir nîn bû. Zilamekî ku hirç direqisand bi jina xwe ve hat Merakeşê û xwarzîyê Yaqûb ew dit, eciband, şand pey û jina wî jê sitand. Mêrê wê çû li cem Yaqûb sekinî û jê re got: 'Ey Serdarê Bawermendan, ez merivekî biyanî me ku xwarzîyê te ez xesp kiri-me û jina min ji min sitandiye.' Wî jê re got: 'Bide pey min.' Çû qesra kurê xweha xwe û jê pîrsî, got: 'Çima te jina vî zilamî jê sitandiye?' Xwarzîyê wî inkar kir. Wî jî gazî mêrik kir û jê re got ku ew inkar dike. Wî got: 'Ey Seqeymerîrdarê Bawermendan, dêlikeke min heye ku pîreka min ew perwerde kiriye. Îca ger jinên vê qesrê hemî derkevin û dêlik li nav wan bê berdand, ew ji nav hezar jinî dê wê nas bike; ku li cem wê sekinî ew e, ger na min bikuje.'

Wî ji zilam re got 'derkeve' û dû re ji xwarzîyê xwe re got: 'Hemî jinên Qesrê derxe derve bila yek jî nemîne!' Wî pîrek derxistin û jina mêrik jî di nav wan de bû, lê cil û bergên wê gubertibûn, wî xişr û gewher û kincên giranbiha lê kiribûn. Piştî wî dêlik berda, dêlik çû li cem wê rawestiya. Wî jî gazî mêrê wê kir û jê re got: 'Rahîje jina xwe û tevî xeml û xêza li ser bibe.' Li xwarzîyê xwe jî fitilî û got: 'Qesra te tije cariyeyên spehî ne û tu çavên xwe berdidî jina zilamekî xerib î ku ji welatekî dûr hatiye û tu wê bi zor jê distîni.' Dûra ji xulamên xwe re got: 'Riman bidinê' ku ew kuştina Mexribîyan bû. Diya wî bi hesret derket, li ber giriya û got: 'Jê pê ve min [tu kes] nîne.' Wî jî got: 'Wellahî ez dê wî bibim cem şahên Mexribê û yên din' û ew kuşt.

Jinek bi zahidî navdar bû ku nan nedixwar, Yaqûb şande pey û got: 'Çend rojan li qesrê li nik min bimîne da ez bi te tebarik bibim.' Ew demekê li bal ma, rojekê cariyeyeke wî kete şerabxaneyê û dît ku jinika zahid tê de nan dixwe û rabû xeber da wî. Wî jê re got: 'Bi Xwedê ger ji te pêve kes pê bihise ez dê te bikujim.' Dû re lê kola û dît ku rast e. Li ser vê, ew rabû wî pêncsed dînar ji zahîdeyê re şand û got: 'Em bi mayîna te li cem me pîroz gêrane û kurapê min jî divê ku tu li qesra wî li cem wan jî bimînî da ew jî bi te mubarek bibin.' Ew çû cem wan lê dû re rewşa wê diyar nebû."

Wî domand û got: "Ew yekî camêr î xweşbîn bû ku li cem her malmezînî tunebû; wî qencî bi zana û şerîetmedaran re dikir û tu kesî jê gotineke bêrê nebihîstîye. Ew dadmend û xwepêgirê bi şerîetê ve bû, pênc ferz nimêja xwe bi cemaet dikir, hiri li xwe dikir, ji pîrek û qelsan re amade bû û mafê wan diparast. Ev Yaqûb ew bû ku di sala pêncsed û heştê û heftan de (587/1191) Selahedîn Şemsedîn ibn Munqîz şandibû cem û jê alîkarî xwestibû. Ew bi nexweşîyeke giran ketibû ku ji mirinê filitîbû û li kurê xwe Mihemed Ebû Ebdullah wesîyet kiribû da wefata wî veneşêrin, bila Misilman li ser nimêj bikin û wî li benda rê veşêrin da rêwî rehmê lê binin."

Ew di meha Rebî'elewelê de wefat kiribû û dema hikimdariya wî panzde sal bûn ku piştî wî xelkê bi kurê wî Mihemed re peyman çêkiribû û wî jî exlaqê bavê xwe domandibû. Lê dû re rewş guherî û bi wefata Yaqûb kêmasî ketibû malbata wî. Şêx Eb ul-Ebbas ibn Yamenît di sala şeşsed û çel û sîsiyan

(643/1245) de honraweya Ibn Remade⁵⁰⁰ ya li ser tarikselatan xwend ku biryara ser yê ku terka nimêjê dike û biryara ser yê ku li ser ranaweste mîna rewşa kafirî ye:

Dema biryar pê bide lê wê bide alîyekî
Hikmê li ser mîna hespê bê bereket e
Hem Şafi 'î, hem Henbelî hem Malikî
Li gor xwepêgirtina aşkere weha dibêjin
Ebû Henîfe kuştina wî napejirîne lê
Ji bo wan derba dijwar î xedar pêşniyaz dike
Ev in biryar û gotinên hemî pêşewayan
Û mezintirê wê tiştê ku min dawiyê gotibû
Heçî Misilman xwîna wan masûm e
Ta ku bi rohnîyeke hejmetmayî bi pêş keve
Mîna zina û qetlê di mercên wan de
Tu li vê hedîsa rewan binihêre

Maneya gotina wî ya xwepêgirtina eşkere gotina wî ya:
Zanîna navbera perestin û kufrê terka nimêjê ye.

Maneya gotina wî ya dawî jî:
Xwîna kesê Misilman ne bi sê tiştan be helal nabe - - , ta dawîya hedîsê.

⁵⁰⁰ Ew Mihemed ibn Cafer Îsa bû, Sibî ibn Cewzî, *Mirat*, 8/468.

Sala Pêncsed û Not û Şeşan (596/1199)

Heya kete vê salê [596/1199] jî hê li ser Şamê hesar hebû, ji xwe Melik Adil Nûredîn Arslanşahê xwediyê Mûsilê jî, Melik Kamil ji ser Mêrdînê rakiribû û ew jî bi leşkerê Riha û Heranê û gelek Tirkmenan ve çûbû Şamê. Efdel bi leşkerê xwe ve dereng mabû û di hivdeyê meha Seferê de gihabû Neqeba Şehûra û Melik Kamil jî di nozdeyê wê de li qesra bavê xwe ya piçûk ya raserî Şerefeyê daketibû.

Melik Efdel çûbû merca Seferê, Melik Zahir jî çûbû Helebê, wan tiştên ku nikaribûn bar bikin şewitandibûn û Melik Efdel jî çûbû Misrê. Melik Adil, Nasihê kurê Henbelî, birayê wî Şehabedîn û yên din anîn ku berê Melik Efdel sozê qazîtiya Şamê bi Nasih re û bi Şehab re jî yê mihtesibiyê⁵⁰¹ dabû. Melik Adil ji wan pirsibû: “Ew çi bû ku şikandina deriyê Feradîsê û serkeftina neyarên min li ser min û rêtina xwîna min bi we dabû kirin?” Nasih jê re gotibû: “Ji şaşî û kêmasiyên me û ji bexşandina Siltan pê ve tu tişt nîn bû.” Melik Adil jî gotibû: “Ma çi ji min li pêşberî we çêbûbû ku we ev pêwîst dêrabû? Bi rastî ger ne ji bo gotin û navnoya bidarvekirina şerîetmedarekî bûya, min yekî ji we jî sax nedihîşt, lê bajar yê we ye û hima wî hîbeyî min bikin.” û ew ji Şamê derxistin.

Melik Efdel bixwe çû Misrê û Adil jî Necîb ud-Dîn Mihemed Edlê Zebedanî li pey şand ku jê re bibêje: “Xwe baş bike! Ez ji te re weke bav im û çi tiştê ku tu bivêyî li cem min heye.” Wî ji Edil re got: “Jê re bibêje; ger tiştê ku dibêje rast be nexwe bila neyarên min yên Selahî ji cem xwe dûr bike!” Ev nûçe giha Selahîyan û wan ji Adil re got: “Çira em rûdinên? Rabe em herin.”

⁵⁰¹ Erka mihtesibiyê bi gelemperî yek ji erkên giring yên Îslamê bûn ku xizmetkar û nobedarên mihtesibiyê hebûn herdem li bazar û çarşîyan digeriyan û çavdêrî li goşt, beroş û merbexî û karên paqijiyê dikirin. Herweha çavdêriya heywanên bar û xwediyê wan dikirin da zêde bar li wan nekin û çavdêrî li ajoyan û ajotina wan dikirin, li wergirtina kincên bê rê û lêdana pir li zarokan ya bi zerar dikirin. Qelqeqendî, b. n., 3/483, 4/37, 5/451; Meqrîzî, *el-Mewaiz we l-l'itbar*, 463-464.

û bi qasî qonaxekê da pey Melik Efdel, Melik Efdel li Bilbîsê daket û Melik Adil jî li Sayîhê daket. Melik Efdel vegeriya û li ber rêz bû lê ew şikiya, hevalên wî jê cuda bûn, ew çû ket Qahîreyê û deriyên wê qefalt.

Melik Adil hat û li Berekeyê daket, Seyfedîn Ezkeş ket navbera wî û Efdel û li hev kirin ku Melik Adil Meyafarqîn, Cebel Cûr⁵⁰² û Diyarê Bekir bide wî û jî dêl ve Mîsrê jê bigire. Di meha Rebî'elaxerê de Efdel jî Mîsrê derket û Melik Adil ket Qahîreyê, qencî bi Ezkeş kir û jî Efdel re got: "Hemî kesên bi te re ji min re [ji bo piştgiriyê] nivîsandin ji bilî Seyfedîn." Melik Adil Ezkeş da pêş, hikmê welêt xist destê wî, qazîti da Sedredîn Ebd el-Melik ibn Dirbas el-Hezbanî û Şêxê Şêxan ibn Hemûye danî ser dersdariya Şafî'î û Meşheda/Civatgeha Hiseyn û çavdêriya tekyeya sofîyan jî pê ve girêda.

Wezîr Sefîyedîn ibn Ebdullah ibn Elî ibn Şukur li odeya Fadil li ser hikmê wezîrtiyê rûnişt û bû çavdêrê qeyd û bendên ku karûbar digihandin destên xwediyê xwe û di baştirîn rêgehê de meşîya. Melik Efdel çû Meyafarqînê û Melik Adil jî kurê xwe Melik Kamil Mihemed xwest Mîsrê. Ew di bîst û sisîyê Şabanê de jî Şamê derket û birayê wî Melik Mi'ezem Îsa jî ew heya Serê Kanîyê bi rê kir. Îmad el-Karîb gotiye ku ew pê re heya Mîsrê çûyiye û li ser gotiye:

Mîsrê te ji bo siltaniya xwe vexwendiyê
Tu gaziya wê pêk bîne ku ne derew e rastî ye

Bêguman nêzik bû ku dest ji min berde dem
Lê Mihemedê Ebû Bekîrê Eyûb giha min cem

Di dehê Remezanê de Melik Kamil gihîşt Mîsrê û Melik Adil jî çû Ebaseyê⁵⁰³ pêşîya wî û ew daxist wezaretgehê, ji xwe berê Adil ew bi qîza birayê xwe Selahedîn re zewicandibû ku hingê pê re raza.

Heya hingê Melik Adil xutbeya kurê Melik Ezîz nebîrrîbû lê piştî hingê wî şerîetmedar dan hev û pîrsî: "Ma desthilatdariya kesê biçûk li ser yê mezin

⁵⁰² Cebelcûr [Çepaqçûr/Çebexçûr anglo Bingola niha] kûraneke mezin e ku bi ser Eyaleta Diyarê Bekir ve bû û yek ji deverên Ermenîyan bû. Yaqût, b. n., 2/119; Bundarî, b. n., r. 333, not 2.

⁵⁰³ Ebase navçeyêke biçûk ya Mîsrê ye ku kesê ji Şamê here Mîsrê pêşî digihîjê. Yaqût, b. n., 4/84. Li gori Meqrîzî ji gundek e dikeve navbera Bilbîs û Salihîyeya navçeya Sedîrê. Meqrîzî, *Xîtet*, 2/232

çêdibe?” Wan got: “Desthilatî li ser yê piçûk tê kirin.” Ma dibe ku du kesên mezin bibin cihgirên wî?” Gotin: “Na, çunkî deshilat gava ji bingehê ve ne dirust be dê çawa cihgirî dirust be.” Li ser vê wî xutbeya kurê Ezîz birrî û ji xwe û dû re jî ji kurê xwe Melik Kamil re da xwendin.

Di vê salê [596/1199] de ava Nîlê kêmbû û negiha sêzde (zîra ‘an/gazan) û bû xela û weba hat.

[Mirina] Xwarizmşah Tikiş ibn Arslanşah

Ibn Etsizê kurê Tahir ibn Hiseyn ku bernavkê wî Elaedîn bû, ew yekî mêrxas î camêr bû ku cîhanê ji Çînê, Hindê, Amûderyayê heya Xorasan û deriyê Bexdayê xistibû bin destê xwe û cihgirê wî jî li Hulwanê⁵⁰⁴ bû. Di diwana wî de sed hezar şerkar hebûn û ew bû ku koleyê wî Meyancîq leşkerê Xelîfe şikandibû û Dewleta Selçûqîyan ji holê rakiribû û bisporê zanîna mûsikê bû ku di serdema wî de kesî jê çêtir li ûdê nedida.

Tê gotin ku Batiniyan ji bo kuştina wî yekî amade kiribû ku ew pir bi îhtîras bû, şevêkê wî di çadirê de dest pê kiriye li udê xistiye û wisa li hev hatiye ku wî honraweyeke biyanî/Farisî xwendiyê ku tê de “Men bebî tom. (Min tu dîtî.)” hebûye, ji ber vê nîvrîsteyê yê Batini jê tirsîyaye, recîfiye û lêxistiye çûye. Dû re ew hatiye girtin û bi bal wî ve hatiye birin ku wî jî zor dayê ta ku li xwe daniye û wî jî ew kuştîye. Ew herdem bi xwe beşdarî cengan bûye heya ku çavekî wî di şer de çûye.

Wî digot ku, ger şah bi xwe nekeve cengê ew ji desthilatdariyê re nabe, çunkî dibe mîna pîrekê. Wî qesta Bexdayê kiribû, ji bo vê jî wî leşker dabû hev, ew li dora xwe kom kiribûn û çûbû heya Dehistanê⁵⁰⁵ û di remezanê de lê miribû. Wan di tabûta wî de ew biribû heya Xwarizmê,⁵⁰⁶ ku ew li cem malbata wî hatibû veşartin û kurê Siltan Mihemed ketibû cihê wî.

⁵⁰⁴ Hulwan li paşiya rixûbê Sewadê ye ku jî hêla Bexdayê ve digihê çiya. Yaqût, b. n., 2/334

⁵⁰⁵ Dehistanê welatekî navdar yê hêla Mazendêranê ye ku nêzîkî Xwarizm û Curcanê ye. Yaqût, b. n., 2/558

⁵⁰⁶ Xwarizm herêmeke fireh e ku serbajarê wê Curcanîye ye. Yaqût, b. n., 2/452

Qazî Fazil Ebd er-Rehîm ibn Elî (529-596/1134-1199)⁵⁰⁷

Ibn el-Hesen el-Beysanî el-Katib ku di sala pêncsed û bîst û nehan de (529/1134) li Beysanê hatibû dinê û li Misrê mezin bûbû, di vê salê (596/1199) de koça dawî kiribû. Ew li ser zanîna edebiyat, name û peyamnivîsînê dixebitî û tê de pir bi serketî bû ku di wê babetê de yekemînê dema xwe bû.

Selahedîn herdem di civatan de digot: “Texmîn nekin ku ez bi şûrên we welatan vedigirim, lê ew bi xameya Qazî Fazil e.” Selahedîn di hemî kar û barên xwe de pê dişewirî. Wî pir îbadet dikir, Quran dixwend û di gelek nameyên xwe de alîkarî ji ayetên Quranê werdigirt ku nameyên wî bi qasî deh bergên kitêban tê hene. Ji nameyên wî yek jî ew e ku ji Xelîfe Nasir re nivîsiye û jê peymana siltaniyê xwestiye [ku dibêje]: “Ger Dîwan qencî bike û daxwaz û vebuhtîkirina me bîne cih baş e, ger na em dê barê ku me rahiştîyê hilgirin.” Wî carekê bihîstiye ku yek ev xwendiyê:

Bêguman xame afirînerê kincê nivîskar e. Wî jî gotiye, nivîskarê nahs.

Ji honraweyên wî:

Were bal vî ewrî ku bêşik birayê te ye
Ger ku derketina xwe ji me bixwaze

Ger dilopek baran jê negihîje me jî
Dê ji rastê te ve têra me qencî bike

Fazil bi xwe yekî pesingo bû çawa ku Îmad el-Katib jî gotiye: “Wî bi sed hezar risteyên honraweyan pesin daye, ew ji merivan vekêşayî bû, çunkî gava yekî ku ew nas nedikir salam bidayê wî ew dûr dikir û gava rastî yekî bihata û salam nedayê ew nêzîk dikir.”

Dema destdanîna ser Qahîreyê ji Melik Adil re eseyî bû, hingê ji tîrsa wezîrê Melik Adil Sefiyedîn ibn Şukur ku di navbera wan de dijîtî hebû, ji xwe re niyaza mirinê kir. Çunkî ew ditirsiya ku gazî wî bike û wî kêmbixîne, ji ber vê jî ew di wê şevê de heya spêdeyê hişyar ma, digiriya, nimêj dikir û zarî bi Xwedê ve dikir heya ku bû sibe û wefat kir.

⁵⁰⁷ Ji bo agahên ser Qazî Fazil bnr. li pêş r. 45, rêbînî 20.

Roja ketina Melik Adil ya Qahîreyê rastî roja wefata Qazî Fazil hat ku ew li gora xwe ya li Qerafetê hat veşartin. Wî medreseyek li Qahîreyê ava kiribû, weqfên dayimî li ser danîbûn û hinek ji kitêbên xwe ku sedhezar berg bûn biribû medreseyê. Herweha weqfeke giştî jî danîbû ser dîlan ku gelek kes pê [ji tengasiyê] xelas dibûn. Ji cihê wî ve Ibn 'Uneyn⁵⁰⁸ bi pênc perçeyan avêtî-yê ku ev ji wan in:

Çend xwedî Tebedrumên ji hedê der hene
Ku berî te piştixûlên weha tunebûn

Germiya diya melikekî ger rewşa wî îdare bike
Ma tu çi kesî kabira û Beysan çi ye

Te fedla yekî teqwa yî paqij diyar kiriye
Lê Xwedê jî dizane ku ew bêbextî ye

Heywan di şevê de sicûda xwe dirêj nake
Ji bilî dema ku sûdanî xwe li ser bitewîne

Qazî Fazil digel xurtî û saxlemiya wî ya di dîn de û pêwendiyên wî yên bi zana û qencan re xuynazik û rewançê bû ku serpêhatiya navbera wî û Melik Ezîz Osmanê kurê Selahedîn qenciya exlaqê wî diyar dike.

Ew jî ev bû ku Melik Ezîz li Qahîreyê dibe bengiyê stranbêjêke bi navê Umm ul-Metaya û dilê xwe dibijînê, ev xeber digihîje Selahedîn lê ew pir li dij derdikeve û herweha dijî Qazî Fazil jî ku herdu pêkve li Qahîreyê bûn. Ew ji dengbêjê û dengbêjê jê hat xedexekirin, lê ya dilê wî de tê de bû û wan demekê weha domand. Dû re dengbêjê ji Melik Ezîz re diyariyên navbera wan yên veşartî ku xareke enberê jî di nav wan de bû, şand. Ew carê ji xwe re pê dilîst û bêhn fikir, lê ew ji destê wî ket û bû du felqe ku di nav de bişko-jeke zêrîn hebû. Ew li ser fikirî lê tu maneyekê neda wê û rabû xar û bişkojê ji Qazî Fazil re şand û jê xwest ku wê jê re rave bike, wî jî bi çend risteyan ber-sîv jê re nivîst:

⁵⁰⁸ Ew Şerefudîn Eb ul-Mehasin Mihemed ibn Nesr ibn Hiseyn ibn 'Uneynê Ensarî bû ku bi eslê xwe ji Kûfeyê bû û li Şamê ji diya xwe re bûbû. Ew navdartirîn honrawehonê serdema xwe bû û yê paşî bû ji ku piştî wî kesî mîna wî nehatiye û di sala 630/1232'yan de miriye. Ibn Xelikan, b. n., 4/268-272

Wê bi xareke enberîn û tê de jî bişkojke
xamzêrîn û şûrveşartî te perû kiriye

Bijkoja di enberê de maneya wan ew e
Ku bijkoj jî weha di tarîtiyê de veşartiyê

Qazî Fazil her pesingo bû ku Wecîhê Misrî li ser weha dibêje:

Di destê wî de xame ku pê çarenûsa biryardayî nîşanî te dide
Rohniya tarîtiyê ji qelema wî pê ve nîne gava tîrêj dide

Tê (vê sala 596/1199'an) de Mîr Sarimudîn Qaymazê Necmî wefat kir ku yek ji mezintirîn memlûkê Necmedîn Eyûb bû û li nik Selahedîn gelek qedrê wî hebû. Gava bajarekî vedigirt ew dispartê û lê amin bû, ew yekî pir bi xêr, bi qencî, bi nimêj û tiştê baş bû. Wî pira navbera Xesfîn⁵⁰⁹ û Newayê⁵¹⁰ û yên din û medreseya cînarê mala wî ya navdarê bi Qaymezi li bin keleya Şamê ava kiribû. Melik Adil ew li Şamê kiribû gerîndeyê karûbarê kurê xwe Melik Mi'ezem Îsa. Ew di Cemadêûlayê de li Şamê mir ku malekî wî yê pir derket holê, tê gotin ku di binê berikê de sed hezar dînar hatine dîtin.

⁵⁰⁹ Xesfîn gundekî bi ser Hewranê ve ye ku dikeve ser riya Misrê û di navbera Newa û Urdin de dimîne. Yaqût, b. n., 2/424

⁵¹⁰ Newa bajarokekî bi ser Hewranê ve ye ku navbera wê û Şamê du qonax in. Yaqût, b. n., 5/353

Sala Pêncsed û Not û Heftan (597/1200)

Tê (di vê sala 597/1200'i) de Xelîfe, Nesiridîn Nasir ibn Mehdi kir cihgirê wezîrtiyê û destûr da Qazî Şehrezorî ku ji Bexdayê derkeve. Hingê hat pirsîn ka xwîna Hiseyn (e. s.) yan jî ya Helac⁵¹¹ qenctir e. Ev jê re pir giran û mezin hat û got: "Çawa dibe ku weha bê pirsîn, çunkî dilopek ji xwîna Hiseyn ji sed hezar xwînên Helac çêtir e." Xwediyê pirsê got: "Xwîna Helac li ser erdê Ellah, Ellah nivîsiye." Wî jî got: "Yê gumanbar hewceyî paqijiyê ye."

Tê (di vê sala 597/1200'i) de bûyerên mezin qewimîn ku di salên bihurî de nebûbûn. Yek ji wan daketina Nîlê bû ku di serdema Îslamê de tenê carekê çêbûbû. Aveke ewqas hindik di Nîlê de mabû ku li Misrê bû xela û weba/kula Helebê hat, xelk jê reviyar çûn Mexrib, Hîcaz, Yemen û Şamê û mîna destê gurandî ji hev veqetiyar û li her derî belawela bûn. Ew ji sala çar-sed û şêst û sisiyan (463/1070) ya serdema Mustensir⁵¹² xedartir bû ku merivan di vê salê de, zilam kurê xwe yê piçûk serjê dikir û diya wî jî pê re alîkarî dikir û dipijand û dibirijand. Siltan komek ji yên ku weha dikirin şewitand jî lê dîsa ew neqediyar; zilaman dostê xweyê herî jêhezkiyê gazî mala xwe dikir da wî biezimîne, lê wî ew serjê dikir û dixwar.

Herweha bi ceweta nexweşan gazî bijîşkan dikirin û ew dikuştin û dixwarin, wisa bûbû ku êdî ji ber xwarinê kelaxên mirî û cendekên wan winda

⁵¹¹ Ew Mûxis Hiseyn ibn Mensûr Helacê zahid yê navdar e ku eslê wî ji Beydaya Faris e lê li Îraqê mezin bûye û di sala 309/921 de li Bexdayê hatiye idamkirin. Zana û çeknas li ser bûne du beş; hinek ji ber gotinên wî yên mîna Ena l-Heq/Ez Xwedê me wî kafîr dibînin ku ji ber vê yekê ji civata Qazî û şerîetnasan bi hemramaniya xelîfeyê Ebasîyan Muqtedir cezayê idamê lê birrîne û hinek jî wî pir mezin dikin û aşîqê Xwedê yê "fena fî l-Lah" dibînin. Ibn el-Esir, b. n., 7/4-6; Ibn Xelikan, b. n., 2/118-133; Ibn en-Nedîm, el-Fihrist, Dar el-Me'rîfe, Beyrût, bêtarîh, 269-272; Ibn Kesîr, b. n., 11/101-109.

⁵¹² Ebû Temîm Me'd el-Mustensir Billah ibn Zahir li Ê' ezazî Dinillah ibn el-Hekîm ibn 'Ezîz ibn Mu'îz li Dînilahê Fatîmî bû ku di sala 487/1094'an de miriye. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 8/497-498; Ibn Xelikan, b. n., 4/443-445; Ibn Kesîr, b. n., 12/116; Ibn Xeldûn, *Tarîxa ibn Xeldûn*, 4/62-64; Ibn Texreberdî, b. n., 5/137.

dibûn; xelkê zarok ji kolanan direvandin û ew dixwarin. Siltan di demeke kurt de dused û bîst hezar mirî kefen kir û riyeñ Mexrib, Hîcaz û Şamê hê ji bi hestiyên merivan dagirtî bûn û îmamê mizgefta Îskenderîyeyê di rojekê de li ser heftsed cendekî/cesedî nimêj kir.

Di meha Şabanê de erdhejeke hêzdar î dijiwar çêbû û di yek saetê de li hemî cihanê belav bû, avahiyên Misrê wêran kir û gelek kes di bin kaviş û dêrisan de mirin. Dû re gihîşt Şam û qeraxê deryayê û bajarê Nablusê wêran bû û ji bilî taxa Semretê dîwarek li ser pîya nema û sih hezar kes di bin xirbeyan de mirin. Eka, Sûr û temamên keleyên qeraxê hedimîn û erdhej gihîşt heya bajarê Şamê û minareya rojhilat ya mizgefta Şamê hate xwar, ji bilî hindikekî pirê Kelaset û Bîmaristana Nûrî û temamê derûdorê Şamê jî hate xwar. Xelk revîyan meydanan û şazde şerefeyên mizgeftê terabûn û kumbeta Nasirê qelişîn, Banyas, Huneyn û Tibnîn jî wêran bûn.

Hinek ji Ba'albekê derketin çûn ku ji çiyayê Lubnanê rimbêza biçinin, du çiya bi ser wan ve hilweşîyan ku hemî mirin. Keleya Ba'albekê digel kevîrên wê yêñ mezin û saxlemiya wê jî dîsa hedimî û ew giha heya Hims, Hema, Heleb û hawîrdoran. Erdhejê deryayê birrî heya Qibrisê ku ew bû dû şeq û bû çiyayê sîlekanê, keştî avêtin qeraxê, ew şikiyan û dû re dirêjî Xelat, Ermenistan û Azerbaycanê⁵¹³ û Cezîreyê bû û bi nêzikayî hejmara yêñ ku di vê salê de çûn hilakê û mirin milyonek û sedhezar kes bûn.

Di destpêka meha Zilqadeyê de Dimeşq hat dorpêçkirin, Melik Efdel û Melik Zahir hatin û Melik Adil jî li Misrê bû, Bişare jî li Banyasê bû. Melik Adil ew berê bi mîrgehî digel Huneyn û Tibnîn û hinekî din dabû Mîr Fexredîn Ciharkes/Çerkez. Dema Melik Efdel û Zahir daketin ser Şamê hingê Bişare jî hat hawara wan û çend rojan şerê wê kirin ku Melik Mi'ezem Îsa lê dima. Ev nûçe giha Melik Adil û ew bi leşker ve derket û li Banyasê daket, wî şand, karûbar li hev rast kir. Efdel û Zahir pê ve çûn heya gihan Dergahê Feradîsê û xana Tiqyedîn şewitand, lê Mi'ezem bi wan re şer kir, welat parast. Ew du mehan li ser man, lê Melik Adil meriv şand da navbera herdu birayan xerab bike û paşîya meha Zilheceyê ew ji ser çûn û Melik Adil jî çû kete Şamê.⁵¹⁴

⁵¹³ Ew herêmeke fireh e ku sînorên wê ji hêla rojhilat ve ji Berde' e dest pê dîke heya Erzincanê ji rojava ve û ji bakur ve ji digihê welatê Deylemê. Yaqût. b. n., 1/155

⁵¹⁴ Ji bo vê bûyerê di jîbendiya Eyûbîyan bnr. Ibn el-Esir, b. n., 12/160-163; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 32; Ibn Wasil, b. n., 3/116-120.

Melik Mi'ezem, Fexredîn Çerkez û Zeynedîn Qeraca çûn dora Banyasê pêçan ku Hisamedîn Bişare lê bû, wî şerê wan kir ku kurê wî tê de hat kuştin, lê ew ji welat derxistin û Fexredîn Çerkez ew vegirt û Zeynedîn Qeraca ji Serxed sitand.

Tê (di vê sala 597/1200'i) de Ezedîn Îbrahîm bin Mihemed ibn Ebd el-Melik ibn Miqedem⁵¹⁵ wefat kir, bavê wî jî kuştîyê Erefayê bû. Ew yekî zana yî mêrxas bû û Barîn, Famiya,⁵¹⁶ Menbec, Rawendan⁵¹⁷ û çend keleyên din yên wî bûn ku Melik Zahir ji bilî Barînê yên din tev jê sitand. Ew mir û li Şamê li Eqîbeyê hat veşartin.

*Cemaledîn Eb ul-Ferec*⁵¹⁸

Ebdurehman ibn Elî ibn Mihemed ibn el-Cewzî neseba wî digihîje Ebû Bekirê Sidîq (r. e.) ku li Bexdayê çêbûye û hêj sê salî bûye bavê wî wefat kiriye. Meteke wî ya qenc hebûye û xwediyên wî jî tacirê misê (paxir) bûne. Min di hinek bihîstinên wî de dît û Ebdurehman Sefar jî nivîsî ye ku gava guvrik bû hingê meta wî ew biriye mizgefta Eb ul-Fezil ku pê hedîs û Quran daye guhdarîkirin. Wî fiqh (hiqûq) li cem Ebûbekirê Dînewerî el-Henbelî û Ibn el-Firat xwendîye, wî gelek hedîs û we'z xwendîye û li ser zanîna fenê/hunerê xebitiye û di gelek ilmê cuda de kitêb nivîsîne. Ew beşdarî civata xelîfe, wezîr, zana û giregiran bûye û herî kêmîtir kesên ku dehhezâr kes beşdarî wa'z û civatên wî bûne, Xwedê ew xistiye dilê xelkê û bi heybeta wî ew daye pejiirandin. Ew di cîhanê de yekî zahîd bû û min bihîst ku di dawîya temenê xwe de li ser minberê digot: "Min bi van tiliyên xwe du hezar berg nivîsiye, sed hezar kesî li ser destê min tobe kiriye û deh hezar Cihû û Xiristiyan li ser destê min Misilman bûne."

Di her heft rojan de Quran xitim dikir û ji bilî roja îne ku diçû mizgeftê yan jî wa'zê ew ji mal dernediket. Tu car wî bi tu kesî re henek nekirîne û bi zarokan re nelîstiye û tu carî jî cihê ku helaliya wî ne eseyî bûye, jê nexwariye. Ew yekî xeberxweş î zarşêrîn bû ku dused û pêncî û hinek berhem di ilmê cuda de nivîsîne.

⁵¹⁵ Ew Ezedîn Îbrahîm ibn Mihemed ibn Ebd el-Melik ibn Miqedem bû ku yekî mêrxas î zana bû û di vê salê (597/1200) de wefat kiribû. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 32.

⁵¹⁶ Famiya, bajarekî mezin û navçeyê qeraxê Himsê ye ku jê re Efamiya jî tê gotin. Yaqût, b. n., 4/264

⁵¹⁷ Rewandan keleyê asê û kûraneke devera Helebê ye. Yaqût, b. n., 3/22

⁵¹⁸ Ji bo agahiyên li ser wî bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/276; Ebû Şame, *Zeyl*, 33-42; Ibn Xelikan, b. n., 3/116-119; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/190-191; Ibn Kesir, b. n., 13/24-25; Ibn Texreberdi, b. n., 6/157-158.

Behsa bûyerên ku di civatên wî de ji hawîrdoran ve qewimîne

Rehma Xwedê lê be, rojekê di we 'zê xwe de got: "Cîhan çemê Talût e, lê derbas bibin lê ava nekin. Yek rabû û pirsî: "Ez dê çawa bikim dema evîna wê ji wê rojê ve ku hezkirina şehwetan bi merivan hatibe spehîkirin, ketibe xul-yaqeta min." Wî got: "Ji bilî yê ku kulma xwe têra pêwîstiyên xwe ji hizr û ramanan dagirtibe." Wî got: "Bi Xwedê çi kesê ku armanca wî bê cih, dê ecelê wî ji bo veqetandinê bilezîne." û domand: "Dewarên bar di hundirê qonaxan de ne û meriv jî razayîne." Dîsa got: "Kesê ku bibêje: 'gewher, per-tal, navûdeng, xwendin û xwendî' ew tê nagihîje, çunkî ew ne tiştên ber gumanên amîyan in; lê tu bibêje: 'Min bawerî bi tiştê ku ji cem Xwedê hati-ye û Resûlê wî jî rastdêraye, aniyê' lewra ev tiştêkî wisa ye ku her kes fêhm dike."

Rojekê wa 'z li Xelîfe dikir: "Ey serdarê bawermendan, ger tu bipeyivî dê tirs ji te be û ger tu nepeyivî dê tirs li ser te be, lê ez bi xwe tirsî li ser te ji tirsî ji te çêtir dibînim, çunkî ez domandina rojên te divêm. Bêgûman gotina: "Xwe bi Xwedê biparêze." çêtir e ji peyva: "Hûn ji ehlê Beytê ne û bexşandî ne.", çawa ku Hesênê Besrî⁵¹⁹ jî gotiye: "Hevaltiya kesên ku pêşî te ditirsînin lê dû re te ewle didêrînin, ji hevaltiya kesên ku pêşî te ewle dîgerînin û dû re ditirsînin çêtir e."

Umer ibn el-Xettab digot: "Gava ez pê bihisim ku serkarek zalim e û zilmê li gelê xwe dike û ez nikaribim wî biguherînim, hingê ez jî zalim im." Ey serdarê bawermendan, Yûsuf (e. s.) di dema xelayê de têr nedixwar da bir-çîyan jibîr neke û Emer [r. e.] jî sala qatî û xelayê li zikê xwe dida û digot: "Tu bikî qurequr û nekî qurequr jî bi Xwedê heya ku Misilman birçî bin ez te têr nakim." El-Mustedî' bixwe jî pir xêr dikirin, birçî têr dikirin û hepsî berdi-dan.

Wî digot: "Di mezinkirin û qedirdana Quranê de mezhebê Şafi'î ji yê Ehmed (Henbelî) mehkemtir e, çunkî li cem Ehmed kesê bêdesmêj jî dikare destê xwe bidê, lê li cem Şafi'î ger Quran li ser deveyê be jî yê bêdesmêj nika-re hefsarê wê bikişîne."

⁵¹⁹ Ebû Seîd Hesên ibn Ebî Hesên Yesarê Besrî ku yek ji mezin û ustadê peyrewan bû ku di sala 116/734'an de li Besrayê wefat kiribû. Ibn Xelikan, b. n., 1/226-228

Quraxwînekî li cem wî ayeta “[*Hetta ye ‘tiye we ‘dullabî [Inn Ellabe] la yuxlif ul-mî ‘ad*: Heya ku wa ‘da Xwedê bê, bêguman Xwedê wa ‘da xwe venagere.”⁵²⁰ Xwend. Wî got: “Mudet deyn e, lê daxwazkarê wê li kû ye?”

Ji bo gotina wî ya “Ez seyîdê zaroyên Adem im.” û gotina wî ya “Min ji Yûnusê (e. s.) kurê Meta qenctir nebînin.”⁵²¹ Wî bersiv da: “Ev rewşa şepaliya ser rûyê kemilî ye.”

Ji bo qewirandina parsekî jê hat pirsîn, wî got: “Ger ku tu ne ji bo bergî-danekê wî nêzîk bikî pîroz e, lê tu wî ji şer dûr bike ji şer.”

Yekî jê pirsî: “Adem ji Xwedayê xwe çend gotin wergirtin,⁵²² te ji kû wergirt.” Wî got: “Kur ji bo malê ye.” û yek ji civatê kete cezbê, wî got: “Cemaledîn” û ew şaşmayî hişt, lê dû re honrawe xwend:

Min evîn veşart ta ku ez qels kirim
Û dema ku êş bê veşartin dikuje

Navbera herdu çavên te qermûçekên xewê ne
Tu xewê ji ribatê kewan re bihêle

Rojekê li hinekên ku di civata wî de digiriyân û diketin cezbê nihêrî û ev riste xwendin:

Ger rexnegir/te ‘nekar dev navêjine min
Dê refên kevokên ku ketine diyaran dev bavêjin

Tu gazî min dikî û min digirînî, kesê ku
Evîndar be qêrinên bê rondik diavêje

Çawa ez dê bi ya erzşikênan bikim ku behsa wan
Min bêxew dihêle û erzşikên jî bi şev radikevin

⁵²⁰ Sûretê Re’ d (13), ayet 31.

⁵²¹ Ew Yûnis Pêxember (e. s.) e ku ji bo Mûsiliyan hatibû şandin û gora wî li qeraxê çepê yê bajarê Mûsilê li Îraqê/Kurdistanê li ser girekî bilind bi navê Girê Tobeyê ye. Yaqût, b. n., 2/48

⁵²² Sûretê Beqere (2), ayet 37.

Yekî din jî kete cezbê û wî ev xwend:

Wî her ji şewqê gilî dikir mîna ku
Ji hinvên xwe bihn berdida û diaxivî

Û digiriya ku ez jî ji dilovanî pê re digiriyam
Gava hêsirên min neman ez bi xwînê digiriyam

Di ser pêhatiya çêlekê de jî got:⁵²³ “Ger Xwedê ji wan re dirust bidêra ew ji bo îbadetê golikê bêhizir û bi lez rezîl nedikirin, jixwe ji ga pê ve kes ji golikê re îbadet nake.”

Wî merivekî bi qencî pesinand û got:

Esaleta qenciya wî ji kevanê camêriya wî tê avêtin
Di zemanê wî de yê feqîr bû mîna jûjî

Rojekê quranxwînan di civata wî de xwendin birrî û wî jî ev xwend:

Heçî xişir zîneta kêmasîyekê ye ku
ji spehîtiyê temam dibe gava rindî kê m be

Lê çi dema ku şepalî pir be
Mîna delaliya te pêwîstî bi seredanê nîne

Wî li ser Serdarê Bawermendan Elî digot: “Wî di şer de bêrawestan lez dikir û siruşt a wî mêrxasiya bêteklîf bû; ma qey hatiye gotin ku ew li pêşberî palewanan dereng maye? Na.”

Jê re hat gotin ku hinek ji we’zê têr in û pê şol nakin, wî ev honrawe xwend:

Gotin ker dizire min got bê misabeqe
Kinc ji reng xalî bûn û pîyon tê de bûn ferezîn

⁵²³ Sûretê Beqere (2), ayet 51.

Û domand:

Wî li ser xaniyên xwe ferman kir
Û ez jî bi avêtina rohnîya rojê re lê bûm

Ji dûr ve serî ji bo salamê tewand
Mîna ku niqobûyî bi tiliyên xwe nîşan bide

Wî derba Emer (r. e.) li erdê Durê bibîr anî û got:

Yê xayin tirsonek e û yê berî jî dilêr e. [Carekê] jê nifira li Yezîd ibn Me'awîye hat pirsîn, wî got: "Ehmed ibn Henbel lanet lê aniye, lê em jî dibêjin: 'Em ji ber tiştê ku aniye serê qîza Pêxemberê me (e. s.) û bêbextiya wî ya li Pêxember kiriye ku li ser kurtanên deveyan şerab biriye Şamê û vê yekê diavêje ser Xwedê û Pêxemberê (e. s.) wî, jê hez nakin. Îcar ger hûn bi vê gotina me ya lihevanînê ya em jê hez nakin qayil dibin bibin, lê ger na em dê li dirus-tiya dozê vegerin, yanî dirustdêrana laneta lê [li Yezîd]."

Heçî bavê wî ye, ew di xefirandina eshabeyan de maye, lê hûn dest jê berdidin û hûn li çareserîya kurê wî digerin." Wî domand: "Resûlê Xwedê (e. s.) gotiye: 'Ew kesê ku têkeve mala Ebû Sufyan, ew ewle ye', lê Yezîd qet neketiyê, Mi'awîye ketiyê." Dû re domandîye: "Hûn wextê me bi behsa yekî ku bi dar/şûr li diranên ku Pêxember (e. s.) ew maçî dikirin, xistiye neherimînin, Yezîd ew kiriye mal û pertal ji bo gihîştina azwerîya desthilata xwe."

Wî got: "Resûlê Xwedê (e. s.) gotiye: 'Ez fitneya ser malbata (ehlê Beyta) xwe tînim bîra we' û ev sêbare kiriye. Dû re gotiye: 'Ev deng negihîştîye xelkê Şamê.' Piştî gotiye: "Du kes çûne cem qazî û yekî ji wan doz li yê din kiriye û gotiye: 'Deynê min li vî kêşxanî/deyyûsî heye.', Qazî ji dozlêkirî pirsîye: 'Kêşxan ma tu çî dibêjî?' Zilam gotiye: 'Tu dadwerê Misilmanan î, ma tu şerm nakî çêra min dikî.' Qazî gotiye: 'Min çêra te nekiriye' Wî gotiye: 'Belê, te ji min re got kêşxan.' Qazî gotiye: 'Ma navê te ne Kêşxan e?' Wî gotiye: 'Na bi Xwedê' Qazî gotiye: 'Lê navê te çî ye?' Wî gotiye: 'Yezîd e', Qazî jî gotiye: 'Kêşxan çêtir e.' Wî gotiye: "Gelek wa'iz hene gava xitab dîkin "b"ê dixin pêşîya "t"ê [ku dibe xibat, yanî daweşandin] û ev honrawe xwendîye:

Ey dawêşînerê ku ji ber nezaniya xwe ferq naxe
Navbera xweşbêjan, lê belê hima diçerixîne

Ez çewt diaxivim û yên nezan jî nexwe em
Tu ferq di navbera qencyên wan û yên min de nîne

Rojekê wî di wa 'zên xwe de li ser gotina Xwedê ya "Dema yên ku bawerî bi nîşanên me tînin hatin cem te, bibêje; silav li we",⁵²⁴ gotiye: "Adet ew e ku yê tê silav [li yê sekînî] dide, lê gava Pêxemberê me (e. s.) di Şeva Mi 'racê de ji tîrêjên heybetdar aciz bû, jê re hat gotin ku: 'Em dê silavê li te bikin, silav li ser te ey Pêxemberê Xwedê û rehmet û bereketa Xwedê jî.' Ji xwe min xebera Pêxemberê me ya li ser feqîran jî zanîbû, ez birçî bûm xwarin neda min, ez tî bûm av neda min, ez nexweş ketim min ziyaret nekîr. Nexwe vî deynê me yê ku li cem te ye bide, çunkî me feqîr pê hel kirîne û gava ew kesên ku bi nîşan û ayetên me bawer in, hatin cem te, bibêje; silav li we."

Wî domand: "Pêxemberê me (e. s.) roja vegirtinê digot: 'Ey Xalid şûr bilind bike.' Lê deng dihat Xalid ku dibêje: 'Şûr deyne!' Bi zimanê hal jî jê re dihat gotin: 'Ey Mihemmed, roja Uhudê dema Hemza hat kuştin te sond xwariye û gotiye 'ez dê ji ber te ve heftê mezinî bikujim', îca dema bû daxwaziya biryara edebdana amîyên derûdorên wan, me ji te re got: 'Ger hûn wan ceza bikin bi qasî ezyetê ku dane we bikin.'⁵²⁵ Jixwe qencbûna te divê ku tu wefayê bi yê ku tade daye te re jî bikî, lê te çawa sond xwar.' Nexwe bihîstina Xalid qencyeke nihênî ye, lê peyva 'berde', dibe hem bê maneya ji destê xwe 'berde' û hem jî maneya [dest] ji wan 'berde'.

Behsa Mirina wî

Ew li bin gora diya Xelîfe rûnişt, ji minberê daket û pênc rojan nexweş ket û roja îna hîvdê remezanê mir. Qîza wî qal kiriye ku wî di dema mirina xwe de gotiye: "We ji min re zîv anîne, ez dê çi bikim ji zîvan?" Xelkê Bexdayê jê re kom bûye ta ku kolan hatine dagirtin û xelk li ser mirina wî pir xemgîn bûne. Wî wesîyet kiriye ku li ser gora wî ev [risteyên jêrîn] bên nivîsîn:

⁵²⁴ Sûretê En 'am (6), ayet 54

⁵²⁵ Sûretê Nehl (16), ayet 126

Ey pîrbexşendeyê kesê ku li nik wî pîr gunehkar e
Gunehkar hat hizûra te û nîyaza efuya sûcê xwe dike
Lê ez mêvan im û sezayê mêvanî jî qenciya pê re ye

Behaeddîn Qereqûşê Xadim

Ewê ku li Ekayê dîl bûbû û Siltan bi şêst hezar dînarî ew dabû berdan, ew bû yê ku keleya Qahîreyê, sûra dora Misrê û pîra cem Pîramîdan ava kiribû. Bûyerên wî yên ecêb li cem Misrîyan hene ta ku kitêba bûyerên wî nivîsîne û navê wê danîne “Faşûş fî Hikmi Qereqûş”⁵²⁶

Îmad el-Katib Mihemed ibn Mihemed

Ibn Hamid el-Îsfehanî el-Munşî`ê⁵²⁷ (Katibê Înşayê) ku bi biraziyê Ezîz jî tê nasîn û me hinek ji nûçe û eserên wî got, wefat kir.

Hafîz ibn Esakir behsa wî kiriye û gotiye: “Di sala pêncsed û nozdan (519/1125) de li Îsfehanê hatiye dinê û lê mezin bûye. Dû re çûye Bexdayê, li wê derê fîqha Şafî`î xwendîye û hedîsê guhdarî kiriye. Ew li zanista edeb, xweşbêjî û bedewnivîsînê xebitiye û tê de bi ser ketiye. Ji wezîr `Ewnedîn Yehya ibn Hubeyre re xizmet kiriye û yek ji nivîskar û şairê wî bûye.

Dû re ew di dema Nûredîn Mehmûd ibn Zengî de çûye Şamê û qazî Kemaledîn ibn Şehrezorî ew daniye ser medreseya li nik Bab el-Fereca cîranê hemama Qesîrê ku niha li ser navê wî ye. Hingê Necmedînê Eyûbê bavê Selahedîn jî li Şamê bûye, ew çûye seredana wî da qedrê wî bilind bike ku wî jî pesnê wî, dû re yê Nûredîn, Esededn û Selahedîn daye.

Ew yekî hêja û zanayê bi ilmê edebiyatê bû, ew xwedî name, honrawe û pexşan bû û dîwanên Ereban ji ber bû ku gelek kitêbên hêja yên mîna el-Berq uş-Şamî, el-Feth el-Qissî fî Feth el-Qudsî, Xerîdet el-Qesr fî Şu`eraî Ehl il-`Esr, Rîsalet el-`Utba, Xetfet ul-Bariq, en-Nehle⁵²⁸ û yên din nivîsîne.”

⁵²⁶ Ji bo agahên ser bnr. li jor r. 3, not 11.

⁵²⁷ Ji bo agahên ser bnr. li jor r. 2, not 10.

⁵²⁸ *En-Nehle we r-Rehle fî t-Tarîx* ku Kitêba Ebû Ebdullah Mihemed ibn Mihemedê navdarê bi Îmad el-Katibê xwediyê *Xetfet el-Bariqê* ye. Bnr. Îsmailê Paşayê Babanî, *Îdah el-Meknûn Zeylu `ela Keşf uz-Zinûn li Hecî Xelîfe*, berg 2, 629.

Qazî Fazil ji bo wî digot: “Îmad mîna tetikê ber teqînê ye, yanî agir di hundirê wî de dadayî ye ku carina dîyar dibe.” Wî jê hez dikir û pesnê wî dida û henek pê re dikirin, ew bû yê ku ew xist ber xizmeta Selahedîn.

Gava Feth el-Qissî nivîsiye ew nîşanî Qazî Fazil daye ku gotiye: “Ger ne Îmad ev kitêb binivîsanda dê çavwir bibûya” ji ber zahfîya gotinên wê yên manekûr.

Wefata Îmad di duşema paşîya remezanê de li Şamê bû û li goristana mutesewifan ya cem el-Menîb ‘a li ser rê hat veşartin.

Hinek ji horaweyên wî:

Qey ji dilovaniya we pê ve alîkarê min hene?
Na, kesî bê hawarê nîne, dadê bikin yan jî neheqiyê

Ji xeyala we pê ve tu seredanêrên min nînin
Ger tu seredana min nekî jî nebe asteng jê re

Li min dike barîn mîna ku dilê min
Li nik we dîl e û ji we re hêsr e

Min nizanibû ku ez dijîm
Piştî nasînê ez êdî aram im

Ji xelkê Banasê/Banyasê re hesreta min heye
Hezkirina jê gazî min dike û bîrhatin serî radikin

Bihîrîya min zêde dibe, mîna arezûyê min
Çemê Yezîd pir dibe û yê Sewrê jî radibe

Sarîya dilê min ê arezûmend ji çemê Berda ye
Ku niha ez ji germayîya wî ewleyîxwaz im.

Min hûn winda kirin, jîyan jî li min winda bû
Û roja hevdîtînê dê li qiyametê bibe

Ey siwarê hespê westa ku rikêbê dikişîne
Ew diçe lê rewşa wî ya şadî hindik e

Dimeşq diçe hev û di bin wê de jî
Naverastên çolê û qiracên wê tîr qewartin

Gava ez negihamê tu silavan bigihîne wan
Tu lê bêhnna xweş û lewentê bireşîne

Ey bihnxweşî mizgîniya min ji sertiraşî re
Dema mijdevan serkeftinê bigihîne min

Mizgîniya şadiyê ji dostên qenc re be
Ku çavan ziwa dike nezran tîne cih

Tu li ewleyiyê şaşmayî bimîne ger
Rojek bê ku ez bigihêm Deriyê Selametê

Deriyê Feradîsê firdewsa wî û
Niştecihên wê rindtirîn çavreş in

Berze,⁵²⁹ Şham⁵³⁰ û du Neyreb⁵³¹
Bi baxçeyên xwe yên xweş î bihnkafûr

Ji bilî Şamê tu Bihuştâ Daimî nîne
Di dil de ji bo wê arezûyek agirîn e

Meydana wê ya Kesk û Feyh ur-Rihaba wê
Û kaniyên wê yên şêrîn î zela û paqij

Mizgefta Rehbe û Kumbeta wê ya
Bilind û çerx û felekên gerînende

⁵²⁹ Berze gundekî kûrana Şamê ye. Yaqût, b. n., 1/455

⁵³⁰ Şham newaleke hêla Şamê ye ku dibe navê xwe jî navê Şham ibn Suman ibn Xews girtibe. Yaqût, b. n., 3/328

⁵³¹ Neyreb navê gundekî navdar e ku li du cihên nêzîkî bajarê Şamê ye û bostanên xweştirîn û paqijtirîn lê hene. Yaqût, b. n., 5/380

Ku keleyên wê hêja û giranbiha bûn
Û bircên ku heyvên çardeşevî jê hiltên

Û bi Neyrebên wê xem bilind dibin
Û civaka wê şadî perwerde dibe

Li cem şikeftê roja pêncşemê
Êrîşî ser dilê min kir yekî êrîşkar

Li nik serêkaniya ava jiyanê
Bi dirêjiya demê ava kanê xewr nabe

Pira ibn Sewas û dû re sikir
Ji min re bi nefsa min ew pir

Çiqas ew nêzîkî dildarê razan
Li Beytlehyayê⁵³² û xîretkêş raza

Hewqelê nivîsa min mîna ye rêzên
Ku rewanbêjê têgihayî ji wan fahm dikin

Tadeyê dilreçan ey yê dilhişk û
di rohnîyê de Senîr xwiya dibe

Û got:

Ey bayê bakur tu bi Xwedê kî ji min
ber bi wî xaniyî ve selaman bibe

Anîna selaman ji bo min bi lez bîne û veşêr
Ji dilekî ku agirê evînê giraniyek xistiye ser

Ji wêya ku dil bi evîna wê mijûl e
Û xeyal dike ku dilê wî jê meşgûl e

⁵³² Beytlehya navê gundekî navdar e li kûrana Şamê. Yaqût, b. n., 1/619

Girêkên rondikên wî vebûne û ehd
û peymanên wî girêdayî, venebûne

Avdan ji dostên ku hizkirina wan guheriye
Piştî min lê ez ne guherî û ne jî qediyayî me

Ew navnokarên ku evîna wan cih girtiye
Û çûiyên bîrhatina wan ranebûye/neçûye

Piştî wan rewşa azarkêşê mubtela
Xemgînî û çavbêxewê gevizandiye

Deriyê şadîmaniya min hatiye girtin û ji ber
xem û stêrkên min hemî deriyên girtî vebûne

Bibe ecac û hilkişe cem germê û wê avde
Û dadê bike ku dadmendê germiyê nîne

Û gotiye:

Ey dostê me piştî me hûn çawan in
Sebr û bêhaliya min ji dîtina we ve xwiya bûye

Û her xwediye rûmet û wefayê bûne
Lê çi dema demê bêbextî kir, we jî kir

Lê bi vî halî hinek jî jê nayê bîra min
Lê her çawa be jî hûn çawan in

Hezkiriyê we ji êşa dûriyê gazinkar e
Ger we zanibûna dê we jî gazina bikirana

Dîlê we azarkêş e ma hûn wî bernadin
Gorîyê we zerar nedaye we ger hûn qencî bikin

Û gotiye:

Ey niştecihê Misrê, Xwedê we bibexşîne
Û we ji tiştê ku ez jî tê de ji we me efû bike

Ez ji ber dûriya ji we radizê m poşman
Û yê ku ji we veqete dê çawa nebe covan

Ger hûn nizanibin ji ber rakêşan û arezûya
We, çi bi serê min hatiye jî Xwedê dizane

Hûn bijîn û bimînin sax û bê tadeyî
Û daxwaza dilê min ku hûn sax û ewle her bijîn

Mihemed ibn Mibarek ibn Mihemed Ebû Xalib el-Besrî

Ku bi navê Zehîr jî tê navdan, di sala pêncsed û bîst û sisiyan (523/1128)
de bûye û di vê salê (597/1200) de wefat kiriye. Ew di edebiyatê de bi serketî
bûye û honrawe gotine, wî li ser xwe ev xwendiyê:

Bi hindikî qayil bibe û hêja bijî
Piştrast ji bar û ji gunehan

Ger na, tu xwe ji belayan re amade bike
Ku ew li pey wan [hin bi hin] dihên

Sala Pêncsed û Not û Heştan (598/1201)

Tê (di vê sala 598/1201'ê) de Melik Adil hêrs bû û çû Qesîrê⁵³³ da here Helebê, Melik Efdel jî hingê li Himsê li cem Esededîn Şêrkoh bû. Ew hat cem apê xwe Melik Adil û ew li Senîyet ul-Îqabê çû pêşiya wî, qencî pê re kir û ji dêla Meyafarqînê ve Simeysat, Sirûc/Pirsûs keleya Necm,⁵³⁴ çend gundên Mercê⁵³⁵ û Misrê dayê.

Melik Zahir Ufamîyê ji Şemsedîn ibn Miqedem girt û Melik Adil jî daket ser Hemayê, Melik Zahir pê re li hev kir û Melik Adil zivirî Himsê.

Di meha Şabanê de Erdhejeke dijwar î bi şid çêbû û keleya Himsê kir du qet, şerefeya ser kelê xist û Hisnet el-Ekradê (Kela Kurdan) wêran kir, derbas bû heya girava Qibris û giha heya Nablusê û zahfê wê wêran kir.

Tê (di vê sala 598/1201'ê) de Ebû 'Emer şêxê Miqadeseyê -rehma Xwedê lê be- dest bi avakirina mizgefta Camî' li çiya kir, Mizaferedîn ibn Zeynedînê xwediye Mûsilê pê hisiya û rabû mal, mîne û cihgirên xwe jê re şandin ta ku wî jî ew ava kir. Wî weqf danîn ser, jê re ferş şandin û piştî ku xelas bû Mizaferedîn ibn Zeynedîn xwest ku ji Berzeyê avê bikişîne û hezar dînar ji bo wê şand. Berze milkê Esededîn ibn Şêrkohê xwediye Himsê bû, lê ew ji bo kişandina avê bi ser neket û lêborîn xwest çunkî bê xerabkirina gelek gorên Misilmanan û derxistina hestiyên wan av nedigiha mizgeftê. Ew rabûn wan dolabek çêkir û hêstirek kirîn da wê bigerîne û ji bo vê jî hezar dînarî weqif danîn ser.

⁵³³ Qesîr ji yê ku ji Himsê diçe Dimeşqê re qonaxa pêşî ye ku meriv digihijê. Yaqût, b. n., 4/417

⁵³⁴ Keleye asê bû ku diket raserî Firatê û li cem pira Menbecê bû. Yaqût, b. n., 4/444

⁵³⁵ Ew Merc Sefera ku cihekî nêzîkî Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 5/118

Hemadê kurê Ebû Senayê⁵³⁶ təcîr ev ji min re xwend:

Meriv li asoyan digere da spehîtiyên
Ku li welatê wî nînin peyda bike

Ma tu nabînî ku ez peyayên setrencê peyda dikim
Ku birina wan di ser pileya wî de ye

⁵³⁶ Ebu s-Sena Hemad ibn Hiberullah ibn Hemmad ibn Fedil ibn Fezliyyê Heranî ku bazirganekî dewlemend bû û hedîszan, hafîzqur'an û dîroknas bû; ew di sala 599/1202'yan de li Heranê wefat kir. Sibî ibn Cewzî, b. n. 8/511

Sala Pêncsed û Not û Nehan (599/1202)

Di dawiya Miheremê de şeva şemiyê ji hêla rojhilat û rojava tev de, pêl li stêrkên esmanan ketin û ew weke kuliyên ebûrê yên belavbûyî li rast û çep li hev geriyan. Ev yek berê ji bilî dema şandina peyamê ji Pêxember (e. s.) re û sala dused û çel û yekê (241/855) û vê salê (599/1202) qet çênebûbû û vê carê mezintir bû.

Tê (di vê sala 599/1202'yan) de Xelîfe⁵³⁷ cibe û şalên xortan⁵³⁸ bi Elî ibn Ebd el-Cebar el-Îqab re ji Adil û zaroyên wî re şand, wan jî cibe û şal di meha remezanê de li Şamê li xwe kirin.

Melik Zahir bi fermana Melik Adil keleya Necmê ji birayê xwe Melik Efdel sitand ku her tê (di vê sala 599/1202'yan) de Melik Adil dest bi tamîra/veherîna keleya Şamê kir.

⁵³⁷ Ew Xelîfe en-Nasir li Dînîllah Ehmed ibn Mustedîyê Ebasî bû ku tu carî navbera wî û Selahedîn tam xweş nebû.

⁵³⁸ Ev hinek kincên taybetî bûn ku Xelîfe ew saz kiribûn da li xwe bikin û bi çifteyan herin nêçîra teyr û tilûran. Cordî Zeydan, *Tarîx et-Temedun el-İslamî*, 12/775.

Sala Şeşsedî (600/1203)

Di destpêka vê salê [600/1203] de Şemsedîn Yûsuf ibn Cewzî ji Bexdayê çû Şamê ku ev rêwîtiya wî ya pêşî bû. Wî got "Ez ji Deqûqayê derbas bûm û gihame Erbilê/Hewlêrê ez rastî şêxekî qenc hatim ku navê wî Mihyedîn Şamanî bû, wî li ser xwe ev ji min re xwend:

Dema reşahiya vê rewşê di rûyê sor de xwiya bû
Wê bi awirên çavan berê reş recimand

Weke ku agirperestekî bi can û dilê xwe
Ew heliqandibe nav pêlîdana agir

Her tê (di vê sala 600/1203'an) de şikandina pêwendiyên bû ku Nûredîn Arslanşahê xwediye Mûsilê çû Tile' eferê⁵³⁹ û ew bi şûr vegirt, ew berê ya Qutbedîn ibn Emadedînê xwediye Sencarê bû. Qutbedîn hawar ji Melik Eşrefê kurê Melik Adil xwest û ew jî digel Sencerşahê xwediye Cezîreyê, Melik Salihê⁵⁴⁰ xwediye Amedê û Melik Ewhedê⁵⁴¹ xwediye Meyafarqînê bi leşkerê Diyarê Bekir ve çûnê û xelkekî pir li ser civiya.

Hingê xwediye Mûsilê dakitibû ser Kefîr Zemarê⁵⁴² ku pir germ bû û Melik Eşref jî li ser Bûşrê⁵⁴³ bû. Nûredîn leşker şand ser wan û ji nedî ve êrîşî wan kir ku di cara pêşî de ew şikandin lê dû re Melik Eşref piyê xwe da erdê û leşker şand ser Nûredîn, ew şikand û Nûredîn têk çû. Melik Eşref, serdarên

⁵³⁹ Tile' efer kele û sûreke navbera Sincar û Mûsilê ye. Yaqût, b. n., 2/46

⁵⁴⁰ Melik Salih Nasirudîn Mehmed ibn Mihemed c. Zambîwar, *mu'cem el-Ensab we l-Userat el-Hakime*, r. 344

⁵⁴¹ Ew Melik Ewhed Necmedîn Eyûb ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadî bû ku di sala 609/1212'an de wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 125-126; Ibn Wasil, b. n., 3/208

⁵⁴² Kefîr Zemar gundekî Mûsilê ye. Yaqût, b. n., 4/533. Ew navenda herêma Zumarê ye ku dikeve rojavayê Mûsilê.

⁵⁴³ Bûşre bajarekî nêzi bajarê Beqa'ê ye ku Beqa' jî navçeyekê mezin ji yên Mûsilê ye û di navbera Mûsil û Nisêbinê de dimîne ku gelek gund li ser hene. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/253; Yaqût, b. n., 1/556-57

wî ku Mubariz Senqerê Helebî û kurê wî Zehîredîn Xazî jî di nav wan de bûn, dîl girt ku hingê nozdeyê meha Şewalê bû. Nûredîn ket Mûsilê da xwe tê de biparêze û xwe ji dorpêçanê re amade kir. Melik Eşref hat li Kefîr Zemarê daket û qasid şandin cem hev ta ku di paşîya Zilheceyê de li hev hatin. Melik Eşref ji bilî Mubarezedîn Senqer û kurê wî Zehîredîn Xazî hemî serdarên wî berdan, lê ev herdu di zindana Heranê de man ta ku Melik Mîzaferedîn ibn Zeynedîn mehderiya wan kir û wî ew jî [ji bo xatirê wî] berdan.

Melik Eşref bi xweha Nûredînê xwediye Mûsilê û qîza Ezedîn Mesûd re zewicî ku li Qasiyûnê gorek ava kir û tê de hat veşartin.

Tê (di vê sala 600/1203'yan) de Nasîrudîn ibn Artûqê⁵⁴⁴ xwediye Mêrdînê avêt ser apê xwe yê mêrê diya xwe Nîzamedîn û dest danî ser keleya ku herduyan li ser hikim dikir. Nasîrudîn û birayê xwe Hisamedîn daketibûn ser Herzemê lê nikaribûn wê tenzîm bikin û Lu'lu' li keleyê dima. Ew Lu'lu' rabû bi dekekê jehrî da Hisamedîn ku kezeba wî pare pare bû û ew avêt û Nasîrudîn bi tenê ma. Ew tirsîya ku tiştê aniye serê birayê wî bîne serê wî jî û ji xwe Nîzamedîn û Lu'lu' li ser navê Nasîrudîn welat dixwar. Nasîrudîn bi hinek serdar re li ser kuştina wan li hev kir û Nasîrudîn carê hildikişîya kelê ji bo pîrsa Nîzam bike, vê carê jî ew hildikişîya keleyê û serdaran jê re bi derî girt. Ew kete ba Nîzam ku hertişt hazirkirî bû û diya Nasîrudîn jî li cem bû, wî bi hesinekî jî mis lê xist ku diya wî dijî wî derket, lê wî jê re got: "Here nexwe ez dê te jî bavêjim cem Nîzam" û ew (Nîzam) kuşt. Tam hingê Lu'lu' jî hat ku di korîdorê de rastî wî hat, ew kor bû ku çavekî xwe di hesara Mêrdînê de wînda kiribû, wî darê mis li çavê wî yê baş xist, serê wî jê kir û ew derxist ser qesrê û ji gel re avêt. Hevalên Lu'lu' û Nîzam şikiyan û wî jî dest danî ser kelê û tiştên tê de, Nasîrudîn kesên der û dorên Lu'lu' şande Mûsil û Meyafarqînê û rewş jî jê re li hev hat û rast bû.

⁵⁴⁴ Ew Nasîrudîn Artuq ibn Îlxazî, ibn Elyî ibn Timûrtaş ibn Îlxazî ibn Artûq e ku ji hêla Eyûbiyan ve bûbû desthilatdarê Mêrdînê. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/253; Zambîwar, b. n., r. 345, not 6.

Sala Şeşsed û Yekê (601/1204)

Tê (di vê sala 601/1204'an) de Xelîfe en-Nasir kurê Xwe Ezedîn Ebû Nesr Mihemed ji welîchdiyê avêt û wezîr jî nameyekê bi destxeta welîchd ji bavê wî re bir ku tê de weha digot: "Bêguman dema ew bû welîchd wî nizanibû ku çi li ser pêwîst e û wî ji bavê xwe pirsîye û hêviya avêtina xwe kiriye, ji ber ku ew bikêrî wê nayê ta ku navê wî ji ser sikkeyê, ji [xwendina xutbê li ser] minberê, ji [ser ewraqên] bi divêt û hoqeyan ketiye."

Tê (di vê sala 601/1204'an) de Freng ji nedî ve hatin Hemayê⁵⁴⁵ wan jin û cilşo ji ber deriyê bajêr ji ser çemê 'Asî⁵⁴⁶ birin û Melik Mensûr ibn Tiqyedîn⁵⁴⁷ çû wan û li ber wan pî da erdê û bû belayeke qenc ta ku leşkerê Frengan şikest. Ew ji Reqîtayê⁵⁴⁸ heya deriyê Hemayê li pêşberî paşmayiyên wan rawestiya ku ger ne ji rawestana wî bûya yek ji Misilmanan jî nedima.⁵⁴⁹

⁵⁴⁵ Ew êrîş ji hêla Esbetariyan (Les Hospitalers/Johaniter: *Siwarên Piroz yên Yû'henna*) ve hatibûn ku gelek Frengan ji xwe dabûn cem wan, ji ber ku agirbesiya wan ya bi Melik Mensûr re qediyabû. Ibn Wasil, b. n., 3/163

⁵⁴⁶ Ew navê çemê Hims û Hemayê ye ku bi navê Mîmas jî tê nasîn û ji deryaçeya Qudsê derdikeve û diherike ser deryaya Antakyayê. Yaqût, b. n., 4/76

⁵⁴⁷ Ew Melik Mensûr Nasirudîn Mihemed ibn Melik Mizafer Tiqyedîn Emer ibn Nûr ed-Dewle Şahinşah ibn Necmedin Eyûb ibn Şadî bû ku jê re Ibn Şahinşah jî dihat gotin û nivîskarê kiraba Midmar el-Heqayîq we sîrr ul-Xelayîq e ku ji deh bergan pêk tê, lê yek jê heya niha ketiye destê me. Wî sê dehsalên demê yên heya mirina xwe ya sala 617/1220'a li Hemayê desthilatdari kiribû. Ibn Xelîkan, b. n., 3/401; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 188; Ibn Kesîr, b. n., 13/72.

⁵⁴⁸ Reqîta cewlikeke ber deriyê Hemayê ye ku nêzîkî deriyê rojava ye. Ibn Wasil, b. n., 3/163

⁵⁴⁹ Çunkî gelek kes ji xelkê Hemayê derketibûn, lê gava Freng gihan Retîqayê hingê ew ji hev belav bûbûn û şikîyayî zivirin bajêr û di derê bajêr de li hev qelibûn û xelkê xwe avêt xendeqan. Ibn Wasil, b. n., 3/163

Sala Şeşsed û Diduyan (602/1205)

Tê (di vê sala 602/1205'an) de Xelîfe wezîrtî da Nasirudîn ibn Mihdîyê 'Elewî yê Hiseynî û cube lê kir.

Tê (di vê sala 602/1205'an) de Nasirudînê xwedîyê Mêrdînê li ser nameya xelkê wê çû Xelatê, Melik Eşref jî hat li Dineyserê/Dinêsirê daket û bajarê Mêrdînê kir mîrgeh. Nasirudîn piştî ku bi sed hezar dînarî wan deyndar kir, vegerîya welatê xwe, lê wan Xelatê teslîmî wî nekir.⁵⁵⁰

Tê (di vê sala 602/1205'an) de Ibn Lawin/Lion êrîşî ser Helebê kir û zozanê herêma Harimê zeft kir. Melik Zahir Farisidînê Meymûnê Qesrî, Eybeg Fetîs û Hisamedîn ibn Emîrê Tirkmen şand ser wan û ew li ser Harimê dakerin. Wan jî Meymûn re got bila haya te ji te hebe, lê wî sistayî kir û Ibn Lawin/Lion êrîşeke xurt anî ser wan û komêk ji Misilmanan kuşt. Eybeg Fetîs û kurê Emîr Tirkmen xwe ragirt û şerekî dijar kir ku ger ne ji wan bûna dê Meymûnê Qesrî bihata girtin. Ev nûçe giha Melik Zahir û ew jî Helebê derket û li Merc Dabîqê⁵⁵¹ daket û hat Harimê; ibn Lawin/Lion reviya welatê xwe, lê wî li ser Derbsalikê keleyek ava kiribû ku Melik Zahir ew wêran kir.

⁵⁵⁰ Ji bo berfirehiya vê bûyerê bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 79

⁵⁵¹ Ew Merc gundê Dabîqê ye ku nêzîkî Helebê dikeve û li ser E'ezazê ye. Yaqût, b. n., 3/475

Sala Şeşsed û Sisiyan (603/1206)

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Wech es-Sebi⁵⁵² ji heciyan veqetiya û berê xwe da Şamê, di nav heciyên Îraqê de hinek giregir hebûn ku pê ve giriyan û qareqar kirin û jê pirsîn, wî got: "Serdarê Bawermendan ji min re qenc e, lê gazina min ji Wezîr e." Hecî bi dijîtiya xwe ve ketin Bexdayê û Xelîfe jî فرمان kir ku dêlindêz/merasim neçe pêşwaziyê û kes dernekeve pêrgî wan. Def, ala û xaliçe jî bi şev xistin hundir. Lê Wech es-Sebi' çû Dimeşqê û Melik Adil û zaroyên xwe pêşwaziya wî kirin, xizmet jê re kirin û qencî pê kirin.

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Freng daketin ser Himsê û Melik Zahir jî Mibarizudîn ibn Qutlux/Kutluk el-Helebî şand hawara Esededîn Şêrkoh ku vê carê Samsam ibn 'Elanî û koleyê xwediye Himsê dîl hatin girtin.⁵⁵³

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Şemsedîn Yûsuf ibn Cewziyê⁵⁵⁴ xwediye tarîxê li mizgefta Cebelê rûniştibû, xatir ji xelkê Dimeşqê dixwest da here Helebê. Di civata wî de behsa miqnatîsê û kêşana wê ya hesin hat kirin, Şemsedîn jî got: "Roj jî giyayê tolîkê dikêşe ku ji ber vê jî çî gava roj berê xwe bide hêlekê tolîk jî berê xwe dide wê hêlê." Hingê Seyfedîn ibn Temîrk kir gazî: "Ey Mewlana Şemsedîn îro em hemî tolîk in."

⁵⁵² Ew Mizaferedîn Senqerê koleyê Xelîfe bû ku bi nasnavê Wecih es-Sebi' dihat nasîn û mirê heciyên Îraqê bû. Ibn el-Esir, b. n., 10/332

⁵⁵³ Heçî Esededîn Şêrkoh bi xwe hawara xwe biribû Melik Zahir û melîkên Eyûbiyan yên Şamê hemî, lê bi tenê kurê Selahedîn Melik Zahirê xwediye Helebê guh da hawara wî û leşker jê re şand ku nehiştin Freng têkevin welatê wî. Ibn el-Esir, b. n., 12/273

⁵⁵⁴ Ew Şêx Şemsedîn Eb ul-Mizafer Yûsuf ibn Qizixli/Qizoglu ibn Ebdullah Cemaledîn (581-654/1185-1256) Sibî ibn Cewziyê dirokas e ku li Bexdayê bûbû û lê mezin bûbû, lê dû re çûye Şamê û li wê derê maye heya ku wefat kiriye. Hinek ji berhemên wî yên pir ev in: *Mirat ez-Zeman fi tarîx il-E'yan*, *Celis es-Salib* ku li ser Mûsayê kurê Melik Adilê Eyûbî ye, *Kenz el-Milûk fi keyfiye es-Silûk, el-Lewami'*, *Tefsîra Quranê*, *Menaqibê Ebû Henîfe* û gelekên din. Zirkelî, *el-I'lam*, b. n., 8/246. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 86.

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Sedr uc-Cîhan çû Hecê⁵⁵⁵ û Şemsedînê [ku li jor bihurî] got ku ew di vê rêwîtiyê (derketina ji Dimeşqê û çûna ber bi Helebê ve] de bi Tacedîn Neqaş⁵⁵⁶ re civiyaye û jê re honraweyên xwe xwendîye:

Ji bilî evîna we tu pîşe ji min re nîne
Û ji bilî we jî ji min re tu rê nîne

We şemla min belav kir ma tu difikirî
Ku rojekê min û we li cihekî bigihîne hev

Rondikê min ji evîna te xwîn herikîn
Ez di nav we de bûm weke derbîmesel

Ez digirîm û hûn sitûn çavê min in
Mîna yê ku di ava vedixwe de dixeniqe

Ez aşîqê tadedana evîna we me
Û ji tadeyê nefsê ye ku tê ezabdan

Ey bayê sibê yê nesîm tu bi Xwedê kî
Ev nefesa paqij ji kû derê ye

Ma berdaya te di wextê rojhilatê de xatir xwestiye
Cihê ku peymana Zeyneb lê hatiye girêdan

Ma baxçeyê Hemayê çehreya te bêhn kir
Dema dawa wê ji ser wê radikir dibir

Haydê agahên wê diyarî bike
Ehda te îro nêzîktirê wê ye

⁵⁵⁵ Burhanedin Sedircihan Mihemed ibn Ehmed ibn Ebd el- 'Eziz ibn Mare el-Buxarî ku serekê Henîfîyên Bixarayê bû û desthilatdarê wê ye rastî bû û cihgirê wî yê Xerayê bû ku xerac ji wan re dişand. Dema çû hecê di rê de xuyê wî ne xweş bû ku bûbû sedemê mirina gelek heciyan ji tîna û dema ji Bexdayê derketibû gelekên li pey jê xeber dabûn û wî bi Sedircehenem bi nav kiribûn ku tu kesî nikaribû nehêle paşgotinîya wî bikin. Ibn el-Esir, b. n., 10/331; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 89; Ibn Kesir, b. n., 13/38

⁵⁵⁶ Mesûd ibn Eb ul-Fedl Eb ul-Feth Tacedîn Neqaşê Helebî ku di sala 540/1145'an de ji diya xwe re bûbû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 86

Hizkiriye dilê min ne ji tadeyê we ye
Nexwe dê xwe biavêta dadmendiya we

Min rihê xwe daye we lê ew kî ye
Ku berê rihekî hubebûyî dîtiye

Ez geriyam ji bo xelasiya xwe cahd bikim
Lê hemî cara dîtina meriv rast dernakeve

Dîsa gotiye:

Tedarika min û ya xwe bigihînin hev
û fêr bikin ka çawa ez we razî bikim

We dilê min peritand û ew hertim
bedbext bû û ji we re bûbû penahgeh

Dostên me ewên wê tarîtiyê ne ku min
di rêya evînê de dikujin û we dihêlin

Ev kîjan xelkê Xwedê ye ku ji we
razî ye lê cergê dildarê we dixwaze

Çavê min bi we spehî nebûye û ger razê
Û dê bivê spehî bibe ji bilî manayên we

Rihê min rastlêhatina we arezû nekiriye
Ger hûn dilxweşiya xwe bo min gilî bikin

Tadekirina we çiqas xweştir e li cem
min û gunehkarkirina we çendî şêrîntir e

Mirina nêzîkî we çî bi min çêştir e
Digel bîziya ji min û dûriya ji we

We min bi nexweşiya terkirinê nexweş xist
Xwedê ji ber min ve we bibexşîne

Ez ji hişyariya xwe razam hûn rehmê bikin
Digel dirêjiya qarîna min di gaziya we de

Mizgîn ji wî çavî re ku hûn dîtine
Û çî xweş cihê razanê ye ku hûn hewandîne

Çî xweş rê ye yê ku ketiye evîna we
Yan jî bi rih û bi kubarî çûye

We şeva min dirêj kir ax hesreta min
Heya ku tarîtiya şevê kîna we veşêre

Dê dawî bi kuştina min biqede
û digel sebrê jî ew pêk nehatiye

Gelek çivîk ji taya hemayê/germê
Di newala heyfhilanînê de derbas bûn

Sala Şeşsed û Çaran (604/1207)

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Xelîfe, wezîr Ibn Mehdiyê 'Elewî⁵⁵⁷ ji wezîrtiyê avêt, çunkî ew yekî zalim, zordar, dilreq û nefsmezin bû; Yaqûb ibn Sabir el-Mencenîqî⁵⁵⁸ li ser wî ji Xelîfe re ev nivîst:

Ji dostê min ê xalis Xelîfe Ehmed re gotinek
Xwe ji xirabiyê biparêze tu ne çêkerê wê yî

Ev wezîrê te ku di navbera du fermanan de ye
Ey bi xêrtirînê ser erdê çêkiriye te winda ye

Ger tu bi eseyî ji neseba Heyder⁵⁵⁹ î
Ev wezîrê han dilê wî di xelîfetiye de heye

Ger ev tiştê ku tê gotin ne rastî be
Ez dê ye ku ez çêkerê wî me winda bikim

Rojekê ev wezîr li dîwanê rûniştibû kaxezekî mohrkirî kete destê wî, lê tu kesî newêrabû veke, wî rabû ew ji Xelîfe re şand û Xelîfe ew vekir ku ev tê de bû:

⁵⁵⁷ Nesîrudin Nasîr ibn Mehdiyê 'Elewî ji malbateke mezin ya Reyê bû. Di dema destdanîna wezîrê Xelîfê Mueyidedin ibn Qesab ser Reyê de hat Bexdayê, Xelîfe ew qebûl kir û ew kir cihgirê wezîrtiyê û dî re ew kir wezîr. Lê di vê salê de ji ber ku tevgera xwe ji koleyên Xelîfe yên mezin mina mirê hecê Mizaferedin Wech es-Sebî', Qûştêmîr û yên din re nexweş kiribû, yan jî ji ber ku katibê inşayê Mihemed Elqemî çavê xwe berdabû cihê wî û li cem Xelîfe seba wî kiribû ku loma Xelîfe jî rabûbû ew dabû girtin, ji wezîrtiyê avêt û deriyê wî girt. Li gorî Ibn Kesîr wî ew di mala Taştekin de hebis kiriyê ta ku miriyê. Ibn el-Esir, b. n., 10/343; Ibn Şame, *Zeyl*, r. 90; Ibn Kesîr, b. n., 13/38-39; Ibn Wasil, b. n., 3/178.

⁵⁵⁸ Şaîrê navdar Necmedîn Ebû Yûsuf Yaqûb ibn Sabîrê Heranîyê navdarê bi Mencenîqî ku di sala 554/1159'an de bûye û di sala 626/1228'an de wefat kiriyê. Ew di karê Mencenîqî û çek û dorpêçana keleyan de û dek û dolabên cengê de hostayekî pir çê bûye, çawa ku di heman demê de şaîreki baş û qelemşor bûye jî. Ibn Kesîr, b. n., 13/95; Ibn Xelîkan, b. n., 5/400-410.

⁵⁵⁹ Heyder Nasnavekî Îmamê Elî ibn Ebû Talib bû. Melayê Cizîrî jî gotiye "Heyderê Kerrarê hidûs". Bnr. Melayê Cizîrî, *Dîwan*, Avesta, 2012, Stenbol, r. 73, qesîde 23.

Ger rast be tiştê ku tu dibêji ey dozgêr
Li kurê min ku ez ne ji nesla wî me

Ne qatilê Xwedê Yezîd û ne jî destê
Xerabiyê dirêjî solên wî nebûye

Çunkî ew xwedî qewet bû
Li ser birîna neyarî ji eslê wî

Hew serpêhatî te didin hiştin
Da ji kirinên xwe mazûr bê girtin

Ev bû sedemê mirina wî çunkî Xelîfe got: "Wan ev nedinivîsand ger wî
tov û kêlan nebirina helakê." li ser vê yekê Mizaferedîn Temaşîkî weha goti-
ye:

Ev xayinê mude 'î ger neseba wî rast bûya
Wî bêbextî nedikir û kesê navbaş jî kirêt nedikir

Şûmiya xayinî û tadeyê û halê bitran bi min
Xelkê bîrhatina xwe vekir û deriyê xwe girt

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Xelîfe li Bexdayê, di meha remezanê de li
herdu hêlan bîst xanî kire mêvangeh û di her yek ji wan xaniyan de pêncsed
istekan, hezar rîtil xwarina xas, nanê xasse, helaw û tiştên din danî û di tema-
mê remezanê de lê domand.

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Qazîeskerê Henîfî Necmedîn Xelîl ji hêla
Melik Adil ve bi qasidî giha Bexdayê û Şehabedîn Suhrewerdî⁵⁶⁰ û Senqerê
Silahdar⁵⁶¹ digel perûyên ji Melik Adil û zaroyên wî re derketin pêrgî wî ku
di nav perûyên Melik Adil de gerdênî û bazin jî hebûn.

⁵⁶⁰ Şehabedîn Ebû Hefs Emer (539-632/1144-1234) ibn Mihemed ibn Ebdullah ibn Mihemed ibn 'Emûyeyê Suhrewerdî ye ku ji Suhrewerdî nêzî Zencana welatê çîyan yanî devera Kurdistan e. Ew şerîetnasekî Şafî'î bû û zanayekî ku gelek xelkê xwe lê digirt û lê guhdarî dikir, bi taybetî jî li şîretên wî. Ew li Bexdayê şêxê şêxan bû û timî zana û şareza lê kom dibûn û pê dişewirin. Gelek berhemên wî hene ku navdarê wan 'Ewarîf el-Me'arîf e û honraweyên wî jî pir in. Ibn Xelikan, b. n., 3/391, r. 496; Ebû Şame, Zeyl, r. 98.

⁵⁶¹ Senqerê Silahdar/Senqerê Selahî yek ji serdarên tekoşer yê navdar bû ku di sala 605/1208'an de gihabû dilovaniya Xwedê. Ebû Şame, Zeyl, r. 101.

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Melik Ewhedê kurê Melik Adil Xelatê zêft kir ku piştî kuştina Ibn Begtîmûr û Hezar Dînarî⁵⁶² xelkê wê ji bo girtina Xelatê jê re nivîsibû. [Çunkî gava Hezar Dînarî Ibn Begtîmûr kuştibû] hingê qîza Begtîmûr li bal xwediyê Erzena Rûmê bû⁵⁶³ û jê re gotibû: "Heya ku tu Hezar Dînarî nekuji û heyfa birayê min hilneynî ez ji te razî nabim." Ew [xwediyê Erzena Rûmê] rabûbû çûbû Xelatê û gava Hezar Dînarî çûbû pêşiyê, wî lê xistibû, serê wî birribû û ziviribû Erzena Rûmê û Xelat bê melik mabû.

Hingê Melik Ewhedê kurê Melik Adil xwediyê Meyafarqînê bû, serdar û mezinên bajêr jê re nivîsibûn û ew ji çûbû dest danîbû ser. Lê belê gelê wê zorba bû ku herdem dixwest mezinên xwe bikujin; mîrek, pêşik û dekbazên wê şert danîn ber Ewhed û wî ji ew perû kirin, qencî bi wan re kir û ew bi çêyiyê nêzîkî xwe kirin ta ku keys li wan anî, ew helak kirin, di deryaçeya Xelatê de xerq kirin û koma wan bi nefyê û zindanê ji hev belav kir.

⁵⁶² Vî Hezar Dînarîyî Begtîmûrê birayê banûya Erzena Rûmê [Erzeromê] kuştibû yan jî di deryaçeya Xelatê de xeni-qandibû ku hê xortekî ciwan bû û bîst sal jî nekiribû û gelekî spehî û rind bû. Ebû Şame, Zeyl, r. 91. Ya rastî ev bûyer û vegirtina Xelatê ji hêla Melik Ewhedê kurê Melik Adilê Eyûbî ve li cem Ibn Esîr bi awayekî cuda hatiye nivîsin. Ew qet behsa Hezar Dînarî û kuştina Ibn Begtîmûr nake, lê ji dêl ve ew behsa koleyekî bi navê Bilban dîke ku Ewhed bi zor piştî du êrişan karibûye bibe xwediyê Xelatê. Di ya pêşî de ew şikiyaye û di ya duyemîn de jî Bilban şikiyaye, lê xwe di keleya Xelatê de asê kiriye û hawar ji xwediyê Erzeromê Muxisedîn Tuxrûşah ibn Qiliçarslan xwestiye û herdu pêkve çûne şerê Ewhed û zora wî birine. Dû re Muxisedîn çavê xwe berdaye Xelatê û xayintî bi Bilban re kiriye û ew bi bêbextî kuştîye, lê dişa xelkê Xelatê nehiştîye ku ew têkeve Xelatê û name şandîye cem Ewhed da here Xelatê bisipêre xwe. Ji bo agahên firehtir bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 10/328-330, 340-341.

⁵⁶³ Erzen er-Rûm [Erzerom] bajarekî Ermenistanê ku bi 40 km yî nêzî Erzînganê/Erzincanê ye. Yaqût, b. n., 1/180-181.

Sala Şeşsed û Pêncan (605/1208)

Tê (vê sala 605/1208'an) de li Bexdayê li hêla rojava mêvangeha heciyên ku ji welatên din hatibûn temam bû û Xelîfe tê de cûreyên xwarin û pêxwarinê rêz kir û dema ku ji hecê zivirîn kinc û pere li wan belav kir.

Tê (di vê sala 605/1208'an) de Şêx Şehabedîn Suhrewerdî digel Şemsedîn Il-Denizê ustadar⁵⁶⁴ ji Şamê hat, dêlindêzê ew pêşwazî kir û rûmeteke pir danê ku pê re ji perû û dîyarî hebûn. Xelîfe rûyê xwe ji Şehabedîn Suhrewerdî zivirand û ew şermî kir, çima ku ji xelkê Şamê mal û pertal qebûl kiribûn û çûbû zîyafetên serdarên wê yên mîna Mîr Ezedîn Usame, Çerkez, zaruyên Adil û yên din.

Berî birina nameyê ew yekî zahid û feqîr bû ku xwe ji xelwetnişînê û tesewwîfê re veqetandibû, lê dema ev tiştê ku me got jê dîyar bû hingê tekyeya bi destê wî jê hat sitandin û ji civat û wa'zan hat astengkirin. Hingê wî jî rabû got: "Min ev mal pejirand bi tenê ji bo ku ez wî li feqîrê Bexdayê belav bikim" û dest pê kir ew mal û kinc li tekyeyên piçûk, dergah û xwedî feqîrxaneyan belav kir.

Ji xwe ji adetê Mihyedîn ibn Cewzî⁵⁶⁵ bû ku her rojên şemîyan li bin gora diya Xelîfe rûnê [wa'zan bike] û Şehabedîn Surewerdî jî rojên sêşeman li deriyê Bedirê rûdinişt. Lê ji Şehabedîn re rûniştin hat qedexekirin û li

⁵⁶⁴ Ustaddar/ustazdar yê ku berpirsiyar e ji karûbarê navmala siltan hemî; mîna aşpêjî, şerabxane, hawîrdor û rênçer û kole û yên din, ew bi daxwaziya siltan karûbarê malê dimeşîne û desthilatê ser navmalê û koleyan e. Ew ji pêwîstiyên navmala siltan yên mîna qût û mûnet, zexîre, cilûberg û yên din hemî berpirsiyar û desthilatdar e. Qelqeqendi, b. n., 4/21

⁵⁶⁵ Ew Ebû Mihemed Yûsuf Mihyedîn ibn Cewzî bû ku her rojê şemîyan li ser gora diya Xelîfe rûdinişt, dixwend û wa'z dikirin, lê piştî ku Xelîfe ji Şêx Şehabedînê Suhrewerdî xeyidî ji ber di rêwingiya xwe ya Şamê de mal ji xelkê wergirtibû, nehişt ew li Deriyê Bedirê rûnê ku berê her rojên sêşeman lê dîdinişt û ew der da Mihyedîn ibn Cewzî. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 98

Mihyedîn hat fermankirin ku li deriyê Bedirê rûnê. Weha qewimî ku ew roj [roja belavkirina mal li Bexdayê] Mihyedîn [ibn Cewzî] qala serpêhatiya wî zilamê ku li Rehbeyê li yekî spehî nihêrtibû û hinek ji rûyê wî reş bûbû, kiribû. Ew hatibû xewa wî û jê re gotibû: "Here Bexdayê bal şêxê xwe Cineyd⁵⁶⁶ û jê hêvî bike bila ji te re ji Xwedê niyaza bexşandinê bike." Ew rabûbû çûbû Bexdayê li deriyê tekyeya Cineyd xistibû; Cineyd jî jê re gotibû: "Tu li Rehbeyê gunehan dikî û ez dê li Bexdayê ji bo te ji Xwedê hêviya bexşê bikim." Xelkê gotibû: "Mebesta wî bi vê serpêhatiyê ji şêx Şehabedîn Suhrewerdî pê ve ne kesekî din e û maneya wê jî ev e ku, ger te ew mal li Şamê bihiştê çêtir bû ji girtina wî û belavkirina li Bexdayê."

Xetîb Fexredîn ibn Teymîyeyê Heranî⁵⁶⁷ sala berê serpereştiya heciyan kiribû û Melik Mi'ezem Mizaferedîn ibn Zeynedîn pê re nameyeke tewsiyeyê ji Xelîfe re şandibû. Dema ji Mekeyê zivirîbû pirsê rûniştina li deriyê Bedirê kiribû û bersiva wî bi erênî hatibû dayîn. Ew çûbû hizûrê cem Mihyedîn ibn Cewzî û li ser dika zabitê şehriyariyê li deriyê Bedirê rûniştibû; Îbn Teymîye jî wa'z kiribû û pesnê Xelîfe dabû.

Xelîfe cube li ustadarê Adilî mîr Şemsedîn Il-Deniz kiribû û ew bi perûyan ve zivirîbû Şamê.

Li Nîsabûrê/Nîşapûrê erdhejeke bi şid î dişwar çêbû û deh rojan domand û gelek kes di bin wêranê de mirin.

⁵⁶⁶ Ew Eb ul-Qasim Cunejdê Xezazê kurê Mihemed ibn Cunejdê Qewarîrî ye ku zahidê navdarê bi Cunejdê Bexdadî û miftîyê Henîfîyan bû, ew şêxekî terîqetê û zanayekî tesewîfê bû. Eslê wî jî Nihawenda Welatê Çîyan bûye, lê bûyîn û gihîştina wî li Bexdayê bûye û her li wê derê jî di sala 298/910'an de wefat kiriye û li goristana Şûnîziyeyê hatiye veşartin. Wî li pey xwe gelek berhem hiştine ku çend ji wan ev in: *Emsal el-Quran, Me'ani l-Himem, el-Meqsed lla Allah Te'ala* û yên din. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 98, not 1

⁵⁶⁷ Ew Fexredîn Mihemed Ebû Ebdullah (542-621/1147-1224) ibn Eb ul-Qasim Xidir ibn Mihemed ibn Xidir ibn Eli ibn Ebdullah ibn Teymîyeyê Heranî bû ku şerîetmedarekî Henbelîyan bû û xwedî keramet û niwazişan bû. Hinek ji kitêbên wî ev in: *Bulket us-Saxib we Buxyet ur-Raxib, Textis el-Metleb fi Telxis el-Mezheb, Terxib el-Qasid fi Teqrib el-Meqasid, Tefsîra Quranê ya mezin, Diwana Xutbê* û yên din. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 98, not. 2; Ibn Xelikan, b. n., 4/186. Şerefedîn Ebu l-Berekat Mibarek ibn Ebu l-Feth Ehmed ibn Mibarek Ibn Mistewfî, *Tarîx Erbil*, Dar er-Reşîd li n-Neşr, Îraq, 1980, beş II, reqem 33, r. 96-101.

[Mirina] Xizir ibn Mihemed ibn Eliyê Cezîrî⁵⁶⁸

Ew di sala pêncsed û bîst û pêncan (525/1130) de li Cizîra ibn 'Umer (Botan) ji dayik bûye, wî li ser xwe ev ji min re xwendin:

Ez fêrî tenêbûnê bûme ewqas ku ger ez
Merivekî bibînim ez jê fikaran dikim

Destê min negihîşt bi dostekî rast ku
Ez ji bo wî bitirsim lê her ez jê tirsiyam

Tecrûbeyan tu dostî ji min re nehişt ku
Ez xwe bidim bal lê her ez jê reviyam

[Mirina] Mihemed⁵⁶⁹ ibn Bextîyar ibn Ebdullah

Ew birayê Ustadarê Xelîfê û edîb û şairekî hêja bû ku rojekê ji me re ev xwendin:

Sonda bi kesê dilaram ku pê sond
Dixwe ger tu zanibî ew mezin e

Ez pê bengî, xemgîn û pir nexweş im
Dil qilqilî ye sewdaser û xembar e

Digel pesnê jî ez dilxweş nabim
Heya mirinê ez ê ji vê ewle bim

Tu piştî hicranê bi gihîştinê rehmê bike
Aramî diçe û hêvîdarî dimîne

⁵⁶⁸ Ew Ebu l-Ebas Xidir ibn Eliyê Cizîrî ye ku di sala 525/1130'yî de li Cizîra Botan hatibû dinê û dû re çûbû Bexdayê û heya mirina xwe ya sala 605/1208'an lê mabû. Wî xweş xewn tabir dikirin û li ser xwe honrawe digotin. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 100.

⁵⁶⁹ Eb ul-Feth Mihemed ibn Ehmed ibn Bextîyar Ibn Eliyê Wasitî ku navdarê bi Ibn Sendayî bû û birayê ustaddarê Xelîfê û şair û edibekî hêja bû ku di vê salê (605/1208) de çû rehma Xwedê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 101; Ibn Kesîr, b. n., 13/42.

Û ji honraweyên Tacedîn Texabin ku li Helebê ji me re xwendibû:

Kîjan dest li cem min e û kîjan jê
Ji bo çokê da bi mizgînê min binalîne

Wan bangî barkirinê kir ku ez sewsî bûm
Dilê min li nav huştirên wan geriya

Weke ku xîlpoka min bi mar ve girêdabin
Xwezî wan dizgînê sist bikira

Berî ku barbikin min nebihîstibû
Ku spîti ji ber pîrbûnê derdikeve

Ji ber wan şaxên yekane gelek
Mêrgan bihna xweş î taze girtiye

Selam bike li rimavêjan û bibêje:
Ger dilnêrm bin dê wan bikujin

Wan alîperdeyan dest bi armanca xwe kir
Ku dê heyvên tarîtiyê wan bibînin

Devliken in û zêdeyî ji dibare
Ku agirê geliyên wan diçirise

Hewa bi bihna miska ku ji memekên
wan difûre bêhn nexweş bûye

Berî ku derketibû min nizanibû ku
Çarşev û perde serkaniya agahên wê ye

Û gotiye:

Çû seredanê ku hê çavê stêrê ranezabû
Ji ber spehîtiya xwe bi hîzar û edakar bû

Ma ew çavreşeke ku xalên rûyê wê
Mîn ya dilopa şebnem, ya ser gula bi jale

Ey rindiya ku ji seredayî ve xwiya nebû
Ji bilî ku ka heyva bextewariyê li kû ye

Ey tarîtiya ku piştî ez tê de
bûm neynika rûyê yê hindî

Tefandina wê bi destdana sariya şehwerdar e
Û agirê min jî ji germa devê nesarbûyî ye

Bi kaseyeke têkelê bi zilfeke wê
Li ser zimanokê min bi camêrî da min

Ey ewa ku ji şevê tu şêr û rêçenasî
Yeke mîna wê bi dest nexistiye

Xewê nêzîkî min kir heya ku
Paldayî raza û jale jê diçirîsî

Ez wî di dilê xwe de weke rihaneke nazik
Ku di agir de jî bihn dide, di hewînîm

Yê ku ji nefsa xwe şeraba sor û zer digire
Bi jana ku di dilê minê tî de ye vedimire

Reşayiya gulangê wê bi xuricîna
Stêrê sibeya zû re ji rûyê wê qut bû

Ma jê pê ve bi bal kesî din ve rohnî da
Nan sond dixwim bi jiyana Melikê Eşref

Tê (di vê sala 605/1208'an) de nûçe ji Misrê hat ku serekqazî Sedredîn Ebdulmelîk ibn Dirbasê Kurdîyê Hezbanî wefat kiriye ku zanayekî hêja û xwedî cihekî bilind bû.⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ Ew serekqazî Sedredîn Ebd el-Melikê kurê Dirabsê Marîniyê Hezbanîyê Kurd bû ku di dema Melik Adilê Eyûbî û Melik Kamilê kurê wî de bûbû serekqazî û şêxê şêxan. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 102, Ibn Kesîr, b. n., 13/48; Ibn Teyreberdî, b. n., 6/196.

Sala Şeşsed û Şeşan (606/1209)

Tê (di vê sala 606/1209'an) de qralê Gurcistanê Îwanî (Ivone)⁵⁷¹ daket ser Xelatê ku Melik Ewhedê kurê Melik Adil lê dima, wî zor dayê û ewqas hindik mabû vegire ku remildar ji qral re gotibû "Di îşev de tu rawestan nîne heya keleya Xelatê." Ew pir bi vê falê şabû û ji kêfa şerab vexwar û bi leşkerê xwe ve siwar bû û çû ber deriyê Ercişê.⁵⁷² Misilman derketin pêşiya wî û pê re bi xurtî şer kirin ta ku hespê wî likumî û ji ser kete erdê ku hinek mêrxasên wî bi ser ve hatin [da wî biparêzin lê] ew jî hatin kuştin û ew hat dîlgirtin. Wan ew bir keleyê ku ew şev bi dîlîtî lê raza û dema weha bû Gurcî ji ser bajêr rabûn û Xwedê xelkê Xelatê ji wan rizgar kir. Dû re wan ji bo serbest berdana wî pê re li hev kir ku ji welatên Misilmanan çi cihên ku vegirtîne bi paş ve bide, dîlên Misilmanan yên cem xwe hemî berde, sedhezhar dînarî ji bide û qîza xwe bi Melik Ewhed re bizewicîne.⁵⁷³

Tê (di vê sala 606/1209'an) de Melik Adil bi leşkerê xwe ve çû ser Sincarê û heya remezanê bi mencenîqan lê da û hindik mabû ku vegire ku Melik Zahir birayê xwe Melik Mueyed şand cem da mehderiya Sincarê bike, lê wî

⁵⁷¹ Ev Ivone/Ivanê fermandarê Tamara û dû re qiralê Gurcistanê bû ku di sedsala 12'an (1200-1227) de hikim kiribû, di nav Gurciyan de ew ji malbata Zakarid-Mkhargrdzeli (Zakarayê-Mixargirzeli) tîn nasîn ku li gor gotineke belav di nav wan [Gurciyan] de ew ji Kurdên Mezopotamyayê ji hoza Babirakan/ Bapirekan bûne. Bnr. V. Minorsky, *The Studies in Caucasian History*: Lêkolînên ser diroka Kafkasyayê, Avesta, Stenbol, 210, wergera Emin Narozi, beşa Mîrzeyên Mxargrzelî, r. 123. Richard Barrie Dobson, 2000, *Encyclopedia of the Middle Ages*: A-J, p. 107, Editions du Cerf, University of Michigan, *under the Christianized Kurdish dynasty of Zak'arids they tried to re-establish nazarar system...*; William Edward David Allen, 1932, *A History of the Georgian People*: p. 104: "- She retained and leant upon the numerous relatives of Sargis Mkhargrdzeli, an aznauri of Kurdish origin"; Vardan Arewelts'i's, *Compilation of History* "In these time there lived the glorious princes Zak'are' and Iwane', sons of Sargis, son of Vabram, son of Zak'are', son of Sargis of Kurdish nationality."

⁵⁷² Erciş/Erdiş bajarekî naskirtî ye ji Ermenistana mezin [beşeke Kurdistanê niha] ku nêzîkî Xelatê ye. Yaqût, b. n., 1/173

⁵⁷³ Di Zeyla Ebû Şame de ji ev bûyer her mîna saloxên nivîskari ye, lê Ibn el-Esir ew bi awayekî din daye. Li gori wî ev bûyer di sala 605/1208'an de qewimiye û Gurciyan avêtiye ser Ercişê ne Xelatê, ew bi zor vegirtiye, talan û tajan kiriye, wêran û dêran kiriye û pîsî û xerabî bi xelkê wê re kiriye û ew dîl girtine, lê Necmedîn Ewhed ji tirsê ji Xelatê derneketiye û neçûye hawara wan, çendî ku gelek leşker ji li cem hebûye û Gurcî ji sax zivirîne malê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 103; Ibn Esir, b. n., 10/345.

nekir û Melik Mueyed jî di vê rêwîtiyê de mir. Li ser vê yekê şahên rojhilatê ji ber vê tevgera Melik Adil jê aciz bûn û ji encamê tirsîyan.

Nûredîn Arslanşahê xwediyê Mûsilê bi xwediyê Erbilê Mizaferedîn ibn Zeynedîn re, bi xwediyê Cizîrê, yê Mêrdînê, bi Melik Zahirê xwediyê Helebê, xwediyê Rûmê û xwediyê Amedê re hevkarî çekir û Melik Adil jî bi vê hisiya. Di hingê de jî, qasidê Xelîfe Îmam Nasir ji bo mehderiya Sincarê giha cem, wî mehderiya Xelîfe pejirand û piştî ku Nisêbîn û Xabûrê ji dêl ve girt ji ser rabû û çû li Heranê daket û leşker belav kir. Yê ku rewş li ser xerab kiribû Melik Micahîd Esededînê xwediyê Himsê bû. Dema Melik Zahir, xwediyê Rûmê û şahên ku li ser hevkarî kiribûn pê hisiyan ku wî leşker belav kiriye, xwestin herin şerê wî û welat jê xelas bikin; lê ew bê dilê xwe bi wan re li hev hat.

Fexredîn Şemamî bi qefleya heciyên Şamê re çû hecê.

Tê (di vê sala 606/1209'an) de îmam Fexredîn Mihemed⁵⁷⁴ ibn 'Emer er-Razî wefat kir ku nav û dengê wî ji balkişandina ser çêyiya wî û berhemên wî yên ser zanistên din mezintir e. Şerîetnasan ew kafir didêra, lê ev kirêtiya li ser bi hinek kirinên wî ve girêdayî bû, çunkî wî ji bo Pêxember (e. s.) "Mihemed et-Tazî; yanî Erebi" gotiye û ji bo xwe jî "Mihemed er-Razî" gotiye.

Tê (di vê sala 606/1209'an) de Mecdêdîn ibn el-Esîr el-Cizîrî⁵⁷⁵ ku di pêncsed û çelî (540/1145)⁵⁷⁶ de bûbû, wefat kir.

⁵⁷⁴ Fexredîn Razî Ebû Ebdullah (543-606/1148-1209) Mihemed ibn Emr ibn Hiseyn ibn Hiseyn ibn Eliyê Teynîyê Bekirî bû ku bi eslê xwe Teberistanî bû û li Razê hatibû dinê û navdarê bi Ibn el-Xetîb bû. Ew fîlozofekî heja bû ku nivisvanê *Tefsîra Qurânê*, *Mehsûl*, *Mehsel*, *Nihayet el-'Uqûl*, *Erbe'în*, *Şerha Îşareta ibn Sîna*, *Şerha Mifessela Zîmexşerî*, *Şerha Weizâ Xezalî* û gelek kitêbên din bûye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 104-105; Ibn Esîr, b. n., 10/350; Ibn Xelîkan, b. n., 4/82-86.

⁵⁷⁵ Mecdêdîn Ebu s-Se'ad el-Mubarek ibn Mihemed ibn Ebd el-Kerîm ibn Ebd el-Wahîdê Şeybanîyê Cizîrî yê nivîskar (544-606/1149-1209) bû ku di sala 544'an de li Cizîra Botan bûbû û dû re çûbû li Mûsilê mezin bûbû û ketibû ber xizmeta tîbabek ji malbata Zengiyên desthilatdarên Mûsilê û birayê Dîyaedîn ibn el-Esîrê wezîrê Melik Efdelê kurê Selahedînê Eyûbî bû [ku karûbarên wî xerab kiribû] û yê Ezêdîn Eli ibn el-Esîrê xwediyê Tarîxa el-Kamil û yên din bû. Gelek berhemên wî di warê tefsîr, hedîs, nehew, hisab û hedîsên xetîb de hene. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 105-106; Ibn Xelîkan, b. n., 4/7-8; Ibn Esîr, b. n., 10/350.

⁵⁷⁶ Nivîserê vê kitêbê, Ibn Texreberdî (6/176) û Ebû Şame sala bûyîna wî 540/1145'an didin, lê li gorî çavkaniyên nota raserî vê sala bûyîna wî 544/1149 bûye. Bnr. li çavkaniyên nota jorî ya 573'yan.

Sala Şeşsed û Heftan (607/1210)

Tê (di vê sala 607/1210'an) de Melik Adil Nûredîn Arslanşah ibn Ezedîn Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Zengîyê xwediyê Mûsilê wefat kir ku yekî qurre, zordar, çikûz û xwînrej bû.⁵⁷⁷ Şairê Mûsilî Cemaledîn ibn Şihne li ser wî gotiye:

Gotin, melikê me bejinkurt e
Min got, erê destkurt e jî

Ji lomeya binçengên xwe û ji kubra
xwe mîna darê rimê diheje û dilerize

Ew bi vê şî 'ra wî hisiyaye û ew avêtiye bîrê heya ku miriye, Nûredîn bi êşa weremê miribû û li pey xwe du kur Melik Qahir Mesûd⁵⁷⁸ û melik Mensûr Emadedîn Zengî⁵⁷⁹ hiştibûn.

Wî Qahir kiribû welîhdê xwe li Mûsilê û Eqreyê⁵⁸⁰ dabû Zengî ku herdu jî bi qîzên Mizaferedîn bin Zeynedînê xwediyê Erbilê/Hewlêrê re zewicî-

⁵⁷⁷ Li gori Ibn Esîr wî hivde sal û yazde meh desthilatdari kiriye û ew yekî mîrxas, hişmend û dadmend bûye, lê Ibn Kesîr dibêje: "Ku Eb ul-Mizafer Sibî ibn el-Cewziyê xwediyê *Mirat uz-Zemanê* jî weke nivîskarê me ew yekî zordar, çikûz û xwînrej nişan daye." Ji bo berfirehtir bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/353; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 108; Ibn Kesîr, b. n., 13/46.

⁵⁷⁸ Melik Qahir Eb ul-Mizafer Mesûd ibn Nûredîn Arslanşah ibn Ezedîn Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedîn Zengîyê xwediyê Mûsilê ku bavê wî Nûredîn Arslanşah berî mirina xwe bi çend salan ew kiribû welîhdê xwe û dema nexweşiya wî zêde bûbû jî rabûbû dişa gazî mîr, serdar, leşker, giregîr û zanayên xwe kiribû û welîhdîya kurê Melik Qahir nû kiribû û wan jê re dabû sondê. Ibn Esîr, b. n., 353-354; Ibn Wasil, b. n., 3/206; Ibn Kesîr, b. n., 13/46.

⁵⁷⁹ Ew Emadedînê III'em yê kurê Nûredîn Arslanşahê kurê Mesûdê Kurê Mewdûdê kurê Îmededîn Zengî bû ku bavê wî Nûredîn Arslanşah hê di saxiya xwe de ew danibû ser keleya Eqre û Şûşê û ew şandibû ser wan da karûbarê wan li hev rast bike, wan biparêze û wan birêve bibe. Ew çûbû ser wan û heya mirina xwe ya sala 630/1232'yan li wan mabû. Ibn Esîr, b. n., 10/353; Ibn Wasil, b. n., 3/206.

⁵⁸⁰ Eqre keleyeke asê ye li rojhilatê çiyayê Mûsilê ku bi Eqreya [Akrêya] Himeydi tê nasîn û Kurd lê dijin. Yaqût, b. n., 1/154; Ibn Esîr, b. n., 10/383.

bûn. Melik Qahir cibe li mîrek û giregirên bajêr kir û zengo jî jê re hat girtin û karûbar jî bi Bedredîn Lu 'lu 'ê kolayê bavê wî ve hat girêdan.⁵⁸¹ Ew mêrxas, camêr û qenc bû ku xelk ber pê ve çû û di karûbarê welatî de ewleyiya xwe da ser.

Tê (di vê sala 607/1210'an) de Şêx Ebû Emer Mihemed⁵⁸² ibn Qudameyê şêxê Henbelîyan yê pîroz ku di sala pêncsed û bist û pêncan (525/1130) de nêzikî Came'îna de vera Nablusê hatbû dinê, wefat kir. Ew bi bavê xwe re koçber bû û li mizgefta Salih ya dervayê Derîyê Rojhilat daketin û demekê lê man, lê dû re çûn çîyayê Qasyûnê.

Xelkê jê re got; "Salihîye" bi mebesta nisbetdana bi bal mizgefta kurê Salih ve. Li çîya ji bilî dêra Hewranî tu avedanî tunebû, lê digel vê jî Şêx Ebû Emer salewext bi rojî bû, radibû şevnimêjan û hemî nimêjên pênc wext bi cemaet dikir. Ew piştî sêyeka şevê herşev di tarîtiyê de diçû mizgeftê û heya şeveqê nimêj dikir, herroj navbera nîvro û esir heftiyeka Quranê dixwend û piştî eşaya dawî ayetên parastinê⁵⁸³ û sûretên Yasîn, Tebarek/Milk, Waqî'e, herdu Qul E'ûzan û Qul huwe Ellahu dixwend. Herweha herroj heya wextê hilatina rojê xelkê fêrî xwendina Quranê dikir, dû re heşt rik'et sinetê Selatuduha/hilatina rojê dikir, hezar Qul huwellah dixwend û her rojê înan piştî 'esir seredana goristanê dikir û rojên duşem û pêncşeman bi nigan û bi qapqapê hildikişîya şikefta Xwînê⁵⁸⁴ û navbera nîvro û esir nimêj dikir. Dema ku Şêx ji çîya dadiket, wî tahlî dida hev, bi weris girêdida û hildigirt dianî bazara jinebiyan û bi şev jî ji wan re pere û arvan dibir, lê wan ew nas jî nedikir. Ew bêdesmêj qet ranediza û çi dema Xwedê ji cîhanê jê re tişteki vedikir wî ew pêşkêşî pismamên xwe dikir û kincên xwe jî dida xêra xwe.

Gelek caran zivistan diqediya jî hê bê kinc cibeyek lê bû û demeke dirêj bê derpê bû û şaşıka wî jî ji betanê cibeyê wî bû. Ew li ser hesîrê radiket, nanê

⁵⁸¹ Ew Melik Rehim Bedredîn Lu 'lu 'Lûlûyê kolayê malbata Atabeg Zengî bû, ew bi eslê xwe Ermenî bû ku terziyekî ew kiribû û biribû cem Melik Nûredîn Arslanşahê Zengî û li cem malbata Zengîyan mabû heya ku piştî mirina Melik Qahir ew bûbû çavdêrê karûbarê kurê wî yê deh salî û her lê xebitibû heta malbata Atabegîyan jî holê rakiribû û bi serê xwe bûbû xwediyê desthilatê û nêzî pêncî salî desthilatdari kiribû ta ku di sala 656/1258'an de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 310; Ibn Kesir, b. n., 13/160.

⁵⁸² Ew Şêx Ebû Emer Mihemed ibn Ehmed ibn Mihemed ibn Qudameyê Salihî yê Meqadîsî bû ku birayê Şêx Mewsiqîdîn Ebdullah ibn Ehmed ibn Mihemed ibn Qudameyê ibn Nesr el-Cemalî bû. Wî li navsera Qasyûnê ji feqîrên quranxwên re Medrese ava kiribû û di sala 528/1133 de li gundê Nablusê bûbû û isal (607/1210) jî wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 109; Ibn Kesir, b. n., 13/47; Ibn Texreberdî, b. n., 6/178.

⁵⁸³ Ayetên parastinê ev in: Sûretên Tewbet, ayet 25-26, 40; Ehzab: 9-11; Ali Imran: 123-126, 200; Enfal: 38; Beqer: 100, 177.

⁵⁸⁴ Şikefta Xwînê şikefteke li çîyayî Qasyûnê ku dikeve raserî Dimeşqê. Yaqûr, b. n., 5/329

ceh dixwar, wî tu parsek neqewirandiye û dilê tu kesî neêşandiye. Dema ku Selahedîn dakete ser Qudsê ew û birayê xwe Miwafiq û hinekî din di çadirê de bûn ku Melik Adil hat seredana wî lê ew li ser nimêjê bû, wî ew [nimêj] nebirrî, ne berê xwe dayê û ne jî dest ji werdên xwe berda. Ew bi îşilkê xwe yê berîk daketî derdiket ser mînberê û gopal jî bi destê wî bû. Ew mucahîdekî di riya Xwedê de bû û bi Selahedîn re amadeyî gelek xezayan bûbû.⁵⁸⁵

⁵⁸⁵ Ew beşdari cengên Siltan Selahedîn bûbû û di vegirtina Qudsê ya sala 583/1187'an de amade bû û herweha yên Qeraxê û yên din jî. Ibn Kesîr, b. n., 13/47

Sala Şeşsed û Heyştan (608/1211)

Tê (di vê sala 608/1211'an) de qasidê Celaledînê xwediyê Elamûtê⁵⁸⁶ bi nûçeyekê derket hizûra Îmam Nasir ku ji Batiniyan berî bûne, camî û mizgeft ava kirine, nimêja îne kirine û rojiya remezanê girtine. Xelîfe û xelk hemî bi vê şa bûn. Xatûna diya Celaledîn ji bo çûna hecê hatibû wê derê, Xelîfe qedir dabûyê û ew bi rê kiribû.

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Îdixmîş⁵⁸⁷ ji Hemedanê hat Bexdayê ku Nasirudîn Mengeliyê⁵⁸⁸ koleyê Atabeg zora wî biribû û ew ji Hemedanê derxistibû. Xelîfe qedrê wî girt û hemî giregirên dewletê bi dêlindêzî derxist pêşiya wî.

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Rebî'e Xatûna qîza Eyûb çû hecê û di roja qurbanê de li Minayê dema xelkê recma Şeytan dikir Îsmailîyekî xwe avêt ser zilamekî bi rûmet ji kurapê Qutade ku pir dişibihî wî û ji wan (Îsmailîyan) werê ew e û ew li cem Cemrê kuşt.

Tê gotin ku, yê ew kuştîye bi diya Celaledîn re bûye, kole û eşrafên Mekê rabûne ser pîyan û hilkişiyane ser herdu çiyayên Minayê, "Lailahe ille Lah"

⁵⁸⁶ Ew Celaledîn ibn Filan ibn Hesen ibn es-Sebah bû û serekê Îsmailîyên Alamûtê bû ku ew (Alamût) ji keleyeke asê bû li herêma Rûzbar ya navbera Qezwîn û deryaya Xezeqê li ser kumçika çiyayekî ku li dora wê firînek hebûn û gihîştina ser pir zehmet bû; ew paytexta mezinê Îsmailîyan bû. Ibn Esir, b. n., 10/357; Qezwînî, *Esar el-Bilad we Exbar el-Ibad*, r. 301.

⁵⁸⁷ Li gor Ibn Esir navê wî Şemsedîn Îtexmîş e ku berê xizmetkarekî Ebû Bekirê kurê Pehlewanê xwediyê Azerbaycan û Reyê de deverên pê ve girêdayî bû, lê dû re wî dest danibû ser hinek deverên destê wî yên mina Hemedan, Îsfahan, Rey û derûdorên bi wan ve û hêza wî xurt bûbû ta ku çûbû Azerbaycan û Aranê û dora mezinê xwe Ebû Bekir Pehlewan ji pêçabû. Lê belê niha ji yekî bi navê Mengeli ku xelk li dora wî kom bûbûn û koleyên Pehliwan ji gihabûnê, êrişî wî kiribû û ew ji ber reviyabû çûbû Bexdayê û li wê derê mabû heya ku Mihemedê kurê Mengeli bi leşker ve çûbû ew li Bexdayê kuştibû. Ibn Esir, b. n., 10/356, 359

⁵⁸⁸ Ew Nasirudîn Mengeli/Menkeli yekî Kurd bû û ji eşîra Mengeli/Menkeli ya Hekarî bû û di dema Selahedin de serdarekî wî yê giring bû ku berî mirina wî herdem bi kurê wî Efdel re bû. Herweha yek ji vê eşîra Mengeli bi navê Dawîdê kurê Mengelan li keleya Ezazê dema Heşaşîyan êrişî ser Selahedin kiribû ew parastibû û canê xwe dabû. Ev yek ji wan Mengelan bû ku dû re çûbû ketibû ber xizmeta Atabeg ibn Pehliwan û dema rewşa Pehliwan weke ku li jor jî bihurî nexweş bûbû hingê rabûbû leşker kom kiribû, koleyên Pehlewan ji gihandibû xwe û çûbû ser Şemsedîn Îtexmîş û deverên ku vegirtibû jê sitandibû û bi xwe lê hikim kiribû. Boris James, b. n., 170

gotine û tekbîr dane. Bi keviran li xelkê dane û di roja cejnê de malê xelkê bi zor ji wan sitandine û di navbera herdu beran de komê kes hatine kuştin. Îbn Ebî Feras⁵⁸⁹ gotiye: “Me bibin qonaxa Şamîyan” û dema bar û giranî li hêştiran hatiye barkirin, hingê Qutade û koleyan êrîş biriye ser wan û pirê mal ji wan sitendine. Qutade gotiye: “Ji min pê ve mebesta wan ne tu kes bûye, bi Xwedê min tu kes ji heciyên Îraqê nehiştiye.” Ibn Salarê mîrê heciyên⁵⁹⁰ Şamê jî bi Rebî’e Xatûn re bûye, diya Celaledîn çûye ketiye bin konê Rebî’e Xatûn û jê ewleyî xwestiye.

Rebî’e Xatûn rabûye bi Îbn Salar re xeber şandiye cem Qutade û jê re gotiye: “Ma çi sûcê xelkê heye û jixwe mêrkuj jî hatiye kuştin, vêca ev çi ye ku tu bi wesîleya vê, malê xelkê talan dikî û tu di vê meha haram de rêtina xwînê ji xwe re helal dikî, tu bira, zaro û mêrê min nasdikî, bi Xwedê ger tu van kirinên xwe bi dawî neynî ez dê bikim ...” Îbn Salar ev pê daye zanîn, gef lê xwarine û jê re gotiye: “Dest ji vê berde nexwe dê Xelîfe ji Îraqê were te û em jî ji Şamê.” Wî dest ji wan berdaye, hinek mal xwestiye, wan jî jê re sih hezar dînar daye hev û xelk sê rojan li dora çadira Rebî’e Xatûn di nav kuştî, birîndar, şêlandî û taziyan de maye, ta ku wî destûr daye xelk têkeve Mekeyê. Yên xurt û saxlem ketinê ew tewaf kirine lê çi tewaf, ew çûne û di rewşeke feqîr î perîşan de gihîştine Bexdayê, lê tu kes jî li ser wan bi hev neketiye.

Tê (di vê sala 608/1211’an) de Hesen ibn Mihemed ibn Se’d ku bi Tacedîn ibn Hemdûn dihat naskirin wefat kir, Ew nivîserê kitêba bi navê “*Tezkîreya Hemdûniyan*” bû.⁵⁹¹

Tê (di vê sala 608/1211’an) de Mîr Fexredîn Eyaz Serkesê Nasirîyê Selahî⁵⁹² wefat kir ku kirîna wî bi çarsed dînarî bû. Ew yek ji serdarên

⁵⁸⁹ Di vê salê de mîrê Hecê Elaedin ibn Mihemed ibn Mîr Micahidedîn Yaqût heciyên Îraqê bire hecê lê ji ber ku ew piçûk bû ji bo serkariya karûbarên heciyan pê re Hisamedîn ibn Ebî Firas ibn Weram ji hat şandin. Ibn Esîr, b. n., 10/356; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 120-121.

⁵⁹⁰ Ya rasti Şecca’ Eli ibn Salar serkarê heciyên Qudsê bû û mîrê heciyên Şamê jî Semsam Îsmailê birayê Sebarûxê Necmî bû. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 120.

⁵⁹¹ Ya rasti ew Tacedîn Ebû Se’d Hesen ibn Mihemed ibn Hesen ibn Hemdûnê Su’lebîyê ‘Edewî bû ku xwediyê kitêbên *Tezkîre*, *Exbar el-’Ulema* û *Exbar eş-Şu’era* bû. Li gor Ibn Esîr ew kurê xwediyê *Tezkîreyê* bû. Ibn Esîr, b. n., 10/358; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Kesîr, b. n., 13/50.

⁵⁹² Ew Fexredîn Ebû Mensûr Çerkez ibn Ebdullahê Nasirîyê Selahî ye, çendî ku hem nivîskarê me û hem jî Ebû Şame Serkesê gotine ji lê rastiya wê Çerkez e û Ciharkes ji tê gotin çawa ku Ibn Xelîkan jî gotiye. Ew mîrekî pêbawer yê Selahedin bûye ku ji ber vê jî jê re “Nasirîyê Selahî” hatiye gotin. Piştî Selahedin jî ew ketiye ber xizmeta Adil ku wî ji Banyas, Tibnîn, Şeqîq, Hineyn, Keleya Hesen û deverên wê bi mîrgehî dabûnê û heya mirina wî ya vê salê (608/1211) di destê wî de mabûn. Ebû Şame, *Zeyl*, 121-122; Ibn Xelîkan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/50.

Salahedîn bû ku hemî xezayên wî dîtibûn û yekî şanmezin, pirxwire û pirrimavêj bû, ji leşker hez dikir û pir dîyarî û xelat didan. Me qala cudabûna wî ya ji Melik Efdel kir ku hingê Melik Adil Banyas, Tibnîn, Hûnîn, Şeqîf û Keleya Ebû Hesên⁵⁹³ dabûyê, ew lê dima û diçû Şamê û dihat heya ku wefat kir û li Qasyûnê hat veşartin. Wî li pey xwe kurek hişt ku Melik Adil ew danî ser deverên bavê wî û koleyê bavê wî Mîr Sarimudînê Tibnînî jî bi çetirîn awayî bi karûbarê wî ve rabû, gelîyên hawîrdorê sed kirin û bi baştirîn sistemê desthilatî meşand.

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Şêx Îmam Emadedîn ibn Yûnisê⁵⁹⁴ ku di sala pêncsed û sih û pêncan (535/1140) de li keleya Erbilê (Hewlêrê) bûbû, wefat kir. Wî şerîeta mezhebê Şafi'î xwendibû, li Mûsil mabû û gava Nûredîn Atabeg miribû bi peyambirî bo Bexdayê hatibû şandin. Ew di paqijiyê de bi weswese bû ku herroj xulamê xwe dişand ba pira çem, di nivê wê de ew radiwestand, misîn pê dida tijekirin û jê desmêj digirt, her heman awayî bi xelkê re jî tev diliviya. Qedîb el-Banê Saxik⁵⁹⁵ carekê rastî wî hat, Îmad jê re got salam û eleykum ey birayê min, tu çawa yî? Wî jî got: "Ez bi xwe baş im, lê min bihistiye ku tu herroj laşê xwe bimisînên avê dişoyî, ma çima tu gepa ku dixwî naşoyî?" Ew di mebesta wî giha û dev ji tevgerê berda. Şêx Emadedîn serekê Şafi'îyên Mûsilê bû ku di zanîna mezhebî de li gorî dema xwe bipêşketî bû û di meha Recebê de li Mûsilê wefat kiribû.

⁵⁹³ Keleya Ebû Hesên keleyeke qeraxê ya asê ye ku dikeve nêzikî Seydaya Şamê. Yaqût, b. n., 3/442

⁵⁹⁴ Ew Emadedîn Ebû Hamîd Mihemed ibn Yûnis ibn Mihemed ibn Men'ê ibn Malik ibn Mihemed bû ku şerîet-nasekî zana yê Mûsilî bû û di sala 535/1140'i de li keleya Erbilê/Hewlêrê bûbû û piştî xwendin û zanîna Fiqhê ew li Mûsilê bûbû serekê Mezhebê Şafi'î. Ibn Esîr, b. n., 10/357; Ebû Şame, *Zeyl*, c. 122-123; Ibn Xelîkan, b. n., 4/86-87; Ibn Kesîr, b. n., 13/49.

⁵⁹⁵ Ew Ebû Ebdullah Hiseyn ibn Eb il-Qasim ibn Hiseyn bû ku di sala 471/1078'an de bûbû û di sala 573/1177'an de wefat kiribû û jî xelkê Mûsilê bû. Ibn Mistewfî, *Tarîxa Erbilê*, 1/371.

Sala Şeşsed û Nehan (609/1212)

Tê (di vê sala 609/1212'an) de Xelîfe cube, şaşîk û xelateke ku dişibihî ya siltaniyê da Îdixmîş û ferman lê kir ku konê xwe rake bibe Hemedanê.

Tê (di vê sala 609/1212'an) de gelşa Mîr Ezedîn Usameyê Geylî/Gêlî⁵⁹⁶ rû da. Çûnkî ji Melik Adil re hatibû gotin ku, ew agahên ser wan ji Melik Zahir re dinivîsîne û ji ber vê gumanê jî di [tevgerên] Melik Adil de li hemberî xwe guhertinê dît. Ezedîn Usame li Qahîreyê bû û Melik Adil û zaroyên xwe jî li Dimyatê bûn ku Usame bi mebesta nêçîrê bi koleyên xwe re derket derûdorên Bilbîsê û çû li Şamê doza keleyên xwe kir. Walîyê Bilbîsê bi riya kevokan ev nûçe ji Adil re şand Dimyatê û Adil jî got: "Kê bide pey û bigihîjê, kele û malê wî jê re ne."

Mi'ezem bi çend kesan ve siwar bûn û di bin de jî hespê Helebê hebû ku di çar rojan de ew gihand Xezeyê û ji Usame bihurî. Çûnkî Usame koleyên xwe ji xwe cuda kiribû û bi tenê mabû ku êşa niqrisê (êşa pahnî û mefselên nig) pê re hebû. Nêçîrvanekî ew li beriya Darûmê nas kiribû, ew xapandibû û jê re gotibû: "Dakeve!" Wî jî gotibû: "Ha ji te re hezar dînarî min bigihîne Xûrê." Nêçîrvanî dînar girtibûn û ew li riya çiya biribû, walî pê hisiyabû, dora wî pêçabû û daxistibû Sehyûna Qudsê, kefilek danibû ser û Melik Mi'ezem pê hisandibû. Ew çûbû cem û jê re gotibû: "Tu kalekî mezin î û êşa niqrisê jî bi te re heye, tu Kewkeb û 'Eclûnê"⁵⁹⁷ bide min, ez dê ji te re li ser mal û milkê te sond bixwim ku tu dê di nav me de bibî weke bavekî." Wî

⁵⁹⁶ Li gori Ebû Şame ew Mîr Ezedîn Usameyê Cebelî bûye û li gori Ibn Kesîr ji Sameyê Cebelî bûye ku serdarekî mezin yê Eyûbiyan bûye, lê Melik Adil û zaroyên xwe Melik Kamil, Melik Mi'ezem û Melik Faiz lê ketine gumanê ku ew bi xwedîyê Helebê Melik Zahirê kurê Selahedîn û zava û biraziyê Melik Adil re ketiye pêwendîyan û diji wan jê re name nivîsîne. Ew bi vê gumana wan hisiyaye û di demeke ku ew li Dimyatê civiyane bi wesîleya nêçîrê ji Qahîreyê derketiye û çûye ku here ser mirgehên xwe Kewkeb, Eclûn û yê din, lê Melik Adil dest daniye ser wan. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 124; Ibn Esîr, b. n., 10/359; Ibn Kesîr, b. n., 13/50.

⁵⁹⁷ 'Eclûn keleyeke asê ye li çiyayê Xûrê yê pêşberî rojhilatê Beysanê. Ebu l-Fida, *Teqwîm ul-Buldan*, r. 245

qebûl nekiribû û çêra Mi'ezem kiribû ku wî jî ew biribû li Kerekê girêdabû û dest danîbû ser mal û keleyên wî. Ew serdarekî mezin î bihiş û xwedî tevdir bû û di keleyên wî de mal û berhemên mîna yên şahên mezin hebûn. Ji keleyan ya Kewkeb û 'Eclûnê yên wî bûn, ji mîrgehan (îqta'an) jî Sewad hemî, Cebaniye, Çiyayê 'Ewfê,⁵⁹⁸ bajarê Silt⁵⁹⁹ û Xûrê heya bigihê Kewkebê û Hemaya Kelibê⁶⁰⁰ heya bigihê Nasîreyê tev yên wî bûn.

Gava mîrek vala û betal diman qesta wî dikirin û ew cihê tenhayiya mezinan bû, çi kesê ku qesta wî bikira gundek didayê ku heya Newrozê⁶⁰¹ hatiniya wî gundî jê re bû û li gorî hêjayiya wî ew bi rê dikir û pê re jî name [ya kardayînê] dinivîstî û ew dişand cem yê ku dê here têkeve ber xizmeta wî. Dema Melik Mi'ezem ew girt, bihayê tiştên ku jê sitandibû hezar hezar (milyonek) dînar bû û li Dimeşqê jî şêst gundên wî yên tevayî bi milkane hebûn, ji bilî yên hevpar.

Tê (di vê sala 609/1212'an) de kurê Melik Adil Melik Ewhed Necmedîn Eyûbê xwediyê Xelatê wefat kir ku yekî zordar î xwînrej bû. Hinek êşên dijwar bûbûn bela serê wî ku loma temenê wî dirêj nebû; birayê wî Melik Eşref tam hingê çûbû seredana wî ku gava wefat kir ew hê li Melazgirê⁶⁰² li cem bû.

Eşref dest danî ser Xelatê û qencî bi xelkê wî re kir û ew perû kirin.

⁵⁹⁸ Cebel 'Ewf çiyayekî welatê Şamê ye ku bi Henane, kele û bajarokê Siltê û Çiyayê Xûrê ve xeta sînorê navbera Atabegê Dimeşqê Tuxtekin û qiralê Qudsê Belduin pêk dianî ku li ser hatibû lihev kirin. Ibn Esîr, b. n., 10/543, sal 609

⁵⁹⁹ Silt kele û bajarokekî Urdînê bû ku diket rojhilatê çiyayê Xûrê û li başûrê Eclûnê dima û li pêşberî Erihayê li Ser Xûrê bû. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 244

⁶⁰⁰ Hema Kelib: Hema navê ciyekî ye ku dikeve çoleke berwar û tê gotin ku gora Kelib di devereke wê de ye. Yaqût, b. n., 2/353

⁶⁰¹ Newroz bi Kurdî û Farisî roja nû ye [ku berê rastî 11'ê Adara Salnameya Rûmî dihat, lê vê dawiyê Ewropîyan di salnameya mîladi de 6-7 roj guhertin kir û ya Rûmî jî hew hat xebitandin ku ji hingê ve] ew rastî 21'ê meha Adarê ya Salnameya Mîladi tê. Kurd wê weke cejneke rizgariya neteweyî ya kevnare û sersala nû yan jî salvegera serê sala wê roja rizgariyê ku di heman demê de ji wan re destpêka-saleke nû ye jî pîroz dikin û Faris jî weke sersala xwe ya nû wê pîroz dikin; çawa ku qiptî û Misilmanên Misrê [û hinek gelên Kafkasayê] jî weke tradisyoneke kevnare wê pîroz dikin. Bnr. Hesneyanî, *Tarîxa Dewleta Kurdan*, çapa Erebi, r. 295, not 3, bi lêzêdekirin.

⁶⁰² Melazgir bajarekî navdar e ku nêzîkî Xelatê ye û niha qezayêke wilayeta Mûşê ye ku dikeve bakurê Kurdistanê.

Sala Şeşsed û Dehan (610/1213)

Tê (di vê sala 610/1213'an) de Îdexmîşê xwediye Hemedanê hat kuştin ji ber ku dema ew ji Bexdayê zivirîbû li cem Tercemîyan⁶⁰³ li benda leşkerê Xelîfe mabû, lê dema leşker dereng bûbû, ew rabûbû ber bi Hemedanê ve çûbû. Di rê de rastî leşkerê Menkelî hatibû ku pê re şer kiribûn, ew kuştibûn û serê wî jêkiribûn û biribûn cem Menkelî; ji ber vê jî hevalbendên wî ji hev belav bûbûn. Ew yekî qenc bû ku pir xêr û sedeqe didan û dîndar î rojîgir û dadmend bû.

⁶⁰³ Ew Silêmanê kurê Tercemê Tirkmenê Îwanî bû ku mîrîtiya wan li herêma ser rîya navbera Bexdad û Hemedanê diket, lê Xelîfe ew ji ser desthilatê avêtibû û birayê wî yê piçûk anîbû ser hikim ku ji ber vê jî Silêman xeber ji Mengelî re şandibû û wî jî ew dabû kuştin. Ibn Esîr, b. n., 10/360, sal 610.

Sala Şeşsed û Yazdeyan (611/1214)

Tê (di vê sala 611/1214'an) de Melik Mesûd Iqsîs⁶⁰⁴ ibn Melik Kamil Yemenê vegirt ku yekî zordar î sitemkar û xwînrejê bû; tê gotin ku wî li Yemenê heşt sed şerîf û gelek jî zana û giregir kuştine. Ger ne ji çûna Melik Mi'ezem ya Hecê bûya ku xelkê Yemnê texmîn dikir ew dê biçûya bigihana wan, wî zora Yemenê nedibir.

Tê (di vê sala 611/1214'an) de Melik Mi'ezem keleya Serxedê ji Ibn Qeraca sitand û ji dêl ve mal û mîrgeh danê û ew (Serxedê) da ustadarê xwe Ezedîn Eybek.

Tê (di vê sala 611/1214'an) de Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsa bi komek ji mêrxasên xwe yên mîna Ezedîn Eybek, Emadedîn ibn Mûsik, Zehîredîn ibn Senqer el-Helebî û serek Cemal ud-Dewle Xelîl ku yek ji giregirên Dimeşqê bû û yên din re çû Hecê. Ew li ser riya 'Ula⁶⁰⁵ û Tebûkê⁶⁰⁶ çû di rê de birk û kargêh nû kirin û qencî bi xelkê re kir. Salimê mîrê Medîneyê çû pêşwaziya wî kir, jê re xizmet kir, hesp amade kirin û kilîlên Medîneyê pêşkêşî wî kirin. Wî jê re embarên zad vekir û ew daxist xaniyê xwe û xizmeteke mezin jê re kir. Ew çû Mekeyê û li wê derê jî Qutadeyê xwediyê wê ew pêşwazî kir, di xizmeta wî de amade bû û xwe li ehmeqî danî. Gava Mi'ezem jê pirsî ka ew dê dakevin kû derê, wî bi qamçiyê xwe erdekî kelebest nîşan da, yanî ew der û jê re hindek perû şandin.

⁶⁰⁴ Li gor Ebû Şame ew Mesûd Itsîs ibn [Melik] Kamil [ibn Melik Adil ibn Necmedîn Eyûb ibn Şadi bû] ku xwediyê Meke û Yemenê bû û di sala 626/1228'an de miribû, lê li gori Ibn Kesir (b. n., 13/105) jî weke vê derê Mesûd Iqsîs e û di *Şazarat ez-Zehabê*, 5/120 de ji Mesûd Ifsîs e. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 238, not 3.

⁶⁰⁵ 'Ula cihêkî navbera herêma Wadî Qura û Şamê de ye. Yaqût, b. n., 4/163

⁶⁰⁶ Tebûk cihêkî ku di navbera Wadî Qura û Şamê de dimîne û dikeve navbera Hicrê û destpêka herêma Şamê. Yaqût, b. n., 2/17

Ew roja Erefeyê li Minayê raza û malekî pir da feqîrên herdu cihên ku kuştin li wan heram e (Meke û Medîneyê); wî kesên laşkêmendamiyê birin û zad û zexîre da wan.

Dema ew giha mal Melik Adil jî li ser Xirbet el-Lisûsê⁶⁰⁷ bû, ew bi lez çû cem mîna ku dê negihîje bavê xwe. Wî jê re xizmet û pêşwaziya Salimê xwediyê Medîneyê û kêmasiyên Qutade û ehmeqdêrana wî jê re gilî kir. Wî jî leşkerek amade kir û bi Nahid ibn Cerhî re şand Medîneyê, Salimê mîrê Medîneyê ew pêşwazî kirin û bi wan re derket ku herin Mekeyê, lê Qutade şikiya û reviya çû beriyê.

⁶⁰⁷ Xirbet el-Lisûs navê derekê ye li welatê Şamê li hêla Ekayê. Ibn Esir, *el-Kamil*, 12/321

Sala Şeşsed û Dozdeyan (612/1215)

Tê (di vê sala 612/1215'an) de serîhildana Nasirudîn Menkeliyê koleyê Siltan Ozbeg⁶⁰⁸ li ber Xelîfe û li ber mezinê wî dest pê kir û wî rê birrîn, xwîn rêr û dest danî ser welatê mezinê xwe, ew jê derxist û çû Hemedan vegirt. Gelek kes li dora wî civiyan û wî behsa xwe û karên mezin yên mîna zefkirina welatê biyanî yên din û desthilatdariya Bexdayê kir.

Xelîfe peyam ji Melik Adil û [Melik] Zahir re şand, ji wan hawar xwest û bi pêşengiya Wec es-Sebi' leşkerê Bexdayê derxist ku hawara Melik Adil, ya Melik Zahir û ya Mûsilê ji gihayê û Mizaferedîn bi hemî hêza Erbilê ve derket û bû serekleşkerê sipaha Bexda û Şamê û berê xwe da Hemedanê. Li Hemedanê Siltan Ozbeg, Celaledînê xwediyê Alamûtê û Ibn Terceme ji gihanê û ew ji Hemedanê bi rê ketin çûne Kereca⁶⁰⁹ nêzikî Îsfahanê.

Li wê derê dît ku wa Nasirudîn Mengelî ji bintara çiyê bi çel hezar siwarî ve dadikeve û li naverastê daket pêşiya wî. Zexîreya leşkerê Mizaferedîn ew qas kêmbû ku ger Mengelî sê rojên⁶¹⁰ din ji rastî wan nehata dê Mizaferedîn û yên pê re hemî telef bibûna. Ew roj esirkî Nasirudîn Mengelî siwar bû û leşkerê xwe kir telp û ji çiya berjêr bû da li ber wan rêz bibe, ew palewanekî mîrxas bû. Defên Mizaferedîn lê ketin di nav leşker de kir gazî, çekên xwe girêdan û leşkerê xwe kir telp û çûne hev û hino hino êrişî hev kirin. Hêla Mengelî ya rastê ya Mizaferedîn ya çepê şikand ku mîr Ezedîn ibn Ezkeş lê dima, Mizaferedîn bi telpên sancaqdariyê⁶¹¹ ew bi hêz kir heya ku zivirî cihê xwe. Di sancaqdariyê de serdarê hêza Helebê Mîr Ezedîn ibn

⁶⁰⁸ Ozbek kurê Pehlewanê xwediyê Azerbaycanê ye. Ibn Esîr, b. n., 10/364

⁶⁰⁹ Li gorî Ibn Esîr Kerec e lê Yaqût diyar dike ku di zîmanê wan ê Farisî de Kere/Kerih e lê Ereban ew kiriye Kerec ku maneya kerihê/kirêrê dide. Ew bajarekî di nivê riya navbera Hemedan û Îsfahanê de ye. Ibn Esîr, b. n., 10/364; Yaqût, b. n., 4/506.

⁶¹⁰ Di Ibn Esîr de dibêje deh rojan. Ibn Esîr, b. n., 10/364

⁶¹¹ Telpên Sancaqdariyê hêza xwediyê alayên zer ên piçûk in. Qelqeqendî, b. n., 4/7

Micela⁶¹² bû û li rastê jî Mîr Esededînê kurê Ebdullahê Mihranî⁶¹³ bû ku bêrawestan şer dikirin û êrîş dibirin ser wan heya ku şev ket nevbêra wan, lê êdî serkeftina sipaha Mizaferedîn li ser ya Mengelî xwiya kiribû.

Vêca Dema ji Mengelî re xwiyabû ku ew dê sipêdeyê nikaribe derkeve pêşberî wan û nekarîna hêzên xwe dît, hingê çadir û tiştên tê de di cî de hişt û bi şev bi kesên pê re reviya çû. Serê spêdeyê dema Mizaferedîn xwest leşker ji cengê re rêz bike û bike telp ji hêla neyar ve tu tevger nedît û nihêrî ku zarok û bazarî ketine nav konan û kedê dîkin. Wî gazî kir ji tirsê ku belkî dekeke neyar be û nijdeyan şand da li newal û serê çiyayan binihêrin, lê tu salox ji wan hilnanîn û hingê xelk çû ket nav konên Mengelî ku bêleşker li cih hatibûn hiştin. Xelkê bêhejmar talan birin û ew jî bi pey Mengelî ket ku heya hingê xulamên Mengelî ew kuştin û serê wî anîn cem Mizaferedîn û wî ew şand Bexdadê ku şahîyeke mezin li Bexdayê kete nav xelkê û Mizaferedîn jî bi nasnavê Welîyê rast î dilsoz hat navdan. Ew zivirî Erbilê, nijde perû kir, mal da wan û ew çûn cihên xwe.

Tê (di vê sala 612/1215'an) de destpêka êrîşên Tatarîyên ... xwiya kir ku ew jî ji wê qebîleya bi navê Temercîyan⁶¹⁴ dihat nasîn, bûn ku niştecihên ber-riya çolebirra Çînê bûn û zivistangêhên wan li cihekî bi navê Erxûnê⁶¹⁵ bû. Ew taîfeyeke Tirkan ya navdarê bi şer û xedrê bû û sedemê derketina wan jî ew bû ku herêma Çînê dora wê bi qasî qonaxa şeş mehan fireh bû.

Tê gotin ku dora Çînê hemî ji bi bilî deverên ber çiyayên asê û çemên fireh bi sûreke nebirrî pêçayî ye. Hê ji dema kevnar ve ew şeş beş bûne û her beşek

⁶¹² Ew Mîr Ezedin Emer ibn Mîr Micela ibn Merwanê Mihranîyê Hekarî bû ku yek ji mîrxas û serekê hêza leşkerî ya şaxê Helebê bû û piştî mirina Melik Ezîz bûbû cihgirê desthilatdariya Helebê. Boris James, b. n., beşa dara malbata Micela, 106, not 336.

⁶¹³ Ew Mîr Esedînê kurê Ebdullahê Mihranî ku mirekî eşîra Mihranîyên Hekarî bûye û gelek ji malbata wan di nav hêzên leşkerî û îdarî yên Dewleta Eyûbiyan de hebûne. Bnr. li deverên cihê yê wê kitêbê; Îmad el-Katib, *El-feth el-Qisî*, r. 191. Ibn Wasil, b. n., 2/299; Ibn Şedad, *Sîret*, r. 128; Ibn el-Esir, b. n., 10/187; Boris James, b. n. r. 44.

⁶¹⁴ Çawa dixwiyê ev navê Termecî xerakiriyê ji navê Cengîz Xanê Moxolî Temûçîn/Timûçîn e, herweke ku Ibn Esîr jî qal dîke lê ew vê bûyerê ne di nav bûyerên vê salê (612/1215) de dide. Ew wê di yên sala 617/1220'i de dide û diyar dîke ku berî vê salê bûyerên wan dest pê kiribûn lê wî nexwestiye kambaxtirin bobelata ku bi ser Îslamê ve hatiye, binivîse. Piştî li ser îsrara dost û hevalan fikra xwe guhartiye û dest bi nivîsina bobelatê kiriye. Ibn Kesîr jî hinek ji vê bûyerê di nav yên sala 616/1219'an de dide, lê li ser Cengîz Xan bi berfirehi di bûyerên sala 624/1226'an de radiweste. Ibn Esîr, b. n., 10/401-423; Ibn Kesîr, b. n., 13/64, 67-70 û 89-92.

⁶¹⁵ Orxûn navê çemê Moxolistanê ye ku ji sinorê Tibet û Keşmirê diherike û diçe digihîje çemên Kaşxer û Xerenê. Wargeha Cengîz Xan ya Qerequrumê li ser vî çemî bûye. Şemsedîn Samî, *Qamûs el-'Aleml*, Mehran Marbaasi, Stenbol, 1306, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996. Berg 2, r. 1073.

jî xanekî/şahekî weke cihgirê xanê mezin Altûn Xan ku li Temxacê dima, lê desthilatdarî kiriye. Ev Texmac jî di nivê Çînê de bûye û wargeha welatê mezin ya havînê lê bû.

Dema zivistan tê ew derbasî wan zivistangehên xweş yên qeraxê [çemê] Kengeyê yê pey Qeşmîrê/Keşmîrê⁶¹⁶ dibin. Altûn Xan ewleyiya parastina xanên piştgirên xwe dide ser wan xanên ku li Çînê rûdinin. Yek ji wan jî Dûşî Xan bû ku bi meta ... Cengiz Xanê mezinê Tataran re zewicîbû û weha çêbû ku mirina Dûşî Xan rastî windabûna Altûn Xan hat. Hingê Cengiz Xan bi Keşlû Xan re çû serîdana meta xwe ji bo sersaxiyê, wê jî ji wan re got ku yê mirî tu kur li pey xwe nehiştiye û wê ji bo cihê wî biraziyê xwe Cengiz Xan nîşan da, ew hat erêkirin û Cengiz Xan bû desthilatdarê welatê Dûşî Xan û di demeke kurt de gelek kes ji Tatarên ... yên xerab xwe dane kêlekê.

Dema Altûn Xan zivirî Temxacê, Cengiz Xan hesp û pêşkêşiyên ku Dûşî Xan jê re dişandin jê re şand û hinek jî lê zêde kir; lê dema dîyarî gihan ber destê Altûn Xan û jê re hatin pêşkêşkirin, ew pir hêrs bû û ji bo jêkirina dûvên hespa û qewirandina wan ferman da û yê ku ew anîbûn li wan dan. Dema Cengiz Xan û hevalê wî Keşlû Xan ev bihîstin bi hev re li ser hevkarîyê sond xwarin û dijîti û şerxwaziya xwe êşkere dîyar kirin.

Gava nûçeya hevgyirtina wan û daxwaziya wan ya xirabî û zêdekariyê giha Altûn Xan, ji bo vegerîna wan li ber fermanê name ji wan re şand û lêborîna ji bo tirsandinê û biryara geflêxarinê jî tevli nameya xwe kir, lê duayên wî ji bîziyê pê ve tiştêk lê zêde nekir. Altûn Xan xeyidî, hawar xwest û çû wan, lê wan ew bi kirêttirîn awayî şikand û ji leşker û serdarên wî xelqekî bêhejmar kuştin û ew bi tena serê xwe filitî. Welat ji wan re vala ma, wan dest danî ser û xwe tê de bi cih kir û ji Tirkan jî çiqas aware û beredayê ku çavên wan li mal bû û li pey xirabiyê bûn, gihanê.

Rewşa Altûn Xan qels bû ta ji wan re şand ku ew dixwaze bi wan re li hev bê û ew bi milkê hindik yê di destê xwe de jî qayîl e. Wan jê re erê kir, Cengiz Xan û Keşlû Xan bi hev re li ser hevbeşîya desthilatê domandin, çûne ser Bîlasaxûnê⁶¹⁷ û dest danîn ser, lê Keşlû Xan mir, kurê wî ket cihê wî û bi nas-

⁶¹⁶ Kenge mezintirîn û navdartirîn çemê Hindê ye ku dikeve hêla bajarê Keşmîra ku dikeve dawîya bakurê Hidistanê û rojavayê çiyayê Hîmalaya yê navdar. Şemsedin Samî, b. n., 5/3902 û 3864. Yaqût, b. n., 4/400.

⁶¹⁷ Bîlasaxûn bajarekî mezin e li navçeya welatên Tirkan ku dikeve pişt nehrê Seyhûnê û nêzikî Kaşxara nav Tirkistanê ye û herêmeke azad ya Çînê ye. Yaqût, b. n., 1/564; Şemsedin Samî, b. n., 5/3808.

navê wî hat bernavkirin. Ji ber piçûkiya temenê wî Cengiz Xan ew qels dît û di nav wan de nameyên navnokirinê çûn û hatin ta ku bi dijminiya navbera wan encam da.

Ew ji hev veqetiyar û Keşlû Xan Qeyalîq⁶¹⁸ û Maliqê⁶¹⁹ xwest ku Memdû Xanê kurê Ruslan/Arslan Xan jî ji bo wan pê re li hev kir û çûna wî û gihîştina wî ya wê derê rastî dema bûyera navbera Kûrxanê Xanî,⁶²⁰ şahê Xetayê⁶²¹ û Siltan Mihemed [Xwarizmşah]⁶²² hat, ku Siltan ew bi xerabtirin awayî şikandibû û bûbû êrîşa wî ya dawî ber bi hêla Kaşxarê ve. Hingê Memdû Xan dest pê kir dilê Keşlû Xan bijand çûna ser Kaşxarê⁶²³ û destdanîna ser Kûrxan ku wî jî xwe li ber xweş kir. Ew ji Qeyalîqê rabûn çûn û li sinorê Kaşxarê avêtin ser, ew ji desthilatê dûr xistin lê dû re dîsa ew anîn ser hikim, bes Keşlû Xan jî di dema destûra hevdîtînê gîştî de weke teşrîfatdar/hacib timî li cem wî dima.

Dema ev êrîşa wan giha Siltan Mihemed wî ji Keşlû Xan re şand û got: "Xanê Xanan piştî devbirra şûran ew bi zor ji werisên min xelas bû, îcar çira di demeke ku ew di ezîziya Siltanê xwe de bû dilê te bijiyayê û tu çûyî ser? Tevlî ku dixwest ew bi aramî bijî û ji bo wê jî ew bi zewaca qîza xwe ya Tûxac Xatûn bi min re û şandina wê revlî gewherên di xezîneyên wî de qayil bû, da di paşîya temenê wî de ez wî di welatê wî de aram bihêlim.

Vêca ger tu saxiya xwe bixwazî tu dê wî bi qîza wî, malê wî û gencîneyên wî ve ji min re bişînî, ger na ez dê bihêzeke wisa werim ser te ku tu nikarî wê ji ser xwe rakî. Keşlû Xan bersiveke nefspiçûkî dayê, xwe kêr kir, diyarî û pêşkêşiyên wan deveran jê re şand, lê ji bo teslîmkirina Kûr Xan doza bex-

⁶¹⁸ Qeyalîk yek ji bajarê herêma Tirkistanê bû ku di bin destê Dewleta Xetayê de bû. Nesewî, b. n., r. 43, not 1.

⁶¹⁹ Maliq yek ji bajarên Tirkistanê bû ku di serdemekê de bajarekî girîng yê Dewleta Xetayê bû û dikert navbera Moxolistan û Faris. Nesewî, b. n., r. 43, not 2.

⁶²⁰ Kûrxanê Xanî yanî Kûr Xanê ku esilzadeyê ji malbata xanan e, çawa ku nasvên şahên wan yêni Xetayîyan ji xanê xanan bûye. Ibn Esîr, b. n., 10/333-336.

⁶²¹ Xeta: Hem navê herêmeke mezin ya bakurê Çînê ye ku Mançûrya, Moxolistan, rojhilatê Tirkistanê û beşeke Sibiryayê digire nav xwe û hem jî Xeta yan jî Xetan navê hozeke Moxolan e ku di destpêka sedsala 4/11'yan de di bin serdariya Bolici Apuwakî/Âpûakî de Moxolistan hemî û beşek ji Çînê xistibû bin destê xwe û dû re ji gihabû heya Tirkistana paş çemê Ceyhûn yê Xorasanê û dused salî li wan deveran hikim kiribûn ku ji vî desthilatdariyê re Dewleta Xeta dihat gotin û bajarên wê yêni mezin ji Kaşxar, Xeten, Bilasaxûn û Ozkend bûn. Şemseddin Samî, b. n., 3/2049; Ibn Esîr, b. n., 10/333-336.

⁶²² Ew Elaedîn Mihemed Xwarizmşah ibn Elaedîn Tikiş ibn Arslan bû ku di salên 596-617/1199-1219'an de desthilatdari kiribû. Ibn Esîr, b. n., 10/266-267; Ebû Şame, *Zeyl*, 185; Ibn Kesîr, b. n., 13/20, 64-65, 68-69.

⁶²³ Kaşxar bajarek û navçeyên xwedî gund in ku dikeve navenda Tirkistanê ser rîya Semerqendê û ji herêma Mawera en-Nehrê/Amû Deryayê ye. Yaqût, b. n., 4/488.

şandinê kir, çunkî Kûr Xan hatibû cem û pê ve zarî dikir û digot: “Ev Siltan û bavê wî berê ji min re bac dianîn û raspêriya xwe dîyar dikirin, jixwe herkes bi xizmeta wan ya ji min re dizane. Îca gava demê jê re li hev anî ez hingê bi aştiyê jî qayil bûm bi mercê ku ez keça xwe ya ezîztirînê ber dilê xwe bidim wî. Lê niha wa ye ew min jî dixwaze bi tenê ji bo ku min kêmbixîne, êdî ji vê pê ve ma mirin çî ye?” Dilê Keşlû Xan jê re nerm bû û tirsîya ku ger ew wî bispêrê dê li cem Tirkan şermende bimîne.

Wî roj bi roj Siltan bi paş ve dida ta Siltan tê giha ku ew wext dirêj dike û rabû şêst hezar ji leşkerê xwe hîlbijart ji bo here Keşlû Xan. Ew çû, lê dît ku çem qerisiye û ew nikaribû here heya ku qeşa heliya, dû re ew derbas bû û çûyê. Hingê xeber gîhabû Cengiz Xan jî ku Keşlû Xan dest daniye ser welatê Kaşxar û Bilasxûnê û Kûr Xan jî di destê wî de ye. Ew rabû wî kurê xwe Dûşî Xan digel bîst hezar Tatarî yên ... şand da bigihên ser rewşa wî.

Di dema ku Siltan qesta wî dikir de nijdeyek hat û ew agahdar kir ku telpek siwar di nav toz û dûmanê mezin de tîn. Siltan nijdeyek ji leşkerê xwe şand da rewşê fêr bibin û wan dît ku Dûşî Xanê kurê Cengiz Xan zora Keşlû Xan biriye û serê wî bi xwe re aniye û pê re jî talanên ku dûmana reş rakirine hene. Wê rojê herdu beran da pey hev, lê Dûşî Xan qasid şand cem Siltan û jê re got: “Ew erdê maçî dike û nahêle ku ew vê erdê derbas bike ne ku ji bo tade bide çiyayên wê, lê ew ji bo xizmeta Siltan e û jixwe xenîmet jî li ber fermana Siltan e, çawa bixwaze bila wisa bike, lê raya min ew e ku qencî bike û hinek jê bide kesên ku beşdarî şer bûne, ger na bila teslîm bigire û bibe konê xwe, çunkî bavê min riya edebê ji min re wesiyet kiriye ku divê derb li yek leşkerê Siltan yan jî cihgirê wî nekeve.”

Siltan tu qîmet neda van gotinên wî û jê re got: “Her çiqas Cengiz Xan ferman li te kiribe ku tu şerê min nekî jî lê Xwedê jî li min emir kiriye ku ez bi te re cengê bikim.” û dema herdu ber çûne hev Dûşî Xan êrîşî hêza Siltan ya çepê kir û ew ji hev dêrdexan kir û pîs perçiqand. Hindik mabû ku bişikiya ger hêza wî ya rastê zor nedana şeqê mişrikan yê çepê û her hingê navbirek jî ji wan ve xwiya bû ku herdu beran ji hev vediqetand û şev jî kete navbera wan. Tataran agir vêxist û di tarîtiya şevê de çûn û tirseke ku qet jibîr neke ji wan ket dilê Siltan û zivirî Semerqendê,⁶²⁴ lê ew cengawerî û xweragirtina ku di şer de ji wan dîtibû xemeke giran xistibû dilê wî.

⁶²⁴ Semerqend bajarekî navdar e ku dikeve başûrê Newala Sexdê û navenda wê ye. Yaqûr, b. n., 3/279

Sala Şeşsed û Sêzdeyan (613/1216)

Tê (di vê sala 613/1216'an) de Şêx Tacedîn Eb ul-Yemen Zeyd ibn Hesên el-Kindî (520-613/1126-1216) yê li Bexdayê bûyî wefat kir ku bûna wî di şeva nîvê meha Şabanê ya sala pêncsed û bîstan de bû. Ew li Şamê dima û dostê raybetî û hevalbendê Ezedîn Ferûxşah û kurê wî Emcedê xwediyê Ba'albekê bû. Ew yekî xuyqenc û bîrûbawerî çê bû ku meriv ji civata wî têr nedibû. Melik Mi'ezem Îsa li cem wî Kitêba Sîbeweyhî⁶²⁵ û [kitêbên bi navê] Îzah/Îdah û Hemaseyê xwendibû ku ew ji Keleyê peya diçû heya mala Tacedîn û kitêb jî di bin çengê wî de bû. Ew di zanînên edebiyatê de şareza bû û xwedî agahên bilind bû û guhdarên wî pir bûn û gelek kitêb nivîsibûn ku bîreweran ji welatan qesta wî dikir û zana û giregiran jî li cem dixwend. Ew li Dimeşqê wefat kiribû û li Qasyûnê hatibû veşartin ku komek şairan bi lorîyên xwe li ser gerandine.

Tê (di vê sala 613/1216'an) de xwediyê Helebê Melik Zahir Xazîyê kurê Melik Nasir Selahedîn Yûsuf ibn Eyûb wefat kir, ku di sala pêncsed û şêst û heştan (568/1172) de li Misrê bûbû. Ew yekî bi heybet û tirsînak bû ku di desthilatê de xwedî giranî bû û di siyasatê de jî jîr û hosta bû. Dewleta wî bi zana û kesên qenc î hêja ava bû, bi serdar û şehzadeyan jî xemilandî bû û ji gel re baş, ji şandeyan re jî qencîkar bû û beşdarî pirên cengên bavê xwe bûbû.

Dema Melik Adil li Dimeşqê bi cih bû serdarên Selahî yên mîna Meymûnê Qesrî, Mubariz ibn Xutlix/Kutluk, Sera Senqer û Eybeg Fetîs xwe dan cem wî û di dewleta wî de ji kesên xwedî şaşîk [zanayên rêşînas] jî

⁶²⁵ Ew Ebû Buşr Emr ibn Osman ibn Qenberê Sîbeweyhî ye ku zanatirînê bi nehwa/rêzimana Erebi û yek ji himdarê wê û xwediyê çêtirîn berhema ser giramera Erebi ya bi navê *Kitêba Sîbeweyhî* bû ku navdartinê kitêbê di rêzimana Erebi de. Ew demekê çûbû Bexdayê lê dû re ziviribû Şîrazê û li Beydaya Şîrazê di sala 180, yan jî 177'an de li wê derê wefat kiribû ku temenê wî çel û çend sal bûn, lê li ser cih û sala mirîna wî fikarên cuda hene. Ibn Xelikan, b. n., 3/406

Behaedîn ibn Şedad, Şerîf Îftîxar û Şerîf Nesabe hebûn. Ew penageha biyanîyan û şikefta feqîran bû, li wan digeriya û bîrewerî û zîrekî jê diçirîsî. Ew bi Zerbê (êşa mîdê ya xwarinneserifandinê) mir û li keleya Helebê hat veşartin, dû re bo medreseya pêşberî deriyê keleyê hat vegihestin. Piştî wî kurê wî Melik Ezîz Mihemed kete cihê wî û Şehabedîn Tuxrîl el-Xadim jî kir atabegê xwe û wezîrê xwe Şemsedîn ibn Ebû Ye'layê Mûsilî jî wezîrtiyê avêt. Atabeg bi çêtirîn awayî bi karûbarê Melik Ezîz ve rabû, hemla wî da ser kura-pê bavê xwe Melik Eşref û desthilatî bi ray û tevdîrên xwe yên baş parast.

Tê (di vê sala 613/1219'an) de 'Edud ed-Dewle Merhef ibn Usame ibn Munqiz⁶²⁶ di not û yek sal û nîvê temenê xwe de li Qahîreyê wefat kir û Siltan beşdarî cenazeyê wî bû. Ew yekî hêja, esilzade û li nik şah, mîrek û mezinan maqûl bû.

⁶²⁶ Ew Merhef ibn Mucyid ed-Dewle Usame ibn Munqiz bû ku di temenekî not û sê (93) sal û nîvê de miribû. Ew jî mîna bavê xwe li cem şah û siltanan xwedî giramî û qedingiran bû û bi xwe jî mîrxasekî edîb û rewanbêj bû.

Sala Şeşsed û Çardeyan (614/1217)

Tê (di vê sala 614/1217'an) de Melik Adil, Şêxê Şêxan Sedredîn⁶²⁷ bi qasî-
dî şand Bexdayê û dû re piştî wî jî kurê wî [Sedredîn] Fexredîn Yûsuf ji cem
Melik Kamil ve bi qasîdî hat.

Tê (di vê sala 614/1217'an) de aramiya navbera Freng û Misilmanan
xerab bû, leşker ji Misrê hat û Melik Adil û Mi'ezem daketin ser Beysanê.

Freng jî ji Ekayê derketin û serekê wan qral Henker⁶²⁸ jî bi panzdeh hezar
leşker ve derket ku mêrxasekî pêşeng bû. Ew bi hemî qralên qeraxê deryayê
ve daket ser Calûtê,⁶²⁹ serê sibehê Henker li pêşiya wan siwar bû û çû Melik
Adil ku li ser girê Beysanê bû.

Wî nihêrî û dît ku bi riya wî nagihîje wan, rabû vekîşiya. Mi'ezem jê re
got: "Bi kû ve?" Wî bi zimanê biyanî [Kurdî] xeber jê re dan û jê re got: "Ez
dê bi kê şer bikim? Te Şamê daye koleyên xwe û te dest/dev ji zaroyên [zarû-
yên kurebavan] ku li bingehê xwe vedigerin berdaye." Ew çû li Yerqayê ji
çemê Şerîetê⁶³⁰ derbas bû û Henker jî hat Beysanê ku bazar, bi mehsûl, terş û
tiştên ku ji Xwedê pê ve kes nizane dagirtibû. Wî rahişt hemiyî û Melik Adil
jî hilkişiya Eclûnê, Mi'ezem jî ji bo parastina Qudsê daket 'Eqebeya Lebenê
(neqeba Lebenê) ya navbera Quds û Beysanê. Freng bi rê ketin û berbi

⁶²⁷ Ew Şêxê Şêxan Sedredîn Eb ul-Hesen Mihemedê kurê Şêxê Şêxan Emadedîn Mihemed ibn Emer ibn Hemûyeyê Cîwênî bû û bavê Şêxê Şêxên ku di dema Melik Adilê Eyûbî û kurê wî Melik Kamil Mihemed û peymayên wî de navdarên bi karûbar û wezîrtiya Misrê bûn. Wî di sala 617/1220'an de wefat kiribû ku piştî wî herçar kurên wî yên navdar Emadedîn Emer, Fexredîn Yûsuf, Kemaleddîn Ehmed û Mu'înedîn Hesen ji li rêça wî çûbûn. Nûredîn Zengî bavê wî Emer kiribû serkarê xankahên Şamê, qedrê wî digirt û jê hez dikir ku di sala 577/1181'an de wefat kiribû û dû wî re ji Selaheddîn, kurê wî Sedredîn kiribû şêxê şêxan û Şêx Qudbedînê Nisabûrî jî qîza xwe dabûyê ku kurek dabûyê û miribû. Di pay de ew bi qîza Ibn Ebî 'Esrûn re zewicibû ku herçar kurên wî jê bûn. Ebû Şame. *Zeyl*, r. 189-190; Ibn Kesîr, b. n., 13/71; Ibn Wasil, b. n., 5/257.

⁶²⁸ Eslê wê Henk bû lê ev rasttir e ku mebest jê qiralê Hungary [Macaristana niha] bû. Ibn Wasil, b. n., 2/320

⁶²⁹ Calût yan jî Eyn Calût bajarokekî bi ser Filistinê ve ye û dikeve navbera Beysan û Nablusê. Yaqût, b. n., 4/200

⁶³⁰ Şerî'et çemê Urdînê ku diherike ser deryaya mirî û dikeve nêzî Erihaya erdê Şamê. Eb ul-Fida *Teqwîm*, r. 39

Qesîra Mu'înedîn⁶³¹ ve çûn, Adil jî çû li Serê Avê daket û Freng jî ji gaza Kursî hilkişîyan, çûn Xerabet el-Lisûs û Golanê⁶³² û sê rojan man, [li wê derê] kuştin, dîl girtin û talan birin. Dû re ew zivirîn û daketin Xûrê, Adil jî malê xwe yê giran û pîrek û eyalên xwe şand Busrayê û li ser Serê Avê weke nijdevan ma, lê dema Freng daketin Xûrê Adil jî çû Aliqînê.⁶³³

Frengan di rojêke pir bi mij û dûman de qesta Tûrê/Tyre⁶³⁴ kir, xelkê Tûrê hew pê hîsiyan ku ew li ber derî ne û rimên xwe bi sûrê ve zeliqandine. Misilmanan derî vekir û bi peya û siwaran ve derketin û bi wan re şer kirin heya ew avêtin Debûriyeyê. Dû re Freng bi nêrdewanên mezin ve derketin jor, ji hêla deriyê Şamê ve zor danê û sêlim bi sûrê ve zeliqandin, lê Misilmanan şerekî wisa bi wan re kir ku di serdema Îslamê de nebûye. Rimavêjên Frengan ji her hêlê ve ketin nişana rîman, tîravêjan neft avêtin ser pêplûkên nêrdewanan û ew şewitandin ku pê re komek ji giregirên Frengan jî hatin kuştin. Di wê rojê de Mîr Bedredîn ibn Eb ul-Qasimê Hekarî û Seyfedîn ibn Merzuban hatin kuştin ku du xweşmêrên hêja bûn. Misilmanan deriyê Tûrê girt ku hingê palewanên Misilmanan û çetîrîn leşkerê Şamê li Tûrê bûn. Li ser vê bûyerê Emînê Helebî⁶³⁵ dibêje:

Ji Xelîfe re bibêje leşkerên wî ranewestiyan û
Sing bi sing û bi vîn her ber bi serkefitinê ve diçin

Freng li keleya Tûrê daketin
Xafil nebin jê ku keleya Tûrê Bexda ye⁶³⁶

⁶³¹ Quseyra Mu'înedîn gundekî Xûra Urdinê ye. Yaqût, b. n., 4/417. Ew milkê Sadedîn Mesûdê kurê Mu'înedîn Onîrê kevnemêrê Rebî'e Xarûna xweha Sîltan Selâhedînê Eyûbî bû ku di sala 581/1185'an de miribû û navê xwe jê girtibû. Ibn Xelîkan, *wefeyat*, 2/290

⁶³² Colan/Golan navê gir û gundekî hêla Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 2/219

⁶³³ Aliqîn gundekî piştê Şamê ye. Ibn el- 'Emîd, *Exbar el-Eyûbiyin*, r. 130

⁶³⁴ Tûr çiyayek e dikeve raserî Teberîyeya Urdinê. Yaqût, b. n., 4/53

⁶³⁵ Ew Ebd ul-Muhsin ibn Mehmûd ibn el-Muhsin ibn Eliyê Tenûxî, Eminudîn Eb ul-Qasimê katibê Helebî bû ku navdarê bi ibn Hemûd bû û di sala 570/1174'an de bûbû û di sala 643/1245'an de miribû. Berhemên wî *Diwana Terasul*, *Diwana Şi'ran*, *el-Faiq fi Lefz er-Raiq* û *Kitab Newadir we l-Exbar* û yên din in. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 156, not 1

⁶³⁶ Di dema cenga Tûrê de ku hêzeke pir ya Frengan çûbû ser û zor dabû wan, hinek pêlewanên Îslamê yên hêja hatin kuştin û gelekên ji xwe avêtibûn piştê sûran û tê de asê kiribûn da weke Ekayê neyê serê wan. Hingê Melik Mi'ezemê kurê Melik Adilê Eyûbî nameyêke balkêşanê ji Xelîfe re şandibû û ev herdu rîsteyên Helebî xîstibûnê û bala Xelîfe kişandibû ser Frengan û xwestibû nişan bide ku gava Şam û erdê wê têkeve destê Frengan êdî dora Bexdayê tê, dê êrişî ser wê jî bê kirin. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 156

Freng rabûn ber bi Ekayê ve çûn û Mi'ezem hat, hilkişiya Tûrê û li ser Bedredîn ibn Eb ul-Qasim⁶³⁷ û Ibn Merzuban mal û xelat belav kirin û dilê kesên lê xweş kir.

Tê (di vê sala 614/1217'an) de Freng ji Sûq ul-Meyadînê/Bazara Meyadînê⁶³⁸ çûn ser Cizînê⁶³⁹ û xwarziyê Henker ji qesta Seydayê kir û got: "Ji min re xelkê vî çiyayî divên." Xwediye Seydayê çendî nehişt û qebûl nekir ji lê dîsa ew bi pêncsed mêrxasên Frengan ve hilkişiya Cizînê. Meyadîniyan ew vala hişt û xwe di nav daran û serê çiyân de veşartin û li ber wan kemîn danîn. Gava Freng lê daketin û ji bo xwe rehet bikin ji hespên xwe peya bûn, Meyadînî ji çiyân berjêrî ser wan bûn, dest danîn ser hespên wan, siwarên wan kuştin, xwarziyê Henker dîl girtin û yên mayî reviya çûn hêla Seydayê.

Bi wan re yekî Misilman ku bi Camûs dihat nasîn hebû, wan ew dîl girtibû, wî ji wan re got: "Ez riyeke hêsa ku diçe Seydayê dinasim." Wan got: "Ger tu biki em dê te dewlemend bikin." Wî ew di newaleke bi kend û kort de bir û Misilmanan ji da pey wan, ew kuştin û dîl girtin. Paşê gava ew têgihan ku ew wan dixapîne, wan ji ew kuşt, lê heya Seydayê ji sih kesî pê ve tu kes ji wan nefilitî û ew [Misilman] bi dilên xwe ve daketin Dimeşqê ku rojê ke mezin bû.

Tê (di vê sala 614/1217'an) de Siltan Mihemed Xwarizmşah xwest ku here Îraqê da desthilata ku li Bexdayê ji Selçûqîyan re hebû wergire. Wî çend peyambir şandin lê Xelîfe tu bersiv neda ji ber ku dizanibû dê Siltan çi sergêjiyê çêke, di ser re ji Siltan rêdana çûna hecê dixwest ku berî wî ew di riya Celaledînê xwediye Alamûtê re çûbûn. Siltan piştî ku leşker û pêşeng di rê de bi rêz kirin, ji Mawera en-Nehrê ajot û bi leşkerekî ku berrîyek tije dikir çû Hemedanê.⁶⁴⁰ Ew gihayê û qasidê Xelîfe Şêx Şehabedîn Suhrewerdî ji gihîşte wê derê û çû cem Siltan. Bêguman ew ji mezinatiya Şêx, payeya wî û pêşewariya wî ya ji şêxên hêja yên dema xwe re agahdar bû û dizanibû ku ev yek ji pêşwaziyeke taybetî û qenciyeke cuda ji ya qasidên din yên ku berê ji Dîwanê jê re hatibûn, pêwîst didêra.

⁶³⁷ Ew Mir Bedredîn Mihemed ibn Ebû Qasim ibn Mihemed Ebû Ebdullahê Hekari bû ku tekoşerekî xweşmêrî camêr û mêrxas bû û yek ji mezintirîn serdarên Melik Mi'ezem ê pêbawer bû ku herdem pê dişewirî. Ew di hesara ser keleya Tûrê ya vê salê (614/1217) de ji hêla Frengan ve hat şehidkirin. Ibn Texreberdî, b. n., 6/195; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 164.

⁶³⁸ Sûq el-Meyadin cewlikeke nêzikî çiyayê Seyda ye. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/585

⁶³⁹ Cizîn gundekî nêzikî Şe'raya Seydayê ye. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/585

⁶⁴⁰ Li gori Ebû Şame û Ibn Kesîr hejmara leşkerê wî 400 hezar bû, lê belê hinekan ji gotiye: "Ew şeşsed hezar bûne." Ebû Şame, *Zeyl*, r. 153; Ibn Kesîr, b. n., 13/59.

Ew di hewşa/bersifka xanî de li ser pîya rawestiya û dû re destûra ketinê da û dema Şêx cihê xwe li civatê girt, rehma Xwedê lê be, got: “Adetekî dewleta xêşimdar ew bû ku li pêşiya xwendina nameya xwe hedîseke Pêxember (e. s.) digot.” Siltan destûr dayê û ji bo rûmeta hedîsê bi edeb li ser çogan rûnişt û Şêx jî hedîseke balkêşanê li ser tadenedana malbata Ebasîyan xwend. Dema ew ji veguestina hedîsê vala bû Siltan got: “Çendî ku ez zilamekî Tirk im û bi Erebî baş nizamim jî dîsa min ji gotina te fahm kir, lê belê divê ez diyar bikim ku min tu tadeyî nedaye zarûyên Ebbas û min xerabiya wan jî nexwestiye; bes min bihîstiye ku gelek ji wan di zindana Xelîfe de dayimîne û her ku diçe tê de bêhtir dibin.” Şêx got: “Xelîfe dema di destpêka xelîfetiya xwe de peyman girêdide, ew li ser kitêba Xwedê (c. c.), hedîsên Pêxember (e. s.) û ictihada Serdarê Bawermendan dike, lê ger dîtina wî zindankirina komikekê ji bo qenciya umetê be em paşgotiniya wê nakin.

Şêx Şehabedîn vegeriya lê dijîtiya navbera wan weke xwe ma û Siltan xwest here Bexdayê û li pêşiya xwe sipaheke ku çol û beyar tije dikirin şand û xwediyên milknameyên mîrgehên Bexdayê jî dan pey wan.⁶⁴¹ Lê belê li ‘Eqebeyê⁶⁴² berfeke ku newal û mesîlên erdê hemî bi carekê tije kir, li wan bariya û xargeh⁶⁴³ û çadir di bin de winda bûn. Wê sê rojan domand û ji wan re bû bobelateke wisa mezin ku tê de ji leşker gelek kes çûn helakê, deve hemî telef bûn û zilamên çê û yên din hemî heder bûn. Siltan têkçûyî vegeriya û poşman bû Şêx Şehabedînê ku bi mehderiya Xwedê û Kitêba wî ya hêja û hedîsên Pêxember hatibû cem bi wî halî vegerand.

Siltan ji bo xelaskirina namûsa xwe ya têkçûnê, xwe dabû ser lêxistina dewra (bandoya) ser awayê dema Zil-Qerneyn ku rojê pênc caran di her pênc wextê nimêjê de mîna siltanên Selçûqîyan yên din jê re jî dihat lêxistin. Lê dema berê xwe dabû Îraqê ew ji zaroyên xwe yên siltan re hiştibû, da li herêmên ku li ser dergahên wan navê dewra siltaniyê hatibû danîn, lê bixin û ji xwe re jî bi tenê dewra/bandoya Zil-Qerneyn hiştibû ku dema roj diçû ava û hildihat jê re lê dixistin. Wî ji bandoyê re bîst û heft debdebeyên/wîşe-

⁶⁴¹ Yanî wî mîrgehên/iqta ‘ên Bexdayê li mîrek û serdarên xwe parve kiribû, belgenomeyên wan mîrgehên dabû wan û ew jî şandibûn Bexdayê. Meqrizî, *Silûk*, bg. 1, beş. 2, r. 362, not 1

⁶⁴² Neqeba Esedabadê ye. Nesewî, b. n., r. 64

⁶⁴³ Xargeh/xergah ji kon û çadirên mîr, siltan û serdaran yên mezin re tê gotin, lê herweha ji bo xaniyên texte-çadir ku mîr, siltan û şah di ceng û rêwingiyên xwe de bi xwe re digerin re jî xergah tê gotin. Bnr. Seyyid Eddîşêr, *Mu‘cem el-Elfaz el-Farisiye el-Mu‘errebe*, Mektebe Lubnan, Beyrût, 1990, r. 53; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 143, not 1; Qelqeqşendi, b. n., 2/146.

yên zêrîn yên bi cûreyên gewheran xemilandî dabû sazkirin. Pêkanîna roja pêşî qencdîtina lêdana wê li ber bîst û heft şahên mezintirîn û zaruyên siltan hat hilbijartin û ew hilbijartin bi qasî ku jê re rast lê hat ji bo mebesta hikimdarî û mezinayiyê bû.

Sala Şeşsed û Panzdeyan (615/1218)

Di meha Rebi'elwela vê salê (615/1218) de Freng daketin ser Dimyatê ku Melik Adil li ser Merc Seferê bû, ew bi xwe siwar bû û mîna çawîşan li ser leşker digeriya û digot: "Ji bo Xwedê bigihêjin welatê Misrê, dijmîn qesta wê kiriye û ew ji leşker vala ye." Wî Emadedîn ibn Meştûb⁶⁴⁴ û Ezedîn Himeydi⁶⁴⁵ ku mezintirîn serdar bûn û bi wan dihat şewirîn, ji bo lezkirinê han dida û Melik Mi'ezem ji li qeraxê bi leşkerê Şamê ve li hemberî Frengan dima.

Melik Adil ji Melik Mi'ezem re xerakirina keleya Tûrê nîşan da da bi Misilmanên lê hejmara kesên ku herin parastina Dimyatê bêhtir bibe. Melik Mi'ezem çend rojan rawestiya û neçû cem bavê xwe, lê bavê wî ew bi mal û bi welatê Misrê qayil kir. Wî erê kir, zexîre û kesên ku lê bûn veguhast Qudsê, Kerekê û Şamê.

Di Rebi'elaxerê de Melik Eşref⁶⁴⁶ melikê Rûmê Keykawis⁶⁴⁷ şikand, sedemê wê ji ew bû ku Melik Eşref sipaha rojhilat û ya Helebê kom kir û kete

⁶⁴⁴ Ew Eb ul-Ebas Emadedîn Ehmed ibn Mîr Seyfedîn Meştûb eb ul-Hesen Eli ibn Ehmed ibn Ebu l-Hica ibn Ebdullah ibn Ebu Xelîl ibn Merzubanê/Mehriwanê Hekari bû ku mezintirîn serdarê Misrê û ji Kurdên Hekariya bû. Ew ji weke bavê xwe Seyfedîn Meştûb mîreki mezin î qedirgiran û mîrxas î xweşmêr bû ku herdu ji serdarên dewleta Selahedîn bûn. Dema bavê wî wefat kir Siltan Selahedîn Nablusa ku mîrgeha bavê wî bû sêyekê wê kir weqfa ser Qudsê û yê din jê re hişt. Kalê wî Ebu l-Hica bi xwe xwediyê Îmadiyeyê û çend keleyên herêma Hekariya bû. Ew li cem Malbata Eyûbî xwedî rûmeteke mezin bû heya ku xwest dekekê li Melik Kamil bike û desthilatdariya Misrê ji destê wî derxe bide birayê wî Melik Faiz û dû re ji dek-lî Melik Eşrefê kurê Melik Adil ji kir ku bi van kirinên xwe dawî li rûmata xwe û jiyana xwe tev anî. Ew di sala 619/1222'an de di zindana keleya Heranê de ku Melik Eşref ew avêtibûyê, mir û dû re qîza wî li ber deriyê bajarê Serê Kaniyê kumbetek ava kir û ew ji Heranê veguhast wê derê û tê de veşart. Ibn Xelikan, b. n., 1/190-193; Ibn Esir, b. n., 10/376-77.

⁶⁴⁵ Ew Ezedînê kurê Mîr Bedredîn Himeydiyê Eşreyî bû ku ji hoza Himeydiyên Kurd bûn û bi pirani li navçeya Eşreya başûrê Kurdistanê diman. Ibn Esir, b. n., 10/287-289

⁶⁴⁶ Ew Ebu l-Feth Mizafereidin Melik Eşref Mûsar (576-635/1180-1237) Ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi bû ku bavê wî desthilatdariya Herêma Cezîreyê dabûyê û piştî mirina birayê xwe Melik Mi'ezem Îsa bûbû xwediyê Şamê ji ku herêma Xelatê ji berê di destê wî de bû û heya mirina xwe ya sala 635/1237'an ji li wan hikim dikir. Ew li keleya Şamê hat veşartin ta ku jê re li ba Kelaseya mizgeftê gorek hat çekirin û piştî wî, Dimeşq giha birayê wî Melik Salih İsmail çawa ku dê bê. Ibn Esir, b. n., 10/378-384, 391-392; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 165, 253; Ibn Xelikan, b. n., 4/519-523; ibn Wasil, b. n., 4/22, 23, 29-30, 5/137; Ibn Kesir, b. n., 13/111.

⁶⁴⁷ Ew Desthilatdarê Rûmê Melik Xalib Ezedîn Keykawis ibn Keyxwiro ibn Qiliç Arslanê Selçûqî bû ku xwediyê Konya, Aksaray û Meletiyayê bû û di sala 616/1219'an de miribû. Ew yekî zorba, xwînrej û rundrew bû ku di cengê de ji hînek leşkerên xwe guman dikir ku qenc şer nedikirin û wan dişewitand û dikizirand. Ibn Esir, b. n., 10/391-393; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 172.

welatê Frengan da wan bilebikîne ku neçin Dimyatê. Ew daket ser Keleya Kurdan û ya Safîsa⁶⁴⁸ û Melik Adil jî ji Merc Seferê çûbû Aliqînê. Melikê Rûmê jî derketibû û gihabû Re'banê⁶⁴⁹ ku here Helebê, Melik Efdel Nûredînê kurê Selahedînê xwediye Sumeysatê jî pê re bûbû yek û bi hev re çûbûn dest danibûn ser Re'ban û Tilbeşerê. Gava xeber gihabû Melik Eşref ew jî welatê Frengan ziviribû Helebê û melikê Rûmê jî gihîştibû Menbecê û hinek jî leşkerê wî jî gihabû Beza'eyê.⁶⁵⁰ Melik Eşref Mubarizidîn ibn Xutlix/Kutluk⁶⁵¹ û Senqerê Helebî⁶⁵² şande ser wan û ew jî bi leşkerê xwe û yê Helebê ve piştî wan daket ber deriyê Beza'eyê. Hêzên Erebi jî çûn gihan cem û serdarên mezin yê mîna Hisamedîn ibn Xweştirînê Ezkeşî,⁶⁵³ Ibn Kehdan⁶⁵⁴ û Mubariz ibn Kutluk jî dan pey wan. Leşkerê Rûmê jî giha Sacûrê⁶⁵⁵ û bi Yezk û Ereban re dest bi şer kirin û ew mîrên ku me behsa wan jî kir, hêz dan wan û nijdevanên Rûman şikiyan û tirs û têkçûn yek li pey yekê hat ta ku hemî leşkerê Rûmê têkçû, reviya û Erebi û pêşivikên leşkerê Helebê jî dan pey wan.

Xwediye Rûmê zivirî welatê xwe, Efdel jî çû Simeysatê û Melik Eşref jî Re'ban û Tilbaşirê bi paş ve sitand û ew dan Atabeg Tuxrîl. Melik Eşref Seyfedîn Kehdan, Mubariz Kutluk û komeke din jî mîrekên Helebê û hêza helqeya dora xwe şande hawara Dimyatê.

Di vê sala [615/1218'an] de Melik Salih Mehmûd ibn Artuqê xwediye Amedê jî xwediye Rûmê re xutbe xwend û xutbeya Adil birrî.

⁶⁴⁸ Safîsa keleye ke ku dikeve bakurê Eraqeya bi ser Helebê û nêzîkî Lazîqiyeyê ye. Îmad el-Katib Îsfehî b. n., r. 227, not 1.

⁶⁴⁹ Re'ban bajarekî geliyên navbera Helebê û Simeysatê ye ku nêzîkî Firatê dikeve û keleyeke bintara çîyayê ku jî ber erdheja sala 340/951'ê hejiyabû, lê heyê. Yaqût, b. n., 3/59.

⁶⁵⁰ Beza'ê devereke ser bi Helebê ve ye û dikeve navbera wê û Menbecê. Yaqût, b. n., 1/486

⁶⁵¹ Mubarizidîn ibn Qutlix/Kutlukê Helebî ku serdarekî hêja yê Melik Zahir bû û piştî wî jî ketibû ber xizmeta Melik Eşref û piştî cenga bi Keykawîsê Selçûqî re jî Melik Eşref ew bi Ibn Kehdan re şandibû hawara Melik Kamil ya Dimyatê. Dewadârî, b. n., 7/196.

⁶⁵² Ew Zehîredîn Xazî ibn Mîbarizidîn Senqerê Helebîyê Selahî bû ku bavê wî yek jî qencitirîn û mîrxastirînê Selahiyan bû û bi Sûltan Selahedînê Eyûbî û yê din re helwesteke wî hebû. Ji xwe tê gotin ku ew kerîye ber xizmeta Ferûxşahê kurê Şahînaşah. Zehîredîn bi xwe jî serdarekî Melik Mî'ezem yê mezin bû ku dema bavê wî jî Helebê çûbû Mêrdînê, Melik Eşref jî paxav kiribû û bi riya Melik Mî'ezem Îsa jî Zehîredîn xwestibû ku bavê xwe bîne Şamê berçavên wan. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 203.

⁶⁵³ Ji bo agahiyan bêhtir bnr. li jor r. 62, not 107.

⁶⁵⁴ Ev Seyfedîn Ibn Kehdan bû ku yek jî serdarên çetirîn û pêbawertirîn yê Melik Eşref bû û piştî têkbirina Melikê Rûmê Keykawîsê Selçûqî, wî ew û Mîbarizidîn ibn Qutlix/Kutluk bi leşkerêkî pir ve şandibû Misrê hawara Melik Kamil jî bo cenga navbera wî û Frengan li Dimyatê. Dewadârî, b. n., 7/196

⁶⁵⁵ Sacûr navê çemekî Menbecê ye. Yaqût, b. n., 3/191.

Di Cemadelaxerê de Frengan li Dimyatê⁶⁵⁶ Birca Silsilê⁶⁵⁷ girt û Melik Kamil ji Sedredînê kurê şêxê şêxan şand cem Adil da wî agahdar bike û here hawara wî. Melik Adil ji destê xwe li singa xwe xist û nexweş ket.

Di Cemadelaxerê de Melik Mi'ezem li ser Qeymûnê rastî Frengan hat, ew şikandin û gelek kes ji wan kuştin û sed siwarên dawîye dîl girtin, ew xistin Qudsê û alayên wan şikandin.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de qasîdê Xwarizmşah giha Melik Adil û wî ji di bersiva wî de Xetîbê Dewle 'î⁶⁵⁸ û Necmedîn Xelîlê Qazîesker⁶⁵⁹ şand û ew giha Hemedanê ku Xwarizmşah ji nav lepên Tataran xelas bûbû, hatibû û hingê ji nûçeya mirina Melik Adil gihabû wan û ew zivirîbûn Şamê.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir Mihemedê kurê Eyûb ku bûyina wî di sala pêncsed û sih û nehan de bû (539/1144), wefat kir. Wî ji welatê Gurcîyan (Gurcistanê) heya Hemedanê û ji welatên Cezîre, Şam, Misir, Hîcaz û heya Yemenê li van welatan hemî desthilatdarî kir. Ew yekî aram, sergiran û bi semax bû, di xuyê wî de desthilatdarî hebû, digel xweşxuyî û qenctevdîriya wî ji ew xwedî heybeteke zêde û tirsînak bû. Herweha ew milahîm, mihrîban, bexşende, dadîmend û tevdirxwazê desthilatiyeke rizamend bû ku hemî welatê xwe ji xera-bî, serxweşdêr û gunehkaran û ji tar û bêşê û erdîye û bacê paqij kiribû.

Dema li Misrê bû xelayî⁶⁶⁰ wî bi şev bê ku kes pê bizanibe radihişt mal û zexîre û ew li malan belav dikir û gava Frengan li Dimyatê dest danî ser Birca Silsileyê ew bi wê nexweşiya xwe ve rabû û heya roja îna bîst û heftê Cemadelaxirê li ser Aqilînê li piya ma.

⁶⁵⁶ Dimyat bajarekî kevnar e ku dikeve navbera Tunis û Misrê û dikeve goşeyê navbera çemê Nilê û Deryaya Rûmê ya şor (Deryaya Navîn). Yaqût, b. n., 2/537

⁶⁵⁷ Silsilê birceke bilind bû ku di navbera Nil û Dimyatê de li tîra Dimyatê li ser keviya Nilê ya hêla rojava hatibû avakirin û ji hêla Nilê ve du kemerên zincîrkî dirêj dibûn ku yek jê di ser Nilê re diçû Dimyatê û ya din jî dişa di ser Nilê re diçû Cizyê ku di dema şer de ger meriv bivê dikare nehele ku tu keştî di her yek zincîrekemerê re derbas bibe. Yanî ew qesla welatê Misrê ye ku gava herdu zincîrekemerên ewlekirin tu keştî nikarin derbas bibin lê gava ku vekirî bin ew dikarin herin heya Misir, Qahîre, Qûs û Eswanê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 166

⁶⁵⁸ Ew xutbexwênê Şamê Cemaleddîn Mihemed ibn Ebû Fedl ibn Zeyd ibn Yasin Ebû Ebdullahê Texelubî yê Dewle 'î (ku gundekî Mûsilê) bû. Wî di sala 635/1237'an de wefat kiribû û li medreseya xwe ya Cîrûnê hatibû veşartin. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 253; Ibn Kesîr, b. n., 13/114.

⁶⁵⁹ Ew Necmedîn Xelîl ibn Eliyê Henîfî û qazîeskerê Melik Adil Eyûbî yê herêma Şamê bû ku di sala 641'ê de miribû. Ibn Kesîr, b. n., 13/42; Ebû Şame, *Zeyl*, 91.

⁶⁶⁰ Ew di sala 597/1200'î de bû ku li welatê Misrê xelayeke wisa hebû ku xelkê goştê hev dixwar. Ibn Esir, b. n., 10/275

Ji bilî Kerîmedînê Xelatî kesî bi mirina wî nizanîbû, wî bi kevokê nameyek ji Melik Mi'ezem re şand ku hingê li Nablusê bû. Ew çû giha Aqilînê, dest danî ser gencîneyan û sebir (dermanekî laşparastinê ye) li cenazeyê Adil kir da xerab nebe û ew xist mehafeyekê, xulamek jî danî bal da li ser baweyîn bike. Wî ew bir çû heya giha Şamê li wê derê çarşevê ji ser tabûtê rakir û pê ve ket Dimeşqê û mehafeya Melik Adil îşaret dikir da xelk dakeve pêşiya wan, xelk jî daket pêşiyê û erda ber mahafeyê maçî kir. Wan mirina wî veşart ta ku pê ve ketin keleyê.

Ya ecêb ew bû ku jê re kefen xwestin, lê qeweta wan negihîştê û rabûn wî bi şaşika şerîetnasê kurê Faris kefen kirin û ji balivê wî hinek pembû derxistin, ew tê de lefandin û li keleyê veşartin.

Dema hat veşartin Mi'ezem rabû li serê xwe da, kincê xwe çirand û sê rojan jê re şîn/şûn danî. Li Bexdayê hat bangkirin ku kesê bixwaze li ser Melik Adilê Mucahidê dîlawer nimêj bike bila amade be û ji bilî Xelîfe herkes başdarî nimêja wî bû. Wan nimêja yê neamade li ser kir. Hingê Salih Îsmail⁶⁶¹ û birayê wî Qutbedîn Ehmed⁶⁶² li Dimeşqê bûn, Wî [Melik Mi'ezem] ferman li Salih kir ku here Busrayê û li Qutbedîn jî kir ku here Misrê.

Zarûyên wî: 1. Melik Şemsedîn Mewdûd, 2. Melik Kamil Mihemed 3. Melik Eşref Mûsa 4. Melik Mi'ezem Îsa 5. Melik Ewhed Eyûb 6. Melik Faîz Îbrahîm 7. Melik Şehabedîn Xazî, 8. Melik Ezîz Osman 9. Melik Emced Hesên 10. Melik Muxîs Emer/Mehmûd⁶⁶³ 11. Melik Hafîz Arslanşah 12. Melik Salih Îsmail 13. Melik Qahir Îshaq 14. Melik Mucîredîn Yaqûb 15. Melik Qutbedîn Ehmed 16. Melik Xelîl 17. Melik Tiqyedîn Ebas bûn ku yê dawî piçûktirînê wan bû.⁶⁶⁴

⁶⁶¹ Ew Ebu l-Xîş Melik Salih Emadedin Îsmail ibn Melik Adil ibn Eyûb ibn Şadî bû ku li Şam, Ba'albek û Busrayê desthilatdari kiribû û di sala 648/1250'î de hatibû kuştin, çawa ku dê li pêş di vê kitêbê de bi berfirehî bê. Ibn Wasil, b. n., 3/275; Ibn Kesir, b. n., 13/136; Ebû Şame, *Zeyl*, 286; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/278.

⁶⁶² Ew Melik Mufedel Qutbedîn Ehmed ibn Melik Adil, ibn Eyûb ibn Şadî bû ku li Cem birayê xwe Melik Kamil di dema desthilatdariya wî ya navbera salên (615-635/1218-1237'an) de vefat kiribû. Ibn Wasil, b. n., 3/275. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 275; Ibn Kesir, b. n., 13/62.

⁶⁶³ Ev nav di Ibn Kesir de Muqît Mehmûd e ku xwiyaye şaşiya çapê ye, di ibn Wasil de Muxîs Emer e û di Ebû Şame de jî Muxîs Mehmûd e. Bnr. Ebû Şema, *Zeyl*, 171; ibn Kesir, b. n., 13/62; Ibn Wasil, b. n., 3/275-77.

⁶⁶⁴ Nivîskarê me 18 kur hejmartine û di navan de jî hinek tevlihevi çêkiriye, lê li gor Ebû Şame ew 17 bira ne û wî bi rêkûpêktir navê wan daye ku çawa dixwiyê ya rast ew e û me jî li gorî wî ew sererast kirin. Îcar li gorî Eb ul-Feda. Ibn Kesir û Ibn Wasil jî ew 16 bira ne ku Ibn Wasil navê Melik Xelîl nade û ibn Esîr jî Melik Şemsedîn Mewdûd nade, lê Ebu l-Fida navên wan tevan nade û hew dibêje: "16 kur û çend qizên wî hebûne." Bnr. Ebû Şema, *Zeyl*, 171; Ibn Kesir, b. n., 13/62; Ibn Wasil, b. n., 3/275-77; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/214.

Gava kete meha Recebê hingê Melik Mi 'ezem gumrik bi paş ve anî, ser-xweşdêr/ muskîr bi kefilî serbest kir, gunchkariya (cinsî) helal kir û hemî tiş-tên ku bavê wî rakiribû bi paş ve anîn.

Ew [Melik Mi 'ezem] çû Banyasê⁶⁶⁵ û ji Sarimê Tibnînî re xeber şand ku keleyan teslîmî wî bike, lê Sarimê Tibnînî heya pê re li hev nekir ku qîza usta-dê wî Fexredîn Çerkez bi Melik Ezîz 'Usman re bizewicîne û welatê Çerkez bidê, ew wan nade wî. Wî erê kir û Ezîz bi qîza Çerkez re zewicand, welatê wî dayê û Banyas û keleya Tibnînê jî wêran kir.

Melik Kamil jê re xelat û yên din şandin û got: "Were bigihîje min!" Freng jî hatin, li Şaramsahê⁶⁶⁶ daketin û Misilmanan ji wan re kon vala kirin, dû re Kamil li wan zivirî, ew şikandin û gelek kes ji wan kuştin. Sarimudînê Tibnînî bi zarûyên xwe Şerefedîn, Nasîrudîn û Mu 'înudîn ve daketin û Melik Mi 'ezem qedrê wan girt, qencî bi wan re kir, ew xelat kirin û mîrgehên weke yên wan pêşkêşî wan kirin û Sarimudîn li nik wî bû yek ji mîrekên mezin ku pê jî dişewirî û hêjayî wê bû jî.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Sefîyedîn ibn Şukur⁶⁶⁷ ji rojhilat hat Şamê ku Melik Adil ew şermezar kiribû û nefî rojhilatê kiribû. Ew li Amedê ma heya ku Melik Adil vefat kir û Melik Kamil ew xwest ku ew çû Dimeşqê û dakete mala ibn Enes Elî el-Mueyed ibn Egrebanî, wî jê re xizmet kir ku bînahiyên wî kêmbûn. Hemî giregirên Şamê derketin pêşwaziya wî û li ber xizmeta wî çûn û hatin heya ku berê xwe da Misrê.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Ezedîn Keykawisê xwediyê Rûmê vefat kir ku zorbayekî xwedihêz û xwînrej bû û birayê wî Keyqubad li cihê wî bû siltan.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Siltan Mihemed Xwarizmşah ji Îraqê vegeriya Nîsabûrê (Nîşapûrê) û demekê ji bo lihevraştîkirina rewşa welatê lê

⁶⁶⁵ Ew mirgeha serdarê Selahî mir Fexredîn Eyaz Çerkez bû ku çawa li pêş jî derbas bû, Melik Adil ew û Şeqîqê dabûye.

⁶⁶⁶ Şirmesah/Şirmesax [Şerm uş-Şeyxa niha] Bajarekî hêla Dimyatê ye ku nêzîkî deryaya şor dikeve. Yaqût, b. n., 3/383

⁶⁶⁷ Ew Sahib Sefîyedîn Ebdullah ibn Eli ibn Şukurê wêzirê Adil bû, lê piştî mirina Melik Adil, Melik Kamil ew zivirandibû ser wezîrtiya wî. Li gori Ibn Kesîr û Sibî ibn Cewzî ew di sala 637/1232'yan de vefat kiriye, lê li gori Ebû Şame wî di sala 622/1225'an de rehmet kiriye û di sala 540/1145'an de li Dumeyra Misrê hatibûye dinê. Ji bo agahên zêdetir, bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r 173-74; 221-22; Ibn Kesîr, b. n., 13/103.

ma, lê hingê nûçe gihayê ku Tatarên riswa qesta Mawera en-Nehir/Transoxiana/Amûderyayê kirine, lê peyambirê Cengiz Xan lê derbasbûne ku ew jî Mehmûdê Xwarizmî û Elî Xoçeyê Buxarayî bûne û bi wan re jî perûyên Tirkan yên spehî ji madenên zêrûzîvkirî, kevîrên giranbiha û cûreyên miskê, kevîrê yeşîm û kincên behadar ku ji pûrta deveyên spî dihatin çêkirin û kincek ji wan bi pêncî dînarî dihat firotin, hebûn.

Nameya bi wan re bixêrhatina Siltan û bi saxî û dilxweşî vegera wî û gihîştina wî ya Xwarizmê dikir û aştî, lihevhatin û girtina rîya hevçêyîyê dixwest ku digot: “Xanê mezin silav li te dike û dibêje: Mezinayiya te û navûdengê te ji min ve diyar e û gihîştin û belavbûna desthilatdarî û hikimdariya te li herêman jî xwiya ye, lê ez selametiya te pêwîst dibînim û te li cem xwe weke zarûyekî xwe yê ezîztirîn dibînim.

Herweha ji te ve jî neveşartiyê ku min Çînê û hawîrdorê wê yê welatên Tirkan girtiye destê xwe û tu qenctir agahdarê bi welatê min î ku kana leşker, hesp û madenên zîv û zêr e û tu hewceyî bi çûyîna welatên din nîne. Vêca ger tu bivêyî ku di navbera me de dostanî pêk bê tu bazirganan bişîne bazirganiyê da fêdeya giştî ji herdu hêlan re hebe.” Siltan, Mehmûdê Xwarizmî bê qasidên din bi şev li cem xwe hişt û jê re got: “Tu jî Xwarizmî yî, ya rastî ji me û bi hêla me ve ye, divê tu navberiyê di nav me de bikî.” û sozê qenciyê pê re da ger bi ya wî bike. Ji qolana xwe gewherekî giranbiha ji bo wefayê dayê û jê re şert danî ku bibe çavdêrê wî yê ser Cengiz Xan. Wî jî bi dil û can erê kir û dû re wî (Siltan) jê re got: “Ka tu dê li ser qralê Temxaca Çînê Cengiz Xan tiştê ji te bipirsim rast bibêji?” Wî got: “Erê.” Wî jî jê re got: “Tu ya baş çawa dibînî?” Wî got: “Hewkarî.” Siltan jê re daxwaza Cengiz Xan ya aramiyê diyar kir û got ku ew (Cengiz Xan) pê şa bûye û rewş li ser aştîyê maye heya ku têcir ji welatê wî gihane Etrarê.⁶⁶⁸

Yenal Xanê kurê xalê Siltan cihgirê Siltan yê wê derê bû û bi bîst hezar siwarî ew diparast, lê çavê xwe berdabû malê têciran û ji Siltan re nivîsîbû: “Ev xelk bi kincê bazirganiyê hatine, lê mebesta wan bi tenê xerabkirina rewşê ye û gava bi merivekî amî (normalê sivîl) re bi tenê dimînin li ser rewşa îdarî û ya leşkerî li devê wî digerin.” Siltan jê re destûr da ku li hemberî wan

⁶⁶⁸ Etrar bajarê destpêkê yê Mawera en-Nehrê/Transoxianayê/Amûderyayê ye ku dikeve ser çemê Seyhûnê û yek ji mezintirîn bajarê Tirkistanê ye. Nesewî, *Sîretu Siltan Celaledîn Menkbirtî*, t. 83-85

hebekî bi haydarî bilive,⁶⁶⁹ ew jî rabû wî xwe ji wan re sirt kir, ew desteser kirin, malê wan ji xwe re bir û rewşa wan veşart.

Piştî hingê ji qasidek ji Cengiz Xan hat cem Siltan ku digot: “Te xeta xwe û destê xwe yê ewleyiyê dabû təciran û soz dabû ku tu xirabî bi yek ji wan re jî nekî, lê te bêbextî kir û sozê xwe şikand, bêbextî kirê e û ku ji Siltanê Îslamê bê hê xirabtir e. Ger tu doz bikî ku Yenal Xan bê fermana te ew karê kirê kiriyê, wî teslîmî min bike da ez ji dêla xwînan ve wî seza bikim, ger na, tu dê ji min tiştê ku dizanî bibînî.”

Tirseke wisa li nik Siltan çêbû ku dilê wî xewirand û ji bizda di cihê xwe de nedisekenî, lê ew bawer bû ku ger dilê Cengiz Xan xweş bike jî dê hew dilê wî bibijîne xwe. Ew rabû wî xwe ragirt, xwe dilêr nîşan da û ferman kir ku qasid bikujin, wan jî ew kuştin, (ax ji wê xwîne re ku bû sedemê rêtina xwîna Îslamê û destmiza her niqteyêke wê, bû lehiyek ji xwîna heram). Dû re dema bihîst ku Cengiz Xan ber pê ve diçe bawerîya xwe da tevdirên nepak û rabû fermana çêkirina sûra Semerçendê da, bi qasî sê fersexan/ferseğan⁶⁷⁰ sûr li dora wê gerand û dû re ew bi zilaman dagirt. Siltan tirsîya ku li hafa çemê Ceyhûnê⁶⁷¹ raweste û şer bike, lê ger ku rawestiya dê xelk û leşker bigihayê, çûnkî xelkeki ewqas pir ku hê nehatibû dîtin civiyabû, lê biryara xwedê zor-birtir e û fermana wî rewatir e.

⁶⁶⁹ Li gorî Ibn Esîr, Siltanê Xwarizmê ji cihgirê xwe Yenal Xan bi hatina van təciran û mal û pertalên bi wan re hisiyabû û lê ferman kiribû ku wan bikuje, dest deyne ser malê wan û jê re bişîne. Wî jî ew kuştibûn û malê wan jî jê re rêkiribûn ku wî jî ew malê pir firotibû baziganên Semerqend û Bixurayê. Ibn Esîr, b. n., 10/401

⁶⁷⁰ Fersex ji fersenga Pehlewî hatiye erebîzekirin ku li gorî Hesneyanî û Ferhenga Emîd ya *Farisî-Erebî* şeş km ne, lê li gorî Ferhenga *Erebî – Tirkî* jî 31/4 mil e ku dike nêzîkî 12.5 km. Yan û li gorî ferhenga *Erebî el-Muncid fi l-Luxe* jî 8 km ne. Li gorî *Mu'cem el-Erebî el-Hedis* ya Larusî 4 km ne û li gorî ferhenga *Hans Wehr* ya *Arabic-English dictionary* jî 4000 zira' in ku dike 3 km û li gorî *Ferhenga Qazî* jî 2.25 km ne. De were ji nav derkeve!

⁶⁷¹ Ceyhûn navê mezintirîn çemê Asya ye ku ji çiyayê Pamîrê yê bakurê Hindê derdikeve û di gelek deveran re diçe, çem û rûbaran digire nav xwe û di çola Buxara û Xawrizmê re diherike nav bajarê Ceyhûnê ku navê xwe jê girtiye û diçe heya dikeve ser deryaçeya Aralê. Yakût, b. n., 2/228; Şemsedin Samî, b. n., 3/1859.

Sala Şeşsed û Şazdeyan (616/1219)

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Melik Mi'ezem Qudsê da xerakirin, çunkî ew çûbû Dimyatê ba birayê xwe Melik Kamil û hingê nûçe jê re hatibû ku beşek ji Frengan dixwazin herin Qudsê vegirin. Ji ber vê, serdar li ser wêrankirina wê bûbûn yek û gotibûn: "Şam ji sipahê/arteşê vala bûye û ger Freng wê vegirin dê li ser temamê erdê Şamê hikim bikin." Hingê li Qudsê Melik Ezîz Osman û Ezedîn Aybegê xwediyê Serxede diman ku Melik Mi'ezem ji bo xerakirina wê name ji wan re şand. Di roja pêşî ya meha Miheremê de dest bi xerakirina wê hat kirin û di bajêr de xirecîreke mezin derket ku bû mîna roja qiyametê.

Jinên hizarkirî, yên pîr û zarok derketin ser tahtan, wan porê xwe kur kir, kincên xwe qetandin, dest ji malên xwe berdan û revîyan, wan gilî nekir ku sibehê Freng dê bêne wan. Hinek ji wan berê xwe dane Misrê, hinekan jî berê xwe da Kerekê û hinekan jî ber bi Dimeşqê ve meşîyan; hinek ji wan peya û hinek jî siwar diçûn. Gelek kes ji tîna û ji westandin ketin û hinek jî nigên wan ji ber meşê hafîyan, di rê de mirin û ev yek bû şermezariyeke wisa mezin ku di Îslamê de kesî mîna wê nedîtibû. Malên Qudsîyan hemî talan bûn û qentara⁶⁷² zeytê giha deh dirheman û ritila misrî ya zeytê derket niv dirhemî. [Ji ber van bûyeran] pirên şairan ji bo Mi'ezem bi xirabî nivîsîn, ku hinek ji wan ev in:

Di Recebê de pîrsgirêk vebû
Û Qudis jî di Miheremê de xera bû

Tu kesî ew mazûr nedît û Mecdêdînê Henefî⁶⁷³ qazîyê Tûrê li ser vê weha got:

⁶⁷² Qentarek li gorî pîvana Misrê sed ritilên misrî ne. Mewlût Sarî, *Qamûs Erebtî-Tirkî/Arbça-Tukça* Lugar, xala Qentere/Qantara. Li gorî Heneyanî niha dike 45 kg, bnr. çapa Erebtî ya *Tarîxa Dewleta Kurdan*, r. 321, not 2.

⁶⁷³ Ew Mecdêdîn Miheîmed ibn Ebdullahê Henifî bû ku qazitiya Tûrê dîkir. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 175.

Ez di qudsa şerîf re derbas bûm teselîbûyî
Li ser tiştê jibermayî ji bihara mîna stêran

Stêrên çavên min ji ber agirê evînê herikîn
Li dema bihurî ji serdema me ya çûyî

Biyaniyê zexm dixwest ku rêçên wî bên efûkirin
Zendê xwe ji hempayê xwe yê kirêt re hilda

Min jê re got rastê te şel bûye wî berde
Ji yekî pêbawer, yan waqîf yan ji Misilman re

Ger dayina can fêde bide min ê canê xwe
gorî bikira û ev bawerî ya hemî Misilmanan e

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Melik Mi'ezem Mîr Emadedîn Ehmed ibn Meştûbê Hekarî ji Misrê nefî kir, çunkî wî bi Melik Faîz Îbrahîm⁶⁷⁴ ibn Melik Adil re li pêşberî Melik Kamil hevkarî çekiribû û mîrekên Kurdan hemî ku hingê çavê leşkerê Misrê û hêza wê ya sereke bûn, jê re dabû sondê. Dema Melik Kamil pê hisiya ku hingê li Dimyatê dijî Frengan şer dikir, ji xwe tirsîya û Şeca'edînê kurê Elikan/Elixan/Alikan fikir dayê ku here Eşmûna Tenahê.⁶⁷⁵ Ji ber ku hingê ibn Elikan yek ji serdarên Kurdan yên mezintirîn bû ku pê dihat şêwirîn û camêrekî hişmend î dîndar bû, bi wan re nebûbû yek û ji ber parastina şerefa wî û dînê wî û ji tirsî ziyana ku dê di wê demê de bigihanda Îslamê, ew bi her awayî dijî wan derketibû, lê fêde nekiribû.

Wî rewş bi Melik Kamil da zanîn, ew rabû çû Eşmûnê, belkî jî çavê wî lê bû ku biçûya Qahîreyê, rahişta malê xwe û ji wê derê berê xwe bida Yemenê, lê dema Melik Mi'ezem giha wê derê û bi rewşê hisiya, jê re got: "Metirse, ez dê ji bo te vî karî çareser bikim." Melik Mi'ezem berêvarê siwar bû, çû li ber konê Ibn Meştûb rawestîya û got: "Ji Mîr Emadedîn re bibêjin, bila siwar bibe

⁶⁷⁴ Melik Faîz Sabîqudîn/Xiyasedîn Ibrahim ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadî bû ku bi Emadedîn ibn Meştûb û serdarên Kurd yên Misrê re li dijî melik Kamil ji bo desthilatdariya Misrê peyman çekiribû. Hingê Melik Mi'ezem gava pê hisiyabû rabûbû pîlanên wan pelîşandibû-û ew şandibûn cem Melik Eşref ku hingê li ser Mûsilê bû da ku ji bo parastina Dimyatê ji wan re hawarê bişîne, lê ew di navbera Sencar û Mûsilê de nexweş ketibû û di vê salê 617/1220î de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, 186; Ibn Kesîr, b. n., 13/71.

⁶⁷⁵ Eşmûna Tenah deverê Misrê ya nêzîkî Dimyatê ye û bajarê Deqhelîyê ye. Yaqût, b. n., 1/237.

da em herin.” Ji xwe di navbera wan de demsazî û dostaniyeke kevnar hebû. Emadedîn bi lez derket û bê sol siwar bû û bi hev re çûn. Ew pê re diaxivî ta ku ew ji leşker dûr xist û jê re got: “Melik Eşref te dixwaze, hima niha here cem!” Wî got: “Di nigê min de sol tunin û xulamêkî min jî ne bi min re ye û ne jî tu xercîrê bi min re heye.” Melik Mi’ezem berê xwe da koleyekî xwe û jê re got: “Solên xwe bidê.” Berê xwe da kole, rikêbdar û seyisê xwe yê loqedanê ku li pey Melik Mi’ezem bûn û domand: “Evên han hemî di ber xizmeta te de ne.” û pêncsed dînar jî dayê, hinek li ser kirin wekîl û got: “Hemî malê te dê li pey te were.” û ew bi wekîlan re şand û Mi’ezem vegeriya xargeha wî. Li wê derê rawestiya heya hespên wî, koleyên wî û malê wî hemî bê ku xeytek jî jê bixalife, hat amadekirin û pê hat gihandin, Mi’ezem jî zivirî çepe-rên/dehlîzên xwe. Melik Kamil çû cem, erda ber nigê wî maçî kir û Faîz jî gelekî tirsîya.

Ibn Meştûb li piştî Dimeşqê derbas bû û çû Hemayê û lê ma heya ku Melik Eşref menşûrê Erdîşê/Ercîşê û gelek welatên din digel hesp û perûyan jê re şandin. Ew rabû çû cem Melik Eşref, wî qedir dayê, qencî pê re kir û wî jî dest pê kir bi [tîpa koroya] ney û bilûran ve siwar dibû û hêzeke mezin jî li dora xwe digeland.

Vegirtina Dimyatê ji hêla Frengan ve

Di meha Şabanê de Frengan dest danî ser Dimyatê, çunkî wan zor dayê, ew xist tengasiyê û xendeq tije kirin ku xelkê Dimyatê qels bû û zexîreya wan ewqas kêm bû ku mirar dixwarin û Melik Kamil jî nikaribû alîkariya wan bike. Weba û mirin kete nav wan û rabûn şandin cem Frengan ku bajêr ji wan re berdîn û ew jî bi malbat û malên xwe ve jê derkevin herin. Keşe civiyan û ji wan re ji bo wê daxwaziyê sond xwarin, ew jî li keştîyan siwar bûn û di bejayî û deryayê de çûn û xelkê Dimyatê jî deriyên wê vekirin. Ew ketinê û ala û xaçên xwe li ser sûran bilind kirin. Frengan bêbextî bi gelê dimyatê re kir, şûr xistin nav wan, ew kuştin û dîl girtin. Wê şevê ew li mizgeftan razan û bi jinan re sibe kirin û dû re rahiştin minber, Quran û serên kuştîyan û şandin giravan û mizgeft jî kirin dêr.

Hingê Şêx Salih Eb ul-Hesen ibn Qefel li Dimyatê bû ku derbarê wî de lêpirsîn hat kirin û hate gotin ku ew şêxekî qenc yê Misilmanan e û feqîr xwe lê digirin ku ji ber vê jî ew zêde bi pey neketin. Bi vê re xemgîneyeke mezin

kete ser Misilmanan û Melik Mi'ezem girîneke dijwar li ser wan kir û dû re leşker ji wî warî vekîşiya. Melik Kamil ji Mi'ezem re got: "Di mayîna te ya vê derê de tu fêde nemaye, ya çê ew e ku tu dakevî Şamê û li ser xetereya Frengan bixebitî û leşker ji rojhilatê rakêşî.

Melik Mi'ezem ji Şemsedîn ibn Cewzîyê⁶⁷⁶ waizê Dimeşqê re nivîsî ku xelkê ji bo cîhadê han bide û bi wan bide zanîn ku wî [Melik Mi'ezem] lêkolîn li ser welatê Şamê çêkiriye û dîtiye ku ew du hezar gund in. Hezar û şeşsed ji wan milk in û çarsed ji siltanî ne [mîrgeh in] ku ji wan çarsed mîrgehî ji çiqas leşker derdikeve [min ev hemî derxistîne holê]. Îca ez divê ku Dimeşqê ji êdî ji milkên xwe biherikin û bi xwe derkevin cîhanê. Bila hevdîtina me û wan digel te bi hesp û çadir û hejmara rimên wan li Nablusê be. Ew [Ibn Cewzî] li civatan rûnişt û nameyê ji wan re xwend û wan jî li ser seran û çavan erê kir û dest bi amadekariya xwe kir. Dema rikêba wî kete qeraxê, hempayên wî rûniştin û mazûr bûn jî, çunkî li gorî her derî gotinek hebû [û ji her rewşê re tevdîrek hebû]. Dema fêm kir ku ew nikarin derkevin û tu fêde ji wan nayê rabû pêncyek û heştdeka malên wan ji wan sitand û çû daket ser Qeyasîreyê û ew bi zor vegirt, dû re çû bajarê Benderê, ew jî sitand û hedi- mand û piştî ku welatê Frengan wêran kir jî zivirî Şamê.

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Melik Mi'ezem xiftan û kumkulav/kolos li Qazî Zekîyedîn⁶⁷⁷ kir ku di dilê xwe de jê hez nedikir, lê ji tirsê Melik Adil newêribû têkil bibûya. Gava mirîna Melik Adil û nexweşiya Sitîşam/Sitîya Şamê rastî hev hat ku wê jî berê wesîyet kiribû da mala wê bikin Medrese û Qazî Zekîyedîn û hinek guwah kirin şahidên ser wesîyeta xwe. Îcar dema ev xeber giha Mi'ezem li zora wî çû û got: "[Çawa ez bi rih û gîyan bim û] ew bêdestûra min bê mala meta min û lê guhdarî bike."

Qazî tehsildarê Medreseya Ezîzeyê⁶⁷⁸ jî anîbû û jê hesabê wê xwestibû, lê wî gotinên nexweş jê re gotibû û wî [Qazî] jî ferman dabû ku mîna ferman-darekî ew li cem wî [Mi'ezem] dabû lêdan. Ev yek ji Mi'ezem re bû sedemek ku ya di dilê xwe de derxe û hingê jî Cemalê Misrî yê neyarê Qazî jî wekilê

⁶⁷⁶ Ew Şemsedîn Ebû Mizafer Yûsufê navdarê bi Sibî ibn Cewzîyê nivîserê kitêba *Mîrat uz-Zeman fî Tarîx el-E'yan* bû ku di sala 654/1256'an de wefat kiribû, çawa ku berê jî di nota 538'an de derbas bûbû.

⁶⁷⁷ Ew Serekqazî Zekîyedîn Ebu l-Ebas Tahîr ibn Mihyedîn bû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 177-179; Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/104-105; Ibn Kesîr, b. n., 13/71.

⁶⁷⁸ Ev ew medreseya ku Melik Ezîz Osmanê kurê Siltan Selahedînê Eyûbî ew di sala 589/1193'yan de li Şamê ava kiribû. Ne'îmî, *ed-Daris fî Tarîx el-Medaris*, 1/290

Beytulmalê bû. Ew jî hat di civata biryar û guwahiyê de li cem amadeyan rûnişt ku civîn jî ya biryarê bû. Melik Mi 'ezem bi Mîr Emadedîn ibn Mûsik re buxçeyeke ku tê de xifan û kolos/kumkulav hebûn da anîn û lê ferman kir ku wan li xwe bike û pê qazîti bike. Tiştê ku herî zêde ziyar dida Qazî jî amadebûna [neyarê wî] Cemaleddînê Misrî bû, lê ger Qazî di wê rojê de bigot: "Bibin guwahên min ku ez îro xwe ji qazîtiyê vedikêşim." û dû re ew li xwe bikira hem jê re û hem jî ji şerîetê re çêtir bû û dê cîhan jî li ser Mi 'ezem biqelibiya û ziman jî dê li ser wî vebûna.

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Qazî nexweş ket û cergê xwe parî parî avêt ku [ev kirina Mi 'ezem] pir kirêt bû û bûyereke çepel bû ku di Îslamê de jê pîstir nebûbû. Ev yek ji xeletiyên Mi 'ezem bû ku piştî pêkanîna rîka xwe jê poşman bûbû.

Mi 'ezem ji Şerefeddîn ibn 'Uneyn⁶⁷⁹ re ku zahidî fikir û terkîcîhan bû, şûşeyeke şerabê û zarên tewlayê şandibû û gotibû: "Bi van tesbîhê xwe bide!" İbn 'Uneyn jî gotibû:

Ey Melik Mi 'ezem, te sinetek
deranî ku dê ebedî bimîne

Şah li ser vê rîya te diçin ta ku eva han
Dibe xelata qazîyan û perûya zahidan

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Sîtişama qîza Eyûb ibn Şadî ya mezina xatûnan wefat kir ku yeke zahid, îbadetkar, hişmend, pîrxêr û pîrsedeqe, qencîkar û nimêjkar bû. Wê di mala xwe de her sal bi bihayê hezar dînarî meşrûbat, paste û derman çê dikirin, li xelkê belav fikir û mala wê stargeha xwestekan bû. Ew diya Hisamedîn ibn Lacîn bû ku [dû re] kurapê wê Nasirudîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkohê xwediyê Himsê pê re zewicibû. Wefata wê di meha Zilqadeyê de bû û li medreseya xwe ya 'Ewîneyê⁶⁸⁰ hatibû veşartin.

⁶⁷⁹ Ew Şerefeddîn Eb ul-Hesen Mihemed ibn Nesîridîn ibn Nesr ibn Hiseyn ibn 'Uneynê şair bû û eslê wî Kûfayî bû, lê li Dimeşqê bûbû. Wî gelekî ji gerê hez dikir û li gelek welatan bi taybetî jî yên Îslamê geriyabû. Ew edîb û şairêki bêhempa bû û bûbû qaziyê Dimeşqê ku di sala 549/1154'an de ji diya xwe bûbû û di sala 630/1232'yan de li Şamê wefat kiribû. Berhemên wî ji *Tarîx el-Ezîzî*, *Dûwana Şî'ran* û *Mîgrad el-E'rad* in. İbn Xelikan, b. n., 4/268-272; İbn Kesîr b. n., 13/104; Ebû Şame, *Zeyl*, 177-78.

⁶⁸⁰ 'Ewîneye taxeke derkenarê Şamê ye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 180

Tê (di vê sala 616/1219'an) de xebera reva Siltan Mihemed Xwarizmşah ji Ceyhûnê bi lez hat û Terken Xatûna⁶⁸¹ diya Siltan qilqilî û fermana kuştina bîst û du şah û zarûyên melikên ku li Xwarizmê girtibûn, da. Dû re ew ji Xwarizmê derket û yên ku karibûn derkevin ji gihanê û gencîneyên Siltan, herema wî û zarûyên wî pê re bûn. Ew bi lez çû heya giha keleya Îlalê ku maka keleyên Mazendêranê⁶⁸² bû.

Lê belê Siltan bi xwe ranewestiya û reviya heya giha Nîsabûrê, lê ji ber tîrsa di dilê xwe de û bizda ku ketibû hişê wî ew ji saetekê pê ve lê nema û çû heya Merca Dewlê ku deverêke Hemedanê bû û pê re ji zêdeyî ser bîst hezar siwarî leşkerê wî mabû. Ew hew pê hisiya ku neyarê wî yê ... gihayê û mîna çemberê ew pêçaye. Ew bi xwe ji wan derbas bû, lê hemî kesên pê re hatin kuştin û bi hêzeke hindik xwe avête çiya,⁶⁸³ dû re ji wê derê ji xwe avêt Îstîndadê ku asêtirîn herêma Mazendêranê bû û xwedî derbend û gelî bûn.

Di pey de ew çû keviya deryayê, li gundekî ma ku diçû mizgeftê û melayê gund her pênc ferzên nimêjê li pêşiya wî dikir, Quran jê re dixwend û ew jî digiriya. Hê pir neçûbû ku Tataran avêt ser, ew girt, wan Siltan li kelekekê siwar kir, tîr tê re rakirin û komek ji wan li pey, ew berdan avê lê kûrayiya avê nedihîşt ku bigihîjinê. Ew di nav pêlên avê de ma heya ku bi êşa Zatulceybê/zatureyê ket û wî got: "Sibhan ji xwediye şahana re ku ji welatê me yê ewqas mezin cihê du gazana ji bo veşartina me lê ji me re nema, hişê xwe bidinê û ders jê bigirin!" Dema giha giravê şabû, bêkes û bi tenê lê ma haya ku êşa wî zêdetir bû û wefat kir.⁶⁸⁴ Ew di şaş û fêrîşa ku pê re bû hat kefenkirin û li giravê hat veşartin. Hûn îtibar/bawer pê bikin, çûnkî bi rastî îbret e, Sibhan ji Wî yê ku di milkê xwe de çawa divê taseruf dike!

⁶⁸¹ Terken Xatûn jina Elaedîn Tikiş Xwarizmşah bû ku ji hoza Qenqilî ya ku li bakurê herêma Xwarizmê rûdiniştin ku Elaedîn Mihemed qedir dabûyê û di salên dawî de gelek ji kesên wê êlê çûbûn nav erdê dewleta Xwarizmê. Nesewî, *Sîret*, r. 62-69, 72, 80.

⁶⁸² Mazendêran navê serbajarê Teberistanê ye. Yaqût, b. n., 5/48

⁶⁸³ Çiya mebest jê welatê Çiya ye ku Ereban jê re Îraqa Ecem jî digot, ew jî deverên navbera Îsfahan heya Zencan, Qezwin, Hemedan, Dînewer, Qeramsîn/ Kirmanşah, Rey û deverên navbera van herêman re tê gotin. Yaqût, b. n., 2/115

⁶⁸⁴ Ji bo desthilardariya Elaedîn Xwarizmşah û cenga wî ya bi Cengiz Xan re bnr. li jor r. 240 û rêbînî 622.

Sala Şeşsed û Hivdeyan (617/1220)

Tê (di vê sala 617/1220'î) de Siltan Mihemed Xwarizmşah çawa ku me got, li giravê mir.

Tê (di vê sala 617/1220'î) de Emadedîn ibn Meştûb ji Melik Eşref⁶⁸⁵ hesidî û di welatê wî de tevlihevî çekir û xwediye Mêrdînê jî pê re alîkarî kir ku wezîrê Ibn Meştûb jî Necmedîn ibn 'Esrûn bû.

Melik Eşref çû li Dinêsirê/Dineysirê daket, Melik Salihê⁶⁸⁶ xwediye Amedê kete cem Melik Eşref û ew û xwediye Mêrdînê⁶⁸⁷ li hev anî.

Ibn Meştûb derbasî ser Nisêbînê bû ku Farisudîn ibn Sebreyê cihgirê Melik Eşref lê bû; wî av berda ser erdê heya erd virçoqî kir (bi mebesta ku dê wî bike weke wê heriyê) û bi hemî hêza xwe ve çûyê. Ibn Meştûb şikiya û rahişt mal û pertalê xwe û çû hewara xwe gihand xwediye Sincarê ku mebesta wî gihîştina cem Mizaferedînê xwediye Erbilê/Hewlêrê bû.

Xwediye Sincarê Til'efer dayê û ew jî ketê û xwe tê de parast. Bedredîn Lu'lu'ê xwediye Mûsilê bi leşkerê wê ve çûyê û Farisudîn ibn Sebre jî bi yê bi xwe re çûnê û dora wî pêçan, wî şerekî dijwar bi wan re kir ta ku Bedredîn Lu'lu'ê re sond xwar ku dê li Mûsilê yan nanê (qûtê) du sed siwaran bidê yan jî imkan bidê ku here Erbilê. Wî Tile'ferê dayê û pê re çû Mûsilê. Wî ew

⁶⁸⁵ Digel qencî, rûmetdan û bilindkirina cihê Emadedîn ji hêla Melik Eşref ve piştî avêtina wî ya ji Misrê dîsa demêke zêde neçû ku wî bi siltanê Selçûqî yê Rûmê Keykawis ibn Xwisro re ku jê pere xwestibûn û wî jî jê re sed û çar hezar dirhem şandibûn, digel desthilatdarê Erbil, Amed, Hesenkeyf/ Heskîf û Mêrdînê, li dijî wî peyman a yekitiyê çekiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 176, 184; Ibn Esîr, b. n., 10/388.

⁶⁸⁶ Ew Melik Salih Nasirudîn Mehmûd ibn Mihemed ibn Kara Arslan Ibn Ertûq/Artuk bû ku dostekî baş yê Melik Eşref ibn Adil bû û timî diçû Dinêser û derên din ber xizmeta wî. Di sala 617/1220'î de miribû û kurê wî Mesûd ketibû cihê wî. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 188; Ibn Kesîr, 13/72; Ibn Texreberdî, b. n., 6/221.

⁶⁸⁷ Ew Melik Mensûr Nasirudîn Artuk/Ertûq (597-637/1200-1239) ibn Îlxazî ibn Artûk ibn Arslan ibn Îlxazî ibn Elbî bû ku xweha wî 'Ezîzetudîn Ehşâ Xatûn li cem Melik Mî'ezem Îsayê Eyûbî bû. Ibn Texreberdî, b. n., 6/279

bir xaniyekî mezin, xelat kir û mazûvaniyeke zêde jê re kir, lê dû re roja sisi-yan dest danî ser, ew girêda û ew ji Melik Eşref re şand. Wî ew xist sarınca/bîra Heranê ta ku qimilan çermê wî xwar û tê de mir.

Nûredînê kurê Emadedînê xwediyê Qirqîsiya jî pê [bi Ibn Meştûb] re hevkarî kiribû ku Eşref ew jî girêdabû û ew bi Elem Te'asîf⁶⁸⁸ re şandibû Qirqîsiya, ew seza kiribû, ew bi nigên wî ve daleqandibû heya ku herdu kele dabû Elemedîn Te'asîf. Çendî ku Melik Eşref xwestibû Nûredîn jî biavêje sarincê, lê ji ber ku Melik Mi'ezem mehderiya wî kiribû wî jî ew berdabû û ew çûbû cem Melik Mi'ezem ku qencî pê re kiribû û wî jî li 'Eqîbeyê bostanê Ibn Heyûs kiribû û tê de mabû.

Tê (di vê sala 617/1220'î) de xwediyê Sincarê birayê xwe kuşt.⁶⁸⁹

Tê (di vê sala 617/1220'î) de Melik Mizaferedîn ibn Zeynedîn qesta Mûsilê kir, çunkî dema Melik Qahir Mesûd di sala şeşsed û panzdeyan (615/1218) de wefat kir, wî jî qîza Mizaferedîn ibn Zeynedîn sê kur li pey xwe hiştin. Lewra Mizaferedîn du keçên xwe bi du kurên Nûredîn Arslanşahê xwediyê Mûsilê, bi Melik Qahir û Emadedîn Zengî re zewican-dibû.

Bedredîn Lu'lu' serdar û giregirên Mûsilê civandibû û ji kurê Melik Qahir re bi xayintî dabû sondê û çûbû. Hingê Emadedîn Zengî li Eqrê bû û cihgirên keleyên Melik Qahir keleya Îmadîyê,⁶⁹⁰ ya Hirûrê⁶⁹¹ û çiyayê Hekarî⁶⁹² jî xist ber fermana wî û hemla wî da bi hêla Melik Mi'ezem Mizaferedîn ve, lê Mizaferedîn zanibû ku Bedredîn Lu'lu' Mûsilê ji xwe re digirt û Ibn Qahir jî bi bêbextî li ber rakiribû da rê jê re vebe.

⁶⁸⁸ Ew 'Elemedîn Qeyser Te'asîf (574-649/1178-1251) ibn Ebû Qasim Ebd ul-Xeni ibn Mîsafîrê Henîfîyê Mîsrî bû û yekî qenc i camêr bû ku di zanista rîyaziyyê de pêşewa bû. Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/293

⁶⁸⁹ Qudbedîn Mihemed ibn Emadedîn Zengîyê li'em yê desthilatdarê Sincarê bû ku di sala 616/1219'an de miribû û piştî wî jî kurê wî Emadedîn Şahînşah ketibû cihê wî, lê piştî çend mehan birayê wî li Til' eferê ew kuştibû û bi xwe dest danibû ser desthilatdariyê û çend meh piştre jî di sala 617/1220'î de wî ew bi Melik Eşref re bi Reqeyê guhertibû ku bi vê re jî desthilatdariya Zengîyan ya Reqayê qediyabû. Mûsa Mistefa Hesneyanî, *Sincar*, Spîrêz, Dihok, 2005, 88. Ibn Esir, b. n., 10/397; Ezedîn Ibn Şedad, *el-E'laq el-Xetîre fî zikri Umera îş-Şam we l-Cezîre*, Wezaret es-Seqafe, Dîmeşq, 1978, berg 3, beş 1, r. 193-194.

⁶⁹⁰ Îmadîye keleyeke navdar î asê ye ku li Bakurê Mûsilê dikeve û li ser Mûsilê ye. Yaqût, b. n., 4/168. Ew Amêdiya ku dikeve Başûrê Kurdistanê û niha ji li ser Dihokê ye.

⁶⁹¹ Hirûr/Hiror keleyeke asê ye li bakurê Mûsilê û ji deverên Hekariya bû û bi qasî sê milan ji Îmadîyê/Amêdiyê dûr e. Yaqût, b. n., 5/464. Niha ji li başûrê Kurdistanê bi ser Mûsil ve ye.

⁶⁹² Çiyayê Hekarî/Hekariyê raserî Mûsilê ye û ber girêdayê bi Cizira Ibn 'Umer/Botan ve bû. Yaqût, b. n., 5/370. Niha ew bi xwe navendeke Kurdên Hekariya û Colemêrgê ye.

Bedredîn Lu'lu' leşkerê Mûsilê bi çek kir ku serekleşkerê wî Ezedînê kurê Bedrê Himeydî bû, Emadedîn Zengî çû pêşiyê, pê re civiya û kom bû. Ew yekî çikûz bû ku çiqas leşkerê wî mafê xwe dixwest wezîrê wî digot: "Heya biyaniyê." Gava bi leşkerê Mûsilê ve li Qendê li ber hev rêz bûn û xwest ku êrîş bike, yek ji leşkerê wî jî pê re êrîş nekir û gotin: "Heya sibê em dê êrîş bikin." Kurê Bedredîn çûyê, ew şikand û ew reviya û qesta Mizaferedîn kir, lê kir gazî û jê hawar xwest. Ew li singa Rehbeyê gihayê û di korîdora wî ya pişta Erbilê de xwiya bû û leşkerê xwe derxist, doza xizmetê kir, pê re civiya, lê nese kinî û bi pêş ket, li çemê Zabê⁶⁹³ xist û ber bi Mûsilê ve çû.

Melik Eşref piştgirê Bedredîn Lu'lu' bû û Ezedîn Aybegê ustadarê xwe yê xwediyê Darayê bi leşkerê kir pir ve bi qasî şeşsed siwarî şand hewara wî û xwediyê Cezîreyê, yê Amedê û yê Mêrdînê jî hewar jê re şandin. Bedredîn jî bi leşkerê Mûsilê û hawarê ve jî ji Mûsilê çû û Mizaferedîn jî bi pêş ket, li gundê Babûrê gihan hev. Pêşdaran êrîş kir, telp jî bi hev ketin û şerekî mezin di navbera wan de derket. Rast û çepê xwediyê Erbilê şikiya, senceqiyê (tîpa bandoyê) jî da pey û hinek ji şikiyayîyan ketin Erbilê, pirên wan ji Zabê derbas bûn ku bi Mizaferedîn re ji bilî kole û komek ji derûdorên wî tu kes nema.

Lê belê ew kalekî wisa bû ku tecrûbeyê ew di cengan de pijandibû û di temenê xwe de neşikiya bû; ji ber vê jî ew bi kesên hindik yê pê re çû êrîşî senceqiya Mûsilê kir, ew şikand, êrîşa wî giha heya koma dora Bedredîn û koma wî bi derbê rîman û ber û keviran ji hev belav kirin. Bedredîn reviya, hêza wî belav bû û Mizaferedîn da pey heya keviya çem ku Bedredîn ji kelekekê re îşaret kir, gava hat ew lê siwar bû û kete Mûsilê. Mizaferedîn li Nînewayê daket, lê ma heya êvarê û hingê leşerê ku dabû pey leşkerê Erbilê jî vegeriya ku Ezedîn Aybegê Eşrefî jî bi wan re bû. Dema fêr bûn ku xwediyê Erbilê daketiye tîra Mûsilê, dîtina wan cuda bû û Ezedînê kurê Bedir qesta hêla çiya kir. Mîr Ezedîn Aybegê Eşrefî jî bi leşkerê Mûsilê ve bi pêş ket û bi koma xwe ya mezin ve ku çend qat li ya xwediyê Erbilê hebûn, çûne xwediyê Erbilê.

Mizaferedîn ji hevalbendên xwe re got: "Hêza wan zahf û xurt e, ger em li pêşiya wan rawestin em dê telef bibin. Ew niha êrîşa tirsekan dikin, ji ber vê jî gava nêzikî me bûn rîya Mûsilê ji wan re vekin, ew qesta wê dikin."

⁶⁹³ Zab çemê Zabê/Zêyê jorin ku dikeve navbera Mûsil û Erbilê. Yaqût, b. n., 3/138

Wextê ew nêzîkî wan bûn wan, rê vekir û ew jî li riya xwe çûn heya Mûsilê. Leşkerê Erbîlê jî heya ber çem da pey wan, lê wan jî xwe avête çem ku gelek ji wan niqo bûn ji bilî yên ku bi qeyik yan jî bi kelekan bi jor ve kişiyabûn yan jî derbasî ser pirê bûbûn.

Xwediyê Erbîlê vegeriya û bi wan kesên hindik ve daket ber çem, heya roja din ku leşkerê wî vegeriyan û giraniyên (pertal, alav û çekên giran yên) wî hatin, çeper û çadîrên xwe vedan, wî welatê Mûsilê qet kir û çend rojan li ser ma. Wî dît ku ew welatekî mezin e ku bê sipaheke mezin nayê pêçan, Melik Eşref jî qasid şand cem û ji bo xwediyê Mûsilê mehderî kir; li ser mehderiya wî xwediyê Erbîlê jî bê lihevhatina bi xwediyê Mûsilê re ji ser rabû û vegeriya.⁶⁹⁴

Tê (di vê sala 617/1220'i) de bûyera Berlisê⁶⁹⁵ di navbera Melik Kamil û Frengan de qewimî ku rojêke mezin bû û bi bûyera Pêncşemê dihat zanîn. Melik Kamil tê de deh hezar kes kuştin û xelkê digel hesp û çekên wan talanekî pir jî bi dest xist û ew şerçeze zivirîn çadîrên xwe.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Melik Mi'ezem Mubarizudînê pêbawer ji walîtiya Şamê avêt û Ezîz ibn Xelîl kir walîyê wê.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Melik Faîzê kurê Melik Adil ku Melik Kamil ew ji bo hawarê şandibû cem Melik Eşref, wefat kir, ew di navbera Mûsil û Sincarê de mir û di goristana Emadedîn Zengî de hat veşartin.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Esed uş-Şam Şêx Ebdullahê Yûnanî⁶⁹⁶ wefat kir ku eslê wî jî gundekî Ba'albekê bi navê Yûnîn bû ku xwedî keramet û cîhadan bû, xwedî adabên tesewîfê bû û ji bo mezinatiya Xwedê ew ji ber tu evdê Xwedê ve ranedibû. Wî tu tiştî piçûk û negiring nedidît, di jiyana xwe de destê xwe neda tu dînar û dirhem⁶⁹⁷ û di hemî jiyana xwe de ji bilî kincê xwe yê ji cawê xam û kumê xwe yê ji postê karan pê ve tu cil wernegirtiye. Melik Emcedê xwediyê Ba'albekê herdem diçû cem û dihat û wî jî re

⁶⁹⁴ Ew li ser heryekê ku erdê di destê wî de jê re be li hev hatin. Ibn Esîr, b. n., 10/385-387

⁶⁹⁵ Berles bajarokekî ser çemê Nîlê ye ku ji hêla Îskenderiyeyê ve nêzîkî Deryayê ye. Yaqût, b. n., 1/478

⁶⁹⁶ Li gori Ebû Şame û Ibn Esîr Yûnînî ye ku ya rast ew e, ew Esed uş-Şame Ebû Osman Ebdullah ibn Ebd el-Ezîz ibn Caferê Zahîd e ku zanayekî mezin bû û di sala 617/1220'i de wefat kir. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 190-93; Ibn Kesîr, b. n., 13/72.

⁶⁹⁷ Peyva "dirhem" li vê derê du car bûbû min rast kir.

digot: “Tu zilm û zorê û xerabiyê diki.” Wî jî doza lêbûrîne jê diki. Xwendekarekî wî bi navê Tûbet hebû ku yekî qenc bû.

Vêca rojekê Şemsedîn ibn el-Cewzîyê wa ‘iz digot: “Ez sala şeşsed û çaran (604/1207) çûme Hîcazê⁶⁹⁸ û min hec kir; gava bû roja Erefê ez derketim girê Erefê min dît ku wa Şêx Ebdullah li ser gir rûniştiye, min salam lê kir, wî jî pirsî min kir û ez heya nêzî roavakî li bal rûniştim, dû re min jê re got, ‘ma tu nayî em herin Muzdelîfeyê?’ Wî got, ‘Tu berî min here, hevalê min heye.’ Ez ji çiya daketim çûm Muzdelîfeyê û giham Mînayê û ketim mizgefta Xeyfê, min dît ku Şêx Tûbet li dervayê mizgeftê rûniştî bû. Wî salam li min kir, min jî jê pirsî: ‘Ka Şêx daket kû derê?’ Bi texmîna ku bi hev re hatina hecê, wî got: ‘Kîja Şêx?’ Min got: ‘Ebdullah.’ Wî got: ‘Min ew li Ba ‘albekê hişt.’ Ez tê giham û min got: ‘Pîroz e.’ Wî jî fahm kir, bi destê min girt û giriya û got: ‘Tu bi Xwedê kî bibêje, ka bi kû ve çû? Min got: “Vê sibê min ew li ser Erefeyê dît û bûyerê jê re gilî kir.” Lê dû re ez vegeyriyam Bexdayê.

Dema Tûbe zivirî û ji şêx re got, ez jî zivirîm Şamê, Şêx li min îtabê kir û got: ‘Tiştên wisa careke din meke!’ Mîna ku dixeyîdî em di jiyana wî de behsa kerametên wî bikin.”

Qazîyê Kerekê Nûh el-Beqa ‘ qal diki: “Rojekê gava ew li ber Pira Spî ya ser çemê Sewrê bû hew dît ku wa Şêx Ebdullah hatiye daketiye ser çemê Sewrayê⁶⁹⁹ û desmêj digire. Hingê jî Nesranîyek/Filehek ku li ser pirê derbas dibû, xwiya bû û hêstireke ku barê wê şerab bû jî pê re bû. [Li wê derê] hêstir şemîtî û hingê jî şêx ji ser çem hilkişiya, wî got: ‘Ey feqîh were!’ Gava ez çûm got: ‘Alîkarî bike!’ Min alkarî pê re kir heya ku me bar hilda ser hêstirê û yê fileh çû. Ez jî heya dawiyê li pey meşiyam û min dît ku ew çû dikana meyfiroş û barê xwe danî, derdanê vekir û qelabt da wê bikişînin, lê wî nihêrî ku bûye sirke. Meyfiroş jê re got: “Wa weylê ev sirke ye.” Ew giriya û got: “Bi Xwedê ew şerab bû, lê béguman ez sedemê wê dizanim.” Dû re wî hêstir li xanê girêda û zivirî çiya ku wa Şêx li mizgefta ser pirê nimêj kiriye û rûniştiye tesbîhê xwe dike. Yê fileh kete cem û got: “Ey mezinê min! Eşhedu en la îlahe illallah: Ez şahdeyî didim ku ji Xwedê pê ve tu îlah nînin û ez xwe dispêrim Wî.” û bû feqîr.

⁶⁹⁸ Di destxetê de Iraq bû lê xwiyaye ku şaş e, çunkî çûye hecê.

⁶⁹⁹ Sewra çemekî navdar yê Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 2/100

Behsa wefata wî

Ebdisemedê xulamê wî got: "Gava bû roja îne ew daket mizgefta Ba'albekê ji bo nimêja îne û sax û baş bû, Dawidê mi'ezin ku mirî jî dişûst hat, wî jê re got: "Wax ji te re Dawid, ka em binihêrin sibê çi dibe." Lê Dawid tê negihîst û got: "Ey mezinê min em hemî sibehê dê di xefareta te de bin." Dû re Şêx hilkişiya şikeftê û li feqîran ferman kir ku tahtê cem dara bihîva ya di bin de radiza û gorek li cem bû bibirin." Piştî ku bi qasî niv gazî mabû ji wan re gotibû: "Berî hilatina rojê wê biqedînîn." û çûbû. Wî temamê şevê behsa hevalên xwe kiribû, ji wan re nîyaz kiribû û gotibû: "Ey serekê min ez li filan derê di ber filankes de derbas bûm, wî şerbeteke avê da min û min jî ew vexwar, filankes qencî bi min re kir." Wî heya sibê weha kiribû, gava bûbû sibe wî nimêj kiribû û derketibû ser wî tahtê ku carê diçû ser û tizbîya wî jî di destê wî de bû.

Feqîr jî hê bi kevir ve bûn û lê dixebitîn da biqedînîn ku heya roj hilat ew jî jê vala bûn û Şêx jî runiştî radiza û tizbî jî di destê wî de bû. Xulamê Şêx ji bo karekî ji keleyê hat cem û dît ku wa rûniştî razaye. Ew newêribû wî şîyar bike û bi qasî saetekê rûnişt û li benda hişyarbûna wî ma, lê dû re ew jê re dirêj hat û got: "Ey Ebdusemed ez ji evqasî bêhtir nikarim rûnim." Wî got: "Ez çûm cem û min got; mezinê min, mezinê min, lê tu deng jê derneket, min ew hejand û dît ku miriye." Ta hingê wan jî kevir qedandibû, dengê qarîne bilind bû û Dawid jî hilkişiya û ew şûst. Mezelkol dema wî xiste lehde got: "Ey Şêx Ebdullah sozê ku te dabû me bibîr bîne!" Wî domand: "Wî çavê xwe vekir û bi awir li min nihêrî û di bin dara bihîvê de hat veşartin." Xwedê me bide xatirê wî.

Tê (di vê sala 617/1220'î) de Şêxê Şêxan Sedredîn Mihemed ibn Emerê Hemayî wefat kir ku me berê jî gotibû Nûredîn Zengî bavê wî Emer kiribû desthilatdarê xankayên Şamê. Dema Melik Adil bûbû desthiladarê Mîsrê hingê Sedredîn jî kiribû berpirsiyarê perwerdeya Şafi'îyan. Ew yekî şerîetmedar, giram û aram bû û qedrekî wî yê pir li cem Melik Adil û zarûyên wî hebû. Dema Frengan dest danî ser Dimyatê [ku sala 615/1218'an bû] hingê Melik Adil ew ji bo hawarê şandibû cem Xelîfe, lê ew di navbera Heran û Mûsilê de nexweş ketibû, li Mûsilê wefat kiribû û li kêleka Qedîb el-Ban el-Miweleh hatibû veşartin.

Tê (di sala 617/1220'i) de Melik Mensûr Mihemed⁷⁰⁰ ibn Melik Muzaffer Emer ibn Şahinşah ibn Eyûb wefat kir ku yekî mêrxas bû û ji zana û qencan hez dikir. Li cem wî komeke xwedî payeyên heja mîna Seyfedîn el-Amedî⁷⁰¹ û yên ku ketin cihê wî, hebûn. Wî tarîxek nivîsibû ku tê de komek tarîx û navên kesên ku hatibûn cem û li nik wî mabûn civandiye. Wî li Hemayê wefat kir û li cem bavê xwe hat veşartin û kurê wî yê mezin ji ket cihê wî ku nasnavê wî Melik Nasir Qiliç Arslan bû. Kurê wî yê bi navê Melik Mizafer ji li bal Melik Kamil bû, wî alîyê wî girt û rabû Hemayê ji Melik Nasir sitand, di sala şeşsed û bîst û şeşan (626/1228) de ew da Melik Mizafer û Melik Nasir li Misrê di sarincê de girêda ta ku hişê xwe tevîhev kir û di kirêttir rewşê de tê de mir.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Melik Salih Nasirudîn Mehmûd ibn Mihemed ibn Qerearslan ibn Artuqê xwediyê Amedê mir ku yekî mêrxas î hişmend bû û ji zanayan hez dikir. Ew li Amedê mir û kurê wî Melik Mesûd kete cihê wî ku ne li gorî navê xwe bû.

Em vegerin ser bûyera Xwarizmşah û Tatarên ... ku dema li giravê mirinê Siltan Mihemed Xwarizmşah hingavt, piştî wî siltanî giha kurê wî Celaledînê Menkbertî.⁷⁰²

Celaledîn hima di cih de siwar bû, bi birayên xwe û bi qasî heftê kesî ji peya û mêrxasên xwe yên ku xwe dabûn cem ve, di deryayê re berê xwe da

⁷⁰⁰ Ew Melik Mensûr Mihemed ibn Mizafer Tiqyedîn Emer ibn Şahinşah ibn Eyûb bû ku di sala 617/1220'i de wefat kiribû. Ew yekî zana bû ku ji bilî diwana wî ya şî'rê du kirêb nivîsibûn; yek bi navê *Tebeqat uş-Şu'era* û ya din ji *Midmar ul-Heqayiq* be ku heya niha bergek jê di destê me de heye. Wî gelek ji zana û qencan hez dikir û nêzîkî du sed zana û şarezayên zanîyariyên cihê li cem diman. Ebû Şame, *Zeyl*, 188; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/220; Ibn Kesir, b. n., 13/72; Ibn Texreberdî, b. n., 6/221; Hacı Xelife, *Kesfez-Zinûn*, beşa *Ibn Şahinşah*, 6/88; Ibn Wasil, b. n., 4/77-86.

⁷⁰¹ Ew Ebû Hesen Eli ibn Ebû Eli Mihemed ibn Salim Seyfedînê Amedî bû ku pêşewayê zanîna kelam, usûl ul-fîqh, Mentiq û zanîstên din yên hikmetê bû û di van zanînan de kirêbên wî hene. Wî di sala 631/1233'an de li Şamê wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, 245-46; Ibn Kesir, b. n., 13/107; Ibn Xelikan, b. n., 3/256-57.

⁷⁰² Ew Celaledîn Xwarizmşahê kurê Elaedîn Xwarizmşah Mihemedê kurê Tikiş bû ku piştî bavê xwe li ser şîreta xalê xwe demekê xwe ji Xwarizmê dabû ali. Ew dû re çûbû Xezneyê û li wê derê leşkerê bavê wî yên ku filitibûn bi qasî 60 hezarî gihabûnê û hingê Tatar ji çûne ser Xezneyê û Celaledîn ew şikandin ku dû re wî ji Cengiz Xan re xeber şand û doza cengê lê kir, ew li Kabulê gihan hev ku dişa leşkerê wî [Cengiz Xan] şikiya. Lê dû re Mîsilman li ser xenîmetê bi hev ketin û şerê hev kirin ku bi vê yekê hêza wan qels bû û Celaledîn rabû berê xwe da Hindê û Tataran ji da pey. Di sala 622/1225'an de Celaledîn ji hêla Hindê daker hat Xuzistan û Îraqê û di wê navê de wî dest danî ser hinek ji welatên bavê xwe ku di destê birayên wî de mabûn. Herweha wî Azerbaycan ji vegirt û zor da Gurciyên ku herdem êriş ser deverên Îslamê dikirin, ew şikandin, dûre ziviri Tebrîzê û destdanî ser Tiflîsê ku dû re ji xwest Xelatê bistine û şer di navbera wî û leşkerê Eşref de derket. Ibn Esir, b. n., 10/406-407, 421-423, 447-450, 463-466. Ibn Kesir, b. n., 13/79, 81, 86

Xwarizmê. Dema ew gihîştin Xwarizmê xelkê wê ew bi hesp, çek, kinc, xeml û ala û tiştê ku rewşa wî pê spehî bibe pêşwazî kirin û gel bi mizgîniya hatina wî şad bû.

Bi vê re jî hêzek ji leşkerê siltaniyê ku bi qasî heftsed siwarî bûn li hev civiyan û xwe dan hêla Ezlaxşahê birayê Celaledîn û xwestin Celaledîn desteser bikin, lê Înax Xan ew bi mebesta wan hisand û çûna ji Xwarizmê jê re destnîşan kir. Ew bi sêsed siwarî ve rabû berê xwe da Xorasanê û yên din jî li Xwarizmê man ta ku nûçeya nexweş ya livîna Tataran ji hêla Mawera en-Nehirê/Amûderyayê ber bi başûrê Xwarizmê ve giha wan. Wan jî da pey rêça Celaledîn û revîyan çûn Xorasanê, lê Celaledîn bi xwe korîdora navbera Xwarizmê û Xorasanê birrî û giha Nesayê.⁷⁰³

Gava Cengiz Xan jî bi nûçeya vegera zaroyên Siltan hisiya, rabû leşkerekî xurt şande ser wan û ew bi xwe jî bi Xorasanê ve bi hêla leşkerê xwe yê Tatarî ve çû ku li hafên beriya wê navçeyê belav bûbûn. Wan ji sînorê Merweyê⁷⁰⁴ heya Şehristanê⁷⁰⁵ li dor beriya ku me got, çemberek pêk anî da gava zarûyên Siltan ji Xwarizmê qesta Xorasanê bikin, ew bèn girtin. Heftsed siwar ji wan ketin ser riya Celaledîn û ew bi hev hisiyan û şerekî dirêj di nav wan de derket ku Celaledîn zora wan bir û ew şikiyan. Ji beşeke hindik pê ve kes ji wan nefilitî û hesp û çekên wan hatin girtin ku ev şûrê pêşî bû,⁷⁰⁶ di nav Îslamê de bi xwîna wan hatibû rengînkirin.

Celaledîn serkeftî û dilşad çû Nisabûrê (Nîşapûrê), ji serdarên din û yên derûdorên re nivîsî û ferman kir ku bi lez bigihîjinê; mehekê li Nisabûrê ma heya ku leşkerê herêman gihayê. Cengiz Xan jî pê hisiya û lê lez kir da negihê mebesta xwe û Tatar jî ji welatan jê re hatin û gihîştin cem.

Ew [Celaledîn] ji Nisabûrê bi Xwarizmîyên ku hatibûn gihabûnê derket û bi lez qonaxan qet kir ta ku giha keleya Qahîreyê ya Kermanê.⁷⁰⁷ Wî şand gencîneyê wê yên zêr anî li yên bi xwe re belav kir, bi şev û roj çû heya giha Xezneyê⁷⁰⁸ û çû mala yekî ku ne li mal bû. Nûçe jê re hat ku Emîn el-Milkê

⁷⁰³ Nesa Bajarekî Xorasanê ye ku navbera wê Serxesê dû roj in. Yaqût, b. n., 5/325

⁷⁰⁴ Merwe navdarrîrîn bajarê Xorasanê û bajarê wê ye mezin bû. Yaqût, b. n., 5/132

⁷⁰⁵ Şehristan/Şehristane bajarokekî Xorasanê bû ku nêzîkî Nesayê diket û di navbera Nisabûr û Xwarizmê de dima. Yaqût, b. n., 3/427

⁷⁰⁶ Yanî ev cara pêşî bû ku hêzeke Îslamê zora sipahên Cengiz Xan biribûn.

⁷⁰⁷ Kerman wîlayetêke fireh ya navbera Faris, Mekran, Sicistan û Xorasanê ye. Yaqût, b. n., 4/515

⁷⁰⁸ Xezne bajarekî navdar û fireh ye hêla Xorasanê ye û li ser tixûbê Hindê ye. Yaqût, b. n., 4/228

kurxalê Siltan Hîratê⁷⁰⁹ vala hiştiye û Tatar jî nêzîkî wê bûne û pê [Emîn el-Milk] re jî deh hezar siwar û peyadeyên Tirk ku ji bobelata neyarê ... filitî-bûn, hebûn. Celaledîn xeber jê re şand ku ew nêzîkî wî ye û çû gihîştê. Wan ya xwe kir yek ku herin biavêjin ser Tatarên ku keleya Qendeharê⁷¹⁰ xistibûn hesarê. Ew çûnê û haya neyarên Xwedê jî ji rewşê tunebû ta ku ji nişkê ve weke biruskan êrîşî ser wan kirin. Ew jî bo revê li hespê xwe siwar bûn, lê ji çend kesên hindik ku çûn Cengiz Xan ji bûyera ku hatibû serê wan agahdar kiribûn, pê ve kes nefilitî. Qîyameta wî (Cengiz Xan) rabû û Celaledîn jî serkeftî û spaskar/minêkar çû kete Xezneyê.

⁷⁰⁹ Hîrat bajarekî navdar î sereke yê Xorasanê ye. Yaqût, b. n., 5/456

⁷¹⁰ Qendehar cyaletê e li başûrê Afxanistanê ku gelek çem lê hene û serbajar jî Qendehar e ku navendeke ticarî ya girîng bû. Ferdinand Tulû, *el-Muncid fi l-Luxe we l-l'lam*, beşa I' laman.

Sala Şeşsed û Hijdeyan (618/1221)

Tê (di vê sala 618/1221'ê) de Melik Mi'ezem Îsa berê xwe da cem birayê xwe Melik Eşref û li ser Heranê civiyan; Nasirudînê xwediyê Mêrdînê ji Melik Eşref re nivîstî û jê pirsî ka dê Melik Mi'ezem hilkişe cem yan na. Ew çû Mêrdînê û xwediyê Mêrdînê jî çû Dinêsirê pêşwaziya wî, ew derxist keleya Mêrdînê û jê re xizmeteke baş kir, perû û gewher pêşkêşî wî kirin û ji hev re sonda hevkarîyê xwarin.

Mi'ezem qîza xwe bi xwediyê Mêrdînê re zewicand û hemî hevalên wî xelat kir, mal da wan û Mi'ezem vegeriya Heranê.⁷¹¹

Hima di cih de Mi'ezem rabû leşker da hev, li çemê Firatê xist û Melik Eşref jî da pey; Melik Mi'ezem li Himsê daket û Melik Eşref jî li Selemîyeyê û çûne Şamê ku [ji wê derê jî] berê xwe dane Dimyatê.⁷¹² Freng bi siwar û peyayên xwe ve derketin, lê derya jî bi rastî pir zêde bûbû, ew hatin ber kendaveke avê ya fireh û li hewzeke mezin daketin ku avê jî dora wan girt û nehişt bigihîjin piran. Misilmanan devê sikir û avbirrên kanal û piran ji her hêlê ve li ser wan vekirin û leşkerê Misilmanan jî dora wan girt ku hew kari-bûn bigihîjin Dimyatê.

Sîtolên Misilmanan hatin, keştiyên wan asteng kirin û nehiştin qût û zexîre bigihîje Dimyatê û [piştî vê astengkirinê] digel pîrbûna wan jî nûçeyên wan yên ser Dimyatê hatin birrîn. Di nav wan de sed kend/kont, heşt sed siwarên navdar/naskirî, mîrzayê Ekayê,⁷¹³ dûk û dûkat,⁷¹⁴ cihgirê Papa û bêhejmar jî peyade hebûn. Dema helaka wan xwiya bû, wan xeber şand cem

⁷¹¹ Ji bo berfîrêhî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 194; Ibn Esîr, b. n., 10/468-469. Ibn Kesîr, b. n., 13/76.

⁷¹² Ji bo agahên berfîrêhtir yên çûna herdu biran bi hawara bi rayê xwe Melik Kamilê Eyûbî ve, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/378-379; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 194-195; Ibn Wasil, b. n., 4/94-95; Ibn Kesîr, b. n., 13/102-103.

⁷¹³ Mîrzayê Ekayê yê wê salê Hena Birîn (Jean de Brinne) bû. Ibn Wasil, b. n., 4/98, not 1

⁷¹⁴ Dûk li Ewropa payeyeke esilzadeyîyê ye mîna beg û mîr û dûkat jî jinên wan in yanî dûkbanû.

Melik Kamil û jê daxwaza lihevhatinê kirin û gerew xwestin da Dimyatê teslîmî wî bikin. Îcar ji ber daxwaziya Melik Kamil ya rizgariya Dimyatê wî bi erênî bersiva wan da, lê bi şertê ku du rojan jî tê de nemînin, ger na dê bi stûkura hemiyan bê girtin.

Melik Kamil kurê xwe Melik Salih Eyûb⁷¹⁵ û biraziyê xwe Şems el-Milûk⁷¹⁶ şand û gava mezinên wan yê navbihurî hatin, ew pêşwazî kirin, qedrê wan girt û ji wan re kon vedan. Mi'ezem û Eşref jî gihan wê derê, Melik Kamil di nav civateke mezin de di xargeheke qirase de rûnişt û sifreyeke dewlemend î dirêj raxist û mezinên Frengan û siwarên wan vexwend ser sifrê û Melik Eşref û Mi'ezem û melikên din hemî di ber xizmeta wî de ji pîya rawestiyayî bûn ji bilî Melik Mucahidê xwediyê Himsê ku bi tenê rûniştibû.

Şerefedînê Hillî⁷¹⁷ rabû şî'ra jêrîn xwend:

Zimanê gerdûnê di nav xelkê de gazî dikir
bi dengê bilind li rojhilat û rojava û dixwend:

Ey Îsaperest û Îsa bi xwe jî di ser hindê re
û Mûsa jî pêkve xizmeta Mihemed dîkin⁷¹⁸

⁷¹⁵ Ew Melik Salih Necmedin Eyûb (603-648/1206-1250) ibn Mihemed ibn Ebû Bekir Adil ibn Eyûb bû ku di sala 603/1206'an de hatibû dinê, di sala 637/1239'an de bûbû siltanê Misrê û dû re Misir û Şam kiribû yek û heya mirîna xwe ya sala 648/1250'i ku sala destpêka Êrişa Xaçparizî ya Heftan ya di bin serokatîya qiralê Fransa Luisê 9'an de bû, li Dimeşqê mabû û hikimdariya tevi kiribû, lê ew di heman salê de berî ku encama êrişa Frengan ya heftan bibîne miribû. Ji bo berfîrehî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 258, 271, 276, 281-282; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/269, 276, 278, 284-286; Ibn Kesîr, b. n., 13/113, 115, 116, 123, 125-126, 130-133; Ibn Texreberdî, b. n., 6/282-321.

⁷¹⁶ Nivîskar li jor di nav zaroyên Adil de gava navên zaroyên wî hejmartibû kurekî wî yê bi navê Şems el-Milûk jî dabû ku di van berhemên din de yekî bi wî navi nine. Îcar li vê derê jî Şems el-Milûk weke biraziyê kurê Melik Kamil dide ku divê tê de tevliheviyek hebe û ji xwe li gorî çavkaniyan tev herî zahf 17 kurên wî hebûne, lê li wê derê Nivîskar 18 kur jimartibûn ku min ew li gorî çavkaniyên din sererast kirine. Yanî bi ya min ew Şems ul-Milûkê ku li vê der weke biraziyê Melik Kamil hatiye û li jor jî weke kurê Melik Adil hatiye dayîn ew nasnavê neviyê Melik Adil û kurê birayê Melik Kamil yê mezin Şemseddin Mewdûd e ku navê wî yê tam Melik Cewad Yûnis ibn Mewdûd e, ewê ku bavê wî zû miribû û apê wî Melik Kamil ew biribû Misrê cem xwe. Nivîskarê me li wê derê ew bi şaşî weke kurekî Melik Adil yê din nivîsiye. Bnr. li jor sala 615'an paragrafa zaroyên Melik Adil; Ibn Wasi, b. n., 3/275; Ebû Şame, *Zeyl*, 196, 171.

⁷¹⁷ Ew Şerefeddin Racih ibn Îsmail Hilî bû ku yekî qenc î şî'rxweş bû û di sala 637/1239'an de miribû. Ibn Texreberdî, b. n., 6/245.

⁷¹⁸ Mebest jê ew e ku Melik Mi'ezem Îsa û Melik Eşref Mûsa herdu pêk ve bi peyrewên xwe (mîr û serdar û leşkerên xwe) ve xizmeta birayê xwe Siltan Melik Kamil Mihemed dîkin.

Aştî di navbera Melik Kamil û Frengan de pêk hat û hinek Freng di der-
yayê re û hinek jî di bejê re çûne Ekayê û Melik Kamil jî Dimyatê teslîm
girt.⁷¹⁹

Melik Mi'ezem zivirî Şamê, lê Melik Eşref li Misrê ma û Melik Kamil û
Melik Eşref li ser Melik Mi'ezem peyman hevkariyê çêkir.

Tê (di vê sala 618/1221'ê) de Melik Mi'ezem Cemaleddînê Misrî⁷²⁰ kir
serekqazîyê Şamê û Behaedîn ibn Yesir jî menşûra/vebuhtînameya wî
xwend.

Em vegerin ser bûyera Tatarên ... ya sala hijdeyan (618/1221): Kox Xanê
Pehlewan ku li Merwe û welatên dora wê dima, ji nedî ve avêt ser şihneyê
Tataran û ew kuşt. Dema wî weha kir fitnexwazên rawestiyayî ketin tevgerê
û bi deh hezar siwarî ve çûne Kox Xan, ew şikandin û ew reviya çû heya giha
dawiya welatan û xwe avête herêma çiya, ew bi şev li wê derê raza, lê ew gihîş-
tinê û wî û kesên pê re li wê derê kuştin.

Siltan di sala şeşsed û hijdeyan (618/1221) de giha xeznayê û xelk bi
gihîştina wî şad bû; Seyfedîn Buxraq, Mizafereddînê xwediyê Îxaneyê û Hesên
Qezak/Qizliq jî bi sih hezar siwarî ve gihan ber xizmeta wî ku pê [yanî] bi
Celaeddîn re jî ewqas siwar hebûn. Cengiz Xan kurê xwe Tûlî Xan bi leşke-
rekî pir ve kişand ser û nûçeya hatina wan jî giha Celaeddîn û ew çû wan. Ew
çûne hev û bi hev ketin, şûrên tûj û kevirên pahn kar kirin û pêlêwan bi
rimên xwe ve derketin pêş ta ku Siltan bi xwe êrişî ser dilê/navenda Tûlî Xan
kir. Rêza wî xera kir, alayên wî xistin bin nigên hespan û ew şikiyayî reviyân;
Celaeddîn siwar bû û bi şûran li wan da û tîr reşandin wan, ma çawa na, wan
karesat anîbû serê bavê wî, birayên wî û welatê wî.

Tûlîyê kurê Cengiz Xan hat kuştin⁷²¹ û pirên wan dîl hatin girtin, wî fer-
man kir ku singan di guhê wan de bikutin ku wî jî li wan temaşe dikir û dibî-

⁷¹⁹ Xalên lihevhatinê ew bûn ku heşt salan di navbera wan de aştî hebe, heryek ji wan dilên destê xwe berdîn. Li ser
vê lihevhatinê jî hêla Misilmanan ve Siltan Melik Kamil û birayên wî sond xwarin û ji hêla Frengan ve jî qiral û mir
û mirzayên wan sond xwerin. Meqrizî, *Silûk*, bg. 1, beş 1, r. 209

⁷²⁰ Ew Cemaleddîn Ebu l-Fedail Yûnis ibn Bedran ibn Firûzê Şafî 'îyê Misrî bû ku di sala 623/1226'an de miribû û
di mala xwe de hatibû veşartin. Gelek berhemên wî hene û di dema xwe de serektiya gelek delegasyonên Melik Adil
kiriye ku bi bal Xelîfe, qiralê Romê, welatê rojhilat, Helebê û yên din ve dihatin şandin, çawa ku wekîltiya beyt ul-
malê, serekqazitiya Şamê û gelek dersdari jî kiriye. Ebu Şamê, *Zeyl*, r. 201, 224; Ibn Kesîr, b. n., 13/87.

⁷²¹ Ew Tûlî Xanê bavê Hulagû bû ku li gori Nesewî beşdari vê cengê nebûbû û nehatibû kuştin, lê bi bavê xwe
Cengiz Xan re ziviribû welatê xwe. Li gori Hemedanî jî ew di sala 630/1232'yan de miribû. Nesewî, *Sîret*, 154, not
8; Hemedanî, *Cami' et-Tewarîx*, r. 169.

şirî ta ku rûyê wî geş dibû. Gava nûçe giha Cengiz Xan li cihê xwe ranewestiya ta ku gazî Tataran hemiyan kir da herin û ji bo amadekariyên şer çû qeraxa Sindê.

Birayên Celaledîn û komek ji leşkerên wî yên navdar dest jê berdabûn û ji ber nêzîkbûna Tataran wext ji bo vegerandina wan teng bûbû. Ew roja çarşema heştê meha Şewala sala şeşsed û hijdeyan (618/1221) siwar bû û herdu ber çûne hev. Celaledîn bi hejmareke hindik li ber wan rawestiya û dû re bi xwe êrîşî ser navenda/dilê Cengiz Xan kir, ... bi xwe şikestî reviya ku li dor kafiran çember digeriya û şikestina ehlê agir didomiya ger ne ji wê kemînê bûya ku berî cengê ... ew bi deh hezar siwarên xwe yên egîdîrîn û leşkerê xwe yên mîrxastirîn danibû. Ew [yên di kemînê de] derketin pêşiya rastê Celaledîn ku Emînê Milk jî tê de bû û ew şekandin û ew ji navendê qetandin. Vê rewşê rêza wî şaş kir, pêşengên wî têkda û wan kurê Celaledîn yê bîst û heft salî dîl girt. Dema Celaledîn têkçûyî zivirî qeraxa ava Sindê dît ku diya wî, diya kurê wî û komek ji herema wî bi dengê xwe yê bilindtirîn dîkin gazî: "Tu bi Xwedê kî me bikuje û ji dîlgirtinê xelas bike!" Wî ferman li wan kir û wan jî xwe avêt avê û xeniqîn ku ev bobelateke kesnedî û bawerîyeke kêmpayda bû.

Sala Şeşsed û Nozdeyan (619/1222)

Tê (di vê sala 619/1222'yan) de ebûra kuliyan li erdê Şamê rabû ku tu çandîni û berê daran nehiştin hemî xwarin. Melik Mi'ezem diyar kir ku li welatê Ecem [Îranê] teyrekî bi navê Semermer heye ku kuliyan dixwe. Ew rabû Sedrê Bekirî yê jîmaryarê Dimeşqê bi mitesewifan ve şand wê derê, lê mebesta wî ya rastî şandina Bekirî bi bal Celaledîn Xwarizmşah ve bû ji bo hevkarîya pê re li dijî Kamil û Eşref ku bihîstibû herduyan dijî wî yekîti çêkirine. Bekirî bi Xwarizmşah re civiya, pê re li ser hinek biryaran li hev kir û jê re bû piştgir.⁷²² Di vê navê de kulî kêr bûbûn lê dema Bekirî bi Semermer ve hat ew pirtir bûn.

Melik Mesûdê⁷²³ kurê Melik Kamil ji Yemenê hat Hecê, ew hat çiya ku hevalên wî jî çek wergirtibûn, ji ber vê jî nehişt ku alaya Xelîfe hilkeşe ser çiya (Girê Erefê) [ta ku] alaya Melik Kamil û ya wî [bi hev re] hilkişiyên ku hingê wî ji hevalên xwe re got: "Ger Bexdayî alaya Xelîfe derxin wê bişikênin û wan talan bikin." Ew ji nîvro heya roj çû ava li binê gir rawestiya û li def û daholan xistin û kirin gazî: "Hayhê ev tola Ibn Miqedim e."⁷²⁴ Ibn Ebû Feras, bavê

⁷²² Li ser vê bûyerê bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 199. Bêguman ev bêtifaqiya navbera zaroyên Adil nişan û sedemê destpêka têkçûna Dewleta Eyûbiyan bû ji û çawa aqûbeta wan ya diji Frengan di dema bi paş ve vegirtina Dimyartê û serketina wan cihê pesnê bûye ku Ibn Esîr bi xwe ji pesnê wan pê daye (El-Kamil, b. n., 10/394, sal 15), ev bêtifaqi ji bi rastî cihê kêmasiyê bûye. Ji xwe dawiyê hem ev hevkarîya bi Xwarizmîyan re û hevkarîya Melik Kamil ya bi împaratorê Rûmê Fredrikê II'em re diji Melik Mi'ezem û hevkarê wî yê Xwarizmî ji bûye sedemê têkilbûna Xwarizmîyan di desthilata wan ya Kurdistanê û Şamê de û qelskirina Dewleta Eyûbiyan û herweha bûye sedemê spartina Qudsê bo mezinê Rûmê û kêmxistin û sistkirina piştgiriya wan di dema êrişên Moxolan de. Ji bîlî vê ji ew bûye sedemê neyartîya navbera nişan pey wan ku hem bi hev ketine ta ku qels û lewaz bûne û hem ji hêzên Kurdan yên ku heya hingê bi dil û can di ber xizmeta wan de bûne û ji bo parastina dewlata xwe her mîrxasî û egdî dikirin, ji wan hêrs bûne ku êdî wan di dema destdanina Memlûkiyan ser desthilatdariyê de piştgiriya xwe pir kêr kirine û gava ku Memlûkiyan Tûranşahê kurê Melik Salih Necmedîn Eyûb kuştîye ji hêzan wan ew neparastîye û lê xwedî derneketine çawa ku dê li pêş ji êşkere xwiya bibe.

⁷²³ Ew Melik Mesûd Selahedin Iqsis Yûsuf ibn Mihemed ibn Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadî yê adsiz/bênaw bû (li gorî Ibn Esîr Etsiz/bêgoşt e) ku ji 612/1215'an ve desthilatdarê Yemenê bû û di sala 626/1228'an de miribû. Ibn Esîr, b. n., 10/437; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 199-200; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/227-228; Ibn Xelikan, b. n., 4/324, 326, 329; Ibn Wasil, b. n., 121-125; Ibn Kesîr, b. n., 13/76, 95.

⁷²⁴ Li vê derê nivîskar îşaret bi bal bûyera navbera mirê heciyên Şamê Mir Şemsedin Mihemed ibn Miqedim û mirê heciyên Îraqê Taştekin dike ku Taştekin nehiştibû ew alaya Selahedin li ser Girê Erefê hilde û di nav wan de şer derketibû û ibn Miqedim hatibû kuştin. Belkî Melik Mesûd ji xwestibe heyfa wê bûyerê hilîne. Bnr. li jor r. 92; Ibn el-Esîr, b. n., 10/162-63; Ebû Şame, b. n., 3/274-275; Îmad el-Katib, b. n., r. 120.

xwe ku şêxekî mezin bû şand cem Melik Mesûd, wî jê re xweş kir û wî ji pêwîstiya beremriya Xelîfe agahdar kir ta ku ber rojavakî wî destûra hilkişîna alaya Xelîfe da. Di wê salê de zordariyeke mezin jê diyar bû ku hilkişîya ser kumbeta [ava] Zemzemê û balme/bindeq (guleyên hûr)⁷²⁵ avêtin kevokên Mekeyê û xulamên wî ji li cihê se'yê bi şûr li nigên xelkê dixistin û digotin: "Haydê bi lez bimeşin." û Iqsîs (Melik Mesûd) ji li avahiya siltaniyê razayî û serxweş bû.⁷²⁶

Tê (di vê sala 619/1222'yan) de gora Melik Adil ji keleyê bo medreseya ku li cem Dar ul- 'Eqîqê ava kiribû, hat veguhastin.

Em vegerin ser bûyera Celaledîn ku dema têkçûna xwe ya ji ber Cengiz Xan gihîşt qeraxê Sindê, dît ku cihên revê ji ber girtîne, dora wî bi bobelatan pêçayî ye, li pey wî jî şûrên tûj in û li pêşberî wî jî [çemê mîna] deryaya rabûyî hebû. Wî hespê xwe avêt nav avê da gava tu riya xelasiyê tunebe di avê de bixeniqe. Bi qenciya Xwedê ew li wî çemê mezin derbas bû, bi nêzî çar hezar leşkerê xwe ve xelas bû û ew pêxwas û tazî mîna ku ji tirban rabûbin çûn gihan aliyê din. Sêsed siwar jî piştî derbasbûnê bi sê rojan çûn gihan cem Celaledîn û dû re jî Cemalê zirxdarês/zirxrês yê berpirsiyarê zerdxaneyê/zirxxaneyê ji hinek cihan ve bi keştiyeke ku tê de kinc û xwarin hebûn gihîşte cem û ev li cem Celaledîn bû sedemê çêkirina cihekî hêja ji Cemal re.

Dema Zana Şetrehê xwediyê Çiyayê Cûdî⁷²⁷ fêhm kir ku Celaledîn şikiyayî hatiye hêla welatê wî û pê re jî siwarine hindik mane, rabûye bi qasî hezar siwar û pêncsed peyayî ve çûye ku here şerê wî û evnûçe ji Celaledîn re giran hatiye. Çunkî pê re hevalên wî yên birîndar hebûn ku ger bireviya nikaribûn tev bigerin û dizanî ku ger Hindî zora wî bibin dê wî bikin derbûmesel ji yên ku dixistin hesabê re jî. Ew di cihê xwe de qutifî û ferman li kesên bi xwe re

⁷²⁵ Di wê demê de kevanên bindeqavêj/guleavêj hebûn ku di nivê têla/jiya kevanî de cihekî weke qalikê gûzê gilover hebû ku gule (balmeyan: saçmeyan) dixistinê û berdidan teyr û tilûran. *Mustelehatu Subh el-E'ya*, r. 68

⁷²⁶ Digel van kêmasiyên wî behsa çêyiyan wî ji hatine kirin, mîna ku Xaricî serkût kirîne û ewleyiya heciyên Mekê parastîye, li ser meqamî kumbetêk ava kiriye û di serdema wan de herkes li Meke û Medîne ewle û di xweşiyê de jiyaye. Ebû Şame, *Zeyl*, 238; Ibn Kesîr, b. n., 13/95.

⁷²⁷ Ew Qebace mihraceyê mirgeheke Hindî ya hêla Sindê bû. Nesewî, b. n., r. 163-69. Ya rastî bi navê cûdî ji bili çiyayê Cûdî yê herêma Botan ku dikeve navbera Cizîr, Şîrnex û Silopya tu dever û çiyayên din bi vî navî nayên zanîn, lê li hêla Hindî li vê navçeya ku nivîskar qal dike li keviya çemê Sindê devereke mezin bi navê Cûdepûr heye ku belkî ew be. Bnr. Muncid *fi l-Luxe we l-E'lam*, beşa agahan, herfa c, r. 221; li gorî notêke ser kirtêba Ibn Aybeg Dewadârî mebest jî çiyayê Cûdî ew e ku dikeve ser keviya çemê Sindê ya hêla din. Ebû Bekir ibn Ebdullah ibn Aybeg Dawadârî, *Kenz ed-Direr we Cami' ul-Xurer*, Universîteya Qahîreyê, Qahîre, 1972, 7/259, not 3.

kir ku çi birîndarên karibin tev bigerin bila bi wan re herin û yê ku nikaribin ji bîr siwarkirin û yê din bila serê wan bê jêkirin. Wan weha kir û ew çû ku li çemê Sindê derbas bibe û bi yê bi xwe re xwe di nav hin satar û deviyan de veşêrin û bi tiştê ku bi destên wan bikeve di şikeftan de bijîn.

Ji xwe Hindî ji weha bawer bûn ku ew Tatar in. Peyade bi pêş ketin û Celaledîn ji bi siwaran ve mîna hêzên paşdar li paş ma. Şahê Hindê digel kesên pê re bi pêş ket û dema Celaledîn dît bi xwe û leşkerê xwe ve êrîşî wî kir, lê Celaledîn rawestiya heya ku nêzîkî wî bû û tîrek avêtê ku ji sînga wî şaş neçû, ew mirî kete erdê û leşkerê wî ji şikiya. Celaledîn hesp û mal û hejmarek ji wan ji xwe re girtin.

Dema Celaledîn û hevalê wî bi tiştên ku ji Hindîyan ket destên wan ve xwe rehet kirin û germaya ku cegeran dikelijîne sar bû, rabû çû Sicistanê⁷²⁸ ku Fexredînê walîyê Qebacê⁷²⁹ lê dima, wî ew [Sicistan] teslîmî wî kir, malê ku lê hebû girt, merivên bi xwe re ji pê qayil kir û ji wê derê çû Ewcaîyê,⁷³⁰ çend rojan dora wê pêça, lê ew bi tiştên ku jê re birin bi wan re li hev hat û ji wê derê çû Xanserê.⁷³¹ Xwedîyê wê çû ket ber xizmeta wî û Celaledîn lê ma ta ku nûçeya çûna Şemsedîn Îletmiş⁷³² bi sih hezar siwar, sed hezar peyade û sêsed filî ber pê ve gihayê.

Celaledîn ji bo xweragirtinê bi hêla wî ve çû û di pêşîya wî de ji Cîhan Pehlewan Ozbek diçû, lê pêşniydeya Şemsedîn di rê de jê xalîfî û Ozbeg rastî leşkerê Şemsedîn hat û êrîşî ser komeke wan kir, ew kuştin û birîndar kirin. Hingê yekî ku haya wî ji zahfiya leşkerê Şemsedîn hebû, giha cem Celaledîn û ew ji koma leşkerê wî yê pîr agahdar kir û di pey de ji qasidê Şemsedîn Îletmiş yê lihevhatinê giha cem ku jê re got: "Neyarê dîn yê li pey te neveşartîye û tu ji îro Siltanê Misilmanan û kurê siltanê wan î, lê ez baş nabînim ku alîkariya te bikim, bes ger tu ji baş bibînî ez divêm keça xwe bidim te. Meyla Celaledîn jê re çêbû û bi qasidê wî re du hevalên xwe şand, lê ew der ji wan re xweştir hat û wan ew di ser wî [Celaledîn] re girt. Dû re xeber hatin ku

⁷²⁸ Sicistan herêmeke mezin û cyaletêke fireh e ku dikeve başûrê Hîratê. Yaqût, b. n., 3/214

⁷²⁹ Qebace desthilatdarê mirgeha Hindê ya hêla Sindê ye. Bnr. nota jorin ya 707'an.

⁷³⁰ Li gori Nesewî Ocahî ye ku bajarekî ber hikimdariya Qebace ye. Nesewî, *Sîret*, r. 163

⁷³¹ Xanser/Xansar/Xanîsar gundekî Curbazîqana nêzîkî Hemedanê ye. Yaqût, b. n., 2/389

⁷³² Şemsedîn Îletmiş yek ji koleyên Tirk yê Dewleta Xûrî bû ku piştî têkçûna vê Dewleta Xûrî ew çûbû welatê Hindê, li bakurê wê mîrnişîniyek damezrandibû û ji sala 608/1211 heya 634/1236'an li Delhiyê desthilatdarî dikir. Nesewî, b. n., 165, not 1

Îletmîş, Qebace û mezinên din yê Hindê li ser Celaledîn bûne yek da wî li qeraxê ava Decnîrê⁷³³ bigirin. Ev yek jê re giran hat û rabû Cihan Pehlewan kir cihgirê ser desthilatdariya xwe ya Hindê û çû Îraqê çawa ku dê di cihê wê de bê gotin.

⁷³³ Decnîr yek ji çemên nêzikî Sîsanê ye. Nesewt, b. n., 167-68

Sala Şeşsed û Bîstî (620/1223)

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Melik Eşref ji Misrê zivirî Şamê bi mebesta ku here rojhilat, Melik Mi'ezem çû pêşwaziya wî û pêşniyaz kir ku ew dakeve kelê, lê wî nekir û daket koşka bavê xwe. Piştî vê di navbera hersê birayan, Kamil, Eşref û Mi'ezem de dijîti dest pê kir, Eşref spêdeyê zû rabû û çû [devereke nêzî Şamê bi navê] Dumyerê bê ku haya Melik Mi'ezem ji çûyîna wî hebe û qesta Heranê kir. Wî berê birayê xwe Şehabedîn Xazî kiribû cihgirê xwe yê Xelatê, ew kiribû weliehdê xwe û ew li ser hemî welatê xwe bi cih kiribû. Demek piştî bi alîkariya kesên din yên mîna Mizaferedîn ibn Zeynedîn, Melik Mi'ezem û xwediyê Mêrdînê⁷³⁴ ku jê re gotin em li piştî te ne, dilê wî bijiya serihildanê.⁷³⁵

Melik Eşref çû Sincarê, ji birayê xwe Şehabedîn Xazî re nivîsî û jê diva ku here cem, lê ew neçû û Melik Eşref jê re nivîsî: "Birayê min tu bi Xwedê kî weha meke! Tu weliehdê min î, welat ji te re ye, gencîne hemî di bin fermana te de ne, tu bi gotina neyaran neke û mala xwe bi destê xwe wêran meke." Lê wî serî hilda û Melik Eşref ji leşkerê rojhilat û yê Helebê da hev û ew bi çek kirin û qesta Xelatê kir.

Melik Micahidê xwediyê Himsê jî xwe nêzikî Melik Eşref kiribû, ji ber vê jî Melik Mi'ezem ber bi Himsê ve çû, giha Hemayê û li Nefrînê⁷³⁶ daket ku di navbera wî û xwediyê wê de hevkarî hebû, lê ew daneket û jê re derî jî venekir, wî jî welatê Hemayê kir mîrgeh û zivirî Himsê û dora wê pêça. Leşkerê Himsê derket pêşberî wî, zora wî bir, hinek hêlên sipaha wî talan kirin û ew jî bê ku tişteki bi dest bixe zivirî Şamê.

⁷³⁴ Ew Melik Mensûr Nasiridîn Artuk Arslanê xwediyê Mêrdînê bû. Bnr. Leen Pool, *Tebeqatu Selatin İslam*, 353-354

⁷³⁵ Ji bo van agahan bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 202; Ibn Kesir, b. n., 13/107; Ibn Wasil, b. n., 4/127-128; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/227-28.

⁷³⁶ Gundekî ber Deriyê Hemayê ye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 202

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Mîr Mibarizidîn Senqerê Helebi⁷³⁷ wefat kir ku helwesteke wî ya bi navûdeng digel Selahedîn hebû. Ew navdarê bi qencî, mêrxasî û siwariyê bû. Ew li Qasyûnê li ser riya Şibl ed-Dewle ya piştî çiya, li bal rengxaneyê hat veşartin.

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Şêx Îmam Mewqif ud-Dîn⁷³⁸ Ebdullah ibn Ehmed ibn Qudame el-Meqdesî ku di sala pêncsed û çel û yekê (541/1146) de li Cemaîlê bûbû, wefat kir. Wî gelek kitêbên heja nivîsibû û di zanyariya tefsîr/rave, fiqih/hîqûq û hedîsê/ fermûdeyê de pêşewa bû ku di dema wî de piştî Şêx Ebû 'Emerê birayê wî jê zahidtir (terkîcihantir) kes tunebû. Ew yekî pir bişerm, asan(besît) û milahîm î nefspiçûk, xuyxweş, merd û camêr bû û ji belengazan hez dikir, kesê ew didît mîna ku eshabeyekî bibîne û nûr ji rûyê wî dibariya; ew roja îda remezanê mir û li Qasyûnê hat veşartin.

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Îmam Fexredîn ibn 'Esakir⁷³⁹ jî wefat kir ku biraziyê Hafîzê xwediyê Tarîxa [Dimeşqê] bû. Wî li medreseya Carûxiye ya Şamê û ya Selahî ya Qudsê ders daye ku yekî zahid î xwedênas/abid bûye û gelek kitêbên wî hene. Ew li Şamê îmamê Şafî 'îyan bû û li şerefeya jorîn ya başûr ya goristana mitesewifan hat veşartin.

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Ezedîn Muzaffer ibn el-Mueyyid ibn el-Qelanîsî ed-Dimeşqî⁷⁴⁰ ku yek ji mezinên Şamê bû, wefat kir. Ew yek ji hevalê Şêx Tacedîn el-Kindî bû û li hedîsê guhdarî dikir, ji zanayan hez dikir û camêrekî nefspiçûk bû.

⁷³⁷ Ew Mîr Mubarizidîn Senqerê Helebiyê Selahî û bavê Zehîr Xazî ibn Senqer bû ku berê li Helebê dima, lê dû re çûbû Mêrdînê û hingê Melîk Eşref jê fikar kirin û ji Melîk Mî 'ezem xwest ku wî bine ber hikmê xwe da jê piştrast bibe û wî jî kurê wî Zehîr şand cem û sozê mîrgeh û tiştên zêde pê re da ta ku ew anî Dimeşqê û di vê salê (620/1223) de lê mir. Tê gotin ku ew berê di ber xizmeta Şems ed-Dewle Toranşah/Tûranşah de bûye. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 203

⁷³⁸ Ew Mewqifidîn Ebû Mihemed Ebdullah ibn Ehmed ibn Mihemed ibn Qudameyê Meqdesî bû û birayê Şêx Ebû Emerê navdar bû. Ew zanayekî dindar û bi navûdeng bû ku gelek berhemên heja di Fiqhê/şerîet/Hîqûqa Îslamê û zanînen dinî yên din de nivîsiye, ew di sala 541/1146'an de bûbû. Ji bo agahên bêhtir li ser wî û berhemên wî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 211; Ibn Kesîr, b. n., 13/107-109.

⁷³⁹ Ew Fexredîn Ebû mensûr Ebdurehman (550-620/1155-1223) ibn Mihemed ibn Hesen ibn Hibetullah ibn Ebdullah ibn Hiseynê Dimeşqiyê biraziyê Ibn Esakirê xwediyê Tarîxa Şamê bû ku di sala 550/1155'an de hatibû dinê. Ibn Esîr, b. n., 10/438; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 206-210

⁷⁴⁰ Ew Ezedîn Mîzafer ibn Es 'ed ibn Hemzayê Temîmî bû ku naskiriyê bi Ibn el-Qelanîsî bû û neviyê yek ji mezinên Şamê Ebû Ye'ela Hemza bû û li ser kitêba bi navê Tarîxa Melîkên Şamê zeylek yanî berdewamiyek nivîsibû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 204; Ibn Kesîr, b. n., 13/87.

Sala Şeşsed û Bîst û Yekê (621/1224)

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik Eşref qesta Xelatê kir da wê ji destê birayê xwe Şehabedîn Xazî derxe ku wî [leşker] kom kiribû⁷⁴¹ û ew xistibûn ber kar; wî şerekî dijar kir lê xelkê Xelatê ji Melik Eşref hez dikir. Şehabedîn li ber deriyekî şer dikir, lê xelkê Xelatê sancaqên Melik Eşref di deriyekî din re derxistin ser sûrê û gazî kirin: "Melik Eşref serkeftî ye." Şehabedîn Xazî hilkişiya keleyê, du rojan lê ma, lê dû re daket cem birayê xwe ku wî jî jê re got: "Tu gunehê te tune, ez dizanim ku ev tişt hemî ji bin serê Mizaferedînê xwediyê Erbilê derketiye."⁷⁴²

Mizaferedîn jî dema Melik Eşref berê xwe dabû Xelatê û hemî leşkerê Mûsilê bi xwe re biribû, dilê Mizaferedîn bijiyabûyê⁷⁴³ çunkî ew ji leşker vala bûbû. Komek ji giregirên wê (Mûsilê) jî jê re nivîsibûn û ew jî bi leşkerê Erbilê ve derket û daket ser Mûsilê bi hêviya ku Melik Eşref dê bi bûyera Xelatê ve bilebikê û demeke dirêj li ser bimîne û dê Muzaferedîn jî bi vê fersendê Mûsilê bi dest bixe. Bedredîn Lu 'lu' deriyên wê rada û di nav sûrê de bi mêrxas û amîyan hemî ve pê re şer kir.

Ji xwe gava giregirên Mûsilê ji Mizaferedîn re nivîsibûn jê re sond xwaribûn ku çi dema berê xwe bide Mûsilê dê bi stuyê Bedredîn bigirin, deriyên jê

⁷⁴¹ Bi Melik Eşref re leşkerê Heleb, Cizîre û Mûsilê hebû. Ibn Wasil, b. n., 4/140

⁷⁴² Xelkê Xelatê ji ber ku xuyê Melik Eşref jî yê Melik Xazî çêtir û xweştir bû ji Melik Eşref hez dikir û dixwest ku di bin desthilardariya wî de bin û gava wî dora wê pêça xelkê ew sipart Melik Eşref. Melik Xazî xwe di keleyê de asê kir heya bû şev û hingê daket cem kekê xwe Melik Eşref ku wî jî tişt pê nekir, lê ji bîlî Meyafarqînê milkê xwe yê di destê wî de jê sitand. Ibn Esîr, b. n., 10/441; Ibn Kesîr, b. n., 13/88.

Ji xwe weke ku tê zanîn Eyûbiyên Kurd digel dijberiya navbera wan jî ji bo desthilardariyê û hikimdariyê heya wê demê û du dehsal piştê jî destên xwe nexistine xwîna hevdû. Ev taybetiyeke qenc ya malbata Eyûbiyan bû ku di nav malbatên din de kêr hatiye dîtin, bi taybetî ji malbata Selçûqîyan û yên derûdorên wan gava birayek zora bira yan jî kurapê xwe dibir û dihat ser hikim yên din yan dikuşt, yan diavête zindanê û tê de dihişt heya ku tê de dimir. Ibn Wasil, b. n., 4/140

⁷⁴³ Mizaferedîn ji Bedredîn Lu 'lu' hêrs dibû çunkî wî desthilata Arabegîyan ji Mûsilê qut kiribû û herdu kurên Melik Qahir ku zarokên qîza Mizaferedîn ya ji Rebî'e Xatûna xweha Melik Adilê Eyûbî bû, kêr xistibû û welatê mêrê qîza wî ya din Emadedîn Zengiyê kurê Nûredîn jî jê sitandibû ku ji ber van sedeman wî xwe amade kir û çû ser Mûsilê, da jê bistîne. Ibn Wasil, b. n., 4/137-138

re vekin û Bedredîn bidin wî, lê tiştekan ji wan pêk nehat. Ew li ser Mûsilê ma heya xeber jê re hat ku Melik Eşref Xelatê ji Şehabedîn xazî girtiye û hingê li cem Mizaferedîn mayîna di cihê wî de jê re dîyar bû û ew zivirî Erbîlê bê ku texmîna wî bê cih. Ew gelek pê xemgîn bû, çunkî daketina wî ya ser Mûsilê bi hevkarîya Melik Mi'ezem Îsa bû.

Melik Mi'ezem ji bi leşkerê xwe ve ji Dimeşqê derketibû û daketibû ser Qutneyê,⁷⁴⁴ lê dema nûçeya teslîma Xelatê û vegera Mizaferedîn ji Mûsilê ber bi Erbîlê ve gihabûyê, hingê Melik Mi'ezem ji bê rêkûpêk bi leşker ve vegeriya Dimeşqê.

Melik Eşref sê rojan li Xelatê ma, dû re ew spart ustadarê xwe Ezedîn Aybeg û Hacib Elî û daket Serê Kanîyê, Şehabedîn Xazî jî bi birînen ku di şer de girtibû zivirî Meyafarqînê.

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik Mi'ezem kurê xwe Melik Nasir Dawid şand Erbîlê⁷⁴⁵ û di ser Hedîseyê re ji Firatê derbas bû û yên pê re ji ustaddar Ezedîn Aybeg⁷⁴⁶ û Riknedîn el-Felekî bûn ku li Hedîseyê jê veqetîyan û vegeriyan. Ew giha Erbîlê, dît ku Mizaferedîn di nêçîrê de hespekî ew tera kiribû, nigê wî şikestibû û ji ber vê jî nikaribû here pêşwaziya Nasir. Nasir kete cem, ew pê kêfxweş bû, pir qedrê wî girt, ew daxist keleya Erbîlê û bi wî û hevalên pê re li gorî yê mîna xwe ew piledar kir û Piştderê⁷⁴⁷ bi mîrgehî dayê.

Bedredîn Lu'lu' jî bi hêza ku ji Melik Eşref digirt dest danî ser Mûsilê.⁷⁴⁸

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik Mesûd Iqsîs ku yekî himetbilind bû ji Yemenê hat welatê Misrê ji bo xizmeta bavê xwe û Melik Kamil derket

⁷⁴⁴ Qutne/Qetne/Qeten gundek ji yên Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 4/425

⁷⁴⁵ Melik Mi'ezem dixwest ku li dijî yekîtiya navbera herdu birayên xwe Melik Kamil û Melik Eşref yekîtiyeke ku Mizaferedîn ibn Zeynedîn xwediyê Erbîlê û Siltan Celaledîn Xwarizmşah Menkbirtî ji tê de bin, pêk bîne. Ibn Wasil, b. n., 4/142; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 214; Ibn Kasir, b. n., 13/88; Ibn Texreberdî, b. n., 6/257.

⁷⁴⁶ Li pêş ev Ezedîn Aybeg mîna ustadarê Melik Eşref derbas bû ku wî ew bi Hacib Elî re danibû ser xelatê. Bnr. çend rêz li jor.

⁷⁴⁷ Piştder kûraneke fireh li herêma Başûrê Kurdistanê ye ku bi ser Sîlêmanîyeyê ve ye û navenda wê ji Qeladîz e û sinorên wê ji ji rojhilat ve digihîje Îranê, ji bakur ve digihîje çiyayê Qendîlê û ji başûr ve ji digihîje çiyayê Asûs û ji rojava ve digihîje derbenda çiyayê Kiwerşê. Bnr. Xezrecî, *Tarîxa Dewleta Kurdan*, b. n., çapa Erebî, r. 353, not 1.

⁷⁴⁸ Ev Bedredîn Lu'lu' di dewleta Mehmûd ibn Qahir de bûbû xwediyê desthilatê, dû re Mahmûd dabû xeniqandin û gotibû ew miriye û dest danibû ser welatê wî yê Mûsilê. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 214; Ibn Texreberdî, b. n., 6/257.

pêşwaziya wî. Pê re sê fil hebûn ku li ser yekî ji wan textekî fireh ji darê abnûs hebû ku deh kes dikaribûn li ser rûnin û şer dikir û li ser stuyê filekî jî ew siwar bû û bi destê wî jî seyekî hesin hebû ku çawa biviya weha bi kar dianî. Dema ku nêzî Melik Kamil bûn li filên bi xwe re ferman kir, ew nîx bûn, xwe kubandin û serên xwe danîn erdê ber xizmeta Melik Kamil. Di nav diyariyên ku ji bavê xwe re anîbûn de dused xizmetkar û barên bixûrê, bihnexweşiya nedê, misk û enberê û perûyên yemenî hebûn.

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik kamil Dar el-Hedîsa navbera herdu qesran ava kir.

Em vegehin Bûyera Siltan Celaledîn Xwarizimşah; dema ew ji Hindê zivirî Kermanê wî û kesên pê re di berrîyên navbera Hind û Kermanê de gelek ezîyet û tade dîtîn û pir westiyan. Merivek ji wan dema rabûna bayê samî/semûn mîna tagirtiyan hilma xwe dida. Ew her di tade û westanê de bûn heya ku bi çar hezaran ve giha Kermanê û di nav wan de yê ku li çêlek û keran siwarbûn hebûn. Burâq el-Hacibê ku cihgiriya birayê xwe Xiyasedîn dikir, li wê derê dima. Celaledîn çend rojan lê ma û dû re ji wê derê çû Şîrazê ku Eta' u d-Dewleyê xwediyê Yezdê⁷⁴⁹ çû cem û jê re rasipêriya xwe diyar kir, bi hatina wî şad bû û diyarî û xizmetên layiqê pileya wî jê re pêşkêş kir.

Atabeg Se'dê xwediyê Faris ji birayê wî Xiyasedîn xeyidîbû ku Celaledîn xwest wî haş bike û qîza wî jê xwest, wî jî erê kir. Celaledîn bi zavetiya wî hêviya alikariyê kir û ji Şîrazê rabû çû Îsfahanê. Qazî Riknedîn Mesûd ibn Sa'id derket çû pêşiya wî û giregirên Îsfahanê ji ew pêşwazî kirin û hesp û hejmarek kes û mal û kinc jê re birin û bi hatina wî dilşad bûn.

Dema Xiyasedîn hatina wî ya heya nav welatî seh kir bi sih hezar siwar ve siwar bû da wî ji welat derbixe. Gava Celaledîn ev yek bihîst ji amanca xwe bêhêvî bû û rabû tewildarê/mîrê axura xwe şand cem Xiyasedîn ku digot: "Ew tade û renca ku piştî Siltan bi serê min ve hat û min kêşa, ger min ji çiyar re jî bigota dê li hilgir û bargirê wê bihata rehmê û gava erd li min teng bû min xwe avête cem te da ez çend rojan xwe li nik te rehet bikim, lê dema min fêm kir ku ji mêvana re ji bilî şûr tiştek nîne ez pol û poşman zivirîm û hê jî bi poşmaniyê dagirtî me. Wî (dîlê) Tûlî Xanê kurê Cengiz Xan ku çawa

⁷⁴⁹ Yezd bajarekî Navbera Nîsabûr/Nîşapûr, Şîraz û Îsfahanê ye ku dikeve kûrana Istexrê. Yaqût, b. n., 5/498

me berê got, li cenga Bîrwanê⁷⁵⁰ ya li ber hev rêzbûyî kuştibû, jê re şand. Dema Xiyasedîn name bihîst rabû bi dilovanî çû Reyê û ji mebesta xwe ya diji birayê xwe vegeriya û leşkerê wî li havîngehan belav bû.

Celaledîn bi qasidê xwe re hinek gustîl ji şandibû û ferman lê kiribû ku wan weke nîşanên wî bigihîne serdarên Siltan, îcar hinekan ew girt, bêdeng bûn û ji veqetîn û gihîştina wî û dest berdana ji birayê wî Xiyasedîn re erê kir û hinekan jî bi lez ew gihand Xiyasedîn. Hingê wî dest danî ser peyambir û Celaledîn jî bi sê hezar siwarên mêrxastirîn ve û peyayên tecrûbekirî û şerdîtî ve bi lez çûyê ta ku Xiyasedîn bêgav kir û lez lê kir da ji bo şerê wî xwe amade neke, ew li hespê ber derîzanê siwar bû û çû keleya Siloqan ya navçeya Kermanê. Celaledîn kete çadira wî ku diya Xiyasedîn tê de bû, wî edeb û rûmetgiriya xwe û xizmetgêrî û qedirgiriya xwe pêk anî û ji aciziya Xiyasedîn û reva wî re na kir û got: "Ji wî pê ve zarûyên bavê min nemane û ez çi mayê ku bivê û jê re xweş be, pê re me."

Wî diya wî bi van agahdariyan ve şand cem Xiyasedîn ku ew vegerand ber xizmetê, Siltan bi mihrîvanî ew qebûl kir, jê hez kir û qencî pê re kir. Hê demeke hindik neçûbû ku desthilatdarên zordar ji tirsê wî ji Xorasan, Mazenderan û Îraqê hatin ber dergahê Celaledîn. Ji wan yê ku qencî pê kir û zivirî cihê xwe, yê ku gunahê zordariya xwe kişand û wezîr û serkar jî bi kaxezen mora siltaniyê li hawîrdoran belav bûn û ew (hawîrdor) girtin.

Dema Celaledîn bi cih ji birayê xwe ewle bû rabû çû Xuzîstanê,⁷⁵¹ lê ma û peyamnêrekî⁷⁵² bi nameyekê ve şand Bexdayê ku di nameya wî de gilî û gazin hebûn⁷⁵³ ku gava ew giha Bexdayê qencî û rûmet jê re hat girtin. Peyamnêr demeke dirêj li Bexdayê ma heya ku Siltan Meraxeyê⁷⁵⁴, hingê qedirgirtî û qencîpêkirî destûra vegera wî hat dayin û ji Dîwana Hêja li armanca ku pê hatibû, qencî jî hat zêdekirin.

⁷⁵⁰ Bîrwan ew deşt û gazên bakur-rojhilatê bajarê Xezneyê ne ku li wê dêrê cenga sala 618/1221'ê ya navbera Siltan Celaledîn Menkbirtî û Moxoliyan qewimibû û Siltan ji bo demekê zora wan biribû. Nesewî, b. n., r. 16

⁷⁵¹ Xuzîstan eyaleteke mezin î fireh e ku hawîrdorên Ehwaş, navbera Faris, Besra, Wasit û çiyayê Lorîstanê ku cîna-
rê Îsfahanê ye, digire nav xwe. Yaqût, b. n., 2/462.

⁷⁵² Ew Qasid Ziya' u l-Mîlk Elaedîn Mihemed ibn Mewdûdê Arizî bû. Nesewî, b. n., r. 192

⁷⁵³ Berê Xelîfe Nasir li Dinillahê Ebasi li pêşberî neyarê xwe siltanê dawî yê Selçûqiyên Îraqê Tuxrîl ibn Alparslan ibn Mihemed ibn Melîkşah ibn Alparslan ji Elaedîn Tikiş Xwarizimşah alîkarî xwestibû ku nêzî Reyê di navbera Tikiş û Tuxrîl de herb derkeşibû û Tuxrîl hatibû kuştin. Hingê Xwarizmiyan ji Xwestibû ku ew ji mîna Selçûqiyân li Baxdayê bibin xwedî desthilat û li navenda xelîfetiye bibin xwedî mîlk û lê xebitîn ku dest deynin ser Bexdayê. Ji bo agahî bêtir bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/232-233; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 153-155; Eb ul-Fîda, *Muxteser*, 2/211-212; Ibn Kesîr, b. n., 13/83.

⁷⁵⁴ Meraxe bajarekî navdar yê Azerbaycanê ye. Yaqût, b. n., 5/109

Bi hatina biharê re Celaledîn ji Azerbaycanê bi rê ket û çû giha Deqûqayê, lê xelkê wê derket ser sûran û çêr û pêçariya pê kirin, çûnkî wan bihîstibû ku ew dê here êrîş bibe ser Dîwana Hêja. Vê yekê ew hêrs kir û ferman da ku herin ser, hê qasikek neçûbû ala hilkişîyan, qelebalixê da pey hev û şûr xist nav xelkê wê û hetik û talan û şewatê jî dest pê kir.

Ew ji wê derê rabû çû Azerbaycanê û peyamnêran bi nameyan ve ji mezinên Şam, Misir, Rûm û Cezîreyê re şand ku di wan de welat û keleyên bin destê xwe û rasipêr û leşkerên ber mahîyeta xwe dîyar dikir. Dû re Siltan di erdekî bi giya û şînahî û avên liherik de bi hêla Ewcanê ve çû ku Tataran di destpêka hatina xwe de bajarên wê wêran kiribû. Ew demekê lê ma û xelk ji Tebrêzê⁷⁵⁵ ber pê ve bi rê ket û hinek ji kesên Tebrêzê jî dilê wî bijandin vegirtina wê. Ew çûyê û ji her hêlê ve dora wê girt, serekê wê Nîzamedînê kurê Şemsedînê Tuxrayî jî derket pêşwaziya wî ku qîza Siltan Tuxril jî lê bû. Wê qasidekî şand cem Siltan û jê ewleyî xwest, Siltan erê kir û di sala şeşsed û bîst diduyan (622/1225) de ew teslîm girt.⁷⁵⁶

⁷⁵⁵ Tebrêz/Tewrêz navdartirîn bajarê Azerbaycanê û navenda wê ye ji. Yaqût, b. n., 2/15

⁷⁵⁶ Ji bo berfirehtir agahên ser peymanê diji Celaledîn û biryara teslîmkirina Tebrêzê bo Ozbeg Mistexlîn û vegera wî ya piştî cenga bi Gurciyan re û têkbirina wan, ketina wî ya Tebrêzê, kuştina serekê komployê û zewaca wî bi jîna Ozbeg re, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/450-451.

Sala Şeşsed û Bîst û Diduyan (622/1225)

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Melik Mi'ezem, Ibn Ke'kî û hevalekî wî li ser serî daleqand, çunkî dema Melik Mi'ezem li Kerekê bû bihîstibû ku ev Ibn Ke'kî ku serekê rêxistinekê bû, ji Melik Salih Îsmail re gava li Busrayê bû gotibû, ez dê ji te re Şamê vegirim.⁷⁵⁷ Melik Mi'ezem jî ji walîyê Dimeşqê re nivîsibû ku wan daleqîne, ew çend rojan weha bê nan û av ku tu kesî newêribû bide wan, man û mirin.

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Serdarê Bawermendan Îmam Nasir li Dînillah Eb ul-Ebas Ehmed ibn Îmam el-Mustedî' bi Emrillah wefat kir û bi kurê wî Îmam Zahir li Dînillah Ebû Nesr Mihemed re peyman hat çêkirin ku temenê wî pêncî û du salî bû. Jê re hat gotin: "Tu berê xwe fireh meke!" Wî got: "Çandinî derbas bû" û jê re gotin: "Xwedê bereketê bide te û temenê te." Wî got: "Yê ku piştî 'esir dikanê veke dê çi qazancê bike." Xelkê jê hez dikir û wî jî mal li xelkê belav kir û bac rakirin, lê Îmam Nasir [bavê wî] yekî zorba, xwînrej, çikûz û tirsinak bû ku temenê wî û xelîfetiya wî dirêj bû ta ku di dawiya emrê xwe de kor bû.

Dema Siltan Mihemed Xwarizmşah ku ber bi Bexdayê ve diçû giha Hemedanê, hingê wezîrê wî [Xelîfe] ji Tataran re nivîsî, ji bo hatina ser welatan cesaret daye wan û ji Xwarizmşah re jî name nivîsî ku destpêka wê ev bû:

Ez ji bo 'Emr ditirsim ku ji cengê re jî sûretek heye hatina zîlamên ku ez tê de tu rindî nabînim.

Ji xwe ev bû sedemê derketina Tatarên ... weke me berê jî gotibû.⁷⁵⁸

⁷⁵⁷ Ev Şemsedîn Ke'kî yekî dewlemend û xwedî milk bû ku serkê partiyekê bû, gelek kes li pey wî hebûn û gelek caran di nav bajêr de xirecîr derdixist û bi hêza xwe xerabî bi xelkê dikir. Ji bo berfirehi bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 218.

⁷⁵⁸ Ji bo agahên berfirehtir bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/409, 413; Ibn Wasil, b. n., 4/39, 170-171; Ibn Kesîr, b. n., 13/115.

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Seyfedîn Elî ibn Elemedîn Silêman ibn Cender⁷⁵⁹ ku eslê wan ji Bewazicê⁷⁶⁰ bû, wefat kir; ew yek ji mezintirîn serdarê Helebê bû. Wî pir xêr û sedeqe didan û xwedî qencîyeke zahf bû ku li Helebê du medrese, yek ji Şafî'î û yek ji Henefîyan re ava kiribû û di rîyan de ji gelek xan⁷⁶¹ ava kiribûn.

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Melik Efdel Nûredîn Elî ibn Selahedîn Yûsuf ibn Eyûb wefat kir; ew di sala [pêncsed] û şêst û pêncan (565/1169) de li Misrê hatibû dinê. Ew ji Ezîz Osman û Zahir Xazî mezintir bû û şairekî heja yî xetxweş bû ku dema Melik Adil û birayê wî Melik Osman lê bûne yek û Şam jê stendin, wî ji Xelîfe re bi xwe nivîst:

Mezinê min bi rastî Ebû Bekir û hevalê wî
Osman bi devê şûr mîrata Elî nehiştin

Tu li bextê vî navî binêre bê çawa
Yê pêşî çî tişt ji yên dawî wergirt

Ew welîehdê bavê xwe yê Şamê bû lê gava Selahedîn wefat kir Melik Ezîzê birayê wî û Melik Adil pêkve çûn dora wî girtin, Şam jê sitandin û Melik Ezîz ew da Melik Mi'ezem kurê Melik Adil. Hingê Melik Efdel li keleya Serxêdê hat girtin⁷⁶² ta ku Melik Ezîz Osman wefat kir⁷⁶³ û kurê wî Melik Mensûr ket cihê wî. Ji ber ku ew biçûk bû hingê nêrîna serdaran bû yek ku Melik Efdel ji zindanê berdan û kirin cihgir û wesîyê Mensûr. Îcar gava Melik Mensûr⁷⁶⁴ wefat kir demekê rewş jê re baş li hev hat, lê dû re ew bi bira-

⁷⁵⁹ Ew Seyfedîn Elî ibn 'Elemedîn Silêman ibn Cender bû ku yek ji serdaran mezin yê Helebê bû. Ew xweyxêr û xwedî sedeqeya daimî bû û ji her yek ji Henîfî û Şafî'îyan re medreseyek ava kiribû. Wî di sala şeşsed û bist û diduyan (622/1225) de wefat kir. Ebû Şame, *Zeyl*, 220, Ibn el-Kesîr, b. n., 13/83

⁷⁶⁰ Bewazic bajarekî nêzikî Tikritê ye û dikeve devera ku Zabê jêrin dirije ser Dicleyê. Yaqût, b. n., 1/596

⁷⁶¹ Xanên berê mîna Otel û Morelên vêgavê bûn ku rêwî bi şev lê diman, dixwarin û vedixwarin, dawarên xwe bi alif û av dikirin û xwe ji lê rehet dikirin.

⁷⁶² Ew di navbera salên 590-592/1193-4-1195'an de bû ku Melik Adil bûbû cihgirê biraziyê xwe Melik Ezîz Osman yê Dimeşqê û li ber fersenda xwe rawestiyabû ta ku desthiladari xist destê xwe û dû re xwe serbixwe kir. Ji bo agahên zêdetir bnr. Ibn Esîr b. n., 234, 239, 242; Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 4/252-253; Ibn Wasil, b. n., 3/14-15, 27-36; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/252-253; Ibn Kesîr, b. n., 13/10.

⁷⁶³ Mirîna wî di sala 595/1198'an de bû. Ibn Esîr, b. n., 255; Ibn Xelîkan, b. n., 3/219.

⁷⁶⁴ Ew Nasirudîn Melik Mensûr Mihemed bû ku dema 16avê wî miribû temenê wî 10 salî bû, dû re di sala 596/1199'an de Melik Adil xurbê ji ser navê wî da birrin û ji ber ku ji hêza hevalên bavê wî ditirsiya rabû di sala 598/1201'ê de ew û hemî kesên malbata wî ji Misrê derxist û şand Rehayê. Ibn Esîr, b. n., 10/265-266.

yê xwe Melik Zahir û Melik Mucahidê xwediyê Himsê ve çûn dora Şamê⁷⁶⁵ girtin.

Fexredîn Ciharkes/Çerkezê koleyê bavê wî jê aciz bûbû ku memlûkên Selahiye jî jê dûr xist û hemla wan da ser Melik Adil, herweke ku Mîr Hisamedîn Eb ul-Hica es-Semîn jî berê xwe da hêla Melik Adil. Hingê Melik Zahir jî ji guhê Dimesqê jê veqetiya û çû Helebê û serdaran jî berê xwe jê vegerand ku ew jî ji Şamê bi rêket ku here Misrê û Melik Adil jî da pey heya ku li Sayîhê⁷⁶⁶ li ber hev rêz bûn û Melik Adil ew şikand û ew têkçûyî vegeriya Qahîreyê.

Ji bo xuy û exlaqê wî tê gotin ku, wî ji koleyekî xwe yê bi navê Zeytûnî hez kiriye û dema Melik Adil roja Sayîhê ew dil girtiye hingê Melik Efdel li ser wî hişê xwe winda kiriye û ji Melik Adil re nivîsiye ku ger ew wî bidê dê wela-tê Misrê teslîmî wî bike.⁷⁶⁷ Li ser vê şair gotiye:

Ey milkfiroşê welatê Misrê bi zenxa zeytûnê
Ez sond dixwim tu spehîtiya “We t-Tînî We z-Zeytûnî” yî

Wî ew jê re şandiye û wî jî Misrê daye Melik Adil û wî jî Simeysat dayê û lê miriye, ew veguestine Helebê û li piştê wê hatiye veşartin.

Tê (di vê sala 622/1225'an) de çawa me got, Siltan Celaledîn Xwarizmşah Tebrêzê ji qîza Siltan Tuxril girt, ji dêl ve Xoyê⁷⁶⁸ dayê û Siltan çû saraya siltaniyê ya Tebrêzê.

Dema nûçeya destdanîna Siltan ya ser Azerbaycanê û Tebrêzê giha Gurcîyan,⁷⁶⁹ ew ji encamê tirsîyan û bi şêst hezar kesî ve li cihekî bi navê

⁷⁶⁵ Ew di sala 597/1200'i de bû ku tê de bi ser neketin çunkî hem wî li hember Melik Zahir çikûzî û ezezî kir û apê wî Melik Adil jî navbera herduyan nexweş kir û ew berdan hev. Ibn Esîr, b. n., 269-270; Ibn Wasil, b. n., 3/14-15; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/174-175; Ibn Kesîr, b. n., 13/9.

⁷⁶⁶ Sayîh jî kesê ku ji Şamê here Misrê re dibe qonaxa dawî û dikeve hêla çepê gava berê meriv li Misrê be. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/155; Ibn Xelikan, *Wefeyat el-E'yan*, 1/39.

⁷⁶⁷ Çavkaniyên din berevajiyê nivîskarê me gelekî pesnê Melik Efdel û paqijî, dilpakî û qenciya wî didin; weke nimûne Ibn Esîr dibêje: “Ew yek ji newazişê demê bû ku di melikan de kesi mîna wî nebû, ew yekî qenc, dadmend, hêja, milayim û camêr bû... Bi gelemperî tê de hêjayî û pesnên qenc ku di pirê şahan de ninin, civiya bûn û bi mirîna wî re hemî karên qenc î giram jî mirin. Ibn Esîr, b. n., 10/445. Herweha jî bo qencî û pesnên wî bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mirat uz-Zeman*, 8/637; Ebû Şame, *Zeyl*, 219-220; Ibn Xelikan, b. n., 3/366; Ibn Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 256-265; Ibn Wasil, b. n., 4/155-158.

⁷⁶⁸ Xoy bajarekî navdar yê Azerbaycanê ye. Yaqût, b. n., 2/467

⁷⁶⁹ Gurcî xelkê Gurcistanê ne ku dikeve navbera Kafkasya û welatê Serîrê û paytexta wê Tiflîs e. Yaqût, b. n., 4/506

Kerba⁷⁷⁰ civiyan. Lê belê Siltan bi kombûna wan hisiya û bi leşkerê xwe yê pê re mayî ve ku pirên wan şandibû mîrgehên wan yên Îraqê û yên din, çû wan. Wextê ew gihîşt kenarê çemê Arasê dît ku wa pêşengên sipaha wî li wê derê rawestiyane. Wan ew li ser zahfiya dijmin agahdar kir û bersiva wî jî bû ew ku xwe bi hespê xwe ve avêt çem, ew da ber zengoyan heya xwe gihand bihor û leşkerê wî jî da pey. Ew çûn heya gihan Kerba û li wê derê Gurciyan dîtî ku bi hejmareke pir ve ji serê girekî bilind dadikevin. Wî leşkerê xwe kir telp û rêz kir, lê ew daneketin pêşberî wî û dema roj çû ava jî wî xargeheke piçûk li pişt navendê danî, tê de raza û ji xan û serdaran xwest ku heya serê sibê bi nobet şiyar bin. Dema bû sibe û Siltan neyar weke berê bê lebt dît, ew rabû ber bi wan ve hilkişiya û telp jî mîna ku baz baskê xwe bihejîne pê re lebitîn û hêla çepê jî ji bo hilkişînê lez kir ku birayê wî Xiyasedîn jî tê de bû.

Gurcî bi telpî siwar bûn û çûn pêşiya wî ku telp bi hev ketin û ewrê êrîş û tîran hewayê tarî kir, Misilman ketin nav kafiran û siwar jî ketin nav peyadeyan û telpên siltaniyê û leşkerê Îslamê cih li wan teng kir. Ew şikiyayî reviyân, ber bi serê çiyân ve hilkişiyân û derbên şûr jî her li ser piştê wan bûn heya ewle bûn ku ew ji hev belav bûne û reviyane çûne; hingê dîtî ku wa çar hezar kuştî ji wan li erdê mane. Siltan li ser girekî rawestiya û ji her hêlê ve dîl bi cem wî ve dihatin anîn û ew li ser hespê siwar ma heya ku leşker ji pey wan bi mal û pertal û dîlan ve vejeriya. Jê re xargah hat vedan û ew lê daket, lê heya ku xelkê pêl cendekê kuştîyan nekira tu kes nedigha cem.

Şemsedînê Qumî ku teşrîfdarê Atabeg Ozbeg bû digot: “Dema dagîrkirina Gurciyan xwediyê/mezinê min ez şandim Gurcistanê ku qralê wan Şelût hingê ez sirt pêşwazî kirim û got; min diva ku Elîyê kurê Ebû Talib heya dema min bimaya, da min hikmê xwe nîşanî wî bida ku pê rojên Bedir û Xeyberê bida jibîrkirin.” Îcar dema ew wê rojê şikiyan hingê rûyê wî tev bûbû bi xwîn û di nav kuştîyan de razabû ta ku Xiyasedîn ibn Daye ew derxistibû û destgirêdayî anîbû cem Siltan. Xwedê ew di doza ku dikir de derxwîn derxist, Siltan ewleyî dayê û li kuştina wî lez nekir, ew çû ser keleya bajarê Rûbînê⁷⁷¹ zor dayê û ew di gavê de vegirt. Dû re li qazî ferman kir da Misilmanên wê ji wan veqetîne ku ji Misilmana re gelek mal, destkeftî, carîye, kole û dîl jê derketin.

⁷⁷⁰ Cihêkî Azerbaycanê ye ku dikeve ser sinorê zozanan. Nesewî, *Sîret*, r. 197

⁷⁷¹ Ew Rûbîndiz e ku yek ji keleyên nêzîkî Erdebîla Azerbaycanê ye. Nesewî, b. n., r. 23, not 2, r. 222, 264, not 1 û 2.

Xwediyê Sirmariyê⁷⁷² giha ber xizmeta wî, wî qencî bi wan re kir û ji wan re ji bo cihê di destê wan de bû belge mohr kir û yekîneyên xwe şand heya dawîya welatê Abxazan/Ebxazan,⁷⁷³ lê di dilê wî de Tiflîs⁷⁷⁴ hebû. Dû re jî ji Tebrêzê xeber jê re hat û piştî ku hêza xwe ya rastê digel xwediyê Sirmariyê kişande ser Gurcistanê, rabû qesta Tebrêzê kir. Wan dest bi êrîşên ser Gurcistanê kir heya ku ew ji talanan vala kirin û bi talan û wêrankariyên li pey hev ew xerabe kirin û koleyên Gurcî ewqas erzan bûn ku yeka wan bi dudu yan jî sê dînanan dihatin firotin.

Gava nigê Siltan li Tebrîzê erd girt wî Orxan bi komê leşkerê wî ve şand Gencê⁷⁷⁵ ew teslîm girt û ew kûreyên bi serve jî, yên mîna Beyleqan,⁷⁷⁶ Berde'e⁷⁷⁷ û Şîzê⁷⁷⁸ teslîm sitand. Piştî cejnê Siltan ji bo cengeke din siwar bû û çû ser Gurcistanê. Wextê giha çemê Arasê nameyên ku Şelût ji Gurciyan re şandibû, ew agahdar dikirin, bala wan dikişand û ew ditirsandin ku dê Siltan here ser wan, ketin destê wî; wî ferman kir ku wî bînin û wî ew li ber qeraxê çem kir du kerî. Di wê salê de Siltan û leşkerên wî ji ber berfa zahfî dijar ya wê zivistanê li Gurcistanê pir tadeyî kêşan.

Dema ew gihîştin mîrgên Tiflîsê wî leşker bi alav û çekên giran ve ji cem giranî û bar û dewaran rakêşand û bi wan dora wê pêça, lê dît ku ew mehkem û asê ye û pirê sûra wê li ser çiya û baniyan avakirî ye. Xelkê wê jî mîna perwaneya dora agir, xwe diavêt xetera kuştinê ku wan jî [ji vê şaşiya wan sûd wergirt] û ew hin bi hin rakêşandin heya ku ew ji diwarê bajêr dûr xistin. Dû re wan mîna [teyreki] ku xwe ji serê girekî bilind xîjî ser nêçîra xwe bike, êrîşî wan kir û wan [Gurciyan] jî ji bo bi şûn ve vegerin zor dan dawaran, lê Xiyasêdîn ji wan derbas bû çû ber derî, bi wê êrîşê dest danî ser bajêr, şûr xist nav xelkê wê û dest jî xist nav malên wê. Gurcî û Ermeniyên ku lê bûn hatin kuştin, leşker jî xwe di keleyê de asê kir û parast.

⁷⁷² Sirmari cyalereke fireh û keleyeke asê ye ku dikeve navbera Tiflîs û Xelatê. Yaqût, b. n., 3/215

⁷⁷³ Abxaz/Ebxaz navê herêmeke ji yên Kafkasya ye ku digihîje sinorê Bab el-Ebwabê û riyên wê pir asê ne ku hesp nikarin tê re herin û xelkê lê Gurcî ne. Yaqût, b. n., 1/85. Ya rastî ew herêmeke otonom ya Gurcistanê ye û gelê wê Ebaxzi/Abaze ne, ne Gurcî ne, çawa ku P. Bustanî jî dibêje "Ew gelek ji yên çiyayê Ebaxzê ne." Petros Bustanî, *Dairet el-Me'rif*, Dar el-Me' rife, Beyrût, 1/201.

⁷⁷⁴ Tiflîs bajarekî Ermenistana yekemîn e û serbajarê herêma Curzanê ye ku dikeve nêzikî Bab el-Ebwabê. Yaqût, b. n., 2/42. Ya rastî ger ku berê ketibe bin destê Ermenistanê jî ew paytexta Gurcistanê niha ye.

⁷⁷⁵ Gence bajarekî navdar e û serbajarê welatê Aranê ye. Yaqût, b. n., 4/547

⁷⁷⁶ Beyleqan bajarekî nêzikî Bab el-Ebwabê ye li Ermenistana mezin ku dikeve nêzikî Şêrwanê. Yaqût, b. n., 1/633

⁷⁷⁷ Berde'e/Berze'e herêmeke e li paşîya Azerbaycanê ku hinek wê serbajarê herêmê dihesibînin. Yaqût, b. n., 1/451

⁷⁷⁸ Li gori Yaqût Şîz yek ji herêmên Azerbaycanê ye ku serbajarê wê Ormî ye û dibêjin Zerdeşt Pêxember jî wê derê bûye. Yaqût, b. n., 3/383; li gori Mes' er ibn Mihelhil jî Şîz bajarek e ku dikeve navbera Meraxe, Zencan, Şehrezor û Dinewerê û dikeve nav wan çiyayên ku madenê ziv û zêr, zibeq û zirinc û kevîrên giranbiha lê hene. Petros Bustanî, b. n., 10/657.

Ji taybetmendiye Tiflîsê bû ku li keviya çemê Arasê di navbera çiya û newalan de hatibû avakirin û çem jî ku yekî bêbihor bû bajar û kele dibirrî. Di navbera wan de keleyeke darîn hebû, ew şewitandin û Siltan di spêdeya rojekê de li çem xist, çû aliyê keleyê û dora wê pêça. Peyamnêrê wan kesên ku tê de bûn derket û doza ewleyiyê jê kir, Siltan ji ber hatina zivistanê erê kir û kele bi çek, zexîre û malê ku nedihat jimartin teslîm girt. Ew ji ser çû û lêşkerê wî jî bi gihîştina tiştên Sirmarî û destkeftina pertal û malê Tiflîsê barê xwe giran kiribûn.

Wî lêşker bi xanan re şand û ferman kir ku êrişî ser Xelatê û derûdorên wê bikin, ew çûn û piştî sê rojan bi êrişên ku rê teng kiribûn vegeyriyan. Ew bi xwe jî bi şev û bi roj bi siwarî ber bi Kermanê⁷⁷⁹ ve çû çawa ku hatiye gotin:

Tê de pehniya deştê li ber piyan tewiya
Ez ji bo wî ketim gumanê li ser şahperiya

Ew westiya û negiha armanca xwe ya boraqa cihgirê Kermanê, çunkî ew parastî û asê bû û dema Siltan parastin û asêbûna wê fêhm kir pol î poşman vegeyriya. Dû re ew vegeyriya Tiflîsê û lê û li Gurcistanê komek lêşker vêkxist û bi lêşkerê xwe ve çû Xelatê, lê gava gihayê xelkê wê û lêşkerê Şamê li ber rabûn û wî êrişêke wisa kir ku kûştîyên ser erdê û dilên birîndar êrişê diyar dikir. Xelkê zor dayê da têkevin bajêr ku hinek lêşker jî bi wan re ketinê, lê belê vegeyriyan çunkî Siltan ji tirsê talankirina bajêr nehişt ku têkevinê. Lewra ew bawer bû ku bajêr li ber nîgên wî ye û ew dê wê bi ewleyî bistîne, cihgirê xwe deyne ser û wê ji wêran û talanê biparêze.

Lê xelkê Xelatê digotin ku dê ew wan bi darê zorê jê derxe û Siltan jî çel rojî li ser ma.⁷⁸⁰ Dema Gurcî bi lebişkîna bi Xelatê ve hisiyîyan rabûn bi xwediyê Erzenê⁷⁸¹ re li ser lêşkerê ku li Tiflîsê bû, yekîti çêkirin, ew li hev kom bûn, çûnê û Xwarizmî jê derxistin. Gurcî ketinê û ew şewitandin, çunkî wan dizanibû ku ew ji tirsê Siltan nikaribûn lê bimînin û heya ev nûçe giha Siltan ew jî Xelatê siwar bû û berê xwe da Tiflîsê, lê negiha mebesta xwe.

⁷⁷⁹ Kerman herêmeke fireh e ku dikeve navbera Faris, Mekran, Sicistan û Xorasanê. Yaqût, b. n., 4/515

⁷⁸⁰ Ji bo dorpêçana Xelatê ya sala 622/1225'an ji hêla Celaleddîn ve û yê piştî jî bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/466-467; Nesewî, *Sîret*, r. 214-217; Petros Bustanî, *Daîret el-Me'arif*, 6/493-494.

⁷⁸¹ Erzen bajarekî navdar ye herêma Ermenistanê ye ku dikeve nêzîkî Xelatê. Yaqût, b. n., 1/180

Ew çû hêla welatê Îwanîyan⁷⁸² ku carê êrîş dibirin ser welatên bin destê Siltan, wî êrîş birin ser wan, zor da wan, ji birina canên wan û revandina serekên wan ranewestiya û terşê wan bire Mûqanê⁷⁸³ ku pêncyeka wî sih hezar bû û dû re berê xwe da Gencê.

⁷⁸² Îwanî/Îvoneyî hinek Tirkman in ku li herêmeke Azerbaycanê dimînin û ji herêman wan re Îwaniya tê gotin. Ibn Wasil, b. n., 191, 202, 328. Çendî ku Petros Bustanî ji Îwanîyan/Îvoneyîyan qebîleyeke Tirkman duhesibîne, lê ya rasti li gori çavkaniyên Rûsî, Ermenî û Ewropîyan ew malbateke kevnar ya Mezopotamya ne û ji peymayên Ivone/Ivanê fermendarê Şahbanû Tamarayê ne ku dû re bûne qiralê Gurcistanê û di destpêka sedsala 13'an (1200-1227) de hikim kirine, di nav Gurcîyan de ew ji malbata Zakarid-Mkhargrdzeli (Zakara-Mxargrdzeli) tînin nasîn ku li gor gotîneke belav ya di nav wan de ew ji Kurdên Mezopotamyayê ji hoza Babirakan/Bapîrekan in ku ji mêtî ve çûne nav wan û dû re çûne ser dinê wan. Ji bo agahên bêhîr bnr r. 116, not 556; Petros Bustanî, *Dâiret el-Me'rîf*, b. n., 4/799.

⁷⁸³ Mûqan yek ji bajarê Eranê ye. Nesewî, *Sîret*, 267; Yaqût, b. n., 5/261

Sala Şeşsed û Bîst û Sisiyan (623/1226)

Tê (di vê sala 623/1226'an) de Mubarizidînê pêbawer ku navê wî Îbrahîm ibn Mûsa⁷⁸⁴ bû û li Mûsilê hatibû dinê wefat kir. Ew hat Şamê, ji Ferûxşah re xizmet kir û Bedredîn Mewdûd ew kir cihgirê Şihneyê Şamê ku dû re Melik Adil ew danî ser Şamê. Wî siyaseteke qenc ajot, qencî bi xelkê kir û fesad bi paş xistin ku yekî dîndar, dilpak û xwedênas bû. Wî ji zîlam û pîrekan gelek kes ji bo [ku li ber destê wî xizmeta Dimeşqê bikin] gihandibûn ku Şam di dema wî de azad û paqij bû; wî bi cihgirî û yekser pêncî salî walîtiya Şamê kir.

Tê (di vê sala 623/1226'an) de Şîb ed-Dewle Kafûrê Husamî⁷⁸⁵ yê xizmetkarê Sitişam mir ku yekî dîndar î hişmend bû û rûmeteke wî ya pir bilind li nik dewletê de hebû. Wî medreseyekê⁷⁸⁶ li ser çemê Sewra û gorek jî ava kir, ji bo hevalên Ebû Henîfe weqif danîn ser û ji merivan re ji çiya heya Şamê li ser riya Kanîya Kerşê rê vekir, kargeha/atelyeya ser deriyê Zîqaqê ava kir û li kêleka medreseya xwe xaneke sofîyan jî çêkir. Ew di gora xwe ya kêleka medreseya xwe de hat veşartin.

Tê (di vê sala 623/1226'an) de Îmam Zahir Ebû Nesr Mihemed ibn Îmam Nasir wefat kir û Îmam Mustensirê kurê wî Ebû Cafer Mensûr bû Xelîfe.

⁷⁸⁴ Ew Mu'temed Mibarizidîn Îbrahîm ibn Mûsayê waliyê Dimeşqê bû ku li Mûsilê hatibû dinê, lê hatibû Şamê û ketibû ber xizmeta Ferûxşahê kurê Şahinşahê kurê Eyûb û cihgirîya şihneyê Şamê yê hingê birayê Ferûxşah yê ji dê Bedredîn Mewdûd ji kiribû ku dû re Melik Adil Ewlekariyê bi tavayî spartibû wî. Ji bo behîr bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 227-228; Ibn Kesîr, b. n., 13/88.

⁷⁸⁵ Li ser Şîb ed-Dewle Hisamedîn Mihemed ibn Lacînê navdarê bi Kafûrê Hisamî yê kurê Sitişama qîza Necmedîn Eyûb, bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/642; Ebû Şame, *Zeyl*, 226-227; Ibn Kesîr, b. n., 13/88; Ibn Texreberdî, b. n., 6/264.

⁷⁸⁶ Ew Medreseya Şîblî ya Beranî yan ji Hisamî ye ku dikeve dervayê Şamê û li nêzî pira Kehîlê ya ser riya çiyayê Qasyûnê dimîne. Ebû Şame, *Zeyl*, 226-227

Rasthatina Siltan li pišta Îsfehanê li Tataran

Dema Siltan Celaledîn zivirî Tebrêzê û ji Xorasanê nûçe gihayê ku Tatarên ... kom bûne û qesta wî dikin, ew rabû ji derûdoran re xeber şand, leşker kom kir û çêtir dît ku here Îsfehanê pêşiya wan. Ew giha wê derê û çar hezar siwar bi pêşnijdeyî şand hêla Rey û Damexanê⁷⁸⁷ û piştî çend rojan agahî anîn ku ew ... mîna şeva reş û tarî gihane navçeyê û berê xwe dane rojhilatê Îsfehanê. Remildaran ji Siltan re destnîşan kir ku sê rojan li wan sebir bike; wî jî weha kir, gazî serek û qazîyê Îsfehanê kir û ji wan xwest ku zilam hemî çekkirî derkevin meydana.

Îcar gava neyarê ... dît ku Siltan ji derketina pêşberî wan bi derengî ket, hingê du hezar siwarên xwe şandin ser Lûrê/Loristanê⁷⁸⁸ da ji xwe re bi êrişan zexîre bidin hev. Siltan sê hezar siwar şand pêşiya wan û ew bi çarsed dîl û gelek serî ve zivirîn; wî jî ew spart qazî û serekên bajêr da wan di kolanên çarşiyê de bikujin û wan ji li dervayê bajêr serên wan birrîn.

Siltan derket û leşker kir telp, ew rêz kirin û erd jî ji ber şewq û tîrêjên rengîn û spî rohnî bû, lê dema ku herdu ber hatin pêşberî hev birayê wî Xiyasedîn dest jê berda û bi leşkerê xwe ve çû û gelek ji hêza leşkerê Siltan Cîhan Pehlewan jî dane pey û Tatar jî li hemberî Siltan bi telpên li pey hev rêzkirî rawestiyabûn. Siltan ji bo kêmxistina dijminî ferman li peyayên xwe kir ku vegerin, çunkî wî dît ku leşkerê wî çend qatî yê wan e. Ew weke êrişên guran û xuricîna stêran bi derb û lêdan û êriş û rev û veger ketin nav hev û dawîya rojê hêza rastê ya Siltan zor da çepê Tataran ku ew bêgavî revê kirin û bêbiryar hiştin. Ew ketin ser pišta wan, yê ku kuştin, yê ku avêtin erdê û heya tixûbê Qaşanê⁷⁸⁹ dane pey wan; herweha hêza Siltan ya çepê jî li yên pêşberî xwe weha kirin.

Dema Siltan dît ku ew şikiyan û rojê jî baskê xwe biribû ber ava bi kêf û xweşî daket ser keviya çayeke meydana cengê ku hingê komek Xwarizmî hatin cem û jê re gotin: “Me hêvî ji demê dikir ku li ser wan rojeke xweş ji me re bê ku em kîna dilê xwe ji wan derxin, agirê dilê xwe sar bikin û niha ew

⁷⁸⁷ Damexan welatekî mezin e ku di navbera Rey û Nisabûrê/Nişapûrê de dimîne û navenda Qûmisê ye. Yaqût, b. n., 2/493

⁷⁸⁸ Lûr/Lûristan/Loristan ew herêma bilind ya navbera Îsfehan û Xuzistanê ye ku Kurdên [Lûrî/Kelhorî] lê dijîn. Yaqût, b. n., 5/18

⁷⁸⁹ Qaşan bajarekî nêzikî Îsfehanê ye. Yaqût, b. n., 4/296

fersend ji me re hatiye, lê em dihêlin ku bi saxî herin. Ma çîma em siwar nabin û nadin pey wan û pişteka wan nabirrin?" Siltan di cih de siwar bû, lê Tataran li pêş li ser riya wan bi deh hezar siwarên li pey hev rêz kirî kemîn danîbû û dema Siltan li çayê derbas bû ji hêla çepê ve kemîndar weke agirê dojhê ku ne kêmbû û ne jî radiwestiya derketin pêşiya wan û ew ji hêla çepê ber bi dil ve şewitandin. Bi yek êrîşêke bi tenê nig ji cihên xwe qut bûn, serî ji stuyan pekiyan, duvik jî ket û Misilman berepaş şikestî zivirîn da ku ji şûrên neyar xelas bibin.

Xan û serdarên xwediyê hêza çepê li ber xwe dan heya ku hatin kuştin û ji sê kesan pê ve tu kesî xwe neda dest. Siltan di navendê de rawestiya, rêz û benda wî xera bû û alayên wî ji nav nigan [û ji ser girmilkan] daketin, ji her hêlê ve neyar dora wî pêça û pê re jî ji çarde koleyên mêrxasên wî pê ve tu kes nemabû. Ew li xwe fitilî û dît ku wa toxhilgirê wî jî şikestî direviya, lê digel vê jî wî bi xwe û mêrxasên pê re mayî êrîş kir, rêyek jê re vebû û ji tengavê xelas bû. Hêzên navend û yên çepê ji hev belawela bûn û hinek ji wan çûn xwe avêtin Faris/Îranê, hinek jî gihan Azerbaycanê, hinek jî çûn heya Kermanê û hinek jî ketin Îsfahanê.

Hêza rastê jî piştî du rojan bi bawerî û hêviya ku Siltan li Îsfahanê ye, ji Qaşanê zivirî lê gava rewş fêhm kirin ew destvala û bêhêvî belav bûn. Heşt rojan agahî ji Siltan nehat stendin û kesî nizanibû ka sax e da li hêviya wî rawestin yan jî miriye da yekî din di cihê wî de rakin. Ev di meha remezana sala şeşsed û bîst û pêncan (625/1227) de bû.⁷⁹⁰ Gava roja cejnê hat û xelk çû nimêja îdê Siltan jî giha wan, di nimêjê de amade bû û çend rojan lê ma heya leşkerê wî lê vegeriya. Wî hinek ji leşkerê xwe şand hêla Reyê, hinek pêşniydeyên xwe şand hêla Xorasanê da navûdengê hêza xwe belav bike. Ew mel'ûn jî bi tirs û bizd ji Îsfahanê zivirîn û berepaş ber bi Maweraunehrê/Transoxîanayê ve çûn, lê komeke pir ji wan jî kêmbûn.

⁷⁹⁰ Nayê zanîn bê gelo çîma ev bûyer ne di nav bûyerên sala 625/1227'an de ne ku hingê qewimîne, lê di nav bûyerên vê salê (623/1225) de hatine nivîsin.

Sala Şeşsed û Bîst û Çaran (624/1226)

Tê (di vê sala 624/1226'an) de qasidê Enbrûr [Imparator]⁷⁹¹ piştî civîna bi Melik Kamil re çû cem Melik Mi'ezem û cihên ku Selahedîn vegirtibû bi paş ve xwest. Melik Mi'ezem hêrs bû û got: "Ji mezinê xwe re bibêje: Ez ne mîna yê din im û ji bilî şûr tu tiştekî wî li cem min nîne."

Tê (di vê sala 624/1226'an) de Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsayê (576-625/1180-1226) kurê Melik Adil ku di sala pêncsed û heftê û şeşan (576/1180) de li Misrê bûbû û li Şamê ji mezin bûbû, wefat kir. Ew xweşmêr, cihadhez, zana, hiqûqnas/şerî'etmedar, şair û edib bû; wî piştî xwendina Quranê şerî'et û hiqûqa mezhebê/rêbaza îmamê Henîfî xwendibû.⁷⁹² Wî Mesûdî⁷⁹³ ji ber kiribû, giringî dabû camîya mezin û li cem Tacedîn el-Kindî edebiyat xwendibû; herweha li cem wî Kitêba Sîbeweyhî [ya nehwe ku bingehê rêzimana Erebi ye] û şerha wê ji xwendibû, [li ser xwendina Quranê ji]

⁷⁹¹ Ew Imparatorê Dewleta Romaya Piroz Fredrikê II'em bû ku di navbera salên 1194-1250'i de destilatdari kiribû û fermandari û pêşengiya Êrîşa Xaçparêzi ya V'emîn kiribû. Ew pêşi bi hêzeke mezin ve çûbû Misrê û avêtibû ser Dimyatê, lê di cenga wê ya dawiyê de têkçûbû û dû re xwestibû ku ji ser Misrê rabe û bi dana mal û samanekî pir hindik ji deverên ku Selahedîn bi paş ve ji Frengan sitandibû digel hinek ji Qudsê bi paş ve bikire û li Qudsê qiraliya Frengan ji nû ve damezrine ji bilî çend deverên pir piroz li nik Misilmanan. Wî û Melik Kamil li ser vê yekê bi şertê ku ji ser Misrê rabe û herdem li diji hemî neyarên wî pê re hevkar be li hev kir, digel dijiya pirên melik û serdarên Eyûbiyan ji ew li hev hatine û bi aştî çûye li Qudsê xwe qiralê wê diyar kiriye. Ji bo agahên bêhtir bnr. Dawadari. *Kenz ud-Durer*, 7/384, not 1; Catholic Encyclopedia, Fredrik II; Cronica, Giovanni Villani Book VI:em; Abulafia David (1988), *Frederick I, En medeltida kejsare*, Penguin Press; Karen (2001), *heliga kriget - Korstågen och deras inverkan på dagens värld*; Anchor Books, Richard F. (2011), *Kejsaren och Saint: Fredrik II av Hohenstaufen*; Cavendish Richard (december 2000), "Död av kejsaren Fredrik II", *Historia Idag* 50 (12); Davis, RHC (1988), *En historia av medeltida Europa* Longman; Kantorowicz, Ernst *Fredrik den andra, från 1194 till 1250*; Maalouf Amin (1989), *Korstågen Genom arabiska ögon*.

⁷⁹² Bercvajiyê malbata xwe ku hemî ji mezhebê Şafi'i bûn ew li ser mezhebê îmamê Henîfî bû û tê de tûj bû ji. Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/236; Dewadari, *Kenz ud-Durer*, 7/288.

⁷⁹³ Mesûdî kitêbeke kurt e li ser şaxên rêbaza Henîfîyan ku Qazî Ebû Mihemed (m. 447/1055) ibn Ebdullah ibn Hiseynê Nasihî ji Mesûdê kurê Siltan Mehmedê Xeznewî re nivisiye. Katib Çelebî, *KejfuZ-Zinûn*, b. n., 2/1676

Sîrafi⁷⁹⁴ û Huceyê⁷⁹⁵ xwendibû û li ser Hemaseyê jî Îzahê/Îdahê⁷⁹⁶ ji ber kiribû û Mesneda Ehmed⁷⁹⁷ jî guhdarî kiribû. Ew xwedî pêwendiyên baş, suhetxweş, nefspiçûk û çehrespehî bû.

Gava ew di sala şêşsed û heftan (607/1210) de çûbû Iskenderîyeyê cem birayê xwe Melik Kamil, ew heşt rojan bi yek hespî ji Şamê çûbû heya Îskenderîyeyê û hê jê peyabû. Piştî ku hev himêz kiribûn, Melik Kamil siwar bû lê Melik Mi'ezem ji bo edebê peya mabû ku hingê Melik Kamil jê re gotibû: "Bi navê Xwedê siwar bibe!" Wî jî hespê bin xwe nîşan dabû û ev şî'r xwendibû:

Gava em siwar bin em dê bigihîjin Mihemed
Û hingê Melik Kamil dixweş bûbû.

Behaeddîn ibn Tibnînî jî çavdêrê zikatxaneyê bû û Bedr ibn Mescefê şair jî ji rojhilat ve hat ku gelek caw jî pê re bû, Behaeddîn jê zekata cawan xwest û ibn Mescef jî ji Melik Mi'ezem re ev riste nivîsîn:

Ey melikê ku hemî neyarên wî şikiyane
Û hemî pesin û qencyê sax dike

Ew e yê ku bi nav û kirinên xwe mîna Mesîh e
Û ji bo jiyan û kirinê çikandî û biryardar e

Beha teklîfa zekata malê heram
li min dike ku hemî bê cilik e

Dê çawa bi zekatê camêrî bike
Kesê ku hec û nimêjê neke û rojî negirê

⁷⁹⁴ Mebest jê kitaba Usûl el-Fiqhê ya Ebû Bekir Mihemed (mirin:m. 330/941) ibn Ebdullahê Seyrafi yê Bexdadî ye ku pir navdar e. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, b. n., 1/114; Bustanî, *Dairat ul-Me'rif*, 11/79.

⁷⁹⁵ Ev kitêba Huceyê ya Hafîz Ebû Bekir Ehmed (m. 324/935) ibn Mûsa ibn Ebas ibn Micahidê Temîmî ye ku li ser şîroveya Kitêba Seb'ete Qiraeten/Heft awayên quranxwendinê ye. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, 1/633, 2/1447

⁷⁹⁶ Ev kitêb yan Îzah/Îdahê Ebû Bekir Yehya ibn Ebû Bekir ibn 'Ecîlê Yemenî yê Feqîh ku li ser nesebê ye yan jî Îdah ul-Beyan we Nûr ul-Îmana Ebû Mihemd 'Ubeydullah ibn Yehya ibn Heysem e ku li ser babeta Usûl ud-Dîn/Bingehê Dîn e. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, 1/208, 214

⁷⁹⁷ Çawa dixuyê ev Mesneda Îmamê Ehmed (m. 241/855) ibn Mihemed ibn Henbel e ku ji sih hezar hedîsî pêk tê. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, 2/1680

Tu berhebaya xwe wan pêk bîne ku ez
Jî zekata we ji malê mîna yê xwe derêxim

Mi 'ezem ji serkarê zikatê re nivîsî ku dehyekê jê bistîne û bike mîna xenî-
met; gava ew derdiket xezayê bi tenê li ser cilikeke bêkêr radiza û rikêba wî ji
balgiyê wî bû. Wî leşker amede kiribû da bişîne Nablusê ji tirsê ku Enbrûr bi
Melik Kamil re diji wî yekîtî çêke, lê ew di nivê Şewalê de nexweş ket. Hingê
qasidê Xwarizmşah li cem bû û behsa Necmedîn ibn Selam dikir ku di nav
neh mehan de ew bi nehsed hezar dirhemî xistibû zîyanê.

Êşa wî zêde bû û êşa zerebê⁷⁹⁸ lê dabû ku beşeke kezeba wî avêtibû, roja îna
serê Zilheceya sala şeşsed û bîst û çaran (624/1226) wefat kir û li keleyê hat
veşartin. Dû re di dema Melik Eşref de ew bi bal gora wî ya Qasyûnê ve hat
veguhestin, serxweşiyên wî ji leşker û xelkê Şamê ewqas pir hatin ku nayê
jimartin û saloxdan. Ew di çarşî û kolanan de bi şev û bi roj digeriyan û jinan
digot: "Ey Mi 'ezem demsazî, ey Mi 'ezem hevaltî." Keçên malan yên pûşî-
wergirtî porê xwe dikişand, ebyên xwe şeq dikirin û heya çend mehan bi
tepan li xwe dixistin.

⁷⁹⁸ Zereb êşê ku li cegerê dikeve û zû bi zû baş nabe. Bnr. Mewlut Sarî *el-Mewarid*, Ferhenga Erebi-Tirki.

Sala Şeşsed û Bîst û Pêncan (625/1227)

Tê (di vê sala 625/1227'an) de Melik Kamil bi leşkerê Misrê ve jê derket û li ser Til'ecûlê rawestiya û Enbrûr/Imparator jî bi hevkarîya Melik Kamil ku li pêşberî Mi'ezem pêk anîbûn ber bi Ekayê ve hilkişiya. Îcar tam gava ku derkete qeraxê û Mi'ezem jî wefat kir, hingê Melik Kamil jî di wî karî de asê ma çunkî berê kar jê re bû lê niha bû dijê wî û hatina Imparator ji deryayê ve jî ne digel tevayîya leşkerê wî bû, çunkî hêzeke hindik pê re hebû. Lê belê di nav xelkê de fikra leşkerê zêde hatibû kirin ku vê yekê mîrekên qeraxê tirsandibû û ji Melik Kamil re ni'îsîbûn da here cem wî (Imparator). Dema Imparator derket ku here şer, melikên qeraxê bi çama stuyê wî girtin û ew teslîmî wî (Melik Kamil) kirin ku berê biryar di navbera mîrekên qeraxê û Melik Kamil de weha hatibû dayin.

[Ya rastî] Melik Kamil diji vê yekê [girtina Împerator] bû û wî ev yek nedixwest, lê dijberîya Melik Mi'ezem û tîrsa nehemfikirî û nehevkarîya pê re ku bûbû sedemê derketina wî [Melik Kamil] û hatina heya wê derê, ew jî vê yekê re bêgav kiribû. [Ji ber vê jî] wî jê [Împerator] re name şandin û bi dizî ew pê [bi dijîtiya Melik Mi'ezem û planê ku ji bo wî kiribû] hesand ku vê yekê Imparator⁷⁹⁹ jî pir tirsand û ji bo qenciya Melik Kamil spaskariya xwe diyar kir û bi erênî bersiva Melik Kamil da ku çawa bivê bila weke wî be. Qasidên wî yên ku li ser qenciya wî [Melik Kamil] ew agahdar dikirin hatin cem, wî jî bersiv bi peyambirên xwe re lê vegerand û Melik Kamil jî xweş pêşwaziya wan kir, qedrê wan girt û heya sala bîst û pêncan [625/1227] di navbera wan de peyambir û name çûn û hatin.

Imparator ji Melik Kamil re xeber dişand û jê re xweş dikir û digot: "Ez kole û dilê te me û tiştê ku tu ferman bikî ez jê dernakevim, lê tu dizanî ku

⁷⁹⁹ Di eslê tekstê de Melik Kamil bû, lê divê Imparator be çunkî wekî din naveroka hevokê diguhere ku li hev nake.

ez mezintirîn qralê deryayê me û li ser fermana te ez derketime qeraxê. Papa û qralên deryayê yên din jî bi komkirin û daneheva min ya leşker, bi giringîdana vê êrîşê û derketina min ya ji bo wê hisiyane. Jixwe çavên wî [Papa] li min in û baweriya wî jî heya radeyekê bi min heye ku ez dê [Qudsê] ji Misilmanan vegirim. Vêca ger ez têkçûyî û destevala vegerim dê himet û rûmeta min di nav wan de bişikê û ji xwe ev Quds jî wan Misilman bêfêde ketinê û wê xerabe kirine. Ji bo vê jî ger Siltan qencî bi min re bike û bihêle ez qesra bajêr zîyaret bikim dê bibe qencî û xêra wî û serê min jî dê di nav qralên deryayê de bilind bibe û ger Siltan bivê berê wê [behayê vê seredana min] jî dîyar bike dê kole wî tibabî bibin gencîneya Siltan.”⁸⁰⁰

Dema Siltan bersivê, gotinê û nameyê bihîst dilê wî bijiyayê, lê riya xwe nedît ku bê şêwra bi mezinên dewleta xwe û pêşeng û serdarên wê re û bê diyarkirina sedem û lêborîna xwe biryarekê bide û rabû nameyeke naverok tevlihev ku bihna erêkirinê jî jê dihat, jê re şand.

Tê (di vê sala 625/1227'an) de Siltan Celaledîn cara duyem daket ser Xelatê û zivistanê jî da ser, ew jî rabû çû Azerbaycanê û ji wê derê jî berê xwe da Îsfahanê ku hingê jî bûyera wî digel Tatarên ... ku me berê qal kiribû qewimî û ew ji Xelatê û yên din hat lepikandin.

Hisamedîn Hacib Elî bi sipaha Xelatê ve derket, çû dest danî ser Xoy û Selmasê⁸⁰¹ û jina Siltan Celaledîn jî di gel gencîneyên wî girt û şandin Xelatê. Welatên bi Xoyê ve hemî zeft kir û kîn xist dilê xelk û welatê wê û dû re çû Nexciwan⁸⁰² û Merendê⁸⁰³ ew jî teslîm girt û pêşhêzekê li ser herêma Tebrêzê vêkxist. Hingê Wezîr Şerefedîn bi hêzeke hindik ve li Tebrêzê bû ku nûçeya reva Buxdiyê koleyê Atabeg Ozbeg ji Şamê û hatina wî ya Azerbaycanê gihayê. Siltan ji ber hinek xirabiyên vîyê navbihurî yên berê aciz bûbû. Gava nûçeya wî giha Hacib rabû da pey lê ew jê derbas bû, çû li çemê Arasê xist û gazi kir got: “Ez koleyê Ihsan Melik Eşref im û ez ji ber mezinatiya wî dernakevim.” Li ser vê gaziyê Hacib Elî ji pey zivirî û Buxdî jî çû giha Şeref Melik, wî qencî pê kir û pêncî xelat ku deh ji wan yên baştirîn bûn pêşkêşî wî kir û Ormîyê⁸⁰⁴ jî bi mîrgehî dayê.

⁸⁰⁰ Ji bo vê spartina Qudsê ya Împarator Fredrikê II'em ji hêla Melik Kamil ve û pêwendiyên wan û şahên qeraxê bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 233-234; Dewadari, b. n., 7/292-295; Ibn el-Emîd, *Exbar*, r. 137.

⁸⁰¹ Selmas yek ji bajarê Azarbaycanê ye ku ji hêla rojava ve dibe dawîya sinorê wê. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, 397

⁸⁰² Nexciwan herêmeke paşîya/xelaseka Azerbaycanê ye. Yaqût, b. n., 5/318

⁸⁰³ Merend yek ji bajarên Azerbaycanê yên navdar e ku navbera wê û Tebrêzê qonaxa du rojan e. Yaqût, b. n., 5/129

⁸⁰⁴ Ormîye bajarekî kevnar î navdar e li hêla Azerbaycanê. Yaqût, b. n., 1/190; Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 159.

Şeref Melik çû Xoyê ku cihgirê Hacib Elî Bedredîn ibn Serheng lê bû. Dema xebra hatina Şeref Melik gihîşt Hacib Elî ew rabû çû Bargirê û li guhê wê rawestiya heya ku Şeref Melik hat û ew çûne hev ku bi yek êrîşekê ceng bi şikestina Hacib qediya û ew kete Bargirê. Gelek hevalên wî hatin kuştin û tîrek li Tacu l-Milûkê kurê Melik Adil ket û piştî demekê pê mir.

Xwarizmî bi xaranî û êrîşan li welatê Xelatê belav bûn ku li cem Şeref Melik ji sêsed siwarî pê ve tu kes nemabû û ger Hacib biçûyayê dê bi çama stuyê wî bigirta; dû re leşker ji êrîşan zivirî û çû Azerbaycanê.

Şeref Melik çû û dema nêzîkî Xoyê bû û ketê, dest danî ser mal û çî yekî xwedî mal hebû nehişt ku bi kirêttirîn awayî malê wî jê nesitand. Ew çû li Merendê jî heman awayî û li Nexciwanê jî weha kir ta ku welat sivnik kir û xelk telef kirin, lê Hacib bi xwe zivirî Xelatê.

Sala Şeşsed û Bîst û Şeşan (626/1228)

Tê (di vê sala 626/1228'an) de Melik Kamil yekîtî çêkir ku Qudsê bispê-re Enbrûr/ Imparator⁸⁰⁵ lewra gava ew bi serdarên dewleta xwe şewirî û têgi-ha ku dilê wan jî bi ser tiştê di dilê wî de ye ji bilî Seyfedîn ibn Ebû Zikra/Zekrî ku ji nişka ve li dij peyivî. Hingê Melik Kamil jê re got: "Ey Seyfedîn, Imparator qralekî mezin e û ji qralên deryayê şerm dike ku bê vegirtina Qudsê vegere: "Ma qey Imparator ji qralên deryayê şerm dike tu ji Xwedê şerm nakî?" Ew [Melik Kamil] rabû Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan û Selahê Erbilî şand da bi Imparator re peyman çêkin û Qudsê digel cewli-kên ser rê heya Yafayê bidin wî. Imparator sond xwar û Fexredîn jî ji bo diyardkirina rewşê û ya sondxwarinê nameyeke dirêj bi qasid re şand û Selahê Erbilî jî kaxezekî piçûk şand. Dema qasid bi nameya Fexredîn re gihayê, Melik Kamil ew vekir û dît ku dirêj e, ji qasid pirsî: "Ka nameya Selah?" Wî ew jî dayê û wî vekir ku tê de ev hebû:

Sondxwarin

Ger şikestina sondwarinê xwiya bibe
Ji bo wê dê ew goştê hêla çepê nexwin.

Melik Kamil armanca nameyê fahm kir û eseyî bû ku Imparator sond xwariye û pir şa bûye û dilê wî ketiye cih.

Nasir Dawid jî Fexredîn ibn Besaqe şandibû cem Melik Eşref û vedix-wende Şamê, ew çû gihayê û li Bostanê Neyrebê peya bû, lê Ezedîn Aybeg ji Melik Nasir re îma kiribû ku bi bal Melik Kamil ve here lê ew dijî wî derke-

⁸⁰⁵ Li ser vê yekitiyê bnr. Ibn Esir, b. n., 10/481; Ibn el-Edim, *Zubdes el-Heleb*, Dar ul-Kutub el-Erebî, Dimeşq: Qahire, 1997; 2/664; Ibn Wasil, b. n., 4/241-251; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/239-241; Ibn Aybeg Dewadari, b. n., 7/292-295; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 234.

ribû û çûbû hêla Melik Eşref. Melik Eşref ji Melik Nasir re gotibû: “Ez dê herim cem Melik Kamil da te û wî li hev bînim.” Lê gava ew çûbû cem, dîtîbû ku wa Qudsê daye Enbrûr/Împarator ku ev yek pir li zora Melik Eşref çûbû û lome li Melik Kamil kiribûn. Wî jî gotibû: “Birayê min Melik Mi’ezem ez bêgavî vê kirime.” Dema Melik Kamil û Melik Eşref civiyabûn hingê dijî Melik Nasir hevkarî çêkiribûn ku dora wî bipêçin û Şamê jê bistînin. Wextê nûçeya vê yekê û ya dana Qudsê bo Frengan giha Şamê qiyamet li hemî welatên Îslamê rabû û li her derî bû şîn.⁸⁰⁶

Melik Nasir Dawid ferman da Şêx Şemsedîn ibn Cewzîyê ku li mizgeftê rûnê û giliyê tiştê hatiye serê Qudsê bike; ew rûnişt ku rojeke mezin bû û hinek ji qotinên wî ev bûn: “Ji Qudsa pîroz delegasyonên seredanê hatin birîn, ey wehşeta micêwan, dê çiqas li van cihan serî ji wan re bînin danîn, wê çiqas li van cihwaran rondik bêne rêtin? Bi Xwedê ger çavên wan bibin kani jî têr nake û ger dilê wan ji kerba perçe jî bibe kar nake. Xwedê serxweşiyên Misilmanan ji wan re bigerîne xêr û qencî, aaxx şerma desthilatdarên bawermendan ku ji bo bûyerên weha derbirin rêz dibin û dil ji kirîzan şeq dibin û kul û keser mezin dibin.” Dû re wî ev xwendin:

Çavên min ji ber rondikan ji ser hev ranabin
Çunkî ew bi girîna mîna ya li pey hev girtîne

Ez stêrkên weke çîrîskên agirê qirşikan ku
Bi bablîsoka xweşbir ber bi hewa dikeve, dirêjim

Bi hêviya ku lehîya stêran zêdeyiya
Perengên ku di dil de pir bûne, vemirîne

Yê razayî her li secdeya te domand bi hêviya
Ku kerb û xemên bi ser Mizgefta Eqsayê

Ya qedirbilind û bi ser welatê dosthezî û
Nîyazxwaziyê ve hatî ji ser rabin

⁸⁰⁶ Ji bo yekitiya bi Împarator re û teslîmkirina Qudsê û testra wê li ser raya giştî ya xelkê bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/481; Ibn Wasil, b. n., 4/245-246; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/240; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 234; Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/216; Dewadîrî, b. n., 7/292-295; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 312.

Bi ser warê çerxan, yê wehyê û riya rast
Bi ser şehîdgeha ebdal û cihgiran ve

Bi ser sêlima mi' racê û kevirê ku pê
Ji kevirê ser erdê û tiştên wê hilkişiya

Bi ser textê milkê Xwedê yê ser erdê berî
Ku Erş û Kursiyê xwedî derece bibîne

Bi ser qibleya pêşî ku ji hêlên cihê
Di nimêja berîbûnê de berê xwe didanê

Ku avakarê wê Dawidê destedar û kurê wî
Suleymanê xwediyê desthilatê û payeyan

Mizgefta Eqsayê ya hawîrdor pîroz,
Stûnberz û şerefebilind paqij bike

Piştî ku ji alemê re ji bo xêr, qencî,
Çakî û nêzîkiyê hatibû pakkirin

Ya ku her perîşanê emirber diçe heca wê
Ji mezinê xwe re herdem secde dibe

Ji nimêjê xalî û bêkesê ku wê bîne cih
Bi ayet û sûreyên Quranê cilwergirtî ye

Vala ji cismên ku bi perestîne dixelin
Û ji hêlan ve ji tirsê zermihî ne

Vala ji çavên ji ber girîne bi av
Û ji dilên ji perwerdigarê xwe bi tirs

Vala ji nalînên poşmanan ji yê ku
Di pêşengiya kevnare de xwiya bû

Vala ji nimêjên arifên rebbê xwe
Û ji tesbîhên wanên ber xizmetê

Bila welat hemî li ser Qudsê bigirî
Û xemgînî û kederê nîşan bide

Bila ji ber xeman kincên hesinî li xwe ke
Xişr û gerdeniyên ku pê jiyane dagire

Ew dê jê di parastina rehmetê de bin
Û dê bibin xwedî xerabtirîn hemandinê

Dê Meke li ser bigirî ku xweha wê ye
Û yê ku rastî Erefatê bê dê gazinan bike

Dê başiya ku bi ser Qudsê ve hat bigirî
Û niştevanên wê yên di nav kevîran de veşartî jî

Tika ye ku Resûlê Xwedê ji Rebbê xwe
Ji bo van kêmasiyan hêviya tedarikekê bike

Hey hawar ji nedî ve çakûç li deriyê Îslamê ketiye
Û xerabiya berîtî û şevhatiyê ji nişkê ve ye

Wan rûmeta Selah bi xerabiya xwe wêran kir
Bêşik şerefeke qedirbilind ya serbilindan bû

Wan dengêkî kêr xistibû û vê jî navûdengêkî
Ku bi xezayên wan ew mezin dêrabûn, anîbû

Ma qey zaroyên Eyûb nizanin ku ew
Bi xebatên xwe di serregirtî hatin jimartin

Bêşik vegirtina Qudsê pertewa milkê wan bû
Ma tu mêwe ku ne ji zuhreyan be heye

Ewên ku bi min re şînoyî ne li ser wanên ku
Xemgîn in bi deng ji xemên wan re digerin

Yekî malekê da yê xeze 'î wî jê re got
Tengasiya tê de bixêrtirînê xêran e

Medreseyên ayatan ji xwendinê vala man
Û qonaxên wehyê bû çoleke xir û xalî

Enbrûr ket Qudsê û dora Şamê ji pêçayî bû, Melik Kamil pê re qaziyê
Nablusê Şemsedîn şandibû. Zimanê xelkê ji Melik Kamil re vebûbû û hemî
serekên Îslamê lome jê dikirin ku Sahib Cemaledîn ibn Metrûh li ser vê yekê
weha lêborîn jê dixwest û digot:

Serekên dîn dibêjin; dînê Mihemed e
Û hemî di dîtinê de dûrî Mihemed in

Alayên nêzîkbûna kafiran li Qudsê ne, lê Rebbê
wê qey dê wê biparêze çunkî ew qenctirîn mizgeft e

Kesê ku ji min nameyek bigihê wan bila
Weke bapîrê şêr şûrhilgir û şûrtûj be

Hûn do êvarê bi mebest rûniştin
Hûn ji sibehê ve hatine ber şîretê

Ew hew bû mîna bizîjkekî ku destekî dît
Ku nexweşiya ber mirinê lê peyda bûbû

Lezgîniyeke pêwîst ew bi bal jêkirina
Hinekî ve da, da derbasî destê din nebe

Hinek tiştên ecêb ji Imparator çêbûn ku yek ji wan gava Imparator keşeyekî li ber pêplûka tahtê rûniştî dît ku ji Frengan kaxezan distîne, ew mîna ku here jê hêvî bixwaze çû cem û ew kişand, terayî erdê kir û jê re got: "Ey beraz Siltan ziyaretê vî cihê weke sedeqe/xêr daye me û tu tê de van karan dikî! Ger careke din ketina yekî ji we weha bibe ez dê wî bikujim."

Berpirsiyarê tahtê digot: “Gava li nivîsa ser kumbeta tahtê ya ‘Selahedîn ev beyta pîroz ji destê mişrikan paqij kiriye’ nihêrî, bişirî û pirsî; ew mişrik kî ne?” Dû re ji berpirsiyaran re got: “Ev şibakên dora tahtê ji bo çi ne?” Wan got: “Bi şev çivîk dikevinê.” Wî got: “Xwedê ew daye berazan.”

Dema bû wextê nimêja nivro û ezanxwênan bang da, hingê kesên pê re yên xizmetkar û kole û çi mamosteyên Seqeliyê bin ku li ser derûdoran agahdarî didanê hemî rabûn nimêj kirin, çunkî ew Misilman bûn.

Imparator yekî çûrik î bêmijang bû û herdu çavên wî hûrik bûn.

Melik Kamil jî ferman li qazîyê Nablusê Qazî Şemsedîn kiribû ku gava Qudsê teslîmî Imparator bike ji miezin re jî bibêje da li ser mîzangehê azan nede, bila di hundirê heremê de bide. Lê belê Qazî jibîr kir ku ji miezin re bibêje û Ebdulkerîmê Miezin jî di wê şevê de wextê seherê derket û dest pê kir ayetên dijî Nesranîyan xwend, yên mîna “Tu zarokên Xwedê tunene, ew Îsayê kurê Meryem e.”⁸⁰⁷ û yên weha. Serê sibê gava roj hilat Qazî gazî Ebdulkerîmê ezanxwên kir û jê re got ku, Siltan weha xwestiye. Şeva din ya duyemîn bangxwên Ebdulkerîm derneket ser bangehê, lê gava bû sibe Imparator gazî Qazî kir û jê pirsî: “Ey qazî ka ew zîlamê ku spêdeya do derket ezangehê û ew peyv gotin.” Wî jê re got: “Siltan weha tewsiye kiriye.” Imparator jî got: “Ey Qazî, Siltan şaşî kiriye, ma hûn dê sirûd û dirûvên xwe, şerî’eta xwe û dînê xwe ji bo min biguherînin? Ma ger Melik Kamil bihata welatê min, min dikaribû ez lêdana zengilê betal bikim? Ellah Ellah, weha mekin, ev bila ya pêşî be ku hûn li cem min kêr dîkin, lê dû re hûn dê zîmanê feqîr û hiqûqnasan li xwe vekin û bibin benîştê devê xelkê.” Piştî wî li micêwran, nêrevanan, bangxwênan, feqîran û berbirrên Heremê tibabekî pir [diyarî] belav kir û heryek ji wan jî ji deh dînanan heya dînarekî da wan û ji du şevan pê ve li Qudsê raneza ku dû re çû Yafayê.

Tê (di vê sala 626/1228’an) de Melik Kamil bi leşkerê xwe ve çû dora Şamê girt û Melik Eşref û Melik Mucahidê xwediyê Himsê jî pê re bûn. Melik Nasir xwe tê de parast û sûr tamîr kirin, sed çekirin û di tengava çiya ya asê de, di Qesra Hecîyan de, di bazara reş ya simaqê de û di Şaxûrê⁸⁰⁸ de

⁸⁰⁷ Sûretê Meryem (19), ayet 34-35.

⁸⁰⁸ Ev ji deverên derkenarên Dimeşqê ne. Ibn Tuxreberdî, b. n., 6/226; Ebû Şame, *Zeyl*, 234-235.

xendeq kola û li ser sedan şervan bi cih kirin û lîstikbaz danîn. Melik Kamil çû ser sedan, koleyên Mi 'ezemî û leşkerê Şamê hatin û şerekî dijwar di nav wan de derket. Melik Kamil ew şikandin û wan ji ser sikran têk bir û baxçe şewitandin. Beredayî û betalan ji dest bi şikandina xaniyên merivan, birina daran, deriyan û paceyên wan kir, ew birin bajêr û ew bi pereyekî hindik firo-tin. Hesara Dimeşqê domand û bihayê zad lê hilkişiya heya bîst dirhemî, ta ku Melik Nasir fêr kir rewşa wî ber bi qelsiyê ve diçe û tu piştgirê wî jî nînin. Ew bêgav bû ku nameyekê ji apê xwe Melik Kamil re bişîne, rewşa xwe diyar bike û bi raspêrî derket çû cem. Wî berê xwe dayê û ji dêla Şamê ve Kerek, Şewbek, Belqa, Selet/Selt, Quds, Xelil, Nablus, Beysan, Xûr (Menzil Ribha/Rebha, Qeradil/Feradil/ Qerawil/Ferawil, Ke'ba/Ke'ber û Timurt)⁸⁰⁹ û hinek deverên ku têkevin cihên wan, danê. Wî jî Şamê di dest-pêka Şabanê de teslîm kir ku dema hesarê çar meh bû.⁸¹⁰

Melik Eşref ji deverên Şamê û gera baxçe û bostanên wê û mayina li Neyreba wê [Şamê] hez dikir û wî û Melik Kamil jî li hev kiribûn ku dema Şamê vegire dê bide wî. Vêca dema vegirt ew dayê û Serxed, keleya wê û deve-rên wê da Ezedîn Aybegê Mi 'ezemî û birayê xwe Melik Ezîz jî danî ser wela-tên ku di destê wî de bûn û herweha Melik Salih Îsmail û Melik Mûxîs ibn Mûxîs jî weha kir. Melik Eşref jî hew Bajarê Şamê heya 'Eqebeya Fîqê ji xwe re girt ne zêde û ji dêl ve Heran, Reha, Serê Kanîyê, Mûzir,⁸¹¹ Hemlîn,⁸¹² Sirûc û Reqayê da Melik Kamil.

Melik Kamil çû li Selemîyê daket û dora Hemayê pêça heya ku ew ji Melik Nasir Qiliç Arslan ibn Melik Mensûr Mihemed sitand û da Melik Mizafer Tiqyedîn[ibn] Melik Mensûr ku Melik Kamil ew bi keça xwe re zewicandibû.

Tê (di vê sala 626/1228'an) de Melik Mesûd Iqsîsê kurê Melik Kamil mir ku jixwe dema ew bi mirina Melik Mi 'ezem hisiyabû ji Yemenê berê xwe dabû Mekeyê da leşkerê bavê xwe hilîne û here Dimeşqê vegire û lê bimîne.

⁸⁰⁹ Ev navên deveran ku di nav kevanokê de ne di destxetê de qenc nedihatîn xwendin yan jî bi çend awayan tên xwendin û herweha di çavkaniyên din yê ser vê bûyerê de jî nînin ku meriv pişt rast bike. Ji ber vê jî min ew bi alternatîfên cihê xwendin û xistin nav kevanokê.

⁸¹⁰ Ji bo agahên zêdetir li ser hesara Dimeşqê ji hêla Melik Kamil û Melik Eşref ve, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/482; Ibn Wasil, b. n., 4/252-253; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/240-241; Ibn Kesîr, b. n., 13/94; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 234-235; Sibî Ibn Cewzî, b. n., 8/657-658.

⁸¹¹ Mûzir keleyek ji yê bajarê Mêrdînê ye. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 11/94

⁸¹² Hemlîn keleyek ji yê bajarê Mêrdînê ye. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 11/94

Ew ku yekî zorba yî rikdar bû, dema kete Mekeyê felc lê ket, xem û keder ketin dilê wî û pê mir ku Melik Kamil bi mirina wî şa bû.

Tê (di vê sala 626/1228'an) de Siltan Celaledîn bi leşkerê xwe ve çû avêt ser Xelatê û hingê jî qasidê Ezedîn Aybegê cihgirê wê giha cem. Wî jê re xwe kê m dixist û xweş dikir û digot: "Bêguman Melik Eşref dema bi bêdebeîya kirêt ya Hacib Elî hisiya ku li pêşberî welatê Siltan kiribû, pê aciz bû, ew ji ser kar avêt û li min ferman kir ku ez wî radest bikim; ew va ye di bîrê de girêdayî ye û karûbarê Xelatê jî spartiye min û li min ferman kiriye ku ez rêz û resmîyê jî Siltan re bigirim û hikmê Siltan li ser Xelat û welatên wê be, leşkerê wê jî li ber destê wî be û çî gava bivê di hawara wî de be.

Siltan guh nedayê lê bersîveke nerênî jî neda, çarde mence nîq li ser Xelatê girêda û ew xist tengasiyê, zor da dorpêçanê û leşkerê ku lê bû bi xelkê wê ve jî şerekî diwar pê re kir. Xela çêbû, qût û mûnet nema; dest bi xwarina miraran, goştê kûçik û psikan kirin û çerm bi avê nerm dikirin, dixwarin û digel vê jî xwe radigirtin. Mîrek û serdarên ku lê diman ev bûn: Melik Mu'îz Mucîredîn Yaqûb,⁸¹³ Melik Emced Tiqyedîn,⁸¹⁴ Mîr Hisamedîn Qeymerî,⁸¹⁵ Mîr Ezedîn ibn Bedir,⁸¹⁶ Mîr Esededîn ibn Ebdullahê Mihranî,⁸¹⁷ Mîr Şemsedîn⁸¹⁸ û Nasirudînê Qeymurî,⁸¹⁹ Elemudîn Sencer,⁸²⁰ komeke pir ji serdar û derûdorên wan û Pehlewan Îsmailê Îwanî⁸²¹ bûn.

⁸¹³ Ew Melik Mu'îz Mucîredîn Yaqûb ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi bû ku di sala 654/1256'an de wefat kiribû. Ibn Kesîr, b. n., 13/147; Ibn Cewzî, *Zeyl*, 1/37; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 326.

⁸¹⁴ Emced Ebas Tiqyedîn ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi bû ku di sala 669/1270'yi de wefat kiribû. Sibî ibn Cewzî, *Mîr'at*, 2/460; Ibn Kesîr, b. n., 13/195; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 327.

⁸¹⁵ Mîr Hisamedînê Qeymurî ji Kurdên keleya Qeymurê bû ku dikeve çiyayên bakurê Mûsilê û mîna gelek mîrekên Qeymurîyan ew ji yek ji serdarên Eyûbiyan bû û dû re bûbû mezintirîn serdarê Melik Salih Necmedîn Eyûb. Ew di sala 648/1250'i de di cenga navbera Eyûbiyên Şamê û Memlûkiyên Mîsrê ya navbera Xesba û Ebasesey de bi birayê xwe Diyaedîn Qeymurî û hinek mîrekên Kurdan yê din ve hatibû kuştin. Ev bûyera kuştina wan jî di cenga navbera hevalbendên Eyûbiyan û Ezedîn Aybegê serdarê kolemenên Melik Salih ku piştî wefata wî, bi dekekê kurê wî Tûranşah jî kuştibû û dest danibû ser Mîsrê, de ji bo sitandina Mîsrê jê û ji Memlûkiyan û veqerandina wê li Eyûbiyan, qewimî bû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Hesneyanî, b. n., r. 211.

⁸¹⁶ Ji bo Mîr Ezedîn Ibn Bedirê Himeyî ku yek ji serdarên mîrxasî bi rûmet yê Melik Eşref bû. Bnr. li jor, r. 249, jêrenot 645.

⁸¹⁷ Mîr Esededîn ibn Ebdullahê Mihrani mîrekî ji eşîra Mihraniyên Kurdên herêma Hekariya bû. Boris James, b. n. r. 44

⁸¹⁸ Mîr Şemsedîn Qeymurî jî yek ji serdar û mîrekên malbata Qeymurîyên Kurd bûn ku di ber xizmeta Melik Salih Necmedîn Eyûb de bûn. Di dema kuştina Tûranşahê kurê Melik Salih de van mîrekên Qeymurî piştigirî nedanê û li dijî kuştina wî derneketin, lê digel vê jî piştî ew jî hêla wan Memlûkên ku bêbextî bi kurê xwediyê xwe re kiribûn ve hatin desteserkirin. Dewadârî, b. n., 7/383; Hesneyanî, b. n., r. 186, 213.

⁸¹⁹ Ew Mîr Nasirudîn Hiseynê Qeymerî (600-669/1197-1274) bû ku mezintirîn û qedirgiranîrîn serdarê dema xwe bû û xwedî gotin û biryara tam bû, herweha ew yekî mîrxas, camêr, dadmend û serok bû. 'Izet Süleman Hiseyn, b. n., ji Yûnîni, *Zeyla Mirat uz-Zemanê*, 2/366.

⁸²⁰ Ew Elemudîn Sencer Helebîyê Tirk bû ku cihgirê Melik Mîzafer Qutîzê Tirkmen yê Dimeşqî bû, dema Qutîz hatibû kuştin xwestibû ku dest daye ser û wê jî xwe re arîzî bike, lê dû re ji Şamê reviyabû Ba'albekê, li wê derê hatibû girtin û şandibûn Mîsrê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 321, 324.

⁸²¹ Min li ser serdar Pehlewan Îsmailê Îwanî tu agahdarî peyda nekir.

Gava dorpêçan dirêj bû, qûtê wan jî nema û ji alîkariya Melik Eşref bêh-êvî bûn hingê Pehlewan Îwanî hevalê xwe bi şev şand û ji Siltan ji bo dîyar-kirina mîrgehekê li Azerbaycanê sozek xwest da Xelatê teslîmî wî bike û wî jî Selmas û çend cewlik danê û jê re sond xwar. Qasid zivirî û biryar hat girtin û merivan xwe ji hemî cenga bi wan re bi çek kir, zor danê û xebitîn, lê tu tişt bi dest nexistin ku hingê Îsmail bi şev werîs berdan û ala û peyade heya serê sibê hilkişîyan. Siltan di tîra mencenîqan de êrîşî neqebê kir lê leşkerê Xelatê yê mayî şerekî dijar kir ta ku wan derxistin, bes dema li birc û sûran nihêrîn dîtî ku ew bi alayên Siltan û Xwarizmîyan dagirtî ne. Êrîşê ji dervayê bajêr û ji ser sûran ve domand heya ku ew şikiyan û revîyan û serdar hemî hatin dîlgirtin. Mîr Ezedîn Aybegê Eşrefî,⁸²² Mucîredîn û Tiqyedîn û yên bi wan re di keleyê de xwe asê kirin, lê Xwarizmîyan sê şev û sê rojan Xelatê talan kir û xezîneyên xelkê wê derxistin, ew veşartin û komeke mezin di bin wan gunehan de mirin.⁸²³

Mucîredîn û Tiqyedîn ji keleyê hatin xwar û ji bo xwe û Ezedîn hêviya ewleyiyê kirin, wî ewleyî da wan û ew çûne cem, lê ji bo kêmxistinê nehişt ku Ezedîn here destê wî. Mucîredîn û Tiqyedîn li ser sifrê rûdiniştin û amade dibûn ku Siltan jî ji xayintiya wan re rûmet digirt, lê Ezedîn Aybeg rawestiyayî bû. Hinek Tirkên ku aliyê Ezedîn Aybeg digirtin, gotin: “Evên han jî di ber fermana wî û xizmeta wî de bûn.” Siltan got: “Ev arezuya xwediyê wê bû ku hikmê wî li ser birayên wî hebû, lê vîna min tê de tunebû û hertişt vedigere ser eslê xwe.” Ew her di xizmetê de man heya ku peyamhinêrê Dîwanê hat û mehderiya wan kir ku hingê Mucîredîn û Tiqyedîn hatin berdan û Tiqyedîn çû Bexdayê û [Mucîredîn jî] vegeriya Şamê.

⁸²² Mîr Ezedîn Aybegê Eşrefî ustaddarê Melik Eşref bû ku piştî serihildana Şehabedîn Xazî wî li Xelatê ew danibû cem Hacib Elî da wê çêtir biparêze. Bnr. li jor r. 281-82.

⁸²³ Ji bo agahên zêde li ser bêbextiya ku di nav Xelatê de pêk hat û têkoşîna lehengi ya xiretkêşîya Eyûbiyan ku bi xelkê Xelatê re nişan da û bêtaqetiya di bin dorpêçanê de ji ber şerê dijar û birçîman û bêçariya ber dirêjiya hesarê û bêwijdaniya Celaledîn bi xelkê wê re, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/484-485; Ebû Şame, *Zeyl*, 240-241; Ibn Wasil, b. n., 4/264, 280-281; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/245.

Sala Şeşsed û Bîst û Heftan (627/1229)

Tê (di vê sala 627/1229'an) de Melik Kamil berê xwe da Heranê û welatê rojhilat teslîmî Tewaşî⁸²⁴ Şemsedîn Sewab kir.

Tê (di vê sala 627/1229'an) de Melik Eşref birayê xwe Melik Salih Îsmail bi leşkerê xwe ve şand ser Melik Emced û ew di keleya Ba'albekê de xist hesarê, mendenîqên mexribî li ser giradan û ew xistin tengasiyê ta ku komek li ser hesarê hatin kuştin. Melik Emced şerekî mezin pê re kir ta ku Seftiyedîn ibn Merzûq kete navbera wan, li ser vê li hev hatin ku Cebhu z-Zebdanîyê⁸²⁵ bidinê û ew jî ji Ba'albekê dakeve û li xaniyê xwe yê bi navê Dar es-Se'adetê rûnê ku li cem Deriyê Nesr bû.

Tê (di vê sala 627/1229'an) de xwediyê Rûmê ji Melik Eşref re xeber şand û jê re got: "Tu dizanî ku Celaledîn çûye avêtiye ser Xelatê, ew vegirtiye, rûmeta we şikandiye, welatê te wêran kiriye û serdarên te kuştine, ji ber vê jî ger tu bêtî cem min dê sipah û gencîneyên min li ber destê te û di oxira te de bin." Ew bi Melik Kamil şewirî û wî jî heman tiştî jê re destnîşan kir û leşkerê xwe bi Şemsedîn Sewab Tewaşî re, leşkerê rojhilat û Melik Cewadê biraziyê xwe jî şand cem [Melik Eşref] û wî bi xwe ku hingê li Reqeyê bû, li Firatê xist da here Misrê.

Melik Eşref bi heftsed siwarên hevalbendên xwe ve çû Heranê, lê ma û ji leşkerê xwe yê Şamê re nivîsî, gazî wan kir û ji yê Helebê, Mûsilê û Cezîreyê re jî xeber şand û ji her hêlê ve jê re leşker civiya. Ew ber bi Rûmê ve bi rê ket ku pê re jî ji pêşengan birayê wî Şehabedîn Xazîyê xwediyê Meyafarqînê, birayê wî Melik Ezîz Osmanê xwediyê Banyasê, birayê wî Melik Hafîzê xwediyê keleya Ce'berê, Melik Cewadê biraziyê wî, Şemsedîn Sewabê Adilî,

⁸²⁴ Tewaşî xizmetkarên sarayê yê nêzîkî siltan bûn ku ji wan re ustaddar ji dihat gorin. Qelqeqendî, b. n., 5/456

⁸²⁵ Bostanên derkenarên Dimeşqê ne. Nesewî, b. n., r. 221

Melik Mensûrê ibn Mucahidê xwediye Himsê û sipaha Helebê hebûn ku pêşengê wê jî Mîr Ezedînê kurê Micelayê Hekarî bû. Melik Eşref bi xwediye Rûmê re civiya, ew çû pêşiya wî û qedrê wî girt, jê û ji melik û serdarên pê re gelek pêşkêşî û cihûwar [kon û xargehên lê mayinê?] şandin. Melik Eşref û birayên xwe çûne cem xweha xwe jina Siltan Elaedîn û li cem wê civiyan ku ew jî bi hatina wan şa bû.

Siltan Elaedîn ji Melik Eşref û birayên wî re xeber şand û ji wan xwest ku pê re li meydanê ji bo hevnezkariyê bi gogê/poloyê bilîzin. Ew amade bûn û dest bi listikê kirin, [di nav listikê de] Siltan Elaedîn bi kaşûyê/çewganê xwe li gogê da, ew ji dest wî ket û Melik Eşref bi lez peya bû çû rahiştê ew miz da û dayê, lê Siltan Elaedîn jê re peya nebû ku vê yekê şopa xwe li ser wan hişt û texmîn kirin ku dê li ser Melik Eşref jî şopa xwe hiştibe. Lê belê Melik Eşref bi xwe digel mezinatiya xwe ya bi rûmet, payedariya xwe ya bilind, welat û desthilata malbata xwe ya pir î xurt dêsa ew pir nefspiçûk bû, çawa ku jixwe Eyûbî hemî jî di welatên xwe de ne weke qralên Rûmê û şahên Ecem zordar û nefsmezin bûn.

Dema ew ji listika Çewkanê/Çoganê vala bûn, Siltan Elaedîn zîyafetek li darxist û Melik Eşref û melikên din vexwend ser û dema civat temam bû jî Siltan Elaedîn pekiya pêş Melik Eşref, erda ber destê wî ramîsa û got: “Ey Xwendkar, ez ne nezanê bi wê qenciya mezinê xwe me ku gava li meydanê peyabû û çewganê da koleyê xwe. Bêguman li wê derê sîxurên qralên Rûmê, yên kafiran, yên xeraban, yên Xwarizmşah û melikên din yên Tataran hebûn. Ji xwe min jî xuyê mewlayê xwe yê qenc dizanî ku ew dê li ser [kirina] koleyê xwe raneweste û lê negire; herweha ez dizanim ku Siltan bi vê yekê zor li min kir û rûmeteke bilind da min ku Xwedê şanê te jî bilind bike. Melikên Eyûbîyan yên amede ev yek ecibandin û baweriya ku ew xwe li ser Melik Eşref mezin dike, ji dilê wan derket.

Heçî Siltan Celaledîn e, ew çû Menazgirê/Melazgirê⁸²⁶ da wê têxe hesarê, Riknedîn Cihanşah ibn Tuxrilê xwediye Erzena Rûmê giha cem siltan û wî bi hevkarîya navbera xwediye Rûmê û Melik Eşref hisand. Wî gihîştina Melik Eşref ya cem xwediye Rûmê jê re gilî kir û da zanîn ku ew dê di nêzik de herin wî. Siltan bi avêtina tîrên sor ku li cem wan nîşana seferê bû, karûbarê leşker xist ber berpirsiyariya hêzên Çawîşî û Pehlewani û fermana kom-bûnê li wan kir.

⁸²⁶ Menazcird/Menazgir/Melazgir navçeyeke navdar e di navbera Xelat û welatê Romê yê hingê de ku [diket] ber sinorê Ermenistana [hingê]. Yaqût, b. n., 5/202.

Ew ber bi Xertebirtê/Xarpûtê ve çûn, li wê derê li benda kombûna leşker man, ew bi nexweşîneke dijwar ket û kete nav livînan û ji jiyane bêhêvî bû. Di wê demê de nameyên Riknedînê xwediyê Erzena Rûmê (Erzeromê) jî dihatin ku wî ji tevgera herdu sipahan agahdar dikir û ew teşwîqî ser lebtê dikir. Îcar [heya] gava ku êşa wî hinekî sivik bû leşkerê Rûm û Şamê jî civiyabû û Melik Eşref ew bi rêkûpêktirîn rêzbendiyê amade kiribûn.

Lê Celaledîn bi xwe leşkerê Îraqê û Şeref Melik li ser Menazgirê/Melazgirê hişt bi kêmasî ji bo girîngiya:

Gava cidîtiya meriv di karekî de berpê be
Hingê tişt ji meriv re ji her hêlê ve pêk tên

Ger cîhana wî piştî xwe bidê jî di feryada wî
Ya hawarxwestinê de li cem wî lêborîn heye

Ew çû û qonax tewandin û li Basicmanê⁸²⁷ rastî leşkerê Erzincanê hat, leşkerê Celaledîn ew şikandin û vê yekê tirseke mezin xist dilê leşkerê Rûmê.

Di bîst û pêncê remezanê de sixur gihîştin û gotin ku Siltan Celaledîn sibeya inê dê li cem we be. Melik Eşref telpên pêşeng rêz kir, piştî wan yên Ereb, dû re jî Melik Mensûrê kurê xwediyê Himsê, piştî wan jî leşkerê Helebê ku pêşkêşê wan Ezedîn ibn Micela bû, dû re Tewaşî Şemsedîn Sewab bû, piştî wî jî Melik Cewad ibn Memdûd bû, piştî wî jî Melik Ezîz Osman bû, piştî wî jî Melik Mizafer Şehabedîn Xazî bû û piştî wî jî telpên Melik Eşref û hêza dora wî û koleyên wî digel alîkar û mîrxasên pê re dihatin.

Leşkerê Rûmê jî bi Siltan Elaedîn re bû ku pêşengên xwe û telpên xwe rêz kiribû; pêşhêzên leşkerê Xwarizmî bi pêş ketin heya ku di navbera wan de çiyayek ma û li kêlaka wî jî newaleke mezin hebû. Di sibeya şemiyê de Celaledîn newal derbas kir û derket serê çiya û rawestiya ku hingê roj jî dabû ser telpên leşkerê Şamî û ew jî zirx û mixfer li ber wan bûn û cilên ser heşpên wan jî berkeştiwanên⁸²⁸ zerkeşî bûn û tewariq (mortalên mezin î dirêj) bi destên wan bûn ku vê jî ew şaşmayî hiştin, ya rastî pir aciz kir û got: “Ev leşke-

⁸²⁷ Basicman cihêkî navbera Melazgir û Xelatê ye. Ibn Wasil, b. n., 4/190

⁸²⁸ Berkeştiwan yan jî berika ustuwân, cîleke weke berikekê ye ku davêjin ser hespan û ji stuyê wan heya gerdê wan tev digire da di cengê de wan ji derbên rim, tîr û şûran biparêze. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 7/179, not 1.

rekî weha ye ku çiya nikarin wî bilivînin.” Mebest jê leşkerê Melik Eşref û yê Şamê bûn. Melik Eşref jî hêdî hêdî dimeşiya û telpên wî jî weke tîra devê şeh siwar ji siwarî cuda nedibû, diherikîn û ew jî li ser wan digeriya, nav di wan dida û pesnê wan dida.

Şer dest pê kir û bi qasî deh hezar Xwarizmî çûne wan û nêzî [leşkerê] Şamî bûn û reşandin wan, lê wan bi mertalan rûyê xwe veşart û bê ku aciz bibin li meşa xwe ya hêdî domandin. Dû re hêza Xwarizmîyan ya çepê bi pêş ket û ya rastê jî ji ser girekî wê xwiya bû, Şemsedîn Sewab derket pêş, rim avêt Xwarizmîyan û Şamî zivirîn cihê xwe.

Dû re Xwarizmî bi êrişeke pir mezin bi qasî pazde hezar siwarî ve çûne wan ta ku erd ji ber wan lerizî, lê Şamîyan jî bêacizî li çûna xwe domand. Wan tîr reşandin ser wan lê mijêke dişwar derket, Melik Eşref çû ser wan û li pey hev êriş birin ta ku Xwarizmîyan xwe ranegirt û bi paş ve vekişyan. Şamîyan bi lêdan û derbên rîman dan ser piştê wan ta ku pîrên wan avêtin newalê, li ser hev ew kuştin û dîl girtin. Têkçûnê xwiya kir û talankariyê da pey ku rîman jî mebesta xwe dianî cih û şûran jî kelawaca xwe di çoleke ku zanîn pê neketibû, nig û piyên dawaran tê re neçûbûn û ji dema kevnare ve arezûyê xwe bi bal ve nedabû, sar dikir. Ta ku roja esîl ber bi ava ve xwar bû û destûra çûna ava wergirt, hinek ji wan ji germa cenga telpan ketin qeliştekan û têkçûna Tirkên ji ber şûrên Ereban [xwiya bû]. Elxî Xan, Etles Melik û hejmareke pir ji xan û giregiran hatin dîl girtin ku xwediyê Rûmê fermana birrîna stuyên wan da, lê Melik Eşref mehderiya wan kir û xwediyê Erzena Rûmê jî hat dîlgirtin.

Melik Eşref xwest here Xelatê; xwediyê Rûmê jî jê û ji bira, pêşeng û serdarên wî re mal, hesp, diyarî û xelatên ku bihayên wan du milyon dînar bû, şandin. Xwediyê Rûmê vegeriya welatê xwe, Melik Eşref çû Xelatê, Celaledîn jî çû Ercişê û pê re jî jina Melik Eşref û Mucîredîn û Tiqyedîne birayê Melik Eşref hebûn.⁸²⁹ Melik Eşref da pey Celaledîn lê wî xwe jê dûr xist û ji hev re name û qasid şandin û li hev hatin ku Melik Eşref di destpêka Rebîelaxera sala şeşsed û bîst û heştan (628/1230) de zivirî Şamê. Dû re Celaledîn jî çû Azerbaycanê ku qasidê Melik Eşref yê ku dişand cem Celaledîn Şemsedîn Xasbegê kurê xwediyê Tikritê Mihmandarê Eşrefî bû, ew yekî zana yî hêjayî û şair bû.

⁸²⁹ Li jor derbas bû ku li ser mehderiya Xelîfe Celaledîn ew berdabûn û yek ji van çûbû Şamê û yek ji Bexdayê. Bnr. li jor paragrafa paşî ya bûyerên sala 626/1228'an.

Sala Şeşsed û Bîst û Heştan (628/1230)

Tê (di vê sala 628/1230'yî) de Melik Emced Mecdedîn Behramşah ibn Ezedîn Feruxşah ibn Şahinşah ibn Eyûbê xwediyê Ba'albekê hat kuştin. [Sedem jî] dizîna qolanê hewqel/hokke û diwêta wî ya bi bihayê dused dînarî bû ku ew guman ji koleyekî xwe dikir. [Dû re wî] koleyê diz girtibû û ew di kozikekî saraya xwe de ku li pişt oda wî ya xebatê bû, hepis kiribû û gef lê xwaribûn ku dê destê wî jê bike û wî daleqîne. Di roja çarşema dozdeyê Şewalê de ew mîna hercar [li oda xwe] rûnişt û kozikê ku kole tê de girtibû jî li pişt wî bû û li cem wî jî Şerîf Ebasê biraziyê Beha û Ibn Fehdê remildar yê cihû hebûn. Ibn Fehd usturlap [stêrpîv]⁸³⁰ di dest de jê re got: "Ey mezinê min vê gavê tu di wextê xweş de yî lê piştî wê çi ye? Ger tu li ser karê cîhanê bilivî tu dê bi dest bixîni." Di wê gavê de koleyê di kozikê de girtî ji cihê xwe pekiya û rahişt şûrê Melik Emced û pê lê da û milê wî xist ku hingê Emced jî digot: "Na ya Mabûn." Dû re derbeke din li noqa wî da û bi carekê hilkişiya ser xanî, kole jî li dû wî bûn, wî xwe ji ser xanî avêt, li ser kevirê bendê ket û mir, koleyên jî ew parî parî kir.

Emced bi xwe li ser kêlika xwe ya jiyanê ya dawî bû û hezkirê stranên Şems ul-Muxnîyeya navdarê bi Sewdayê bû ku wa rojan dest jê berdabû. Gava bi bûyerê hisiya bi girî kete hundir û kincên xwe jî qetand, gava Emced ew dît hima ji ber xwe ve ev riste honan:

Ez li benda xeyda wê bûm ku dê lome li min bike
Ne xeyda wê pir bû û ne jî belawelayiya wê hat hev

Dema bi mirinê hisiya dilovanî li min kir
Ku dilovaniya wê li cem min kar dike

⁸³⁰ Usturlap alavê pîvana dûriya navbera Stêrkan e, bnr. Mewlûd Sari, *Mewarid, ferhenga Erebi-Tirkî, beşa herfa elifê*.

Ew hat û benda mirinê di nabera min û wê de
Ew hat hevgîhanê dema ku hevgîhan fêde nake

Ew mir û di goristana bavê xwe de li hêla bakur hat veşartin ku yekî hêja, mêrxas, camêr û pesindayî bû û rewanbêj û şair bû ku dîwaneke wî ya honraweyê ya xweş heye.

Heçî Siltan Celaledîn Xwarizmşah piştî şikestinê berê xwe da Tebrêzê ku Xwarizmî jî jê veqetiyabûn û li welatan belav bûbûn, dema nûçeya şikestina wî gihabû her civat û gazîyan. Ew hê qenc li Tebrêzê ranewestiyabû ku xebera xerab ya hatina Tataran gihayê, Şemsedîn Xasbegê xwediyê Tikritê xatir jê xwest û ew bi Mucîredîn Yaqûbê kurê Melik Adil re çû qesta Mûqanê kir da leşker bide hev, lê ka? Berê ew neyarê wî yê mîna deryaya pêldayî ketibû pêşiya wî ku di rê de ew bi Mucîredîn re diaxivî lê gava bi tenê dima stêrk ji çavên wî diherikîn ji ber ku zanîbû jê re ne alîkar û ne jî piştgir hebûn.

Dema gihîşt Mûqanê pehlewana şandin cem xan û pêşengan û bi hatina dijaminê ... hisandin û ew tirsandin. Wî ji mêrxasên xwe yên ku bawerî bi wan dianî pêşhêzek şand da wî ji rewşa neyarê ... agahdar bikin, lê sistayî li nik wan çêbûbû û Siltan jî li Mûqanê bi ravê ve mijûl bû ku leşkerê wî jî li dor hezar kesî ji mêrxasên wî bûn. Ew daket ser keleya Şêrkebûtê⁸³¹ ku di dema hatina Tataran ya pêşî de wêran bûbû, lê Şeref Melik ew ava kiribû. Ew wê şevê lê raza û hew pê hisiya ku neyar rê li ser girtine; ew siwar bû, bi şev çû û hevalên wî û xanên dostên wî jê cihê bûn.

Heya hingê jî Mucîredîn pê re bû ku jê re pêşniyaz kir û got: "Baştir e em herin cem Melik Eşref û em wî bi hatina neyar ya ser welat bihisînin û diyar bikin ku ji bilî mildan û hevgirtina li dijî neyar tu tişt nemaye; heyhat ma qey kesî dilxweş heye ku hilkişe jor û texmîn bike ku ev cudabûn e?" Dû re dema wî ji Mucîredîn xatir xwest di dilê xwe de bi zimanê biyanî gotinek got ku maneya wê ev bû: "Serkeftina min bi roviyekî ku bi lepên xwe ez birîndar kirime û hawarxwestina min ji baskekî ku bi destê wî hatime birîn û li hember pêşengên wî rêz bûme." Mucîredîn jê veqetiya û Mu'înedînê Qûmî jî hevaltiya wî kir û ew ber bi Şamê ve bi rê ketin.

⁸³¹ Şêrkebût Keleyek bû ku li ser girekî Mûqanê hatibû avakirin û li dora wê jî xendeqeke kûr i fireh hebû ku ava bajêr jê derdiket û meriv hew bi pireke seyara ku dihat danîn û rakirin karibû lê derbas bibe. Nesewî, b. n., r. 353

Siltan li Mahanê⁸³² ma, dû re xeber jê re hat ku Tatar planê çûna ser dikin, rabû qesta Aranê⁸³³ kir, dema nêzikî Hîzanê⁸³⁴ bû lê daket û çend rojan lê ma. Dema Obaşê Genceyê Xwarizmîyên ku lê bûn, kuştin, bi aşkereyî xerabî kirin û rîka xwe diyar kirin, hingê wî Xan Birdî şand cem wan da ferman bike ku ew beremir bin, xwe ji dijîtiyê dûr bikin û sozê qencyê jî da wan, lê ew ji dijberiyê venegeriyan û însaf nekirin.

Siltan giha wê derê, li bostanên wê daket û qasid jî di nav wan de çû û hat, lê ew ji serîhildana ku dikirin venegeriyan û obaşê wan derket û bi tîran li konê Siltan da. Siltan siwar bû û kesên pê re ajote ser wan ku mîna pez ew diketin û di xwîna xwe de digevizîn û siltan bi yê tîkçûyî re kete bajêr û ferman li mezinên wê kir da yê sedemên vê rikê û vê xerabiyê bînin cem. Wan sih kes destnîşan kir ku ew anîn û li deriyê qesrê serê wan jê kir û Siltan jî li pey rewşa qasidê xwe bû ku hewara wî biribû bal Melik Eşref li pêşberî dijminê ...

Jê re bersiv hat ku digot: “Ew bi xwe ber bi welatê Misrê ve diçe da wan bigire, bi lez amade bike” û rewş jî mîna ku li jêr e, hatiye gotin:

Ew sozên xwiya ku mîna leylana çolê ye
Ji rojekê heya rojekê û ji mehekê heya heyvekê

Neyar qesta Siltan kir û wî şev û roja xwe kir yek û çû heya giha Amedê, Elemedîn bi qamîşê şekir qasidek ji hêla Melik Mesûd ve ji bo beremriyê derxist pêşiya wî ku çûna Rûmê pê xweş dikir û dilê wî dibijand vegirtina wê. Siltan meyla xwe da gotin û dest ji mebesta xwe ya çûna Îsfahanê berda. Ew wê şevê li Amedê razan, vexwarin, serxweş bûn û bi xwe ve nehatin heya ku nefxa Sûrê lê da û ji goran hatin şandin. Di wê şevê de yekî Tirkmen hat cem û jê re got: “Mîn di xaniyê ku do tu tê de bûyî leşkerên ku cilûbergên wan ne mîna bûn yê leşkerê te dît.” Wî ew derewîn derxist û got: “Ev dekek e ji kesên ku naxwazin em dakevin vî welatî.” û ew heya berdestê sibehê serxweş raza. Spêdeyê Tataran dora wî û leşkerên wî girtibûn, destê xerabiyê xistibûn navçeyan, koma wan li hawîrdoran belav bûbû, bi telpan dora xargeha wî pêçabûn û ew jî serxweş di xewê de mabûn.

⁸³² Mahan bajarekî Kermanê ye ku navbera wan du qonax in. Yaqût, b. n., 5/57

⁸³³ Aran/Eran eyaleteke fireh ku gelek herêm û bajarên mîna Gence, Beyleqan û yê din digire nav xwe û çemê Arasê wê jî Azerbaycanê vediqetîne. Yaqût, b. n., 1/164

⁸³⁴ Hîzan navçeyeke nêzikî Sêrtê ye. Yaqût, b. n., 2/380. Ev ne Hizana ser Bedlîsê ye.

Di wê demê de Erexan bi heval û alayên wî ve gihîştê û êrîşî wan kir, wan ji ber xargehê derxist û hinek mêrxasên wî ketin xargehê, wan bi destê Siltan girt û ew bi taqîyeke spî derxist, li hespê siwar kir û ew bir, lê dema Erexan dît ku telpên Tataran ketine pey wî û jidil diçinê, wî ferman kir ku leşkerê pê re jê veqete da ew bidin pey komê pir û ew bi tena serê xwe xelas bibe. Lê belê wî di vê yekê de şaşî kir, çunkî dema Erxan jê veqetiya hêzeke zahf ji giregirên Xwarizmîyan da pey wî û gava ew giha Erbilê/Hewlêrê çar hezar siwar pê re bûn. Melik Mi'ezem Mizaferedîn pêşwaziya wî kir, qencî pê re kir û dû re ew çû Îsfahanê û demekê ew vegirt.

Lê Siltan bi xwe telpa dijmin da pey û ji ber ku hespê wî esîl bû wan eseyî kir ku ew Siltan e û bi qasî pazde kesên Tatarî li pey wî rêz bûn, ew li wan zivirî, du kes ji wan kuştin û ew jî hilkişiya çiyê.

Kurdan ew rê diparast û dema ew li wê derê dît, wan ew girt û şêland/tazî kir û gava xwestin wî bikujin hingê wî ji mezinê wan re bi nihênî got: "Ez Siltan im, tu lez meke; ji te re çêtir e ger tu min bibî cem Melik Mizafer Şehabedîn, yan jî ger tu min bibî cihekî welatê min û bivêyê tu dê bibî mîr." Zilam xwest ku wî bibe bigihîne welatê wî, rabû ew bir cem eşîra xwe, ew li cem jina xwe hişt û ew bi xwe çû çiya da hespê wî bîne.

Îcar gava zilam winda bû yekî Kurd ku serrimek bi destê wî bû, ji nedî ve hat û ji pîrekê re got: "Ev Xwarizmî kê ye? Ji bo çi hûn wî nakujin?" Wê got: "Tu rê tê de nîne, mêrê min ewleyî dayê û ew naskiriye ku Siltan e." Yê Kurd got: "Çawa hûn siltaniya wî rast didêrînin, wî li Xelatê birayekî min ku jê çêtir bû, kuşt û bi serrima xwe derbek lê da ku ya duyemîn ne pêwîst bû û ew gihand refên miriyan. Wî di hilatina rojê de alaya dîn pê daxist û avahiya Îslamê hedimand; çi ecêb e ku mirina şêrê serdest bi destê rovî be.

Piştî demekê Melik Mizafer meriv şandin wî çiyayî û rextên/selbên Siltan hespê ku di bin de bû, zîn, şûr û mişûr û pêşeniya ku li ser porê xwe girêdida, da hev. Dema ku ew hazir kirin mêrxasên wî yên pê re hemî peymayên wî nas kirin ku wî merivî şandin hestiyên wî dan anîn û ew xistin gorê. Bi rastî wî Kurdê gunehkar xirabiyeke mezin kiribû.

Behsa hinek xuy û exlaqê wî

Ew Tirkekî esmer î kin bû ku bi Tirkî û Farisî tev xebardida û mêrxasekî şêrane û egîdekî milahîm bû ku nehêrsok û neçêrçêrokî û sergiran bû, ew zêde nedixavî û pir nedikeniya, hew dibîşirî. Wî herdem dadmendî hildibijart, lê ew rastî wextekî bi xirecir û bi xerabî hat ku tê de bi ser ket. Wî hez dikir ku xelkê wî di firehiyê de bijî ger ku ne di dema fitretê [dema xerab ya navbera du peryodan] de bihata ser hikim ku [ji ber wê demê jî] ew hêrsokî dikir.

Wî ji destpêka derketina xwe ve ji Hindê ji Xelîfe re dinivîsî, lê dijberî [ya navbera wan û Xelîfe] jî li ser rêz û benda bavê wî rû dida ku xizmetkarê sernêrm yê Menkbertî, kurê Siltan Sencer bû. Dema xelata siltaniyê çawa me got, lê hat kirin jê re “koleyê wî” hat nivîsîn û xitaba wî jî ev bû: “Serwerê Mezinê me Serdarê Bawermendan, Pêşewayê Misilmanan, Xelîfeyê Pêxemberê Xwedayê Cîhanê, Pêşewayê Rojhilat û Rojava, Payeberzê Zirweya Bilind ji [nesla] Luey ibn Xalib.”

Wî ji bo Elaedîn Keyqubad û melikên Misrê û Şamê hemiyan navê xwe, yê bavê xwe û bi bernavê siltaniyê dinivîsî, lê wî tişteki adetî mîna ku desthilatdarên din dinivîsîn; xizmetkarê te, yan dostê te, yan jî birayê te, li binê nameya xwe nedinivîsî, ku nîşana ser mohr û îmza wî jî ev bû: “Serkeftin hew ji Xwedê ye.” Gava ji Bedredînê xwediyê Mûsilê û yên mîna wî re dinivîsî ev nîşan bi çetirîn destnivîsê lê dikir ku xameya nîşanê jî dikir dû şeq da qalind were nivîsîn.

Wan ji dema derketina wî ji Hindê ve ji cem Xelîfe bi nasnavê “Xaqanê Bilind” xîtab kiriye û wî jî her xwestiye ku nasnavê siltan lê bike lê Xelîfe erê nekiriye. Çunkî adetekî weha ji bo melikên mezin yên berî wî pêk nehatibû, lê dema pêwîstî pê çêbû hingê xelata siltaniyê jê re birin û ew bi “Cenabê Şahinşahê Mezin” hat xîtabkirin ku bûyera wî di nivê meha Şewalê ya sala şêşsed û bîst û heştan (628/1230) de qewimî.

Sala Şeşsed û Bîst û Nehan (629/1231)

Tê (di vê sala 629/1231'ê) de Fexredîn Mihemed ibn Ebdulwehab ibn Ebdullahê Ensarî ku bi Ibn Şîrcîyê Dimeşqî dihat nasîn, wefat kir.⁸³⁵ Ew yekî dadmend, pêbawer, mihteşem, dilmezin û himetbilind bû ku girêdayê bi Sîtişama qîza Eyûb ve û wekîlê wê bû; wê karûbarên weqfên xwe spartibûyê û piştî wî jî ew spartin cihgirê wî. Ew yekî dilpak, xuyxweş, sihbexweş û nefspîçûk bû ku hedîsê ji Şêx Tacedînê Kindî û Hafîz ibn Esakîr guhdarî kiribû. Ew di sala pêncsed û çel û nehan (549/1154) de bûbû û di dehê Zilheceya vê salê (629/1231) de wefat kiribû û li Derîyê Piçûk hatibû veşartin.

⁸³⁵ Ew xelkê 'Uddûla Dimeşqê bû ku di sala 549/1154'an de bûbû. Sibc ibn el-Cewzî, b. n., 8/675; Ibn Kesîr, b. n., 13/101.

Sala Şeşsed û Sîhî (630/1232)

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de Melik Kamil ji welatê Misrê bi leşkerê xwe ve bi rê ket û giha Şamê, lê hatina wî tirseke mezin xist dilê mezinên rojhilatê ku her yek ji wan texmîn dikir dê here ser wî. Ew çemê Firatê derbas kir, daket Heranê û dû re çû ser Amedê û dora wê pêça ku xwediye wê Melik Mesûd Mewdûdê kurê Salih Mehmûd carina çend rojan lê dadiket. Wî gelêkî zor dayê û lê kudand heya ku ew sitand û sancaqên/toxên kurê wî Melik Salih li ser sûrên wê hilkişîyan. Melik Mesûd ewleyî xwest û derket ku destmalek jî di stuyê wî de bû, lê Melik Kamil nehişt ku pê re bicive û bi wekîltî yek danî ser. Melik Kamil Amed teslîm girt, ew sparte Tewaşî Şemsedîn Sewabê Adilî û komek ji leşkerê Misrê û hêza parastina serokatiya Misrê ya pêbawer jî neqlî wê kir ew lê rêzbend kirin. Wî qencî bi gelê Amedê kir, ziyan û zehmetiya ku tê de bûn ji ser wan rakir û ji bilî Hesênkeyfê/Heskîfê dest danî ser hemî keleyên wê. Wî Melik Eşref û Şhabedîn Xazî digel xwediye Amedê şand Hisn Keyfa û ew dayê; Melik Kamil zivirî Heranê, li kurê xwe Melik Salih ferman kir ku here Amedê, lê bimîne û leşker jî bi Tewaşî Şemsedîn Sewab re kar kir.

Melik Kamil ber bi Misrê ve zivirî û qencî bi xwediye Amedê re kir û hemî xaneyên/xanên wî, gencîne, alav, milk û hespên wî lê vegerand û li Misrê jî Exmîm⁸³⁶ û navçeyên wê danê. Melik Mesûdê xwediye Amedê diji navê xwe di karê xwe de bi tevdir bû lê pir bi xerabî çav berdida berûmalên gelê xwe tevli ku di mala wî de dused [keçên taze mîna] heyva nû ku di nivîna wî de ew şa dikirin, hebûn. Ew bi karên weha pîs ve dilebikî ku dîn û dinyaya wî tev pê xerab dibû.

⁸³⁶ Exmîm/Ixmîm navçeyê Se'îda Misrê ye ku dikeve ser qeraxê Nîlê. Yaqût, b. n., 1/123

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de qîza Melik Eşrefê kurê Melik Adil li Dimeşqê wefat kir ku wî ew li bostanê Elaedîn ibn Qelanîsî yê li Qasyûnê li cem xaniyê Henbelîyan veşart bi texmîna ku Ibn Qelanîsî dê kêfxweş bibe, çunkî ew li cem Melik Eşref yekî taybet bû ku timî qencî pê dikir. Lê belê ev yek li zora Ibn Qelanîsî hat û dest pê kir di nav xelkê de xeber da ku milkê wî jê sitandiye û bêxebera wî kiriye gora qîza xwe. Wî digot ku ew weqif bûye û gelek paşgotiniya Melik Eşref kir ta ku ew pê hisiya, rabû çû goristana Şerefedîn Yaqûb Ciharkesê Hezbanî kirî û gora qîza xwe veguhast wê derê. Dema Melik Kamil giha Dimeşqê, ev yek li zora wî çû û got: "Siltanî bi vî awayî pêk nayê." û ferman lê kir ku Ibn Qelanîsî desteser bike û hemî xan û man û milkê wî jê bistîne; lê Melik Eşref got: "Na bi Xwedê ez xerabî pê nakim, lê ew dû re li min venagere û nayê cem min."

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de Mala Hedîsê ya Eşrefî ya cînarê keleyê di şeva nivê Şabanê de hat vekirin û pêşewa Tiqyedîn ibn Selah hedîs lê xwendin.

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de birayê Melik Mi'ezem yê helal (ji dê û bavê) Melik Ezîz Osmanê kurê Melik Adil ku keleya Sebîbetê⁸³⁷ ava kiribû, wefat kir. Ew yekî jîr, kêmaxaftin û mêrxas bû ku ji leşker baş hez dikir û piştî mirina Melik Mi'ezem ya sala şeşsed û bist û pêncan (625/1227),⁸³⁸ bûbû desthilatdarê keleya Ba'albekê. Kurê Melik Emced û komek ji hevalên xwe jê re nivîsîn ku spêdeyê zû bigihîje dergahê Sirê/Razê, çawa me berê diyar kiribû. Ew li Sebîbetê bû û di destpêka şevê de kete rê ku gelekî dûr bû û wextê çêlekdana (hilatina rojê bi qasî bejneke/saetekê) giha wê derê lê dereng mabû. Ew daket pêşberî Ba'albekê û Melik Nasir jî Xersedîn Xelîl şand cem û ew bir Banyasê ku Melik Ezîz êdî heya dema vegirtina Melik Kamil venegeriyabû Dimeşqê û hingê pê re ketibûyê. Melik Ezîz di dehê remezanê de li bostanê xwe yê Na'imeyê⁸³⁹ wefat kir û li goristana Melik Mi'ezem ya Qasyûnê hat veşartin.

⁸³⁷ Sebîbet keleya Banyasê ye ku dikeve başûr-rojavayê Dimeşqê. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, 249. Li ser jiyana wî bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/678; Ibn Kesîr, b. n., 13/103; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 245; Henbelî *Şîfa*, r. 320-321.

⁸³⁸ Ya rastî ew di sala 624/1226'an de wefat kiribû bnr. li jor r. 296, sal 624; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 229, sal 624.

⁸³⁹ Na'im/Beyt Lehya gundekî navdar e li kûrana Şamê. Yaqût, b. n., 1/522

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de wezîrê Melik Adil yê hêja Wezîr Sefîyedîn Ebdullah ibn Elî ibn Şukurê⁸⁴⁰ Dimeyrî⁸⁴¹ rehet kir ku wezîrêkî bi heybet, zana û hêja bû. Wî qayîdeyên wezîrtiyê baş dinasî ku pê jî dewleta Melik Adil xwedî hikimraniyeke xurt î mezin û şanaz bû û wî alîkarî bi zana-yan re dikir ku serdema wî bi zana û qencan rûmetdar bû. Mezhebê wî Malikî bû ku Melik Adil di dawîya temenê xwe de jê averê bûbû û ew jî ji Misrê derketibû û çûbû Amedê û lê mabû.

Ew heya Melik Adil sax bû neket ber xizmeta kesekî, lê dû re Melik Kamil şand pey û ew xwest cem xwe, ew giha Dimeşqê û dakete Beyt Re' sê⁸⁴² (kûreye Urîdînê ye) cem Mueyyid el- 'Eqrebanî ku ronahiyên wî kêr bûbûn û ji wê çû Misrê. Melik Kamil çû pêşîya wî, qedrê wî girt û karûbarê wezîrtiyê sparte wî ku li Qahîreyê Medreseyeke wî ya navdar û berhemên wî yên kar- têker hene.

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de Melik Mi' ezem Mizaferedîn Ebû Se'îd Gokbûrî ibn Zeynedîn Elî Kuçuk ibn Begtekînê xwediyê Mûsilê ku li keleya Mûsilê di sala pêncsed û çel û nehan (549/1154) de hatibû dinê, wêfat kir. Me berê behsa hevkarîya wî digel malbata Atabeg ya ser Girê Siltan kir û mîrxasiya ku nîşan da ji herkesê dîtî ve xwiya bû. Herweha me qala cihê wî yê cem Selahedîn di rêzbenda cenga mezin ya Ekayê û ya Pozê Hitînê de jî kiribû û me dîyar kiribû ku çawa ji zarokî ve bar ketibû ser milê wî û rewş jî lê qûlipî ta ku bi xebat û têkoşîna xwe gihabû hevdemên xwe yên giregir û bi serketî.

Di navbera wî û xizmetkarê bavê wî Micahîdedîn Qaymezê Zeynî de dij-berîyeke kevn hebû, îcar dema bavê wî Zeynedîn Elî Kuçuk miribû hingê ew kiribû welîehdê xwe, piştî wî karûbar spartibûnê û bûbû xwediyê Erbilê ku hingê Micahîdedîn gelek jê fikar kiribûn û tirsîyabû ku zerarekî bide wî bi xwe. Ji ber vê jî wî belav kiribû ku ew di siyasîetê de xerab e û çavê xwe berdide zarokên xelkê, sewdaser û xuyqels e ku hinek ji şêx û mezinên Erbilê û qazî û

⁸⁴⁰ Ew Wezîr Ebû Mihemed Sefîyedîn Ebdullah ibn Elî ibn Ebd el- Xaliq ibn Şukur e ku di sala 540/1145'an de li Dumeyreya navbera bajarê Misir û Îskenderîyê hatibû dinê. Ji bo agahîyên bêtir bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/677; Ebû Şame, *Zeyl*, 221-222 ku li gorî wî ew di sala 622/1225'an de miriye; Ibn Kesîr, b. n., 13/104; Ibn Texreberdî, b. n., 6/280

⁸⁴¹ Dimeyrî/Demir yek ji gundên navenda Telxayê ye ku dikeve ber birêveberîya Rojava. Ibn Texreberdî, b. n., 6/280, not 3.

⁸⁴² Beyt Re' s kûraneke Urîdînê ye. Yaqût, b. n., 1/148

serdarên wê jî bi hêla xwe ve kişandibû ku ew jî ji tundiya wî ditirsiyan û ji ber piçûkiya birayê wî Zeynedîn Yûsuf hemla wan li ser bû bi hêviya ku dê dewleta wî li gorî dilê xwe bigerin. Wan jê re nivîsî, ew hazir kir, pê bi cih kirin û ew şandin cem Xelîfe û xwestin ku dest deynin ser Mizaferedîn, lê ew bi yekîtiya wan hisiya û ji Erbilê reviya çû cem Qutbedînê xwediyê Mûsilê û di nav hêza wî ya xweser î taybetî de xizmeta wî kir. Jê re nîşanên mezinatiyê jê diyar bûn û berhemên dilşadiyê jê dît ku rabû ew kir serdarekî ber xizmeta xwe.

Dû re mêrxasî, mezinatî û hêjayiya wî xwiya bû û rabû Heranê bi mîrgehî dayê û kete nav pêşeng û şewirmendên wî yên xwiyayî. Ew [Heran] yek ji deverên girêdayê bi erdê bavê wî yê Erbilê ve bû û ew [Mizaferedîn] heya mirina Nûredîn ibn Zengî jî li Heranê ma. Hingê Selahedîn Şamê sitand berê xwe da Helebê û Selahedîn li Girê Siltan rêzbenda cengê ya navdar li pêşberî sipaha Heleb û Mûsilê girêda⁸⁴³ ku Mizaferedîn serdarê hêza çepê ya sipaha Atabegîyan bû. Dema herdu hêz ketin nav hev, hêza sipaha Selahedîn ya navendê û ya rastê, navend û rastê hêza Atabegîyan şikand, lê hêza Mizaferedîn ya çepê jî hêza Selahedîn ya rastê pir xerab şikand ku bi vê jî li cem Selahedîn û serekên Misilmanan yên din mezin bû, navê wî derket û qedrê wî bilind bû. Di wê navê de Micahîdedîn Qaymaz jî li Mûsilê bi cih bûbû û bûbû atabegê leşkerê wê û xwediyê çavkanî û serkaniyên wê.

Ji ber vê jî Mizaferedîn tirsîya ku Micahîdedîn weke ku li Erbilê pê re kiri-bû li wir [Mûsilê] jî bike û jê nûçeyên wisa dihatin veguhastin ku dilê wî radiwestand, ew diqehirand û hinavê wî dişewitand. Ew rabû wî ji Selahedîn re nivîsî û çû ket ber xizmeta wî ku wî ew qenc pêşwazî kir, pir qedrê wî girt û ew bi xweha xwe Rebî'ete Xatûna Qîza Eyûb re zewicand ku jinebî bû û berê jina Sadedîn Mesûd ibn Mu'înedîn Unur/Onur bû. Wî ew li ser Herana ku ya wî bû hişt û Riha, Simeysat û Mûzirê jî lê zêde kir û heya sala pêncsed û heştê û şeşan jî di ber xizmeta wî de ma. Hingê dema birayê wî Zeynedîn Yûsufê xwediyê Erbilê ku ew jî di [cenga] Merca Ekayê de gihabû ber xizmeta Selahedîn, wefat kir; Mizaferedîn rabû ji dêla erdê di destê xwe de Erbil xwest, wî (Selahedîn) ew dayê û Şehrezor jî xiste ser ku ew çû Erbilê û ew sparte xwe. Ew her bi malbata Eyûbîyan ve ma û timî bi gora Selahedîn

⁸⁴³ Ew sala 571/1175'an bû ku ji bo agahên zêde bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 60-61; Ibn Esîr, b. n., 10/74-75; Ibn Wasil, b. n., 2/36-46; Hesneyanî, *Sincar*, r. 57.

sond dixwar heya ku Melik Eşref dijîtiya wî kir û berê xwe da Bedredîn Lu 'lu', çawa ku me berê rave kiribû.

Dû re gava Melik Kamil Dimeşq ji Melik Nasir sitand, hinek tişt bihîstin ku ew bêgavî xeyd û dilmana jê kir, rabû pişt a xwe da Xelîfe, Pêşewa Mustensir Billah jî jê piştgirî xwest û ew vexwende Bexdayê. Ew çû cem ku bi dêlindêzeke mezin ew pêşwazî kirin, rûmet danê, qencî pê kirin û qedrekî pir danê. Ew çû cem Xelîfe, pê re civiya, wî (Xelîfe) ew da rûniştandin, pê re peyivî, pê şewirî, xelat danê û ew kir siltan û bi dilekî xweş vegeriya Erbilê ku ev yek di sala bîst û heştan (628/1230) de bû.

Rehma Xwedê lê be, wî pir xêr û sedeqe didan, gelek nimêj dikirin, cehd dikir karên qenc bike û penahê serdarên mezin, zana, feqîh, feqîr û mitesewifan bû; xwediyên malbatên mezin ku demê bi wan re rast li hev nedianî gesta wî dikirin. Wî şahiya mewlûda Pêxember (e. s.) çêdikir, konên kumbetî vedida, ew spehî dikirin û bajar jî diediland ku zana, feqîr û mitesewif jî ji welatên din dihatin cem. Her weha stranbêjên Ecem, yên Şamê, yên Bexdayê û yên Mûsilê li Erbilê diciviyên û ew [amadeyiyên mewlûdê] yên xweşî û şadî, dengbêjî, xemilandin û xwarinê ji serê Rebî 'elewelê dest pê dikirin heya şeva mewlûdê.

Wî semayên mezin ji feqîr û sofîyan re pêk dianî û ew bi xwe tê de amade dibû, reqs dikir û xelat didan. Dû re her sofîyek û xelateke layiqî mitesewifiyê di destmaleke spî yî qutnî de didayê û ew datanî ser serê wan û di destê her kesekî de ji dû mom hebûn ku ew bi xwe jî di nav wan de bû û li ser serê wî jî xirqeyê Cunejd⁸⁴⁴ hebû. Ew hemî bi sê rêzî hildikişiyên keleyê û di nav hemî sefan de jî tîpên muzîkê û momên mezin li ser pişt a hêstiran hebûn ku dibû şeveka bêsaloxdan. Teblik, borîzan û def û dahol li serê keleyê û di kumbetan de lê diketin, gava derdiket serê keleyê sifreyeke mezin dirêj dikir û feqîr û sofî her jê dixwar û heya serê sibê sema digêrandin. Her weha li meydana bajêr jî jê re sifreyeke mezin dihat danîn û wî ew dirêj dikir û dadikete cem ku roja diduyê mewlûdê bû û tê de du hezar serî pez dihatin serjêkirin û bêhejmar helaw dihat pêşkêşkirin.

⁸⁴⁴ Mebest jê çawa dixwiyê xirqeyê zanayê terîqet û tesewifê yê mezin Cincyê Baxdadi ye. Li ser wî bnr. li jor r. 222, not 566.

Kesên ku tê de çend caran amade bûne, gilî kirine ku tê de pêncî serî hes-pên sorkirî, pêncsed serî pezê biraştî û sê hezar sênî helaw hejmartiye ku ji bilî xirqewergir û feqîr û sofîyan pê ve rê nedidan tu kesî ku here jê bixwe. Dû re piştî heywanan yan jî bindûvên wan di kaxezan de li yên ku ji welatan qesta wî kirine û li sofî, feqîr û xwedî tekyeyan dihat belavkirin û ji quranî-xwên, xutbexwên, zana û waizan jî li gorî cih û rewşa wan tu kes bêpar nedima.

Wî li Erbilê mala mêvanan ava kiribû ku çi kesê bihata sê rojan lê dima û tê de ratibên mezin yên nan, xwarin û kincên xam hebûn ku feqîran ji wan re li dora xendeqa keleyê rêz dikir. Ji bilî ku kesên sedeqehez bi beroşên xwarinê, selikên nan û kincên xam dadiketî dora xendeqê û jê feqîr bi xwarin dikirin û tazî jî bi cil dikirin.⁸⁴⁵

Xankahên wî yên ji bo nexweşên demdirêj, qelsbûyên ji ber salmeziniyê û ji bo koran hebûn ku xizmetkarên ber destên wan ew tê de digerlandin û ew dibirin cem hevdû. Wî tayin/ratib, mehane û kinc ji wan re danîbûn, ew bi xwe diçû cem wan, rewşa wan kontrol dikir û zarokên sêwî yên ku lê bû, diçûn ser çoka wî rûdiniştin û wî ji wan re digot: "Ez bavê we me." Ji keçikên yetîm re ji zarokî ve cihêzekî tam çêdikir û wan hînî nexş û kergeyan dikir, dema mezin dibûn ew bi kesên pişezan re dizewicandin û ji her yek ji wan re ji bilî keçên Siltan pê ve tu nav nedihat hildan ku xanên nexweş û koran jî weha bûn. Wî dilê wan dibijand xwarin û vexwarina xweş û wergirtina kincan û çi bixwestana jî ji wan re dianî.

Wî ji nêçîrê pir hez dikir, her roj heya serê sibê diçû nêçîrê û tu car ew betal nedikir û heya ku baş bûya kesek berî wî nedichû nêçîrê û çi kesê ku ew didît çi feqîr, çi bajarî û çi jî gundî bi tilîyên xwe selam didayê. Digel vê jî ew xwedî bizdeke qutebir bû û di desthilatdariyê de xwedî bend û girêdan bû. Wî mal dişand û dîl ji qeraxê Şamê û Kercê (Gurcistanê) dida berdan û neqîbekî wî li Şamê hebû ku bêyî alaya rengê Mîzaferedîn li pey be ew nedimişîya. Ji bo ku kesê dîlên wî hebin ji bo berdanê pê re bipeyivin û ger dîlên Frengan hebin pê bidin zanîn. Dema ku serdar ji Erbilê bi mal ve digihîştinê wî bi wan dide zanîn ka dê bi kê bighijîn û dê herin kîja hêla qeraxê.

⁸⁴⁵ Li ser pîrozkirina wî ya Mewlûda Pêxember (e. s.) û xêr û qenciyên ku dikirin bnr. Ibn Xelikan, b. n., 3/535-540; Ibn Wasil, b. n., 5/48—62; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/254-255; Ibn Kesîr, b. n., 13/104;

Gava wan dîl digirtin ew dibirin Dimeşqê û qazî, zana û quranxwên diçûn pêşiya wan heya wan dibirin dixistin medreseya Adilî û sê rojan xwarin ji wan re çêdikirin, ew dibirin hemamê û kinc li wan dikirin û dû re jin bi kesên ku wan bixwesta re dizewicandin. Lê ji zilam û pîrekan çî kesên ku bixwestina biçûna Erbilê wan ew bi cihêz dikirin û dişandin; yên ku bixwestina li Şamê bimana û jiyana xwe lê bidomandina tiştê ku ji bo karê dînyaya wan ji wan re pêwîst bû didan wan. Wî ji qeraxê şazde hezar û heştased dîl dan berdan ji bilî yên Gurcistanê.

Wî birkek li ser Girê Erefê çêkiribû û li çiyayê Salihîyê jî mizgefteke bi navê Qasyûnê ava kiribû û nexweşxaneyek li Heranê û medreseyek li Erbilê û hedîsxaneyek jî lê û li Mûsilê jî medreseyek û li Mekê jî tekyeyek ava kiribû. Wî hersal malekî pir ji micêwrên herdu beytan re dişand ku di nav wan de dihat parvekirin û gelek rê û resmên wî ji bo kesên xwedî tekye, feqîr û zana-yên welatên din re jî hebûn.

Kincên wî ji pembûyê pêşgîrkî bûn ku bihayê wan pênc dirhem bûn, şaşikeke pembû yî heşîn li serî bû û digel van menkîbeyan jî ji devê xelkê xilas nedibû.

Mirina wî li keleya Erbilê di remazana vê salê de bû û wesîyet kiribû ku wî bibin li Mekê di kumbeta cem birka ku li ser Girê Erefê ava kiribû, de veşêrin. Ew di sala sih û yekê (631/-1233) de birin heya Kûfeyê ku Tatarên xebbîs hatin herêmê û hec betal bû û ji dêl ve ew li Kûfeyê di nav herema Serdarê Bawermendan Elî (k.wec.) de hat veşartin.

Piştî mirina wî li Erbilê nêrînên cihê derketin, hinek serdarên mîna Mîr Fethedîn ibn Bekir û yên din xwestin ku wê (Erbilê) bidin Xelîfe û yên mîna Mîr Ezedîn ibn Bedirê Himeydî û Mîr Tacedîn Xalis el-Xidam jî xwestin wê teslîmî Melik Kamil bikin û yên mîna Micahîdedîn Yerenqêşê Xadim, zaro-yên Behaedîn Elî û memlûkên Siltan jî xwestin wê bidin Melik Eşref û her yek ji wan ji yê xwe re nivîsî û xeber dayê.

Melik Salih Necmedînê kurê Melik Kamil ji Amedê hat çemê Zabê, Melik Salih Emadedîn Îsmail jî ji Sencarê hat ku cihgirê Melik Eşref yê wê derê bû. Di navbera wan de dijtî derket û Bedredîn Lu`lu`ê xwediyê Mûsilê şand cem heryek ji wan, girîngiya rewşa ku rûniştina wan pêwîst dike da

zanîn û heryek ji wan bi yê din re da sondê. Leşkerê Xelîfe jî ku pêşengê wê Şerefedîn Iqbalê Şerefi bû daket, Salih Eyûb û Salih Îsmail çûne cihê xwe û ev jî bi fenûfûtên Bedredîn Lu`lu` bû ku nediva bibe cînarê mala Eyûbiyan û ji Mûsilê ditirsiya.

Leşkerê Bexdayê dora Erbilê pêça lê yên ku lê bûn nehiştin ew bê teslîmkirin ku hingê mîr Fethedîn ibn Bekir ji wan re nivîsî û pê re yekîti hat çêkirin. Ezedîn Şehrî ibn Kezek jî li mîrgehên wî bû û gava bi daketina leşkerê Bexdayê ya ser Erbilê hisiya rabû bi hêzeke hindik ve bi şev çû ser. Wî bi şev êrîşî wan kir û di nav otaqên Bexdadîyan de çû û hat û kir gazî "Ey Eşrefê Serkeftî" ku vê gazîyê weha kir da bê texmînkirin ku leşkerê Eşref avêtiye ser wan û ji ber vê şawêşawê hindik mabû ku têkbiçûna.

Ezedîn Şehrî bi saxî kete Erbilê û bi vê jî navûdengekî baş bi pey ket û behs û saloxên qenc jî hatin dayîn.

Leşkerê Bexdayê êrîşî Erbilê kir û kesê tê de jî şerekî dijwar li hemberî wan kir, lê Mîr Fethedîn qeflên deriyê Erbilê⁸⁴⁶ şikand û ew teslîmî wan kir. Ew ketinê û şûr xistin nav wan, talan birin, şewatandin, dest avêtin keçikên bi çarşev û tiştên ku kafiran nedikir, kirin. Dûra keke bi ewleyî sitandin û Şemsedîn Yadekî li Erbilê kirin cihgirê siltaniyê, leşker û Şerabî zivirîn Bexdayê.

Şemsedîn Yadekî Erbil bi xuyekî qenc gerand, dadmendî belav kir û alîkariya xemgînan kir ku ew şexekî mezin û xwedî ray û tevdîr bû. Ew yek ji koleyên Pêşewa Mustencid bû û yekî şerîetnas, edebiyatzan, quranxwên û dîndar î qenc bû ku evên jêrîn ji şî'rên wî ne:

Di dewranê de qencek nîne ku li
Benda hêz û mezinatiya wî bê payin

Dostekî rast jî nîne ku
Wefa bi bal ve bê nisbet dan

Hêjatiyê xelkê yê nêrînxurt e
Ku li ser rewşa xwe dilhêsa radizê

⁸⁴⁶ Çendî ku di destxerê de Mûsil bû jî lê ya rastî divê Erbil be çûnkî êrîş li ser wê ye ne li ser Mûsilê.

Tu nîşangehek ji dostekî nîne
Û ne jî pirkubênek li ser heye

Çi kesê wefayekê bivê
Dê û bavên wî besî wî ne

Wî Erbîl ava kir, dilê xelkê wê xweş kir û sûrên wê raxist pêş çavan û ji
feqîh, sofî, feqîr û biyaniyan kesê ku qesta wê dîkin re mêvangehek ava kir.

Sala Şeşsed û Sih û Yekê (631/1233)

Tê (di vê sala 631/1233'an) de bû ku cenga ser derbandan qewimî û di navbera Elaeddîn Keykawisê xwediyê Romê û Melik Kamil de rikberî derket. Melik Kamil bi leşkerê Misrê ve derket û giha Şamê, birayê wî Melik Eşref Mûsa ew pêşwazî kir û ew li keleyê daxist. Di serê remezanê de ji Dimeşqê derket û Melik Eşref, Melik Nasir Dawid ibn Mi'ezem, Melik Micahid Esededîn Şêrkohê xwediyê Himsê, Melik Mizafer Teqyedîn Mehmûdê xwediyê Hemayê, birayê wî Melik Salih Îsmailê xwediyê Sewad û Busrayê, xwediyê Serxede Ezedîn Aybegê Mi'ezemî tev pê re civiyan û berê xwe da welatê Romê.

Lê ji Helebê dûr çû ji bo ku barê xwediyê wê sivik bike û riya çemê Sacûrê girt ku li wê derê hêza Helebê jî pêşengiya wê Melik Mi'ezem Tûranşahê⁸⁴⁷ kurê Selaheddîn dikir. Herweha kurê wî Melik Salih Necmedîn Eyûb, Tewaşî Şemseddîn Sewabê Adilî jî bi leşkerê Diyarê Bekir, Cezîre û Amedê ve jî gihîştinê û birayên wî Melik Mizafer Şehabeddîn Xazî, Melik Mihafîzê xwediyê Meyafarqîn û keleya Ce'berê, Melik Mi'ezem Sencerşahê xwediyê Cizîrê û hawara Mûsilê û Mêrdînê û leşkerê Melik Eşref yê Sincar, Nisêbîn û Xabûrê jî gihanê⁸⁴⁸ û wî jî berê xwe da Derbandê û çû.

Xwediyê Romê jî leşkerê xwe da hev, xwest ber xizmeta xwe, mal da wan û ji hêla Rûmê ve giha nêzikî Derbandê. Wî wezîr û serdar û mîrek li hev kom kirin da bi wan bişêwire, Hisamedînê Qumeyrî got: "Ya qenc ew e ku Derband bîn asêkirin, bi peyadeyan bîn parastin û bi dar û kevîran bê dagirtin." Xwediyê Romê jî got: "Leşkerê min du caran li leşkerê wan heye."

⁸⁴⁷ Ew Melik Mi'ezem Tûranşah/Torîşahê kurê Siltan Selaheddînê Eyûbî bû ku li Helebê bûbû desthilatdar û di sala 657/1259'an de ji ber Melik Nasir Yûsufê siltanê Şamê ve ew diji Moxolan parastibû û di sala pey de jî (658/1260) wefat kiribû. Hesneyanî, b. n., r. 434-438

⁸⁴⁸ Ji bo agahên bêhtir li ser vê êrişê ku li gorî Ibn Wasil 16 dehlîzen 16 melikan pê re civiyabûn ku berê ji tu melikan re ewqas sipahên pir negihabûn ser hev, bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/684; Ibn Wasil, b. n., 5/74, 75-82.

Hisamedîn jî got: "Siwarên wan ji yên te çêtir in û tê maneya ku leşkerên wan ji yên Romê çêtir in." Xwediyê Romê jî mebest fahm kir. Wî komek ji leşkerê Rûmê kişand cem Hisamedîn Qeymûrî ku ew bi wan ve çû daket devê Derbenda hêla Şamê û rê jî [bi tat û zinaran] hat asêkirin.

Gava Melik Kamil rê weha dît, ew ji ketinê rawestiya û ev yek kir behane, çunkî wî nameyên xwediyên Hims û Hemayê, Nasir Dawid, xwediyê Amedê û xwediyê Mêrdînê ku ji xwediyê Romê re nivîsibûn, girtibû û tirsîya ku ev dekek be li pêşberî wî. Melik Kamil bi paş ve zivirî bi mebesta ku dê here di riyeke din re derbas bibe û çû heya ku li Siweydayê⁸⁴⁹ daket.

Xwediyê Xertebertê (Xarpêtê) gihayê û wî bi Melik Nasir Dawid, Şehabedîn Xazî, xwediyê Hemayê û Şemsedîn Sewabê Adilî ve şand, lê Nasir Dawid û Şehabedîn Xazî bi paş ketin ku yên din gihîştin Xertebirtê.

Xwediyê Rûmê Sûbaşî, Kemaleddîn Kîmîyar û Seyfedîn Qeymerî amade kir û ew bi leşkerê Rûmê ve şande wan û herdu leşker çûne hev. Leşkerê Romê çend qatê leşkerê Şamê bû ku ji ber vê leşkerê Melik Kamil şikiya û di keleya Xertebertê de xwe asê kir û parast. Elaeddînê xwediyê Rûmê ewleyiya canê wan da wan û wî Şemsedîn Sewab û xwediyê Hemayê berdan, qencî bi wan re kir û ew çûn giha Melik Kamil ku ew yek pir li zora wî çû.

Ev bûyer rastî mirina Selahê Erbilî⁸⁵⁰ hat ku mêrxastirîn û nêzîktirînê Melik Kamil bû ku Şerefeddîn ibn Bubman li ser vê weha gotiye:

Zaruyên Eyûb ku serkeftî ne
Mîna stêrên xwiriçî diherikin

Sewabê wan şaşî kir û Selahê wan mir
Melîkên Romê jî sipaha wan têk bir

⁸⁴⁹ Siweyda navçeyêke navdar e nêzîkî Heranê ye. Yaqût, b. n., 3/325. Ew Siwêreka niha ya ser bi Rihayê/Urfayê ve ye. Bnr. Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 272, not 3.

⁸⁵⁰ Ew Selaheddîn Ebû Ebas Ehmed ibn Ebd es-Seyid ibn Şabanê Erbilî bû ku di sala 572/1176'an de li Erbilê hatibû dinê. Ibn Xelikan b. n., 1/193; Ebu l-Fida *Muxteser* 2/257; Ibn Texreberdî, b. n., 6/286.

[*Mirina*] *Şehabedîn Tuxrîl*⁸⁵¹ *Xadimê Atabegê Helebê*

Ew yekî qenc, dilpak û zahid bû ku şev dikir sê beş, beşa pêşî bi yê ku ji bo şewbêrkê diçûne cem diciviya û li serpêhatî û agahan guhdarî dikir, beşa nêvî radiket û ya dawî jî dixwend û nimêj dikir ku ew navgîna xêrê bû.

Dema Melik Zahir wefat kir ew bi karûbarê kurê wî Melik Ezîz ve rabû, hemla wî da ser Melik Eşref û welat jê re parast û dema Melik Eşref Tilbaşîrê ji xwediyê Romê bi paş ve girt hingê ew da wî. Rewş her weha ma heya sala bist û nehan (629/1231) ku xelkê ji Melik Ezîz re re got: “Heya kengê dê tu di bin hiczê de bî?” Li ser vê wî Tilbaşer ji Tuxrîl sitand, hikmê wî rakir û Atabeg ji weha ma haya ku di vê salê de wefat kir û li Derîyê Erbe’înê li ber rê hat veşartin.

*Şêx Ebdullahê Erminî*⁸⁵²

Zahidê abid û teqwayê micahid, ne ku Ermenî bû, lê ew li zêrzemînan geriyabû û bi ebdal û ebraran⁸⁵³ re civiyabû ku cîhad, riyazet (xweparêzî) û gernameyên wî hene û yekî camêr, nazik û xweşbîn bû. Di destpêka rewşa xwe de ew li çol û pesaran dima û diçû erdên vekirî yên bêkes î tenha û hemî pêwendiyên xwe dibirri. Wî Quran û kitêba Qidûriyê⁸⁵⁴ xwend, li ser fiqha mezhebê Îmamê Henefî xwe gihand, qutb û zilamên mezin dît û heya dawî ya temenê xwe li Çiyayê Qasyûnê jiya ta ku di vê salê (631/1233) de wefat kir û li serê Çiyayê Qasyûnê hat veşartin.

⁸⁵¹ Ji bo Şehabedîn Tuxrîlê Xadim ku Atabegê Helebê bû, bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîr 'at uz-Zeman*, 8/285-286; Ibn Texreberdî, b.n., 6/286.

⁸⁵² Li ser jiyana wî bnr. Ibn Cewzî, b. n., 8/686-691; Ibn Kesîr, b. n., 13/107; Ibn Texreberdî; b. n., 6/286.

⁸⁵³ Ebdalî û ebrarî du mertebeyên terîqetê ne û li gorî terîqetê li ser rûyê erdê 70 ebdal hene ku cihan bêyî wan nabe, ew cihanê li hev digerin û wê sererast dikin û dema yek ji wan dimire jî yekî din dikeve cihê wî; li gorî hinekan jî ebdal ji Qutbê Ferd/Xews, du qutib û çar ewtadan pêk tê ku dibin heft. Bnr. Dr. Selçûq Eraydîn, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İlahiyat Yayınları, İstanbul, 2012, r. 120. Ebrarên mihadere jî ew qencên ber fermana Xwedê ne û pabendên bi ebdalan ve ne. Bnr. Nivîskar ne diyare, *Cami' u l-Usûl fî l-Ewliyâi we enwa' i t-Tesewîfî*, navê weşangehê nîve û tarîxa çapê jî nîve, r. 6.

⁸⁵⁴ Navê wê Muxteser el-Qudûrî ye û berhema Îmam Ebû Hîsîn Ehmed ibn Mihemed, ibn Mihemedê Qudûriyê Bexdadî ye ku di sala 428/1036'an de wefat kiriye û kitêba wî li ser fiqha Îmamê Henefî ye. Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 277, not 139.

Di heyamê wî de kesî ku wî di zanista kelam û usûla dîn de biceribandina tunebû û yekî ku zû hêsir ji çavên wî dihatin, dîlîzî î zana û hêja bû. Ew demekê li Hemayê ma dû re çû Şamê û li Medreseya Ezîziye dersdarî kir ku xelkê jî li cem dixwend û ji ber ku di ilmê Mentiq û zanînen destpêkî/yeke-mîn de navdar bû Melik Kamil, [Melik] Mi'ezem û [Melik] Eşref jê aciz bûn. Melik Eşref dû re ew ji ser kar avêt, ew li mala xwe rûnişt û Melik Eşref ferman kir ku di medreseyan de ji bilî Tefsîr, Fiqih û hedîsê kes li tişteki din nexebite. Seyfedînê Amedî wefat kir û li Qasyûnê hat veşartin.

Tê (di vê sala 631/1233'yan) de Mîr Riknedîn Menkursê Felekî⁸⁵⁶ jî mir ku yek ji serdarên mezin bû û yekî qenc î dîndar, mêrxas î tedbîrkar, jîr î xwedîxêr bû ku feqîr û şerî'etmedaran mezin didêra. Melik Adil ew kiribû serek-walî û wî jî keleya Busrayê tamîr kiribû. Ew yekî dilpak, dîndar û bi wijdan bû û kêmxeberdan, pir xwedîxêr û sedeqedêr bû. Wî her pênc ferzên xwe li camîya Şamê dikir ku her sibe bi tena serê xwe bêyî yek koleyê xwe jî [ji bo here mizgeftê] derdiket û di destê wî de jî darekî dirêj hebû. Ew li erda rût ya Qelemûnê⁸⁵⁷ wefat kir û li gora xwe ya Qasyûnê hat veşatin.

Tê (di vê sala 631/1233'yan) de Ibn el-'Îz Kemaleddînê Exlatî wefat kir ku yekî camêr, dilsoz, dîndar û bi rûmet bû. Wî xelk dibirin Hecê û xizmeta mezinan dikir ku gava wefat kir li Qasyûnê li nik Mexareya Cû'ê/Şikefta Bîrcîyan hat veşartin.⁸⁵⁸

Tê (di vê sala 631/1233'yan) de Selaheddîn Ehmed ibn Ebd es-Seyid ibn Şabanê Erbilî yê Hezbanî ku di sala pêncsed û heftêyî (570/1174) de li keleya Erbilê hatibû dinê, wefat kir. Wî ji Mizafereddîn ibn Zeynedîn re xizmet dikir û yek ji mêrxasên wî yê nêzîk bû ku dû re bi Şehabeddîn Qeretayê Muzafferî re ji Erbilê derket û ket ber xizmeta Melik Mixîsê kurê Melik Adil.

⁸⁵⁵ Ew Eb ul-Hesen Eli ibn Ebû Eli ibn Mihemed ibn Salimê navdarê bi Seyfedîn Amedî bû ku di sala 551/1156'an de bûbû. Ji bo bêhtir bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/691; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 245-246; Ibn Kesîr, b. n., 13/107; Ibn Texreberdî, b. n., 6/286; Ibn Xelikan, b. n., 3/256.

⁸⁵⁶ Mîr Riknedîn Menkûresê Felekî ku dibe birayê Nasirudîn Menkûresê kurê Nasihidîn Xumartekîn yan ji kurê wî ku yek ji serdarên mezin yê Ebu l-Feth Bibîrs bû, lê agahên taybetî li ser nehatin ditin. Bundarî, *Sena ul-Berq* 283, 349; Dewadârî, b. n. 8/113.

⁸⁵⁷ Devereke Dimeşqê ye. Yaqût. b. n., 4/444

⁸⁵⁸ Ev paragrafa ser mirina Xelatî ji nixkêya çapkiri kêmbû. Mixabin ku li ser jiyana Ibn el-'Îz Kemaleddînê Exlatî tu agahdarî peyda nebû.

Ew di ber xizmeta wî de ma û dema Mixîsedîn ji bo seredana birayê xwe Melik Kamil çû Mîsrê û di rê de bi derengî ket û Melik Kamil jî ji bo derengmayînê ew navno kir hingê ev Selahê Erbilî van risteyên jêrî jê re honan û bi Mixîs da jiberkirin û dema Mixîs giha cem Kamil ew jê re xwendin:

Ey xwediyê milkê Îslamê ku qîlên
Demê bi ronahiya dewleta wî bişirîn

Kole lêborîneke dirêj ji ber êşa derengî
Û hêdîbûna wextê rêwîtiyê pêşkêş dike

Û mercê xwediyê Mîsrê jî divê bibe mîna
Yûsuf ku bi birayên xwe re qencî dikir

Ku pê re xerabî kirin heya ku feqîr bêçar bûn
Lê wî qencî kir û dilovaniya xwe da ser wan

Melik Kamil pîrsa honrawerê risteyan kir û wî jî da zanîn ku ya wî (Selahê Erbilî) ye ku ew pir eciband û çavê xwe berdayê ta ku Muxîs wefat kir. Hingê ew çû cem Melik Kamil û kete ber xizmeta wî, di dewleta wî de bi pêş ve çû û weke ku yek ji mêrxasên dora wî û serdarekî wî be ferman lê kir û qencî pê re kir. Lê dû re hinekan paşgotîniya wî li cem Melik Kamil kir ta ku jê hêrs bû, ew girt û demeke dirêj ew di bîrê de hişt. Wî dubeytiyek hona û şand cem sitranbêjekî ku wî ew jiber kir û di civata Kamil de got:

Tu çi bivêyî bike tu hezkirî yî û ez bêguneh im
Lê çawa ku te jî got ez tawanbar im

Ma tu destûr didî ku îşev ez bigihêmin hizûrê
Em ê qirêja dil paqij bikin bi tobe û bexşînê

Melik Kamil eciband û jê re got: “Ev ya kê ye?” Wê got: “Ya Selah e.” Hima di wê gavê de Melik Kamil bi civata xwe ve rabû çû ber deriyê bîrê û Selah jê derxist û ew xelat kir û zivirind ser rewşa wî ya berê ku ev risteyên jêrî jî ji şî ‘rên wî ne:

Ji roja veqetana me bi rasteqînî
Ev cegera min bêşik lewaz bû

Ger hevgihana me du hezar sal bidomîne
Jî dîsa têr nake ku wextê cudabûnê bû

Ji dubeytiyên wî:

Tendirustî, xortanî û xweşî dest danîne ser
ku di pey re jî ji me re rihetî hebû

Nefs dibêje hêjî wext heye
Lê pîrî dibêje dema te teng bû

Dîsa jê ku xwestibû li ser kefenê wî binivîsin:

Ey perwerdigar koleyê te yê gunehgerew hat
Ku nîyaza bexşandin û camêriya we dike

Çepê wî di bin dawa rûmeta pîrîya wî de ye
Û rastê wî bi qulpa benê tewhêdê ve ye

Ew di dema cenga derbendan de di betaliyê de wefat kir ku ew li Girê
Nûrê(devereke Rihayê) bû û li wir hat veşartin, lê dû ra veguhestin Misrê.

Sala Şeşsed û Sih û Diduyan (632/1234)

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Melik Kamil ji Siweydayê vegeriya Heranê, leşker lê belav kir û serdar 'Ezedîn Aydemirê Mi'ezemî ku yek ji giregirên serdaran bû wefat kir, li Heranê hat veşartin û piştî demekê veguhestin gora wî ya li Cban il-Mercê.⁸⁵⁹ Leşker qels bûbû û ji cih jî bîz bûbû ku ji ber vê jî Melik Kamil rabû ji Heranê destûr da leşker û ew bi Melik Eşref ve berê xwe dan Dimeşqê. Leşkerê Misrê jî zivirî, ji xwe rewşa wan, ji kêfa hinek ji wan ya ser piştî dewaran xwiya dikir.

Melik Kamil bi leşkerê xwe ve çû Misrê û Elaedîn Keyqubad jî bi sipah û serdarên xwe ve ku pêşengê wan jî Kemaleddîn Kîmiyar bû derket, bi Melik Mensûrê xwediye Mêrdînê re yekîti çêkir û li ser Amedê daketin. Melik Salih Necmedîn Eyûbê kurê Melik Kamil digel apê xwe Melik Mizafer Şehabeddîn Xazîye xwediye Meyafarqînê berê xwe da Hisn Keyfê/Heskîfê û piştî ku malbat û herema xwe û malê xwe yê giran şandin Şamê ew jî çûn li Dimeşqê man.

Serdarê leşkerê Amedê Mibarezedîn ibn Ezkeşî bû, wan dora wê pêça û mencenîq li ser girêdan, lê gava negihîştin tu armancê êdî ji ser rabûn û li Qeteya/Qetîna, Siweyda, Heran û Rihayê belav bûn û hemî bi ewleyî teslim girtin û ji leşkerê Melik Kamil yên ku li wan bûn re wetadar derketin. Ev nûçe giha Melik Kamil û ji Qahîre derket, name û qasid ji birayên xwe û kesên ku di ber fermanadariya wî de bûn, şand ku ew diçe Şamê.

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Melik Eşref xana ibn Zencarî ya 'Eqebeyê xera kir ku bûbû wargeha isyankar û gunehkaran û di cihê wê de mizgefteke

⁸⁵⁹ Cebanên Mercê yanî goristana Mercê ku ji bo goristanên taybet yê ziyaret re tê gotin lê *merc* çawa ku Yaqûtî ji diyar dike erdeki fireh î pir bi giya ye ku terş û tarş lê diçêrin. Yaqût, b. n., 5/118. Îcar dibe ku li deverê weha yan jî nêzikî wê çend gorên taybetî hebin û li vê derê armanc jê ew be.

xweşik ava kir. Wî şexsekî ku di zaroktiya xwe de bi çexanê⁸⁶⁰ dilîst kir xutbexwênê wê ku dû re di dema Melik Salih Îmadedîn de waiz Emadedînê Wasitî bû xutbexwênê wê ku vexwarina şerabê pê ve dihat danîn. Li ser vê Cemaledîn ibn Zeytûnîyeyê Rehbî yê katib jê re nivîsiye:

Ey îmam heqî li cem me dîyar û eşkere bû
Mizgefta tobeyê hat xewna me û eseyî kir

Û got ji Melik Salih re bêje Xwedê şanê wî bilind bike
Ey Emadedînê ku di dema wî de xelk spasî dike

Ji çend heya çend ez di kêmasî, rebenî û lewaziyê de me
Ku xutbexwênê Wasitî şerabê di dînê xwe gerandiye

Ewê ku ji berê ve li çexanê didan mîn me
bûn û ji meyxaneyê wî ranedibûn
Min vegerîne xeta pêşî ku kefaleta wê pêşbazî ye

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Tewaşî Şemsedîn Sewabê Adilî⁸⁶¹ mir ku yekî egîd, mêrxas, camêr, pêşeng, hişmend û edîb bû û ji mêrxas û cindiyên baş hes dikir. Di dema Melik Adil de bû serekleşkerê wî û Melik Kamil jî Amed, Heran, welatê Cezîreyê û Diyarê Bekir teslîmî wî kir û ew kir cihgirê xwe yê wî welatî û serekleşkerê wî. Ew di warê cengê de mîna meymûnê dipekiya jor û jêr û yekî xuyxweş û hezkirî bû.

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Tatarên terribî êriş anîn ser Erbilê û gihan ber deriyên wê, Xelîfe jî derbendên/deriyên wê asê kiribû, sûrek lê ava kiribû û deriyekî hesinî danîbû ber. Wî leşker jî li ber rêz kiribû, lê hê ew pê nehisiyayî hew dîtibûn ku Tatar ne ji hêla derbendan ve gihîştibûn wan. Ji wan çî kesê ku giha sola xwe li hespê xwe siwar bû û bi rev û cirîd xwe xilas kir û tataran jî da pey wan. Wan talan birin, agir berdanê û kesên ku dîtin kuştin û vegeriyan.

⁸⁶⁰ Çexan/çexane alavekî mûzikê ye ku li gor Kurd Mihemed Elî gîtar e. *Xîtet eş-Şam*, 4/108.

⁸⁶¹ Li ser Şemsedîn Sewabê Tewaşiyê Adilî ku xizmetkarê Melik Adilê Eyûbî bû û dû re jî ketibû ber xizmeta kurê wî Melik Kamil, bnr. Sibî ibn Cewzî, 8/694; Ibn Texreberdî, b. n., 6/287; Dewadârî, b. n., 7/301.

Sala Şeşsed û Sih û Sisiyan (633/1235)

Melik Kamil ji welatê Misrê derket û bi sipaha xwe ve gihîşt Şamê û bi Melik Eşref û Eyûbiyên din re civiya, ji bilî Melik Nasir Dawid ku ji tirsamamê xwe Melik Kamil çûbû Bexdayê cem Xelîfe.⁸⁶² Melik Kamil bi melikên Eyûbiyan û sipahên din ve çû heya Heranê; leşkerê Rûmê yê ku tê de bû xwe di keleya wê de asê kir, giregirên xelkê Heranê û xutbexwên û qazîyên wê derketin pêşiya Melik Kamil û bajar spartinê. Ew çû li ser keleyê daket û mendenîq li ser girêdan, êrîşeke dijar bir ser wan, neqebçêker jî ketin sûra wê û hindik mabû wê bistînin ji ku kesên tê de ewleyî xwestin. Wî ewleyî da wan bi şertê ku ew li gor daxwaziya wî dakevin, wî ew teslîm girtin, dest dani ser kesên lê jî, ew xistin xeraran û danî ser deveyan û ew şandin Qahîreyê.

Dû ra daket ser Rihayê û komek ji leşkerê xwe û yê birayê xwe Melik Eşref şand ser Dinêserê, ew wêran kir, şewitand û kesên lê talan kirin û mehrem hetikandin, zaroyên Ermenî û mehremên wan yên li Şebextanê⁸⁶³ û welatê Mûzir talan kirin û heya Mêrdînê jî pê ve çûn û bi talanan ve zivirîn cem.

Wî mendenîqên mexribî li ser Rihayê girêdan ku bi şev û bi roj lê didan, lê ew keleyeke asê bû, mendenîqan rexekî sûra wê hedimand ku hingê wan jî ewleyî xwest. Wî bi heman şertê ku ji xelkê Heranê re danîbû, ewleyî da wan û kele sitand, ew xistin xiraran û şandin Qahîreyê. Melik Kamil keleya Rihayê wêran kir û mehsûl/ berhemên ku lê bûn girtin û berê xwe da Serê Kanîyê da here ser Mêrdînê.

Wî birayê Xwe Melik Mizafer Şehabedîn Xazî û Melik Salih Îsmâil şand Siweydaya Behnûkê ku ew gihanê û li ser daketin û komek leşkerê Misrê jî bi

⁸⁶² Ew Xelîfe Mintesir Billah Ebû Cafer Mensûr ibn Zahir ibn Nasir bû ku di sala 640/1242'yan de wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 264

⁸⁶³ Şebextan cihêkî ji herêma Cizîreyê ye û bi ser Mêrdînê ve ye. Ibn Esîr, b. n., 10/179, 180, 343, 389.

wan re bû, wan zor dayê û ew vegirt û çûn ser keleya Qetîna⁸⁶⁴ ku keleyeke asê bû, wan ew ji Rûmîyan sitand û bi heman mercên ku dabûn Heran û Rihayê ewleyî dane wan jî.

Lê Melik Kamil bi xwe û Melik Eşref digel kesên bi xwe re qesta Mêrdînê kirin ku nameya Bedredîn Lu'lu'yê⁸⁶⁵ xwediyê Musilê giha wan ku digot: "Tatarên ... bi hêzeke pir ve ji derbenda Erbilê derbas bûne, gihane Erbilê, leşkerê wê sitandine û gelek kes ji wan kuştine ku Sarimudîn Keyxûş û kesên din jî di nav wan de ne. Ew ji çemê Zabê derbas bûne, ji Mûsilê bihurîne û qesta we dîkin." Melik Kamil got: "Ew ji hejmara me ya pir û hêza me ya xurt bi agah in ku ji ber vê jî ew bi tenê bi hêzeke pir mezin ve dikarin werin ser me. Ya baştir ew e em vegehin herin Heranê bikin piştekan û li ser wê rastî wan bên." Ew bê rawestana ser tu deverê vegehiyan Heranê ku hespên xelkê ji rê ketin, barên wan hatin qutkirin û bi xerabtirîn awayî vegehiyane cihê xwe.

[Li wê derê] nûçe giha ku wan qesta Sincarê kiriye,⁸⁶⁶ Zahîrudîn ibn Kemaleddîn ibn Mihacir kuştîye ku ew qels bûn û hêzeke hindik bûn. Melik Kamil poşman bû û li ber çavên melik, mîrek û serdarên xwe kêmket ku li Firatê derbas bû, bi sipaha xwe ve çû Dimeşqê û heya sala şeşsed û sih û çaran (634/1236) lê ma.

⁸⁶⁴ Qetîna gundê Qetîye ye ku li ser rîya Misrê ye, di navbera wê û Remleyê de dimîne û nêzîkî Fermayê ye. Yaqût, b. n., 4/429

⁸⁶⁵ Ji bo vê nameyê bnr. Ibn Cewzî, b. n., 8/659; Dewadârî, *Kenz ud-Durur*, 7/316.

⁸⁶⁶ Ji bo vê bûyerê, bnr. Hesneyanî, *Sincar*, b. n., r. 92-93.

Sala Şeşsed û Sih û Çaran (634/1236)

Tê (di vê sala 634/1236'an) de Melik Ezîz Mihemed⁸⁶⁷ ibn Melik Zahirê xwediye Helebê wefat kir, ew yekî xort, xweşmêr û xweşbîn bû ku ji leşker hez dikir û ji bo desthilatdariyê kurê xwe Melik Nasir Selahedîn Yûsuf wesîyet kiribû.

Tê (di vê sala 634/1236'an) de xeber ji Melik Kamil û Eşref re hat ku Xwarizmîyan qesta Mêrdînê kiriye û xwe dane kêleka Melik Mensûrê xwediye wê û ew bi wan ve çûye dest daniye ser Nisêbînê, ew wêran kiriye, talan biriye, ew şewitandiye û çî tiştê ku Eyûbîyan bi Dinêsirê kiribû wî lî wê derê xerabtirê wê kiriye. Melik Eşref mîr Emadedînê kurê Mûsik û giregirên dora xwe jî pê re di riya berrîyê de şandin heya Sincarê, ew gezanê û lê man. Siltan Elaedîn Keyqubad leşkerê xwe amade kir, wan qesta Amedê kir û dora wê pêçan ku hingê Mîr Hisamedînê Hezbanî lê dima. Wan mencenîq li ser girêdan, zor danê û dema ev nûçe giha Melik Kamil ew bi leşker ve çû û li ser Selemiye/Sulemîyeyê daket ku hingê Pêşewa Mustensir Billah jî Mihyedîn ibn Cewzî şandibû da di navbera Melik Kamil û xwediye Rûmê de aştîyê bike. Ew di navbera wan de çû û hat ta ku navbera Melik Kamil û xwediye Rûmê xweş kir û leşkerê Rûmê ji ser Amedê rabû û Melik Kamil jî zivirî Dimeşqê.

Dû re di navbera Melik Kamil û Melik Eşref de dijberî derket ku bi nihê-nî Xelîfe, Xwediye Rûmê, yê Helebê, yê Hemayê, yê Himsê, yê Mûsilê, Ezedîn Aybegê xwediye Serxede û leşkerê Melik Kamil yê qeraxê hemî bi Melik Eşref re bûne yek û xwediye Hims û yê Hemayê û komek ji serdarên

⁸⁶⁷ Ew Melik Ezîz Mihemed (609-634/1212-1236) ibn Melik Zahir Xazîyê kurê Selahedîn Yûsufê kurê Necmedîn Eyûb bû ku piştî bavê xwe Melik Zahir bûbû desthilatdarê Helebê. Ew di sala 609/1212'an de bûbû û di temenê piçûk de ku hê bîst û çarê xwe temam nekiribû miribû. Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/260; Sibî ibn Cewzî, 8/703; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 252; Ibn Wasil, b. n., 5/114-117; Ed- Dewadârî, *Kenz ud-Durer*, 318.319; Ibn Kesîr, b. n., 13/110; Ibn Texreberdî, b. n., 6/264.

Melik Kamil yê qeraxê û yê parastina dora wî, piştî ku Melik Kamil berê xwe da Misrê, çûne Şamê ber xizmeta wî (Melik Eşref).

Melik Eşref bi sancaq û xizmetkaran ve siwar bû ku ne adetê wî yê hercar bû û dema ev nûçe giha Melik Kamil ew gelekî tirsîya, lê Melik Eşref nexweş ket çendî ku nîşanên alîkarî û serkeftinê ji Melik Eşref re xwiya bûn jî û leşkerê Misrê jî jê re nivîsî, lê hê li Neyrebê êşa wî zêde bû û ew di mahafeya Kunîf de li ser serê koleyên xwe kete Dimeşqê û di bîst û heftê Zilheceyê de xelkê jê re nîyaz dikirin. Wî kole û cariyeyên xwe azad kirin û birayê xwe Melik Salîh Emadedîn Îsmâîl kir welîehdê xwe û leşker jî jê re sond xwar. Wî Xabûr û Qirqîsya da Melik Micahîd Esededînê xwediyê Himsê û Sincar û Nisêbîn jî da birayên xwe Micîredîn û Teşîqyedîn, lê dû re ji wan hinek tiştên ku dilê wî hiştin bihîst û rabû fermana nefya wan bi bal Misrê ve da.

Tê (di vê sala 634/1236'an) de Tatarên ... bi peya û siwaran ve daketin ser Erbilê, ji her hêlê ve dora wê pêçan, mencenîq li ser girêdan û sûra wê xistin erdê. Di roja dehan de ji serê sibehê ve êrîş kirin, bi sûran ve zeliqîn û bi yek dengî qêrîn kirin û ji neqeba ku mencenîq xerab kiribûn ketin bajêr û kesên li ser sûran ji ber wan şikiyan. Wan xwîn rêt, dest avêtin hereman û leşkerê Îslamê bi gel ve qesta keleyê kir, lê deriyên wê qefaltî bûn. Weha bû ku siwar ji hespên xwe peya dibûn û xwe diavêtin xendeqê û bi werîsên ku kesên keleyê ji wan re berdabûn, hilkişîyan keleyê, lê tîrên Tataran jî ew dihingafîtin. Siwar jî li dora keleyê bi qasî hejmarên sertiliyan xemilandî digeriyan û li hevdu diketin.

Wan zarok li Meydanê civandin, hinek kuştin û bi hespên xwe jî pêl hinekan kirin heya ku goşt û hestiyên wan tevlihev bû û li ser keleyê gelek mencenîq girêdan û ji her hêlê ve ew neqeb kirin. Ew gihîştin neqeban û kesê di keleyê de jî ew girtin û tera kirin û şerekî mezin di nav wan de derket. Ew bi sancaqan derketin ser sûran û xelkê wê jî şerê wan kir û sancaq ji serê sûran avêtin xwarê û şer kete ser şûr û kêran. Ew li pey wan daketin xendeqê û gelek kes ji wan kuştin û ew ji xendeqê derxistin û dan pey wan ta ku ew birin cem mencenîqên wan û hinek ji wan şewitandin. Neyarê terribî ji vegirtina keleyê bê hêvî bû û ji ber piriya kuştî û birîndaran û germê ji cih bîz bûn û ji ser rabûn.

Xelk daker bajêr û dema wêrankariya ku bi ser malên wan ve hatibû digel kuştiyên xwe û tijebûna kolanên bajêr bi xwîn û kêma/idaba kuştiyan dît, hingê xelkê serqot û tazî bi xirabtirîn awayî berê xwe da Mûsilê û xelkê Mûsilê jî bi xwarin, vexwarin û dewarên ku lê siwar bin li gor rewşê çû pêşiya wan. Bedredîn Lu 'lu' qencî bi wan kir û li gorî rewşa wan ew gihandin hev ku li Erbilê komek serdar bê leşker mabûn û çend kesên hindik ji xelkê wê jî bi Şemsedîn Yadekî cihgirê Xelîfe re mabûn.

Gava Tataran eseyî kir ku xelkê wê jê derketîne û kesên wê diparastin ew vala hiştine, rabûn zivirîn, lê xeber giha Şemsedîn Yadekî û kesên pê re û ew bê serûçav ji keleyên revîyan û ji hev belawela bûn.

Şemsedîn Yadekî û hinek ji mîrekan qesta Bexdayê kir û çûn cem wezîr ku wî ew kêm xist û xwest diyar bike ku tiştê li Erbilê qewimiye ne ji ber derengmana alîkariyê ye, lê ji ber bêtevgerî û bêkêriya Şemsedîn Yadekî bûye. Wî got: "Ev çi kar û bêtevdîrî ye ku li Erbilê ev tevgerên xerab diyar bûn?" Şemsedîn Yadekî herdu destên xwe bilind kir û got: "Mîna te ku vê dewleta Ebasî bêrêveber hiştiye, qet nebe wê ji qencî û nêrîna xwe vala nehêle." Wî ew di mala wî de da girtin û yekî danî ser heya ku mir.

Sala Şeşsed û Sih û Pêncan (635/1237)

Di çarê Miherema vê salê [635/1237] de Melik Eşref Mizaferedîn Eb ul-Feth Mûsa ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadî ibn Merwan ibn Yaqûb ku di sala pêncsed û heftê û şeşan (576/1180) de li keleya Kerekê hatibû dinê,⁸⁶⁸ wefat kir û li keleya Dimeşqê hat veşartin. Serxweşiya wî hat danîn û ji bo serxweşiyê serdaran kincên şînê wergirt ku dû re Melik Salih, mîrek û giregirên nêzik yên hawîrdorê xelat kir û bi sancaqan ve siwar bû û Melik Micahid Esededîn Şêrkoh jî li kêlekê ji keleyê daket û sifra xwarinê dirêj kir. Ezedîn Aybegê xwediyê Serxede peya li ber rikêba hespê wî meşiya û civata dorê jî pê re bir.

Gava agaha mirina Melik Eşref giha Melik Kamil wî şîna/şûna wî danî kincê şînê wergirt, dû re leşkerê xwe derxist û ji Qahîreyê derket, berê xwe da Şamê, çû li ser Dimeşqê daket û dora wê pêça. Ji hinga ku Melik Eşref wefat kiribû ve Melik Salih, Îmadê Exlatî şandibû cem Melik Kamil û rewş digel wî sererast kiribû. Îmad dîyar kiribû ku ew bi tenê bûye û ne xwediyê Himsê û ne jî tu serdarên din pê nehisandiye.

Melik Salih mîrek û serdar û giregir li ber deriyê Şamê û li ser sûran bi rêk xistibû ku ji wan yê li ber deriyê Nesreyê Şerefedîn ibn Sarimê Tibnînî⁸⁶⁹ û komek ji helqeya nêzik bû, li ber deriyê Cabîyeyê jî Riknedînê Mi'ezemî yê naskiriyê bi Rekîn bû. Li ber deriyê Piçûk jî Sarimudînê Tibnînî û Riknedîn ibn Qeretayê Erbilî⁸⁷⁰ bû ku ji hawara Helebê bûn û li ber deriyê Kisan jî

⁸⁶⁸ Hinek çavkaniyan sala bûyîna wî weke sala 578/1182'an li Qahîre yan jî li Kerekê daye. Ibn Xelîkan, b. n., 4/519; Ibn Wasil, b. n., 5/137-145; Dewadârî, *Kenz*, 7/320; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 253.

⁸⁶⁹ Şerafedîn ibn Sarimê Tibnînî kurê Sarimûdîn Qurlux/Kutluk/Kutlu Beyê Helebî bû ku piştî mirina Çerkez û kurê wî keleya Tibnînê ku Melik Adil dabû Çerkez, digel devêrên din yên Çerkez û kurê wî tev jê re mabûn ku ji ber wê jî ew bi navê Tibnînê dihat nasîn. Ji bo agahên berfireh li ser bavê wî, Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Xelîkan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/54.

⁸⁷⁰ Riknedîn ibn Qeretayê Erbilî, min li ser vî serdari tu agahî nedit.

Şerefedîn ibn Tibnîn û Şerefedîn ibn Mi' temed⁸⁷¹ û li ber deriyê Rojhilat ji Emadedîn ibn Mûsik bûn. Li ser birca Kiwanû ji Nasiridîn ibn Zuhr û Fexredîn ibn Zuhr bûn, li ber deriyê Yûma ji Cemaledîn Eb ul-Hîcayê Erbilî⁸⁷² û Elemedîn Nemîsê Mi' ezemî⁸⁷³ bûn. Ibn Zeradûk ku yek ji serdarên Helebê û hawara wê bû li ber deriyê Selametê û yê Feradîsê dima û Melik Mensûrê kurê xwediyê Himsê ji li dervayê bajêr li cem Mêvangehê bû.

Çi gava Leşkerê Misrê dihat Melik Mensûr li Berdayê li pêşiya wan rawestiyî bû, Melik Kamil ji rabû êrîştî ser bendên/sedên ser 'Eqîbe, Şaxûr, Qesra Hecîyan û embara Simaqê kir. Ji xwe wî di her riyê de sûrek danîbû, mendenîq li ser girêdabûn û peya danîbûn ser. Melik Kamil ew vegirtin û embarên malhîlanînê şewitandin û xelk şikiya, reviya ket Dimeşqê.

Dû re ew li hev hatin, Melik Kamil Dimeşq sitand û deverên ku bi destê Melik Salih bûn mîna Sewad û Busra dayê û Ba'albek û derûdorên wê, herdu Biqa'an,⁸⁷⁴ Zebdanî⁸⁷⁵ û Çiyayê Nîfûsê bi ser ve zêde kir. Heyeta aştiyê biryar da ku hawara Dimeşqê mîna leşkerê Helebê û kurê xwediyê Himsê dernekeve û Melik Salih derket çû ber xizmeta Melik Kamil, wî ji ew pêşwazî kir rûmeta wî girt û ew ji bo çûna Ba'albekê amade kir. Melik Kamil mîre-kên Dimeşqê, qaziyên wê, giregirên wê û zana û zahidên sereke yên xweser xelat kir, qedrê wan girt û heryek ji wan danî ser cihê ku di destê wan de bû û lê diman.

Melik Kamil ket keleya Dimeşqê, dehlîza xwe bir hêla Himsê, serdaran dîyar kir û telp derxist ku vê yekê lerzeke pir xist dilê Helebîyan û serdarên wê tirsîyan ku ji tîrsa zêde ji birq li piştê Melik Micahid ket. Ew rabû herem û zarokên xwe şandin cem Melik Kamil, wan xwe avête wî û biryar derket ku ew sêsed hezar dînarî ji Melik Kamil re bibe da ew wî bibexşîne û here Helebê. Hê Melik Micahid bi danheva barê xwe ve bû ku Melik Kamil li keleya Dimeşqê wefat kir û gava ev nûçe giha Melik Micahid ji kêfa wî hişê xwe tevlihev kir, çunkî wî bawer nedikir û digot: "Min di dilê xwe de digot belkî ev xewn be!"

⁸⁷¹ Şerefedîn ibn Mu' temed yek ji serdarên Melik Salih Eyûb bû ku pê re beşdari vegirtina Dimeşqê bûbû. Mixabin ku agahiyên zêde li ser nehatin ditin.

⁸⁷² Cemaledîn Eb ul-Hîcayê Erbilî weke ku ji navê wî ji dixwiyê ew ji hoza Hezbanî û ji malbata Ebu l-Hîca ye ku gelek mîr û serdar ji wan rabûn. Ew bi xwe serdarekî mezin yê Melik Salih bû li Şamê, lê mixabin ku tu agahdariyên zêdetir li ser nehatin ditin.

⁸⁷³ Elemedîn Nemîsê Mi' ezemî, mixabin ku tu agahdari li ser peyda nebû.

⁸⁷⁴ Mebest jê deşta Ba'albekê û ya Eziziyê ye. Yûnîni, *Zeylu Mirat uz-Zeman*, 2/986

⁸⁷⁵ Zebdanî herêmeke navdar e di navbera Şamê û Ba'albekê de. Yaqût, b. n., 3/143

Mihemed ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb ku li Qahîreyê di sala pêncsed û heftê û sisiyan (573/1177) de bûbû, yekî mêrxas, bi heybet, jîr, zana yî hêja hişyar û ji zanayan hez dikir û dilê wî bi ser qencan ve bû. Wî sifra xwe ji kesê ku hez dikir vala nedihîşt û pîrs û gelş bi zanayan dida pîrsîn û li ser sehîha Mislîm bi gotinên xweş î rast digot. Wî di nobeta derbendan de komek ji leşkerên xwe ji bo ku zerar dabûn çandiniyan daleqand û nedihîşt ku serdar bi ser leşker ve herin û zorê bidin wan. Rê û dirb di dema wî de ewle bûn ku merivek bi tenê serê xwe bi malê xwe ve karibû biçûya û tu pêwîstî bi birina kesên zêde bi xwe re nedikir.

Wî bi xwe dest datanî ser karûbar ku li ser vê yekê ji kesên hêja yên nêzîkî wî yekî ji min re salox da ku her roj ew yan bi dêlindêza xwe ve siwar dibû û derdiket yan jî spêdeyê zû rûdinişt û tîr diavêtin û kolayên xwe jî diavêtin. Dû re ewraq/belge jê re dihatin ta ku sifre amade dibû ku mîna adetêkî herdemî li ser rûdinişt û dû re şolê xwe dikir û ji bo karûbarên din bi haciban/teşrîfatdaran re dipeyîvî. Gava ketin û derketina malbat û derûdorên wî ya cem pêk dihat, hingê xizmetkar jî ji bo qisekirin û pîrsînî heya nivro li saraya bostanê wî her diçûne cem û derdiketin.

Di pey de wî nimêj dikir û radîza û bi kar û barê xwe yên şexsî ve mijûl dibû heya esir ku nimêj dikir û mêrxasên diketin cem û ewraq û belgeyên diwana arteşê⁸⁷⁷ û diwana îstîfayê⁸⁷⁸ pêşkêşî wî dikirin. Dû re di dawîya rojê de diçû hewşeke ku tê de rim hebûn û li pêş wî tîr dihatin avêtin û heya mexrib wî bi xwe jî diavêt ku piştî nimêj dikir û bi bijare, giregir û demsazên xwe re heya eşaya dereng li ser karûbarê dewletê û yê gel diaxivî.

Dû re nimêj dikir, cilûbergên li ber ji xwe dikirin û yên şerabê werdigirtin, heramî û erbabê kêf û xweşiyê diketin cem û heya radîza kêf û şahîya xwe

⁸⁷⁶ Di navbera mirina wî û birayê wî Melik Eşref de şeş meh û niv qediya û desthilatdariya wî ya Dimeşqê ji bi tenê du meh û niv bûn. Li gorî Dewadârî mirina wî di sala 636/1238'an de bûye ku dibêje, min ji Ibn Cewzî veguhasîye. Bnr. Sibîr ibn Cewzî, 8/705-707; Ebû Şame, *Zeyl*, 254-255; Ibn el-Emîd, *Exbar*, r. 144; Ibn Xelîkan, b. n., 4/326; Ibn Wasil, b. n., 5/153-156; Dewadârî, *Kenz*, 7/326-328; Ibn Kesîr, b. n., 13/113; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/262-63; Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 299-3319.

⁸⁷⁷ Diwana sipahê/arteşê ku bi karûbarê leşker ve radibû mîna wezîrtîya parastinê ya niha bû û serekê wê diwîya ku Misilman û xwedî payeyeke bilind be. Qelqêşendî, *Sibh el-E'şâ*, 3/488; Hiseyn, *Ceyş ul-Eyûbî*, r. 120-121.

⁸⁷⁸ Diwana îstîfayê ji diwaneke girêdayê bi wezîrtîyê ve bû û yek ji bilindtirîn diwanên darayî bû ku tê de rewajî û mersûmên siltan dihatin çespendin û şaxên hemî diwanên darayî bi vê diwanê ve bûn û hesab û kitabên wan bi wê ve bû. Qelqêşendî, b. n., 4/29.

didomand. Piştî sêyeka şevê ew bi xwe ve dihat û dikete himamê cilûbergên xwe diguhartin, Quran dixwend û heya sibê selewat û werd dikişandin ku dû re nimêja sibê dikir û heya sibake zû tesbîh didan ku ev xuyê wî yê pê ve giradayî bû.

Wî li Şamê di dozdeyê meha Receba sala şeşsed û sih û pêncan de ku jê re teşt/bergeş anîbûn da tê de vereşe, bê ku tu wesyetan bike wefat kir û li keleyê hat veşartin; dû re ew veguhastin gora wî ya ku li bakurê mizgefta Dimeşqê jê re hatibû avakirin.

Mîr û serdar bûne yek û xelk ji Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir Elîyê kurê wî re dan sondê li ser ku ew welîehdê wî be û welatê Misrê û Şamê jê re be ku [wan ev yek jî] ji bo piçûkiya temenê wî, qelsiya wî û tîrsa ji hêzdariya Melik Salih dikir. Wan biryar da ku Amed, Heran, Riha, Serê Kanîyê û welatên hawîrdorên wan ji Melik Salih re bin û ger ku neyarek here ser Melik Salih ew wî jê biparêzin û pê re biminin û Melik Cewad Mizafereîdîn Yûnis jî li Şamê cihgirê Melik Adil be.

Melik Nasir Dawid ibn Melik Mi'ezem Îsa jî li koşka xwe ya naskirî bi Saraya Usame li nav Dimeşqê dima. Bi şev Riknedîn el-Heycawî û Rekînê Mi'ezemî pê re civiyan û Ezedîn Aybegê xwediyê Serxede jî meriv şand balê û rê nîşan dan ku mal belav bike, gazî memlûkên bavê xwe, yekîneyên wî, leşkerê Şamê û leşkerê Misrê yên dilê wan bi ser wî ve ye, bike û here dora serdarên Misrê bipêçe ku peyade bûn û hespên wan hemî li nav bajêr û dûrî wan bûn. Lê nasir jî vê yekê tîrsiya û gava bû sibeha wê şevê serdarên Misrê kom bûn, Riknedînê Heycawî şandin cem û ferman lê kirin ku here Melik Nasir ji bajarê Şamê derxe. Riknedîn kete cem û jê re got: "Ev çi rûniştin e li welatê xelkê."

Ew siwar bû ku hemî gelê Şamê ji deriyê Saraya Usame heya keleyê rawestiyayî li benda desthilatdariya Melik Nasir û mayina pê re bûn. Dema siwar bû û ji mala xwe derket kesî guman nedikir ku dê hilkişe keleyê, lê gava ji medreseya Îmad el-Katib bihurî û bi hêla Bab el-Ferecê ve çû xelkê hemî kir qêrîn û gotin "Na, na, na" û Dimeşq li hev qelibî, ew derket çû bostanê xwe yê naskiriyê bi *Qesra Qabûnê*. Wî Behaedîn ibn Melkişû ku waliyê Şamê bû şand hemî hevalên Melik Nasir û Memlûkên wî ji Dimeşqê derxist û Melik Cewad jî çû Şam û xezîneyên wê hemî teslîm girt. Wî gelek mal belav kir,

xelat dan û mal pêşkêşî leşkerê Misr û Şamê kir. Wî ji hemî tibabî bi qasî milyonê dînar belav kiribûn û hezar û sed xelat û cibe ji derxistibûn ku heya dabû dergevanan jî. Wî sifreyeke mezin li meydana Qibliyê li erdê xist û sê darikên ku bi sabûnê û gulên hîroyê sîqalkirî bûn çikand û her darekî kincekî etlesî danî ser ku meriv hildiperikîn û ehd dikirin ku bigihîjin cem yek ji wan kincan. Di sifreyê de çend birc hebûn ku ji helawê û goştê hesp, hêştir û çêlekên sorkirî di wan de bû, ew jî li kêleka şerefiyeya qibleyê rawestiya bû û bidestê xwe nîşan dida da xelk here ser sifrê. Xelkê sifrê qedand û kincên ser daran girt ku bi rastî rojeke hêjayî dîtinê bû.

Melik Nasir derket û çû li Merca Seferê daket, wan xwest ku wî bigrin, Emadedîn ibn Mûsik ew pê hisand ku rabû çû 'Eclûnê û ji wê derê jî çû Xezeyê û dest danî ser qeraxê. Melik Cewad bi leşkerê Misr û Şamê tev ve çûyê û giha piştî Himara cem Sebsetîyê⁸⁷⁹ û Melik Nasir jî bi heft hezar siwar û mal û gencîneyên xwe ve çûyê, çunkî Melik Cewad bi hêzên Eşrefî û komek serdarên wî re nebaşî kiribû ku wan jî jê re nivîsbû û ew tima kiribûn. Ew li piştî Himarê gihat, hev ku Melik Nasir bi leşkerê xwe ve şikiya û xwe bi çend kesên hindik ve xelas kir, lê wan dest danî ser mal û alavên giran û xezîneyên wî û piraniya leşkerên wî jî dîl girtin. Ew şikestî ket Kerekê û Cewad jî serkeftî û dilşad zivirî û leşkerê Misrê jî berê xwe da Misrê ber xizmeta Melik Adil.

Siltan Melik Eşref Mizaferedîn

Eb ul-Feth Mûsa ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb di şeva çarê Miherema sala şeşsed û sih û pêncan (635/1237) de wefat kir ku bûna wî li Kerekê di sala pêncsed û heftê û pêncan (575/1179) de bû. Serê pêşî bavê wî Busra dabûyê û lê dima ku birêvebirê karûbarê wî Tuxtekîn bû û Hacib Elîyê xulamê Tuxtekîn jî çûbû wê derê û ketibû ber xizmeta wî. Dû re [bavê] wî ew ji Busrayê biribû Qudsê ku birêvebirê karûbarê wî yê wir jî Ibn Zencelî bû, lê piştî Riha û Heranê dabûyê û bi Karûbarê wî yê wê derê ve jî Mîr Seyfedîn Dawîdê Erbilî yê Hezbanî rabûbû. Wî mal dabûyê û qencî bi xwedî armancan re kiribû ku ji bo wê komek ji melikan hemla xwe dabûn ser, hezkirina wî ketibû dilan û wefadarî û sozrindiya wî hatibû nasîn. Ew yekî camêr, mêrxas, xêrxwaz û di cengan de xwedî xarînên meymûnî bû ku alaya wî her serkeftî û cihê wî yê cengê navdar bû, wî Melik Adil Nûredîn

⁸⁷⁹ Sebsetîye bajarekî herêma Filistinê ye ku navbera wê û Qudsê du roj in. Yaqût, b. n., 3/208

Arslanşahê xwediyê Mûsilê, Siltan Ezedînê xwediyê Rûmê û Siltan Celaledînê Xwarizmşah têk biribû.

Wî mizgefta Ebû Derda ya Dimeşqê, mizgefta cem Bab en-Nesrê, mizgefta Tewbeyê li Egebeyê, mizgefta Ceraş ya dervayê deriyê biçûk, mizgefta Ebarê, mizgefta Beyt Ebyatê, Hedîsxaneya ku bi Mala Qaymazê Necmî tê nasîn ava kiribû ji bilî medrese, pir û tekyeyên ku li rojhilatê ava kiribûn. Wî xana Heml es-Sebil, Xana Seffîn û Resîfê ku dirêjî heya Golanê dibû ava kiribû.

Wî di meha remezanê de heya nivî şevê deriyê keleyê nedigirt û helaw û xwarinên xweş î giran û mêwe ji feqîrên cînarê mizgeftê, tekye û dergahan re dişand.

Ew ji bo feqîr û zanayan dilsoz bû ku diçû seredana wan û qencî bi wan fikir, gava ku wefat kir ji wezîrê xwe Cemaleddîn ibn Cerîr re gotibû: "Hûn dê ji kû min kefen bikin?" Wî gotibû: "Ji gencîneya Nesafî." Wî gotibû: "Dest ji gencîneyê berde, nexwe heya axîretê em jê dernekevin." Dû re ji Emadeddîn ibn Mûsik re gotibû: "Rabe emanetê ku çandîniya min ya cem Xwedê ye bîne!" Emadeddîn pêşmaleke hirî yî spî anîbû ku tê de xirqeyê feqîran û taqîyê welîyan digel hîzareke kevn hebûn û pênc kaxez jî bihayê wê tê de bûn. Wî gotibû: "Ev dê li ser laşê min be, çûnkî xwediyê wê yek ji ebdalan bû ku dawîya gotina wî jî *"La îlahe İlla Elleh bû."* wî roja pêncşema çarê Miheremê wefat kiribû.

Mirina Sarimidîn Qutlubeyê Tibnînîyê Serkesî/Ciharkesî/Çerkezî^{xxx}

Micahidê bendewarê dîndar yê qencê xuyxweş û nihênîmend ku rehma Xwedê lê be yek ji mîrxasê Îslamê bû û gelek têkoşînên wî yên navdar li himber Frengan hebûn û li cem hosteyê xwe Fexredîn Çerkez gelekî di pêş de bû. Gava hosteyê wî Fexredîn Sekes/Çiharkes miribû hingê keleya wî ya Tibnînê dabûn wî [Sarimidîn] û rewşa malbata Fexredîn jî pê [Sarimidîn] ve hatibû girêdan ku bi çêtirîn awayî cihê wî girtibû. Wî li ber deriyê Ekayê û Sûrê cenga Frengan kiribû, welatê wan wêran kiribû, siwarên wan dîl girtibû ta ku li cem wan bûbû mîna navekî mezin î bi heybet û qutûbîr ku wan ew didêra û diselimand. Ew xwedî ray û tevdirên çê û pir bixêr bû ku meyla wî

^{xxx} Li ser jiyana Çiharkesî bnr. Sibîr Ibn Cewzî, *Mir'at*, 8/705; Ibn Kesîr, b. n., 13/115.

timî li ser zanayan bû û xwedî zimanekî xweş î pak bû ku di sisiyê Şabana sala şeşsed û sih û pêncan (635/1237) de wefat kir.

Tê (di vê sala 635/1237'an) de serekqazî Şemsedîn Yehya⁸⁸¹ ibn Hibetullah ibn Senîy ud-Dewle jî wefat kir ku yekî hiqûqnas, hêja, pak î bi wijdan bû û qanûnên şerîetê baş zanîbû. Demekê wî li Qudsê qazîtî kiribû û demekê jî li Şamê bi cihgirî û hinekî jî bi eslî qazîtî kiribû ku di meha Zilqadeyê de wefat kir, kurê wî Sedredîn li ser nimêj kir û li Qasyûnê hat veşartin.⁸⁸²

⁸⁸¹ Li gori Ibn Kesir ew Qazî Şemsedîn Yehya ibn Berekat ibn Hibetullah ibn Hesên Dimesqî ibn Senîy ud-Dewle bû û li gori Şuzurat ez-Zehebê jî Şemsedîn ibn Senîy ud-Dewle serekqazî Ebû Berekat Yehya ibn Hibetullah ibn Senîy ud-Dewle ibn Yehya ibn Mihemed ibn Elî ibn Sedeqeyê Dimesqiyê Şafî'î bû; bnr. Sibr ibn Cewzi, 8/709-710; Ebû Şame, *Zeyl*, 255 û not 2; Ibn Kesir, b. n., 13/114; Ibn Texreberdî, b. n., 6/268.

⁸⁸² Ew di gora xwe ya navsera Qasyûnê de hat definkirin ku bi rastî avahiyeke saxlem bû û hinek weqîfên mîna xaniyê Beyt Sawa û yên din li ser hatin danin ku ji her hêlên serekqazitiya Şafî'îyan ve dûmenekê wî ya pir xweş hebû. [Ji nota ser kenarê kitêbê ku dişibe ya nivîskar.]

Sala Şeşsed û Sih û Şeşan (636/1238)

Tê (di vê sala 636/1238'an) de Melik Cewad Yûnus⁸⁸³ bi Melik Salih Necmedîn Eyûb ibn Melik Kamil re li ser guhertina Dimeşqê bi Sincar û 'Aneyê re li hev kir. Ji ber ku Melik Cewad di gencîneya Melik Kamil de zêdekarî kiribû û zanîbû ku Melik Adilê kurê Melik Kamil Şamê jê re nahê-le; ji xwe mebesta wî jî xwarin û vexwarin û rav û nêçîr bû ku ji ber wê jî dilê wî dibijiya Sincera xwedî bostanên pir ku gelek çûk û teyrikên (mîna şalûl û bilbul, zerîle û zengilokan) lê dixwendin û nêçîr lê zahf hebû.

Mîrê Feqih Emadedîn Emerê kurê Şêxê Şêxan bi qasidî ji hêla Melik Adil ve gihabû cem ku berê ew bûbû sedemê hiştina Dimeşqê ji Melik Cewad re û ji bo wê yekê jî Melik Adil pir bi Feqe Emadedîn re xeyidîbû û li ser pêwîst kiribû ku here wî ji Dimeşqê derxe û bibe cem Melik Adil. Dema bi Melik Cewad re civiya, ew li ser tiştê ku kiribû hişyar kir, jê xwest ku ji Şamê der-keve û here ber xizmeta Melik Adil û çawa ku di xizmeta bavê wî de bû weha di xizmeta wî de be jî. Melik Cewad û Esededînê xwediyê Himsê li hev kiri-bûn ku gava ew ji xaniyê Meseretê derket û çû mizgefta keleyê hingê di rêşê Îsmâîliyan de yek şandin pêşiyê û ew dan kuştin. Cewad çû nêçîrê û ji Melik Salih Necmedîn Eyûb re nivîsî û pê re li hev kir ku Dimeşqê bi Sincare bigu-herîne.

Esededînê xwediyê Himsê li mala wî li Dimeşqê rûniştîbû, haya wî jê tunebû û hew dît ku Melik Salih gihayê, Esededîn berê xwe da Himsê û Melik Salih jî Şam teslîm girt. Ew li keleyê daker, leşker da sondê û serdar û helqeya mîrîtiyê xelat kir. Di destpêka Cemadelulayê de Melik Cewad dake-

⁸⁸³ Ew Melik Cewad Mîzaferedîn Yûnis ibn Mewdûd ibn Melik Adilê Eyûbî bû ku neviyê Adil yê ji kurê wî yê mezin bû û ji piçûkiya xwe ve heya dereng li Misrê li cem apê xwe Melik Kamil mabû, lê piştî mirina Melik Kamil ew bûbû cihgirê kurê wî Melik Adil yê Dimeşqê. Wî ji kêf û sefa, xwarin û vexwarin û rav/ref û nêçîrê hez dikir û di sala 641/1243'yan de wefat kir; ji bo agahên bêhtir. bnr Sibî ibn Cewzî, 8/743; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/265-266; Ibn Kesîr, b. n., 13/110, 124; Ibn Texreberdî, b. n., 270-273; Henbelî, *Şîfa*, r. 388-392.

tibû Dar es-Se'adetê, ku Dimeşq û keleya wê ji bo Melik Salih hatibûn xemilandin û dema ew ketê hingê Melik Cewad jî rahişt civata dora xwe û Melik Mizaferê xwediyê Hemayê jî ku di rê de rastî wî hatibû, girt nik xwe û çû giha sihbeta wî ku dema giha ber deriyê keleyê û kete hundir hingê sancaqa Melik Salih şikiya.

Dema Melik Cewad bi xefika Melik Salih hisiya û dît ku kêr qîmet dide wî, li tiştê ku kiribû poşman bû û rabû di wê şevê de şand cem serdar û giregîrên gera dorê û serekên Dimeşqê, mal ji wan re şand bi armanca ku helwesta Melik Salih bê şikandin û ew ji keleyê bê derxistin. Hinek serdaran malê Melik Cewad girt û hilkişîyan keleyê û hinekan jî tu tiştî jê negirt û hemla xwe da ser yê ku girîngî nedidayê [yanî Melik Salih].

Melik Salih xwest ku beşa Dar es-Se'adetê ya keleyê bişewitîne, lê Cemaledîn ibn Cerîr kete navbeyna wan û rewş li hev rast kir. Melik Cewad derket çû Neyrebê û pê re jî ji bo bazarê qumaş û pertalên hêja hebûn ku bihayê wan dused hezar bû, ew [li bendê] man heya ku ji Neyrebê derket û jê alîkarî xwestin, lê wî tu tişt neda tu kesî û rabû çû Qesîrê. Gava Melik Salih ji bo verêkirina pê re derket, xelkê ji bo wî ji Melik Salih hêviya alîkariyê kir, lê wî tu qencî nekir. Ji xwe tevdîrkarê welatê wî yê Dimeşqê Emadedîn ibn Qiliç bû.

Melik Cewad gelek ji erd û malîkaneyên xelkê Şamê kirî ku ji ber wê jî bihayê erd û arazî zêde bû û çû Sincarê ji cihgirê Melik Salih wergirt.

Melik Salih Emadedîn Îsmail ji Ba'albekê daket ber xizmeta Melik Salih Eyûb û wî li Dimurê⁸⁸⁴ ew pêşwazî kir, pir rûmet dayê û berê xwe dayê. Ew li derbenda Şa'iran daket û li wê derê jî hev re sond xwarin û Melik Salih [Emadedîn] vegeriya Ba'albekê. Jixwe di navbera Melik Salih Necmedîn Eyûb û xwediyê Hemayê de hê ji berê, ji dema zaroktiyê ve demsazîyeke baş î kevn ya biratî hebû. Lê belê di navbera xwediyê Hema û yê Himsê de jî neyartîyeke kûr ya xwetêkildarî hebû ku hêj zahf di ser re neçûbû gava ew gîhabû cihgirê xwediyê Himsê yê Dimeşqê û dor milkê wî pêçabû.

⁸⁸⁴ Dimur navê cihekî nêzîkî Dimeşqê ye ku dikeve ser rîya Ba'albekê. Bnr. *Tarixu Dewlet el-Ekrad*, çapa Erebi, r. 422, not 1.

Wî Xwarizmî jî şandin ser Himsê û dora wê pêça û Melik Salih jî daket ser Seniyet ul- 'Îqaba navbera wê û 'Ezrayê ku hingê sermayeke dijwar lê hebû û xelayeke ewqas xedar jî hebû ku xirarekî genim bi dused û sih dirhemî bû û yê ceh jî bi sed û sihî bû û barek ka jî bi pêncî dirhemî bû.

Melik Mueyed ibn Melik Efdel bi komek leşker ve çû Xezeyê û Melik Salih jî hêviyên leşkerê Dimesqê anî cih û ferman li komek ji wan kir ku Şerefedînê kurê Sarimê Tibnînî, Riknedînê Mi 'ezemî û Nemîs jî di nav wan de bûn. Leşkerê Misrê, şexsiyetên wê û cotyarên wê jê re nivîsîn ku bi vê jî li Misrê lerzeke mezin pêk hat û leşkerê wê jî hemla xwe da ser, çunkî wan zanîbû ku ji bo desthilatê ew ji Melik Adil zahftir xwedî maf e. Ji xwe Serdarên Eşrefî [serdar û mîrên helqeya Melik Eşref], xizmetkar û serekên hêza taybetî yên mîna Cewherê Nûbyayî û Şibl ud-Dewleyê Adilî çavên wan li milkê Adil bû û hemî mîrxasên bavê wî jî lê zêde bûbûn ku hasîlat û gençîne ji wan re berdabû lê ji wan re qîm nedikir û dilbijîn û xwestin û hêza serekan her ku diçû bêhtir dibû.

Tê [di vê sala 636/1238'an] de Melik Adil, Fexredînê kurê şêxê şêxan da sekinandin ku yek ji mezintirîn serdarê wî bû, Melik Nasir Dawid jî ji Kerekê çû Misrê ber xizmeta Melik Adil û Mîr Ezedîn Aybegê Mi 'ezemî jî kurê xwe bi leşker ve ji Serxede şand hawara Melik Salih.

Nameyên leşkerê Misrê jî li pey hev ji Melik Salih re diçûn ku wî teşwîqî çûna ser Misrê dikirin û bawerî didanê ku bîxirecir dê wê teslîmî wî bikin. Komek ji serdaran û hêzên taybet bi Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî re kişyan û çûn ser Xirbet el-Lisûsê (Xirbeyê Dizan) û li Eqhûneya ser gola Teberîyê daketin.

Melik Salih bi leşkerê xwe ve heya piran çû û herdu apên wî Melik Mu 'iz Micîredîn û Melik Emced Tiqyedîn ji Misrê gihanê ku ew çû pêşiya wan û qedrê wan girt, dû re jî Tiqyedînê kurê Melik Emcedê xwediyê Ba 'albekê ji Bexdayê hate cem ku wî nanê şadîmaniyê da hemiyan û qencî bi wan re kir.

Dû re xeber jê re hat ku Nûredîn ibn Fexredîn Osmanê⁸⁸⁵ ustadarê Melik Kamil, Aybegê Kurdî, Sencerê Yemenê, Qedîbê Ban, Dinêserî, Bilban

⁸⁸⁵ Nûredîn ibn Fexredîn Osman serdar û ustaddarê Melik Kamil bû ku dû re bi çend serdarên din ve yekîti pêk anin û çûne Şamê pey Melik Salih û ew gihandin desthilatdariyê ku hingî jî ew ket ber xizmeta Melik Salih Eyûb. Mixabin ku min agahiyên zêdetirli ser neditin. Dewadârî, *Kenz*, 7/77

Mucahid Camdar û komeke mezin ji serdarên Misrê û kesên ji hêza taybetî ji Misrê derketine û qesda Şamê, ber xizmeta wî dikin. Bi vê yekê gelek şa bû û bawerî anî ku dê welatê Misrê ji birayê xwe bistîne, wî berê xwe da Xirbeyê Dizan ku hingê serdarên Misrî jî hatin û wî ew pêşwazî kirin û pir qencî bi wan kir, mal da wan û çû berê xwe da Xûrê.

Wî kurê xwe Melik Mûxîs Emer, Mîr Hisamedînê kurê Ebû Elî û leşker jî bi mezinên wan ve şandin ku ew li Merca Canînê daketin û dû re jî qesta Nablusê kirin ku cihgirên Melik Nasir Dawid jê revîyan û ew ketinê. Melik Salih jî bi mîrekên Misrê ve çû giha wan û li seraya siltaniyê ya Nablusê daket û leşker jî li Merca Belateyê bû ku wî li ser qeraxê hemî heya Xezeyê hikim kir. Dû re hawara apê wî Melik Salih Emadedînê xwediyê Ba'albekê digel kurê xwe Melik Mensûr Mehmûd û Nasiridîn ibn Yaxmûr⁸⁸⁶ gihîştê ku ew pêşwazî kir, qedrê wî girt û bi erka xwe ve baş rabû.

Pişt re Mîr Seyfedînê Qeymerî ji Romê gihayê ku Xezeyê bi mîrgehî dayê û ew heya dawîya sala şeşsed û sih û şeşan (636/1238) li Nablusê ma.

Tê (di vê sala 636/1238'an) de Şêx pêşewa û pirzana Cemaleddîn⁸⁸⁷ ibn Mehmûd ibn Ehmed el-Hesîrî el-Buxarî wefat kir ku eslê wî ji Gundê Hesîrê yê ser Buxarayê bû. Wî li welatê xwe li ser mezhebê Ebû Henîfe xwend ku di dema xwe de pêşewa bû û hat Dimeşqê, li Medreseya Nûriye ders da û bû serekê hevalbedên Ebû Henîfe. Ew yekî qenc, rastgo, pirrondik, xuyhişk bû ku di meha Seferê de mir û li goristana sofîyan ya raserî Şerefê hat veşartin.

Tê (di vê sala 636/1238'an) de wezîrê Melik Eşref Cemaleddîn⁸⁸⁸ ibn Cerîr er-Reqî wefat kir ku yekî hişmend, xwedî rayûtevdir bû, ji xêr û xêratan hez dikir û bi qasî nexweşiyê bi avadaniya welatan dizanî. Ew di Cemadelaxerê de wefat kir û li goristana sofîyan ya li nik Menî'ê hat veşartin.

⁸⁸⁶ Ew Nasiridîn ibn Yaxmûrê ustaddarê Melik Salih Îsmail bû ku beri kuştina Melik Salih Îsmail di sala 648/1250'i de li Misrê hatibû daleqandin û birayê Cemaleddîn Mûsa ibn Yaxmûrê ku demekê cihgirê Melik Salih Eyûb yê Dimeşqê bû. Ibn Wasil, b. n., 6/164-165; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesir, b. n., 13/136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/9; Dewadârî, *Kenz*, 7/359.

⁸⁸⁷ Li ser jiyana Hevalê Ebû Henîfe Cemaleddîn Mehmûd (546-635/1151-1239) ibn Ehmed ibn Ebd es-Seyidê Buxariyê Hesîrî ku di sala 546/1151'ê de li Buxarayê hatibû dinê û dû re derbasî hêla Şamê bûbû û li Medreseya Nûriye dersdarî kiribû, bnr. Sibt Ibn Cewzî, 8/720; Ebû Şame, *Zeyl*, 256; Ibn Kesir, b. n., 13/115; Ibn Texreberdî, b. n., 279;

⁸⁸⁸ Ew Sahib Cemaleddîn Eli ibn Selame ibn Betin ibn Cerîrê Reqî bû, li gori Ibn Kesir ew Wezîr Cemaleddîn Eli ibn Hedîdê Reqî ye. Sibt Ibn Cewzî, 8/724; Ebû Şame, *Zeyl*, 257; Ibn Kesir, b. n., 13/116.

Sala Şeşsed û Sih û Heftan (637/1239)

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Salih Emadedîn Îsmâil xwest bêbextî bi kurapê xwe Melik Salih Necmedîn Eyûb re bike ji ber ku ew pir li ser Nablusê mabû û Dimeşq jî vala bûbû û ji bilî Mîr Nasiridîn Qeymerîyê cihgirê welat pê ve kes nemabû. Melik Salih Eyûb di dema paşî de kurê xwe Muxîs şandibû Şamê, lê tu leşker pê re nebû û xelkê Şamê jî pêwendî bi Salih Îsmâil re danîbû û bêguman hemla xwe dabûne ser wî ku bi wan re axavtinên dirêj dikir û qenc ew dinasîn û wan jî ew dinasî. Ji xwe ew jî yekî suhbetxweş bû, çê pêşwazî dikir, ji xelkê re devliken û xwîşêrîn û xweş nuktedan bû ku ji biçûkiya xwe ve bi wan re rabûbû û têkiliyên wî bi xelk û leşkerê wê re pir bûn. Ji nav leşkerên Salih Necmedîn kesên ku pir bawerî bi wan dihat kirin jî leşkerên Şamê yên kevn bûn mîna yê Mi'ezemî, Eşrefî, Ezizî û kesên xwester yê Kurd û Tirk bûn ku tu kes ji wan tunebû ku di dema Mi'ezem û Eşref de bi Salih Îsmâil re hevaltî nekiribe, pê re nexwaribe û nevexwaribe û wî qencî bi wan nekiribe. Dema hawara Salih Îsmâil ji Ba'albekê bi dawar, kole û rextên spehî xemilandî giha Nablusê cem Salih Eyûb hingê serdarên leşker berê xwe dan wî.

Lê belê Melik Salih bi xwe nigên wî li ser desthilatê erd girtibûn û mebesta wî jî desthilateke bi namûs û bi heybet bû û bi xelkê re kêmxeber dida, lê leşkerê Şamê ev adet jî mezinên xwe yên berê nedîtibû. Ji ber vê jî ew di dilê xwe de jê aciz bûn ku ustaddarê Salih Îsmâil Nasiridîn Yaxmûr dest pê kiribû bi hevalên wî yên ji leşkerê Şamê re demsazî dikir û bi wan re vedixwar û silavên mezinê xwe ji wan re dianî û xeberdanên wî bi wan re par ve dikir ta ku dilê wan lê vekir û kir ku leşker ji xwediyê wî re sond bixwe. Jixwe ew yekî dahî bû ku bi gotinên xweş melaqiyeke çê dikir. Dema Salih Îsmâil pê hisiya ku ew karûbarê wî li Nablusê rast dike, rabû bi wezîrê xwe Emîn ud-Dewle Ebû Hesen Teyib⁸⁸⁹ û Mîr Nasiridîn ibn Sarimê Tibnînî şewirî. Wezîr

⁸⁸⁹ Emîn ud-Dewle Ebû Hesen Teyyib, mixabin ku min tu agah li ser peyda nekir.

mebesta wî rast dêra, lê Nasiridîn ibn Tibnînî jî got: "Paşîya bêbextiyê ne baş e." Wî bi dîtina wezîrê xwe kir û rabû şand pey Melik Micahidê xwediyê Himsê, pê re li cem Rasê û Lefîkeyê civîn çêkir, li ser axafin û ya xwe kirin yek.

Melik Salih Eyûb jî qesta ketina Misrê kiribû û şandibû cem apê xwe Melik Salih Îsmâil, jê dixwest ku ew bi xwe amade bibe û pê re têkevê ku wî jî bi erênî bersiv da û jê xwest ku kurê wî Melik Mensûr ji hawarê vegere here li Ba'albekê rûnê da ew bi xwe amade bibe. Wî ferman lê kir ku here nik bavê xwe û Hekîm Sadedîn jî bi qasidî şand Ba'albekê cem Salih Îsmâil û pê re jî kevokeke namebir hebû da pê wî bi mebesta xwe ya nû bihisîne. Salih Îsmâil jî rabû [meriv] şand [cem] birçparêz, [ew] bertîl kir da kevoka pê re bigire biavêje birca keleya Ba'albekê û li cem Sadedîn jî yek ji kevokên keleyê bihêle ku wî jî weha kir. Vêca dema wî di [bin baskê] kevokê de kaxezê ku ji mezinê xwe re bişîne bi cih dikir, hingê wî ew berdida birca keleyê ku li wê derê jî Salih Îsmâil name ji bin baskên kevokê derdixist, tiştê ku bixwesta dinivîsî û ew bi kevoka Salih Eyûb re dihinart.

Gava ku kurê wî gihîşt cem, hingê Salih Îsmâil jî meriv şandibû cem Necmedîn ibn Selam ku wî jî bi mezinên gelê Dimeşqê û pêşengên wê re li ser rewşê biryar girtibû.

Salih ji Ba'albekê derket û berê xwe da riya Banyasê mîna ku here Nablusê û her di wê rojê de Melik Micahid jî ji Himsê derket ku berê di nav xwe de ew biryar dabûn. Salih Îsmâil li Mecdel Beqa 'ê⁸⁹⁰ raza û bi şev siwar bû bi sibeyê re gihîşt 'Eqebeya Dimurê ku Melik Muxîs û Nasîridînê Qeymerî jî weke hercar berê xwe dabûn bazara hespan. Wan dît ku wa tel-pên siwaran ji 'Eqebeya Dimurê ve dadikevin û ji hêla Berzeyê ve ji Melik Micahidê xwediyê Himsê dihat; wan bi lez deriyên Dimeşqê radan û hilkişîyan keleya wê. Salih Îsmâil û xwediyê Himsê li Deriyê Feradîsê gihan hevdu ku tu asteng li ber wan tunebûn, wan ew vekir, ketin Şamê û qazî Mihyedîn Yehya ibn Zekîyedîn jî bi Melik Micahîd re bû ku bi guman, rawestiyayî û bi mitale bû, lê di rûyê wan de şûnên şûran nexwiya bûn. Tacedîn Mihemed ibn Henefîyê navdarê bi kurê sefirê Melik Salih rastî wî hat ku ew jî diketê û jê re [ev honraweya jêrî] xwend:

⁸⁹⁰ Mecdel Beqa' cihêkî nêzîkî Şamê û erdekî fireh e ku dikeve navbera Ba'albek, Hims û Şamê. Yaqût, b. n., 1/470

Rayek, hikmetek û gihîştinek teqdîr kir
Ha weha, ha weha ger na, nedibû û nedibû

Wî bê şer û ceng dest danî ser welatan
Ku Xwedê Misilman ji kuştinê parastin

Salih derbas bû çû ser gora diya xwe û çû mala xwe ya Derbenda Şa'iran û Micahid jî çû mala xwe ya naskirî ku giregirên Şamê amade bûn û siltanî spartin wî. Roja duyemîn ew siwar bûn, li hev civiyan û çûn ser keleyê û neqebkar ji kêlaka birca keleyê ve ji goşeyê ber Bab el-Ferecê ve ketinê. Ji derwayê herdu bircan ve keviyek hebû ku neqebkaran di bin wê de xwe veşartin, ew jî ji kevirên ku ji keleyê bi ser wan ve diketin hemandin û ji hêla pira ku çemê Banasê ji hundirê keleyê ve jê derdiket, ketinê ku ji xwe [ji bo ketina keleyê] tu asteng lê tunebûn. Wan roja çarşema hijdeyê meha Seferê ew zeft kir, Melik Muxîs jî di birca pêşberî Dar us-Se'adetê de xwe parast û Nasîridînê Qeymerî jî li mizgefta keleyê xwe asê kir û Ezedîn Aybegê xwediyê Serxedê ku ew jî ji wan bû, gihîşt cem wan.

Melik Salih Eyûb jî Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî şandibû Dimeşqê, lê dema kincên rê wergirt û çû giha piran hingê dît ku rewş ji dest derketiye û Melik Salih Îsmâil ketiye Şamê. Ew vegeriya cem mezinê xwe û dema nûçeya girtina Dimeşqê giha Melik Salih Eyûb, wî texmîn kir ku dê kele li ber xwe bide heya ew bigihîjê û leşker jî dê wefadarê wî bin. Ew bi leşkerê xwe ve ji Nablusê bi rê ket û li Beysanê daket ku xebera vegirtina keleya Dimeşqê ji hêla apê wî ve gihayê. Ew rabû çû li qesra Mu'înedîn daket, lê serdarên Şamî yê hevalbendên wî û hêza wî ya taybetî ji cem daketin çûn û dû re wan cilûbergên [cengê] li xwe kirin, ew siwar bûn, li defên xwe xistin û alayên xwe belav kirin ku hingê apên wî Micîredîn û Tiqyedîn jî gihîştin wan û serdarên Misrî jî û hinek ji Qeymeriyên hevalên wî jê û ji leşkerê Şamî veqetiyan. Ji bilî koleyên wî, Hisamedîn ibn Ebû Elî, Ibn Kûciya û Bewaşiqîyan kes li cem nema û ew tirsîya ku wî desteser bikin. Şamî derketin ser 'Eqebeya Fîqê û qesta Şamê kirin, Melik Salih Eyûb jî çû ku here Nablusê ku xelkê Xûrê û gundî li ber wî rabûn û Hisamedîn Lu'lu'ê walîyê Sewadê bi komeke mezin ve çûyê, wî şerê wan kir heya bi saxlemî giha Nablusê û li seraya wê ya siltanîyê daket.

Nasir Dawid jî bédilê xwe ji Misrê vegeriya bû Kerekê û Şemsedîn Wezîrî jî ku cihgirê Nasir Dawid bû li Nablusê bû, kete ber xizmeta Melik Salih û jê

re got: “Em cihgirên te ne.” Wî got: “Ez ji bo hêviya parastina ji kurapê xwe hatime.” Mîr Emadedîn ibn Mûsik û Zehîrê kurê Senqerê Helebî gihan wê derê û Salih ji derket pêşwaziya wan ku Emadedîn jê re got: “Em hatine da em li cem te û di ber xizmeta te de bin.” Dema daket wan bi nihênî dora wî girt û Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim li cem hiştin ku hingê Nasir Dawid jî giha-bû Nablusê bê ku Melik Salih bi hatina wî bihise.

Hisamedîn ibn Ebû Elî weha gilî dikir: “Ez li cem Melik Salih û Mîr Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim bûm û bi şev Nasir ji jora xanî ve hat ku serxwêş bû. Wî ji Melik Salih re got: ‘Selam li te, tu tiştê ku Xwedê anî serê te çawa dibîni?’ Salih rabû ber xizmetê û neaxivî ku hingê borîzanê li Nablusê lê da û wan guman kir ku Frengan êrîş kiriye. Xelk û memlûkên Melik Salih siwar bûn û Emadedîn ibn Mûsik jî kete cem Melik Salih û jê re got: ‘Kurapê te berê xwe daye Kerekê û dixwaze ku tu jî pê re bî.’ Melik Salih rabû şûrê xwe tazî kir û derket ber derî, wan jê re hêstirek anîbû ku dema ew [hêstirê] dît şûrê wî ji destê wî ket. Ew lê siwar bû, wan ew bir Kerekê ku pê re jî carîyeya wî Şeceret ud-Dur û Riknedîn Bîbirs ku hêj biçûk bû, hebûn. Wan ew li Kerekê girt û [yekî bi navê] Zerîq danî ber. Zerîq yekî zorba û dilhişk bû ku pir jê re nebaş bû û heya remezanê weha li ber ma, lê piştî Elaedîn ibn Nablusê qasidê Melik Adil ku şandibû cem Nasir giha wê derê û Melik Salih jê xwest, lê Nasir ew nedayê.”

Wî [Nasir Dawid] ji Melik Salih re sond xwar û ji nezanî ew [Melik Salih Eyûb] jî ji bo karekî ku ji destê wî nedihat da sondê. Hinek ji wan [şertên ku danîbû ber û ew ji bo wan dabû sondê] ev bûn: Wî şert danîbû ku ew dê xezî-neyên Misrê û welatê wê pê re par ve bike û dê Dimeşq, Hims, Hema, Heleb û heya bigihê Mûsilê jê re vegire û di dawiya remezanê de dê wî derxe heya ku hevalbend û memlûkên wî jî bigihîjinê.⁸⁹¹

Lê heçî Melik Salih Îsmail e, dema leşkerên Şamê yên ji sipaha Melik Salih Necmedîn Eyûb veqetiyayî gihîştinê, wî qencî bi wan re kir, ew danîn ser mîrgehên wan û peyambir û name ji Melik Adil re şandin ku li gor dax-waziya wî bersiv jê re hat. Dû re nameyên Ezedîn Aybegê Esmer û yên Eşrefîyan jê re hatin ku dilê wî dibijandin welatê Misrê û wî agahdar kirin ku Adil nikare bibe asteng. Ew jî tima bû û rabû Nasiridîn ibn Yaxmûr bi eşke-

⁸⁹¹ Ji bo agahên bêhtir bnr. Hesneyani, *Salên Paşî Yên Dewleta Eyûbiyên Kurd*, r. 93-111.

reyî weke qasid, lê di rastîyê de ji bo hevgerêdan û pêwendiyên bi dizî bi Eşrefîyan re, şande Misrê.

Îcar piştîre gava xebera derketina Melik Salih Necmedîn Eyûb gihîşte Salih Îsmâil hingê ew çû cem koma serdarên naskiriyên bi xizmetkariya wî [Melik Salih] û hinek ji wan nefî kirin, hinek jî avêtin zindanê û ji xwe berê jî çûbû Hisamedîn ibn Ebû Elî girtibû û ew li keleya Ba 'albekê xistibû bîrê.

Ew rabû ji bo Nasir û Melik Salih konê xwe derxist, Melik Adil jî bi leşker ve derket çû Bilbîsê û Melik Salih Eyûb û Nasir jî li Nablusê daketin. Leşker ji ser Melik Adil cuda bû, dora wî pêçan, ew desteser kirin û pê re dest danîn ser Mîrekên Kurdan jî, Eşrefîyan jî hemla xwe da ser Melik Salih Îsmâil, lê Misrîyan bi ya wan nekir û çûn cem Melik Salih Eyûb.

Ew roja yekşema çardeyê Zilqadeyê giha Bilbîsê û pê re jî Melik Nasir Dawid, Emadedîn ibn Mûsik û Zehîr ibn Senqer hebûn, ew li dehlîza Adil daket û Adil jî di xargehê de girtibû. Wî mîrek û serdar xelat kirin, qencî bi wan re kir, pîr zêde [mal] da wan, heybeta xwe xiste ser wan û kete Qahîreyê ku Adil girt û li ser desthilatdariya wî rûnişt.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Bedredîn Lu'lu' ji ber xirabiya xuyê Melik Cewad ku xelkê Sincarê desteser dikir, bi hevkarîya xelkê wê ew ji Melik Cewad sitand. Melik Cewad derketibû berrîyê û nêçîr dikir ku Bedredîn Lu'lu' bi spêdeyê re li ber derîyê wê daket, xelkê jî jê re derî vekir û ew ketê, wî qencî bi xelkê wê re kir û Cewad jî li 'Aneyê⁸⁹² ma ku dû re ew firot Xelîfe.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de qazî Şemsedîn Ehmed ibn Xelîl el-Xoyî⁸⁹³ wefat kir ku yekî zana, nazik, hişmend û xuyweş bû, ew li goristana Qasyûnê hat alîgorkirin.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Mensûr Artûqê xwediyê Mêrdînê wefat kir ku yekî mêrxas, hêzdar û camêr bû.

⁸⁹² 'Ane deverêke navdar ya Cezîreyê [Mezopotamya jorî] ye ku dikeve raserî çemê Fîratê û di navbera Reqê û Heytê de dimîne. Yaqût, b. n., 4/81

⁸⁹³ Li gori Ibn Texreberdî "Xuweyyî" ye, li ser Qazî Ebû Ebas Şemsedîn Ehmed ibn Xelîl ibn Se'adet ibn Cafer ibn Îsa ku di sala 623/1226'an de bûbû qaziyê Dimeşqê, bnr. Sibî ibn el-Cewzî, *Mîr'at*, 8/730; Ebû Şame, *Zeyl*, 224-225; Ibn Kesîr, b. n., 13/117; Ibn Texreberdî, b. n., 6/316.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Micahîd Esededîn Şêrkohê⁸⁹⁴ kurê Nasiridîn Mihemedê kurê Melik Mensûr Esededîn Eb ul-Hers Şêrkohê kurê Şadiyê kurê Merwanê xwediyê Himsê wefat kir. Ew yekî mêrxas û pêşeng bû ku bi xwe dikete şer û riya Misilmanan ji Ereb û Frengan diparast. Di dema wî de Hims ji şerab û xirabiyê pakkirî bû û mafê demana seknê nedihat girtin, heqê tê re bihurîna bazirganan, erdîyeya kirîn û firotin û jê derketinê nedihat sitandin.

Ew ji gelê Himsê re zorba yî sitemkar bû ku li her hêlê ew ji hev belav diki-rîn û ew dixistin hebsan. Ew yekî dahî û bi ger û dolab bû ku melikan xwe jê diparast, rûmeta wî digirt û wî ji xwe layiqtirê desthilatê diditin, lê dema Melik Kamil Şamê girt ew ji welat û cîhanê tev bêhêvî bû. Îcar gava Melik Kamil wefat kir hingê di dema Melik Cewad de Micahid derbasî Dimeşqê bû û çû bi nigên xwe pihîn li gora Melik Kamil xist. Ew di meha Recebê de li Himsê wefat kir û lê hat veşartin.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Hafîz⁸⁹⁵ keleya Ce'berê⁸⁹⁶ teslîmî xwediyê Helebê kir û Ezazê⁸⁹⁷ ji dêl ve girt ku felc lê xistibû û li Helebê wefat kir.

⁸⁹⁴ Li ser Melik Micahîd Esededîn Şêrkoh ibn Nasiridîn Mihemed Şêrkoh ibn Esededîn Şêrkoh ibn Şadi ibn Merwan bnr. Sibte ibn Cewzî, 8/731-732; Ebû Şame *Zeyl*, 259; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 151; Ibn Xelikan, b. n., 2/175; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/268; Ibn Texreberdî, b. n., 6/280; Ibn Kesir, b. n., 13/117.

⁸⁹⁵ Ew Melik Hafîz Arslanşah ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi Nûredînê Adil bû ku di sala mirina wî de cudayî heyê. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 3/275-76.

⁸⁹⁶ Ce'berê keleyeke ber çemê Firatê ye ku dikeve navbera Balis û Reqeyê. Yaqût, b. n., 2/142

⁸⁹⁷ Ezaz devereke piçûk e ku dikeve bakurê Helebê û keleyek lê heyê. Yaqût, b. n., 4/132

Sala Şeşsed Sih û Heştan (638/1240)

Dema Melik Salih Necmedîn Eyûb Misir stend, hingê Salih Îsmail li Golanê daketibû lê ketibû sala heştan ku di rewşeke zor de mabû, çunkî zani-bû ku gava ew li ser desthilata xwe bi cih bibe tu tişt jê re namîne. Ew rabû Cemaledînê Rûmî şand cem Frengan û bi wan re li hev kir û Cebel 'Amîle⁸⁹⁸ û Sefedê⁸⁹⁹ ku keleya wê xerabe bû da wan û herweha Tibnîn, Hinêyn, Teberîye û pirê qeraxê jî da wan û derfet da ku Sefedê ji nû ve ava bikin lê kesên li Şeqîqî nehiştin ew têkevinê. Ew çû wan, mencenîq li ser girêdan ta ku ew sitand û da xwediye Seydayê û ew jî bi xaç û keşeyên xwe ve ketinê.

Bi vê yekê cihan serobino bû, ket ser zimanê xelkê, Şêx Ezedînê kurê Ebduselam diji wî derket û xelk bi ser de dehfand û wezîrê wî Emîn ud-Dewle şand cem ku jê re xweş kir, lê ew ji ya xwe venegeriya. Wî [Melik Salih Îsmail] ew [Şêx Ezedîn] li keleyê girt û ew ji xutbexwênîyê avêt û ew da Emadedîn ibn Xetîbê Beyt ul-Abarîyê.

Dû re wî Şêx Ezedîn nefî kir, ew jî rabû çû Qudsê, ji wê derê jî çû Misrê ku li wê derê Melik Salih Eyûb pêşwaziya wî kir û ew kir serekqazîyê⁹⁰⁰ Qahîreyê.

Tê (di vê sala 638/1240'î) de Melik Cewad û Mîr Seyfedîn Elî ibn Xizeyfe bi Xwarizmîyan û Melik Salih Nûredînê kurê xwediye Himsê re yekîti çêkirin û çûne Helebê. Ew li Derîyê Beza 'eyê rastî leşkerê wê hatin, ew şikandin û pirên mezinên Helebê û pêşengên wê yên mîna zaroyên Selahedîn Mi'ezem û Nisret, Ibn Dirwas û pirê mîrek û giregiran dîl girtin.

⁸⁹⁸ Cebel 'Amîle dikeve ser sêrêyanên navbera Sefed, Tibnîn û Banyasê. Îsfahani, *feth el-Qissî*, r. 101, not 2

⁸⁹⁹ Sefed bajareki çiyayê Lubnanê ye raserî Himsa erdê Şamê ye. Yaqût, b. n., 3/468

⁹⁰⁰ Ev payeya serekqazîtiyê cara pêşî li Misrê di dema Fatîmîyan de derketibû ku veburikirina wê jî ji hêla siltan ve dihat kirin, lewra ew mezintirin paye û desthilata dîni bû ku ji hêla dîni ve di ser wê re tu paye û biryardmendî tune-bû. Qelqesendî, b. n., 4/35

Wan gel kuşt û birîndar kir lê mîrek û serdarên Helebê bi malekî pir xwe ji wan azad kirin. Xwarizmî çûne 'Heylanê'⁹⁰¹ û erqên avê yên Helebê birrîn, dû re zivirîn Menbecê, ew talan kirin, xelkê wê kuştin û dest avêtin heramiyê û waliyê wê Sadedîn ibn Dubeyş kuştin ta ku Helebî çûn xwe avêtin Melik Mensûrê xwediyê Himsê û jê alîkarî xwest.

Wî jî hêzeke mezin ji leşkerê Şamê bi xwe re bir û çû di ser Kefirtabê re derbasî Helebê bû ku xwediyê wê pê hêza wî dilêr bû, jê re sond xwar û ew danî ser sipahên wê. Ew çû Xwarizmîyan ku ber êvarkî li ser çiyayê Hemama girêdayî bi Rehayê ve rastî wan hat, wî ew pis şikandin, jin û malên wan talan kirin, ew kuştin û dîl girtin. Ew revîyan lê wî da pey wan heya Heranê û ew jî cihgirê Bereket Xan sitand û giha Melik Nasir Yûsuf. Ew li pey wan çû heya Berîyê û piştî ku cihgirê Melik Nasir Yûsuf Heran, Reha, Serê Kanîyê, Hemlîn, Mûzir, Sirûc û yên din ji welatê Cezîreyê teslim wergirt ew jî bi sipahan ve zivirî Helebê û ji wê derê jî çû Himsê.

Tê (di vê sala 638/1240'i) de Şêx Mihyedîn Mihemed⁹⁰² ibn Mihemed ibn Erebiyê Hatemî yê Teyyî ku yekî di her zanînê de û bi taybetî jî di babeta heqîqetê de hêja yî çê bû, wefat kir. Ew xwedî berhemên pir bû û tê gotin ku wî navê Xwedê yê Mezin (Îsmê E'ezem) zanîbû û zanista kimyayî bi kar dianî. Ew li Şamê wefat kir û li Qasyûnê li merqeda qazî Mihyedîn ibn Zekîyedîn hat definkirin.

Tê (di vê sala 638/1240'i) de pîyê Melik Salih Eyûb baş erd girti û ew li ser desthilatê qenc bi cih bû, rabû hêza eşrefî û serdarên din desteser kirin û li komek ji memlûk û xizmerkarên xwe ferman kir da hinek ji kesên ku ji wan fikar dikirin niqoyî avê bikin.⁹⁰³

⁹⁰¹ 'Heylan gundekî Helebê ye. Yaqût, b. n., 2/280

⁹⁰² Li ser Mihyedîne Erebiyê Tayî (560-638/1164-1240) bnr. Ibn Kesîr, b. n., 13/118.

⁹⁰³ Ji bo agahiyên bêhtir li ser xebatên Melik Salih Eyûb ji bo pêşeroja desthilata xwe ya Misrê bnr. Hesneyanî, b. n., r. 107-111.

Sala Şeşsed û Sih û Nehan (639/1241)

Tê (di vê sala 639/1241'ê) de Melik Cewad berê xwe da Misrê, lê Melik Salih ew qebûl nekir û ew jî zivirî cem Melik Nasir Dawid. Melik Salih jî du hezar siwarî bi Kemaledînê kurê şêxê şêxan re şand ku ew bi wan re li Xezeyê daket. Melik Nasir jî li Qudsê bû ku wî jî Melik Cewad bi hefsed siwarî ve şand; Kemaledîn jî çû û li Beyt Xûrê [ku devereke Qudsê bû] rastî hev hatin û [Melik] Cewad, Kemaledîn û leşkerê Misrê şikand û pirên wan girt. Wî Kemaledînê kurê Şêx û komek ji mîrekan dîl girt û anî cem Melik Nasir.

[Melik] Cewad li cem Melik Nasir ma ku dû re ew lê kete gumanan û ew girt, di ser riya berrîyê re ew şand Bexdayê û dema ew li nêzîkî Ezreqê⁹⁰⁴ peya bû ku li wê derê bavîkekî Ereban ew nas kir û ew berda, ew zivirî Şamê û demekê li cem Melik Salih Îsmail ma.

Dû re ew çû cem Frengan, demekê li nik wan ma û pişt re dîsa zivirî Şamê.

⁹⁰⁴ Ezreq çemekî ser riya heciyên Şamê ye ku dikeve nêzîkî Teymayê. Yaqût, b. b., 1/200

Sala Şeşsed û Çelî (640/1242)

Tê (di vê sala 640/1242'yan) de Pêşewa Mustensir Billah Ebû Cafer Mensûr ibn Mihemed wefat kir ku yekî xweşbîn, qenc, dadmend û xêrxwaz û xêrkar bû. Wî medreseya Mustensirî li Bexdayê ava kiribû û jixwe di nav Îslamê de tu kesî weke wî avadanî nekiribû. Wî pir xêr didan, ew ji feqîran re mihriban bû û ji zanayan hez dikir ku kurê wî Pêşewa Muste'sim Billah Ebû Ehmed kete cihê wî.

Sala Şeşsed û Çel û Yekê (641/1243)

Tê (di vê sala 641/1243'yan) de Melik Salih Îsmâil, Melik Cewad li 'Ezeta girt û ew di kincên pîrekan de bi dizî şande Ba 'albekê ku ew demekê lê girtî ma, dû re ew anî Dimeşqê. Ew li Şamê nexweş ket û wefat kir û di goristana Melik Mi 'ezem ya Qasyûnê de hat veşartin.

Tê (di vê sala 641/1243'yan) de di navbera Melik Salih Necmedîn Eyûb û Melik Salih Îsmâil de qasid çûn û hatin ku pê rewşa wan li hev rûnişt û Melik Salih [Îsmâil] Melik Muxîsê kurê Melik Salih Eyûb berda û ew anî li kelê xist xaniyê Mesereyê. Herweha wî serdarên Misilmanan yên mîna Hisamedîn ibn Ebû Elî, Micîredîn ibn Ebû Zukra, Micîredîn ibn Xweştirîn, Sadedîn Beşîr û yên din berdan ku çûn cem mezinê xwe Melik Salih Eyûb. Nasiridînê kurê Sarimê Tibnînî û Şerîf Eliyê Ba 'albekî jî wek peyambirê Salih Îsmâil çûne Misrê û li Dimeşqê jî xutbe li ser navê Melik Salih Eyûb hat xwendin û dirav li ser navê wî hatin derxistîn, lê digel vê jî rewş li hev rast nebû û Muxîs dîsa hat girtin.⁹⁰⁵

Tê (di vê sala 640/1242'yan) de mîrekên Qeymerî⁹⁰⁶ gihan Hemayê û komek serdar û kesên serbixwe li wan civiyan da herin ber xizmeta [Melik] Salih Eyûb ku wî jî berê ji Xwarizmîyan re nivîsibû da li Firatê bixin herin bigihîjin Qeymerîyan û herin Xûrê heya leşkerê Misrê jî bigihîje wan û bi hev re herin li ser Dimeşqê dakevin. Ev yek jî rastî lebta Tataran û dema çûna

⁹⁰⁵ Ji bo agahiyên bêhtir li ser vê lihevhatinê û rewşa wê bnr. Sibte Ibn Cewzî, b. n., 8/741; Ibn Wasil, b. n., 5/327-330; Ibn Kesir, b. n., 13/ 123; Ibn Firat, *Tarîxa ibn Firat*, beş 1, 33-b 34; Hesneyanî, b. n., r. 125-128.

⁹⁰⁶ Qeymer keleyeke çiyayên navbera Mûsil û Exlatê ye ku xelkê lê Kurd in. Yaqût, b. n., 4/481. Qeymerîyan di herdu dehsalên dawî yê desthilatdariya Eyûbiyan ya Şam û Misrê de roleki gelek girîng girtine ser milên xwe û di warên siyasî, leşkerî û zaniyarî de xebatîne heja jê re kirine. Ji bo agahiyên bêhtir, bnr. Mûsa Mistefa Hesneyanî, *es-Senewat el-Exîre Min Heyat Dewlet el-Kurd el-Eyûbiye fi Misr we Bilad i-Şam/Salên Paşî yê Dewleta Kurdên Eyûbî li Misir û Şamê*, Zanîngeha Dihokê, Dihok, 2007, r. 182-186, 208-215; Îzet Silêman Hiseyn Berwari, *el-Kurd fi Ceyş ed-Dewle el-Memlûkiye el-Behriye/Kurd di sipaha Memlûkiyên Deryayî de*, Akademiya Kurdî, Erbil, 2011, r. 43, 55, 84, 86, 92.

wan ya bi ser Xwarizmîyan ve hat, Xwarizmîyan Firat derbas kir, çûne ser Helebê, bi Qeymerîyan re civiyan û li ser deryaçeya Qudsê li piшта Himsê daketin û li wê derê ji hev belav bûn. Ji sisiyan diduyên wan bi mezinê xwe mîr Hisamedîn Bereket Xan re çûn û li ser riya Merc û Xûteyê daketin; sêyeka din bi Qeymerîyan re li ser riya Beqayê çûn ku ta hingê Melik Salih û Mîr Riknedînê Heycawî jî bi leşker ve derketibûn. Hinek ji leşkerê wî bi bendeyê wî Seyfedîn Hec Bilban re çûn da li ser riya wan rawestin û bi peyadeyên Beqa'ê re bicivin û bi wan re herin tengavê. Ew li nêzikî Mecdel⁹⁰⁷ û Eyn Cerê⁹⁰⁸ gihîştin wan ku Xwarizmî û Qeymerî gelek bûn, wan dora leşkerê Dimeşqê pêça lê hindik ji wan sax man û Seyfedîn el-Hec Bilban digel bêhtirê leşker ve hatin dîlgirtin.

Lê heçî Melik Salih Îsmâil e dema wî zahfiya Xwarizmîyan dît zanîbû ku ew nikare bi wan û rabû bi leşkerê xwe ve bi şev xwe li bostanê Xûteyê veşart. Xwarizmî derbas bûn, Melik Salih jî zivirî Dimeşqê û Xwarizmîyan jî êrîştî welatê Frengan kir û berê xwe dan qeraxê.

Tê (di vê sala 640/1242'yan) de Necmedîn Xelîlê qazîesker wefat kir.⁹⁰⁹

⁹⁰⁷ Mecdel navê deverêkê ye li Xabûrê û navê keleya raserî wê ye. Yaqût, b. n., 5/67

⁹⁰⁸ Eyn Cer deverêkê naskirî ye li Beqayê ku dikeve navbera Ba'albek û Dimeşqê. Yaqût, b. n., 4/200

⁹⁰⁹ Erka qazîeskerîyê erkeke dînî ye di nav sipahê de ku bi nakokî û dijîtiyên nav leşker ve radibe û wan ji hev vedigetîne, çareser dike û li hev tine. Qelqeqşendî, b. n., 4/99

Sala Şeşsed û Çel û Diduyan (642/1244)

Tê (di vê sala 642/1244'an) de Melik Salih Necmedîn Eyûb ji bo serdarên Qeymerî û xanên Xwarizmî bi Mîr Cemaleddîn Eqîşê Necmî⁹¹⁰ û Cemaleddîn Yehya ibn Metrûh⁹¹¹ re xelat, mal û qumaş şandin. Herweha Xelîlê û deverên pê ve bi mîrgehî dan Mîr Necmedîn, Xeze jî da Mîr Nasiriddîn û hinek deverên din jî da mîr û serdarên hêza xwe ya taybetî, ji bilî Nablusê welatê Şamê jî da Xwarizmiyan.⁹¹² Çunkî wî ew [Nablus] dabû komêk mîrek û amirhêzên dora xwe yên din ku hemî pêk ve bi Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî re çûn mîrgehên xwe.

Melik Mensûrê xwediyê Hemayê bi leşkerê Şamê ve derket û leşkerê Ezedîn Aybeg jî pê re çûne Ekayê, bi mezinên Frengan re civiyan û wan deriyê bajêr ji wan re vekir. Ew ketinê, wan firotin û kirîn kir û Frengan jî ji Melik Mensûr re ziyafetekê da û ew li Ekayê raza, wan yekîtî çêkir û ji Ekayê derketin ku hingê hawara Melik Nasir Dawid⁹¹³ jî gîhabû wan û li ser Esqelanê daketin ku Xwarizmî jî li ser Xezeyê bûn. Melik Salih Eyûb jî sê hezar ji leşkerê xwe di bin pêşengiya koleyê xwe Riknedîn Baybars de şand ku Melik Mensûr jî ji Esqelanê daxwazkar û çekwergir siwar bû, Freng jî xistin rastê xwe û leşkerên Nasir Dawid û yê Serxed jî xistin çepê xwe û Melik Mensûr jî bi leşkerê xwe û yê Şamê ve di navend û sancaqdariyê de ma û ew di dema hilatina rojê de li Ferîbeyê⁹¹⁴ rastî hev hatin.

⁹¹⁰ Mixabin ku min tu agahdari li ser Cemaleddîn Eqîşê Necmî nedit.

⁹¹¹ Ew Wezîr Cemaleddîn Yehya ibn Îsa ibn Îbrahîm ibn Metrûh e ku di sala 592/1195'an de bûye û li gori hinekan jî ew di sala 649/1251'ê de miriye. Bnr. Ibn Xelikan, b. n., 3/330-335; Ibn Wasil, b. n., 6/169-72; Dewadir, *Kenz*, 8/20; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/293; Ibn Texreberdi, b. n., 7/24; Ibn Kesir, b. n., 13/138.

⁹¹² Li gori Hesneyanî ku ji çend berhemên rojava yên ser êrişa Xaçparêzan wergirtiye Melik Salih Şamê nedaye Xwarizmiyan lê bi wan re soz daye ku dê bide wan. Bnr. Hesneyanî, b. n., r. 126

⁹¹³ Di eslê tekstê de bi şaşî Melik Nasir Eyûb hatibû nivîsîn.

⁹¹⁴ Ferîbe, mixabin ku min li ser wê tu agahdari peyda nekirin.

Xwarizmîyan êrîştî ser hêla çepê kir, ew şikandin û ew avêtin ser sancaq-dariyê, telp li hev geriyan û Melik Mensûr jî êrîş bir ser wan, lê kesî pê re êrîş nekir ku leşkerê Misrê û Qeymerî çûnê; ew û yên pê re şikiyan, giranîyên wan hatin talankirin û hinek ji leşkerê Şam û Himsê hêsir bûn. Xwarizmî li pey wan çûn heya Esqelanê û Melik Mensûr jî bi zor di şibakê de xelas bû, lê Frengan xwe ragirt û kişiyên, lê leşkerê Misrê û Xwarizmîyan dora wan pêçabû û ji her hêlê ve ew asê dikirin ta ku ew nêzikî darên Cemîr yên dora Xezeyê bûn. Wan êrîşeke dijwar kir, kesên pêşberî xwe şikandin û leşkerê ber wan têkçû ku bi wê têkçûnê re hinek ji wan gihane Refehê⁹¹⁵ û du siwarên Frengan jî di êrîşa xwe de gihan pawanên uştiran yên Xezeyê û li wê derê hatin kuştin.

Misilmanan mîna xelekekê dora Frengan pêça, bi rim li wan dan, kevir avêtin wan, tîr reşandin ser wan û wan jî mîna kevirên di hev re çûyî qesta deryayê kirin, lê peyayên wan westîyan, ew ji hev ketin û xwe bi dara Cemîrê ve girtin û şûr jî ji her hêlê ve diçûn wan. Kîjan Frengîyê ku diket, peyadeyan bi lez diçû serê wî jê fikir, zikê wî diqelaşt û ziravê wî derdixist, ji deh kesan pê ve kes ji wan sax negiha Esqelanê ku yên din yan kuştî yan jî dîl çûn. Kuştîyên wan sêzde hezar kes bûn ku li ser piştê huştiran ew birin Qahîreyê û Riknedîn Baybîrs jî bi leşker ve li Esqelanê daket û zor dayê lê negiha mebesta xwe.

Hisamedîn ibn Ebû Elî bi kesên bi xwe re berê xwe da Nablusê, Sahib Mu'inedînê kurê Şêxê Şêxan jî qesta leşkerê Misrê kir û bi serdar Riknedîn Baybîrs, Xwarizmî û Qeymerîyan re kom bû û li Beysanê daket. Xwarizmî û Qeymerî çûn li Golanê daketin ku ew sal jî pir bi baran bû. Xwarizmîyan li welat xerabî kir û tevlihevî derxistin, gelek talan birin, bi rik êrîştî ser derûdoran kirin û welat wêran kirin ta ku welat bê çandinî ma.

Melik Mensûr bi xwe gava piştî têkçûnê giha Şamê, Melik Salih çû pêşîyê pê şa bû, li ber dilê wî çû û hat û got: "Merivên mezin herdem tiştên ji ve mezintir tê serê wan." û jê re hesp, qumaş û alavên malan û nêzikî tibaba malê wî mal dayê.

⁹¹⁵ Refeh qonaxeke ser riya Misrê ye ku piştî Darûmê û berî Remlê tê. Yaqût, b. n., 3/62

Berê ji Melik Salih re hatibû gotin ku Melik Mensûr ji qestî têk çûye û ew di dilê wî de maye ku ji ber wê jî Melik Salih qedrê leşker zêde girtiye, umîdên wan pir kiriye, ew xelat kirine û bi wan re vexwariye.

Wî ewqas zêde pêwîstî pê dabû ku ji qaziyê xwe Refî'ê Geylî û wezîr û walîyê wî Şemsedîn ibn Beka xwestibû da gel ji averîyê vegeîrînin û malên wan serbest nîşan bidin ku ji bo vê debîrê rêznameya wî li ser weha honabû:

Ey fermandarê ku min ji şîretê wî par negirt
Û ez ditirsiyam xwîna min tê de bê rêtin

Ez li şîretê kesê pêşik î qenc guhdar im ku
Ji inkariya wî ditirsiya çi jê veqete yan jî terk bike

Bi Xwedê, hikmê desthilatadarê ku zilma wî
Ji xelkê wî re bibe tor û dafik dirêj nabe

Tu dibînî ku hesûdî pê bi kêf û mizgînîxwaz e
Ecêb e ku ji destpêka karûbarê xwe ve dikene

Wezîrê te Ibn Xezal û Refî'ê pê
Serekqazî û walîyê cenga te Ibn Beka

Û Su'leb û Fesîl kê ne ku herdu jî
Di tengasiyê de ji şêwirmendan in

Komeke ku bi wan asu belav bûne
Û şerî'et miriye û Îslam jî helikî ye

Ew ne nihênî û ne êşkere ji Xwedê natirsin
Lê belê hew ji stêr û çerxa felekê ditirsînin

Vêga ew hikim dîkin û bi helqeyê girtine
Û ji nêçîra xwe re te digerînin dafik

Ger ku nan û rizqekî fireh be ji wan re ye
Yan jî ger şer û karekî xerab be ew ji te re ye

Şîret kirin, rabe were berê xwe bide şîretên kesê
Ku di gotina wî de nezanî û derew derneketine

Rewşa şaş bi ya rast telafî bû û tiştê çînîn veşartin
Bi wan rasterê dibî û ger lê bidomînî dibe tiryak

Di nêzik de tu dê berhemên kirinên wan bibînî
Li ser wan û li ser re gava ku neveşêrin hetik e

Dema Melik Salih ev riste bihistin di dilê xwe de ji wezîrê xwe aciz bû û qazî Refî⁹¹⁶ ji kar avêt, ew girt û bi Mewqifê Wasitî re şand Ba'albekê, ew teslîmî Miqedem Dawidê Nesranî yê pêşengê heramiyan kir. Wî ew bir şikefta Ufqeyê ya devera Ba'albekê ku ji jora wê ew avêt xwar û bû piçik piçik.

Serekqazîtiya Dimeşqê gihîşt Mihyedîn ibn Kemaledînê Qereşî, Sedredîn ibn Senîy ud-Dewle ji bû cihgirê wî û Mihyedîn biryara şehîdketina hevalên Refî' da.

Tê (di vê sala 642/1244'an) de Melik Muxîs Emer ibn Siltan Melik Salih Necmedîn Eyûb li birca ku tê de girtîbû nexweş ket û wefat kir. Ev yek pir çû zora Salih Îsmail,⁹¹⁷ çunkî wî ew li cem bavê wî ji xwe re weke temînata pêşerojê didît. Laşê wî derket û Melik Mensûr Mehmûdê kurê Salih bi cenazê wî re meşiya û di merqeda bapîrê xwe Melik Kamil de hat veşartin.

Tê (di vê sala 642/1244'an) de Necmedîn⁹¹⁸ Eb ul-Hesen ibn Salim ibn Selam wefat kir ku bavê wî bi navê Şêx ul-Emîn dihat gazîkirin û yek ji mezinên dadmendên Dimeşqê bû. Necmedîn jî li ser riya bavê xwe mezin bû ku yekî bi rûmet, 'esebî, camêr, qenc û xweşsuhbet bû, ji zana û qencan hez dikir, meyla wî bi ser şî'îtiyê ve bû û di dilê xwe de mezhebê îmamî diparast; ew di meha Zilheceyê de mir û li Qasyûnê hat veşartin.

⁹¹⁶ Ew Ebd el-Eziz ibn Ebd el-Wahid ibn Îsmail Ebû Hamidê Qaziyê Refî' bû ku cira xwe li Şamê nexweş kiribû. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/749-750; Ebû Çame, *Zeyl*, r. 266; Ibn Texreberdî, b. n., 6/310

⁹¹⁷ Li ser Melik Salih Îsmail, bnr. li vê kitêbê, r. 249, not 646; Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/751; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/276-278, Ibn Kesîr, b. n., 13/136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/9, 19.

⁹¹⁸ Li ser Necmedîn Hiseyn ibn Salim ibn Selam ku di destpêkê de li ser rêça bavê xwe diçû, lê dû re di dawîya temenê xwe de guherî û têkilî karûbarê siyasî û dijberîya navbera desthilatdarên Eyûbiyan bû û ji bo van kirinên xwe ji ew li ser fermana Melik Salih Eyûb li Dimeşqê hat daleqandin. Bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/747; Hesneyanî, b. n., r. 84.

Sala Şeşsed û Çel û Sisiyan (643/1245)

Tê (di vê sala 643/1245'an) de Sahib Mu'înedîn bi sipaha Misrê û Xwarizmiyan ve çû li ser Şamê daket, dora wê pêça û zor dayê, menceîq li ser girêdan û neqebkar danîn ser lê çiqas wan ji hêlekê ve zor didayê Melik Salih bi kole û hêza xwe ya parastinê ve derdiket pêşiya wan û şerekî pir diwar bi wan re dikir heya ku ew bi paş ve vedikêşandin. Wan rojekê bi siwar û peyadeyan ve êrîş kir û zor dayê ta ku Qesra Hecac û bazara Simaq girtin, sikran wêran kirin û Melik Salih jî şerekî diwar bi wan re kir, lê dû re wan dest danî ser 'Eqîbeyê, koşk û xan şewitandin ku hingê qût û mûnet jî li Dimeşqê kêmbû, leşker jî qelsbû û di embara Salih Îsmail û gencîneya wî de mal nema.

Melik Mensûrê xwediyê Himsê ji Sahib Mu'înedîn ibn Şêx Elî¹⁹ re nivîsî da êrîş bike û Deriyê Rojhilat jî bispêre wî, wî jî got: "Ez qebûl nakim lê tu bi xwe were cem me." Melik Mensûr jî got: "Tu çawa layiqî ixtiyarekî Eyûbî yê mîna min dibînî ku qevazan bide?" Dû re wî ew şand cem Bereke Xan, pê re li hev kir ku li pişt Deriyê Rojhilatê li derva pê re bicive û Melik Salih guman kir ku Bereket Xan dê xwe bide hêla wî. Melik Mensûr û Bereket Xan li derwayê Deriyê Rojhilatê li ser piştê Hespên xwe civiyan, lê ji bilî gotina Bereket Xan ya: "Mezinê me çi ferman dike?" tu xebardan di nav wan de çênebû.

Melik Mensûr jê re got: "Nêrîna mezinê me ew e ku min û Siltan li hev bîne." Bereket Xan jî got: "Li ser çavê xwe." û heryek ji wan zivirî cihê xwe. Melik Salih Îsmail li Mensûr kete gumanê û rabû ji Mu'înedîn ibn Şêx re nivîsî û pê re li hev kir ku bi şev riya derketina ji Şamê û çûna Ba'albekê bidê, lê bila tu serdar pê nizanibin da tu xerabiyekê pê re nekin. Wî jê re sond xwar û Melik Salih ji Deriyê Tumayê derket û Melik Mensûr jî bi qasî ku karibû

¹⁹ Ew Sahib Mu'înedîn Hiseyn Şêxê Şêxan Sedredîn ibn Şêx Eliyê cihgirê xwediyê Misrê bû ku di vê salê de kurbû bajêrê Şamê û ewleyî jî bi xwe re anibû bajêr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 271

[alavên] navmalê û zexîre bi xwe re birin û roja sisiyê Cemadelulayê gihîşt Ba'albekê.⁹²⁰

Mu'înedîn kete Şamê, li saraya Usame daket; Şehabedînê Mezin jî li keleyê ma, Cemaledîn Harûnê Mihranî jî kir walîyê Şamê ku wî Riknedînê Heycawî û wezîrê Salih Îsmâil Emîn ud-Dewle amade kir û ew dorpêçayî birin heya Misrê.

Sedredîn ibn Seniy ud-Dewle qazîti wergirt û hinek ji leşkerê Misrê vegeriya û hinek jî li Şamê man.

Xwarizmîyan hizir fikir ku dema Melik Salih Şamê bigire dê welatek ji yên mezin û hinek kele bide wan, lê gava Melik Salih xwe girt û xerabî û wêrankariyên welat eseyî bû hingê di dil de ji Xwarizmîyan tije bû û ew ji wan veneşart jî. Bereket Xan piştî vegirtina Şamê ziviribû Qeraxê û li Merca Qaqûnê⁹²¹ daket û li wê derê şand cem Hisamedîn ibn Ebû Elî ku li Nablusê bû û jê re got: "Tu dizanî ku herema min xweha Siltan e, ji ber wê jî ez hêvî dikim ku bi dana keleyekê qencî bi min re bike da xweha wî tê de rûnê." Hisamedîn jî li ser vê ji Melik Salih re nivîsî lê bersiv jî bi derengî ket.

Mîr Riknedîn Baybirs û Melik Salih Nûredînê xwediye Himsê jî daketi-bûn Xezeyê, ew bûne yek û ji Bereket Xan re nivîsîn û dilê wî bijandin welatan û Salih Îsmâil jî ji Bereket Xan re nivîsî da here Ba'albekê.

Hisamedîn ibn Ebû Elî jî berê xwe da Dimeşqê û bi bal walîyê cengê ve ku di derbarê wî de rexnegir bû, çunkî ew yek ji mîrekên giregir bû ku carina dibû cihgirê siltanîyê û carina jî dibû serekleşker. Ew li mala Riknedîn Heycawî ya Dimeşqê daket, wî cih jê re fireh kir, tiştên mîrekan ji yên xelkê veqetand û gumrik serbest hişt.

Dema Siltan bi yekîtiya navbera koleyê xwe Riknedîn Baybirs û Melik Salih [Nûredînê] kurê xwediye Himsê û ya Xwarizmîyan bi Salih Îsmâil re hisiya, rabû gazî Riknedîn Baybirs kir, lê Riknedîn Baybirs nizanibû ku Siltan bi yekîtiya wan hisiyaye. Ew ket Remleyê û bi baweriya xwe ya xurt bi dost û hevalên xwe yên serdar çû ber xizmeta Siltan, bi hêviya ku ger Siltan

⁹²⁰ Ji bo vê bnr. Sibî ibn Cewzî, 8/752-754; Ibn Kesîr, b. n., 13/125-26; Hesneyanî, b. n., r. 137-141.

⁹²¹ Qaqûn keleyekê Filistinê ye ku nêzîkî Remleyê dikeve û bi ser Qeyseriya Şamê ve ye. Yaqût, b. n., 4/339

bivê karekî nebûyî pê bike jî dê nikaribe û ger gava bigihê cem jî dê ew bi xeberê nehise û nizanibe ka dê çi pê bibe û wekî din.

Gava ew ket cem wî fermana lêxistina serê wî da ku ew di kuştina wî de bi lêborîn bû, çunkî wî bêbextiya bi koledarê xwe re, bi ustadê xwe re bi welînimetê xwe re jê veşartibû ku cezayê her bêbextiyê kuştin e çawa ku di hedîsê de dibêje: “Ji her bêbextiyê re roja qiyametê lome hene.”

Salihê kurê xwediyê Himsê çû cem Xwarizmîyan, ew ji xizmeta Siltan derketin û qesta Dimeşqê kirin, bi Melik Salih Îsmâîl re civiyan, li ser Dimeşqê kom bûn û dora wê pêçan. Tam hingê xelayeke dijwar çêbû ku xirara genim derket hezar û şeşsed dirhemî⁹²² û pirê xelkê li serê rîyan mirin, kuçe vala man, gelê Şamê koç kir û ew xera bû.

Melik Mensûrê xwediyê Himsê ji hevalbendiya Salih Îsmâîl vegeriyabû û bi Siltan re yekîti çêkiribû û çûbû Helebê ku li wê derê ji wan re gotibû: “Hûn dizanin ku dema Xwarizmî Dimeşqê bigirin dê li Şamê hemî belav bibin, ji bo wê jî ya baştir ew e ku em lez bikin herin berî ku ew bigihîjin armanca xwe û ev dê bibe xizmeta Siltan jî.” Ew pê re bûn yek, leşkerê Helebê derket û ew çûn Himsê ku mezinê wan Melik Mi’ezem Torînahê kurê Selahedîn bû û karûbar hemî li ser Mîr Şemsedîn Lu’lu’ bû. Gava ew xeber giha Melik Salih Îsmâîl û Xwarizmîyan, Melik Salih Îsmâîl got: “Ya baş ew e ku em ji Dimeşqê veneqetin heya ku em wê bistînin, çunkî ew pir qels bûye.”

Lê Xwarizmîyan got: “Ya baş em bi lez xwe bigihînin xwediyê Himsê berî ku hêza wan xurt bibe û em wî bişikînin, ji xwe Dimeşq ji destê me naçe. Ew çûn li Qeseba⁹²³ ku ji erdê Himsê ye daketin û Mîr Ezedîn Aybegê xwediyê Serxedê jî bi wan re bû ku Melik Mensûr jî bi leşkerê xwe, yê Heleb û Hemayê tevde bû û herdu sipah çûne hev ku Salih Îsmâîl û Xwarizmî şikiyan û mezinê wan Bereket Xan hat kuştin. Salih Îsmâîl bi hinek kolayên xwe ve piştî ku li wî cihî xwe ragirt û şer kir filitî û Melik Mensûr jî bi lez çû Ba’albekê bajêrê wê teslîm sitand û spart cihgirên Melik Salih Eyûb yên li Şamê. Helebî bi serê Bereket Xan ve vegeriyan û ev bû serkeftineke hêja ku pê Xwedê Misilman ji xerabiya Xwarizmîyan rizgar kir.

⁹²² Ji ber dorpêçana dijwar ya bajarê Şamê ji hêla Xwarizmiyên ve xelayeke giran li Şamê dest pê kir û her ku çû girantir bû, bihayê dext û zad û hûrûmûran bilind bû ta ku xirarek/telisekî mezin jê giha hezar û dused û pêncî dirhemên zivîn yên nasirî. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 273-274

⁹²³ Qeseb gundekî Himsê ye. Qelqeqendî, *Subh ul-E’ja*, 4/112

Tê (di vê sala 643/1245'yan) de Şêxê pêşewa Elemedîn Eli⁹²⁴ ibn Mihemed Sexawî wefat kir ku Quran bi her heft neqlan li cem Şatibî xwendibû. Wî qesîdeya wî ya ser xwendina Quranê rave kiriye, ji bilî vê jî gelek berhemên wî di morfologî (nehwê) û edebiyatê de hene û qesîdeyên sipehî li ser pesnê Pêxember (e. s.) nivîsîne ku di bendên honraweyê de kêmpêyda ne. Digel dîndariya xwe ya pir û xurtiya zanîna wî jî ew yekî nazik î kubar û xuy-qenc bû ku evên jêrîn ji honraweyên wî ne:

Gotin ku di dehê heştêyî de lêborîn te dûr dixê
Ey yê ku evîndar e, lêborîna min di dildariyê de ye

Me xwest lê em bi lêborîna şermezariya wî bi ser neketin
Min got li rûyê wî binêrin hûn dê lêborîna min bibînin

Û ev jî:

Gotin, ez wî ji navên ku hikim dikin ezil dikim
Min got, bi Xwedê di biryara wî de sêv hene

Gotin, tiştê ku te gotiye te fahm kiriye
Ji bo wan ji kêmasiya rûh pê ve tu felata te nîne

Di deryayê de niqo bûm û kesî min xelas bike nîne
Ez dê çawa rizgar bibim ku benda evîne sobeberî be

Wî li ser kurekî ku bi biçûkayî miriye jî weha gerandiye:

Gora biyaniyî li ser rê ye
Mîna rawestgeha qonaxan e

Li Şamê li nik gora Zekerîya (e. s) helqeyeke wî hebû ku xelkê lê li cem wî Quran, zimanê Erebi û hedîsê dixwend. Gava ew ji mizgeftê derdiket li kerê xwe siwar dibû û xelk jî li dorê bû û bi kû ve biçûya Quran dixwend. Berê di

⁹²⁴ Ew Elemedîn Ebû Hesên Sexawî Eli ibn Mihemed ibn Ebdusemed ibn Ebdulwahid ibn Ebdeulxalib Hemezanîyê Misrî bû ku yek ji zanatirînên dema xwe yê pir hêja û pir hêl bû û di gelek waran de gelek berhem li pey xwe hiştine. Bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîrat*, 8/758-759; Ebû Şame, *Zeyl*, 271-272; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/279; Ibn Kesîr, b. n., 13/128.

destpêka karê xwe de wî li pêşiya Mîr Ezedîn Mûsikê kurê Çekoyê Hezbanî nimêj dikir û her pê re bû ku dû re dakete Şamê û lê ma heya di Cemadulaxera sala şeşsed û çel û sisyan (643/1245) de wefat kir ...⁹²⁵

[---] el-Melik el-Kamil [---]⁹²⁶ li cem wan yekî ku di cihên bilind û rastgo-
yiyê de pê dihat şewirîn. Wî ji zana û feqîran hez dikir û diçû seredana wan
û qencî bi wan dikir, ew li Şamê di sala şeşsed û çel û sisyan (643/1245) de
wefat kir û li Qasyûnê hat veşartin.

*Mîr Ezedîn Emer ibn Micela el-Hekarî*⁹²⁷

Ku yekî mêrxas î dîndar î qenc û paqij bû, ziman û dawa wî temîz bû, bavê
wî roja şerê Merca Ekayê ku li ber hev rêz bûbûn hatibû şehîdkirin. Hingê
Selahedîn lê ferman kiribû da here Misrê ku hingê biçûk bû û ew heya dema
Melik Adil jî lê mabû, lê dû re ew bi hinek serdar re derketibû çûbû Helebê,
ketibû ber xizmeta Melik Zahir Xazî, li cem wî bi pêş ketibû û bûbû yek ji
mîrekên mezin yên Helebê.

*Rebî 'e Xatûna qîza Eyûbê kurê Şadî*⁹²⁸

Ew xweha Selahedîn û Melik Adil bû ku pêşî bavê wê ew bi Mîr Sadedîn
Mesûd ibn Mu'înedîn Onur re zewicandibû û ew li cem wî mabû heya ku
miribû. Dû re Selahedîn ew bi Mizaferedîn ibn Zeynedînê xwediyê Erbilê re
zewicandibû. Wê ji Henbelîyan re li Qasyûnê medreseyek ava kiribû û li
Şamê jî tekyyekê jî jinan re ava kiribû û weqîf danîbûn ser wan. Gava wê li
Dimeşqê wefat kiribû temenê wê ji heştêyî derbas bûbû û li Qasyûnê hatibû
veşartin.

⁹²⁵ Di vi rûpeli de heşifandin heye ku nivîs nivco tê xwendin û hinek jî jê çûye ku êdî jê nayê fahmê, ew behsa mirina yekî dike ku nêzikî Melik Kamilê kurê Melik Adil û hinek zaroyên wî yên din e, lê tam nayê zanîn. Lê li ser jiyana Elamedînê ku li jor bihuri paragrafek di Ebû Şame de heye mîna ye berdehamiya jiyanê wî û dibe ku ew cihê jêçûyî ev be çunkî ew hev temam dike ku weha ye:

"Li camiya Şamê li ser hat nimêjkirin û bi gelek kes ve cenazeyê wî bo goristana Çiyayê Qasyûnê hat rakirin û li gora wî ya li wê derê amadekirî hat veşartin ku bi mirina wî paşiya şêxên Dimeşqê jî hat û gel pê zanayekî mezin winda kir." Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 271-272.

⁹²⁶ Ev herdu cihên nav kevanekê jî kitêba destxet kêmi in û hinek jê jî nivco mane lê çawa me li jor jî nivîsî dibe ku ew heman yan jî nêzikî tekstê Ebû Şame be, çunkî çawa me got weke dewama wê dixwiyê, lê belkî jî cihê bi tevayî vala nivîsa Ebû Şame be û ev cihê nivco û nivheşivî li ser mirina yekî din be ku nav û destpêk jê çûbe û yê mayî jî dewama wî be, lê ew jî netemam e.

⁹²⁷ Mîr Ezedîn Emer ibn Micela el-Hekarî kurê Ebû Emer Micela ibn Merwan Hekarî bû ku piştî bavê xwe Ebû Emer Micela ketibû ber xizmeta melikên Helebê û serekleşkeriya wî kiribû, dema mirina Melik Ezîz ya sala 1236'an şewirmendiya heyeta cihgir kiribû û birayê wî yê piçûk Nûredîn Eli ibn Micela jî cihgiriya Melik Nasir Yûsufê kurê Melik Ezîz ya Eyntabê kiribû. Bnr. Boris James, b. n., r. 135-136. Herweha jî bo behsa Mîr Micelâyê bavê wan û cenga wî ya Ekayê di dema Selahedîn de bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 128, 131.

⁹²⁸ Li ser Rebî 'e Xatûna qîza Eyûbê kurê Şadî yanî xweha Siltan Selahedînê Eyûbî bnr. r. 77, têbînî 194.

*Tiqyedîn Osman ibn Selah*⁹²⁹

Ew yekî pêşewa yî hiqûqnas, zanay î zahid û hişkeber bû, xîreta zaniyariyê dikêşa û li ser xwîn û fercê [mehrema jinê] ferwa didan ku di meha Rebîelaxerê de wefat kir û li Dimeşqê li goristana sofîyan hat veşartin.

⁹²⁹ Tiqyedîn Ebû Emr Osman ibn Selah Ebdurehman ibn Osmanê Kurdîyê Şehrezorî ku miftîyê Şamê û şêxê Şafi'îyan bû. Sibt ibn Cewzî, 8/757-758; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 270; Ibn Xelikan, b. n., 3/212; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/279; Ibn Kesîr, b. n., 13/127; Ibn Texreberdî, b. n., 6/314.

Sala Şeşsed û Çel û Çaran (644/1246)

Di meha Miherema vê salê (644/1246'an) de çawa me got Melik Mensûrê xwediye Himsê û sipaha Helebê li ser gundê Himsê yê Qeseba di heştê Miheremê de Xwarizmî şikandin ku Bereket Xan jî hat kuştin û Melik Îsmail û Ezedîn Aybegê Mi'ezemî jî têk çûn. Ew jî ket keleya Ba'albekê û ji cawên birayên xwe bi qasî ku wextê wî rê dayê, rahiştê û çû Sewadê, qesta Belqayê kir, bi Melik Nasir Dawid re yekîti çêkir û herdu bi hev re li Qudsê daketin, welat bi mîrgehî dan û dest danîn ser Sewadê û zexîre ji ser Dimeşqê birrîn. Mîr Nasiridînê Qeymûrî rabû çû Himsê û bi Melik Mensûr ve zivirî, Melik Mensûr kete Dimeşqê û li xaniyê xwe yê wê derê rûnişt. Dû re ew derket çû Bostanê Usame û lê nexweş ket ku veguhestin Neyrebê û gava lê wefat kir hingê ew rakirin birin Himsê.

Cihgirên Melik Salih yên ku li keleya Busrayê bûn gelek êrîş birin ser Hewranê û xelkê Dimeşqê xistin tengasiyeke dijwar. Gava Siltan Melik Salih bi van bûyerên li Şamê hisiya rabû Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan ku li bîra Qahîreyê girtîbû, danî ser leşkerê Misrê û ew bi leşker ve şand Şamê. Artêşa Şamê jî bi Mîr Nasiridînê Qeymerî re derket û ew birin heya ku li ser Nablusê giha Mîr Fexredînê kurê Şêx. Melik Salih, Nasir û Xwarizmî vekişiyên Belqayê, Mîr Fexredîn daket qonaxa wan a Qudsê û ji wê derê jî çû Xûrê û hilkişiya ser riya gaza raserî Hesban ul-Belqayê.⁹³⁰ Melik Salih ditirsiya ku Melik Nasir wî bigire, ji ber vê jî rabû reviya Busrayê.

Nasir û Xwarizmî li serê palê, hiştewlîhev û hestiyar rawestiyabûn ku gava sipahên Şam û Misrê derketin hingê Nasir û Xwarizmî têkçûyî reviyên Kerekê û leşker jî da pey wan heya Kerekê. Ew li Newalê daketin û nêzikî bîst rojan lê man ta ku di navbera Melik Nasir û Fexredînê kurê Şêx de lihevha-

⁹³⁰ Gaza Hesban ya Belqayê li Urdinê cihêkî nêzî Xûrê ye. Yaqût, b. n., 4/151.

tin pêk hat û hemî Xwarizmîyên li Kerekê teslîmî Mîr Fexredîn kir; Belqa û welatê Seltê jî da wî ku jê re ji Kerek û Şewbekê pê ve tu der nema.

Mîr Emadedînê kurê Mûsik di girtîgeha Nasir de bû ku Fexredîn şand cem û meherîya wî kir, wî ew berda, lê hemî malê wî jê sitand. Mîr Fexredîn çû li ser Seltê daket û zor da keleya wê, lê negiha armanca xwe ku medrebên wê şewitand û rabû di ser Zerqayê⁹³¹ re çû heya Busrayê û ew xist tengasiyê ku Şehabedîn Xazîyê kurê Elfi/ Ulefî lê dima. Dû re wan li hev kir ku Şehabedîn Xazî birayê xwe bi qasidê Fexredîn re bişîne Helebê da bibîne ku Melik Salih Îsmâil bi xwe azad be û li ser desthilata xwe be hingê ew wê (Busrayê) teslîm nakin lê ger girtî be dê wê teslîm bikin.

Fexredîn bi leşkerê Misrê ve vegeriya Misrê û Mîr Nasiridînê Qeymerî⁹³² jî li ser Busrayê ma heya ku birayê Şehabedîn Xazî vegeriya. Wî Salih berbiçav radestkirî dît û dema ku vegeriya Busrayê ew agahdar kirin ku hingê wan jî ew (Busrayê) teslîmî Mîr Nasiridînê Qeymerî kir.

Sedemê desteserkirina Melik Salih Îsmâil bi fermî li Helebê ew bû ku dema ew ji ber Melik Nasir Dawid li Belqayê şikiyabû, wî berê xwe dabû Busrayê, çûbû ketibû keleya wê û karûbarê wê li hev rast kiribû û jê nefeqe girtibû. Lê ji ber ku ew ditirsiya ku leşkerê Şamê here wî tê de têxe hesarê, rabûbû bi koleyên xwe ve di berîyê de çûbû heya gîhabû Helebê. Ew derketibûn pêşwaziya wî ku bi guman û kesîrî bû, wan qedrê wî girtibû û ew paras-tibû, lê ji ber ku Melik Nasirê xwediyê Helebê hevkarê Melik Salih Eyûb bû û ew hevpeymanên hevdû bûn wî berbiçav ew radest kiribû û xistibû bin çavan, lê bi dizî jî qencî pê re kiribû û Beza'ê û hinek deverên din bi mîrgehî dabûyê.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de Mîr Hisamedînê kurê Ebû Elîyê Hezbanî⁹³³ ji Şamê çû Ba'albekê ku dorpêçayîbû û bi mendenîqan li sûra wê dixistin, qût û mûnet jî lê nemabû. Yê ku lê diman jî zaroyên Melik Salih

⁹³¹ Zerqa ciheki Şamê ye ku dikeve herêma Me'anê. Yaqût, b. n., 3/154.

⁹³² Ew Mîr Nasiridîn Hiseyn ibn Ezîzê Qeymerî bû ku serekleşkerê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû û di sala 665/1266an de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 360; *Zeyla Miratê*, 2/366; Dewadârî, b. n., 7/358-360.

⁹³³ Li gori *Şuzurat ez-Zehabê* navê wî yê temam Ebû Eli Hisamedîn Mihemed ibn Elîyê Kurd e û li gori *Zeyla Mirat uz-Zemanê* jî Mîr Hisamedîn Ebû Eli Mihemed ibn Ebû Eli ibn Basakê Hezbanî ye. Wî demekê cihgiriya Melik Salih Necmedîn Eyûb ya Şamê kiribû û piştî mirina wî dema têkçûna Frengan ya Dimyatê jî ew bi kerûbarê girtin û berdand û bazara fîdyeyan jî bo qiral Fransîs û mezinên wan yê din ve rabûbû. Wî di sala 658/1259'an de li Misrê wefat kir. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 318; Dewadârî, b. n., 7/381, 383-384, 386.

Îsmâil û herema wî bûn, wan ew teslîmî wî kir û zaroyên Melik Salih û herema wî daketin çûn Dimeşqê bin çavdêriyê heya ku dû re ew şandin Misrê û lê hatin girtin.

Li Ba 'albekê Mîr Nûredîn ibn Fexredîn Osman û Nasiridîn ibn Yaxmûr jî girtîbûn ku ew şandin ba Siltan û wî jî ew avêtin bîra keleya Qahîreyê.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de Siltan welatê Şamê bi mîrgehî da memlûkên xwe ku Sewadê bi dused siwarî ve da Tewaşî Şehabedîn Reşîd û bi qasî dused siwarî jî ji Sewadê da Kafîrî, herêma çandinî û Busrayê jî da Fexredînê mîrê çekan û Eqtayê Xetemî û cihên mayî yên welat jî da hinek memlûkên xwe yên din.

Wî şand pey Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî ku ew çû Qahîreyê cem wî û Micahidedîn Îbrahîm ibn Dînayê Sewabî⁹³⁴ bû walîyê Dimeşqê.

Di dawîya vê salê de Siltan bi leşkerê xwe ve berê xwe da Şamê û Hisamedîn ibn Ebû Elîyê cihgirê siltanîyê li Misrê hişt. Ew ket Dimeşqê ku derva û hundir hemî hat xemilandin û xelkê wê kêfxweşî û şadiya xwe bi hatina wî nîşan da, wî qencî bi xelkê kir û xelat li mîrek, hêza taybetî, qazî, dersdar, zana û pêşengan kir û berê xwe da Ba 'albekê. Wî Tewaşî Sadedîn Beşîr danî ser keleya wê û Nasiridîn ibn Sarimê Tibnînî⁹³⁵ lê kir cihgirê siltanîyê û qencî bi xelkê wê û eskerê ku lê bû kir. Ew jî wê derê zivirî Zebdanîyê, li Dariyayê daket û berê xwe da Busrayê, hilkişîya keleya wê û qencî bi wan re kir.

Qasidê Helebê Şerîf Murtezayê Hiseynî⁹³⁶ giha hizûra wî, herweha qasidê Bedredîn Lu 'lu 'ê xwedîyê Mûsilê jî çû cem. Ibn Emîd jî berê bi Mîr Ezedîn Aybegê Mi 'ezemî⁹³⁷ re li hev kiribû ku keleya Serxwedê teslîmî wî bike, ji ber vê jî Siltan bi xwe çû ew teslîm girt û hilkişîya ser keleya wê. Ezedîn Aybeg jî bi mal û herema xwe ve daket çû Şamê, Siltan jî vegeriya û qesta welatê Misrê kir.

⁹³⁴ Mixabin ku min tu agahî li ser Micahidedîn Îbrahîm ibn Dînayê Sewabî nedit.

⁹³⁵ Ji bo agahên ser Nasirudîn ibn Sarimê Tibnînî bnr. li nota ser Şerefedîn ibn Sarimê Tibnînî, r. 343, têbînî 869. Ji bo agahiyên berfireh li ser bavê wî Sarimîdîn, bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Xelikan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/54.

⁹³⁶ Mixabin ku min tu agahdari li ser Şerîf Murtezayê Hiseynî nedit.

⁹³⁷ Mîr Ezedîn Aybegê Mi 'ezemî memlûk û ustaddarê Melîk Mi 'ezem bû ku Serxwedê û derûdorên wê dabûyê û li ser wê milnameyek jê re nivisibû û ew der di destê wî de mabû heya ku Melîk Salih Necmedîn Eyûb ew di sala 621/1224'an de jê sitandibû. Dewadârî, *Kenz*, 7/177

Kurê Celoyê/Çeloyê Hezbanî di vê salê de wefat kir ji ber ku dema ew ji zindana Nasir derket di stuyê wî de kunêreke mezin derketibû ku bê xwestina wî ew derkirin û tije dermanê kujer kirin ku li Kerekê pê mir. Ew birin mizgefta Cafer ibn Ebû Talib ku wî esilzadeyî, hêz, camêrî, rûmet, xîret û dîlpakî di xwe de kom kiribû. Di destpêka xortaniya xwe de ew yek ji mêrxasê Melik Mî'ezemê kurê Adil bû ku pir nêzîkî wî û rûmetdarekî mezin bû.

Dema Melik Eşref bû xwediyê Şamê karûbarê sipahê û leşker sparte wî û di dewleta wî de desthilatdarî kir û dema bilindbûna payeya xwe jî wî xuyê xwe qenc kir û her weha ma heya dema ku Melik Cewad xwest bi qîza Melik Eşref re bizewice. Hingê Mîr Emadedîn dudilî kir ku xwest wî bigire, ew reviya Helebê û hemî hebûna xwe jî bi xwe re bir, lê dû re zivirî Kerekê û Melik Nasir jî ew pêşwazî kir. Ew li cem wî jî xwedî cihekî bilind ma heya ku ew bi namenivîsîna ji Melik Salih Eyûb re hat tawanbarkirin û tiştê ku me qal kir pê hat kirin û bi awayê ku me got wefat kir.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de serdar Riknedînê Heycayî²³⁹ jî wefat kir ku memlûkê Mîr Hisamedîn Ebû Heycayê Semîn (Qelew) bû, wî xizmeta Melik Mî'ezem jî kir û li cem bi pêş ket. Ew mîrê alaya wî bû û yekî mêrxas, pêşeng û di karûbarê cengê de xwedî ramanên rast bû û ji leşker hez dikir.

Gava Kamil Dimeşq ji Nasir sitand li Misrê sed siwarî dayê û bû yek ji serdarên pêşeng ku pê dihat şewirîn û di dewleta Salihî yî Necmî de payeya wî bilind bû ta ku ew danî ser leşkerê xwe û çû li Xezeyê daket. Lê gava Siltan dest bi girtina mîrek û serdarên Kamilî kir hingê ji xwe tirsîya û Siltan jî lê kete gumanê. Ew reviya Şamê, Salihê xwediyê wê jî ew pêşwazî kir, ji bo hatina wî Dimeşq xemiland û cihekî bilind dayê. Ew carê siwar dibû diçû ber xizmeta wî û her weha ma heya ku Mu'înedînê kurê Şêx Dimeşq vegirt ku hingê ew şand Qahîreyê û Siltan jî ew di bîra keleyê de hebsî kir ta ku di vê salê de mir.

²³⁸ Li ser Ezdîn Mûsik ibn Çelo/Celo/Çeko ku di Zeyla Ebû Şame de "Dawîd ibn Mûsik ibn Ceger" heye, lê bi rastî wek nav "Çelo/Celo/Çeko" jî "Ceger" belavtir e, lê dibe ku ev yekî din be ji çunkî li gorî Ebu l-Fida jî "Emadedîn Dawîd ibn Mûsik" e û li cem Ibn Kesîr jî ji xwe "Emadedîn Dawîd ibn Mûsik ibn Hesko" ye, bnr. Sibt Ibn Cewzî, 8/763, 765; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 275; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/281; Ibn Kesîr, b. n., 13/130.

²³⁹ Li ser jiyana Riknedînê Heycayî bnr. Sibt ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/765-766.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de Şêx Ezedîn Ehmedê⁹⁴⁰ kurê Me'qelê Himisîyê Mihelebî wefat kir ku edîbekî zana û şairekî rewanbêj bû. Ew zana-yekî fîqha mezhebê Îmamî bû ku zahidekî miteqî bû û di mala xwe de xelwetnişîn bû. Dîwaneke wî ya honraweyê li ser pesnê Ehlê Beytê heyê ku evên jêrî hinek ji qesîdeyên wî ne:

Ey qewmê min ev şaşî û çavkorî çiqas
Roja dehşetengîz derketiye û jê re dîyar bûye

Ey meriv tu ji nefsa xwe re bibijêre ma yê
Ku wê dixê ser riya qenc û dilê wê şah dike

Ber bi deryaya zanînan ve qest bike û
Dest ji çola cehalet û delaletê berde

Qesta riyên hidayetê bike û ji riyên xerabî
Tarîtiya wê û şeverêşa wê xwe qut bike

Bêguman mirin li bendê ye ku her kesî
Ji bo gotin û kirinên wî seza bike

Hezkirina mala Mihemed ji kesê ku ji tade
Û zehmetiya dojhê bitirse re êminî ye

Ew hiceta Xwedê ya bilind li ser kaînatê ne
Ku helal û heramên wê pê dîyar bûne

Ew sedemadarê serkeftin û baranbirîna wê ne
Û yê parastin û rawestandina çiyayên wê ne

Bereketa qewman li wan be û Xwedê
Bereketê têxe nimêjê ta ku bên riya rast

Bi hezkirina wan emelên wan qebûl bike
Û bi evîndariya wan bibê keflê rizqê wan

⁹⁴⁰ Min li ser Şêx Ezedîn Ehmedê kurê Me'qelê Himisî yê Mihelebî tu agahî neditin.

Selewatên wî weke ewran sibê zû li ser wan be
Mîna mala ku uştirên wê 'eşakî qesta wê dikin

Ev jî jê ne:

Yê ku kubrê bike û zemanî xeyal bike
Ew wî ji xerabîyê diparêze

Heçî demê şerê min kir gava
Ku temenê min dirêj kir

Xeta spî ya pîrîyê ket serê min
Mîna xeta rimê ya di sînga min de

Dîsa jê:

Ez dibînim ku porweşin û spîtî xwiya dibe
Spîtîya wan di cênîkên min de guman e

Ez wan bi boyaxê dinixumînîm
Da bên veşartin û ez bi şemlê wan digirim

Ecêb e ji min digel dînê min çawa ku
Ez bi dostê dilîzim û hêviya filatê dikim

Dîsa jê:

Ba 'albekê av da heya gera
Barana ku ewran hemî da min

Me çiqas lîst li wan baxçeyan
Baxçeyê jiyana min a xweş û hêsa

Gava em negihên xurmeyê wê
Wa mişmişên wê ketine kemînê

Bindeqên gewherîn avêtin me
Bi destê bayê nesîm ji şaxên hişk

Dîsa jê:

Ez tîrê kevanê xerab dibînim tu ji dûrîya
Temenê wî yan ji nêzîkiyê tenhayiyê meke

Ger ku bi şeva ciwanîyê rohnî nekî
Çima tu bi spêdeya pîrîyê nagihînî

Ji qesîdeyên wî yên xezelî:

Ji tengasîya hemî tiştê bihurî
Ez hilmek ji bihnaxweş ya banê me

Û gava di ser qûma germ re çû
Bi xemgînî got ew û em li vir bûn

Jê ji bo destpêka kitêbê:

Heçî kitêb ew di dil de xwediyê cihekî
Mezintir in ji serkeftina vemaya merivan

Maçên wê maçên yarê ne ji dildarê wê
Piştî dirêjiya berxwedan û pêşabûnê

Ji min re bîranîna şevên me yên ku
Di nav xelkê de jê ne bêhêvîbûn heyê

Dîsa jê:

Dilê min bi we ve ye lê bûyerên demê min dûr dikin
Ji gihîştinê û arezûmendiya min jî min nêzîkî we dike

Ey dilşaşgêra min herdu çavên min piştî we
Şa nebûne ger ne ji xeyalên di xewê de be

Ger ez di zehmetiya dûrbûna we de qenc bigihama
Min bîbokên çavên xwe bi ser we ve han nedida

Nebînin ku ez bi sebr im û xwe lê radigirim
Na herê, sebira ku min ji we ragir e pir kême

Dîsa jê:

Gotin mîna te tê de ji tevdîla babê heye min got dizanim
Ger ku niximî bûya evîn ne hetik bû û ew dê bisitirîya

Dîsa jê:

Min xwe çermê navbera we dihesiband
Lê ma qey li ser agirî tu çerm hene

Hûn nameyên xwe yên hevgihanê ji min nebirrin
Çunkî birrîna wan qutkirina cegera min e jî

Bi nameyên xwe dilê kalekî yê şikestî bicebirîne
Û dilekî hêzqels û bêtaqet jî bi şadiyê

Dîsa jê li ser jina wî:

Xwedê kirêt bike jiyana ku xelas dibe
Bi cihwarbûna pîreke minetdar

Herroj belkî hergav min nîşan dide
Di xirecir û herba dest bi dest de

Xwedî rûyekî nîvşîfa û lefîyayî
Li cem wî bedeneke nenas û nerm

Zimanekî ku ji xêrê re qîl e
Û ji şer re mîna diranê birek tûj e

Hişê jinan kême û ew ji bilî
Kêmhîşî û kêmdîniyê tunîn

Ew diranqîl e û ji dîna tê hesabê
Lê ji nav jinan ew qîza hişmend e

Ma ez ê bibînim ku ew arezû bê avêtin
Ber nigê min mîna hêstira şemûz î bi rik

Yan ez ê bibînim şûr li ser şehê wê
Ku dirêjî ser rûyê wê û laşê wê dibe

Ey qewmê min yan jî her pênc birayên min
Ma ji min re alîkarek yan jî piştgirek nîne

Ew di sala gotî [644/1246'an] de li Şamê wefat kir û li Qasyûnê hat
veşartin.

Sala Şeşsed û Çel û Pêncan (645/1247)

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Siltan Melik Salih bi Mîr Fexredînê kurê Şêx re leşker şand ser Teberîyeyê û ew xist hesarê, mencenîq li ser girêdan neqeb/mezzel girtin û perede danîn dora keleyê. Freng jî bi şev derketin û ji nedî ve avêtin ser yên bin perdeyan û ew jî mezzelan derxistin ku Mîr Sabiqidîn Cizîrî yê Mihranî⁹⁴¹ û komek Misilman hatin kuştin. Mîr Fexredîn li ser hesara wê kudand ku ji vegirtina bi zor pê ve tu çare nemabû, hemî kesên lê hatin dîlgirtin û ew şandin Qahîreyê.

Lê Heçî Siltan dema ku ji Serxed û Busrayê zivirî, çû li Xezeyê daket û leşkerê bi xwe re jî bi Mîr Şehabedîn ibn Xeres re kişand û ew şandin Esqelanê. Ew lê daketin û wan dora wê girt, Siltan jî rabû çû Misrê û sîtol şandin Esqelanê da ji derya û bejahîyê tev ve dora wê bipêçin. Lê belê tu hêzeke Şehabedîn bi xwe û qedrekî wî li cem serdaran tunebû ku zor bide Esqelanê û di wê navê de agahî jî gihanê ku ji her hêlên qeraxê ve Freng li hev kom bûne û keştiyan bar kirine da ji bej û behrê tev ve herin wan. Rabû şand pey Fexredîn ku li ser Teberîyeyê bû û piştî ku sûrên Teberîyeyê hedimand wî berê xwe da Esqelanê û çû.

Ew giha Esqelanê û dît ku Misilman di tirseke mezin de ne, wî hima di cih de mencenîq li ser girêdan, perde pêk anîn, neqebkar derketin pêş, zor danê û mezzel/ neqeb girtin. Mencenîqan sûrên wê hedimand û bi şev û bi roj zor dayê ta ku di Cemadelaxera salê de bi zor ew hat vegirtin û kesên lê hatin dîlgirtin ku ji Misilmanan jî gelek kes li ser hatibûn kuştin. Wî keleya wê wêran kir û çû Qahîreyê, dîl jî bi çêtirîn awayî bi xwe re bir, Siltan qencî pê re kir, ew û serdarên pê re xelat kirin û bi comerdî da wan.

⁹⁴¹ Ew Mîr Sabiqidîn Cizîrî yê Mihranî bû ku ji eşîra Mihraniyên Hekariyayê bû û serdarekî hêja yê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû. Ew di êrişê ser Dimyatê ya vê salê (645/1247) de hatibû şhidkirin. Mixabin ku min agahiyên bêhtir yên taybetî li ser wî neditin.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Melik Se'îdê kurê Melik Ezîz keleya Sebibeyê da Siltan û wî jî di dêl ve li Misrê têra nanê dused siwarî mîrgeh danê. Lewra Kurê Ezîz ji ber nebûna welat û malê wî nikaribû wê biparêze û Frengan jî timî êrîşî ser dikir. Ew rabû çû cem Siltan bi hêviya ku pê re bi mal û peyayan alîkariyê bike û mîrgehan bidê, lê tu tişt bi destê wî neket û bêgav bû ku wê teslîm bike. Siltan jî Mîr Ezedînê kurê Nesrê Himeydi⁹⁴² danî ser ku şêxekî hişmend, dîndar û pêbawer bû.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Melik Eşrefê kurê xwediyê Himsê keleya Şemîmîsê/ Şemîmîşê⁹⁴³ da Siltan, Siltan jî giringî dayê, zexîre û gencîne şandinê û Mîr Sadedînê Himeydi⁹⁴⁴ kişande ser û ji ber ku di nivê welat de bû ji hêjayîya wê bêhtir qîmet da karûbarê wê. Wî ew kir riya vegirtina welatê Şamê û çavdêriya Helebê ku xwediyê wê piçûk bû. Helebîyan ew fahm kir ku hingê karûbarê Helebê li ser milê Mîr Şemsedîn Lu 'lu'⁹⁴⁵ bû û ew jî yekî ezimkar, dîndar û serwerekî mêrxas bû. Ev kirin li zora wî çû û xwest ku bi vî karî ve rabe.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Şehabedîn Reşîd û Cemaledîn ibn Metrûh bi şandina Melik Salih Îsmâil û Ezedîn Aybeg ya tercemeyan/jiyan-nameyan ji hevdû re hisiyan. Wan rabû ew li ser Ezedîn Aybeg îzbat kir û Siltan pê hisand ku ferman li wan kir da wî bişînin cem; ew binçavkirî gihandin û ew daxistin xaniyê Şemsedîn Sewab.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Melik Mizafer Şehabedîn Xazîyê kurê Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb⁹⁴⁶ wefat kir ku yekî zîrek, mêrxas û camêr bû.

⁹⁴² Mîr Ezedînê kurê Nesrê Himeydi xwiya ye ku yek ji mîrekên hoza Himeydiyan bû ku hem di dema Merwaniyan de û hem jî di dema Eyûbiyan de beşdarî desthilatdariyê bûne û mil bi mil digel Hezbanî, Beşnewî, Mîhranî û Hekarî, Qeymerî û yên din ji bo parastina Dewleta Merwanî Kurdî û Eyûbî Kurdî rêkoşin dane. Boris James, b. n., 33-37, 41, 50-51, 130-132. Lê pir mixabin ku ji bilî van agahiyên giştî min tu zanînen taybetî li ser peyda nekirin.

⁹⁴³ Şemîmîs keleyek e girêdayê bi Himsê ve ye. Ibn Wasil, b. n., 5/377

⁹⁴⁴ Mîr Sadedînê Himeydi çawa ku dixwiyê yek ji serdarên Dewleta Eyûbiyan bûye û ji hoza Kurdên Himeydi yê navdarên bi mêrxasiyê bûne ku hê jî dema Merwaniyên Kurd ve belkî kevntir jî yek ji hozên himdarên desthilatdariyên Kurdî bûne. Di serdema Merwaniyan de digel hoza Beşnewî û Mûsikîyan hevkarîyeke xurt bi Merwaniyan re pêk anîne, lê mixabin ku çawa Boris James jî diyar dike kêma niviskarên serdema navîn wan bi rêkûpêk didin nasîn. Bnr. Boris James, b. n., r. 50, 126, 130-133; Ebdureqîb Yûsuf, *Dewl ed-Dostikîtye fî Kurdistan el-Wîsta*, Kurd Press, Beyrût, 1996, 1/59; Ibn Esîr, *el-Kamil*, 9/493, sal 432/1040 û sal 441/1049. [Hinek ji vê hoza Mûsikîyan/Musikan niha jî bi navê eşîra Mûsikî li hêla Sason û li hêla Qoserê/Dînêserê dijîn.]

⁹⁴⁵ Mîr Şemsedîn Lu 'lu' ibn Ebdullah ku di sala 648/1250'i de berî ku memlûk Ezedîn Aybeg wî dil bigire û bîkuje ew serdarê leşkerê Helebê bû û mîrekî qenc, hêja, tevdirkar û zahid bû. Sibîr Ibn Cewzî, b. n., 8/783; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/291; Ibn Texreberdî, b. n., 7/6.

⁹⁴⁶ Li ser Şehabedîn Xazî ibn Melik Adilê xwediyê welatên Meyafarqîn, Xelat û yên din bnr. Sibîr ibn Cewzî, b. n., 8/768; ed-Dewadârî, *Kenz*, 7/357; Ibn Kesîr, b. n., 13/131.

Ew ji Îraqê çûbû hecê û demekê bûbû zahid, lê dû re sifra şerabê tertîb kir, bi Xwarizmîyan re hevkarî kir û nefsa wî dilê wî bijand mezinatiya welatan. Wî xizmetkar girtin û leşker da hev ta ku Melik Mensûrê xwediyê Himsê di sala şeşsed û sih û nehan de bi leşkerê Helebê ve çûyê û ew li ser Xabûrê şikand. Ew heya mirina xwe ya vê salê (645/1247) li Meyafarqînê ma û lê jî hat veşartin ku piştî wî jî kurê wî Melik Kamil bû desthilatdar.

Sala Şeşsed û Çel û Şeşan (646/1248)

Tê (di vê sala 646/1248'an) de Mîr Şemsedîn Lu'lu' hemî mîrekên Helebê û giregirên wê civand û got: "Ger em nelezînin ku bi mala Ustadê xwe dest ji [keleya Şemîmîşê] bidin berdan, hingê dê li nik Melik Salih eseyî bibe ku em ji bo destdanîna ser keleya Şemîmîşê/Şumeymîşê ne bêguman û bêihmal in. Lê em jî eseyî dizanin ku ji ber ew ya hinekî din e, wî qesta girtina wê kiriye û ew girîngî didê." Li ser vê wî bi mîrekan re li hev kir ku Melik Salih Emadedîn ji hebsê berdin û jê alîkariya leşker û welatan bixwazin. Wî ew kir, Melik Salih derxist, pir qedrê wî girt û Derîyê Beza'e û gelek deverên din bi mîrgehî danê ku gazî leşkerê Heran û Rihayê jî kir û [ji cihên din jî] hawar xwest. Hawara Mûsil û Mêrdînê jî jê re hat û leşkerê Helebê jî derxist û bi wan ve çû li Himsê daket û xwediye wê Melik Eşref xist hesarê, zor dayê û menceñq li ser girêdan. Lê ji ber ku Melik Eşref hemla xwe dabû ser Melik Salih Necmedîn Eyûb, dilê wî pê qewî bû ku jixwe sedemê vê [êrîşê jî] ew bû, wî qasid û peyambirên xwe şandin Misrê û hawara xwe gihand Siltan [Melik Salih Eyûb].

Dema nûçeyên vê yekê gihan Siltan ew rabû leşker li Misrê amade kir ku serleşker jî Fexredînê kurê Şêx bû, Mîr Fexredîn bi sipahê ve giha Şamê, li mala Usame daket û nefeqe li leşker belav kir.

Siltan jî çûbû Îskenderiyeyê, çend rojan lê mabû û li rewşa wê ya ji dest-çûyî kolabû; ji wê derê jî çûbû Etkû,⁹⁴⁷ Fûtê⁹⁴⁸ û Reşîdê⁹⁴⁹ ku dû re jî çûbû Eşmûna Tenahê û lê mabû. Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî jî bi leşker ve derketibû û li ser Saihê daketibû, lê mayina Mîr Fexredîn ibn Şêx li Dimeşqê bi derengî ket; Siltan jî li Eşmûnê bû û Hisamedîn ibn Ebû Elî jî li ser Saihê bû.

⁹⁴⁷ Etkû cihêkî kevnar ye herêmen Misrê ye ku nêzîkî Reşîdê dikeve. Yaqût, b. n., 1/111

⁹⁴⁸ Fiwet devereke piçûk e ku dikeve ser qeraxê Nîlê û nêzîkî Reşîda Misrê ye. Yaqût, b. n., 4/318

⁹⁴⁹ Reşîd devereke piçûkî ser qeraxa çemê Nîl û deryayê ye ku dikeve nêzîkî Îskenderiyeyê. Yaqût, b. n., 3/45

Helebîyan Himsê bi mancenîqan xist tengasî û êrîşan û ji cem Siltan jî qasîdên wî wegerîyan ku sozê şandina leşker û têkbirinê didayê. Wan zanîbû ku ew ji bo mijûlkirin û derengxistina demê û ji rewşê re tu firehî nemaye û ger mîrek bi derengî bikevin dê bi zor bê sitandin. Hingê Melik Salih Îsmail kete navbera wan, serdaran biryar da ku Himsê bidin Melik Nasir,⁹⁵⁰ ji dêla wê ve Tilbaşerê bidine wî [Melik Eşref] û digel Tilbaşerê, Rehbe û Tedemur jî ji Melik Eşref re be ku weha biryar hat girtin û wan ji hevdû re sond xwarin. Melik Eşref ji keleya Himsê derket û çû Tilbaşerê û Melik Nasir jî keke teslim girt, hilkişîya ser û sifreyek li ser danî, mîr û serdarên wê xelat kir, qencî bi wan kir ku jê re mal û hatinî dan hev û jê re birin û welatê wî pê xurt bû.

Leşkerê Helebê çû li Qesebê daket, heya herêma Dimeşqê ji bo demekê çeper danîn, dû re jî piştî ku rewşa Himsê û derûdorên wê li hev rast kirin, wegerîyan Helebê. Ev xeber giha Siltan Melik Salih û hatina vê xeberê rastî hatina qasîdên Embror⁹⁵¹ hat ku digot; qralê Fransa⁹⁵² digel hêzeke mezin ji siwar, peya û hawara qralên Nesranîyên din gihane Qibrisê, Frengên qeraxê jî kom bûne û xwe amade dikin ku bigihîjinê û bi hev re qesta Misrê bikin.

Nameyên Mîr Fexredîn ibn Şêx jî gihanê ku digot: “Serdar û giregirên Helebê jê re name nivîsîne û hezar û pênsed siwarên rêçbir jî gihanê û li Siltan lez dikin da derkeve here Şamê.” Herweha digot: “Çi dema ku Siltan bigihîje Dimeşqê dê li Helebê ji hêzeke hindik pê ve tu leşker namîne û gava bixwaze here Helebê jî dê wê teslim bigire.” û name û qasîdên Mîr Fexredîn yên weha li pey hev hatin.

Siltan ji Eşmûnê di deryayê re berê xwe da Qahîreyê, ji Mîr Hisamedîn Ebû Elî jî xwest ku ber bi Qahîreyê ve here û bigihîjê. Ew li keleya Cebeleyê (Çiyê) bi Siltan re civiya, Siltan ew bi nameyên Mîr Fexredîn ibn Şêx hisand û jê re qala nameya nihênî ya Embrûr/Împarator kir ku tu kesî heya peyaminêrê wî [Embrûr] yê cem Siltan jî pê nehisiyabû, naveroka wê jî ev bû:

⁹⁵⁰ Melik Salih Eyûb pir dixwest ku here hawara Himsê lê nexweşîya ku pê re peyda bûbû û êrîşa heftemîn ya Xaçparêzi ya qiralê Fransa Luisê IX'em ew ji çûna hawarê bipaş xist. Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 412; Ibn Texreberdî, b. n., 284-287; W. B. Stevenson, *The Crusades in the east*, r. 325; Hesneyanî, b. n., r. 151-157.

⁹⁵¹ Ew Împaratorê Almanî yê Seqeliyê/Sicilyayê Fredrikê II'em bû ku miratxwîrê taca qiraliyê ya Qudsê bû û li ser peymanê navbera wî û Melik Kamil di sala 626/1228'an de hinek ji Qudsê goya ji bo rûmeta wî jê re hatibû beşandin. Ji bo berfirehî û nameya Împarator û bersiva wê bnr. Dewadârî, *Kenz*, 7/365-370.

⁹⁵² Ew Luisê IX'em Roi de France/Rîda Fransê navdarê bi Luisê pîroz bû ku d sala 660/1261'ê de li ber sûtêrên Tunîsê di Cenga Xaçî ya Heştêmin de miribû. Wî texmîn dikir ku dê bi hêsani Tunîsê vegire, tê de ji bejê û deryayê ve derbasî Misrê bibe û wê ji vegire. Ibn Wasil, b. n., 6/134-135

“Qral Fransîs bi hêzeke ku hejmara wê ji yên berê pir bêhtir e derketiye; lê dostaniya navbera min û Melik Kamil weha pêwîst didêre ku ez ji bo qenciya Siltan bixebitim û pê ve rabim. Îcar ger Siltan serrihet, dilhêsa û bêneyar be, ez dê vî qralî li gorî biriya xwe bi gotinê bîlebîkînim, karê wî rawestînim û qralên Frengan jî ji alîkariya wî bixalêfim. Lê ger Siltan bi kar û rewşek ji rewşan ve lebîkî be, bila ji min re bibêje da ku hêja li Qibrisê ye, ez ji bo lihevhatina wan li ser dana Qudsê bo wî bixebitim.”

Dema wî Hisamedîn ibn Ebî Elî bi nameya Embrûr hisand û pê şewirî, wî ew xist nav ramanan û zanîbû ku ziyaneke mezin gihaye sipaha Misrê û ji ber mana demeke dirêj li Şamê qels bûye. Ji ber vê û li gor hesabê Melik Nasirê xwediyê Helebê û destdanîna wî ya ser Himsê û serîdanîna melîkên rojhilatê jê re, Hisamedîn lihevhatina bi hêlek ji wan re bi Helebî yan jî bi Fransîs re baştir dît. Çendî ku wî ev fikra xwe ji Siltan re dîyar nekir jî lê di rûyê wî de nîşanên vê fikra wî xwiya dibûn ku Siltan jî ew xwend, pê aciz bû û got: “Dê li cem Xwedê çi lêborîn ji min re hebe ku ev lanetiyê siwarê daran [keştiyan] di deryayê re were min û ez jî bi sipahên xwe ve li ser axa xwe me ku leşkerê min bi hejmara xwe bêhtir e û hespên min jî ji yên wî çêtir in [û digel vê ez ê jê re serî deynim?]. Tu guwahê min î ku çi dema ev mel’ûn gihîşt welatên min te deh hezar dînarî sedeqe bide, lê tu malzeme (pental) û alavên din çi tiştê ku pêwîstî pê hebe, ji xezîneyan bigire!”

Ew siwar bû û di Herarîqê re çû û qesta Tîneyê⁹⁵³ kir, ji sipah û malbatên Sayih û Eşmûnê re jî şand ku li Ecûlê bighijînê. Ew bi rê ket ku ji Tîneyê hilkişiya û giha Qetîyeyê û di ser Remleyê re çû li Til ‘Ecûlê daket. Leşkerê niştecîh ji Sayih û Eşmûnê çûn û li konên Til ‘Ecûlê gihanê.

Wezîrê Ezîz bi komek ji mezinên Ezîzî ve gihane cem Siltan ku wî li Tilecûlê pêşwaziya wan kir, qedrê wan girt, gelek mal da wan, berê xwe da wan û qenciya bi wan re zêde kir. Gelek nameyên Mîr Fexredîn jî gihan cem ku gihîştina Siltan ya Şamê bi lezgînî pê xweş dikir û ‘ezma wî ya ku ger here dê Heleb di destê wî de be xurt dikir. Ew bi Mîr Hisamedîn ibn Elî şewirî ku wî jî got: “Dîtina bendeyî ew e ku mezinê me Siltan ji welatê Misrê dernekeve û niha nêrîna min ew e ku li Tilecûlê bimîne, da em werîsê herdu hêlan ji bo parastina Misrê û qeraxê di destê xwe de bihêlin. Ji xwe bawerî bi derketina dijmin nayê û piştî me jî ew dê ji Misrê bitirse” û ‘ezma Siltan li ser vê

⁹⁵³ Devereke Misrê ye ku dikeve navbera Ferma û Tinîsê. Yaqût, b. n., 4/63

xurt kir. Hingê nameyên Mîr Fexredîn ibn Şêx jî gihanê, wî han dida da here Dimeşqê ku destpêka zivistanê bû. Ew bi leşker ve çû li Qerîtyayê daket ku baraneke pir li xelkê hat, rê hemî bûne herî û teqan. Ew rabû ku here Netrûnê, lê ji ber teqanê rê nedîşixulî û ta ku giha Qudsê pirên hêştirên leşker telef bûn, ew çû ser Eclûnê û li ser piran daket.

Mîr Fexredînê kurê Şêx, leşker, Tewaşi Şehabedîn Reşîd û giregirên Dimeşqê derketin pêşwaziya Siltan ku xelkê wê [bi çûna wî] şa bû û Dimeşq jî xemilandî bû. Ew ket keleya wê û kontrola leşkerê Helebê yê ku gihabû wê derê kir û dît ku ew jê re nabin mal û tu fêde jê re ji koma Kurd û Tirkmen û serdarên wan ku li Helebê qure bûne nayê. Îcar dema pê hisiya ku ji gencîneyan malekî pir û gelek xelat ji bo wan hatine derxistin jî bêhtir li zora wî çû û nêrîna wî ya derbarê Tewaşi Şehabedîn Reşîd û Cemaleddîn ibn Metrûh de hat guhertin, dilê wî ji wan ma ku bi Mîr Fexredîn re li ser xerckirina mal li kesên bêkêr û bêmaf, bûne yek.

Li Dimeşqê destpêka êşa deqê/kangrenê gihayê, gihîştina heya Dimeşqê û vegera bê rawestan jê re zehmet hat, rabû çetir dît ku leşker bişîne Himsê lewra vegirtina wê hêsa didît. Ew li ser vê bi serdaran şêwirî û wan jî nêrîna wî rast dît ku hinkan jî got: "Ew li ber vî leşkerî deh rojan jî xwe ranagire." Wî leşker bi çek kir ku gelekî pir bû û Fexredîn ibn Şêx kir serekleşkerê mîrên Misrê. Tewaşi Şehabedîn Reşîd jî kir serekfermandarê serdarên Şamê û Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî jî kir fermandarê hêza taybetî ya Misr û Şamê; bi leşker, çeper, gencîne û defterdaran ve çû Merca Ezrayê, berê xwe da Quteyfe û Madayê⁹⁴ û li Qesebê daket. Wan ji telpan xwest ku xwe bi çek bikin û bi hev re li ser Himsê daketin, wan ew xist çemberê ku leşkerekî pir bû û bi leşkerê Himsê yê perekende re tirseke pir peyda bû ta ku wan li ser baskên teyran (kevokan) ji Helebê re nivîsî: "Leşkerekî ku ji texmînan pir bêhtir e dakete ser me û Hims nikare xwe li ber wan ragire." Teyrê/Kevoka [postebir] li ser konên wî ket û Mîr Fexredîn nameya ku me got xwend û [hizir kir ku] ger ew di vê rewşê de zor bidin wan, ew ji ber tîrsa ku ketiye dilê wan xwe yek rojekê jî ranagirin.

Lê ew bi paş ketin heya ku mencenîq, [heywanên] zikxwişên mertalên bejnî û cebilxane gihîştin wan û ji Dimeşqê jî mencenîqa mexribî ya tirsinak

⁹⁴ Quteyfe gundekî ku gava mirov di berriyê re ji hêla Himsê ve diçe Şamê dikeve piştî Seniyyeya `Iqabê û Mada ji piştî Quteyfe tê. Yaqûb, b. n., 4/429

û çarsed berkuçên kunvekêr gihane ber destên wan. Siltan zêde giranî da karê vegirtina Himsê, mencenîqa mexribî li pêşberî keleyê danî û sê ber avêtin ku kele derizand û kir şeq. Wan menciqên din jî rastgele li ser girêdan, neqebkaran jî qul tê de vekirin û şerkarên dijwar li hev kom kirin û bi lêdana defên siltanîyê re leşker jî ji her hêlê ve zor dayê; lê ew şerê pir dijwar bi qasî deh rojan domand. Hevalên Mîr Seyfedîn Qeymerî hilkişîyan ser sûrê, lê ew vegeriyan, daketin xwar û bi Himisî û leşkerên wê re diwartirîn ceng kirin ta ku neqebkar jî gihanê û Hims hat ber vegirtinê.

Leşkerê Helebê di bin serekhêziya Mîr Şemsedîn Lu 'lu' de digel Melik Salih Emadedîn Îsmail ji Helebê derket û ew bi leşker ve çûn li Til Siltanê daketin ku yên din bi pêşengên xwe ve gihan Temenu 'ê.⁹⁵⁵ Ji xwe leşkerê Şamê û yê Misrê ku li ser Himsê bûn ji ber baran û berfa pir û êrişên dijwar pir westîyayî û qels bûbûn. Herweha ji ber kêmiya ceh û kayê bihayê wan ewqas bilind bûbû ku xirarak ceh bi sêsed dîrhemî û barek ka jî bi sed dirhemî dihat firotin. Di wê navê de qasidê Xelîfe Şêx Necmedîn ibn el-Baderayî ji Bexdayê giha leşkerê Helebê, ew ji pêşketinê rawestandî û çû giha Himsê, êrişa leşkerê Siltan jî betal kir û çû Şamê. Siltan li keleya Dimeşqê nesax bû, wan li wê derê biryara lihevhatinê derxist û leşker jî ji ser Himsê zivirî ku gelekî lewaz ketibû.⁹⁵⁶

Ji xwe Siltan jî aşitî dixwest çunkî xeber gihabûyê ku qralê Fransa keştîyên xwe amade kirine û dixwaze qesta Dimyatê bike. Sipah gihan Dimeşqê, leşkerê Helebê jî vegeriya Helebê û Sahib Kemaleddîn ibn Edîm û Micahîdedîn ibn Qiliç ji hêla Melik Nasirê xwediyê Helebê ve gihan cem Siltan û jê daxwaza aşitî û ewleyiyê kirin. Siltan ji wan re sond xwar û Micîdedîn Îbrahîmê Sûbî jî amade kir û bi qasidî ji bo bersiva wan şand Helebê ku Melik Nasir jî li wê derê jê re sond xwar.

Siltan sipahên Misrê hemî bi Mîr Fexredîn ibn Şêx re şand Dimyatê û Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê cihgirê siltanîyê yê welatê Misrê şand wê derê; Cemaleddîn ibn Yaxmûr⁹⁵⁷ jî xwest Dimeşqê, ew lê kir cihgirê siltanîyê û nanê Cemaleddîn ibn Metrûh jî birrî û ew terikand.

⁹⁵⁵ Temenu' ciheki navbera Tilsiltan û Himsê ye.

⁹⁵⁶ Ji bo sedemên bêhtir yên biserneketina êrişa Melik Salih ya ser Himsê bnr. Ibn Wasil, b. n., 66-67; Hesneyani, b. n., r 158-159.

⁹⁵⁷ Ew Mîr Cemaleddîn Mûsa ibn Yaxmûr bû ku yek ji serdarên siltan Salih Necmedîn Eyûb bû û demekê cihgirê wî yê Şamê bû; dû re jî ketibû ber xizmeta siltan Zahir Bibirsê Memlûkî. Ew di sala 663/1264'an de di dema vegera ji qeraxê ya ku bi siltan Bibirsê Memlûkî re çûbû dorpêça hinek keleyên wan, wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 354-355

Di destpêka sala 646/1248'an de Siltan ku hê li Qahîreyê bû daxwaz kir ku birayê xwe Melik Adil Seyfedîn digel Ezedîn Mihemed ibn Qaymazê Qeymerî bişîne Şewbekê. Tewaşî Mihsin ket cem û jê [Melik Adil] re got ku dê ew wî bibin Şewbekê, lê wî li Mihsin kir qêrîn û got: "Ey koleyê nehs hûn dixwazin ku min li Şewbekê bikujin, lê li vê derê çêtir e." Mihsin ew şermezar kir û jê re xweş kir, lê wî alavekî ku li cem bû avêtê, Mihsin ji bal derket, çû hizûra Siltan ku di civata şerabê de bû û jê re giliyê bûyerê kir ku hê ji dema bavê wî ve ew hêrs dikir. Siltan jê re îşaret kir û got: "Karê wî biqedîne!" Tewaşî Mihsin sê kole bi xwe re hilda û di şeva duşema dozdeyê meha Şewalê ya sala 645/1247'an de çûyê, ew bi qeytanê alaya wî xeniqand û pê daleqand ji. Wan dîyar kir ku wî bi xwe xwe xeniqandiye û cenazeyê wî weke yê xerîban derxist, lê tu kesî newêribû rehmetê lê bîne yan jî navê wî hilde û ew di goristana Şems ed-Dewle de hat veşartin.

Sala Şeşsed û Çel û Heftan (647/1249)

Tê (di vê sala 647/1249'an) de sipahên Misrê li Dimyatê temam bûn, konên xwe lê danîn û Siltan jî ji Şamê di mehafê de çû Eşmûna Tenah û li seraya xwe ya Eşmûnê daket. Siltan ku berê karê Dimyatê li hev rast kiribû û gelek zexîre jî lê danîbû, komek serdar jî ku mezinê wan Mîr Seyfedînê Qeymerî bû kişandibû ser û ferman li wan kiribû ku gava Freng hatin û xil-beya we dîtin hingê têkevin Dimyatê. Herweha wî ji her mîrekî re birceke dîyar nîşan da ku lê bimînin û walîyê wê yê hingê jî Nûredîn ibn Telilê Ezkecî bû.

Mîr Fexredîn ibn Şêx û leşker demekê li Dimyatê man, lê heya roja îna pêşî ya Rebielewelê tu pêjina Frengan nehat. Xelk jî weke hercar diçû sûka hespan, lê ji nedî ve trampetê tirsê li meydana Dimyatê çend caran li ser hev lê ketin û di deryayê de gelek keştiyên bar yên mezin û keştiyên din yên bêhejmar, xwiya kirin.

Hêj saetek neçubû ku keştî kişiyên pêş û derya bi wan tije bû. Pê re defên hawarê lê ketin û pêşengan kir gazî ku leşker jî kincê xwe li xwe kir, rahîşt çekên xwe û siwar bûn çûn ber qeraxê deryayê. Ew li ber rêz bûn û neyar jî bi wîrewîra borîzanên xwe ve hatin ku bi wan re jî keştiyên bar yên mîna çiyayan hebûn.

Dema nêzî bejayîyê bûn ew li ser deryayê pahn bûn û babirkên keştiyên bayê li darê babirkan lefandin ku zahîya wan xelk tirsandin mîna ku ew dişibandin darên Deşta Dimeşqê û ji wan re bûbû weke roja heşrê û rawestiya bûn û tu pêjin ji wan nedihat. Herweha keştiyên Îslamê jî rawestiyayî bi çekan barkirîbûn ku li teblîk û daholan dixistin, dilivîyan û qesta ber devê deryayê (cihê gihîştina Nîlê û deryayê) dikirin. Wan [keştiyên Frengan] jî domand, ew her dimeşîyan û pala xwe didan hev ku dibûn mîna çiyayê

bilind î şayik, heya ku li devê Nîlê li ber deryaya şor kom bûn. Ji xwe Sîtola Misilmana ji çûbû kişiyabû ber devê deryayê, ya Frengan ji kişiyabû ber deryayê û herdu sîtol hatin pêşberî hev. Sîtola Frengan ji ya Misilmanan ve xwiya bû ku ya Misilmanan xwe avêt ber devê Nîlê û leşkerê dîlxwaz yê li qeraxê deryayê jî ji hêla Nîlê ve bi tîran êrîşî wan kir.

Misilman û Freng her yek ji wan li cihê xwe li ser halê xwe man û wê şevê li cihên xwe razan heya sibeha wê rojê. Ew weha man heya ku ba li wan rabû û hingê wan şênîyên biçûk î qayim ku derba tîran zîyan nedida wan, şandin. Ew ji bo derbasbûna li deryayê bi pêş ketin û li cihê ku dê keştiya bar ber pê ve rabe, alayên xwe vekirin. Wan babirkên xwe vekir, ew girêdan û pîfkirin trampetên/boruzanên xwe, keştiya bar jî bi rêket, sîtola Îslamê jî lebitî û gazî hawarê kir. Pênc keştiyên bar yên mezin î qirase yên Frengan ji hêla berzexê (gihaneka bejayiyan) ve bi pêş ketin.

Leşkerê Îslamê jî li pêşberî wan li bejayiyê bi telpî bûbûn rêz û tîr direşandin wan ku dema dûriya navbera wan û bejê ji ber hikmê tîran kêmbû, wan deriyên keştiyan vekir û siwarên wan bi çek derketin ser piştê hespan û ew kişandin heya xwe avêtin deryayê. Ew dû re jî derketin bejê û bi ser yên ku li bejê tîr diavêtin ve çûn da wan ji erdê vekişînin û bejê zeft bikin heya ku peyadeyên xwe jî digel birîndaran ji keştiyên bar û yên din derxin.

Ew bi alîkariya siwaran derketin û carê vedigeriyan deryayê û derdiketin bejê heya ku gelek kes gihan bejê û di gavê de peyadeyan bi dirîyan siwar dor-pêş kirin, girtin çemberê, perde û text danîn dora wan. Wan bi yekderbê dêrek li wê derê saz kir û du alayên bi xaçên sor li ser liba kirin, dû re wan dest bi kolana xendeqê li dor wan kir û hêj zahf nesekinîbûn qralê wan jî daket û şervanên siwar û yên peyadeyên li bejê li hev civiyan ku xelk jî wê şevê di xerabtirîn rewşê de raza. Jixwe heya dema ku piriya wan û bilindiya xîreta qralê wan digel qelsiya Misilmanan ji xelkê re eseyî nebûbû, wan bawer nedikir ku ew dê di du mehan de jî karibin bejayiyê zeft bikin.

Dema bû sipêdeya roja yekşemê rewş û karûbarê Misilmanan xerab bûbû lê heya mîrek û serdarên ku ji Helebê gihabûn, digel Necmedînê kurê Şêx ul-Îslamê Hekarî daketin wê derê, hingê xelkê bi t êkçûnê bawerî anî. Ew serdarên ku Siltan ew ji bo Dimyatê techîz kiribû hatin wê [Dimyatê], heryek ji wan daket birca ku siltan jê re destnîşan kiribû û leşkerê Misilmanan jî di

navbera wan û Dimyatê de⁹⁵⁸ weke pêşnijde rawestiyabû û peyayên wan jî derketibûn ser mizgefta Berzexê [navbera herdu avan].

Misilman vegeriyan û li piran derbasî çola Dimyatê bûn, xelkê Dimyatê pêl bi pêl bêserûçav derketin û bi qasî ku karîbûn hilgirin tiştên xwe bi xwe re birin. Serdarê ku li ser bircan hatibûn rêzkirin daketin, esker jî derket derwayê Dimyatê û jixwe tu kesê ku nehêle derkevin û têkilî wan jî bibe tunebû. Mîr Fexredîn ibn Şêx şaşmayî û behitî rawestiyabû, xelk û serdar weke pêlan li hevûdû diketin, kes bi kesî re nedipeyivî û bersiva hev jî nedidan.

Xelkê bawer dikir ku Siltan li Eşmûnê miriye; hemî kesên li Dimyatê çî xelkê wê be û çî jî leşkerê ku ji bo parastina wê pê ve hatibe şandin be û Kenanî⁹⁵⁹ jî hemî ji Dimyatê derketin û tiştê ku nikaribûn hilgirin li cih hiştin. Seqetên ku li derwayê Dimyatê diman jî gava ev dîtîn li ser zikên xwe xwe dikişkişandin û direviyan, diyan zarokên xwe diavêtin û jinên alîperde bêperde hima potek li nigên xwe pêçabûn û pala xwe didan hev û dimeşîyan.

Freng jî di qonaxa xwe de bûn û tu liv ji wan çênedibû, wan dît ku dû ji Dimyatê hildikişîya, çunkî cebilxaneyên lê dişewitandin. Komek ji Nesranîyan çûn cem wan û agahên valakirina Dimyat û reva leşker dane wan, lê wan bawer nekir heya ku dû zahf jê hilkişîya û nûçeyên ser zêdetir bûn û dîtîn ku telpên pêşmergeyên Misilmanan yên li pêşberî wan jî rabûne û çûne. Hingê ew tevgeriyan, fêrisên wan siwar bûn, peyadeyên wan jî bi pêşketin û keştîya bayê hilkişandin, torpîdên şer digel keştî û barkeştîyên wan di deryayê re kişîyan heya Dimyatê û ew jî di bejê re çûn qesta pîra navbera Berhemê û Dimyatê kir.

Lê ya ecêbtir ew bû ku Misilmanan dest ji piran berda bê ku bibirrin yan jî bişewitînin û wisa hiştin û Freng jî pir bi vê yekê şa bûn. Ew bêasteng derbasî bejayîya Dimyatê bûn û dîtîn ku deriyên wê vekirî û ji kesê ku bikevê re amade bûn. Ew ketinê û tu şerekî sivik jî derneket; bajar jî tije qumaş, mal, hatinî û alav bûn, mîna ku ew çûbin welatê xwe û malên xwe. Ew di cih û gavê de hilkişîyan ser sûrên wê û ala û xaçên xwe li ser çikandin, li zengilên xwe xistin û ji ser sûran bi dengêkî tirsinak qîrîyan û bû barebara trampetên wan.

⁹⁵⁸ Ji vê derê û bi jor ve heya serê paragrafa "Hêj saetek neçûbû - - -" ra vê derê çend paragraf ji ya çapkiri kêm bûn ku di destxeta destê Hesneyani de nehatibû xwendin.

⁹⁵⁹ Mebest jê hoza/êla Kenaniyên Misrê û dora Îskenderiyê ye ku parastina Dimyatê girtibûn ser xwe. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/733; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/284.

Leşkerê Misilmanan li meydanê heyirî û eşkere li vê yekê dinihêrtin heya şev daket ku hingê Misilman çûn Faraskûrê⁹⁶⁰ û lê man heya spêdeya roja duşemê ku kesên Dimyatê yên qels, peyade û nexweş jî derbasî wê derê bûn. Piştî hingê Misilman rabûn qesta Eşmûnê kirin ku Siltan lê dima, lê ji xelkê weye ew miriye.

Dema ew nêzikê Eşmûnê bûn ku alayên leşker [leşkerê ku ji Dimyatê reviyabûn] belav bûbûn û defên wan jî mîna hercar lê diketin, Siltan rabû mîrê teşrîfdar Zeynedîn Ehmed ibn Edîna⁹⁶¹ şand cem wan û ji wan re got: "Hûn ji Xwedê û ji xwe jî şerm nakin ku hûn alayên xwe belav dikin û defên xwe lê dixin." Li ser vê yekê wan pêçên ser sancaqan rakirin, al ji serê rîman derxistin û lêdana defan hat rawestandî ku dû re ji hev belawela, bêrêzûbend mîna ku tirabêlk bi ser wan ve hatibe moxilkirin, derbas bûn.

Siltan li deryaya Eşmûnê li gemîya sivik (torpîdoavêjê) siwar bû ku yafil-taqa⁹⁶² Maltayê jî li ser bû û bi jineke Frengî re diaxivî ku gava xelkê ew dît pir kêfxweş bû. Wî bi torpîdoavêjê berê xwe da Mensûreyê û ferman li leşker kir ku ew jî herin wê derê, ew jî çûn û li ser deryaya Eşmûnê daketin. Yê hêla rastê yê pêşî Mîr Seyfedînê Qeymerî bû ku li ser Cideylê⁹⁶³ daket, Mîr Ezedîn Aybegê Tirkmenî jî ku serekê hêza çepê bû li deryaya Nîlê ku bejaya Dimyatê û Mensûreyê ji hev vediqetand li pêşberî Cûcirê daket. Siltan jî li cihê naskiriyê bi Mensûreyê ma û merivan xanî lê ava kirin, bazar û hemam çêkirin ku bû qada şer.

Siltan li kêleka deryaya Nîlê sûreke bi birc û xanîyekî ji kelpîçan ava kir, her bircekê da mîrekî û her mezineki helqeyê/hêza taybetî di şênîyekê de bi cih kir. Wî ev hemî kir lê Siltan bi xwe nexweş bû nikaribû bi xwe tevbigere, serdar her roj dihatin ber xizmeta wî û li ser sifrê rûdiniştin. Dema ku sifre amade dibû ew ji hundir ve di navbera du xizmetkaran de li ser kaşûyan dihat heya xergaha ku sifre tê de hatibû danîn. Li wê derê wî xwe dida ser nigê xwe û bi tenê béalîkarî derbas dibû, li xeraghê rûdinişt û gava wekê adetê

⁹⁶⁰ Faraskûr gundeki Misrê ye ku nêzikî Dimyatê dikeve û li ser herêma Deqehliyê ye. Yaqût, b. n., 4/259

⁹⁶¹ Ew Zeynedîn Qereca/Karaca Ehmed ibn Edîna bû ku yek ji serdarê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû û mîrê wî yê cendar (mabeyncî/teşrîfdar) bû. Dewadârî, *Kenz*, 7/378

⁹⁶² Min tu mane ji yafiltaqê/be'letaqê/be'letafê re nedit.

⁹⁶³ Cideyl gireki raserî qeraxê başûr yê deryaya Eşmûnê bû ku Misilmanan menceciq û bircên xwe li pêşberî hêzên Frengan yên ser qeraxê din, gîrêdabûn. Meqrîzî, *Silûk*, 1/349, not 4

wî yê hercar herkes ji ber ve radibû hingê wî zor dida xwe û ew jî radibû. Wî weha didomand, nexweşî jî zêde dibû û ew jî kêmhêz dibû.⁹⁶⁴

Jixwe li serdarên ku li Dimyatê hatibûn bicihkirin tirseke mezin peyda bûbû, herweha li Mîr Fexredîn ibn Şêx û leşker jî, çunkî bizdeke wî ya xurt û tundîyeke wî ya pir dijwar hebû. Wî ev dizaniya û ditirsiya ku ev di dilên wan de bimîne û vêgavê ne wextê vê bû ku ji ber vê jî wî sûc xist stuyê Kenanîyên ku ji berê ve li Dimyatê hatibûn cihdan û ew sedemê valakirina Dimyatê bûn ne leşker û serdar. Wî ew girtin û heftê kes ji serdar û zaruyên wan li pêşberî hevûdu daleqandin.⁹⁶⁵ Li Mensûreyê yekî dostê wan ji min re gilîkir ku serekê wan Mîr Cemaledînê Kenanî rojekê ji wan re got: "Hûn dizanin ku ez kalekî mezin im û min xizmeta melikên Eyûbî kiriye û tecrûbeya min heye. Ez li rûyê Siltan dinêrim û tê de hêrseke pir ji me dibînim ku bi ya min ya baş ew e hûn dest ji min berdin, herin û xwe xelas bikin bila ez bibim gorîyê we, naxwe ev ji yekî ji me re namîne. Wan guh nedayê û got: 'Giyane me ji yê te neçêtir e.' Du kurên wî yên can î pir spehî hebûn ku yek li rastê wî û yek jî li çepê wî hatin daleqandin. Bi vê yekê leşker hê bêhtir bizdiya û ew pir lê ketin gumanê.⁹⁶⁶

Siltan Kerekê ji her hêlê ve xistibû tengasiyê û nedihîşt tu kes têkevê, cotyarên wê jî jê çûbûn heya ku cindiyên lê jê derketin û xwediyê wê Melik Nasir Dawid berê xwe da Helebê, xwe avêt ser wan û zaroyên xwe lê hişt. Berpirsiyarê tê de Melik Zahir Şadî û Melik Emced bûn ku cih li wan teng bûbû, ne ji mal û ji xwarinê tu tişt li cem wan nemabû û hevalên wan jî dev ji wan berdabûn. Wan ji Siltan re nivîsî û pê re li hev kirin ku wê teslîmî wê bikin ku 'wî [ji dêl ve] li Misrê nanê dused siwarî da Zahir Şadî û yê sed û pêncî siwarî jî da Emced û gelek mal jî da wan. Wan ew teslîmî cihgirê Siltan kir û ew bi jin û zarokên xwe ve jê derketin û çûn Mensûreyê ber xizmeta Siltan ku hingê defa mizgîniyê hat lêxistin, leşker jî siwar bû, xwe bi çek kir û bi mizraqan hev tamdan û pir kêf kirin ku ev bû şadiya wî ya paşî li cîhanê.

⁹⁶⁴ Ji bo agahiyên bêhtir li ser nexweşîya Siltan bnr. Sibî, b. n., 8/772-775; Ibn Wasil, b. n., 6/77, 80-81, 100; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/285; Ibn Kesir, b. n., 13/133; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 379.

⁹⁶⁵ Li ser hejmaran di çavkanîyan de cudahi heye, Ibn Wasil û Ebu l-Fida ku yê pêşî nêzikîtinê dema bûyerê bûn hejmaran nadin, hew dibêjin: "Hemî hatin daliqandin. Ibn Wasil, b. n., 6/75; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/285; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 379; lê di hinek çavkanîyên din de ev hejmar di navbera pêncî û hinekî û heştêyî de tê guhertin. Bnr. Ibn el-Emîd, *Exbar*, r. 158; Ibn el-Îberî, *Tarîx Muxteser ed-Diuel*, r. 259.

⁹⁶⁶ Hinek çavkanî destnîşan dikin ku çend mîrek û serdaran ji ber zordariya Melik Salîh Eyûb dixwestin wî bikujin, lê Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan ew rawestandine û gotiye aram bin ger Siltan bimire ji xwe hûn jê hêsa dibin û ger bimîne ji ji xwe li ber destê we ye. Lê li gor Ibn Wasil Siltan qels bûye û nikaribûye leşkerê xwe kontrol bike. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/774; Meqzîzî, *Silûk*, 1/336; Ibn Wasil, b. n., 6/75.

Wî Tewaşî Bedredînê Sewabî⁹⁶⁷ û sed kes ji giregirên helqeyê şand Kerekê, heftsed hezar dînar û gelek alav û zexîre ji wan re rê kir. Herweha wî şand cem cîgirê Şamê ku ji her cihê jê re zad bar bikin bînin û ferman kir ku coryarên wê vegerin û ew bi dirhem, çêlek û zad qewîn kirin, xeraca salekê û berên heywanên wan ku li wan mabû ji wan re hişt.

Em vegezin ser bûyera Mensûreyê û tiştê ku gava Siltan giha bû wê derê baweriya xwe pê anîbû, ji ber ku dema leşker ji Şamê ziviribû qels bûbû. Wî pêwîstiya esker ya bi hesp û çekên nû hesab kir û rabû ji bo her yek ji eskerên hevalên serdaran sed dînarê misrî da wan ku ew (serdar) bi karê hesp û hejmarê wan ve rabûn, nanên giran ji wan re xwestin, karûbarên wan meşandin û ji wan xwestin ku li Mensûreyê bi cih bibin.

Freng jî dema Dimyatê sitandin, ew asê kirin, kesên ku wê biparêzin tê de bi cih kirin, derketin dervayê wê û kon vedan ku tu kes ji wan newêribû ji konên xwe derkeve. Siltan jî rabû çû ku hemî deverên navbera Mensûre û Dimyatê bişewitîne û herweha cihên pêşberên Dimyatê yên li rojava jî. Rewşê heya dawîya meha Recebê weha domand ku êşa Siltan jî zêde dibû û ew qels dikir; êşa wî ewqas xedar bû ku nikaribû derkeve nav xelkê û li ser sifrê rûnê. Wî weha domand heya şeva nivê heyva Şabanê ku wê şevê giyanê xwe bi cehd û xebata di rîya Xwedê de teslîm kir. Ji bilî carîyeya wî Şeceret ud-Dur ku pir hemla wî li ser bû û di karûbarê xwe de herdem pê dişewirî û tiştêkî xwe jê venedîşart, tu kesî bi mirina wî nizanibû

Wê Tewaşî Mihsin bi şev pê hisand û ji bo [veşartina mirina Siltan] pê re yekîti çêkir ku berê li nik wê kaxezên pêçayî yên tew bi tew hebûn û bi alayên Siltan [û mora wî] morkirî bûn. Wê rabû bawernameyek (wesiyetnameyek) bi wan kaxezan nivîsî ku heya Siltan sax be leşker jê re sond bixwe û piştî wî jî ji kurê wî Melik Mi'ezem Tûranşah re û atabegê sipahê jî Mîr Fexredîn ibn Şêx be. Wê şand pey Mîr Fexredîn ew da anîn û li ser vê yekîti pêk anîn û şandin pey serdar û hêza taybetî ya parastinê û gava amade bûn ji bawernameyê derxist, serdarên mezin pê hisandin û xelk dane sondê. Çendî ku xelkê di dilê xwe de zanibû ku miriye jî lê ji tirsê xezêba wî kesî newêribû behsa tu tiştî bike û pê xeber jî bide.

⁹⁶⁷ Mîr Bedredînê Sewabî Memlûkê Melik Salih û cihgirê wî yê Kerek û Şewbekê bû ku dema kuştina Melik Mi'ezem Tûranşah û destdanina Melik Nasir Yûsuf ser Şamê, dilê wî bijiya bû wan ku wan ji xwe re bigire, lê cesa-
ret nekiribû û rabûbû Melik Muxis ji zindanê berdadû û Kerek û Şewbekê dabû wî lê ji ber ku Melik Muxis zarok
bû desthilardari di destê wî de bû. Hecneyanî, b. n., r. 187-188; Dewadârî, *Kenz*, 7/385.

Meriv mîna hercar siwar dibûn diçûn ber xizmeta Mîr Fexredînê kurê Şêx, hemî dadiketin dehlîzê ber fermana wî û mîna berê sifreya siltanîyê jî dihat danîn. Ustadar mîrê destûrdêr, teşrîfdar/mabeyncî û hêza derûdorê her weke xwe bûn, xizmetkar jî bi belgeyan ve diketin hundir û derdiketin û karûbar jî her dihat gerandin. Gava diçûn ser sifreya Siltan û derdiketin ew diçûn ber xizmeta Mîr Fexredîn û jî sifreya wî dixwarin. Jixwe li gencîneyên Mensûreyê malekî pir tunebû, pêwîstiya Mîr Fexredîn jî bi dana mal hebû da dilên wan xweş bike û mal bide leşker jî ku jixwe ew jî yekî destvekirî, dîlfîreh û pir camêr bû û bi dayîna hindikî qayil nedibû.

Cihgirê Siltan yê Qahîreyê jî Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî bû ku di navbera wî û Mîr Fexredîn de xeydeke nihênî hebû, ji ber vê jî ew ditirsiya ku ger jî gencîneyê hinek mal jê bixwaze û nedê dê bi rewşê bihesê. Ew rabû ji bo ceribandîna pêncî hezar dînar jê xwest û Mîr Hisamedîn jî jê re got: "Hûn li pêşberî dijmin in û pêwîstiya we bi zêdetir heye." Û rabû sed hezar dînar jê re şandin. Mîr Fexredîn bi vê yekê şa bû û jê re eseyî bû ku Hisamedîn ji rewşê ne haydar e û ew ji bo encama karûbar, qenciya Misilmanan xwediyê ramanên qenc e û ne li pey xereza nefsa xwe ye.⁹⁶⁸

Mîr Fexredîn û Hisamedîn qasid şandin Hesênkeyfê/Heskîfê pey Melik Mi'ezemê kurê Siltan, herweha Tewaşî Mihsin⁹⁶⁹ jî Mîr Farisidîn Eqtayê cendar destûrdêr⁹⁷⁰ şand da wî bi rewşê bihesîne ku bi lez bigihê wan. Ji bilî van komeke mîrekên Misrê yên din jî her yek ji wan qasidê xwe şand cem [Toranşah] ku ew jî gihan Hesênkeyfê û ew bi rewşê hisand.

Wî lez kir û ew di çolê de bi çend kesên hindik ve çû Şamê, soz da Mîr Farisidîn Eqtay ku here Îskenderîyeyê û di dawîya meha remezanê de gihîşt Şamê. Xelk bi hatina wî şa bû, ew daket keleyê û li gencîneyên wê nihêrî ku di wan de sêsed hezar dînar hebûn û gelek jî dirhem û kinc. Wî Mîr

⁹⁶⁸ Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Hezbanî bi tevayî ji Melik Salih Eyûb re pêbawer û ewle bû û bi tenê pê bawer bû. Ibn Wasil, b. n., 6/103.

⁹⁶⁹ Bo Hesênkeyfê qasid ji hêla Tewaşî Cemaledîn Mihsin û Şecer ud-Dur ve hatibû şandin da Melik Mi'ezem Toranşah bê hişyar kirin. Ibn Wasil, b. n., 6/104; lê hinek çavkaniyên din jî diyar dikin ku Şecer ud-Dur û Mîr Fexredîn ibn Şêx peyambir şandibûn pey Melik Mi'ezem Toranşah. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/774; Ibn el-Îberî, b. n., 259; Hesneyanî, b. n., r. 167-168.

⁹⁷⁰ Mîr Farisidîn Aqtay yek ji mezintirîn xizmetkarê Melik Salih bû, ew piştî kuştina Melik Mi'ezem Toranşah ya sala 648/1250'î bû pêşengê koleyên behrîye û yê leşkerê Misrê jî ku di sala 665/1266'an de bi destê Melik Mu'îz Aybeg hatibû kuştin. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/792-793; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 289-290; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, b. n., 6/178; Ibn Kesîr, b. n., 13/133-134; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287-288; Ibn Têxreberdî, b. n., 7/11-12.

Nasiridînê Qeymerî şande Kerekê ku ji wê derê jê re dused hezar dînar anî; wî jî mîrek xelat kirin û wisa pir da wan ku navê wî bi destberdayî û kêmtevdir derket. Çûnkî wî pir dabû yên ku pê re ji Heskîfê hatibûn, her yek ji wan deh hezar dînar dabû wan û li heryek ji wan ferman kiribû ku kolean bikire, xwe ji wan re baş bike, wan bike serdarên mezin da bi wan xwe ji sipahên din xurttir bike ku ev jî ji birêveberiya wî ya xerab dihat.

Lê heçî Freng in dema nûçeya mirina Siltan gihîşt wan û ew eseyî kirin, hingê rabûn ji Dimyatê bi rê ketin û çûn gihan Mensûreyê û li ber devê girava ku bi bejayiya Dimyatê ve bû li pêşberî leşkerê Îslamê bi xelkekî pir zahf ve daketin.

Leşkerên pîr yên ku gihabûn dema Selahedîn, digotin ku wan telpên Frengan ji van zahftir û konên wan ji van bêhtir qet nedîtine û di navbera wan û leşkerê Îslamê de deryaya Eşmûnê mabû. Çawa daketin di cih de jî dest bi kolana xendeqan kirin û li dora wan sûr û birc ava kirin ku yek ji wan jî xwiya nedikir.

Dilê xort, sîpe, xazîyên dilxwaz û bazirganên wê derê pir bijiya wan û texmîn dikirin ku kolana wan ya xendeq û sûran ji qelsî û bêhêziyê ye. Hinek ji xort û dilxwazan kişiyên bejayiyê ser pireke ku li pêşberî xaniyê Siltan bû û tîr avêtin wan û bi pêş ve çûn heya ber xendeqan jî lê kesî şerê wan nekir. Ew zivirîn. Lê dilê wan ewqas pir bijiyabû Frengan ku texmîn dikirin belkî Freng vegezin Dimyatê. Temê Misilmanan li ser wan zêde bû û serê sibê zû gelek kes çûne wan ku xort û nezanaên xelkê gazî hev dikirin û digotin zû bikin em herin wan berî ku birevin herin û em negihîjin wan. Ew çûn xendeqên wan, lê daketin û hilkişiyên sûrê lê tu kes ji Frengan derneket hafa wan, hew rim avêtin wan û nehiştin dernekevin ser sûrê heya êvar ku hingê Misilman zivirîn konan, lê wan texmîn dikir ku spêdeya bê dê hemiyan bigirin.

Gava bû roja sêyemîn hingê bêhejmar kes ji Misilmanên xort, dilxwaz, peyrewên leşkeran û zarokên kole ji pirê derbas bûn û mîna hercar çûne sûran. Wan kir gazî, ew li xendeqên Frengan daketin û xwe bi sûran ve girtin. Sîtolên Misilmanan bi keştîyên cengê û torpîdoavêjan di deryayê de bi pêş ketin û di sîtolan de li teblîk û trampetan xistin û xelkê jî tekbîr û tehlîl [La Îlahe Îlלה Ellahu Ekber] dan.

Îcar dema Frengan eseyî kir ku hemî dilbijin û yên ku dixwestin li bihurê bixin derbas bûne, hingê siwaran hespên xwe zengo kirin û ji her deriyê ve bi kincên şer û hespên cilikkirî derketin û çûn heya ber wê pira ku Misilman ji ser derbas dibûn û li pêşberî pirê rawestiyan da leşkerê Misilmanan nikaribe were hawara wan. Qeflek siwarên din bi peyadeyan ve derketin, çûne ser Misilmanan û keştîyên Frengan yên bar û sîtolên wan jî kişiyane pêş û çûn sîtolên Misilmanan şikandin. Misilman di bej û behrê tev de şikiyan û ew [Freng] bi şûr çûne ser wan [dilbijên û dilxwazan], ku hinek ji wan ber bi pira ku lê derbas bûbûn ve çûne hêla leşker, lê hew dîtin ku telpên (hêzên) Frengan ketine navbera wan û pirê. Beşek ji wan jî revîyan da bigihîjin sîtolên Misilmanan, lê dîtin ku keştîyên Frengan ew dorpêç kirine û ji ber vê jî hemî ketin ber devê şûran û yek ji wan jî sax nema. Misilman ew şev pir bi xemgînî razan, çunkî tu kes ji wan nemabû ku merivekî, dostekî, koleyekî yan jî xulamekî xwe winda nekiribû.

Xelkê bi vî awayî domand û leşker jî her roj di ber xizmeta Fexredîn de bi çekên xwe ve siwar dibûn û diçûn pêşberî dijmin radiwestiyan û dizivîrin ku hersibe û herêvar weha dom dikir. Piştî wê komek ji feqîr û dilxwazên ku ji welatên din ji bo cihadê hatibûn dest pê kirin, derbas bûn û komek ji peyadeyên Frengan jî derketin pêşiya wan; herdu ber bi rîman bi hev ketin û Misilman û Frengên din jî li wan temaşê dikir.

Dû re komek ji leşkerên ciwan ji pira Eşmûnê derbas bûn û çûn heya ber konên Frengan, lê tu kes ji wan re dernediket ji bilî ku carina hinek siwarên Frengan bi kincên şer derdiketin dervayê xendeqên xwe ku Misilman jî tima dibûn û her roj derbas dibûn, tekbîr didan, bi rîman dilîstin û li cem xendeqên dijmin didan pey hev.

Carekê gava bi qasî hezar siwarên Misilmanan [ji cihên xwe] derbas bûn û çûn bejayiya cihê Frengan ku di navbera wan û Misilmanan de behra Eşmûnê hebû û wan dizanibû ku Misilman nagihîjin wan jî lê dîsa wan ji kincên xwe wergirtin û mîna çîyan ji nav xendeq û konên xwe telp li pey telpê derketin û ewqas pir bûn ku girav tije kirin.

Bi rastî heya wê rojê Misilmanan hejmara wan nizanibû, çunkî ew roj ew bi xelkekî pir ve derketin, hespên xwe zengo kirin, serên wan berdan û dan pey Misilmanan. Lê ji ber ku siwarên Frengan ji ber kincên hespan û berkes-

tiwanên⁹⁷¹ ser wan ji yê Misilmana girantir bûn, Misilman ew derbas kirin û Freng negihan wan.

Dema Mîr Fexredîn derketina Frengan bi vî teherî û dûrbûna çadirên wan dît, ferman li leşker kir ku li pira pêşberî xaniyê Siltan ya ber devê giravê derbas bibin. Bi qasî sê hezar siwarî ji leşker, xelkê peyade, dilxwazên cihadê û peyadeyên Îskenderîyeyê bi rim û berkanîkên xwe ve digel gelek kesên din derbas bûn û qesta konên Frengan kirin. Ji ber ku siwarên wan ji hêleke din ve derketibûn pey leşkerê Misilmanan, konên wan vala mabûn. Lê [gava ew nêzîk bûn] ji çadirên Frengan sed siwarên wan yên mêrxastirîn derketin ku ji tirsê êrîşeke weha, wan ew li wê derê hiştibûn û li dervayê xendeqê sekinîbûn. Misilman çûne ser wan û gava nêzî wan bûn Freng mîna çiya êrîşî ser wan kirin ku leşkerê Misilmanan û peyayên wan ji hev şeq kirin. Ew rane-westiyan heya gihan devê giravê, hêla deryayê ya ber Nîlê ku deryaya Eşmûnê jê derdiket. Li wê derê Misilman li wan vegehiyan û dan ser piştê wan, peyadeyan jî bi şûra li hespên wan xistin ta ku hemî kuştin û tu kes ji wan sax nefilîtî; ew Frengên ku heya pira Eşmûnê dabûn pey Misilmanan jî vegehiyan bêtî ku tu kesî ji wan zêft bikin.

Dû re Frengan dest bi çêkirina du bircên xeternak yên darîn kir û çermê gamêşa bi ser wan dakirin, bi tişteki ku agir lê neçe ew seyandin û ew danîn kêleka behra Eşmûnê. Ji vê bircê heya wê bircê ew kirin şeqên mezin î xamekiri û yektaq da çî tîrên ku lê bikevin pê ve bizeliqin û tê re neçin. Li pişt bircan jî ji hêla xwe ve ji deryayê heya deryayê kolan ji bo ku av li pişt bircan tê re biherike û ger û hereka wê ya di deryayê de kêmbibe ku mebesta wan jî nermbûna deryayê û kêmbûna wê bû da hesp tê de niqo bibin. Wan dest pê kir potên qalind yên tije sîlek avêtin pêşiya bircan, ser wan jî bi xwelîyê temartin û çiqas hinek ji deryayê ditemartin birc bi pêşve dibirin ser cihê temartî. Misilmanan li pêşberî bircan mênçenîq danîn ku bi şev û bi roj li wan didan lê tu tesîr li bircên wan nedikirin. Ji ber herikîna ava paş bircan jî li pêşiya wan derya teng dibû û ji ber pot û xwelîya ku avêtibûn pêşiya bircan jî bi tenê hespê ku baş qevz bida dikarîbû derbas bibe.

Misilman tirsîyan ku derbasî bal wan bibin û rabûn keştî tije qûm kirin û berdan deryayê da ku cihê herikîna Nîlê teng bibe û ava pir here ser behra

⁹⁷¹ Berkeştiwan yan jî berika ustuwân, cileke weke berikekê ye ku davêjin ser hespan û ji stuyê wan heya gewdê wan tev digire da di cengê de wan ji derbê rim, tîr û şûran biparêze. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 7/179, not 1.

Eşmûnê da av li ser wan pir bibe û nehêle ew derbas bibin. Wan her weha domand heya şeva cejnê ku şer jî bi şev û bi roj didomand, lê gava defa mizgînîya cejnê lê da wan şer betal kir û heya cejn xelas bû jî wan tîr neavêtin Misilmanan.

Roja îdê Misilman siwar bûn, çûn li pêşberî Frengan minber danîn û leşker rêz kirin ku hineka ji wan nimêj fikir û hinek jî li ber dijmin bûn. Digel vê jî Freng bi terbiye derketin û xuyekî qenc nîşan dan ku sê rojan li pey hev derneketin şerê Misilmanan, lê dû re cengê bi xurttirîn awayî dest pê kir. Deryaya Eşmûnê li pêş bircan teng bû û ji ber wê jî merivan êrîşeke pir girîng kir ku ew jî rastî rojeke bayê hat; rimavêjan derdanên niftê xweş çêkirin û bi mencenîqan avêtin, ew ketin nav bircan û pê ve eliqîn ku hingê ba jî bêhtir rabû, ew di hevdû de şixulîn û agir bi wan ket. Freng rabûn da wan vemrînin û çî ji wan hat jî kirin lê tu fêde neda, ew li hevdû alîyan û rivîna wan xurttir bû û pêlîdanên wê ewqas bilind bûn ku kesî nikaribû xwe nêzikî wan bike. Herdu birc jî bi temamî digel çek û zîlamên tê de hemî şewitîn û Misilmanan jî her tekbîr û la îlahe Îlla Ellah didan.

Cemaledîn ibn Hesûn jî li nik Dimyatê di nav Behrîyeyên naskiriyê bi navê bavê xwe de bi qeyikan ve di hinek deverên wisa re derbas dibû ku Freng nikaribûn tê re herin. Wan riya ku ji Dimyatê diçû cem Frengan wisa birrî ku çî kesê ji Dimyatê xwiya bike yan jî derkeve ew wî bigirin. Herweha dema deryaya Nîlê rabû û di deryaya herêmî de herikî jî dîsa hinek torpîdên agiravêj yên Misilmanan bi şervanên ser torpîdan ve lê hiştin. Wan riya behrê bi awayekî welê birrî ku kîjan keştîya Frengan derbaşî dervayê Dimyatê bibe yan jî têkevê, dê wê bigirin û Misilmanan ev rewş ewqas li wan dirêj kirin ku tu roj nediçû ku keştîyên wan tê de nedihatîn girtin. Herweha ji girava Îbn Hesûn yan jî deryaya herêmî jî dilê merivan bijiya Frengan ku dîsa ji ser wan riya bejê ya heya Dimyatê hat birrîn û talanbir û Erebi li wan rasetitîn ku bi şev diçûn diketin konên wan, devê zîlamên wan girêdidan yan jî serê wan jê dikirin û hesp û qumaşên wan didizîn. Ew weha dorpêçayî man, lê digel vê jî wan dev ji daxwaziya xwe ya pir ya ser girtina deryaya Eşmûnê û derbasbûna cem Misilmanan bernedida.

Di roja sêşema çarê Zilqadeyê de zîlamekî mexribî ji keştîyên Frengan gazî zîlamekî nav keştîyên Misilmanan kir û got: "Ey bira tu ji Misilmanan re bibêje; bila ew vê şeva xwe bidin me û bila zarokan bigirin." û ev jî got ku

ew di vê şevê de dê ji nedî ve êrîşî ser we [Misilmanan] bikin. Lê ew nehat erêkirin û xelkê got: "Ka ye riya ku tê de êrîş bînin ser me digel vê deryaya navbera me?"

Qonaxa leşkerê Misilmanan ya Mensûreyê bi xanî, hemam, bazar û hotelên xwe ve bûbû bajarekî mezin û xelkê jî şeva xwe weke hercar lê derbas kir. Mîr Fexredîn jî bi dengbêj û bi alavên mûsikê ve bi hevaldoşkên xwe re vedixwar û dema civata wî qediya û kesên dora wî belav bûn hingê wî yek ji koleyên xwe girt bi tenê bir hemamê, pê re vexwar heya serxweş bû ku rabû derê hemamê rada û lê raza.

Gava xelkê nimêja spêdeyê kir û weke hercar siwar bû, hingê heywana stewr ber girt, lewra delêlî kire gazî ku Freng ji bihurê derbasbûne, telp bi telp dane pey hev û qesta serîyê hêla rastê kirine ku xelk jî ji ber wan şikestiyê.

Sedemê wê jî ew bû ku hinek Ereben Mîsrê yên xerab î teslîmbûyî gihane wan û bihurê derbasbûnê nîşanî wan dane û gotine ku ew erdekî sîlekan î bê herî ye.⁹⁷² Ji wan çar hezar siwar, gelek peyade jî bi reng û darê xurman ve û qral Rua de Frans⁹⁷³ digel birayê xwe Kont Ertaş⁹⁷⁴ serê sibehê lê xistin derbasî hêla rastê bûn ku hay û gumana wan [hêzên Misilmanan] ji wan tunebû, pirên wan hê tazî di xew de bûn û hespên wan jî bêzîn û rût bûn. Wan şûr xist nav xelkê û peyade jî bi darên xurman çûne wan, yên ku ji ecelê wî re mabû li hespê xwe yê tazî siwar bû û xwe xelas kir û xelk jî têkçûyî yek bi ser yekî ve ket; bira li birayê xwe nedisekinî û ne jî li jin, zarok û bazarê disekinî, jixwe pirên xelkê jî bi rewşê nizanibû û qebûl jî nedikir.

Komek leşker çû cem odeya Mîr Fexredîn û dît ku ew li hemamê serxweş e û derî jî ji hundir ve radaye. Wan derî şikand, ustaddarê wî kete hundir û ew şiyar kir, wî xwe şûşt, kincê xwe li xwe kir û siwar bû, lê ew sermest bû û pê re jî bi qasî pêncsed siwarî hebûn. Ew rastî hêzên Frengan hatin ku dabû-

⁹⁷² Ew bihurê Selemûn bû ku hinek ji Ereben Mîsrê yên bi Frengan re dixebitin û rê nîşanî wan didan. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/111; Meqrîzî, *Silûk*, 1/2-345.

⁹⁷³ Ew Rua de Frans Luisê IX'em/Luisê Piroz bû ku yek ji mîzintirîn qiralê Frengan û bihêztirîn û tirsînaktirînê wan bû. Ibn Wasil, b. n., 6/72

⁹⁷⁴ Robert Kont of Artois yek ji hersê birayên qiral Luisê IX'em bû ku di cenga Mensûreyê de hatibû kuşîn. Meqrîzî, b. n., bg. 1, beş 2, r. 356, not 2

ne pey hev û pêşengê wan hêza Dawîyeyî (Les Templiers) bûn.⁹⁷⁵ Yek ji kole-yên wî jê re got: "Vegere ev pir zahf in tu nikarî bi wan." Wî got: "Bi Xwedê ez tu carî venagerim rûreşîya min li ber Xwedê bes e!" Ew çû û xwe li telpa Dawîyeyan xist ku ji bilî koleyekê tu kes pê re neçûbû û ew hat kuştin.

Misilman şikiyan û Freng gihîştin çeperên Siltan û li cem çeperan Qazî ibn Hecacê guwahê dîwana sipahan kuşt, ew pê ve çûn heya ku hinek ji wan ketin bazaran, hinek ji wan jî ber bi hêla çepê ve çûn, hinekan jî qesta hêla pira pêşberî Cûcirê kir. Ew rastî pêşhêzên Misilmanan hatin ku Mîr Cemaledînê Necîbî, Farisidînê Xûlanî digel hinek serdarên din li wê derê bûn û weke hercar ji hêla çepê ve dihatin. Wan xwe li ber Frengan ragirt û Freng jî heya hingê li deryaya Eşmûnê derbas bûbûn û berkistiwan jî li ser hespên wan bûn, ew bi kincên giran ve çûn, lê hespên wan ji ber giraniya berkistiwanan terabûn û toz jî kete ser wan ku barên wan bêhtir giran bû. Pêncsed siwar ji leşkerê Misilmanan jî ji ber wan şikiyabûn û wan jî dabû pey wan, lê dema dîtî ku pêşhêza Misilmanan ji wê ve tê û hêzên Frengan jî westîyayî xwiya dîkin, ew li wan zivirîn û bi pêşhêzê re bûne yek û bi yekdest û yekhêzê êrîş birin ser wan û ew terayî erdê kirin. Di gavê de peyadeyan serê wan jêkir, nava wan qelaşt û ziravên wan derxistin û yên mayî jî têkçûyî zivirîn cem hevalên xwe.

Bi vê yekê re dil bijîyan wan û çavbirçî ketin nav wan, xelk di rê û dirban de li wan raweşîya, ew şikestin û xelk bi derb û lêdan, bi avêtin û kuştinê ket nav wan ta ku ji siwarên wan hezar kes û ji peyadeyên wan jî bi qasî deh hezaran hatin kuştin. Yên filitî li nik çeperan xwe bi hevdû parastin û Misilmanan jî dora wan girtibû ku wan bi qasî saetekê xwe û hespên xwe rehet kirin û dû re êrîş kirin û berepaş zivirîn ku Misilman jî li dora wan bûn ta ku gihan beraqeya Şehabedîn ibn Kûciya. Li wê derê robarek hebû ku erda wê hişk bû û wan weke xendeqê xwe xiste ber, li wê derê rawestiyan û gava kîja hêza Misilmanan biçûya ser wan, hespên wan dişemitîn û peyayên wan [Frengan] yên hêsbûyî jî ji hêla bejê ve diçûne wan û bi toqmaq, mortal û çakûçan weke sedekê li pêş wan rawestiyan. Hino hino ew çûne ber deryayê û Misilman jî li dor wan bûn û bi wan re şer dikirin heya ku Fexredîn ibn Şêx li erdê kuştî dîtî. Hingê Misilmanan dev ji şer berda û hindik mabû ku ji hev belav bibin.

⁹⁷⁵ Ew hêzên Rêxistina Siwarên Peyker (Les Templiers) yan jî Siwarên Reben yên Îsa bûn ku li jor di r. 51, têbiniya 44'an de behsa wan bihuri.

Freng jî nêzîkî kenarekî bûbûn û li cem rawestiyabûn, peyadeyan jî li dora wan ger danîbûn û xendeqek kolabûn. Wan di navbera bejahîya xwe û ya Misilmanan de pirek saz kir ku gelek kes lê derbas bûn û ji daran sûreke bi birc jî çêkirin ku ji wan re bû bejayîya kevîyê û ya giravê.

Dema Mîr Fexredînê kurê Şêx hat kuştin hingê li şûna Mîr Fexredîn Mîr Seyfedînê Qeymerî⁹⁷⁶ kirin fermandarê leşker ku yekî himetbilind, bi tevdîr, hişmend, xwedî ray û têkoşer bû. Wî leşker da hev, ew gihandin ser hev û di nav xelkê de kire gazî, dilê wan xist cih û got: "Peyadeyên vanên han hatine kuştin û qels bûne, ger zor bi wan bikeve dê têkbiçin. Bi ya min ya baş ew e ku em li wan bilezînin û ji her hêlê ve bi siwar û peyayan ve êriş bibin ser wan." Wan biryar da ku êriş roja îna heftê Zilqadeyê be û di nav xelkê de hat gazîkirin, yên ku karîbûn ajne bikin ev biryar li nav gund û cihên çandinîyan jî dan belavkirin ku ji gund û welatan jî gelek kes amade bûn. Roja pêncşemê xelk hatin rêzîkirin, tîr li wan hatin belavkirin û serê spêdeya îne zû deng bi defên siltaniyê û yên mîr û serdaran ket, yên di şênî û torpîdoavêjen deryayê de jî bersiv dan wan.

Xelkê êriş kir û bi siwar û peyayên xwe ve ji nedî ve çûn xendeqên wan û ew behitandin ku hindik mabû ew bişikên û biçin bejayîya giravê, lê ew vege-riyan, xwe ragirtin û cengeke dijwar ku nayê saloxdan, kirin. Telpên Misilmanan çûn heya ku xendeqên wan hedimandin, lê siwarên wan bi toq-maq, rim û peyadeyên xwe ve li pêşberî Misilmanan bûne sed. Wan bi neq-şan⁹⁷⁷ reşand, bi mencenîq û kevîravêjan ji her hêlê ve ber avêtin ser Misilmanan ta ku Mîr Seyfedîn Qemeyrî ji rûyê xwe birîndar bû û zora wî birin. Gelek kes ji xelkê jî hatin birîndarkirin ta ku ji şer sist bûn û vege-riyane konên xwe û Freng jî zivirin cihên xwe.

Melik Mi'ezem jî ji Şamê derketibû û berê xwe dabû Mensûreyê, lê ji ber agahiyên ser Mîr Fexredînê kurê Şêx ku ji bo dayina mal û dîyarîyan destê xwe fireh kiribû û leşker jî ber pê ve çûbû, wî hinekî fikar jê dikirin û guman dikir ku dê leşker li pêşberî wî pê re yekîti bike, lê qet tişteki weha di dilê Mîr

⁹⁷⁶ Ew ji malabata Qeymeriyên Kurd bû ku gelek ji wan di desthilatdariya Eyûbiyan û Memlûkiyan de serdarî û serekleşkerî kirine û xwedî mirgeh bûne jî, lê di çavkaniyên sereke de weha bi berfirehi li ser wan û bi taybetî ji li ser serekleşkeriya Mîr Seyfedîn di ve cenga zorî zehmet de kêr qal dikin. Li ser paye û rûmetdariyên mîrekên Qeymerî bnr. ev kirêba berdest, r. 309-330; 'Izret Silêman Hesên, b. n., r. 43, 55-56, 77-88; Hesneyanî, b. n., 186, 213, Dewadârî, b. n., 7/102, 383, 358-360.

⁹⁷⁷ Min ji vê gotinê re maneyêke ku li wî cihî bê nedît.

Fexredîn de nesêwirîbû jî. Dema Melik Mi'ezem giha Netrûnê agahiyên derbarê êrîşa Frengan ya ji nedî ve li ser Misilmanan û serkeftina Misilmanan li hemberî wan û kuştina Mîr Fexredîn û daketina wan bo bejayîya Misilmanan gihanê.

Herweha agahiyên serekleşkeriya Mîr Seyfedînê Qeymerî û êrîşa wî ya ser wan û birîndariya rûyê wî jî jê re hatin gotin ku ew di dilê xwe de bi kuştina Mîr Fexredîn şabû û xweş çû heya ket Remeleyê. Serekqazî Bedredînê Sencarî⁹⁷⁸ çû pêşiyê, wî jî rûmeta wî girt û gelek mal dayê, dû re Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî jî li Hebweyê⁹⁷⁹ çû pêrgî wî ku rûmeteke zêde da wî jî.

Mîr Hisamedîn ji min re got: "Dema Melik Mi'ezem hat û ez li Hebweyê çûm pêşiyê ez pir pê şa bûm, lê dema ez pê re axivîm şadîmaniya min li min bû xemgînî û ez tê giham ku ew ne yekî hişmend e, desthilatdarî jê re sereder nabe û karûbarê wî li Mîsrê nameşe. Dema ew nêzikî Mensûreyê⁹⁸⁰ bû wî xeber ji leşker re şand ku tu kes bila neçe pêşwaziya wî, ew bila li pêşberî dijmin bimînin û ew jî bi leşkerê ku pê re gihabûn wê derê ve çû û li pêşberî leşkerê Frengan rawestiya ku hêzên wan tîr neavêtinê û tu gotin jî ji wan derneket û ji Misilmanan jî. Ew li çeperan daket, serdar xelat kirin û gelek bi camêrî zêr, hesp, palisqe/kemer û kinc da wan, lê yek dirhemekî bi tenê ji neda yên helqeyê [hêza taybetî ya dora Siltanîyê] û yekî ji wan jî xelat nekir."

Wî bendeyên Mîr Fexredînê kurê Şêx û mihîmatên wî, qumaşê wî û tiştên wî yên biha hemî bi nîvbihayî bi pazde hezar dînarî kirî ku dirhemek bi tenê jî jê negiha warisên wî û piştî wê jî dest pê kir kêmasîyên wî hejmart û şaşıyên wî diyar kir.

Wî şekir û kitan serbest kir, hebsî berdan, mal jî belav kir û Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî vegerand Qahîreyê ser karê wî yê cihgiriya Siltan û ew du carî xelat kir, kembereke zêr, şûrek û pênc hezar dînarî jî danê.

⁹⁷⁸ Ew Bedredîn Ebu l-Mehasin Yûsuf ibn Hesênê Sincariyê Kurd bû ku serekqaziyê Mîsrê bû û dema Melik Salih Necmedîn Eyûb hatibû ser hikim bûbû wezirê wî, lê ji sih sal berî wezirtiyê ve ji di xizmeta [Melik Salih] Eyûb de bû û pê re rast û durust bû. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 354; Yûnîni, *Zeyla Miratê*, 2/332; Ibn Kesir, b. n., 184

⁹⁷⁹ Hebwe ciheke li devera Aqûleya ku dikeve navbera Qetiye û Erişê. Meqrizî, *Mewa'iz we l-I'tibar*, 1/287

⁹⁸⁰ Li ser rêwitiya Melik Mi'ezem Torîaşah/Tûranşah ji Şamê berbi Mîsrê ve bnr. Sîbr ibn Cewzi, b. n., 8/775; Ebû Şame, *Zeyl*, 282-283; Ibn Emîd, *Exbar*, 159-160; Ibn Wasil, b. n., 6/110-111.

Wî dest pê kir kesên ku pê re ji Hesênkeyfê hatibûn bi karûbar ve rakir, ferman û mal da wan, wan nêzikî xwe kir û yên derûdora bavê xwe Melik Salih Eyûb ji serkarîyê dûr kir. Wî xwest ku xizmetkarê xwe Şems el-Xewas rake [payedar bike] û rabû ustadarê bavê xwe Mîr Cemaleddîn Necîbî kir cihgirê siltanîyê û ji Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî re xeber şand ku here ber xizmeta wî. Mîr Cemaleddîn çû giha Qahîreyê û Hisamedîn ibn Ebû Elî jî çû Mensûreyê. Wî xizmetkarê xwe Şems el-Xewas ji dêla Cemaleddîn Necîbî ve kir ustadarê xwe, mîrê cendarê/destdûrgir Zeynedîn Ehmedê Sûbî ji kar avêt û koleyekî xwe bi nasnavê Taştêdarê Spêdeyê xist cihê wî. Wî mihmandar û serdarê tewlan ji kar avêt û koleyekî xwe yê ku pê re ji Heskîfê hatibû danî cihê wî, wî koleyên bavê xwe yên deryayî zêde dûçar kirin, ew xistin tirs û xeterê û pir henekê xwe bi wan kir û ew qewirandin ta ku ew ji çavên wan ket, jê qerîyan û zanibûn ku ew bi vî mahîyetê nikarin heyfê jê hilînin.⁹⁸¹

Koleyê wî Xetayî jî pê re bû, rabû Serxedê bi kele û deverên wê ve tev dayê, dest bi riyên ne layîq kir ku ji serdarên mezin ve xwiya bû çî dema ew ji belaya Frengan xelas bibe yekî ji wan nahêle.

Rewşa Frengan nexweş bû, ew ketin tengasiyê ku wî jî ji bo bi desthilatê re serbixwe bimîne û armanca xwe pêk bîne lihevhatina wan dixwest. Tam hingê jî qasidê Frengan gihan cem, pê re axivîn û wî jî bi şertê ku Dimyatê bidinê Qudsê da wan, lê Frensîs erê nekir⁹⁸² û hemî deverên ku Selaheddîn bi paş ve vegirtibû xwest, digel ku rewşa Frengan her ku diçû ji ber birrîna hawar û zexîreyê ji ser Dimyatê, qels dibû û ji ber nebûna zexîreya zivistanê mirin ket nav wan û hespên wan.⁹⁸³

Frensîs xwest ku destpêka êvarê siwar bibe û serê sibê bigihê Dimyatê, lê di destpêka libata wan de Misilman bi wan hisiyan. Pireke mezin ya Frengan

⁹⁸¹ Ji xwe Melik Mi'ezem Torînşah/Toranşah ji halê Mîsrê ne agahdar bû û haya wî jê tunebe ku bavê wî li gori hinek çavkani ji ber kulbî, sergirani û bêbextiyên Kurd, xwarizmî û sipahên din ewqas koleyên Tirkmen kiribû ta ku hêz û biriya leşkerî hemû ketibû destê hêza memlûkan. Ya rastî jî xwe hê berî kirîna ewqas memlûkiyan û berî hatina wî ya ser hikim ji piştî mirina bavê wî Melik Kamil wan rû girtibû û têkili karûbarê desthilatê dibûn û pêşi Melik Adilê birayê wî anibûn ser desthiladariyê lê dû re ew girtibûn û gazi Melik Salih kiribûn û ew anibûn ser hikimê Mîsrê. Ji bo agahên bêhtir bnr. Sibt ibn Cewzî, b. n., 8/774; Ibn Wasil, b. n., 5/274-276; Dewadârî, *Kenz*, 7/370; Hesneyanî, b. n., 174-178.

⁹⁸² Çendî ku Nivîskarê me weha dibêje jî lê Ibn Wasilê ku di dema bûyerê de, gava ku Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Hezbanî li Qahîreyê cihgirê Siltan bûye, pê re amade bûye awayekî din dibêje, li gori wî Frengan xwest ku Dimyatê bidin Misilmanan û ji dêl ve Qudsê û hinek deverên Qeraxê bistinin, lê Misilmanan ew qebûl nekir. Ibn Wasil, b. n., 6/122; Sibt ibn Cewzî, b. n., 8/779; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287; Dewadârî, b. n., 7/378.

⁹⁸³ Ji bo rewşa Frengan û tiştê ku hate serê wan bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/122-124; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/286-287; Ibn Texreberdî, b. n., 6/322-326; Dewadârî, b. n., 7/378.

hebû ku bi darên Sinober ji giravê heya kevîyê saz kiribûn û ji bîr kiribûn bibirrin ku ger ne ji wê bûya misilman nikaribûn lê derbas bibin. Bi saya wê Misilman siwar bûn û derbasî warên wan bûn ku konên wan bi halê xwe mabûn û zahfê cawên xwe di cih de hiştibûn. Hinek ji wan ji ber ku heya dema barkirinê jî ji konan derneketibûn pê re nigihabûn ku mal û giranîyên xwe bar bikin û gelek mal bi konan ve di cih de hiştibûn û hew tiştên ku kari- bûn hilgirin, bi xwe re biribûn.

Ew çûn û Misilmanan jî ji her hêlê ve bi şev heya serê sibê ew girtin û revandin; leşker jî ji her cihê ve dora wan pêça bû, bi kuştin û dildigirtinê ketibû nav wan ku li herderî mîna [pezên] selexanê bi hezar û du hezaran kuştî dihatin dîtin.

Ew qels û kêr dibûn, bîrandarên wan jî dimirin ta ku xwe avêtin gundekî bi navê Menîyeya⁹⁸⁴ Ebû Ebdullah û xwe tê de parastin ku leşker jî ji her hêlê ve dora wan pêçabû, ew kuştî yan jî dildigirti direvandin û dibirin. Sîtola Misilmanan jî ya wan t êk biribû û hemî kes û tiştên tê de hatibûn talankirin ku Frensîs jî gava t êkçûna hêza xwe dîtibû zanîbû ku xelasiya wî nîne û nika- re bireve jî, ew rabûbû bi qasî pêncsed siwarên Frengên esilzade yê xurtî m êrxas li dora xwe kom kiribû û xwe avêtibû xaniyekî Menîyeya Ebû Ebdullah. Wî Tewaşî Şehabedîn Reşîd û Seyfedîn Qeymerî xwestibû cem xwe û gava ew çûbûne cem wî ji bo xwe û yê bi xwe re hêviya ewleyiyê kiri- bû, lê bi hêviya ku ew wî nexin nav gel û bazaran. Wan daxwaza wî pejiran- dibû û ew û kesên pê re teslîm girtibûn.

Frengên din jî ji Menîyeya Ebû Ebdullah bi fihêtî derketibûn û Misilman jî li dora wan bûn ku çî dema komek ji wan êrîş dikir ew li wan difericîn û dû re li wan dizivirîn ta ku yek ji wan sax nedima. Ew her weha man ta ku hemiyan ji holê rakirin û ji tamamên Frengan ji çend siwaran pê ve kes nefi- litî ku wan jî hespên xwe ber bi pêlên Nîlê ve zengo kirin û niqo bûn û kesekî ku li ser rewşa wan agahdarî bide jî, negiha Dimyatê.⁹⁸⁵

Misilman zivirîn ku bêsînor û bêhejmar dîl, hesp, çek, mal, caw û gewher ketibûn destên wan, gelek feqîr pê dewlemend bûn. Firensîs li hêstirekê

⁹⁸⁴ Ew cihekî herêma Şermesahê [Şermuşeyxa niha] ye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 283

⁹⁸⁵ Ji bo vê t êkçûnê û tiştê ku hat serê Frengan û dîlgirtina Luisê IX'em bnr. Sibte ibn Cewzî, *Mîr'at uz-Zaman*, 8/778-779; Ebû Şame, *Zeyl*, 283; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 160; Ibn Wasil, b. n., 6/124-125; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287; Ibn Kesîr, b. n., 13/133-134; Dewadârî, *Kenz*, 7/379; Ibn Texreberdî, b. n., 6/365.

siwar bû û telp jî li dora wî û ew xistin torpîdoavêjeke deryayî û bi qasî dused
 perçe keştiyên torpîdoavêj û şênî dora wî girtibûn û tê de jî li def, boruzan,
 dimbilk û trampetan dixistin ku ew jî bi çek û alayan xemilandî bûn. Li beja-
 hîya rojhilat leşker û telp diman ku bi çek û cebîlxane xemilandî bûn û li
 bejayîya rojava jî xeryanîparêz⁹⁸⁶ û xelkên welatan bi kulîlk û alayan ve li ser
 pişt hespan cirîd diavêtin. Feqîr jî di zengînî û debdebê de kumijî bûbûn û
 dilên terribîyên Frengan bi kindîrên destê xulam û zarokan dihatin kişan-
 din, ta ku leşker vegerîya Mensûreyê. Firensîs jî di xaniyê Tewaşî Sebhî⁹⁸⁷ de
 girtibû ku Sabih Cemaledîn ibn Metrûh gotiye:

Ji Firensîs re bibêje dema tu hatî cem
 Gotina rast ji peyvên şîretkaran

Tu hatî Misrê te milkê wê dixwest
 Ma te digot qey dengê defa bayê ye

Xwedê li ser tiştê bihurî ji bo kuştina
 Perestiyên Îsayê Mesîh sezayê te bide

Dilfireh be bi kirinên xwe yên xerab
 Te hevalên xwe zikqelaştî hiştin⁹⁸⁸

Ji pêncî hezar ji wan ji kuştî,⁹⁸⁹
 Dîl û birîndar pê ve kes naxwiyê

Xwedê bi qasî wan li te zêde ke
 Belkî Îsa ji wan jî rehet bibe

Ji wan re bibêje; ger ji bo girtina heyfê
 Yan jî armaca qenc vegerê bihizirin

⁹⁸⁶ Xerîyyan li Kûfeyê du avahîyên pîroz in ku ji hêla hinek dilxwazan ve dihatin parastin. Bnr. Mevlût Sarî, *el-Mewarid Arapça Türkçe Lugat*, herfa xeynê, r. 1091.

⁹⁸⁷ Ew Tewaşî Sebhî Mi'ezemî ku yek ji koleyê Melik Mi'ezem Toranşah û mîrxasê wî bû û pê re ji Hesikîfê hatibû û wî ew kiribû mirê xwe yê Candare. Ibn Wasil, b. n., 6/124

⁹⁸⁸ Ev riste li cem Ebu l-Fida û Ibn Wasil weha ye:

Te bi tevdira xwe ya baş hemî

Hevalên xwe zikqelaştî hiştin, bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/126; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288.

⁹⁸⁹ Li gori Zehebî 90, li gor Meqrîzî 70 hezar in lê ev hejmara vê derê li gori Eb ul-Fida û Ibn Wasil e, bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/126; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288, Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1, beş 2, r. 365; Zehebî, *Tarîxa Îslamê*, sal 648 [1250], r. 52.

Xanîyê kurê Luqman weke xwe ye
Û bend jî mane [li nik] Tewaşî Sebîh

Wan mîrek û giregirên hêza taybetî ya dora Siltan bi dor danîn ber nobe-
ta wî û ji xwarin, vexwarin, dengbêj û alavên muzîkê tiştê ku diva jê re amade
kirin û muzîkjen û stranbêjen ku dixwestin digel bira û koleyên wî yên ku
sebra wî bi wan dihat, li cem hiştin û gelek rûmet danê. Ev têkbirin rastî roja
çarşema destpêka Miheremê ya sala şêşsed û çel û heştan (648/1250) hat.⁹⁹⁰

*Mîr Fexredîn Yûsuf ibn Şêx Sedredînê Şêxê Şêxan*⁹⁹¹

Ku me behsa serpêhatî û kuştina wî kir, yekî mêrxas, xweşmêr, zana û
jêhezkiyê xelkê bû, xuywerê desthilat û mêranîyê û camêr î pesindayî bû. Ji
zarokî ve bi Melik Kamil re perwerde bûbû û hogirîya xwe dabû ser ku bê wî
sebra wî nedihat. Ew pir zana û şêxê şêxan yê xankahê bû ku Melik Kamil
serpûşeke bi nîşana mîran dabû serê wî, mey pê dabû vexwarin û ferman lê
kiribû ku li cem wî gihabû payeya bilind. Li ser vê yekê Şairê Bexdadî
Necmedînê kurê Pitrik⁹⁹² weha gotiye:

Li Menîyeta Sûdanê hat serpoşkirin
Gava şerab vexwar Şebra yê dayê

Ger Freng Misrê bigirin û Yebûsê
Bidinê dê kufir neyê asêtengkirin

Ji ber ku nêzikî Qelyûbê sê cewlikên çandiniyê bi hev ve hebûn ku
Menîyeta Sûdanê, Şebra û Yebûs bûn, îca dema Melik Kamil serpûşa mîrîtî-
yê lê kir û ew bi leşker kir, rabû Menîyeta Sûdanê dayê, dû re jî şerab pê da
vexwarin û Şebra jî spartê ku Ibn Pitrik jî vê destnîşan dike.

⁹⁹⁰ Bi rastî agahên weha berfireh li ser vê êrişa heftemîn ya Frengan û tevger û pêwendiyên bi Qiral Lûîs re meriv di
çavkaniyên din de nabîne. Bnr. pirên çavkaniyên navdayî yên jorin.

⁹⁹¹ Ew Fexredîn Ebu l-Fedl Yûsuf ibn Şêx Sedredîn Mihemed ibn 'Emer ibn Eli ibn Hemûyê Ciwênî bû ku bi hersê
birayên xwe Emadedîn, Mu'inedîn û Kemaledîn ve birayê Melik Kamil yên şîr bûn û diya wan şîr dabû wî. Sibt
ibn Cewzî, b. n., 8/776-778; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 283; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 159; Ibn Wasil, b. n., 6/111-115; Ebu l-
Fida, *Muxteser*, 2/286; Ibn Kesîr, b. n., 13/134; Ibn Texreberdî, b. n., 6/321.

⁹⁹² Necmedîn ibn Pitrik şairekî qenc î hêja bû û hevalê Siltan Melik Muzafer bû dema ku li Misrê wezirê xalê wî
Melik Kamil bû. Ibn Wasil, b. n., 114-115.

Dema ew di sala şeşsed û çel û şeşan de (646/1248) de bi serekleşkerî giha Dimeşqê û li xaniyê Usame daket hingê Şêx Emadedîn ibn Nihas çû cem ku ji hevalê wî yê ji Sebayê bû û jê re got: "Ey Fexredîn çiqas temenê te di firehîyê de ma?" Hingê Mîr Fexredîn got: "Bi Xwedê ez dê berî te herim Bihuştê." û weke wî jî derket. Ew şehîd ket, cenazê wî birin Qahîreyê û li cem diya xwe hat veşartin ku ew rojêke ditinê bû, ew li ser tiliyan hat birin, jê re serxweşîyeke mezin hat danîn û temenê wî jî şêst û şeş bû. Hinek şî'rên wî hene ku ev ji wan in:

Min li gor hewa nefsa xwe guneh kirin
Şevan ez bi pîrî û kubarî hilavêtim

Dîsa jê:

Dema hevalên we eseyî bû
Hingê ev qas qeder besî wî ye

We dilê min bi zor biriye ku mala we bû
Û xwediyê malê bi tiştê ku tê de ye dizane

Sala Şeşsed û Çel û Heyştan (648/1250)

Me berê behsa şikestina Firensîs û girtina wî kiribû ku ew ji bo teslîmkirina Dimyatê weha girtî ma û wî ji bi behaneyan ew bi paşdixist û digot ku ew lê dixebite, lê hew ji destê wî tê.⁹⁹³

Heçî Melik Mi'ezem bi xwe, dema leşker da pey Frensîs ew bi wan re neçû û ji bo rewşa xwe li konan ma, lê agahîyên derbarê têkçûn, kuştin, dîlgirtina Frengan û desteserkirina qralê wan jê re hatin. Ew bi vê yekê pir kêfxweş bû û mîna berê dest bi qencîkirina kesên ku pê re ji Heskîfê hatibûn, kir û li kêmxistina rûmeta memlûkên bavê xwe ji domand.

Ji ber vê jî bîst û sê kes ji wan li ser kuştina wî bûne yek⁹⁹⁴ û ji hev re sond xwarin. Ji nav wan [memlûkên bavê wî] yê bêhtir bi rewşê ne qayil û jê hêrsbûyî Farisidîn Aqtayê Cemdar bû, çunkî pê re sozê Îskenderîyê dabû lê neanîbû cih û çendî ku ew bi wan kesan re axivî jî lê wan ji xwe re tu xêr tê (di Aqtay Cemdar) de nedît. Ji bilî Ezedîn Aybegê Tirkmenî⁹⁹⁵ ku qasidê navbera wan û wî [Aybeg] ji koleyê wî Seyfedîn Qutuz bû, tu serdarî hevkarî bi wan re nekir û wan jî ew ngirtin nav xwe.

⁹⁹³ Li ser bûyer û nîqaşên navbera Luis û Misilmanan bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/122-133; Ibn Texreberdî, b. n., 6/322-330; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288; Ibn el-'Emîd, *Exbar*, r. 161.

⁹⁹⁴ Li ser kuştina Melik Mi'ezem Toranşah bnr. Sibî ibn cewzî, *Mir'at*, 8/781-783; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 284-286; Ibn 'Emîd, *Exbar*, r. 160; Ibn Wasil, 6/128-132; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287-88; Ibn Kesîr, b. n., 13/133-34; Ibn Texreberdî, b. n., 6/328-29; Dewadârî, b. n., 7/381-383.

⁹⁹⁵ Ezedîn Aybegê Tirkmenî ku yek ji serekkoleyên Melik Salih Necmedîn Eyûbê kurê Melik Kamîlê kurê Melik Adilê Eyûbî bû, piştî kuştina Melik Mi'ezem Toranşahê kurê Melik Salih Eyûb wî dest danibû ser desthilata Mîsrê ku memlûkên ber destê wî, bi taybetî ji yên deryayî/behrî gelek zîlm û kuştin li xelkê kiribûn heya ku hevrêyê wî Farisidîn Aqtay hatibû kuştin û ew jî ji hêla Şecer ed-Dura carîye û diya kurê Melik Salih Eyûb Xelîl ve li mala xwe di sala 655/1257'an de hatibû kuştin. bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 300-301; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 165; Ibn Wasil, b. n., 6/194-96; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/300; Ibn Kesîr, b. n., 13/135; Ibn Texreberdî, b. n., 6/332-336; Dewadârî, b. n., 8/30-31.

Di hijdeyê meha Miheremê de ew li ser sifrê rûnişt û mîna hercar serdar ji di ber xizmeta wî de bûn ta ku sifre qediya û teşrîfdar çû bûyer jê re xwendin. Gava xwendina bûyeran qediya û ew jî ji sifrê rabû yekî ji wan [kolemenên sondxwarî] bi şûr li serê wî da, dû re ya duyemîn jî avêtê lê li destê wî ket, ew birîndar bû û zivirî cihê xwe ku xelk jî hat û li dorê kom bû. Wan şûr kişand û derketin dora xanî ku pê re herder li hev ket. Wan [memlûkan] got: "Îsmailîyan ev kiriye." Lê Melik Mi'ezem Toranşah got: "Min ew nas kir." û memlûkan jî ev bihîst. Ew ket cem Noşedar/ Nojdar [Cerah] serê destê xwe da hev û zivirî xanî, lê kesên li wê derê li ber [Melik Mi'ezem] rabûn û şûr jê re kişandin, ew reviya birca darîn, wan tîr avêtê û ew li dora bircê gerand. Hingê pêl li leşker ket, wan dest pê kir zîn û berezînên hespên xwe şidandin û çekên xwe hildan. Pêşengên hêza koma Siltan jî li dora xelkê çember girtibûn, ew aram dikirin û digotin: "Tişt pê nayê baş çêbû."

Mîrek û serdar jî çûbûn otaxên xwe li cem Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî civiyabûn ku li serê hêla rastê dima û ji dehlîzê dûr bû. Mîr Seyfedînê Qeymerî û Tewaşî Şehabedîn Reşîd jî ku ji giregirên serdaran bûn hatin cem bûyerê [lê guh nedanê] û dema ji xelkê re sistiya wan ya derbarê bûyerê û giringî pênedana wan eseyî bû, wan bi cih zanîbû ku Melik Mi'ezem kuştîye.

Herçi serdarên deryayî yên mezin î hişmend, dixwestin ku serdar û leşker rabin herin cem Melik Mi'ezem û li bal bin, lê gava wan sistiya mîrên mezin û jihevketina rewşê dît xwe dan cem wan bîst û sê kesên ku li ser kuştina wî bûbûn yek û agir avêtin bircê. Wî [Toranşah] jî dikir gazî û digot: "Hûn bi Xwedê kin qencî bi min bikin, desthilata xwe [bi paş ve] bigirin, min bişêlînin ez dê tazî herim cihê ku ez jê hatime. Ey koma hêza dora siltanîyê, ey Hisamedîn ibn Ebû Elî, Ey Seyfedîn Qeymerî, ey Tewaşî Şehabedîn Reşîd ey gelî Mislimanan!" Lê tu kesî bersiva wî nedida.

Komek ji kesên ku dengê hawar û gazîya wî dibihîst amade bûn û hawar û gazîya wî gihandin serdaran, lê tu kesî ji wan bersiv nedayê û weke senemên bêcan li wê derê rawestiyabûn, li hevdû dinihêrtin û ji devê yekî ji wan jî tu peyv dernediket. Micîredîn ibn Xweştirîn, Seyfedîn ibn Sabiqê Cizîrî û hinek şêxên helqeyê çûne cem wan û ji wan re gotin: "Gelî Misilmanan ma sond û peymana bi vî zîlamî re ne di stuyê we de ye? Ma qey ew ne xwendkarê(hunkarê) we û kurê xwendkarê we ye? Ma hûn ji Xwedê natirsin û ji Xwedê û evdan tev şerm nakin? Ma dê xelk derbarê we de çi bibêjin û kî dê

we ewle bidêrîne û bawerî bi we bîne? Me bibin cem ka em li rewşa wî bini-hêrin, ji xwe ev leşkerê han hemî li piştê we ye.” Lê na herê mîna ku tu ji bere-kî hişk re bibêjî tu kesî xwe nedilivand.⁹⁹⁶

Dema agir baş bi birca ku Melik Mî ‘ezem tê de bû, ket ew jê daket û ji Farisidîn Aqtay hêviya parastinê kir, wî jî ew himêz kir lê yê ku pêşî lê dabû hat û derbeke din li sermîla wî da ku milê wî jê ket û ew ber bi deryayê ve reviya. Wî ji torpîdoavêjekê re îşaret kir da lê siwar be, lê tîr lê reşandin, gelek tîr lê ketin û heya nivî kete nav avê ku dû re wan ew kuşt. Ew li kevîya Nîlê serqot û zîktazî û heya nivî jî di nav avê de avêtî ma. Sibhan ji Xwedê re ku çi tevdîrê bivê wê ji afirandîyê xwe re dike.

Hêzên Deryayî siwar bûn û gelek kes jî li wan civiyan, ew rawestiyan û qasid şandin cem mîr û serdaran û ji wan re gotin: “Xwedê dizane ku ne ji bo qenciya Misilmanan bûya me ew nedikuşt û bêşik mebesta wî jî bi tenê ew bû ku me û we tev bikuje, lê niha tiştê ku bû, qewimî. Ger hûn mana me bivên ji xwe em koleyên we ne û kê bivê bila li cihê wî bibe siltan û em dê di xizmeta wî de bin, lê ger hûn me nevên ji em dê dest ji we berdin û berê xwe bidin Şamê û herin wê dera ku Xwedê qismetê me pê ve bibe.”⁹⁹⁷

Serdaran got: “Em û hûn em xuşdaş/hevrê/hevxizmet⁹⁹⁸ in û hûn kê bivên em dê hevkar bin.” Wan jî got: “Sîtiya Şecer ed-Dur jina serwerê me ye ku berê tevdîrdara desthilata wî bû û tu razên wî yên jê veşartî tunebûn; ew bila bibe siltan û rêberê karûbarê wê jî Tewaşî Şehabedîn Reşîd be.” Şehabedîn Reşîd got: “Ez nikarim vî karî bikim.” Ew bi hev şewirîn û biryar li ser Mîr Ezedîn Aybekê Tirkmenî dan û jê pirsîn ku wî jî erê kir û ew di ber xizmeta wî de pê re çûn dehlîzê.

⁹⁹⁶ Bi rastî ev bêxîretîya van mîrek û serdarên Kurd li vê derê gelekî ecêb û balkêş e ku bi rastî divê sedemekî pir girîng yan jî tirsêke pir dijwar hebe ta ku ew ketibin vê rewşê, nexwe meriv vê bêxîretîyê ji tu mîrxasên Kurd yê wê serdemê hêvi nake. Jixwe ev bédengî û bêtevergeriya wan li pêşberî vê qetla kirêt û vê gaziya dişewat ne tenê bû sedemê kuştina Melikekî Kurd û desthiladariya Memlûkan, lê belê bû sedem û destpêka rêkçûna Dewleta Eyûbî û pê re jî ya hemî Kurdan. Lê herweha dev ji kuştina kurê siltanê wan berde, wan pêşniyaza Memlûkiyan ku bila serdarên Kurd yên azad dest deynin ser desthilatê jî nepejirand û desthilat bi destê xwe spartin Memlûkiyan. Ji bo sedemên biryara kuştina Tûranşah/Torînşah/Toranşah û bédengî û desthilnedana mîrek û serdarên Kurdan û yên din, bnr. Dewadari, *Kenz ud-Durer*, 7/381-383.

⁹⁹⁷ Çawa ku dixwiyê û xwendevan ji dibînin heya dawî ji tu desthilanin ji tu serdaran ne yên Kurd û ne ji yên din çênebûye û pêşniyaza Kolemîniyan ya ku bila hinek ji mîrekên azad dest deynin ser siltaniyê jî ji hêla serdaran ve nehatiye pejirandin ku ev jî qelsî û kêmasiya wan û heya radeyekê riswayiya wan nîşan dide. Jixwe Kolemîni jî kirê-nên xwe bi tirs bûn û ji bo kirina xwe ya kirêt zahf fikar dikirin ku dê ji wan re nemîne, lê mixabin mîrani û xweşmêrî li kesî nexist û desthilanin jî ji tu kesên hazir çênebû.

⁹⁹⁸ Xuşdaş/Xûcdaş/Xucdaş ji peyva Farisî ya “Xwacataşî” hatiye Erebizekirin ku bi maneya hevalê xizmetê, bende û koletîyê ye. Bnr. Yûnîni, *Zeyla Mîr ‘atê*, 1/102, not 1.

Ew li ber derîyê dehlîzê di nav civakê de rûnişt û serdaran hemî, giregirên helqeyê û hêzên deryayî hemî jê re sond xwarin û wî jî mal da wan û leşker xelat kir. Ew bi nasnavê Melik Mu 'iz⁹⁹⁹ hat navdan û payeya Farisidîn Aqtay jî pê re bilind bû û hemî deryayî ber pê ve çûn ku pê re siwar dibûn û pê re jî peya dibûn û ji ber fermana wî dernediketin.

[Heya hingê jî] Frensîs li ser rewşa xwe girtî bû û çavdêrê ser rûmet û şeref didayê ku hingê Hisamedîn ibn Ebî Elî ji Melik Mu 'iz re got: "Ez dibînim ku hûn li karê xwe difikirin, lê haya we ji rewşa Dimyatê û Frensîs nemaye, lê ez ditirsim ku qralekî din yê Frengan bê ser Demyatê û têkevê ku êdî ne Frensîs û ne jî tu kesî din venagere û wê teslîmî me nake. Hingê rewş jî dê ji ya vêgavê mezintir û zortir bibe û jixwe heya ev zilam bi vî awayî rûmetgirtî û şerefdayî be ew tu carî Dimyatê teslîmî me nake."

Melik Mu 'iz rabû bûyer û rewşa Fransîs sparte Mîr Hisamedîn û got: "Çi gava te xwest tu li ser rewşê kar bike û ez bi tiştê ku tu bikî qayil im." Ew çû cem û silav lê kir lê ew ji cihê xwe nelebitî, hingê Hisamedîn rabû ji tercuman re got: "Ji vî papûkî re bibêje; min digot qey tu hişmend î lê niha ez dibînim ku tu kêmhîştirînê merivan î, çunkî em li ser gotina Pêxemberê xwe ne ku gotiye 'Gava mezineki xelkê hat cem we qedir bidinê', lê tu nemerd bûyî me qedrê te girt tu hê nemerdirtir bûyî." û gelekî ew kêmxist ku hindik mabû nigên wî qeyd û lele bike, ebayekê lê bike û wî têxe kilsê. Vêca dema ku dît rewş zor dibe rabû xwe da ber teslîmkirina Dimyatê û soz da ku pêncsed hezar dînarî jî ji Misilmana re bîne.¹⁰⁰⁰

Wan ew li hêstirekê siwar kir, leşker jî siwar bûn û ew birin ku çawa gihan raserî Dimyatê, Misilman hilkişîyan ser sûrên wê, dest bi xwendina tehlîl û tekbîran kirin û ji her hêlê ve zîkrê Xwedê û Resûlê wî hat kirin. Ew Frengên ku li Dimyatê mabûn bi qasî ku dikaribûn hilgirin, bi qumaş ve derketibûn, çûbûn keştiyan û Misilman jî ketibûn nav berazazan û ew dikuştin û belkî jî ji bo ku tadeyî bidin Frengên ji Dimyatê derketî. Gava Frensîs Misilman li Dimyatê dîtin ew ji tîrsa behitî û rengê wî qulipî, zer bû, lê ew di destê Misilmanan de girtibû û texmîn dikir ku ew tu carî wî bernadin. Mîr Hisamedîn ji Melik Mu 'iz re got: "Armanca me ku sitandina Dimyatê bû,

⁹⁹⁹ Piştî destdanina Melik Nasir Yûsuf ser Dimeşqê û derxistina desthilatê ji destê Şecer ed-Durê, Serdar Ezedîn Aybeg bi Melik el-Mu 'iz hat bernavkirin. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/140, Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/289-92, 297.

¹⁰⁰⁰ Ji bo axaftina Mîr Hisamedîn bi Qiral Luis re, bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/133-34.

pêk hat, lê tu qet destûra berdana vî qralî nede, çunkî ev merivekî mezin e û min yekî ku ray û tevdira wî ji ya vî rasttir be nedîtiye.” Melik Mu’iz ji got: “Ev desthilata min a pêşî ye û min jê re sond xwariye; ez baş nabînim ku pê re bêbextî bikim.”

Frengan jê re şêneyeke mezin ku perdeyên etlesî yên honayîyê bi zincîrên rengzêrîn li ser bûn, anî. Wî xatir ji Melik û serdarên mezin xwest, lê hê ji jî tirsra rengê wî zer bû. Dema ew li şênîyê siwar bû, wan [heya ku ji wan hat] hijbîrî ew dahfand ku berbiçav te digot qey ew di avê de difirîya, gava ku gihîşt ava şor [tirsra wî ji ser rabû] ew vegeriya ser rewşa xwe ya hercarîn û got: “We sonda xwe şikand û qumaşê ku hevalên min ji Dimyatê deranîbûn talan kir, we hinek ji wan [hevalên min] û berazan jî kuşt.” Lê wî ew dînarên ku biryar li ser hatibû dayinn, neşand.

Mîr Hisamedîn got wî hejmara leşkerên ku pê re ji deryayê derketibûn, pîrsiye û wî jî gotiye: “Bi min re heft hezar û pêncsed siwar û sed û sih hezar jî şerkarên belavbûyî hebûn, ji bilî bazîrgan, kole û tîmên keştiyan û cihgirên wan ku berê hejmareke siwaran ya ewqas pir heya niha bi tu qralên Frengan re derneketiye.”

Misilmanan Dimyatê teslîm girt û Melik Mu’iz û leşker zivîrîn Qahîreyê; Melik Mu’iz li Keleya Cebel/Çiya¹⁰⁰¹ daket, lê statuya Mîr Farisidîn Aqtay¹⁰⁰² xurt û desthilata wî zêdetir bûbû. Wî jî mal da û hemî hêza Behrîye û ya memlûkên mîran hemla xwe dan ser ta ku belkî desthilata wî ya nihênî ji ya Melik Mu’iz derbas bû.

Melik Mi’ezem berê Muxîsê¹⁰⁰³ kurê Melik Adil ku temenpiçûk bû, şandibû keleya Şewbekê û ew lê dabû girtin; ew weha girtî lê ma heya ku tiştê em dê bibêjin qewimî.

¹⁰⁰¹ Keleya Cebel (Çiya) ku li ser fermana Salahedinê Eyûbî ya sala 572/1176’an bi serperçetiya Behaedin Qereqûşê Tewaşî hatibû avakirin û dû re bûbû saraya deshilardariyê; ew keleyeke ser çiyayekî ye ku digihîje çiyayê Miqetemê û dikeve raserî Qahîre, Misir, Nil û Qerafeyê. Qahîre dikeve hêla wê ya deryayê û bajarê Misrê Qerafeya Mezin û Birk el-Ceyş ji li pêşberî wê dimînin, Nilê mezin ji li rojavayê wê dimîne û çiyayê Miqetem ji ji hêla rojhilat ve li pişt wê dimîne. Meqrîzî, *Xîtet*, 3/327

¹⁰⁰² Serdar Farisidîn Aqtay ji bo mayîna Melik Eşrefê kurê Melik Mesûdê Eyûbî li ser desthilatê han dida da hikim neketa destê Melik Mu’iz û dû re tiştê bivaya ji xwe re temam bikira. Jixwe ji bo vî karî jî ji ber bûyerên Misrê û dijrabûna li hember Eyûbiyan li hêla Şamê û tîkîbirina wî ya serihildana Se’îdê ya sala 651/1253’yan jî hêza wî xurt bûbû û payeya wî bilind bûbû. Ji bo agahiyên bêhtir li ser kuştina wî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 289-290; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, b. n., 6/178; Dewadârî, *Kenz*, 7/385, 8/24-26; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/327-329; Ibn Kesîr, b. n., 13/197; Ibn Texreberdî, b. n., 6/333, 7/10.

¹⁰⁰³ Ew Fethedin Melik Muxîs Emer ibn Melik Adil Ebû Bekir Mihemed ibn Eyûb ibn Şadî bû ku Bedredin Sewabê Salihîyê cihgirê Melik Salih yê Kerek û Şewbekê piştî mirîna Melik Mi’ezem ew berdabû û Kerekê dabûyê û lê mabû heya ku Melik Zahîrê Bîndeqdarî ew girtibû. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/360-361; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/327-329; Ibn Texreberdî, b. n., 7/41; Dewadârî, b. n., 7/385, 8/13; Yûnîni, *Zeyla Miratê*, 2/297; Henbelî, *Şîfa*, r. 431-432.

Ji Helebê Kemeledîn ibn el-Edîm¹⁰⁰⁴ û Şehbedîn ibn Ferec bi qasidî ji Helebê ji bo Melik Mî'ezem gihabûn Misrê, lê wan dît ku kar lê fewitî ye. Melik Mu'iz qedrê wan girt, ew xelat kirin û ew bi rê kirin. Melik Mu'iz yekî ku cihgiriya wî bike jî şand Dimeşqê da xelk ji Banûya Şecer ed-Dur û jê re sond bixwe; ew [Dimeşqî] pêşî rawestiyar lê dû re sond xwarin lê ne li gorî ku dihat xwestin.¹⁰⁰⁵

Agahiyên bûyera ku hatibû serê Melik Mî'ezem li welatan belav bû û xelk xemgîn bûn. Mîr Hisamedînê Qeymerî li Helebê di ber xizmeta Melik Nasir de bû ku bi mîrekên Qeymerîyan yê Dimeşqê re, mîna birayê wî Diyaedîn Musik, birazîyê wî Nasiridîn û kurê wî Şehabedîn û yê din xeberda û li hev kirin ku Dimeşqê bidin Melik Nasir. Melik Nasir yekî pêbawer, ji wan re şand û Melik Nasir digel Mîr Şemsedîn Lu'lu' û Melik Salih Îsmail¹⁰⁰⁶ bi leşkerê Helebê ve çûn û gihan Qarayê.¹⁰⁰⁷ Lêbelê Mîrên Qeymerî ji Tirkên Dimeşqê ku mîrê çek û cebilxaneyê, yê Mihemedî, Hemewî, Şeqîrî, Fexredîn Caşnegîr, Rîsî û serdarên din yê Salihî jî di nav wan de bûn tirsîyan ku dekekê li wan bikin. Çunkî ew li hev civiyabûn û ji ber vê jî mîrekên Kurdan ji bo canê xwe ji wan tirsîyan û dijî wan derketin.

Hingê cihgirê siltanîyê li Dimeşqê Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr bû, dema dît ku ew weha li ber hev in, rabû ew li hev civandin, navbera wan çêkir û wan ji hev re da sondê û li ber her yek ji derîyên Şamê mîrekî Kurd û yekî Tirk danî. Li ber derîyê Cabîyeyê Mîr Nasiridîn Qeymerî û Mîr Fexredînê Sîlahdar bû, li ber derîyê Piçûk Mîr Diyaedînê Qeymerî û Şeqîrî/Şuqeyrî bû û li ber derîyên din û li ser bircan jî weha kir û ji Melik Mu'iz re xeber şand û ew li ser hatina Melik Nasir heya Qetîfeyê bi leşker ve agahdar kir.

Mîrên Qeymerî jî teşrifdarê Mîr Nasiridîn, Bedredîn Xizirê kurê Cûdî bi nihênî bê ku tu kes ji afirandîyên Xwedê pê zanibe, şand cem Melik Nasir û

¹⁰⁰⁴ Ew Kemeledîn Emer ibn Ebd el-Ezîz ibn Edîmê nivîskarê kitêba bi navê *Zibdet ul-Xeleb min tarîxî Heleb* û yê din e ku yek ji serekên navdar û zanayê bi navûdeng yê Helebê bû, lê piştî hatina Moxolan çûbû Misrê û bûbû serekê koma Henîfîyên Misrê. Bnr. Yaqût, *Mu'cem el-Udeba*, 16/5-57; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 331; Ibn Wasil, b. n., 6/347-348; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/326-27; Ibn Kesîr, 13/176; Ibn Texreberdî, b. n., 7/183; Yûnîni, b. n., 2/1177-179.

¹⁰⁰⁵ Emir Cemaledîn Yaxmûrê cihgirê Siltan yê Dimeşqê û mîrekên Qeymerî yê li Şamê jê re sond nexwarin û ji bo şaşîyên wî ew tawanbar kirin. Ji bo agahiyên bêhtir bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/135-136; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288-289; Ibn Kesîr, b. n., 13/135.

¹⁰⁰⁶ Ew Melik Salih Emadedîn Ebu l-Ceyş Îsmail ibn Melik Adil Ebû Bekir Mihemed ibn Eyûb ibn Şadî ku li Ba'albek, Busra û Dimeşqê desthilatdarî kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Ibn Wasil, b. n., 6/165-67; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesîr, b. n., 13/135-136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/8-9; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163.

¹⁰⁰⁷ Qara devereke ku dikeve ser rîya navbera Hîms û Dimeşqê. Yaqût, b. n., 4/334

jê sozê pêbawer yê ewleyîyê sitand bi şertê ku [têra] hêza dused siwarî [mîr-geh/mal] bide Mîr Dîyaedîn, ya dused siwarî jî bide Mîr Nasiridîn, ya sed û pêncî siwarî jî bide Şehabedîn ibn Hisamedîn, ya sed siwarî jî bide Bedredîn Xizirê kurê Cûdî, ya sed û bîst siwarî jî bide Mîr Şehabedînê birayê Nasiridîn û her weha yên din jî [ku li ser vê li hev kirin].

Melik Nasir çû heya Qesîreyê, dû re çû Dariya û yekşema Rebêlaxerê avête ser Dimeşqê. Jixwe berê li Dimeşqê biryar hatibû dayîn ku gava êrîş bê ser wê dê serdarên Tirk derkevin dervayê bajêr û bi wan re şer bikin da nehêlin nêzikî sûran bibin. Îcar dema êrîş di roja ku me got de hat ser wan Tirk li gor biryarê derketin û Helebî jî çûne ser wan û ew bi hev ketin, gelek şer û kuştin çêbû û telpên Helebîyan dane pey wan heya ku wan ajotin sûrên bajêr. Dema ew zivirîn û berê xwe dan ber bi bajêr ve da wan têxin pişt xwe tîr û kevir ji sûrên bajêr hatin wan û li wan kirin gazî: "Heya kû derê ji we re ey xwîn mijên mîna zêlûyan?" Û pê re jî diruşmên "Melik Nasir serkeftî ye!" bang kirin.¹⁰⁰⁸

Şuqeyrî/Şeqîrî li ber Derîyê Biçûk bû û bi hevrêyên xwe re neçûbû şer, Dîyaedînê Qumeyrî xwe avêt ser, ew girt û qeflên Derîyê Piçûk şikand û ew vekir. Mîr Nasiridînê Qeymerî jî li Derîyê Cabîyeyê wisa kir û Helebî ketin bajêr; piştî ku Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr kete bajêr, derîyên wê hatin radan ku hingê Micahîdedîn Îbrahîm ibn Edîna es-Sewabî jî li wê de bû. Xaniyên serdarên Tirk û mal û heremên wan digel xaniyê Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr hat talankirin ta ku guharên guhên jinan jî hatin derxistin. Wan tiştên herî kirê kirin û rûyên Kurdan li her derî reş kirin ta ku Melik Nasir şand ser wan, nehişt talanan bikin û meriv danîn ber derîyan da nehêlin Helebî têkevin Dimeşqê. Wî Mîr Seyfedîn ibn Sebre kir walîyê Dimeşqê û serdarên Tirk girt ew birin li keleyê desteser kirin, dû re şand pey Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr û Micahîdedîn Îbrahîm da keleyê teslîmî wî bikin. Dema Cemaledîn ibn Yaxmûr derket cem, serê pêşî wî ji tirsê Qeymerîyan ew qebûl nekir.

Heçî Melik Mu'îz jî gava nameya Mîr Cemaledîn Yaxmûr ya ghiştina Helebîyan bo Dimeşqê gihayê, mîrek vexwendin keleya Qahîreyê, bi wan şewirî û bi hev re biryar dan ku nijdeyekê ji bo deh rojan bişînin Dimeşqê da

¹⁰⁰⁸ Li ser ketina Melik Nasir ya Dimeşqê bnr. Sibî ibn Cewzî b. n., 8/779-780; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 161; Ibn Wasil, b. n., 6/137-138; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/289; Ibn Kesîr, b. n., 13/135.

keşfa wê bikin. Wan ferman li çawîşan (serkarên leşkerî) kir ku gazî nijdeyek leşker bikin da esirkîyeke zû bê birina barê giran derkevin rê.

Mîr Seyfedînê Qeymerî ji wan re got: “Ger hûn min bi tiştê ku kurapên min li Dimeşqê kirine tawanbar bikin a niha min bigirin, çûnkî ez dizanim ku pismamên min Dimeşqê teslîm kirine.” Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî got: “Ez baş dibînim ku hûn di vê tevgerê de hêdî bikin, çûnkî leşkerê we yê Dimeşqê jî bi hejmar weke yê Helebê ye û zêdetir jî û ger sêqatên wan jî hebin nikarin Dimeşqê dorpêç bikin. Di van rojan de dê agahiyên ser rastiya wê bigihîjin we, vêca ger leşkerê Dimeşqê pêkve hevkar bin û li nik wan tevlihevî tunebe, Helebî tu carî nikarin herin ser [Dimeşqê]. Em texmîn dikin ku ew bi hevkarî daketîne ser, nexwe ma qey dibe ku li cihekî weke Dimeşqê sê hezar leşker hebe û bi sê hezaran herin dora wê bigirin. [Ji ber vê jî] ya baştir ew e ku hûn bisekinin heya ku agahî li ser mezinayîya rewşê bigihên we, îcar ger gihîştina Helebiyan li ser hevkarîyeke navbera wan û leşkerê Dimeşqê be hingê rewş ji dest çûye û tu fêde di çûna me de nîne. Lê ger li wê derê yekîtî çênebûbe tu hêza wan ya ku karibin nêzikî Dimeşqê bibin tune û ku çûbin jî bêguman leşkerê Dimeşqê û xelkê wê dê derkevin herin wan û bidin ser piştê wan ta ku têkçûyî [birevin] herin.

Hişmendên wan ev fikir qenc dît û çûna ber bi Dimeşqê ve betal kir, hê dû roj neçûbûn nûçe hatin ku Qeymerîyan Dimeşqê teslîmî Melik Nasir kiriye û ew tiştên ku me li jor got hatiye serê Tirkan. Hingê Melik Mu'îz Mîr Farisidîn Aqtay û komek behrî şand ku Mîr Seyfedîn Qeymerî, mîrên Kurdan yên din, zarûyên xelkê û hinek ji ji giregirên hêza taybet (helqeyê) girtin û ew avêtin zindan û bîran, ji bilî Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî. Ji ber ku wan bi êminî û tirsinakîya wî û cihê wî yê qedirgiran li cem Melik Salih zanîbû, ew derneketin pêşberî wî û [di ser re jî] Melik Mu'îz Farisidîn Aqtay şand cem, dilê wî xweş kir, ew xelat kir û hezar dînar jê re şand.¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁹ Li vê derê diyar dibe ku gelşa navbera Kurd û Tirkan berde wama gelşa navbera wan bû ku piştî sala 564/1168'an dema wefata serekleşker û wezîr Esededdin Şêrkoh li ser wezîrtiyê derketibû û di encamê de Selaheddin bûbû wezîrê Dewleta Fatimî li Mîsrê. Çawa dixwiyê heman gelş careke din bi awayekî dijiwartir rûdabû. Îcar tevgera Hisamedîn ibn Eliyê Kurdî yê Hezbani li ser tevger û şewra kolemanan ji xwe diyar bû ku wî digel ku karibû wan asteng bike ji lê tu lebrê jê derneketibû ku ji ber wê ji li vê derê jî Mu'îz Aybeg jê dixwest ku hê bêhtir lê ewle bibe, heta belkî dixwest ku wî bikişîne hêla xwe da pê xurtir bibe û tiştê bixwaze bike. Lê belê li hêla din jî çawa ji gera bûyeran jî dixwiyê rewşê di nav xelkê de be û çî jî di nav hêzên leşkerî de be her di lehê malbata Eyûbiyên Kurd de bû ku herkesi ew xwediyê mafê hikûm û desthilatê didît û ji xwe dijberiya navbera hêzên Memlûkî bi xwe ji li fêdeyê wan bû.

Lê ya rastî kêmasî di nebûna kesayetîyeke Eyûbî ya serokatîyeke saxlem de hebû ku karibe siyaseteke bi zaneyî û pêşengîyeke şarezayî xurt bimeşîne. Lê piştî destdanîna Melik Nasir ya ser Şamê û hinek girtin û berdanên li

Heçî Melik Muxîs ibn Adil e ew koma ku ji bo Şewbekê hatibû şandin bi Tewaşî Bedredînê Sewabî yê cigirê Kerekê re li hev kirin û ew birin Kerekê. Ew [Tewaşî] çû pêşwazîya wî, Kerekê digel malê tê de dayê ku di gencîneya wê de pêncsed hezar dînarê misrî hebû. Ew jî bi direfşan û alayên siltanîyê ve pê re siwar bûn ku digel temenê xwe yê piçûk jî pê re xîreteke mezin hebû û hejmareke pir jî li cem bûn.

Melik Mu'iz serdar û helqe kişand Xezeyê û li qeraxê Saihê daketin, lê di nav wan [Mu'iz û serdaran] de dijberî derket û bûne yek ku bişînin Melik Muxîs ji Kerekê bînin û li Misrê bikin siltan. Ev yek jî bi hevkarîya mîrên mezin yên mîna Tewaşî Şehabedîn Reşîd, Xass Turk û çel serdarên din digel koma helqeyê pêk dihat ku ji bilî hêza Behrîye û mîrxasên Melik Mu'iz tu kes ji dervayê vê hevkarîyê nemabû.

Lê belê ew xwedî daxwazîyeke xurt û xîreteke zêde bû ku dest bi belavkirina mal kir û gelek pere rêtin ta ku komeke pir ji serdaran û gelek kes ji hêza helqeyê lê vejeriyan û dû re jî gelek ji hevalbendên serdaran jî gihanê. Gava Tewaşî Şehabedîn Reşîd û Xasse Turk ev yek dît û ji hinek kesên hindik pê ve tu kes bi wan re nema, ew ji xwe tirsîyan û berê xwe dan Kerekê û xwedîyê wê ji bo Misrê tima kirin. Ew rabû mal da û xelkê ji Dimeşq û Misrê qesda wî kir, wî xizmetkar girtin, lê gencîneyên wî qedîyan û bi kêrî tu tiştî nehat.¹⁰¹⁰

Melik Mu'iz giha Mîr Cemaleddîn Necîbî û Cemaleddîn Eqîşê Ecemî, heşt rojan diwarek li hemberî wan çêkir ta ku ew vegirt. Wî di kêlîka dawî de Necîbî dît, lê ew berda û jixwe Cemaleddîn Eqîşê Ecemî jî miribû.

Tê (di vê sala 648/1250'î) de Melik Mu'iz Îskenderîyeyê bi mîrgehî da Farisidîn Aqtay ku wî jî xuyê xwe lê xweş kir û ji bazirganên ku dihatin wê derê re dadimendî kir. Wî sed siwar ji mezinên helqeya Kurdan bi nanê wan

Dimeşq û Qaireyê hingê paxav kirin û têgihan ku bi jinekê ev kar nameşe, divê mîrekî xwedî gotin û şareza bi vî kari ve rabe û li ser vê desthilat ji Şecer ed-Dur hat sitandin û bo Melik Mu'iz hat dayin û dû re jî bi yekdengi biryar dan ku yekî ji malbata Eyûbî rakin ser hikim û hemî têkevin ber fermana wî. Wan biryar li ser Melik Eşref Mizaferedîn Mûsa ibn Yûsuf ibn Mihemd Ebû Bekir ku hêj zarok bû da û Ezêdîn Aybegê Tirkmanî jî kirin Atabegê wî. Jixwe armanc jî digel tiştên me got ew bû ku navê siltanîyê li ser Melik Eşref be, lê ew bi xwe karûbarê desthilatê bixin destê xwe û bi navê wî bixwin. Ibn Wasil, b. n., 6/141-142; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288-290; Dewadârî, *Kenz*, 8/13-14, Yûnînî, *Zeyla Mir'atê*, 1/55; Ibn Xeldûn, *Tarîx*, 5/809; Henbelî, *Şîfa*, r. 450; Hesneyanî, b. n., r. 178-195.

¹⁰¹⁰ Li ser handana Melik Muxîs ya vejerandina Misrê û têkçûna wî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Ibn Wasil, b. n., 6/142-143; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/289-303; Dewadârî, *Kenz*, 8/30; Ibn Texreberdî, 7/19-20; Henbelî, *Şîfa*, r. 450.

ve dayê, lê ew ditirsiyan ku ew nanê wan bibire û bide koleyên xwe. Bes wî qencî bi wan kir, ew xelat kirin, zêde qedrê wan girt û qedrê behrîyeyan jî bilind bû, hêza wan xurt bû û ew ber bi jor ve hilkişîyan û Melik Mu'iz jî ew xweş birêve dibirin.

Melik Nasir jî qencî bi gelê Dimeşqê re kir, mezinên wê xelat kir û karûbarên wî jî ew çend bi Şemsedîn Lu'lu' ve girêda ku qet nikaribû ji dîtina wî derketina, lê Melik Nexweş ket û ji bo paqîjiya hewayaya wê rabû çû el-Mezeyê.

Wî xwedîyê Kerekê Melik Nasir Dawidê kurê Melik Mi'ezem girt û ew şand Keleya Himsê û ew lê da girtin.

Heçî Melik Salih Îsmail e wî hêvî dikir ku gava Melik Nasir Dimeşqê vegire dê Busra, Sewad û cihên ku berê yên wî bûn lê vegeirîne, lê wî tu der nedayê û ji ber vê dilê wî sekînî.

Mîr Şemsedîn Lu'lu' girîngî da çûna ser Misrê û vegirtina wê ku ji bo vê jî leşker civand û hawar xwest, kurê xwedîyê Mûsilê bi leşkerê bavê xwe û yê Mêrdînê ve, Eşrefê xwedîyê Tilbaşerê jî digel hawara Hemayê gihanê û ew bi leşker ve derket û qesta Misrê kir. Ew giha Xezeyê, komek ji mîrekên Misrê û helqeya wê jî gihanê û ew jî ket Remleyê ku fermandarî tev di destê Şemsedîn Lu'lu' de bû û texmîn dikir jî ku Misir di destê wî de ye û tu asteng jê re nîne.¹⁰¹¹

Lê belê leşkerê Misrê jî derket û li qeraxê daket û Melik Mu'iz jî ji xwe re li keleya Qahîreyê bû ku leşkerê Misrê bi hev ketin û bûn perçe perçe. Xelkê texmîn dikir ku Melik Mu'iz ji Qahîreyê dernakeve û ger sê rojên din jî dereng bimana dê bêhtirê xelkê biçûya cem Melik Nasir û welatê Misrê dê bê şer û pevçûn bîspartina wî.

Gava ev yek giha Melik Mu'iz wî berê xwe da qeraxê ku leşker çû pêşîya wî û wî jî ew xelat kirin, çav dan wan, pir mal li wan belav kir û bi şev li ber rohnîya momê nefeqe da heya serê sibe ku çekên wî jî li ber bûn. Wî leşker li

¹⁰¹¹ Li ser vê êrîşê û encama wê ya xerab î nedipayî, bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/780-781; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 161-162; Ibn Wasil, b. n., 6/154-165; Dewadârî, *Kenz*, 8/16-17; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/291-292; Ibn Kesîr, b. n., 13/136; Ibn Texreberd, b. n., 7/19-21; Hesneyanî, b. n., 201-204.

gor rêza cengê li hêla rast û navendê telp bi telp rêz kir, lê nûçe gihayê ku leşkerê Şamê qesta riya Xeşebeyê¹⁰¹² kiriye. Wî mebesta wan fahm kir û çû li qiliçê avê yê navbera Ebase û Xeşebeyê daket. Leşkerê Şamê li Kera 'ê¹⁰¹³ şeva xwe derbas kir û Melik Mu 'iz ji bi leşkerê xwe ve li ber Qiliçê ku ji ava Nilê zêde bûbû, şeva xwe derbas kir. Her yek ji wan li cihê xwe û çekkirî heya roja pêncşema heftê zilqadeyê ma, lê nivrokî leşkerê Şamê berbi armancê ve siwar bû, daholên Melik Mu 'iz ji lê ketin û ji bo cihê armancê siwar bûn.

Mîr Şemsedîn Lu 'lu ' giregirên helqeyê û yên ku bi çelengîyê navdar bûn bi qasî hezar kesî girt û di sancaqîyê de rawestiya, Melik Nasir ji bi hinek kesên hindik ve di bin sancaqan de ma û pê re ji Melik Salih Îsmâil, Mucîredîn û Teqyedînê kurên Melik Adil û hêzeke hindik ji ixtîyarên helqeyê û koleyên wî diman.

Herdu sipah çûne hev û li hev qelibîn, Mîr Şemsedîn Lu 'lu ' digel yê bi xwe re çû ser sancaqdariya Misrîyan û ew hemî şikandin, lê weha qewimî ku Melik Mu 'iz ne li pêşberî wî bû. Mîr Şemsedîn Lu 'lu ' sancaqdariya Misrê û helqeya pêşberî xwe girt û çû û herweha hêza rastê Melik Nasir û ya çepê wî ji êrîşî ser rastê Misrîyan û çepê wan kirin ku tu şop ji wan nema û bi pîstirîn awayî şikiyan û heya Ebaseyê dan dû wan.

Ji bilî Melik Mu 'iz ku xwe ragirt û pê re ji sed siwarî kêmtir mabûn, ew bi wan ve çû û rastî Melik Nasir hat ku li bin sancaqa xwe bû û ji bilî kesên me got û hinek xweyşaxîk¹⁰¹⁴ û nivîskar pê ve tu kes li cem tunebû. Ew çûne ser heya ku şûr gihan berê û ew bêgav ma ku bi Bedredîn Tîdmir Ehwesê 'Ezîzî û Newfelê Zebîdî re reviya û wan ji da pey û dest danîn ser sancaq, gencîne û malê wî yê giran hemî.

Komeke pir ji Tirkên ezîzî,¹⁰¹⁵ nasirî û yên behrî gihîştin Melik Mu 'iz, Melik Eşrefê kurê xwedîyê Himsê, Melik Mi 'ezem û Nisretê kurên Selahedîn dil bûn. Sadedînê Himeydî, Hisamedîn ibn Merzuban û Esed/Şêr

¹⁰¹² Xeşbe destpêka navrasta herêma Misrê ye û xelaseka herêma Şamê ye ku di navbera wê û Fîstatê de sê qonax in. Yaqût, b. n., 2/415.

¹⁰¹³ Ker 'a dikeve navbera Ebase û Sedirê. Meqrîzî, *Silûk*, 1/375, not 1.

¹⁰¹⁴ Mebest jê şêx û zana û qazî ne ku bi şaxîk û tac û şemil digerin.

¹⁰¹⁵ Ezîzî nisbete bi bal Melik Ezîz Mihemedê bavê Melik Nasir Yûsuf e ku piştî mirina bavê wî ya sala 634/1236'an çûbûn ketibûn ber xizmeta wî. Bnr. Ehmed Mixtarê Ebadi, *qiyam dewl el-Memalik fi Misr we ş-Şam/Rabûna Dewleta Kolemnan li Misrê û Şamê*, r.126, not 2; Sîbî ibn Cewzî, b. n., 8/782; Ibn Wâsil, b. n., 6/158, 160, 162-163; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/291; Dewadârî, *Kenz*, 8/17.

Îsayê Himeydî jî hatin kuştin û Melik Mu'iz bi hêzeke hindik ve vegeriya ku leşkerê wî hemî şikiyabû, lê Farisidîn Aqtay jî pê re mabû.

Helebî bi pey Misrîyan ketin heya Ebaseyê û alaya Melik Nasir li ser azan-geha Ebaseyê çikandin, serdarên Melik Nasir li Ebaseyê daketin, kon vedan, xwarin pahtin, cih girtin û li hêviya ku Melik Nasir jî here bigihê wan, man.

Melik Mu'iz vegeriya lê nizanibû bê bi kû ve here û leşkerê Helebê jî bi qasî çar hezar kesî li çepê wî bûn, ku bi hev re li ser sifran civiyabûn. Vêca dema Şemsedîn Lu'lu' û Diyaedîn Qeymerî ku bi wan re hêzeke hindik mabûn, bi nûçeya têkçûna Melik Nasir û tiştê ku Melik Mu'iz û behrîyeyan kiribû hisiyan, ew çûn ser Melik Mu'iz ku pê re bi qasî sed siwarî hebûn, lê ew yekî mêrxas bû, fikar ji tu kesî nedikirin û ew hesab nedikirin.

Çendî ku leşkerê Helebê bi hêzeke zahf ve li hêla wî ya çepê bû jî lê wî kes bi xwe re nebîr û ew bi wê hêza xwe ya hindik ve çû wan ku pêşî ew ji ber wan şikiya, lê dû re li wan vegeriya. Diyaedînê Qeymerî xwe kir pir, lê di cih de mir, wan Mîr Şemsedîn Lu'lu' jî xist û bi qirika wî girtin, ew peya anîn ber destê Melik Mu'iz. Wî berê xwe neda wan ku hingê Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî jê re got: "Ey Mezinê me ev ixtîyarekî ku heqê wî li ser Îslamê heye, ji bo spasiya vê rojê jî bila bexşandî be." lê di cih de li stuyê wî dan.

Dû re Melik Salih Îsmâil dîtî çûne cem, ger bixwesta ku wî bişikêne dê biçûya, lê mebesta wî tiştêkî din bû û çû hêla Melik [Mu'iz], ew çûn li Ebaseya ku diket çepê wan daketin û sibehê çûne Bilbîsê, lê daketin û dehlî-zên xwe vedan.

Dema nûçeya têkçûnê gihîşt Qahîreyê û behrîye û leşkerên têkçûyî jî roja inê gihanê xelkê li keles, Qahîre û Misrê kirin gazî û gotin: "Melik Nasir ser-keftî ye."¹⁰¹⁶ Mîr Seyfedînê Qeymerî, Mîr Cemaledînê Necibî¹⁰¹⁷ û serdarên din ji bîrê berdan, çekên xwe girtin û çî kesên ku li keleyê bûn ji Melik Nasir re sond xwar; bi navê wî li kelê û li hemî mizgeftên Qahîre û Misrê xutbe hat

¹⁰¹⁶ Heçî Eyûbî qet ranediwestiyan û her beşdarî xurtkirina Misrê dibûn, ji bo agahiyên zêde bnr. Ibn Texreberdî, b. n., 7/8-9; Gibb Hamilton, Saladin, r. 232; Dema yê nêkçûyî di 11^ê adarê de ketin Misrê roja inê bû ku lê xutbe li ser navê Melik Nasir hat xwendin. Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292.

¹⁰¹⁷ Ew Mîr Cemaledîn Aqûşê Necibiyê Salihî bû ku yek ji memlûk û serdarê Melik Salih bû û piştî wefata wî kurê wî Torînaş/Toranaş ew danibû cihê Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Kurd. Ew piştî ku desthildariya Misrê gihabû Eb ul-Feth Bibîrsê Memlûkî ketibû ber xizmeta wî û di vegirtina Qeysariyê de yek ji wan serdaran bû ku ji ber mêrxasiya xwe di cengê de hatibû perûkirin. Dewadârî, *Kenz*, 7/381, 8/113.

xwendin. Wan li defa mizgînîyê xist û Emîn ed-Dînê/Emîn ed-Dewleyê wezîrê Salih Îsmâil û Nasiridîn Yaxmûrê ustadarê wî li ber menesatirê rûniştin û xelk jê [Melik Nasir] re dane sondê.

Heçî Seyfedînê Qeymerî yekî hişmend bû ku çawa ji bîrê hat berdan, rabû yekser çû saraya Şecer ed-Durê û ya jina Melik Mu'iz, selam ji wan re şand, dilên wan xweş kir û li pêwîstîyên wan pirsî. Serdarên din jî çekên xwe hilanîn û li ser birca li ber derîyê keleyê rawestîyan, wan defên mizgînîyê gerandin û diruşmên Melik Nasir qîrîyan. Wan çi behrîyeyê şikîyayî didît ku di ser wan re derbas dibû, wan lê fikir gazî, ew dibirin ser kevirên qeraxê, ew ji hespê wî dadixistin, tazî dikirin û ber bi karekî ku hesabê encama wê nedikirin ve diajotin. Wan ji keleyê kaxez di bin baskên teyrân/kevokan de ji Melik Nasir re şandin Birca Bilbîsê ku naveroka wan ev bû: "Herdu koleyên te Eb ul-Hesenê Qeymerî û Eqîşê/Aqûşê Necîbî erdê radimîsin û pîroz dîkin ku me ji mezinê xwe Siltan re xutbe xwendîyê û gencîne û mal parastîye."

Hingê Melik Mu'iz jî daketibû Bilbîsê û li cem wî ji Behrîye û leşkerê Mîsrê bi qasî pênçsed siwarî pê ve tu kes nemabû, lê li Bilbîsê ji leşkerê Helebê ji hezar siwarî bêhtir mabû. Melik Mu'iz jî di dehlîza ku li piştê Bilbîsê danîbû rûniştibû û Melik Salih Îsmâil, Hisamedîn ibn Ebû Elî, Farisidîn Aqray jî li cem bûn. Dema ew bi nameya Seyfedîn Qeymerî û Necîbî ku ji Melik Nasir re şandibûn hisîyan rabûn siwar bûn û çûn Qahîreyê.

Heçî ew mîrên navbihurî ku ji keleya Çiya hatibûn berdan û tiştên ku me got kiribûn, hê piştî esirkîya roja ku tê de li ser navê Melik Salih xutbe dabûn xwendin, bihistin ku bûyer berevajîyê zanîna wan e. Ew pê hisîyan ku behrîyeyan Melik Nasir têk biriye, Melik Salih, Eşrefê xwedîyê Himsê, Melik Mi'ezem û Melik Nusretê kurên Selahedîn dîl bûne û Tac ul-Milûkê kurê Mi'ezem hatiye kuştin û ji mîrekan jî Hisamedînê Qeymerî, Diyaedînê Qeymerî, Se'dedînê Himeydî û Mîr Şemsedîn Lu'lu' jî di nav kuştîyan de ne. Komek ji leşkerên Helebê yên Ezîzî yên mîna Îduxdî (Îyî Doğdu), Şemsedîn Eqîşê Berlî û hinekî din jî pê re gihane wê derê, hingê ewên [ji zindanê berdayî] rabûn zivirîn cem serdarên ku ew berdabûn û wan jî ew zivîrandin bîrê.¹⁰¹⁸

¹⁰¹⁸ Li gor ibn Wasil ku hevdemê bûyerê bû, ew xeribtirin û ecêbtirîn bûyer bû ku di tarîxê de tiştîki weha neqewimibû, çûnki hinek ji leşkerên herdu sipahan serkeftî bûn û hinek jî têkçûyî bûn û ji herdu beran yên serkeftî têkçûyên bera din talan dikirin. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/161; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163.

Melik Mu'iz giha [Qahîreyê] di navbera herdu sarayan de derbas bû û Salih Îsmail jî li kêleka wî û sancaq/direfşa Melik Nasir jî pê re serberjêr bû. Wî sancaq li Deriyê Zewîletê serberjêr daleqand û kete keleyê û Melik Salih jî daxist cem zaruyên wî ku ji dema Melik Salih Necmedîn ve heya hingê girtîbûn. Giregirên behrîyan ku roja têkçûnê reviyabûn, çûbûn heya Se'îdê, wî meriv şandin pey wan da mizgînî bidin wan û wan vegerînin.

Komek ji zarokên Behrîyan dema şikestinê çûbûn xwe avêtîbûn Bihîtî¹⁰¹⁹ û cihekî din li rexê wê ku xelkên wan deveran wehşeteke nayê gotinê anîbûn serê wan. Melik Mu'iz yek şand ser wan ku ew talan kirin, xaniyên wan wêran kirin, hêzên wan dêrdexan kirin û komek ji wan xeniqandin. Wî Emîn ud-Dewleyê wezîrê Salih Îsmail û Ibn Yaxmûrê Ustadarê wî jî li ber deriyê keleyê bi dar ve kirin.¹⁰²⁰

Heçî leşkerê Helebê dema Melik Nasir li ser Semûtê şikiya, ew bi hêza xwe ya pîr ve li ser xwe man, xwe gihandin hevûdû û bi rîman dehlîzek danîn û Tac ul-Milûkê kurê Mi'ezem Torîşah/Tûranşah [li cihê wî] rakirin. Hingê Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr ji wan re destnîşan kir ku ew zû [kinc û çekên xwe] wergirin û xwe bikin telp û herin Misrê ku nêrînan baş ya wî bû. Çûnki bi Melik Mu'iz re tu hêzeke ku şerê wan bike û nehêle herin nemabû û wî ji wan re got: "Leşkerên Misrê şikiyaye û belav bûye û em li vê derê heşt hezar siwarên xwiyayî ne ku welatê Misrê di destê me de ye. Gava em bimeşin tu kes li pêşberî me xwe ranagire, ger em têkevinê jî em dê Siltan bi sîlekanê bikujin û rûyê me jî dê li nik mezinê me û herkesên din spî bibe." Helebî li ser vê yekê pê re nebûn yek û jê re gotin: "Em loma ji te nakin, hezîkirina welat ji îmanê ye." û berepaş vegerîyan Şamê.¹⁰²¹

Ecêbtirînê tiştê ku qewimî ew bû ku herdu sipahan jî hevûdû talan kirin û vegerîyan û talanê malê herdu sipahan jî giha gundî û koleyan. Çûnki koleyên leşkerê Misrê hespên xwedîyên xwe girtin û xulamên navmalê yên qesran jî sindoq vekirin, çûne Şamê û koleyên leşkerên Şamê jî wisa kirin û çûne Misrê.

¹⁰¹⁹ Bihîtîr gundek e li hafa Misrê. Yaqût, b. n., 1/415

¹⁰²⁰ Li ser bûyera tohîlanînê ku Melik Mu'iz pêk anî, bnr. Siyîr ibn Cewzi, b. n., 8/781; Ebû Şame, *zeyl*, r. 286; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ibn Wasil, b. n., 6/160, 164-66; Dewadîr, *Kenz*, 8/17-18; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/291-292; Ibn Texreberdî, b. n., 7/7-10, 21-22; Henbelî, *Şîfa*, r. 414.

¹⁰²¹ Ger bi serketina dê biçûna Misrê û dest danina ser ku bêparastin bû û kesî nehêle ji lê tunebû. Ibn Wasil, b. n., 6/160-161; Dewadîr, *Kenz*, 8/18; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/291-92; Henbelî, *Şîfa*, r. 414.

Leşkerên Misrê tazî û şêlandî vegerîyan û hinek ji yên Şamî jî weha bûn, Qeymerî hatin birin ku cendekê Diyaedîn Qeymerî yê bêserî bi wan re bû û Hisamedînê Qeymerî jî birîndar û nexweş di mehafê de bû ku li Xezeyê wefat kir. Ew û birayê wî Diyaedîn li Qudsê hatin veşartin, Melik Nasir jî vegerîya Dimeşqê û mal belav kir, xizmetkar girtin û mîr û serdar û helqeyan ji her hêlê ve qesta wî kir.¹⁰²²

Muxîsê xwedîyê Kerekê bi Riknedîn Xassê Tirk re leşker şand Nablusê û lê ma da Melik Nasir bi tiştê ku tê de ye bilebikîne, giringî bide mana leşkerê wî û wan li hev rast bike da ji belawelayiyê xelas bibin.

Melik Mu'iz pêşwazîyeke xweş li Cemaledîn Îduxdiyê Ezîzî û Şemsedîn Berelî kir û ew daxistin xaniyên mezin û hesp, mal û cilûbergên ku hêvî nedi-kirin, ji wan re bir.

Heçî Melik Emadedîn Îsmâil, ew demeke hindik li cem zaroyên xwe ma dû re ew birin birceke din ku ew bi şev hatin derîyên keleyê yê hêla Qerafeyê vekirin, Ezedîn Aybegê Rûmî bi komek Behrîyan ve girtin, bêtî ku tu kes pê bihise ew xeniqandin û veşartin, lê gora wî jî nedan nasîn.¹⁰²³

Me berê dîyar kiribû ku sala bûna wî şeşsed û sisê bû û ew yekî mêrxas, hişmend, xweyray û bîrewer bû. Ew nêzî xelkê û devliken bû, ji xwarin û vexwarinê û cilûbergên spehî hez dikir, ew ji çêşxweşk û tamxweşkan re bênefsê bû û ji xweşî û şadîmaniyê hez dikir. Di destpêka karê wî de bavê wî Melik Adil Busra û Sewadê dabûyê û Kerîmidînê Xelatî jî kiribû serkarê wî.

Birayê wî Melik Mi'ezem jê aciz bû û dilê wî bi ser birayê din Melik Ezîz ve bû, ji ber vê yekê jî ew ji Şamê derket û çû li Busrayê ma heya ku Melik Mi'ezem wefat kir û kurê wî Nasir Dawid ket ciyê wî ku hingê Melik Kamil û Melik Eşref dora Dimeşqê pêçan. Melik Eşref jî Salih baş didît, hemla wî li ser bû û kuftê wî ji Ezîz diçû, ji ber vê jî dema Dimeşq kete destê Melik Eşref ew jî çû ber xizmeta wî, wî ew kir serekleşkerê xwe û ew şand ser Ba'albekê ku çû dora wê pêça û ew ji Melik Emced sitand.

¹⁰²² Tiştê ku li Ebasesê qewimî ne dawîya pêşketin û bilindbûna gelşav navbera Misir û Şamê bû, ji ber vê jî meriv ne li bendê bû ku Melik Nasir li ser windakîrîna Misrê raweste û çawa zivirî Dimeşqê jî yekser rabû mal belav kir û ji bo amedeyîya êrişê di pêş de leşkerê xwe bi rêkûpêk kir. Ibn Wasil, b. n., 6/167; Dewadir, *Kenz*, 8/20.

¹⁰²³ Li ser kuştin û xeniqandin yan jî li gori Dewadîrî serjêkirina Melik Salih Îsmail mîna ya pezekê, bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ibn Wasil, b. n., 6/165-66; Dewadîrî, *Kenz ud-Durur*, 8/18; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesîr, b. n., 13/91; Ibn Texreberdî, b. n., 7/8-9.

Vêca dema Melik Eşref çû nobeta Esicman¹⁰²⁴ û Xwarizmşah şikand, hingê wî ew kir cihgirê Siltan yê Dimeşqê û ew weha ma heya wefata Melik Eşref ku hingê Dimeşqê dayê, lê Melik Kamil ew xist hesarê û Şam jê sitand. Piştîre gava ku mîrxasî himetbilindî û tevdîrgêrîyeke baş nîşan da hingê jî ber van xuyên qenc cihê wî li cem Melik Kamil bilind bû û jî dêla Dimeşqê ve rabû Ba'albekê û deverên pê ve, Çiyayê Yebûs, Beqa'a Ezîzî, Rehbeya Zebdanî¹⁰²⁵ û Wadî (Newala) Teymê¹⁰²⁶ danê. Ew li Ba'albekê li kêf û xweşiyên xwe kol bû û wisa ma ta ku Melik Salih Necmedîn Eyûb dest danî ser Dimeşqê û êrîşî ser wê [Ba'albekê] kir û ew jê sitand ku Melik Salih hingê li Nablusê bû.

Dema Melik Salih welatê Misrê sitand jê tirsîya, çû xwe avête Frengan, bi wan re li hev kir û Sefed, Teberîye, Şeqîf û gelek deverên din da wan ku bi vê hevkarîya bi Frengan re kete kirêtiyeke mezin û bû benîştê devê xelkê.¹⁰²⁷

Ji bilî vê jî gava wî wezîrê xwe Emînudewle¹⁰²⁸ kir berpirsiyarê hemî karûbarên xwe û wî jî qazîyê Dimeşqê Refî'ê Gêlî/Geylî kir walî ku gelek karên diji şerîetê dîkir û serekê asayîşa wî jî pê nedihîsiya; xelk bêhtir jê kerixî û navê wî bi kirêtî derket. Jixwe haya wî jî gelek zordariyên ku diqewimîn çênedibû çawa ku berê jî me ev hemî diyar kirin û zeman jî lê qulipî ta ku hat kuştin. Li Dimeşqê katîbekî/debîrekî wî hebû ku ev risteyên jêrî jê re şandi-bûn:

Ey xwedîyê ku min jî şîretên wî par negirt
 Û ditirsim jê ku xwîna min tê de bê rêtin

¹⁰²⁴ Ev êrîşa wî ya ser Esicmanê di sala 627/1229'an de bû. Nesawî, b. n., r. 330. Ev Esicman di bûyerên sala 627'an de "Basicman" derbas dibe ku li gori Ibn Wasil cihekî navbera Melazgîr û Xelatê ye. Bnr. li jor r. 313, rêbint 827.

¹⁰²⁵ Devereke herêma Zebdana navdar e ku dikeve navbera Dimeşq û Ba'albekê û çemê Dimeşqê jî jê derdikeve. Yaqût, b. n., 3/130

¹⁰²⁶ Wadî Teym newaleke Libnanê ye û dikeve herêma Cebel Şeyxê. Îsfahanî, *Feth el-Qist*, 614, not 2

¹⁰²⁷ Ew di sala 638/1240'i de bû ku Melik Salih Îsmailê mezinê Şamê diji birazîyê xwe Melik Salih Eyûb û Melik Nasir Dawid bi Frengan re yekîti çekiribû û gelek dever pêşkêşî wan kiribûn. Ji bo wan hevpeyman, pêşkêşî û encama wan bnr. Sibt Ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/732; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 261; Ibn Şedad, *el-E'laq el-Xetire, beşa tarîxa Lubnan, Urdin û Filistinê*, r. 153; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 155; Ibn Wasil, b. n., 5/297, 301-302; Ibn Texreberdî, 6/307; Ibn Kesîr, b. n., 13/-136; Henbelî, *Şîfa*, r. 325.

¹⁰²⁸ Ew Sahib Ebû Hesên Samirîyê Misilmênî bû ku di sala 648/1250'i de bi ustaddarê Melik Salih Îsmail Nasirîdîn ibn Yaxmûr ve berî kuştina Melik Salih Îsmail li Misrê hatibûn daleqandin. Sibt ibn Cewzî, b. n., 8/784-785; Ibn Wasil, b. n., 6/164-65; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesîr, b. n., 13/136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/9.

Tu guh bide şîretên wî yê destpêkqenc
Ku ji inkara wê ditirse jê neqere ne dest jê berde

Bi Xwedê ez hikmê wî xwedîyê ku tora
Zilmê danîye ser gelê xwe, dirêj nakim

Hesûdê pê ji dibîne ku kêfxweş û şad e
Lê şaşmayîyê newalan ji rewşa wî ya kenê dibîne

Wezîrê wî Îbn Xezal û Refî'e pê ve
Serekqazî û walîyê cenga wî ibn Beka

Û Su'leb û Fideyl kê ne herdu
Mişawirên dema tengî û tangasîyê

Komeke ku bi wan ewleyî belav bûye
Şerîet miriye û Îslamîyet ji çûye helakê

Ew eşkere û bi nihênî ji Xwedê natirsin
Lê ew ji stêrk û çerxa felekê ditirsin

Niha ew hukim dikin û bawerî dixwazin
Wan di nêçîra xwe de te xistiye dafikê

Ger xweşî û rizqekî fireh be ji wan re ye
Lê ger xirabî yan karekî kirêt bi ji te re ye

Min şîret kirine, rabe were ber nesîhetên yê
Ku di gotina wî de herfeke vir û derew tune ye

Tu rewşê telafî bike û qambûra wan veşêre
Tu dê ruşdê bavêjî ger li kêf û şahîyê bikudîni

Ji nêzîk ve tu dê berên karên wan bibîni
Ji te û wan tev re hetk e gava neveşêrin

Sala Şeşsed û Çel û Nehan (649/1251)

Tê (di vê sala 649/1251'ê) de Melik Mu'iz bi Mîr Farisidîn Aqtay re leşker û komek Behriye kişand ser Nablusê, ew lê daketin û Xaseyê Tirk jî zivirî Kerekê ku Mîr Nasiridîn Qeymerî jî bi leşkerê Dimeşqê ve kişiyabû Eclûnê.¹⁰²⁹

Bi daketina Farisidîn Aqtay ji Mîr Nasiridîn re tirseke mezin çûbûbû ku ditirsiya ew bi hevkarîya koleyên Tirk ku di nav leşkerê wî de bûn pêk hatibe.¹⁰³⁰ Ew rabû ji bo hawarê û leşker name û qasid şandin Hema, Heleb, Heran, Mêrdîn û Mûsilê, wî mal belav kir û peya girtin ber xizmeta xwe. Wî şeşyeka milkê gel da hev û ji xişrê jinan xerac sitand û leşker jî ji her hêlê ve jê re hat, wî Melik Emced Ebasê kurê Melik Adil kir serleşkerê xwe û dehlîza xwe û bi leşker ve li Fewarê daket.

Mîr Farisidîn Aqtay siwar bû, êrîş birin ser Golanê û derbasî Newayê bû ku dinya Melik Nasir li Dimeşqê, ya Melik Emced li Fewarê û ya Mîr Nasiridînê Qeymerî jî li Eclûnê qelibî û ew tirsîyan ku her yek ji wan texmîn dikir dê here wî. Şêxê hêla Merayê Mîr Emadedîn Hacı ibn Berîd jê [aqtay] re nivîsî û serwer û pêşengên welatan qesta wî kirin, wî jî xelat belav kirin û mal da; wî belgenome ji yên ku hatibûn cem re nivîsî û vegeriya Nablusê. Melik Nasir bêgav bû ku bi Muxîsê xwedîyê Kerekê re li hev bê û Belqayê, bajarê Seltê bê kele û Xelîlê dayê.

¹⁰²⁹ Ev bûyer di sala 648/1250'i de bû ku Melik Mu'iz Serdar Farisudin Aqtayê Cemdar bi sê hezar leşker ve şand ser Xezeyê ku dest danî ser wê û derûdorên wê û zivirî Qahîreyê. Bnr. Ibn Wasil, b.n., 6/167; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesir, b. n., 13/136; Ibn Texreberdi, b. n., 7/23.

¹⁰³⁰ Ev destnîşaneke girîng e ku memlûk hemî ne Tirk'bûne û ew ne yê ewleyiyê bûne ji, çunkî ew zû dihatin guherîtin û destê xwe dixistin nav siyasetê heta nav guhertina sîltanan, kuştin û girtina wan û anîna wan ya ser hikim, mîna avêtina wan ya Melik Adilê II'em ji desthilatê di sala 637/1239'an de û danîna Melik Salih Eyûb ser sîltaniya Mîsrê û yên din. Ji bo zêdetir bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/728; Ibn Wasil, 5/263; Dewadârî, *Kenz*, 7/338; Zehebi, *İber*, b. n., 3/229; Hesneyanî, b. n., 93-105.

Hawara wî jî bi pêşengîya Tewaşî Şehabedîn Reşîd gihayê û şand cem leşkerê Fewarê ku Mîr Hacı ibn Berîd desteser bikin, wan ew girt û avêt keleya Dimeşqê û tê de ma heya ku mir.

Leşkerê Melik Nasir gihîştin hevûdû û çûne Nablusê ku gelekî pir bûn, Mîr Farisidîn Aqtay zivirî Sayihê û Melik Mu'iz jî bi leşkerê Misrê ve derket û çû li qeraxê Sayihê daket. Leşkerê Melik Nasir jî giha Til'ecûlê ku Melik Mu'iz qîlqîlî û bawer kir ku ew dê têkevin Remleyê, lê ew li Til'ecûlê man û li wê derê xanî, hemam û xan ava kirin.¹⁰³¹

Tê (di vê sala 649/1251'ê) Mîr Şehabedîn Silêman ibn Ferec wefat kir.¹⁰³²

Tê (di vê sala 649/1251'ê) de şerîetnas Behaedîn Elî ibn Cimeyzi¹⁰³³ ku şexekî mezin î xuynerm û qenc bû, li cem şah û mîrekan bi rûmet bû û şarezayê mezhebê Şafi'î bû, wefat kir. Melik Kamil ew bi Şecaedîn ibn Ebî Zikra re bi qasidî şandibû Bexdayê û cem Melik Eşref ku bûna wî jî sala pêncsed û pêncî û nehan (559/1163) bû.

Tê (di vê sala 649/1251'ê) de Şahbanûya Şecer ud-Dur bi Melik Mu'iz re zewicî û mal da wî.

¹⁰³¹ Li ser vê bûyerê, bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/785; Ibn Wasil, b. n., 6/167-168; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/291-292; Ibn Kesîr, b. n., 13/135-36; Ibn Texreberdî, b. n., 7/6; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Dewadari, *Kenz*, 8/20.

¹⁰³² Ji bo nasandina wî bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîrat ez-Zeman*, 8/786.

¹⁰³³ Ew Behaedîn ibn Hibetullah ibn Selamê Cimeyzi bû, li gorî Ibn Kesîr û Ebû Şame Himeyri ye, ji bo agahiyên bêhtir bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/787; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 287; Ibn Wasil, b. n., 6/169; Ibn Kesîr, b. n., 13/137; Ibn Texreberdî, b. n., 7/21.

Sala Şeşsed û Pêncî (650/1252)

Tê (di vê sala 650/1252'yan) de Tatar¹⁰³⁴ gihîştin Cezîreyê/Giravê, Diyarê Bekir talan kirin û pê ve çûn heya gihan Serê Kanîyê, Heran û Sirûcê/Pirsûsê û [li wan deran] rastî karwanekî mezin hatin ku şeşsed hêştir û malekî pir bi wan re bû. Wan ew girt û ji karwan û ji xelkê wan herêman ji deh hezarî bêhtir kes kuştin û zivirîn Xelatê.¹⁰³⁵

Tê (di vê sala 650/1252'yan) de Sahib Cemaledîn Yehya ibn Metrûh di meha Şabanê de wefat kir, ew şairekî qenc î hêja, xêrhiz, dîndar û ji pêkanîna pêwîstîyên merivan hez dikir û kubar bû. Melik Salih Necmedîn Eyûb ew şandibû ku di nav Xwarizmîyan de bimîne, îcar kurekî Berdî/Burdî Xan¹⁰³⁶ yê pir spehî hebû ku li ser wî gotiye:

Ger wî bi heyvê bişibînim bêwijdanî dikim
Yan jî bi xezalê ez wî zorlêbûyî dibînim

Ev kurê spehîtiyê ji we re hişk e
Mihribanî bikin û aştî jê re bixwazin

Dîsa jê, gava ku kinc diyarî dabûnê:

Ey mezinê min koleyê te ji pêşkêşîya
Hatinî û biratîya te re pêbawer e

¹⁰³⁴ Piştî ku Mengûxan dijiraberên xwe xistin bin hukmê xwe, di sala 650/1252'yan de di împaratoriya xwe de karûbarên îdarî li hev rast kir, leşker bi rêkûpêk kir, birayê xwe Hulagû dani ser beşa rojava û Mir Arxûn Axa ji kir berpirsiyarê civandina mal ji welatê Şamê û cihên din. Bnr. Ibn el-Îberî, *Tarîx Muxteser ed-Djwel*, r. 459.

¹⁰³⁵ Serdariya vê êrişê Baycûniwîn dikir ku ew ji li ser fermana Batûxan ya berî mirina wî ya sala 652/1254'an bû. Ji bo zêdetir bnr. Sibî Ibn Cewzî, b. n., 8/787; Hesneyanî, b. n., r. 419-420.

¹⁰³⁶ Birdî Xan yek ji pêşengên Xwarizmîyan yê naskirî bû heta girîngtirinê wan bû. Ibn Wasil, b. n., 5/336; Meqrizî, *Silak*, 1/2/316.

Ji ber vê jî ez diyarîya layiq
Di zivistanê de dişînim

Bi rastî tu dostê xalis î ku himet
Û rapêçana te şerefê civandîye

Wî xanîyek li Misrê ava kir û li ser ev nevîsî:

Xanîyê avedanîya wê bi qencî yê ku
Tu carî xanî ji para wî vala nemaye

Melik Salih xwedîyê bilindîyê Eyûbê
Ku Xwedê rûmeta wî zêde bike

Ew fena bû ku wî qencîya Xwedê ya
Cem me û ya cem xwe tevde bir

Serkeftin û qewîkirin ji partiya wî
Camêrî û tevdêrî jî ji xebata wî

Tu ji hesûdê min re bibêje: ma qey
Xwedî bi koleyê xwe re weha dike?

Dîsa jê, dema ku Melik Salih Îsmâîl ew ji Dimeşqê derxist:

Dibêjin, ji Dimeşqê bi rê keve û lê nemîne
Eva han fermaneke ku tu tirsî min jê nîne

Min got, li ser sera û li ser çavê min
Ne we cîhan afirandiye û ne jî merivîn

Dîsa jê, gava ku dilketiya wî jê re nêrgiz û gul şandibûn:

Ji min re nêrgiz û gul hatine şandin
Ez bi ber rastîya mebesta wê de ketim

Dema ji bo seredanê lêborîn xwest
Mîna çav û dêmên xwe bi bal min ve

Dîsa jê:

Çêtirîn mafê ku min girt nêrîneke ajo bû
Çav derbas dibe gava cil wernegirtibe

Şûrek stuyan dibire na belkî
Çavan kor dike gava nekêşayî be

Ya sêyemîn bigerîne dilekî bi tebat
Xwe ji eybê biparêze û ji starê metirse

Wî ferman kiribû ku [risteyên jêr] li ser gora wî binivîsin:

Min çala gora xwe hew bi gerew girt
Û ji cîhanê jî ji kefen pê ve tişteke negirt

Ey yê ku rehmeta wî evdên wî dihevwîne
Nav xwe, ez jî ji bendeyên te yên xerab im

Di destpêka rewşa xwe de ew weke debîr di ber xizmeta Benî Lîtîyan de bû, bû katibê/debîrê Siltan Melik Salih û li cem bi pêş ket ta ku payeya wî bilind bû. Wî şêst siwar û def û trampet danê û eba û kincên esker li ber kir û ew bi Tewaşî Şehabedîn Reşîd re kir hevbeşê desthilatdariya Dimeşqê, lê dû re berê xwe jê guhart û nanê wî birrî.

Dema gihîşt Melik Mi'ezemê kurê Salih hingê ji binî rûyê xwe jê guhest û ew jî li mala xwe rûnişt û di dawiya temenê xwe de kor bû ku di vê salê (650/1252) de wefat kir.

Tê (di vê sala 650/1252'yan) de qasidê diwana Ezîz Şêx Necmedînê Badêrayî çû Sayihê cem Melik Mu'iz, pê re rûnişt û li ser aştiya navbera wî

û Melik Nasir li hev kirin. Ew bi qasidê Melik Mu'iz, Îzedîn Seyfî û Elemedîn Xeznedar ve zivirî Şamê¹⁰³⁷ û derbasî Til'Ecûlê bû ku Melik Emced bi leşker ve ew pêşwazî kirin û gava ew gihan konan ew daketin û dehlîz danîn ku ji ber wê jî ji xulaman re tengasîyeke mezin çêbû. Ew çû cem Melik Nasir ku daketibû 'Etmelxûrê û biryar dan ku Xeza, Darûm û qeraxa girêdayê bi Canînê ve ji bilî Nablusê ji Melik Mu'iz re be.¹⁰³⁸ Li ser vê li hev kirin û Şêx Necmedîn bi Mîr Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim û Nîzamedîn ibn Mewla ve wek qasidê Melik Nasir zivirî û berê xwe dan Misrê.

¹⁰³⁷ Memlûkan peyman bi Xaçparêzan re çekiribû û bûbûn yek ku li hemberî dijîtiya Dimeşqê û rakirina desthilata Eyûbiyan ji Şamê, Qudsê bidin Xaçparêzan. Lê dema Melik Nasir ev peyman bihîst rabû bi lez berî wan çû giha wê derê da nehêlc hêzên wan bigihîjin hev û planê xwe pêk binin. Ibn Kesir, b. n., 13/139; Ebadi, b. n., r. 127; Rensiman, b. n., 3/477.

¹⁰³⁸ Ji bo agahên bêhtir bnr. Sibte ibn Cewzî, b. n., 8/789; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, b. n., 6/174-75; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/293; Ibn Kesir, b. n., 13/196; Ibn Texreberî, b. n., 7/23; Dewadârî, *Kenz*, 822-23; Hesneyanî, b. n., r. 217-224

Sala Şeşsed û Pêncî û Yekê (651/1253)

Tê (di vê sala 651/1253'yan) de Şêx Necmedînê Badêrayî bi qasidên Melik Nasir ve giha cem Mu'iz, Melik Mu'iz sond xwar û leşker zivirî Qahîreyê; gelek mal da Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim û Nîzamedîn ibn Mewla.

Wî mîr û serdarên Melik Nasir yên li cem wî girtî mîna Melik Mi'ezemê kurê Selahedîn û birayê wî Nisret, Melik Eşrefê kurê xwedîyê Himsê, Şhabedîn ibn Hisamedînê Qeymerî û yên din berdan. Ew bi Necmedîn Baderayî re derketin çûn Şamê û wî zarûyên Melik Îsmâil jî ji zindanê berdan.¹⁰³⁹

Melik Nasir zivirî Dimeşqê û leşkerê Melik Nasir jî ji Til'eculê vegeriya qeraxê û welatên Frengan talan û wêran kirin, hingê Frensîs jî li Yafayê dima û sûrek li dora wê ava kiribû û wî sûra Qeysariye û Seydayê jî ava kiribû.¹⁰⁴⁰

Leşkerê Melik Nasir giha Ekayê, Freng jî derketin çûn Tilfizulê û Misilmanan jî avêt ser Kirdaneya [navbera Eka û Seydayê], ew sitand, Tewahînê jî şewitand û çûn Seydayê, êrîşî wê kirin û bi zora şûr ew vegirtin. Hin kesên lê hatin kuştin, hin dîl hatin girtin û komek ji wan jî reviyar keleya deryayê ku hinek ji wan xeniqîn û leşker jî zivirî Dimeşqê.

Melik Nasir derket çû pêşwaziya herdu apên xwe, wî xelat dan mîrêkan, nefeqe belav kir û destûr da nijdeyê û leşkerê Heranê ku ew bi xwe li Dimeşqê ma.

¹⁰³⁹ Berdana girtiyan li Misrê li ser mercên lihevhatinê bû. Bnr. Sibt ibn Cewzî, 8/789; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, 6/175; Dewadîr, *Kenz*, 8/23; Ibn Kesîr, b. n., 13/139.

¹⁰⁴⁰ Bêguman Luisê IX'em gava piştî têkçûna Dimyatê û dîlgirtin û berdane xwe bi soz û bextê xapînok ji destê Misriyan filitî ew venegeiriya welatê xwe yê Fransa lê yekser berê xwe da hêla Şamê û li Ekaya ku ji wan re pir girîng bû daket, bi hêviya ku ji nakokiyên navbera melikên Eyûbiyan û yên navbera wan û Memlûkiyan û herweha ji yên navbera Kolemnan bi xwe fêde wergire û ewêziya têkçûna xwe ya Dimyatê bi paş ve bistîne û li welatê xwe yên Ewropa ji xwe re av û rûyekê derxe. Ji bo vê bnr. Ibn Cibeyr, *Rihlet*, 303; Ebadi, b. n., r. 156-157.

Tê (di vê sala 651/1253'yan) de Mîr Hisamedînê kurê Ebû Elî bi destûra Melik Mu'iz ji Qahîreyê çû Dimeşqê, ku ji kubra/nefsmeziniya xwe daketi-bû, Melik Nasir ew pêşwazî kir, xelat kir û li Dimeşqê betal ma.¹⁰⁴¹

¹⁰⁴¹ Bi rastî çawa Hesneyanî ji diyar dîke, sedem û berpirsyarê bîngêhîn yê serkeftina tevgera Memlûkiyan û têkçûna desthilata Eyûbiyan li Misrê ev Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Hezbanîyê Kurd bû ku mîrê mezintirîn û cihgirê Siltan yê wê derê bû. Lewra hemî derfetên leşkerî, malî digel pêbawerî û giramî li cem wî bû, lê digel vê jî li hemberî kirinê Memlûkiyan bi Melik Mî'ezem Toranşah re bê lebr û tevdir û bédeng ma û bi tenê li wan temaşe dikir. Ji bîlî vê jî gava Memlûkan Toranşah kuşt jê xwestin yan jî pêşniyar kirin ku ew dest daye ser desthilatê lê wî nekir û desthilatî jî wan re berda ta ku dawiyê pêwîstiya wan pê nema û tu rû jî nedanê, bégav ma û zivirî Şamê cem Eyûbiyan lê piştî xerabûn û teslîmkirina Misrê. Bnr. Dewadartî, *Kenz*, 8/25-26; Hesneyanî, b. n., r. 223-224.

Sala Şeşsed û Pêncî û Diduyan (652/1254)

Tê (di vê sala 652/1254'an) de ji Mekê agahiyên pir hatin ku li ser hinek çiyayên 'Edenê çirîskên ku bi şev firiyane û gihane heya deryayê, hatine dîtin.¹⁰⁴²

Tê (di vê sala 652/1254'an) de Farisidîn Aqtay çû heya Se'idê¹⁰⁴³ û li Derweta/ Zerweta Siryana/Siryama Şerîf ibn Su'leb daket ku gundiyan ber-rîya wê derê ji ber şikiyan, wî jî da pey wan, gelek kes ji wan kuştin û bi dîlan ve zivirî Qahîreyê ku Şerîf ibn Su'leb jî di nav wan de bû û ew li ber keleya Çiyê hat daleqandin.

Tê (di vê sala 652/1254'an) de Melik Nasir qîza Elaedîn Keyqubadê xwe-diye Rûmê ji xwe re xwest û pê re zewicî ku balyozê wî jî Şerîf Murtezayê neqîbê/serekê Elewîyên Helebê bû. Wî ew şand ku here wê ji Rûmê bine û [dema ku hat] pêşî leşkerê Helebê ew bi rêûresmeke pir pêşwazî kir û dû re gihan Dimeşqê. [Li wê derê jî] leşker kincên telpan li xwe kirin û lîstin, kumbeta konî danî û şahîyeke zêde li dar xist. Wî serdar, hêza dorparêz, giregirên Dimeşqê û defterdar xelat kirin û sifreyeke ku weke wê nehatiye dîtin, rast kir û pê (bi bûkê) re ket keleya Dimeşqê.

Tê (di vê sala 652/1254'an) de qedrê Mîr Farisidîn Aqtay zêde bû, camê-rî, xelat û dana wî bêhtir bû ku vê yekê jî hestên baş yên hemberî Melik Mu'iz kêmtir kir. Wî [Aqtay] dest pê kiribû ji gencîneyê mal dixwest û dişand Îskenderîyeyê û komeke mezin ji serdaran û xwiyaniyên hêza dorpa-rêz hevaltiya wî dikirin û wî jî xelat û camêrîya xwe li hemiyan belav dikir. Ji ber vê jî gava siwar dibû pirên serdaran diketin ber xizmeta wî û gava ji Melik

¹⁰⁴² Ji bo bûyera agirê volkanê bnr. Sibî ibn Cewzi, b.n., 8/790-791; Dewadîrî, *Kenz*, 8/23; Ibn Kesir, b. n., 13/139; Ibn Texreberdî, b. n., 7/28.

¹⁰⁴³ Se'id welatekî fireh î sê beş e û destpêka wê ya hêla başûr bajarê Uswanê ye. Yaqût, b. n., 3/463

Mu 'iz vediqetiya kesên ber xizmeta wî ji yên Melik Mu 'iz bêhtir bûn. Melik Mu 'iz pê dihisîya, lê ji îdarekirinê pê ve tu tişt jê nedihat.¹⁰⁴⁴

Farisidîn Aqtay meriv şand cem Melik Muzaferê xwedîyê Hemayê ku jê re qîza wî bixwaze, rewş li hev hat û wî leşker bi ustadarê xwe re şand Hemayê da wê bi xemleke pir, bi cihêzekî giran û ihtîşameke pir amade bikin. Melik Nasir derket pêrgî wan ku bi wan re mehafeyek li ser hêstiran hebû û perdeyeke etlesî ya avzêrkirî û gewherîn jî li ser bû û hêstirên bin mehafeyê jî nalzêrîn, xilxalzêrîn û xilxalgewherîn bûn. Ew li Dimeşqê daketin ku Melik Nasir qencî bi wan re kir û ew rabûn berê xwe dan Hemayê. Ew bi bûkên ve zivirîn û diya wê qîza Melik Kamil jî pê re bû ku di Dimeşqê re derbas bûn û berê xwe dan Qahîreyê.¹⁰⁴⁵ Ev zewac li zora Melik Nasir çû ku her texmînên xerab hatin bîra wî û li xwedîyê Hemayê jî kete gumanê.

Dema nûçeya derketina wan ji Dimeşqê û hatina wan ber pê ve gihîşt Farisidîn Aqtay, wî dest bi belavkirina xelate li serdarên din û ji erbabên/tevgerdêrên dewletê û mezinên helqeyê kir û alavên dawetê û siwarên xêlîyê amade kirin. Serdar û leşker ji giringî dan karê xemilandinê, rêzkirina alêrên çekirina konê qubikî û lîstika riman û Mîr Farisidîn jî meriv şand cem Melik Mu 'iz ku jê re li keleyê xaniyekî vala bike.

Melik [Mu 'iz] fêr kir ku mebesta zîlam desthilat e û rabû bi koleyên xwe Mîr Seyfedîn Qutiz û Behaedîn Behadîr re li hev kir ku ew Farisidîn bixwaze cem xwe û dema li dehlîzê derbas bibe hingê Seyfedîn Qutiz bigihîjê û bi şûr lêxe wî bikuje. Wan gazî Farisidîn kir, ew bi du koleyên xwe ve hat ku ji xwe ji kesî tu hesab nedikirin û di çavên wî de tu kes, yan tiştek nînbû.

Dema ew li dehlîzê derbas bû ku yeke teng bû, Seyfedîn Qutiz derbekê bi şûr lê da, milê wî ket, dû re bi şûr tade lê kir ta ku Aqtay jê re got bes e tu gihayî [armancê]. Melik Mu 'iz bi kole û mêrxasên xwe ve derket û bi hev re li ber derîyê kelê rûniştin, behrîyên din jî siwar bûn û bi kincên xwe ve çûn

¹⁰⁴⁴ Li ser rewşa wî û pêşketina desthilata wî û dû re kuştina wî, bnr. Sibte ibn Cewzî, b. n., 8/792; Ibn Wasil, b. n., 6/176-178; Dewadîrî, *Kenz*, 8/24-26; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/297-298; Ibn Kesîr, b. n., 13/140; Ibn Texreberdî, b. n., 7/10.

¹⁰⁴⁵ Bi tenê nivîskarê me li ser van agah û hûrgiliyên berfireh û qedirgirtina Melik Nasir ji wan re radiweste digel ku xelk hemî diji vê zewacê bû. Ji xwe xelk ji qîza Melik Kamil şaş ma ku çawa digel bêhinkûfîyê ji ev zewac peji-randiye. Ji bo şaşmayîna xelkê li vê zewacê û dijdêrketina wan û rewşa Farisidîn Aqtay û qurekirina bi zewaca keçê Melik Kamil re digel imaya doza beşdariya wî di desthilata Misrê de û kuştina wî, ji hêla Ezedîn Aybeg ve. Bnr. Dewadîrî, *Kenz*, 8/25-26.

bazara hespan ya bin keleyê bi hêviya ku dê tişteki bikin. Serdar û hêza dorparêz hatin ber xizmeta Melik Mu'iz, hêzên behrîye jî berê xwe dan Şamê û leşker jî da pey wan û wan xaniyên xwe jî bi mal, herem, berhem/mehsûl û giraniyên tê de tev bi halê xwe ve hişt ku Melik Mu'iz jî ew ji serdaran re berdand. Hingê ew bi sancaqan ve siwar bû û siltaniya xwe eşkere kir û li ser desthilatê bi cih bû.

Dema xeber giha Melik Nasir wî şewirmendê xwe civand û axivîn, gihan wê biryarê ku Siltaniya Misrê dê ji Melik Eşrefê kurê Melik Mesûd re bûya û Mu'iz jî dê atabegê wî bûya ku sond [û peymanan nav wan jî] hew ji bo xatirê Melik Eşref bû. Lê niha dixwiyê ku tu bawerî di nav wan de nemaye û ji ber vê jî wan biryar da ku ew [Melik Nasir] meriv bişîne Xezeyê, dilê Behrîyan xweş bike û wan bixwaze cem xwe, qencî bi wan re bike û welatê Misrê bi wan bistîne.

Wî weha kir û şand ji Heran û Helebê jî leşker xwest û di wê rewşê de qasidê Melik Mu'iz giha cem, ew bi bûyerê hisand û ji bo nêzîkbûna behrîyan ew hişyar kir û weha digot: "Evên han gencîneyên Misrê û welatên wê girtine, lê dîsa jî dilbicih û têr nebûne û bi kêrî tu tiştî nayên."¹⁰⁴⁶ Wî gotinên wî nepejirand û komên leşker civand, behrîyan girt ber xizmeta xwe û qesta welatê Misrê kir.

Qasidên behrîyan¹⁰⁴⁷ gihane cem, jê re sond xwarin û dû re ketin ber xizmeta wî ku pêşengên wan Seyfedîn Reşîdî û Mîr Riknedîn Bindeqdarî bûn, ew ciwanên baş î hêjayî yên xweragir û komek memlûk û hejmareke siwaran bûn.

Melik Nasir çû pêşîya wan, ew daxistin, qencî bi wan re kir¹⁰⁴⁸ û gelek mal û xelat dan wan û dehlîza xwe derxist cem piran ku ji her derî ve gelek hawar û leşkerê wî hatin cem. Ew nêzî meh û nîvekê li ser piran ma ku behrîyan ew ji bo çûna lezgîn han dida û digotin: "Ger tu ji bo çûna ser welêt lez nekî ku

¹⁰⁴⁶ Aybeg lê xebitî da ew yekitiya ku helki li welatê Şamê di navbera neyarê wî Melik Nasir û memlûkên ku jê reviyabûn de çêbibe, bifeşkilîne û wan koleyan li ber çavê Melik Nasir hebext û nepêbawer bide xwiyakirin. Bnr. Ibn Texrebedî, b. n., 7/30-31.

¹⁰⁴⁷ Vê kuştina Farisidîn Aqtay Memlûk kirin du beş ku hinek bûne Mî'ezî û hinek jî bûne behrîyên reviyayî û ew jî bûne çend ber û li welatên mîna Şam, Kerek, Se'îd û yên din belav bûn û xerabî kirin ku yên Kerekê gihan cem Melik Mûxis (648-661/1250.1262) û wî ew xweş pêşwazî kirin û qencî bi wan kir. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 8/26-27. Ibn Şedad, *el-E'laq el-Xetîre*, Beşa Lubnan, Urdin û Filistinê, r. 126.

¹⁰⁴⁸ Wî gelek mirgeh dan mezinên wan. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 8/29; Ibn Texrebedî, b. n., 7/30-31.

niha qels û kêmpêya ye, dê piyê Melik Mu'iz erd bigirin û dê dest deyne ser yên ku ji wan ditirse. Herweha ew dê ji nav wan hinekan hîlbijêre, bigire ber xizmeta xwe û hêza xwe bi wan xurt bike [ku hingê dê rewş biguhêre].” Wî guh neda wan, lê roj bi roj sozê çûnê dida ta ku rewş bû mîna gotina wan.¹⁰⁴⁹

Melik Mu'iz li ser desthilatdariya xwe bi cih bû, di welatê xwe de kesên ku ji wan ditirsiya girt, berê xwe da tevgerdêrên dewleta xwe yê pêbawer û qencî bi hêzên Nasirî û Ezîziyên ku di xizmeta wî de bûn, kir.¹⁰⁵⁰

Dû re Melik Nasir, Melik Mi'ezem Fexredîn Toranşahê kurê Selahedîn kir serekleşkerê xwe û bi leşker ve çû li ser ava pirşor daket. Berbiçav Melik Mi'ezem fermandarê leşker bû, lê di rastîyê de karûbar hemî bi ustadar Mîr Seyfedîn Bektût ve girêdayî bû û hew nav li ser Melik Mi'ezem bû. Baran bi ser wan ve wisa hat ku lehîya wê gihîşt heya ava şor û heya sê rojan tu kesî nikaribû lêmiştê bibirrin û lê derbas bibin ta ku piştî xebat û kêşana zehmetîyeke zêde ji ber herîyê, ew derbas bûn û gihîştin qesra Mu'inedîn ya Xûrê. Meha Adarê hemî baranê bi şev û bi roj li ser hev lê kir ta ku leşker ji ber zahîya herîyê bar kir ser gir û deverên bilind.

Giya ewqas pir bû ku hespên wan lê diçêriyan û qelew dibûn û şopên avên çeman ewqas dirêj dibûn ku ji Firatê mezintir dibûn. Di nav çêreya qesrê de giyayek hebû ku dema hespan dixwar pirç û dûvê xwe diavêtin ku merivan bi vê yekê derew li hev dikirin û digotin: “Hesp lê çêriyan ta ku dûv û pirça hespên xelkê hemî ketin û simên gelek hespan reng vedan.”

Di demeke Nîsanê de avên çeman danîn ku leşker jî zivirî û berê xwe da cemê 'Ewcayê,¹⁰⁵¹ ew lê daketin û heya havîn û payiz qediya jî lê man û di destpêka zivistanê de jî çûn li Xezeyê daketin.

Heçî Melik Mu'iz, gava nûçe gihanê ku Melik Nasir bi israr diçe Mîsrê rabû mal rêt, leşkerê ber xizmeta xwe zêde kir, dilê xelkê xweş kir û ji Qahîreyê derket çû li Barîdeya navbera Sayih û Ebaseyê daket, bazara çolane di navbera hêza Melik Nasir û Melik Mu'iz de hêsa û şên bû.

¹⁰⁴⁹ Ji xwe Melik Nasir hewceyî serdariyeke erbabî serkeftî bû, çûnki ew naskiriyê bi kesayetiyeke qelsî dudilî bû ku nikaribû biryarên qutûbîr bide. Bnr. Yûnîni, *Zeyla Miratê*, 1/463; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/323; Henbelî, *Şîfâ*, r. 420.

¹⁰⁵⁰ Melik Mu'iz fersenda xelasiya ji dijberê xwe dit û dest bi tevdîrên dijî wan kir, wî hinek kuştin, hinek girtin û dest danî ser jin û zaroyên wan. Ibn Wasil, b. n., 6/179.

¹⁰⁵¹ 'Ewca çemekî navbera Ersûf û Remleyê ye li qeraxê Filistinê. Yaqût, b. n., 4/188

Melik Nasir ji koleyên xwe û yên bavê xwe Melik Ezîz û Nasirîyên ku li Misrê di ber xizmeta Melik Mu'iz de bûn re name şand û xwest ku dilê wan bi ser xwe ve bide. Ew û yên ku nanê wan dixwarin du hezar siwar bûn, wan bi Melik Nasir re li hev kir ku Melik Mu'iz bigirin û tiştê ku Tirkan û xizmetkaran anîbû serê Melik Adilê kurê Melik Kamil, bînin serê wî jî. Lê Melik Mu'iz ku yekî şareza û di rewşên lezgîn de destsivik bû, bi rewşa wan hisiya û roja sêşemê siwar bû ku bi lîstika poloyê/kaşûyê bilîze û serdar û leşker jî di ber xizmeta wî de bûn. Ew çû cem koma Ezîziyan ku Cemaleddîn Êdûxdî/Îyîdoxdu û Şemseddîn Berelî texmîn kirin ku ew çûye cem wan da xwe nêzi wan bike û wan bibe têxe lîstika poloyê/çewganê. Ew bi lez derketin, wan hesp kişandin da jê re bibin pêş, lê wî ferman kir ku wan bigirin û otaxên wan talan bikin. Bazirgan, leşker û şerxwaz hahakê rabûn, hesp û konên wan û tiştên tê de birin û di bin rêçê de ew birin Qahîreyê û nanê wan birrîn.¹⁰⁵²

Xelkê digot ku ustadar Mîr Seyfedînê Begtûtiyê Ezîzî ew [Mu'iz] bi vê hevkarîya wan û Melik Nasir hisandibû, çunkî ji Melik Mu'iz malekî pir gihabûyê ku ji xwe wî Melik Nasir ji vegirtina Misrê bi paş dixist. Wî nedixwest Melik Nasir bibe xwediyê Misrê ji tirsê ku dê dewlet bibe ya Kurdî¹⁰⁵³ û ya Tirkan dê têkbiçe, çawa ku nedixwest Melik Mu'iz jî li pêşberî Melik Nasir xurt bibe ji bo parastina mala serwerê xwe; lê bêhtir dîtina wî ew bû ku desthilat di navbera herduyan de bimîne. Jixwe di navbera wî û Cemaleddîn Îyîdoxduyê Ezîzî û Şemseddîn Eqeşê Berelî de dijberîyeke pir û xeydeke kevn hebû ku ew jê dihesidîn û aciz dibûn ku di ser wan re dihat girtin. Vêca dema nûçeya girtina Ezîziyan giha Melik Nasir hingê ji bo vegirtina Misrê ya niha jê re tu hêvî û pêdiviya amadeyîyê nema, jixwe tu kesê ku Melik Mu'iz jê bitirse jî nemabû û leşkerê wî jî ji xwe ji ber dirêjiya bêpergalîyê qels bûbû.

¹⁰⁵² Li gor Ibn Wasil û Ibn Texreberdi koleyên Ezîzî bûn ku ji Melik Nasir re nivîstî bûn û xwestibûn dest deynin ser Melik Mu'iz ku Cemaleddîn Îyîdoxduyê Ezîzî bi wan re nebûbû yek, lê ew jî ji girtin û tiştên ku bi serê yên din ve hat nefilîti ku sala din ew jî hat kuştin çendi ku ew beşdarî tevgerên diji Melik Mu'iz nebûbû jî. Ibn Wasil, b. n., 6/181-182; Ibn Texreberdi, b. n., 7/30-31.

¹⁰⁵³ Çendi ku dirok nasên hevdem ji ber gelek sedeman newêrin navê Dewleta Eyûbî bi navê Dewleta Kurdî bi nav bikin jî lê di gelek çavkaniyên hingê de çêkere bi navê Kurdî hatine navdan çawa ku navê vê kitêbê bi xwe ji Tarîxa Dewleta Kurdan e. Mina ku 'Usamiyê Mekî jî dibêje, bi ketina Melik Eşref Mûsayê Eyûbî, Dewleta Eyûbî ya Kurdî bi dawî hat.

Sala Şeşsed û Pêncî û Sisiyan (653/1255)

Tê (di vê sala 653/1255'an) de Mîr Seyfedînê Qeymerî nexweş ket ku ew birin Nablusê û lê wefat kir, mîrekên Qeymerî di konê Seyfedîn de serxweşiya wî kirin lê reş girênedan. Mîr Seyfedîn xwedîyê Keleya Qeymerê¹⁰⁵⁴ bû ku merivekî mêrxas, rastbîn î saxlem, xwedî nêrînên tuj, ezimdar, tevdiêrdê rewşa xwe û di desthilatê de xwedî peyv bû. Wî ji xwedîyê Rûmê re xizmet kiribû ku pê dihat şewirîn û ji Melik Eşref, Bedredîn Lu'lu'ê xwedîyê Mûsilê û ji Melik Salih Necmedîn Eyûb re xizmet kiribû ku timî berpirsiyar bû û di karûbarê dewletê de pê dihat şewirên. Dema mir ew veguestin Dimeşqê û di gora wî ya li Qasyûnê ya pêşberî maristana [bîmaristana/nexweşxaneyê] ku lê ava kirbû, hat veşartin. Wî ji bo avakirina vê maristanê gelek mal xerc kiribû û gelek weqif jî danibûn ser.

Tê (di vê sala 653/1255'an) de Tewaşî Şehabedîn Reşîdê¹⁰⁵⁵ Mezin yê Salihî jî wefat kir û li Nablusê hat veşartin, ew merivekî hişmend bû û ji qencî û dadmendiye hez dikir. Ew ji hêla xizmetdarê xwe Melik Salih Necmedîn Eyûb ve cihgirê siltanîyê yê Dimeşq û der û dorên wê bû ku karên bilindtirîn sipartibû wî û li kî bixwesta ferman lê dikir û kî biviya jî dibirrî. Wî ji melikan re dinivîsî û wan jî jê re ku pêbawerê neqîban, zimanpak û xêrhez bû, dilê wî bi ser esker ve bû û nanekî pir dida wan û li ser wan gelek hesab nedikir. Ji jina xwe re xemilandî bû û koleyên wî yên delal hebûn, mîrgeha wî ya dused siwaran bû, lê Melik Salih berê xwe jê guhert û Cemaleddîn Yaxmûr li dewsa wî li Şamê kir cihgirê siltanîyê. Wî ew vexwend Mensûreyê û sed siwarî dayê, lê piştî mirina Melik Salih rewş jê re qulipî ta ku çû Kerekê û qesta xizmeta Tewaşî Bedredînê Sewabî kir, lê Tewaşî cira xwe jê re nexweş

¹⁰⁵⁴ Keleya Qeymerê dikeve çiyayê bakurê Mûsilê [nav deverên herêma başûrê Kurdistanê] ku xelkê wê Kurd in, Yaqût, b. n., 4/381

¹⁰⁵⁵ Tewaşî Şehabedîn Reşîdê Mezin yê Salihî yek ji wan koleyê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû ku li hemberî Ezedîn Aybegê Tirkmanî bi Melik Muxisê xwedîyê Kerekê re peyman girêdabûn û jê re sond xwaribûn. Dewadârî, *Kenz*, 8/14

kir û ew jî ji Kerekê derket çû Şamê cem Melik Nasir ku wî ew girt cem xwe
û heftê siwar danê ta ku wefat kir. Rehma Xwedê lê be, ew merivekî bi hiş û
zilamekî camêr bû.

Sala Şeşsed û Pêncî û Çaran (654/1256)

Tê (di vê sala 654/1256'an) de leşkerê Melik Nasir ji Xezeyê çû Til'ecûlê û dîyar kirin ku dê têkevin Misrê, lewra ji Bexdayê xeber hatibû ku dîwana xelîfetiye dê şêxê pêşewa Necmedîn ibn Badîrayî ji bo lihevanîna Melik Nasir û Melik Mu'iz¹⁰⁵⁶ amade bike, ji ber wê jî wan xwest hêza xwe nîşan bidin û têkevin Misrê ji bo nefeqeyê leşker.

Dema Şêx Necmedîn giha Dimeşqê Melik Nasir ew pêşwazî kir û ew li Dar us-Se'adetê daxist ku mana wî ya Dimeşqê dirêj ajot û di vê demê de wî qasidên xwe bi biryarên ku li ser fermana Xelîfe bi Melik Nasir re hatibûn girtin, ve şande Misrê. Peyambir zivirîn, leşkerê Şamê ji ber mana zêde li Xezeyê aciz bû û yê Misrê jî ji ber mayîna li Barîdeyê. Her yek ji wan çavenêrê hatina peyambir bû û xebergerên jî her roj digotin; "Ew ji Dimeşqê derket." û dû re digotin; "Ew gihîşt Xûrê." Lê tu rastiya wan dernediket. Li ser vê yekê Şehabedîn Xazî gotiye:

Ez agahên ser hatina peyambir dixwazim
Bi zanîna ku dê şik û gumanên min rake

Min dixwest ji saloxdêrekî bibihîsta
Lê ne ji Misilmanekê, ji Misilmanekî

Emadedînê Xelatiyê Salihî jî gotiye:

Gotin ku qasid hat û gotin ku wî
Rojekê ji Dimeşqê qesta dûrîyê nekir

¹⁰⁵⁶ Xelîfetiya Ebasiyan digel ku li ber ketinê bû û hesasiyeta wê ya berpirsyarê jî kêmtir bû, lê ji ber talûkeya Moxoliyan dixwest ku hikmê xwe yê rûhanî û manewî li ser wan bi kar bîne, çendî ku li ser desthilata wan hikmê wê yê yekser tunebû jî. Zehebi, *Iber*, 3/272; Yûnîni, *Zeyla Miratê*, 2/12.

Cudayî pir bû û ez rastî Misilmanekî ku ji
Qasidekî rast bûyerê salox bide, nehatim

Şêx Necmedîn ranebû ta ku biryara lihevhatinê di navbera Melik Nasir û Melik Mu'iz de dernexist û li ser wê biryarê rabû peyambirên xwe şandin Misrê. Aştî li ser vê çêbû ku Şam ji 'Erîş û qeraxê ve ji Melik Nasir re be û ji Şamê tu der negihîje Melik Mu'iz,¹⁰⁵⁷ qasid ji Misrê hatin û biryar hat dayin ku Şêx Necmedîn ji Dimeşqê derket, berê xwe da Misrê û gihîşt Til'eculê, leşker ew pêşwazî kir û ew bi çûna wî pir şabûn ku Ibn el-Mî'mar li ser vê weha gotiye:

Ji pêşewayê rêrastkar qasid hat
Min navê rehmet û şîretan lê kir

Hemî meriv pêbawer in
Ger ku nîşanên wî aştî be

Şêx Necmedîn ji Til'eculê berê xwe da Remleyê û giha leşkerê Misrê ku Melik Mu'iz ew pêşwazî kir û pir qedrê wî girt. Rewş ji hev qetiya û ew zivirî Şamê û pê re ji Mîr Farisidîn Aqtayê Atabeg bi qasidî ji Melik Mu'iz çû cem Melik Nasir. Ew gihîşt Til'eculê dehlîz danî, leşker vegerand û çû giha Dimeşqê, Melik Nasir li ser biryara [ku dabûn] sond xwar û Mîr Nûredînê kurê Micelayê Hekarî bersiv bir û giha Misrê. Melik Mu'iz jî sond xwar û zivirî Qahîreyê û li ser desthilatdariya xwe qenc rûnişt.

Leşkerê Melik Nasir hat Dimeşqê, ew derket çû pêrgî wan, ew xelat kirin û destûr da wan ku belav bibin, herin welat û mîrgehên xwe û Melik Nasir jî li keleya Dimeşqê ma.

¹⁰⁵⁷ Çendî ku nivîskarê me dibêje tu der ji Şamê negihaye Melik Mu'iz ji lê di hinek çavkaniyan de mercên lihevhatinê ew bûn ku digel Misrê ji qeraxê welatê Şamê jî cihê ku ji Melik Salih Necmedîn Eyûb re bû ji Melik Mu'iz re be û Melik Nasir tu memlûkên behri ku diji Melik Mu'iz rabûbûn, nehewîne. Li gori Ebu l-Fida lihevhatina wan sala 653/1255'an bû, lê li gori Texreberdi îsal (654/1256) bû. Bnr. Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/298; Henbell, *Şîfa*, r. 415; Ibn Texreberdi, b. n., 7/11-12.

Tê (di vê sala 654/1256'an) de lanetî Hulawûn¹⁰⁵⁸ ji ordugehê/sipahgehê bi Moxolan ve derket ku Baycû¹⁰⁵⁹ jê tirsîya û ji Bexdayê re çend caran nivîsî ku pê re bibin yek da bibe Misilman û here pêşîya wî, lê ji tirsî ku dek be ber-sîva wî nehat dayîn, digel ku ji Melik Nasir jî alîkarî xwestibû.

Hulawûn/Hulagû dest bi keleya Alamûtê û derûdorên pê ve û welatên Îsmailîyan yê cîranên wê kir û şûr xist nav wan û ji bilî yên di keleyê de tu kes ji wan nehişt. Wî Alamût û keleyên wê di hesarê de girt û ew xist tengasîyê heya ku ew vegirt, wî xwedîyê wê¹⁰⁶⁰ û hemî Îsmailîyên ku lê bûn kuşt.

Ji ber vê jî bizdeke mezin kete dilê Bexdayê, Şamê û melikên Îslamê yên din û nameya cihgirê Xelîfe yê Erbilê Seyid Şerîfê Sahib Tacedîn ibn Selaya gihîşt Melik Nasir. Wî ew ji bo yekîti, kombûn û zêdekirina leşker han dida û jê dixwest ku leşkerê Misrê jî bi xwe re hilîne û bi leşkerê Rûm, Cezîre, Bexda û Mûsilê re jî yekîti çêke û pêkve bi lez herin ser Hulawûn/Hulagû berî ku ew here ser wan ku hingê dê nikaribin bibin yek û bigihîjin hev. Wî di nameya xwe de digot: "Ger ew yekîtiyeke weha çênekin, hingê bila keleyan asê bikin û girîngî bidin parastina wan, nexwe rewş ji texmîna we xetertir e. Lewra tu hêz û tevgerên yeke yek pê nikarin û bi tu kesên din re nayê pîvan, çunkî çi hikimdarên ku li erdê hene, hemî pêkve bibin yek û herinê jî belkî [incex pê karibin].

Lê ji ber karekî ku Xwedê weha dixwest bêhişîyê xwe dabû ser hemî dilan.

Baycû û Tatarên ku li Derbabekê bûn çûne cem û wî ew ji Rûmê re bi çek kirin û şandin ku dema ew gihîştin Rûmê, xwedîyê wê revîya welatê Eşkerê/Elaşgirê û wan bêastengî û bêberxwedan dest danî ser.

¹⁰⁵⁸ Ew Hulagû Xanê kurê pêncemîn yê Tiwala Xan bû ku li ser pêşniyaziya birayê xwe Mengû Xan bûbû serekfermandarê hêza Moxolî ya êrişkar berbi rojavayê Asya ve. Ew di sala 664/1265'an de miribû. Bnr. Hemedanî, *Cami' et-Tewarix*, r. 162; Ibn 'Îmad, *Şuzurat*, 5/316.

¹⁰⁵⁹ Ew Mîr Baycû bû ku serdarê hêzên Moxolî yên ku di dema Xelîfe Mustensir Billah (m. 640/1242) de êrişî Bexdayê kiribû ku berî wê piştî dorpeçan û cengeke dijwar dest danibûn ser Erbilê/Hewlêrê jî. Ji bo agahiyên bêhtir bnr. Hemedanî, *Cami' et-Tewarix*, r. 191; Ibn el-Edîm, *Zubdet el-Heleb*, 3/268-269; Ibn Wasil, b. n., 5/313-14, 326-27; Dewadîrî, *Kenz*, 7/353; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/276.

¹⁰⁶⁰ Ew Riknedîn Xwirşah bû ku di sala 655/1257'an de piştî ewleyîdanê teslîmî Hulagû bûbû ku dû re Hulagû ew şandibû cem Mengû Xan û wî jî ew bi zarok û malbata wî hemî ve kuştibû, digel alîkarîya wî bi Hulagû re ku keleyê dabûyê jî. Hemedanî, *Cami' et-Tewarix*, m 2, c. 1/255-258.

Ew zivirîn ser Xelatê û çûn gihan heya Meyafarqînê ku di destê Melik Kamilê kurê Şehabedîn Xazî de bû, ew çû cem Hulagû û kete ber xizmeta wî, qedir dayê û belgeya ku ew raspêriya Hulagû dipejirîne nivîsî û vegeriya welatê xwe.

Tê (di vê sala 654/1256'an) de Bexdad bi awayekî gelekî xerab ku kesî nebînabû di bin lehiyê de xerq bû ku Xelîfe bêgav ma bar bike here xaniyê ser sikrê/bendavê; av ket seraya Xelîfe û Wezîr û gencîneyên Xelîfe û minber hemî bin av bûn.¹⁰⁶¹

Tê (di vê sala 654/1256'an) de Melik Nasir Yûsuf ibn Melik Ezîz medreseya xwe ya navdarê bi Dar us-Sarimidîn Re'îş ya cem Derîyê Feradîsê vekir ku di dêlindêza vekirinê de Melik Nasir, mîr û serdar, hiqûqnas, giregirên Demeşqê û qazî jî amade bûn ku rojê hêjayî ditinê bû. Qazî Sedredîn ibn Senîy ud-Dewleyê Şafî 'î jî lê ders dabû.¹⁰⁶²

Herweha tê (di vê sala 654/1256'an) de Melik Nasir avakirina tirbeya mezin ku li rexê Çemê Yezîd li navsera çiyayê Qasyûnê ava dikir û pir girîngî didayê, tamam kir. Ew bi xwe digel serdar û mezinên hêza dorparêz diçû ser karûbarê wê ku serdar bi xwe jî tê de dişixulîn û wî jî ji wan û ji kesên pêşesaz yê amadekirina sifrê û çêkirina helawê re sifre datanî. Wî li tirbeyê xanî, salon û mûzeyên ku li Qasyûnê ji kesî din re nehatibûn avakirin, saz kir ku paşê ew bû zende/ibret ji yên zendegir re, çunkî ew jî mîna hinek kesên din hat kuştin û avêtin, lê gora wî nayê zanîn.

¹⁰⁶¹ Li ser niqobûna Bexdayê ya vê salê (654/1256) bnr. Sibr ibn Cewzî, b. n., 8/794; Ebû Şame, *Zeyl*, 295; Ibn Kestir, b. n., 13/143; Ib texreberdî, b. n., 7/31.

¹⁰⁶² Ji bo agahiyên bêhtir li ser vekirina vê medresayê, bnr. Ibn Kestir, b. n., 13/146; Ibn Texreberdî, b. n., 7/3; en-Ne'îml, *ed-Daris*, 1/459.

Sala Şeşsed û Pêncî û Pêncan (655/1257)

Tê (di vê sala 655/1257'an) de Melik Nasir Selahedîn Dawid¹⁰⁶³ ibn Melik Mi'ezem Îsa ibn Ebûbekir ibn Eyûb li nêzikî Biweydaya kûrana pêşberî Dimeşqê wefat kir. Ew di tineyî û rebenîyeke pir de bû ku di vê nexweşiya xwe de qels bû, lê nikaribûn jê re xiftanekî bianîna da dilê wî şa bikin. Melik Nasir Yûsuf beşdarî cenazeyê wî bû, lê tu kes ji xelkê Dimeşqê beşdar nebû ku ew vegihestin Qasyûnê û di goristana bavê xwe de hat veşartin. Ew yekî hêja, zana, şair, edîb, jîr û camêr bû, ji xêrê hez dikir, qedir dida feqîr û zanayan û di zanista agahên pêşîyan, di mentiq, siruşt û zanîna xwedayî de pir şareza bû û beşdariya wî di hemî tiştên ku di kitêba Iqlîdes/ Euklidus de hatibûn çareserkirin hebû. Şêx û seydayê wî jî Şêx Şemsedînê Xwisroşahî bû û gelek honrawe ji ber zanibû û agahdar û serwextê bi tarîx û heyamên Ereban bû. Wî ji ferhengê jî vedigusat, ew nehwi/ rêzimanas bû û ji mezhebê îmamê Henefî jî baş serwext bû ku di xebirdanê de hiqûqnasên naskirî hemî disekinand.

Dem lê qulipî û gelek caran ji welatê xwe dûr ma, demekê bavê wî ew şand Erbilê/ Hewlêrê ku du salan lê ma, çunkî Mizaferedîn ibn Zeynedîn bi Melik Mi'ezem re li hev kiribû û ya wan bûbû yek ku ew here cem wî. Ji ber ku temenê Mizaferedîn mezin bûbû, wî ji Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsa xwestibû ku kurê xwe jê re bişîne Erbilê da dema wefat bike ew Erbilê bispêre wî.¹⁰⁶⁴ Mizaferedîn qedrê wî girtibû û Piştder û Raneyê [Ranyaya niha] bi mîrgehî dabûnê û mehaneyeke pir jê re terxan kiribû, lê digel vê jî wî bêrîya Dimeşqê û xweşiya wê dikir.

¹⁰⁶³ Ew Siltan Melik Nasir Selahedîn Ebu l-Mefaxirê (606-655/1209-1257) kurê Siltan Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsayê kurê Melik Adilê kurê Eyûbê kurê Şadiyê kurê Merwan bû ku di sala 606/1209'an de hatibû dinê. Ebû Şame. *Zeyl*, 306; Ibn Xelikan, b. n., 2/217, 3/11, 42, 44, 166, 167, 324; Ibn Wasil, b. n., 6/188, 191-193, 202, 219-238; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/298-99, 303; Dewadârî, *Kenz*, 836-37; Ibn Kesîr, b. n., 13/149; Ibn Texreberdî, b. n., 7/58; Henbelî, *Şîfa*, r. 346-358.

¹⁰⁶⁴ Çunkî tu zaroyên Mizaferedîn Gokbûrî tunebûn. Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/254

Bavê wî şandibû pey û ew xwestibû cem xwe ku ew di sala şeşsed û bîst û sisiyan (623/1226) de vegeyriyabû Dimeşqê û heya sala şeşsed û bîst û çaran lê mabû. Ji ber ku hingê bavê wî miribû ew li dewsa bavê xwe heya sala şeşsed û bîst û pêncan li ser karê siltanîyê mabû. Lê dû re Melik Kamil û Melik Eşref çûbûn avêtibûn ser, Dimeşqê jê sitandibûn û ji dêla wê ve Kerek, Şewbek, Xelîl, welatê Qudsê, Nablus, Beysan, Xûran, Belqa û Seltê dabûnê.¹⁰⁶⁵

Wî barkir çû Kerekê lê dû re gava ji Melik Kamil re hate gotin ku wî ji xwedîyê Rûmê¹⁰⁶⁶ re name şandîye, di derbarê wî de fikrê Melik Kamil hat guhertin û ew jî ji tirsê apê xwe Melik Kamil rabû berê xwe da Bexdayê. Ew demekê lê ma, lê ji bilî ku li nik Melik Kamil meherîya wî hat kirin, ew negiha armanca¹⁰⁶⁷ xwe û vegeyriya Kerekê.

Dema ku di navbera Melik Kamil û Melik Eşref de dijîti derket hingê Melik Kamil Qazî Eşrefê kurê qazî Fazîl şande cem û Melik Eşref jî Sefyedîn ibn Merzûq şande cem ku heryek ji wan dixwest wî bikişîne cem xwe. Ew çû hêla Melik Kamil¹⁰⁶⁸ û jê re nameyek nivîsî ku serê wê weha bû:

“Min ji bilî ku ez erzbirina xwe kêr bikim da tu bibînî ku ez bi hezkirina te dimirim, tu tişt nedixwest. Û ez qewmekî dinasim ku ji min veqetiyên, li hev ketin û ez jî derketim xerîbîyê û rastî xesarê hatim.”

Melik Kamil ev [gotinên wî] ecibandin, ew gazi ber xizmeta xwe kir û ew jî çû li cem wî ma heya dema bûyera wî ya bi Melik Salih Necmedîn Eyûb re çawa ku me qal kir.¹⁰⁶⁹ Piştî hingê wî berê xwe da Helebê ber xizmeta Melik Nasir û Kerekê da zaroyên Melik Salih. Ew demekê di ber xizmeta Melik Nasir de ma, lê wî dest danî ser û dû re ew derxist ku wî jî berê xwe da Bexdayê lê wan ew qebûl nekir û dîsa vegeyriya Şamê. Di pey de ew çû xwe avêt welatê Şewbekê cem hinek Ereben wê derê ku berê qencî bi wan kiribû.

¹⁰⁶⁵ Li ser van bûyeran bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/644-657; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 137-138; Ibn Wasil, b. n., 4/257-258; Ebu l-Fida, b. n., 2/238-241; Ibn Kesîr, b. n., 13/94; Henbelî, *Şîfa*, r. 346-348.

¹⁰⁶⁶ Ew di sala 631/1233'yan de bû. Ibn Wasil, b. n., 5/82-83, 100-114

¹⁰⁶⁷ Di destpêkê de Xelîfe Mustensir Billah ji bo xatîrê Melik Kamil zêde xweşbînî nişani wî nedabû, lê dû re qedrê wî girîbû û ew xweş pêşwazi kiribû û ji bo lihevanîna wan xebitibû. Ibn Wasil, b. n., 5/106

¹⁰⁶⁸ Ji bo vê rewşê, bnr. Ibn Wasil, b. n., 5/125-126; Ebu l-Fida, b. n., 2/261; Henbelî, *Şîfa*, r. 316.

¹⁰⁶⁹ Bnr. li jor beşa desthilata Melik Salih Necmedîn Eyûb, r. 354, sal 637/1239.

Wî Melik Muxîsê kurê Melik Adil şand, ew çû ew [Melik Nasir] girt lê dû re ew berda ku ew heya mirina xwe di kêmtirîn rewşê de jiya, çawa ku me dîyar kir.

Tê (di vê sala 655/1257'an) de Melik Mu'iz Ezedîn Aybegê Tirkmanîyê Salihî ku hikimdarê Tirkan yê pêşî bû, wefat kir. Ew memlûkê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû ku li cem wî bi pêş ketibû û bûbû xwedîyê nanê sed û bîst siwarî. Ew yekî hişmend î bihêz, camêr, qenc, mêrxas û pêşeng bû; çawa ku jixwe berê me awayê destdanîna wî ya ser welatê Misrê gotibû ku dema Melik Mi'ezemê kurê Melik Salih hatibû kuştin ew jî bi wanên ku biryara kuştina wî dabûn, re bû. Wan ew (Melik Mu'iz) kiribû atabegê xatûna welat Şecer ed-Durê û wî jî mal û milk dabû, rû dabû behrîyeyan û destê wan dirêj kiribû. Dû re wî dîtibû ku karûbar bi siltanîya Şecer ed-Durê nameşe çendî ku xutbe jî li ser mînberan bi navê wê dihat xwendin û navê wê li ser dînar û dirheman dihat nivîsîn jî.

Ev reng desthilat xerab dihat bihîstin ku loma rabûn siltanîyê dan ser navê Eşrefê kurê Selahedîn Yûsufê kurê Melik Mesûdê kurê Melik Kamil ku êdî eşkere xutbe jê re hatin xwendin, dînar û dirhem jî li ser navê wî hatin derbdan. Lê belê di rastîyê de jê re tu hikim tunebû û wî nikaribû bê fermana Atabeg Melik Mu'iz gepa xwe jî daqurtîne.

[Rewş weha ma] heya ku li pêşberî Melik Nasir rabû û li ber hev rêz û pahn bûn çawa ku li pêş me qala bûyerê kir, hingê Melik Mu'iz li ser desthilatê bi cih bû û bi Şecer ed-Durê re zewicî. Wê gencîneyên Melik Salih û malê wî ku jê pê ve tu kesî pê nizanibû, nîşanî wî da û pê jî hê bêhtir li ser desthilatê rûnişt û Mîr Farisidîn Aqtay jî jê dûr bûbû. Hingê ew bi sancaqê ve siwar bû, siltanîya xwe eşkere kir, destê wî qewî bû û karê wî mezin bû. Dû re ew li jina xwe ya diya kurê xwe Melik Mensûr Nûredîn Elî vegeriya ku berê ji bo xatirê Şecer ed-Durê ew mahcîr kiribû.

Îcar dema Faris Aqtay jî deshîlata wî pejirand û dengê sipaha Melik Salih jî ji ser rabû hingê berê xwe ji Şecer ed-Durê guhart ku berî hingê wê xwe li ser mezin fikir û dida zanîn ku di rastîyê de desthilat ya wê ye.

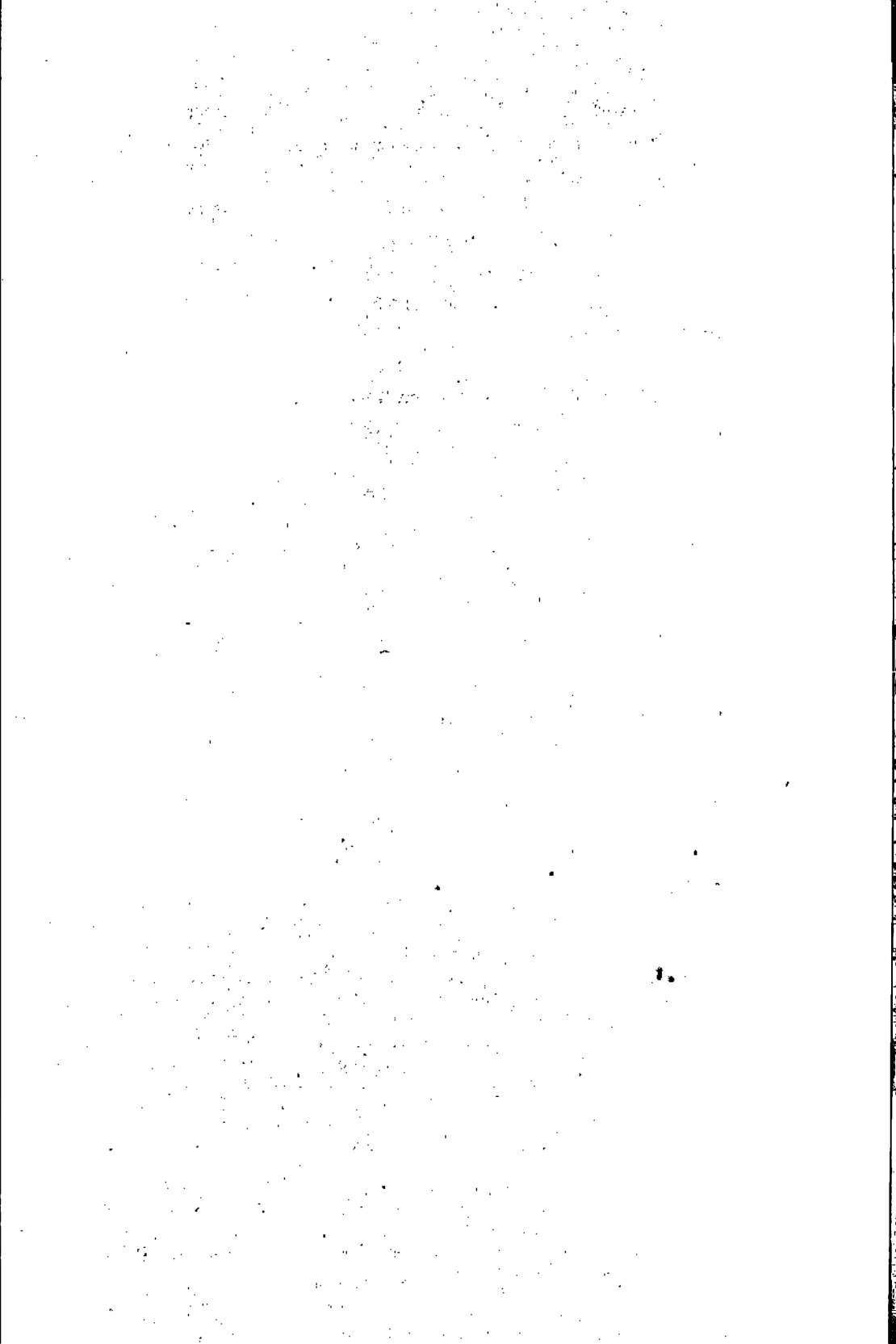
Şecer ed-Dur ji bo ku Melik Mu'iz rû û guh nedayê jê hêrs bû û rabû bi dizî ji Melik Nasir re nivîsî û di navbera wan de yekîti çêbû ku ew lê bixebite da Melik Mu'iz bikuje û dest daye ser welat heya ku Melik Nasir jî here

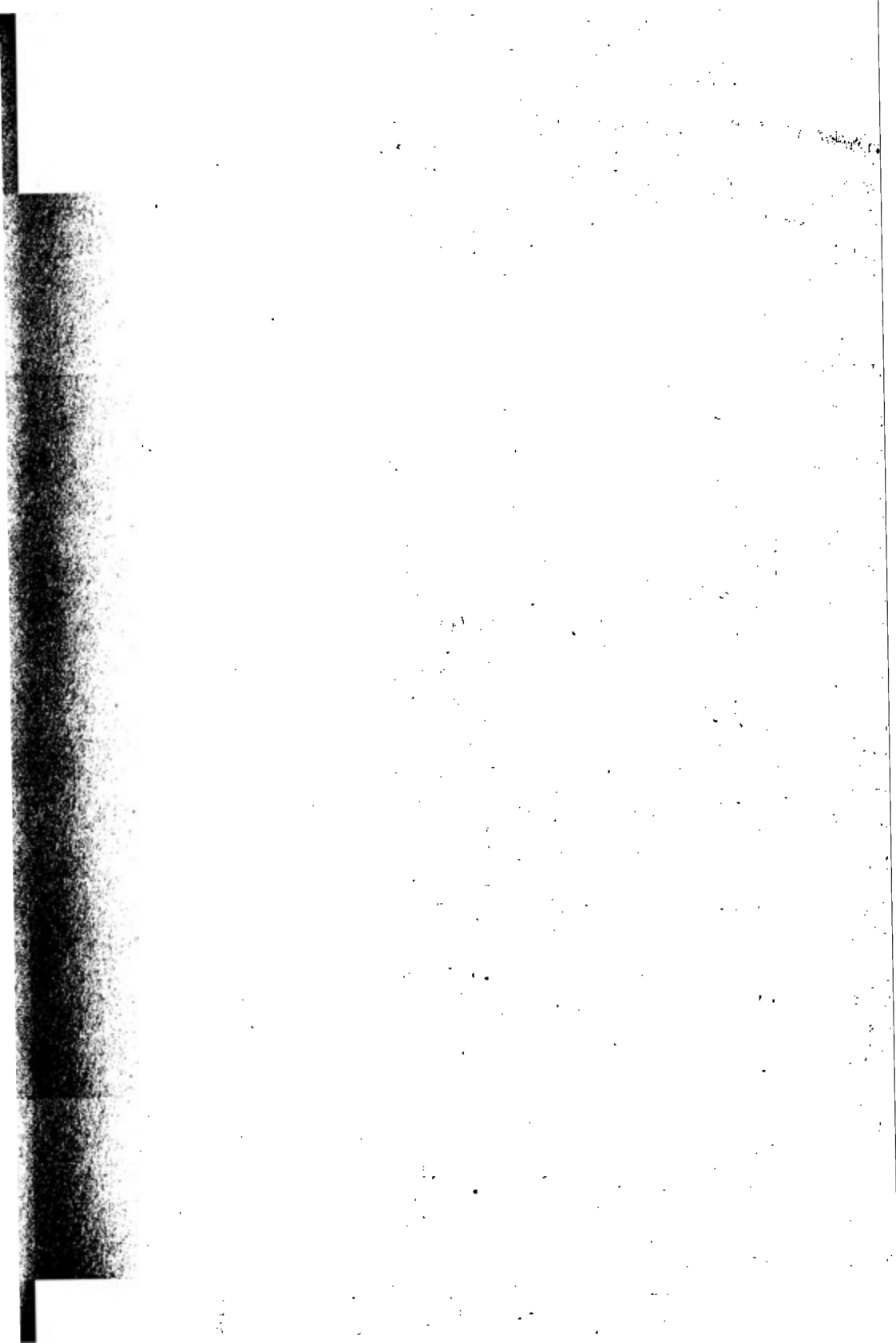
bigihîjê da welêt teslîmî wî bike û pê re bizewice. Ew her ji bo kuştina wî dixebitî ta ku fersend jê re çêbû û ew kete hemama xanîyê wê ku hingê wê Sencerê koleyê Aqtay¹⁰⁷⁰ xiste cem. Dema Mu'iz ew dît pir hêrs bû ku yekî weke wî ketîye hemama jinan û lê kir qêrîn lê ew neçû û kulmek avêtê, ew ket û serê wî li erdê ket, carîyeyan jî bi qapqapkan lê da heya ku ew kuşt. Wê [Şecer ed-Durê] bûyer veşart, [dû re] li Şecere ud-Durê jî komplo hat kirin ta ku memlûkên wî [Mu'iz] ew kuştin û avêtin binê keleyê ku dû re ew ji bo şûştinê birin û hat veşartin.

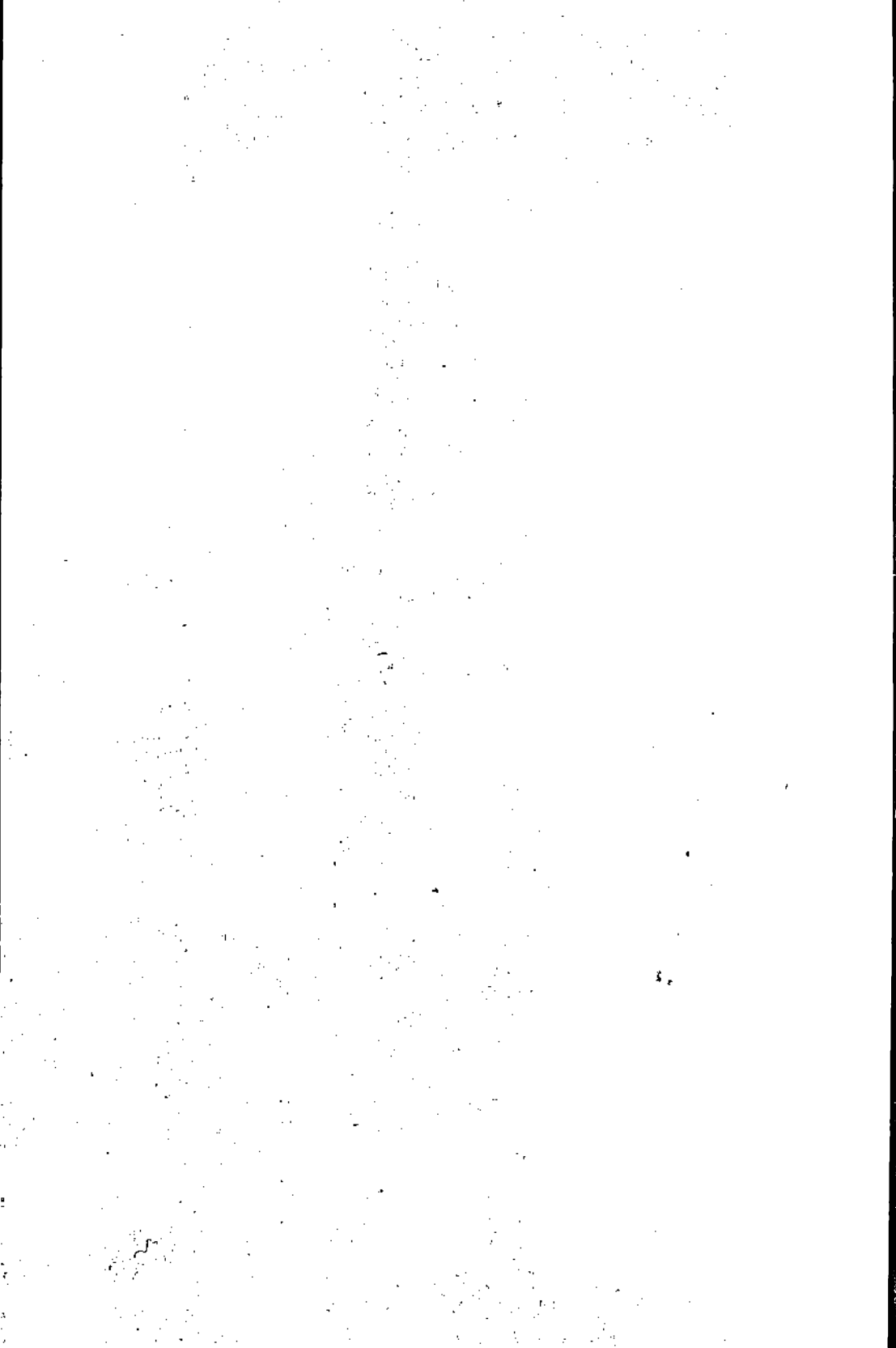
Hemd bi tenê ji Xwedê re û selat û selam li ser serwerê me Mihemmed û malbat û hevalên wî be!¹⁰⁷¹

¹⁰⁷⁰ Li gori Ibn Wasil û Ebu l-Fida ew memlûkê Tewaşi Mihsinê Cewceriyê Salihi bûye ku bi hinek xizmetakarên Selahi yên din ve ketinê û lê xistine ew dane erdê. Herweha ibn Wasil behsa vê yekitiya navbera wê û Melik Nasirê Eyûbî ji nake û li gori wî sedemê hêrsbûna Şecer ed-Durê ji neku vegera wî li jina wî ya kevn bûye, lê ji ber ku wî birayar dabû dê bi qîza Bedredîn Lu'lu'ê xwediyê Mûsilê re bizewice. Li gori Dewadari ji ew xizmetkarê ber destê Farisidîn Aqtay bûye û navê wî ji Belkan bûye û hinek hevalên Aqtay dema ku Melik Mu'iz dest daniye ser wan ku wan biavêje zindanê hingê wan Şecer ed-Durê bi helwesta wî ya zewaca bi qîza Bedredîn re hisandiye. Lê li gori Ebû Şame koleyekî Melik Salih ji ber kuştina kurê wî Melik Mi'ezem Toranşah/Torinşah ve pêşi bi dizî Farisidîn Aqtay û dû re ji ew [Melik Mu'iz] kuştîye, lê guman ji Şecere ud-Durê ji hatiye kirin ku ji bo vê yekê dû re ew ji idam kirine. Ibn Wasil, b. n., 6/194-195; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/200-201; Dewadari, *Kenz*, 8/30-32. Ebû Şame, *Zeyl*, 300-301.

¹⁰⁷¹ Ev rûpelê dawî ji rêza " - çendi ku li ser minberan bi' navê wê xutbe dihat xwendin" û pê ve heya dawiyê ji destxetên zana û diroknaş û hedîszan el- 'Urfayî el-Me' rûf/el-Mexribî ne, rehma Xwedê lê be. [Ev nota bin rûpelê paşî ye]. Herweha hem ev rûpelê ku ji destxeta Urafayî ye û rûpelê berî wî jî ji rista paşî ji şî'ra Melik Nasir Selahedîn Dawîd ibn Melik Mi'ezem Îsa pê ve heya paşîya destnivîsê ji çapa Erebi kêr e ku çawa dibêje di kopya destê Hesneyanî de kêmasî hebûye û nehatiye xwendin.

ثم انقضت تلك السنون واهلها

فكانها وكانهم اهلها

١٩٢
 علي المنابر ويثبت اسمها على الدرهم والدينار فسأت السعة بذلك
 وسلطنوا الاشرف بن صلاح الدين يوسف بن الملك الناصر
 وخطب له وضرب الدرهم والدينار باسمه ظاهرا وفي الباطن
 ليس له اسم حكم ان ياكل لغيره غير اسم الملك المعز انا بك
 لي ان ضرب الصاف مع الملك الناصر كما تقدم شرحه فتم
 الملك المعز وتزوج سحر الدر واهلته علي خزان الملك الصالح
 امواله التي ما كان يعمل بها احد سواما وزاد ملكه الي ان
 ملك الاثير فارس الدين اقطاعا وربه بالصناجق واهل
 السلطنة لنفسه وعظم شأنه وماله الي زوجته والدة ولد
 الملك المنصور نور الدين علي وكان قد مجرهما اكراما لشجر الدر
 اقل الناصر اقطاعا وحصل له خزان الملك الصالح اعرض عن
 شجر الدر وكانت تتعاطم عليه وتظن ان الملك لها على الحقيقة
 فارت شجر الدر من اعراضه عنها وكأنت الملك الناصر في السر
 القوي الخائف منها وبينه ان تعلم على قل المعز ومنسك المالك والبلاد
 الي ما يصل الناصر وتسلمها اليه وتزوج به ولم تزل تعلم على ذلك الي
 راحت لها الفرض بدخوله الي حمام دارها فادخلت عليه سحر
 كان دلوها لاقطان فلما راه المعز ارتاع لدخول شجر الدر الي
 حمام فيه فلما كتمه ضربه راسه الارض وجعل الجوار يضربه
 لقباقية الي ان مات واخفى دم ورت على شجر الدر الي ان
 خلفها حماليك والفت تحت القلعة خلت وعسلت ودقت
 الحرس وحده وصلى الله على سيدنا محمد وآله وسلم وحسب الله يوم القدر

في تاريخ الملك الناصر
 في تاريخ الملك الناصر
 في تاريخ الملك الناصر
 في تاريخ الملك الناصر

في تاريخ الملك الناصر

هذا الملك الكامل وعاد الى الكرسي ولما حصل فكلف من الملك الكامل
والملك الاشرف شيرازيه الملك الكامل للقاضي الاشرف القاضي
للفاضل وشيرازيه الملك الاشرف صفى الرحمن مرزوق فلهما
بطلبه ان يكون معه فمال الى الملك الكامل وكسب المرءانا اوله
وما شئت الا ان اذل عواذ الى علي بن ابي طالب هو ان
واعلم قوما ما رقي وشر تو وغربت اى قد اصبت جابوه
فما عجب الملك الكامل ذلك وصل الى حدته ولم يزل الى ما حكي
له مع الملك الصالح محمد بن ناصر حشاه الى المرتبة الى حلب
وسلم اياه الى الكرسي وبقي في حوزة الملك الناصر واعتقله ثم
اخرجه ونوجه الى العزاز فلم يقبلوا عليه وعاد الى الشام
ثم توجه الى بلد السوكة وانما الى عرب فقال كان له عليهم
احسان ايام ملكه فسير الملك اليه في العادل لمرته واعتقله
ثم اطلقه وتلاشت بدلا لحوال الى الزرقه على اذ كبرها
ولم يزل في المنفى في الملك الناصر في الشام في الصالح ومعاو وملك الاشرف
الاشرف كان ملكا السلطان الملك الصالح نجم الدين في بغداد وعنده
واعطاه جبراه عسكرا فارسا وكان شهما جوادا له
شجاعة مقداما وقد ذكرها صورة ملكه الدار المصممة وان
لم يقتل الملك المصمم من الملك الصالح كان من جملة من
على قتلهم واهم تركه لملكها لقا تون الملك شجر الدر وان
بذل اعطاه دبط وجهه للجريه وطول برجه ثم راد ان
الجال ما يشي سلطه شجر الدر وكان يحط بها على المنابر

١٧٦
لا والله من المنظر الطبيعي والآلهي وآدم تارة في كل شيء من حلال
كتاب اقليدس وكان يحسن الشرح ثم انما انما هو من الآلهي
وكان يحفظ اشعار كثيرة وعلى رهنه من التواريخ واما
للرب نبي كثير وينقل من اللغة ويعرف النجوم والعباد
لهذه الامام لبي جيفة معزلة جيدة بحيث لو طوى العظماء
المعروفين في حنقه فقلب به الزمان وناظر اعراسه لو كان
وسيره والى الى اربل ما قام بها مدح من ذلك انه كان
قد انفق مع الملك العظيم مطهر الدين بن الحسين حارث
لهنهم بلده وكان مطهر قد كبر سنه فطلب من الملك
العظيم والى على ان يرسل اليه فطلبه ان يجري
عليه موت يسلم اربل فاكرمه مطهر واقطعة شديدة
والرأيه واقام له راياعطا ومع ذلك كان يساق
للادمو وقد لها فير والى طلبه فعاد الى اربل
سنة ثمان وعشرين واما في السنة اربع وعشرين
فالر وقام في السلطنة بعد الى سنة عشرين واما في السنة
الاربعة والستين فلهذا ومنه لا مشق وعوض عنها
للقول والاشواق والكتاكيد ببلد القديس ونايا سر
وبيان ولا عوارز والمليق والعلقت فاسعدك
للمكران ثم جعل من الملك ابا لم تعز عليه لما نقل عند
انه كان صاحب للهم فحاف من الملك ابا لم لو جسد
لا بعد له واقام بها مدة ثم نال عرض سواي لم يردو

وفيها مع الممدد الناصر يوسف الممدد الغرير
 المعز بن مدرار صا بن الممدد بن عبد الله بن الممدد بن
 الممدد الناصر بن الممدد بن الممدد بن الممدد بن
 ودرس بها القاضي صدر الدين بن الممدد بن الممدد بن
 وكان يوما مشهودا وفيها شرع الممدد
 الناصر ايضا عماره تزيه على جانب من نهر بستان حبل
 قاصيون والهنم بعمارتها غاية للاهتمام وكان
 يحضر العماره بنفسه وتكثرت معه جماعه من الكرام وكار
 الحلفه ونعمان فتمها ويهدم ولين يول من الصناع
 السماك والكلوا وبني بها عمارات وقاعات والباران
 ما بنيت بناسيون لغيره وهي الى الفروع من الممدد فانه
 قيل مثل اقل الناس قهرى فلا يعرف له قبر رحمه الله تعالى
 الممدد بن الممدد بن الممدد بن الممدد بن الممدد بن
 وفيها توفي الممدد الناصر صلاح الدين الممدد بن
 المعظم عيسى بن بكر بن الممدد بن الممدد بن الممدد بن
 وهو على غاية ما يلزم من القافية والفقر بحيث انه حصل
 له في هذا المرض ضعف معجز ولم ير له حصار فزاره
 بصلواته وخرج الممدد الناصر يوسف بن الممدد بن
 مخرج من اهل دمشق وله من الممدد بن الممدد بن الممدد بن
 والده وكان فاضلا عالما شاعرا ادبا دينا له من الممدد بن
 لكثير معظما للعلماء والقدر وكان له اليد الطولى في علم

بذل محاصراً لا موت وتلاعها ومضاتاً لها الى ان يلقاها وقتك
صاحبها وجميع الاسما عيليه الذي بها وحصل بعد اذ ان
وساير ملك لا سلام منه رعب عظيم ووصل كتاب
السيد الشريف للصاحب تاج السر صلايا ماس كليفه
باربل الى الملك لما صر هو يحضه على اتنا في العلمه واجمع
والاسم لم ولن يا جديعه عكر مصر وسوق عسكر
الروم والجحيره بعد اذ والموصل ربا درو قصد ملاو
قبل ان يقصد لهم ولا يتدرون على الاجتماع ويقول
في كتابه وان لم يتق ذلك محصور القلاع وهو كقصها
فالامر اعظم مما خطر لكم فما ذا الرجل ما يمنع معه
مداراه وما قصده الاملا لارض جمع ولا تناس بعينه
وكانت القفله قد عمت العلوب لا سويده الله تعالى
واجتمع اليه بالجو والبارا الذين كانوا يدربا كان جهرهم
الى الروم محال وصولهم الروم لهرب صاحبها الى بلاد
لاشكري وملكوها من غير مانع ولا دافع وعادوا على
قلاط ووصلوا قارتين وكان صاحبها المهدى الحالك
لرهابها غاري قد توجه الى حده لهما دون ودخل
في الحاحه واكرمه وكتب له زمان بذلك وعاد الى
بلادهم وفيها عرفت بعد اذ غرقا شنيعا
الحمد مثله كمن انتقل كليفه الى دار المشناه ووجد
انما الى دارا كليفه والوزير عرفت حراس كليفه والمناشد

ملك محمد بن ابي

للملك المعز الشام شح وصل القضاة من مصر لغير اكمال وخروج
الشيخ نجم الدين من دمشق من جهة الى مصر وصل تل الجول
واللقاه للعسكر وهو فرحاً رانداً فقال للمعز ملك
الى رسول من اقام الهدى سيمته المانه والنصح
وكل انسان به من ان كان من امانه الصلح
وتوجه الشيخ نجم الدين من تل الجول ودخل الرملة
وصل العسكر المصري واللقاه الملك المعز وزاد في
الكرامه وفضل كاله عاد الى الشام وصحته لا يبر
فارس الى اقطاي امانك رسولا من الملك المعز الى الملك الناصر
فوصل تل الجول ورمى الدبيلة ورد للعسكر وصل دمشق
وحلف الملك الناصر على ما استشف وعاد ما يحوان الى مصر
فعد المرمر محلي الهكاري وصل مصر وحلف الملك المعز
وعاد الى القاهره فملكه سلطنته ودخل عكر الملك
الناصر دمشق وخروج واللقاهم وخلع عليهم واعطاهم دسوا
تفرقوا في بلادهم واقطاعاتهم واقام الملك الناصر بقلعه
دمشق
من الارادوا بالهدى فخاندهما نحو وكاتب بعد ان استقروا
وبدخله الاسلام ويليقته فخانوا ان الملك مجده عليهم
فما لجابوه وكذلك اعتد مع الملك الناصر وابعد الملاحه
بقلعه المنون وبلادها وبلاد الاسماعيليه الحامس لها
ورمى فيهم السيف لم يسق منهم الا من تخص تنبلعه فلم

سنة الرابعة والخمسون سنة
 بها رجع عسكر الملك الناصر من غزاة التي نزل الحواري اظهره المدخل
 الى مصر وذلك انه وصل البحر من بغداد ان المدوان قد جدد
 الشيخ الامام رحم الله من البادية الى بلخ بين الملك الناصر
 العزة فاطمة والقبوة والدخول الى مصر والتقته في العاشر
 فوصل الشيخ بمحمد بن الملك الناصر واتوا له
 بدار السعادة وحال مقامه مدني وارسل قصاده الى مصر
 بالمرتب مع الملك الناصر وما امر به الخليفة وعاد في القصد
 وصبر العسكر ان الثاني من طول المقام بغزة والمصر
 من مقام المارده وبقوا كل منها مستظرا وصوله والا ارجف
 كل يوم يتركونه طلع من دمشق كحلونه انه وصل الى القوز
 لا يطاع لذلك **محمد** فقال ذلك سها الم عاري المعمار
 اني اخبر الرسول لطالب علما يزيل تشككي وتو
 واودلووا سمعتها مربية لا عن سليبه بل عن مسلم
 وقال ذلك عما كثر الكلاطي الصالح
 قالوا الرسول اني قالوا انه ما رام يوما عن دمشق تزوجا
 كثير الخلاف وما طفت مسلم يروي الحديث عن الرسول
 صحاح

لم يزل الشيخ بمحمد بن الملك الناصر
 الملك المعز وسير قصاده بذلك الى مصر ذلك وفصل
 اكمال ان يلقى انعام من العريس وراح للملك الناصر

فكان رجلاً شجاعاً جاداً راي بآب وعزيمة ماضية مدبراً
 لحواله ما فدا الكلمة في الدول خدم صاحب الدول وكان بها
 ممن نبتا رايه وخدم الممدد اسرف ومدبر للول صاحب الموضع
 والممدد الصالح نجم الدين ارب و لم يزل مقدماً ثاراً اليه سار
 الدول ولما توفي حمل الخ مشور دقن بربته التي تقاسرون
 فبالها لما رست ان الذي بناه تقاسرون ونفق على بناءه هذا
 المارسا ان اول اجمعه وادقن عليه وقوا بشره ٥
 و دقن في المجلس وكان رجلاً عاقلاً محباً للخير والعدل وكان
 ماسل سلطنة مدري واعمالها من جهة محذره الممدد الصالح
 نجم الدين وقوض اليه ارمدا لامور فكان يأمر من غنا وينفع
 من شاذ ريكات الملوك ويكاتبه وكان مامون النقيب
 طاهر اللسان فحبا للخير يميل الى الاحسان ويعطيهم الاجابة
 الوافرة لا يستكثر فيهم شيء وكان متجلاً في امرته وكرمه
 ملاح وكان يعطى له ما في قايه فاعرض عنه الممدد الصالح
 ودلى على امره وعرضه ماسل سلطنة ما انشام واستدعاه
 الى المصروف واعطاه ما به داره وتقلبت به الامور والعدل
 الملك الصالح الى ان حدم بالكرار صار يقصد حبه للول
 مدبر للبريد للصوابي فغرت نفسه عليه وفاروا بالكرار فخذ
 الممدد ما يريد من قايه راعاه مبعوطاً الى ال
 مات رحمه الله ولما كان من الحال الانفراد ٥

تفق
 على ما راجح وناه
 في القضي
 رحمه الله تعالى

فظن جلاله غدي وسمي للبري انما جالهم تقنيا لما خذهم الى
 لعبه لا لكره فخر جوال الى خدمته مشرع يحبون ان يجول القديروا
 له فامرهم بذهب اوطانهم ونازلت السوقيه والعزعا
 والاجناد وتخطو جنيولهم وجيامهم ومباها وسيرهم تحت
 الزيم الى الفاسه واقطع اجارهم وتحدث الناس الى
 الذي اعلمه بامرهم واتفاقهم مع الملك الماصر الايرس
 بقتوب الغزري استاد الدار لان كان يصله من الملك المعز
 ابو الاعظمه وهو الذي كان يوحى الملك الماصر
 ملك مصر فكان لا يحذر ان يملك الملك الماصر مصر خوفا
 ان يصير للدولة كبريه وتذهب دوله الانزال ولا تخارل
 سقوى الملك المعز على الملك الماصر حفضا لبيت استاده
 بل كان رايا ان يكون الامر دوق فيهم وكان بينه
 وبين جلاله غدي العري وسمي لراقتن البري مافه
 عظمه ومباعضه قديمه وكانو يعضوه وحده على
 لقدمه عليهم فلما بلغ الملك الماصر ملك الغزريه علم انه
 ما تني بهيا له حاله في ملك مصر وان الملك المعز اتفق
 لمن تحتاه وان عا لوقد جعلت لطلو البيكار
 السنه المالكه والحسون ومما
 فيها مرض لكر سينار التمرى وجموده الى ما ليس قنوي
 بها وقعد للكر الفتماني حنيه لكر سينار وعار عدا
 فلم يلبس وحداد وكان لكر سينار صاحب قلعه قيسر

ايام حتى عبره بعد حمد وقاسو مشقة وايدته من الوجوه حتى
 وصاله الى بصرى من الدار بالصور ونوازت الامطار ليلا ونهارا وامده
 شهر اذار جميعه حتى اسقلوا الناس العود الى اللال والبر والى
 من لمة النجول وكان الحيش منى فرحمت ربو جيتول وميت
 الشريعة الى ان صارت اعظم من الفراه وكان عتب القبر
 حشيشه اذا اكلها للفرس رمى ذنبه ومعرفته نجا الى الناس
 بكرونها اسرها وصدون ان رعتها الجبل وقع الكثر اذا
 خيول الناس معارفهم ونصل جوافه جيل لثمة وفي امام من
 يسان انحلت المشايخ وعدت العباكر ونجوه الى العوا
 ونزلوها مده الصنف والخراب ورجلوني اول اشتا وتز لو
 عاغزه **اما الملك المغيرة** لما بلغه اصرار الممد الناصر
 على قصد مصر بذل الاموال واستخدم العاكر وطبق قلوب
 الناس ببر من العاكر ونزل بالمباردة وهي من العاكرية **اما**
وتمت سيق المغير من الممد الناصر **اما الملك المغيرة** وكان
 الممد الناصر باليه ويملك ابيه العزير والناصر واستمال
 قلوبهم وكان لهم ومن هو في جيزلم التي فارس وانتموع
 الناصر ان يقضوا الممد المغيرة ويعملوا مسلح فعمل لا تزال
 واكذلم بالمد للعاكر **اما الملك المغيرة** فعلم الملك المغيرة
 صم اسرهم ما ذبح خبره وكان راحته عا ليه وباندر
 احواله للراهنه وكيف يعم الناصر على انه يلعب بالاكبر
 والعامل والاسر الى خدمته وقصد اوطان المغيرة

للمد المغيرة

١٩٥
١٩٥
ها ولا يخذ وخزان مصر ولا دها ولم يقتضوا ولا شعور ولا يحي
سهم خير فلم يغفل داصر على جمع العار واستخدام البحر فصد
الدارا المصرية ^١ ووصلت قصا د البحر و جعلوا المذل المام
فرد صلا الى خدمته وكان مقدمهم سيف الله المشيدى فالامير
ركن الى الميند قدارى وكانو سباب صلاح ونجل لاسو مالمك
وعده وجبول فالنقا لم المذل المام و انزلهم واكرمهم وعلمهم
بالخج والعطا و اخرج د هيلن الى الجسور ونواز الى عساره
والبحر من كل مكان و دام مقامه على الجور مد شهر
والنصف والبريه محصونه على سرعه المرجل و يقولون
ان لم تبا حرا الى قصد البلاد و الى البحر محيطه قليله الرجال
والا يمكن المذل المعزى لهذه القعه و يقتض على من كفاف
منه و سخدم من بخار و سقوى وما يعود باليفت وهو بعد
الرجل من يوم الى يوم فكان لا مر على ما مالى يمكن المذل المعز
بساطته ولزم من كان كشاه ^٢ مله و اقبل على
من شق اليه من ارباب دولته و احسن الى العزيزه والمناصبه
الدى كانوا خدمه ^٣ ثم قدم المذل المام قلى عساره
المذل المعظم فحاصر تر شاه صلاح اللبره جل العار و نزل
على اللدان وكان المذل المذل المعظم مقدم العار طاهرا
بالامير جمعها معزوقه بالامير سفاير لكتوب استاد الدار ا طبا
وطا الملبس المعظم سوى الاسم ثا قدارى يعلم الامطار حبث
مد اللدان ولم تعد رعد من العكر ان يقطعه لا بعدلات

فعلم الملك ان الرجل قصده الملك فاتفق مع ملوك الاسير
سما ليقطع بها الدين ما دس انه يطلب فارس فارس
اقتضى فاذا عبر اليه في المدهلة ياله سعا لقطر ينظر به
بالسيف فغادر ذلك يطلب فارس الساع فطاي فغير معدون
وما كان تحت واحد حساب ولا في عينه من احد
وكان للدهلة صيق في حال عبوره ضربه سعا لقطر بالسيف
حل تحته ثم تحته بالسيف فقال له اقتضى بس وصلت
وخرج للملك المغر وماله وخواصه وقعد على باب
القلعه وركب سائر البحر وطلب وسوق للجيل تحت القلعه
ملايين فنامهم ان يهاوشوا فاولا الكلفه الى خدم الملك
المغر فاقول البحر من جهين الى الشام وصاغت العساكر
خلهم وتركوهم بما فيها من مال وجرم وغلال واتقال
على حالها فاطلها الملك المغر الا ان ركب حينئذ بالصاغت
واظهر السلطنة وتلغى الملك فلما وصل البحر الى الملك
الناصر جمع ارباب مشورته وتحدثوا ان السلطنة لمصر
انما كانت الملك الاسير من الملك المسعد وان المغر كان
انابه والتمس الملك الاسير ولم يبق منهم ايمان واتار عليه
ان يرسل اليه يطيب قلب بالبحر ويستدعيهم اليه
ولحسن اليهم ويملكهم الا انار المغر ففعل ذلك
لاجران وجلب يستدعي العساكر ووصله في الحال رسول
الملك المغر يعلمه باجرى وتكره من قرب البحر وتكره

(سما ليقطع بها الدين ما دس انه يطلب فارس فارس)

١٩١
١٩١
اقتضى و مراد مني سماحه كنفه عطاء و خلعه و قلنا التناهي
الممدد المعز و شرع يستدعي من الخزانة اموالا و يتوجه الى
الاسجد ربه و يعجبه جملة كبير من الامراء و اعوان
الكلية فيعلم بالعطاء و الخلع و اذا ركب لونه خدمه معظم
الامراء و عند ما ينفض في المركب عن الممدد المعز يعود
معه اكثر مما في خدمه الممدد المعز مخاف الممدد المعز
و لم يكن الامداد ارانته و سير فارس البراقضاي خطبت
الممدد المعز صاحب جاه و اتفق الحال و سير عكر احميه
استاذ دان الى جهه المعز و بها يتجمل رايه و اتفق ان اسمه
و امره يخرج الممدد الناصر الى لقائهم و كان عجبهم بحفه
على الدجال و عليها ستر اطلس من ركش مجوهر و النعال
لها تحمل الحفه مغوله بالذهب و قد عمل لهم خلاخل ذهب
مرصعه بالجواهر فتر لود مشق و الزهر الممدد الناصر و توجهوا
الى جهه و عادوا بالعرس و معها و الدنيا بفت الممدد الكامل
و توجهوا من دمشق فاصدق المقامه و قد عز على الممدد الناصر
و حسب كل حساب ردي يتوهم من صاحب جهه كثيرا
و لا يبلغ الا مير فارس الدين قضاى طوعهم من دمشق و منهم
اليه شرع في تفصيل الخلع لاسر الامراء و ارباب الدولة و دار
الخلفه و حصيل الكحول و آلات العرس و اهتموا لاداء العسائر
في عمل المنزله و ترتيب الله عمل اللقباب و اللعاب الكواجر و سير
الامير فارس الممدد المعز ان يخلي له دارا في القلعه

وسب منهم جماعه الى القلعه التي بالبحر فغزو بعضهم وعاد
العساكر الى دمشق وفتح المملكه الناصريه وفتح عبيد وفتح
الامراء ونفق واعطى الخدم وعسكرهم امان دستوراً واحامهم
وقبضهم بوجه الامير حسام الدين على من القامه الى دمشق
بدستور المملكه المغر وكان قد نزل عرجه والمعاه المملكه الناصريه
دخل عليه واهام دمشق بطالاً ٥

٥ السنه المائتين والخمسين
فيها تواترت الاخبار من مكه بظهور نار في ارض عدن في بعض
جبالها بحيث يظن شرارها الى البحر في الليل ٥
وفيها ساد فادس الدين اقطاعي الى الصعيد ونزل
بندره شربان ملك السريف تغلب فاهرم العزبان من
يديه في البريه فتبعهم وقتل منهم خلقاً كثيراً وعاد الى القاهره
بالاسرى ومن حملتهم ابن الشريف تغلب فشق على باب
قلعه الجبل ٥ وفيها خطب الملك

الناصر بن علاء الدين كعباد وتزوجها وكان المسير السريف
المريض يقبض العلون من حلب فيسير لهما من الزرع وبلغاها
عسكر حلب ادلا بالافامات الجبره ووصلت دمشق
وليس العساكر الاطلاما ولعبوا ونصبت للقيار والطير
سقاء رايدا وطلع على الكدرا والكلفه والابواب اهل دمشق
واللدوا من دخل سماطاً ما راي مثله ودخل بها في قلعه
دمشق ٥ وفيها عظم شأن الامير فادس

تلا دوى الله له فحصل من العلم حجة عظيمة وتوجه الى الملك
 الناصر وهو نادل بعنتا العوز فقدر ان كان على ان يكون عنده
 والداردم والقدس والساجل منتقلا الى جانبنا خلا
 تالمس للملك الغزيه - نفورا لكل وعاد السجج ثم ارتفع عنده
 الامر من السجج للناكم ونظامه من المولى بسلامت الملك الناصر
 ولوجه الى مصدر ٥

٥ السنة الحادية والخمسون في حياته ٥
 فيها وصل الشيخ محمد المادى بوسل الملك الناصر
 الى الملك المعز وحلف الملك المعز وعاد المعز الى القاهرة
 واعطى من السجج للعالم ونظام للسجج المولى عطا جزيه واطلق من
 كان في الاعمال من امراء الملك الناصر مثل الملك المعز
 اصلاح السجج ٥ وانصره لهنه ٥ والملك الاسير من صاحب
 بنص ٥ وسها بالرحام الملك المعزى ويعزى من خرجو حبه
 بم الملك المادى الى الشام بما اطلق اركلا الملك المادى
 استعمال من الاعمال ايضا وعاد الملك الناصر الى دمشق
 وعاد عن الملك الناصر من تل الخويل على الساجل ونسلا د
 الفزع واخره ٥ وكان للفرس بيسر في ما يما فاردت بنا لها
 سورا وبني سور مساوية وصيدا ووصل عن ك الملك
 الناصر الى عكا وخروج الفزع الى تل الخويل ورجعوا لمسلمون
 على كبرانه بملكها واهرقوا الطواغيت جلوا الى صيدا ورجعوا
 عليها فاحذوها ما السيف في راح من كان بالندوا سدا

ولقد اهدت اليه بحسنه نوحه و

• بعثت برفيقه الى مدرسة ففهمت اعزها حقيقة قصدها
• لما تعذرت الزهارة ارسلت تشجيعه ما طرأها الى حشرها

二

« جَنِّبَهَا اسْتَفْقَيْتَ طَرَفًا سَائِبًا يَسْبِقُ الْبَطْنَ إِذَا مَا ارْتَدَى »
« وَخَسَامًا لِحُجْمِ الْأَعْنَاقِ بَلْ يَخْطِفُ الْأَبْصَارُ أَمَّا جُرْ دَرَا »
« وَاجْعَلِ الْمَالَتِ قَلْبًا ثَابِتًا يَبْقَى الْعَادُوَ وَالْحَشَى الرَّيْذِلَ »
وَأَمْرٌ عَلَى أَنْ تَكُونَ عَابِقَهُ

اجتبت بقدر حفي مرثينا ۞ لا املك من ديباي الا قننا
يا من وسعت عمان وحمده ۞ من بعض عبادك الميسر ابا
وكان اسد الاسره انه كذب في المظلي كابا بالاصيدم حدم
السلطان الملك الصالح كابا وارثا اسره الى البر علت
منزله واعطاه كوساف وسر فارسا ولبس القبا دزي
الاجناد واسرله مع الطاشي سها بالبر وشدي ليكيد
كم اعرض عنه وقطع خره ۞ ولما وصل الملك المظفر الصالح
اعرض عنه الكلبه واقام بدان وعجى اخر عمره ولوى طالع
و ۞ بها بوجه الشيخ محاسن الماداي وسول
الملك العزيز الى الملك المغزيات ايج واجتمع به وقد رحل
الصالح بطنه وبس الملك الصالح وعاد الى الشام معه سول
الملك المغزيات السيفي وعلم الخي نزار وعبر على بل الحمد
فالساه الملك الامجد والعسكر حال وصوله الحميم

وكل منهم يظن انه قاصده وكان به اربعة اعداد اربعة اربعة
الى اربعة وقصده مقدموا البلاذ ورواها واطلع واعطى
وكتبت الماشي بر من قصده وعاد الى اربعة فاصطر المملوك
وصالح المغيث صاحب الكرك واعطاه المبلغا وبلغ العنت
بغيره ولا خليل ووصلت بخدته مقدمها الطراسي
شها بالمرسب وسير الى العبد الفوار قبصو على اربعة
لرريد واعمله بقلعه دمشق الى ان مات بها واجتمع
عاشر المملوك الناصر بعضها الى بعض وساقوا الى اربعة وكان
في جمع عظيم فعادوا فاس المرافق الى الساج وطلع الملك
المغاضا لمصر ونزل الساج ووصل عاشر المملوك الناصر
الى تل الجول واصطرب للملك المغر واعتقد انهم يدخلون
البريل فاقا موثيل الجول وبنوا الدور والكامات والنجانات
وفيها توفي اربعها بالمرسل ما لم يخرج **و** وفيها
توفي القبيبة بها بالمرسل على الجوزي وكان شيخا كبيرا لطيف
الاطلاق فاصلا مخزما عند الملوك عارفا بذهاب الناصر
الملك الحامص به ساج المروك رلمي رسول الى اعداد الملك
للاسر في مولد سنة تسع وخمسين وحرابه **و**
وفيها تزوجت الملكة بجرال الدين المملوك واعطته الاموال
و السنة الخمسون وثمانين **و** فيها
فيها وصل الناصر الى الجوز ووهبوا دارا ببلد ووصلوا الى اربعة
وجازان سرح ولحقوا قفلا عظيما منها به حمل فيه اموال

ما را اقواله في سردي علي ما يري فيون الفهم والنسب
 والآن قد حكموا استوثقوا حلفا وصبروا كل لهم في صيدهم
 ان كان خيرا ورزقا واسعا فلهم اذ كان شرا وامرا سيئا فلما
 وقد نصحت فقم واقبل نصيحة مني ما مان في قوله جربا لا
 واستدرك الامر واستر ما جنوه بهم تلقى الرشد وان اضر

منهم

نفس بليل ندي آثار فلهم فيهم ويبل اذا ما ستر لهم لعتا

السنة التاسعة والاربعون هـ

فيها جرد الملك المعز العاكر حجة الكبرياء في
 اقطاي وجماعه للمجرب ونزل اليه بالبرق عاد حاصي ترك
 لا الكرك وكان له ما صال العمدى بها الرشد خلق مجربا ليعلم
 وحصل عند الملك لما صر من بول فاس الر اقطاي خوفا
 عظيمه وخشي ان يكون ذلك اتفاق من ما لبده والآن ان
 التي في عكر فيبر الكس بالمصلا الى جهه وحلب وجران
 وساردين في الموصل يطلب العاكر والتجد ورفق الاسوال استخدام
 الرجال وجي من الرعيه سدس املاكهم واجد العيس من
 الخراج وتواصلت اليه العاكر من كل ناحية وقدم
 الملك الامجد عباس الملك العادل على عاكر ودميلة
 ونزل العاكر على الفوار وركب الكبرياء في اقطاي واقار
 على الجولان وعبر الى نوى وانتقلت للدا وحاف للملك دائما
 يدينق والملا مجربا الفوار فالمر باصل العمدى ليعلم

انظر
 ما كانوا يفعلون
 في اسوال الناس
 لا سيما في الارواح

ان از عن بجاعه و علوه به حسن تدبير اربع سده لالحصال مواته
عند اجتهد الملك الكامل بقوضه عن حسن تعليل واعمالها وجد
بوسوس والمبتغى للعبد وجبه للزنداني و ادلى التيم و دام
في بعلد مصلح لواند الى لمرطلا الملك الصالح كما المر اوب
دمشق ولهم عليها و الملك الصالح بنا بس فاعدها، ولما ملك
الملك الصالح كما مر حشني مند و البقي الى المزعج و صا حكم ولم
اليهم صفد و طربه و السقيف و بلاد كثيره و حصل عليه
مشتا عه عظيمه و صار مضغه للناس و انصاف
الى الدلائل ان علم امير الدوله و زوره في جميع امور فولى الرابع
اجبلي قاضي قضاة كوفي فبدا منه اسمه انما فيه للشرع
ما لا يعلمه و الى شرطه مساقب معنه و ما الى الناس عن محبته
واكثر ما كان يجرى من امور الظلم لم يترك عنده منها علم
و قد شرعنا طلاكه و نقلت للديريه الى لمرقله و كان

في خدمته مد مشق بجانب انشا فكت اليه لعله لا يباب
يا ما العالم اجبلي من نصحنه يد و فيها دمي احشا و منسفا
اسمع نصحه من اقليته لعمالحا و كفهاها ان لف او نر كا
والله لا استدمد المدمر بالكو على بعينه من ظلمه شعبا
توى ايجود به مستبشر في حاشا مستقريا من بوادي امر حشا
وزيره بن غزال الرفيع به قاضي القضاة و والي حمه بن سكا
و تعلب فضيل من كها و ما اهل المنشور و عاصا و صفا
جماعه بهم الاما و قد شرع و الشرع قد ما في الاسلام و قد هلكا

وانتم لم بدو رجيلة وچل لم من الجبول بالاعوال والمملوك
مالا كانو بولده ^{١٥٢} واما الملك الصالح فماد الملك
اسمك فانه امام عند اولاده اياها سيرة بم ثقلوه الي
برج اخر وجاء في الليل فتخرب القلعة من جهة القرافة
واحد عاكس اهل الرومي وجماعة من البحرية تخنقوه وفتوه
ولم يعلم بهم احد الا عرف لبرقبر ^{١٥٣} وقد شرحنا ان
بوله سنة مائة وثمانية وكان شجاعا قاتلا ذاراي
ودرايه متقرب الى الناس بشوش الوجه متجلا في
ماله ما كوله شريرة ومليون سنة متنعما في لذات
نفسه ولذاته ومسرانه وكان في ابته اميرة قد اعطاه
الملك المعادل والى بصرى والسواد وجعل مديرا ميره
لهم الملك الخلاطي وكان الملك المعظم لهو بكرة ويميل
لا الملك العزيز الجنبه فخرج من دمشق واقام ببصرى
لان تولى المعظم دوى له للناصر دوده وحصرا الملك
الثامه الاسرف في دمشق وكان الملك الاشرف يومئذ الصالح
وميل اليه ويكره للعزة فلما تسلم دمشق التزم خدمه
الملك الاشرف وسيره الى بعلبك فقدم عكره فحصرها
وفتحها من الملك الامجد ^{١٥٤} فلما توجه الملك الاشرف
لوجه اسيحيان وكسر خوارزم شاه فجعله نائب السلطنة
ولم يرج معه على هذه الحال الى ان تولى الملك الاشرف
فاعطاه دس وحصرا ملكا لثامه لهامنه بعد ان

وقال لم العا لم المصريه قد انكرت وتفرقت ونحن لها
كالج من يابيه الف فارس والدارا المصريه في يد يا قاذر
سقتا ما قياتنا من ثقف قدامنا نادا دجلنا ما سيرا
ودينا السلطان من الريل في تبصر وجولها عند محمد ما
وعند كل احد فلم يوافقوه اكلبيون على ذلك وقالوا له
ما نلو مثل حب الوطن من الايمان ورجعو بالصين الى الشام
واجمع ما جرى لزل العكر عار و قد هربو بعضهم لبعض
وحصلت الفيمه من مال العسكرين للبريان والعلماء
لان علمان عذر مصر اخذ وجول استاذيهم والفراسون
فقر الصادق وقصد والسام وكلمنا عذر علماء
عكر الشام فعلموا لذلك قصد مصر وعاد عكر مصر
عراه من الحرس كذلك جاعده من عكر الشام وهذا
من اعجب ما جرى و جعل العمريه معهم جنه ضيا الله
للازاس وكان للكر حسا ما للغمي مريضا مجروحا
في محفه فتوفي بعمره و دُفن هو ولهوه صيا للبر بالقد
وعاد المملوك الناصر الى دمشق وبذل للاعمال واستقم الحال
وقصد للزرا والحلقة من كل مكان وسبه
الميت صاحب الزك عكرامع زكرا حاصر زكرا الى الميز
واقام بها لا استغالي المبدل الناصر بالهوفه والهمامه
ما فاه عسكره وتزيم شعته و اقبل المبدل المعز
على جهل ايد عسكره سمسار الجي اقبالا عظما

حسام الدين صالى الله تعالى وسعد الدين محمدى والامير
 بسم الله لولوه ووصله جماعه من عسكر حلب والعزيمه
 مثل طاهر ايدى بسم الله ائتش للرى وغيرهم فغادر
 لنزول الامراء واعادوهم الى الحب ووصلوا لقلعه
 واجتاز من القصرين والصالح اسمعيل الى جانبه وصحبه
 الناصر معه منكس فعلق الصق على باب رويله منكس
 ودخل القلعه وانزل المندل للصالح عنده ولاده فانهم
 كانوا معسكر من امام المندل للصالح بحمار ارب وكان
 ثلثهم اكارا بالبحريه يوم الحيره ووصلوا للصعد
 من شترهم وبرد لهم وكان هذا التجا من صان البحر به
 جماعه وقت الحيره الى كطط ومكان لغز الى جانبها
 فلكوا اهل تلك الحايث معهم امرا فاحشوا لا يلبق
 دكرها فير المندل لغز اليهم من اسلم ولغز بها لهم
 دستت سلمهم وسبق منهم جماعه ولزم امير الدله بهرح
 اسمعيل ولزمه استادان وثنفها على باب قلعه
 الجبل واما عسكر حلب فلما انهم المندل لما صر
 فمر على سوط وكانو على حالهم في خلق عظيم ولحقوا الى
 بعضهم بعض ونصبوا دهلجرا برماح واداموا حيا للملك
 الى المندل اعظم نر شاه وانشا رعيهم لالامير جمال الدين
 ان يلبثوا كرو بطلوه ويقصد مصر وكان المواعى
 معه فانه ما كان تقى مع المندل لغز من بينا لهم ولا عنهم

قلوبها دارسل اليها السلام واستقرض حوايجها وما في الارام
لبسوا السلاح ووقفوا على برج باب القلعة وضربوا للبشار
وصاحوا بشعار الملك الناصر وكل من داه من البحر
مستكبا علمه منزه ما ينادى على الجرافة فيرموه عن
دشكوه وسلخوا اسرا لم الحيتو فيها العاقبة وبطوق من
القلعة بطان على الخندق طيور برج بلييس الى الملك الناصر
مضونها الملوكان ابو الحسن القمزي واقتل الحيتي بقتل
الارض وهيبان اتنا خطبنا مولانا السلطان وحفصا
الحيتي ابن الاموال وكان الملك المغرنازل بلييس ولم
يلزم غنمه من البحر وعسكر مصر مقدار عشرين فارس
وكان بلييس من عسكر حلب طالع من الفارس
وكان الملك المغرنازل دهلز قد نصبه بطائر بلييس
وعند الملك الصالح احمدا وسامه على فارس
اقتضى محنة فنف على البطافة المسيرة الى الملك الناصر
سيف العماد والحيتي والى العاصر واما
البراب المبح كراماتهم كانوا مقتدرين ببلعه الجبل واورما
منجماه فاما كان بعد المعسكر بها والجمعة الذي
خطبوا فيه الملك الناصر لا وقد وصله الخبر بانفس
القضيه وان البحرية كسر الملك الناصر اسود
الصالح احمدا لاسر صاحب حصن الملك الناصر
والنصر ولدي صلاح كسر وفتح للملك الناصر المعسكر

بسم الله الرحمن الرحيم

يشير بانتم الملك الماهر ما فعله الملك المعز والجمعة وكان
 منكم من لا يحسن ولا يحب لاجد حساب فساو على
 الملك المعز والجمعة در زمانه فارس وعسكر حلت عن
 بيان في خلوعكم لم ياخذ منهم احد بل ساق بذلك لنفسه
 عليهم فانهم موافقاه لم عاود عليه فتنظروا الى القمرك
 وقتل وقتة ورموا في البحر لود جاد و به وقتل زمرة
 بدقه بين يدي الملك المعز لاجل قلم برفع طرفة اليهم فقال
 الامير صاحب السيف على ما امرانا هذا شيخ كره حق على الاسلام
 يكون شك ان هذا اليوم العفو عنه فصر عفته في الكا
 لم راوا الملك الصالح اسمعيل فلزموه ولو اراد ان يهزم لراج
 بل راوا لمررا لخر وسار الى جانب الملك وساروا ونزلوا للعباس
 عن سارهم وجوه بلبس فصب الدم على رملها ولما وصل
 خبر الخبره الى القاهر ووجد الملك المنصور من الجمعة والعسكر
 يوم الجمعة صاح الناس باللعنه والقاهر ومصر الملك
 الماهر ما صنعوا واخرجوا الامير سيف القمري من ابي القاهر
 الجببي ما في الكثر المفضلين ولبس السراح وحلفوا كل
 من باللعنه الملك الماهر وخطبوا باسمه باللعنه وكما عني
 مصر القاهر وصرخوا بالبنابر وقد على الامان كلف
 الناس امير السيف الصالح اسمعيل وما صالهم ليعلموا اذا
 كان سيف القمري رجلا عاقلا حال ما خرج من الحب
 قد اربوا الملكة شجر الدر صرحوا الملك المعز والجبين

عاصمته المصير والحلفه والحلفه فكلهم جميعهم ووافق
أن الملك المعتمد يكن قبائله فاحذر الأمير سمسار ^{الملك} المعتمد
مصر والحلفه عدامه وساق وكذلك سمته الملك الناصر
ومسيرته حلت على سمته المصير ومبصرتهم فما يقولهم انشر
وكسرهم اقم كسره وساقو خلفهم الى العباسه ما خلا الملك
المعز فانه ثبت ومعه دودن المايه فارس ساق بهم فلقى
الملك الناصر واقف تحت صاحبه وليس عنده الامر كذا
وجاءه المصير والنجاب فجل عليه الى ان اوصاه ضايف
السيوف اليه فولى هاربا ومعه بيد الرطيد والآخر
العزري ونزل الزبيرى فاقو حلفه واحده صاحبه
وخراسته وانت كذا واصاف الى الملك المعز فاجده واخره
من الانزال العزريه والناصره والبحره واسر الملك اسير
لر صاحب مصر الملك المعظم والنصره ابن صلاح الدين ^{الملك} قتل سعيد
الحمدى وحسامه من مهران والاسد عيسى الحميدى وعاد
المعز بالنصارى وجميع عساكره قد انكسرت ومعه فارس
اقتضى وساق اكليسون حلف المصير الى العباسه ونصبوا
صديق الملك الناصر على ما دنا العباسه ونزل امر الملك الناصر
ما لبايه ونصبوا كرام وطلحو واستقر على ابن الملك الناصر
واصلهم وعاد الملك المعز ولا يدري ابن ملكه عسكره
حلب مقدار النصارى عن ساره وقد اجتمعوا الى بعضهم
بعض على سموط فلما بلغ سمسار ^{الملك} وصالحه القهطى وكا بالى نذر

١٨٤
تلا بشره بخده جاه وبرز من مشق العاكر وسا طالما مصدر
ودخل غره وكاسته جماعه كبير من امراء مصر وحلقته ودخل
الرميل والامركله لايمير سمس الرلو وهو يظن ان مصر
زده ولا مانع له منها فطلع عسكر مصر تنال السايح والمبدل
يما حاله بقلعه القاهره ونجبت عسكر مصر بقول ارباب وطن
الناس ان الملك المعز لما خرج من القاهره ولونا اخر لثنه ايام
راح اكثر الناس الى المدد لثامه وتلم الدمار المصير لعرض
وضرب فلما بلغ المدد المعز ذلك توجه الى السايح والبقاه العبد
دخل وعطوا ليجوا بعرض بذلك الاموال ونفق البيل على ضوء
واصبح وقد لبس السلاح وطلب العالم منه وقلبا على باعه
الام المصاب ودصله بخبر ان عاكر الشام طلبت طريق الخشبه
ناحد عراضهم ونزل بالعاكر على صوره اصحوت من العباسه
والخشبه وبات عسكر الشام على الكراع والملك المعز باكر
على صموط وهو ما من بعض البيل وبات كل فرقة مكانه
شاكره سلاحه الى يوم الخميس سايح ذى القعدة وقت الظهر
اقلت عاكر الشام مطلبه فصررت لوسات الملك المعز
مطلبها وكان لايمير سمس الرلو قد احدث كبا راكلفه اربعين
النظاره التي فارسه ووقف في الصحيفه ونقى المدد لثامه
بغير سيرحت الصايح وعنده الملك السايح اسمعيل محمد
وسمى الرلو لاد الملك المعز ونفيس من صيوع لركلفه ومالكه
والتمنى للعسكر ان يصطدموا فاق لايمير سمس الرلو لمصره

سير فقام على انفسهم وتوجهوا الى الكرك والطعن صاحبها الملك
مصر فبذل المال وقصده الناس من دمشق ومصر واستخدم
وتفدت خزائنه ولم يحصل على طابيد ولزم الملك المعز
الامير محمد بن الحسين رحمة الله تعالى في السجن حتى دعي وحبسها جارية
مده ثمانية ايام ثم تقبضه فوجد الحسيني على اخر رمق وعلا
اقش الحصى فمات فاطلق الحسيني وفيها اقطع الملك
المعز ليعارس الدارقطاي اسكندرية فاحسن اليه بها وعدل
في التجار الوارد من ليبيا واعطاه ما يريد فاس من كبار
الحلفه الاكراد فحازوا ان يقطع اجاز لهم ويعطيها لملكه
فاحسن اليهم وخلع عليهم واحترمهم وزاد في اكرامهم وعظم
امرا البحريه وقويت شوكتهم واستنظالو وشرع الملك المعز
يبارهم واحسن الملك الناصر الى اهل دمشق
وخلع على كبرائها وكانت امه معذوقه بالدرسمس الى لولمحت
لا يترك ان يخرج عن رايه ومرض الملك الناصر فخرج واقام بالمره
لعهده لحوالها وقبض على الملك الناصر وادرس الملك المعز
صاحب الكرك وسير الى قلعه حصن واعقله بها واما
الملك الصالح اسمعيل فانه كان يؤمل ان الملك الناصر اذا
فتح دمشق لعيد عليه بفرى والسواد وما كان له ادلا فاما
اعطاه شيئا فوقف قلبه والهم الامير سمس الى لولمحت
وقدم مصر ففتحها فجمع العاكر وطلب النجذ مصلحتين
صاحب المرسل بعكر ابيه وعكر ما درس فالاسر صاحب

م
ل
ع

١٨٢
لقد انما صرح على الامراء والراي ك ما ذكرناه فعد ذلك
سير المدد المعز الا بغيره من المدد الخاوي وجماعه البحر مشكو
الا بغيره من المدد الخاوي فاما ان كان له من المدد الخاوي وجماعه
من شكا الى الخلفه وادد عو لهم لا يكون من باب ما خلا الامر
ما لم يكن على ما لم يتقرر من الية لعلمهم بما شتهر من مخافته
وما كان له من المكانه عند المدد الصالح و سير المدد المعز
اقتضى اليه و يجب عليه و خلق عليه و سير له الف دينار ٥
واما المدد المعز من العادل فان اجماعه المجردين
التشويك المنقوع الطواشي من الصوابي المناسب بمذله و اخرجه
وتوجه به اليه الى الكرك فالساعه وسلم اليه الكرك والاموال
اكان في خزانته خمس مائة دينار مصره و ركب الصابغ
والد السلطنة وكان مع صفر سنة يلزم ما من عظيم وعنده
تعدد وافر و جرد المدد المعز الكرك والخلقة الى عسره
تظلموا ونزلوا بالساح و جري منهم اخلاف وانفقوا برسل
ويطلبوا المعز من العادل من التشويك و بطلونه بالدار المصرية
نكان مدد ساقا كابر الكرك امثال الطواشي سها بابر وسيد
و خاص ترك و ادعوا امر و جماعه لخلقة وما كان واحد
عند المدد المعز الا بالبحر و خواصه وكان ذاعن قوتي
ولمعه زايده فبذل الاموال و جعل للعطا حيث رجع فاجده
من الكرك و عظم الخلفه الله بم و اناه اصحاب الكرك الكرك
فاما اهل الطواشي سها بابر وسيد و خاص ترك ذلك ولم ينق منهم الا الف

لا اذير الامر بنور وصول المجلس الى دمشق طلب الامر الى
قلعه القاهر واستشارهم وقدر الحال ان يسوق جرده
بحيث يصلو دمشق عشرة ايام ويكتسبونها واسر الحاشيه
ان يادوني العاكر ما يخرج العصر وان جيل بكر جريد من غير ان
صحبه ثقل فقال لهم الامر سعال العمدى ان كنتم تولدوا
بما اعتدوه اولاد عجمي دمشق فالز مني من الساعة فاني اظن ان
اماري سلو دمشق وقال الابر حسام الدين على اري
من المصلحة ان تاتوني ههنا بحمد فان عسكركم دمشق
عدتم مثل عدو عسكر حلب وزايد واذا كانوا بمقدارهم ايات
سوار ما تقدمون كما صرون دمشق وفي هذه الامام بطلان
عن جليته ان كان للعسكر الذي دمشق متفقون مع بعضهم
بعض وليس عندهم فحارهم فما تقدموا لكلسون على التزل عليها
ابدا واما اظن ان ما قاله مع تولد عليها الاماتفاق واصل كن
ان يكون مثل دمشق بلته الف فارهم وحصلهم بلبه الف مثله والاصل
ان تاتوا الى لنز بيليم انجبر بجليه الحال فان كان وصول
الجليين لتقاعد مسبقه بينهم وبين للعسكر الذي دمشق فيكون
الامر قد مضى ولا فائده راجنا وان لم يكن اسباب
فليس لهم تنه ان يقاتلوا دمشق بهما ان للعسكر الذي دمشق
واللهما انجبروا اليهم فينظروا انهم وما من حول الا منبر
فاستحسن المعتلا من الناس ذلك فطلبوا كره الى دمشق
فامضى سرى يومين وقد ردت الامهات ان العمدى سلو دمشق

انه اذا دفع الخف خرجوا لاسرا الا انزال وبقا ملون جارح
 البلد وسمعوا القريب من الاسوار فلما وقع للرحل في اليوم
 الذي ذكرنا خرجوا لالانزال على ما كان قد تقررت افق
 اكلبيون عليهم وتطاردوا وكثر القتال وتبادلت اطلال
 اكلبيين عليهم حتى اجمعت الى اسوار البلد فعزما عاودوا الى
 جهة البلد لمحاولة ظهورهم اخذهم النشاب من اسوار البلد
 والحجار وصاحوا عليهم الى ان باعلوق رما د المدد الناصب انصر
 وكان المستفيها بالصعيرم يخرج مع بنت دانيته الى القتال
 فوثب عليه صال اللقتمري بسله وكسر اثنان باب
 الصغير وثقه وكذلك الاميرنا صال اللقتمري فخلها بسب
 اكلبيه فدخل اكلبيون البلد وعلقت ابواب القلعه بعد ان
 دخلها الاميرنا صال اللقتمري وكان بها من اهل البلد من اهل
 الصوابي منهم اللقتمري ومن اموال الانزال واهل السهم
 واهلهم ودلوا الاميرنا صال اللقتمري على الخندق والكلق من اذان
 الساب وغلوا فتح ما يكون وسود وجهه الا ان اذني غل
 مكان حتى سير المدد الناصب منهم من دلك ونزل على ابواب
 المدينة من منع اكلبيين العبور اليها وولى يد منقبي الاميرنا صال
 انصره ولزم لاسرا الا انزال وسيرهم الى القلاع واعطاهم
 بها ثم راسلهم الاميرنا صال اللقتمري ولما عاد اليهم وسلموا اليه
 القلعه فلما خرج اليه الاميرنا صال اللقتمري لم يقبل عليه الا حشده
 من الصعير

من شق به سراً وجلفهم وساد المدد للناصر والامير سمير
لولو والمدد الصالح اسمعيل بعد كرجلب ووصل قار
فحشى الامراء ولا نزال المدد شق ان يكون عليهم ميده
ولهم امير سلاح والمهدي والنجوى والثغرى
ومحاربا فاشكر والرضا جى وعزم من الامراء الصالحه
فاجتمعوا الى بعضهم بعض فحشى الامراء الاكراد على انفسهم اتفقا
واخترتوا وكان باب السلطنة مدشق لاهل حاله
لمرغوز فلما راي اكل على ذلك جمعهم ووفق ما عنهم وجلفهم ليعظم
بعض ورتب على كل باب من ابواب دمشق امير كردي
وامير تركي فكان على باب الحاييه الامير ناصر الدين
الغيمري والامر فخر امير سلاح وعلى باب الصغير الامير
ضيا الدين الغيمري والثغرى وكذلك سائر الابواب
والامر حبه وسير الى المدد المغزيعه بوصول المدد للناصر
والعاكف الى العطفه فسر الامراء القميه بدين الله خضر
لمرجودي حاجب الامير ناصر الى المدد للناصر ولم يعلم به
احد من خلق الله فاستوثق منه بالامان ان يكون الامير ناصر
ماي فارس بالامر ناصر الدين ماي فارس والامر سها بالامر
ماي رحيم فارس ولبيد للرحيم رجدي ماي فارس والامر سها بالامر
احكامها ناصر بالامر رحيم فارس والمباقي على هذه الصفة
المدد للناصر الى القصر حمل الى دارا وحف بهم للاحد
ما من دمع الا فر على دمشق وكان قد تقفوا احوال يد من

ولم يسل من الذهب الذي قد روي عليه شيئا وذكرنا في كتابنا
 انه سلكه عن عده عسكره الذي خرج بهم من البحر فقال كان
 معي سبع الف و عشرين فارسا وما به من الف الفتي
 قتاله حاجا عن السوقيه والفلان والفرسيه ومن بحري
 بحر الهم وعده هذه لحياله لم يخرج مع ملك من ملوك الفرنج
 ادا وتلم المسلمين دما وعاد الملك المعز والبار
 الى القاهر ونزل الملك المعز بقلعه الجبل واستغفر
 امرا الامراء والاقطاع من اهل حمله وبذل الاموال والى
 اليه جميع البحريه وما كمل الامرا وربما كان حمله باطنا انفذ
 من حمله الملك المعز وكان الملك المعظم قد سير المعيت
 الى الملك المعز الى قلعه المشوك واعقبه بها وكان
 صغير السن فقام معتقلا الى ان جرى ما سئلوه وروى
 من جلب كمال العديم وشها بالكسر فرج رسلا الى الملك
 المعظم من جدد الامراء فأتته فآثرهم الملك المعز فخرج
 عنهم وخرجهم وسير الملك المعز الى دمشق من سويده لحلف
 الناس للنفه سحر اللد ولنفه فتوقفون حلفوا على غير الصوره
 المطلوبه وشاعت الاخبار في الاقطار بما جرى على الملك
 المعظم وجمال الناس لهبه وكان الامير حشا ما القمري
 حمله الملك الناصر كلب فسر اليه الرما للنفه للدم
 دمشق من اخيه صا للدمك ولرعيه ما سار وولد سها
 وغيرهم وتحدثوا في تسليم دمشق للملك الناصر فسير الملك الناصر

ألهما أن فراد لومك واهما ناهما نه زابده وكاد ان يفر
في حمله فيدأ بلبسه عباءة ويعلم به في المجلس فلما رأى
الحال قد آل الى ذلك اجاب الى تسليم كميّات وان
يكل الى امر مناه الفزيناك فركبوه بعلة مركب
العساكر سادوبه فما اشرفوا على حياط الولا المسلمين
على اسوارها يتعلمون بالتهليل والتكبير والادان وذكر
الله وسوله من كل مكان وللغزاة الذين كانوا خارجين
الى المأبى بما يتدرون على حمله من القماش والملابس
تقلون في الخنادق وربما تغضوا الى اديب الغزاة الخارجين
من حياط مخاف الفزيس وبهت واصفوا لونه لما دلى
المسلمين حياط وهو في قصد المسد فظن انهم ما يشمروه
ابدا فقال الامير حشام الدليمي للمغزاة المصلحة بعض
ان حياط قد حصلت لما وكانت العز ولا تسبح ما طلاق
مثل هذا الملك فانه رجل عظيم ما رايت اسد من رايه
فقال للملك المغزاه اذ لم يملك ما ارى اتى اخذ ربه وقد
حلفت له فقدموله للغزاة سائى عظيم عليه سنرا طاس
مسيحي نلا ليرهب منكم فودع الملك داره الى التمار وقد
بقى لونه اصفر كالدهن من حوته محال ما حصلت والثاني
وقد فوبه حتى كان بطيرة الماء عيانا لمحين حمله للبحر
الماح سيرة الى كاله للواحد يقول انتم نكتم يا بمانكم وبهت قاش
الذين خرجوا من حياط من اصحابي فقلتم بعضهم قد علم الخنازير

ورحمنا الله تعالى فقال له الامير آخن دايان خشايشه وكل
 من اخبرتم آخن نوافلهم عليه فقالوا هذه الت شجر الدر
 امرات استاذنا وكانت مدبرة ملكه وما كان له عنها
 سر مخفي فتكون السلطان مدبر امرها الطواشيها بل
 رشيد فقال شها بالمر رشيد لهذا امر ما اقدر عليه فاسار
 فاتفقوا على الامير عمار ايل التركاني وشامروه فاجابهم الى ذلك
 وساقوني خدمته الى الدليلية فتقدموا لي الحق على باب
 الدليلية وحلف لرجع الامير وكما لكلفه والبحريه وبذلك
 الاموال وخلع على العساكر وارثقا امراء فارس المرافضاي
 والتف اليه جميع البحرير بكونه كوبيه وينزلو لتزولوا ولا يخرجوا
 عن اموره والفرئيس على حاله موكدا عليه مكروما مغدرا
 ما احسا ما ركب على ليل للفرئيس اراكم في مصالح السليم و
 تذكر في امرد ساط وحدث للفرئيس واختيان بعباد
 بعض بليل الفرخ ويدخلها وما يعود الفرئيس ولا عينه ان
 يلبها اليها ويعود اليها اعظم مما كان عليه وما دام لهذا
 الرجل على هذه الحال مكروما مغدرا فاما يسلم دساط ابد
 فلم المذل لمعا احد س لمر الفرئيس الى امر حاسا ما
 وقال انفس فيهما شئت وانا راض بما فعله فدخل
 عليه وسلم فلم يتحمل من مكانه فقال حاسا ما لمر لمر هذا
 المذركت اصن انك عاقل ولا ان اراك اقل الناس عند ذلك
 انا اقتديا بقول السليم اذ اناكم كرم قوم فاكرمين واسليم

في
 السليم
 في

واعنه عن سمع كلامه واستنصر احد وبلغ الالام كما ذكره
واستنجد بهم فلم يرد احد منهم جواب ولهم ذنوب كسائر
اجناس يتطلعون الى بعضهم بعض ولا ينطق احد منهم كلمة
فأقال لهم محرر البرج خذوا سيف الله السابق الخيزري
وجاءه من مشايخ الكلقة وقالوا لا الاسلام ما لهذا الرجل
في دمتكم لميز ما هو استاذكم وابن استاذكم ما تخافون
الله ما استحو من الله ومن الناس ايش يقال علم في البلاد
من تقى يا من اليكم من شرقكم سوف نابلشف عنه وهذه
العساكر جميعها معكم فكأنما كان الكلام لصخر لا يتحرك
فلما تكلم المادفن البرج الذي فيه المبدل المعظم نزل منه دمار
بغادس البراقطاي فحصد اليه مجا الذي ضرب في الاول
فضربه ضربه اخرى على كتفه جل شفته فهرب نحو البحر
وادى الى جرافة ليركبها فرشقوها بالسهام وكسوه وقد
نزل الما الى وسطه فقتلوه فبقى مرمى على شاطئ البيل
مكتوف الراس والبطر نصفه في الماء فبحا من مدبر
خلقته كيف شاء وركب البحرية والمام اليهم خلق كثير ونحو
وسير ورسلا الى الاسراء يقول الله يعلم اننا ما فعلنا
هذا الا مصحح للمسلم وانده ما كان يقته ان لا يتولى
ولا علينا والآن فقد جرى ما جرى فان اختبرتم مقامنا
فتح ما يملككم وكل من شئتم تولوا السلطنة وكسرت حديد
واللم كخارونا تركنا لم وقصدنا الشام ووجهنا حيث

مفلود آل . فقال المذل للعظم انا قد عرفت من فعلك
لهذا سمع المملك ذلك ودخل الجراحى فقتله وانه
وعاد الى الدار فتار عليه وجذبوا السيوف فانهزم
الى البرج اخشب فرموه بالنشاب ودارو حول البرج
وماج للعكر وشرعوا شد جنهم ولبس سلاحهم وبقوا
الحلقة دايرين على الناس يسكنونهم وبنادوا باسم
مانم الا لاني وكما ان الله اقد ساقوا الى اوطانهم واجتمعوا
عند ابي حسان المرسى على وكان من اسر المهند لعبد
عز الدين واتي اليه اسر سبائك العمري والطواشي
سها مبر سيد ولكن الامراء كانوا خلفه فلم يحصل
منه لهمد والا كراخ للناس عنده حميد والفر سبائك
البنمي شها مبر سيد وما مبرح كانوا اسرا
فما تحقق الناس بها وهم علموا ان المذل للعظم مقتول
من غير خلاف . واما كبار المملك البحرية والعقلا منهم
فانما كان عنهم ان تحركوا اسرا والعسكر للشف
عن المذل للعظم يكون معه فلما رادتها دن كذا الاسرا
واخلال الامور انفقوا مع الملاحة في سرفها المجتهد على
ملكه وروى لنا رضى السرج وهو صبح ما يدعيك تعذر
على خلد ملككم وشمروى عريان اروح حيث حيث
جماعة الحلقه ما حسان مرسى على ما سبائك العمري والطواشي
سها مبر سيد بالاسلام ولا يجب له سول له محضر

السنة الثامنة والاربعون وسمائة

قد ذكرنا ما جرى في اولها من كسره الفرسيين واعتقاله ودام
على حاله لا اعتقال على صوره ما ذكرها يطلبون منه تسليم
دسائط وهو يا نزع ذلك العذر يديها لم وانما نوتر ذلك
وليس له اليه سبيل . واما الملك العظيم فانه لما
توجه للعراق خلف الفرسيين ثم مكه لم يصحبهم باب
اقام على حاله بالخم مدهت عليه بالاهواز بما جرى على نفسه
من القتل والاسد واحد الملك فشد ذلك سدا رابدا
وشرع على ما هو عليه من الاحسان الى من صحبه من حليفنا
واغلق الناس مع ما يكمل اليه فانفق منهم ماله وحرر
نفسا على قتله وتخالفت واكثر من قتله عليه لكال
الامير فارس الذي قضاى الجدار لانه وعده بالاسم
ولم يفي له بشي فحدث ما بالفرس للفرس علمونه ما ينتج لهم
منه خيرة لم يوافقهم من الامير اسوى امره على ان
الزباني وكان ملكه سيفا قطنا السيفه ينفذ وبعثهم
لما كان من عشرين محرم جلس للسهل والاسد
في خدمته على العادة الى ان فرغ للسهل وتقدم اليه
الحجاب وقرى المقصود قام من السهات فضربه احدى
سيفه راسه ثم ثناه بفضيه لغريه فالتقاها بيده فحجها
نعاذ الى مكانه واجتمع الناس حوله وحذروا السوف
وخرجوه من المشقة وانقلت الدنيا وقالوا لاسماعيليه

رَبِّهِ عَجْمَهُ دَحَى دَلَّ عَلَى رَسَالِهِ بِطَرِيقِ السَّاعَةِ الْمُبْتَغَاةِ
عَلَى مَنِيَّةِ السُّودَانِ صَارَتْ شَرِيفًا وَأَعْطَوْهُ شَرِبًا عِنْدَمَا
شَرِبَ الْخَمْرَ

وَلَوْ مَلَكَتْ مَصْرَ الْفَرْخِ وَانْفَعَتْ عَلَيْهِ بَيْسُوسٌ لِمَا نَعِيَ الْكَيْفَرُ
وَذَلِكَ أَنَّ الْقُرْبَ مِنْ قُلُوبِ ثَلَاثِ سَبَاعٍ لَا تَزُقُ بَعْضُهَا بَعْضًا
مِنِيَّةِ السُّودَانِ وَشَرِبًا وَبَيْسُوسٍ فَلَمَّا
الْبَيْتُ الْمَدِينِ الْكَامِلِ شَرِبُوسٍ وَحَبْرَهُ أَعْطَاهُ مَنِيَّةِ السُّودَانِ
فَلَمَّا اسْتَفَاهُ الْخَمْرُ أَعْطَاهُ شَرِبًا فَالِي ذَلِكَ كَالْمَشْرِفِ
وَلَمَّا دَخَلَ مَقَامُ مَقْدَمِ الْعَارِ سَنَهُ سِتْ
وَالْعِشْرِينَ وَنَزَلَ بِهَا رَأْسَاهُ دَخَلَ عَلَيْهِ الْمَشْرِفُ عَمَادُ
الرَّيْطَانِ كَانَ صَاحِبَهُ مِنَ الْبَيْتِ قَالَ لِمَا نَعِيَ الْكَيْفَرُ
لَا كَمَ مَا بَقِيَ فِي الْعَمْرِ نَسِيَهُ فَاجَابَهُ بِالْعَمْرِ حَارِدًا
وَاللَّهِ لَا سَبْعَ مَنَاقِلَ إِلَى الْكِنِيَّةِ كَانَ كَمَا قَالَ قَتْلَ سَمِيدٍ
وَعَمِلَ إِلَى الْقَامَرِ وَدَفَنَ عِنْدَ الدَّيْنِ وَكَانَ يَوْمًا مَشْهُورًا
عَمِلَ عَلَى الْأَصَابِعِ وَعَمِلَ لَهُ الْعَزْلُ الْعَظِيمُ وَكَانَ عَمْرُهُ سِتُونَ
سَنَةً فَلَمَّا اسْتَفَارَ مِنْ خُمْلَتِهَا

عَصِيْبُ هَوَى نَمِي صَغِيرًا فَعِنْدَمَا رَمَتْهُ إِلَى الْمَشْرِفِ الْبَكْرِ
الطَّعْتُ الْهَوَى عَكْسَ الْقَضِيَّةِ لِيَقْتَنِي خُلُقَتِ كَبِيرًا وَاسْتَقَلَّتْ إِلَى الْغَضْرِ
وَلَمَّا رَجَعَهُ نَدَا بِهِ

إِذَا احْقَقْتُمْ مَا عِنْدَ صَاحِبِكُمْ مِنَ الْإِعْرَامِ فَهَذَا الْعَذْرُ بِكَيْفِيَّةِ
أَنْتُمْ سَلَبْتُمْ نَوَادِي دِيَارِكُمْ وَصَاحِبُ الْبَيْتِ إِدْرِي مَا لَدَى قَبِيَّةِ

والآسارى بقادون الحال من كنود الفزنج وغيرهم في الجبال
في ايدي القلمان والصبان الى ان عاد العسكر الى المنصوره
فاعتقل الفزنجيين في دار الطواشي جميعا وفي ذلك يقول
صاحب الجلاله مطروح

قل للفزنجيين اذ اجيته بمقال صدق من قول
ايته صدرا تبغى ملكها فحسب ان الزمر باطل
احول الله على ما هي من قبل عاد شوع
رجع واصحابك اودعهم مع اعدائك طعن الصبر
جسر القلا اذرى سهم الاقتل او اسد حرد
ورد الله الى ملها لعل على ملهم شتر
ودكوا عليه امره اكلته وكمارها بالثوبه ورتوله جمع ما
يخاره من الماكول بالمشرب والمعاين والمذاق والطيب وتوكل
عنده من بخاره من المعاني ومن اخوته وعلمانه ومن سائر
في الكره به واحترمه احتراماً عظيماً وكانت له المكره يوم الاربعاء

دار النعمان على جلاله القيد ما في الطواشي

سنة محمد سنة ثمان واربعمائة
الامر محمد بن يوسف الشيخ صدر الدين الشيرازي
قد ذكرنا قتله وما جرى له وكان شجاعاً عادلاً كريماً
فاضلاً محبوباً الى الناس خليفاً بالملك والسودد جواداً
مدجاً ربي مع الملك الحامل من الصبي ما الى اليه والسر به
حيث انهم يذكرون له عنته صبره كان متيقراً بشيخ مسعود
فالبس الملك الحامل شربوس سقاها الخمر وامره بالعهده

لما رأى الغلبه عليه وعلم ان لا مجال له ولا يقدر على العدا
 اجتماع اليه مقدار على ما كان من ضايد الفرج
 والتحا الى دار عبيد ابي عبد الله وكلب الطواشي بها بالدر
 رشيد وسفاد من القمري محضه اليه وكلب مهما
 الايمان على من معه وشرط ان لا يدخلوه من رعاك الناس
 والسفوفه فاجاباه الى ذلك وسلموه المسلمين ومن كان
 في حبيته وخرج باقي الفرج من مينه ابي عبد الله على عبيده
 والمسلمون محدون بهم كلما جعلتهم جماعة يفرحون لهم
 ثم يعود عليهم فلا يسلم منهم لهدو لم يزلوا كذلك الي
 ان استأصلوا جميعهم ولم يبق من جمع الفرج سوى فارسين
 رفسو يحيط الي حبه النيل فعرفوه ولم يصل الي دسائط
 خبز بحالهم كوعاد المسلمين وقد حصل يادهم من الاسرى
 والخيول السلاح والايمان والامتنه وراحوا الهد
 ما لا تحذوا الوصف واستغنى من الفقر خلق كثير
 وروى الزبير بن عبيد الله والاطلاب محدته به وروى
 في حماة بالبحر وحدثت به الشوالي واكثر ارق مقدار
 ما في قطعته تقرب بها الكوسات والتقارات والطيول
 والابواق هي من مينه بالسلاح والاعلام والبر
 السرى فيه العتال بالاطلاب من مينه بالسلاح والعدا
 والبر العربي العرياف والاهل البلاد يترأصون على الخيول
 المناهر والاعلام والفقر اجواق في غني وخصي

من حديث الفرج ما يثبت على احد منهم وصاق اكمال على الفرج
وكان يوثقهم ليتجلا ملكه ونمذخ ما يردمه فوصل
اليه رسل الفرج وكذا توابعه واعطاهم الميت المقدس
على ان يعيد عليه دمياط فما اجاب الفريسيين الى ذلك بل طلب
جميع فتوح صلاح الدين و ضعف احوال الفرج لانقطاع المير
والنجده عنهم من دمياط و دفع بهم و في خولهم الميرت لعدم
الريغ و عنهم الفريسيين على ان يرب من اول الليل يضع
دمياط فادل ما يتجولو للرجل على المسلمين بذلك وكان
للفرج جبر عظيم قد علموه بهكم من تحت الصنوبر من
الخزيره الى جديله فهو عن قطعه ولولاها ما قدر المسلمون
على العبور اليهم فركب المسلمون وجر والى منزلهم وانجىهم على
جالها ذبا اكثر الاقمته وبعضهم لم يخرج من انجم بعد الا
وهو على الرجل و تركوا الاموال والايقال وانجىهم ولم انجم
الا ما حفر جمله وساروا المسلمون بها طفولهم من كل ناحية
طوال الليل الى ان اصبح الصباح وقد احدثت بهم العساكر
من كل مكان وللقتل اهل بينهم ولا اسرحت انه تاب
يرى القنلا في كل ناحية مثل المبطخه الالف والالف
فصعدو دخلوا اليهم الجراح فالتجوا الى قمه يقال لها
بي عبد الله وخصوها ودارت العساكر حولها من كل
جهه وكما طفولهم قنلا واسيرا وكفرا الاستطول الاسلامي
ما استطولهم و عنمو جمع ما فيه ومن فيه وكان الفريسيين

خلعه واخذ مالك الملك الامير في السر الشيخ وعدته وقاخذ وتبته
 نصف القيمة خمس عشر الف دينار ولم يوصله من
 ذلك شيئا فردا وشرح بعد ذلك ليعيد نوبه ويظهر
 ما فيه ^{من} والحق السكر والكتان والمحبيز والطبق
 الاموال ورد الامير حاكم على الى القاهره مالى السلطنة
 بها على قاعدته وخلع عليه مرتين واعطاه حياضه ذهب
 وسيف وخمسة الف دينار ^و وشرح في اقامه من وصل
 معه من جهة كيفا وامرهم واعطاهم دقيرهم منذ اذالم
 وللبعد حاشيه والى الملك الصالح ^و واذا ان نعم خاله
 من الخواص مقدم الى الامير المحبي استناد دار والده
 ان سجد الى العاصه مالى السلطنة وكتب الى الرحام السر
 لى على ان يحضر الى خدمته فزار الامير ووصل العاصه
 وترجمه حاكم على الى المنصوره ورتب خادمه
 من الخواص عرض الامير المحبي استناد دار وعزل برسر
 اهل الصولى امير حنذار ورتب نحوه عبدا كان له يدعى
 صبح طشتدان وعزل الممندان وامير احمد وولى علمانه
 الذى صلوا معه من الكهر ونزاد في الغرض الى مالك ابيه
 الحره مع لفراق الهيبه وكثر الدعايه بحيث ساموه ووخ
 من عيونهم وعلوانه ما ينقام منه صوره ^و وكان معه
 ملك خطاي فاقطعه صخره فلقنها واعطاهما بشرع
 ملوك ما لا يلقى ووخ عند الامير الكبار انه منى نفسه

لأما كنتم وكان الملك المعظم قد طلع من دمشق متوجها
إلى المنصورة وعنده خوف من الأمير محمد بن المنصور
من العساكر أن يكونوا وافقوه لما بلغه عنه من تطبده
في العطا وسبل الناس إليه ولم يخطر هذا الأمر على الأمير محمد بن
يحيى فلما وصل الملك المعظم إلى المنصورة بلغه كسبه الفرنج
للمسلمين وصرح لهم وقاتل الأمير محمد بن المنصور في سب
المسلمين ورجف الأمر سفار العمى عليهم وتقدم الأمر
على العطار وما كفه من الجحج في وجهه ففزع فاحشا
بقتل الأمير محمد بن جدد في السوق حتى دخل الرمل فالتقاء
القاضي بدار فاصى القضاء ثم في السجاري فأكبره واهزل
له العطا ثم لقيه الأمير حسام الدين على محبوه فاحتر
اجترام زائد في الخبر في المرجح ما قال لما قدم الملك المعظم
ولقيته من جبهه فرحت به فرحا زائدا لما تحدثت معه اشقل
الفرح إلى الحزن وعلمت أنه لا حاصل معه من الغفل وأنه
ما يستتب له ملك وإن أسره ما يمشي بصره فلما قرب من المنصورة
سير إلى العساكر أن لا يلقيه منهم أحد بل يكونوا قبالة العدو
واقبل فطلبوا بالعسكر الذي وصلت معه وساق إلى
أن وقف قبالة العسكر الذي للفرنج فلم يرموا الفرنج عليه شيئا
ولا بدأ منهم كلمة وكذلك المسلمون ونزلوا الداهية وخلع على
الأمراء واهزل لهم العطا من الدهس والخيول ولما أجمعوا بصره للفرنج
ولم يعطى لأحد من خلفه دمه سردا ولا خلع على أحد منهم

من بر الميراث الميراث وتقدم من خلق عظيم وعلمهم بآيات
من خبث وصالحهم بر حديد وبرا بجره ^و ولما قلنا
الايسر محاربه الشيخ اقاموا لايسر سفت الله القدر مقدم العلم
مكان لايسر محاربه وكان ذا الهمة عالیه وجرم وعقل هادي
وشطاره جمع العساكر ولها وما دى في الناس وقوى
قلوبهم وقال ما دى لا قد قلت بر عالم وضعفوا لو قد روا
على الهويه لا نهموا والراى ان ثابدهم ونزحفت عليهم
كل جهه الفارس والراجل فاتفقوا كمال ان يكون الرحب
يوم الجمعة سابع دى القعدة وما دى في الناس وسامع
من كان قد سب الى النيفد حضر من اهل البلاد العيران
الكل الجير وكتب الناس من يوم الخميس ورفق فيهم الشا
وايكر من صباح يوم الجمعة دقت الحفلات السلطانيه
واجادتها كوسان الامير والدى والشواني والكرارون
الى البحر وقدم الناس رجعا الى خنادقهم بالفارس والراجل
ابغثوهم ولم ينشئ على انهم امهم لايسر الجيره فعادوا
وما لونا لا شدد لا يكلى وسات الطلاب المسلمين حتى
دهمت خنادقهم ووقف جياهم كالشد قد لم المسلمين
بالطوارق والرماح والرجال برسفوا بالمشوش والمجنعا
والمرادات روى من كل ناحيه على المسلمين الى ان جمع
الايسر سفت القدرى وجهه وغلغ من نفسه وجرح اكثر
الناس وقرو عن القتال وتراجعوا ود الناس الى حياتهم والى

١١١
١١١
١١١

على خيولهم وساقوهم فقتلوا من المسلمين من بلاد الرافدين
وعلاها العباد فصار عليها ثقل عظيم وكان قدامهم من عسكر
المسلمين مقدار خمس مائة فارس منهم من الفرج في اعظام
فلما رآه بزرگ المسلمين اقبل والفرج قد لاج عليهم المتعاضد
عليهم وانفقوا من الخيل وجعلوا عليهم حمله رجل واحد فطرحوه
على الارض وفي الحال قطعوا رجا له من سهم وشقوا جوارحه
واخذوا منه المار ورجع الباقي منهم منهزمين الى اصحابهم
فحصل منهم للطبع ودفع فيهم العياط قتارا فانس علم في الارض
والدروب وعادت الكثرة عليهم في ضرب وكثرة رمي وقتل
الى ان قتل من فرقاتهم للفقار من ومن الرجل مقدار عشرة
الف وخص الباقي بعضهم ببعض عند الداهية والمسلمون
محدقون بهم ساعة حتى استراحوا لهم وجعلهم وجعلوا جبين
على اثرهم والمسلمون محدقون بهم حتى وصلوا طارده شمائل
ابن عوجا وكان هائل سافدة فتركوها فماتوا كما تخذون
والارض سبخة فتركوها هائل كلما جعل عليهم حبل من المسلمين
ترويض خيلهم وتعدى اليهم واجعلهم المستريح من يرميهم
قدامهم بالطوازي والمناصير والجروح وهم كالسد وساروا في
البحر قليلا قليلا والمسلمون يتابعون حويلهم الى ان را
الامير محمد بن المستريح قتيلا فاكل المسلمون من العيال
وكادوا ينفقون وكان الفرج قد ترويض حيله وتعد
عندها دارا الى الجبل حوله وحفر حفرا وعلو خبايا

وساخر سحر اعلی الممخند و لهم عار و ذنبا ملون الزهيم نام و جبول
المسمر عراه و رموه الناس السيف و الرجال بالنفوس
من كان في اجله مهله و كس قريه عزباناً و محانف
و الناس مهزبون عما بعضهم بعض لا تقف الا على
اخي و البنا و الاطوال و السوفه و اكثر الناس
لا يعلم حقيقتهما كمال و لا يصدق فاقوا الى اوطان الابرار
و جاعده من العار فوجدوه سكرانا و الحام و الناس
معلقون من اجل قسروا الماب و دخل عليه استاد داره
نهد فتغل و ليس سلاحه فمك و لهو مخمور و معه
مقدار عس ما سفارس فلقى الطلاب الفزنج تنابو بعضها بعضا
يعد بها المداير فقال له احد عالمه اجمع بها فلا
خلق عظيم ما تقدر على القيام فقال و الله لا رحت
اذا و لقي سواد حتى مع الله مسان و طعن في طلب المداير
و لم يسوق معه سوى مائله احد فقتل الى رحمة الله تعالى
و اهرم المسلمون و وصل الفزنج دلهيلز السلطان و قتلوا
عنده للقاضي ربح حاج شاهه ديوان الجوش و سامو عا
حالم منهم من دخل في الاسواق و منهم من طلب المييره
و منهم من طلب تاجيه الجبر الذي قبلكه جوهر فلقوا نزل
المسلمين متوجهها من المييره على العاده و كان الابرار
جمال العجيني و فارس الرنحو لاني و جاعده امرا فقتلوا لهم
و كان الفزنج قد تعدد في بحر اشمون و البرد توافات الى

والعرب بحيث انهم يدخلون في الليل الى حياتهم ويكفون حالهم
او يفتقدونهم ويبرقونهم ويحولونهم ويقتلهم ويقتلهم
واح هذا وهم لا يبرحون عن القصد الى ان يذهبوا الى طين
اشمون وطلب العبور الى القباطين **٥** فلما كان
ليله المنار اربع دى القعدة صاح رجل مغربي من مراد
الفريخ الى رجل في مراكب المسلمين يا اخي قتل الله امرجك ما
هذه اللبسة ومكوسني يا خرايا انهم في هذه اللبسة
على غم الله فلم يصدق وقال الناس من اين لهم طين
يكسونا والبرهيتنا وبينهم **٥** وكان منزل غم الى المير
المنصور فصار له عظيم الدور والكلمات والاسواق
والفتادق فبات الناس على حالهم ولا امير محارب يترقب
مع جرفاه بالمعاني والدالاهو فلما انقضى مجلسه وتفرق
من كان فيه لقد احدث عليه وخلا به في الحام فشرّب
معه الى ان سكر وعلق باب الحام داما فلما صلا الناس
صلاه الصبح وشرعوا يركبون على العاد والعايط قد وقع
والصالح فزعلا عبور الفريخ وانهم قد هوراس المنفذ لطلاب
تلقوا بها بعضا والناس منهزمون قد امهم **٥** وكان
السببان في عاده من مفسدي عرب مصر اجتمعوا وعزّوا
مخاصة انصارهم خالصة من الرجل فركبوا عددا
منهم لاجل الفارس ومن الرجال بالنقوش جلي عظيم
فالله يريد ان يفسد نفسه واخوه كذا رطاش

وكان
في
ال
ن
ص

ونصبوا منبرا فقالوا الفرج ودر بنو العتاة الرستم من يعلو ومنهم
من وقف قائما العدد ومع ذلك فان الارواح تادى واما
عن مقام اهل الجنة حيث اسمعوا من الامام لم يهاجروا اليه
بقول وبعد ذلك عاد الفضايل اشده من القول وصاف
بها اسمون قدام الابرار وجد الناس من ذلك لها عظيم
التي يوم هوى عاصف فطبت الزراتون قدودا الفضايل
تكون ما في السما من فقت في البرجن علفت وقوى الهوى
ما سعلت في بعض منها فتا الفرج ليطغرها واجتهد
بكل فكر ما اقادهم ولعت في بعضها بعضا وزاد اصطراها
وخرج لها لعت عظيم بحيث لا تقدر احد ان يفرها فاحترق
البرجن جميعا بما فيها من السلاح والرجال المشركين
في تكبير وتهليل وجمال حسن في البحر المعروفة
ما به عند ديباط سخا به صغار تغرب اما ان لا تقدر الفرج
ان يعزيبها فقطعوا السبله من ديباط الى الفرج بحيث
انه كل من طلع من ديباط اذ خرج باخذوه وكذلك
لما اذبح المبل وجرية نحر المجلد تو كوفيه عدد حراري
للمن وفيها المقامه فقطعوا طر المجلدات اي مربك
نقد الفرج عارج من ديباط داخلها اذ رده
وايسطال المبل من المجلدات المجلدات لا يفر من فيه
ولهم اما من جره خيول من المجلد وطهر الناس
فقطعو علم طر البر ايضا الى ديباط وجرى علم المجلدات

تقرئ خيولم حتى قتلوا سرهم ولم يعلم منهم لهذا وعاد الفرج
للدي سا تو خلف للسلم لا حشر اسمون ولم يطفروا احد
من السلم ثم شرعوا الفرج في على روحهم ما لمه من
حشب ولبسوا باجلودا بجواميس والطوبى بما منع عمل الماء
فيها على جانب كراشون وجعلوا من البرج الى البرج شتيان
كبار جام طاروا له كيت اي تشابه ديت فيه نرجي
وما فعلت في وجفروا من خلف الابرجه من حشمتهم من
البحر الى البحر كيت جرى الماء فيه خلف الابرجه وند
جربا ندى البحر وقصد لهم ان يرف البحر وينقص فحوصا كيد
فيه وسرعور من قدام الابرجه البناى ملوكة رمل وظهر
قوتها بالترات وكلما طوش شيئا من البحر تقدموا الابراج
عليه فنصبوا المسكون قباله الابراج مما يتوقى على علم
للا دها را ولا تو ترى الابراج فقتلوا البحر من ندام
الانراج كجرا ان الما حلقها ورمى للبتاى والترات قدامها
كيت ان الفرج لي كيد ان وتب تغداه فحشى المسكون ان
بعد دايهم فاحذ المسكون الماك ملوكة رمل وخرقوها
في البحر كيت يضيئ مجرى النيل وينصب جيل الماء الى
بحر اسمون فيقوى عليهم ويمنعهم العبور ولم يزلوا على ذلك
للبلاء العبد والعال متصل لملأ وها را الحيز ضربت
يتاير للعبد بطاوا العمال وما عاد رمو على السلم
نشاير الى ان فرغ العبد وركب المسكون يوم العبد

بالرياح وينظارد عند خندق العدد فلما كان بعض
 الامام بعدى من المسلمين مقدار الف فارس وصار في سب
 الفرج منهم ومن المسلمين يحاربون وعلم الفرج انه ليس
 للفرج وصول اليهم فلبس الفرج وخرج من مخيمهم
 مثل اقبال الخلاب تزدف الخلاب بحيث يملوا الخرابه
 ولم يعلم المسلمون مقدارهم الى ذلك اليهم لانهم خرجوا في
 خلق عظيم وساقو خلقا من المسلمين الممار والخلقوروس
 اقبل وكان جنود الفرج متقلبه من ليل الى نهار والبركسوا ان
 لا عليها فبعضوا المسلمين بالحكم الفرج فلما راى
 الامر يخرج خرج الفرج على هذه الصوره وبعدهم عن مخيمهم
 امر الفارس ان بعدى من الجند الذي قباله دار السلطان
 عندهم الخرابه بعدى من العسكر مقدار ثلثه الف فارس
 ومن الرجاله والمطوعه ورجالهم اسكندريه بالطوارق
 والرياح خلق كثير وطلبو مخيم الفرج كالمه منهم كون
 ان اقباله خرجوا من الكعبه الاخرى خلف عسكر المسلمين
 فخرج من مخيم الفرج مقدار مائه فارس من فرسانهم
 كانوا عدد لهم بالمخيم حشيه لن تقع سله هذا الكمال
 ودفعوا خارج عسكر الخندق فبعضوا عليهم المسلمون فلما قررو
 منهم حلت الفرج مثل الجبل وخرقوا عسكر المسلمين
 والرجال لم يروا الحق وصابوهم الخرابه عند بحر السك
 الذي يخرج منه بحر سمون فعاد المسلمون في اديانهم والرجال

وهللو فلما تحقق الفرج انه قد عبر جميع للظلمة ومن يروى
العبور رقت اليكاه وطلعوا كل باب فلبسوا
لهم وحيولهم وساقوا الى جسر للمسلم الذي عدومنه ووقفوا
قبالة الجسر ليلا يعبر من عساكر المسلمين يخدمهم وطلع من
الفرج حياله اخرى ورجالهم ساقوا على المسلمين وقدم اسطول
الفرج وبطهم فكتبوا اسطول المسلمين فابتنهم المشركين في البر
والبحر لعل السيف فيهم فطلب فرقتهم الجسر الذي
عدومنه فوجدوا اطلاب الفرج قد حالوا بينهم وبينه وطلب
فرقتهم الجسر ليتعاونوا بشواى المسلمين فوجدوا رايب
الفرج محدته به فراجع جميع تحت السيف لم يسلم منهم اجد باب
المسلمون ولم عظيم ما منهم الا ان فقد له قارب او صديق
او ملوك او اعلام ودام الناس على هذه الحال وكل يوم ترك
الساكنه خدمه الامير فحارب فلبسوا السلاح ويشتد
وتقفوا على العدو ويعودونكم وعيشه وشرع بعد
ذلك سعدا جماعه من الفقرا والمطوعه للملك وصلوا من البلا
الطلب الجهاد ويطلع جماعه من حاله الفرج ويتباد شوا
والمسلمون بالفرج يتفقدون علم ثم شرع جماعه
من شباب العسكر يعودون من جسر اسبون ويسرون
ان يغتفوا له خبيم الفرج ولا يطلع اليهم لهد الا انهم
الافاق من الفرج حياله يسرون خارج عن خدمهم
فظهر المسلمون ايضا وصار كل يوم يعبر ويكثر ويحجرو

ما اراد الفرج ان يرين هذه الاطلا بسلا اوسع من هذا الختم
 وتبقى بينهم وبين عبد الله كحاشون وحال يروون نزولهم شرعو
 في حفا خنادق وبنوا الاسوار حولهم وأبرجد ولم يظلم
 منهم احد فحصل للشباب والعلماء المطوعه من القراءه والسورة
 فيهم طمع عظيم وطنوان جفهم لخنادق وتخصهم بالاسوار
 صعب وعجز فتعد اليهم على جسر كان قبال دار الملك
 فباعه من المطوعه والشباب وروهم بالشباب وتقدمو
 الى الخنادق فما قالهم احد فعاد وقد حصل عندهم طمع
 عظيم في الفرج كحاش طنوان للفرج ربما يعود والى ديار
 وزاد طمع المسلم والمسلمين وتعد اليهم خلق عظيم
 وكان الشباب واجمل من الناس يتادون بعضهم بعض
 ابكرنا اليهم قبل ان يرو وما لم يفتح وتقدمو الى خندقهم
 ونزلوهم ونسلقو السور ولم يخرج اليهم من السور
 احد بل يروهم عن الطواع الى السور بالرماح الى ان
 اقبل الليل فساد المسلمون الى الجحيم وطعنهم انهم ما كرا اليهم
 المستقبل باخذوا جميع فلما كان اليوم الثالث خرج
 من المسلم خلق لا يحصى من الشباب والمطوعه وابا
 الاحلا وللملك الصان عددا كجبر وتقدمو على
 العاده الى الاسوار وحاجو ونزلو خنادق الفرج وتعلقو
 الاسوار ولقد ام اصطول المسلم في البحر المشوا الى البحر
 وضربت الطول والابوا في الاسطول وكبر الناس

لما خرج كثير خلاف المطلب في سيرهم ما به الف دينار تفريح
الامير فحار وكهو غفل حسابا له وفكرته الصالحة عواقب
الامور ومصالح المسلمين وانه لم يتبع عرض نفسه وسير
الامير فحار وحسب ما رقصا الى الملك المعظم من السلطان كحرف
وسير الطواشي فحسن الامر فاسر الاقطاي ايجادا يجعله يصوم
ولم يزل سرعه وصوله وكذلك على لسان مصر ما هم الا
سير قاصده اليه ووصله حضر كيفا وعرفوا الملك المعظم
صوم الحال فبادروا في البريه بالنظر اليه وطلب
الثناء وادعوا لافراس الاقطاي باسكندرية ووصل
دمشق فخر رمضان وفرح الناس به ونزل بالقلعة واقعد
بابها من الخي ان يوصلها ما بها الف دينار ووداهم كثيره
وتيا بغير الافراس الى العمري الى المراك فاحضرها ما في
الف دينار خلج على الامراء واجزل لهم في العطا بحيث لسبوه
لا يتذير سو تصرف واعطاهم وملك حجتهم من
حضر كيفا عطا مغلطاكل لحد عشره الف دينار وامره
بشري الملك ويكمل وكان عنه ان يحلهم امراء كوارستوي
هم على غيرهم من العباد وكان ذلك من سوتصرفه واما
الفرج فانهم لما بلغهم موت السلطان وحققوا ذلك سر
عز سلطان فحصدوا المنصور ووصلوها ونزلوا في الكبريه
المصله يرد مياط قبالة العسكر الاسلامي في حلقه عظم
اجرا المشايخ من الاجاد الذي ادخلوا امام صلاح الدين ام

١٧٠ إليها كثيراً واستشيراً في أموره ولا يكتفي بها حتى فاعلمت الطوائف
مخبر في الليل قد صوره وانفتحت مع محسن وكان عند لها
دروج عليها علام السلطان فكيف تذكر ان خلف العتار
للسلطان له حيانه ثم من بعد ولولده للملك المعظم نور شاه
وان يكون اباك العسكر الامير فخر المير الشيخ فسيرت لهم
الامير فخر المير وانفقوا على ذلك واهضوا الامراء وكلفوا واحدا
الذكر وادفونوا راء الامراء عليها وخلصوا الناس وعلم الناس
بالها موته ولم يتجاسر احد من علم لهيبته ان يظهر شئ من
ذلكا ونحدث به وشرع الناس يركعون في حده الامير فخر
ان اشع ويتزولون جميعهم في الدليل في اكله على العلاء ويبد
السياط السلطاني ولم يغير حاله واستاد الدار وامر حمار
والحمار والباشه على حاله واخذ لم يدخلون في حوز الاموال
والاسفال ما شبه واد اخرجوا من سباط السلطان وخرجوا
يتزولون حده الامير فخر المير واكلوا ساطه ولم يكن في الخزانة المصو
مال كثير واحتاج الامير فخر المير ان يذل العطاء ويستبدل الماوس
ونفق في العباكر وكان سخي الكف واسع النفس حريص العطاء
رضي لفته باطلاق القلبيل وكان باب السلطنة بالعام
الامير حسام الدين علي وكان بينه وبين الامير فخر المير شئان
باطن وخشي الامير فخر المير ان يطلب منه شيئا من الاموال التي
ماكرانه فيمنعه وسوقف الامور في سبيل التجره
وطلب غير الكرماء فقال للامير حسام المرام قال العذر بخلاف

البشارة وركبت العساكر ولبسوا السلاح وتطاعوا واطهر
فردا رابدا وكان ذلك اخر فرجه من الدنيا قدس الله روحه
فسير الى الكرمل الطواسي بقبال الصواني وما يدر نفوس اعيان
ابخلقيه وصيغاه الفذمار والدرع طينة ردحها ببر
وافه وسير الى القوابل الشام محلو اليها العلال من كد
مجان وامر برزق ملاحى بلادها وتقويتهم بالعلال والانتقار
والدراهم وسامهم بما يحب عليهم من خراج سنة وفعلها
عدنا الى احدس المنصور وما اعتدك فيها لما وصل اليها ذلك
ان العسكر لما عاد من الشام كان ضعيف فحسب ما يحتاج اليه
احد من فرس حديد وسلاح تام ونفق كل جندي من
الامراء مائة دينار مصرية فاقاموا بجيد والعدد واستقلوا
اجبارهم ومشت لهم واستوطنوا بالمنصور واما الفرع
فانهم لما ملؤا مساط حصونها وريثوها من لحفظها ورجعوا
الى طائرها وجفوية بحيث لا يتخاضر احد منهم لهدنقها
خارج عن مجبته وسير السلطان لفرع جمع البلاد التي
بين المنصور ودمياط وذلك التي من قبله دماطة الملقبة
ودام اكال الى اخر جيب فزاد مرض السلطان وضعفه
ولما تشبه الامر الى ان انقطع عن الناس وعجز عن التعمد في
السهاط ودلما اكال الى بلية النصف من شعبان
فوتى قدس الله روحه محالدا مورا بطاني سبيل
الله ولم يعلم لقوته سوى جارية شجرة الدر وكان هناك

في جلودها وان العسكر ليس لهم دين في الامور فانهم
 وشتى منهم سيفت نفس الامراء واولادهم قبله بعضهم
 ولقد حلى لي بالمصروف من كان لهم عنده ان مقدّمهم
 الامير جمال الدين قال لهم يوما: «يجلو اني خرج كيرد عرفت
 ماون في ابني جرب الامور داني اري وجه السلطان
 وفيه غضب عظيم علينا وانا اري من الراي ان تتركوا
 وترجعوا باخذ ولا تفعلوا ما لولم فداكم ولا لهاذا
 ما تنقوا بها احد فلم يسمعون منه وقالوا ما لولم انفسنا اعز
 من نفلك كان له ولدان شيئا صلاح الى العايشة شفقوا
 ولقد عرفت به ولا اخرج عن شماكه: «قراد خوف
 العسكر منه اعظم وتوكلوا به ابدولهم: «وكان السلطان
 قد صنف على الكركل من كل جنه ومنع من يد جلد البها
 ورجل بلا عيادها الى الكركل من كان بها من الكركل
 والوجه المدل الناصر دود صاحبها الى جلبه وفي
 نفسه علمه وتركها اولاده وكان لمتاد اليه
 فيها المدد الطاهر شادي: «والمدد المحمد فضاف
 عليهم الامور ولم يسمع منهم بالاولاد هو يود وتخلوا اصحابهم
 عنهم فكانت السلطان واقفومعه على تعليمها واعطى
 للطاهر صاحب جربا ي فادس ولا لا محمد ماس وعمر فادس
 بمصر وما لا جربا فادس بالي لولم السلطان واجز جوباسلم
 واولادهم وحصلوا الى خدمه السلطان بالمصروف فخرت

امسواه فريجه قطابت قلوب الناس حزن و اوده و توجب
في الحركات الى المنصور و امير العساكر ابو الحجيل الملقب بشار
و نزلوها على بحر اشمون فكان اول المعينه و الكرسيه فدر
العثماني نزل على حديد و وادعوا امير الزكيات اس
المسيه نزل على بحر البيلد قباله جوهر و السلطان
المكان المعروف بالمنصور و بنى الناس بها القصر و سوا السور
و الكامات و صارت ارقه و بنى السلطان على جانب بحر
السل سور بالارباع و دارين و رتب كل ربح لامي
و رتب كل شاني مرگار و الخلفه لهذا السلطان فصر
عاجز من المنصور نفسه و لا يدرى في كل يوم مدلول
اكثره و يتعدون على السها فاذ ذلك السها باني
فرض اجل هو بنهادي من خلايفه على جوكان الى الرق
من الحركات التي تفعل فيها السها فعند ذلك بجل على
نفسه و يعبر وجهه من غمرت بعد ما افعدي الحركات
و عبر من حزن علانها لقيام له بتكليف نفوس و بنى على ذلك
و المرض يزيد و القوي تضعف و كان مد حصل عند
الامراء الذي بينهم بدساط خوف عظيم و كذلك الامر
محالين و العساكر لان كان له ربح الله عليه عظيم
وسطوه فاطعه فعلم منهم ذلك و حتى ان بيع في القوم
و ما تحت الموت ذلك فظهر ان الربيع كان لا
ليني كنانة المجر من يدع بدساط و اهم كان السب

١٦٨
ومن اعرب الامور ان المسلمين تركوا الجسد على حاله لم
يقطعوه ولا حرقوه فوجدوا الفرج بذلك مسعاه لا تحكي
فجروا الى برد سباط فرغوا من افع ووجدوا ابوابها مفتحة
مهيأة لمن يدخل فدخلوها ولم يفتح فيها عززان وهي
على حالها والدر بلانته من الاثنته والاموال
والعلال واللات فكانوا دخلوا الى بلد لم يمسوا ولم يجدوا
في احوالهم الا هذه على اسوارها ونصبوا الرايات بالصلاب
وضربوا النواويس صاحبو من اعلا الاسوار صواها
دفعت بوقاهم والعسكر الاساسي واقف عند المذبح
جاري يتناهدون ذلك عيان الى ان اقتل البليد فارس
المسلمين الى فارس اسكور واناموا بها الى ان اكرها راياتهم
بكت نقدا اهل ديباط والصعفا منهم والمتشاه المصير
نطلب المسلم وسار الخواسمون والسلطان بهام الناس
يطنون انه مات فلما قربوا من اسمون واعلموا ان
مشور وكوساتهم تضرب على جاري العاده فغير
السلطان لهم من اسكور اسدونا امير حيدار بقول
ما سمع من الله وعلى نفوسكم ماى درجة تشردن اعلامكم
وتضربون كوساتكم فعاد لفوا الصاخ وخلعوا ليارف
من الدماح وبطلوا ضرب الكوسات وعبروا مفرقين
غير مطلقين كما نأخذ نخل عليهم الرماد فوكى السلطان
حرقوا في حشر اثمون وعليه لعطاف ملطي وهو تجر مش

يرك وطلع راجلهم على مسجد الرزخ وعاد المسلمون غير الحبر
الي برديلا وخرج اهل دساط منها اقول اعالى وجولهم دهم
ما قدره عليه ونزل الامرا الذين رتبوا على الاراج ولا جاد
الى خارج ديباط وليس لهم من شكر عليهم ولا يمنهم هذا
والامير بخار الشيخ واقف مثل الحايير ما هت والناس
والامرا ابو جون بعضهم بعض وكل من حمله لا يرد
عليه جوات فاعتقد الناس ان السلطان قد مات
ما شجون وخرج جميع من دساط من اهلها ولجذا المجرور
كفصها والكاين وتزكو ما عجز حله ولقد عانت
المنسا الحار جين من ديباط يزجون على بطونهم والراه
تومي ولدما والمحدثات من النساء خاها تميمات
بلعون الحرف على اهلهم ويستنبطون على بعضهم بعض
في المشي وكان للفرج في منزلهم ليس عندهم حرك
فرااد الدخان كالح من دساط قد اهل قوالها ما التي
بها يدراج اليهم جملة من النصارى بحبرهم بخلو ديباط
وحباط للعائر فاصدقوا الى الر كتر الدخان الطالع
من دساط وتوارث اليهم الاجار وراوا الاطلا
الى الذي كان قياتهم من المسد قد راج فمكي كوكبك
فارسم وبقدم راجلهم وشرعوا القلوع وتقدت الثواني
المقابلة التي لهم والمراكب للبطس البحر الى دساط
وساروهم في الر طالين الحشد الذي من برهم ودساط

١٥٢
عالمه من احسن البرزخ وقد اصطفى البعائر الاسلاميه
فيهم في الارطالا يوسقونهم بالسهام فلما صار بينهم
البر مقدار رميده تشاب فحو ابواب البطون خرج
منهم فرسان ساكني سلاحهم فوضوا كحلهم رموا
في البحر عانتهم طلعت الى البر وسافوا على من عاداهم
من المسلمين البر تشقوا على الارض ولكول البر والرجال
لجرحه في الفهم من البطون المراكبه في ايديهم خرج
ولم يعوون في البر ويطهوان الى البر لذلك الكماله
صار منهم في البر جلوب كثير وفي الكماله الراشه شندار
للرجال حول الكماله بالحق شرب نصبو السابور
والطوانق واما ما في الكماله كنيه لها بلد رقا
صلبان حمراء شرعوني حفر الخندق حولهم وما كانوا
الا وقد نزل الملك في جميع معه من المعامله الكماله
والرجال الى المبرومات الناس على اسواق حال
فاهم ما كانوا يعقدون انهم يملكون البر في شهر
معظم الناس كثيرهم وعلوهم به ما لهم وصف
المسلمين ملاك ان صباح يوم الاربعه وقد قل من الملك
الله الذي يورثي الذي صلح من جلب وكلم للورث
ابن سخي الاسلام الهكاري في انش الناس ما خذلان ورجل
الاموال الذي بينهم السلطان يسيطر ونزل كحل البر
برجه الذي عين له ووقف عسكر المسلمين ويبر قضاط

الاساعه وقد اقلت حتى سدت البحر ففرضت الكوريات
وصاح لبحا وشييه وركبت العمار ولتسوا السلاح ^{طلب}
الاطلااب وسافوا الى ساحل البحر واصطفوا عليه واقبل
العدد وبوقاتهم يتعدوهم بطرس كما يحال فلما فرغ من
البراد سو ولغو الفلوج على الصواري فمال الناس كثيرهم
انهم كانوا بهو الصواري المعاييد يعوطه دق وسبق
كحت لا كان يسمع لم حرس وليس اصطلح المسلمون
بالسلاح وضربوا الطبول فالبوقان في يوم سار وطلول
في البحر وهم سايطرون تنبلو بعضهم بعضا كبحل السبق
فاختلعت في الميدان الذي بسكن البحر المالح وكانت
سواني الفرج قد تقدمت الى في البحر فتقابلوا
قبال فطرا اسطول الفرج على اسطول المسلمين فالتجوا
لانهم البديل كان العسكر المطلب على ساحل البحر
مجوم بالنتاب من طرقة المسلمين وتوا المسلمين والفرج
كل منهم على حاله في مكانه وباتوا تلك الليلة على حال
الحال الى بكرها بالحسن والماسر على حاله وتيقن
ان طاب لهم الرج فاسلوا تحايز صغار مقببه لا يضرهم
دمي السباب فتقدموا بعسوا البحر وعلو الجهد
سببهم فيها البطرس على الشراعات وشروها
ونفخت الابواق فحركت البطرس وحرك الاسطول
الاسلامي وصاحوا بالجهد وتقدم للفرج عن

١٨٦
باعده خسران كان عزمكم ان يقبلوا بالشوكة بها الهني اولى
بغذله محس وقلط به فخذنه بدواه كانت عنده فخرج
مجن و دخل على السلطان وهو في مجلس التراب وعرفه
باجرامه وكان معصه من ايام والده فادنى السلطان
اليه وقال سيد امره فاحمد الطواشي محس بلاش
مالك ودخلو عليه لولم الاساي عشر شوال سنة خمس واربعمائة
تحتفوه بتباشير علمه وعلتوه به واطهروا نده شفق
نفسه واجر جوازته مثل بعض الغيا ولم يجاسر
لهدان يرم عليه او يذله ودقن بزيه سمى المولى
السنة السابعة والاربعون من تايه
بها ما ملكت عما كرمه ديباط وحيوها وتوجد الباطل
من دمشق المحمد الى الشموخ طراح وتزل بداره بها
وكان للسلطان قد تب امر ديباط وتوكل بها دحابر
عظيمه وجرده جماعة من الامراء مقدمهم انزلهم مسبق الذين
القيري و امرهم ان يصلوا الفرج وراوا العليد بدخلو
دساط ورتب لكل امير سرج معلوم يكون بها فكل
الى دساط يوئيد لولم المير تليل الاركي فقام الامر
مما لم يسر والعساكر ديباط مبدع وليس للفرج خسر
الى علم جمع من رجع الاول ركب الناس الى شوي الحيد
على اذانهم فضرب نون الفرج طيلا نده دساط مزارا عديده
ولا حفي المير بطرس كثيره وراكب ليس لها حصا فان كان

وغيلا الاسعار بحيث عدم الشجر والتمر وابتعد المولى الشيخ
سلاما يمدد و التز كل ما يخدم فوصل الى سنج كم الدين
ابن المبادى من بغداد رسولاً من الخليفة وادققت
حلب عن التقدم ووصل الى حمص و بطل عسكر السلطان
عن الزحف و سار الى دمشق السلطان فربى بالقلعة
نقرا امر للصلح ورجع العسكر عن حمص وهو في غايه بالدين
من الضعف وكان السلطان بخاراً للصلح فانه كان قد
ان ملكا الفرنس قد لها مراكبه وهو على عزم الوصول
الى دمشق ووصلت الحارة الى حمص و عادت عسكر
حلب الى حلب ووصل الصلح كما امر العدم و محاهد
ان يفتح من جهة الملك ناصر صاحب حلب الى السلطان
يطلبون الصلح ولا يمان لحلف السلطان وجر محاهد
لهم الصولى رسولاً الى حلب جوابهم فاجف الملك ناصر
وسير السلطان عسكر مصر جميعها صحبه لكره محاصر
الى دمشق وسير لكره حسام الدين على باب السلطنة بالدار
المصرية واستدعى عسكره ليعود الى دمشق فوقف بها
باب السلطنة وقطع جسر عسكره مطروح واعترضه
وفي اواخر سنة ١٢٠٠ سنة ١٢٠١ تقدم السلطان
وهو بالقاهرة ليرتفع اخوه الملك المعادل سمار الى التوبة
صحبه عسكره قهار للفتنة قد دخل اليه الطواشي محسن
وتقدم اليه بالمتوجه الى التوبة فغيط في محسن وقال

الاطلاق ليس السراح ونزلوا على حصص واستداروا بها كالحمل
ولا فوجكم اعطيتكم فحصل عندكم العسكر المحدث بحصص حوصا
رايدا بحيث انهم كتبوا على جناح طائر الى حلب انه نزل علينا
عندكم اعطيتكم خلاف ما كنا نطرق ان حصص ما تنفق فندائم فوضع
الطار على حميد وقرال الله فحملوا المسافة على اذكار باءوا انهم
رحموني لكانوا الهوا هنده لما دفعه قدامهم يوما واجدا
لاعب جان حصل قلوبهم واما ما حذر الى ان وصلت المجانيق
والرخافات والجنود والاسلحة ما دد وصل من حوص
مبجنتا مغربا هاللا دار عمام محار من سبل القلوب
واحتفل السلطان بامر حصص احتفالا رايدا ونصب
المهينق المغربي قبالة العلاء وفي ليل المحار فتعجب العلاء
واسقت ونصبوا ما الى الحواس مفرقة وعمل المتقاولون
الربايات وهو الرديج وضربوا الى سائر السلطان سعد
العسكر من حبل كان دلم للر حصد عسر هلام وطلوع
اصحاب الر ميفال السهل الى الصور وعادوا لقرلولهم وقاموا
اهل حصص العسكر الذي ما اشتد حاله وصلت القلوب
واسرفت حصص على الاشد فخرج عسكر حلب لقتله الامر عسر هلال
وصحبت الملق الصالح عا طار اسهل من حلب وساقوا العسكر
ونزلوا نزل السلطان ودخل عريهم ومقدماتهم الى التمتع وكان
العسكر العلاء والدمشق البارون عا حصص قد قد صعدوا الى
العام وتوار علم الامطار والبلوع ومواصبه الى حصد

ونزل قريبا وحقق الناس امطار عظيمه فتوالت المطرات ورجل
كالمال المطرون والطريق لا تسلك الا لوجل شلف اشترى مال
للعسكر ووصل القدس وسار على محملون ونزل على البحر
وخرج الامير محمد بن الشيخ والعسكر واللواسي سبها الى رشيد ورا
دمشق بالنفوان لطان ورضي في مق وخرج اهلها ورجل
فلقنها وكشف عن من وصل من عسكر حلب وجد من لا يوجد
اليه ولا يحصله نفع من جماعه الكراد وتركان كما هو مشهور
كل صاحب امر او قد خرجوا عليهم من الخزان اموال ورجل
كثيره ففطم ذلك عليه وتغير خاطره على الطواشي سبها الى
رشيد وجمالكه مطروح كونهما وانقا الامير محمد بن
على صرف الاموال بهر لا يتوقع به ولا استحقها وحق
السلطان وهو بد مشوا ابتداء على الدق وعظم عليه وصوله
لادمشق ويرجع بغير اثره سراي ان يرسل العسكر الى
حمص واسنهن فتحها فاستشار الامراء في ذلك فصوروا به
ونال بعضهم ما تنفق قدام هذه العسكر عشرة ايام فحمد
العسكر وان سنا عظيم وجعل مقدم الامراء المبرزين
الامير محمد بن الشيخ والامراء الثامن الطواشي سبها الى
رشيد ومقدم حلقه مصر ودمشق الامراء سبها الى
ومعه الدهلزي والكرار والداوين وبرزوا الى مدع
عذرا وان هو على القطيفه وفارادوا نزول النصب وطلبوا

لعبد الله ان يفتدي هذا الملعون وهو راكب تحت الجحدر
 واما عاصم في بلادى ونازل في ارضى وعاصم في الكثر
 عنه وعدل وهو دخلت ساهد على انتمى وجاب
 هذا الملعون بلادى فسلقت حشره الفرسار فاخذ
 الخزان والمساغ ما يدعو حاجته اليه وركب في الهراير فطلب
 الحينه وسير الى العاصر والبيونات الى الساج وشمون
 ان يلقيه الى نيل الجول وسار وطلع من الطينه ووصل
 طينه ووجد في الرمد ونزل نيل الجول وسار للعاصر
 والبيونات من الساج واسمون ووصل الى الخيم نيل الجول
 نزل الى السلطان الوزيرى العررى
 وعلمهم كمال العربى فاما ليقاهم نيل الجول والرمم واعظام
 عطا حيزلا وابدع لهم واقاص ليعطاهم ليدهم وتواثر
 كتب الامر محال نزل على السلطان في سرعه الوصول الى
 دمشق وتولى عنه على ان جلبه يده فاستشار الامير
 حسان بن علي فقال كان رلى للملك ان لا يخرج من بلادنا
 السلطان من بلاد المصير ولا ان ابى لنقيم نيل الجول
 ويكن قد لرمنا اكل بطرفه في حفص مصدر والساج
 ولا يومن خربج العدو ويحشى من بعدنا عن مصدر
 وتولى عنهم السلطان عا حلك فوافقه كتب الامر محال نزل
 ليد يلهن وصوله الى دمشق وكان اول السنافات والقار

السلطان يترقب ما يستحقه من العساكر متى قصد
السلطان حلب شملت اليه وتوازنت الحرب والقصد من
الامير محمد بن الملك فتوجه السلطان من اشمون الى حلب
الى القامه وسير الى الحسام الى حلب على ان يلقيه الى القامه
فادوا اجتماع السلطان قلعها ايجل فادقعه على مبان
الامير محمد بن الشيخ وادقعه على مترجم وظهر من الامير محمد
لا يعلم ساعه حتى لم يسل الامير محمد الذي عند السلطان لم
يعلم به ومعه ان الفرس قد خرج مكره وادقعه على مبان
من قبله وان العجبه التي كانت بين من الملك الحاملي حب
قيامه واجتهاده في مصلحه السلطان بان كان السلطان
مترجم الحاملي والبال حالي من الاعداء فاقى اسعد هذا
الملك كما اقدر عليه وادقعه مكره وادقعه الملك الفرج
عزير ساعه وان كان السلطان مشغول كما لم يكن الا هذا
بمعرفتي لا سعي للمصلح بينكم ما دلتم في قبرس على ان يعطيه السلطان
البيت المقدس لما اوقف حصاره على حلب على يد الامير
وشافه افكر حصاره على حلب لعل العسكر المصلي قد حصل
له صرع عظيم وضعف لظول معاه بالشاء وحب حصار
الملك لما صر صاحب حلب وملكه بحرص واقبال ملوك الشرق
اليه وولى حصاره ان صلح احد الكهين اولى اما المجلس واما
الفرس ليس يدرك منه الى السلطان بل لاحت امارات
ذلك وجهه فعلم السلطان وارتج وقال لى عذر لى

مقام الامر فحاصر السبع مدعى السلطان يا شتون و حاسا
 ابن على بالساح و ضابطين اكلبيون حصن بالمناجيق و الحف
 و عادي فصاد صاحبها من حبيبه السلطان و هو صول العاكر
 و اكتشف عنها فعلموا ان ذلك تسويف من وقت الى وقت و ان
 الامر ما ينبغي فيه فحده و ان ما خلا الامر اخذت فترا قد حلت
 الملك الصالح اسمعك منهم و قرر الامر ان يسلمو حصن الى الملك
 و يعرضه عنها تلى ناشر و يكون للملك الاسف مع تدا سر الر حبه
 و تدمر و تقرر الحال و حلفوا لبعضهم بعض و نزل الملك الاسف
 من بلعه حصن بنو حبه الى تلى ناشر و سلم الملك لما صدر
 اللعه و طلع اليها و مد بها سماطا و خلع على كراها و احسن
 اليهم و بث بها المعدله و علم اليها العلال و قوى بلادها
 و سبر عن حبل و نزل على القصب و نصب الدليل الى
 لاجيه دمشق ثم عاد و الى حلب بعد ان قرر د امر حصن
 و احوالها و بلغ ذلك للسلطان الملك الصالح و و انق
 بعد هذا الانجر اليه و قد وصله برسل الامير قتر محمد
 لزم الملك الاسف قد وصل الى قبرس في عالم عظيم من الجيا
 و الرجل و اخذ مملوك من البغايه و ان السو لاجيه من
 المزج قد بالهيو و اجتمعوا ليلو نو معده و انه قاصد الدار
 للمعريه و وصل كتيب الامير فحاصر الشرح الى السلطان به كرايه
 و كتابه امر آ حلب كراها و وصله الف خمس مائة و من مقربين
 ابلا السلطان في سر عدا كرايه الى اللسام و يقول من

السنة السادسة الاربعون وسمائة
فيها قام الامير محمد بن لؤلؤ وجمع امرائه واولاده
ان لم ياتوا في حفص بن عنترة وبعثوا اليه
الصالح بن ابي عبد الله ولا الهالك امرائه لعله
تخيم بيننا وانا قد حققنا قصد في اخذها ولا اهتمام
بها انما نغريها واسعى مع الامم اعلى ان يفرج عن الملك
الصالح عاقله ويستعيد البلاد والعراق فعمل
ذلك وخرج الملك الصالح وزاد في الكرامة وانقطع
باب بزاوية بلاد كبر واستدعى عاقله عزاز بالرها
وطلب الخلد فوصله بحد المومل ومارد بن برون بغير
جلب وسار بها ونزل على حصن محاصر صاحبها الملك
الاسرف وضابقتها وضرب عليها الحياش والمملوك الاسف
مقبى القبلت الملك الصالح ليجعل انتقامه اليه ولعله
فثير فقاد فسهل الى مصر فتصرح السلطان بخت
وصلت له اخبار الملك الى السلطان جهز للعالمين
مصر فقدمها لالمرحوم للشيخ فوصل لالمرحوم
بالعالم الى دمشق وتول بدار لسانها بها وسعى للعالم
وكان السلطان قد توجه الى الاسكندرية واقام بها
اما ما دامت حوالها وسار منها على ابنته الى نوه
ورشدتم قصد اسمون طماح واقام بها وخرج للابيه
حسامه على العالم وتول على الصالح وطلب

بلاد فاحصل على شئ فاحاج ان يسلمها ويرتب السلطان بها الامير
غالب على نصر الحمدي وكان شيخا غافلا دينا امينا **هـ**
وفيه يسلم المملكه لاسر من صاحب محض فله
تتبعه بيس السلطان فاقه السلطان فامرها ونقل اليها
الداخريه والخراس وجرد بها لرايين سعد الدين الحمدي وعظم
اسما زائدا عما سبق وذلك لانها وسط البلاد جعل
ذلك طريقا لفتح البلاد الفاسيه والعرض كلب لصف من
صاحبها ففهم اكلبيون ذلك وكان اسود جلب يومئذ مناطه
بالمرسم الذي لولو وكان ذا غنم ودين من ماله وسجاده
يعظم عليه الامر ولهم للعوام هذا الامر **هـ**
وفيه ما وقف سها بالمرسيد وجمال الدين مرطوح
على منتهجات من المملكه الصالح اسمعيل الاعلى ايل ومن
غالب من ايل اليه فزسمو على عامل ايل وطالعوا السلطان
فامر ان يرسلوا اليه فوصلها تحت الحوطه وانزل بدا
سمن الدواب **هـ** **وفيه** توفي المملكه المطهر
بها بالعارى من المملكه العادل التي بكر ادوب وكان
شهما سجا عجاودا حج من العراق فترهده مدته ثم واصل
شربا الخمر وافترق مع الخوارزميه وسولت له نفسه ملك
البلاد واسلمهم وجمع فصار اليه المملكه المنصور صاحب
محضر بكر جلبت سيند سبع وليس مكره على الخاور ولم ير
بها ما يقين ان ان توفي ومن ذلك بعده ملك المملكه العادل

لبحر من المهراني وجماعة من المسلمين واجتهدوا لا يبرحوا من على
حصارها وما انتفى عنها الى ان فتحها عنوة واسر جميع من كان
بها وسرهم الى القنطرة واما السلطان فانه لما عاين
صعد وبعثى نزل بعثة وجرده العباكر التي كانت معه صحبه
لاكرها بالمدن العرس وسيرهم الى عتقلا فتركوا عليها وجازوها
وتوجه السلطان الى مصر وسير الاصطول الى عتقلا
ليحصم ببراو حرا ولم يكن لشهاب الدين العرس معه نفس ولا
علومه عند الامر ان ترجف على عتقلا ولم يلبث ان للفرج
قد اجتمع من جميع الساحل وجند المراكب ليقتصدوه في
السيرة والبحر فيسير الى اللايبي محال مستفرجه وهو بطرس
فرحل طريقه بعد ان هدم اسوارها ودار مجد الحو عتقلا
موصلها والمسلمون على رجل عظيم فنصب المحاسن على السيار
وسلم القابض ورجف واخذ القلوب ومهدت المجاشق
للاسوار وجده الرجف ليلا ونهارا وقتل عليها خلق عظيم
الى ان فتحها عنوة جمادى الاخرة السنة واسر من بها
ولقب بملغنها وحمل الى القنطرة وعبر الاسرى احسن
عبور فاكه السلطان فخلع عليه وعلى الولاة والوزراء عطاياهم
وفيهما سلم الملك السعد الملك العزيز فلهما
الصبيد الى السلطان واقتطعه بمصر خبرا من فارس فارس
للعرب عجز العامها ولم يكن له ياد ولا مال ولا فرج تشي العار
عليها فتوجه الى السلطان فطمع ان يعينه بالمال فطاعه

لو كان منثورا لما قتل العذراء عليه
ستري

تذكرت احبني جلد البينكم واهل بون على البيران من جلد
لا يقطعو شيلم عني واصلد فان قطرها للمقطر
واجبر قنيل سبي قد كسرت له بالسعد قلبا صعبا
ولكني رجند

تبع الله عيشه سقني بحوزي سنه
كل يوم بل كل جنابا ي معك وغي وهرج زبون
دات وجه ثوبا المشقرا في عنده طامرا المدي واللين
ولسا في الجيز باب ولى الشر جديد كالصارم المسول
لنقتل النساء عقلا وبما هن سوى اقصاف عقل
هنا باب وتدعى من جنون اهله النساء بفت لبول
هل ادى ذلك الجيز يدى من جلى غل عرس جرد
او ادى السيف فون شهده طولا على كدمه والعرب
القوى بل لا احوالى الخس االى من اصدا ومع
بوي يدسون السنه المدهره وذنن بقا سبول

السنه الخامسة والاربعون سبابه
بها سيرا السلطان الملك الصالح العادل رحمه الله تعالى
ونزل على طريقه محاسن الجاه ونصب عليها المجانيه واخذ القوب
وصار حوال القلعه فخرج الذي ليلا وكسوا الذين
السائر واخذ جومى القوب فقل العرسا في المرح

سعى عليك الى خلق من الجنة كل سحاب هتو
فلم قد هو باتلكا ايجان ايجينه في خضم عيسى
اذا ما اعنا على نمراد قد راح بشتها في الكمين
رمتنا بنا دق من عجد يادي المشيم قسى العصور
والله

اوى سهم قوس لردى لا يجدر عن يارح عمره اوقر
اذا ما اضا ليل السباب فلم لا يصيب بصر المشيم
والله من جملة مصده لغزك

من لصب كلما مرت به نسمة من ثجات البان انا
واذا من على رمل ايجي قال جهنا هاهنا كانوا كنا
والله ما كنت صديقا

واذا الكتاب مكان لاجلا موقعا العلب من طفر غيب اس
فلشنته لم ايجيب محبة من بعد طول منع وشمار
والله في كرى لبائنا التي ناكث بالناس لها في الناس

اشتا فلم وصرق الدم تبعدي عن النقاء راشوا في تقري
لاجيره العلب ما امتنع بعد لم عيناى لولا اهل الطيب
ان كنت عاينت معينا بعد لم احسننا فلاحيت زماى
لاحيوان الى خبر الوديد هيهات قل اصطبارى علم ودي
والله

قالو فقيه تبدل اياه سلك قلت
الذكر

ولقد روي ان سعد بن ابي السرح قال من جله بصدده يقول
 يا قوم كم هذا القدر والعما وضع النهار لمعلمه ويدا لها
 فاخته لمفك انها الا انسان ما يهدي النعيم لها ويمنع بالها
 راعدا الى بحر العلوم وخلع بر ابحاله والضلالة الها
 مستعدا سبيل الهدى متجنباً سبيل الردى وظلماتها وظلالها
 فالوقت تنصرف بلا مثل لمجزي كل نفس قولها دفعا لها
 ودلالة الى محمد امين لمن شاف العجيب عذابها دنيا لها
 اللهم حمده الله العلي على الوردى وبهم امان حرامها وحلالها
 رهم المسبوس رحمة الممطره الجوارزها والمكوا اجبا لها
 بركات اقوام عليهم بارك الرحمن الصلوات خير هذا لها
 مستقبلاً بولايم اعمالها مستقبلاً بولايم اوراقها
 عليهم صلواته مجاعدت كالباب نزام بالعشي افا لها

هذا السبيل الى الله

ومن بكرى حال الدير سالمه من الشره وقد قرأ فيه العبد الفقير
 فان الله جاري لي لما قدم من عمرى
 فوخط الشيب راسي لخط الرجح صدري
 فقال لعبد الله عتيق خواجه

محمد قابول

اي صلواته شيباً بدياً صلواته عدا رده
 فاصحت اسرذا بالخصاب لحنى واستزدا بالها
 واعجب منى مع دس كنف الهوى لا وارجو
 والسلام

ملک
هذه البس
بل الجاد

ادبنا الصوامي ؑ، وفي آخر هذه السنة توجهت الى السلطان
بالعسكر الى الشام وتركه لا يبين حرام الدين اي على باب
السلطنة بالديار المصرية فدخل دمشق وغدز بد طاهر
وباطنا واطهر اهلها السرى بنزومه والفرجه به فاحسب
الى الناس فخلق على الامراء والحلفاء والعصاة والمدرسين
والعلماء والمغذمين ؑ، وتوجه الى بعلبك فولى بلعنها الطوسي
سعد الدين شير وحجل با صائر الشام البغني بالسلطنة
بها واحسن الى اهلها ومن بها من لم يجد وعاد على الزنداي
وتزل د اربا وتوجه الى بصرى وطلع الى بلعنها واحسن الى
اهلها، ودخل اليه السرى المرضي الحسيني رسولا من حلب
ورسول من الدين لو صاحب الموصل وكان الحمد قد قد ر
الجال مع الامير عزالملك المعظمي تسليم قلعه صرحه فتوجه
السلطان منه وسلمها وطلع الى بلعنها وعزل عزالملك كرمه
وامواله منها الى مصر وعاد السلطان طالب الديار المصرية
ؑ عماد الدين د ادم عزالملك ؑ.

ارحلوا الهداي توفي هذه السنة وذلك انه لما خرج من
الناصر د ادم حقه طابع في رقبته فبطوه بغرا خيانه وحشي
نيه الدوا الهالك فمات بالكرك وحل الى مساجد حقه
لطالب وكان قد جمع من الاصاله والحلاله والفتوه
والمرءه والعصبيه والبغى الطامره ؑ وكان في مسد انبياء
خيصا بالملك المعظم العادل قريانه محترمه لكانت حقه

نور الهدى

عبد الله المسار

جد جدد

المت فاطمة

الملك

عليه وعاد إلى بصرى وأخبرهم مسلمها إلى الأمير صاحب الدين القوي
وكان سبب الترسيم على الملك الصالح اسمعيل حبيب الله
لما أنزله من الملك الناصر داود بالبلقاء وتوجه إلى بصرى
دخل بلعتها رتب أمورها وأهد منها نفقة وخشي أن يتركه
عسكر دمشق فحضر بها فأسرعه من عائلته على الرئيس
إلى أن وصل حلب فخرجوا إلى لقاءه وهو لا يسر كبر فالنعمون والكرام
وأجاروه وكان الملك الناصر صاحب حلب يتفق مع الملك الصالح
أيوب ويقيم إيمان فوسم عليه طائر أو الكرمه أظنا وأقطع
باب براعه وأما ذكر الخبر في فيبها توجه الأمير
حام الدين إلى الهداية فخرج من مو إلى علبك وهي محضر
والجانيق تقرب أصوارها وقد عدت الموند بها وكان
بها أولاد الملك الصالح اسمعيل وجميعهم فسلموا إليه ونزل
أولاد الملك الصالح وأحرى إلى دمشق تحت الترسيم ثم أرسلهم
مصر واعتقلوها وكان في علبك الأمير محمد بن محمد الدين
عيمان وبأصحابه يعود معسكر فيسير ولهم إلى السلطان
واعظفهم في حب قلعة القاهرة في فيبها انظر السلطان
بإرادات الامم الملكة اعطى الطواشي بها بالسر شديد بالسواد
ماتى فارس في الحافرة في السواد أيضا مات فارس
وتمال الأمير صلاح واقطاعى العنتقى لإد زرع وبهم وإلى
البلاد كلها من ما يليه في سير طلب الأمير حسن ما رعى على
فتوجه إليه إلى العامرة وذلى في خمس مجاهد الملك لهيب

وكان جعلاً لاجب القامة ونوجه بالعتاكر الى الشام وخرج
 عكره مستحق حجة الامير ناصر الدين العثماني وسار بهم الى ان
 اجتمع بالامير محمد بن الناصر على المجلس فهاجر الملك الصالح والناصر
 واخوار زبيده الى الميقاتين لايديهم فحاربوا من قبلهم بالقدس ووجدوا
 الى العوزة وطلع على عقبة حسان الميقاتين وكان الملك الصالح قد
 خاف من الملك الناصر ان يقتضيه فثار به اليه الى بصرى
 ووقف الناصر والخوازرية على راس العقبة يطلبون من طليع
 فحين طلعت العاكر المصرون ثلاث مسون ولا الناصر طخوازرية
 ستهين الى الكرك وبعثته للعاكر الى الكرك فتركوا الوادي
 مدة عشر يوماً فقرر الحال من الملك الناصر وخوازرية
 جميع الخوازرية الذين بالكرك الى الكرك وسلم اللقاء ولا
 الصلح لم يتهد سوى بلاد الكرك والشوبك وكان
 الامير عكاكس يمسك في اعتقال الناصر في الكرك وشفع
 فيه فاطلعه واخذ جميع ماله ونوجه الى الكرك فتركوا
 على الصلح زحف على ملعبها فلم يبال عرض فاحرق بعضها
 ونوجه على الزرقا الى بصرى وضابقتها وكان بها بها بالدير
 غاري لا لني فاسول الحال ان يرسل بها بالعرابي اياه الى
 حلب حجة رسول فحاربوا كان الملك الصالح اسعد نصر في
 نفسه حاكماً على وجهه فاسلوا وان كان معتقلاً سلبوها
 ورجل فحارب العاكر الى مصر ونفي الامير ناصر الدين العثماني
 مقماً على بصرى لا ان علا احوالها منها عاكر وعامر الصالح مرهما

بالأبي عبد الله بن محمد بن عبد الله بن أبي طالب
أن يوتي فرجها صلاح الدين بن طغرل بن أبي طالب صاحب
الدين وبنيت لها بابه مدرسه بقاسيون وبنيت لها بابه مدرسه
وأتقت عليها أوقافا بوقت بدوق فذجا وبنها الماسر ففت

الحمد لله الذي
أتمم لنا صلاح

بالحمد لله الذي
كان أتما فقيها عالما محمدا زاهدا إماما موسما العلم مفتي في
الدم والعزح توتي ربح الأخرود في مقامه بالصو في
سيدة اربع ولدعش وبنياه

في الحرم من المملك المنصور صاحب حصن وعبد حلب
أخو أزميه على مقتب حصن ما تخرجنا من محرم وقيل بركه
خان ما هنم الملك الصالح اسمعيل بن عبد الله بن المعظم و دخل
قلعة تعليلك ولقد من قاتل أخواته ما استعان به على قتله
وسار إلى السواد وقصد البلقا وانفق مع الملك الماسد
دادد ونزلوا القدس ما قطعوا البلا دولا على السواد وقطع
المير عن دمشق فتنجبه الإمبراطور القمري إلى حصن وعاد
صحبته الملك المنصور و دخل الملك المنصور دمشق سلبن
دانهام خرج إلى سنان أسامه ومرض به واشغل
إلى أيفرت و يوتي به رجل إلى حصن و تواترت القاراب
من ثواب الصالح اسمعيل بقلعة بصرى على بلاد خوران ولا فوالد
دمشق عظيمه لقطع المردع عن قلايع السلطان الملك
الصالح قدم للإمبراطور كرج البيوع على عاله المصد

ووصل الملك المنصور

عز الدين من كل جله الهدى في مسقط اليه ثم نزل دمشق واقام
بها الى ان مات في جمادى الاخر سنة بلاس واربعمائة

كان رحمه الله صاحب
ارطوبه . . . من حمته الى خلفا سعاد اول

عزف بينهم وعرف بينهم حسن السيرة والعدالة

وصدق اللسان فكانوا . . . ويصعق اليه وكان انه

عندهم عاليه . . . اميه وكان تزه العرض والفرح والسرور

كثيرا . . . للناس محمدا الغل الجيز . . . لا ينادي له

له في مجلسه الا بخيرا مقبل بعد . . . الى الحق

الملك . . . العادل واقبل . . . ورفع منزله ثم جدد

الملك الحامل . . . وكان عندهما من ثار اليه في علو

وصدق القول وكان يحب العلماء والمثقة او ينزله الى رايهم ويرهم

لوي يدمق سنة بلاس واربعمائة فمات في سنة بلاس

الا امير الدين عمر محلي الهكاري

كان شجاعا دينيا صاحبها عفيفا طاهر اللسان والفرح قلبه ولله

يوم المصافح الا عظم لم يرج عكا واميرة صلاح الدين وهو صغير وكان

الدار المصيرة الى امام الملك العادل فاحججه مع جله امرا فعقد

حلب بعد ذلك الطاهر غايه وعدم عنه وكان مرها راما حله

رسمه خاويون بساوي سادي

احتمل الدين والملك العادل وكان والدهما اولا مذكرهما

في نوادر السوء كان مع كثر دينه وغناه علمه ظريفا لطيفا
حمل الاحلاق ^{ومن سعة} وقالوا في عشر الثامن يمتلي للالعذر ما من قد هوى في هوى عذري
طلبنا فلم نطفر بعد رقيقه فقللت انظروني وجهه بخد وعذري

ولله
قالوا عاذله اسماء اذ حكمت فقلت حكمها والله تيفاج
قالو وقد همت ما قد لحت ليم ما انت الا مهن الودح فلاح
في البحر غصت دما لي من يخلصني وكيف انجو وقد احب سباح
• وقال برقي ولد ربات له صغرا •

• قبر الغيب على الطريق شبيهه سكان المزارك •

وكان له حلقه بدمشق عند قبر زكريا يقرأ عليه ما الناس التران
والعريسة والحديث اذا اخرج من الجامع ركعتان والباس حوله
نقاد للزان حيث انجد ما كان في مبداء امره صلى الامير

جلب فقال لهم تعلموا ان اخوار زميد مني ملكو دمشق جاور الشام
 بآثره والمصلحة ان يادى لهم قبل ان يبلغوا غرضهم منها ويكون
 ذلك خدمة للسلطان فوافقه على ذلك وخرجت عساكر حلب
 ونصروا حمص فقدم للملك المعظم ترثاه صلاح الدين
 وجميع الامور مناطه ما لا يبرح من الدين لو فلما بلغ
 ذلك الملك الصالح اسمعيل واخوار زميد قال الصالح اسمعيل
 المصلحة ان لا تبارق دمشق حتى ياخذها ما بها على غايه
 ضعف فقال اخوار زميد الراي ان يادر صاحب حمص
 قبل ان يقوى شوكته ونكسر دمسق ما تقوت وساروا
 ونزلوا القصب من ارض حمص وحجبتهم الكهنة الذين ايدوا صاحب
 صرخد فارس اليهم الملك المنصور بعكره وعسكر حلب
 وحما والبقى العسكر ان فانكسر الصالح اسمعيل واخوار زميد
 وقتل بركة خان مقدمهم وانفلت الصالح اسمعيل بحاحه
 من فالكه بعد ان ثبت ذلك الموقف وقابل وشاق
 الملك المنصور مسرعاً الى بعلبك قتل مدينتها وسلمها الى
 نواب الملك الصالح ايوب الدين دمشق وعاد الى حلب
 برأس بركة خان وكانت نصره يبلغه اراح الله مسكن
 من فساد اخوار زميد **هـ** وفيها توفى الشيخ
 الامام علاء الدين علي بن محمد السجادي قرا القرآن بالروايات
 السبع على الشاطبي وشرح قصده في القرآن وله تصانيف
 كثيرة في النحو والادب وقصائد جميلة في مدح النبي صلى الله عليه وآله ومقطعات

وفاته في
 سنة
 السجادة
 في

الساحل ونزل مرج قاقون فسير الى الامير حسام الدين علي كمال
 يابلس يقول علم ان جريحي اخت السلطان بلعليل منع علي بلعليل
 اخذها فمات حسام الدين الممدد للصالح ما دلل فعاد اجوابه فادفعه
 وكان الامير ركن الدين يهرس ياتر لا بعته والممدد للصالح هو الذي رسر
 صاحب حس فاتفقا وكانا يارده حان ما طمعاه في اللاد فكتاب
 موده خان للصالح اسمعيل الى بلعليل . . . وتوجه حسام الدين
 رسله على الى دمشق والى غيرها وكان نقضا في حقه لانه كان
 من كبار الامراء ما من سلطنه وتاه مقدم العاكر وورل
 يدار ركن الدين الهادي بدمشق بسط المعصية وحسب ما كان
 عن الرجعية واظن المكوس . . . ولما علم السلطان اتفاق
 مملوكه ركن الدين بمرس للصالح صاحب حصن الخوارزمية مع الصالح
 اسمعيل استند على ركن الدين بمرس ولم يعلم الركن بمرس ان السلطان
 علم بالجرى فدخل المملوك فصد حده السلطان بقوه قلعه من
 حشد اشيبته الامراء وانه لو ارام السلطان اس لوقع به امر
 ما مكنه فحال وصوله اليه ما عاد طلع له خبر ولا تعلم ما جرى
 عليه ولهم جرا . . . وتوجه الصالح صاحب حصن الخوارزمية
 وخرجوا طاعه السلطان فصدوا دمشق واجتمعوا بالممدد
 الصالح اسمعيل ونزلوا على ركن وحاصروها واشتد الغلاها واد
 العراق السبع السماويه ومات اكثر الناس على الطيات وحلت
 الاسواق وجلوا اهل دمشق حزن . . . وكان الممدد المنصور صاحب
 حصن قد جمع عن الصالح اسمعيل اتفق مع السلطان بوجه الى

هذا هو الصالح
 الذي كان في الخوارزمية
 وهو الذي كان في
 الخوارزمية وهو الذي
 كان في الخوارزمية

يسكن فقال الملك المنصور كيف لم يمتلئ شيخ من بني اوي
 ان يكون متقنتم راسل بركة خان واتفق معه ان يجتمع به على
 طهر خارج باب شرقي وادهم الملك الصالح انه يميل بركة خان
 اليه فخرج الملك المنصور ووجتمع بركة خان خارج باب شرقي على
 فرسهما دلم سبدهما كلام سوى ان قال بركة خان ايش ^{مولا} ^{مولا} ^{مولا}
 فقال له الملك المنصور ان راى محاربا ان يصلح امرى مع الظاهر
 فقال بركة خان على عيني عدا كل منهما الى مكانه وتولم الصالح
 اسمعك من المنصور وكاتب الملك الصالح لمعنى المدرس السح
 وانق احوال ان يمكنه من الخروج من منق ليلا الى عديد ولا
 يعلم احد من الامراء به ولا يمكنه من العرض اليه بكرة وخلف
 له خرج الملك الصالح من باب تورما والملك المنصور وحمل
 ما قد عليه من الكرم والرجى ووصل بملك الى عداك
 الاول ودخل معسكر المدرس ونزل دارا شامه وسها بال
 تشيد الكبريا للعبة وولى دمشق حكاما من ماردن المهرلى
 وجهز للمدرس الهماوى وامن للدولة وزير الصالح اسمعك
 تحت الحوطة الى مصر وتولى صدر المدرس سنى الدولة
 القضا ووجه بعض العساكر الى مصر واقام الما فى دمشق
 وكان الخوارزميه يومئذ ان الملك الصالح اذا ملك
 دمشق يعطيه لهذا البلاد الخمار حصون فلما ملك الملك
 الصالح وتفق فسادهم وخبايم البلاد اعرض عن الخوارزميه
 باطنا ما خفى عنهم وكان بركة خان بعد مع دمشق عدا الى

بانتقاط شهادت اصحاب التوقيع ^ع وديها توتى المملك
المعتمد السلطان المملك الصالح نجم الدين ابوب في البرج الذي
كان مغفلا به برض كفته وعظم ذلك على المملك الصالح اسمعيل
فانه كان بجده خيره له عند ابيه وطلعت جنازته ومشي معها
المملك المنصور محمود الصالح ودفن في تربه حده المملك الكامل

2 ربيع الاخر ^ع وديها توتى نجم الدين ابو الحسن سالم
وسلام وكان الذي يدعى الشيخ الاسمن من كبار عدول دول
وتشايخ الدين على ما كان عليه ابوه وكان ذا سرده وعصبيه
جوادا كريما حسن العشرة يحب العلماء والصالحين الا الى
الشيخ وذهب الاماميه باطنا توتى في ذي الحجة ودفن بها في

^ع السنة الثالثة والاربعون وديها ^ع
فيها تقدم صاحب معس الدين العادل المصري والخوازميه ونزل
على دمشق محاصرا لها وصايتها ونصب عليها الحجايق واجد عليها التو
مكان كلما رجع من محج المملك الصالح بمالكه وحلقته ونقل
اشد وقال ببردهم عن الرحف فرجعوا يوما بالنادس والرجل
وملكو قصر حجاج وحمل السامي ولفروا بالسود وقا لهم
المملك الصالح قنا لا شديد ^ع ثم ملكوا العقينيه واهرقوا
الدور والكانات وقلت الاقوات دمشق وصفت جند لها
ولم يكن في جاصل الصالح اسمعيل بال ولا فاته وكاتب
المملك المنصور صاحب معس الدين الشيخ على
ان يرجع ويسلم اليه باب شر في فقال ما اقبل بل يحج البنا

الروح الجليلي وصوره ووالده سمسار شيخ العرف الياس والتمحي
على اموالهم مكسب اليه

كاتب المشافه

بما لكالم الجدي من نصحتك بد وفيها دي احشاه منسوكا
اسمع نصحه من اوليته نجا تخاف كغزائها ان كف او تركا
والله ما انتدملك مد بالبه على عينته من ظلمه شبكا
تري الجود به مستبشر او حاتمستغريام من لوادي اموره صحا
وزيرك بن غزال والربيع به قاضي القضاة ودالي حركه بك
وتغلب وفصيل من لها دلهما اهل المشوره فيما صاق او ضحك
جامعه بهم الا فاق قد نشرت والشرع قد مات والاسلام قد هلكا
ما ابقوا الله في سير وفي علم والما بر قبول النعم والملك
والان قد علموا استوفوا خلقا وصيروا لهم في صيدهم شررا
ان كان خيرا ودرقا واسعا لهم او كان شررا وامرا سيئا فلما
وقد نصحتهم واقبل نصيحه من يامان في قوله حرقا ولا ابقا
واستدمل الامور واستمر ما جنوه بهم تلقى الرشاد وان صررت
نفس قليل تزي اثار فعلهم فيهم وقيل اذا ما ستر لهم هتكا
البلع الملك الصالح هذه الاسات اجير على وزوره باطها وعزل
القاضي الروح وقبض عليه وسيره الى عيلك وصحته المرو
لواسطي وسلموه الى المقدم داد والنفر لي مقدم الحامييه
به الى عماره انقه من اعمال عيلك فرماه من اعلاما فتراب
قطعا ووالقاضي مصاه دمشق القاضي محي الدين
التمحي واستتاب صدر الدين سني الدولة وحكم محي الدين

فاستدار المسجون حول الفرج مثلاً خلفه طعماً بالزباد وضرباً
بالصفايح ودرشقاً بالسهام ولم يحتملوا بعضه بعضاً كدور
طالبون البحر فتعبوا أجسامهم وتقطعت عن بعضه بعضاً بعلقوا كشجر
البحير والسوق فآخذهم من كل ناحية وأبى من دفع من الفرج
بأساً وعولاً فاشتد إلى قطع رأسه وشق بطنه وآخذهم أرباب
علم يعلمهم إلى عتلات سوى عشرين ألفاً من الملقون بالهوقلة وأمر
فكاً بالمقلون منهم مائة عشرة ألف نفس وبأساً ردهم على الحال
إلى القنطرة ونزل ركبان الدرس بدرس بالعراق على عتلات ورجل
عليها فإمال منها عرض ونوحه حاسماً للدرس على امرئ
إلى النامق ودو صل للمصاحب مع الدرس سرح المسوخ مجدداً
لعراق مصر واحتفح بالامرئ الدرس بدرس والكوار زمبيد والعقوبة
ونزل على مسان وتقدمت الكوار زمبيد والعقوبة إلى الكوار
ونزلوه وكانت سنة كثيرة لأمطار فقاتل الكوار زمبيد في
البلاد وكثر منهم المهيب واللعناد وسوا العارفات بحريتها البلاد
وخرجت بلا نزع ٥٥ وأما المدد المنصور فإنه لما وصل
من الكسرة إلى دمشق المعاه المدد الصباح وتشر به و
وقال ما برحت الملك بحري علمهم أكثر من هذا وسير للمجدد
والعاس والرايبونات والمال دون مقدار المدد المنصور
وكان يقلل المدد الصباح أن المدد المنصور اعتمد الكسرة
وتبقى قلبه أراد المدد الصباح أن أزلهم الجند وبسط الملم
والخلع عليهم والشرب معهم فإراد حاجته إلى أن يعرض

والخلفه بلاد مسقره واقطع بلاد دمشق للخوارزميه ماحلا
 بالمس فانه اطعها بجامع من ارادوا والخلفه وسريم حجة الله
 حاكم السمرقند على اليها فطلع الملك المنصور صاحب مصر
 بعسكر دمشق وعسكر عسكر اسكندرية الى عكا واجتمعوا بمقدح
 الافرنج وفقوا باب المدينة لم يدخلوا دماخو واشتروا وعمل الفرنج
 للملك المنصور دعوه ومات عكا وانفقوا سار وفرن عكا ودمشق
 نجده الملك الناصر ابن وزير كوكب عسكرها بالخوارزميه على
 غرة وسير الملك الصالح ابن من عسكره ببلد الفخار من مقدمهم
 برك السمرقند من بلده فرب الملك المنصور من عسكره طلبا
 ملتبسا وجعل الفرنج على ميمنته وعسكر الناصر داور صاحب
 صمد ميسره والملك المنصور بعسكره وعسكر دمشق وقلب
 وصغيقه والموصوفه بهار على قريبه فجل الخوارزميه على
 الميمنة فتركها وروى بها على الصغيقه فلعبت الاطلاب
 بمل الملك المنصور فلم يكل معه احد وجمع عسكر مصر والعمرة
 فانكر الملك المنصور ومرتبه ونهت انعام واحد فاجد
 من عسكر دمشق وعسكر اسكندرية الى الخوارزميه خلفهم الى
 عسكره ولم تنفلت الملك المنصور للامر الشبه وتنت
 الفرنج وسابو وعسكر مصر والخوارزميه محرمون بهم فخطبوا
 من كل جهة الى ان قروا من حير غرة فحبلوا حبله لها بيه
 كسر من كان قبالمهم وانهم العسكر قدامهم وبلغ الخرميه بعصم
 الخ ووصل فارسا من الفرنج في حلقهم الى جام غرة وقيلوا ما ل

القزاق وكنتموا بالقيمة ويصلوا العود بملقاهم على رصيدهم
 على مستحق فوافق ذلك كبريل التتر وقصد لهم الخوارزمية فتعد
 الخوارزمية الهزاف وتعد وعلى حلب واجتمعوا بالقيمة وتزكو
 على بحيرة قدس طاهر حصن والفرق وسار ملقاهم صحبه الامير
 حسان الدين بركة خان بدمهم وتزكو على طريق المريج والقوطه
 والملك الاخضر والقيمة سار على طريق النجاش وعرج الملك
 الصالح والامير ريس الدين الهماوي بالعسكر ثم سير من على
 صحبه مسعود الدين الخيلان فلوله لينفقوا على طريقهم وكنتموا
 الدناح ويلزموا عليهم المصنف فوافقهم قريب محدل عن جرد
 وكان الخوارزمية والقيمة في خلق عظم فاحاطوا بعسكرهم
 فاسلم منهم الا القليل واسروا سبيل الخيلان واكثر
 العسكر واما الملك الصالح اسمعيل فانه لما راي الخوارزمية
 وكثرت علم ان لا قدر له ملقايم فاستر بمسانن القوطه
 ليلا كفقوله من معه من المعارك وتعد والخوارزمية
 الملك الصالح الى دمشق وعاد الخوارزمية على بلاد الفرج
 شاهل وفيها توفي جمال الدين فاصي العسكر

وفاة النجاشي
 العسكر

سنة ابي ذر بن عثمان
 فيها سيرا الملك الصالح نجم الدين ايوبي الى امراء القزاق
 والخيانات الخوارزمية الخلع والاموال والباس
 الامراء على الخبي وجمال الدين يحيى مطر دح واقطع
 جمال الدين واما له بالامراء العسكر واما في الامراء

سنة الاربعون وسبعمائة هـ
 فيها توفي الامام المستنصر بالله ابو جعفر المنصور محمد وكان
 سحاكرا ما عاد لا مالا الى الخيرة فعمله في الملك المستنصر
 سعداد وما بنى في الاسلام قتلها وكان حبه لبره والرافعة على
 الفقراء والعلما وولي بعده ولده الامام المستنصر بالله ابو محمد
 سنة احدى وعشرين وسبعمائة هـ
 فيها حصل الملك الصالح اسمعيل الملك النجاشي في سنة
 الى بلعه بعلبك محبها على زى النساء فقام مقتلاها بدم
 له الى دمشق فمات بها ودفن في تربته الملك المعظم بقاسو
 وفيها وردت الرسل من الملك الصالح بحم الملك الرب
 والملك الصالح اسمعيل وتقرر الحال واطلق الملك المعجب
 من الملك الصالح الرب وانزله مدار المسرة في العلة واطلق
 الامير المعجل مثل حسام الدين علي ومحمد بن علي ومحمد بن
 رجب بن سعد الدين وعمرهم وساروا الى محارمهم الملك الصالح
 الرب ووجه باصالح الصادم المسمى الشريف علي العلوي
 راسا من الصالح اسمعيل الى مصر وحطت يد من الملك الصالح
 الرب ورضيت السدة باسمه فلم ينظم لكال واعاد المعجب الى
 الاعمال وهاصل الامرا العبيد الى
 جاء واختتم اليهم جملة من الامرا والمعارف ليقتصد وخدمه
 الصالح الرب وكان الصالح الرب قد اتى النجاشي ان يعبد

فاموالهم واسرو قتلوه وهدموا بيوتهم الى حرمان قتلها
نواب بركة خان وصارت الملك الناصر يوسف وادخل
الشيخ خلعهم الى البريه وعلا بالعاكر الى حلب بعد ان
سلم نواب الملك الناصر يوسف حرمان ولله لها فنه انس عين
وجلس العنز وسروح وعمرهم مريلاد الجزيرة وسار الى مصر

وقاية الشيخ محمد الزين
بن موحى الى عالمي

وفي سنة ٧٣٨ هـ توفي الشيخ محيى الدين محمد بن محمد بن علي الكاظمي
الكاظمي كان فاضلا في سائر العلوم سيما في علم الحقيقه وكنه
المصنفات الحثيثة وكان يزعم انه لعرف الاسم الا عظم ولهم
الجميها توفي بدمشق ودفن بقا سيون تربة القاضي محمد الزين
وفيهما على الملك الصالح النور ومكة الاسرية والبريه
وامر طاعة من الملك وخداية وعرق جماعه فمر كان كتاب

١٣١٠ هـ الماسعة والملوك في زمانه

فيها توجه الملك الجواد الى مصر فلم يقبله الملك الصالح فعاد
الى الملك الناصر داود، وكان الملك الصالح قد سير الى
فارس مع محمد بن الملك بن الشيخ ونزل بهم غرة، والملك
الناصر بالقدس فسير الملك الجواد بدعوة سبعة فارس
وسار الى القدس والتقى على يد عور ففكر الجواد لجمال الدين
مصر فخذ بعضهم واسرهم الى مصر وجماعه من الاله اذ اخذ
لا الملك الناصر واقام الجواد عند الملك الناصر فبعد منه
واعتقله ثم بعث به الى بغداد البريه فبذل قريشاً من الارز
فصره بطر من العرب فاطلعه فعاد الى دمشق واقام عند
الملك الصالح اسعده ثم توجه الى النجف واقام عند

١٥١
اليهم ونصب عليها المجاييق وسلكها وسلمها الى صاحب صيدا فدخلها
بالفسوس والصلبان فانقلب الدسا وانطلقت الالسن
عليه وانكر الشيخ عن الدين عهدهم وجرى الياس عليه
نير اليه ووزره امير الدولة ولاطفه بكل ملن فلم يرجع
لهوفه فاعقله بالقلعة وعزله من خطابه ولاها على الدين
بن خبيب بنت الابار هـ ثم تولى الشيخ عالين فتوجه الى
القدس وسار الى مصر فاقبل عليه الملك الصالح ابي ب
ودلاه فاصلى القضاء بالعامه هـ وبعث اليه
الملك الحوادة والامير سيف الدين علي حليفه مع اخو ارميه
والملك الصالح لعمري الدين صاحب حصن وصد وحلب والمعو
عسكرها على باب نزاعه فكسره واسره ومعظم امرا حلب
وبقيتها مثل المعظم واليفه اولاد صلاح الدين وبن حيدر
والزرا امرا بالاعان وقبيلو وجرى حلقا كبيرا واسفلوا
امرا حلب انفسهم باموال عظيمه وسافوا نحو ارميه الى
حلب وقطعوا القنادع حلب ثم عادوا الى منبج وبنوها
وقبلا اهلها وسبوا كرام وملك سعد الدين ديبس في ابيها
ببر الحليمين الى الملك المنصور صاحب حصن مستقر
به فاجد جماعه يبره من عسكر دمشق وسار على الرطاب و
الاحلب فقوى جاس صاحبها به واستسلم وقدمه على عمارها
وسار الى الحوادة وانشأهم لغير النهار على حلب الحما
من اعمال الزنا فمروهم كثره سنيعة وغنم ساهم هـ

سجاءاً شهما جراداً ۞ وفيها لوفى الممدد المجاهد
اسد الدين سر كوه بن ناصر الدين محمد الممدد المنصور اسد الدين
للمجتهد سر كوه شياذى بر مردان صاحب حصص وكان سجاءاً
مقداماً يأسر الجيوب بنفسه ويحفظ طرق المسلمين من
العسج والعرى وكانت حصص ايامه طامير من انخورد الخوار
لم تقرض الاصفهان كس ولا اخذ من باجر حقاً في عبوده وجره
وبيعه وشراه وكان طالماً عسوفاً لاهل حصص فزعم في
كل حاجيه واما درهم الحشيش وكان ذا ادهاء ومكر تايه
المملوك محتزونه ويورى انه اخفى منهم بالممدد ولما ملك
الممدد الكامل دسوس ايس من المملوك ومن الدسا وماج
الممدد الكامل عبر المجاهد دسوس امام الممدد لحواد فرس
قبر الحامل برجله ۞ وتوبه حصص رجب وذوقها ۞
وفيها سلم الممدد الحافظ ملعه جعفر لصاحب جلد
وعوضه عنها لغزارة كان كفه الملح ووفى كلس ۞

۞ السنه المامنه وليس في حمايه ۞
ولما الممدد الصالح محمد الدين ابو بصير كان الصالح اسمعيل
نازلاً بالجولان وحصلت منه بمان فظلم عليه وعلم انه
ما سقى عليه اذا لم يملكه فببر محمد الدين الرضى سولا
بلا الفرج وفصل الجار ان سلم اليهم جلع عامله وصعد وكان
ملعها حجاب ذلك بين دهنين وطربه ومعظم الاحد
ومكتم من عان صفه واشنع من كان بالسقيف سار

والاسرفيه بطعنونه بالدار المصرية ويعرفونه ان العادل ليس فيه
فطحن ايماله لذلك سبوا صر الدين وتجهزوا الى مصر بسيولا طاهرة
يطلبوا الحال مع الاسرفيه باطنا ^و ولما بلغ الصالح اسمعيل خرج
الملك الصالح اوبانم اكلحه المعز من عداسته ونفا بعضه وادع
الى بعض وكان يدور حسام الدين على علي واعتقله باجته نلعه
عادل ^و وبرز جسامه لفضد الماصر والمملك الصالح وخرج الملك
العادل العاكر الى بلبيس فنزل الملك الصالح اوبان بالناصر الى
بابلسر واحتلقت العاكر على الملك العادل ومثله واحتلوا
عليه ومكوا معه امرالا الاراد ومال الاسرفيه الى الصالح باسجد
فادافتم المصرون الى الملك وطلبوا الملك للصالح اوبان موصلا
لمس يوم الاربع باع عرس القنده ومعه الملك الماصر وعلا
من مملكه الطهير سعة ونزل في دلهيز العادل والعادل
معتقل في الحركاه فحلق على الامراء واحسن لهم واجزل عطاهم
مع قيام هيبه ودخل العامه واعتقل العادل وتما في ملكه
وبقي ها لهديد الدين لو لو سيار من الملك بجواد
بافان من اهلها الشؤسبير بجواد ومصادره لم وحصر
اجواد تصيد في البريه فصبح بيد الدين لو لو سيار وفقوا بها
له فدخلها واحسن الى اهلها واقام بجواد بعام باعها
للجميع ^و وبقي ها لوني العاصي سمى بلدي
من جليل الخوي وكان عالما لطيفا كرام الاجلان في ناسه
ومها لوني الملك المنصور اذني صاحب ماردن وكان

وفاء العادل
صراة الخوي

اربع القاسم ووصل الناصر اود الى البلس من غير ان يعلم الممدد الصالح
بوصوله حتى جاءه البلس على فقال كتب من يدى الممدد الصالح
والايرضه البدرى القاسم وخرج الليل فاقبل الناصر من اعلان الار
وهو سكران فقال للممدد الصالح سلام عليك كيف ترى ما
صنع الله بك فقام الصالح وخدم ولم يكلم ففزع البتوف
بنا بلس وادلهوا ان للفرج قد عارده وركب الناصر وملكه الصالح
ابوب فدخل اليه عماد الدين من سكره قال علي قد توجه
الى الكرك وريد يكون صحنه فقام والممدد الصالح وشيخه
وخرج الى باب الدار فقدم له بعلة فلما راها جمل سبه فنه
وتوجه به الى الكرك ومعه جارينه سحر الدرد وركب البلس من
ملوكه وكان صغيرا واعتقلوه بالكرك ووكلوه زرق
وكان فضا غليظا باسا العشرة عليه ونفى الى بستان
ووصل عماد الدين النابلسي سو لا من الممدد العادل الى الناصر
طلب الممدد الصالح فاجاب الناصر الى ذلك وطف
للممدد الصالح وجلفه على امور لا تقدر على القيام بها جهلا منه
مها انه يقاسمه خزان مصر ولا دما ويقف له دس وحمص
وعاه وطلب الى الممدد وخرج به في اخر بستان ووصل
بالمكة واصحابه الله واما الممدد الصالح اسمعيل افان
لما وصل عن دس المصطوف عن الممدد الصالح ابوب الله
الهم ولما هم على اقطاعهم وسيرا الرسل والكتب الى الممدد العادل
ودرد عليه الجواب بما اخطارهم وصله كتب عماد الدين اسد الامور

وكان من بعد لهم انصاءه وكان الملك الصالح اوب قد سيرا الامير
 حسام الدين على الى دمشق فلما قطع الكسوة ووصل الجوز
 وجدا الامير قد فات والملك الصالح اسمعيل قد دخل مصر
 فخرج الى صاحبه وحين بلغ الخبر الى الملك الصالح اوب باخذه
 دمشق طرأ ان القلعة بعض الحين بطلها والعسكر في له فتن
 من بالمسيرة ونزل بسان فاما اخبر ان عيه الملك فله
 دمشق فزاره فصار معن الدين فزاره الامير اناجيه عيه
 والحلفه ثم ركبوا بسود وضر بوبو سانهي ونشر واعلامهم ونحو
 بهم عما يجير الدين وبي الدين ثم الامير او المعز بن والغزل
 القيمه ناجيه عنه وعن العسكر الشامي ولم من معه سوى
 الملك و حسام الدين على وبن لوجيا والبن اتيب في حان
 ان سلوه وطلع الشامون على عقيه فتن طالس دمشق
 وتوجه الصالح اوب من معه طالما بالمسيرة ومار عليه العراب
 والعل الغور وكفيه حسام الدين لود الى السواد جمع كثير فقام لهم
 ووصل بالمسيرة الى دار السلطنة بها وكان الماصر
 داود قد عاد من مصر الى العراق عن غير رضى وكان بالمسيرة
 مسير الدين الوزري باس من جهة الملك الماصر داود فخرج
 الى حنة الملك الصالح فقال نحن نوالك فقال قد جئت معتقدا
 بان عي فوصل الى امير علا الدين يوسف والظاهر سيفي الحلي
 فخرج الصالح والنفاها فعال لعماد الدين بن صليبا فصار
 يدك في خدمتك وحين نزل اخناطوبه سرا وتزولوا

اسمعه بالجدل المتتابع وركب من الليل جمع عقده دسر
وكان المثل المقت فاصار الذين القتمى قد اخلوا الى سوق
ايكل جارى العان فزاد الاطلاب نازله من عقده دسر
ومن جهة برده فلما قبل المثل المجاهد صاحب خمس فغلقوا
ابواب دمشق صعودا فلقنها قال لقي الصاع اسمعيل
محمديا اب الفاديس ولم يكن عليه ثمان فقفاه ودخل
والفاسي محي الدين يحيى ركن الدين حبه المثل المجاهد
لا يسر كبر ولم تحذب وعهما سيف فالبى باح الدين
محمديا ليعرف ناس سفير المثل الى الصاع وهو دله فاشد
شجرت رايان وحكمه وكانا لهما الذي هادي ولا ملا فله
ووصلت البلاد من غير حرب ولقي الله البرمين القتالا
فغير الصالح درار تربه والدرنه ونزل بداره درار لشعار
والمجاهد بدار المعروض وحضر كرا دمشق سبي عليه السلطه
وركن بابي يوم جمع ورجع على القلعه ودخل القلعه
محب ح القلعه الراويه الذي على باب الفرج وكان خارج
البرجن سبعان يملان حجر فاختبأ القلعهون كنهان جنبها
من الا حجار الى فتح عليهم من القلعه ودخلوا من الحذر الذي
مخرج نهبها فاسر منه من داهل القلعه ولم يكن بالقلعه
مما في مملوها يوم الاربعا فاسر من صغرا عتقل المثل
المقت في البرج الذي ماله دار السعاده واصر الذين البعدي
بجامع القلعه • ووصل اليهم عسكر الملك صاحب صرخه

الصاحبه وكان ادهاء ومارح حسن الملقا والعاره فلما علم الصالح
 اسمعيل بانذا سموى لذهن الامور بنا لبس استفسار وزنه
 اسر الدوله اما الحسن الطيب ؑ والامير ناصر الدين الصارم
 الذي فتوى ابو الزبير رايد فما اغنده ؑ وقال له ناصر الدين
 بن البيني عاقبه العذر عن محمود ؑ قال الى راى زهره وسير
 الى الملك الجايد صاحب مصر واجتمع به عند الراس والليعه وكلاهما
 في ذلك بقدر الحال عنهم ؑ وكان الملك الصالح ايوب
 قد غزم على الدخول الى مصر وسير الى عمه الصالح اسمعيل بطلب
 ان يحضر نفسه ويدخل معه فاجابه الى ذلك بطلب ان
 يحضره لانه الملك المنصور من النجده ليعقده سعيده كحضرته
 فامره بالوجه الى والده وسير اليه سعيد الدين رسولاً الى
 الصالح سعيده معه حمام بطالعده بما يجد من صير الصالح
 اسمعيل برطل للبراج واخذ الحام الذي معه تركه في برج
 ملعه سعيده وترا عند سعيد الدين من حمام الملعه وكان
 سعيد الدين يطلع الحام الى محذومه فيقع في برج الملعه
 فاصد الصالح اسمعيل الحام من حمام الحام ومكث عنده ما يريد
 ويرسله في حمام الصالح ايوب ووصل ولده اليه وكان
 الصالح اسمعيل قد سير الى حم الدرس سلام وقرر الامور
 مع كبار اهل دمشق ومقديسها وخرج الصالح من بعلبك
 ورجع على طين بابنا س عا انه فاصد ما لبس في ذلك اليه خرج
 الملك الجايد من مصر وقد نزل الى كل منهما ؑ وبات الصالح

سنة سبع وليس سمايه
فيها غم المقلد الصالح عماد الدين اسمعيل على الخدر بان اخيه المملك
الصالح نجم الدين ايوبي و ذلك لطول معامه بنا بلس و مشق
شاعره ليس بها سوى الامير ناصر الدين القمي نائب المملكه
المملكه الصالح ايوبي قد سير و ولد بالمعينة لغا الوثني الى
و ليس معه عسكر و اهل و مشق قد ربي يومع للصالح اسمعيل
و ميلوا اليه بالطبع لطول العهود و معرفته بهم و معرفتهم به
و كان طبيب الكلام حسن التفاضل شوسر بن سائر الناس محب
الصحة حسن المعالمة قد ربي معهم من صغره و عاشرا بملها و
و كان عسكر الصالح نجم الدين اكثرهم و الذي يعتد عليهم
و مشق العدم مثل المعظميه و الاشرفيه و العزبيه و المنصوريه
من الاراد و الاراد ما منهم الا من قد صرح للصالح اسمعيل
في الامام المعظميه و الاشرفيه و اكل معه و شرب و انعم
عليه و لما وصلت بكه الصالح اسمعيل من فعلك الى
الصالح ايوبي بنا بلس بجلن الخامس و المملك و الراجح ان
بالتسليم لاجبار اليه و كان الصالح ايوبي لا يفتد
في المملك فصد قياها الناس من الجيحه و قلله الكلام مع
علم يكن عسكر و مشق اعتاد من ملوكهم ذلك فقرب منه العلوب
و شرع ناصر الدين يعمر اسباده دار الصالح اسمعيل بها شيد
اصحابه عسكر و مشق و شرب معهم و يبايعهم للمسلم من محذومه
و بحري مهم حديثه حتى يبذل العلوب اليه و جلف العسكر

¹⁴²
 الثالث محصله بذلك هو در عظيم و انش ناخذ الدمار المصير
 من اخيه و توجه الى خرمه اللصوص و وصل الى امه
 المصير و العالم بها و اعزل لهم العطا و الاحسان و جعل
 متوجها نحو العوز و سير و ولد المملك المحب غير ما حسان
 راع على و العا كرقداده فتزلو جاني المرح ثم تقدر و ما ليس
 نهب نواب المملك الماصح اود منها و دخلوها و وصل المملك
 الصالح و امير المصير حخته و نزل اراو السلطنة بنا المصير
 المرح بلاطه و علم على جميع الساحل الى عمره واه ثم وصله
 بعد عنه المملك الصالح عماد الدين صاحب حلب حبه و للملك
 المنصور محمود ناصر الدين بغور فالنقاء و الكره و قام بن
 جفه و لم يد عليه الا كره سعاد الدين الغمري من الزم
 فاقطعه غره و اقام بنا ليس الى الهرمينه سب و يلزق ستمائة
 و فيهما موني السبع الامام العلامة ^{١٣٣} **عالم الدين محمود** بعد
 الحصري الحارثي اصله من حصير قديم من اعمال بخارا يفتق ببلده
 على مذهب ابي حنيفة و كان اماما في وقته مجتهدا قد
 التمام و درس بالمدرسة النورية و انتهت اليه راسه
 اي حبه و كان فاضلا متصفا غائرا الموضع صعب الحاق
 و موني صفه و ذن تعابرا اصفيه على النشر
 و فيهما **بقرى عالم الدين** جهر المني و زرا المملك لاسب
 كان عاملا داراي و درايه محبا للخير جبرا لعمارة الاديان
 الحرف موني و ملاي الله و ذن تعابرا لصفيه عند الشيع

مدرس النور
 جمال الدين الحصري
 الحارثي

[illegible]

خرج من وجهه الى اليمن فلم يعط احد منهم شيئا ورجل الى القصر
 وخرج الملك للصالح مودعا له فاستغاث الناس الى
 الملك الصالح عليه فلم يجد شيئا وكان من مكره ملته
 عماد الدين فخرج . واشتد الملك بجواد معظم ماله
 اهل دمشق ومنها ارفع امان الملك وسار الى سنجار
 وسلمها من يواب الملك الصالح . . ونزل الملك للصالح
 عماد الدين سمعيا الى حزم الملك للصالح ابو مرعيه
 والسعاده والفرقة كثيرا واقبل عليه ونزل بداره في درب
 السعادين وتجاوبا وعلما الملك للصالح الى بعلبك وكان
 بين الملك للصالح نعم للدين وس صاحب حماه حبيبه قديمه
 من الصبي بل لجهه وكان من صاحب حماه وصاحب حمص
 عداوه عظيمه ومد له . فابرج عليه حتى ارم نواب
 صاحب حمص الذي كان يود دمشق واحتاط على املاكه وسير
 الخوارزميه فترلو على حمص فحاصرها ونزل الملك للصالح على
 نفسه للعباب بها وس عذرا وكان يرد شديد وغلا حجب
 ابع النزل الفصح ما يملس درهما وللشعر ما يملس درهما وملك
 حمص درهما . . وسير الملك للمودر الملك لافضل بجمع
 من العسكر الى عزمه وبع الملك للصالح امان عسكر دمشق
 وامر جماعه منهم من الملك للصالح اليه ويري الملك للصالح
 المعظم واليهم وكاتبه عسكر مصر ومقارنتها وعربها
 وحصله في مصر رجفة عظيمة ومالك عسكرها اليه

خارج من ارالمسره الى الجامع بالقلعه على انه من الاسماعيل
وخرج الجواد الى الصده وكانت الملك للصالح ثم الدين الوت
وانتقا على مقايضه دمشق فسحار وكان اسد الدين
صاحب حصن بقم يداره بدمشق فلم يعلم الا وقد وصل
الملك للصالح من صلب الدين الحارثي ثم الملك للصالح
دسوق ونزل في القلعه وحلف للعساكر وخلع على الامرا
ولخلقته ونزل الملك الجواد دار السعاده مسدداً
الاولى ونزل في موضع فطنها ولما دخل حمل الملك الجواد
العاشيه من يدية ثم حملها الملك المطرف صاحب جاه لانه
المعاه من الطريق وصل حبيبه فلما وصل الى القلعه
ودخل انكر صفي الملك للصالح فلما رأى الملك الجواد
بامور الملك للصالح وقله احتفاله به ندم على ما فعل
وسير السيل الى الامرا وكذا الخلفه ومقدمي
واعت لم لا يوال به لم لا ينقض الحال على الملك للصالح
وتخرجيه من القلعه فاخذ بعض الامرا المال من الملك الجواد
وطلع الى القلعه وبعضهم لم يغلبه شي وما الى من
لا يحتفل به وعزم الملك للصالح ان يحرق دار السعاده
من القلعه فدخل منه حال الدين حمر واصل الحال وخرج
الملك الجواد الى اليزيد وكان عليه لاهل الاسواق ثمن
اقتنه وساع قيمته ما في الميه فوقفوا واستغاثوا اليه عبد

رمضان لا يعلق باب القلعة الى نصف الليل من ارسال الخلافا
ولا اطعمه الفاخرة والفوكه الى الفقراء المجاهدين الجامع والربط
والروايا والزواما. وكان من لطف الفقراء والعلماء
يؤمهم ببرههم. ولما حضرته الوفاة قال لعزيره حملا لدر
من حجر من ابن كنفوى فقال له في الخزانة نصاني فقال
دعني بما في الخزانة حتى في الاخرة لا تخرج عن الخزانة. ثم
قال لعلماء الدين موسى بن سهل ثم واجهوا الوديعه التي هي
الى الله حريجه فاحضر عماد الدين من رصف ابصر
وفيه خرق الفقراء وطاقيات الاولياء. وكان
فيها اذا رعينتها يساوي عرق اطيب فعال هذا يكون
على جدي فان صاحبه كان من الابدال. وكان احد
كلامه لا اله الا الله ثم مات يوم الخميس رابع محرم
ه. صار له خطيبا المتنبى الجهادي.

كان
المجاهد الم رابط الدين للصالح الحسن الميسر والمسيره
رحمه الله من فرسان الاسلام. وكان له مع الفتح الموات
المسيرة. وكان متقدما عند كسانه مجاهر من كس
لوني سلم اليه قلعه بئر واولاده وجعل لهم ساطع
به دعاء مكانه لاسر قيام وغزاة البعج على ابواب
عنا وصور وخلف ملاذهم واسر فرسانهم كحت كان
له عندهم لاسم للعظيم والهيبة العاطفة وكانوا يدركه
ديما لمونه. وكان دوراني ياقب وكان له الر والملك

سنة خمس وثلست وثمانه ومولده بالكرن سنة خمس وثمانه وعشرين
وكان مبداء امره قد اعطاه ابوه نصرى واقام بها وكان
مديرا امورها الطغتيكى وبها اتصل الخاحب على الى خدمته
لانه كان علام الطغتيكى ثم نقله من نصر الى القدس
وكان مديرا لعمه بها من الزيجلى ثم اعطاه الرها وجران
وكان القام في امورها ارامير سيف الدين داود الارمل
الذي تاني فبذل المال واحسن الادب الى الامان استمال
اجيره من الملوك وغرست محبته في القلوب وعرف
منه حسن الجهد والوفاء وكان كرميا شجاعا عادلا
مجا للخير ذا غيرة مميته في الجرب لم يزل رايته مضمون
وبواقفه في الجرب مشهور كسر للدك للجلال
لور الدين او سنان شاه صاحب الموصل والسلطان
عمر الدين صاحب الروم والسلطان لال الدين حارث
وي محمد آي الدردانلقه دمشق والمسجد لذلك
عند باب القصر وجامع النوبة بالعقيدة وجامع
جراح خارج باب الصغير ومسجد القصب بالعقيدة
وجامع ملك الامار ومسجد بيت اساق ودار الحكة
المعروفة بدار قايما والجحشى هدا خارج عما بناه في السرف
من المدارس والجور والربط وبني خان نخل السلب
وكان سيفين بالرصف الممندا ما في السرف وكان في شهر راجح

في سنة خمس وثمانه وعشرين

مطابق
في راجح
في شهر راجح
في شهر راجح

جميع اصحاب الملك الناصر علمانه من دمشق قبل الملك الجواد
دمشق والخراسان فبذل العطاء وخلع وفرق الاموال على عسكرو
مصر والشام وجعله ما فرقه الف الف دينار وخلع الف دينار
خلعه حتى على عواين دمشق ومد سماط اعصيا بالمدان القلبي
ونصب فيه ثلاث حشبات مصفولة بالصاؤون والخطمية نزل
على راس كل حشبة ثوب اطلس والناس يسلمون بحبال
في الطلوع الى احد القباب وكان في السماط ابراج عده قد
عُلمت من الحوا وحل في حال بقر كبر فتمت شمس وقف
اكبا على جانب السرف القلبي واومى بيده الى الناس
في احد السماط في اطراف الناس السماط واحد الساب
الى على الخشب وكان يوما مشهودا ٥٥ وخرج الملك الناصر
ونزل بمرج الصفه فغزو على مسكة فغزاه عاد الذين من سار
الى عابون فانوجه الى غزه واستولى على الساحل فخرج اليه
الملك الجواد لعسكري مصر دمشق ووصل طهر حمار عند بسطيم
وساق الملك الناصر في سبع مائة فارس بخراينه واموالهم الى
الملك الجواد اسيا الى الاشرفيه وجماعه لا يرا ان بها بوه
ذلك والمو عا طهر حمار فانكسر الملك الناصر عائلته وبها
بنفسه في قريه راجد وخراينه وامواله وانعاله واسترد
معظم عسكره ودخل الكرك هزنا وعادا الجواد الى دمشق
مسروره منصورا ووجهه على مصر لاجل احد الملك المعادل
٥٥ السلطان الملك الاشرف في طهر القدس ٥٥ تولى الملك المعادل
الملك المعادل سيار الى الكرك ٥٥ تولى الملك المعادل

١٤٩
انه في عهد ولد الدار المصرية والتشاميه ميلا الى صغره
ولبن جنبه وحقا من صرامه الملك الصالح وقدره وان
يكون الملك الصالح امده ليرى الرها من عزم البلاد المحاذ لها
وان قصد الملك الصالح عدو دفعوه عنه وقام معه وان
يكون الملك الجواد مظفر الدين بولس صاحب ياقب السلطنة يد
عن الملك العادل . وكان الملك الناصر دادر الملك
المعظم عيسى بن ابي المعرفه دار الساميه داخل دمشق فاجتمع به
في الليل بولس الدين الهجادي والمرئيس المعظم وسير اليه عم الدين
ايك صاحب صرخه وشارد عليه ان يثق الملك ويستدعي الملك
ايه ومعارفته وعكر دمشق ومن يميل اليه من عكر مصر
ويخلصهم وكهر الامراء المصريين بالقلعه لانهم رجاله في جميع حكام
القلعه بالمدينه وبها المدينه فحين الناصر عن ذلك فلما كان
بكر ملك السلعه اجتمع الامراء المصريين وارسلوا بولس الدين
الهجادي وامروه ليرجح الملك الناصر من دمشق فدخل عليه
دكن الدين الهجادي وقال انش فعودك في بلد القوم فربك
وكان جميع اعيان دمشق واقفون من باب دار الساميه
الى القلعه منتظرين سلطنه الملك الناصر والقيام معه
فلما رجع من ان ما شك لحدانه طالع القلعه فلما
يقدر في مده للعدا للجات طالبا باب الفرج صاحبه العامة
٧٧٧ وانقلبت دمشق وخرج الي سنانه المعروف بالقصر
القانون وسيرها بولس ملكشوا وكان الى دمشق وخرج

مباشرة الامور بنفسه اخبرني من كان حبيباً له ان كان في ذلك
يوم اما ان يركب موكبه او يقعد من يارو و يرمي بالنسب
و ترمى بالملكه لم تعرض عليه الاوراق الى ان بدا السباطان
حاربي العان ثم نصلي للاسغال و يحدث مع الحاخامه اسعال
الناس فاد ائحب عنه للدخل فالحاج اليه من حاسيند لا يخرج
لا يردام دخولون خارجون اليه بالقتصر دار نسبا الي وقت
الطهر فيصلي و ينام و يفتصل الامور بنفسه الى وقت العصر
فيصلي ويدخل عليه من تحضره و يرفع اليه امير ليقبها اعلم
حول الحاشيه و حول الاستينغام في لاهر الهار يخرج الي
حوش فيه اماح و ترمى يدامه بالنسب ويرى هو ايضا
الى المغرب فيصلي و عنده من حواصله و سامره بحر و احاد
المسلمه و الرعيه الى عشا لا يصلي و يخلع العباس الذي كان
عليه ثم يلبس قاس السراب و يدخل اليه الحرفا و ادباب
الطرب و يسغل ملوه الى الزينام ثم يستيق بعد الملت
الاخره يدخل الحمام و يغتر فاشته و يقرأ في المصوف و يصلي
فرد الى الصبح و يصلي الصبح و يذهب الى المراهه سبيرة
العاده على نفسه . . . توفي يوم في الثاني عشر من شهر رجب
سنة خمس و مئتين و ستماية و قد قدم له الطفت ليسفيا و لم يوافق
اشي و دفن باللعنه . . . ثم نقل الى ترينه
لا انشئت له بعد وفاته شيئا في جامع دمشق و القبر الامير
بعد وفاته و خلفوا الناس الملك العادل بنفادس اي مكر و له على

ورب صاحب حصص خرج المملك للعاج الى حربه للملك الحامل واخبره
واقبل عليه وجهه الى جليلك وضع المملك الحامل على امره
دمشق وسار دنها وقصاصها وكار انملها والرمم ولعرك
كل واحد على ما كان له وعليه ، ودخل المملك الحامل
قلعه دمشق وخرج دهلته نحو حصص بررت البراد حجت
الاطلاق ، وحصل حلب رعدة عظمه وهاج
امراءها وانقطع طهر المملك المحامد من شدة الخوف وسير حميد
وجوهه داخل على المملك الحامل فقهر الحامل على ان يكاتب
اليه بالتمايب الفرسار ويعفونه وسوجه الى حلب فبسا
المملك المحامد في تحصيل الكل من المملك الحامل وتولى
سلعه دمشق ووصل البحر الى صاحب حصص فاندهل من فرجه كحت
لم يصد ، وكان يقول كحت اقول نفسي بما ان ذلك في المسام
، السلطان المملك الحامل باصله

نجم المملك العادل سعاد الدين ابو بكر ابو ب موكله بالقاهر
سنة بلاس وسعد حسن ابيه ، وكان سجاغا مهيبا دينا
عالما فاضلا يقطا يحب العلماء ويميل الى الفضلة ولا يحلى
سماطه من تحت ، وكان يلقي المسائل على العلماء وتكلم
على حصص متكلم بسلام يلعج ولفظ صحح شفق جماعه من علمه
سنة الدينيداد على اذنه للزرع ، وكان لا يملن الا امراء
من الحيد ويشد منهم وكانت الطريقة امامه امنه كحب
يشير من فقه المال رعدة ولا يحتاج الى جلدعه وكان

[illegible]

قد راجعوا له وبقي ما دلت جماعته من الامراء اغنياء عباد وبقية
من اهلها تحبهم سمس الدرس ياديين نائب للقلعة بها فلما خفف
المتاع تغيروا اهلها وعلوها بمن تحفها عباد وبلغ شمسه الدرس
ما ذكر من معه فتركوا القلعة ساجده وتفرقوا ادى سببا
وطلب سمس الدرس اذ كره جماعته من الامراء العباد وحصن من يد الوزير
فاهانه وادار الوزير ان يظهر للناس ان الذي جرد على اربل من
سوتصرف سمس الدرس ياديين لا من اخرهم عن نصرها فقال
ايض لهذه الاموال اللذيذة التي يدت منك من سوتصرف على اربل
فخرج سمس الدرس ياديين يديه وقال كَمَا اجلنت هذه الدولة
العباسية من مديروها فليها من الطفل ونظرة فوكل عليه
واعفله في دارة الى ان بات رحمه الله تعالى ٥

سنة خمس ولس في سبابة

في الرابع من الحزم منها تولى الملك الارف مطهر الدرس
او العتيق تولى الملك العادل سمس الدرس اي مله السبابة
من وادان يعقوب مولد بالكرام سنة ست وبعثه ختمه
وذكر من قبله منق وعمل عراه وليس له اكرام او اكراد ثم حلق
الصالح على الامراء وكانوا اكلفه ورثب بالصباح في نزل ودران
ونزل على الدرس اربل صاحب جدي ركابه وجملة العاضيه
من يديه وبلغ الملك الكامل واه الملك الارف
نقل العباد وليس له اكراد ثم بزرع عاه وخرج من القاهر الى
السام ونزل على منق محاصرا لها وكان الملك الصالح من

والملك العادل في سنة ست وبعثه ختمه

في اليوم العاشر حفر من حفر الزقيا سور و صا حوصلة
ولهذا ودخلوا البلد من الثغرة التي اهدمها المهاجرون وانهم من
كان على الاسوار وسفكوا الدماء وسبوا الجرم وطلعت
العساكر الاسلاميه والناس للقلعة وقد غلفت ابوابها
مكارى الفارس ينزل من فرسه ويرمي بوجهه الخندق ويستقل
الى القلعة بحال قد دلوا اهل القلعة لهم والفتاب اخذهم
من حفره الثرة واجل ما يسه حول القلعة من ربه بالعلم
تضرب بعضها بعضا وجمعوا الاطفال والمسنين وما لبعض
و رخصوا على الباقي نجوهم حتى اخلطوا بهم للكم العظم ونصوا
القلعة بما يتاخره وتقبوا ما ركل حاجبه وادخلوا القرب
وحاسفهم من القلعة وجرى بهم قبال عظم وطلعوا الصاب
على اسوارها وقالمهم اهلها ورموا الصابخ من على الاسوار
ونفي العمال السيوف والسكاكين وروخلهم الى الخندق وقامهم
الكل للوعظم واخرجوهم من الخندق الى ان ايجوهم الى مجيقتهم
وجرحوا بعضها فاس للحد والمخدول من القلعة وسموا العام
لكنه القتل فيهم والجرم خات ولجروخلوها ونزل الناس
الى المدينة وراوما هالهم من خراب موتهم وقتل اهلهم وحيثه
البلد لا رقة من صد القتل والدماء وطلب للناس الموصلا
حناءه عزاه على اسوا حال والنعاهم اهل الموصلا بالادب
ويركبو على قدر احوالهم واكرمهم بدر الدرس له وادخلهم على

حال من الملك الكامل صاحب الروم ورجل عسكر الروم عن
امد وعاد الملك الكامل الى دمشق وبقيت الوجوه من
الملك الكامل ما سلك الا شرب وانفق مع الملك الاسف
لخليفه باطنا وصاحب الروم وصاحبه حلب وصاحب
 حماه وصاحب حمص وصاحب الموصل وعز الدين بك صاحب
 صدد وعسكر الملك الكامل الذي يات اجل ووصل صاحب
 حمص و حماه الى حدسه يدق و جعله امرا للملك الكامل التتويج
 واجلته و ذلك بعد ان دفعه الملك الكامل الى مصر فركب
 الملك الاسف بالضايق في العاشيه ولم يكن له عاده بذلك
 ولما بلغ ذلك الملك الكامل خاف هو فاسدنا ومرض
 الملك الاسف وتذلاحت له ااراته فمضى الى مصر على الملك
 الكامل فكانت به حاله مصر فاسد به المرض وهو باليرب
 فدخل بلعه دمشق بحفه كفن على يروس بالملك والناصر
 يدعور له في عشرين الحجه فاعتق ما اليكم وحوان وحمد
 لاه الملك للصالح عماد الدين اسمعيل في عمده وحلف للعيان
 له واعطا الملك الحامد السيد الذي صاحب حمص في خابور وقت
 والمحمدين في عجلون اجوه سحار و صنف ثم بلغه عنها ما
 اربع خاطر فامر بنيه الى مصر
 فزل الناصر الملا عن علي اربل بالناصر والواحد اجماطوها
 من شغل اجبه ونصبوا عليها الحامد ويهدد سورها الى الارض

هذا الخبر
مذكور في تاريخ
الملك الكامل
في سنة ٦٩٠ هـ
في تاريخ
الملك الكامل
في سنة ٦٩٠ هـ

ولهم قصد ولم يقال الملك الحامل بما قاله المرحلون عاده عاكرها
 وما يخرج منه من القوة والكنزة وما قصدوا الا ولهم في مجموع ٢٤
 والمصلحة لغيره ويجعل حزان طهرها وبلغها عليها وعاد الى
 حزان ولم يستعجل احد ووقفت جبريل لما من ان انقطعت اعظام
 ورجوع على افعى رجوع فوصل الخبر انهم قصدوا ببحار
 وقلوبها طهر الدوس من الكاسر منها جردا انهم صغفوني جمع ذلك
 صدم الملك الحامل ونقص عن الملك وعبر للفراد
 وطلب منوعا له واقام بها الى سنة لدع وليس في اسمه
 سنة اربع لم يسمي سماه

فيها در الاخبار الى الملك الحامل بل لا تشرف ان الكواكب
 قصد وما ردي من انصفوا الى الملك المصور صاحبها وسائر
 ان نصير له ديا بلعها وبنيتها واجرها وفعلها
 كغفل في الرب يدبيرة وانفتح فيه الملك المشرق للذبي
 عاكاس من سلك صحنه اعمان حلقته الى سحار على
 طيرين البرية فوصلها واقام بها وجمهور للسلطان على النار
 كيقبل عاكره وقصد واعد وجا صرهما وكان بالذبي
 حاسم الدوس الى على الهداي فتصير عليها الجاين وضايتها
 فلم بلغ الملك الحامل بوجه العاكره ونزل على سلسله
 وكان الامام المستصفى قد سير على الدوس في الجوزي لفضل
 في الحال من صاحب العلم والملك الكامل فتردد فيهم راضع

في الملك المصور صاحبها وسائر
 في الملك المصور صاحبها وسائر

١٣٩
قتلها ولزم من بها وتركهم في عمار على الكيال وارسلم الى الفارس
ثم بول على الروما وارسلم جملة من عسكره وعسكر اخيه الملك
الاسرف الى ديسر فاحرقوها وجرقوها ونبو من بها وسبوا
ونبو اطفالا لا ادم من جرهمم الذي تشبختان ملاذ الموزر
ونبو الى ماردين وعاد وليده و نصبت على الروما الحمايين
المغربية برمي ليللا ونهارا وكما قلعه قوية فهدمت الحمايين
جانبها من اسوارها فطلبوا الامان فامنهم على صعر اهل
حوران وتسلم القلعة وتركهم في عمار وارسلمهم الى الفارس
فاحرب الملك الكامل قلعه الروما واحدهما بها من الحول
وسار الى راس عن فاصلا ماردين و سيراها الملك
المظفرها بالدر عاري و الملك الصالح اسمعيل الى سويدا
هنوك فوصلها ونزل اعيلها ومعه جملة من عسكره
فزعجها عليها وملكها وسار الى قلعه قطينا وكانت
قلعه قوية فملكها من الروم ايضا واعتد ابركان صبيها
ملك واعتد ابركان بكره والروما و اما الملك
الكامل و الملك اسرف و معهما فانهما كانا على غم قصد
ماردين فوصلها بالدر كولو صاحب الموصل فكد
ان التار المخذولن عبر ونبذت اربل في خلق عظيم ووصلوا
اربل وكسر عسكرها وقلو منهم خلق عظيم منهم صار ملك
كيقوش وغيره وتعد للرواب والكرات والاشط وغيره الموصل

والاخذ ارحامه تقدم في ايام الملك العادل على عتاكه وسلم
اليه الملك الكامل امد وجران وبلاد النجف وديار بكر وجبله
باب المملكة بها ومقدما على عتاكها وكان يسمون الطلبة
في موافق النجف مشكورا السير محبوبا الى القلوب
وفيها اعادوا التزاحم لنزول اربل ووصلوا اليها وكان
الحليف قد وعده بزيارتها وسمى به صورة اواب حديد ورتب
عليه للعياكة فلم الحسولا والسارق قد احبوا من غزاه
الديار فاحتج الخف منهم ان يركب فرسه ويحج بفسه حمده
منه ما والشر في انزلهم فيهم وخرقوا قلوبهم وجرده وعلا
سنه بلاس ولسر وسمابه

خرج الملك الكامل من الديار المصرية ووصل الشام بعسكره
واخضع الملك الاسف فباقي في ارض طخلا الملك الباصد
من الملك المعظم فانه توجه الى بغداد لاجل علي الحليف خوفا
من عهده الملك الكامل فصار الملك الكامل طالبا انزع حوران
والرها ومانى فلاحه من عتاك الدم الذي كرها انهم قصدوا
وملكوها صار الملك الكامل رما في العاكة والمكمل من
ابوب ووصل حوران فخص من بها من عسكره للزوم فلقها
وخرج كبار اهل حوران فاحيطوا بالعاصي فامسوا الملك الكامل
وتسلم المدينة ونزل على القلعة ونصب عليها الحياض وحدها
بالجف ودخل القنابل بغيرها واشرف على اهلها فطلب
من كان بها الايمان فامسهم على ان يتركوا على حسب احتيا

الارثي فضا نفوما الحصار ونصبو عليها الجانيق فلبيا لومنها طابل
 درجلو عنها وتفرنو على طيبتا والسودا وهران والوفا فسلموا
 الجمر بالان وادفون كان هاهنا معسكر المدرك الكامل وبلغ الجمر
 لتلك الحامل فبرز من العاصم وسير للحمب والفضاد الى الجوه
 ومنه طالعند محمد بن ابد ماصد الشام . . . وفيها
 اقرب المدرك لاسرف خان ابن الزنجاري العقيد وكان
 مقرا للمعاصي والاثام فبناه حائعا مليحا وجعل خطيبه
 شخصا كان في صباه يلعب بالحجارة . . . ثم في امام المدرك الصالح
 عماد الدين ولي خطابته الواعظ عماد الدين الواسطي كان يعزى
 ليا ضرب الجمر فكتب اليه عماد الدين رويته الرحي الحاسب
 . . . ما انا اوضح الحق لدينا وابا منه .
 . . . جامع التوبة قد قلده النعم امامه .
 . . . قال تل للمدرك الصالح اعلا السدثامه .
 . . . باعماد الدين من شكر الناس بها .
 . . . سم الى حم امامه ضر وديس واما منه .
 . . . والخطيب الواسطي قد جعل السرب بانه .
 . . . والذي قد كان من قبل لعني بالحفا منه .
 . . . بكما دنا وما رلنا ولم ابرج حاسبه .
 . . . ردي للفظ الاول واستبق صفاته .

وبها يولي للظوا سي عمر الدين صواب العادي وكان
 سها جمعا كبريا مقداما عاملا متادبا مجتعا

ع
 وهو حامي
 كما قال جلال
 العظم المودع

ومن حبيبته

الحبة والشباب واللوات . ولت وعقبتها لثلاث حبات
النفس يقول في التصابي معه . والشيب يقول ضاقت
وله وامران كس على كفه .

يا رب عبدك جاهدني فني وخذ استجار بعقوبكم . والجود
فيسارده في ذيل حرمه شبيه . ويمينه لمنت عري الن حيد
اراد على قدر قوله
رب ارحم الراحمين

موضع للسكار فونه اللينيدات وتكون على كل امر من اعمال
الديها وذن بها ثم نقل الى مصر رحمه الله تعالى .
سبه ابي ليس وسمابه .

بها علا الملك الكامل من السويد الى حوران وشقيها ولوى
الامير على من اهد من المعطي وكان في دار الكرام وذن نخران
ثم نقل الى تربته بجابن المريج فصعفت العال وسموا
المقام فاعطى الملك الكامل العاكر دستور من حوران وجر
الملك الكامل والملك الاشرف الى دمشق وعاد على مصر
وقد اكسف لهم بعضهم على المحارب وللهام ودخل الملك الكامل
بعاكر مصر فخرج على الكرمين باد عاكر واما مقدمهم
كهيبار وانفق معه الملك المنصور صاحب ماردن فترك
على امد ووجه الملك الكامل صاحب كمال الدين ابوب الملك الكامل
الى حمص كيفا ومعه الملك المنصور فها بالمرحى صاحب مافان
عنه بعد ان سير وسوانهم وجرهم وانقالهم الى الشام واما
دمشق . وكان مقدم العاكر داخل امدمبارك الدين

والملك العادل لا يديم خدمته وتوحيها لمجنت لزمان اجته الملك
الحاكم بمروءة واخرى للطرفين يغت عليه الملك الحاكم لما اخر معاد
الصالح لا يراى لهد الامان وحققها للمعنى وانفذها للمعنى
للملك الحاكم حال اجتماعه به وى

- ما بال ملك الاسلام فابنست نواحد الدهر اشرقا بدولته
- العبد يترج بظ العذر من الم المايخه والبلطى امام سفيرته
- وسرط صاحب مضان كون فاذ كان يوسف الجنى اخوته
- أسوقا ملهم بالعفو واقبقر افرهم وتولاهم

قال الملك الحاكم عن اظم الامان فاعلم انها له فاجبه لثرا
وما ل اليه منوى للمعنى فخدم الملك الحاكم تقدم عده
وحقق دولته وامره واحسن اليه كحت انصاره من اخص
الكاشيه والاراعه فتنقل عنه اعدان الى الملك الحاكم
سخط عليه واعقله اليك مد طوبله فبالح ديتى سيرة
الى العالم المعينه محفظته وعنت به فى مجلس الحاكم
افعل ما شئت انت انت المحبوب ما الى تبتى فخالج بوب
هل تسبح الوصال في ليكتنا خلوصا القلت بعفو واتوب
ما عجب الملك الحاكم قال لها من هذا ما لك للصالح فقام الملك
الحاكم من رفته بالمجلس وسر فيه على حاله الى باب ليك واخرج
الصالح وخلع عليه وعاد الى اوقا ما كان كويده وراشيان
من يوم ذاقنا على المحقق هدى كبرى لجن بالتميز
لولاك لنا الوصال الذى منبه ما كان لى من بعد الفراق

لم يكن رمانه من جاريه في علم الكلام والاصول وكان سرور الله
 الدمه ورسول القلب عالما فاضلا فقام بحاجه مدهه ثم استقل
 الى دمشق ودرس في المدرسه الحسينيه واستغل الناس عليه
 وكان الملك الحامل والمعظم ولا يشرف بكرهونه لما انتشر
 عنه من المنطق وعلوم الاوابل فغزله الملك لاسرف فقام
 بداره وامر الملك لاسرف ان لا يستغل احد في المدرس
 بسوى المغير والفقه والحديث وتولى السع لادى في
 نقاسون وفيها تولى المدرس الذين
 من مدرس العلوي وكان من كبار الاسرار ديناصا حاسما عاذا
 لاي فطنه منصف اعطيا للمعها والفقراء ولا اله الملك
 للعامل والى الاله وعمر قلعه بصرى وكان عيناها
 منصف قلعة الكلام كبر العداوات والخرات ملازم الصلوات
 لجنس كجامع دمشق وكان كحاج دقت للمجر وجهه فبده
 طوافه ولا يتبعه من علمانه احد تولى كجره من العلوي
 ودفن بترينه فاسنون وفيها
 تولى المدرس الذين الخلاطى وكان كرماء يسيا متفعها
 داسرده حج الناس وحزم الملوك وتولى دفتن نقاسون
 عند معاه الجوع وفيها تولى صلاح الدين
 لعمر عبد السيد سبعان الالهى الهداي مولد قلعه اربك
 منه سبعه حرميه وحزم مطهر الدين ورسالين وكان
 محصوره قريانه ثم خرج من اربك حجة الملك المعز

رحمة الله على
 الملك الاشرف
 السلطان الولى

في يوم طاري الطيف كبر من طيفه
 وقدر التمام وحرم الله

احتضارهم ومات صلاحهم فاعمال جنهم ملك الدم
 سهايب الدين طعيريل الحادم ابا بك حلب

كان صالحا عفيفا راهدا يقسم الليل الاثنا الا ذلك
 جمع اليه مراثيهم وكافه وكفى له الحكيمات ولا يحارث
 وسام الملك الاوسط والملت الاخر فراه وصلاه
 وكان داسطه خير ولما توفي الملك الظاهر عام

امر ولد الملك العزيز واستمال الملك لاسرف وحفظ عليه
 الملاد ولما استعاد الملك لاسرف تل باشر من صاحب
 الدم دفعها له ولم يول كذلك الى سنة تسع وعشرين فحدث
 اقوام على الملك العهد وقالوا الى كم تكون تحت الحجر فاخذ منه بالمشي
 رازال حمله واقام ابا بك الى ان توفي هذه السنة وذكر
 السمع عبد الله الارمني

الزاهد العابد الورع المجاهد ولم يكن ارمينيا بل
 لما الاقطار واجتمع بالابوالد والبربراره وكان له مجاهدات
 ورياضات وسياحات جوادا سمحا لطيفا وكان في مبد
 امه يادى البربري والتفاريقنا دل من مهاجرات
 الارض منفردا عن الخلائق قاطعا جميع العلائق وقدا
 التران القدسي وتفقه على مذهب ابي حنيفة وشاهد
 الاقطاب والرجال وقطن اعرمه بجبل قاسيول
 حتى مرض هذه السنة وتوفي ودفن في جبل قاسيول
 السلف الادمي ابو القاسم

وَيُؤْمِنُ بِهَا الْمَجْرُوحُ وَالْمَحَارَّةُ فَعَالٍ صَاحِبُ الرُّومِ عَسْكَرِيٌّ يُقَدَّرُ عَسْكَرُهُمْ
مَرَّتَيْنِ ۞ فَعَالٍ رُومِيٌّ حَسَامُ الرُّومِ خَلِيلُهُمْ لِهَوْلِهِمْ مِنْ خِلَالِهِ وَالْمَعْنَى
لِعَسْكَرِهِمْ أَلْتَقَى مَعَ عَسْكَرِ الرُّومِ فَفَتَحَهُمْ صَاحِبُ الرُّومِ لِلْعَرَضِ وَجَرَدَ
صَاحِبُهُ حَسَامُ الدَّلِيلِ الْغَيْمِيُّ عَلَانُهُ مِنْ عَسَاكِرِ الرُّومِ فَتَافَ
وَنَزَلَ عَلَى نَمِ الدَّرِينِ مِنْ جِهَةِ الشَّامِ دُونَ الطَّرِيقِ فَتَوَقَّفَ
الْمَلِكُ الْحَامِلُ عَلَى الْمَدِينَةِ وَحَوَّلَهُ إِلَى حُجَّةٍ لَأَنَّهُ مَلِكُكُمْ
صَاحِبُ حِمَاصٍ ۞ وَجَاهٍ ۞ وَالْمَاضِي دَاوُدُ وَصَاحِبُ أَمْدٍ وَصَاحِبُهُ
مَارِدُ بْنُ صَاحِبِ الرُّومِ خَافَ أَنْ يَكُونَ مَعْمُولُهُ عَلَيْهِ ۞ فَعَادَ
الْمَلِكُ الْحَامِلُ مَطْهَرًا أَنَّهُ يَطْلُبُ طَوْفًا لَمْ يَعْرِفْهُ فَسَارَ إِلَى
أَنْ نَزَلَ السُّوَيْدَاءَ ۞ وَوَصَلَهُ صَاحِبُ خَيْرِ تَرْبٍ فَبَرَعَ مَعَ الْمَلِكِ
الْمَاضِي دَاوُدَ ۞ وَسَهَابُ الرِّعَايِ ۞ وَصَاحِبُ جَاهٍ ۞ وَسَمِيرُ
صَوَابِ الْعَادِلِي فَبَاغَهُ الْمَاضِي دَاوُدَ وَسَهَابُ الرِّعَايِ وَوَصَلَ
الْمَاضِي إِلَى خَيْرِ تَرْبٍ ۞ فَجُهِرَ صَاحِبُ الرُّومِ السُّوَبَاتِي ۞ وَالْمَلِكُ
كَيْمِيَارُ وَسَعَادُ بْنُ الْغَيْمِيِّ عَسَاكِرُ الرُّومِ وَالْمَلِكُ الْعَبْدُ لَزَّ
دَكَانَ عَسْكَرِ الرُّومِ أَصْعَافَ عَسْكَرِ أَسَامَ فَأَمَرَ عَسْكَرَ الْمَلِكِ
الْحَامِلَ بِحَصْرِ بَقْلَعَةِ خَيْرِ تَرْبٍ فَأَعْطَاهُمُ الْمَلِكُ الْحَامِلُ
عَلَامَاتٍ صَاحِبُ الرُّومِ أَمَّا مَا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَطْلَقَ صَاحِبُ جَاهٍ ۞ وَجَاهُ
صَوَابٍ وَاحْسِنَ إِلَيْهِمْ وَوَصَلُوا إِلَى الْمَلِكِ الْحَامِلِ فَعُظِمَ ذَلِكَ
عَلَيْهِ ۞ وَاتَّفَقَ مَوْتُ الصَّالِحِ الْأَرَبِيِّ وَكَانَ مِنْ أَحْصَى
الرُّومِ أَوْ قَرَّبِهِمْ إِلَى الْمَلِكِ الْحَامِلِ فَقَالَ فِي ذَلِكَ تَرْبٍ بِلِيَانٍ
أَبْنَاءُ الْيُوبِ الَّذِينَ كَانَتْ لَهُمُ بِالسُّعْدِ مَحْرِي طَالَعَاتٌ ۞

١٧٥
بصيف من ردها من الثمن والصوف والفقر أو الغربة
: ستة احدى مائة وسبعمائة .

وملكا كانت نوبه الدرندبات وذلك انه دفع من على الملك
لنكاد من صاحب الروم ومن الملك الكامل فخرج الملك الكامل معار
معه ودخل دمشق والعهده اخوه الملك الاسف منى وانزل به
بالعهده وبرز من دمشق سهل برهان واجتمع حذنه الملك
الاسف : والملك الناصر دادر المعظم : والملك المحامد
اسد من ركن صاحب حصن : والملك المطهر بن محمد صاحب
جماه : والملك الصالح اسمعيل صاحب السواد وبصرى لهو
وعمل اسد المعظم صاحب صمد : وسار طالما بلاد الروم
وتجنب جلب ابار الحفص صاحبها واحمد على باب اجور فوصله
تحت خلب معها الملك المعظم ترفشاه صلاح الدين وجماله
وله الملك الصالح محمد بن ايوب : وللقواى محمد بن صواب
العسادي معاكر دباكر والحبره ولده : ودخل الى خدمه اخوه
الملك المطهر بن محمد بنها المرعارى : والملك الكاظم صاحبها
سافا رقتن قلع جعفر : والملك المعظم بن ساه صاحب
الخبره : ومحمد الموصل : وباردس : وعلم الملك
الانشرو المدي سجاد وصبره الخاور : وسار طالما الدرند
لجميع صاحب الروم عساكره واشتخمه وتنفق الاموال
وتقدم مرييا من الدرند من جمده الروم وجمع فزراه وابير المختبره
فقال حسا فالدن الغنى المحله ان نوعه الدرنداب وتخطط الرجال

والصالح اجمعين لكل الى جنته وذلك بتدبير يد المولى لو لو كانه لم يجد
ملك العيوب وخشي على الموصل فحصر عسكره اعدا اربل وامتنع من بها
من المسلمين اليهم فكان بينهم لكره فوج المولى بكره واعلوا بالبيعة وكان
عالم شري لذلك اعطاه فلما بلغه برك عسكره اعدا على
اربل فقدم الملائكة لسير ولهم في الليل وسافح او طاق العواد
الاسرف فاصور فوقع بينهم الصالح ان عسكر الملك الاسرف قد كسبهم
سهم من من سخته دفعت بينهم ودخل عالم شري اربل سالما وصار
لملك السعة والصلح الذي الحسن ودفع عسكره اعدا على اربل
فقال لهم من بها فالاسد بدا وكسر الامير فوج المولى افعال بالموصل
وسلمها اليهم فدخلوها ووصعوا السيف والهنب واخرقوا سبي النبات
المحدرات وفعلوا لا تفعلها الحفار وبعد ذلك تسلموا العلة بالامان
وربنوا بالسلطنة ما اربل عسكره اعدا على وعاد السرى والعسكر
اعداد فارس عسكره اعدا على اربل السيرة اجملة وبت العدل واعان
المهوف وكان سحا كبر ادا راى دجاجة من ماله الامام المستعد
وكان عالما بالحقه والادب ولما راه دجاجة صاغا ومن ثمرة

• ملا الامام صدیق محمدی راجنہ •

• دلائق صدق یعنی للوفاء الیہ •

الحزب النازي • ما حزم الناس يا ما من بابي جالبته

• لا معصاة لى خلق ولا ملأنا عليه

من اراد دواء اعماه

فخر ابله استمال ملوب رجعتا دعره اسوارها دی

اسير خارجا عن المخرج و . . . و اجري البرك الى جبل عرفات
و بنى الجامع بجبل الصاحبه و هو قاسون . . . و ما رستان بحران
و مدرسه يار بل . . . و دار حلس بها . . . و مدرسه بالموصل
و رباط بمكة و كان كل سنه يرسل الى المحامدين بالبحرين مال احمده
نفري فيهم و كان عليه رسوم كثر لا راي بها الزوايا و الفقراء و العلماء
في سائر البلاد . . . و كان ثوبه قطر مغطى صمته عس حرم و صاه . . .
و ساشه قطر اذرف و مع هذه المناقب ما سلم من المسند الناس
و كان وفاته ثقله اربل في رمضان من السنه و اوصى ان يحمل الي
مكة و يدفن بالقبه التي بناها عند برك عرفات فيل الى الكوفه في
سنه احدى مئتي و ثمانين فطلب الخ فدفنوه في
الكوفه في جم امير المؤمنين علي عليه السلام . . . و اختلف الاراء
ياربل بعد موته مال فعم من الاراء الى ان سلمها الى الخليفه
الابير مع البركه . . . و مال فعم الى الملك الكامل و هو الامير علي
المراد الحمدى و كان راجح للرخا صا حاكم . . . و مال فعم الى الملك
المرحوم محمد بن يوسف حاكم و . . . و اولاد
بها المر علي و مالك السلطان صاحب كل من قال اليه . . . و وصل
الملك الصالح محمد بن الملك الكامل من بعد الى المزاب و وصل
الملك الصالح علي بن محمد بن سحار و كان باب الملك الامير
نحاي منهم مساجره و سبير يدورين لو لو صاحب الموصل الى كل منهم
و اولهم ما موراد و جنت ناعن و حلقه مع الاخرين عساكر
الخليفه مقدمهم سرفا كبر اقبال السراي صا و الصالح اوس

عجيب

ويكسول المرأة منهم ^٥ وكان كدخان كاه الزمنى وحاشاه العبدان زجاناه
الزمنى ولهم من خدمهم ويدورهم ويدورهم لبعضهم بعض وقد جرى
عليهم الجرائم والجاهات والكسادى ويدخل اليهم بنفسه ويقعد
احوالهم ويقعد ايتيم واليتيمه على ركبته ويقول لهم انا ابوك ويعلم
للبنات البتاتى ايجار الحامل من الصغر ويعلمهم النفس فاذا كبر
روجهم بازاء ما يصايح ولا يسبهم احد الا بنات السلطان فلكل
الزمنى والعبدان يشبههم ^٦ الما لول والمشرى والمملوك
دمهما طلبوه لخدمهم وكان معهما الصيد يركب كل يوم من الليل
لا يطل ولا ينفذ احد سلام كل من رآه من فقير ^٧ يملكى يقول
له سلام عليك باصبعه ومع ذلك كان له وحيه قاطعه ولزقده
السلطنة وكان تحت الاموال يستغل الاسرى من ساحل
السام والكرج وكله يبيع معهم ^٨ لا يثنى الارض والار
الا وخلفه علم رنك مطفا الدرس بحيث من كان له اسير يخذل معه
فكاد من عنده اسرا من الفزع يعلمه بهم فاذا وصل البعاد
من اربل بالاموال يعلمهم من سيفكون داي جسمه من الساحل
يقصدون فاذا اشتروا الاسرى وعاد بهم الى دس يلقونهم ^٩ البعاد
والعلماء والفقراء الى ليل يخلوهم المدرسه العادليه ويعلمهم ^{١٠} الما لول
ملته امام ويدخلوهم الحجام ومكسولهم ثم بعد ذلك يوزعون ^{١١} النساء
لمن يطلبهم ومن اجار من الرجال والنساء ان يعده الى اربل
جهمزده وسيره ومن اجار المقيم يدس او المرفضه ^{١٢} الما لول
ما سعى به في امره ^{١٣} واستغل من الساحل ست عتال ^{١٤} باره

مولانا النبي صلى الله عليه وسلم ونص فيه القباب ويترنها ويتر من البلاد
 العلماء والفقهاء والصوفية من سائر البلاد وكهولها اربل معاني الخيام
 وعداد والموصل وسنى المنج والمعاني والمزينة والاطمة من اول
 ربيع الاول الى ابله المولد فيعمل سلكا عظيم للفقراء والصوفية وكهول
 فيه ويروى ويطلع ثم يعطى كل صوفي خليفه يلبس بالمتصوف في منزل
 فطريقا يتركوها على رؤسهم وتي بذلك تخص عرس ولها ايضا علمهم
 على راسه خرج به الجنييد ويطلعون الى اللبلة كل ليلة صعد
 وس المصنف جوق المعاني والشموع النوار على المغال ولون كبله
 لا الحلي والطبول والاوان والنساء تقرب الى اعلا اللبلة
 وفي القباب فاد اطلع اللبلة مدسها طاعظما والكلو للمعرا
 والصوفية وعلموا السمع الى الصباح وقد ثبت له بالمدان والمدينة
 السهاط الكرمية وبنك البية وهو ما يسمى المولد يدعى فيه الحى
 راس عيم وحلاوات لا يخذ حكي من حصة مرارا انه عذبة حسن
 راس خيل تشلش وغرس ما به راس غنم شوي فملته الفصحى
 حلوى ولا ياكل منه ولا يعرف الاراب خرفة او صعلوك او صوة
 لم يفرق العلات على من فقه من البلاد وعلى الصوفية والفقهاء
 وارباب الدواب في اطيس ولا يحرم احد من الثراء والخطباء للعلماء
 والوعاظ على قدر مناصبهم واجوالهم ۞ ونبي اربل دار بعق
 يدخل كل دار ثلث ايام وكان له راتب عظيم من خبز وطعام صاب
 جام مصطفى للصعايلك مول خذو القلعة وينزل المتصدق قرب
 تعدد الطعام وسلال الخبز وشايل الخام فيطهروا الصعايلك

قائما وقد تمكن بالموصل وصار اما يبعثا كوما ورب مصادرها واوردها
حتى مظهر الدين ان يعتد بحاجته لمسه ما اعين باربل و ثقل اليه
عنه لهما اودعت قلبه و ارجعت خاطره اليه فقامت صلاح الدين
وسار الى خدمته فالقاه و زاد في الكرامه و رجه اخذ ربه
خاون بك اوب و كان راجعا لاهما كانت قبله روجه سد الدين
معودين معس الدين ان و اجراه على ما كان لمرحان و ران الاله
وسمى صارت الموزر و استمر خدمته الى سنه ست و مائ و عشرين
موتى اخوه رسالدين يوسف صاحب اربل و كان در و صل الى خدمه
صلاح الدين مرج عكا فطلب مظهر الدين اربل عوضا عما سده
اعطاه
اما و ران شهر رور و توجه الى اربل و ملكها و ما ران منبيا الى
بك اوب و تخلف بنيه صلاح الدين حتى اغتصب الملك الاسر
عليه و مال الى يد الدين لولو و قد شرحا ذلك ثم بلغه عن الملك
الكامل لما ملكه من شق من الملك للناصر امورا اوجبت الرخسة منه
و المبل عنه فاستند الى الخليفه و اعترضه الامام المستنصر بالله
فطلبوه الى بغداد فصار اليها فالنفوه موكب عظيم و اجتمعوه
و اكرموه و كانوا قد ر و دخل على الخليفه و اجتمع به و اقعه
و محدثه و استنشان و خلق عليه و سلطنه و عاد الى
لا اربل فرجاسد و ذلك سنه ثمان و عشرين و كان رجه
الملك كسر الصدقات عزرا البر و الصلات مصر اعلى على الجزار
و كان مقصدا لاله اء الخمار و العلماء و الفقهاء و العباد
و الصوفه و من فقد به الرمان من اربا المليون و كان بها

منه وسرحا به الدين فاما الذي حادى ابيه شيئا فذم فلما تولى
 والده زب الدين على كوجك جعله ولي عهد واناط اليه الامور
 من بعد مو لا اربل وحصل عند حاكم الدين منه الحرف العظيم
 وحشي على نفسه منه فاطهر عنه انه سى التقرب في المباشرة
 ما لا الى ان لا دل الرعية سوداوى الى الاهوال فمخل المباح وميل
 بعد جماعه من سايح اربل وكبرها وقاصيها وامراها ما هم كانوا
 يحشون سطوته ويمسكون بالاجنه من الدين بسف لصره
 ولعلمهم انهم سرفرت دولته كيف شاء وكتبوا محمدا بدلا وابوه
 وسيرد الى الكليفة وراى القنص على مطفر الدين فعلم بما قد
 اتفقوا عليه فخرج من اربل هاربا وقصد قط الدين صاحب الموصل
 وجده مفردا بانه خلقته فلاح له منه امارات السياد ومارات
 السعان فجعله لبراي خدمته ثم نفع فتجاعته وفضلته في سادته
 فاقطعه جران وصار عمره ثارا اليد من المقدس الى عيان وكانت
 من جملة بلاد والده من الدين مضافا الى اربل فقام بجران الى
 حين فاه لود الدين من ملكي وطلب صلاح الدين مستنق وقد جلب
 وضرب صلاح الدين المصاف المعروف على تل السلطان مع عسكر
 جلب والموصل وكان مطفر الدين يصره عسكره انايك فلما
 البقا العسكر ان كسر ملك صلاح الدين ومسترته قلبه عسكره
 انايك ومنمنته فاق مطفر الدين باليسره فكري منه صلاح
 الدين كسر سبيعه وصار له بذلك عند صلاح الدين وسار بولك
 المسلمين الاسم العظيم وبيل مدس وشتاع ذكره وكان محامدا الدين

منها اول الليل المصافحه فحاجم صوره نهار وقد مات الامير
ونزل قبالة بعلبك فارسل المملاک الماهر اليه عرس الدار جليل
فرجله الي يافا واما عاد المملاک العزيز دخله منى الامع للملک
الکامل عرقها وبنى العبد بالناعمة سباه عا سر مصان وذن
في تزنه المعظم عا سبون

فيهما توفي صاحب

الوزير صلي الدين عبد الله بن علي شکر الدبيري وزير المملاک العادل
وکان وزيرا مهيبا عالما فاضلا له معرفة بقواس الوزان وکان
عادل المملاک العادل به حباله طامره وابنه فاجر وکانت
عبائنه مصروفه الى العلماء واما به مشرقه بالفضلا وکان يلى
المذهب وکان المملاک العادل قد انجز عنه في اخر عمره خراج
من الدمارا مصره وسار الى امد واقام بها ولم يخدم احد الى ان
توفي المملاک العادل فارسل المملاک الحامله في طلبه فوصله
ونزل في ملک راسخ عند الموبد العفرياني وکان قد قتل نظره و
الى مصر فالسماه المملاک الحامله والحزبه وخصص اليه امور الوزان
ولم يقامه مدرسه مشهوره واما ما توره

هـ

وفيها توفي المملاک المعظم مظفر الدين أبو سعيد کلبري
ابن زين الدين علي کوجکرت کلبري صاحب اربل مولده ببلاده الموصل
سنة تسع واربع و عشرين فله ذکر بما مرافقه مع بنت اماره
على تل الشيطان و ما ظهر من كرامته لک الحمد عا ن وواقعه
مع صلاح الدين يوم المصافح الاکبر على عجا و قتل حطين وعلبت
به لاجال من الصغر حتى بلغ على اقرانه من الکبر وظهر فاته کان

في امور غير الفسق والتفريط في احكام الرعيه وحدثني دانه طالع من ماني
 مسره لغضائنه وكان مشتغلا بهذه الامور والديه مما يجعله دما د
 ودينه **و** وفيها توفي الممدد الاسف **و**
 الممدد العادل دمشق قدسها في سمان علام الدين العلاني
 بقاسيون عند دير ايجانله طنا منه ان لزم العلاني شرب ذلك
 لانه كان خصبيا الممدد الاسف وكان محسنا اليه فشق ذلك على
 لعل العلاني وشرع يحدث من الماسر لهدم ملكي وجعله تربه لغير امره
 وهو وقف وتشتنع كثيرا فبلغ ذلك الممدد الاسف فاشترك
 تربه شرب الدين محمود الهذلي ايجان ركي ونقل صريح الملك
 اليها فلما وصل الممدد الحامل دمشق عظم ذلك عليه وقال السلطان
 ما شغل على هذه الصور وامر بالقبض على ابن العلاني وال
 يستاصل جميع ملكه وحاصله فقال الممدد الاسف لا والله ما
 اعارضه بسوئل لا يعود بدخل الى بعدها **و** وفيها
 فتمت دارا حديث الاسفيه المجاوره للتلعبه ليلما النصف
 سبعان وحدث بها الامام نعي الدين الصلاح **و**
 وفيها توفي الممدد العزيم بن الممدد العادل شقيق
 الممدد المعظم لامه وابيه وهو الذي بنى قلعه الصبيبه وكان
 عاقلا قليل الكلام شجاعا محبا للاجناد ايجاد **و** وكان
 بعد موت الممدد المعظم في سنة خمس مائه قد عامل على
 قلعه بعلبك وكثرت اليه ابن الممدد الازمرد وجمعه من اصحابه
 ان يصلحهم الى باب السد فقد نشر ياه وكان بالصبيبه مساف

باح الدين الكندي والى ما فظ عن اكر ولد سنة تسع واربع مائة
و ثمان مائة من الحج من السنة و د ث مائة للصغير رحم الله تعالى
سنة لمس و سمانه

فيها من جهة الملك الحامل من الدمار المصير له عاكر و وصل الشان
وحصل عند ملك الشرق من جزو جهات الخوف للعظيم بحيث كل منهم
يظن انه فاصد فقطع الغزاه و نزل حيران ثم توجه الى امد محامدا
و كان صاحبها الملك المسعود مودود و ر الملك الصالح محمود نزل
عليها امانا و رحف عليها رحنة عظيمة و حدة رحنة فلها
و طلعت صاخق و له الملك الصالح علي سورها قال الملك المسعود
الامان و خرج في رقبته منديل فلم يملكه الملك الحامل من
الاحتياج به و وكل عليه و تسلم الملك الحامل امد و سلمها
الى الطواشي من الدرس صواب العادلي و نقل اليها هلمة من عكر
مصر و حلفها من سونهم و رتبهم بها و احسن الملك الحامل الى امد
امد و اراد انهم ما كانوا فيه من الفرض و تسلم ملاعها ما خلا
قيفا فير الملك لا صرف و سها بالدين عازي الى حضي قيفا و حثتها
صاحب امد فلم حضي قيفا اليه و عاد الملك الحامل الى حيران
وامر ملكه الملك الصالح لرسو حبه الى امد و تقيم بها و حذب
الحج معة و قى الطواشي من الدرس صواب و عاد الملك الحامل متوجها
الى الدمار المصير و احسن الى صاحب امد و تسلم جميع ما كان له من
من الحواصل و الخزائن و الاثاث و الممتلكات و الجواهر و اعطاه بمصر
اجمير و اعاملها و كان الملك المسعود صاحب امد صدامه مدبرا

وفيها توفي محمد بن محمد بن عبد الوهاب بن عبد الله الانصاري
 المعروف بابن السراجي الدمشقي كان عدلاً أميناً محتشماً كبير الفهم
 عالي الهمة وكان معلقاً بسنت الشام باب اليوب ووكيلها
 وفوضت اليه امر اوقافها وعل غفيرة من بعده وكان لهم الفهم
 والاحلاق كذا الحسن المجازة متواضعاً سمع الحديث من الشيخ

سجاءاً اسداً أرضها ما وكان جليلاً لا غصوباً ولا شتاً ما وقورا لا
يصفى كمالاً لا يشها ولا يكثر كلاماً وكان بخارا العدل غير اسد
صادق امام الفتنه فغلب وتجب التزفيه على الرعيه لولا
انه ملك زمان الفتنه فغلب وكان يكتب الى الخليفة مبددا
طلوعه من الهند والوحشه قائمه جدد اعلى منوال ابيه خادمه
المطواع منكبر في السلطان سخر ولما خلعت عليه خلعه
السلطنه على ما ذكرناه كتب اليه عبد والمخطا اسدنا
ومولانا امير المؤمنين امام المسلمين وخليفه رسول العالمين
امام المتارقه والمعارب والمنيف على الدرره العليا من لوكر عالم
وكان كتب الى عبد الملك في قباده وملك وملك مصر الشام اجمع
اسمه واسم ابيه مسغونا بالسلطان ولم يكتب شيئا مما جرت
به العاده من حاده او محبه او احميه وكانت علامته على
تواقيعه النص من اسد وجهه فاذا كاتب در الدرس صاحب
الموصل او اسباهه يعلم هذه العلامة باحسن خط
شقق فلم العلامة شققين احى عليهما وقد خاطبوه من الخليفة
مبددا طلوعه من الهند بالكتاب الرفيع الاحافاني ولم ير ان يدرج
عليهم خطابه بالسلطان فلم يجب الى ذلك اذ لم يجر العاد به مع
لعمريه من كبار الملوك فلما كثرا كاحجه اليه خاطبوه حين
جئت اليه خلع السلطنه ما كما الميعال الشاهنشاهي
وكاسد واقفته في منتصف حوال سنه ثمان وعشرين وثمان
سنه تسع وعشرين وثمان

اما السلطان فان طلب من العدو ساق خلفه وحققوا انه لا سلطان
 وكان خرسه جيدا وصفي خلفه متدار عن سر نزار الما بارعلا
 عليهم فقل منهم نفر واجمعونه نصفه الجبل وكان الاكراد
 كحفصون للطرف فاجذوه وشطوه بجبنهم وقتلوا الجير لهم
 سررا ان السلطان لا سجد ذلك الجبارة لخصاري الجي
 الملك المظفر بها السرا الى بعض بلاد في رغب مقصير ملكا في رغب
 الرجل الصالح الى بلان ومشي به الى عثيرة فتركه عند امراته
 ومضى نفسه الى الجبل لاحصار جبله منها الرجل عايب
 اذ جات شخص كردي وسد حربه فقال للمره ما هذا الخوارج
 ولم لا تغادنه فعالت لا سبيل الى ذلك وقدامه روي
 وعرفها به السلطان فقال الكردي كيف صدقته انه السلطان
 وقد قتل لي خلاط اخ جبرته فصر به بالجر به ضربه اعنت عايبه
 واحقته بالعبس المغانبه فاصحى به لواء الدرس محفوظا وبنا
 الاسلام منقوضا فاجعهم من ملاك الاسلام العالي على ايدى
 العايب وسير الملك المظفر الى ذلك الجبل بعد من وجمع عليه
 السلطان فلزم من الذي كان لحنه والسر والسيف والمهمل
 والعون الذي كان مشدما في وسط شعره فلما اخبر شهيد
 كل من حفر من خواصه الدرس كانوا معه بان هذا اسلبه ولعت
 فاحضر عظامه فدفنت فقدا ترك الكردي السفى خطبا عظيما
 ذكره من سيرة وصفته
 كان اسرا قصيرا بريئا وكان كلامه بالتركية والعاربيه وكان

بواجيد كما لاح سراب المهمه القدر
من يوم الى يوم ومن شهر الى شهر

وقد اعدوا السلطان فارتحلتا ليلا مع الهارحي وصادا
وحجج اليه بالدرن قبا سكر رسولا من الملك المسعود بالطاعه
ورس له قتل الدرم وطعمه في الاسلا عليها فقال السلطان
لا كلامه وعدل عما كان نوا من المسير الى اصفهان فبان
ملك اللسله بامد وشراب وسكر ملا صحو الا اذا نزع الصود
واعتنوا من القنور وانا في ملك اللسله تخص كاني وقال الي
رايت في منزلك التي كسيتها امس عذر ابيهم عيزي عسكر
مكذبه وقال لهد جيله بمس الحنار تزولنا في هذه البلاد
ونام سكرنا الى قرب الجهر فاحتاط الساربه وبعسكره بمقعد
مقعد قوايدي سلك الاقطار وتشت سملهم في الامصار واجلوا
محر كاته اطلابا وهو ام سكران واذا را خان بد وصل اعلانه
واصحابه فجل عليهم وكشفهم عن الحركاه ودخل بعض الخواص واخذ
ببد السلطان واخرجوه وعليه طاقه بيضا فاربه الفرس فان
فلما راى اطلال الساربعه مجب في الطلب امر اراخان بانه
لمن بعد من العسكر لينبعو وان وكلص لمقره واحطى في
ذلك لاسراخان لما فارقه تبعه جماعه كره من كرا الخوارزميه
ووصل ابل بمعه اربع الف فارس فالتقاء الملك للعلم
مظفر الدرس الحسن اليه ثم ساق الى اصفهان ولما رآها

للملك الاسف وساق الملك الاشرف خلف حبله الى خارج الدار فاعاد عنه دبره
 واصطلمها وعاذ الملك الاشرف الى دمشق فمهد له روح الامم
 مان وعمر بن سمانه ثم سار حبله الى الدار وكان
 رسول الملك الاشرف الى حبله بالدين محمد بن محمد صاحب
 بكره المهندار الاشرف وكان عاملا فاضلا ساعرا ٥٥
 ٥٥ سنة مان وعمر بن سمانه ٥٥

فبها قتل الملك الامجد محمد بن محمد بن ساه رعد الدين فحساه
 شامان ساه رعد الدين صاحب بعلبك وكان قد سرق له حياضه
 شامان ساه رعد الدين فانتقم بها بعض ماله فاحذا المملوك السارق
 وحبله نحرانه في داره وكان له الحمانه خلف مقعد الملك الامجد
 وتمتددا المملوك يقطع اليد والصلب فلما كان يوم الاربعاء عشرين
 سوال حبله على عاتقه وانحرانه الى بها المملوك محمد بن خلفه
 الشريف عباس راعى اليها ولم يبيد المقيم اليهودي فقال له لست
 مهيد ولا صطركا بدين ما عارنا هذه الساعه انت في ساعد
 سعد ما بعد ما بعد لو تكرمت في امر الدار ما طمحتها فوته
 المملوك المحموس من الخزانة واخذ سيف الملك الامجد فصر به
 به جمل كنفه والامجد يقول لا ما ما لون ثم ناله باخري وكنته
 في حاضرتيه وطلع حبله الى اعلا الدار والمملوك خلفه فزج نفسه
 من اعلا الدار فوقع على البلاط مات وقطعه العلمان فقطع
 واما الامجد فكان على اخر من من الدنيا وكان معمر بن محمد بن
 المعز بن السودا وكان قد هزته بلال الامام فلما سمعت باخري وحبله

من الحواريين وقيل من الساميين ورسقوهم فتروا عنهم
بالطوارق وهم على سيرهم لئلا يلا من غير ارجاع ثم
مسيره لحوارييه وكنفت الممنه عن تل فبال مساق سمر
صواب وارمى لحوارييه فعاد السامون لاجلهم ٥
ثم حمل الحوارييون جملة عظيمه من رار عشر الف فارس الى ان
ارتحت لهم الاصل والاشامون على حالهم رجعا من غير ارجاع
ورسقوهم بالسهم فكلع صباب عظيم وساء المذل الاثر
علمهم ولو ارنف لكتلات الهم فلم يتسوا لحوارييه بل ولولا الاداء
فرك السامون اهانهم صرا وطها قالوا لا اكثر منهم في التواكل
وتوالى علم القتل والاسر واستنقت الهريه وتراقت العبيد
ولم يزل الرياح يعضي منهم او طارها والسيف يترد او اربها في محامل
لم تضرب عليها علم ولم سلكها حافر ولا قدم ولا سمحتا اليها من قديم
الزمان لهم الى ان خفت الشمس الاصيل وادن الطفل بالتقطع
ودفع خلق منهم في سقيف منها قتي من حر الطلب بعزبيه الا تراك
من سوف العرب واسرا الف جان والاسر على وعد واهله
من الخانات والكراو وامر صاحب الروم بغرب رقابهم فتشعق منهم
الاشرف واسر صاحب الروم وكلب المذل الاشرف الوجه
لا خلاط فسير له صاحب الروم وراحوته ومقدميه وامرابه
من الاموال والخيول والحقف والخلع ما معته التي الف دينار وساج
صاحب الروم الى بلاد وسوم المذل الاشرف لا خلاط وحلاط
لا ارجيش معه وجه المذل الاشرف ومحمد بن محمد بن محمد بن

وسار يطوى المسار ليليا فصادف ما سيجان على اوريجان
 من هم عكر حلال الدين وحصل في نكوب عكر الردم الرعب
 الزايد وفي خامس من رمضان وصل الى كاسوس و اجران
 السلطان حلا طار بصبحهم يوم الجمعة قرب المندل لاشرف
 الاطلاب الجالين في بعد لهم للعرب وتعد لهم المندل المنصور
 لر صاحب حص وتعد لهم عكر جلب مقدمهم على الدرس محلي
 وتعد لهم الطواشي على الدرس صواب وتعد للمندل الجواد
 لمره دور وتعد للمندل المعز عتمان وتعد للمندل
 المطهر بها الدرس عاري وتعد لطلب المندل لاسرف
 وحلقته دمانكده ومن معه من اللجند والخواص ٥
 وعسكر الردم صوب حلب السلطان على الدرس مقدميه
 واطلابه ٥ فاملت طلائع عسكر الجوار رمي ونفي منهما
 جبل والى جانبه وادبي وادى عظيم فلما كان نكر السند
 قطع حبلا للدين الوادى ووقف على راس الحميد وداشرف
 الشمس على الاطلاب عسكرات ام وهما لاسون للررد والخواص
 البرستوانات والطوارق ٥ فاجبه بل ارعجه وقال هذا
 عسكرنا تمركه ليجال يعني عن المندل لاسرف وعسكرات ام لهذا
 والمندل لاشرف سوق فملا فملا واطلابه سلطوه مثل استنوا
 المشط لاشرف كخرج البغاسع للفادس وهو دار عليهم محمدا
 السال ويحيم ووقع السال فحل من الجوار ربيده مقدار عشرة الف

وذلك لما كان علاء الدين قتل لارض من يدى الملك الاسرف قال
ماخوذ ما انا جاهل صدقات عوام حاجتهم برجل عوامى المبدأ
وسلم الحوكان لا الملك واما كان لم حواسيس بلعك الرعم العفاد والسر
وخوارم ساه وساه ملوك لتلك علمت من كانم لعلوا موالانا
انما سمع مع الملك فادناخذ عليه فخرى السلطان و رفع بقدر
فلمد برنغ شانك فاعلم الحاضر من ملكى اسب فزالا كالمعتد
انه لعالم على الملك الحزب واما السلطان جلال الدين
فانه كان قد سار الى منار جرد لتزيين المحاصره عليها فوصله لمراد
جهان شاه سلطان صاحب ارز الروم واعلم السلطان باساق
صاحب الروم والملك الاشرف ووصول الملك الاشرف واجتماع
بصاحب الروم فانه قاصد عن قرب ورمى السلطان امر العسكر
على ايدى ايجاد شيه واليهواينه بسهام حجر وهى عندهم علامه
يا امرهم بالاجتماع ورجل صوب خربت واقام بها ينظر اجمع
مرض موصا شديدا سقط فيه على الفراش و ايس من الانتعاش
ودرت كبركى الدين صاحب ارز الروم محرضه ليعمل الحركه معه
يترك العسكرين وحين جف عنه المرض بعد بعد ان اجمع عسكر الروم
والثام و رتبهم الملك الاسرف على حسن نظام واما جلال
الدين فانه ترك شرف الملك وعسكر العراق على منار جرد فله احتمال
اذا كان جده الميرزا لرامر فقلات انت لما لاسباب
من كل جانب
وان لا يربى دياه عنه تعذر عليه وايمنه

وساد الملك الاشرف الى حران في سبعائه فادس من اصحابه واقام بحران
 ركب الى بابي عكره بلس مستدعيم والى حلب والموصل والجزيرة
 فجاته العاكر من كل ناحية فزجل طائفا بالردم ومعه من المقتدر
 سها بالدين عاري اخوه صاحب سافارس و الملك العزير عثمان
 اخوه صاحب باناس و الملك الجافظ اخوه صاحب طلع جبر
 والملك المحوادر اخيه و سمس الدين صواب العاكر و ٥
 والملك المنصور الملك المحامد صاحب حص و عكر حلب
 مقدمهم لادع على رجلي الحار و اجتمع الملك الاشرف
 لصاحب الرهم فالقاء وعظم امره وسير له ولن معه من الملوك
 والامراء التي اكرم من البعادم والاقامات ودخل الملك الاشرف
 واخوته الى اختهم ووجه السلطان علاء الدين واجتمعوا عند ما ورت
 بقدرهم وسير للسلطان علاء الدين الى الملك الاشرف وباقي
 له وقد يطلبهم ان يلعبو معه بالاكرو في الميدان بقدر ما اليهم محضو
 ولعبو فغضب السلطان علاء الدين بالاكرو بالجوكان فوقع بين
 له فثارع الملك الاشرف ونزجل ومنتجه وباسه وسلمه
 اليه فزجل السلطان علاء الدين عند ذلك فصار عند الناس
 من ذلك اشرو طنوا انه لو ثر عند الملك الاشرف وكان الملك
 الاشرف مع جلاله مدبره وعظيم مناساته ومملكه بينه كثير البوح
 وكذلك هو انوب لم يصدد في مملكته ما كان يصده لاول الرهم العجم
 من الخبذ واللعاطم فلما دعوا من لعبا لكره عمل السلطان علاء الدين
 دعوه وطلب الملك الاشرف والملوك اليها فلما حضرو واستكمل المجلس

ان كرم الدين ابيك من قبله استقار له وكان محرابا
ويعني الدين كخزان السباط وتغدان وحكم السلطان جاسها
وعمل الدين ابيك اتفق فقال المنقصبون لعن الدين ابيك
الاتزال لربنا والامر كان من حكمة الله وتحت طاعنه فقال
السلطان لهوى صاحبه فيه علمه على اخوته وليس فيه لهوى
وتزدل الامور الى اصولها ولم يزل الامور الى الذي هو دسوس الدوله
سفع منها فاطل محرابا كرم الدين ابيك وسار على الاعداد وعاد الى الشام
سنة سبع وعشرون وثمان مائة

فيها ترحم الملك الحامل الى حيران ولم يزل الى الشرق الى الطلائع
عمر الصواب وفيها سير الملك الى
انقاه للملك الصالح اسمعيل عاكره وجرم الملك لا يحذنبه
بعلبك ونصب عليها الجاسس المغرير وضايقتها وتسل قلعه على
الحصار وقابل الملك لا محجدها ما لا عظماء ودخل صلي الدين
لزمه روق بهما ونفرا حال لرا عطاءه جبه الزنداني ودرل
من بعلبك امام مداه الى احراف ببلد السعاده عند بابا البصر
وفيها سير صاحب الزوم الى الملك الاسف تغول
تغول ما اعتد حبله من احد خلاط واخاف حركته وجرم
للاذك وقتل امراا فان جيت الى عذرى وعاكري
من يدك مشاد الملك الحامل فاسار عليه ببلد جرد
من عسكره للطلائع عمر الصواب وعسكر الشرق والملك
لرا حنيه وقطع الملك الكامل انقاه متوجها الى المصعد وكان

بها وعدم القوت والكلوا يجف وكجم الحلاب والقطاط ويقو
 الجلود والكلوبيا ولهم مع ذلك مصابرون وكان بها من الملوك طائرا
 الملك المعتمد محمد بن يوسف والمسلح لا يجد نعي الس والامر حلال
 العمري والامر علي بن زرار والامر اسد الس وعبد الله المهدي
 والامر سمسار وناصر الس العمري والامر سحر وجماعة و امره
 من الامرا والكلمه وبهوان اسعد الاماي فلما طار
 هم الحصار وعدم القوت واليسوس الملك لا شرف الاضمار جبر
 بهوان الاماي بعض اعيانه ليللا وقد دلاه بجمل بنفس من
 السلطان حين اقطاع له باذريحان ويسلم حلاط فاقطعه
 لباس وعده صبياح وحلف له وعاد الرسول وبقر الحال
 فليس الناس لانه جربهم للخصم ورجعوا واحتشد فلم يطفرو
 بطايل فادلى اسعدا بحال ليللا فطلعت الاعلام والرجال
 الى الصباح ورحف السلطان على الملك هذا المنصف
 فقال من كلاط من قبا الاجناد قما لا شديدا حتى كاد يخرجون
 فنظر الى الاراج والصور صراة ملوا بالخوارزمية والاعلام
 السلطانية وبقى الرخف من خارج المدينة وعلى سورها فولو
 قهزبين وابرز الامرا جميعا وحضر الامر على الس لا شرف
 وحمل الس بحال ومن معهم بالقلعه ونهب الخوارزمية خيل
 ملته ايام بلياليها واستخرجوا من اهلها وحياتها وملك
 جماعه كبير تحت العقوبات وتزل بحال الدين والحمد لله
 الامان لها ولغير الدين ابل فامهم وتزلو فاني السلطان

احياه على ما سده من البلاد وكذلك الملك الصالح اسمعيل والملك المنصور
ان الملك المنصور وسلم الملك الكامل في حوران ودارها
وراس البعير ودار المور ودار حلي ودار دسرج
والرقه ودار الملك الكامل نزل على سلبه وحصر
جماعه الى ان تسلمها من الملك المنصور فخرج ارسلا من الملك المنصور
نحو واعطى بالملك المنصور في الدار الملك المنصور وكان قد نزل
الملك الكامل ببقته ودارها توفي الملك المنصور
امس من الملك الكامل كان لما بلغه موت الملك المعظم برجه
من الهرم الى مكة على ان ياتخذ عكر ابيه ونفق دمشق بغيرها
وكان جارا عبيدا فلما دخل مكة بحقه الفلاح وراى في نفسه اللبس
ومات وشر الملك الكامل هو في دارها ودارها
من جم السلطان خلا لملكها كره ونزل على خلاط ودارها
رسول عاكس ابل الناب بها وهو يخضع وتبلغ في كلامه ودارها
ان الملك الاشرف لما بلغه ما اغتبه الحاجب على من سوا الارب
في بلاد السلطان انكر ذلك فنزل وامرني القنصل عليه ودارها
في الحبس بقبدا وقد ولاي امر خلاط وامرني ما سال في امر
السلطان وان يكون حكم السلطان في خلاط ودارها والعاكس
من يدبه وكنه لمحت اراد فلم بلغت السلطان ودارها
ونصب على خلاط اشراف منصفين ودارها واشتد الحصار
العكر الذي بها فما لا عظيمها وكذلك ما بها واشتد العلاء

ذابنه الى الدمار ولم يبق بالقدس سوى المذبح وعاد الى ما فاض
 به من الماء والحمد لله الذي جعله محامداً مستقراً معه
 الملك الاسرف والملك المحامد صاحب حصن حصن الملك الناصر
 داود بها وسر السور وعلى السدد والحدود ارفع العقبة
 وقصر محجاج وحكم السهاق والاشاعور ورتب على السدد
 المعاملين نصب اللعب فرحف الملك الحامل على السدد وحرق
 الملك المعطية وعسكر دمشق وجري قال عظيم ملكهم الملك
 الكامل ففرهم عن السدد واحترقوا الحكون ونشروا الجرافة
 في نضج والناصر في اخذ احشائها وابوابها وسبائكها وحلها
 الى المدينة وسعها بالنشيب ورد لم الحصار على دمشق وسفر الصبح
 بها الغزاة عسى ما لا ان علم الملك الناصر ان حاله لم يلبث الى الضعف
 وان لا ياصوله واجتهد الضعف ان يهاجمه الملك الحامل فصار
 امره وحرج اليه مطعماً فاقبل عليه وعوضه عن دمشق
 الكر والسيوف والبلقاء والسطح والقدس
 والكيل واللبس والدمان والعور والدمار
 رجا ودرادا واللعب والتمزق والجرى
 محال وسلم اليه دمشق ومبطل سحان فكان من الحصار اربع شهر
 وكان الملك الاسرف محباً للمقام دمشق والتمزق بايتها وارضها
 والسكنى بغيرها وكان استقر الحال انه اذا فتح الملك الحامل
 دمشق يعطيها له فلما فتحها سلمها اليه واعطى من القدس
 المعطى عهداً وطلعتها وبلادها واجري الملك العبد الخليل

اجل انشققوا لولا بدخلها العصا فير يقال قد انا ما الله باختياره
 ولما دخلت وقت صلاه المظهر واذن الموديون قام جميع
 من كان معه من الفاشين والعلمان والمعلم الذي كان يتر عليه
 المنطق من حقيقه فصاروا وكانوا مسلمين وكان لا يزدوا شقة
 انعط العبيد عيونه ضعف وكان الممدد الحامل قد امر
 القاضي عمر الدين قاضي الباس انه اذا سلم القدر لا يزدور
 مقدم الموديين بان لا يعود ويذوق فوق المبدأ بل اخل
 المحرم فتنى القاضي ان يعلم المودين ذلك فصعد عبد الكريم المود
 في تلك الليلة وقت السجده لنعوذ بالله من الالهة التي هي دعلي
 النصارى مثل قوله ما اخذ الله من ولده ذلك على سره
 ويجوز ذلك فلما طلع النهار استند عي القاضي عبد الكريم المود
 وقال له السلطان رسم بكوي وكدي فلما كان الليله
 الثانيه لم يصعد عبد الكريم الماذنه فلما طلع الفجر استند عي
 الابنور والقاضي وقال له ما قاضي ابن حلك الرجل الذي
 طالع المارجه المادنه وذكر ذلك الكلام فعرفه ان السلطان
 ادعاه فقال الابنور احط السلطان باقاضي تغرب
 شعاركم وشرعكم لا يحل فلو كان الممدد الحامل دم الي
 ملاذي يملكت ابطل ضرب النافوس لا حط الله الله الله
 تفعلوه هذا اول ما تنقصون عندي ما تنطلق عليكم السنة
 والفتها وتصور مضغه الناس ثم فرق على المحاربين والفتاد
 والمودين والفتاد والمنقطع بالحرم حمله كبيره لجلد لهد

فوج الله تعالى
 الملك الحارث
 بن الحارث
 التاجي

122
من لي يواحي يروح على الذي سجانا بصوات لحن
شجاءه
لرؤد دن بيتا الخراعي قاله لوس منه جيه اجيرات
مدارس ايات خلعت من بلاوه ومنزل وجي من حسن العجات
ودحل الابرور القدس والحصار على دمشق وسير الملك الكامل
معه سمر الدين قاضي البصر انطلقت لالسن من سائر الناس
على الملك الكامل لانه جميع ملوك المسلمين فقال الصاحب
لر مطروح ذلك معتد راعنه

مجد
سؤل ملوك الدين من مجد وكلم في الراي دون
علام جي الكفار بالقدس ربه وملاحاه وهو افضل سجد
من يبلغ مني اليهم رساله كجد الحسام المشري المهند
تقاعد بالامر عنه تعدا وجينم بتقون النصه من عند
وما كان الا كالطبيب راى داء وقد دبت فيها عارض المرض الذي
بادر مضطرا الى قطع بعضها مخافة ان يسرى الى سائر البد
وجرى من العجايب الابرور منها انه راى فيسسا فاعد عند قدم
الصخرة ياخذ من الفخ القاطب يسفحها اليه كانه يطلب منه الدعا
وحجبه مرماه الى الارض وقال ياختر من السلطان قد بعد
علينا برئانه هذا المكان تغلوفيه هذه الا فاعجل لار
دخلوا هذه منكم على هذا الوجه لا قتلنه وذكر قوام
الصخرة انه لما نظر الى الكتابه التي فيه الصخرة وهي طهر هذا
البت المقدس من ايدى المسكر صلاح الدين فقال ومن هم
المشركون وبسم اتم قال للقوام هذه السبايلك حول الصخرة من

على القبلما لا طي التي انجنت لها صلاه البرايا في اختلاف جهات
• ومعان داود وداود الابيد وابنه سليمان ربنا الملك والبرقيات
• على المسجد الاقصى المبارك حوله الربيع للعماد العالي الشرفات
• على بعد ما كان للبحر من سما وللبر والاهجان والقرابات
• يعانى اليه كل شعث قانت لمولاه يبردا ام السجدات
• خلا من صلاه لا يمل فيهمها يوتخ بالايات والسوراة
• خلا من جثوم بالعباد يجل ومن اجد بالحق منفعات
• خلا من عيون تراه يكاها وامنه من ربها وجلات
• خلا من ابن المادي على الذي يداسهم في سالف الفطرات
• خلا من صلاه العارفين لربهم وسبحهم في جلال السدات
• ليكن على القدس البلاد باسرها ويعلى بالاجزان والرجات
• وتلبس اتوات الحدا ذاتا سفا برحمتها ما عشت من شجانات
• فقد كن منه في جفان رحمه وما من الاسوا محتجيات
• لتبد عليه ملكه في اخته وتشكو الذي لاقت الى عرفات
• لسبك على ما جعل بالقدس طيبة وساكنها المدفون في الحجرات
• لعلى رسول الله يسأل ربه تداركها من هذه الهفوات
• لقد طرق الاسلام باصاح بغته وشرا البرايا طارق البقات
• لقد هدمو مجد الصلاح بهدمه وقد كان مجدا ما دخر الزمان
• وقد اخذ وصوفا وصيما اياه لم عظم ما الو من الغزوات
• اما علمت اينا اوبانهم بشتات عدو من السرافات
• وان امتاح القدس بغيركم وعمل لنا الامن الدهرات

الملك العظيم ولما اجمع للملك الاسف بالملك الحامل اتفاقا
 الملك الناصر وحاصره واخذ مسومنه فوصلت الاحبار بالله
 لادسوق مسلم العذس الى النزع فقامت القيامة على جميع
 بلاد المسلمين تحت ايمت المائيم واما الملك الناصر اذ
 للمع سمرقند الكوري الواط ان مجلس بالجامع ويدكر ما
 ناجرى على الست المقدس مجلس وكان يوما عظيما وكان من جملة
 كلامه انقطع عن الملك المقدس خود الزايرين ما وحته
 المجاورين كم كان لهم تلك الامكن من كعه كم
 جوت لم على ملك المسائر من مع باله لو صارت عيهم
 عيونا لما وفت ولو تقطعت قلوبهم اسفاما استفت
 اجتن السعدا الزمين يا محله ملوك المسلمين
 مثل هذه الحادثة تكذب الجرات لم لها سقطن القلوب من
 الزرات لم لها تقطم الحداث والند
 اعني لا يرقى من الجرات صلي بالبا الا حال بالكرات
 واخرى موعا كالشرار نظرم لهيب الكشا من عاصف الزرات
 اصل سيول الدمع يطغى ففصها نرند ما في القلب من جرات
 ويانم الح السجومنك لعسله يروح ما التي من الكريات
 على المسجد الا فضي الذي جل مدره على موطن الاحسان والصلوات
 على منزل الامال والوحى الهدى على مشهد الابدان والبدلات
 على سلم المعراج والبعض الى ما فت بلك الارض من صحرا
 اعراض ملك الله الارض قبل ان يري العرش والكرسى والدرجات

سنة ست وعشرين وسمائة

فيها اسقى الملك الكامل ابن سلم القدس الابن وورود ذلك سنة ساد
امرا دونه على ذلك قالوا الى ما تعلمون انفسه ما خلا من الامر
سبعين الى ثمانين فانه فاجاه في الكلام فقال للملك الكامل
لما سمعتم من الابن وورود الملك عظيم وسمي من ملك البحرين يرجع
وما فتح القدس فقال له اذا اسقى الابن وورود من ملك البحرين
سمي انت من الله سبيل لا تعرف محمد بن سراج المسروح ^{للصلاح}
الا الى الحقول الابن وورود سلم اليه القدس واذا ضاع
على الطريق من بابا الى القدس تحلف الابن وورود سبيل محمد بن
شاه طولا فيه شرح الحال والهمس صعبة فاصد وسبيل ^{للصلاح}
الا الى قرية صغيرة فلما وصل اليها صعد بها محمد بن سراج
الملك الكامل فراه طويل فقال للفا صدا من دار ^{للصلاح} ^{واعطاه}

يا بافتحه واذا فيه شرب اليمين ٥

شرب اليمين والفا من اكلنا فلما كمل ذلك ثم شمالة
فكان لما مر ددد تدبعت محمد بن سراج الى الملك الارب
يستدعيه الى دمشق فوصل ونزل بستانه البريب وكان
ايك قد اشار على الملك لما مر دد اراه الملك الكامل محال
وما الى الملك الارب فقال للملك الارب للملك الكامل
ابا امضى الى الملك الكامل اصل حاله معه فمضى اليه من جهة
سلم القدس الى الابن وورود دمشق ذلك على الملك الارب ولا
الملك الكامل على ذلك فقال يا اخي حي الى ذلك لا احي

في الحق الى البحر
الابن وورود عطف ورجع
في الحق الى البحر
الابن وورود عطف ورجع

على عليها وعلى بلادها ثم سار الى محوان ومروند فسلمتا اليه ووثق
بركانا ناجيه تبريز والوزير شرف الملك بمقيم تبريز فلك
من العدد فورد عليه الخجستان بعدي ملك الايامك ازك
وصل الى ادرهان مهابا من الشناب وكان المذكور مستن حنا من
السلطان لاسات سبقت له فلما بلغ الحاجب خبره ركب اثره
فقاته وقطع نهارا وبادا ان يعبد احسان الملك لا شرف
وبما الى خروج عن موالاته فرجع الحاجب علي واجتمع بعدي
شرف الملك فالومه وسير له خمس خلعه منها عتده مملوكه
واقطعه اربعه وسار شرف الملك الى حوى وبها باب
الحاجب على يد الملك سر هلك نجيب بلغ الحاجب وصول
الملك فسد سكرى واقام بطالها الى ان وصل شرف الملك
فالتقيا فلم يكن الا جهله ولجه حتى اكلت المعركة عن هزمه
الحاجب ودخوله بركري وكثر القتل في اصحابه واصاب
تاج المملوك من الملك لعهول نشابه فمات بها بعد حيز
وتفرقت الخوارزمية في العارات على بلاد خلاط ولم يبق
عند شرف الملك سوى اصحابه فارس فلو طلع اليه الحاجب
لاحد بوقنته وعادت العساكر بغارتها الى ادرهان وحل
سرت الملك فلما قارب حوى ودخلها ببطيده المصادرا
فلم تتركها من تعذيب الا مال الا واحده منه على اربع صدق وحل
لا مروند ففعل مثل ذلك ولعلك سمعوا حتى كثر الملاط
فالفا العباد واما الحاجب فانه عاد كل حبل ط

والكره المملوك الكامل عام البرلم وتزددت بينهم الرسائل والمكاتبات
لا اخر منه خمس وعشرون فيرا لا يردوا الى الملك الكامل منطلق
في كلامه ويقول انا عتيقك واسيرك وليس عا يامر به خروج
غير انك تعلم اي اكبر ملوك البحر دانت الذي اشترت على الطلوع
لا الساحل وقد علم الباناد ساير ملوك البحر لجمع جندى واقتنا
وطلوعى فكل من عينه طامحه الى الى ما اعندوا مع من ملوك
فان انا رجعت حاييا انكرب همتى وجرمتى بينهم ولهذا العبد
فنى اصل اعبادهم وحجم والمسلمون فقد احرى بوما دخلها
ليس يطالب فان رأى السلطان انهم على بعضه المبرد الزباه
فكون صدقة منه واحسان وبترفع رايى من ملوك البحر وان
شا السلطان ان يسمع من محمولها ويحمل الملك بمقدار
الى خزانة السلطان فلما سمع السلطان الجواب والحمد ^{الرسالة}
ما لتفنى الى ذلك باطنا ولم يكن له صلح الحال وان انكز
مع كرادولة ومقدميه وامراره وبوصح لهم للعدز في ذلك
وجاوبه مغلطه والمعنى فبندهم
نزل السلطان جلا لالدين على خلاط ماى سره وشم عليه
الشتا ورجل عنها الى ادرى بانهم نزع لخواصها لجرى
له مع السار والمخدولر اذكرها واستبعد عن خلاط وغيرها
مخرج حسان الدين كاحب على بعك خلاط وملك حوى ومار
واحرى على وجه السلطان جلا لالدين بها ولقد خنايبه
وسير اجمع الى خلاط وملك جميع البلاد اجماع كوى ونجر

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل
العلماء من عباده
الذين هم على
الهدى والبر
والنور

اشهر سماء القديم واستند مرضه واصابه درم بحت وحق
نوني يوم الجمعة سهل في المحرم اربع عشرين
ودفن بالقلعة ثم نقله امام الملك الاسف الى زينته بياسون
وكنى عاذه واملد مسوق عليه من العرايا الجند والايام
بخت بدروني الاسواق ليلادها را ديقن صجده بامعظم
صحه بامعظم وقد تشرفت بالبيوت المحذرات شعورهن
وسققن جيوهن ولفن بلطن عليه من شهر
٥
شبه خمس وعشرين سماء

يها نزل الملك الحامل من مصر عاذه واملد على نيل النجول
وطلع الابنور الى عكا فالتقا من الملك الحامل على المعظم محمد
طلوعه الى الساحل وقد مات المعظم ونشأ الملك الحامل في
امره فانه صار عليه بعد ان كان لم يكره اصل عاذه الابنور
اليه من البحر بل وصل بغريبه وجيل عند الناس من قدومه
الفكر للرايد بحشبه بلول الساحل وكانوا الملك الحامل ان
سلم اليه فاذا خرج الابنور ورجله مسكوه برقبته وملكه
اليه وبعرا كمال من الملك الحامل وبلول الساحل على ذلك
فانكر الملك الحامل لم يكره ذلك لونه كان سبب طلوعه لاجل
الملك المعظم وحتى ان لا يعود يوتق به فيرا اليه الكرم واقفه
عليها سرا مخاف الملك الحامل خوفا شديدا وسكر احسان الملك
الحامل وعرض له ذلك واجاب الى كلامه بدم الملك الحامل ومرت
رسالة اليه معرفا بما اسداه اليه من الاحسان فجاد جواب رسالة

حسبويه وشرحه والسيراني وناجيه في الزنات وناجيه
في الايضاح جعطا ومع سند احمد وكان حسن العشره
يحافظ على الصبح متواضعا يبلغ الصورة ولما توجه الى
اخيه الملك الكامل وهو بالاسكندريه سنة سبع وثمان
وركب فرسا ولحقه امير من مسوق الى الاسكندريه في ثمانية ايام
فترجلا واعتنقا وركب الملك الكامل وبنو المعظم راجلا
فقال له الملك الكامل بسم الله اركب فاسار الى القدس الذي
لحنه وانتد

واذا المظني بنا بلعن محمدا
فطرب الملك الكامل وكان بها الدرس من النبي باطرا ارا الزكاه
فقدم البدر المسجف المتاع من الشرق ومعه قاس كثير يطلب
منه البهاركاه القاس كتبت ابن المسجف الى الملك المعظم
ابا ملكا اباد عداه نهرا واجبا كل منقبه ونضد
ومن هو كما المسجف اسما دفعا ونصبا للقاء وعظم
وسلطني البهاركاه ما الحرام كلمه من غير حله
وكيف لحد بالزكوات من لا يح ولا بصوم ولا بطي
مجد هبات فيكم ما في اجل زكائكم مال تشلي

كتبت المعظم على راسها لوجه منه العشر جعله منزله الجري
وكان اذا خرج الى الغراه لاسام الا على جبل الطرح ورجيته
محدثه وكان قد حضر العساكر الى نابلس خوفا من ابا ق
الا بريد مع الملك الكامل ومرض نصف سوال وكان عنده
خوارزم شاه ذكر محمد بن سلام انه عمر عليه في سنة

١١٨
وتبين القلب والمبيرة في الاقطار فمنهم من يحق تبارس ومنهم من
ويخل الى ادرجان ومنهم من جلي بكران ومنهم من دخل
اصفهان وعادت الممنه بعد توبين من قاسان معتقد
ان السلطان اصفهان فلما علم صوره ايجال لغزوه ايجال ايدى
سبا وخفي خبر السلطان بما به ايام ولم يدراحي فينظر عوده
ام ميت فينظر من يوم بالا سر بعد وكان ذلك في رمضان
سنة خمس وعشرين وسماية ولما كان يوم العيد وقد حرج الناس
الى المصلى وصل السلطان وحضر الصلاة واقام بها عدة ايام
ان براجنه عتاله وسير حلقا من عكره نحو الري وجر
سرايه نحو خراسان ويبد بذلك انتشار صيت الفقه واما
الملاعن فانهم عادوا من اصفهان جابئين ورد على اعقابهم كالمز
ماورا الهرة وقد علم منهم ايجال للغير
سنة اربع وعشرين وسماية

٥
فيها قدم رسول الابرور الى الملك المعظم بعد اجتماعه بالملك
الحامل بطلب الفتوح الصلاحي فاعطاه الملك المعظم وقال قل لاجابه
ما انا مثل الغير ما انا عندي سوى السيف وبيها
لوني الملك المعظم والدين على الملك الحلال ولدا القاهره
سنة ست وعشرين وسماية ونشأ بالنشام وكان شجاعا
مجاهدا عالما فقيها شاعرا اديبا قرا القرآن وتفق على
مدحها لانام ايجال حيفه وحفظ المسعودي واعتنى بالجامع
الجبر ومرا الاوت على ايجال الدين الكندي ولقد عنه كما

وانارت الكواكب من ذهب و طعن و كرو و سر و جعلت اخرا النهار
مبينه السلطان على ميسره السار جملها اوجوها الى الفزار
و جرمتها القدرار و ركبوا اذانهم فلا و طرجا و ساقو حلقهم لا
لحوم قاسان و عندهم ان ميسره السلطان فعلت من كتاب
جدا بما كذلك و كان السلطان لما راى انهم و قد حجت
التفسير الى العزوب نزل على حرف كان بالمعركة فرجا مسربة
فاناه جملة من الخوارزمية و قالو قد مبنينا دهورا ان نررف
فيهم بويانا ايضا نذهب فيه غبطة قلوبنا و نطفي حرد و رنا
فلما سمح الدهر به بتركهم بروجو على السلامة و لم لا نرك نفع
امارهم و نقطع اديارهم و ترك السلطان الوقت و كان لما اراد
جرو دمن بجاهنم كميننا غره الفارس و را نيل فلما عبر
السلطان الى الجرف حرج الكمين من ميسره كالمار تستعير
لا يتقي و لا يد رقصوا الميسره على القلب فلم يكن لاجله و لاجله
حتى ملت الاقدام عن مقامها و نهات الراس عن مقامها
و نأقظ لالويه و رد المسلمون لا بد ا ظهورهم من مزين
على الحاه من سوب الحمار طالين و نبت الحانات و الابرار
اصحاب الميسره حتى قتلو و لم يعلم منهم الا لمتة و وقف السلطان
القلب و قد تبدد نظامه و تفرب عن الحاه اعلامه و احاطا لعد
به من كل صوب و لم تنق معه الا اربع عشر من خواص عابديه و التفت
واذا حامل صبحه قد دلى منها و عند ذلك حمل نفسه
و من معه من خواصه مع له طوق و خلص من المصيق

ذكر لنا السلطان النابار بطاير اصحاب
ولما عاد السلطان خلا للدين الى تبرودا فاه الخبير من
خراسان ان النابارا المخدول قد حشد وولم فاصده سير
للاطلاطاف وجمع العساكر وراى قصد اصنهان ولقاهم
بها فوصلها وجرى اربعة الف فارس صوب الدي ودامان
برسم اليك فعاد وبعد امام مخبرين بوصول الملايغ واذا
بهم قد اقبلوا كالليل المدلهم ونزلوا شرقة اصنهان فاستأجروا
المجنون على السلطان مضابرتهم ليلة ايام فاعند ذلك واجتمع
رئيس اصنهان وقاضيه وامرهم بعرض الرجاله لابي السلاج
وكان العدد المخدول لما راى اخرا السلطان عن اللقا سير والي
فارس الى بلاد اللزلي جمعوا لهم من العارات ما يغيرهم فارس
السلطان ليلة الف فارس الى طرنتيم وعاد وقد اجفروا
معهم اربعماية اسير وروى ساكره فسلم السلطان الى العاصي
والدينس ليقبلوهم في شوارع المدينة فحضرت رقابهم بطاير
المدينة وحشرج السلطان فرتب العساكر والاطلاب
واشرفت الارض من الوبيض ولعان السمير والبيض
فلما اتى الجمعان خذله اخوه عات الدين وسبا عسكره
وسعد من عسكر السلطان جمان بهلوان خلق كثير
لما ارجد السلطان على رسمه الاطلاطاف مترادفة وامر
السلطان رجاله بالعود اسحقارا بالعدو فان راى عسكره
بالنسبه اليهم اصغافا والمنوع على حرب اثابت الدوايب

ان لا قدر له بالمقام بها خوفا من السلطان فلما بلغ السلطان
ركب من خلاط وساق نحو بلبس فقاته للعرض فساد نحو
بلاد الايوبية لانهم كانوا يشنوا الغارات على البلاد السلطانية
فشن الغارات عليهم واصرف عنهم اليهم فلم تخل من دمار
نفسهم واختطاف رؤسهم وساق مواشيهم الى موغان
فكان الخمس منها للمقام ووجه نحو كذا ٥
سنة مائة وعشرين وثمانماية ٥

فيها توفي مبارك الدين المعتمد واسمه موسى ولد بالموصل قدم
الاشام وخدم فرخ شاه واستناب به بدر الدين بودود وادخله
بدمشق ثم ولاه المملك العادل دمشق فاحسن اليها
والطف بالبرعية وادع المفسد وكان دينيا عفيفا ورعا
فاصطنع خلقا كبيرا من النساء والرجال وكاتب
في امامه حمزه طاهر والي دمشق من سنة ثمانية واستقلا ٧
وفيها توفي سيد الدولة كاتورا الخسامي خادما

سنة ثمانية

الثانية

ابو انيس

صوابه السليم

وقد حريت

وهذا الزمان

وخربت تلك

وتشوهت

مخاسنها

وتعقبت

الاشام وكان دينيا عافا قلالا خسرمة واخره في الدولة في يد
عليه تورا ونزبه ووقف اصحابه في حيفه عليها الا و
وقد حريت وفتح الناس طريقا من اجل الى دمشق بطريق عين الكرش
وهذا الزمان وبني المصنع الذي على باب الزقاق ولما نكاه الصوفية
وخربت تلك الحلة الى جانب مدرسته ودفن بها تربيته لاجاس المدرسه
وتشوهت وفيها توفي الامام الطاهر ابو نصر محمد الامام الناصر
وولي الامام المستنصر ولد ابو جعفر منصور امير المؤمنين

جصها ورجل عنها دعا كرهتكم بما جوت ايديهم من كسب غلبس
ووصل سرماري وسيد العاكر حبه الخايات وامرهم بشن
الغارات على خلاط واعمالها فسارو وعادو بعد ثلثة ايام
بغارات صاقت بها للطرق وساق بنفسه صوب كومان
ركض اليه ونهاده كما قيل

طوى فيه عمره من اليبس فوق عوايم توهمته من فوج
قوادم

وعب ولم سلخ مقصوده من براق المايب كومان الزن المذكور
كان مخورا ومتحصنا فلما علم السلطان تخبره وكحصنه
عاد اياها جاييا ووصل بعد ذلك الى تونس ورتب بها وسلا
الكرج جماعه من العاكر وسار بنفسه وعاكزه نحو خلاط
فلما وصلها تار عليه للعوام ومن بها من العاكر التشاميه
فرحف عليهم رجفة انكشفت عن قتلى قد طرحو واسرى
قد جرحو وتزاحم الناس في دخولهم الى المدينة بحيث دخلهم
بعض العسكر ورجعوا وكان سبب رجوعهم ان السلطان اكر
عليهم خوفا من نيب البلد فانه اغتفدانه ما يعرف قدامه
وانه ما خذ بالامان وكجبه عن الهند الخراب وينقي نوابه
به واما اهل خلاط فانهم رجعوا منهم اخر عوم فهدوا
واقام السلطان عليها اربعين يوما فلما علم الكرج استعال
السلطان امر خلاط انفق على العسكر الذي سلبس خذرو وقدرها
تخرج من بها من الخوار ربيه فدخلوها الكرج واخرى وبها عليهم

مجلسه

ورخصت الممالك الكرجية حتى ان الملوك منها باع بلادهم ارضهم
ولما استقر السلطان بربير سير اورجان في جمع من عساكره
كججه قتلها وتسلم الكور التي تنضاف اليها مثل بيلقان
وبردعه ودره ^٥ ٤٠٠ ركب السلطان بعد الجدة لغزوه
اخرى في الكرج فعند وصوله الي سرار من شك استلوه شيئا
الكرج يعرفهم برجل السلطان اليهم وينذرهم ويحذرهم فامر به
فوسط على ساحل النهر وقام السلطان وعسكره من اليلوج
في ذلك الشتاء ببلد الكرج شدة عظيمة ولما وصل الي مدوح ^{تليش}
جرد العاكر عن الاقبال واحاط بها فوجد بها حصينة بيعة
قد بنى معظم سورها على الجبال والاشققان منها فتعوانها الي
الاصح البوار بها فتلفنا في النار واسحق دهم الي ان
انصلوا عرج جدارا المدينة فملو عليهم حيلة كشفتم عن اس
تل عاصم وتراجعو على العود وسبهم عما ملكت الي الباب ملك
المدينة هذه الحيلة وحملت المسوف في امها وادى في اموالها
وقتل من بها من الكرج والارمن حصن الجند بالقلعة ومن
صفه تليش انها بنيت على جادة سرار من جبال وادب
والنهر يشق من المدينة والقلعة وهو نهر لا تخاض وكان
منها جسر من خشب فاجرقوه فغير السلطان النهر في
نهار واحد الي جهة القلعة واحرق القلعة وخرج ^{بول}
من بها بطلب الامان فاجابها الي ذلك لجوم الشتاء وسلم
القلعة بما فيها من سلاح والرجال والاموال التي لجم

١١٥
بالكاف والفاء من المراحل وصانعهم لا طالب السلطانة ولا
الاسلامية هو لو ما رجع الى قس الجبال صاعد من والسبوف
صرك ظهر درهم وقد انقوسعتهم ونشورهم ووجد على الارض
منهم اربعة الف قتيل ودفع السلطان على نزل الاسرى بها
اليه من كل ناحية واقام راجعا الى ان غلات للعبا كومن خلفهم
بالسب الاسرى وضرب له خرواه ونزل بها فما كان يصل
اليه الا من يد من تحت القتلى وحكي عسر الدن التي وكان حاجبه
انك اربك قال ارسلني صاحبي الى الكرج امام استسلام فحاشني
ملكهم شلوه في الكلام فعال وددت ان يكون علي طالب ياقيا
في رماني لا ديه من سطواني ما انسيه لوني بدر وخير فلما كثر
ذلك اليوم لطم وجهه بالدم وامام من القتلى فاحرجه ابن دايه
عناك الدن واحضره الى السلطان مكتوبا فكتبه الله دما
ادعاه فامنه السلطان ولم يستعمل قتله وساق اليه يدية
رومن وحف عليها وقتلها للوقت ثم امر للقاضي ان يفر من
ها من المسلمين وجعل المسلمين منها امولا وكاسب حوار
ومالك واسري ووصل صاحب سره الى كل هذه فانعم
عليها وكتب لها توقيعا بتقرر ما كان لهما عليها وبث سواما
الى اخر بلاد انخارد في نفسه قصد تفليس ثم لغه خبر من سرور
موجه فاصلا اليها بعد ان حرد الممنه في بلاد الكرج وصاح
سكادي بهم فشرعوا في شن الغارات فتصلا على بلاد الكرج
الى ان اخلوها من الغنم واخربوها بتواتر الهبة والخراب

٤ يا ايها ملك مصر بينه وبينه

٥ امنت الملك حسن بالمرح والوسول

فبره اليه وسلم الدمارا لمصر به الى الملك العادل واعطاه
سميحات دونى بها فنقل الى حلب ودفن بطاهره
وفيها على ما ذكرنا تلم السلطان جلال الدين

خوارزم شاه بنير من بيت السلطان طغرل وعوضها حوى
ونزل السلطان بدار السلطنة في تبريز ولما بلغ الكرج استبلا
جلال الدين على اذربايجان بنير جافو العاقبة واجتمع بموضع لمصر

بكبرى في سمر القاف فلما بلغ السلطان اجتماعهم سارا اليهم فبين
حصن من عسكره لانه كان قد غرق اكثرهم الى اقطاعناهم بالمراف
وغيرنا نحن وصلنا الى ساطي نهر ارس ووجدنا قواد مجبرا

ان العدو في كثره فكان جوابه ان يرمى لمصره في الهز ورف
ورمى في الخاض بنقل العسكر فلما وصل الى كرج راي الكرج
نزولا على نهر عال ولهم خلق لا يحسد لته وصف عسكره

فلم يزلوا الى اقبا به فلما غابت الشمس ضرب حركاه صغيره
وراء القلب فبات فيها وتقدم الى الخانات وللا مراكب
للهد الى البحر فلما اصبح والعدو على حاله لم يترك

فساق السلطان صاعدا اليهم وتحركت كجركته الا طلاب
لما نفقت جناحها القباب وتناحرت المبيره في الصعود وفيها
اخوه عاب الدين فرب الكرج الطلاب وارادوا الى الهام واجلوا

الاطلاب وعنى الكرج بالغار والشباب واحتلوا الشام

114
هو مولاي ابا بكر وصاحبه عثمان قدسما السفات

هو فانظر الى خط هذا الاسم كيف لقي من الابرار ما

لا في غير الاك

وكان ولي عهده يدق فلما توفي صلاح الدين فخذ الملك الحبيب
لحقه والملك العادل وجا صراة واحد منه دمشق واطاعه الملك
العزير للملك المعظم من العادل واعتقل الملك الافضل فقلعه
عنه الى ان توفي الملك العزير عثمان وتولى بعده ولده الملك المنصور
وكان جميعا فاسق راي الابرار ان اخذ الملك الافضل من
وجاهه ولي عهد المنصور وتولى الملك المنصور فاستقام الامر
للملك الافضل من لم يزل كما صدر دمشق له والملك للطاهر اخوه
والملك المحمدي صاحب حصن وكان محاربا راسا ملكا منه
لم يره فيك الملك الصالح عنده وما لوال الملك العادل
وكذلك لا يبرح سامر ليوالي الحامض من نفعه الى الملك العادل
وقارنه الملك الطاهر من طاهر دمشق وسار الى حلب واعرضت
الامر عنه فدخل دمشق طالبا القيا المصرية والملك العادل
في ابره حتى ضرب معه مصاف السائح فمكره الملك العادل
واهمهم الى القامه وكلمى عن عيسى بن تادان كان يحب ملكا له
يدعى الزينبي وان الملك العادل اسره يوم السائح فقدم
الملك الافضل غنله عليه فحابت الملك العادل ان يرد اليه
وسلم اليه الدار المصرية فقال الشاعر ذلك

هـ

حكاية الملك
داش

نعت الملك المعظم الى والي دمشق بصلواتهم واقاموا اماماً بالبحر
اجد يطعمهم ولا ينفقهم فاقوا . . . ويستما
نوني الامام الناصر لدين الله ابو الجباس احمد الامام المستفي
بامر الله امير المؤمنين وروح لولده الامام الظاهر لدين الله الناصر
محمّد وكان عمره اى وعشرين سنة قيل له الا تنفخ قال
قد فاسد الروع فعيل له بادل الله في عمل فقالب
من فتح دكاناً بعد العصر اثنى كسب وكان محمداً الى البار
وفرق الاموال وابطل المذس واراد الى المظالم وكان الامام
حياراً اسفاً كالمذموم خيلاً مهيباً وطال عمره وخلافته وعمره
في اخروعه ولما وصل السلطان محمد خوارزم شاه الى همدان
طالباً بغداد كاتب وذرعه الترتوجير لم على البلاد وكسب الى
خوارزم شاه فلما ادلى

احاف على عمرو والبريد سون تدمر حال لا اله الا الله
وكان السبب خروج الترتوجير المخذول على اكرنا . . . ويستما
نوني سيد الدين علي بن عبد الله بن سليمان بن خذرا صلواتهم من البوازخ وكان
من اكبر امراء حلب كبره والصدقات والبر الوافر ودى حلب
مدرستين شافعية وحنيفية وبنى الحانات في الطرقات
و . . . نوني الملك الا فضل عمر الدين علي صلاح الدين
الزبيب ولولم يسه عس وشن وكان اكبر من العمر عمار الظاهر
غارى وكان فاضلاً شاعراً حسن الخط كتب الى الخليفة لما اتفق
عليه الملك العادل ولحق الملك العادل عماراً ولحقه ومنه

رسالة ضمن الختم والكتب فوصل بعد اذ فاحطوه محل الاكرام والايام ¹¹³ جزام
وطال مقام الرسول بعد اذ الى ان ملك السلطان فراعنه فادان
له العود مكرراً معنفاً وقد ابيض عليه من ايام المدح وال
العرب بالملابيه امله واما حلال الدين فانه لما اقبل الربيع رحل من
ادريان فوصلح فوقاً فصعد اهلها السور وصرخوا لها السمع والسمع
لما بلغهم انه قد شغل الحان على بلاد الدوان العرب فاعاضه حنك
وامر بالتحقيق عليها فلم يكن الا فحبه واحد حتى صعدت الالاعلام وتراد
الزحام ووضعوا المسف في اهلها والحتك والهنك والجرى ورجل
الى ادريان وسير الرسل والكتب الى الملك الشام ومصر والروم ^{الخزيرة}
سمر اعلاهم بالملك من البلاد والفتلاخ وما في حوزته من العاكر
والاتباع ثم ان السلطان رحل من مراغة لحواد جاز ارض معيشه
ومياه جاربه وقد حارب النصارى مدته ثلث مئة آخر وحجم فاقام
بها اياماً والماستقارون من تبريز وجاء من اهل تبريز من الجمع
في طلبها صار اليها واجاطها من كل صوب فخرج اليه اليه من نظم
ابن اخي من لدن الطغاي وكان تحتكم فيها وكان بها بين السلطان
طغاي فيمت الى السلطان رسولاً تطلب الامان فاجاب
السلطان الى ذلك وسلم تبريز سنة اى وعشرين وستمائة
سنة اى عشرين وخمسين

بها صلب الملك العظيم ابن الاعلى وبقا به دمشق فليس في عار ودم
وكان ابن الاعلى اس حرب وبلغ الملك العظيم وهو بالمراب
ابن الاعلى قال الملك الصالح اسمعيل وهو سمرى انا احمد لك دمشق

علمت ان اسعدك الصيفة الا السيف رجعت ومن المزم لان وسير
اليه سلب نولي خان رنجكر خان وفرسه وسيفه وكان قد قتل
في المصافيه وان علي ماسر حناه فلما سمع عمام الدين الرساله
انصرف معظما الى الدي و عاد عماما كان عنده من اسراجه وتفرقت
عساكره في المصاف وكان جلال الدين قد سير حجه ورسوله عن
حواليته وامره بايصالها الى جلعده من الامراء السلطانيه علاماته
لم يفتهم من ناول الحاتم وسلكت ولها بال الى لا تقطاع اليه والبعاد
عن اجبه عايشا لدرس ومنهم من سارع بالتحام الى عمام الدين
فعند ذلك اسر بالقبض على الرسول فركب جلال الدين مئنته الف
فارس صاف وسار مسرعا في رجال جنكهم القارب في بيتهم القارب
حتى اراح ليعايشا لدرس فاعجله عن الما هب للقباه فركب فرس اللوبه
الى سولمان ودخل جلال الدين خيمته وبها والذ غيا لدرس
فاستوى لها ادب كرمه وشرط النظيم والحزم وانكر الزعاج
عمام الدين له به وقال ما بقي لي من نبي ابي سواه وانا له فيما بعد
النيه ويهواه سيرت اليه والمذنه بذلك معاد الى الخدمه تعطف
عليه السلطان في اكرمه وحباه فلم يضر الا ادى له حتى حصو
الا ما جلال الدين من كان بخاسان والعراق فبارندران من
المبغين ليه منه منهم من الرمه واعيد الى مكانه ومنهم من
ادب وبال طبعانه وتفرقت الوزراء والمعال في الاطراف
بالنواقيع السلطانيه فصيطوما بالما تكن جلال الدين من اجبه
سار نحو خوراسان واقام بها وسير رسولا الى بغداد وكاب

تاريخ
ما بعد الحروب
بين القصرين

ما يتاح خادم وإجمال من العود والمند والمسك والغبر وتحتف المهر
ويهابي الملك الكامل دار الحدا التي من القصرين **٥**
عند ما إلى حيث السلطان حلال الدين حواريه ساه وللمعاد
من الهند إلى كرمان فاسي هو من معه من الشداد والغب
على البراري إلى من الهند وكرمان فكان الرجل منهم يفسر عند
السوم بنفس المحوم فلم يزل على هذا اللعب إلى أن وصل إلى كرمان
في أربعين ألف يوم من هو راكب البقرة والحجر وكان بها براف
الحاجب ينوب عن أخيه غياث الدين فقام حلال الدين بأبائنا
ثم رجل إلى شيراز وورد عليه الإنايلك علا الدولة صاحب برد
مذعنا له بالطاعة فرجها بقدمه وأحضر من المعادم وأجزم
ما غمر به منزله وكان الإنايلك سعد صاحب فارس وقد استحسن
من أخيه غياث الدين فرعب حلال الدين إصلاحه لنفسه وخطب
المنه فاجاب إلى ذلك فاستظهر حلال الدين صاحبته ثم رجع من
شيراز إلى أصفهان فخرج إليه القاضي كمال الدين مسعودي صاعد
والنساء وخرجوا إليه أعان أصفهان وأخرجوا لما يجمل والعدد
والمال والمليحس وخرجوا مقدمه ولما بلغ غياث الدين قوس طه
البلاد ركب إليه في ليس الف فارس ليطرد عن البلاد فرجع حلال الدين
حين بلغه ذلك رايًا لما كان يومئذ وسير أمير اخون إلى غياث الدين
يقول أن الذي قاسيته بعد السلطان من الشداد والهوان
لو عرضت على الجبال لا تشقق أن يجلها واستنقظها وحين صاغت
على الأرض ما رحت قصدك لا استرح عندك أيا ما وجهت

من مستحق عمارته و نزل على المعطنه فلما بلغه تسليم خلاط و خرج
مطعم للدين عزرا لموصل الى اربل دخل الملك المعظم الى دمشق
بعساكره على غير الاستواء و اما الملك الاشرف فانه
اقام باخلاط ملته امام ثم سلمها الى الامير عماد الدين ايلك اساد الله
و الى الحاجب علي و نزل الى براس العين و عا دسها بالدين
عاري الى ميا فارس مريضا من جراحات كانت اصابته
و بيها بعث الملك المعظم ولده الملك الناصر داود
الى اربل و عبر للفرات على الكرخة و حجبته عماد الدين ايلك اساد الله
و رما الدين الملكى عا د عنه من الكرخة فوصل الى اربل و جد مطعم
صاحبها قد تقطعه فرسح المصيد فانكسرت رجلاه فلم يقدر
على الركوب فالتقى الناصر فدخل الناصر اليه فبشبه و اكرمه
غايه الكرام و انزله بفلعه اربل و وثب له و لمن قدم معه
ما من مثله و اقطع به بشته و استولى على اربل و لو
على الموصل بقوه طهره من الملك الاشرف ٥
و فيما قدم الملك المعهود امين من اليمن الى خدمه ابيه
بالدار المصرية و كان داهمه غايه و حرج الملك
القياد و كان معه ملته اقله اجد لهم عليه سر برابوس
يسع عنه النفس بعد و عليه و يقال و قاله راكب علي
رفقه و قيل كلاب حديد يصفه له اراد به فلما قرب
من الملك الكامل امرهم القبا لون الذي لم يفكرو و صفو و دم
الى الارض خدمه للملك الكامل و كان في الهدايا التي قدمها لابي

فيها قصد الملك الأشرف حلاط لينزعها من يد أخيه شهاب الدين
 عاربي وكان قد جسد واستخدم فقابل قبالاً عظيماً وكان
 أهل حلاط يحبون الملك الأشرف وكان شهاب الدين عاربي يقابل
 من ناب وقد اطلعوا أهل حلاط صابحوا الملك الأشرف من باب
 آخر على السور وصاحبوا الملك الأشرف ما منصور فصعد شهاب الدين
 عاربي إلى القلعة فاقام يومين ثم نزل أخيه فقال له انت
 مالك دين وانا اعلم ان كل هذه الامور من مطر الدين صاحب
 ابل وكان مطر الدين لما توجه الملك الأشرف إلى حلاط
 صاحب معه جميع عسكر الموصل فحصل لمطر الدين الطمع فيهما
 كلوهما معسكرهما وكانت جماعته من اعيانها فطلع بعضا من
 ابل وبل على الموصل طائفة ان الملك الأشرف يستغل بحدوث
 حلاط وتطول مدته بها فينال مطر الدين العرض من الموصل فعلق
 بدر الدين لو ابوابها وقال له داخل السور من ثغري عنه من حواصده
 والعامة وكان أهل الموصل لما كانوا مطر الدين فلقوا له ان
 يوم تقبل على الموصل فكل بدر الدين يرفقته وسلمة الملك
 ونفع ابواب الموصل فلم يغفل عن ذلك ثم دام على الموصل
 الا ان بعثه ان الملك الأشرف تسلم حلاط من شهاب الدين عاربي فحصل
 عند مطر الدين من ذلك الملقم الملقع وعاد مطر الدين إلى ارباب
 على غير ما كان يظن فحصل عنه الهمة العظمى ولما نزل صاحب
 ابل على الموصل كان اساق الملك المعظم على وخرج الملك المعظم

حماه وعاد الى مصر ونزل عليها محامرا لما خرج عليه حكمه فظهر
عليه وهبوا بعض اطراف عسكره فعاد الى دمشق ولم يظهر بظاير
وفيها توفي في الامر مبارز الدين سفيان الجلي وكان له المواقف
المتشبهه مع صلاح الدين وكان مشهورا بالكرم والشجاعة
واجمل الملاح دفن بقاسيون في راس درب شبل الدوله فالي
اجمل عند المصنع

الامام موقر الدين عبد الله بن احمد بن قدامة المقدسي ولد بجامعين
سنة احدى واربعين وخمس مائة وصنف المصنفات الجاهل
وكان اماما في الفقه والفقه واكثر ولم يكن له رمانه
بعد الشيخ ابي عمر ابيه ازهد منه وكان كثير الحياه هينا لنا
متواضعا محبا للساكنين حسن الاخلاق حوادا يحيا من
راه كائنا ما راى بعض الصحابه وكان النور يخرج من جهته
توفي يوم عيد الفطر دفن بقاسيون

وفيها توفي الامام محمد بن عبد الله بن عبد الله بن ابي
ابن ابي صاحب المارح في راس الجار وجهه بدمشق والصلابة
القدس وكان راهدا عابدا وله مصنفات كثر من الكتب
وكان اماما المشافيع بدمشق في عا لكاظما ثم لا علا عند
مقابر الصوفيه رحمه الله عليه

مظهر الطوبى راعى العلا في الدمشقي من سادات مشق وكان
من اصحاب السبع باج الدين الكندي سمع الحديث وكان
محبا للعلماء ثيبا متواضعا

عليه م وادنتا لاجل ايمان المنتشر ونجا به وسام ملوك الهد قد
استغوا على حلاله من ان لا تسلك عليه حافة ما تحبب فاعظم
عليه ذلك فاستتاب همان يلو ان على ما تملك من بلاد الهد
وسار الى العراق وسياقته ذلك موضع ٥

٦٤٠ سنه عشرين في سابع شهر ربيع الثاني فاصدا الى الشرق
فالتقاء الملك المعظم وعرض عليه النزول بالبلعه فاما
ونزل الجوسق ابيه وهدت الوحشه بين الاخوه الجائل والاسر
والمعظم واصبح الملك الاشرف وقت البحر ساق ونزل
صغير ولم يعلم الملك المعظم رجيله وسار مجددا في
سيره الى حيران وكان قد استتاب لاهلها بها بالدر عارني
على حلاط وجعله في عهده ومكنه في جميع بلاد منسولت
له نفسه العصفان واعانه على ذلك ثم اخرون وهم مطهر الدر
لرسل الدر والملك المعظم وصاحب ماردين وقالوا نحن
من درايك وسارا الملك الاشرف الى سنجار وكتب الى اخيه
شهاب الدر عارني يطلبه فامتنع عن المحي محبت اليه با احي
بالد لا يغفل انت ولي عهدي والبلاد لك والخراسان بخدمتك
فلا تحزب من يدك ونسمع كلام الاعداء فاطهر العصفان
جمع الملك الاشرف عساكوا الشرق حطب ونجهر الى قصد حلاط
وكان الملك الحامد صاحب مصر قد مال الى الملك الاشرف فسار
الملك المعظم الى حمص وصل حماء ونزل على بغير ما تفاق
كان معه ومن صاحبه فلم يزل اليه ولا فتح له باب فاقطع بلاد

مبعوثو بانال ايد لهم من العارات واعتقد اليهود انهم من اللار
ققدم الرجال وناحر حلال الدين عنهم بن معه من اصحابه احد
على اسم البرك مقدم ملك الهند من معه فلما وادى حلال الدين
جل عليه بنقه وجيشه موقوف له حلال الدين الى ان فاربه
فرياه بنهم فاحطاصدهم فخر الى الارض مبيها ما هنهم عسكره
وكسب حلال الدين خيله وعذنه وامواله واما استخرج
حلال الدين اصحابه ما حصل في ايديهم من اليهود وبرد بعض ما
عندهم من حواه اليهود فزجل الى بحستان وها محمد بن والي
من جهه قباجه سلمها اليه فاخذ ما كان بها من المال ارضي
به من معه من الرجال ثم رجع منها الى اوجا فحاصرها اياما
وصاحوه على مال جلوه اليه ورجل منها لاجل منس خصر صاحبها
الحزمه طاقا واقام بها حلال الدين فاما اخبر ما من عسكر الدين
الملتقى قاصده في ميسر الف فارس ومايه الف رجل وبلغا به
فسار حلال الدين نحوه بجله اقدم امامه جهان بهادر ان اربك
وسار خلفه من عسكر الدين في الطريق ولقي اربك عسكر من
فهم على حكمه منهم فقتل وجرح وجرح الى حلال الدين من اعلمه
بذلك الجمع الجبر ووصل عقيب ذلك رسول عسكر الدين الملتقى
في طلب الصلح ورسول ليس يخفي على ما وراى من عداو الدين واثبت
اليوم سلطان المسلمين وامن سلطانها وما اري لمن الكون عونا
عليك وان رايت ان اردت ان يلقى قال حلال الدين الى ذلك
وسير مع رسولهم من اصحابه فتاب لها المقام عنده واحاراه

في ملك السنه جبروت عظيم بحيث رقي على قبه رمزم ورمي حمام
 ملكه بالبندف وعلما نه في المعنى يرضون الناس بالسيوف في
 ارجلهم وتقولون لهم اسعوس ربع واقبىس نام في دار السلطنة
 سكران فيهما نقل الملك العادل من القلعه
 الى درسته التي بناها عند دار العفقي
 عدنا الى حدك السلطان جلال الدين لما وصل الى هزمته من جنك خان
 لا جافه السنه وقد سدت دونه المهاب وإحاطت به النوايب
 ووراه السيوف البواتر وقد امده البحر الى اخر فرس فرسه في
 الماعلى انه مؤمن عريق ادم لجده الى الجبال النجاه طريق عبره ذلك
 النهر العظيم لطفا من الله وخلص الى الملك الجهمه زها اربعة الف
 رجل من عسكره حياه عماء كانوا قد بغتوا من الغنوز وبلغوا فارس
 بعدو حلال الدين بعدا العبور ثلثه ايام ثم وصل اليه الجبال المزراة
 لم يلبس من بعض الكهات فيه ما كول وعلبهوس بوقع ذلك عند جلال
 موقعا عظيمما ولما علم رانه شتره صاحب جبل الكودي ان حلال الدين
 وصل الى طرف بلاده مكسورا ولم سمعه من الجبل الا سيرا عليه
 ياربها الف فارس وحمه الف رجل فبلغ ذلك حلال الدين فاعظم
 عليه الحال ادبته من البحر من اصحابه من لا تغدبر على البحر
 ان رام الهروب وعلم ان اليهود لن يفردهم جعلو لهم مثله لمن اغتر
 بجبل من مكان وامر من معه ان كل حرج تغد على البحر لم يصحبهم
 ومن لمكان جمل الا حراسه ففعلوا ذلك وسار عارما على
 ان عبر نهر السنه فحتمت من معه بعض الجياص والاحام

ثبت في صحيح ان
 تزييد الملك العادل
 تجاه تزييد الملك
 الظاهر والظاهر

سمعاه فخر جو على ميسنه جلال الدين فيها اين ملك فخر وما وطرحوها
 على القلب ونبد نظامه وتزعزعت اقدامه واسر اس
 حلال الدين وهو ليسع سينين ولما عاد حلال الدين الى حافته ما
 السند فكسر رأي الدين وام ولد وجماعة من جرمة يصحن باعلى
 صوتهن بالله عليك اقلنا وخلصنا من الاسر فامرهن فخرن
 ولهن من عجائب اليلايا ونواد والمصايب والرزايا ٥
 سنة تسع عشرة وسمايه ٥

قد اقبل
 بكم من انوار
 من انوار
 وان الله ارسل
 محمد بن ابي
 محمد بن ابي

هذا خط ابو الفتح
 الماتني

فيها طهر بالشام جراد عظيم لم يرتله فاكل الزرع والتجر والتمر
 فاطهر الملك المعظم ان يبلدا العجم طيرت الى السموم رايان الخلا
 فارسل الصدر المبكرى محتسب دمشق ورفيع صوبه
 وكان قد ارسل المبكرى الى جلال الدين خوارزم شاه سنق
 معه لما بلغه اعاق الملك الحامله الاشراف عليه باحتسب المبكرى
 بخوارزم شاه وقد رده الامور وجعله سندا له وكان الجراد قد
 فلما عاد المبكرى بالسموم كثر الجراد وحج الملك المسعود الى الملك
 الحامل من البرنج الى الجبل وقد لبس اصحابه السلاح لفتح علم
 الحليفه ان يصعد الجبل اصعد علم الملك الحامل وعلمه وقال
 لاصحابه ان اطلع البغادده علم الخليفه فالسروه وابنبو لم
 ووقف تحت الجبل من الظهور الى العروب الشمس يهزول اللسان
 وينادو ما لنا راقا المذمر فارسل اليه فراس اياه وكان
 شيقا كبيرا الى الملك المسعود فلا طيفه واحزة بما يحب من طاعه
 الحليفه فادن لهم صعود العلم قبل غروب الشمس ونداهمه

قد اقبل
 بكم من انوار
 من انوار
 وان الله ارسل
 محمد بن ابي
 محمد بن ابي
 هذا خط ابو الفتح
 الماتني

وتباشر الناس بوصوله والوصول عنده سفل الدار بغراف
ومظفر الدين صاحب الاعاينه والجنين قراو في بلبل الف
فارس ومعه ومع السلطان جلال الدين متلبها فخرج جنكركا
ابنه تولى خان في عسكر كيتفه فصلان الجبر بقدر وهم الى جلال
الدين فبرر اليهم فبواقفا وتواصلوا وعملت الصوامم والصفاح و
الابكال بالبراج فجل السلطان نفسه على قلب تولى خان
فبند نظامه وتترخت قوائم الجبل اعلا منه ودلونه من
وراء جلال الدين صرا بالسيوف ورشقها بالسهام وكيف
لا وقد نجحوه باخونه وايبه ومملكته وقتل تولى خان
لرحل جنكركا في اخذ اكثر لهم اساري وحبس جلال الدين واحضر
الاساري في اسرانه فادانهم الاوتاد وهو سفيرج ووجبه
بالنشاءه يتبلغ فلما بلغ الجبر جنكركا خان لم تقبل قرار دون اب
نادى بجمع التار بالمسير وساق مجدا مستعدا للقتال
على جافا السند وكان جلال الدين قد انتاعه احوه وجماعه
من العاكر المعروف ففضاق عليه الوقت في اسر جاعهم ^{لقرب}
التار منه فركب يوم الاربعاء لثمان خلون من شوال سنة ثمان
عشره وستماية فالتقى للفرقان ودفع جلال الدين
جنداه في قل من العدد ثم حمل بنفسه على قلب جنكركا فمزقه
بددا وولى اللغز بنفسه لهربا وكاد في الدايه تدور على
الكفار والهزيمة ستموا بهل النار لولا ان اللعن افسد قبل
بل اللقا بين وفيه عشرة الف فارس من الجود فرسانه بافرس

اجابهم ولوا فامروا من اخذوا جميع برقايم فعت اليهم الملك الكامل
ابنه الملك الصالح ايوب وابني اخيه جميع الملوك وحضر
ملوكهم الذي ذكرنا فالبقاءهم وانعم عليهم وضرب لهم الجناح وود
المعظم والاسرف فجلس الملك الكامل في مجلس عظيم في حرمه
كبيرة ومدهما طاعطيا واحضر ملوك الفرنج والحياله وود
الملك الاشرف والمعظم وباقي الملوك في خدمته ولم ينفذ
منهم سوي الملك المجاهد صاحب حصن فقام شرب الدين احمدي قال
ونادي لسان الكون في الناس رافعا عقيرته في الخامس

ومفتشدا

اعاد على ابن علي برعمكم وموى جمعا كلان
ودفع الصلح من الملك الكامل والفرنج وسار بعض الفدح
في البر وبعضهم في البحر الى عكا وتسلم الملك الكامل سياط
وعاد الملك المعظم الى الشام واقام الملك الاشرف بمصر
فالتقى الملك الكامل والاشرف على المعظم . . . وبها
ولي الملك المعظم جمال الدين محمد بن قضاة دمشق وقرا مشرو

كتاب
فاضي القضاة قال
قال الدين المعني

بها الدين في اليسر . . . عدا الى حديث
التاتار المخذلين وفي سنة ثمان عشر كان كوخ خلعن بلوان
مقما بره على بلادها فحسب التاتار وقتله فحملها كن
الشنة فقصده في عشرة الف فارس وكسره وامتد
به الجفلة الى اخر البلاد وكن بالكل مات ليلة فلقوه وقتلوه
معد . . . ووصل السلطان غزنه في سنة ثمان عدا

١٥٦
٥
فنامته وساق حلال الدين الى غزته فدخلها طافرا ثم اكرامه
سنة ثمان عشرة وسماه ٥٥

٦١٨
فيها توجه الملك المعظم عيسى الى اخيه الملك الاسف واجتمعا
على حوران وكتب ناصر الدين صاحب ماردن الى الملك الاسف
يساله ان يصعد الملك المعظم اليه مسارا الى ماردن فترسل
صاحب ماردن والتمناه الى خيبر واصعد الى قلعة ماردن
وخدمه اثم خدمه وقدم له التحف والجواهر وتجالفا وانقضا
وزوج المعظم بنته الى صاحب ماردن وخلع على جميع اصحابه
واعطاهم الاموال ورجع المعظم الى خيبر ٥٥ وفي الحال
الراهنه جمع المعظم العساكر وقطع للفرار وسار الملك الاسف
في اثره ونزل المعظم حمص والملك الاسف سلمية ورجلا الى
دمشق وسارا مجدس الى ديباط فخرج الفرج الفارس والراجل
وكان البحر زائدا فاقدا جدا وجاوا الى بزرعه نزول وجو ص
والماحق بهم ممغه الجبور من الوصول اليهم ففتح الميسلون عليهم
الزنج والجنود من كل مكان واحدقت بهم عساكر المسلمين فلق
لم وصول الى ديباط وجا اصطول المسلم فاحذر اليهم ومنعوا لم
ان يصل اليهم ميره من ديباط وكانوا خلقا عظيماء وانقطعت
اخبارهم عن ديباط وكان منهم ما به كند وثمان مائة من احواله المعروف
وملك عكا والدول والكتاف تاييب الالبابا ومن احواله ما ٧
يخشي فلما عاينوا هلاك ارساوا الى الملك الناصر فطلبون الصلح
والرهان فسلطون ديباط فمن حرس الملك الناصر على خلاص ديباط

١ حافات تلك البرية ففروا على البرية المذلول حلقه من حدود
 سرود الى سراسر سانه حتى ادا لهم اولاد السلطان المسير الى
 خراسان عند بوجههم من خوارزم يقبضونهم فانفقوا طرق
 حلالا لهم منهم سبعماية فادس فتوافقوا على بعضهم لبعض وطال
 بينهم الجرب فانصر حلالا لهم عليهم وولوا منهم من لم يبلت
 منهم الا اليتير وسبب حلقهم وسلاحهم فهو اول سيف خصب
 ٢ الاسلام بدماهم فساو حلالا لهم لا ينابور منصورا مسرورا
 فكتب الى سايبر الامراء والدي الاطراف نامرهم سرعه الوصل
 واقام بنفسا بور سيرا سواصل اليه العتار من الاطراف
 فعلم كجركم خان ذلك فاعمله عن المراء وادركه التار الى البلاد
 فخرج من مسابور فمرا نصوي اليه من احوار ربيده يطوك
 المراحل الى ان وصل القلعه العامه التي بكرمان فيردول هف
 من خزانها من الذهب وقرن عا من معه وساق مجدا في ليله
 وهما الى ان وصل الى غزنه بدار من لا يبلت بدار فاما الحبيد
 ان اسر الله وهو اس خيال السلطان قدا جلي لهراء وان السارة
 قرونها وان معه رما عشره الف فارس حبالا اتراما من
 سلو من نكبه العدو والمخزول فبعث حلالا لهم اليه يعلمه بقرنه
 منه فوصل اليه واقفعا على كبس التار المحاصر فلعنه قديما
 فنهض اليهم واعدا الله واعدا الله عاقول لا يدردون كلف
 ابحال الى دست علم المسلمين فبذل الصواب فزكروا حلقهم للعداء
 فلم يبلت منهم الا نفس يسير مخبر من جركم خان تمام عليهم لقيام

ان
 قدا خال اليه النج
 المالك

ان

المطهر عند الملك الكامل بجزيرة قصص معه واخذ له جهازه من الملك
 الناصر وسلمها الى الملك الناصر سنة وعشرين واعتقد
 الملك الناصر في الحبس طهره تشوش له ومات به على اربع جبال
 وفيه سماوي الملك الصالح ناصر الدين محمد بن محمد بن قاسم
 لما ارتقى صاحب امه كان سجافاً عاقلاً محملاً للعلم توفي بامه
 وقام بعده ولده الملك المسعود وكان ضد اسم ٥
 عدوا الى حرب حواريه ساه والسنار والمخدولين وكان السلطان محمد خوارم
 شاه لما ادركته الوفا بالجزيرة نص السلطنة بعده الى ولده جلال الدين
 منكر بن رك جلال الدين في احواله للمهاجرة الى خوارم باخونه
 ومن اسم اليه من الامه والخواص نزلها سبعين نفراً فلما وصلوا خوارم
 القولهم اهلها بالجيل والاسلحة والمملوك والتمجيد والاعلام بما
 حسن به حاله وتباخر الناس بقدومهم واحتفوا عندهم من العساكر
 السلطانية طالع من سبعة الف فارس فالوا الى اذربايجان
 اخي جلال الدين والتقى على قبض جلال الدين فاعلمه ابلج حال
 بذال واشتار عليه بالرجل من خوارم من اجل طابا خراسان
 في لقاء فارس فاقاموا دلايل خوارم فوافقهم الخوارم
 بجر كمال السار صوب خوارم من جهة ماورد الهنر من يوب على
 انزحلال الدين بالخراسان واما جلال الدين فانه قطع المعان
 الى خوارم وخراسان ووصل الى نسا وكان جنكز حاكم
 لما بلغه عود اولاد السلطان الخوارم سير اليها عيلاً
 ثقباً وقدم الامم خراسان من عساكره الترتيبه بالتفرق

وقد فرغوا منها والشيخ قاعد يقيم والمسبحه بيده فجاها دم الشيخ
 القلعه اليه في شغل فراه نايما قاعدا فاجا سحران يوقظ
 فتعد سلمه فقال عليه فقال يا عبد الصمد ما اقدر
 اقدر اكثر من هذا قال فتعد من اليه وقلت سبدي سيدي
 فما حكم في حركته فاذا هو ميت وقد فرغوا من الصخره فارتفع الصبح
 وطلع داود ففعله وقال الحفار لما احدثت قلت يا شيخ
 عبد الله اذكر ما عاهدنا عليه قال ففتح عينه ونظر
 الى شذرا ودفن عند اللوزة نفعنا الله به ٥

وفيها توفي شيخ الشيوخ صدر الدين محمد بن محمد بن عجميه
 قد ذكرنا ان والده عمر ولاه عمالدين ركني حوائك الشام ولما
 ولي الملك الفضل كل مصر ولي صدر الدين تدريس الشافعي وكان
 قريبا فاصلا سيحنا وكانت له الحرمه الحافه عند الملك
 ولما استولى الفرج على ديباط ارسل بالملك
 الى الخليفه يستنجد فمرض من جراح بللوصل وتوفي بالوصل
 الى جانب قضيب الماء المولود وفيها
 توفي الملك المنصور محمد بن الملك المطهر بن شهاب بن ساه بن
 النور صاحب حماه وكان نجبا يحب العلماء والفضلاء وكان
 عنده جماعه لهم رواتب نفيسه مثل سيف الدين الامدي
 بحري حماه صنف يار كما جمع فيه جملة من الوارث واسامي من ورد
 عليه واقام عنده وتوفي بحماه ودفن عند ابيه وقام بعده
 ولده الاكبر ويسى الملك المنصور ملج وسلاحه كان له الملك

فارس شيخ الشيوخ
 صدر الدين
 رحمه الله

سيف الدين الامدي
 صاحب الناريخ

الجدر ومعه بغل عليه جمل خمر فغزا البغل فصعد الشيخ
من الهر وقال يا فتية تعال نحيت فقال عادي فغاد ونهجي
ونعنا الجمل على البغل وراح البصري ثم مشيت خلف البغل
إلى العقبه فجاء إلى دكان الخمار فخط الجمل وفتح الزنر وقلب
ليثاها وإذا بها قد صار أحلا فقتال له الخمار وكل هذا حل
فبكي وقال والله ما كان إلا حمرا وأما أنا أعرف العله
ثم ربط البغل في الخان وعاد إلى الجمل وكان الشيخ قد صلي
الظهر في المسجد الذي على الجدر وقعد يسبح فدخل عليه
النصري فقال يا سيدي أشهد أن لا إله إلا الله وأسلم وصار فيما
ذكر وفاته

حكى عبد الحميد خادمه قال لما كان يوم الجمعة نزل صلى جامع
بعلبك وهو صهيح البدن نجاه داود المودن وكان يغسل الموتى
فقال له ويحك يا داود انظر كيف يكون عدا فاتهم داود وقال
يا سيدي كلنا عدا أخفا ذلك ثم صعد الشيخ إلى المغان
وكان قد أمر النصارى أن يقطعوا صخرة عند اللعنه التي كان
يأمن تحتها وعند ما قبر وكان قد بقي فيها مقدار نصف ذراع
فقال لهم لا تطلع الشمس إلا وقد فرغتم ما وبات طول
الليل يدركها حجابة ويدعو لهم ويقول يا سيدي فلا منه
اجتثت بهاء الموضع الغلابي وأعطيتني شره ماء فشرتها وولدت
أحسن إلى وطلع الصبح فصلي وخرج إلى الصخرة كان يكس
عليها ويبل مسبحه وقام النصارى يقولون الصخرة دخلت الشمس

وكان صاحب رياضات وكرامات ومجاهدات ولم يتم لأحد من الناس
 تعظيماً لله تعالى ولم يدخل حسداً ولا لمسه يد في لها داراً
 ولا ذرها ولا لمسه طول عمره سوى القوب الحام وقلسه من
 جلد حدي وكان الملك لا يجد صاحباً لعل يزداد الله
 وكان يقول له أنت نظم وتفعل وتصنع وهو يغدر اليه
 وكان له تكبير اسمه توبه وكان من الصالحين خلقهم الله
 بنظر كرامات ابن الجوزي الواعظ قال سافرت الى العراق سنة اربع وستمائة
 وتحت فلما كان بهم عرفه سعدت جبل عرفات واذا ما الشيخ عبدالله
 تقاعد على الجبل فسلمت عليه فوجبت لي وقعدت عنده الى
 قرب الغياب ثم قلت له ما تقوم بوضع الى مزدلفه قال
 اسبقني انت فلي رفاق فنزلت من الجبل وايتت مزدلفه
 ووصلت مبني دخلت مسجد الحيف فاذا ما الشيخ توبه خارج
 من المسجد سلم علي فقلت ابراهيم الشيخ نازل ظناً مني انه حج معه
 فقال ايها الشيخ قلت عبدالله قال قال حلقته بعلي فقلت
 فقلت مبارك فمزم يدي وبكى وقال الله جدي ابن مضي فقلت
 رايته الباهجه على عرفات وجدته اكراماً ورجعت اياها
 بغداد فلما علا توبه وجدته الشيخ وعُدت انا الى الشام
 فعتبني الشيخ وقال لا تعد الى مثلها فانه كره ان تعد
 عنه بكرامه حال حياته ودلر قاصي كل نوح البقاع انه
 كان يوماً عند الجسر الاسف على ثور اوقت الحمر واذا ما الشيخ
 عبدالله قد جاء منزل ثوراً وتوضي واذا انصاري عابر على

بنظر كرامات
 الشيخ عبدالله
 اليربوعي
 رحمه الله

اصحاب اصحاب صاحب اهل فعال مطفر الدين لا صحابه بما ولاكي
 جمع عظيم فان ثبتنا قد اتمم المعونات ولهم الان كلون حمله جانيق
 فاذا قرئوا افقوا لم طريق الى الموصل فانهم يطلبوها فلما قد بر
 منهم فتح لهم طريقا مواليا وجوههم الى الموصل وساقى على
 اهل خلفهم الى الشط فزعموا انفسهم في الشط وغرق خلق كثير
 الا من سالوه ردق او كلك او غير على الجسر وعاد صاحب
 اهل فزل ذلك المتفر السير على جانب الشط الى حين راجع
 عتاه ما يوم وعادنا لا يقال ونصب الدهليز والخيتم واقطع
 بلاد الموصل واقام عليها اماما فوالله اعظمها الاما حصره لا
 بعد اعظمه وسير اليه الممدد لاسر في شفع في صاحب
 الموصل فخرج صاحب الموصل من غفر صلح مع صاحب الموصل ٥٠
 وما كان وقعه التماس من الممدد الكامل لا افرج
 فلان بوعظما يعرف بوقعه الخبيس قبل الممدد الكامل منهم
 عنه الف نفق الماس من جيو لم وسلاهم التي العبيد
 ورجعوا الى مخيمهم منهن مئين ٥٠٠ وبيعها على
 الممدد المعظم مبارك الدين المعتمد عن ولايه دمشق وولاها على
 خليل ٥٠٠ وبيعها في الممدد الغابر الممدد العادل
 كان قد سيره الممدد الكامل الى الممدد لاسر في طلب حبه
 فأتى من الموصل وسجار ودقن بسجاري تربه على الممدد
 وبيعها في انسج عنده اليواحي
 اسد الشام واصله من قرية من قرى حبله يقال لها يونس

وفاة الشيخ
 عبد الله اليواحي
 رحمه الله

فالتقاء بصدر رجب وبرزده هجری بطاهر اربل واطلع عساكر
واسع حرم وجمع وحنند و لم يتوقف و تقدم و قطع الزاب
الى بلاد الموصل و كان الملك الاسف من مشدی بدر الدين
لو لو فاجن لعز الدين اسل صاحب دارا استناد دانه و عسكر
وافر مقدار سمايه فارس و اكن صاحب الخيزره و صاحب
امد و ماردن و برادر الدين من الموصل بعث اكرها و التحد
و سلم مظفر الدين بالفقو على قريه بابور فخل الحالكيس و صاد
الاطلاب و جوى بهم مال عظيم و اكرت ميمنه صاحب اربل
و مبرته و تنقض الصفحه ايضا و دخل بعض المهترين
لاربيل و اكرهم عبر الزاب و لم ين مع مظفر الدين الاماميه
و جاءه من حلقته و كان شخافه حلقته التجارب و الحمد
لم ينكر عنهم فشق القفا سير الذي معه و جعل على صحيفه
الموصل فكتبهم و وصلت حملته الى حلقته بدر الدين ففر
طعنا بالماح رضيا بالصياح مؤلا بدر الدين ماربيا و تغرق معه
وساق مظفر الدين محبذاته انه لا جانب للشط فاشارة
لا مكنه الشط و وصل اليه فكتب فيه و دخل الموصل و نزل
مظفر الدين على ينوه لبا اخر النهار و قد عادت عساكر الموصل
الدى سافت حلف عسكر اربل و مهم الامر عالى اسل الاشرفي
فما عاينوا صاحب اربل نازلا بازا الموصل بعث اراهم و طلب
عاليه بدر لحيه الجبل فقدم لاربعه عاكر اسل الاشرفي
و عساكر الموصل و ساقو على صاحب اربل و لهم جمع كتبه

١٥٢
واراد الملك الاشرف ان يرمى بغير الدين الحبيب فشفع فيه الملك
المعظم فاطلته وسار الى دمشق وحسن الملك المعظم اليه
واشترى العقيقه بستان جوس وادام به ٥٠٠
ويقال قتل صاحب سجاد الخاه فار الملك الاشرف
اليها واخذها وعوض صاحب سجاد بالقرية وقسمها
فصار الملك المعظم مطفرا الدين في بلاد الموصل وذلك
انه لما نزل الملك الناصر من عود سنة خمس وعشرون سمانه
وحلف اولاداً ثلثه من بيت مطفرا الدين وبنو الدين لان مطفرا
مطفرا الدين يزوج ابنته بابن بنو الاسلاف صاحب الموصل
وبما الملك الناصر وعاد الدين بنكي فجمع بدر الدين لولوا الامراء
واكابر الموصل وحلفهم لان الملك الناصر حديعة منه وسار
وكان عاكس بنكي العفند فسلم اليه بولج فلاح الملك الناصر
قلعه العاديه وهره واطاعه جيل الحار ومال الى
الملك المعظم مطفرا الدين وعلم مطفرا الدين ليرد الدين لولوا ملك
الموصل نفسه فانه قد اقام لير الناصر حديعة يستدب له
بغير بدر الدين لولوا عسكر الموصل مقدمه عاكس بنكي وراحمدي
مخرج اليه عماد الدين بنكي وجميع وحشد وكان بجيلا
كلما طلب منه الجند بحفهم بقول ونزوه الى عدا بلما ضره
المصاف على القفد مع عسكر الموصل فاراد لير بخل فاحل
بفسه لهد من عسكره واما لولوا الى عدا لير بخل فاحل لير بخل
مكره وانهم لاراطالنا مطفرا الدين مستغرابه واستجوابه

سنة سبع وستمائة

فيها توفي السلطان محمد خوارزم شاه ماخره على ما ذكرنا
وفيها خاضع عاد الدين المستطوب على الملك الاشرف وعات
في بلاد وساعه صاحب ماردن وكان وزير المستطوب
نجم الدين عصفار الملك الاشرف ونزل على ديسرود
الملك للصالح صاحب امد ودخل على الملك الاشرف وصاح
بينه وبين صاحب ماردن وعبر امين المستطوب على نصيب
وما فارس الدين بصره ما الملك الاشرف فتمر الماعلى الزهر
موجها وخروج اليه بجمعه فكسر المستطوب واخذ منه
فاد مسجدا نصاحب سهار وقصد الوصول الى مطهر الدين
صاحب اربل فاعطاه صاحب سهار نيل اعفر فدخلها وكفها
فتا رايته مدر الدين لو لو صاحب الموصل بعد ما وفارس
لرصره من معه حمراء وقال لها لا سددنا خلف له مدر
ان يعطيه بالموصل خيرا تى فارس او يملكه من التوجه الى
اربيل فلم اليه نيل اعفر وتوجه معه الى الموصل فانزل
في دار عظمه وخلع عليه وبالغ في الاحسان اليه
عليه ما اليوم وفيه وسيره الى الملك الاشرف فاد
جبه حيران الى ان الملك جلد القمل رات بالحبه كال
نور الدين عماد الدين صاحب قزوين فاذنق معه واعتقل
الملك الاشرف وبعث به مع العلم فاسف الى قزوين واعاد
وعلقه برجليه حتى سلت العنق الى العبد العايتف

السلطان واسبق نقل من كان معتقلا بخوارزم من الملوك وابنا
الملوك مقدار اربع عشرين ملكا وخرجت من خوارزم وحبسها
من قدر على الخروج ومهاخر الى السلطان وحميد واولاده
وساقت مسرعة الى ان وصلت قلعه ابلال وهي من امهات
فلاع ما زندان واما السلطان فانه لم يزل سايقا مهتزا
لان وصل ما بود ولم يغم بها الا اساعه واحد رعبا تكم قلبه
وخوا استقر ليه وسار الى مرج دولت من اعمال لهدان
ومعه من تقايا عاكره المتفرقه ما يزد عن عشرين الف فارس
فلم يشعر الا وقد كفت العدو والمخذول واحد قويه كالحطبي
الاستدانه فقاتهم بنفسه وشمل القتل كل من كان في حبيته
وكجا به تقرير الى الجبل ثم منها الى الاستبداد وهي اسع
ناجيه ما زندان ذات دربنديات ومصانق ثم سار
منها الى جافه البحر واقام بقرية كهرالمجد ويصلي به امام العزبه
الصلوات الخمس ويقرأ له القرآن وهو يكي فلم يلبث حتى كبسه
البارها فركب السلطان مركب ووقع فيه بالنساب
وحاضرت خلفه طائفه منهم وصد لهم على الماعن ان يحفوه معي
في كجه البحر وكفته على ذات الجنب فقال سبحان الله الملك
لم تنل من ملكنا مع سعه الارض قدر ذراعين ندفن فيها
فاغبروا بالوا الابصار فلما وصل البحر يره سر يدلك واقام بها
طريدا وجيدا والمرض يزداد به لان ترفيها فلعن في تاسف
كان معه ودفن بالبحر يسوع فاعتبره فانها عبرة سبحان الله عارضا

السلطان
لهذا السلطان
من الضيق وكيفية
ما كانت

ابن موسى بن يحيى بن قباذ كونه وامره ان يلبسها ويحكم من الناس
 وهي عليه وكان اضربا عليه حضورا بحال الممرى فلو ان
 القاضي قال ذلك الوقت اشهد وعلي اني قد عزلت موسى عن
 الحكم ولبسها بعد ذلك كان اجله وبالشريعة وكان يتقلب
 الدنيا على المعظم وتظلم الا لسببه ومنها مرض للفاسي
 وربي كبر قطعاً وكانت حركه شنيعة وواقعه فضيعة
 لم يجد للاسلام ابرح منها وكانت من غلطات المعظم وندم بعد
 ان سارت بفعل الركان وكان من الناس عنبر قد تزلزل
 فبعث اليه المعظم فينبه فخر وفصوص برد وقال سرح هذا
 فقال عنبر

ما يها الملك المعظم سببه احداثها بنوع الامار
 تجري الملوكة على طريقك هذه خلع العشاء والام الزملاء
 وفيها توفيت ست التام بنت ايوب برشادي سيدة
 الخواص وكانت زاهدة عابدة عاتقه كثير البر والصدقات
 والاحسان والصلوات وكان يعلف دارها من الاشراف
 والمعايير والحقايق كل سنة بالوف من الدنيا لغيره على
 الناس فكان يها لهما للقاصدين وهي ام خصالين
 ابن لاجين وتزوجها ناصر الدين محمد بن اسد الدين صاحب جمع
 وكان وفاته في القعدة ودفنت بمدرسته في العويشة
 وفيها وصل خبر اقبال السلطان محمد حواري
 عن جيون فاصطبر حواري وملتت ركان عامتون والد

وفاة ست
 التام امر
 السلاطين

٢١٢

X

الاقربيه منها الف كتمايه قريه ملك و اربعماية سلطاني ولم يقدار
ما تقوم الاربعماية من العاكر و اريد بتدوين الدباسقه عن الام
و كز جون الى الكهاد بانفسهم ويكون لقادادهم محبتك الى الناس
مخلم و حاسم و عدو جوبهم مجلس الجامع و قرا الخاب عليهم فاجابو
بالسمع والطاعة و شرعوا بحزرون فلما اهل ركابه في المساجل
فاعد الاما مل و كانو معذرين لان لكل مقام مقال
و الهروب رجال فلما علم منهم المحرر الخرج و عدم النفع احد
منهم الخمس و التمس من اموالهم و نزل على نيساربه و فقها عنه
ثم سار الى النقر فبقعه و هدمه و عاد الى دمشق بعد ان
اخر ب بلاد الفرج و فيها الملك
المعظم القاضي ركي الدين القباد الكلوته و كان في قلبه منه
جزازات و كان ينفقه الخوف من الملك العادل ان يوقع
به و اتفق موت العادل و مرض بنت الشام و كانت قد اوصت
بدارها مدرسة و اخبرت القاضي ركي الدين و اليهود و اشهدوا
عليها و اوصت الى القاضي و بلغ المعظم بعرض عليه فقال كخصو
لياد اعني من غير ادى و يسمع كلامها و كان القاضي
اخضر جاني الملك العزبه و طلب حسابها فاعطى له
القول فامر بفرقه فترتب من ربه كما فعل المولاه فوجد المعظم
سببا الى اطهارها كانت نفسه و كان الحال المعري و ذلك تحت
الملك و هو بعد القاضي فجاد جلس عند القاضي مجلسا تكلم به
جائزون و المجلس فجلس فبعت الملك المعظم مع الرمر عاذا الذي

واقعه عجيب

ومضى لاجاه واقام بها فبعث اليه الملك الاسرف منشورا جيش
 ولاد كين معها الخلع الجليل فوجه الى الملك الاسرف
 فادرسه واحسن اليه فصار يركب بالثنيابه ويعمل لهدايره
 عظيمه ^{١٠} وفي سحران ملكت الفرج دمياط وذلك انهم
 ضا يتوبها وطهوا الحادق وصعب اهل دمياط وقتل القوت
 عندهم بحيث اكلوا الميتة وعجز الملك الكامل عن نصرهم ووقع فيهم
 للموباد القنادا سول الفرج على ان يسلموا اليهم البلد ويخرجون
 منه باقلهم واموالهم واجتمع الاتسا وجلفوهم على ذلك فركبو
 المراكب وزحفوا في البر والبحر وفتح اهل دمياط الابواب
 فدخلوها ورفعوا اعلامهم وصلبواهم على الاسوار وعذروا اهل
 دمياط ووضعوا فيهم السيف قلافا سرا وباو ملك اللبلة
 بالجامع يخرجون بالنسا ولهدا المنبر والمصاحف وردوس
 القتلى وبعثوها الى الجراير وجعلوا الجامع كنيسة وكان
 الشيخ المصاح ابو الحسن فقتل بدمياط فسالوه عنه فبق
 هذا رجل صالح من مشايخ المسلمين نبي اليه القنادا فاحضرو
 له ووقع على المسلمين كاب عظيمه وبكا الملك المعظم بكاء
 شديدا ثم باخرت العاكرة عن تلك المنزلة وقال الملك
 الكامل المعظم ما في مقامك لها ما فابده المصلحة ان
 تنزل الى الشام وتشتغل خواطر الفرج وتستجلب العباكر
 من الشرق وتسلم المعظم الى سائر بلاد الجوزي الواعظ يدفق
 ان الحرس الناس على الجهاد وتعرفهم اني كتبت بلاد دمشق

استيلا الفرج
 لعنهم الله
 على دمياط

هذا الملك المعظم
 ابو القاسم

الفرج يدبها طحان على نفسه وانشأ عليه سحاج الدين عليان
 بالرجل الى اثمن طحان وذلك ان عليان كان مغا كبرا مسدا
 الاكراد ومن شاد اليه وكان ذا عقل ودين فاما نعم علي بن ابيهم
 ومنهم بكل وجه فاما صيانه على عرسه ودينه وحقا على
 الاسلام في ذلك الوقت فعرف الملك الكامل للصورة فرحله
 لا اثمن وربما غم ان يدخل القاهر واما خدماها من الاموال
 وتقصير اليه فلما وصل الملك المعظم وعلم ان حال فقال لا بأس
 عليك انا انفيك هذا الاسر فذلك الملك المعظم اخذ اليها
 رجالا الى اوطان المشطوب ووقف وقال قولوا لاميير عماد الدين
 بركس ليرد كان متهما حبه ومودته بيه فخرج عماد الدين
 مسرعا وركب بغر صباغات وساقو محمد بن ابي عبد به عن
 العسكر وقال له الملك لا تشرف قد طلبك فتسير اليه
 الساعة فقال له اني رجلى صباغات ولا معي احد من علمائي
 ولا معي تنقه فادري احد ما ملكه وقال احطيه صباغاه
 والى دساتي كان حلف الملك المعظم وركدار وجليل
 وقال ما اوسع خدمتك واعطاه خمس مائة دينار وكل
 به بجمعه وقال له جمع الملك الحقن وسار به الموكلون
 ورجع المعظم الى خيمته ووقف حتى حزن جيله وتقلد علمانه
 ولم ين له جبطا دلهذا وكفه به وعاد المعظم الى دلهيرة
 رجاليه الملك الكامل فقبل الارض من يديه وحاف
 الفارخو فاعطيا واجتازا الى المطرب بطامر مستق

الناس المجذرات والجبابرة والصبيان الى الصبح فقطعوا شعورهم
ومزقوا ثيابهم وحججوا ناسهم ونزكوا اموالهم وما شكوا ان النزع
نصبتهم وبوجه بعضهم الى مصر وبعضهم الى الكرك وبعضهم الى
دمشق حتى ركبوا دشتي شاه ومات خلق عظيم من العظمى
والنقب والجمعا وكانت دريه لم يتم في الاسلام مثلها ونسب
الاولاد التي كانت لهم بالقدس وبلغ قنطار البنات عشر دراهم
والنحاس الرطل مفرغهم واكثر الشراية دم المعظم من جلته

في رجب جليل نجباء واحزاب القدس المحرمين
ولم بعدد اهد وقال بجلال الخنقي قاضي الطور في ذلك
مررت على القدس الشريف فلما علي ما ينبغي من روع

كأبج
فماضت دموع العين من صباية علي ما مضى
عصرا
المنفرد

وقد رام علي ان يعفي ريسه وشعره كعفي اشم
ثقلت له ثلث يمينه خلها لمعتراودا صب آدم
فلو كان يدي بالنفوس نذرية بنفي هذا الفن
في كل علم

وبما نفي المذل المعظم الريد على الكرام المستطوب
الحكاري من مصر لانه كان قد اتفق مع المذل العايز لمصر الباب
العال على المذل الكامل واستخلف امرا الاكراد وكان جليل
عجز عن مصر وقوته فلما علم المذل الكامل ذلك وهو قباله

وكتبت والغدر فبيع ومن سلطان الاسلام افتح فان كنت
تؤمن ان المدي اربكه نال احسان كان بغير امر لم
يال خان الي لا جازيه جتنا للديا والا فسوف تشاهد
منى ما تترنى به فحصل عند السلطان من الرعب ما خابر
قلبه وخوف قلبه به واعتقد انه لو لطف جنكز خان
لم يزد ذلك الا طعنا فيه فتماسك وتجلد وامر بتفيل
الرسائل فقلوبها من طعنها عرفت دما الاسلام
واجرت كل نقطة سبيلا من الدم الجرام ثم اعتمد
من المديبر المودي لما بلغه مير جنكز خان اليه امر
بعمل سور سمرقند ودفن على ما قبل ملكه فراجع ثم تحنه
بالرجال وجعل السلطان من حامي جيوش من غير مال
ولو اقام لتصل اليه الجموع والعساكر لكان قد جمع خلقا
لم يرمثه كثرة لكن قضى الله اعلبه امره انقد ٥
سنة ست عود سمايه

فيها اخرب الملك المعظم القدس وكان قد توجه الى ابيه
الملك الناصر بيلبا وبلغه ان طائفة من الفرنج على عزم
قدس القدس فاتفق الامراء على خرابه وقالوا قد حلا التام
من العساكر فان اخذ الفرنج حكموا على الشام باسمه وكان
بالقدس الملك العزيز عثمان وعالمه اسد صاحب مرصد حبيب
الملك المعظم الهما تخاية فابتدئ في خراب السور اول يوم محرم
بجزم فوقع في البلد ضجة عظيمة مثل يوم القمامة وخرج

الترك وانت اخبر الناس ان لا بد من ثارات العالم واخبر
ومعادن الذهب والفضة وفيها عينه عن طلب غيرها
وان رايت ان تعقد بيننا المود ونامس التجار ما نعلم
للمصلحة الجنتين فاحضر السلطان محمود الخوارزمي ليلا
دون في الرسل وقال له انت خوارزمي وفي الحقيقة منا
والينا ولا بد لك من مولا اياه فبينا و وعد بالاحسان
ان صدقه واعطاه من ~~مصر~~ ^{مصر} ~~مصر~~ ^{مصر} ليعيشه علامه الوفا
وشروط عليه ان يكون عينا له على جنك خان فاجابه عليه
ورببه ثم قال له اصدقني فيما اسالك جنك خان ملك
طمع الجير فقال نعم فقال له ما ربي من المصلحة فقال
الاساق فاجاب السلطان لا ما التمس جنك خان من امر
المهادنه فخرج جنك خان بذلك فاستمر الحال على ما كان الي
ان وصل من بلاد تجار الى اسرار وكان مال خاسر حال
السلطان عن الف فارس بنوب عن السلطان بها فشره
عينه الى اموال التجار وكان السلطان يقول ان ما داي
القوم قد جاء ويزي تجار وما تصد لهم الا مسادا الا جوال
واذا حلوا احد من العوام ملك فومنه الا جوال
فلا حياء فادى له السلطان بالاحتياط عليهم معدى
ومن علم واحفى اسرهم وتفر داي موالهم فزوب بعد ذلك
رسل من جنك خان الى السلطان يقول انك اعطيت خطيب
وبذل تالامان للتجار وان لا سوض لا احد منهم

96
وكان اهلاً لذلك وفيها قدم قدم صبي الدين شكر من الشرق
الى دمشق وكان الملك العادل قد نغم عليه ونفاه الى الشرق
فانام ماسد الى ان بات الملك العادل فطلبه الملك العادل
فوصل الى دمشق فنزل في بيت راس على المهيد العفرائي فخدمه
وكان قد قل نظره وحسب اليه جميع اكابر دمشق وتزددوا
لاخدمته وتوجه الى مصر وفيها توفي

السلطان عيسى بن كادوس صاحب الروم وكان جباراً ظالماً
سفاكاً للدماء واقاموا اخوه كيقباد في سلطنته مكانه
ويعاد السلطان محمد خوارزم شاه من العراق
لما ساء له واقام بها مدة مدبر احوال ملكها فبلغه ان التار
الملايخ قاصدين ما دراهم الهند فوافقه رسل جنك خان
ولهم محمود الخوارزمي وعلى خواجه البخاري وسهم من المجات
هذا ان التار من بقدر المعادن ونصب الحمو وبواجب الملك
واخذوا النشب والبياب التي تشي طروحو لوخذ من صرف الجدل
الابيض وباع الثوب منها بحمد سار وكانت الحال
تستل على التنبية بوصول السلطان وسلامته وعون
الى خوارزم وطلب المسامحة والمواذعة وسلول طرق المجاملة
وقال ان الخان الخبير يسلم عليك ويقول ليس كفى على عظم شأنك
وما بلغت من سلطانك وانقاد حكمك في الامايم وانا ارى
ما الملك من جملة الواجبات وانت عمدي مثل اعز اولادك
وغير خاف عليك ايضاً اني ملكت الصين وما يليها من بلاد

ووردى بعد اذ من اداء الصلاة على الملك العادل المجاهد
المرابط فليجف خض الناس لم يحلف سوى الخليفة و صلوا عليه
صلاته الغائب وكان الصالح اسمعيل و اخوه قطب الدين احمد
بدمشق فامر الصالح بتوجيه الى بصرى و قطب الدين الى
مصر وكان له من الاولاد سبعة ابناء مدود و الخلد
والاشرف و المعظم و الازيد و الفايبر
وسها بالدين و الدهر و المعصب و الحافظ
والصالح و امير الملوك و سمر الملك و محمد الر
و سعى الدين و قطب الدين و الفاضل و خلد
و كان اصغرهم ولما دخل رجب رد الملك المعظم الملوك
و ضم الحمر و اباح الخواطي و رد جميع ما كان قد ابطله اياه
و سار الى ايباس و سير الى الصارم البيهقي في تسليم الحمر
فلم يجد دن ان قدرا كمال معه ان يردج بنت اسباده
محمد الدين سر كس بالملك العر عثمان و يعطيه بلاد سر كس
فاجابه الى ذلك روح للعرب سر كس و اعطاه بلاد و
بايباس فقلعه سر كس و بعث اليه الملك الكامل بالخلع البعيد
و قال ادركني و جات الفرج فزولو بشارد اساح و اخلو له
المسلمون انجاء ثم رجع عليهم الملك الكامل فكرمهم و قال
منهم خلقا كثيرا و نزل صارم الدين البيهقي و اولاد سر كس
و ناصر الدين و معاوية فاكرمهم الملك المعظم و خلع عليهم و اعطاهم
او طاع بتلهم و صلوا صارم الدين عنده من اكرامه و اكرمته اليه

٩٢
قد اندفع من بين يدي الشتر وبلغها وفاء الملك العادل
ورجعا الى دمشق
و في هذا يوم في الملك
العادل سعا ليدرس ابو بكر محمد بن ابي بولس سنة تسع
وليس وعسرا به ملك من بلاد الكرج الى هذان واجزوه
والثام ومصر و الحار والهن وكان
بتا حليقا بالملك و لرفعه و لهيبه رائد مع حسن الحظ
و حسن يدبر جلما رجيا صوحا مديرا لملك على الوجه
المريض عاد لا طر جميع لان من الفساد و الحور و الحواطي
والصناعات و الملك من كان غلاما صراخا المال بالبلد
ولا يدري به لحد و بفرقة علي ارباب البيوت و لما بلغه
ان الفرنج ملكو برج السلسلة بمباط اقام مريضا الى
يوم الجمعة سابع جمادى الاخرة على عاليتين لم يعلم بموته
غيركم الذين انخلاطي فارسل بطا قد طير الى المعظم
نابلس فوصل المعظم الى عاليتين و احتاط علي الخزان و صبر
السلال و جعله في محفة و عنده حاد م يروح عليه و قد فرج
كافا المحفة و دخل به دمشق و الناس يتزولون و يسألون
الارض قدام المحفة و الخادم يرمي الى الملك العادل و دخلوا
به القلعة و كتبوا موته و من العجاس انهم طلبوا له كفن فلم يقدروا
عليه فاخذوا عظامه القبية من فارس و كفنوه بها و اخرجوا
قطن من نخد و كفنوه به و دفن بالقلعة فلما دفن قام المعظم
و لم على راسه و شق اقواسه و عمل لها العرا لفته اتمام

ورجل المدد الا سب بعدهم لعائنه وعسكر حلب ونزل
باب بزاعه وقدم العرب من يدية وارادتهم ماسرآكار
متل حسانس خستون الادكي وعسكر بجلي واسر لمدان
والمبارر خطم ووصل عسكر الروم الى الساجور وتواقع
اليزك والعرب من ايديم وللا مسرا الذي ذكرنا تردتهم ملكس
نزل الروم ونوا الى الرعب والهريه حتى اسرم جمع عسكر الروم
والعرب والخفاف من عسكر حلب في انزلهم فوجع صاحب
الروم الى بلاد والا فضل الى سمصات واسترد المدد
رعبان وتل باشرو اعطاهما الطغريل امانك وبعث المدد
سفن الدس كهدان والمبارر خطم وجمعه اعرس امرا
حلب وحلقها بجزء الى دمياط وفي هذه السنه
خطب المدد الصالح محمد بن ارق صاحب امداد صاحب الروم
وقطع خطبه العادل وفي جملة الاخر اخذ الفرج برج
السلسه دساط وارسل المدد الحامل صدر الدس برسخ
السنوخ الى المدد العادل خبره ويستقره مذق
المدد العادل يد على صلم ومرض وفي جمادى
الاخر التقي المعظم الفرج على القموق فسلمه وقتلهم
مقتله عظيمه واسر من الداويه مايه فارس وادخلهم
القدس ولس اعلامهم وفيها وصل رسول خوارزم شاه
الى المدد العادل فبعثه الجواب الحبيب المدد العادل
والمبارر حليل فاصى العسكر فوصل هذا فوجد خوارزم شاه

٧٥
 رجع الاول منها نزل الفرج على ديباط وكان الملك العادل
 على مخرج للصفر فكتب بنفسه ودار على العادل مثل الجاشن
 يقول الحق للمدار المصرة للمغال فقد قصد ما للعدو
 خاليه من العاكر وحض على عماد الدين المستطوب
 وعادل الجدي بسرعة السير لانهما كانا من اكايد
 الاسراء ونمزشا راليهما واقام الملك المعظم في الساحل
 بذكر الشام قتاله الفرج وانشاء الملك للعادل الى
 الملك المعظم بخواب قلعه للطور ليتوفر منه من الممن
 والعدد على حفظ ديباط فتوقف المعظم ونفى ابائا يريد جل
 الى ايده فارصاه بال وبلاذ بمص فاجاب ونقلها كان به
 من العدد والمجاير الى القدس والكرن ودمشق وفي
 رجع الاخر كسر الملك الاشرف ملك الروم كيننا ووس سببه
 ان الملك الاشرف جمع عساكر الرق وعسكر حلب ووصل
 بلد الفرج ليشغلهم عن ديباط ونزل على حضرا اكراد وجاتا
 وكان الملك العادل قد رجع من مخرج الصفر الى عالقين
 لمخرج ملك الروم ووصل رعيان يريد حلب وانفق معه
 الملك الافضل هو المصلح الدين صاحب بيمصاط واهله
 رعيان ونال بالشر فلما بلغ الملك الاشرف عاد من بلاد الفرج
 الى حلب ووصل ملك الروم اليه منبج وبعدهم بعض عسكره الى
 بلعه فشر الملك الاشرف المصارح خطم وسفرا الخلفي

مخلدون قناسلون بها فقال الشيخ ان الخليفة اذ ابوع في
مبدأ خلافته بوليح على كتاب الله وسنة رسوله واجتهاد
امير المؤمنين فان امضى رايه جاستر منه لا صلاح امه
لا تدرج ذلك وعاد الشيخ سها بالدين والوجهه على
جالها وعزم السلطان على قصد بغداد وسير امامه
العساكر ما ضاقت بها الفضاء وسار ورالم تومعاف
لم يقطع في بغداد فنزل عليهم بالعقبه تلح طم الماطح الارض
وعطى الحر الى داجيام ودام ثلثه ايام فغظ البلاد وتل
الهلال خلقا عظيما من العتاك وملت ابحال باعرا
وتلفت ايدي رجال وارجل لغزير ورجع السلطان خائفا
ندما على رجوع المسح سها بالمرح على ابحاله وقد اتاه
مستشفعا بالله وكتابه للمعزول الاخبار النبويه وكان
السلطان قد اعتمد من اقامه الماموس منها ضرب نبويه
دي القوين وكان يفر للسلطان خمس موب جال الصواب
الحسن اسوه با في السلاطير الجوقيه فلما قصد العراف
تركها لاولاد السلطان يضربونها في الاقاليم التي سماها
لم على ابواب دور السلطنة وجعل لنفسه بيده دي
المقرب وانهما تقرب وقتي طلوع الشمس وغروبها فقام
لها سبعة وعشرين ديه من الذهب مرصعه بانواع
ابحار ودهن اول يوم اختير لضربها على سبعة وعشرين مكانا
من الاموال الملوك واولاد السلطان ومصد من الجود

الاسرى الى دمشق وكان يوما عظيما
عنه السلطان محمد حوام ساه على قعد العراق طلبا ما كان لي
لحق من الحكم من الحكم والمملك بعد اد وتددت الرسل
ذلك مسارا فلم يجها خليفه الى ذلك لعله باخلف السلطان
من الشواغل وانضاف الى ذلك ان السلطان سير سبيلا الى
الحج فقدمو سبيلا جلال الدين صاحب الموت عليه فساقي السلطان
من رآه الهرب بعد ان رتب فيه العاكر والمقدم من طلب
لهذا ان يعاكر تلاء الغضا فوصلها وقد وصل اليه السمع
سها بالسرور ردي رسولاً من الحلافة مذخل على السلطان
ولا يعلم من كوشان الشخ وعلوم مرتبته وتقدمه على فضلا
شاه حمزه ما بنو جب كجيبه بمنزله الاكرام لمبير الم علي
سائر الرسل الواردة عليه من الدوا ان توقف قايما في
صحن الدار ثم اذن له بالدخول فلما استقر المجلس الشخ قال
رحمه الله لمن من شنه الداعي الدلة القاسم ان تقدم علي
اداء رسالته حديثا من احاديث النبي صلى الله عليه وسلم
فاذن له السلطان بذلك وجلس على ركبته تادبا عند
سماخ الحديث فذكر الشيخ حديثا معاه الحديث من اذنية
العباس فلما فرغ من روايته للحديث قال السلطان ان
ان كنت رجلا ثريا قللت المعرفة باللغة العربية لاني فهمت
معنى ما ذكرته غير اني ما اذيت احدا من ولد العباس
الاصلتم لنبو وقد بلغني اني احبس امير المؤمنين علي

ودخلت رماح الفريخ في مرامي الطور من كل ناحية ففرض
زقاق للمسلم بالنقط فاجزوه وقتل عدة جماعة من اعيان
الفريخ واستشهد في ذلك اليوم الامير بدر الدين القاسم الحكاري
وسيف الدسمرزيان كان من الصالحين الاجواد والعلم
المسجلون باب الطور وكان بالطور ابطال المسلمين حاربهم
الشام وفي هذه الواقعة نزل الامير الحلي

قل الحليفة لا زالت عساكره لها الى انصار اصدار وبرا
ان الفريخ كهر الطور قد نزلوا لا تغفل عن محصر الطور بعد
من اجل الفريخ كما بين عكا وجما المعظم وصعد الطور وبكا علي
بدر الدين القاسم واسم مرزيان واطلق المال والجمع وطيب
قلوب من فيه وفيها رجل الفريخ الى جزين من سور الميادنه
وقصد لراحت الهندك صيدا وقال لا بد لي من اهل هذا
الجبل فنهاه صاحب صيدا فلم يقبل وصعد في عسك باب
من ابطال الفريخ الى جزين فاحلوا الميادنه وكنوز الاشجار
ودرو من ايجال فنزلوا للفريخ بها وترجلوا عن جيولهم ليستريحوا
فقدت عليهم الميادنه من ايجال واخذ دجيلهم وقلوبهم
واسروا من اخذ الهندك وهرب من بقي منهم لحو صيدا وكان
معهم رجل من المسلمين يعرف بالجامي قد اسرده فقال
لهم انا اعرف الى صيدا طرقا سهلا فقالوا ان فعلت اغتال
فلكم اوديه وعمره والمسلمون ظلمهم بسلون ديار و
منهوانه قد عرفهم فقالوه ولم يفلت الى صيدا سوى اهل

مصر ونزل الملك العادل والمعظم على بسان وحبر الفرج
 من عكا ومنذ هم ملك الهند في خمس عشرة ألفا وكان شجاعا غامدا
 فنزلوا على الجالوت ومعهم جميع ملوك الساجل فلما اصبحوا ركب
 الهند في اديهم وقصد الملك العادل وهو على بسان
 فنظر مرأى ان لا قوة له بهم فتأخر فقال له المعظم الى اين تمشي
 بالهيبه وقال له بمن تقاتل اقطع الشام ما يملك وتركت
 اولاد الناس الذين يرجعون الى الاصول وساق بعد التزعمه
 عندي فاجا الهند الى بسان وبها الاسواق والغلال
 والمواشي شي لا يعلمه الا الله تعالى فاخذ الجميع وارتفع الملك
 العادل الى عجلون ونزل المعظم من بلس القدس على عقبه
 الذين خوفوا على القدس وحل الفرج طاب من قصير معبر الدرب
 وسار العادل فنزل راس الماد صعد الفرج من عقبه الكرمي
 الى خربه اللصوص والكجولان واقاموا لثته ايام يهيبون ويقولون
 دياشرون ثم عادوا ونزلوا العوز وبعث العادل انقاله الى
 صهي ونسأه واقام على راس المآجره ولما نزل الفرج
 العوز حل العادل الى عالقين وقصد الفرج الطور في
 يوم كبر الصباب فاجتسأ أهل الطورهم الاولهم عند الباب
 قد الصقور ما حرم بالسور ففتح المسلمون الباب وخرج اليهم
 الفارس والراجل وقالوا لهم حسي رموهم الى دهوريه ثم طلع
 الفرج ومعهم سلم عظيم فزحفوا من احيه ما ربح مسوق الصقور
 السلم انشور فقال لهم المسلمون قتالا لم يتجرع الا سلام سلمه

وكان في دولته من ارباب العجايب ما لا يدرك شدة الادب والشرف
 الا بفار والشرف النسابه وكان يلجأ للغبيا وكهف الفقر
 ويفقد لهم وكان يتوقد دكاءً وفطنةً تونة بعلم الذرب
 ودقن يبلعه حلب ثم نقل الى المدية التي له فالتراب
 التلعة واقام بعده وله الملك العزيز محمد وجعل شهاب الدين
 طغريل الحادم ابا له وعزل وزيره مسعود بن علي الموصلي
 واقام ابا بكر امير الملك العزيز احسن قيام واستمال الملك
 الاشرف وحفظ الملك الحسن تربيته القارة وسمي
 تونى خذ الدردل مرهف اساه منقذ وعمره امان وسعد
 وصف شمع السلطان حنانه نكاحا فاضلا اصيلا وجهه اعد
 للملك دلالته والكرامات

سنة اربع عشر وستمائة

فيها سيرا الملك العادل ضد الدين سح السوخ الى بغداد
 رسولا ثم قدم بعده وله محال حصف رسولاً من الملك
 وفيها استخفا الهدنة من المسلمين والكفرنج وجاءت العادل

المحمدي
 او زود

جاءت بمحمد السلطان عليه السلام من المشرق فشققت منها غيلة وتفرقت
الفرقان وقد لاهل منها الليل واسفلوا النارا ليزالوا
وساد تحت ظلام الليل فتكررت قلبا السلطان منهم رعب لا يزل
وعاد الى بحر قند وهو فيهم عظيم بما راي من حالهم وصبر لهم ٥
سنة بلا عشرى سمايه

فيها توفي الشيخ باج الدين ابو المهر بدر الحسن العدي
البعدي ادي المولد وكان مولده سنة خمس وعشرين مائة ليل القف
من شعبان واقام بدمشق واختص بعز الدين فرخ شاه وبولن الملك
الا مجد صاحب عليك وكان حسن العقيدة طيب الخلق ايتام
الاسان من مجالسته وقرا عليه الملك المعظم على كرامت سيوفه
والاصاح والنجاسه وكان شقي من القلعه راجلا الى دار اراج
والنار تحت ابطه وكان عالما سون الادب وله سماعات
عاليه ونصا سكره وصدقه الفلا من البلاد وقرا عليه
العلماء الكرام وله بدمشق دفين تياسون ورياه جامع من القرا
وفيه ما توفي الملك الظاهر عارضا الملك المظفر صلاح الدين
لوسعد الدين صاحب حلب وله خمس سنه مائة وستين وخمس مائة
وكان مهيئا وله تعدد بالملك وسياسه وفطنة وكان
دولته معمور بالعلماء والعزلاء منزله بجوار الملوك والامراء
وكان محضنا الى الرعيه والى العاديين وحزم معظم روات
والله ولما استقر الملك العادل بدمشق ضم اليه الامراء الطاجيه
مثل سمون القفري والمبارر حطلم وسراستقر واسد فلبس

نکار مدخ السلطان من يوم الى يوم لما ان علم منه السلطان
المامله فاختار السلطان من عسكره سيراك فادرس لقصده
كتشولو خان و سار فوجد المهر حادرا فلم يملكه العنور الى
ان ذابت الجليد فغير رجعت في سيره وكان بلغ جنكر خان
استيلا كتشولو خان على بلاد كاشغر و بلاسا قول و حصول
لوز خان في يده فحضر اليه ابنه دوشي خان في عشرين
الف من صناديد التاتار الملعوبين ليمتد ارك اسره فيدينا
السلطان محمد ابي سيره اذا سمع طليعه مجمره فحمله قد
اقبلت في عمار عظيم فير السلطان الحاد من عسكره ليكتشف
عن ذلك فوجد دوشي خان جنكر خان قد طفر بكتشولو خان و اخذ
راسه و معه من القتام ما تركا لعبرا دلهما فقتلوا دال المير
طول يومهم و بعث دوشي خان الى السلطان برسولا مصبول
كلامه انه تقبل الارض و نهى انه لم يتعد الهدء الارض متعبدا
طوبى بل خدمه للسلطان و هذه القتام من يدى السلطان
يحكم فيها كيف شا فان راى ان نعم يعصها على من ياشه
الصال و الا فينسلها و يسوقها الى محيمه فان و الذي
او ضاى بسلوك الادب ان صادفت لحد من عسكر السلطان
او تواجه ما افاد ذلك مع السلطان و اجابه السلطان ان
كان جنكر خان قد امرك لئلا تقابلني فان الله تعالى امرني
ان اقاتلك فلما قابل للفرقيان حمل دوشي خان على ميسره
فمنها تمزيقا و فرقا تفريقا و كاد يهزم السلطان لولا ان

٩٢
وصولها اليها وقد وقع من كورخان ايجانبه وملك الخطايه ومن
السلطان محمد ^٥ وقد لسه السلطان شير كسر
ولهي اخر وقايعة يلا ناجيه كاشعر فاحد مدد و خان بزم
لكلا كشتلو خان قصد كاشعر والاسنيلا علي كورخان فاجابه
الي ملك ونضا من قبالي و كساه بحدود كاشعر واقتصاه ام اجلتاه
على سرير الملك وكان كشتلو خان يقف من يده عند الاذن
العام موقوف كحايه فلما بلغ السلطان محمد ذلك ارسل كشتلو خان
يقول ان خان ايجانبه قد كاص من جبالى بعد ان تركه حصيد
السيوف فها حد ثكل نفسك بعد اذ كان يا عز سلطانيه
وقد كان رغب في المهادنه علي ان يزوجني ابنته طوعا ^{حائز} وعاج
تؤف الي بما تجويه خزانته من الجواهر علي ان اتركه في
اخرات بلان فان اردت سلامتك تنسك فسير الي تنه
وخزانته و امواله والا فقد جيتك بما لا قدر تدفعه
فاجابه كشتلو خان جواب حاشع متدلل وبعث بالطاف
تلك الاطراف واستعفى من تسليم كورخان مستشفعا اذ جاء
كورخان بضرع اليه ويقول ان هذا السلطان واباه كانا
كلان الي وسد لان الطاعه وقد علم كلا حدما كانا عليه
من الحكمه لي وحين ساعدته الايام رصيت منه ما مثاله
عليان ارويجه ابنتي وهي اعز خلق الله علي وليس بطلني
الا ان لا يسوي الا لال يا الموقدونه فرق له قلب كشتلو
خان وحشيانه لوسله اليه ببقى شبه عند الترك عليه فكان

من شدار التمر الملائع الخلق الكرم فلما عاد التون خان
لما لجهج سير جنكر خان الجبل والعماد التي كان يرسلها
در شر خان وزبان تحس ثقل من يديه وعرضت عليه
استنشاط غيضا وامر بقطع اذيا بل الجبل وطردها وضرب
رقاب من احضرها فلما علم جنكر خان وصاحبه كسلو خان
ذلك الحال فجمعهم على التعاضد وايدوا الخلاف والشر
من الخلاف فلما بلغ التون خان اجتماعهم وما لهم عليه من
الحيرة والشدة اسلمهم في استزداد لهم الى الطاعة لم يزعج
في رسالته الاعذار بالانذار والوعده بالوعيد فلم يزد لهم
دعاده الا اتقار الخشدة التون خان واستجدوا والتفاهم
فكرهوا فتح كرهه وقلوبهم على مقدميه الخلق الذي
لا حصي وانقلب برقبته وخلا لهم الملام فتملؤ فيها دملوها
وانصوى اليهم من اوشا سال الملوك وادبا شها كل طامع
مال وطامح لا مال وصعف جمال التون خان الي ان
راسلهم سالما ذنانا بما تحت يده من المملوكين فاجابوه
لما سال واستقوا الامر من جنكر خان وكشلو خان علي
قاعده المشاركة فصاروا الى لاساقون فلكاها ومات
كشلو خان وقام مقامه ولده وسعى لبقته فاستضعف
جنكر خان جانيه لصغره وجري بينهما مراسلات ومعاينات
افضى احدهما الى الاستسحا ش ففارقا وطلب كشلو خان قتال
والما لوقصا لجه صاحبها مدو خان لمرسله خان واسف

٩١
وكان خلف من كل ماله غلامه واحمد وراسه الى مطهر الدين
فارسه الى اعداد لجمع اعداد الفرح الواحد وكتب مطهر الدين
الى المخلص وعاد الى اربيل وجمع على الفخر واعطاهم وسار
لا امانهم وفيما كان ابتداء امر الميرزا الملا عن
وذلك ان هذه القبيلة اللجينة تعرف بالتمزجي كان البراري
فالمع الصين ومشتا لهم في موضع يعرف بارعون ولهم طائفة
مشهور من الزك بالشر والعدو وسبب ظهورهم ان
اولهم الصين يتبع دون سيرة سنته اشهر وقيل لجوبه
صور واحد لا ينقطع الا عند ابحال المنيعة ولا انهر
الوسيعه وقد اتقسم من قدم الرمان سنته اجراء سوك
اسم كل جرد خان اي ملك يبابه عن التول خان وخواجهم
الا عظم المقيم بطمعاج وهي واسطه الصين مستقر
الملك العظمى في ايام الصيف فاداء اقبل الشتاء بعد
لا تلك ما لي مشير الى مثالي طيبه ساحليه معول
الوزن خان في حراسه ما خلفه من الملك على الخانات
السنة المقيمين ارض الصين وكان من جلتهم دوس حال
قد تروح معه المعرج جنك خان مقدم التشر فانفق في
دوس خان والبول خان عايب مجهر جنك خان لاعتبه زابرا
ومعزبا ومعه كتلو خان فاجبرتها ان المنوني اعطى
ولدا واشتار على احياء جنك خان ان يقيم معاه فاجاب
لا اخلد وتولي بلاد دوش خان وانضم اليه في ابيز مد

قَالَ فِي الدَّخَانِ وَغَدَّتْ الْمِيرَةُ عَلَى عَسْكَرِ مَطْفَرِ الدَّيْنِ حَتَّى
لَو تَأَخَّرَ مِنْكَ عَلَى الْقِتَالِ أَمَامَ لِقَاءِ مَطْفَرِ الدَّيْنِ وَمِنْ
مَعَهُ فَلَمَّا كَانَ الْعَصْرُ مِنَ الْيَوْمِ رَكِبَ أَحْمَدُ بْنُ مَسْكِيٍّ وَطَلَبَ
عَسَاكِرَهُ وَاتَّخَذَ مِنْ الْجَيْلِ طَالِبًا الْمَصَانِفَ وَكَانَ بَطْلًا
شَخَصًا نَصْرًا كَوَسَاتِ مَطْفَرِ الدَّيْنِ وَنَادَى بِعِيسَى الْعِيسَى
وَابْنِ سَلَامَةَ وَطَلَبَ عَسَاكِرَهُ أَطْلَافًا وَالتَّقْوَى وَوَارِثَ
الْأَنْبِيَاءِ عَلَى بَعْضِهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مِنْكَ عَلَى طَلَبِ مَطْفَرِ
وَكَانَ هَذَا الْيَوْمَ عَسَاكِرُ الْأَرْدَنِ يَأْتُونَ فِي مَطْفَرِ الدَّيْنِ بِالْطَّلَبِ
مِنَ الصَّغِيرَةِ إِلَى أَنْ عَادَ إِلَى مَكَانِهِ وَكَانَ الصَّغِيرَةُ
الْأَرْدَنِ عَسَاكِرُ مَسْكِيٍّ مَقْدَمَ عَسْكَرِ جَلَبِ وَبِالْمَمْلُوكَةِ الْأَنْدَلُسِيَّةِ
لِرَبِّهَا لِمَنْ لَمْ يَرَأَوْهَا قَالُوا وَجَلَّتْ إِلَى الرِّفْدِ
بِهِمُ الْبَيْلُ وَبِالْمَمْلُوكَةِ عَسَاكِرُ مَطْفَرِ الدَّيْنِ عَلَى عَسْكَرِ
مَسْكِيٍّ لَمَّا كَفَى مِنْكَ أَنْ لَا قِتَالَ لَهَا الْعَدُوُّ الْمَلْفَقِي بِرَأْيِ
مِنْ أَصْحَابِهِ الْعَجْرَ تَرْكُ الْحَكَامِ مَا لَا يُقَالُ عَلَى حَالِهَا وَأَنْهَزَ
مَعَهُ حَتَّى اللَّيْلِ فَلَمَّا أَصْبَحَ الْيَوْمَ رَفَعَ طَلَبَ مَطْفَرِ الدَّيْنِ
عَسَاكِرَهُ طَالِبًا لِلْعَمَالِ لَمْ يَكُنْ مِنْ جِهَةِ الْعَدُوِّ وَجِهَةً
الْعَمَالِ وَالسُّوْقِيَّةِ نَارِ لَيْسَ مِنْ حِمِّ الْعَدُوِّ وَبِالْمَمْلُوكَةِ
بِهِمْ رَحْمَتِي لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ جِهَةِ الْعَدُوِّ وَبِالْمَمْلُوكَةِ
الْأَنْدَلُسِيَّةِ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ جِهَةِ الْعَدُوِّ وَبِالْمَمْلُوكَةِ
وَبِالْمَمْلُوكَةِ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ جِهَةِ الْعَدُوِّ وَبِالْمَمْلُوكَةِ

سنة ابي عشرة وسمائة

فيها ظهر عصيان ناصر الدين منكلي مملوك السلطان اربك علي الخليفة
وعلى ماله وقطع الطريق وسفك الدماء وملك بلاد اسان وارجم
منها وملك اهدان وانضم اليه الخلق الكثير وحذنه نفسه بالامور
الكبرى من الاستيلاء على بلاد البجم والجم بعد اد فكب
الخليفة الى الملك العادل وللظاهر بطلب النجدة واخرج عاكر
لغزاة مقدمها وجه السبع ووصله كده العادل وللظاهر
وحسرج مظفر الدين بن بركا كد اربك جميعها وتقدم
على عمل بعد اد والتمام وساق مجدا الى اهدان بالمعاه
السلطان اربك وحللا للدين صاحب الموت ولبز بجم وثار
من اهدان حتى وصل كرا قريبا من اصفهان فوجد ناصر الدين
منكلي باللا كحف ايجلد ومعه اربعون الف فارس فزك

الأكابر والعلماء ولو لم يحج الملك المعظم وطعن أهل اليمن أنه واصلهم
 لما قدر على اليمن ^{وفيها} أخذ الملك المعظم قلعه
 صرحد من أن يهجموا وعوضه عنها مالا وأعطاهما ^{وكتبها}
 حج الملك المعظم من الدار على ومعه جماعة من خواصه
 عاملين اليك وعاملين من سلك وطهر الدار يستقرا بجلي وعمرهم
 على طرق الحلال وتوكل وجدد البرك والمصانع واجتهد
 في الناس وبلغاه سالم أمير المدينة وخدمه وقدم له الجاد
 وسلم إليه سفائح المدينة وفتح لها الأبواب وانزله في داره
 خديعة عظيمة وسار إلى مكة فالتفاه قتاد صاحبها وحضر
 خدمته وتخاصم عليه وقال له الملك المعظم ان ينزل فانشأ رجا
 الأبطح بسوطه أي هنالك وبعث له الهدايا بغيره وبات
 بمنى ليلة عرفه وتصدق بما فقرا الحمر من مال عظيم وجل المصطفى
 وزودهم ولما وصل كان الملك المعظم له على خفيه المصون
 فساق مجدا بحيث لا يلقى فيه والده واجتمع به وحكا له خدمه
 سالم صاحب المدينة وتفصير قتاد واعتد من الخنوخ
 حيثما صحبه بالافضل الحرحي إلى المدينة والعالم سالم أمير
 المدينة وخرج معهم وقصد مكة فانتم فاد منهم إلى البرية

والله اعلم بالصواب

89
سكلى ونفق اصحابه وكان صاحباً كثر الصدقات دساً صاماً عادلاً

سنة احدى عشر وسمائة
فيها ملك الملك الموحدين اقيس الملك الحامل المزمع كان حاراً
فانكا طاماً ملكاً قتل بالمرع ان مائة شريف وخلقاً من

سنه عشره و سماية

فيها قتل ابد عثمان صاحب همدان وذلك انه لما عاد من بغداد اقام
عندني رجم ينتظر عا كذا خليفه فقال عليه الامر فصار نحو همدان
فالساه عكر مسكي فقا ملوه وقلاوه وقطعوا راسه وقلوه الى

وبقي وجهه وبه نفس فغرمها حتى الصياد من بربه الداروم
 فاصراه وقال له انزل فعال له هذه الف دينار وادخلني
 الى العور فاحذها الصياد دينار به على طريق الجبل
 فعلم به الوالي فاحاط عليه واتوا به في صهيون لقد
 وركبه واعلم الملك المعظم فسير اليه يقول انت شيخ
 كبير وملك تنس تسليم الى كوكب وعجلون وانا اجلف لك على
 ملك وملك ويكون بيننا مثل الوالد فامتنع وشتت المعظم
 نفيه الى الحرل واعقله واستنولى على ماله وملاعه
 وكان اميرا كبيرا اذا راي فطنه ولزم الاموال والكواصل
 بملاعه مانعا للملك التمار وكان كذا من العلاع كوكب
 وعجلون ومن لا قطع السواد ما جمعه وايجابه وجده
 عوف وملك السلط والعور الى كوكب وحمي كليب الى الماصره
 وكان مقصدا الى الرماح اذا بطلوا والممارد التجار كل من قصده
 اعطاه بربه يسفلها الى البور وورم سفره على ما لم يتلم وكتب
 بعد الكتب لاجنه كلم فيها ولما نص عليه الملك المعظم كان
 تيمم بالهدنه ما سادى الف الف دينار وكان له يد
 سريره ملكا منقورة خارجا لخصص ~~و~~ ~~و~~ ~~و~~
 لوني الملك لزوجته نجم الدين ارب صاحب خلاط لمر الملك العادل
 وكان طالما سفاكا للديار فلم يطل عمره فابتلى بامراض مزمنة
 وكان قد وصل اليه اخوه الملك الاسف بزمه فأتى وهو عده
 بلا رجد ذلك الاشرف خلاط واحسن لاملها وخلع عليهم ^{عزل}

بقوله اهل البيت على مذهب الشافعي واقام بالموصل وبعث
رسولا الى بغداد لما تولى يوم الدين انا بك وكان به وسواس للظمان
بعثت علامه في كل يوم الى جسر الشط فيقف وسطه ويملا
الاباريق ويؤصا منها وكان على ما قلنا عامل الناس في نقاد فصب
الباز لموله فقال للملحماد سلام عليك يا اخي كيف انت قال
اما انا فخير بل قد بلغني انك تشطف اعصابا بارقيا في
كل يوم فلم لا تشطف اللقمة التي تاكلها ففهم قوله ورجع عن المعاملة
وكان السخ عاكرا من الشنعوية بالموصل وبعث علم الدين
على اهل دهر وسوق في رجب بالموصل هـ

سنة تسع وثمانية

فيها خلع الخليفة على ابد عثمان الفرجيه والعمامة و
تدار السلطنة وامره لن يزوجا مة الى همدان هـ
وفيها كانت نكبة الامير عالم اسامه الجلي كان قد
استنقش من الملك العادل ونقل الى الملك العادل
انذرتا بكتاب الملك الظاهر وراى تغيرا من الملك العادل وكان
عالم اسامه بالقاهرة والملك العادل واولاده
مخرج اسامه على انه يتصيد حول ليس وساقلا التام
في ما ليكم يطلب فلا عه فارسل الى المراس الحكم الى ديباط
قال الملك العادل من ساق خلعته وكفته فله امواله وقلاعه
فركب المعظم ومع نزيير وعلى يد جنان حبيب وساق الاعه
في اربع ايام فبقوا اسامه لان اسامه لقطعت عما ليك عنه

يقول ما دبت الناس قد قتلنا القتال وجعلت لك وسيلة إلى
نهب أموال المسلمين واستخلفت الديار المشتهرة بهرام وقد
عرفت من هواجى واولاده وروحي والدي لان لم تنتهي لان
نعمه لئلا تدار وهدنة فقال رجع عن هذا ولا قصدك
الحسين من العراق ونحن من الشام فكف عنهم وطلب
مالاً بجمعوله ليس الف دينار واقام للناس ليلة ايام حول
جبهه جبالون من قتل وجرح ومسلوب وعران إلى
الناس بالحوال إلى مكة فدخل لا قبا والاصحابا فطافوا إلى طواف
ورجلو ووصلوا بعد اذ على عايد من الفقر والذل ولم ينطق بها
عزان **و** فيها لوى الحسين محمد سعيد ولفقت
بناج الدين محمد بن مصنف المذكور بالحرمينيه وكان فاضلاً ناعماً
وفيها لوى الامير محمد بن اياز شريك الما صر الصلح
وكان شتراه اربعماية دينار وكان من امر اصلاح الدين شهد معه
الغزوات كلها وكان كبراً في ان مطعام ومطعمان محباً للاجناد
كثيراً كالحق والهايات وقد ذكرنا الحرافة عن الملك الا فضل وكان
الملك العادل قد اعطاه بايلاس وقنس وهوين والشيخ
وقلعه إلى الحبس فاقام بها وكان يزداد إلى حديقان
وكن تناسون وحلف ولداً فآثره الملك العادل على ما كان
لايه وقام بامر الارض صام الدين البيني ملك ابيه اجتر قيام
سد ذلك الثغور وقام بالامور على احسن نظام **و** فيها
لوى الشيخ الامام عماد الدين بن عيسى ولد سنة خمس وخمسين

وفاته الى عماد
الدين محمد بن
3
بن محمد بن
5

سنة ثمان وثمانين

فنه قدم رسول حلال الدين صاحب الموت الى الامام الناصر
خبر بانهم قد ترو من الباطنية وبنوا جوامع واملا اجد
وصلا للجمعة وصامو رمضان فسر الخليفة والناس
بذلك وقد منعت حاتون ام حلال الدين الحج فاجتهد
لها الخليفة وفيها قدم ايد عثمان من هذان
لا بقدراد وكان باصا لمشكلى ملوك ابا بك قد دخل عليه
واخرج من هذان فاجتهد له الخليفة واخرج جميع
ارباب الدولة للفيايه وفيها تحت ربيعة
حاتون بنت ايوب فلما كان يوم النحر منى بعد ما رمى الناس
الحجار وثبلا ساعليه على رجل شريف من بني عم قاده
وكان اشبه الناس به فظنوه اياه فقتلوه عند الحمرة
ويقال ان الذي قتله كان مع ام حلال الدين وثار عبيد
مكة والاشراف فصعدو على الجبلين منى وملكوا بكر وظفر
الناس بالحجارة وهبوا الناس يوم العييد وقتل من الغزبيين
جماعة فقال له واس ارجو بنا الى منزله الثنايين فلما
حصلت الانتقال على الحال جهل قاده والعبيد فاخذوا جميع
الاقليل وقال قاده ما كان المقصود الا انا واهله
البيت من حاج العراق لحد وكان له السار امير حاج الشام
مع ربيعة حاتون بنات ام حلال الدين فدخلت جميعه ربيعة حاتون
مشجرة بها فبغت ربيعة حاتون مع اس السار الى قاده

ونزلوا بسجدهما خارج باب شرفة واقاموه مدة ثم اسفلوا الى جبل
 تاسيون فقال الناس الصاحبة نسا الى مسجد لي صاح ولم يكن بالجد
 عان سوى براكجوراني وكان للمسيح ابو عمر يصوم الدهر ويقوم
 الليل ويحافظ على الصلوات الخمس في الجماعات ويخرج من
 لمن الليل الاخر الى المسجدة الطلحة فيصلي الى الفجر ويقرا
 في كل يوم سبعا من القرآن من الظهر والعصر ويقرا بعد عشاء الاخر
 اياها خمس وياسن في تبارك والواقعة والمعوذتين في كل
 الله احد واذا ارتفعت الشمس لقن الناس القرآن بالا وقت الضحى
 ثم يصلي الضحى ثمان ركعات وقيل هو الله احد العشرة ويروى
 المقابر بعد العصر في كل جمعة ويصعد يوم الاربعة والخميس الى
 معان الدم راجلا بالقباب فيصلي ما بين الظهر والعصر
 واذا ترك جمع الشيخ من اجل وربه في جبل ورجله الى
 ست الارامل ويحمل الهم في الليل الدراهم والدينق ولا يعرفونه
 ولا نام الا على طهارة ومتى فتح الله له بشي من الدنيا اتره اثاره
 ويصدق ثيابه وربما خرج الشتاء على جسده جبة بغير ثوب
 وبقي طويلا بغير سراويل وعمامته قطعه من بطانه وكان
 ينام على الحجير وبياكل خبز الشعير وما نهر اجد اقط ولا اوج
 قلب احد ولما نزل صلاح الدين على القدس كان هو ولهوه الموصوف
 وجماعة في حقه في الملك العادل لا يزارنه وهو في الصلاة كما
 نقطعها ولا الشئ ولا يركب دابة وكان يصعد المنبر وعليه قميص حرام مبرور
 الحبيب وفيه من صلى وكان مجاهد في سبيل الله وخضر القضاة مع صلاح

على فقهه وقضائه وخلاص البلاء منه فصالحهم على مضض منه ورحم الله
 من انتقام محالين الشماخي ^م وفيها توفي في الـ ١٧٨٠
 فخلد بن محمد الرازي وشهرته اعظم من ان يبدى على فضله وتأييده
 في سائر العلوم وكان النفسها يكفر ونه والثناءات عليه قايمة
 بأشياء منها انه كان يقول قال محمد المارزي يعني عن النبي صلى الله عليه وآله
 محمد الرازي يعني عن نفسه ^ع وفيها توفي محمد بن ابي جعفر
 سنة سبع وستمائة

وفاته
 محمد بن محمد
 الرازي صاحب
 التفسير الكبير
 ومات في سنة

فيها توفي الملك العادل بن السلطان اسد الله بن محمد بن
 من قتل من مودود بن زكي صاحب الموصل كان متكبرا جارا خيلا
 سفاكا للدماء وقال فيه عماد الدين الشاعر الموصل
 وقالوا لنا قصير الركا بقلب نعم وقصير اليد
 وتنتز اللوم اعظامه احتيا لا كما الهز عصر الردى

بلغه فمات في الحيات ومات محالين بعلم السلا
 وخلف الملك العادل بن مودود والملك المنصور بن محمد بن
 وجعل العامد في عهده بالموصل اعطى العفر لزنكي وكانا من
 بافتي مطهر الدين بن محمد صاحب اربل فخلع الملك العامد على
 واعان الملك ربه الممعدله وجعل الامور مناطه بيد
 لولو ملك ابيه وكان شهما حواد الدنيا قال الناس اليه وعول
 وفيها توفي

وفاته
 ابو محمد بن قدامة
 ومات في الكوفة

في امير طلائع عليه
 ابو عمر محمد بن احمد بن قدامة شيخ اخنا له المقادسة ولد له
 وعد من وفرة ما به نفقه جماعين من اهل النيسابور وهاجر مع والده

دوره الحاضر
٨٥

٨٥

٨٥

سنة ست وثمانين

ايوان

فيما نزل الكرج على خلاط وبها الملك الاصل الملك العادل محمد خلاط
وصاننها واشرف على اخذها فقال المنعم لملك الكرج ما بان لك هذه الليلة
الا قلعه خلاط فدخل الملك شرب الخمر من وجهه وركب جيوشه
وقصد باب اجيش فخرج اليه المسلمون يتقاتلوه فغتر حصانه فوقع
من عليه وقتل عليه جماعه من خواصه واخذوه اسيرا فحل الي
القلعه وبات اسيرا بها ورجل الكرج عن البلد وخرج الله عن امله
واشرف على اخذها ان يريد ما فتح من بلاد المسلمين ويطلب كل اسير
عنه من المسلمين فاما الفار وبرزج ايواني ابنه الاصل
وفيما نزل الملك العادل على سمارقند وضربها بالطارق
لارسان واشرف على اخذها فامرسل الملك الطاهر لاه الملك الملويد
بفتحها امر سمارقند فلم يفتحها ومات الملك الملويد في هذه
السفره وكن ملوك الشرق مجامع الملك العادل وحاموا العاقبه
فاثقوا ملك اسد اساه صاحب الموصل وطغرا الدرس والدر
صاحب اربل وصاحب الجزيره وصاحب مارديس والملك
الطاهر صاحب حلب وصاحب الروم وصاحب اميد فعلم
الملك العادل ذلك واثق وصول رسول الخليفه الامام الماخذ
شاهانه امر سمارقند فقتل السفاعة ورجل عباد ان اخذ نصير
واخابور ونزل على اهران وقرى العساكر وكان قد قتل الازموال
عليه الملك الطاهر صاحب الموصل واما علم الملك الطاهر وصاحب
الروم والملك الملقب بالخليفه انه قد قتل عباكر عن موصل على حفصه

کانی نمی قد شد و العری لینهم و ارجو
 وما سمعت قبل ان ترجوا لمطامح الشهيد من الاستبد
 ما جادی الاصفان رب موج لحدته طيب حدته
 فاسلم وقل للطاعين ان يكن بين فرقاً فيفيلك
 فشرعت للدا السجوف عن مهاجرتهم بالافاق الى الاربعه
 مبتسمات والربا من ربه ينفق لا لا تغور لهنه
 والجو مقل المسم ارج ما لمسك من رجع هنود لهنه
 وما علمت قبل ان تطلعت ان احدث درلكها من طنه
 وقال

زار و طرف النجم لم يرقد موتوراً من حسنه موتدي
 احور كلكي اكاله حده نقطه ند فوق در ندي
 ما حسنه من زاير ما بدا الا واني من الاستبد
 ويا ظلا لا فيه من بعد ما كنت مرء وجهه الهندي
 اطفائتم البرد المشته من نوره ناري ولم يبر
 و جاد لي الحاس من رجه برفقه سها على عودي
 فيا لها من الملم يفر بلها العاري بالالهدي
 ادنت لي البدر الى ان غفا موسدا يشرق منه الدي
 احويه في صدرى كوجانه ريانا بارج في مرفد
 وهذا الصها من رفته ما جئت عليه قلبى الصدي
 واجتلى لي ليل اصداعه من رجه غم صبا العبد
 اتقى عنه الى عين لا رحاه الملك الا بحب

ما جاد لي الحاس من رجه برفقه سها على عودي
 ويا ظلا لا فيه من بعد ما كنت مرء وجهه الهندي
 اطفائتم البرد المشته من نوره ناري ولم يبر
 و جاد لي الحاس من رجه برفقه سها على عودي

۲۹
علی دکه المحبت سائب بدر و دغدغه آن شهید و مدح اکلیفه
و خلج اکلیفه علی اکبر سمسال الدنرا استاد الدار
العادلی و عادلی الشام ماله دایا و الخف ۵
وزلزلت نیسا بور زلزله عظیمه و دامت عترت اباام
فات تحت المذم خلق کثیر ۵

زلزله و قوت ماه
عشر امام

۵ اکھبر محمد علی الجزری ۵

وللجزری عمر سنه عشر و عشر و عمره ام اتشدی لیسف
است بوحدی حتی لابی رایت الانس لاستنوخنت منه
وما ظفرت بیدی صدق صدق احاف علیه الا حقت
منه

وما تزل التجارب لی صدیقاً امیلاً لیده لا ملت عنه

۵ محمد مختیار محمد ۵

اخو استاد دار اکلیفه کان باضلاً ادیباً ساعداً
اتشدنا تو ما

تسماً من سکر الفواد و انه قسم به لو لعلون عظیم
الی به صبت کیت مدنف فلوا الفواد مولد مهموم
لا استطیع مع الشای سلوه حتی المات دای سلم
تقطفوا لومل بعد بها جر فالصبر یفقد و الرجاء یقیم
۵ و مر سراج للدر العاسر ما اندی کلب ۵

ای در عندی دای منه للوکی ان بشری
ما حول الرحیل فطلت و الها اتشد فلی من عیسف منه

وغيرهم وقد كان قبل الرسالة زاهدا فقيرا منقطعا الى
الكلوة والنصوف فلما بد له منه ما ذكرنا اخذت منه
الربط التي كانت بيده ومنع من الوعط والكلوس فقال
ما قبلت هذه الاموال الا لافترها على فقرا بعدا
وتزج يعرف المال والنياب في الزفاما والربط وارباب
البيوت . وكان من عاده محيى الرى الجوزى كل يوم يوم
تحت تزيه ام الخليفة وسها بالسرور دى كل يوم للمنا
بياب بدنه تمنع الشهاب من الكلوس وامنو محيى الرى
مكنا ساب بدنه فانفق ان محيى الرى على حكامه ذلك
الى نظره الرجبه الى شخص مستحق فاسود بعض وجهه
فراى في المنام قابلا يقول اذهب الى العزاد الى شخصك
الجيد وسله ان يسفلك قتلها الى العزاد وطرق باب
راويرة الجيد فقال له الجيد تدين بالرجبه واستغفر
لك العزاد فقال الناس ما قصد هذه الحكاية الشيخ
سها بالسرور دى . ومعاه لو تركت هذه الاموال
ما شام كان اصلح من اخذها وتفرغها سفلا
وكان الخطب محال من التيميد ليكر الى قدح في
هذه السنة الماصبه وكتبت لنا معلم مطهر الله
ان ياتي معه كائنا ما الوصيه الى الخليفة فلما عاد
من مكة سال الكلوس ساب بدنه فاجيب الى ذلك
وقدم الى محيى الرى بالخير يا محصور فخر وقد

الملك الاوحد الملك العادل خلط كاتبه اهلها بعد فضل
بكتهم ولها ارساري وكانت بنت بكتهم مع صاحب ارض
الروم فقالت لا ارضي حتى تغسل لفرار دينارى وثاخذ
بنار احمى فادلى خلط وخرج لها ارساري الى اعباده
فرضه امان راسه وعاد الى ارض الروم وبقيت خلط بغير
ملك وكان الملك الاوحد الملك العادل صاحب

بيا فارقين فكانتوما لامرآء كما را الملك فثار اليها
والستولى عليها وكان اهلها جبابره قد حصل لهم الطمع
بلوكها فشرط عليه الامرآء والمقدرون والمكر فاليه
خلع عليهم ولاطعمهم وقربهم بالاهل ان ثم يلحق منهم فاباد لهم
وعزتهم بحجر خلط وبدد سلامهم بالفتح واكبوس
الملك الخامس من ستماء

فيما كانت دار المصيف سعدا ما كان في الغنى للحاج
الوارث من البلاد ورتب الخليفة لهم فنون الاطعمه والاراد
واذا عاد من الحج فرقت بينهم الدبا برة والنباس

فيما قدم الشيخ سهايل السهرردى من الشام
بعد شمس الدين استاذ المزار فلقاه المولى
واحترمه اجتراما زايدا وكان معه الهدايا والنفق
واعرض الخليفة عن سهايل السهرردى ونعم عليه حيث
مد يده الى الاموال بالشام وحضر دعوات الامراء
بما مثل الامير عمر اساه وجر كس واد لاد العادل

انتظر عكازته
البحر شهاب الدين
المستمر وردي

وان كان بها يدعى غير صادق فاصبح ما كانت له بالصانع
وحبس هذا الورد زيو ما في الدوان فوجعت سرديده
ورقم مختومه فلم تجا سبر احد على فتحها فبعث بها الى
الكليفة ففتحها وبيعها

ان صح ما تزعم يا مدعي الي بنى لست من نسله
ولا قابل الله بيزدا ولا مدت يدا السوا الى فعله
لانه قد كان ذا فقه على اختناث العود من اصله
وانما ابقا احدوثه للناس كي يعذروا بفعله
فكانت سبب حقه لان الكليفة قال ما كتبوه هذا الا وقد
اهلكا بحرقه والنسل وقال فيه مطر التماشكي
كان دكان

ذا كان المدعي لو حقت انسابه ما جاز بيعه على من حسن العايد
شوم الحنا والبغدي للبطل دابة في مع الحلق ذكره واعلم ان
فيها كتب الكليفة بغداد في رمضان دار المصنف من
الجانين عشرين ارا في كل دار في كل ليلة عسراء قدح
والف رطل من الطيخ النحاس والخمر النقي الكلوي وغير ذلك
مستمر في كل رمضان وفيها وصل نجم الليل
فاحصى للعسكر الخنفي الاعداد وسولا من الملك العادل
واخرج في مقابلة سها بالسرور في سقي السعداء
ومعها الخلع للملك العادل اولاده وكان خلع الملك
العادل للمطوق والسواران وفيها ملك الملك

وہنکد رومی من ذاللدی عابین روحا قبلہا توہب
وعدت اسعی بجانی ہا ماکل زانی المرئ یستغوب
وما۔۔۔ ارضیکم

اصل تلافی ملائیکم فعلیونی کیف اسلو کم
فلنم قلبی و ما خلنہ لتقی قد اصبح ما ویکم
اجبا بنا من ذالعلوم الذی یقتلنی اکب یقتلکم
ہای خلق اللہ برحقکم یقت ابداد محبکم
لا تموت عینی بکم ان مات واستخفت عمر معانیکم
ولا اشتقت رومی بلعیاکم ان حدت فی تسلیکم
وما لاہ ما اعد بکرم غدی و ما اھلا جنسکم
وما الذالوت فی قراکم علی ملال و جفا
امر حقوی لم یضیض القلبی فاللہ ہای ہای ہای
التم عز سہری ہار ہو طول یواحمی ہوا جید
طوی لعز عایتکم و با طیب مکان ہات کو بکم
و یا ہدی من ظل حکم اودراج مالودج یواکم
السنة الرابعون ستمایہ

بہا عن الی الخلیفہ الوردی مہدی العلوی فانہ کان طالما
جبارا قاسیا متکبرا لہن یعقوب صار المجتہد الی الخلیفہ
خلیل قولا للخلیفہ اجد توق و فیت السعوی ما انت صاحب
الوردی ہذا من امین فیما ضعیفہا خیر البرہ صاحب
فان ملحقا من سلالہ جید و قد اوردی الخلفہ طامع

واستسواله ، وفيها نزلت الفرج على عص و كان
الملوك الطامعون قد بعثوا من الدرس خطب الحلي كره الى
اسد الشريعه واسد هذه المره المعصام العلاني
و حلام صاحب حص ، وفيها علبت عسار الوعد للحر
صاحب المارح كما مع ايجل مودعا لاهل دمشق ليتوجه
الى حلب ليجري في مجلسه ذكر المغناطيس وانه يعشق
الحر يد فقال عسار و اخباري يعشق الشمس ولما ذاك
مالت الشمس الى جهه مالت الاخباري معها والها فصاح
سيف الدرس بميل اموالي ثم سار كلنا اليوم جباري
و ~~سماح~~ صدمه جان ، ذكر عسار السراجه هذه

السفر باج الدرس القاس وانشده مرعه
ما لي سوى حبل مذهب ولا الى غيركم مذهب
بددتهم شلى ما اهل نرى بجمعتي لو لم يكن
وساح دمعى هو اكم دما قصت فيكم مثلا بصر
ابكي وانتم نصب عيني كما يغصن لما الذي يشرب
واعشق التعذيب في حبل ومن عذاب النفس بالعدب
ناشدتك الله بسيم الصبا من ان هذا النفس الطيب
اودعت برد ال وقت الضحى مكان القف عقد لها ريب
ام تاجمت اياك روض النحى وذيها من فود
فهاك ان تحقني باخبارها فعد الى اليوم منها اقرب
احباب قلب ليس من جوركم الى الى عدلكم المهاد

السبعة المالكين ^{سما} فيها استوردا خلفه بصير الشاهر ممدى العلوى الحسينى
 وخلع عليه ^{هـ} وفيها توجه ناصر الدين صاحب ياردن
 للاحلاط بكاتبه اهلها فحما الممدى لاشرف فنزل على دبسر
 واقطع بلد ياردن فعاد ناصر الدين الى بلده بعد ان عزم ما به
 الفخار ولم يسلموا اليه خلاط ^{هـ} وفيها اعاد
 لاون على بلد حلب واخذ الجثا من نواحى حارم فبقت الممدى
 الظاهر فارس الميمون القصرى و ايلك قطيس وحام الدين
 امير الركنان فنزلوا على حارم فقالوا ليمون كن على حذر
 فتهاون فكسبهم ابن لاون وقتل جماعه من المسلمين وقتل ايلك
 وطيس ومن امير الركنان وقاتلا ما لا شديدا ولولا انها
 لاخذ ميمون القصرى وبلغ الممدى للظاهر فخرج من حلب
 فنزل مبرج درائق و جا الى حارم فهرب ابن لاون الى بلاد
 وكان قد بنى قلعه فوق حارب سأل فاحضرها الممدى للظاهر
 السبعة المالكين ^{سما} ^{هـ}

فيها فارق وجه السبع لكاج وقصد الشام وكان في الحج العراقي
 جماعه من الاعيان فيكون دعو وسالوه فقال امير المؤمنين محسن
 وما اسكوا الامن الوزير و دخل لكاج بغداد وعلم حشد
 و امير الخليفة ان لا يخرج الموكب للقائم ولا يخرج اليهم
 و ادخل الخوسر العلم والمهدى الممدى ^{هـ} واما وجه السبع
 فوصل الى دمشق والنقاه الممدى العادل وادلاره وخدموه

فاتفق ناصر الدين وجماعته من الامراء على قتلها وكان باطرا
يصعد الى القلعة المسلم على النظام فصعد على العلكة وصبط
له الامراء الباب فدخل على النظام وقد هيات الاسباب
وعنده ام ناصر الدين فصره بالماخروفت فقامت امه في
وجهه فقال ادعني ولا احقتك بالنظام وفعله اتفق
دخول لولوا فالتقاء في الدليلين وكان اعور قد ذهب
احدى عينيه في حصار ماردين فصره بالماخروفت في عينه
الصحيحة وقطع راسه وطلع به الى فرماه الى العوام
فانهزها صاحب لولوا النظام ومالك القلعة بما فيها وبعث
ناصر الدين اطراف لولوا الى الموصل ومبا فارقين واستقامت الامور

• • • العهد الكائن في سنة ٥٥٠
فيها عمل الخليفة للناصر ولده على الدار ابا نصر محمد بن الامير
واخرج الوزير رفقده كطولي العهد الى والدته وهو
انه حين والاه للعهد لم يكن يعلم بما يجب عليه فيه وانه سال
اماه اقالته وعزله وانه لا يصلح لذلك • • • فاستفظ اسمها
من السكك والمبار والالام والمجاير • • • وفيها
جاء الفرج الى جهه نعتة واخذ النساء والفتيات
من باب البلد على العاصي وخرج اليهم المبدل المنصور
توا الدار فبقت والي بلا حسا وكسر الفرج عليه
في تلك اثناء من الرافيق الى باب جهه ولولا دقوه ما انقذ
من المسلم له • • •

والمسلم صاحب امد والمسلم احمد صاحب ما قارن
 في ما كثر ما ركب واجتمع في خلق عظيم . وكان صاحب
 الموصل يار الا على كفر زمار واكثر شدة المدة الاسرى
 على يوشن . فاق علم نعم الدين فوافقه بعنه فكسرهم
 نعم الدين اول مرة ثم ملك للملك الاسرى وساق على
 نعم الدين فسرهم واهزم نعم الدين اسرا للملك الاسرى
 اسرا منهم المباشرة مستقرا بجلي ولد ظهر للدين غاري
 وذلك اسوع عشر سوال ودخل نعم الدين الموصل فحضر فيها
 واستعد للكهار وجا للملك لا شرف فزال كفر زمار
 وتراسلا واصطفا في احدى الحجة والطلوع للملك الاسرى
 الامير للدين اسرى لالامبار للرسق وولد ظهر للدين
 غاري فابها اقا باي جسر ع ان الى ان الملك اعظم للدين
 لمراسل سفع بيها فاطلها . وتزوج الملك الاسرى
 اختها صاحب الموصل بنت عمه سعد بن التي بنت
 بقاسون الزيد ودقنت بيها . وفيها
 بنت ناصر الدين ازنق صاحب ماردن على عمه روح
 نظام الدين واستولى على العلاء وكان ما قد جعل عليه ذلك
 ناصر الدين صاحب ماردن على حمزم لا يملكها بالنظام
 ولو لو من سدي للعلاء . فذروا لوكي بها المسمى
 سبدر نطقا ونظام الدين محاف ان عليه ما جرى على
 خيمه . وكان نظام الدين لوكي ما كثر له المار على اسمها

اما ترى يذوق المشطوخ الكسبه حسن السقل فيها موق تيقنه
السنة التاسعة والسبعون للهجرة
في سلخ المحرم ليلة السبت اجت القوم في السما خرقا
وعريا ونظارت كالجناد المنتشرين سمالا ولم
ير هذا الا عند مبعث النبي صلى الله عليه وسلم وفي سنة احدى اربعين
وما بين ذلك كانت هذه السنة اعظم وفيها
بغت الكليفة الخلع وسراويلات الفتوة الى الممدد للعادل
وادلاده مع علي بن عبد الجبار العفان فلبسوا الخلع
والسراويلات في رمضان يذوق ولهد الممدد الهام
شق قلعه كج من اخيه الممدد الفضل بامر الممدد العادل
وفيها ابتدى الممدد العادل بعمارة قلعه
دمشق سنة ستماية

في اول هذه السنة سافر عمر بن عبد العزيز الجوري
بعثاد الى الشام وهي اول رحلته قال فاجتهد في
فالتدري في خطيبها البعض
رحمت اسود لهذا الحال حين يد الى حمه اخذ مرميا ما اباد
كانه بعض عماد المجوس فقد التي لمحبته في تحيد النار
وفيها كانت سره الموصله ساروز الدار سالت
صاحب الموصل الى بل اعفي ففتحها بالسيف وكان العظم
ابن عماد صاحب سنجان فاستخذ قطار الممدد العادل
ابن الممدد العادل الحافه بعد سحر شاه صاحب الجوز

09A

سازمان

موا

تہ پروردہ

مجلس

لله

الطامعين ودهم مستوطن والراجلين وذكرهم لم ير جلد
من بعدهم حال المعنى المتبلى حراً وعين السامر المتكلم
مارادبا يطوى الفلام مستعجلاً هفت اجزا الى فلا يستقل
اعلقت باب سرى وفحت مزج معى وخرى كل باب بقفل
عرج وبعج نحو الحى سعى الحى واعدل فليس عى الحى مرعدل

• وقال — •

الحباينا من بعدنا كيف انتم فقد ان صبرى والدمى يذائتم
وما زلت اهل المردى واليوقا ولما احان الزمان حستم
والى حال الست اذكر بعضا على كل حال انتم كيف انتم
محكم من لوعة الين مشتكى وقد كنتم تشلونى لو علمتم
اسيركم العارى ما تظفونى فديتكم ما صرتم لو منتم

• وقال — •

ايا سالى صرعا الله عنكم وعافا لى ما انا فيه منكم
ابنت على هجر انتم مني ما ومن بنا عنكم فيكم ابتد
ما ان كنتم لا تعلموا ما القينة من الوجد والاشواق والله
يقينتم وعستم سالمين من الاذى ومنية قلبى ان تغشوا ولو

• مهران الميرادل محمد اوتو عالم البصرى •

ويلقب بالطير ولست لى عسى وعسى وبيع لى
للادب وقال الشعر انشد النفس
تقع بالليلد عشى عزى احقيق الطير من كلف
والا هوى نفسك للملا با ورم واردي لى انى

فالأدزّه فالسهم فالنيز من الجنات مرزنها فالكفور
وماجنه الخلد الإراد متق وفي القلب شوق إليها سعيد
ميا دينا المحب فيح الرحاب وسلسا لها العذب
صاف يميز

وجامعها الرجب والقبه المينفه والقلل المستدير
كان الكواستقما هو ليد روح تطاع منها البدر
بنيرها تنير المهوم بربوتها يتزني السرور
وعند المعارة يوم الخميس اغار على القلب مني معبر
وعند المينبع عن الجباه مدى للدهر يا بغه لا تغور
وجدران سواسيم المسكورا لنسي نفسي ملك الجور
وكم بت الهو بفربا كحيت في ملت لها ونام العيور
لمقري مقاردي ممرها غنا تصح وبم وزيد
واشجار سطري يدت كالسطور نغم من المينع البصير
الام القفا وه ما قاسيون زين السبا يتجلي سبيرة

وما

بالسديارح الشمال تجلي مني الحبيب نحو ذاك المنزل
خفي الى جمل السلام وحقق ع قلب صبا الصابرة ثقيل
تولي لمن شغل الغولاد حبه ونحال ان فوان منه جلي
جلت عود دموعه وعقوده وعهود معقوده لم
كحل
سقيلا احباب تبدل ودهم بعدى لم انقض ولم ابتدل

وله الذي استخذه عند صلاح الدين ^ع ولما صنف القم
القي عرضه عليه فقال العاقل لو لم يصف العاقل لهذا
الحجاب كانت له احوال يعني لكثره ما تموت في العاطفه
وكانت دماء العاقل بد منقوع يوم الاربع عشره رمضان
وذكر في مقابر الصوفيه عند المنيع على الجاده رحمه الله
ذكر طرف من اشعاره ^ع

اجيران حيرون ما لي بحير سوى عطفكم فاعدوا و حجوروا
وما لي سوى طيفكم زابر فلا تمغوه ادا لم ^{تزدوا}
يعني على ان اللؤلؤ لا يركب اسير و عنكم ^{اسير}
وما كنت اعلم بانى اعيش بعد النفر الى صبور
الى ناس باناس الى صبره لما الوجد داع و ذكرى منيد
يزيد اشتياي و شوق كما يزيد يزد و ثورا يثو ^ر
و من برد ابرد قلب المشتوق فما انا من حرم مقبر
فقد تم فقدت احياء و يوم اللقا يكون النشور
ايا راكب النضوب ينصوا الكتاب يسير و خطب ^{السير}
يوم دمشق و من دونهما حجاب سهول القلا ^{والوعور}
اذا ما بلغت فبلغهم سلاما مارج منه ^{العيبر}
فيما طيب سراي من خلق اذا جاني بالبحاح ^{الشيء}
و لست لالا صدقا الكرام نقر العيون و نوى المذ ^{ور}
لوي بالسلامه يوما تكون بالسلامه ^{عور}
و باب الفدايس نردوسها و سكانها احسن ^{جور}

72
حق صنفوله كتاب دفعاته وسموه الفاشوش مع حكمه مؤخر
في العماد الثاني واسمه محمد .

ان جابدا الاصلها في المتن يعرف بان احى الغيرة قد
ذكرنا جملة من اختاره واثاره وذكره الحافظ
ان عا لم يقل ولدنا صهبا ن سته تسع عشر وعسرايه
وبها تشاد قدم بعزله ونقته على مذهب التناهي
وسمع احدث واشتغل بعلم الادب والخطابة ولا تشا
وبصرع فيها وحزم الوزير عون الدين يحيى هبيرة وكان
له كتابه دفعاته . ثم سافر الى الشام وقدم دمشق
في امام نورا الدين محمد بن زكي وانزله الفاضل كاكاشي
في المدرسة التي تعرف به الان عند باب الفرج المجاهد
كجام القصير وكان يحكم الناس بالصلاح الذي يدنو
تقصد زيارته ليرفع من قدره . ومدجبه العماد ممدوح
نورا الدين واسد الدين صلاح الدين وكان فاضلا عارفا بفقو
الادب وله الترسل والنظم والثر . وكان حافظا
لداوين العرب وصنف المصنفان الجمان كالرف
الشامي والفتح القسي والفتح القدسي وحزبه الم
في شعر اهل العصر ورسالة العيني خطفه المبارك
والحملة وغير ذلك . وكان الفاضل القاصي القاصي يقول
العماد كالمزاد الوقاد يعني ان التارخ باطنه كامنه
وطاهر فيه قمر . وكان الحبه ويتقن عليه ويما حبه

به وادجال الدين يومنون يا ايها منقل سلم عليكم ^{يا} قال
كان النبي سلم يقول يوم للفتح يا جلاله ^{يا} حالدار فرغ السيف
ولا يقع في سمع خالد الاضع السيف ولسان الحال يقول
يا محمد انت اقميت يوم لهد لما قتلته وقلت لا قتل
ملك يعني سيدا فلما كان مقتضى اديب العوام الصبح
عنه قلنا لا وان عاقبتهم فعاقبو بمثل ما عوقبتهم به ولا
مقتضى احكامك الوفا بما دلك كف قد حلفت فسمع
خالد يبري شر على ان لفظه ضع فوجه محتمل من
يدك ومحتمل منهم ^{يا} ذكره فانه ^{يا}

جلس تحت توبه ام الخليفة وتول من المبرم فمضى عنه
ايام وتوفي لهذا الجمع من العتاش من سامع رمضان وكن
بنته انه كان يقول عذمونه ابس اعلم بطواويس قد
جسم لي طواويس واجتمع اهل بغداد وعلقت الاسواق
وجرت الناس عليه حزنا شديدا وادعى كل من عليه
^{يا} ما كثير العنوع من كثرة الذنب لديه ^{يا}
^{يا} جال المذنب من جوار الصبح عرحوم يديه ^{يا}
^{يا} اما صيف وجزا انصف احسان اليه ^{يا}
^{يا} ستمها الله في اقصى الخلام ^{يا}

وهو الذي اسرى عجا ومذاه السلطان يستين الفخار
وهو الذي فتح قلعه القاهرة والسور المملوك مصر ^{يا}
فللفظه الذي عند لا اهر لم وله واقفات عجيبه ^{يا}

ذكر من ضرب بالقضيب ثانيا كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبلها فجعلها
 يزيد عرضا لم يوسع عرضه **وقال** قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذ لكم
 القن يا اهل بيتي يا لها نلتنا ثم قال لهذا الصوب يا بلع
 يا اهل الشام **ثم قال** انه تقدم رجلان الى فاضل
 فادعى احدهما دعوى وقال لي عنده هذا الشئان **ومن**
فقال الفأخو المدعى عليه ما تقول يا كشتان فقال
 الرجل يا تسقى وانت جالم المسلمين تشتمني فقال
 ما شمتك قال لمي قلت يا كشتان قال اوليس اسمك
 بكشتان قال لا والله قال فما اسمك قال نزيه
 قال كشتان اصلح **وقال** لكم من راعط اذا حطب
 سبقت الباطل **وانت**

ما عصبه الا يفرقون بجهلهم ما من سحبان ولكنه يا قلب
 الهدى يهذي يا جاهلون ففسثوى لا فرق بين مصولم
 وخصايلي

وقال يوم ما في مجلسه في قولها تعالى واذا خاك الذين
 يؤمنون يا ايها فقل سلم عليه **من** علاه العاد
 ان هذا ما سلم فلما ارعجت بيننا سلم ليلها المراج الوار
 الهيبه **والحسن** هذا كالمسلم السلام عليك يا سها
 الى در عهد الله وبركاه وقد علمت يا بنينا عن الفسدا
 حجت فلم يطعني وعجبت فلم يستقي ومرت فلم عدي
 ناقص ان الذين الذي لما عدك فقد اجلنا القفرا

وما أكل إلا زينة لفتنة ثم من حسن إذا الحسن قصيرا
 وأما إذا كان الجبال موقرا الحسن لم يحج لما نسير
 وقال في حق أمير المؤمنين علي كان سرع في القال من غير
 توقف مطبوع على السجادة من غير تكلف لعل قلبه حقه
 إذا لقي أبطالا أنه أبطى لا. وقيل له أن أوما سعادون

الوعظ وليس من شغلهم فانشد
 ما أوتصاهلت الحجة وعلت من عدم السوا
 خللت الدسوت من الرجاح ففرزت فيها اليبادق
 وانشد

أمر على ما زلم وإني من أصحى أصحاب
 فادومي الحجة من تعبدك يومى بأصبعه
 وذكر ضرب عمر رضي الله عنه الأرض الله فقال

فقال الخاين جاف والبرى جري
 نزلت معوبه فقال قد أجازا عند حبيل عنه
 ما نخبه لما فعلت نينا علم وحمله الرسول الله
 سبأ يا إلى الشام على أقباب الجبال وتجربه على الله

فان رصيتهم بهذه المصاحكه في قولها ما حجة والإرجاء
 الجوار المدعوى يعني جواز لجنه
 الصعيه فدعوه من أديكم وأنتم في حل من أديكم
 وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من دخل دار أبي سفيان فهو آمن ومن دخل دار أبي سفيان فهو آمن
 دخلها يزندق ودخلها معوبه ثم قال لا تدلسوا دقا

الخط
 قال
 في معاوية

وَعَدَّ اللَّهُ بِالنُّفُسِ الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ لِمَ دَعَا ابْنُ الطَّالِبِ ابْنَ ٥
وَسَبَّحَ عَنْ قَوْلِهِ عِلْمُ أَنَا سَيِّدُ الدَّارِ وَقَوْلُهُ لَا تَقْضُوا لِي عَلَى
نَفْسِي رُبِّي فَقَالَ هَذَا حَالُ حَالٍ عَلَى خَدِّكَ كَالِ ٥ وَسَيِّدُ
مَنْ مِنْهُمْ السَّابِلُ فَقَالَ ابْنُ لَمْ تَدْنِهِ مِنْ مِبَادِلِ مِبَادِلِ
فَاعْبُدْهُ عَنْ مِبَادِلِ مِبَادِلِ ٥ وَقَالَ لَهُ قَائِلُ أَدَمُ تَلْفِي
مِنْ رِبِّهِ كَلِمَاتٍ فَأَنْتَ مِنْ ابْنِ بَلَقِيْتِ فَقَالَ الْوَلَدُ لِلْفَرَاثِ
وَتَوَاحِدُ رَجُلٌ فِي الْمَجْلِسِ فَقَالَ خَلَّاهُ رَجُلٌ ٥ ثُمَّ انْتَدَى
مَدَّ كَفَّتْ لِلْحَبِّ حَتَّى سَقَى ٥ وَإِذَا مَا كُنْتُمْ الْمَدَاؤُ قَتَلَتْ
بَيْنَ عَيْنَيْهِ عِلَالَاتُ الْكُرْمِ ٥ فَدَعِ النُّورَ لِهَاتِ الْبَحْلِ
وَنَظَرُ يَوْمًا إِلَى أَوْتَامٍ يَبْكُونَ فِي مَجْلِسِهِ وَيَتَوَاحِدُونَ فَأَنْتَ
وَلَوْ لَمْ يَجْنِ الطَّاعُونَ لَهَا جَنِي حَمَامٍ مَرْفُوعَةٍ فِي الدَّارِ وَقَوَّعُ
تَدَاعَيْنِ فَاسْتَبَلِكُنْ مِنْ كَانَ ٥ أَهْوَى نَوَاحٍ لَمْ يَعْطُرْ لَهُنَّ دَمُوعُ
وَلَيْفَ يَطِيعُ الْعَادِلَاتِ دَفْلَهُمْ يُوْرِقُنِي وَالْعَادِلَاتِ لِحُجُوعُ
وَقَامَ لِفَرْصَةٍ لَهَا فَانْتَدَى ابْنًا ٥
وَمَارَا لِي بِشَلْوِ الشَّقِيقِ حَتَّى كَانَا تَقْفِرُ مِنْ اجْتِنَابِ نَكَلَا
وَبِكِي فَايْلِي رَجَاهُ لِبَطَائِرِهِ ٥ إِذَا مَا بَكِي دَمْعًا بَيْتَ لَهُ دَمَا
وَقَالَ فَعَسَى أَهْلُ الْعَمَلِ لَوْ أَنَّ اللَّهَ جَارُهُمْ لَمَا حَارَ لِسَمِ
عَبْدٍ وَالْهَيْبَةُ مِنْ بَيْنِ فِكْرِهِ بَلْ عَلَى الْمَعُورِ وَمَا عِبْدُ الْعَمَلِ
الْأَتُورُ ٥ وَمَدَحُ رَجُلًا نَاكِرًا فَقَالَ بَلْ فَضْلُهُ بَرَحِي
عَنْ مَوْجِ حُدُودِهِ فَقَدْ صَارَ الْفَقِيرُ رِمَانَهُ كَالْفَتَقِ
وَالْقَطْعُ الْقُرْآنُ يَوْمًا عَنِ مَجْلِسِهِ ٥ فَأَنْتَ

Handwritten text in Arabic script, likely a list or index, with some words underlined. The text is written on aged, slightly stained paper.

اهل التجار في الناس ورايت في بعض سماعه وكتب
 عبد الرحمن البصار فلما تخرج حلقته عنده الى مسجد
 ابي الفضل فاسمعه الحديث وقرأ القرآن وتفقده
 على اي بكر الدينوري الحنبلي وبن المراد سمع الحديث
 الكبير وعلم الوعظ واستعمل فنون العلوم وصنف
 الكتب في فنون عديدة وحضر مجالسها الحلقا
 والوزراء والعلماء والاعيان واقامها كان يحضر مجلسه
 عشرة الف وادفع اليه في العلوب القبول والقبول
 وكان اهداه الدنيا وسمعه يقول على المنبر في اخر عمره
 كتبت باصبعي ما بين التي مجلد وكتاب على يدي ما بين الف
 واسم على يدي عشرة الف يهودي نصراي . وكان
 يحتم القرآن في كل سبعة ايام ولا يخرج من بيته الا بالا
 الجامع يوم الجمعة او مجلس الوعظ وما مازج احدا
 قط ولا لعب مع صبي ولا اكل من جهه لا يتنفس عليها
 وكان احسن الناس كلاما واعظم لسانا . صف
 مايتا دينف وعمن كانا في فنون من العلوم
 ذكر ما جرى في مجالس من الطب

قال رحمه الله يوم ما في مجلس وعظته الدنيا من طالوت
 فاعبروها ولا تقروها . فقام سابل فقال كيف
 اصنع وجهها يحول في طباعتي من يوم رن الناس حب
 الشهوات . فقال الامر اعترف وطهر من الفطرات

وقد اقطعها المبدل العادل مع هويته وتبين وجبرها لالا
محال من كسرها نزل الملك لالا فضل والطاهر على محض
جانبه نجاه له لما فقا تلو دمشق ابانها وكان بها المبدل
المعظم عيسى وبلغ المبدل العادل ذلك فخرج بالفتاكر
وتنزل بالاسرعة بعث فاحلح الامم ورجف الا فضل
والطاهر فوصلوا باب الفراء بسير واجمروا فوجدوا
وقالهم المعظم وجفض البلد واما مشهور بعث
المبدل العادل فاحلف في الاخوان فزجوا بسير
دي الحجة وجاء المبدل العادل فدخل دمشق ومضى
المبدل المعظم ومحال من كسرها بس الكسرها محاصره
باي اسرها حسام الدين بنار فقا لهم وقتل ولده
واخرجوه من الملاد وسلمها محال من كسرها وسلم
بس الكسرها صعد و ~~مما~~ ما توفي عاكس
له محمد بن عبد المبدل المقدم وابوه هو المقتول
بعرفات وكان شجاعا عاملا وله بار بنه وابيه
ومنيح والواوندان وعد حصون فاحذها منه
المبدل للطاهر وبقي له بار بن فتوى ودفن دمشق
بالعقبيه ~~حلال~~ حلال ابو العرج
عبد الرحمن بن محمد الجوري ويصل نسبه الى ابي بكر
الصديق رضي الله عنه ولله بغداد سنة عشره و
وتوفي ابوه وعمره ثلاثين وكانت له عمه حاجه وكان

نصفه فاقبال
بالا من ابي العرج
البركة

٧١
فعمت الدنيا في ساعده واجده هدمت ببيان مصدر
فات تحت الودم خلق كثير ثم امتدت الى الشام
والساحل فهدمت مدينه نابلس فلم يبق فيها حدارا
قايل الا حمار السمرة ومات تحت الهدم ملتون
الناس وهدمت عكا وصور وجميع فلاع الساحل
وامتدت الى دمشق فهدمت بعض المماره الشرقيه
بجامع دمشق والكنز الكلاسيه والممارستان النوري
رعامه وورد دمشق الا القليل وهرب الناس
الى الميادين وسقط من الجامع ست عشرين رافه
وتسقت فيه النسر وهدمت ما يابس وهوش
وتبين وخرج قوم من لعلك يكون الرياس من
جليلان فالقي عليهم اكيلا ن فاثوا سرهم وهدم
وهدمت قلعه لعلك مع عظيم حجارها ووثق
عمارتها وامتدت الى حصص وحماء وحلب والعواصم
وقطعت البحر الى قبرس وانفرد البحر فصار الطواذرا
وقدق بالمراكب الى الساحل فتكسرت ثم امتدت
الى خلاط وارمنييه ولدر بجان والجزيره والحصن
لهلك هذه السنه على وجه المقرب فكان اللطف
السان وما يرا القاسان وفي سنة
وفي القنده جوهرة دمشق جاء المدد الافضل والمدد
الظاهر وكان المدد العادل بصره لسناده بياض

لجود ان يقال هذا قطره من دم الحسين افضل من ما مال
دم من الحلاج فقال السائل قدم الحلاج كعب على

الارض الله الله فقال لهم كجاج الى تر

وفيهما كانت حوادث عظيمة لم تجد مثلها في
السنين الماضية منها هبوط النيلة لم عهد ذلك

والاسلام والاميرة ولده فانه بقي منه شي يسير

واشتد الغلا والوباء فهرب الناس الى المغرب

والبحار واليمن والشام وتفرقوا فريق ادى سببا

وتفرقوا كل فريق اعظم من سنة ابي سبتين دارين

في امام المنتصر فان الناس في هذه السنة كان الرجل

يذبح ولده للصغير تساعد امه على طحينة وشويه

واحد السلطان جماعه فغلبوا ذلك ولم ينهوا وكان

الرجل يدعو صديقه واحب الناس اليه الى منزله

ليضيفه فيذبحه وياكله وفعلوا بالاطباء لذلك

كانو يدعونهم ليصبر المرضي فيقلوهم وما كانوا وقد

الميتات واكيف من كثرة ما كانوا ياكلوها وكانوا

مخطفون الصبيان من الشوارع وما كانوا وقد

السلطان في مده يسيره ما تاتي الف وخمسة الف املا

طريقات المغرب والحداد والشام من رجم الناس

وصلى امام جامع الاسكندرية في يوم علي سعيه جلاء

وجات في سحان زلزله لهايلة من الصعد فمات

ج 17

حوادث
وقائع
سنة 17

72
وبقي مفكراً فادخل الحرم والنذر إلى القاضي العاقل وسأله أن
يفحص له عن ذلك
باب في

أهدت لك العنبر وسجدة زر من التبر حتى الحمام
والنور والعنبر معناها زرها كقوله محتفياً بالظلام
وماراً بالقاضي العاقل مدحاً وفيها قول الرخيد المرمي
في كنفه فلم يريك به القضا مقدراً
فانور الظلام غير مداده إلا نوراً

وفيها توفى الأمير صاحبها قايما بالتمحي كان من
أكابر ملك تخالز الأيوب وكان عظيم القدر عند صلاح الدين
وأما فتح بلد أسلم إليه واستأنفه عليه وكان كبير الصدا
والبر والصلوات وأفعال الخير في بني القنطرة التي من
حسبهم نوى وغيرها وبالمدسة المجامع لداره المعروفة
الآن القيازيه بدمشق تحت القلعة وكان الملك العادل
قد حصله بدمشق ببرا الامور ولله الملك المعظم على
وسمه اليه في فتوى بدمشق في حاكم البلاد وطهرت
له النوال عظيمه فيقال انه وجد في لسفل للبركة ما به
الفساد في سنة سبع وسعين وعشرين
فيها استجاب لكشفه صلالاً من مهادي العزبان واذن
للقاضي الشيرازي للخروج من بغداد وسئل عما حصل
لهم أخيراً علم اودعها لاجل ما استقيم ذلك وقال كيف

تلك الليلة بكى ويتضرع ويصلي فاصبح متناهاً، وانفق يوم
 دخول الملك العادل الى القاهرة وقاد العاصي العاصم
 ودفن بزيته في القرافة، وبني مدرسة بالقاهرة وقف
 عليها اوقافاً محله وقفل اليها من بعض كتبه، وكانت
 كتبه ما يبالف محله، ووقف على الاساري وقفاً عالياً
 فاستنفذه خلقاً عظيماً وجاهاً برغبين من ماله يقطعوا

انظر
 الحواريين

فم منها

كيم ذا التضرع زائد عن حد ما كان قبله لحد الان
 محمد ملك ان والي امره من انت ما هذا وما يبسا
 اطهر فضل ثقي فضل عفيف الداعي علم انها سنان
 ما طالع الليل اليهم سجود الا ليركع فوق السودان
 وكان العاصي العاصم معاه عليه من الدرر المتين معاه
 العلماء والعاجز لطيف الاطلاق كرم الاعراب حاكم مع
 العبد عمار صلاح الدار حاكم تعرب عن كلام اجلامه وذلك
 ان الملك المعبر كان هو مغنية بالقاهرة تسمى دم المطايا
 وعلق قلبه بها فبلغ ذلك صلاح الدار فانكر عليه ابكار اعليها
 وعلى العاصي العاصم كما ما بالقاهرة فنع عنها وسعت
 عند دني قلبه منها ما فيه وداما على ذلك ما ما فاد
 المغنية الى الملك المعبر تذاكر المحففة من علمها الكره
 غير مقرر بلعبها ويشهها فانتقلت قطعيت
 واداني وسطها زرد لهاب فلم يعلم الملك المعبر معنى ذلك

حكاية
 حكاية

الى خوارزم فدفن عند اهله وقام ملكه السلطان محمد مقامه
 العاصي الفاضل عبد الرحيم علي
 ابن الحسن ابو علي الياسي الكاتب ولد بمسان سنة سبع
 وعشرين وثمانمئة استعمل بعلم الادب والرسائل في سرع
 فيه وكان احدث زمانه فيه وكان صلاح القول في مسأله
 من الناس لا تظنوا اني ملكت البلاد سبب فكم بل تعلم العاصي
 الفاضل وكان مستشير في امور وكان كثير العباد
 تأيلاً للقران وقد استعان بآيات من القران في كثير من رسائله
 ورسائله عشر مجلدات ومن كتاب فيه الى الخليفة
 الناصر يطلب منه العهد بالسلطنة فان اتم الدوان
 باطلبناه وقلدناه ولا نقلدناه بما نقلدناه وسمح قالا
 ان المداخل خلق قوب الكاتب فقال الكاتب الحسن
 ومن بعده

تقدم الى هذا السحاب فانه اخوك بان نأمر مطالعة عما
 فلو لم يصيبنا منه صيب قطره كما دعلينا من يمينك الغنى
 وكان العاصي مدحاً قال الهاد مدح بما يبا الفاضل
 وكان مدحاً من الناس اذا سلم عليه من لا يعرفه افصاه
 فاذا التفاه انسان ولم يعلم عليه ادناه ولما جئت
 استبلا الملك العادل على الفاضل دعا على نفسه الموت
 خوفاً من صفى الرشدك ووزر الملك العادل قائم كان منه
 ولبنة وحشة مخاف ان يستدعيه ويهينه فقام في تلك

جمع القتها وقال اهل حموز ولا يرا الصغرى على الكبير فقالوا الصغرى
عليه قال هل يجوز للكبير ان يزوج عنه قالوا لا لان الولايه
من الاصل اذا كانت غير صحيحه فكيف تصح البيايه فقطع
خطبه ابن العز وخطب لنفسه ولولده الملك الحامل من بعده
وتقص النبذ هذه السنه فلم يلبح ناله عشره انا

ووقع الغلا والوباء ٥

خوارزم شاه تكلش مرسلر شاه ٥

ابن ايسر من ولد طاهر الحسن ويلقب علاء الدين وكان شجاعا جوادا
ملك الدنيا من الصين والهند وما وراء النهر الى خراسان
لما مات بغداد وكان نوابه في جلوان وكان في دوانه ميايه
الف مقاتل وهو الذي كسر ملوك ميانا فحق عكر الخليفه
وازال دولته في سلجوق وكان حادقا يعلم الموسيقى في لم يكن
في زمانه للعب منه بالعود ٥ وعلى ان الباطنيه جهزوا اليه
رجلا ليقتله وكان يحترس كثيرا فجلس ليليه يلعب بالعود
وشرع الحيله فانفق انه عني بتنا بالجميه ٥ وفيه
من يقيم ومعه تدابير فخاف الباطني منه وارفعوا
فاخذوه ليليه فقتله وكان باشر الحروب
بنفسه حتى هبت لعدى عبيده في الحرب ٥ وكان
يقول الملك اذا لم يباشر الحرب بنفسه لا يصح للملك
يكون مثل الماء ٥ وكان قد غزم على قصد بغداد وجمع جيشا
فوصل الى هستان فتوفي بها في رمضان فحمل في تابوت

٢٠
سما لك ان تسير العادل والافضل وان تقو على ان تعطيه
الملك العادل بمبا فارقين وجبل جورود بار بكر واحدا
منه مصر على الافضل من مصر في ربيع الاخر و دخل
الملك العادل القاهرة واحسن الى ازكش وقال الافضل
جميع من معك كما تبني الاسيفل وقدم الملك العادل
ازكش وعلمه في الملاد و ورد القضا الى صدر الدين
عبد الملك دماس الهذاني وولى شيخ الشيوخ محمديه
التدريس بالشافعي و مشهدا كمين والنظره حانقا ه
الصوفيه و جلس الور بر صفي عبد الله على شكري
للو زاره في دار السلطنه في محرم الفاضل ونظره الدؤن
واخذ القوس ياربها و اجري الامور على احسن مجاربها
وسار الملك الافضل الى مبا فارقين واستدعى للملك
العادل ولله الملك الحامل محمد الى مصر فخرج من دمشق
في الثالث عشر من شعبان وودعه لعهده الملك المعظم عباسي الى
راس الما قال العادل الكاتب سرى بعد الى مصر والتشدت
دعته مصر الى سلطاتها فاجب دعائها فهو حق غير مكروب
فدكا ديهضى دهرى فادركنى مجهرى بكرى ايوب
ووصل الملك الحامل الى مصر في عاشر رمضان والتقاء
الملك العادل من العباسيه وانزل في دار الوزارة وكان
قد روجه الملك العادل بنت اخيه صلاح الدين فدخل بها
ولم يقطع للملك العادل الخطبه لولده الملك المعظم انه

العقبه شجورا سابع عشر صفرو وصل الملك الكامل اسع عشر
 صفرو قتل الجوسق ابيه على الشرف ورجل المملوك
 الامرج الصفرو رجل الملك الظاهر الى حلب واجر قوما عجز
 عن حمله وسار الملك الافضل الى مصر واحضر الملك العادل
 الناصح الجبلي واجاه شهابا بالزغير لها وكان الملك الافضل
 قد وعد الناصح بقضاء مشقق والشهاب بالحجبه فقال
 لهم الملك العادل ما الذي دعاكم الى كثر ما بالفراس
 ومطامير اعدائي علي وسفك دمي فقال له الناصح احطانا
 ما تم الاعفو السلطان فقال الملك العادل ما يدعي
 اليكم ما يوجب ذلك ولولا ان يقال عني اتى سنقت فقيها
 ما ايقنت منكم احدا ولكن المبلدكم لهوى اياه فاحر حبلهم
 من مشقق واما الافضل فانه سار الى مصر وارسل
 الملك العادل رسالا يحجب المراسم محمد عدل الزيداني يقول
 له ترفق فاما لك مثل الوالد وعندى كلما تريد فقال
 للعدل فقال للعدل قل له ان حج ما تقول فاعند عندك
 اعداي الصلاحيه وبلغ الصلاحيه فقالوا للعدل
 ابشر فعودنا ثم بنا سار وخلف الملك الافضل مرحله
 ومرحلة فتر الملك الافضل لم يلبس وتزل الملك العادل
 السايح فرجع الملك الافضل وضرب معه المصاف
 فسكر الافضل ففرغ عنه اصحابه ودخل القاموس
 ابوابها وجاء الملك العادل قتل البركة ودخل

ذكر
 خروج الناصح
 والشهاب من حلق

١٧
مجرد وان لا خوف منه وان صلى عليه المسلمون وندموا
قارعه للطريق ليزعم عليه من مرتبه . . . ولوحى في ربيع الاول
فكان منه امامه خمس عشرة سنة وبابيع الناس ولد محمد
واستمر على سيرة ابيه ثم اختلفت الالهوار دخل المقص
على البيت لموت يعقوب . . . والاسدي الشيخ ابو العباس
ان اتميت سنة بلاه وانعز منها ما لان الرمان في يارك الصلاه
في حكم من ترك الصلاه وجلبه ان لم يقربها لحكم الكافر
فاذا اقربها وجاب فعلها فاحكم فيه للحكام الباقين
وبه يقول الشافعي ومالك والحنبلي ثمسكا ما الظاهر
وابن حنبل لا يقول بقتله ويقول بالزبب الشديد الزاهر
هذي قايلا لا يمه كلام واجلها ما قلته في الاخير
المسلمون وما دله معصومه حتى تراق لمسلمين
مثل الزنا والقتل في شرطيها فانظر الى دال الحديث
ومعنى قوله في اول الايات تمسكا ما الظاهر يعني قوله
علم من العبد والكفر ترك الصلاه ومعنى قوله في

الاخير لا يحل دم امير مسلم الا باحدى ثلاث الحديث
السنة السادسة والسبعون وعمره اربع
ودخلت هذه السنة واخصار على دمشق وكان
الملك العادل في بلاد الشام شاه صاحب الموصل قد رحل
الملك الكامل عن بغداد في مقدم دمشق ومع خلق كثير من
الزكائن وعسكر الروم هاجروا فهاهنا لا فصل العساكر

الكلبه فحاجت فمقت عندها فاستدعى الرجل وقال خذوا حذركم
 بما عليهن انتم التقت الى ان احته وقال فصلكم ملو ما تجوزي
 المستحبات وانت تدعينك الى امواه رجل عرب جاز
 بلاد بعده فاحذها فغضبناهم قال الغلمان اعطوه الرماح
 ولقد قتل المعانيبه فخرجت امه جاسره فبكت سرده
 وقالت ما لي عبره فقال والله لا هذين به ملوك المغرب
 وغيرهم وقتله واشتهرت امواه بالرهه وانهما ما اكل
 الخبز فغضب اليها يعقوب وقال اقبلي عندي في القصر انا
 لا اتركك فاقامت عنده مدة ثم دخلت بعض حواير الى
 السفاير يوما وراى الزاهد ناكل الخبز في السقاء فاجتره
 فقال لها والله ليس سمع هذا عيرى منك لا قتلند ثم بحث
 عن ذلك فوجد صحفا فادسل الى الزاهد فحس به فادسا فنيابا
 وقال لها قد حصل لنا البركه بمقامك عذرا وقد سالتني سوي
 ان يقبلي عندهم في قصرهم فلما اتممت عندي اتصل اليهم بركته
 فانتقلت اليهم ولم يظهر امر المراه قال وكان جولا
 سميا يعقوب دار باب البيوت ويكرم العلماء والعقما ولم يسمع
 منه كلمه فحس وكان عادلا ممتثلا بالشرع يصل بالناس
 للصلوات المحسن وطيب الصوف على جسده وتقف المراه والرا
 وياخذ لهم الحق ويعقوب هذا هو الذي اسلمه صلاح
 لشمل البيه متقد يستعده في سنة سبع وثمانين
 ومروص مرضا اسقى منه على الموت فادعى الى ولده الذي

اتفه
 الزاهد

١٤

٧٥
بأمر المومنين المحفوزين وظيفته أمير المؤمنين فقال لا بد
فأمكنه محالفة خوفا منه فديده ودعا ونجى الناس
ولما فرغ من الدعاء قال لربنا شريف قل كما يضرب الطبل
فقال العفو أمير المؤمنين فقال لا بد فقال يا حماد ضرب
الطبل فضرب وجاهلوا ثم التفت إلى الشريف وقال يا شريف
إن كان خطر باللك أنك تحلم على الميلاد أو اطعمك أهل فارس
والجبال في هذا الأمر أو رانت بها ما فهو هذا الذي رأيت
ما يحصل لك من خلافه سواء فنزل وقيل لأرض وكسب
النفس وأقام الشريف عنده في أرعد عيش إلى أن توفي رحمه الله
وكان لعقوب لراحت لم يكن ير الشش أحسن صوة منه
فقدم بر الشش رجل يرقب الدب ومعه امرأة فراها ابن
أخت لعقوب فأعجبته فأرسل إليها فأخذها فوقف زوجها
لعقوب وقال يا أمير المؤمنين أنتي رجل غيب وقد عصيتي ابن
أختك واخذت زوجتي فقال لها يعني وجها إلى قصر ابن أخته
وقال له لم أخذت زوجة هذا الرجل فأنكر فدعا الرجل
وقال له قد أنكر فقال يا أمير المؤمنين فقال لي كلبه فذرها
المراه كهر كل امراه في هذا القصر واحضر الخليله هي
تقرها من بين القاصرات فان وقعت عندها ولا فاقلتني
فقال للرجل اخرج ثم قال لابن أخته لا تبقى في القصر امراه
الا وخرج فاحرج النساء وخرجت المراه يفتنهن وقد عجب
بها والنساء الجلي والجواهر واليابس الفاخر وأطالع

حكاية
تجيب

قد بلغنا قدومك البلاد ووصول بركتك الى اهلهما ونحزن لسألك
ان تقدم علينا لناخذ حظنا منك كما اخذنا من البلاد جثهم
وبعت اليه بعشرة الف دينار حماره والشريف واجتمع اليه اهل
البلاد وقالوا منى وقعت في يده قتلنا فاطمة العصبان ونحزن
واهل الجبال معك فقال الشريف معاذ الله ان اكون سبيًا
لا اراهم مسلم ولا حتى اسير اليه واستعين بالله عليه وبائع
يعقوب قوله فلما قرب من مر الفس خرج يعقوب واستقبله
وانزلهم معه في قصر وجعل اليه المال والتحف وجلس
وتسمع كلامه وكان كجالسهم وانفق عبور يعقوب
للقا الفس ومن عادتهم يوم المصاف ان يصلي الخليفة
بالناس الفجر ويكب ويحمله عليه الف من القرامطين
الاربع حاملين الاسلحة فيقرأون سبعًا من القرآن فيدعو
الخليفة ولا يدعوه غيره وكان له طبال اسمه حماد مقدم
الطبالين وحلقه الكوسات وليس في العسكر من له طبال
سوى الخليفة فاذا فرغ من الدعاء بعد القاء مال حماد
فيقول ليبيك يقول اضرب الطبل فصدق الكوسات
وتجمل العساكر وهما ان اخلصلمان لا يتبارك الخليفة
فيما له الدعاء وقوله يا حماد اضرب الطبل فلما كان
هذا اليوم الذي التقى فيه يعقوب الفس صلى الخليفة
بالناس وكب بالشريف على يمينه ولما فرغ من قراءة التسم
التفت الى الشريف وقال يا شريف ادع فقال الله الله

٦٧
وليس الخيرة وذكر عبد المنعم بن عمر ح
الانكليسي الصاني مع مارخه واشي عليه وقال
لما توفي ابوه يوسف قام بالامر احسن بيام قافر
العيون بما قدر من قواعد الاسلام ونشر كلمة التوحيد
واذل من الكفر كل جبار عبيد ورفع رايها بجهاد فتصوع
لجتهاده كل نادى و امر بالمعروف ونهى عن المنكر ونشأ
نشر ما ذكرى من العبره وضوكره اعلام من ضوال القم الا نور
واقام الجود على العالمين وخصوصا على اهل عشيرته
والاقرين واستقامت الامور ببركاته وظهرت
الفتوح العظيمة لعزانه وانتشرت الخيرات ببركاته
وذكر له منته ملل الفرج واسمه الادنى قال
الشع سمعنا من الجوزى رحمه الله تعالى على السمع الصالح
الفاضل ابو العباس يامنت المغربي اللواتى بالديار
المهرية بالقرافه سنه اربعين وسما من فصائل الملوك
المنصور يعقوب بن يوسف المذكور الرايت العجايب والغرائب
والمناف وكان ابو العباس قد حبه زمانا وانفع به
واسعاد منه قال وكلما احببه عنه فاما هو على
المشاهدة والعيان لا يعرفه ولا من وعلان فمن ذلك
انه قدم بلده فاس رجل شريف وكان فاصلا لطيفا وكان
يعطى بصوت طيب فجلس بها فقال الياس اليه واراد ان
يبايعه وبلغ خبره الى يعقوب فكتب اليه كتابا يقول

لا يخلط طبع الظاهر وارسال الى الملك الافضل
صاحب مصر قانري دمشق قال يستحق من الى واما
اخذت مني عصا فاعطها لاحد فتوقع اكلها منها
ووقع القاعده وخرجت السنه على هذا ولما
مان الملك العزيركت الفاصل الى الملك العادل
بغدير . تقول فيه ادام الله ايام مورنا الملك العادل
وقد بلفوس نفسه الكرم واجباه الله حابه طيبه
تقف فيها في المواقف الخيمه وتقلب عليها بالامور
السالمه والعواقب السليمه لا تنقص الله لعددا
وعُددا . ولا اغنيه نضرا ولا ولدا . ولا كورله
مشربا ولا موردا . وعظم اجره في ولده الملك العزيز
رحم الله ذلك الوجه الكريم ونصره والي سبل الجند
سوره
واذ الحاسن وجهه يلبث تعما البلي عن وجهه الحسن
قال وكانت مدبره بعد عود من اليوم منه
اسبوعين فاحرق القلب واجر العين
الملك المنصور العارفي المجاهد
الوزير يعقوب بن يوسف بن عبد المؤمن صاحب المغرب
وهو الذي كسر القش على الولاة ولم يلق القش
مع كتبه جيوشه وطافه ولم يلق ولاه المغرب
من لسيه كسبه وقد ادى عليه ارباب السيره

٦٦
وتبعهم للملك العادل الى ان هزمهم من باب السلامه وجا
الى باب الفزاديس فوجد لهم قد كسر الاقفال بالمرزبان
ودخل اديلم وبلغهم ما جرا على اصحابهم الذي مضوا الى
جيردن وواجههم الملك العادل فزعموا له هو وصول
مثل الاسد الصاري فقال عن هذا الاقفال
فذكر عن رب الخبيلي فتعاصى كانه ما سمع شي وعلى
الملك المعظم عيسى رحمه الله تعالى قال لما رجعا من باب
الفزاديس وصلنا الى مدرسه ايجنايله ارمى على
راس الملك العادل ابي راس حبت الريت فاحطاه
ووقع في رقبه احصان فوقع احصان ميتا فترك
الملك العادل وركب عنه ولم ينطق بكلمه وجا
الامير محمد بن كسر وزي الفيلساج من جبل سينرجي
اللبيل وخلا دمشق واما الملك الحامل فانه
لما توجه للملك العادل نحو دمشق طلع الملك العادل
لغيره الى اسوارها صاحبها لمصلحة ما كره ومعه
وقصد للملك الحامل علي ما ارد من رجل من عليها ولم يلبس
لبنه على لثامه وقصد دمشق وجمع الزكيات
ولما اشتد الحصار على دمشق وقطعوا تجارتها ومياها
الداخله اليها وانقطعت عن أهلها الميرة وصحفت
الملك العادل الى الملك الظاهر يقول يا اسلم الناس
دمشق على ان تكون تحت السلطان وتكون دمشق لك

بدنق وبلغ العادل وهو على ما ردين وقد اقام عليها عشرة اشهر
ولم ينق الا سلبها وصعدت اعلامه على القلعة وسمعوا بوفاء
الملك العزيز فتوقفوا فرجل الملك العادل عنها وترك ولده
الملك الحامل عليها وجاء الملك العادل معه دلهم وابن
المقدم وجماعة من الكهنة .. وكان الملك لا فضل باركاني
اليديان الاخرة فاشار عليه جماعة من الامراء ان تاجروا الى
مشهد القدم حتى يصل الملك الظاهر والمجاهد صاحب هجر
والامراء وكانت جديدة فاجروا الى مشهد القدم ودخل
الملك العادل من معه من العسكر الى دمشق وجاء الملك
الظاهر بعسكر حلب وجاء عسكر حماه وجمع بشاره من اباس
وسعد الدين مع صاحب صفد وصايقوا البلد وكسروا باب
السلامه وجاءوا من الى باب الفراديس ففسد
باسم الدين الخبلي لهوه شهائرا واصحابهم باب الفراديس
فدخل العسكر وملكوا الى جبرون وكان الملك العادل بالقلعة
وقد استامن اليه جماعة من عسكر مصر مثل سيف الدين
ابن كمدان وسائر الذين مضوا الى كدار الما صا فيركب
وخرج اليهم ووصل الى جبرون ونجد الدين اخو القبيه
عليه قائم على فرسه يشرب القيقاع فصاح للملك
العاذل يا محمد الى هاهنا وساق عليهم وتاروا لهدات
دمشق من كل احيه ورمو عليهم سائر الاسطحة
حتى السار هو عليهم الكوايين وهي تشتعل بالمار فانهم

سراسنقر ورس المقدس اجا فاتفقوا على ما صار للدين محمد وحلفوه
 الامراء ثم وكان سيف الدار كثر مقدم الاسدي به عايبا اسوة
 بقديم فصول رايهم فيما فعلوه الا انه قال هو صغير السن
 لا ينهض باعبا الملك ولا بد من تدبير كبير لحكم المواد وقيم
 الامور والعدل المشغول في الشرق بما ردى من مام اقرب
 من الافضل بحمله اما بلك العسكر فلم يكن الصلاحيه
 مخالفا الاسدي به وقالوا فعلوا فكتب ارس الى الافضل
 يستدعيه وهو بصرحه وكتب الصلاحيه الى من يدق
 من اصحابهم يقولون قد ابغضنا الاسدي به على الافضل وان
 ملك حكمو علينا فاسغره من المحمي فولى عسكر دمشق
 لمغزو الافضل فقاتلهم وكان الافضل قد التفت بجابا
 من عند جركس الى من دمشق بهذا المعنى معه شت باخذها
 منه وقال ارجع فخرج الى مصر ولما وصل الافضل
 الى دمشق لقاه الاسدي به والصلاحيه وراى جركس
 اللجاء فقال لها اسرع ما عدت فاجره البحر فاساق هو
 وقراجا الى القدس فخصنا به ثم اشارت الاسدي به
 على الافضل بقصد دمشق وان العادل مشغول بما ردى
 نكس الى الطاهر فاجابه وقال اقدم حتى اساعدك
 دكر حصار دمشق
 وسارا الملك الافضل الى اعاكر الى الشام واستتاب
 لهر سيف الدين كثر وصل الى دمشق فاجل واحد

في هذه السنة والمملكه العادل علي ياردين وتولي الملك
العزيم المحرم وكنت الصلاحيه الي لا فضل وهو بحر خرد
ليقدم عليهم فسار الي مصر محمله اياك ولدا الملك العزيز
وكان الملك العزيز جوادا سخيا عادلا منصفا لطيفا كثير الخير
وفيا ما الوعد حليما ، حكى سيفر الحلي رحمه قال
ضايق ما يدي بصر فلم سق يا خزانة درهما فسدرا ولا دينار
مجارجل من اهل الصعيد الي ياركنش سيفر فقال عندي السلطان
عشره الف دينار ولدا الف دينار وتولي قصا الصعيد فدخل
سيفر اوكنش علي الملك العزيز فاجره فقال والله لا يفت
دما المسلمين واموالهم بل لا ارضى كتب مرقة لا اوكنش
بالف دينار وقال اخذ فاطره هذا المدبر ولو لآل لا دونه
وقد ذكرنا انه ذهب مشق الملك المعظم وكان يطابق
عشره الف دينار ، وكان سيب وفادانه خرج الي
اليوم يتصيد فلاح له طي فو لخص خلفه فجا برا الفرس
فدخل قنوس السرج في حواله حمل الي القاهره فمات
في الحصن من المحرم ودفن عند ذلك في يومه سبع وعشرين
سنة ونص علي ولده ان امضى العادل ذلك وكانت
الوصيه الي سيفر اوكنش فوكت للاسيد عليه ثقيله
والاصح لن اركنش لم يعله للاسيد وعاش بعد للعزيم
وكان لان الملك العزيز من العمر عشرين سنين ، وكان
مقدم الصلاحيه لذكره محارم جدك واسد الدين

والمدرسة والديار والمستبان نظام الموصل على حمله
وقف عليها الاوقاف وكان عليها روايت كثيرة بحيث
لم يدع الموصل متافيرا الا واعنى اهله وكان دينيا
صالحا عادلا كما يتصدق كل يوم خارجا عن الرواتب
بما يدبنا رول حكايات مشهورة ولما مات عالم
مسعود وولي ابنه ارسا در شاه حبه وضيق عليه
واذاه فتوفي الجاشنق فاخرج ملفوفا في كيسا فلما وصل
للاباب البلد قال البوابون قفوا حتى يستاذن له فالتفت
على قارعة الطريق حتى اذن له وكان نفع المسعود
جاريه يقال لها اقصر اولد لها اولادها انا بديه التي
بنت في فاسيون الزيد والمدرسة وكانت زوجة المليك
الاشرف رحمه الله وكان غار قد زج اقصر انا بديه
ابوالها السمين الذي الاذكتي
وهو الامير حسام الدين وقد كرمنا انه قدم بغداد ويعيشه
الكليفة الى هذان فلم يم له امر واختلف الاولاد عليه وتفرق
عند اصحابه فخاف من الخوارزمي واستجيا الى بغداد فصار
يطلب الشام على قوقا فلما وصل اليها مرض واقام بها
اياما فتوفي رحمه الله تعالى وكان نزل على نل فقال
ادفوني فيه فحفر له قبر على اس الملك فطهرت بلاطه
عليها اسم ابية قد فوه عليه
سنة خمس وتسعين وخمسين

والا بديه
بالا بديه

انظر

كاتبه

انظر

مطراً شديداً ورجاً عظيماً ووقع في قلوب الفرنج الرعب
 وقيل جازم سلطان مصر والعساكر فتركوا المجانيق والاركان
 بجبالها وأجيم وما فيها ورجلوا في الليل لما صورهم بعضو بطول
 الأمان والصلح فصالحهم الملك العزيز على ما عد صلح صلاح الدين
 وخلع العزيز على الملك المعظم عيسى العادل واعطاه صقلاً
 ومنصوراً ابداً مشتق وعاد الى مصر ٥٥ ومضى الملك العادل
 الى ماردين في رمضان فحصرها وطلب الدخول ولم يوفق سوى
 القلعة ٥٥ ومضى ما توفي جرد ملك عبد الله النوري
 وكان من اكار له امواله ثم خدم صلاح الدين جميع
 عزوانه وهو الذي قتل شاذلي مصر وان الخشاب بك كان
 شيخاً عابداً ٥٥ عماد الدين بن علي مع دود صاحب سمار
 ابن زكي او مستقر اخي بولكش وكان عاقلاً جواداً وهو الذي
 قاىض حلب بسجار ولم يزل مع السلطان صلاح الدين
 في عزوانه مجاهداً وكان ممنون التقيبه ٥٥ وكان صلاح
 يحترمه مثلاً كان يحترمه نورا الدين ويعطيه الاموال الهائلة
 والخف الكثير ٥٥ وكانت وفاته بسفار ٥٥ وادعى
 لا ابرار اولاد الملك المنصور قطب الدين محمد
 محاهد الدين طاعار الزبي الرومي الكادم
 الجاني على الموصل كان حاداً ما لى الر على كل وتقدم
 امامه وكان صبيبه على اولاد ٥٥ ثم ارتفع مكانته حتى صار
 في مكانته على الموصل ٥٥ وهو الذي في الجامع المجاهد

٥ ٥

٥

والعامة السوداء والقبائل الاسود ومن يدرك الجبل والركب
الذهب واعطاه الاموال والرجال وسار الى همدان
و... بها انتفضت الهدنة التي كانت من صلاح
والفرج فقصده ويردث وبها لا لغيره لثامه الجبلي
فهزب واستنوى الفرج عليها ٥

سيف الاسلام طعنه الرب
اخو السلطان صلاح الملك البر من زيدا الى حضرة
وقمع الخوارج وكان شجاعا بينهما وكان وقاة يزيد
في سوال ودلى بعده ولده شمس الملك اسمعيل وادعى
الخلافة سنة اربع وتسعين وخمسة
سهازل الفرج في المحرم على تبين فادسل الملك العادل
محمدا الى الملك العزيز ليصير بينهما فخرج
محمدا الى الشام فوصل وجد صايقوا اخر في ما كنت
وسع الاول ونقبوه من كل احببه واشرف على الاخوة
ولهده بالمايق ونقبوه سرا سرا وجعلوا القوت
يوما وكان الفرج يحدون المسلمين القوت كان
الملك العادل نادرا عند هويين ومعه الملك المجاهد
اسد السركوه صاحب حصن والا مجد صاحب بعلبك وعامر
للمقدم وذلهم صاحب بلانشر ووصل الملك
العزير وادعى الى هويين فلو باخذ يوما واحدا
لخذت بينه وقل كل من فيها فادسل النوري الملك اللبيلة

السنة الثالثة والتسعون وعشرين
وفيها قدم الامير حسان بن الالهجاء السمين الى بغداد
وخرج الموكب للقائهم في ري عظيم ورتب الاطلاب
للقائهم على ري الشام وكان في خدمته عدد من
الامراء وكان معه عامل كر والعرس ، واول ما
تقدم طلبه كرم العرس ثم امير امير وجاهل بعد الكل
في العدد الحامله والصلاح المام وخرج جميع من
بغداد للقائهم ، وكان رأسه صغيرا وبطنه كبره
جدا بحيث كانت على رقبته البقله ، وكان قد راه
عند الحريم رجل كوار فعمل في ساعه كورا من طين
وسبقه فعلقه في السيق فلما اجتار به صعد على
ذلك اهل بغداد كيزانا وسموها انا الهجاء السمين
على صورته وانزلها الخليفة بدار العبد عمر الى بغداد بعد
ان عبرا كابا الشر في قيل غنبيه الباب النوبي واليه
الخليفة وقام له بالصياقات ثم امره ان يجر جماعه
من اصحابه مع عسكر الخليفة الى الهدان مجرد مجرد جماعه
فلما بعد وعز بغداد نهبو خزانة الخليفة وقتلوا جماعه
من عسكره ومضوا الى الموصل واخذوا وعاذ عسكر الخليفة
الى بغداد وقد جرحوا فبقاه الخليفة الى الحايب
الشرقي الى دار عند النخابه كانت لجمعة الهجاء السمين
دمشق ووكاله ثم خلع عليه بعد ذلك الحية والفرجة

واسر على ربه فقال وجمعت جمعا من البربر والعرب للدين
ادعوا العار وعبيد الدرهم والدينار واحلوا الحرام وبانيودين
للاسلام وتطل عما بعد عام تنقصر حوادث الزمان وتقلب
الحداث تتقدم رجلا وتؤخر اجري وهذا الفعل ممتلك
اجري فلا احدى احسن ابطى منك عبيك ام النكذب بما انزل
على نبيك فان كنت عاجزا عن العبور الى خوف من احوال
الرفاق فاما اذكر لدا فيه الرفق والارفاق وهو ان يعاين
بلايمان المقلطه والافنام المعطيه ودفع الرمان وجبه
الى حله من الماكب لا عبر اليك وبارك في اعماله انا زع عليك فان
كانت الدايه لك كانت عنيمة ساقها الله اليك وان كانت
بلك كانت دى العلياء واستحققت اماره المسلم والمقدم على
القيس والله تعالى يوفق السعاده ويسهل الاراده فانه لا
رب غيره ولا جبر الاخرى والسلام ٥ فلما وقف كعقوب
على كتابه استنشأ طغيضا وادركته حميه للاسلام وغيره
على الايمان فكسب على راس الخاب خطه ٥ ارجع اليهم
فلما ساءت بخود لا قبل لهم بها ولخرجتهم منها اذ لم يملوا
وكسب تحت الاية

ولا كنش الا المشرفيه عندنا ولا رسل الا الحاميس العبرم
تم قام من ساعته تشددت فرسه يده وليس سلاحه
وسار الى رفاق سبته فترك عليه وجمع الشواي والبراك
وعرض جنده فكانوا ما تى الف مقابل ما بين الف بالاول خبر

ما خوارج الخارجين عليه دينه ومن الاندلس في
سبته وعرضه ثلاث فرائخ وتحتاج في عبوده الي
مشقه عظيمه وطبع الفتن في المسلم هذا السبب
فكتب الفتن الى يعقوب كما بالسخنه باسم الله
فاطر السموات والارض صلى الله على سيدنا المسيح علي
ان مريم الغصبي اما بعد اياها الامير فانه لا يحكي
على ذي عقل وذكاء ان الله اخشيه كما اما امر
الله النصايه ويخاف عند ما عليه نوابك
بالاندلس من الخادل والمقاعد والتكاسل واما
امور الرعيه والا شتمال على اللذات الدنيه ولما
اظهر والعصيان وادعوا كذا ان سلط الله عليهم
فاحلث منهم الذمار ومخوف منهم الامار واسبي الزراعي
والولدان واقبل المهر والشبان ولا عذر للرجل
الحلف عن نصرهم وقد امكتل يد القدر وانت فاحه
على النصه معانتم بعقدون ان الله فرض عليكم في
كتابكم فانا عشرة ما يو احد منكم وقد راع عنكم الصو
ودرس بالكتاب فالان خفف الله عنكم وعلم ان فيكم
ضعفي فان يكر منكم ما صابره فاعلموا ما من وال
مكر منكم الي فاعلموا اليه ونحو الان فقل واحد منكم
كثيرا منكم فقد اظهرنا الله عليكم فلا يقدر وزع فاعلموا
ولا يستطيعون امتناعا ثم لمعني انك اخذت في الاحمال

امامه واقام بيضا ولبس سنه وقام بعده ملك شاه
 ابن محمد بن ابي معود واقام بعده اشهر وكتب حاصبك الى محمد
 ابن محمد اخي ملك شاه وخدعه وقبض على ملك شاه
 فملك محمد بن محمد وقتل حاصبك وتفرقت المذكره واسقته
 وقصداه فزببهما وملك اخاه سليمان بن شاه
 وجام ملك شاه بقصد بغداد فخرج اليه الخليفة
 فدفعه وفي سنه ثمان واربعين ومائة اعلنت
 دولته سليمان بن اسحق بن الغزالي سجنه وكانت دولته
 مستفقه من سنه وثلث واربعمائة الى سنه ثمان واربعين
 ومائة بمدة في القصر ومات فيها سجنه وحاص
 محمد شاه بغداد وهو اخ من حاصرها ومات
 محمد بن سنه اربعين ومائة حاصرها وقام بعده
 سليمان بن شاه وحالفه لهده ملك شاه وتوفي
 ارسلت شاه طغرل بن ملك شاه في سنه سبعين
 ومائة وقام بعده ولده طغرل بن شاه والياكم
 محمد البهلوان وقتل في هذه السنه وفي سنه ثمان
 وسنه اهدر سبعين ومائة

فيها كانت الوقعة العظيمة وتعرف بوقعة الزلاقة
 بين يعقوب بن يوسف عبد المومن ومن القشت ملك
 طليطله وكان القشت قد استولى على حصاره
 الا اندلس وفروا بها وكان يعقوب بن يوسف

في سنة ثمان واربعمائة
 في سنة ثمان واربعمائة
 في سنة ثمان واربعمائة
 في سنة ثمان واربعمائة

٦٥
بغداد سنة لهدى وحسن واربعمائة وتوفي سنة
اربعمائة فلم يكن له ولد فولد البربرسان داود
بن ميكائيل بن جوق ابن اخي طغرل بك الذي ~~عشر~~ ملك
الروم وقيل بما دراهم الملك ثمان عشرة سنة واخوه
قاروب لم يسبق له امر وخلق وولي
عبد البربرسان ~~عشر~~ ملك شاه البربرسان
وملك الدنيا واقام تسع ~~عشر~~ سنة ومات سنة خمس وثمانين
واربعمائة وكان نظام الملوك زبده ووزيراياه ٥
وقام بعده وله محمد بن جاون ومات سنة هذه السنة وقام
ولده ~~و~~ بركار وولي ~~عشر~~ ملك شاه وثار عهده باج
الدولة قش صاحب الشام فقلعه بركياروق واقام
سلطانا ~~عشر~~ سنة وخطب له ببغداد ست حفلات
وجرى منه وثن اخيه محمد وثن حروب وملك
عبد بركياروق اخوه محمد ملك شاه واقام ~~عشر~~ سنة
ومات سنة احدى عشر واربعمائة وقام بالامر
بعده وله محمد بن محمد واقام اربع عشرة سنة وعهد محمد
لا ابنه داود ففوض سجن الملك الى طغرل وجعل
لداود ما يكره ثم طبع موداهو محمد في الملك
ودخل بغداد سنة ست وثمانين وخطب له
بالسلطنة وكثر اخيه داود وتوفي طغرل سنة تسع
وعشر وثمانين واستقل موداهو الملك وكانت

سأمان شاه وخطبه بمغالد و كان طغرل بك سفاكا للبرما
قتل وزوده وحواله و محاسن و همدان و روجه
حسن و قبا و الله جمع القتل عليه الزمان فكد
طغرل بك و حبه في بعض القلاع فلما قتل قزل
نقشب لطرل بك امواه في العلبة التي كان بها و شرطه
عليه ان يزوجها اذا خلصته باخرجته فجا الى
همدان فالمعاه باس قزل فاقبلوا هم بايب قزل
واستولى طغرل بك على الممالك و بلغ حوارم شاه ما فعل
طغرل بك فخرج في عسكره و بنا الى العراق و ساد اليه
طغرل بك فالقباعلى الذي حجاب طغرل بك يشابه في
عينه و ضربه بملوك له بالسيف من قبايه فقتله
و قطع راسه و جمعه الى حوارم شاه فبعث به الى
بغداد و سخره و راه منكس مسود و كتب حوارم
شاه الى الخليفة كتابا سخر الطاعه و استولى على اجماع
والوى و خراسان و اصبهان و غيرها مصافا الى ما سبده
و ما دارا الهند و لهذا طغرل بك الف السجقه و عدم
نيف و عشرين ملكا و مده ملاحم ما بين و ستون
سنة و اولم طغرل بك الذي اعاد القاء الى بغداد
بعد ان حلت عليها الدار للمصر و اول ما ظهر
رايته من خراسان في سنة اى بلى و اربع و دحد
بعد اذ سنة سبع و اربع و اربع و اربع و اربع الى

٥٩
دستق وكان المعظم قد راها حق الحكم فدخل قبله ودأب
دستق فذفعها اليه واعطاه صفي ومضى الى فصل الى
صخره وتقى الملك العادل ابن النجاشي الذي فتح له
باب سرفي وكان قد اعطاه عيشة الف دينار فاستردّها
منه واجتاز الملك العزيز بطريقه الى مصر بالقدس
فغزل حزام الدنيا بالهيا السمن عنها ولاها مستقر
الجبر ومضى الى بغداد وسنذكره ٥٥
السلطان طغرل بك شاه من اسلاسله

آخر الملوك
السلجوقيه
٥٥٧١

ابن طغرل بك شاه محمد بن ملکشاه رابا اسلاف جبري بك
ابن سوايد رسلجوق وهو لغز الملوك السلجوقيه سوايد
للروم وكان مبدا امره عند دفاه ابيه اسلاف طغرل بك
شاه في سنة احدى وسبعين وخمسماية وكان صغيرا
فقتله البهلوان الى ان مات في سنة اثنى ثمان وخمسماية
فلما مات البهلوان عادت الالما بكيه الى قزوين سلطان
ابن الدولر وهو البهلوان الامد فلم يزل طغرل بك تحت
يده حتى اتى من الحجرة فخرج عنده وانصاف اليه جماعه
من الامراء وكسر عسكر الخليفة واسر الوزراء
لونس كما ذكرنا وهابه الملوك وحاف منه القزاق
وانصاف الى طغرل بك جماعه من فئامك البهلوان فعد
له لادامن ان يعتالوا فقتل جماعه منهم وقار قزاقا
وضعف فقصده قزاق فهرب منه فولى قزاق سحر نس

فترى العزيز في داوود عليه السلام ونزل العادل دار العقيق
ونزل الافضل اليها ونما دار العقيق فدخل عليها وبكى
بكاءً شديداً فامسره العزيز بالاسقال الى مرقد فخرج
وزوجه الجزري في الليل في هذه الصناديق خوفاً عليه
من القتل فاحذا مولا اعظمه ولهرب الى بلاده
وكان الملك العزيز قد قرر مع العادل ان يكون بابيه بمصر
ويقوم العزيز بدمشق ثم يدم فارسل الى الافضل رساله فيها
صلاح حاله فاداعها ووصلت الى العادل فغضب
العزيز ورسم عليه ما يخرج فخرج الى مسجد خاتون بانه
وعياله وسلم العزيز بصريح الى العادل وكان بها الظاهر
واقام العزيز بدمشق اربعه ايام وصلى الجمعة عند قبر والده
بالخلاسه وامر ببناء القبة والمدرسه العزيزيه وامر
القاضي محيي الدين بذلك ونقل السلطان الي
الخلاسه في سنة ابي وسع في مصر بها وكان
الافضل قد سرح في بناء تزيه عند مسجد القدم بوجه
من السلطان فانه قال تكون تربتي على الجاده ليرى بها
الصادق والوارد فيترحم على فادفع منها قامة وجا
للعزيز فحضر دمشق اخرها وكان العزيز اذا جلس
بجالس لهوه يجلس العادل على باب داره كأنه يريد ان
فلما كان لغيره من مقامه بدمشق قال العادل لولده
الملك اعظم ادخل الى الملك العزيز وقبليه والطلب منه

بادراً على البركة وقد بايس من مصر لان العادل احمه
 2 سلطته مصر فاعكس الامر عليه ولما بلغ الملك العزيز
 وصوله خرج اليه واكرمه وقدم له شياً كثيراً وقد رلد ما
 اراد ورجل الافضل الى دمشق ودخل للعزيز والعادل الى
 مصر وسلطان العادل العزيز دمشق بيديهما بالفاشية ولو
 اراد العادل مصر اخذها واما قصد الاصلاح بين الاخوة
 فلما بدا من الافضل بحقه ما بدا و اراد قتله احياه الى
 ما احياه اليه واما الافضل فانه لما عاد الى دمشق
 ازداد وزوره الجزري من الاموال القبيحة وادى الاكابر
 من الدولة والافضل لا مخالفه فكثرت بهما الرعي واعمال
 الدولة الى العادل بشكوه فارد العادل الى الافضل
 انفع يده هذا لا حق الميئي للتدبير للعليل التوفيق فلم يلتفت
 بما تنق مع العزيز على النزول الى الشام فارد الى الشام
 فاستشار الافضل اصحابه فكل اشار عليه بان يلتقي عمه
 واخاه ولا يحالهما الا الوزير الجزري فانه اشار عليه
 بالعصيان فاستغل الحصار وحلف الامة او المقدم من
 وفرقهم على الابواب فواصلوا العزيز والعادل واصحابهم
 2 الماظر وافق الملك العادل مع عماله المحصى على فتح
 باب شرقي وكان مسلماً اليه فلما كان يوم الاربعاء سار من
 عسكر صهر ركب الملك العادل والملك العزيز وجاءوا
 الى باب شرقي ففتح ابن المحصى ودخل البلد من غير قتال

وانس العادل ولا افضل وتحالفوا سار وخلف العزير الى
مصر فلما وصلوا القدس وكو ابا الهيثم كان وعزله جريده
عنها وسار وفتر لويليس وتما جماعه من الصلاحية فموت
العادل عن الفصال ولم ير اتراع مصر من يد العزير وظهرت
منه قرابين احوال تدل على انه لا يوثق السلطنة الا فضل
ولا يرى تقدمه عليه فاسل الى العزير يطلب المقاصي للفضل
وكان قد اعترلم وانقطع في داره فخرج الى الملك العادل
فاحترمه وازممه وتحدث معه بما قدره وعاد الفاضل
الى العزير وتحدث معه فاسل العزير ولديه الصغيرين مع
خادم له برسالة مصفوها لا تقابلوا المسلمين ولا سفكو ديارهم
تذعنذت ولدي هادين يكونا تحت كفالة عمي العادل واما اترك
لكم البلاد وامضي الى الغرب وكان ذلك يشهد من الامراء
فوق العادل بكي وبكى فرفض وقال العادل لمعاد الله ما
وصل الامر الى هذا الكبد وقال الخادم مخذم السلطان عني
ونفلا البلاد بلادك انت السلطان ونخر رعيته وكان
قد قدر مع القاصر رجلا اسديه واقطاعهم واملاكهم
وان سقى ابا الهيثم بالقدس على حاله وقال لا افضل بالبلد
ان لمضي الى اخيك تصايحه وما عذرنا عند الله وعذ
ان معلنا بان اخينا ما لا يلبق فقم لا افضل بان العادل
يرجع عن يمينه وما انقاع عليه وانه قد انفق مع العزير على
اخذ البلاد منه لكنه لم يملكه السلام فمضى الى العزير وكان

52
الى دمشق وجا الافضل الى حلب وانتقم مع اخيه الخير
وتحالفوا بها الى حماه وعصم ففعل كذلك بها الى دمشق
وكان الملك العادل يشير عليه بعزل صا الوزير الاشيب
اجزى الوزير ويقول هذا مخرب بيتك لا يلبثت عليه
بحق عليه وكان الملك الظاهر يساقى الملك المنصور
صاحب حماه وعلم الملك المنصور ودلهم صاحب تل يا خير
فكتب الظاهر الى العادل تسليم تل يا خرا اليه وان يكون
صاحب حماه وان المنصور مضاف الى اليه فلم يجبه فغضب
الملك الظاهر وانفرد عنهم وكتب الى العزيز بجمع ائمه
وسقته على القدر الى دمشق فجا العزيز مسترعا فترك
العوار وعلم العادل انه لا طاقه له بالظاهر والعزيز فرسل
الاسدي به وادعاهم بالاموال والارواح طاعات فكان العزيز
قد قدم عليهم الصالحية ورفعهم فوقهم فحقوا عليه وتكلمت
العداوة منهم فذس اليهم الملك العادل الاموال والهدايا
والخف السنية وكان مقدم الاكراد ابو الهيا السهمي
وكان العزيز قد عزله عن ايدى السلطنة بالقدس ومقدم
الاسدي سفيرا ليركش وقد كان للعزيز قصبة جمعة فركب
ابو الهيا واركش في الليل فصداد دمشق فاجب العزيز
فلم يري في الخيام من الاسدي احد فوجع الى مصر وشرع
اركش و ابو الهيا يحرضون الملك العادل على مصر وكان
الاسدي ولا اكراد يكرهون العادل وانما دعاهم العزيز اليه

ما حذر من يعلو باعائين عن النظر اليها كس فرادى اطلعت المجتبرات
 متى يحين من عندكم بقدر ومكم ويفرحون اصدقاى اليك
 متى يدق طبول الهنا على باب الرحا و اقول للمفرق كى قد رد ما قيد
 متى يقولون قد جروا و اخرج بسرعه للنا و اقول يا احباى اطلع العبا
 وان قضى بى لحي ولا ارى اشخاصكم و جاذبه بى اليكم لنقل لكم و را
 تحذوكم فاض الوفا على راس الملا الى على العهد باقى حتى يحى الميعاد

٥٠ و قال

. احبه قلبى لو باع رجوعكم علينا لكانا للنفس مذنباً كس
 . فلاح بهواى بيت و داءكم و اى دان طال المدى لساكم
 . و اسال اناس المباح لا بها تفر على اطلاقكم ثم فلتا
 . قضى الله بالمفر توكلنى و منكم فيما بيننا من عمرنا ما عرفناكم
 . و فية ما عاذا خلف بن العز و الا فضل و سببه اعز
 . الحبد و الوسائط و كان اكبر المحرضين على الا فصل اسامه
 له ان الله يسال الله عن الرعيه هذا الرجل قد عر و له و شره
 و استولى عليه الوزير و ابن العمى و قال لبر عمر دن يا تسلم
 يوم العاصمه و كان العرب قد دلاه القضا لمصر ما قام فاصبا
 عليها حتى عزله العادل و بلغ الا فصل قول اسامه و ان
 عمرو بن قاطع عما كان عليه و يا ب و دم على تفرطة و عاشر
 العلماء و الصلحا و شرع يكتب مصحفاً خطه و كان خطه
 ملحقاً و تجرل العرب لقصد فبار الا فصل الى عمه العادل
 يستجديه فالتقاء على صيفين فامرعه بمال التبر

فما البتة حادس غير جليقوا الملوك وطلب نصامه العادى
فزوجته ابتدعها نون ورجع كل واحد الى بلده وذلك

ما تری اذا ملل غلا

الحمد لله

۱۰۰

فذا هو يدرك

丁巳

附

حفز الى الجباة دل فلعطاء الرقة واقام بها وشرعت الوحش
من العزير والافضل وبلغ للفرخ قطعو وجاصرو جيبيل كل
بها جمعه من الاكراد فباعوها للفرخ وبتروا العزير
من مصر الى البركة يريد قال الفرخ طائرا ولقد دمشق
باطنا وعلم الافضل فكتب الى عمه العادل والمتشاوره واجاره
الى ما يريد وجاء الفرخ فقتل بطامر دمشق وسار العادل
بعث الى الشرق فلما قرب من دمشق وكان العزير قد ركب
بعينه شجورا وجاء العادل فقتل مرجع عذرا فارسل اليه
العزير بقول اريد بجمع فاجتمعوا على ظهور جيوبها وتفاوما
فقال له العادل لا تحزب اليك ويدخل عليه الافد
والعدو ورايا من كل ناحية وقد اخذ وجيبيل مساجد
الباقى ان احلقت فارجع الى مصر واحفظ عهد ابيك ولا تكسر
عهد ابيك ودمشق فيطعم فيها كل احد وعاد العادل عنه
الى دمشق واقام العزير منزله وقد منته المعارك على
الافضل وبعث اليه العادل ارجل الى مرجع الصند
فرجل وهو مريض وكان قصد العادل ان يعده عن البلد
لنقل العاكر فوصل الطامر من حلب والمنصور من
جماه والمجاهد اسد من حمص ولا محمد من بعلبك
محمد الافضل فقال له العادل قد تقرانه يرجع الى مصر
وتقع الاساق فينفذ الامور الى ما كانت عليه واشتد من
الفرير ولو لا مرضه لما صالح فارسل العزير خبرا دولته

واجتمعوا على تعيين لياخذ البلاد الجزيره وكان العادل
 على حرا ناستجداد وادركه لحيه مجاته عسائر الشام
 ومصر ومرض عمار على نصيب بالاسهال وتقدم الى
 ديسر وبعث الى الملك العادل يساله الصلح على
 ان يكون العادل نايبه في البلاد فابى العادل وقوى
 الاسهال بعز الدين فرجع الى الموصل وتولى شهاب
 وكان بكنه صاحب خلاط قد سمت بموت السلطان
 ونشئ بالملك الناصر وعزم على اخذ الجزيره فقتل بح
 جمادى الاولى وجاء العادل الى ما ردين وعزم على حصارها
 فصاحبه صاحبها فعاد الى حرا ن وجاته الرسل
 من خلاط يطلبونه فنزل الثلج فمعه من الماء عاكس
 العاكر الى مراكرها ويقدم شمس الملوك من سبيل
 من اليمن الى دمشق فاقام عند الافضل وكان
 الافضل قد استوزر صبا الدين الاثير الجزري
 فاسا السيره وشغب قلوب الجند والايغان
 على الافضل فثار عاكر اسامه الجلي والقاضي
 الفامل ومن عسائر والايغان الى مصر فالتقاهم للعزيز
 والكرهم وكانهم معظم الصلاحيه فغار منهم الاكراد
 فخرج منهم جماعة الى الافضل فالتقاهم والكرهم واشتغل
 الافضل بهم و كان القديس يده معز عنه فسلم الى
 نواب العزيز فبان للناس عجز الافضل ومضى الملك الناصر

والمملكه المعظمه بوردان شاه و المملكه العالیه الملك شاه
والنصر ابو بكر و اما الملك فاسمها مؤنس خاوند و جهما
المملكه الكامل محمد العادل و مات بعده و كان له ولد اسمه
اسمعهل مات في حياته ابيه

٥

و ذكر ما تجدد بعد وفاته

كان اخوه الملك العادل لما توفي بالكرک مقدم دستورنيا
للملك افضل فقام اياما ثم رحل الى الجزيره الى بلاده
وهي جران والرها وسميساط والرقه وقلعه جعبر
وميا فارقي و كان له ماتام الكرك والشوبك و
الاقضل الفاضل ضيا الدين بن الشزلي في مسوولا الى
الحليفه و معه زوجه السلطان و سفيه و حصان
و كزاعده و ديهوسه و تحفا كره و غائب الناس عليه
حيث اعتل بعده السلطان الى العدا و وبعث
الملك الظاهر الفاضل بها البر سراد كجا في سال القبر
على حلب و اما الملك العادل فان المشرافه
تار و عليه و استفتار عايد صاحب الموصل اصابه فاشار
عليه المجدد لا يتر ما خرج و اغنا و عليه مجاهد الدين
فاما ما زالمقام لتظهر حقنا في الامور و يواصل مطر الدين
ابن بن صاحب لعل و سخي شاه صاحب الحربه
و عماد الدين صاحب سحر بن اسلم فله كجهه منهم لعد الا
اخوه عماد الدين صاحب سحر و خرج عايد من الموصل

وعكا . وطبرية . والسقيف . وصفد . وكولب . والمنكز .
والثويل . ومانبلس . وصيدا . وبريت . وجبلت .
وجبله . والادقية . والتفل . ونكاس . وصهيون .
وبلاطس . وحضر رنه . ودمشاك . وعراس .
ومن الشرق . حران . والولها . والنفذ . وراس عمن .
وسخارة . ونصن . وعلن . والموزر . وسروج .
وميا ماريتن . وامد . وشهر رنه . والبوازج . ٥
وخطب له بالسطيف . ومن باب هذان الى الغراب
ومن الغرات الى حضرموت . ومن المغرب الى افرغيبه . وقمح
سرخنا . وزاد على نهر المدني بصر والمغرب . والحجار . واليمن
والقدس . والساحل . ودار بكر . ولوعاشن لفتح الدنيا
شرقا وغربا . وبعدا وقربا . وان كان مهاد قوجه مصر
بهم نهر المدني وامواله . وعكار . وجماله . وبينهما مقاربه
في السير . والالام . والعدل . والجناب . والالام . وكلاهما
لم يبلغ مئتين سنة . وكما حصل من فضله . وشقه حسنه
ذكر اولاده وكانوا ست عشرة ذكر وابنه ولهده .
كان اكبر اولاده الافضل علي . واخوه لايبه الطاهر
خضر . وقطار موسى . والملك العزيز عثمان . والملك
الاعز لعفون . والملك الطاهر عاري . والملك الزاهر
داود . والملك المعز اخي . والمودد معود . والملك
الاشرف محمد . والملك المحسن احمد . والملك الجواد ابو ش

ذكر اولاده

وقبيلنا منى لعلنا نصل الى الملك الطاهر وهو كلب عام القرب
يقول فيه لقد كان لي في رسول الله اسوة حسنة الا ابيه
كنت الى الملك الطاهر احسن الله عزاءه في مصابه جعل
اخلف فيه الملك المرحوم واصحابه ، والدموع قد جفرت
الخواطر ، والقلوب قد بلغت النجا ، واخي ودعت اباك
مخدومي دليلاً لا يلتقي بعده ، واسلمته الى الله طالبا فضله
ورفده ، ولم تدفع عنه جوده المحمده للقضاء ، ولا ردت
عنه الاسلحة والخراب البلاء ، والعين تدمع ، والقلب تلحش
ولا يقول ما يخط الرب ، وانا عبدك يا يوسف محمد ونون
وفي آخره : قال اتقنم ما عهدتم الاتخذه الريم ، وان اهلتم
فالمصاب المستقبله هو لها عظيم ، ذكرها حلف

قال المقاصي بالسر شدا في سيره السلطان ، تولى
ولم خلف سوى سبعة وابعد درهما ماصيه ، وهرما ولها
دهبا صورا ، ولم خلف اربا ولا عقارا ولا ضيعة ولا
بستانا ، ولا مستقرا ولا غير ، ٥

ذكر فتوحاته

اول ما فتح للديار المصرية والبحار ، ومكة ، والمدينة والمن
من زبيد الى حضرموت متظلا بالهند ، وفي الشام دمشق
وبعلبك ، وحمص ، وبانياس ، وحماد ، وحلب ، واعمالها
ومن الساحل وبلاده ، القدس ، وعرة ، والدارم ، وبلد
الصافيه ، وعطان ، واما ، وقيسارية ، وحيفا

قال هو الله الذي لا اله الا هو عالم الغيب والشهادة معه وهو
 نقول صبحه . . . وهذه نقطة في وقت الحاجة وعناء من
 الله تعالى فلهذا الجذب وانت وفاته رحمه الله عليه بعد
 صلاه الصبح من يوم الاربعاء سابع عشر صفر سنة تسع
 وخمسين وخمس مائة وما دار القاضي الفاضل بعد صلاه الصبح
 وحضره فانه . . . ثم جلس ذلك الملك لافضل للفراش
 الاوان النجاشي وكان يوما عظيما قد سفل كل اسنان اعده
 من الحزن والاسف والبكا وحفظ المجلس عن ان يكلم فيه شاعر
 او واعظ وعثله الدولعي واخرج بعد صلاه الظهر رحمه
 الله في بابوت مهيئ ثوب فوط وكان ذلك في جميع ما احضره من تليفه
 قد احضره القاضي الفاضل من جميع حل وارتنعت الاصوات
 عندما يذنه وعنى الناس الجادا العويل وصلى عليه الناس
 ارسالا وكان اول من ام به القاضي يحيى الدين الزكي ثم اعيد
 رحمه الله عليه الى الدار التي في البستان ودُفِنَ الصفة الغريبة بها
 وطله الافضل العزائمه ايام وجزى الناس عليه جزا لم يحزن
 على قتله مثله . . . قال القوادى الكاتب حلتا عليه ليلها لا يجد
 العبادة وموصية زاده . . . وفي كل يوم تضعف القلوب
 وساعف للكر وب . . . ثم انتقل من دار القضا الى دار البقا
 بحرم يوم الاربعاء . . . ومات ملونه رجلا الرجال . . . واطلم لغروب
 شمس فصال الافصال . . . ودُفِنَ بقلعه دمشق مسكنه
 ودُفِنَ جلع الكر والفضل بعد فنه . . . وساء للشعراء

صاحب المدرس
 الدولعي يد مشق
 تحيات جيون

الارراي وعلاني ومنكلا نخلقو وميول القصرى بمسالد
 سنقر الجير وقال الحن كلف بشرط ان لا نسلح وجهه احد
 من اخوتك سيفاً وحفا ساسمه وحلف وعلق يمينه بشرط
 خبز يرضيه وحلف سنقر المسطوب الفارس البكي وابيل
 فطيس حسام الدرس شاه وكان قدّم ما قاله ولم يهلهدا
 من الامراء والمهين ولا يوضع لهم ونحوه المهي المخلو
 بها ٥٥ اى من قتي هذا قد اصيقت غنى واخلفت طوبى
 للملك الناصبه حاته وانى لا ارانى اذ لا جدى في الذب
 عن دولته سقى مالى وسيفى ورجالى فمثلاً امره واقفا
 عند مراضيه ثم من بعده لولده الملك الافضل على ووالده الى
 في طاعته واذ بعز دولته بنفسى مالى وسيفى ورجالى
 وامتثال امره ونهيه وباطنى نظائري في ذلك سواء والله
 ما اتول ذلك ٥٥

٥٨٩
 ولما كان ليلة الاربعاء سابع عشرين صفر سنة سبع وثمان
 وعشرين به وهي ليلة المائى عشر من مرضه رحمه الله عليه
 استند مرضه وصعفت قوته ورجال تناهيه النساء ٥٥
 فاستخضر واليه ابو جعفر امام الخلافة وكان رجلاً
 صالحاً وادخلوه اليه فقروا الشيخ ابو جعفر عذرا
 وذلك انهم اوعالى وكان ذهنه غيباً من ليلة الفاح لا يكاد
 يفقه ٥٥ الشيخ ابو جعفر انه اسى الامور بعالي

الشيخ ابو جعفر
 امام الفقهاء

وفي يوم الاربعاء العشر صفر اسد غار سل الفرج ولم سمع كلامهم
وذكر الجمع ركبا للقائ الحجاج فلقمهم وكان كبر الاحترام للشاخ
ورجع من البساتين على طريق البنييع ودخل القلعة ولما
كاس ليله البت وجد كلاً عظيماً وعشيتة حمى صغرة
واخذ المرضى تراباً وكان مرضه في راسه رحمه الله وكان
من امارات انتها العمد عيبه طيبه الذي كان قد الف حراجه
سفره خيراً وراى الاطباء فصد وناهي المرضى ان لمع غايه
من الصعف ولما جلسناه في السادس من مرصه واسدناه
لا فخذ وخير جانا عنى بالمرشد والفاضل العاصم واشتد
مرضه في السابع والمان ولما كان الماسع حدث به عشه
وامتنع من تبادل المشروب واشتد الارحاض الملهد
الناس وتقلوا لقتله من الاسواق وغشي الناس الحجاب والحر
ولما راى الملهد الانفد ما جمل بوالده وكحق الاياس منه
شيء عن خليفة الناس في جلس ادار رضوان المعروف بكنية
واسحقف القصاد وعمل له نسخة بمن مختصه بضم الحلف للسلطان
له جبانة ولم بعد وفاته واعتذر للناس بان المرض قد اشتد
وما نعلم ما يكون وما فعل لذلك الاحتياط على جاري
عاه المملوك فادل من استحقف للحلف بعد الذي معه اخو
بدر الدس مودود بحنه دمشق ثم احضر امر الدس صاحب
صهون بخلف وزاد ان الحلف الذي يديه له وجهه ساو الدس
صاحب سيرة الحلف وغير طلاق وحق حشر الحماري ونور وان

ما ان الضلع قد اتسع فمن شام من بلادهم يدخل بلادهم من شام
بلادنا يدخل بلادهم وسيروا نقاب وجههم امرا الخراب
ما كان بنوه يعملون فشرعوا حراها ورجل الحب
النظرين واختلط العسكران ووصل منهم خلق عظيم لزمان
العدس كان عرض السلطان ان يقضو غرضهم من الزنا ورجل
بلادهم فابن المسلمين شريهم واعطى السلطان العباد الايبه
دسودا فابن من توجه عسكره ليلته فصار في عسكر
الموصل وسجارد اخضر ورجل السلطان العباس الشريف واقعد
احماله ودار الاماكن الشريفه بها ولم يزل الملك ان يحج عنه افلاح
مراكب لا يكثر وسار من القدس واتي اليه في حادي
عشر سوال وصل بالارزاق اعوش من الاسد ففرج به عرجا
سدداد كان له حقوق في العمد سوال هو في الايبه
سبعه من علمي لا يطوب الهادي العباس ولم يكن في الهابل مر
جمله لافراء بها ودفن بدمها ودخل السلطان في مو
بله للاربع سادس عري سوال كان يحكي مستق وبتد
فه الاوانه على سائر البلاد القريته بها من الصي
وما صنع الملك العادل احوال المراك عا دطالما الملا
الغزائيه فخرج السلطان الى لقاءه ويصيد حول غللك
وهو الكسوف الى ان يقبه ودخل دمشق واقام السلطان
مصيد هو وان لانه فلهن وسفر حوت باسم مسر
وواط الصي ذكر لقاءه للحاج

الصلح وولع عتقلا فاجتمع السلطان للدوران وذكر بايا واعمالها
 واخرج الولد ولد ومحمد بن بابا ثم ذكر مساره وعملها وارسو
 وعملها وجناده عملها وعملها واحصر منها المناصر ٥
 وصغورية وابنت الجميع وورقه واعطاهما طر نظامي وسيره
 مع الرسول في قال بعد خرد اللاد التي سقى في ايديكم فان
 صاحبكم على ذلك تبارك قد اعطيتكم يدي صراع طر نظامي وعاد
 ماي سمع معه الوسل فدخلوا على السلطان وكان نحو الاحواب
 ان الملك ادلا لم ينزل عرس عتقلا واما الالف فقد رد الى حال
 الى سرور السلطان فاحد المجتهد للعدل النسخة ونوحه
 الى الملك وهو مرض بمال لا طاقة لي على الوقوف عليها السر
 انا قد صاحبك ولهد يدي بحضر الخد هري ولسر بارزان ووقفوا على
 النسخة ورضو بلد والرسلة مناصفة واستقرت القبا عده
 فانهذا العدل الى السلطان من عرفة ذلك ولما كان يوم الاربعاء
 ماي عرس جان اخذ ويدا الملك وعاهدوا واعتمدوا ان الملوك
 لا يخلعون وقنع من السلطان بمثل ذلك فاحد ومله وحلفوا
 الباقي ورضي الاستينار والراوية وسائر مقدمي الافرنج حكة
 بذلك والو محييم السلطان وكان للواصل لسر المنفرد
 وحضر العدل وحلي باحري واخذ ويدا السلطان وعاهدوا
 على الصلح وحلف الملك العدل والملك الافضل والملك
 الظاهر وسما للسلطوب وحساب الواصل وسما صدر الر حلام
 والملك لصور لسر المعدم ونادي المنادي الا سوا والاذ طائفا

علاء السلطان بالونه القاعة الاولى وكان سبب امساع رسول
الجنه اسمهم راو صباخو المسلمين في البلد والقلم فظنوا ان العلم
قد سكت فلما تخفوا حالهم دفعوا بطلبوا صاحبها فكان شاني
خط في البرايشاينه فاما كان ساعه الا وقد نزل كل من
في الشواني الى المينا فملو على المسلمين فاندحسو من ايديهم فقصص
السلطان على الرسول وامر بتاجير الثقل السوقي بالازور
وجبرج الانبيز فنزل في منزل السلطان وخرج اليه
في القاعة فلما كان سادس عشر رجب وصله
لصاحب الموصل عسكره وخرج بسلامه الى القاه من بعد
وزاده اكرامه ورجل السلطان في النظر دون في
وفي باح سحان وصله عسكره فالتعاسم السلطان وكان
مهم جماعه الاسديه والملك المويد ولما ان السلطان فخرج المسلمين
عدددهم و في حادي عشر شعبان وصل الملك المويد
لنعمان صاحب حماه ودخل الى السلطان فقام له وقبه
وصفه الى صدره وبكا بكاء سديدا ثم باسط واكرمه
فلما دناى السلطان اجمع العساكر من كل ناحية ورجل
وبرل الرمله وسير عسكره حورديك وجماعه من خرج من كاهل
مازور هذا لند سل الانبيز لا يقطعون في طلب الشيوخ والناكه
والسلطان يده بها وكان مريضا وقد التى الله عليه شوق
واخوف فلما كان السبت الثالث عشر شعبان ففقد الرسول
اليزك وذكر انه اجمع بالامير ودخل رضى السلطان ومار

٥٠
فارسا من افاطيل العالم فطلب منهم قاعده القدس وقطعته فاجابوا
الى ذلك واشتدوا المهله الى يوم السبت ولما امر عسرجب رجل السيف
والعاكر وضرب المنجذفات ودخلت المقابول في ارتفعت
الاصوات وضرب الكوسات وضرب المقابول المار في المدينه
ودعدا بجبل الراي وعظم المهليل ما ارتفعت الاصوات بالليل
لهذا العدا واتخذوا قد وقفوا الثلثه ثالثا عدا عدا قتلوا
قام مكانه اخر من اهلهم رسول وسال الشيطان الا مان فان الناس
عن الرحمن فقال له ما اقدر على رد المسلمين لكن اعمل ان تدخلوا القلعه
ليشغل المسلمون عنهم البلد فعاد الرسول يد لك فاجازوا الى
القلعه ودخل الناس الى البلد غمزه ونهبوا قتلوا عظمه
وعلا لا واسيع القاعده على الوجه الذي اقر من الاما ^ت قلا
كان حربه الله الله سمعنا بوقم وقد نزع فعلنا بوصول النجده
السلطان اسقوه المدد دراس بزم المهراني حسن بجماحي جودك
وعلم الدين قسر معدم الملك الظاهر الى قلم ما فاد امر من بها ان
يبروا فاجابوا الى ذلك هيبوا الخرج فقال عمار جودك لا ينبغي ان
خرج منهم احد حتى يخرج الناس من البلد خشية ان يخطفونهم وكان
الامير لا ان علا الهار خرج سيم فاربعت فورا جيولم دناسم - فلاح
للدين العلم شتم فليشتم كبا قتلنا قتلنا قطعت منهم امارات الجبال
والقند والطوارق دعو على الاسوارهم دكبو جيولم وخرجوا من القلعه
وعلو على الرجل الواحد فخرجوا من كانه البلد من المسلمين مصر
الووس ورحل الناس حتى اذ خلوا القلعه وارسلوا بطراهم

وصلاه ليجتمع اغتسل الجميع وتصدق حبيبه واعتزف المعجزة الى
الله وتوقف من الاذان طلاقا له وصاح لما الله فلما سجد قال
القاضي باللاس بابنه يذكر كلمات ودموعه تنقاط على بصله
فلما كان عيشتها وضالها بجرديك وكان في الزل يقول فيها ان
القوم ركبوا سرهم ووقفوا على ظهر ثم عادوا الى خيامهم ثم وصل
كناهم بكره السيف ان القوم اجعلنا رافعة تصد القديس وفي
الرجوع فاصطالح الحال على انهم حكموا لسلامة من اجابهم وحكم السلام
انفسهم ومنهم وحكم الاثلاث فمات منهم محكوم عليهم بالرجل فلم يكن لهم
واصبحوا بكره حادي عمرهم كما الله منه ان راجلهم الى الرملة
وكان عدتهم عشرة الف فابس والراجل فلا يجي فحان السلطان
على مصر المحمدية وفي حارس جب وصل الملك الظاهر له
فلقبه السلطان منو العازرية وفل الملك الظاهر الارض فترجل
السلطان له واحتضنه وصفه اليه وقيل من عيبيه
وخرجوا من جبال السلطان ان الذبح حلو فاصد
يبرق من جبل نزل الحبيب وقدم اليه الملك العادل حادي
عشر رجب ورجل السلطان من الحبيب لا يدت موه كم
على الرملة ثم ركب الى باز درويش جن واشرف على ابا داود
حاشى عمر رل على ابا من الرملة البحر واستنهم المتجنقات
وركبها عليها ورجف بها واطلق المعاصم السجود وتكبر
الموت ورجل فيه وكان الملك قد منحه الى عكا نحو يوم
واضح السلطان على العادل والرجف واللمع العادل واشتد

٤٩
الامر آمل لهم السلطان هذا العدد قد دلهنك غيايم من العود والمصلحة
الاختصاص عند العود والجماعة على الموت فوافقوا الامر اعلى ذلك
ثم سكت السلطان ربما ما وقال الحمد لله والصلاة على رسول الله
اعلم انكم جند الاسلام ومنعته وانتم تعلمون ان دما المسلمين
واولاهم معلقة في ذمكم وان هذا العدد ليس له من المسلمين لقاء
١٧ انتم فان انتم اقصرتم او فسادتم طوى العدد والبلاد كطي للحد
للكتاب كان ذلك في ذمتكم فانكم انتم الذي تصديتم لهذا واكملتم ما
كنت المال فالمسلمون في سائر البلاد معاقبون ولم وانهم لم يجادوه
سيفلاد من المستطوب وقال ما من الا بالحق مما ليالك وانت الذي
العت علينا وكبرنا واعطينا وليس لنا الا قايانا وهي من يدك
والله ما يرجع احد منا عن نصرته الا بالموت فقال الجماعة كلهم
مثل ذلك فابسط نفس السلطان وطام قلبه وانصرفوا فلما
كان غشا الاخر اجمعنا في خدمته وهو غير منبسط على
عادته ثم قال تعلمون ما تجدون ان الالامير حسان الدين ايا انتهى
سير الى بعلبك اجتمع عنده حاكم من المماليك الامراء وانكر عليه
وعلى المستطوب كونهم وافقنا على التناهي للحصار وقالوا حاف
لربحهم علينا مثل اخرى على اهل عكا والراي لمن يفرج مصافا
فلنقد الله تعالى ان نهمهم لمخاض فيه بلادهم وان تكون
الاخرى علم العسكر ومضى العسكر بحفظ ما في بلاد الاسلام
بما كونا بغير القدس وبانت تلك للسنة الى الصباح مفدا
انتم وهي من السالي التي احياها في سبيل الله فلما كان

بدر الدرع لهم ومعه جماعة من المرتكاز وعماله من المقتدر
وفي العشر حادي الاول وصلنا احد من العسكر ان العدو
حسب بفراسه وراجله خيم على تل الصافية ورجل
الى جانب النظرون ثم رجلا الى بيت نونا فاستخفى السلطان
الامراء في اسوار القدس على الاسوار وعرف منهم مكانهم ورد
البحر موصول العسكر المظري وفيهم من الجراحى المهرى وذلك
لأن الملك العادل لاسه وجماله لم يزل الامراء واجتمع معهم
عظيم فلما بلغ العدو ذلك جزوا الالكبر بعسكر كبير وراجل عظيم
بغضا لوفوف طوقهم فارس السلطان ارسل اليه اخور
وجاء معهم كذروهم ونامرهم ان يدخلوا القفلة البرية
وسعدو عن البلاد فرعبو قرب الطريق فكسبوهم قاطع الحسى
المبع فابحى الامن سلمه جواد ولحقا القفلة وكان كنه
الف جمل فنه من الاموال والانتفعة ما لا يحصى وكان الذي
وشى للعدو بوصولهم جاء من مشدى العرب فحمل عند العدو
من الدرع والسرور ومن النفس ما جعل لهم من الاموال وانزع
السد من الملك لير عظيم كمثل يفطو لملته وحشد
العدو بالارياكهار ونزلت نونا فاصدا حصار القدس
فامروا السلطان ان يخرج اليه اخضر كبير حاسا ليدى ابوالهفا
السمن مشقة عظيمه وجلس على كدى والامر يسأل المطوب
وحسب الجراحى وعلما لسلطان حيدر والامير بامرهم
ومحمد ليلدى كمدى وما يمار الحسى وعلما لعلهم ويعلمهم

ورد عليهم ذكر

ذكر قتل المهدي عليه السلام

٢٠

لما كان سادس عشر ربيع الاخر سنة ثمان وثمانين واصل للعدل
الرسول كما يذكرون انه قتل في كان جبهة قتله اربع وعشرون يوم بال
عشر عند الاستقاف ثم خرج عليه اثنان من اصحابه ما السكاكين
فاداروا بصران فيه حتى مات ومثل الشخصان في بلادهم
بما لا ان لا يكثر جهنم عليه وقام بالامراء ان يحفظوا
القلعة في كراستين الفرج على الدار وروى
وكان الفرج خذله الله تعالى لما اراد ان السلطان اعطى العساكر
دستورا ونزعت العساكر عنه نزول على الدار وروى كان يدعى الله
تيسر فزحفوا عليه لخمالة والرجال وكنوا من ثقب المكان
ولم يكوه وقلوبهم فيه واسروهم

٥

ذكر قصد لهم محبدا بابا

ولما استولى الفرج على الدار وروى ان قروا امره
وربوا فيه من احوار ووزلوا على الجيش قريبا من جبل الجبل عليه السلام
ثم ما هو بقصد محبدا بابا فانوه جريده وكان بها عسكر اسلامي
لم يكن مهم فالعظيم وقتل من العدد وكند نور وسير السلطان
مختار العاكر الاسلاميه على الوصول للاحقاد موصلا لايبر

فرد اخبر بوفاء حادي عشر سوال منه سبع و عاشر و عاشر
فطلب السلطان الملك العادل و علم الدين سليمان بن حيدر و ابني
الدين الدايبة و علم الدين المتقدر و اخلي المجلس و اخرج
من بهاء كتابا و فضه و بكا و قال ان الملك المطهر موصا
و هو عايد من حلاط لا يمينا فارقت و امر ان لا يجهر سدا الخبر
ليلا يعلم العدو به و امر بمد الطعام و اكل كل لم يطهر ذلك
و اما الملك المطهر فانه دق بيا فارقش ثم اعلل الحامد سنده
بحماه و دقن بها و كان دعاءه باسم عشرين مائة و عاشر و عاشر
ذكر وصول المشطوب

و ذلك انه وصل يوم الخميس من شهر جمادى الاخر سنة ثمان و عاشر
دخل سعاد الدين المشطوب على السلطان العادل بن تغته و عنده
اخوه الملك العادل فنهض اليه و اعتنقه و سربه سر مداء
عظيما و تحدث بطرف من احار العدو و سئل عن الصلح فذكر ان
الايكبر رسلت عنه

٤٧
استقر من هذا صور فاجاز عنهم واسمعهم بصور ولهم ميعه
تقبل ذلك القول منه لهذا السبب وسار بحسب الامر عدل
الزبداني مع رسوله واشتراط عليه ان يدا المجر من القوم وحصار
عكا واتخذوا اطلاق من يها و بصور من الاساري وعند
ذلك سلم اليه الموصال ورجل السلطان من الرمله
لا بل سعلو بحبل المطر من كراجل علفات العساكر وبنى
البرك على حاله وامر بنحابة قلع النظر من دكايت ميعه
والا يكثر سلم امر الصلح لا الملك العادل وسير الملك
العادل الصنيعه لرسول الله صلى الله عليه وسلم ونزداد الرسل من
الجهنم فلم يستقر الحال ثم وصل نفر من الفرج استامرو
واجره وان المهدد على غزم ايجركم والرجيل لا الرمله وقصد
لاد الا سلام
د (خرج الفرج عريافا
ولما كان بالسؤال رتب السلطان للاطلاع وسلم الزك
لا الملك العادل وتبعه من بعد الغزاه وكان وصل جماعه
من الرزم يردون الغزاه فخرجو معهم فلما وصلو حمام العدد
لهم الملك السلطانيه عليهم وصا يقول بالنساب وفارو
خيامهم فارتبهم وركبوا من الحمام وصاحو صحه الرجل
الواحد وساقو على الملك السلطانيه ومن معهم من العبداه
فانذروهم من ايدهم ولم ينح الا ما سلم به جواده وقتل لاث
عالمه حماد ونقلو حمامهم لا ما زور حمام السلطان من اهلهم
د كرو فاه الملك المظفر

يسادى عشر فليم يدمر واحد حتى سمع ان عتريط دجاج يدمر وخرج
اهل البلد يدراهم ويسيابهم لما العسكر خشية ان يهجم للفرج
البلد وتغير فوايدي سبا ووصل الخبر من جهة المدة العادل
انهم لم يحدوا معه في الصلح وخرج اليه ابن المنفى فزاد السلطان
ما كثر العسكر من التعب والصبر وكره الدون ان يسير اليه بامر
الحدس معهم وصبح في العسكر من سحان هو دافلان ديار
على الناس محمد بن علي مسرعة حراب عتقوا حوفا ان سمع
العبد وجهها وادامو يحرقون البلد فاضربت اليزان ولحقوا
في كثير الناس ما عجز وعرجه وادافا ان يخرج من جهة المدة العادل
ان القوم همتم بفتح لجان ما فاما وانه ليس عدلهم من حراب عتقوا
علم ولم نزل الحراب وادامو يحرقون البلد الى ملح شجان وفي
ماي رمضان ساءت الحراس وجمع من العسكر يتوجه حراب عتقوا
الى مينا ورجل بالبريد الى الرملة ورتب العسكر بمنه
وقلبا وسار الى لدافا من حراب بعثتها وحراب قلع الرملة
واباح ما فيها من حاصل البن والتعبير وسار خيفة في نفر
يسير الى القدس لثا مدام موصلا يوم الجمعة فصرى الجمع
ولصق احوالهم عاد يوم الاسب الى عسكر المنصور موصلا
اليه رسول الرئيس يدكر انه يصاح الاسلام بشرط ان يعطى
صددا يردت وجامر الفرج بالعدان ونقصه عكا وجامر
ويأخذ ما منهم فشر اليه تحت الدين عدل الزيد الى دافا
لما ذلك لفصل عن الفرج فاما كان خبثا ملعونا وكان

فانزلوا الحار
وكان عتقه

46
ولهوا من اصحاب الكوس بالذوق كلما راء منه زبانا من ماله اليه
فوقف المحدث خوفا من الجيش ثم جعل المحدث عمله ابيه ففر الناس
وهم يتبايرون ثم وقف فوق قوم جعل عمله ثلثه حتى بلغ روض
الرواي ففر الناس ولم يتبايرون ثم وقف المحدث فوق قوم وكان
كل من راي اعلام السلطان واقفه وكساهم تدوس حتى
لم يكد له هزيمة فيعود الى طلب السلطان بالجمع في الطلب
حلو عظيم ووقف المحدث على روض الرواي وخاف لزيار الشرا
كثير فراح يطلب الميزلة وعاد السلطان لال في اوايل الشرا
وكان بمنزلة في ذلك اليوم المذلل لعدو في وقايمار النجس
والمذلل لافضل ولده وعسكر المرحل وقيل حكمة وحسرة
حلو ليرة ورجل السلطان فنزل على تل العوجا المشرق على الهنر
درجل الصبح ونزل الرملة ورجل المحدث والى ما فاحا في السلطان
ان سبقوا لاعتبار ان كحي عليها مثل عكا فرتب الملك
العدل قبالة بعا لريثة وسار طالبا لاعتبار فنزل
شمالها واسجار الله سبحانه وتعالى واستخفى اليها علم الدين
مقرر مكارم ماله فامره ان يجعل خدائها وسار السلطان
سنة الى السوق واستقر السوق في الخيل للحراب في ثم
السور على الناس وحصل لكل امير قطع من الجور ودخل
الناس البلد ووقع فيه للنجس واللبثا وكان بلادنا نظرا خفيفا
على القلب محكم الاسوار عظيم البناء فلق الناس عليه حزن
عظيم وعظم عويل اهل ركا دهم وشرعوا في بيع ما امتلك من حمله مع ما

فيما يفعل رجل للمي عون الاساد ثم رجل للملاجه
 ثم رجل للمجدد بابا و سارا السلطان بلاراس النهر
 الجارى للمياسيه وتزل جريده فقال ثم رجل مراحله
 لا ان نزل مسيه تعرف يدبر للملاهت شعرا ارسوف
 ولما كان يوم السبت رابع عشر شعبان بلغ السلطان ان
 العدو قد حرك للرجل نحو ارسوف فركب ورتب الاطلاب
 وعزم في ذلك اليوم على ضرب مصاف واخرج ابا الفتح
 من كل طلب وشار العدو حتى بلغ بساكن ارسوف فاطلوا
 عليهم ابا الفتح الشاب ولزتهم الاطلاب والتم العيال
 واستدروا السير عاظم سلعون المنزله واشتد بهم الهم
 وصاق بهم الحناق والسلطان رحمه الله يطوف من الممشى
 المنسرح تحت الناس على الجهاد والشباب تجاودن وطعم المسلول
 فيهم طمعا عظيم حتى وصلوا ايل مراحلهم بتاسن ارسوف
 فاجتمع الجباله في وسط الرجال واخذوا رماحهم وصالحوا
 صحبه الرجل الواحد ورجل واحد ووجدوا من الجوانب كلها
 فاندفع الناس بين ايديهم ووقع الزميه في المسلول المنه
 والميتين والعلب فانت طلب السلطان ولم تقرب
 الا سبع عشر مقاتلا لكر لا اعلام كلها بابتة والكو سات
 تدق ولا يقتل هذا السلطان واقف طلبه كما قيل
 فتركوا الابطال كلهم هربوا ورجل واحد ونزل
 باسم

سابعه الكاسر

٤٥

فلما رآه قد امتنع اخرجوه جياهم الى طامر خنادقهم مبرزين وكان
الذي يبرز ملكا لا يثير معه خلق عظيم من ايجاله والرجال
وعند ما سار الى المسلمين كان قد صالحهم وتسلم البلد منهم على ان
يكونوا امنين على انفسهم وادخلوا دفع للسلطان اليهم ما استقر المظن
باموالهم وذرايبهم ونسايهم وان امتنع من ذلك ضرب عليهم الرق
واخذهم اسارى فعذبهم الملعون وكتب له وجميع عسكر
الفرنجية في وقت العصر من يوم الثلاثاء سابع عشرين صفر ومارس
اني تحت تل العياصيه وساروا حتى توسطوا البلد فكبوا
والعياصيه وكان ايزك الاسلامي اخرا لا تل كيسان
اخر من الاسارى المسلمين من كتباه سهاقه وكالوزها
لمنه الف مسلم او ثقلهم في الحال وعلو عليهم علم الجبل الواحد
فسلواهم صبرا ضرا بالسيف وطعنا بالرمح بغشي المسلمين بذلك حزن
عظيم ولم يتقوا من المسلمين الا خلا معروفا اذ فيها للوثة عابيرهم
ولما كان سهل شعبان منه سبع وثمانين اسعلت نيران
العدو واخبروا ايزك بحركتهم وسرع للعدو في السير على ما
البحر وتفرقوا قطعاً لثمة كل قطعة تحمل نفسها وقوى للسلطان
ايزك وانفذ معظم العاكوسير قبائلهم فمضوا وقالوا لهم قالا
شدداً وامر طائفة من العسكر ببيور الكفد بحث الحق
صعقتهم بقوتهم وبلغ عنهم من الخوف بهم وساروا حتى فصل
لا البيمون فضرب دليلاً اذ راء اطعم الجملحه واستشارهم

هذا هو الملك الذي كان في طامر خنادقهم
في يوم الثلاثاء سابع عشرين صفر ومارس
في سنة ١٠٠٠

العقلاء من الناس في بلادنا الله وانا اليه راجعون وعشي الناس
بنته عظيمه ووقع في المعسكر الصباح والبعيد فزاي السلطان
من المسح الماخوع في ذلك المنزل فانه لم يبق غرض في المضايقة فاستد
عنه ما عسر حاله على لاخر لا شفرع في ذلك اليوم حرج منهم
بل انفر معهم الحاجب قوش حاجبها الذين اعوشع كان رجلا
عاملا مستخبرين ما وقع عليه عقد الصلح من المال الاسرى
فاما مولد بكر من سارو الى دمشق منتفذين الاسارى فانفذ
السلطان رسولاً الى الفرنج يسالهم كيف جرت الحال واستعلم
كم من حصيل ما وضع عليه المماحجه ولم تنزل الرسل تتردد
في بحر القاعد حتى حصل لهم ما كانوا يمشون من الاسارى
والمال المنصرون لك التزم وصيلب الصليبيوت وانه الف دينار والف
ستماء اسير وانفذ رفاقهم وشاهدهم اجمع ما عدا الاسارى
المعسر من جانبهم فانه لم يكونوا يمشون ولم يزلوا يطاولون ويقترون
الرياح حتى انقضى التزم الاول في مائتي عشر رجب ثم انفذ
ذلك اليوم يطلبون ذلك المال لهم السلطان اما ان سيددوا اسما
وتسلموا الذي عيّن لكم هذا التزم واما ان تخطونا رهايبنا
ما سلمه اليكم حتى نحوا ايننا اصحابنا فقالوا لا نفعل
سيما من ذلك بل سلون ايننا ما يقتضيه هذا التزم
وتعتقون اما تنا حتى تسلم لكم اصحابكم فابى السلطان
ابعد ذلك لعلمه انه ان تسلموا المال والصليب والاسرى فاصحابها
عندهم لا يبرون من عذرهم ويكونوا في الاسلام عند ذلك عظماء

على اصورهم وكانوا مشهودا و الباقون من العاكر فقد عر الصدق
ما كان يحتم صوره سام فلما عاين الفرج ما جمل بهم وحققوا هجوم
العاكر لا سلامه على جانبهم رجوعهم رخص عكا ما جملوا
من علا الا سوارا كالليل المذلم الفارس والراجل وبقى
من الفريقتين صعب وطعن ما يديلا لنزككت لا نفس له ذلك
نصيبه من النفع اذ هو صاحب المسلم الى الحد و قتل
الاكراد اكلوا الكبر والسطان تطوع على ما في العاكر والواه
وساوى باعلا صوته بالجاهل من الناس قد احدث منهم النفع حقها
رجوع على ذلك ان اقبلوا الاكراد لا يرجعون موافا اليهم
وردهم لا المحجيم وسلامهم من سلفنا الامم **موصل**
العوام من البلد مخجما ان المسلمين لم يتق منهم نفس واهم عجز
الحفظ والذبح واهم صاحبهم على انهم سلموا البلد اليهم وما في الف
ايسار وعسى ايسر محابيل وما به اسير معينين و صليب
الصلبوت على انهم حو انفسهم سائلين و ذرارهم و ناسهم فلما
دعا السلطان على ذلك انكر اكارا عظماء و جمع ارباب المشورة
وعزهم الصوة واضطرب حاله وتشوش خاطره وعزم على ان
يكتب مع العوام و شكر عليهم وهو على ذلك فاجتمع
الاوقاد ارتفعت اعلام الكفر و صلبانه وسعاه على اسوار البلد
وذلك طهره تبارك الجعة سبع عشر جمادى الاخر من سنة سبع و ثمان
و عشرين من هجرات الفريخ صيحة واحدة ولعنوا
لوقاهم وعظمت الحيرة على المسلمين و انحصر كلام العفلا

تاريخ
اشوع و سوارا و عكا
ان السلطان طاهر
الجاهل و الخطا
اجتمع
الاستعداد
الكتب

فهم من المعروفين ارسلا ابن الحادلي الكبير وسنقر الوشاني فاما
ارسلا وسنقر فاباهما لما وصلوا العسكر بغيبا ولم يعرف لهما مكان
فاما ابن الحادلي فانه طغى به سبيج الزر خاناه وفي صبحه ملك البلد
ركب السلطان رحمه ودرق الكوس وملك الاطلاب في اخذ مع المساعي
والنقا وطلالات طم الحادق وعزم على ان يهجم بنفسه ويدخل
جنيام العدو فتخاذل العن كره ذلك ولم تساعده وقالوا نخاط
بالاسلام كله ولا صلحنا ذلك وفي ذلك اليوم خرج من
جبهه الاكسريلات رسل يطلبون فائده ذلجا قال لهم السلطان
ودخلوا سوق العسكر وتفجرو فيه وعادوا الى العسكر ولما
رأت الاكراد ما جعل اصحابهم الذين دخلوا على تباخو واجتمعوا
بالسلطان فقالوا كيف يكون اصحابنا ملكا تقرب عن قربانهم ويحرب
تعود فقال السلطان الله اعلم انه يودي دمايتي وادلا دي
سلامه من عكا فقالوا نحن برمي انفسنا خادوا للعدو واصولاه
ولا نبرح اما تال منهم عرضا كاصل اصحابنا او نقبل يكون
عند الله وعند الناس مصرت كومات السلطان صاح في
المجاهدين بعدم العا كثره حلت الاكراد وقتلوا للطوار
والرياح وهو اسهم في الحادق وعند الله قد البس الاصوار
كانه سدس حديد وجعل ذلك اليوم من الاكراد والفرنج
الحرب لا حلي غير الحامله وطلع صبحق الحجاج اخو سفيان
وصبحق الامير حسام الدين اليها السمين وصبحق الميرزا
وصبحق صارم الرها مار الجحشي وصبحق علمي سلماسي

ومصر وحققت على دار الاسلام آذنتهم على دار الاسلام كما لا يبر سبيل المطر
 وغرة من كاد الاسلام اعدى الى الشيطان ان يهم على العدو فصاح
 العساكر الاسلاميه وركبت الاطلايح استند الرجف ذلك
 اليوم ولم يساعد العسكر على الهجوم على العدو فان الرجال من
 الفرج ذنوب كالسور الخيل السام السلاح والزبور من ورائهم
 اسوارهم ولم تزل الحرب قائمه من المطايقتن اما حلا واما جرحا
 حتى وصل المسلم منها ولما استدرجهم على البلد فاجتروا
 عليه من كل مكان وقتل رجال البلد وحيالته ملته القند
 والبرج صفت نفوسهم واستشعر الضعف والمجوع المدفع من
 العدو من الخنادق فلوها ومكنو من باشون البلد فقبضوه وشعلوا
 فيه النار بعد خشو البقيع وقتل بدنه من الباشون ودخل العدو
 الى الباشون وقتل منهم فيها ما به وحمى نفسا وخرج الامير
 سفلا من الشطوب الى الفريسيه هو كان مقدمهم ماما
 وقال له انا قد اخذنا منكم لاداعه وكما هدم البلد ودخل
 فيه ومع هذا ما سالونا الا امان لا اعطيناهم وحملناهم الي
 ما منهم واكرمناهم ونحن سلم البلد تعطينا الا امان على انفسنا
 فاجابه انتم ما ليبي وعبيدي فاري فيكم راى فغلط عليه المنظر
 وقال انا واصل كبره منها انا ما سلم البلد حتى تقتل اجمعنا ولا
 نسل منا واحد حتى تقتل نك خمسين نفسا ولما دخل الشطوب
 هذا الخندق حان حله ممن كان في البلد فاحد ولم يركبوا وهو
 مركب صغير وركبوه للا خارجين الى العسكر الاسلامي وكان

داضعفوني بانه وانهد السهر والنقب اهل البلد حتى لم يجمع احد
منهم بقولنا لعله لا ينامون اصلا والعدو الذي علم خلق
كبرتنا ولون علمهم في الفصال فلما اجس العدو به ذلك سرعوا
الرجف من كل جانب واقاموا تساميا كلما تعب قسم استراح
وقام غيره مقامه لهذا مع عمارتهم اسوارهم وحنادهم التي
بينهم وبين عسكر الاسلام بالرجال والمفاسد للبلاد ونهارا فلما
علم السلطان باخبار من ساهدوا طهارا والعلامه التي ساهدوا
البلد وهي دق الكوسر كك وكما حسكر وجمع الراجل والمراكب
وزحف على حنادق المقوم حتى دخل منها العسكر وجرى في ذلك
اليوم وبال عظيم وهو رحمه الله كالوالد التخلي من طلب الى طلب
تحت الناس على الجهاد وسادى بالاسلام وعيناه تذرنا
بالدمع كلما نظر لا عسا وما حل بها من البلا وما يجري على
سائنها من المصاب العظيم اشتد في الرجف والحث على
الفعال لما ان لهم الليل فغدا بعد عشنا الارض الى الخيم
وقد اخذ منه النقب والجزء والكاه لا يحرك بل لليلة ابر اللوس
ان يدق وركبت الفاكه من كل جانب واصبحوا على ما انشؤا عليه
وفي ذلك اليوم وصلت مطالع من البلد يقولون فيها اما تذبغ بنا
العجر الى غايه ما بعد ما الا التسليم ونحن في العذان لم نعلم
شيئا طلبنا للامان ونسلم البلد ونشتري مجرد رقابنا وكان
هذا اعظم خبره ود على المسلمين واساه في قلوبهم فان عسا كانت
قد احسوت على جميع سلاح الساحل والداخل في دستي طلب

٤٧
تذكر ان قال له الملك لا يجوز ان لا عرفه وما جئت من
الحرب بعد الاحتياج فالواكله واذا اراد ذلك فلا بد من بعد
قاعده قبل هذه الحاله ولا بد من ترجمان في الوسط فليكن الرسول
يتناقل المتحان فيتبع الاحتياج بعد ذلك ولما كان
امر عثي حمادي الاخر حرج للعدد وراجلهم وفارسهم على الميمل
من جانب البحر تركت السلطان وركبت العساكر وانتشبت القتال
من الطائفتين وقتل من المسلمين كثر في يدي وقتل من العدو جليل
واشد واحده نفسه ولم ينزل القتال بعد الى ان حال بهم السلب
وفي غده ذلك اليوم وصل كتيب اهل البلد واستفحال العدو والتشوي
من لانه قماهم ليلا ونهارا ثم مرض الاكثير مرضا شديدا
اشفى منه على الهلال وجرح للفرسياس ولم ينزل لهم ذلك الا اضرارا
وعتوا وفي سلع حمادي الاول قدم على سحر تقدمه كميل
يرتقى وكان ريثا عاقلا يحب للمهاد فليقه السلطان واخره
ثم قدم قطعه عظيمه من عسكر مصر كان لا يكره في ديار
المهراني فملكه كرمي وسعد الدين سقر السداد ثم قدم
ذلك على الدرس صاحب الموصل فليقه السلطان بالخدمه وعبر
بعسكره طلبا مطلبيا قبالة العدو وانزله بالميمنه واكرمته
وجعل له من الطرقات الملقى بمثله واستغل العدو بمرض الاكثير
عن الرجف وكان ذلك الحظا من الله تعالى فان الجاسوس كانت
من السور مقدار قامه ولم ينزلوا على ذلك فقلوب الاحجار
ضربا المحسقات واخترع من العيال حتى خلطوا سور البلد

جانب فاملات ماؤد وعرفت جميع من فيها وما فيها ولم يطف
للعرد ومنها التي فحمل الناس لذلك السلطان جابر مشايخ الجهاد
و بنى اسع حمادي الاول دق كوس البلد وهو علامة رجعت العرد
مجاوبه كوس السلطان ورد العاكرا اطلاقا ورجعت
عليهم حتى لهم المسلمون علم الاجاهم واحد والعرد من
امانيها فاقبل للعرد بهجوم العاكرا على جياهم فتراجعوا عن
قبال البلد وسرعون قتال العاكرا وانتشبت الحرب منهم حتى
الظهر وغشي الطائفتين من الجحيم امر عظيم فتراجعت الطائفتان
لاجياهم وقد اخذ منهم المعبط الجحيم وسمي بالعمري وهو
الاول دق كوس البلد مجاوبه كوسات السلطان به كس ايسارفة
العد عليه وطلد العاكرا واشتد القتال بين الطائفتين ورجع العرد
في مضايقة البلد فبقي العاكرا على خادتهم فتراجع العرد عن الجند
واستد الجحيم منهم من المسلمين واخذ العرد اجميه فركب
فارسهم وخرج راجلهم وخرجوا لظلم اسوارهم ورجلوا على
المسلمين على الرجل الواحد قتل المسلمون لهم ثباتا عظيم
لم يخرجوا عن ايمانهم والتم التماس من الجانبيين واشتد الضرب
من الطائفتين وصبر المسلمون صبرا للكرام فلما رأى العرد ذلك
الصبر استاذنوه وصور رسول فاذن لهم فوصل الرسول
اولا لا المدد للعراك فوصل به الى الكوفة الطائفة وهبت
المدد لافضل بها واصل رسالهم ان الملك اراد ان يطلب
السلطان فلما سمع السلطان الرسالة اجاب عنها بالمال من عند

ما لم يرضوا له فطافوا به ما لم يرضوا له فطافوا به
 من الجحش البحر طافوا به فطافوا به فطافوا به
 واخذ منهم التبع والمصب لهذا السلطان لا تقطع الرحمة
 ومضايقة العدو كلما رجعوا على البلد وحفوا عليهم لم يعلم عنه
 ودام ذلك فضلا الليل مع النهار حتى وصل الى الميمنة فزجروا
 بقدره واشعلوا نيرانا عظيمة تدل على قوتهم ودمارهم فنهضت
 شايبا ملوكة عندهم وصلاحها وحصل عند المسلمين عظماء
 لهذا السلطان فلقى ذلك كله بالهزيمة والاحتساب والانتكال

عنه ذكر عرق البطه الاسلاميه

وله في العلامة الماسية في الحق البلد
 ١ سادس رهادي الاول منه سبع دماين وصلت بطه من برت
 عظيمه لها يلمسحونه بالالات والاسلحة والمير والرجال
 والمقاتله وعدتهم سماء وحسن مقاتل فاسترضها الاممية المملو
 ٢ ارمشاني احتاطوا بها من جميع جوانبها واستدبروا
 قتالها وجري القضاء بان قف الهوا فقتلوا بها قتالا عظيما
 وقتل من العدو عليها وجرح خلق عظيم واجبر قوتها العدو
 شايبا عظيمها وكان اثر عظيم اهل البطه وكان مقدمهم يعسوب
 الجلي رجل حجاج مغدوم فجر بالجرم فلما داي امارا مشعر
 العلبة عليهم وراي انه دلايد وان يلقوا قال والله لا تقتل الا
 عني ولا تبلى اليهم من هذه البطه متيها فوقعوا البطه
 من جوانبها المعادل هدموها ولم يزلوا قتال حتى صحوها من كل

في ذكر انتقال السلطان الى تل العياصيه
 ولما كان يوم السبت اسحق بن هادي ارسله ليبلغ السلطان ان للفرج
 قد صايقوا البلد وركبو عليهم الجاسوس فكتب وطلب للاطلااب
 وسار حتى اتي الحروبه وقوى اليه الزك واستد رحف العبد
 البلد فضايقهم رحمه الله صايقه عظيمه وبلغهم عليهم في خناد قهم
 ولم يزل كذلك حتى عاد عن الرحف فعاد السلطان رحمه الله
 خيمه لطيفه ضربت له فقال وقوى اليه الزك وامر الناس بالعود
 الى الخيم لاخذ جز ومن الراجح فوصل من الزك من اخبر ان القوم
 قد عادوا الى الرحف فاعلموا بالعود للسلطان اشدها فانواع عليه
 اولا مقرب الكوسات وركبوا ركب الاطلااب وساق رحفا
 اليهم وبلغهم على خناد قهم الى ان لم يزل يناد و ضرب له خيمه لطيفه
 على تل العياصيه ورتب لهم من العتاك شيئا فم طول الليل
 برسوق المشاب وللهم من الخنادق ولما راي العبد ذلك
 المناداه للعظيمه والملازمه الهايله خاف من الهجوم على
 محيهم فتراجعوا عن الرحف واشتغلوا كفظا خنادق ولما
 راي متورهم عن الرحف عاد الى خيمه في تل العياصيه ورتب
 في خنادقهم من كبحه من كمالهم سلمه بلسه كل ذلك للعدو على

باضرا في مضايقة البلد والرحف عليه
 ذكر شروعهم في مضايقة البلد

وبلغ من مضايقتهم للبلدانهم كانوا يرمونها خندقه من يديهم
 واما المسلمون الذين كانوا في البلد فكانوا يرمونها الخندق

والارواح والبنات

راساً و كفاؤهم و در اجلام و طلبها فلم ينفذوا بشي منها و لهذا لم يجد
 في رابع جمادى الاولى سنة سبع و مائتين خيف العدو الى البلد و صبو
 عليه سبع مائة و وصلت الكتب من عكا الا استنفار للعظيم و التماكر
 شغل العدو عنهم فثار السلطان حتى وقف على الخروبة و رتب
 العساكر معنفة و ميسرة و قلباً ثم ارسل من كشف حال العدا
 و هل في خنادقهم كمين للعدو و عاودوا اخبروا كل واحد من
 الكمين فثار بنيت و معه نفر كثير من عاكه حتى اتى خنادقهم
 و صعد على تل الفضول و شابهوا المجنوعات و ما يعمل منها
 ثم عاد الى الخيم و في ضحاه هذه الليلة اراه اللصوص وضع
 له لمة اشهر قد احرقه من امه سرقة فلما فقدته امه بامت
 مستغيثة في طول تلك الليلة فقال لها ملوك الفرنج ان
 السلطان حرم القلعة قد اذنا للذي اخذ ورج اليه فاحترجني
 واطلبه منه فام يوم فخرجت مستغيثة الى اليزل فانتذرها
 لا السلطان فاسته و هو رآك على تل الخروبة فبكت و مرعشت
 وجهها على التراب ففرق لها و دمعت عيناه و امر باحضار
 الرضيع فوجدته قد سج في السوق فذبح ثمنه للمشتري و سلمه
 اليها فبكت بكاء شديداً و ضمتها الى صدرها و رضعته لحة
 و امر لها بنفس الرثمة و سارت الى معسكرهم مع طعنا
 و في ذلك اليوم وصل نصر الدين بن الملكوى طالعاً حاداً الى
 وكان من امراء الموصل ثم وصل الخيرة ثم بدا الخيف على عكا
 فترك السلطان و سار نحو البلد و قد اسفل الحرب و حال الليل منهم

لكفت البلاد سنة كالملة ودخل على المسلمين من ذلك من
 عظيم وكان ذلك اذ اعلم ان هذا البلد لم يوضع من
 السور قطعة عظيمة على الباشورة فهدمتها ايضا
 فدخل العدو والطمع وهاجروا الى البحر حتى هجروا عظيمًا
 وجاءوا الى البلد كقطع الدبل ابلد لهم من كل جانب ففتناجا
 الذين في البلد وتارت لهمهم فقتلوا من العدو وجرحوا
 خلقًا عظيمًا ودفعوا كالدفع موضع القطعة الواقعة
 وجمعوا كل من البلد من الناس في الصانع ووضعوا لها
 هذا المكان وجعلوا بالشاب والمجد في المباحين حتى كانوا
 احسن من كل شيء كانت ولما طاب الزمان بانفتح البحر عادت
 العاكوا اسلامية فادل من قدم الامير عليا بن سليمان
 ابن جندب من امر اهل البيت وكان شيخا كبيرا امدا ثورا وله دباع
 وهو ذو رأي حسن والسلطان محترمه ويكرمه
 قدم محمد بن علي بن زخشا صاحب بعلبك فتابعت
 العالم الاسلاميه من كل صوب واما العدو والمخذول
 فحاولوا ان يلبسوا بغيرهم ملكا لافرنس وكان عظيمًا
 عندهم من كبار ملوكهم فيقاد اليه جمع عساكرهم كمن انما اذا
 حضر حكم على الجميع منهم حتى قدم لعنه الله في سنة بطن كمل
 ثم قدم كند فريد وكان مقدما عظيمًا مدكورًا كان حاضره
 عام الهملة لم يدم من امراء المسلمين في الدين مودود
 دمشق ولهم المسلمون على عزم العدو فاختدوا وعدا بامام
 الذي

خط شيخ الاسلام
 امير المؤمنين امير المؤمنين
 ملك العراق واليمن
 فها هو ذا في فضل
 قد ظهر شجاعته
 جرم الامير علي بن
 سليمان بن جندب
 المجاهد المغاوي
 القوي عليه

عسكر عكا و جعل المير والذخائر والنققات واخراج
بها من البيت اكر لما عافوه من المنقب والنصب ولا ربه
العمال للملاذنها را وكان مقدم البذل الداخل من الاسراء
الامير سيف الدين على المشطوب الهكاري دخل يوم الاربعاء
سادس عشر محرم من السنة وفي ذلك اليوم خرج المقدم الذي
كان بها وهو الامير حسام الدين ابو الهيثم السمرقندي والصحابة
وقدموا لكل من دخل مع المشطوب ان يصحب معه فليس
سنة كانه واستقل المير للعبادة الجائز الا حيفا
على شاطئ البحر وهو الموضع الذي كمل منه المراكب قد حبل
عكا فاقام ثم لحث الناس على الدخول وكان من غلبه ما دخلها
سبع بطس ملوه ميسر وذخاير ونققات كانت وصلت
من حمص مصر فسكر منهم بطس في الصخرة من البلد فاقبل
كل من في البلد من المقاتلة الى جانب البحر للملقى البطس واخذ
ما فيها ولما علم العدو وانقلاب المقاتلة الى جانب البحر اخذ
عنهم واجتمعوا خلق عظيم ورحفوا على البلد من جانب
البرزخفة عظيمه وقاربوا الاسوار وصعدوا سلم راجد
فانق بهم السلم كما شاء الله تعالى وتداركوه اهل البلد
نقلو منهم خلقا عظيما وعباد وخاسرين واما باقي البطس
فالبحر ما ج وضبت بعضها بعضا على الصخر ففرق الجميع وعدم
جميع ما كان فيها وعدم عرفا فيها جلع عظيم ولو سلمت

سنة سبع وثمانين ومجسمه
وما حاج البحر وأمنت عايله من أكل العبد ووقع ما كان
من الشوائب من البحر لا البر رأى رحمه الله أن يبدل

٧٨
فان البرد كان شديداً وضرب لهم خيمة وربة من خيمته وكان
بكارهم في كل وقت وكحل المتقدم على الخوان و امر بتقيده لهم
وارسلهم الى دمشق واذن لهم ان يراسلوا اصحابهم وان
يخفون لهم من عسكرهم ما يحتاجون اليه ففعلوا ذلك وراسلوا

محمد بن دمشق ذكر عود العساكر من الجهاد
ولما لهم الشنار ولباح للجهاد ومن منضايقه العدو للبلاد
لنزة الامطار امر السلطان العساكر بالاسلامية في العود
الى البلاد فالتخذ نصيباً من المواجه فاسار عاد الدين صاحب
سجور و سجن ساه صاحب الجزيرة و علا الدين صاحب
الموصل و اقبض عليهم من الاعام و احولهم الى اصابا و التحف
بكت عمرهم و لم تن عند السلطان قدس الله روحه الا نفر
لسير من الامراء و خلفه الخاص ٥

في سور العنكبوت ذكر وقع الكمين

ولما كان يوم الجمعة مائتي عشرين سوال من السنة رأى رعيه
الله ان يضع للعدو كميناً فاحسب جمعاً من كاه العسكر انهم
من خلق كثير وامرهم ان يسروا الليل يمشون في سبل
شمالى مكة وان اظهروا للعدو نفراً يسيراً وعصدهم جبهة
ولم يركوه حتى اذا خرج اثنى عشر من الليل نحو الكمين فارد حتى اتوا لل
فلمنوا تحته ولما علا النهار خرج منهم نفراً يسيراً ودار حتى
اتوا بحجم العدو فرمواهم بالشباب وجروهم حتى بالضرب
المواتر فانتحى من العدو مقدار مائتي فارس خرجوا لهم بغية
تامة وقصد لهم وليس معهم راجع ودخلهم الطمع منهم لانه
فانتهروا ايديهم ولهم ثقل بالونهم حتى اتوا الكمين فخرج لهم
كالاسود المنواري وصاحوا فيهم ضجيجاً والرجل الواحد قنبت
للعدو المحدث وقاموا بالاسد دأبهم ولو من زمين فركبوا صهوة
ضرباً بالسوف طعنوا بالراح حتى القوا منهم جمعاً عظيماً واستسلم
الباقى فاسروهم واخذوا جيلهم وجاهلهم بالاعمال ولا
فارتفعت الاصوات بالهيليل والتكليم فركب السلطان لمضى
الحامد من وهو يعتبر الاسارى وكان من جملة من اسر مقدم
عسكر الافرنسيس وخازن الملك ايضا وعاد السلطان
احمد الله الى الخيبر فرحاً مشروراً واحضر الناس للاسرى
اليه فانهم المقدمين منهم دخل على مقدم عسكر الافرنسيس
مروءاتاً وامر الخليل بالبقاء من الباقين بعزله حرجية

وله عايات متعددة وجسج خلق كثير في ذلك اليوم ولم يزل
الناس ولم حتى نزلو عند جسر دعوز وقطعوا الجسر واخربوه
خوفا من عبور الناس اليهم ورجع السلطان الي بل الخروبيه وعزم
على الليله على ليس من شيوخ الخيم وكتب الى البلد اعرفهم حتى يخرجوا من
تاجيه البلد عليهم فلم يصل من اهل البلد هاب ورجع عن ذلك العزم
فما كان صباح الخميس رابع عشر شوال وصل من اجيران العدو
جركه الى جبل فركب السلطان طلب الاطلاء وكف الناس عن القتال
واوقف الاطلاء بجانب الترس من النهر وكان من خرج من
مقدميه هذه السرية الكد هري والماس وخلفه من ملك الامان
في الخيم مع جمع كثير منهم ولما دخل العدو الى مخيمه كان لهم فيها
الاطلاء متولجه فخرجت على الزك الاسلامي وعلت عليهم فاشتد
القتال بين الزك ومنهم وجوى والاعظم وصل من العدو وجسج
خلق عظيم وصل من المسلمين ثلثه نفر ولما وصل العدو الى مخيمه
عاد السلطان الى مخيمه ايضا بالانتقال وتولى السلطان ملتان
المزاج وكان ذلك سلامه هذه للطايفه الخارجه كونه لم يقدر
الامر شرفه لضعفه ولقد رايته رحمه الله وهو سكي حال الحرب
كونه لم يقدر على بحالطه القوم ورايته وهو يامر اولاد واحدا بعد
واحد بمخاطبه الحرب ولقد سمعت منه وقال يقول ان الوحم قد عظم
في مسرح عكا بحيث ان الموت قد كثر في الطايفتين فانشد من مثله
اقلا في والكا واقلا مالكا مع
ربيد بذلك قد رصت بان المفا انا اذ المفا العدو وحدث في ذلك عظمه

من العدد و اخبار العدد و تواصل اليه ساعة بساعة الى الصبح فوصل
اليه الخبر انهم قد تمركزوا للركوب فركبهم الله و رتب للاطلااب
و سار حتى الى القرب من جبال الخروب به كنه يشاهد جمع احوالهم
و كان رحمه الله ثلثات المناج ضعيف القوة قوى القلب لم يعت
الى العساكر و امر ما المقاتلة و المصانعة و اكلهم من كل جانب
و امر الاطلااب ان يخطبهم و سار العدد على شاطئ النهر من الجانب
الغربي فقتل منهم خلق كثير و قد جعلوا راجلهم سوذا لم يفر
الناس بالزبور و الشاب حتى لا يترك احد اصيل لهم الا النش
فانه كان عليهم كالجناد و الكوسات بحقوق البوقات تنجر و الاصد
بالهليل و التكير تر تنفع هذا و السلطان مهديا كاليش الاطلااب
و العساكر الذي عنده حتى لم يتوجه الا العليد و علم العبد و مرجع
عاجله و هي لحب على البغفال و هو عال جدا كالمناج حرفه
ساض لمع كمره على شكل الصلمان و لم يزلوا سايرين حتى وصلوا
الظهر الى قباله جرد عوق و قد ابلغهم العطر و اهد منهم النعب
و بعد فابل المسلمين في ذلك اليوم قنالا شديدا و اعطوا الكهاد
حقة و هجمو عليهم من كل جانب و استند اذ بهم كالحقة و هم
لا يظهرون من رجالهم و كان الفيل معظما للحلقة و ذلك
اليوم فانه اذا فوهم طعم الموت و جرح منهم في ذلك اليوم جماع
كايار الطويل فانه فاه في ذلك الحرب اعظم معام و جرح جماع
متعد و هو مستر على القتال و جرح سيد الدين باز كوح
جماعا كمره و كان من اللسان المعرف في النجاعة العظمى

صاحب بھری و علا الدین خرم شاه ابر صاحب الموصد ثم الملك الناصر
طردھا و بلیه خدام الدین و قبا بزار الجھنی و عز الدین
جور دیک النوری و خدام الدین شاه صاحب یایس و بدر الدین
دلدار صاحب التاشد و جمع کثیر من الامراء و کان فی المیسره
عماد الدین تنکی صاحب سنجار و ابن لجمه معز الدین صاحب الجزیره
و فی طردھا الملك المظفر تنکی و کان المیسره سیف الدین
علی المتطوب و جمیع المہرانیہ و الکادریہ و خدوہ و عزم
امراء الاکرا و فی القلب الحلقه السلطانیہ و بعد السطک
ان یخرج من کل عسکر جمیع من الجالیش و ان یدور و حول
العدو و اخفی بعض الاطلاب و را الذل عن عالم یجدون عدو
من العدو و لم یز الوسا یرون و الناس یقالونہم من جمیع جوانہم
حتى انوار اس العین و عبروہ لا الجانب الغری و نزلو علی اللہ
و صبرو حیاتهم ممتدة لا الہند و خرج منهم خلق عظیم و قتل
ایضا و کان یوکلون المخرج منهم و یدفون المقتول و تراحت
العسا کر عنہم الی موطن الصابرة و مواقف الجریسہ و بعد
السلطان لا المیسره ان یتدبرہم بحیث تقع احراما علی الحد
و الممتہ سند بریا الہند من الجانب الشرقي و الجالیش یقالونہم
بالنشاب بحیث لا یقطع النشاب عنہم اضلا و اضلا و ما
الناس تلک اللیلہ علی هذا المثال و سار جمیع اللہ الی راس
جلد الخردیہ الی کان را لا علیہ فی العام الماصی
نزل جمیع لطیفہ و الناس حولہ فی حیر لحاف بلای من

المہرانیہ و العکبریہ
نسخ و قد لیس
خط الی و الی
الکافی

بين فخر العار جادب باعدار لا يلبس توجه على حاله لا ان رها
عقبه فيقطفه الملك المظفر على الذين من جها لا الكثرة السلطانية
ليدخلوا الخيم من مطهر الدرس من الدين فاحقني عند الله
فارق غير دستور فاحس به ورساله وعذرا فاما اذ معه حماله
محس براه مصرا على قصد لان حسن له القول وقال له ان
لم يرجع ولا ار سميت عليك معاد وشفع فيه الملك المظفر

والله بالقرب منه

ذكر حرمهم الى ساس اطاع

ولما ضاق بهم الامر وعظم الغلاء خرج منهم خلق عظيم
من شدة الجوع وعزوه على الخروج اليها وكان طمعهم سبب مرض
السلطان فدرس اليه روجه وحنوانه لا يستطيع الهوض وكان
خروجهم جاني عشر سوال سنه ست ومان وخمس اربيه فخرجهم
متجولين اذ اذوا حيا الى الابار التي استحدثها المسلمون تحت
تل الحبل لما كانوا نزولا عليه فاجدرهم الله فخرجهم على هذا
الوجه فامر اليك ان يراج من بين ايديهم الى تل كيسان وكان
اليزل على تل العياضه وباتوا تلك الليله واليها جوله فلما طلع
الصبح نحر كوكب الكوب وكان رحمه الله قد امر امير القيسية اول
الليل ان يسير الى الماصره وامر العسكر ان يركب يمنة
وقلبا تبعه للقتال وركب رحمه الله وصاح اجماد وشرع في
حتى وقت غل من حال اخره وكان في اليمنه ولله الملك
صاحب مسبق ولله الملك الظاهر صاحب حلب ولله الملك الظاهر

٣٥
وفيها توفي ريس الدين يوسف بن ريس الدين علي كوجك صاحب
اربل وذلك انه كفته چا من تخليقين فطلب سورا واستجاب
لا القاصه وصحبته اخوه مطهر الدين فاقام بها اياما و توفي
امن عرس بن رمضان سنة ست و مائتين و خمس مائة و هجرنا الناس
عليه لما كان شبابه و غريته و اعلم السلطان رحمه الله على اخيه
مطهر الدين كوجك ربي بلده اربل و ضم اليه شهر زور و استقر له عن
بلاد التي كانت بيده و هي حيران و الدما و سميح و الموزر
و ما تبعها من البلاد و ارمال و استند على الملك المطهر بن ريس الدين
ابن اخيه ليكون نارا لا مكانه جابرا خلا عيه مطهر الدين
فوصل بن ريس الدين ثالث شوال و صحبتته مع ريس الدين شيخ شاه صاحب
الجزيرة و ترجمه مطهر الدين لا اربل و تسلمها و كان سبب محي مع ريس الدين
شيخ شاه انه كان متجما خدمه السلطان محمد فصحب و وافق
و طلبه سورا مرارا فلم يجبه السلطان و اعتذر اليه ان يرسل
العهدة و منزلة في الصلح و ما يلتزم ان سلمهم ما ن مثل ذلك فارتد
الجهاد فترك صاحب الجزيرة و قصد الدجيل و طلب اذنا فعبس
الى السلطان و فادسه شفاها في الدسنة و باخا به بالاعداد
على ايامه الا ان ريس الدين و قبل ذلك السلطان هو دعا و خرج و رعى حياجه
و حياجه اصحابه و سار طائلا لا يغير اذن فير السلطان اليه هاما
بجه و عبيد و هند و يقول له انك طلبت الاثما البنا و الرعية
يا صحبتنا حوفا على نفسك و بلادك من اهللك فابهم كما فو على عدم
ان بلادك و بلادك و بلادك و بلادك و بلادك و بلادك و بلادك و بلادك

في البطش عليه من المسلمين وترايبه في الفرج وتركوا الخنازير على
سطح البطش وعلقوا عليها صلبان فخاطوهم راكباً القبر
واعترضوهم في الجرافات والشواطي فقالوا نحن قاصدون الحشر
واشتدت البطش للاسلاميه في السير حتى دخلت مينا
وكان عواما مسلما يدخل الى البلد المكتبة الى العبي
يعوض من خرج من الجانب الاخر وكان ذات ليلة قد شد على خطه
ملته اجبا من فيها الفرسار وكثيرا للمعسكر همام في البحر جري عليه
امرا اهله فلما كان بعد ثلثة ايام وادراك البحر قد قدف ميتا
وهو عيسى العوام ووجد على مسطه الذهب المكتبة فاردت
من ادى الامانة في حياته وموتها لا هذا الرجل عليه السلام
الامان فانه خرج من انطاكيه ووصل الى طرابلس فاحدا اعكا
ولقيه صاحب صور وكان ذادها ومكر وسار ووصلوا
عكا وليقتم الفرج واستقروا بهم ووصل رسول صاحب
المسططه يعقذر الى السلطان عن المودود وكان صدق
السلطان ويذكر انه خطب للخليفه والسلطان باق عليه
وانقطعت اخبار عكا عن السلطان فذهب اقواما للسباحه
ولعظام المال في اوساطهم والطبوره لبعابهم واما
الفرج قد نصبو عبد المينا فاداجا ساج وقع فيها فامتنع
من الوداج واستشهد بعكا جاعه من المسلمين منهم
مهر او ككر خرج في شاتي فقاتل فاحاطت به مرالك الفرج
وعرض عليه الامان يقال ما اضع يدك للارث بد مقدمك في اليه
المعظم الكره فخذ بيد وعانقه والتقيته واياه في الفرج

شكاية العوام

شكاية

شكاية

وهو من كبار ملوكهم وصلته مراكمه ومعه الاموال والذخائر
 والميرة والاسلحة والرجال خلق كثير وعددوا فرق قوي
 بوصولهم جاشم فدخل السلطان جميع العساكر الى جبل
 الخربة رجا ان يحصل لهم طمع فيخرجون عن محبتهم وتزل
 بغيره العسكر في ملك المتمردين كاليزك ووردت الاحبار من
 الشمال ان عساكر ملك الامان مجتمعون بالطائفة وانهم في
 ضعف عظيم ومريض ابدا وان اصحابنا وعسكر حلب يحيطون
 من خارج منهم . واما العدو والتادل على عكافاته لما توالي
 عليهم النجد من البحر اشتد طمعهم في البلد وسلطو عليه
 المغنيقات من كل جانب بحيث لا يعطل فيها ليلا ولا
 نهارا . ولما راى أهل البلد ما تزل بهم من مصابدة العدو
 وتعلق طعمه بهم خرجتهم القوّة الاسلاميه وكان مقدم
 العسكره الامير حسام الدين الهجاء السمين الذي كثر رجليه
 ذكركم وشجاعه وكلمة نافذة في عيشته واجتمع رايهم على
 انهم يخرجون الى العدو فيقو الاابواب ويخرجون بالعارس والرجال
 ولما دبح المسلمون في خيام العدو دهلوا عن المغنيقات
 وحفظها فوصل اليها الزرافون واضطربت فيها اليزان
 وقتل من العدو سبعون فارسا واحترقت المغنيقات والسيارات
 وكان السلطان قد اعد من يده بطشه وادد عساكره بغيره
 تسع مائة من الغنم والخيول والميرة وكان ملك العدو قد دارب
 حول عكا وكان قد اشتد حاجه من يدها الى الطعام فركب

يعني الملك اكرم الله
 وفي قبيلة معروف والمكان
 فرحم الله على الملك الجوده
 وذكر الله العليم
 هذا في تاريخ
 الملك

في تاريخ
 الملك

بالعسكر والجهود على العدو وهجمه لا يسود على فرايسها وتقت
الكسر وعادوا الى بيوتهم وسيف الله يعمل فيهم ولما راي
السلطان جرائمهم على ابيه فصاح في الناس يا للاسلام
والانطال الموحدين وكان من المباحدين الى اجابة دعوته
جماعه من ماليكه وحلقته وتنابت العاكره ماقت
الاطلاب واتصل للضرب والطعن وقام سوق الحرب
فلم يكن الا ساعده والقوم صرعى كانه اعجاز تحمل حاويه
اولهم في الهيم الاسلامي واخرهم في مخيمهم ولم ينح من القوم
الا للتأدر . وكان مقدار المستول منهم ثمانية الف نفس
ولما احسن المسلمون بعضا ما جرى على اعداء الله خرجوا
للمحيم العدو المخذول من البلد وجرى بينهم مقتله عظيمه
وكانت الفقه للسلح حيث هجمو على خيامهم ونهبوا منها
جما من السوان والاقمشه حتى القدود بطعامها وصد
كتاب من عجايب ذلك . ولقد تشاهدت جنديا عاقلا بعد
القتلى فقلت له كم عدت فقال الى هاهنا اربع الف نفس
ورد في ذلك اليوم كايه من حلب تنفر كتبهم ان جاء
عظيمه من العدو التالي خرجوا لهن اطراف البلاد ونهض
العسكر الاسلامي من حلب اليهم واخذوا الطرق فلم ينح منهم
احد فزيت البشايه وسر الناس في يوم بزل عدد الجند من
حين هذه الواقعة مكسور الاجناح حتى وصلهم كندهرك
ذكر وصول الكندهرك .

ذكر وصول الملك صاحب اربل
ولهو من اربل من اربل على كوجك بعكركم و تبحل اربل فاحرته
السلطان واكرمه والعتاد بنفسه وانته الى جانب حمة ابيه مطر
وتواترت الاخبار بان ملك الالمان سار من القنطرة حلوا كحى
وانه اجتاز بقونيا ونهبها وقتل من بها وانه وصل بلاد ابن
لادون فحشى السلطان على البلاد وسير من العار من كحطها
مثل الملك المطر لعمى اربل والمقدم صاحب كفر طاب
والياروقيه وبلد الرشخنة وولد الملك الافضل فلما
احس العدو بان هذا اليم العفيرة قد نقص من العسكر جمعوه
رايهم ان يخرجو ويقصدوا اليمينه وبها الملك العلال وكان
اكثر من حرا من اليمينه ذكر الوقعة العادليه
ولما كان العشر من جمادى الاخرة خرج الفريخ على عز من
المسلمين واستدويمه ومبيدة وقلبا وابنتولى الارض
وكانو عدد اعظيما وطلبوا اليمينه فركب السلطان صاحب
بالاسلام وضرب الكوسات فجاوتها كوسات الامراء وكتب
العيار وطلب الاطلاب ووصل للفريخ الى اليمينه
قبل ان يستتم ركوب العيار ووصلوا الى مجيم الملك العلال
ودخلوا دطافة امتدت ايديهم فى السوق واطراف
الحجيم بالنهب والقتل واما الملك العلال فانه ركب
واستركب من يلبه ودقف وقوف مخادع حتى طعمهم والحجيم
والنهب محل بنفسه وتقدم ولده الملك بجواد وحمل

ليست تروى واقام هو بنفريبير ما لدا العدد وقد حال من العسكر
شده الوجول واعدد وجول بعضهم الى بعض وفي ياي ٥
رسع الا فرد صل عما دلت نكي مودود صاحب سخاار بعسكر
ووصل بجل حسن بلفقيه السلطان الاحرام وانزل في خفته
وقدم له تحفا يلحق قتله وقُتِلَ له طوا حدة الى جانبته وضرب
له خفيه على طرف الميبره ٥ ثم وصل مع اليه صاحب كجزيره
عسكر حسن بلفقيه السلطان اكرمه واحترمه وانزل في
جانب عما دلت ٥ ثم وصل على يد المير خياه راعا لمودود
صاحب الموصل بيا بغير ايده ففرح السلطان بمقدمه وتلقاه
عربيه وضرب خيمته من بلاد الا فضل والظاهر ٥
٥ ذكر وصول الاسطول من مصر ٥ وطهر في البحر
قلوع كثير فعلم السلطان انه اسطول مصر فوكب في تعقبه
القتال وقصد مصايقه العدد ليستغله عن صعد الاسطول ولما
علم العدد وصول الاسطول استعد له وعمر اسطوله وسار الناس
على جانب البحر تقوية للاسطول والتقى الاسطولان في البحر
والعسكران في البر واضطربت نار الجرب وجرى من الاسطولين
قتال شديد واكتشف عن مصر الاسطول الاسلامي واخذ منه
شاتي وظهر من العدد بركت كان واصلا من القسطنطيه و
الاسطول الاسلامي اعلا وقد صوبه مراكب من الساجدين
ميرد خاير و طابت قلوب اهل البلد واتصل القتال بين
الفرقتين من خارج البلد الى ان وصل بينهما الليل فملأ

من اكر التبارة وكان بينا صا كما جوادا مرض لمج عسا
مرضا غديدا فامر السلطان ان يضي الادمق ينظف فوجد
الامس وتوفي بها وهو من بقا سول
بانه ماله

ومن نوادر هذه الرفعة ان ياركا للسلطان يدعى براسنق
وكان شجاعا قد قتل من الفريخ خلقا عظيما وقتل منهم فجعوه
له ولتموه وخرج اليه بعضهم فحمل عليه فوثبوا عليه من سائر
جوانبه فامسكه واحد منهم بشعره وضرب بالفر رقتة
سيفه وكان قد قتل له قريبا فوقع للفر في يد الماسك
بشعره فقطعه وحمل عرسه فاشتد هارا حتى نجا
اصحابه فم كمن حلفه فلم يلحقوه **في تسليم الشقيف**
سنة ست وثمانين وستمائة

وفي خامس عشر ربيع الاول طلب الفريخ المستحقون للشقيف
الامان على ان يسلموا الشقيف ويطلق صاحبه من الاعتقال
ولا يعارض من فيه من الفريخ فقبلها نواب السلطان واطلق
صاحبها وعلا هو والفريخ الذي كانوا بالشقيف الى صور
ولما راى السلطان هجوم الشتاد انقطع البحر وجعل
في عكا من الجبر والداخيل والعدد والرجال ما وثق قلبه
سببها مع تقدير الله تعالى ويقدم الى النواب بها ان
غيروها اسطولا عظيما بكل خلقا كبرا وسار حتى دخل عكا
مكابرة للعدد ومراحمه له واعطى للعساكر دستورا

دعدونا قد نزل بلدنا وقد لا تحت لوايح النصر عليه وقد نقي
لهذا الجمع السر ولا بد من الاهتمام بقلعه والسر قد
اوجب علينا ذلك وانتم تعلمون ان هذه عساكرنا ليس رانا
نحده نسطرها سوى المملك العادل وهذا العدو ان نقي وطا
امره حتى نفتح للبحر جاه المدد والراي عندي مما جرت
ملطنا كل منكم باعده فتخالفت الاراء وجرى تجاذب
وانفصلت اراهم على ان المصلحة تاخذ العسكر الى الخوف
وان بقي العسكر اياما حتى يشرح من حمل السلاح فان الناس
لم يحسنوا تحت السلاح وفوق الجبل والجبل قد صهرت
من علك الهم وعدل هذا خط الواحد ترجع نفوسها اليها
ويصل المملك العادل يتنازعا في الراي فوافقهم السلطان
وكان من خوف المزاج فاقام **هـ** وفيها
توفي الققيه الامير ضياء الدين القمي علي الهادي بصينو النفس
كان بعزبه واسهال **هـ** وكان كراما شجاعا حسن المقدر
كثيرا لم يفر بفضي اشغال الناس توفي باسع دى العقده وهد
لا القدس دقن بطام وجزيل السلطان والناس عليه
هـ الامير غلبريوس ملكين جلا الهذيان **هـ**

وقولن حال السلطان صلاح الدين حفظ القرآن بالسمع **روايات**
وسمع الحديث وكان محببا الى الناس يقضي جواجمه وسلط
هم وكان يادهم السلطان في غزواته لم يخلف عنده في
وكان السلطان محترمه ورفيع مكانه وراسا د بقله هذوقه

والهزيمة والذين هم الميمنة بالطعن والضرب فظهر لهم وعاد
الملك المظفر فجمعته الى الميمنة وكما بالرجال وتراجع الناس
احد جانب وظل الناس في قتل طريح وضرب وجه الي
لما ان رجع العسكر المهزوم وهجم المسلمون على العدو في الجحيم
فخرج منهم اطلاب كان اعدوا باخشية من هذا الامر مشتركه
فردوا الميمنة وكان القبط قد اخذ من الناس فراجع الناس
عنه بعد صلاة العصر نحو ضون في القلعي فحين مشرو من
وعاد السلطان الى جيمته وجلس خدمته يتذاكرون من
فقد منهم من الغلمان والجهولين فكانوا مراء وعشرين نفر من المعروف
للايمر على محلي الحكاري فاعطا السلطان خيره لولده عالم
وظهر للناس اخو الفقيه عيسى ولقد رايت الفقيه وهو جالس
يصحك والناس يعزونه واما العدو والمخدول فكان القلعي منهم
سبعة الف نفر ولما عاد السلطان الى الجحيم وراى ما هم على
الناس من الهزيمة وهرب الغلمان اموالهم سارع بالكتب
للاطراف برد المهزومين وتشذب من عسكر الاسلام خلق
عظيم لانه ما رجع الا من خاف على عرضه والباقون في هبوط
جال سبيلهم وعند انقضاء هذه الواقعة جعل السلطان
الى الخروبة خشية على العسكر من اراج القلعي وضربت له
عنه واما العسكر ان يكون مقبلا في المكان الذي كان بارا فيه
واستخفى الامر آذاريا بالمشورة ثم امرهم بالاصفا الى كلامه
قال بسم الله والحمد لله والصلاة على رسول الله اعلموا ان هذا عهد والله

الاجمة السلطان قتلوا بقتلهم واسمعيك المكي وامن
رواحه واما الميرة فانها تفتت لمثل هذا القوي
العظيم واجتمع الناس الى مظفر الدين في مكان ما فكر
واثبت في مستنقع لخطب رجله وقال لها من تحت اخمدك
البحر

فتلت الامراء الاسديين والمهرانيين وسيف الدين المشطوب
واجتمعوا الى مظفر الدين في كل منهم باطرا اليه
ومعتذرا في هذا الموقف الهايل عليه وهو يقدم الى
العدو زحفا فصد منهم صدمة فزق فيها شملهم طعنا
بالرمح وضربا بالصفاح واما السلطان فلم يبق معه
سوى عشرين فداوى الى تحتل وبلغ لهرية العكر
(الانجوانه) ومنهم من وصل دمشق وتبعوه الى الفرج الى ان وصلوا
اجل فرجعوا فلما راوا مظفر الدين في كل والميرة طنو
انها مكيدة عليهم فعادوا بطلون عسكرهم والسيف بطلهم
وعاد السلطان وقد جمع اليه خلقا كثيرا من ابطال المسلمين
ودا الفرج قد لوطهم منهم والميرة طامرون علم فصاح
السلطان في من اجتمع معه وجاهل معونه لمظفر الدين للميرة
فطرحوهم خلقا عظيما وكان سيف الدين المشطوب والميرة
الاسديين في ذلك اليوم المقام المحمود واشتد للطبع فيهم
وتكاثر الناس وراهم حتى كفوا اصحابهم فلما راوهم اصحابهم
منهم من المسلمين وراهم في عسكر عظيم فاشتد فيهم

وكانت في ذلك اليوم

وكان طرفها المثلث المظفر تحامس واما اذابيل الميسرة فكان
 مايلي القلب سفار المطوب والامير محلي جماعته المهراسد والهاوية
 وبجاهدات ونفوس مقدم عسكر سوار وجماعه من المماليك
 هم المماليك الاسديا الذين ضرب بهم المثل كشف اليبس
 ودرسلان بغا وغرضها وراس الميسرة مظفر الدين
 ابن اسلم تحفله وعسكره وفي مقدمه القلب الفقيه علي
 والسلطان يطوف على الاطلاب بنفسه ويحكمهم على
 القتال ولم يزل الثور يتقدمون والمسكون يتقدمون
 حتى مضى في النهار اربع ساعات فمكنت ميسرة العدو و
 على يمينه المسلمين واخرج لهم المثلث المظفر اكماليس وجرى
 بينهم قليات كثيرة وتكاثر وعلو للملك المظفر باحد
 سيرا العلي بعدون عن اصحابهم فينال منهم عرضا
 فلما رآه السلطان قد اضر عظم انه ضعفا فامده بالطلاب
 على من القلب حتى قوى جانبه وتراجعت ميسرة العدو
 واجتمعت على تل مشرف على البحر فلما رآي الذين قبالة
 القلب ضعف القلب احلهم الطمع وتجرؤوا نحو يمينه
 القلب وعلو عليه الرجل الواحد فادسهم وراحلهم وحات
 اجله على الدمار بكريه وكان عندهم غرة من الحرب
 فانكروا كربة عظيمة وانكر القلب المجهنم ونزع
 العدو والمنهزمين الى العياض واشتد اذ وحول الملك
 ودخلوا المحجم ونهبوا الاشغال والاموال والسوق وعبروا

جاهد الميرزا
 جاهد الميرزا
 جاهد الميرزا

اعشوا
 اعشوا
 اعشوا

و ضرب بد الأرض وقبضه أسيراً وعزم لياخذها فاشتراه
منه بعض الفرخ بدنياً من وقالوا هذا أسيرك حقاً
فاخذ الدنيا من الخلفه وهذه من نواذر القنال ووصل
للفرخ مركب فيه جبل فهرب منها فرس ودفع في البحر
وما زال يسبح ولم يولد ولد منه حتى دخل بينا للملك

ذكر المصاف للاعظم على عكا

وذلك انه لما كان يوم الاربعاء حادي عشر شعبان بحركت
عسكر الفرخ حركه لم يكن لهم مثله عاده فارسم واطلم
وصنعهم وكبرهم واصطفوا حارجاً محيماً بمنه و
قلبا وفي القلب الملك من يدبلا لا خيل محمول منور
بنوب اطلس مغطى بشك اطراف اربعة انفس ولم يبرك
من يدى الملك وملكه وروس اللال وكان طرف
يمينهم الى اللهز وطرف يسارهم الى البحر فوكى السلطان
وطلب الاطلاب كل طلب قباله خيامة لأمه رحمه الله
كان قد رتب نزل الناس في الجيم يمينه ويساره وقلبا
تعبية الحرب حتى اذا وقعت صبحه لا يحتاجون الى
تجديد ترتيب وكان السلطان في القلب وفي يمينه
الملك وله الملك الافضل ثم ولد الملك الطاهر ثم عده
الواحد مقدمهم طاهر المنكرى ثم عكردان كرمهم
قطر صاحب الحف ثم صاحب لا حق صاحب
بالبس فاما العبيد وجميع عظمه متصلة بطرف المفضله

على الملوك وسادد الهونبا غير حاد حين عزاجهم والرجال
حولهم كالسور المنى ساد بعضهم بعضا حتى قاد بوجاهم ليزك
فلما لا المسلمون اقدام العدو عليهم تداعت الشجعان
وصاح السلطان بالعاكر الاسلاميه يا الاسلام
فركب الناس باجمعهم وجماعه الرجل الواحد فعاد العدو
ناكضا على عقبه يستندون من رمية تحت عزجهم في
قتلهم وانكفروا القتال اباما واستمروا للطريق الى عكا
فراى السلطان توسيع الدائرة عليهم لعلم يخرجون بقدر
الثقل الى نيل العباسيه وفي هذه المنزله توفي
الامير شجاع للرطبان وكان من شجعان المسلمين وفي
يوم السبت وقع من العدو وبين اهل البلد حرب عظيمه قتل
فيه جمع كبير من الطايقين وطال الامر بين القمين ولم يحد
يوم من القتلى والجرحاء ثم انس البعض الى البعض بحيث
ان الطايقين كانوا يتخذون دبر كان القتال وبما غنى
البعض برقص البعض لطول المعاشرة ثم يعودون الى القتال
في ناحيه في هذه الوقفه
وذلك انه كان الرجال من الطايقين قد سمو القتال
فتالوا الى كرم تقابل للكماد وليس للصغار حظ فريدان
رفع صبي مباد صبي منكم فخرج صبيان من البلد الى
صين من الفرخ واستند الحرب بين الصين وموت احمد
الصين المسلم الى احد الصين الكافرين فاختصنه وضرب

بالحال له فلو مغلطهم وقيل عادي من عود البصار وذلك
مناجيا جلا . . . ويعت الفرج بروس العلي الى الجزا بـ
وقالوا انيش تعود لم هذه روس ملوك المسلمين . . . ٥
وفي ابي عتير جب تولت الفرج على عكا سادوس
صور على طريق النافقه والاسكندرونه على الساحل
وساد السلطان بيا لهم في البر فبغوه اليها ونزلوا
جولها من البحر الى البحر ونزل السلطان على تل كلس
وكتب الى ملوك الاسلام يستنجد بهم فادل من وصل
اليه الملك المظفر تقي صاحب عاه . . . ثم مطف الدرين
ان من السبع اكر الشرق . . . ثم عكر مصر فحفظ علمهم شهيد
سبعان فضايقهم فانهم لبعضهم الى بعض فخلا جانب من سور
عكا فدخلها المسلمون بالعدد والخياب ودخلها السلطان
وصعد على السور فراحلفا عطا فخر د بها الامير حسان
على الهما السمن الى اركشي ومن معه واقاد به ركا فزاد
عز الف د غس ما راس واجبتها بالرجال والمقاتله
والالاف والرجال والعدد والفراس جعل لها المها
السمن بامير السلطنة بها ومقدم عا كرها ورجوع اليها
اليه فوجد جماعة من المالك والالرا اكل بها ايضا . . . فلما
كان خلاى عشر سبعان خرج للفرج بالفارس
والراجل . . . وكان في مهند السلطان تقي الدين
صاحب عاه فترفع عنهم قليلا قليلا واشد عا الفرج

فقيدته وبعثت به الى دمشق ، وحيى مع الاولاد وولد
 النجاشي تسليم الشوبك وكان قد اقام السلطان عليه جمعا
 عظيما محاصره في سنة حتى فرغت ازوادهم وسلموه
 وفيما كانت الوقعة على صور قتل فيها العراه الذين
 جاؤ من الشرف . وسببها ان الفريخ كان قد اجتمعوا الى
 صور . لما كان سابع عشر جمادى الاول بلغ السلطان
 ان الفريخ قد قطعوا الجسد الفاصل بين ارض صيدا وصور
 فركب السلطان رحمه وصاح المشاويش عركه العسكر
 ووصلوا الى الوقعة وقد انفصلت وذلك ان الفريخ عبد
 منهم جماعة الجسد فنهض اليهم اليك الاسلامي فقاتلوه
 قتالا شديدا وقتلوا منهم خلقا كثيرا ونصر الله المسلمين
 ولم يقتل من المسلمين الا مئول السلطان يعرف بابك
 الاخيرش وجزى السلطان عليه الشاغبة واقام السلطان
 في جمعه كان ضربها جمدة قرب الوقعة الى سابع عشر
 جمادى الاول فركب يشرف على القوم فتبعه رجاله
 كثيره وعزاه كانوا وصلوا من الشرق والسنوق وجرح
 في رءسهم فلم يبقوا ثم لم يرجعوا الى الجسد وناوشت العدو
 وعبر منهم جماعة وجرى بينهم قتال شديد واجتمع لهم من الفريخ
 خلق عظيم ولم يشعروا في قتلهم عليهم جملة واحدة ولا
 السلطان يعيد لهم ولم يكلعه عكر فبعث اليهم من كان
 معه ليرد لهم جسد الامير قد خرب والفريخ قد خرب وجرح

اخوته وصيبت قتلهم انه كان قد استولى مغنبد فقامت تقطيد
على اخوته وتهيئتهم وكان ادعش قد مال الى الكليفة
فانهموه بقتل فخر علي فقتلوه وقلوا المغنبد وولوا هاجم
ها دون مودود فسات الاحد وثه عنهم فجزا الكليفة
اليهم العاكر وخاف اهل البلد من الهيب فعلم اولاد
مودود ان لا طاق لهم فاجابه الكليفة فاسلوا قاضي
تكرت تاج للرعي الى بغداد فقرر امرهم وافرذ لهم
دور بغداد وكانوا في جمعة .. وسمها دت السلطان
بها اليهم قافوس واليا لبعلا وامره بجاده السور وبعه
حسام الدين شاه وساد السلطان الى دمشق في صفر
وفيه ها الى السلطان دمشق لمبه الدرع دورا لحي
المدد لاعدال لاهه تخنيكه دمشق .. وفي ربيع الاول
خرج للسلطان من دمشق الى سقيف ابلون فنزل لمريح مكر
ثم رحل الى بانياس و سار الى مريح عمون .. وكان صاحب
الشقيف جليل من ذهاب الفرج فاحسنابه الادل
قام على باب خيمه السلطان وكان قد وقف على كيب
المسرح وقرأ التواريخ والسير وكانت له صيدا فاكريمه
السلطان لضمه فسال السلطان ان يهد عليه
لمشه اشهر لينقل ماله واهله الى صور وكان يترك
كل وقت وياخذ مع السلطان فلما انقضت الاشهر
طالبه بتسلم الحضر فقال ان اهل الحضر قد عصبوا

عن حضرت سره باجم ٥ ما لو تكي ما في الياس نفع
دع عينك براح الباطرا ما اذا من سعلها بالدمع
وكان لما فاروق قد اسف قد اسف على فافنا الصالح
ابن رزك وكان حبه وباسله الصالح على ان يعود الى مصر

فلم حبه وكسا اليه طلبان بجزاهله الى انام ٥
اجرة القلب والفطاطرا لم يصف الداركن اصبت الكلف
فارقكم مكرها والقلب بجزى ان لم يرض عنكم ولا خلف
ولو لغوصت بالمدى باغيت وهل يعوضني عن حسن الحمر الصد
ولست انكر ما ياتي الران كل الودي لوزا يا ادهر لهم هذف
ولا اسقت لاسرافات مكلبه لاس لفرقة من فارقة للاسف

فكتب اليه الصالح في كل الجواب

اد ابل للفرح حرمه طرب ٥ كل سمع بد من حسنه طرب
يقول لما اتانا ما بعثت به هذا كتابا الى ام اوصه الف
اد ذكر ما كان محذرا غاودنا شوق بجز منه الوجد والاسف
فلما البنا ما بال محققه وكف عجب دموع دمعته يكف
كفى اغترابا بجز بال الاباب لما فضعك لا عوض نكفي ولا خلف
سنة عشر ومان وعمر ابيه ٥

فيها اعيد حلالا من يوفى للمدى كره طغيد الى الورد اده
وعز له جديد ٥ وفيها تلم نواب كل ليف
قلعه تكريت وكان قد حصرها العكر كبد ومان صاحبها
لا لمر محار على مودود ٥ وولى مكانه اخوه ارعش مصله

وما زالت الایام تزعدني المنی بلقیال حتی رحت لی وعودها
فلما لقیتمنا اقربتمنا بقیما علی الحال التي لا یزید لها
•• ولله مدح صلاح المور فی جمیع العیال اسامه ••

• لا أدلت ما ملكت لاسلام في يوم فيها المعدان الفضة والظفر
• تردى الاعادى في شقصي بالدم دعونك الما صان السيف العذراء

أَعَدَّتْ لِلدَّهْرِ يَامَ الشَّبَابِ قَدْ أَظْلَمَ الْمَرْءُ الشَّيْبُ وَاللَّامِرُ
وَجَادَعْتُ نَدَاكَ الْمُسْلِمُ فِي سَجَايَ الْمُحِبِّينَ الْكَدُّ وَالْبَذَرُ
وَسَرَّ سِرِّي عَدْلُ الْإِيمَانِ كَمَا أَقْبَى بِهِ الصَّادِقُ الشَّرْعَ وَالْهُدَى

فَتَقَرَّبَ إِلَى الْغَفَارِ لَهُمْ تَرْدِيهِمْ لَهَا لَكَ الْغَدْرُ وَالْأَشْرُ
تَنَاهَمُ إِذَا رَأَوْا قِبَالَ كَلِيمِ اللَّهِ الْمَرْحُومِ الْخَوْفُ وَالْخُورُ
وَمَا الْغَفَارُ بِمُخْشِمٍ وَخَلْفَهُ مِنْ يَأْسِهِ الْمَذْرُوعُ الْكَلَامُ وَالْقُرْ

وَسَوْفَ نَعْقِدُكُمْ بِصَارِمَةٍ وَجِثَ الْحِجْرَانِ الْعِشْرَةِ
فَقُوْ تَقْصِلُ عَنْ مَّقْدَمِ مَا اسْتَوْجِبُ الْحِجْرَانِ الْعِشْرَةِ
عَدْلُهُ امِنْ الشَّاهِدِ انْ تُوَدَّعَ الصَّارِمَ وَالْمَقْدَمَ

وَجُودُكَ إِذَا أَهْلَتْ تَفَرَّقَ بَيَّارُهَا الرَّاءُ عِرَانُ بِالْحَرْ وَالْمَطْلُ
بَيَّارُكُمْ مَحْفُودُكُمْ مَكَايِمُ تَفْضِيلُهَا لِلْأَكْرَامِ بِالْخَيْرِ وَالْأَحْسَنِ
بِاسْمِ وَعِشْرَةِ أَتَقِ الْأَسْلَامَ مَا جُودَ لِلْإِمْلَاكِ وَالْغُرَابِ

وَالْوَدَّاعُ
أَعِيْنُ سَاعَةِ التَّوْدِيْعِ يَشْتَغِلُ الْبَاعِزُ أَخْرَاسَهُ وَالنَّظَرُ
فَكَانَ يَحْظُرُكَ مِنْهُ قَائِمًا بِأَعْيُنِهِ فِي الدَّعْوَةِ وَالسَّعْيِ

قلت و احسن من هذا دم بيني

26
بآمدی الصرع احبابه وله دمع اذ عن ذکرهم بکذب
خلقت قبلک ارض الشام وقد اصبحت مصر انقرضت طلبه
هلا غدا والنوی استعجنته وادبا اختار المقام فهاکس هبه
از دنده بالاسی دار غزبه و عدن لا عدت تمکبه و تند به
لهیهات قد جانت الایام بینکما ففرغک عما مان مطلبه
وله فی قلع الفرس

وصاحب لا امل الله رحبته یشتی لنفخی ریحی سعی یحتمد
لم القه مذ تصاحبنا قد نظرت عینی الیه اقر قنارقه الاربد
وله

قالو منه الاربعون عن الصبی وهو المشیب حار لم
یبتدی

کم حار فی لیل الشباب فذلک جمیع المشیب علی الطری
لا ارشد

و مال محوس

حبیب و الطیر الواطق اما حبست لیرتها علی الاربد
وتهیج و انت مودع بحبهم و کدی السیوف ثبات الخیلا
مالا کحس ارمهانه لذی المعالی لکنه کالقیح الارسا
وقال فیما یزکی

سلطاننا راهد و الماس قدر همد له فکل علی الخیر من کثر
امامه مثل شهر الصوم طام من المعاصی و میما الجوع و العشر
مال داسدی و کله مرهف المعاصی

فقط اجماعا وودع اجاده المبدأ العادل واعطاه الكر^{ال}
 واخذ منه عسقلان وعاد نحو عكا

وفي شوال وصل فزيرا الخليفة لنس إلى بغداد فزكته
 السلطان طغرل وكان الخليفة قد كتب إلى بكتو صاحب
 خلاط ليطلبه من طغرل وكان قتل اخوانه ان قد شد

وجمع والفق طغرل على هذا فانهم طغرل إلى خلاط ومعه
 ابن نونس فانكر عليه بكتو ما فعل بالوزير وعكما خليفة
 فقال لهم بدائي بقو على والبادي اطم فقال له اطلق الوزير

فلم يمكنه مخالفته فاطلقة فبعث اليه بكتو الجبل والغال
 والماكل والكدم فرد الجميع واخذ بغيره بكتو في كس

هو واحد وعلامه واحد وكس الطر فوش كانه صوحي
 ووصل إلى الموصل مع قافلته وعلم به صاحب الموصل ففعل

معه كما فعل بكتو فلم يأخذ شيئا وقال لا بد من سيفه
 سيفه قتل بها إلى بغداد وصعد إلى منزله ولم يشعر به احد

وعلم الخليفة فانكر على الوزير جديده حيث لم يعلم بوصوله
 وكان ذلكا اول ما اخذ على جديده وفي رمضان

سلم السلطان المبدأ للماص صلاح للمرضى المكر ك
 قال للهادي الكواكب وتسلمنا حضر الكر وكان

صاحبه بكتو نفسه بقصد الحجار وقد نصب اشراك اشراكه
 منه على طرف الاجتياز فادقناه عام اولها من الحام وملاحنا
 حصنه الذي كان يعظم به في هذا العام ولم يأخذ

سار في اوابل مصان من مشق يريد صفد فتزاعلها في انشا
 شهر مصان واحرقها بالعسكر ونصب عليها المجانيق
 قال القاصي بها الله شهيد اذ كنت ليلة في خدمته بصفد
 وقد عين مواضع تحرس مجانيق حتى نصب قتال في تلك الليلة
 ما تثار حتى نصب المجاهد وسلم كل مجنون القوم ورسالة تثار
 ومجربته بافعلوه ولا يعرفهم كيف صفون حتى اظلم الصبح
 ونحن في خدمته وقد فرغت المجنبتات لم تنق الا زكيب
 خنازيرها بفشرته ما حدث النبوي في الصباح (عيان
 لا يسها النار غير مات تحرس في سبيل الله وعيها بكت
 من خشية الله ولم يزل الوجد متصلا بالنبوة حتى مات
 بالافان في راجع عشر شوال
 د كرتي كوكب

٥٥

م سار يد كوكب نزل على سطح الجبل وجرّد العسا
 واحرقوا القلعة وصانقها بالكلية بحيث اخذ له موصفا
 واتخذ صد سجادة تشابه العبد وبنى له حايطا من حديد
 وطين يستتر وراءه فلم يزل محبدا في جهاد عليها حتى وجد
 مكان للثقب فلما احس العبدوا المخدول بالثقب وقد تمكن من
 السور علم انه ماخوذ فطلب الامان فاجابهم السلطان الى
 ذلك وتسلمها في منتصف حي القعدة فاعطى العساكر دستورا
 وسار مع اخيه الملك المعادل بيد القدس ليرد ويوقع اياه
 فانه كان عائدا الى مصر وسار مع اخيه الى عقلا

24
عنوة قهيب جمع ما بينها واسر جميع من فيها واحضر السلطان
بدر صاحب القلعة وكان جلايسر اسنم وكان هو والاهله سبع
عشر نفر من عليم السلطان وسير لل صاحب انطاكية فانهم
كانوا اهله ومنعلقين به فاستمك به ذلك

ففتح درب ساك
وتزل درب ساك يوم الجمعة ثامن رجب فقاتلها قتالا
شديدا ما لم يجنيقات والنجف وصانقها واخذ القتب
حتي ترج الثغره فطلبوا الامان فانهم ومالكها يومه
وصارت لعلهم ليمان حيدر

ففتح بفراس
هي قلعه منبعه قريبه من انطاكية فتر على قرجها
واقام على من جهه انطاكية يزل قاتلها مقابله شديده
حتي طلبوا الامان ورمى عليهم السلطان عليها في ثاني
سبعين وراسله اهل انطاكية وطلبوا الصلح فصالحهم
لشد وجه العكر وقوة قلعه عاد الكد صاحب سنجار وعقد
الصلح مع صاحب انطاكية على ان يلقوا جميع الاسرى والمسلمين
الذي عندهم ثم رجعوا يطلب دمشق واغرضه ابن
اخييه المذل المظفر بن الرعم واصعدوا الى قلعه حماه وعمل
له طعاما حسنا واحضره سماع الصوفيه واب بها الموالدين
فأعطاه جيله والاذنيه ثم الى بعلبك وسار منها
حتى وصل دمشق فدخل بستان نام سيرة لم يكن ان سلك الجهاد

استغاثوا وطلبوا الايمان فدخل لهم الايمان وانقصلوا الحال ان
يؤخذ من الرجل ثمانية ومن المرأة خمسة ومن الصغير ديناران
وتسلم القلعة واقام السلطان عليها حتى تسلم عدة ولا ع
د كرفع بكاس

بکاس

ونزل على بكاس يوم الثمان سادس عام الف و نصب عليها الخاضع
وتقدم اليها الرجال للزحف الى يوم الجمعة ماسح كذا حرر
سير السيف بها عنوة واسر من فيها وكان لها قلعة منيعه فقال
لها للشعر عبر اليها الجسر وهي غايه من المنعه ليس لها طريق
فسلط عليها المنجنيقات من كل جانب فزاد ان ليس لم
ناصر ففتحها سادس عشر وسير ذلك الملك الظاهر الى
قلعه سمانه سابع عشر فقاتلها وصايقها ونزلها يوم
د كرفع برزبه

س
س
س

وسار السلطان جرده الى حصن برزبه وهي قلعة حصينه
غايه القوة على سن جبل سابق محيط بها اوديه من سائر جواربها
وعلا قلعتها فكانت خمسمائة وسبعون ذراعا فطلب
العائر لخلقها وركب القتال عليها من كل جانب وفتح
اسوارها بالمنجنيقات لئلا وهبها راء وقسم العسكر لاثبات
كل فرق بينا بل خطا من اليها بحيث لا يقر القتال
فقاتله السلطان بنفسه فركب تحرك خطوات على وصاح
في الناس فلو عليها وفصد السور من كل جانب فلم يكن الا
ساعة حتى في الناس على الاسوار والجهنم القلعة واخذت

على البلد فاشتد القتال والرجف على القلعين وارتفعت
الاصوات بالصييح والهليلج والتكسر ولم يزل
الرجف مستمر حتى ملكوا لبلد وغفوا الناس للنسي الكثير
وبقي القلعان الى يوم الجمعة وللرجف متصل بالقتال
ليلا فاحذوا النقيب من شمالي القلاع فلما رآه اعدا
الله ما جعلهم يطلبوا لاما زوطه وقاضي جيله فقدر
عالمه فاجيبوا الى ذلك كان معه الله مني طلبت من الامان
لا يجل فاستقر الحال على انهم يطلقوا بانفسهم داموا لهم
وذراهم خلا الغلال والالات السلاخ فاجيبوا الى
ذلك اطلق لهم دواب يركبونها الى ما بينهم

دكر فتح صهيون
وسار عاكره ونزل على صهيون يوم الجمعة ماسع عشر
بمادى الفقه واستندار العسكرها من سائر نواحيها
ونصب عليها سنت فجاثت ربي قلعة حصينة متبعة
وجنابها اذ ديه هائله واسعه ولها ثلاث
اسوار فاشتد القتال عليها من سائر الجوانب فضرها
مختنق دله للملك الطاهر حتى هدم من السور
قطعة عظيمة وبكر صباح يوم الجمعة وبانى الناس
الرجف ورجف وارتفعت الاصوات فلما كان
الا ساعه حتى لقي السيل على اسوار الزبط ولا ضم
من كان في الزبط الى القلعة فلما عابوا الغلال

انظر سور

٥٥ ذكر فتح انطرسوس
 وكان نزولها يوم الاحد سادس جمادى الاول
 وركب وامر الناس بالرحف فاشتد عليها القتال
 والرحف فلم يتم نصب الخيم حتى صعد الناس الصور
 واخذوا ملعونه وغنم الناس جميع ما بها ومنها وعاد
 السلطان الى الخيم فوجأ مسودا وكانها بريح
 جسيبة لا ترام فوثب عليها الرحف وسلم لهما
 الا مطر اليسر من الرما زال رحف عليه حتى اخبره
 واخذ ما فيه وقرب سور انطرسوس والبيعة هي
 بيعة عظيمه بجواليها وتزل البرج الثاني لانه
 كان مبيع لم يري الا اشتغال به

مدنه
جبله

٥٥ ذكر فتح جبله
 نزل عليها يوم الجمعة ولم يستتم نزال البعده
 حتى اخذ للمبلد وكان فيه مسلمون يجهلون قاضي
 حكم بينهم وبقت القلعه ممنوعه فقاتلوا فيها
 قتالا عظيما فلما عجز وعجز حفظها طلبوا الامان
 فانهم سلموها اليه تاسع عشر جمادى الاول

الادقية

٥٥ ذكر فتح الادقية
 وجعل عز جبله دسار الى الادقية فزال عليها رابع
 عشر جمادى وهي بلد ملج حبيب على القلعه عظيمه
 ولديها مشهور ولها قلعتان متصلتان

وجوعاً وكانت هذه الوقعة من جنس وقعة المشرق
أخذت خزان الخليفة وحيله وبها بركة واستوزر
الخليفة سعيد جديده وفيها أول السلطان
على صوب فواتها يحتاج الى قتال ومصابرة فوكل بها
صاحبها قائما بالبحر وذلك بعد طغرى الحاكم

ولفت الى الكرك والشوبك كوجيا صهر السلطان
وكانت هذه الحصون الاربعة احسن القلاع وسالها
صعبه فرأى بها ولتها وقطع المواد عنها ورحل
السلطان ودخل دمشق سادس ربيع الاول فبلغه ان
الفرنج قصد وجبل واعتالوها فخرج من عجا حال ما
بلغه ذلك وكان قد سيرت على العاكر من سائر الجهات
فلا بلغ الفرنج ذلك فوقع في جبل وكان بلغه وصول
عماد الدين صاحب سنجان وعسكر المصلح ومظفر الدين
ابن بركت الخليل فصار الى حفر الاكراد نحو الباجل
القوياني فترك على تل فباله حفر الاكراد وحاصرها فمات
الوقت تحت حصارها وانقضت العاكر من الجواب
والعادد على بلد طرابلس فلما كان يوم الجمعة
رابع جمادى الاول رتب الاطلاق وجعل على نفسه
اللقا وسارت اليه اذ لا مقدمها عماد الدين والقلب
في الوسط والميسرة في الاخر مقدمها مظفر الدين
وسار القلب في وسط العسكر

انا الجواب عاجلي ثم استغفل بالجهد
 ووصل الى السلطان وملك الملك للطاهر عبا كرحل واستدعي
 اخاه الملك العادل من القدس فوصل اليه وسير من
 حاصره هوين فسلمت لآمان وكان قد هجم الشتاء وتدارك
 الامطار فوجله عرصور بعد ان نقل المحنقات واحرق
 ما لا يمكن نقله واعطى العبا كرسورا واقام كماله
 من خواصه عبا كرسورا

سنة اربع وثمان و مسموية
 فيها جهز الخليفة ابن تونس وكان قد استوزره الى همدان
 فخرج نصف الليل ثامن عشر من محرم والقرير ربع المخرج
 وسار في العبا كرسورا السلطان طغرل على همدان
 وكان طغرل قد بعث الى الخليفة يطلب السلطنة فخرج
 الاموال وجر جيشا عظيما وقدم عليهم ابن تونس وكان
 من جملة الاموال طغرل صاحب البصرة و امير الحاج طاشين
 فانفا من تقدم لنسونس علما فقال ابن تونس والله لا يسم
 المهالك وسار الى الجاب همدان والتقى هناك ففصر طغرل
 ولما استمكن فسكرهم السلطان وموقع كل مرفق
 وقلود اسود ولخذو الوزير ابن تونس وكان يحارب
 الراس فاحضوه من يد السلطان فبالسبد طورا
 اجملا فيه جلاجل وجعل يصول عليه ولم يصل الى العدا
 من العسكر الا القليل ففطعوه في الجبال وما عظم

X
 584

طاهر عبا كرسورا
 طاهر عبا كرسورا
 طاهر عبا كرسورا

٢١
الحمد لله كاشتهر قال هذا موضع لا يرفع فيه الا
علم الخليفة ونكس العلم فركب ابن المقدم ومن معه من
الاشاميين وركب كاشتهر واقتلوا قتل من الفريقين
جماعة ودمى ملوك كاشتهر بهما فوقع في عين ابن
المقدم فخر صرعاً وجا طاشتهر فجلده الى خيمته و
به الى منى فتوفي يوم عيد الله الاكبر ونهت الحاج
الاشامي ودفن ابن المقدم بالمعلي قال الهادي
ووصلت شمس البر الى عرفات وما غرقت الا فاة وشاع
وصولها وضرب طبولها وجالت جيولها وخفقت راياتها
اعلامها وضربت جنانها فعاظ ذلك امير اكاك العراق
طاشتهر فركب اصحابه واجزابه فادفع شمس البر
وانزابه وكان وقع العلم وضرب الطبل من اوكاد
اسبابه وقتل جماعه من حجاج الشام وخرجوا
واهنكوا فقتلوا ونقل طاشتهر الى خيمته و
مجدوح وفيه روح وجماعه الى منى فقصي
ودفن بالمعلي وانواع كاشتهر لما اجتمعت ولم
يلاقى الله ولا هل جرمة واخذ كاشتهر بهاد
الاعيان ان الدين ابن المقدم وقري المحضر في الدوا
ولما بلغ السطار مقتله بكى بكاء عظيماً وجزى
عننا كثيراً وقال قائلني الله ان لم انتصره وما كنت
الوحدة منه ومن الخليفة وجاء رسول يعذر فقال

يا سيدي
غِيظًا وَقَدْ كَانَ يَرْجُو أَنْ يَأْتِيَهُ كِتَابُ الْخَلِيفَةِ لِيَشْكُرَ عَلَى مَا
فَعَلَ ۞ ثُمَّ قَالَ السُّلْطَانُ لِأَخِي الْعَمَادِ أَمَّا الرَّبُّ وَالْخَيْرُ
لَا مِنْ أَرَابِ الْيَهُودِ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ قَدْ بَلَغَنِي إِلَى كَوْعِ عَجُوزٍ
فِي الْبَرِيَّةِ فَتَجِيرُهُ مِنَ الْقَتْلِ ۞ وَأَمَّا مَا شَارَفْتَنِي فِي اللَّفْظِ
فَوَاللَّهِ إِنِّي مَا أَحْزَنُهُ وَلَا اقْتَرَحْتُهُ وَلَكِنْ لَمَّا أَرَاكَ بَدَوْلَهُ
عُدُوهُ الْعَالَمِيَّةَ مِنْ مَا تَتَّبَعْتَهُ وَفَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ لِقَبْضِ
الْمُسْتَضَى بِهَذَا اللَّفْظِ وَكُنْتُ مِنْ عُدَاكَ إِلَى مَوَدَّةِ الدِّينِ
بِذَلِكَ ۞ لَمْ يَكُنْ فِي زَمَانِكَ مِمَّنْ عَاكَرَى عَشْرَةَ أَلْفِ تَرْكَامِي
وَكُرْدِي لِقَبْضِ وَلَهُدْ صِلَاحِ الدِّينِ فَلَمْ يَأْتِكُمْ عَلَيْهِ
وَأَمَّا قَوْلُهُ أَنِّي تَحْتَ الْقُدْسِ كُنْتُ رَأَيْتُهُ وَعَاكَرْتُهُ فَإِنَّ
رَأْيَاتِهِ وَعَاكَرَتِهِ وَاللَّهِ مَا تَحْتَهُ إِلَّا تَحْتَ رَأْيَاتِي
وَعَاكَرَتِي وَارْعَدِ السُّلْطَانُ وَابْرَقَ وَتَأَكَّدَ
الْوَحْشَةُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْخَلِيفَةِ بِالطَّيْنِ وَأَمَّا السُّلْطَانُ
نَفْسُهُ ظَاهِرًا ۞ ثُمَّ نَمَتْ الْوَحْشَةُ بِقَبْلِ عَمَادِ الْمَعْدَمِ
هَذِهِ الْمَسْنَدُ عَلَى عُرْفَاتٍ ۞ وَأَمَّا الْعَمَادُ فَكُنْتُ كَمَا نَا
أَلَا الْخَلِيفَةُ يَقُولُ فِيهِ الْمَحَاقِقُ الْمَعَارِفَةُ ۞ وَأَعْلَافُ
هَذَا الْمَابِ جِيرٌ مِنْ قَبْلِهِ وَأَنْدَمَالُ هَذَا الْجَرْحِ أَدْلَى
مِنْ أَسَاعِدِ دَقِيقَتِهِ ۞ وَأَمَّا عَمَادُ الْمَعْدَمِ فَكَانَ
مِنْ أَكْبَرِ أَمْرَاءِ السُّلْطَانِينَ نَوَالِ الدِّينِ وَصِلَاحِ الدِّينِ وَكَانَ
السُّلْطَانُ سَيِّدَ أَمِيرِ الْحُجَّةِ هَذِهِ الْمَسْنَدُ ۞ فَلَمَّا وَصَلَ
عُرْفَاتٍ أَرَادَ أَنْ يَرْفَعَ عِلْمَ صِلَاحِ الدِّينِ عَلَى الْبَيْدِ وَيُصَرِّفَ

٢٥
میان واحد فیہ سبعہ ابراج و ہا المریس و کان شجاعاً عارفاً
و قد انصوى الیہ جمیع من كان بالقدر الساجل من
الفرنج و امام السلطان یلظر الاسطول من مصر
فوصل فقاتلہم فی البر و البحر و انتصر فی الاسطول
عقل الیہ فكتب الفریج فاحذر المراكب و رمى بعضهم
نفسه فی البحر فغرق فثار السلطان فی سلع شوال
و وصل الیہ من بغداد تاج الدین ابوبکر حامد اخو العباد
الکاتب فالتقاء السلطان و اکرمه و و كان معه
رسالة و تذكره مشجدة بالعباب علی اسباب منها ان
الخليفة و منها ان الخليفة عتبه لاجل الرصيد
ابن البرسمی و كان صیباً بغدادیاً یوید الیہ مخرج
الاشام و اتصل بصلاح الدین و قتل له هذا من
بیت کبر و کان ایدیاً فاعجب السلطان بعبقته الی
بغداد و رساله فشق علی الخليفة و قال ما كان
عنده غیر هذا و قصر حقه فلما عاد الی السلطان
قال ما التفت علی و اهلقت و منها ان کل من
لهرب من بغداد و جا الی السلطان یقبل علیه متد
یمیرک و بن ریس الرسا و برصره و امثالهم و منها
بشارکة فی لقب الخليفة بالناصر و کم قال
فاخر و منعت علینا بفتح القدس و اهل فتحها
بما کر السلطان و حکم رایانه فاستشاط السلطان

المُحْسِنِينَ ۞ وَرَجَعَ الْإِسْلَامُ الْقَرِيبَ مِنْهُ إِلَى حَارِهِ ۞ وَطَلَعَ
قَمَرُ الْهُدَى مِنْ سَرَارِهِ ۞ وَعَادَتِ الْأَرْضُ الْمُقَدَّسَةَ
لِلْمَاكَاتِ عَلَيْهِ مِنَ الْمُقَدَّسِينَ ۞ وَامْنَتِ الْحَاوِثُ
فِيهَا وَبِهَا فَصَارَتْ صَبَاحَ الْمُرَى وَمَسَاءَ الْقُرَيْشِ ۞
وَأَقْصَى مِنَ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الْأَفْصَى مِنَ الدِّينِ لَا يَبْعُدُونَ
وَتَوَافَدَ إِلَيْهِ الْمُصْطَفُونَ الْمُفْرَدُونَ ۞ وَخَرَسَ النَّاقُوسُ
بِرَجْلِ الْمُتَسَجِّينِ ۞ وَخَرَجَ الْمُتَدُونُ بِدُخَانِ الْمُحَلِّينِ
وَقَالَ الْحِجَابُ لَا هَلْهُ مَرْجَاؤُهَا هَلَا ۞ وَشَمِلَ عِلَاقَةُ
الْمُسْلِمِينَ مَا جَمَعَ اللَّهُ لَمْ فِيهِ شَمْلًا ۞ وَرُفِعَتِ الْأَعْلَامُ
الْإِسْلَامِيَّةُ عَلَى مَسَرٍّ فَاحَدَثَ مِنْ بَرٍّ بِأَوْفَانِصِيَّةٍ
وَتَلَّتْ بِالسَّنَةِ غَزَاهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ
وَعَسَلَتْ الصَّخْرُ بِدَمْعِ الْمُتَّقِينَ ۞ مِنْ دَمْعِ الْكَافِرِينَ
وَبَعْدَ أَهْلِ الْأَلْحَادِ مِنْ قُبَرِهَا بِقُرْبِ الْمَوْجِدِينَ ۞
وَذَكَرَهَا مَا نَسِيَ مِنْ عَمَدِ الْمَعْرَاجِ النَّوَى وَالْأَعْمَارِ
الْمُجَدِّى ۞ وَعَلَا الْإِسْلَامُ بِإِسْلَامِ الْيَقْتِ الْمُقَدَّسِ
الْأَنْقَدِيَّةِ ۞ وَرَجَعَ بَيَانُهُ مِنَ الْقُوَى إِلَى تَأْسِيسِهِ
وَذَكَرَ الْعِلَاقَةَ فَضُولًا ۞ هَذَا الْمَعْنَى يَطُولُ شَرْحُهَا
وَذَكَرَ صُورَ ۞
وَفِي شَجَانِ سَارِ السُّلْطَانِ إِلَى صُورِ فَوْضَلِهَا عَمْرٍ ۞ مِثْقَالُ
مَوْحِدٍ بِأَمْدِنِهِ حَصِينُهُ ۞ وَهِيَ لِلْهَيْمَةِ مِثْلُ السَّيْفِ
وَالْهَيْمَةِ مِثْلُهَا مِنْ جَوَائِهَا ۞ وَلَمْ يَسْطَرِ لَهَا نَوْعٌ إِلَّا لَهَا مِنْ

مريضاً من مرض الفتن فامر السلطان السلطان الثاني
فكتب كتاباً الى بغداد بالفتح وكتب في اوله **بسم الله** وكتب الله
الذين امنوا وعملوا الصالحات ليستخلفنهم في الارض كما
استخلف الذين من قبلهم وليكن لهم دينهم الذي ارتضى لهم
وليبدلهم من بعد خوفهم امناً الحمد لله الذي اخرجنا من العالَمِ
وعدا الاستخلاف **و** فخرنا بـ اهل التوحيد اهل التزك والخلاف
وخص السلطان السلطان العزيز بهذه الخلافة **و** وبدل
الامن من بعد المخافة **و** داد امر هذا الفخ لا سب
والنصر الا هنا كادم المقام النبوي **و** من بعد اخلص
اوليابه واخص اصيابه **و** بعد ان اتقى من الملوك
الماضي والقرن الخالي **و** على حده بمعية وفوات
ترجيده **و** تقاض عنه الهم وكادت عنه ملوك الامم
فله الحمد الذي حقق لفقده ما كان في النفس **و** بدل
وحشه للكفر فيه من الاسلام بالانفس **و** جعل
عز يومه ما جاد كل امس **و** اسكنه العالم والعقده
بعد البطل في النفس **و** عباد الصلوات والشمس واخرج
اهل يوم الجمعة من اهل يوم الاربعه **و** وقع من كان
يقول بالثلاث اهل قل هو الله **و** قد فتح كادم
حمد الله من المداوم الى طرابلس **و** جميع ما حوت ملكه
الفرنج الى نابلس **و** غسلت الصخر يد موع بالباكر
من المؤمنين **و** ذرع لباس الناس فيها ما فاضه ثواب

من اخضر القطيعة سلم سفته والا اخذ اسيرا ورج
السدة عن اسرى المسلمين وكانوا رها ملته للف اسير
ووصل من دفع القطيعة عن نفته الى صور وبعث
جميع ما حصل من القدس وكان ما في الفد عشرين الف دينار
واقترعوا بديهم بيعه تمامه وعينوا ما كانوا يزورونها
وكان مده اسبتيلا الفرج على القدس انى في بعض
سنة لانهم في سنة لحدى وبعثوا اليها وفتح
في هذه السنة وهي سنة مائة ثمانين وحمس مائة
ودخل السلطان الصخر وعملها بالماوراء وبلخنة
وهو بكي وفتح الصور منها وكسر الصليبان واخرت
دار الداوود وعمرها المسجد الاقصى ونظا اول
جماعة من الانبياء الى الخطابة فتذكر السلطان
قولن في كمال

وفتح القلعة المشها في صفر من سنة الفتح القدس
في رجب

ولما انت هذا البيت نكس قال القاضي
السلطان قد انطق الله هذا القاضي بالعب
فاعطاه الخطابة حال الفتح وابن زكي
يومئذ قاضي القضاة بد مشق عليه ولعن
السلطان مع الفرج الذي كانوا بالقدس من اول صلح
لا صور وكان بها المكيين : وكان القاضي

الى بين قتلها بالامان ، وسلم صيدا ويرد وجسد
وعره والداروم والرملة وبينما دبت جبرين وانجلد
علم ونارل غفلان فقتل عليها جسام النسر المهرلاني قتلها
السلطان وكان من اخذ الفزع لها ومن خلاصها منهم في
سنة وثلث السلطان هذه الايام كرخ اربعين يوما
اولها ثامن عشرين جمادى الاول واولها ثامن رجب
، ذكر فتوح القدس ،

الحمد لله

سار اليه السلطان فناداه يوم الثلاثاء منتصف رجب
وكان الجمون قد قالوله تفتح القدس عينك الالهة
رضيت ان افقه واعني وكان يدرزل على غريده اولا ثم استقل
للاشماليه وصايقه بالرخف وكان مشحونا بالحقانه ما يريد
على ستر الف مقاتل والاردم والرجف ليلا ونهارا حتى اخذ
في السور ما يلي وادي جهنم في قرية شماليه ولما راى القسوخ
ذلك طلبوا للامان واستقرت القاعده بالمراسله وتسلمه
قدس الله روحه يوم الجمعة السابع والعشرين من رجب
سنة ثلاث وثمانين من ليله المعراج المنصوص عليها شهدا
الفتوح جماعه من العلماء والمشايع والمنصوفه وارباب
الحرف وارتفعت الاصوات في الفرح والفرح والبهجة
والنكسر وخط الصليب الذي كان على قبة الضريح ، وكانت
تلقاه الصلح انهم قطعوا على انفسهم ، كل رجل عشرين ناسرا
والامر به غنه ، وعز كل صغيرا واثني نهار واحد

انظر
ما عليه
القرية
التي

والتحريم يسر من هذا الفتح العظيم والفرح العظيم ما يشرح به
صدر المؤمنين ويسود وجه الكافرين ويومر من البشرى
ما انعم الله به من يوم الخميس الثالث والعشرين من ربيع الآخر
الى يوم الخميس سبعة وذلك سبع ليالٍ ثمانية ايام حسوا ما
عدو فيها نفوسا وحسوما فاجه قد هودى الهاديه
كانت اعجاز محل جاريه واصحت البلاد الى الاسلام ضاحكه
كما كانت بالكفر باكيه : ففى يوم الخميس الاول ففت طبريه
ويوم الجمعة والسبت كانت الكسره التى ما ابقت منهم بقيه ولا
يقوم لهم بعدها فابهم وكذلك هذا ركب اذا هذا القري
والى طامه : وفى يوم الخميس سابع الشهر ففت عكا بالامان
ورفعت بها اعلام الايمان ولهى ام البلاد ولخت ارم
الهادى وجليب الصليوت عنذا ما سورد قلب الكفر الاسير
المسور مكسور وانصار الصليب اعوانه قد احاط بهم
بد القبضه : وعلق لهنه فلا يقبل فيه القناطر المقطوعه
الذهب والفضه : وطبريه قد رفعت اعلام الاسلام عليها
ونكتت من عكده ملكه الكفر على عقبها : وعمرت حتى سدت
يوم الاسلام وهو خير يومها : وصارت ابيع مساحدا
من اهر بلسه واليوم الاخره : وصارت لطلد ايج موافق خطبا
المنابر : وقال فى هذا الكتاب وما يتاخر النوص الى البيت
المقدس وهذا اذان فحه : وقد دام عليه ظلام الضلال
وقد ان استقره الهدى عن صبحه : ولما فتح عكا سار

رحمة الله عليه

وساد السلطان من طهره فنادى على من معه من الولاة والوفاء
بها من حكمائها لان وفقه حبيب الملائكة وكانوا من الولاة
وطلبوا منه الامان على نفوسهم وما يقدر من على عمله
فاسمهم ودخلها يوم الجمعة غره فنادى الاول وكان بها من
اسارى المسلمين اربعة الف فاستنفذهم وجعل البيت
جامعا والاهام ولد الاخذ وولي الكفاية والقضا
والامامة لعبد اللطيف في الحب الشهدى وعلم الملوك
اموال الاخصى لما دخلوا على وكن كل واحد رجة على دار
فاحذها وما فيها واعطى السلطان للمغنية عبي جميع ما يخص
بالداوية ولم يفر هذا الفتوح للملك المعادل لانه كان
في مصر فافتتح في طريقه مجدلا بابا وبافا وحصنه الملك
العزير لانه قدم مع العسكر المصري ومضى الى مصر وما عاد اجتمع
بابيه وكتب المعادل الكاتب الى بغداد كتابا اوله ولقد
كتبنا في الزبور من بعد ما ذكر ان الاراض من ثمل عبادى الصالحين
والحمد لله على ما انجز من هذا الوعد وعلى نصرته لهذا الدين الحنيف
من قبله من بعد وجعل بعد عيسى يسرا واحدا بعد امير
امرا وهور الامرا الذي ما كان الاسلام يستطيع عليه صبرا
وخطبه الدين بقوله ولقد مننا عليك سره لاهي فالاولى
في عصر النبي والصحابه والارواح في هذه الدواب التي غبق بها
فيها مرقى الحياه وللزمان كهيته قد استدار ولحق سمته
قد استنار ولكم قدر دما عنده من المستعار والحاكم

وسجد شكر الله تعالى وجاه الى جنته فاستدعاهم وحضر
للملك عن يمينه وابوس الركن الى جانب الملك ونظر السلطان
الى الملك وهو يلهث عطشا فامر له بقدر من ثلج وماء
فشربه وسقى الابرنس فقال له السلطان ما اذنت
لك في سقيته فلم سقيته وكان السلطان قد نذر ان يقدر
الابرنس يده فقال له يا ملعون يا عذار جلعت وعذرت
ونكت وجعلت بعيد عليه عذره ثم قام اليه فضربه
بالسيف جل كتفه وممته المائدة وقطعوا راسه واطعموه
جنته للكلاب فلما راه الملك قتيلا تخاف وطار عقله
فامر له السلطان وقال هذا عذار كذاب عذو غير مبره
ثم عرض السلطان الاسلام على الداوية والاسبيطار
اسلم منهم استبقاه ومن لم يسلم قتله فقتل خلقا عظيما
وبعث يافى الملوك والاسارى الى دمشق الى صهيون القاهر
فاعقل الاعوان في القلعة وبيع الاسارى ثم اخبر
جنه باع بعض الفقراء اسيرا فجعل فقيل له هذا من خير
فقال اردت لهوانهم ودخل القاضي عمر بن الى دمشق
وصليب الصليبيون منكس من يديه وعاد السلطان الى
طبرية وامر صاحبها فخرجت بنفسها وما لها الى عكا
ودلى طبرية صاهيا فاباها بالبحر واما القوض فانه خرج
من صفت الى طرابلس فأت بها فقيل انه مات من حراجه
د كد ففزع عسا

معه فالنقو على الاخوانه وكان يقصد لقا العدو لوم الجمع
 تركا ما دعيه الخطباء وجمع على ساحل البحر في ارض الغنا
 من الفرسان فاما الرجاله فكثير وخرج الفتح من عكا فلم يدعو
 فيها مختلما فيقال انهم كانوا في اثير الغنا بين فارس وراحد
 فترأى صفو ديه وبقدم السلطان الى طبريه فنصب عليها الخائض
 وكتب اسوارها ففتحها يوم الخميس رابع عشر ربيع الاخر
 وتمتعت البلعه عليه وبها الست روجه القومصر ونقدم
 الفتح فترأى لوسيه يوم الحجه عند طلوع الشمس وملك الملك
 عليهم الماد كان يوما جارا والتمت للعدو عليهم واصدم
 مطقة السنين من المار بالعتب والذرع وباتهم طول
 الليل والمسلمون حولهم فلما طلع الفجر من يوم السبت والى
 الظهر وصعد الى تل حطه النار تنضم حولهم فملكوا ساحتهم
 عن التل كان القومصر هم محله فخلد السلطان دينا
 فصعد الى صفد وعمل السيف في الفتح قتلا واسرا
 واسر من الملوك كافي واهوه جفري وابولمن الكرك
 والنفق وصاحب جليل وبيروت وصيدا ومقدم الداويه
 والاسيقات وغيرهم وحمل الى السلطان بجليب الصليبيات
 وهو مرقع بالجواهر والياقوت في غلاف من ذهب وهو
 عند النصارى ~~في كنفهم~~ مثل المسيح والدي اسر
 الملك الامير عاكس من المهراني والدي اسر
 ليرسل الكرك ليرهم علام المهراني فلما قام السلطان نزل

سنة ١٠٠٠

الا اصرار والقتل في التجار فقدر السلطان دمه وروبا
في اناقته كحطين بالثمنه واقام السلطان دمشق بمصر
للقا العدد واستند على العاكر من كل جهه ٥ ٥

سنة ثلاث وثمانين وعشرين
وفي مثل الحزم خرج للسلطان من دمشق عاكر الشام فترك
بصري بترقب وصول الحاج واخته ستلثام وابنها ابن
لاحب وكان اخذ ان ابرس الكرك بترقب وصوله فخاف
من على رجل الحاج في اولها الحزم وخلاسر السلطان
منهم فزار الى الكرك فقطع الاتحاد ورعا الزروع وفعل
بالسويك كذلك واقام ينتظر عسكر مصر وكان عند سيرة
الى الكرك قد لمسروا للملك الاصل ان ينزل على ارض الما
بطايفه من العسكر ينتظر باقي العاكر الشرقية فانهض الاصل
منهم طابته للعارة على طبره وجعل مقدم العاكر الشرقية
مطفا السرة في السرة على عسكر السام صام للرقا بار الجهي
فنادوا طبره ومقدم بدر للرد لهم وكان مقدم عسكر حلب
مخرج اليه مقدم الدوابه والاسبيبار ومعها جماعة
فقالوا لهم فقتلهم دلدوم واسر بعضهم وسار الى صفورية
فقد كذلك عاد بالاسارى الى الاصل فاهو على شغف
القيطان وجاء السلطان الى قبل قرية عن يمين صعدة
على ما لها وعرض للعساكر سر ما راى وايدفع نوم الحزم
سابع عسكر رجع الالعول الحوفيق دخل الاصل وللقا

وكان قد تزوج بصاحبه طبريه وتعرف بالسبت وكان الملك
 ٢ اجبها الملك المحذور فلما احتضر المحذور اوصى بالملك
 لابن اخته وهو صبي صغير فلما تزوج القوم مصرامه رياه ومات
 الصبي فانتقل الملك الى امه على قاعدتهم ذلك فظن القوم
 ان زوجته تفوض الامرا اليه فمذت عيها الى بعض اعيانه
 من الفرج واخضعوه في القدس فقامت من الصغين وبسرها
 باج الملك اتصفه على راس من لسقى الملك فتركب الملوكة
 والحياله ووصفت الباج على راس المدي مذت عيها اليه
 وملائته طمعا على انها تزوجه فتاملها القوم من الاكابر
 ولم يوصو بذلك وادفع الله باسم بينهم وفيها
 عذرا برئش الكرك واسمه ارباط وكان اجبت للفريخ
 واشترطه فقطع الطريق على قافلته حات من مصر الى
 الشام وفيها خلق كثير ومال عظيم فاستنولى على الجميع قتلا
 واسرا ونهباً فارسل السلطان بولخره على ما بعد
 ونقول ابن العمود والمواثيق ردما اجذت فلم يلتفت
 الغارات على المسلمين وقتك وقال العماد الكاتب
 وكان معه شريفة لها شريفة وهي من شرامه وكان
 على الهدنة حتى اجنت له فصره موقع على قافلته ثقبه فيها
 فم حليبه وكان بها جماعه من الاضداد واعيان
 اهل البلاد فجلهم الى الكرك وادفعهم في للشرك فارسل
 اليه السلطان وقبض فعلاه وغنمه واعتباله فالحى

فاطلبها من السلطان فعرف للظاهر اماه فاستحسن ذلك
من الملك العادل ونحو امره طلب الى الملك الظاهر وامر
دمشق الى الافضل وامر مصر الى العزيز واقطع العادل
اقتطاعا كثيرا لمصر وجعله اماك الملك العزيز وسيرهما الى
مصر وكان تقي البحر وحكمه من يدي الملك الافضل منزله
الوالي بلغه ما فعل السلطان وكان يظن انه يستقل
لمصر فشق عليه ، وكان علامه قراقوش قد وصل الى
اطراف المغرب فكتب اليه يستدعيه وبطعمه في ملكه جريد
مجرى ماله واقامه الى الاسكندرية وكتب الى السلطان
يستأذنه فشق ذلك على السلطان وحاف ان يتبعه
اكثر العسكر الى المغرب فكتب اليه يعثبه ويؤخره ^{تقول}
سحتبا ويستدعيه اليه فامكنه حالته ودخل العزيز
والعادل للقاهرة اول شعبان وقدم تقي الى دمشق فلقاه
السلطان ولما دعيه ما كان بيده من اللاد ، حماد
جماه والمعه ومبني واصاف اليه ميا فاريت في عزمه
عز المغرب ، وسار بوزيا مملك مملك تقي الى المغرب
فلقيه صاحب المغرب فاخذ اسيرا ثم من عليه واطلقه
وبعث به الى بعض الثغور فابلا بلا حسنا مقدمة على العالم
وفيها ظهر الخلاف بين العزيز وتفرقت كلمتهم
وكان ذلك سببا لسلامه ، وكان السبب ان
ريمنس صخيلا قويا مصرط المبرر رغب الى مخاطبته السلطان

ما لا يفتقر كان ثم الذي منزها عن ذلك لانه كان غنيا جوادا
شريف النفس فخلق للعادل اني ما علمت بها وصدق
واما الختان فمعلوم ذلك . وفيها دخل سيف الاسلام
الى مكة ومنع الاذان في الحرم محي على جبر للعلم وقد جمعة
من العبيد كانوا يؤذون الناس واغلق امير مكة باب
البيت وصعد الى ابي قبيس فارسل اليه وطلب المفتاح
فامتنع من انفاذ فقال سيف الاسلام لرسولته قل
لصاحبك ان الله تعالى ما غفر شيئا فانكبتها وقال
النبى صلى لا تأخذ المفتاح مني شيئا فتأخذ
ويستغفر الله تعالى فبعت اليه بالمفتاح . وفيها
قسم السلطان البلاد بين اولاده واهله برأي القاضي
القاض فانه لما مرض انشا عليه بذلك . وكان
الملك لا فصل على الدمار المصير وهو المترشح لولا به
العهد وكان في نفس السلطان نقل العرش الى مصر
فكتب الى الافضل يستدعيه الى دمشق فاجاباه ووالدته
فحضرت وجه السلطان سفرى جانون تحت اسد
صاحب حص . وجمع صلاح للرا هله والاسرا واخذ
علمهم للهود والمواثق للافضل وكان السلطان يوشر
ان تكون حلب للملك الظاهر وله وكان يستحي من اخيه
الملك للعادل وفيه العادل ذلك فزوج للظاهر ابنته
وقال له قد علمت ان مدينته حلب جليلة وقلعتها عظيمة

(وله عهد)

وما جرت به عريه كما رجعوا ولا بدى كوكب له
 ولا ولا اطلت ذكرا ولا نابت اذى في قراها الشهب
 يقضى لها من ليس يعلم ما يقضى عليه هذا هو الحب
 فادام بتقويمك الفرات ولا سطرلاب خير من صفة
 قد بان كذب المنجيز وفي اى مقال قالو وما كذب
 مذهب الامير واجد ليس المسبحة كل حادث شيب
 لا المشتري سالم ولا حبل ياق ولا زهر ولا قطب
 تبارك الله حصص الحق واجاب التامى زالت الرب
 وما قطع السلطان الفراه وصل الى حلب
 وخرج منها يريد دمشق فلقاه اسد الشركه صاحب مصر
 واخته سفرى خاتون بن السلطان ومعها الهدايا
 العظمه وسار الى مصر واطلق الملكوس واراى الصمانه
 وقال لاخيه العادل اقسم الزكه منهم على فراض الله
 تعالى و قد حلف بشركه وسفرى وورجه
 ست التام فصعد العادل الى قلعه مصر واقام اياما
 يقسم الزكه وكان قد خلفا موالا عظيمه وجواله
 ومناطق الذهب والفضه وكان مبالغ الزكه
 الف الف دينار وكان القاضى كمال بن عمر حاضرا
 القسبه فقام يوما فوقع من تحت ذبله منطقه جوهر
 قد اهتم اعداه الى ان يقوم مكان حاضرا ان يسما
 كنه كنه الطوع عرضة قسبه الملك العادل الى

التامى خاتون
 بن عمر

سنة التي قتلها في عسايده
وفيها فرس اهل الكرخ الروم عاصروا علفو المسوح
وماح المساح وخرج حاسرات يلطعن من باب المدريه
الى باب حجره كليفه وللكرخ تقاض علمهم وعلى المتشد
وتعدى الامر الى سب الصحابه ابي بكر وعمر وطلحة والزبير
وعائشه رضي الله عنهم وكان اهل الكرخ يصيحون
ما بقي لمان وفي هذا الخبر عبر حاجب اللاب كالم
ان هجير الى الجانب الغربي في موكبه وبين يديه ارباب الدوله
والسيوف المتسلله فعاد في اغزالها ومن لونه ماشية مكشوف
الراس يديه بيد نياط وقد ثقفت كينته وعماقه في حلقه
والى جانبه معنيه ماشيه يقال لها خطيشا وكان
قد نقل الى كليفه عنه انه يعاشر الندما والمقبيات
فاستعظم ذلك حتى فعل به ما فعل وفيها
حكم المنجوز في الافاق تحراب العالم في هادي الاخره فاولوا
تقترن الكواكب المبيان الشمس والقمر فدخلوا المراتح
والزهره وعطارد والمشتري في برج الميزان او السرطان
فيوتر ماثير الضمير به للعالم وهب سموم محرقه
تخل بلا اعمدا فاستفد الناس حقه البراديت وجملة
فيها الزاد وانقضت المدة ولم تحدث شي وظهر كذب المنجوز
يقال ابو القوام محمد بن محمد بن الفضل المقيمي وكان يسمي
نقل لابي الفضل قول مقترن امضي هادي وخطانا رجب

كتاب
 التاريخ
 الجزء
 الثاني
 في
 تاريخ
 السلطان
 محمد بن
 طغتكين

ابنه الامير محمد بن زوجة السلطانين نور الدين صلاح الدين
 وكانت من اعنف النساء والكره من واجرها من قاصدات
 كثيره وهر عظيم بنت بدمشق مدرسة لاصحاب ابي جعفر
 في جاره حجر الذهب .: وبنت للصوفيه دباطا على الشرف
 القبلي خارج باب النصر على ياناس .: وبنت تزويدها
 على امر يزيد ودقت بها وادقت على هذه الاماكن او قافا
 كثير وكان ذاتها في حب الامير وبلغ السلطان وقاتلها
 وهو مرضى بحران فترايد مرضه وجرن عليها وكان صدره
 رايها .: وماتت بعد هذا هو هاسعد للمسلمين
 في هذه السنة وكان من اكابر الامراء وزوج السلطان
 اخته ربيعة خاتون .: فلما توفي معها ابنه توج
 ربيعة خاتون مطهر السراي على كل جلد
 .: ناصر الدين محمد اسد الدين سرور سادى .:
 كان السلطان كافه لانه كان يدعى انه الحق بالملك منه
 وكان يقاتل السلطان من حران وها الى عصر وكان يوح
 تحت السلطان سنة الشام .: وكان يعانة محصور
 عرفت تناثر كجده وقيل انه سم فقيلته زوجته
 الشام الى تزيها بالعوبه شمال مشق قد قتلته
 عند اجيها سمس الدولة .: ولما بلغ السلطان قاتله
 على يد اسد الدين سرور وعصر قد مرور الرجبه وسليبه
 او طاع ايده وطلع عليه وكتب له مشورا

في
 تاريخ

المالته قتل كفرة زيار وكان البحر شديد وكان من جملة
حلقه للسلطان رجل كودي سبطم الشعر وكان حزن
في فوض سوان ما تقطعت الثقة عنه بعد قوص
عن الموصل فكتب الى السلطان ايات من جملة ما
احل في شرع النبي المرسل خبر بقوص وخدمه الموصل
فلما دفع السلطان عليها قال لا واسدوا عطاء نفقة وافر
واقام السلطان مدة فانه سهر شاه صاحب الجزيرة
فاكرمه واعاده الى بلاده ومرض السلطان مرضا شديدا
ودخل طالبا اجران وهو حليل ولا يركب مخفد وبلغ الى
غايه من الضعف وارجفوا بولته وصل اليه الملك العادل
من حلب ومعه الحيا ولها . وصل رسول الموصل ولهم
بها الدار العتيبة وللقاضي بها السر شتاد يطاهون من
السلطان الصلح فاجابهم الى ذلك . واخذ من صاحب
الجزيرة من المنزى واعطاها لصاحب الموصل وحلف
له عشرين مائه ومات وهو على اليمن . وصل خبر
ناصر محمد اسد السركود انه توفي فجلس الملك العادل
للجزيرة . وصاها كانت وقعه عظمه من الاكراد
والتركمان كل ناحية . وفيها حاكم الموصل يد
باتد يهب ريد غظيم مع هوا فزعج هلك الناس مخفرو
اسرايا واختبوا فيها ولم يحصل من تلك شي يظهر كذب
المعنيين عصمة الدين خاقان

و صامع بحاهلهم لما كان عدتهم ستة الف فارس فخرج
اليهم من الرورسوف بجرايل وهو دون الف فارس فلهزمهم
وقتل واسرائلهم فلما بلغ السلطان ذلك عظم عليه
لكون يبارك يوسف التي نقا ليدده اليه فرجل من موم
سنة له دقنا من حمرنا

فيها رجل السلطان من موم مشتق واستدعى الحارث بنزل
عاجران فالقاه مطر المرر من الرورسوف الى البيرة وتقدم
لا سفل على المنجوب ان يبر في مقدمة العسكر الى
راس العين ثم تجل السلطان من مطر المرر من الرورسوف
تقبض عليه لتي كان جرى منه واخذ منه قلعه
ان قالوا لها في الاعتقال تايدا له مدمم تجلح عليه
وطيب قلبه واعاد عليه قلعه حمران وبلان التي
كانت بيلد واعلاه الى قانوده في الاكرام ولا اجرام
ولم تخلف له سوى قلعه الواها ودعدها وسار
السلطان الى ان قالوا بالاسما عيليان قرية من الموصل
بحيث يروح كل يوم جماعه كحر الرجل ويعود
بلغ السلطان موت شاه ارمن صاحب خلاط فتوجه
طبعه اخذها ونزل ميا فارقين وقابلها قنا اعطيا
ونصب عليها المجانيق وملكها عنود في جاري الدول
ولم يتم له من امر خلاط حاله لانه ولها ملك من ملوك
شاه ارمن فعلا السلطان الى الموصل في الرفع

ولو كان لهم مثلنا من لما احتاجوا الى قياس المقياس
ونحن لا نحفوا الوطن كما جفاه . ولا نأبأ بفساد كما أباه .
وحب الوطن من الايمان . ونحن لا نكر ان اقليم مصر
اعلم عظيم السان . ولعل من المبرح حج الى الكوفة واثق
علما هو الاحق . وفيها لهم السلطان
نابلس وكانت عمار السرق قد وصلت لبحرته فتد
عكرا الحضر امد ودار بكر ومطفر السهر بن الدرب
والملك العادل من حلبه نعي الرعي . فخرج من مشق
فنادى الكرك ونصب عليها الجانيق وكان من اكر
مهامه فتحه الكوفة على طريق مصر . وبلغ القبرج
بجمع الفارس والراجل وقصده فزولوا الوالد فاعتنم
السلطان خلوا الساجل منهم فار على البلقا ونزل
العور ولهم نابلس قتل وسبي ونزل على سبسطية
وبها الروهبان والافسا وعندهم الودائع فطلبوه منه
الايمان وان يطلقوا ما عندهم من الاسارى فانهم
ثم سلك العور وطلع على عقبه فبق وعاد الى دمشق
وكان عنده رسل الخليفة فطلبوا العود الى بغداد فاذن
لهم . وفيها نوى طهار البغاري من الكواجب
ما اردن وخلفه لبيز خيزن كان جوادا شجاعا عادلا منصفا
وفيها وصلت رسل من الروس فزولوا على كوجك
تخبران عكرا الموصل مقدمهم جاهد الكواجب وعكرك

وفاه قطب
الدين

للماض . وحقيقة الناطق . وهي عين البصيرة . بل انما
 عيونه . وعمود عقوده . ونصاره كينه . فاعشها
 مستهام . وما على محبها لأم . وما في بوته ربه . ولعل نور
 شبيه . وساجاتها على سائر الوزن خطبا تطرب . ولقد ارادها
 وبلاها تغرب ولعم . وتغرب . وكم فيها من حوارك
 سابقات . وسوان حارات . وانما بلا امان
 وروح دركان . وفاتكه بديان . وحوار حسان
 وكون الله تعالى انتم به فقال الذين الذين يدرك
 عافضه المكنون . وقال صلي الله عليه وسلم صفوه الله
 بلاهه يسوق إليها خيرة من عباده . وعامه الصوابه
 اختاروا المقام بالثناء . وفتح دمشق بكر الاسلام . وما
 شكر ان الله تعالى ذكره وكرم على اللسان فرعون لقوله
 اليس لي ملك مصر لكم هذا اخرج مخرج العيب له واللام
 الا ترى ان يوسف عليه السلام نقل منها الى الشام
 ثم المقام بدمشق اقرب الى الرباط . وواجب للمشاط
 وابن قطوم الملقم . من سبنا سبنا . وابن جدي ميسف
 من جوده الشريف الميز . وابن ليهان لبنان من الهن
 ولعل لها للاختل السلطين . ولعل للسيد مع طول
 نبيله . ولعله ديله . ودد بره في تقع العليل . وكفيع
 العليل . وما ليد الالكس طلاوه هذا العليل . وان
 فاعها بالجامع وقبه للسيد طهر يد لك قضا القصد

نقل

يوسف
 عليه السلام
 من مصر الى الشام

10
ولما سلطان الملك الطاهر عادي سيف الدراكنش
فعلماها اليه وقدم الطاهر دمشق وجملة ابيد راجيا
في الطاهر وفي الباطر ما فيه . وفيها وقع من
الاكراد والافراك المرو كانت للعليه للترك
ذكر كتاب من الرواعط لسوء السلطان

المصريه . ادام الله ايام مولانا السلطان
المعالي ناصر وقربها بالاييد والنصر والتشديد اترك
ما يشاق مولانا الى مصر وبنائها وخيرها وسلسيلها
ودار ملكه وداره ملكه وبحرها وجليها ونشرها
واربعها ومقسم مقيا سها والنسب اناسها وقصور
معناها . ومازل عزها . وجزرها وجزوتها . وبركها
وبركتها . وتعلق القلوب بقلبيوها واستلاب النفوس
لاسلوها . وملقى البحر من المرتقى الهرم . وروحه
جنانها وجنه رضوانها . ومشتا لهدما وجوامعها وساجا
سواحلها وامان فصالحها . فكتب اليه السلطان
فذكر كتاب العقبة من الملك ادام الله بركة . ولا ريب
ان الشام افضل . وان اجراسه اجزل وال
القلوب اليه اميل . وان زلاله البارد اعل وانهد
وان الهواء في صيفه وشتا به اعدل . وان الحال فيه
اهل . وان الحال اكل . وان القلب به اروح . ودق
عقيلته المروحة . وعلقته المشوطة . وحنقته

القبض على نجاشي هذا وحيداً آمنه له فقبض عليه فاحتلت
امور البلاد . فلما دأى عمل الامور قد احتلت عليه
اطلق نجاشي هذا في بلاد قلعته الموهلة واحسن اليه وقبض
على من لقن داز وعلى كل من اسار عليه ليقبض على هذا
عزاه مسان .

و رجل السلطان صلاح الدين الفوارس جادى الاخره
قتل مسان وقد هرب اهلهما فقدم من يد به جرديك
النوري وجادى الى الاسدي وجمعه من المنهه نجادى الى
عن لكاوت والفرج على الفوله فصادمو على عن لكاوت
طايغه من الفرج نقتلو منهم مقتله عظيمه واسرو
ماينفارس ورجل السلطان الى الفوله يطلب المصان
تفرض الفرج بالصله لم يخرج منهم لهدمها كان
الليل ساروطا بين عكا ورجل السلطان حلهم بقايد
الساقه فقتل منهم جماعه ودخلو عكا فعاد السلطان
عاصفت فثبت واهرق و دخل دمشق . ثم خرج
في رجب الى الكرك وكان الملك العادل ليهود قد كتب
اليه يطلب حلب عوضا عن مصر فكتب اليه ان يوافيه
على الكرك فالتقى على الكرك ونصب السلطان عليها
الجايش وحشد الفرج ونزلوا الواله قريشا من الكرك
فراى السلطان ان حصار الكرك بطول فعاد الى مصر
ومعه اخوه العادل فاعطاه حلب فصار ليهاديهما

٥٦٦
فلما كان اليوم الثالث والعشرون من صفر توفي نوح الملك
ابن صلاح الدين عن عليه جزنا عظميا وجلس للفراد نزل
اليه عماد الدين السلطان والكرمه وخدمه وقدم له
الخبز والعسل والتحف كليله وعاد عماد الدين الى القلعه
واقام السلطان كيبا جريئا على اخيه وكان يلى رسول
مادته طلب بشعره من اخي وسار عماد الدين الى سنجار واقام
السلطان الخيم في موضع طلب ثم صعد القلعه فاختاره العاصي
محيي الدين في البر القشري فاصى دمشق مر ايات
وفتح القلعه الشهباء صفر فبشر بفتح القدس ورجاه
معجب الناس من بيده من غير رام فكان كما قال دولاه
السلطان فاصى للقضاء كلب ومع له من اسلحه واطل
تل يا شر وتل خالد ليدبر الدوح للدم من باليد يا روق ٥٠
واعطى قلعه اعزاز لعماد الدين السلطان جنداره ثم جدد
عز طلب يوم السبت ثاني عشر ربيع الاخر ودخل
دمشق التي حكمها الملك فاقام بها اياما ثم خرج الى الزوار
ومعه عاصي بن الملك يوسف بن الملك
المواصله باربل وكانت السلطان وانتهى اليه فبعث اليه
مشورا ابا ربل وعصى ايضا سجن شاه سيف الدين عازي
بالجزيرة وهو عصى صغير وسبب هذا ان محامدا بن بيار الياي
بالواصل كان عصى بن الملك وسبب عازي ولدهما باربل والآخر
فاسار محمد بن القندار على عازي معوه صاحب للواصل

جواب هذا ان مدحيش هو الكلام وراح هي الاقلام وليس ذلك
لوسا بل قدمت من ولد اقامها بعد ميل عروستها ولا المدعوه
قام فيها بما تصاغرت منه هم جيونها بل لان هذه الحرره
منها ينعت الحرره الكثيره وهي اذ الفرقة ومدار المشقه
ولو انظمت في السلك لا تنظم جميع عكرا الاسلام في قبال
اهل الشرك وكان الكفر منقلب على عقبه ولم يبق له ولا يجرى
من صبر اذ الجراد جهر ومن الكفر مداد وجزرا في
المحم علا السلطان يقطع الفرات قاصدا حلب

ذكر فتح حلب

مد منته
حلب

اجتاز في طريقه لغز تاب فيها ناصح الدرع صبر جاري فتر لير
اليه وقام بالاصيا فدا بقاها عليه وبارك حلبا
في سادس عشر محرم ونزل الميدان الرافضه وباسر القبال
نزه وعشيه در جعبه هاج الملك بالبحر بوري تجاه
سهم عينه فحل مريضا مات في الثالث عشر من صفر ثم علم
عادل في ذلك لا طاقه له به فقال كسام الدطمان
اخرج الى خارج الدرس في الصلح فخرج سدا ولم يعلم
به احد فقصد الصلح وان يرد عليه سحار واعمالها
واخباره ونصير وعلم الناس فخرج الادب الى صلاح الدين
فخلص عليهم وحصل اهل حلب تحت القلعه لاجانه وشبابا
وصابونا وصاحوا على عماد الدين فاعلوا ما صاغ اتركوا وغسلوا
التياب مثل الحمايت فما يضل في غير هذا وعملوه الاسعار

٨
ولتبه عليه وكان من الامثال لا فاضل كثير الصدقات متواضعا
سبحها جوادا مقداما متفضلا منتعلا من المطامير ذكره العلامة
الخاصة في الخريدة وقال كان فضل الفضائل على اهل
ولغنى السؤال عن الابتداء بهم بذكره ومن احضر خواصه
ودرى استخلاص الصدقات بالسر الكندي علامه زمانه
وحسن احسانه وفز بردسته وشيرانه وشجاع
شمه وجبيل نفسه وكان زخناه شاعرا صيحا
قال العلامة اتشدي نفسه من يدى الملك الماهر صلاح الدين
اذا شئت ان تقطى الامور حقوقها وتوقع حكم العدل احسن

موقفه

فلا تضع المعروف مع غير اهله فظلمك وضع الشيء في غير موضعه
الما شعار كبره دنته وكان وفاته بدو في عمالي الاول
ودفن بقبته على الميدان في الشرق الشمالي وابني ابنه محمد
بعلبك على يد الملك الامجد بهرام شاه وبعت شمس الدين
ابن المقدم بآياعنه وفيها توفي في دار الدين المشهور
الفقيه الشافعي ولد سنة خمس وعشرين في شهر ربيع الثاني
عيد الفطر ودفن بمقابر الصوفية وكان حسن العشرة لهم

سنة تسع وتسعين وخمس مائة
في محرم سنة السلطان امد وخلص في دار الامان بها ثم سلمها
واعمالها الى من كان له من ارباب وكسب الفاضل الى
الحامه كما في هذا القبر والحامه موقع في

منه الى السلطان حنه الفضا الى راس العين فتر لها
 قفقه ورجع كل واحد الى بلاده . و سار السلطان الى
 امدر بها محمود بن اكلدي وقد حكم عليه ربهها محمود بن
 وكان السلطان قد وعد بها بعد ذلك فخرج ارسله في نصب
 عليها المجاسق ولم ينق الا فحقها فخرج اليه العقابيل من
 ابن اكلدي وبن ميان سالونه المهله اياما فامهلهم
 و ~~فيها~~ فقبض الجند الذي كانوا يقلعه جاور على رطل
 واليها ونادوا وسعد السلطان وبعثوا اليه فارسل اليهم
 احمد علي احمد الرعاي

الخ
 الواعي

شيخ البطاخير كان يكنى ام عبيده وكان له ذكرا مات
 ومقامات . وكان لجمع عنده كل سنة في المواسم خلق
 عظيم حكي بعض اشيا خنا قال حشر عنده ليلة نصف شعبان
 وعنده نحو من مائة الف انسان قال فقلت له لهذا جمع
 عظيم فقال حشر من حشرها ما ان خطر بها الى اني مقدم
 لهذا الجمع . وكان متواضعا سليم الصدر مجتهدا من
 الدنيا وما دخر شيئا قط وسبب وفاته ان بعض الزهاد
 اذا جرت له الهام قلبي ذكركم انيوج كما نوح للحام
 وفوق سحاب مطر لهم والاسمي وتحتي كبار الاسمي تدق
 فلا انا مقتول نفى القتل راجد ولا انا ممنون عليه واعتق
 فيكي للشيخ بعض رماة ثمان عشر عاما في الاول ثم
 فرج شاه شاهان شاه بن ابي

فركب في بحر القلزم وسار خلفهم وساعدته الريح فأتى بهم
وقد اشرف على مدينه للمسيح لم يهرب بعضهم في البر واستد
الباقين واخذ ثيابه وسعدن اسير ارجلهم اموال القمار
وردها عليهم واستنوى على مواكبتهم وعاد الى القاهره
وكتبوا الى السلطان بذلك فقال يضرب رقابهم
الا سُر بعضهم بالقاهره وبعضهم ببلده وبعضهم بالمدينه
ففعلوهم وكتب القاصي العجل الى الكلبه كما ما فيه
وكان القبر قد كبر من الامر نكراهم واقتضوا من البحر
بكر او عمودا كما يحتملها بالملف باله والاراداد وضربها
سواحل تنامه واودعوا في البلاد وما ظن المسلمون
الا ان الساعه قد نشر مطوى اشراطها وطوى مغنور
سأطهاه ما رعب الله طفا منته المحرم فقام
انبياء المعظم وخرج فيه المفتح صلى الله عليه وسلم
ورحم من فضل الله انه كايه اليك اذ قصده احوال العبد
وكلوا الامور الى الله فكان جسمهم في الويل فلم يبق
الله من الحد ونحوه الا اثره وسبق الذي كفر الى جميع زما
دين بما قصد ملوك الشرق السلطان وهو على حمار
جاشاه ارمين ولقبه ظهير واسمه سكان صاحب خلط
وكان شاه ارمين قد بعث الى السلطان شفع في الموصله
فلم يقبل منه جاشاه ارمين فنزل على حذره وخرج اليه عالم
من الموصله ساكر وعسكر حلب وكان عسكر مصر قد وصل

الخانور ونصحه ولاها ابا الهيثم السمين وولي الخانور
خشتر لادكشي وسار الى الموصل ونازلها نزل السلطان
على باب الهادي وناج الملك على باب الجسر وبعي العرش
باب الشرق وتولى مجاهد لرقتها وحفظ البلد فاحسن القيام
في حفضه وبعث عماله سعدا الى الخليفة بطلب السفاحه
بعث الخليفة شيخ الشيوخ عبد الرحيم ميرا السلطان
الى رجل عن الموصل على ان عماله يدخل في الموافقه وبعثه
على ما في الفريخ . واما السلطان على الموصل ارعش
يوما فراه بلدا عظيمًا وفيه العساكر وانه لا يحصل منه
بالخصا وعرض حتى يؤخذ ما يحوله من الفلاح فوجده
ومعه رسول الخليفة فنزل على سحار وكان سحار
شرفا من قضاة القضاة بها بالماضي فانه من السور تلمه
فخاف شرفا فطلب الايمان فامنه فخرج ما هله وامواله
الى الموصل واعطى سحار مائة الف درهم ثم رجع الى حران
وعاد الى العساكر لدار بكره الى امرائها . . .
كانت ونفعا لالحاج لو لمع الفريخ خرج ابو نرس
الكر الى البلد فاقام بها ومعه لاختشاب نعل راب
وكان تصد ماله والمدينه والعادات في البحر فلما
عليها ركب فيها ودخل الى عذاب في بحر العزم فاخذ
مراكب التجار ونهب وقتل اسد وسار يريد حده
وامح البحر الملك العادل فامر حسانا لالحاج لو

٦
ابن الرجيلي بعد فلما بلغه ذلك سار بطلبه الشام ٥
وفي صفر خرج صلاح الدين من مصر ونزل البركة وخرج
اعيان الدولة كوداعه ٥ وسار السلطان على ابيه
ووادى موسى وكان فرخ شاه بدمشق فقلعه ان الفرج
قد اجتمع عند الكرك لقصد السلطان فخرج من حريق
فنزل طبرية وعكا وديورية فقصده واهل القاهم فسلمهم
وقتل منهم واسروهم ففتح حصنا مشرفا على السواد يقال
له حصن جلدك وساق الى بصرى فالتقى السلطان
عندها ودخلا دمشق ٥ وكان مطعم الدين
قد كاتبا السلطان واتقى اليه وخرج السلطان من
دمشق فنزل حماه وجاه مطعم الدين والجميع به واهل
عليه عبور الفرات واخذ الجزيره وانه لا يتفرص
كلب فاهبا في يده فاستصوب رايه وعبر الفرات
ونزل البيره وكانت ملوك النصارى بالوفد اليه لحياه
قطيب المعادي صاحب ماردن والقاهم سره ٥ ثم
وصله خبر الرحمة قرا سلاطين ارض صاحب حصن كينا
ثم سار السلطان من البيره بعد ان اخذها وانطعمها
لشهاب الدين محمد الارمني ونزل على ارضها وبها خلد
بمعون الزعفراني وسلمها اليه بالامان فاعطاها
لمطعم الدين صاحب ماردن فاهلها من حران واعمالها
ثم سار الى الوطد وبها قطمير سال فامنه واستنولى

حضر الشام مع الموصل كاجته الى بلاد الشام لا جدر
السلطان واج عليه الامور التي طلب الزيارات ودل عليه
فضا وعطنه وكان صاحب امره فجاهد في ما ردا كان
ضيق الحلق لم اعلم مقاساه امر الشام فرجل من بعده
حلب الى الرقة وخلف مظفر الدين في الكرك وكنت بعينه
لهوه عمار الدين في الرقة واستقر بينهما مقايضة حلب
بسنجار وجعل عمار اخيه عمار عمار ذلك وسير عمار
من تسليم حلب وسير عمار من تسليم سنجار ٥
وفيها عمار صلاح الدين فحق الى القاهرة واستناب
بدخق ابن اخيه عمار فرج شاه وخرج ابو نسر الكرك سريدا
بما يشتهي الفضة في الحجاز ومعه الادلاء من العرب
مخرج فرج شاه بعث الى الشام فلاح قريبا من نينوا وبلغ
ابو نسر ذلك فعاد الى الكرك ٥ واما صلاح الدين
اجاه سيف الاسلام طغتك الممير الى مصر فاقام بمصر
وفيها ترحه صلاح الدين الى الاسكندرية فمضى بطائرها
عند عمود للصواري ٤

سنة ثمان وسبعين وخمسمائة ٥٧٨
فيها ساه سيف الاسلام طغتك الممير في ما جطان فامر
بما من سير الى الشام فجمع امواله وذهابره ونزل بطاهو
ربيد فقبض عليه سيف الاسلام فذبح ما كان معه
و قيمته الف الف دينار فله بعد ذلك وكان عمار

ولدى صغير ويجز ان يعاود صلاح الدين واخي عمر بن
الراي والشهابه ما تقوم به الامير وملكه فافترق
عالم من ذلك فاشا ر عليه كما هدا فيهار ولا امر اخفك
وجلف الامير العزيز للدين و لوى سيفه و جالس على
العرز وكانت الرعيه تخافه قبل ان يملك لا قدامه جلالة
فما ولي تغيرت لجلاله وصار محسنا الى الرعيه وودهم
وفيهما اشتغل السلطان صلاح الدين نحو ملاك
لا ورن لغير قلع رسالهم اخذ عكر حلب فخدمته لانه
كان قد اشترط في الصلح ذلك واجتمعوا على النهز الارز
بن ياهتي وحضر منصور وعبر منه الى النهز الاسود
فاخذ منهم حصنا واخر به ودلوله اسارى وعاد الي
هر سجد الذي راي الى الفرات وعاد الى دمشق
سنة سبع وسبعين وخمس مائة
فيها توفي الملك الصالح اسمعيل بن عمالق بقلعه حلب و خلفوا
الامير العزيز الذي يعود صاحب الموصل وكان ملونه وقع
عظيم في ملوب الناس ولم يسلع من اللجدة عشر سنه
وسا دعوا الى اعلام عمر بن مسعود بن ملك سارح في سيره و
حلب فكان اول من وصل من امرايه الى حلب مظفر الدين
ابن اس الدين صاحب سروج خلفو جمع لاله آثم جعل عمالق
حلب وصعد القلعه واستولى على خزانها و ذخايرها
وتزوج له الملك الصالح واقام مدة وعلم انه لا يملكه

التوب واجتروا الاختاب فسقطت الابراج فصاحوا بالام
وعاجلهم المسلمون ففجوه عنوة وكان عرض سبعة عشر
اضرع دارتف لمحمد اربعون خراج فقتل المسلمون منهم الف
وحسب ما به وخلص من اهل اري المسلم ما به اسير وفيها
نزل قلع وبلان على اربعين في عشرين الفا فالقاء على الدرب
عمر في الف فارس فزنده وكان على الدرب بدل مائة الف
وفيها تبا الممدد الا فرحناه بعليل وكوني
وتولي الامام الماهر بالله احمد وليته ابو العباس

وليسنة اثني عشرين عسرا وكان بعته في ذي القعدة ولد
مات وعشرين سنة وبعث شيخ الشيوخ وصندل
الاصلاح الدين المعه وتولي الامام المصفي بالله
واسمه الحسن بن يوسف المستعد وكان جوادا عادلا سرف
النفس حسن الميرة حلما متققا على الرعية اسقط
الملوس والضرائب وكان متواضعا وتولى ما في ذي القعدة
وعمر سنة وليس سنة وكانت خلافة لسع سن ودفن
في داره ثم نقل الى اعد ذلك الى تزيينه المجامع جامع حجر الدلة
فيها تولى سيف الدعاوي فظن ان الله يودد ورزقي وكان
مرضه السل وكان عمره ليس سنة وعالمة عشرين
لما اشتد به المرض اراد ان يعهد بالمدة الى ابنه مع الله
سخر شاه مخاف من كل السلطان صلاح الدين وقال

والغارات الى بلاد الفرج ^و وسما نوحى الى الجحور
واسمه سعد بن محمد الصبي التميمي ^و ومن شعره
لم التفتك بالاحول الى عهد اللقاة الكبر الذي فيه
ولا جلا الى من الدنيا ولذتها الا مقابلتي للتيه بالتيه ^و

وقال

عليها ببقه المقدم الزنى صبرى فلم احرص ولم اسد
لوسيل القول مطلوب لما حرم الرديا الحكيم وكان الحظ للجباب
وحكمه العقل ان عنت وان شرفت جهالة عند حكم الورع
والرهيل

سنة خمس وسبعين وخمس مائة ⁵⁷⁵
فيها زلزلت ارمينية وبلاد اربل وقارص الجبال كسفت في
س الجبلين ما ذكاد ايجال لقراها ان يصطدم ثم يعود الى
مكاتها ^و وفي سح الاول النقي صلاح للبلد الفرج علي
سرح معون باسر مقدم الدار والاسبنتار وصاحب
طبره وابن برزان وصاحب مامس والرميل وسطلان
مافا وصاحب القدس وصاحب جليل ^و وكانت وقعة
عظيمة فخلص بعضهم نفسه ومات بعضهم في الاسر
وخلص البعض على وكان اخذ من الرملة وحسب من
القطيعة بستين الف دينار ^و وسار السلطان الى قصد
لعقوب وبيت الازعان عند المجاضة فتصعب عليه
المحاسن وخلص على الفايين باشر القتال بنفسه فعاش

قتضوا عليها الجانيون فقاموا بها اما ما فاجت لك ادم الصبر
المصاحي الملك الصالح فبعث اليها اخيه فزجوا عنه
الى انطاكية وقتل بشدة ابو صالح النجفي وبلغ
صلاح الدين نزل الفرج على حماره فجمع عيالهم وسار الى
الشام فقدم دمشق وكان بها اخوه شمس الدولة مشغول
بلفازته ولهوه وكان قد بعث الى الفرج بما لم يصانعه فعد
على صلاح الدين وقال انت مشغول باللعب وتضيع مال
المسلمين واستناب لمصلحاه الملك العادل بها
سنة اربع وسبعين وخمس مائة

وفيها عصى شمس الدين المنعم سعلبك وكان صلاح الدين
قد اعطاه اباها فخرج صلاح الدين من دمشق فزجوا على سعلبك
لشده اشهر كما مر لها فنفذ ما عهد ان المنعم فادس الى
السليطان يطلب العوض فاعطاه مائة كوطاب وخرج ابن
المنعم بها وسلم صلاح الدين سلكها الى اخيه شمس الدولة
وفيها بلغ صلاح الدين ان الهنفي يريد لغارة على البلاد
فبعث عمالدين ورجل شاه من اخيه بعث اليه مائة الف هنفي
فكان جادك فادس كسب الطيور الى لا توافقهم حتى اتيتك
وساروا نزل مرج عيون فم يشعرا لا وطلايع الهنفي قد
حال الطند ووقع القتال فقاتلهم بنصيبه وخرج الهنفي حراجه
مؤثقه فاخذوه وانهم مبروعين ورجل شاه ومات الهنفي
بعد ايام وخلص صلاح الدين فزجوا بغيره وبعث السرا

دأبجد إلى المرتبة ٥٥ وفي عام ذي الحجة خرج صلاح الدين من
مصر بالعسكر فتراعى غفلان ثم رجل يريدنك الصافي
فازدحمت العساكر على الجند فلم يشعروا إلا وقد خالطهم الفزع
فتبثت فيهم الرعب فقاتل ثم غلب وقتل من المسلمين خلق كثير
واهرقت عساكر الاسلام وأسرت كثير منهم الفقيه عيسى وغيره
ولولا الدليل حجب عنهم لم ينق من المسلمين أحد وسار صلاح الدين
في الدليل إلى مصر بغير دليل إلا ما زاد وكان هذا هو الفتح
من أعظم الفاتحات في الاسلام فارهت صلاح الدين
ونهبت خزانته وقتل رجاله وأسرا بطاله وكان مقدم الفزع
أرباطه كان من أكبر ملوك الفزع وكان بعد الدين قد أسره
في وقعه جاور وحبيسه في جلب فاطلقت المدة الصالح
وما ألف عسكر المسلمين إلا أنهم تقربوا في الساحل بسبب
سبب الغارات فكانوا زياده على عشرين ألفا ودفعت الخسرة
ومعظمهم لم يعلم بل أعاد من الغارات لم يجد صلاح
ولم يكن لهم حصن ما ودن إليه فدخلوا الرملة وتبعهم الفزع فلا
واسرأ ومن سلم منهم مات عطشا وجوعا ٥٥ ورجع
أرباطه بجمعه إلى حماء فاباح عليها وفيها شهيد الدين محمود
حال صلاح الدين وهو يمد من فعهده سيف الدين
المشطوب فقاتلهم القتل والدين حماد فاعطى
ولولا المشطوب الملقوها فقطعوا أشجارها وحرقوها
ورحلوا إلى حماد وبها التشتت لجلاد عاصيا على الملك الصالح

برداد و وقف نصها على الشيخ احمد و القادسية و النصف الاخر
 على الاسارى و كان نور الدين بفعل القاضى كمال الدين بن عبد
 و كان عمده بئر الزبير و بعث به الى الجدار رسولاً فكتب الي
 الخليفة المقتدى بمرقة يقول فيها المولى محمد بن عبد الله رسول
 فكتب المقتدى عليها صلى الله عليه وسلم و لما مات كمال الدين
 قولى بن عمر بن اسره و خرج في جنازة ما تشاء جميع المولى
 مشاهير منهم سيف الاسلام و يعقوب الدين عمر و شمس الدين
 و غيرهم و حمل الى قاسيون و دفن في حفرة عند مسجد البصارة
 و كان القاضى كمال الدين يصدق جمع ما كان عمده و اوصى
 بالهدا و قفا و قفا فاشير على ابواب البر و لم يكن له كفن
 فكفن في اجرامه و لوى سادس الحميم و لوى صلاح الدين
 القضا الدين عمرون و اسره ان يستتب بحى لى ر الحالى التبرك
 فاستناب به بتوقيع من صلاح الدين و اقام امره و قاضيا
 لا ان ضعف لجه و فاشار الفاضل بن بويه و لده اى حامد بن
 فاستمر الى سنة سبع و ثمانين فموت و استقل بحى لى لى
 ابنه و الحالى

طبع في دار الخزانة
 سنة ١٢٠٠

الاصل من
 الاصل

و لقد ابتدع و الفخوم و واحد و الفخوم و ضمير المشرق
 و ركبته هول هو اكل كبل عظمه سوقا البيل لعلنا ان الملقى
 و سنة ثمان و سبعين و عشرين
 و سنة ثمان و سبعين و عشرين
 و سنة ثمان و سبعين و عشرين

و سنة ثمان و سبعين و عشرين
 و سنة ثمان و سبعين و عشرين

بقي نسخة
وغيره

فقال للجماد الكاتب قتل المحرم وما انتج منها عز وفضيلة
سار صلاح الدين الى مصر واستناب له اعداء سمير الدولة
على الشام وجأت للفرج الى دارا قاهره وبنو وعدادا
وفيها امر صلاح الدين قراقرم بنهاره سور على المقام
ومصر وضع فيه امولا عظيمة ولم ينتفع به احد
وفيها عمر صلاح الدين مدرسه الشافعي بالقاهرة
وعمر الريستان في القصر ووقف عليها اوقاف وجمع بها تلاميذ
وفيها توفي القاضي كمال الدين الشافعي قاضي دمشق والشام واربعها
واسمه محمد بن عبد الله بن القاسم وابنه احمد بن محمد
وكان رئيس اهل بيته وولي قضا القضاة دمشق وعصر
وجاه وحلب وجميع الشام في ايام تيمورلنك وكان
اليه امر المدارس والمساجد والاوقاف والخزينة
الدينية والشرعية وكان صاحب علم والسيف وكانت تحفك
دمشق اليه يولي بها بعض اصحابه ولا يمانه اليه صلاح الدين وكان
بينهما مصاعنة وكل واحد ينقض حكم الآخر فلما كانت صلاح
علي ان شاعده على اخذ دمشق اعانه له ابواها فلما دخلها
منع الى دار كمال الدين وطلب قاضيه وكان راضا لاجوادا سميا
عقبا دامرده طائفة من عسكره وجاه الى الشيخ
احمد والدا الشيخ لى بن شيخ الخنابلة واهل اول من
منهم قاسيون قراقرم وبنو في الدينار فدفعها للشيخ احمد
فامتنع من اخذها فقام بها القدر في العام وادرك

بسم الله الرحمن الرحيم صلى الله عليه وسلم

571

سنة احدى وسعين وخمسة

ثم اوتيت ثلاثة من الاسماء عليه على الملك الناصر صلاح الدين يوسف وهو
لوميل حلب ورضيه اخدمه بسكين في رأسه فخذته وامر بقتل
الثلاثة وسبوا الى بلاد الاسماعيلية فاحرقوا ونصب المجانيق
عليهم صياف ونادى السالكين وقتلوا وسبوا وكان مقدم
الاسماعيلية سبوا محمد فارسل الى شباب الدين محمود
صاحب خال صلاح الدين يقول له نحن جيرانك وقد فعل
ابن اختك ما فعلت ورجله عنا فكانت فيه صلاح الدين

من ارضهم الى دمشق وقتلهم شمس الدولة اخو صلاح الدين
مر الدين وفيها اتولى الحافظ علي الحسن بن عسار الدمشقي

سنة تسع وتسعين واربعين وكان احد الائمة المشهورين في الحديث
سافر الحجاز والراف وخراسان وصنف تاريخ دمشق في ثمان مجلدات

وفيها انت فقه الكفر مقدم السودان بالصعيد

جمع طراشود وشار الى القاهرة بجيد دولة المصريين

نضج اليه العادل سيرة الفرس والدين ابو الليثا وعز الدين

بوشك والنفرا وقتل الكفر وقتل منعه فقال العباد

الكانية

فالتواخي

١٩٧

١٩٧

قيد مائة ورقة
وسبعة وتسعين ورقة

تأليف محمد بن ابراهيم بن محمد بن علي
ابن الفوارس عبدالعزيم الانصاري

تاريخ دولة الالكراد - الاختراک

ومن كانت فيها من اعيان الفقه
والزهاد والنجاة والشعرا والصوفية والمجاهدين
والمعلمين واللغويين والمحدثين والعينين

رحمهم الله اجمعين

في تاريخ

من كتب العبد المذنب
محمد بن عبد الباقي بن محمد بن علي

في سنة ١١٩٠

سنة ١١٩٠

١١٩٠

تاريخ دولة الالكراد

من كتب العم عفيف المنيين
محمد بن عبد الباقي بن محمد بن علي

من تاريخ
العبد المذنب
محمد بن عبد الباقي

الاصلي له عليه السلام

MILLET GENEL KUTUPHANESI
KISIM H. Aliaga
ESKI NOYI 695
YENI KAYIT

٥٧١ هـ ١٠٥٥

اولاد وقيل وفیات صحرای

نفسه نور

Manuscript Arg

١٧٤٥ هـ من سنة احدى وسبعين وخمس مائة
الى سنة خمس وخمسين وستمائة

برنجی کاغذی ایکھی صحیفہ سنک
باش طرندن ویو قسان
نسخی کاغذی ایکھی صحیفہ سنک
لوغبارة بود و جہانہ استخراج

قف علی ان المؤلف حفر فی الوقعة العارلیة ٥٨٦
وشره جنداً بعد القتلی ورقم ٤ فی الصفة الثانية
١٦٩٠ f ١٦٧ ١٧٥

تاریخ دولة الأكراد

محمد بن إبراهيم بن محمد بن أبي الفوارس عبد العزيز الأنصاري الخزرجي

ISBN 978-0-9575612-7-4

9 780957 561274

Waqar-e-Azad